Maradék sugarak. A fémek nagy abszorpció-mutatója nagy visszaverőképességgel jár együtt. A fémek tehát a reájuk eső kevert (fehér) fényből azon hullámhosszú sugarakat verik erősen vissza, melyre nézve nagy a fém abszorpció mutatója. Más anyagok — kristályok — is mutatnak ilyen ú. n. fémes visszaverődést, oly hullámhosszaknál, melyek megfelelnek a rácsionok saját frekvenciáinak. Az ilyen anyagból készült tükrök sorozatán visszaverődött fehérfényből észlelhető erősségben csak a fémesen visszaverődött sugarak maradnak meg, ezek a M. Ezek a legtöbb anyagnál a színkép ultravörös részébe esnek. Amely kristálynak nincsenek maradék sugarai, az nem ionokból épült fel. *(XIII. köt.)*

Márai *Sándor*, író, 1930. az Ujság főmunkatársa. Újabb művei: *Bébi, vagy az első szerelem* (1928); *Mint a hal vagy a néger* (1930); *A zendülők* (1930); *Idegen emberek* (1931); *Csutora* (1931); *A szegények iskolája* (1932); *A sziget* (1934); *Bolhapiac* (1934); *Egy polgár vallomásai* (1934). Művei német, francia, angol, spanyol, olasz és holland fordításban is megjelentek. *(XX. köt.)*

Marakes *(Marrakes, Marokko)*, marokkói város, (1931) 193.852 lak.

Marcali nk., *Somogy* vm., marcali j. (1930) 6473 lak. *Marcali* nk. és *Nagygomba* kk. 1927. M. néven egyesültek.

***Marcia su Roma**, a fasiszta szervezetek felvonulása Róma ellen 1922 október végén, amelynek következménye volt Mussolininak és a fasiszta pártnak uralomra jutása.

Marcks, *Erich*, német történetíró, 1928 óta nyugalomban, újabb művei: *Auf- und Niedergang im deutschen Schicksal* (1927); *Gegenreformation in Westeuropa* (1930); *Paul von Hindenburg als Mensch, Staatsmann und Feldherr* (1932). *(XIII.* és *XX. köt.)*

Marconi, *Guglielmo*, olasz technikus. 1918. olasz szenátor, 1930. az olasz királyi akadémia elnöke lett. Újabban főleg a rövid hullámok terén dolgozik és kifejleszti az angol rövidhullámú világhálózatot. *(XIII. köt.)*

Marcuse, *Adolf*, német csillagász, megh. Berlin, 1930 okt. 18. *(XIII. köt.)*

Marczali *Henrik*, egyetemi tanár, újabb művei: *Világpolitika és világgazdaság* (1918); *Gr. Széchenyi Ferenc utazása Németországon, Poroszországon, Belgiumon át Angliába 1787-ben* (1932); *Erdélyország története* (1935). *(XIII.* és *XX. köt.)*

***Marczell** *György*, meteorológus, szül. Pozsony, 1871 ápr. 10. 1894-ben a Meteorológiai Intézet tisztviselője lett és sokáig az ógyallai meteorológiai obszervatóriumban működött. 1913. megindította a légkörkutató felszállásokat Magyarországon, mint az újonnan szervezett aerológiai osztály vezetője. 1927. a Nemzetközi Légkörkutató Bizottság tagjává választotta. Értekezései számos szakfolyóiratban jelentek meg. Feldolgozta és kiadta az 1913—14 és 1927—30 években végzett magyar aerológiai megfigyeléseket.

Maréchal, *Charles-Henri*, francia zeneszerző, megh. Párizs, 1924. *(XIII. köt.)*

Marek *József*, a Műszaki és Gazdaságtud. Egyetem ny. r. tanára, a felsőház tagja, az utrechti és a lipcsei egyetem tb. doktora. Újabb művei: *Klinikai diagnosztika* (1928. 2. kiadás); *Klinische Diagnostik der inneren Krankheiten der Haustiere* (1922. 2. kiadás); *A rachitis, oktani, anyagforgalmi, kórfejlődéstani, kórbonctani és klinikai vonatkozásaiban* (Wellmann Oszkárral együtt 1930), ugyanez német nyelven (1931); *(XIII.* és *XX. köt.)*

Márffy *Ede (Szentkirályszabadjai)*, jogi író, a Műegyetem közgazdasági karán a közigazgatástan és a pénzügyi jog tanára. Újabb műve: *A magyar pénzügyi jog kézikönyve* (1929). *(XIII.* és *XX. köt.)*

***Márffy** *Oszkár*, nyelvész, szül. Budapest, 1876. Középiskolai tanár, később igazgató, majd a milánói Szent Szív Egyetemen magyar nyelv és irodalom tanára. Nagy tevékenységet fejt ki a magyar-olasz kulturális kapcsolatok érdekében. Az olasz-magyar társalgási zsebkönyv szerkesztője. Főműve: *Breve grammatica della lingua ungherese* (1934).

Márffy *Ödön*, festő, 1928. nagysikerű kiállítást rendezett műveiből New Yorkban, 1931. megkapta a Szinyei Társaság tájkép-díját, *Önarckép, Anya* és *Virágcsendélet* c. képei a Szépm. Múzeumba kerültek. Elnöke a Képzőművészek Új Társaságának (KUT). *(XX. k.)*

Márffy-Mantuano *Rezső (Verseghi és Leoni)*, jogi író, 1928. a budapesti egyetem jogi karán a nemzetközi jog ny. rk. tanára. Éveken keresztül képviselte a nemzetközi munkaügyi konferenciákon a magyar kormányt, ugyancsak a magyar kormány képviselője a római nemzetközi mezőgazdasági intézet állandó választmányában. Új műve: *Bevezető részek a nemzetközi jogba* (1934). *(XIII.* és *XX. köt.)*

Margitai *József*, pedagógus, megh. 1934 jún. 6. *(XIII. köt.)*

Margó *Ede*, szobrász, nevezetes alkotása *Verbőczy István reliefje* a szegedi Pantheonban. *Pósa Lajos* ülőszobra a budapesti Városligetben, *Zene* c. csoportja a főváros tulajdonában van. *(XIII. köt.)*

***Mari**, a szovjetoroszországi autonóm cseremisz terület neve, jelenleg a gorkiji területhez tartozik, 21.300 km², (1926) 483.000 lak.

***Mária**, jugoszláv királynő, I. Sándor király özvegye, szül. Gotha, 1899 dec. 27. Apja I. Ferdinánd román király volt. 1921. ismerkedett meg Sándor királlyal, aki 1922 jún. 8. vette feleségül. Házasságukból 3 fiú született: Péter, Tomiszláv és András. Az elsőszülött II. Péter néven Jugoszlávia királya.

***Maria**, *Jaroslav* (valódi nevén *Mayer*, Jaroslav Maria), cseh író, szül. Rakonitz, 1870 febr. 24., az expresszionizmus híve. Drámái: *A század előestéjén* (1898); *Tristan* (1908); *Renaissance trilógiája* (1917—20). Komor hangulatú szociálpszichológiai regényei: *Igazságosság* (1917); *Az örökkévalóság ingája* (1920); *Mérleg és kard* (1928).

Mária Dorottya *főhercegnő*, megh. 1932 ápr. 6. *(XIII. köt.)*

***Mária-év**, az egyházi évbe beillesztett Mária-ünnepek sorozata, melyek a Boldogságos Szűznek a Megváltás művében való szerepét ünneplik. Ezek: 1. Szeplőtelen Fogantatás (dec. 8.), 2. Mária tisztulása (febr. 2. = Gyertyaszentelő Boldogasszony), 3. Mária üdvözlése (márc. 25. = Gyümölcsoltó Boldogasszony), 4. Mária látogatása (júl. 2. = Sarlós Boldogasszony), 5. Mária mennybevétele (aug. 15 = Nagyboldogasszony), 6. Mária születése (szept. 8 = Kisasszonynap), 7. Mária 7 fájdalma (nagypéntek előtti péntek és szeptember harmadik vasárnapja), 8. Mária bemutatása (nov. 21).

***Máriagyüde** kk. Gyüd község új neve 1934 dec. óta.

Mariay *Ödön*, író, miniszteri tanácsos, a m. kir. vall.- és közokt. minisztériumban az irodalmi ügyek előadója. Újabb művei: *Őskelet*, *A kis idegen* (Nemzeti Színház, 1933). *(XIII.* és *XX. köt.)*

Marinetti, *Filippo Tommaso*, olasz költő, a futurizmus megteremtője, 1929. a Reale Accademia d'Italia tagja lett, két színdarabja: *I Prigionieri* (1926); *Vulcani* (1926). *(XIII.* és *XX. köt.)*

Márk *Lajos*, festő, 1928. megalapította a Munkácsy-Céhet, amelynek elnöke lett. Újabb művei leginkább nagyméretű női képmások. *(XIII.* és *XX. köt.)*

Márki *Hugó*, közgazdász, a debreceni Tisza István Tudományegyetem ny. r. tanára, újabb művei: *Système monétaire de la Hongrie, précédé de quelques notions pedagogiques*, *A budapesti Tud. Egyetem nemzetgazdasági és statisztikai szemináriumi könyvtárának katalógusa*, *Közgazdasági ábrák*, *Adalék a közgazdaságtan tanításának módszeréhez*, *A társadalomtudományok a kereskedelmi szakoktatásban*, stb. *(XX. köt.)*

Markó *Miklós*, hírlapíró, megh. Budapest, 1933 aug. 13. *(XX. köt.)*

***Markovics** *Rodion*, író, szül. Kisgéc, 1888. Újságíró volt Budapesten, a világháború alatt hadifogságba került és megjárta Oroszország fogolytáborait. Hazakerülve megírta hadifogoly-élményeit *Szibériai garnizon* c. regényében, melynek első kiadása Erdélyben jelent meg, de csak a Genius által forgalomba hozott budapesti kiadás révén vált általánosan ismertté. Rendkívüli sikere volt, németre, angolra is lefordították. Előbb Szatmárt, majd Temesvárt telepedett meg. Újabb művei: *Az aranyvonat* (szintén a hadifogság élményeiből); *Sánta Farsang*.

Markup *Béla*, szobrász, újabb műve: *Széchenyi István mellszobra* a szegedi Pantheonban és a *Csodaszarvas-kút* a budai Vigadó előtt. Több kis állatszobra van a Szépműv. Múzeumban. *(XIII. köt.)*

Márkus *László*, író, rendező, 1924-től máig a budapesti Opera főrendezője, 1934-től örökös tagja. Közben egy évig a Nemzeti Színház igazgatója volt. Megjelent művei: *Attila* (dráma); *Magyar gondok* (politikai tanulmányok). Állandó cikkírója a Pesti Hirlapnak és egyéb lapoknak, folyóiratoknak. Rendezései a színház expresszív lényegét, kultikus tartalmát, belső mondanivalóját hangsúlyozzák. Legújabban az *Új Thalia* társaság megalapításával hívta fel a figyelmet a színpadi reformtörekvések szükséges voltára. *(XIII. köt.)*

Márkus *Miksa*, hírlapíró, a Pesti Hirlap szerkesztője. 1928. hatvanadik születésnapján a kormányzó a Magyar Érdemkereszt második osztályával tüntette ki. Az összes újságíróintézmény tb. taggá választotta. Újabb művei: *Égszakadás-földindulás*, *Két galamb* (regények). *(XIII. köt.)*

Maróczy *Géza*, sakknagymester, újabb győzelmei: 1912. Budapest, 1920. Amszterdam, 1922. Weston super Mare, Amszterdam, 1923. Karlsbad, Hastings, Liverpool, 1929. Scarborough, 1932. Budapest. Újabb művei: *Siesta-verseny*, *Szén-emlékverseny*, *Győri verseny*, *Londoni mesterverseny* (angolul). A Pesti Hirlap sakkrovatának vezetője. *(XIII. köt).*

Marokko, 1. Francia M. (*Maroc Français*), afrikai francia protektorátus, területe a sivatagon kívül 420.000 km² (1450 km² Spanyolországgal szemben vitás), (1931) 5,063.271 lak. Ebből 4,739.554 mohamedán, 116.915 zsidó, 172.455 európai (128.161 francia). Főbb mezőgazdasági terményei (1931., 1000 q-ban): búza 946, árpa 11.178, zab 342, tengeri 944, bor 252.000 hl, lenmag 187, faolaj 9000 tonna. Állatállománya (1929., 1000 darabban): ló 197, szamár és ösvér 633, szarvasmarha 2016, juh 8847, kecske 3395, sertés 44, teve 114. Foszfáttermelése 1930. 1779 ezer tonna volt. Vasútvonalainak hossza 2021 km, távbeszélővonalainak hossza (1928) 4916 km, távíróvonalainak hossza 22.612 km. Külkereskedelmi forgalmában (1933) a behozatal értéke 652 millió, a kivitel értéke 2159 millió frank. Fontosabb behozatali cikkei (1930): cukor, tea, gépkocsi, fa stb.; fontosabb kiviteli cikkei: foszfát, árpa, búza, tojás, gyapjú, állati bőrök, tengeri stb.

2. Spanyol M. (*Marruecos Espanola*), területe 28.000 km² (1450 km² Franciaországgal vitás), 744.000 lak. A behozatal értéke 103, a kivitelé 22 millió pezeta.

3. Tanger, nemzetközi érdekterület, 600 km², (1926) 80.000 lak. A törvényhozást 26 tagból álló Assemblée législative gyakorolja, amely mindig 4 francia, 4 spanyol, 3 angol, 3 olasz, 1—1 belga, hollandus, portugál, amerikai, 6 mohamedán és 3 zsidó tagból áll. Kormányzásáról 4 tagú és francia elnök alatt álló bizottság gondoskodik. A rendet spanyol parancsnokság alatt álló 250 bennszülött rendőr tartja fenn. Behozatala (1930) 115·5) millió, kivitel (állati bőrök, tojás, halkonzerv) 16·8 millió frank értékű volt. Hajóforgalma (1930) 1·67 millió tonna.

Marót *Károly*, klasszikus filológus, újabb művei: *Lényeg és gondolat*, *P. Vergilius Maro Georgiconjának második éneke; Goethe görögsége* (1932); *Az eleven antikvitás* (1930); *Hornyánszky Gyula* (1934). *(XX. köt.)*

Maróti *Géza*, szobrász, építész, iparművész és festő, újabb alkotásai: a Székesfőváros díszterme a turini kiállításon; a Pesti Magy. Kereskedelmi Bank és a Pesti Hazai Takarékpénztár palotáinak szobordíszei; a mexikói nemzeti színház kupolafeletti bronzcsoportja, a nézőtér feletti figurális üvegmennyezet, a színpadnyílás körülötti mozaikkép; a cranbrooki művésziskola szobordíszei; a detroiti Fisher Building gránitszobrai, bronzai, mozaikjai, a nagy árkádok és a kupola falfestései; a detroiti Kresge központi palotájának gránitportálja; a detroiti Livingstone Memorial fehérmárvány tornyának terve és művészeti kivitele; a chicagói Foremans Bank mennyezetfestése. *(XIII. és XX. köt.)*

***Marsh,** *Othniel Charles*, amerikai paleontológus, szül. 1831 okt. 29., megh. 1899 márc. 1866. a newhaveni Yale-collegen a paleontológia tanára. Mint a *Peabody Museum* igazgatója nagyszabású expedíciókat vezetett a Vad Nyugat világhírű ősgerinces lelőhelyeire. Ő írta le a fogas-csőrű ősmadarakat, valamint sok Dinosaurus félét és ősemlőst, köztük a lovak amerikai őseit.

Marseille, földközitengeri francia kikötő, (1931) 800.881 lak., annak ¼-ed része külföldi. A külföldiek között legtöbben vannak az olaszok (125.319), azután a spanyolok, örmények, görögök, oroszok, törökök stb. Tengerentúli hajóforgalma (1930) 10.372 hajó, 26·43 millió tonna.

Marteau, *Henri*, francia hegedűművész, zeneszerző, megh. 1934 dec. 2. *(XIII. köt.)*

Martini, *Ferdinando*, olasz költő és politikus, megh. Monsummano, 1928 ápr. 24. *(XIII. köt.)*

Marton *Géza*, jogi író, a debreceni egyetemen a római jog tanára. Újabb művei: *Az egyetemi jogtanítás Európa főbb államaiban* (1926); *Jogtanításunk reformja* (1928); *Veszélyes üzem* (1931); *Bonus paterfamilias* (1931); *Az objektiv felelősség elve a Magánjogi Törvénykönyv javaslatában* (1933); *Büntetés és kártérítés* (1933). *(XIII. és XX. köt.)*

***Marton** *Géza*, zongoraművész, zeneszerző, szül. Kótaj (Szabolcs vm.), 1876 okt. 28. a budapesti Király Színház karnagya 1900—1912., majd a londoni Adelphi Theatre-nél működött a világháborúig ; azóta a Városi Színház, a Fővárosi Operettszínház és a Magyar Színház karnagya ; újabban a Rádióhoz szerződött. Számos dala híres. *Ott, ahol a Dnyeszter vize zúg*, *Bon soir*, *Mademoiselle* stb. Egyfelvonásosokon kívül nagy operettjei : *Szilveszter*, *A naplopó*.

***Marton** *János*, teológiai tanár, egyházi író, szül. Mezővári, 1879. Tanult a sárospataki teológián s az ultrechti egyetemen, beutazta Németországot. 1910 óta a sárospataki teol. akadémián az egyháztörténet tanára, 1932. a debreceni egyetemen teol. doktori fokozatot nyert. Több egyházi tisztség viselője. Főbb munkái : *Tertullián keresztyénsége* (1910); *Augustinus személyisége a levelei nyomán*, *Évfordulók* (1922); *A Sárospataki Ref. Főiskola története I.* (1931).

***Marton** *Lajos*, teológiai tanár, egyházi író, szül. Lovasberény, 1870. 1904-től a budapesti teol. akadémián az újszövetségi tudományok tanára. 1934. nyugalomba vonult. Művei: *Ruth könyve* (1896); *Magnus Aurelius Cassiodorus isagogicai gyüjteménye*; *A protestáns prédikáció eszményképe* (1894); *A szociális mozgalmak áttekintése és bírálata* (1896); *Vallástanításunk reformja* (1898).

Márton *Béla*, gazdasági geográfus, 1933. a debreceni Tisza István Tudományegyetemen a gazdasági földrajz ny. rk. tanára. Felsőkereskedelmi iskolai igazgató. Újabb művei: *A földrajztanítás módszertana* (1927); *Ausztrália* (1927); *A Nyirség helységei* (1929); *A Nyirség mezőgazdasági élete* (1933). *(XX. köt.)*

Márton *Ferenc*, festő. Újabb művei a szegedi fogadalmi templom mozaikjaihoz készített kartonok és a budapesti X. ker. hősök temetőjében levő emlékmű (1933). *(XX. k.)*

Márton *Lajos (Zsarolyáni)*, archeológus, 1915. nyugalomba vonult és megkapta a múzeumi igazgatóőri címet. 1916. hadba vonult. 1929. megbízták a Nemz. Múzeum Régészeti Osztályának igazgatásával. 1934. főigazgatói címet kapott. 1934 nov. 4. megh. Madridban, a múzeumok nemzetközi kongresszusán. Újabb munkássága: *A korai La Tene kultúra Magyarországon* (1933); *A korai La Tene sírok leletanyaga* (Szeged, 1934). A tószegi ásatásokról szóló nagy munkája a közeljövőben kerül kiadásra. *(XIII. köt.)*

***Márton** *Miksa*, ügyvéd, szül. 1871 szept. 24., a Színpadi Szerzők Egyesületének v. ügyésze, híres magyar színdarabok első elhelyezője a külföldön. Számos szerzői jogi tanulmánya van.

Mártonffy *Marcel*, jogi író, egyetemi tanár, 1923. nyugalomba vonult és azóta ügyvédi gyakorlatot folytat. *(XIII. köt.)*

Martos *Ferenc*, író. Újabb művei: *Cigány grófnő* (1917; zene: Vincze Zsigmond); *Pacsirta* (1918, zene: Lehár Ferenc); *Lili bárónő* (1918, zene: Huszka Jenő); *Alexandra* (1920); *Éva grófnő* (1922); *A ballerina* (1926, zene: Szirmai Albert); *Katica* (1930, zene: Márkus Alfréd); *Rotschildok* (1932, zene: Lajthai Lajos). *(XIII. és XX. köt.)*

***Martos** *Sándor*, közgazdasági író, szül. Mezőpetérd, (Bihar vm.), 1888 dec. 8. 1933. kormányfőtanácsos. Jelentősebb műve: *Bank és tőzsde* (1934).

Marwitz, *Georg von der*, porosz lovassági tábornok, megh. Wundichow, 1929 okt. 28. *(XIII. és XX. köt.)*

Marx, *Wilhelm*, német államférfi, 1928 jún. 29-ig birodalmi kancellár. 1928. lemondott a centriumpárt elnökségéről és 1932. a választásokon nem vett részt. *(XX. köt.)*

Masaryk, *Thomas Garrigue*, a Csehszlovák köztársaság elnöke, 1920 máj. 27-én választották meg másodszor, 1927 máj. 27-én harmadszor és 1934 máj. 27-én negyedszer elnökké. 1935 márciusában nagy ünneplésben részesítették 85. születésnapja alkalmából. 1934. Pozsonyban megjelent műveinek gyüjteményes magyar fordítása. *(XIII. és XX. köt.)*

Mascagni, *Pietro,* olasz zeneszerző, színrehozta a milánói Scalában *Nerone* c. nagyoperáját 1935 jan. 16-án. *(XIII. és XX. köt.)*

Mascotte, provencal kifejezés a nyakban lógó vagy másféle talizmánra (a *masco,* boszorkány szóból). Így nevezik újabban azokat az apró, rendszerint torz babákat, amelyeket az autók hátsó ablakára szoktak akasztani.

***Mas-d'Azil,** a Pireneusok alján fekvő barlang, melyen az Arize-patak folyik keresztül. A patak jobbpartján levő barlangüregek igen gazdag jégkorvégi magdaléni leleteket szolgáltattak. Még nevezetesebbek a balpart üledékei, amelyek sorában Piette francia búvár 1887-ben a magdalénienből a csiszolt kőkorszakba átvezető réteget tárt föl, melyben magdaléni típusú kőeszközök mellett dekadens csontszerszámok, köztük néhány szarvasagancsból durván kifaragott szigony és egészen sajátságos, különféle jelekkel ellátott, ismeretlen rendeltetésű festett kavicsok fordultak elő. Ezt az átmeneti kort, mely a jégkorszakból a csiszolt kőkorba vezet át, a francia búvárok *azilien*-nek nevezték el.

***Masereel,** *Frans,* belga rajzoló, szül. Blankenberghe, 1889 júl. 31. A háború alatt Genfben élénk pacifista propagandát fejtett ki. Az utóbbi években egyre intenzívebben foglalkozik festészettel. A nagyvárosok, az utca és a kikötők életét kitűnően ábrázolja. Művei: *Debout les morts* (1917); *25 images de la passion d'un homme* (1918); *Histoire sans paroles* (1920); *Figure et grimaces* (1926). Könyvillusztrációi közül legismertebb *Charles de Coster: Ulenspiegel*-jéhez készített 150 fametszete.

Massány *Ernő (Massányi),* 1916. kilépett a Meteorológiai Intézetből; 1922-ig a Magyar Repülőgépgyár rt. igazgatója volt. 1927. visszatért a Meteorológiai Intézetbe, melynek jelenleg főmeteorológusi minőségben tagja és a prognózis-osztály vezetője. Nagy érdemei vannak a meteorológiai tudomány népszerűsítése körül, részint újságcikkek, részint a bp.-i rádióban tartott felolvasások útján. *(XIII. köt.)*

***Masurium,** a 43-as rendszámú, 100-as atomsúlyú, igen ritka, a mangánnal rokon fémes elem; *ekamangán*-nak is nevezik. Gyakorlati jelentősége nincs.

Maszny ik *Endre,* ev. teol. tanár, meghalt 1927. *Újszövetség*-fordítása 1925-ben jelent meg. *(XIII. köt.)*

***Mata Hari** (valódi nevén *Zelle* Gertrud Margit), ismeretlen származású táncosnő, németalföldi származású felesége, Párizsban élt; a világháború alatt azzal a gyanúval illették, hogy német kémközpontot vezet és ezért 1917 okt. 15. statáriális úton főbelőtték. Életével irodalmilag többen foglalkoztak, nálunk *Szántó* György.

***Mataja,** *Heinrich,* osztrák politikus, szül. Bécs, 1877 márc. 14. Ügyvéd volt, 1910. keresztényszocialista programmal beválasztották a bécsi községtanácsba, 1913-ban pedig reichsrati képviselő lett. 1918 okt.-ben a Renner-kormányban a belügyminiszteri tárcát vállalta, 1919 márc.-ban az egész kormánnyal egyetemben lemondott. 1924. nov.-ben a Seipel kormány külügyminisztere lett. 1925. a Ramek-kormány újjászervezése alkalmával lemondott.

Mataja, *Viktor,* osztrák közgazdasági író, megh. 1934 szept. Utolsó munkája: *Lehrbuch d. Volkswirtschaftspol. (XIII. és XX. köt.)*

Matanzas, kikötőváros, Kuba-sziget északi részén, (1931) 46.390 lak.

Matějček, *Antonín,* cseh művészettörténész, szül. Budapest, 1889. egyetemi tanár Prágában, a *Művészettörténet* c. monumentális mű kiadója 1922 óta. A cseh festők méltatásán kívül behatóbban a középkori miniatúrfestészettel foglalkozott.

Máthé *Dénes (Bikafalvi),* sztomatológus, 1934. egyetemi rk. tanár, a Sztomatológiai Klinika technikai osztályának vezetője. Számos szakcikke német, angol, olasz stb. nyelven is megjelent. *(XX. köt.)*

***Matolcsy** *Mátyás,* okl. gépész- és közgazdasági mérnök, szül. Budapest, 1905 febr. 24. 1927—29. műegyetemi tanársegéd. 1929—32. tanulmányúton volt Angliában, Németországban és Amerikában. 1932. a Magyar Gazdaságkutató Intézet titkára. Főbb művei: *Nagybritannia energiagazdálkodása* (1932); *Mezőgazdasági munkanélküliség Magyarországon* (1933); *Die Verschuldung der Landwirtschaft und die Ermässigung ihrer Zinslasten in Ungarn* (1934) stb.

Matthews, *Brander,* amerikai író, megh. New York, 1929 márc. 31. *(XIII. és XX. k.)*

Mattyasovszky *Jakab (Alsómátyásfalvi),* geológus, megh. Pécs, 1925 jan. 5. *(XIII. k.)*

Mattyasovszky *Miklós (Alsómátyásfalvi),* agrárpolitikus, a budapesti egyetemen a közgazdaságtudományi kar m. tanára, az Országos Földbirtokrendező Bíróság tanácselnöke, 1931. a Magyar Tudományos Akadémia l. tagja. Újabb művei: *A földművelés közgazdaságtana* (1927); *Adórendszerünk agrárpolitikai bírálata* (1929). *(XIII. és XX. köt.)*

***Matuska** *Péter (Tvarozsnai és Felső-Rásztokai),* rk. követ és meghat. miniszter, szül. Budapest, 1885 aug. 28. Liptó vm. aljegyzője, 1913. másodfőjegyzője. A háború után, melyet mint főhadnagy küzdött végig, a külügyminisztériumban min. titkár. 1921. követségi titkár a prágai m. kir. követségnél. 1926. követségi tanácsos, 1928. spanyolországi és portugáliai ügyvivő, 1929. rk. követ és meghat. miniszter. 1931 óta a varsói m. kir. követség vezetője.

***Mátyásföld,** 1933. a Cinkota községhez tartozott M. (Ó- és Új-M.) külterületi lakotthelyből alakult nagyk., (1930) 2934 lak. Fővároskörnyéki nyaralótelep és Budapest légikikötője.

Maubeuge, francia város, (1931) 24.221 lak.

Mauclair, *Camille,* francia író. Újabb művei: *Les Héros de l'orchestre* (1919); *Ant. Watteau* (1920); *Princes de l'esprit* (1920); *Les États de la peinture française de 1850 a 1920* (1921); *Paul Adam* (1921); *Florence*

(1923); *Histoire de la miniature féminine française* (1925); *Le Génie d'Edgar Poe* (1925); *Greuze et son temps* (1926); *La Normandie* (1927); *La Vie amoureuse de Charles Baudelaire* (1927); *Puvis de Chavannes* (1928); *Naples l'Éclatante* (1928); *Un siècle de peinture française 1820—1920* (1930); *La vie humiliée d'Henri Heine* (1930). *(XIII. köt.)*

Maugham, *William Somerset*, angol író, magyarul megjelent *The Moon and Sixpence* c. könyve (Az ördög sarkantyúja), amelyben P. *Gauguin* festő életét tárgyalja. Színművei 1931 óta egybegyüjtve *Plays* címen jelennek meg. *The Sacred Flame* (1929) c. színműve Budapesten is színrekerült (A szent láng). Újabb művei: *Cakes and Ale, First Person Singular, Ah King, Narrow Corner* stb. *(XX. köt.)*

***Maura,** *Miguel*, spanyol államférfi, szül. Madrid, 1887 dec. 13. 1906. ügyvéd, 1916. képviselő. Apját Primo de Rivera diktatúrája kíméletlenül üldözte, ezért köztársasági párti lett. Mint a Jaca-féle államcsiny résztvevőjét 5 hónapig fogva tartották. 1931 ápr. 14. az első spanyol köztársaság belügyminisztere lett, de u. a. év okt. 15. a parlament vallási állásfoglalása miatt lemondott.

Maurenbrecher, *Max*, német teol. és író, megh. Arnstadt, 1930 ápr. 30. *(XX. köt.)*

Maurer *Fülöp Mór*, mérnök, műegyet. c. rk. tanár, 1915. a háború alatt a megrongált vasutak és hidak újraépítésével foglalkozott. 1920., mint a kereskedelemügyi minisztérium vasútépítési osztályának igazgatója nyugalomba vonult. 1930. kormányfőtanácsosi címet nyert. *(XIII. köt.)*

Maurer *Vilmos*, gépészmérnök, ny. máv. főfelügyelő, megh. 1927 nov. 3. *(XX. köt.)*

Mauriac, *François*, francia író. Újabb regényei: *Destins, Ce qui était perdu, Thérèse Desqueyroux* (magyarul: A méregkeverő); *Le Noeud de vipères* (1932); *Le Mystère Frontenac* (1934, magyarul is); *La Fin de la nuit* (Thérèse Desqueyroux folytatása, 1935). Tanulmányai: *Vie de Racine, Souffrances et bonheur du chrétien, Trois grands hommes devant Dieu, Le Romancier et ses personnages, Journal, Pèlerins, Commencement d'une vie.* 1933 óta tagja a francia akadémiának. *(XX. köt.)*

***Maurin,** *Louis*, francia tábornok, szül. Cherbourg, 1869 jan. 5. Mint a tüzérség főfelügyelője, az egész francia tüzérséget modernizálta. 1929. a vezérkar főnöke lett, 1934. nyugalomba vonult, u. a. év nov. hadügyminiszter lett.

Mauritz *Béla*, mineralógus és petrográfus, egyetemi tanár, 1932. a Magyar Tudományos Akadémia III. osztályának titkára. Újabb művei: *A balatoni bazaltok, A ditrói szilnit.* *(XIII. és XX. köt.)*

Maurois, *André*, francia író, szül. Elbeuf, 1885 júl. 6. Újabb művei: *Bernard Quesnay* (ipari regény, 1928); *La Vie de Disraéli* (magyarul is); *Byron* (magyarul is); *Climats* (magyarul: Két asszony között); *Aspects de la biographie* (1929); *Tourgenieff* (1931); *Le Peseur d'âmes* (1931); *Liautey* (1931); *Le Côté de Chelsea* (1932); *Edouard VII.* (1934, magyarul is). Érdekes pszichológus, kitűnő humorista és költő. *(XX. köt.)*

Maurras, *Charles*, francia író és politikus, ujabb művei: *Th. Aubanel* (1928); *Un débat sur le romantisme* (1929); *Prologue d'un essai sur la critique* (1932); *Napoléon avec la France ou contre la France* (1933) stb. *(XX. köt.)*

Mausbach, *Joseph*, német katolikus teológus, megh. Ahrweiler, 1931 jan. 31. Utolsó műve: *Dasein und Wesen Gottes* (1929). *(XIII. és XX. köt.)*

Mawson, *Sir Douglas*, angol délsarki utazó, 1929—31 a „Discovery" expedíciós hajón hét utat tett az Indiai-Óceán déli részébe és a Déli-Sarkvidékre. *(XIII. és XX. köt.)*

***Maxton,** *James*, angol politikus, szül. Glasgow, 1885. jún. 22. Tanító volt, korán híve a szocialista mozgalomnak, egyik legbuzgóbb tagja az Independent Labour Partynak. A világháború alatt pacifista agitáció miatt egy év fogházat ült. 1922. Glasgowban munkáspárti programmal beválasztották az alsóházba. 1926. az Independent Labour Party elnöke. A munkáspárton belül erős ellenzéke volt MacDonald mérsékelt irányzatának.

***May,** *Ernst*, német építész, szül. Frankfurt a. M. 1886 júl. 27. 1930 óta Moszkvában él. Városi házak és iskolák építése terén különösen tevékeny. Inkább tágas, egészséges és célszerű, mint esztétikailag szép lakások építésére törekedett, de telepei városépítészeti szempontból is szépek. Oroszországban ő tervezte *Magnitogorszk* városát.

Maybach, *Wilhelm*, német mérnök megh. Cannstadt, 1929 dec. 29. *(XX. köt.)*

Mayer *János*, politikus, mint földmívelésügyi miniszter előkészítette a mezőgazdasági szakoktatás reformját. Az 1931. évi általános választásokon Kápolnán választották meg. 1931 szept.-ben az egész Bethlen-kormánnyal egyetemben lemondott. Az ezután következett Károlyi kormányban tárcanélküli kisgazdaminiszter volt 1931 dec.-ig. *(XX. k.)*

***Mazut,** sötétszürke kásás tömeg, amely a petróleum szakaszos desztillációja alkalmával 350°-on felül marad vissza. Ha ezt is lepárolják, akkor igen finom kenőolaj keletkezik. A maradékot gőzkazánok alatt égetik el.

Mázy *Engelbert*, pedagógus, tanker. főigazgató, megh. 1933 márc. 1. *(XIII. köt.)*

Mécs *László*, költő, vallásos hangulatú, de szociális témákkal erősen átszőtt líráját tökéletes verselés jellemzi. Újabb kötetei: *Vigasztaló versek* (1927); *Az ember és árnyéka* (1930); *Üveglegenda* (1931); *Legyen világosság* (1933); *Összegyüjtött költeményei* (1934); A Szt. István akadémia tagja. *(XX. köt.)*

Mecsekalja nk., *Baranya* vm., pécsi j. (1930) 2021 lak. *Magyarürög* kk., *Mecsekszentkút* kk., *Patacs* kk. és *Rácváros* kk. egyesüléséből keletkezett 1930.

Mecsekfalu kk., *Baranya* vm., hegyháti j., 1930) 268 lak. Neve 1928-ig *Szopok* volt

Mecsekszentkút kk., *Magyarürög* kk., *Patacs* kk. és *Rácváros* kk. 1930. *Mecsekalja* néven egyesültek.

***Medek,** *Rudolf*, cseh író, szül. Königgrätz, 1890 jan. 8. Eredetileg tanító, a háborúban legionárius volt, jelenleg tábornok; mint legionárius Oroszországban tüntette ki magát. Első munkái az újromantika szellemében készültek; a háború az erőteljes nacionalizmus dalnokává tette. Főművei: *Oroszlánszív* (lírai költemények, 1919) és *Anabasis* (hadikrónika 1921—27, 5. köt.) Drámái kevésbbé sikerültek.

***Medgyasszay** *Gyula Vince*, ref. püspök, szül. Csajág (Veszprém m.). Teológiát tanult Pápán. 1925. a mezőföldi egyházmegye esperese s a dunántúli egyházkerület főjegyzője, majd 1935. püspöke. Az egyházi törvényhozásban s az országos közalap újjáfejlesztésében jelentős szerepe volt. Munkája: *Vihar után — alkonyat felé* (versek, 1926).

Medgyaszay *István*, építész, újabb művei közül nevezetesebbek: az ógyallai, simándi, kenderesi, püspökladányi, balatonalmádi és Budapest-kelenföldi templom. Építette a veszprémi múzeumot, a karánsebesi főgimnáziumot, a Baár-Madas leányintézetet, a belga követséget, a salgótarjáni, miskolci bányakapitányságokat, a budaörsi-úti főv. bérházcsoportot, a Mátra-túristaszállót stb. 1932. Indiában tanulmányútat tett s társulva, Bombayban múzeumot, színházat és fejedelmi palotát tervezett. 1925 óta kormányfőtanácsos. *(Medgyaszay-Benkó István, XIII. köt.)*

Medgyaszay *Vilma*, színésznő, 1918. megalapította a Medgyaszay Színházat, mely Haydn, Weber, Offenbach, Paladilhe kamaraoperáit adta elő. 1920—26. Németországban, Norvégiában, Svájcban és Hollandiában működött. *(XIII. köt.)*

Medgyessy *Ferenc*, szobrász. *Pihenő leány* és *Anya* c. szobra a Szépműv. Múzeumban. A debreceni Déri-Múzeum előtti teret bronzalakjai díszítik. *Katona* József mellszobra a szegedi Pantheonban. *(XX. köt.)*

***Medveczky** *Jenő*, festő, szül. Savnikon, 1902. A Képzőművészeti Főiskolán, Párizsban és Rómában tanult s két gyüjteményes kiállítása után 1930. megkapta a Szinyei Társaság nagydíját. Nagyméretű alakos képein a neoklasszikus festészeti irány érvényesül. Önarcképe az Új Magyar Képtárban.

Medvigy *Gábor (Dávidházi)*, jogi író, újabb művei: *A földbirtokreform akut problémáinak okai és orvoslásuk* (1928); *Jogszabályaink káros túltengései* (1931); *A földteherrendezés és a kamat sorsdöntő problémái* (1933); *A bűnvádi eljárás reformja* (1934); *Verbőczy és Tripartituma* (1934). *(XX. köt.)*

Meerut, britindiai város, (1931) 136.760 lak.

Meester, *Johan de*, németalföldi író, megh. Utrecht, 1931 máj. 16. *(XIII. köt.)*

***Megfiatalítás,** az emberiség örök vágya a legrégibb ókortól napjainkig. Az ókorban fiatal állat vagy ember vérének ivásától (Medea) vártak eredményt; a középkorban megkísérelték a vérátömlesztést. A kínaiak bizonyos belsőszervek (herék) evését tartották hatékonynak. *Brown-Sequard* herekivonata (1889), majd újabban a hormontan haladása az egész kérdésnek tudományos alapot adott. *Steinach* és *Lichtenstern* a here-kivezetőcsövet zárták el, mások a heréken idéztek elő vérbőséget, diatermiával, röntgenbesugározással vagy az ondóvezeték szimpatikus idegfonatainak kémiai szétroncsolásával *(Doppler)*. Mások a már kimerült hormontermelő mirigyet (herét) más egyéntől vagy más állatfajból (majom) ültették át az öregedő szervezetbe *(Voronoff, Lydston)*. Ismét mások a here burkát metszették fel *(Lakatos, Thorch)*, hogy ilymódon vérkeringése és hormontermelése élénkebb legyen. Hazánkban e kérdéssel elsőnek *Lobmayer Géza* foglalkozott. Tagadhatatlan, hogy mindezen beavatkozásoknak kedvező, objektive is megállapítható hatása van. A testsúly nő, az izomerő fokozódik, a kifáradás érzése kitolódik, az emlékezőtehetség, a látás, hallás javul, a kezek remegése csökken stb. Mindezen javulási jelenségek azonban csak múló természetűek és 1—2 év után ismét jogába lép a természet örök törvénye. Legfontosabb és a jelenlegi kutatások tárgya ezen beavatkozások optimális időpontjának meghatározása.

Megiddo, a város romjait 1903—05. németek, a háború után amerikaiak ásták. Az ásatási eredmények egyik nagy értéke az, hogy megerősítik és illusztrálják a bibliai adatokat (Királyok első könyve IX—X. rész). Salamon király hatalmas körfallal vétette körül a várost, a hettita városok példájára. A városfal kőalapon, égetetlen téglából épült. A bekerített területen legelőször hatalmas —120 ló számára való — istálló került napfényre, majd különféle raktárak, amelyekben hadiszereket őriztek. *(XIII. köt.)*

Megrögzött bűntettesek, a visszaeső bűnözők legveszélyesebb típusai, akiknek határozott ideig tartó szabadságelvonással való megjavításához, szociális életre neveléséhez csekély remény fűzhető. A büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló ú. n. második büntetőnovella (1928. évi X. tc. III. fej.) egyik legjelentősebb reformintézkedése, hogy M.-kel szemben a határozatlan ideig tartó szigorított dologházba utalást rendeli el. A bíróság szigorított dologházba utalja azt, aki az élet, személyem vagy vagyon ellen egymástól függetlenül legalább három bűntettet követett el, ha megállapítja róla, hogy bűncselekményeket üzletszerűen követ el vagy bűncselekmények elkövetésére állandó hajlamot mutat. Hogy megrögzött bűntettes-e, ennek megállapításánál figyelembe kell venni egyéniségét, életviszonyait, a bűncselekmények elkövetésének körülményeit stb.

Szigorított dologházi őrizetbe utalásnak akkor van helye, ha a bíróság megállapítja, hogy a tettes az utolsó és az azt közvetlenül megelőző bűntettet öt éven belül követte el

Az őrizet legrövidebb tartamát állapítja meg csupán a bíróság, (ez három évnél kevesebb nem lehet), ennek letelte után az elítélt évenként folyamodhatik az igazságügyminiszterhez feltételes szabadságolása iránt.

A szigorított dologházba utalás ugyanazon jogkövetkezményekkel jár, mint a fegyházbüntetés. A beutaltakat munkás és rendes életmódhoz kell szoktatni, feltételes szabadságra csak akkor bocsáthatók, ha a felügyelőhatóság meghallgatása után, az elítéltnek az intézetben tanúsított magaviseletéből és a munkában kifejtett szorgalmából alaposan lehet arra következtetni, hogy szabadonbocsátása esetén a jogrendet és a közbiztonságot újból veszélyeztetni nem fogja s munkás és rendes életmódot fog folytatni. Jelenleg a sopron-kőhidai fegyház szolgál a szigorított dologház céljaira. *(XIII. köt.)*

Megyery *István (Vasmegyeri)*, jogi író, megh. 1931 aug. 17. *(XIII. köt.)*

***Megyery** *Sári (Vasmegyeri)*, írónő (írói neve *Sacy von Blondel*), szül. Balassagyarmat, 1903 júl. 28. Az Ujság c. napilap munkatársa. Főbb művei: *Gál, a becsüs; ... és könnyűnek találtatott* (regények); *Csak a fényre vigyázz* (versek).

Méhely *Lajos (Kisapsai)*, zoológus, a budapesti egyetem ny. r. tanára, megalapította és szerkesztette a Természettudományi Társaság kiadásában megjelent *Állattani Közleményeket*. Mint a Magyar Tudományos Akadémia Mathematikai és Természettudományi Bizottságának előadója, szerkesztette a *Mathematikai és Természettudományi Közleményeket*. Megalapította és szerkesztette az Egyetemi Állattani Intézet kiadásában megjelent *Studia zoologica* c. folyóiratot. Újabb művei: *Zur Erklärung der Koaptationen* (1932); *Blut und Rasse* (1934); *A földi kutyák fajai* c. műve az Akadémia Marczibányi-díját nyerte el. *(XIII. és XX. köt.)*

Meier-Graefe, *Julius*, német művészeti író, újabb művei: *Cézanne und sein Kreis* (1918); *Edgar Degas* (1920); *Der Zeichner Hans von Marées* (1925); *Der Zeichner Vincent van Gogh* (1928); *Die doppelte Kurve* (1924); *Dostojewskij der Dichter* (1926); *Pyramide und Tempel* (1927). *(XIII. köt.)*

Meillet, *Antoine*, francia indogermanista, újabb művei: *Caractères généraux des langues germaniques* (1917); *Les Langues dans l'Europe nouvelle* (1918); *Le Slave commun* (1924); *Esquisse d'une histoire de la langue latine* (1928). *(XIII. köt.)*

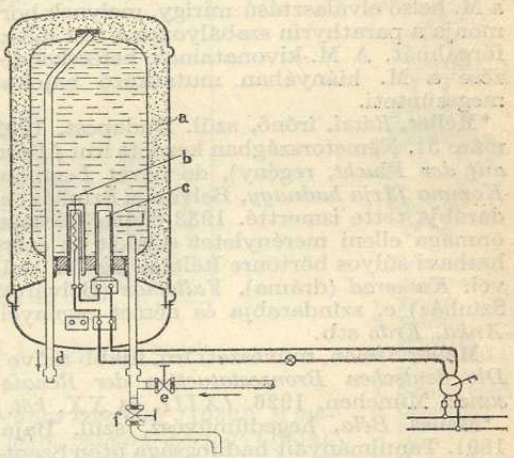
Meinecke, *Friedrich*, német történetíró, 1928 óta nyugalomban, újabb művei: *Geschichte des deutsch-englischen Bündnisproblems 1890 bis 1901* (1927); *Staat und Persönlichkeit* (1932). *(XX. köt.)*

Mekka, Hedzsász arábiai királyság fővárosa, kb. 85.000 lak. Évente kb. 172.000 zarándok keresi föl és pedig kb. 40.000 Középázsiából, 30.000 a Szunda szigetekről, 25.000 Indiából, 25.000 Északafrikából.

Melba, *Nellie*, angol koloratúrénekesnő, megh. 1931 febr. 21. *(XIII. köt.)*

Melbourne, Victoria ausztráliai állam fővárosa, (1931) 1,030.750 lak., az egész állam lakosságának 57%-a. 1927-ig az ausztráliai államszövetség fővárosa volt. Hajóforgalma 1929—30. 3415 hajó, 703 millió tonnával.

***Melegvíztároló,** háztartási célokra használt jól hőszigetelt víztartály, amelyet olcsó éjjeli villanyárammal fűtenek. Az áram a tartályban levő vizet 6—8 óra alatt mintegy 85° C-ra melegíti föl s így egész napon át fürdőszoba, konyha stb. számára meleg vizet szolgáltathat. Ha a víz a kellő hőmérsékletet elérte, egy ú. n. termosztát az áramot önműködőleg kikapcsolja, viszont bizonyos alacsonyabb hőmérsékletnél újra bekapcsolja Kétféle kivitelben készül: 1. alacsony nyomású M., amelyet friss vízzel naponta kell

Melegvíztároló (éjjeli melegítéshez)
a = hőszigetelő anyag
b = villamos fűtőtest
c = termosztát
d = melegvízelvezető túlfolyó cső
e = vízlevezető csap
f = melegvízelvezető csap.

föltölteni (ahol nincs vízvezeték), vagy pedig 2. magasnyomású M., amely a vízvezeték nyomása alatt áll. Elméletileg 1 hektowattóra 86 kalória meleget termel, melyből gyakorlatilag 80—90% hasznosítható, vagyis kb. 70—80 kalória, ami azt jelenti, hogy pl. egy 1000 wattos fűtőtest 1 liter vizet kb. 8 perc alatt, egy 50 literes tartály tartalmát pedig $6^2/_3$ óra alatt hevíti föl. Főzőtűzhelyeken a fűtőtérbe helyezett csőkígyóban melegítik a vizet, mely egy M.-ba vezeti a cirkuláló vizet, honnan elvezetik fürdőbe, konyhába stb. A tűzhely nagysága szerint a déli főzőidő alatt 100—250 l víz 50—60°-ra föl melegíthető.

Melich *János*, nyelvész, a Pázmány Péter Tudományegyetem ny. r. tanára, a Magyar Tud. Akadémia r., majd 1933. az igazgatótanácsának tagja, a krakói lengyel t. aka-

démia l. tagja, a Magy. Nyelvtud. Társ. és a budapesti áll. középiskolai Tanárvizsg. Bizottság alelnöke, 1929. megkapta a Corvin-koszorút. Új műve: *Latinbetűs helyesírásunk eredete* (1934). Szakcikkei folyóiratokban és az Etimológiai Szótárban jelennek meg. *(XIII. és XX. köt.)*

Melichár *Kálmán (Hernádszurdoki)*, jogi író, ny. államtitkár. Új műve: *A zsinatok* (1932). Számos értekezése jelent meg a Katholikus Szemle c. folyóiratban. *(XIII. és XX. köt.)*

***Mellékpajzsmirigy** *(Glandula parathyreoidea)*, négy, néhány mm.-nyi átmérőjű sárgásbarna szervecske a pajzsmirigy hátsó felszínén. Kicsinységük dacára életbevágóan fontosak. Eltávolításuk görcsökkel járó, súlyos állapotra (tetania) és halálra vezet. A görcsöket a vér mésztartalmának süllyedése okozza, mely az idegek ingerlékenységét fokozza. Collip bizonyította be (1925), hogy a M. belső elválasztású mirigy, melynek hormonja a parathyrin szabályozza a test mészforgalmát. A M.-kivonatainak befecskendezése a M. hiányában mutatkozó bajokat megszünteti.

***Meller,** *Rózsi*, írónő, szül. Budapest, 1902 márc 31. Németországban kezdett írni *(Frau auf der Flucht*, regény), de nevét *Leutnant Komma (Irja hadnagy*, Belvárosi Színház) c. darabja tette ismertté. 1933 elején Bécsben önmaga elleni merényletet színlelt és ezért hathavi súlyos börtönre ítélték. Egyéb művei: *Kamerad* (dráma), *Vallomás* (Belvárosi Színház) c. színdarabja és német regényei: *Anka*, *Erde* stb.

Meller *Simon*, művészeti író, újabb műve: *Die deutschen Bronzestatuetten der Renaissance*, München, 1926. *(XIII. és XX. köt.)*

***Melles** *Béla*, hegedűművész, szül. Baja, 1891. Tanulmányait hadifogsága után Szentpétervárott fejezte be *Auer* Lipótnál és *Glazunov*-nál. Hazatérve a M. kir. Opera hangversenymestere lett; 1922. vonósnégyest alakított, mellyel 1926 óta Olasz- és Németországban is jelentős sikereket aratott.

Melles *Emil*, kat. plébános, író, megh. 1932 *(XIII. köt.)*

Mellon, *Andrew W.*, amerikai pénzember és politikus. *Hoover* elnök alatt is megmaradt állásában, egészen 1932 febr.-ig, amikor londoni nagykövetnek nevezték ki, amely állásából Franklin *Roosevelt* megválasztása után visszahívták. Utóbb adócsalás miatt súlyos pénzbüntetésre ítélték az akkor már tönkrement M.-t. *(XX. köt.)*

Memphis, az Északamerikai Egyesült Államok Tennesee államában levő város, (1931) 253.143 lak.

Ménard, *Auguste Emile René*, francia festő, megh. Párizs, 1930. Utolsó műve: *Fürdőzők az alkonyban. (XIII. köt.)*

***Menchik,** *Vera* angol sakkmesternő, női világbajnok, szül. Moszkva, 1906 febr. 16. A női világbajnoksági versenyeken: 1927. London, 1928. Cheltenham, 1929. Ramsgate, Hamburg, 1930. Prága, 1931. Worcester 1933. Folkestone, 1934. Marburg aratott győzelmeket.

***Mencken,** *Henry Louis*, északamerikai író és kritikus, szül. Baltimore 1880 szept. 12., u. o. szerk. a *The American Mercury* c. folyóiratnak. Maró gúnnyal és kíméletlenül harcol a közélet tisztaságáért, a nyárspolgári sekélyes gondolkodás ellen és igyekszik az amerikai egyéni szellemi élet alapjait megteremteni. Tanulmányait az alábbi kötetekbe gyüjtötte: *A Book of Burlesques* (1916); *A Book of Prefaces* (1917); *In Defence of Women* (1918); *The American Credo* (1920); *Treatise on the Gods* (1930).

Mende *Bódog (Felső-gallói)*, író, megh. Budapest, 1927 jún. 8. *(XIII. köt.)*

***Mende** *Jenő*, fizikus, szül. Bátorkeszi, 1883. Középisk. tanár, 1918. elnyerte a Természettudományi Társulat Bugát-díját, 1921. u. o. a Rauer-díjat. Több természettudományi folyóiratban jelentek meg cikkei és számos könyvet is írt: *A drótnélküli telegráfia* (1921); *A radioaktív anyagok* (1923); *A rádiótelefón* (1924); *Elektron és atom* (1924); *A kezdő fizikus* (1928).

Mendelényi *László*, jogi író, a pestvidéki kir. törvényszék elnöke, a budapesti egységes bírói és ügyvédi vizsgálóbizottság tagja, angliai tanulmányainak eredményéről a Magyar Jogászegyletben tartott előadásai keretében s a Jogállam és Jogtudományi Közlönyben számolt be. Új műve: *A bűnvádi eljárási jog I—VI.* (Auer Györgygyel). *(XIII. köt.)*

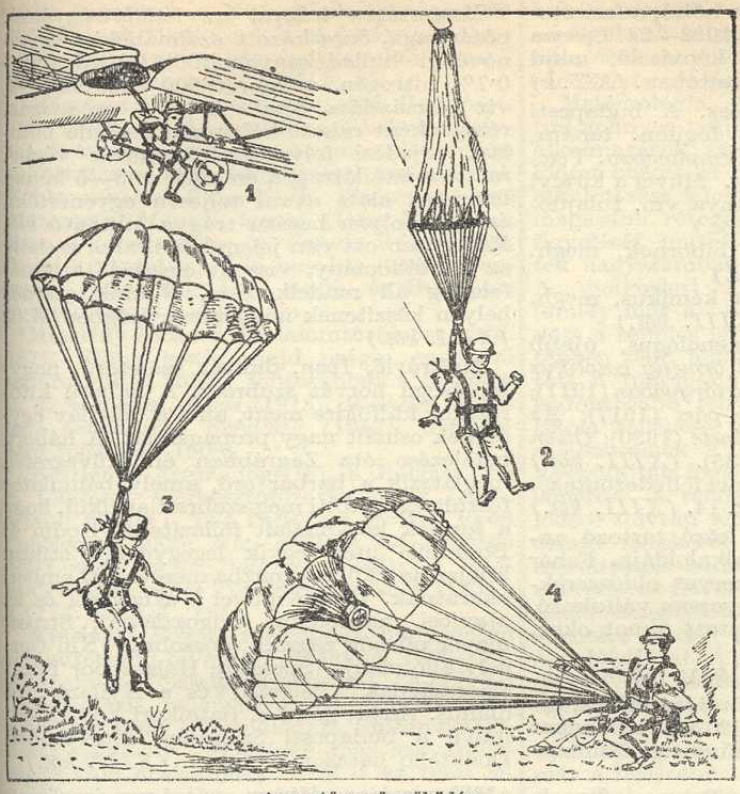
***Mendelsohn,** *Erich*, német építész, szül. Allenstein (Kelet-Poroszország), 1887 márc. 21. A modern német üzlet- és áruházépítészet egyik vezéralakja. Nagyobb alkotásai Berlinben, Stuttgartban és Nürnbergben vannak. Egyik legkiválóbb műve a *Deutscher Metallarbeiterverband* berlini háza (1929—30). Könyvei: *Amerika, Bilderbuch eines Architekten* (1926); *Russland—Europa—Amerika* (1928).

Mendelssohn, *Arnold*, német zeneszerző, megh. Darmstadt, 1933 febr. 19. *(XIII. k.)*

Mendlik *Oszkár*, festő, nagyszámú tengerképekből gyüjteményes kiállítást rendezett a Műcsarnokban 1928. Felesége, *Mynssen* Julia, szobrász, szül. Amszterdam, 1873., szobraira római díjat és aranyérmet kapott 1899. Amsterdamban. *(XIII. köt.)*

Mentes *Mihály*, költő, új műve: *A lélek orgonál* (versek, 1933). *(XX. köt.)*

Mentőernyő *(ejtőernyő)*, veszélybe jutott repülőgépek személyzetének megmentésére szolgáló, kb. 50 m^2 felületű ernyőszerkezet, mely esés közben kinyílik. Kinyílás után a zuhanás sebességét a nagy ernyőfelület fokozatosan lefékezi és 5—6 m/mp süllyedési sebességgel ér földet, a rajta függő emberrel. Száz méter felszínfeletti magasságtól kezdve biztonosan használható. Az ernyő teljes kinyílásáig kb. 30—60 m. magasság szükséges. A M. kinyílása önműködőleg, vagy a kiugró személy által egy rántással végzendő

A mentőernyő működése

1. Leugrás. 2. A mentőernyő leszakadt a tartókötélről. 3. A mentőernyő kinyilt. 4. Leérkezés a földre.

Mentőernyő szerkezete

1. Ernyő
2. Feszítő zsinórzat
3. Tartókötelek
4. Kioldó zsinór
5. Kihúzó kötél
6. Csomagoló zsák belső része
7. U. annak a külső része
8. Övek

oldózsinór-felszabadítással történik. Az első esetben az oldózsinór a repülőgéphez van erősítve és kiugráskor kihúzza tokjából az összehajtogatott ernyőt, majd elszakad és az ernyő szabaddá válik. A kézikioldású ernyőknél a kibontás ideje teljesen a kiugrótól függ és megtörténhet hosszabb zuhanás után is, tehát akkor, amikor kikerültünk a repülőgép veszélyes légteréből. Ebben az esetben a bontást a felszabaduló segédernyő végzi. A M. összehajtva, hátizsák vagy ülőpárna alakú burkolatban, erős hevederekkel van a testhez erősítve. Anyaga nyersselyem vagy macco. Súlya kb. 6 kg. Az ejtőernyőt katonai, sport-, általában nyitott repülőgépeken, továbbá léghajókon használják. A forgalmi repülőgépekben, ahol a kiugrási lehetőség nincs mindenkinek megadva, oly ejtőernyőmegoldással kísérleteznek, ami az egész repülőgép megmentését tenné lehetővé. Az ejtőernyő már sokezer repülő életét mentette meg. Posta, lőszer, élelmiszer, világítóbomba stb. ledobására is vannak kis ledobó- és szállóernyők használatban, melyek működése azonos a M.-évei. (L. *Ereszkedőernyő, VI. köt.)*

Menyhárth *Gáspár*, jogi író, egyet. tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Újabb művei: *Kötelmi jog* (1918); *Fajlagos kötelmek* (1932); *A magyar polgári perjog* (1934). *(XIII. köt.)*

***Meredekség**, jellemző számérték, amely megadja, hogy valamely elektroncső rácsfeszültségének egy volttal való megváltoztatása hány milliamper áramerősségváltozást idéz elő az anódkörben.

Mérgeladás, az 1922. évi XII. tc. 14. §. 2. pontja szerint iparengedély alapján gyakorolható, képesítéshez kötött ipar. Az iparengedélyt a kereskedelmi miniszter a belügyminiszterrel egyetértőleg adja. A Hágában kötött (1912) *Nemzetközi ópium-egyezmény* becikkelyezése az 1923. évi XXII. tc. §-aiban történt meg. A bódítószerek (ópium, morfium és származékaik, kokain stb.) termelése és eladása a 2222/1934. M. E. sz. rendeletben van meghatározva. *(XIII. köt.)*

Mérey *Kajetán*, diplomata, megh. 1931 febr. 1. *(XIII. köt.)*

Merezskovszkij, *Dimitrij Szergejevics*, orosz író, újabb művei: *Napoleon* (1928); *Az ismeretlen Jézus* (1932); *Nyugat titkai* (vallástörténeti és filozófiai fejtegetések. (Előbbi kettő magyarul is megjelent.) *(XIII.* és *XX. köt.)*

Meriano, *Francesco,* olasz költő, a fasisztapárt kerületi titkára volt, 1923—24. Cesena polgármestere, 1928 óta képviselő, majd Olaszország főkonzulja Odesszában. *(XX. k.)*

Mérő *István,* festőművész. A budapesti II. ker. kir. egyet. kat. főgimn. tanára. Főbb művei: *Az öregek, Templomban, Vetemények kertben, Beszélgetés.* Művei a királyi képtár, Gyöngyös és Baranya vm. tulajdonában vannak. *(XIII. köt.)*

Merry del Val, *Rafael,* bíbornok, megh. 1930 febr. 26. *(XIII. köt.)*

Mertens, *Eduard,* német kémikus, megh. Berlin, 1919 febr. 20. *(XIII. köt.)*

Merza *Gyula,* író, armenológus, újabb művei: *Emlékirat a hazai örmény katolikus egyházfőnökség helyreállítása tárgyában* (1911); *A kolozsvári függetlenségi párt* (1917); *Az Erdélyi Kárpát Egylet története* (1930); *Ötven év a toll szolgálatában* (1935). *(XIII. köt.)*

Merzbacher, *Gottfried,* német felfedezőutazó, megh. München, 1926 ápr. 14. *(XIII. köt.)*

***Mescalin,** a kaktuszok közé tartozó anhaloniumféleségek egyik alkaloidája. Fehér tűkristályok, vízben és szerves oldószerekben jól oldódik. Bevéve, gyorsan váltakozó, színpompás képekkel tarkított álmot okoz. Igen erős méreg.

Meshed, perzsiai város, (1931) 152.000 lak.

Meskó *Zoltán (Felsőkubini),* politikus, országgyűlési képviselő, 1932 óta a Magyar Nemzeti Szocialista Földműves- és Munkáspárt vezére. *(XX. köt.)*

Messager, *André Charles Prosper,* francia zeneszerző, megh. Párizs, 1929 febr. 24. *(XIII. köt.)*

Messina, olaszországi város Sziciliában, (1931) 182.508 lak.

***Mesterséges bőrgyártás.** A műbőr kisiparilag v. gyári tömegtermeléssel állítható elő. Anyaga többnyire bőrhulladék, bőrpor és textilanyagok (len, juta, pamut stb.), amelyeket ragasztó- és töltőanyagokkal keverve összesajtolnak. A bőrhulladékot Kollerjáratokon porrázúzzák, utána — mint a kéregpapirt — gyúrógépen kaucsuk, celluloid s más töltőanyagokkal vegyítve lemezekké gyúrják, v. sajtón a kívánt késztárgy (gomb, rúd, nyél) alakjára sajtolják. Idetartozik a linoleum (bőrszövet) is, továbbá a viaszosvászon, amelynek alapanyaga juta v. pamut. (l. *Linoleum XXI. k.*) Az ú. n. kaucsukbőr juta-, kender-, len-, dugópor-, kaucsuk- és kötőanyagokból készül. Szőnyegnek használják. Egyik válfaja a műbőrnek a pergamoid (1880 óta), amelynek alapja pamutszövet, fedőrétege: celluloid-, ricinusolaj-, festő- és töltőanyagok keveréke. A masszát először nagy keverőüstökben oldják, azután pihentetik (érés), majd olajjal és ásványi festékekkel összegyúrják és géppel az alapszövetre kenik. Végül szárítják, simítják és fűtött, mintás hengerek közt sajtolják (mintás szövet). Avas szagát bükkfakátránnyal tüntetik el. Idetartozik a könyvkötésre használt műbőr is.

***Mesterséges trágya,** az istállótrágyának pótanyaga. Szecskázott szalmából és egyéb növényi hulladékanyagokból készül 0·5—0·7% nitrogén, valamint 200—300 súly % víz hozzáadása által. A 2—3 m magas, rétegenként rakott halomban hasonló bomlási, erjedési folyamatok mennek végbe, mint az istállótrágya érésénél és 3—5 hónap leforgása alatt avval teljesen egyenértékű és ugyanolyan hatású trágya állítható elő. Különösen ott van jelentősége, ahol csekély az állatállomány, viszont elegendő szalmafelesleg áll rendelkezésre. Nálunk számos helyen készítenek nagy mennyiségben M.-t. *(XIII. köt.)*

Meštrović, *Ivan,* dalmát születésű, nagytehetségű horvát szobrász. A háború kitörésekor külföldre ment, ahol a délszláv egységnek csinált nagy propagandát. A háború befejezése óta Zágrábban él. Művészetén meglátszik a barbár erő, amely bámulatos feszültséggel tölti meg szobrait anélkül, hogy a formák körvonalait föllazítaná. Rodin és Bourdelle után egyik legegyénibb stílusú kifejezője a kőbe, bronzba merevedett emberi akaratnak. Újabb művei: a cavtati és az atavicei mauzóleum (Jugoszlávia); Strossmayer püspök zágrábi ülőszobra; Nin Gergely álló alakja (Spalato); Hálaszobor Franciaországnak (Belgrád) és a Nyilazó Indiánus. Anyai gond c. fiatalkori kődombormüve a budapesti Szépműv. Múzeumban Donatello hatását árulja el. *(XIII. köt.)*

***Mészammonsalétrom,** műtrágya, amelynek hatóanyaga az ammoniumnitrát (NH_4NO_3). Habár ez magas, 35%-os nitrogéntartalmánál fogva kiváló műtrágya, robbanó tulajdonságai és nedvszívóképessége következtében gyakorlatilag nem nyerhet alkalmazást, hanem csak mészkőporral (vagy más töltőanyaggal) keverve, miáltal mindkét hátrányos tulajdonsága megszűnik. Előállításánál a Haber és Bosch által közvetlenül a világháború előtt kidolgozott eljárást alkalmazzák, amelynél magas hőfok (500—600° C) és nyomás (200 atm.) mellett a levegő nitrogénjét és a vízgáz hidrogénjét — kellő mosás és tisztítás után — fémoxidkatalizátorok segítségével ammoniává egyesítik. Ebből oxidáció révén nyerik a szükséges salétromsavat és a kész amomnnitrátot keverik őrölt mészkővel. Nálunk eszerint az eljárás szerint készül a Péten (Veszprém m.) 1932. üzembe helyezett gyárban a M., ahonnan Péti-só néven, mint 17% N-tartalmú műtrágya kerül forgalomba, évente nagy mennyiségekben exportra is. Energiaforrásul, valamint a vízgáz előállítására itt az olcsó várpalotai lignitet használják fel. Előnye, hogy a nitrogént részben gyorsan (NO_3), részben lassan (NH_4) ható nitrogén alakjában tartalmazza; előbbi ugyanis a fiatal növényt erősíti meg, utóbbi pedig fejlődésének további folyamán áll rendelkezésre a talajban.

Mészáros *Gyula,* turkológus, éveken át az ankarai Néprajzi Múzeum igazgatója volt.

1932. hazatérve a Műemlékek Országos Bizottságának főtitkára lett. A kisázsiai pákhy nyelv fölfedezője. Idevágó munkái Amerikában jelentek meg. *(XIII. köt.)*

***Mészáros** *László*, szobrász, szül. Budapest, 1905 szept. 18. Az Iparműv. Főiskolán folytatott tanulmányai után a római akadémián töltött három évet tanulmányi ösztöndíjjal. Főbb művei: *Tékozló fiú* (Szépművészeti Múzeum); *Mongol tavasz* (Déry-Múzeum); *Séta a természetben* (a Ferenc József jub. díjjal kitüntetve); *Ülő munkás* (Grác). Szerepelt Grác, München, Berlin és Budapest gyüjteményes kiállításain.

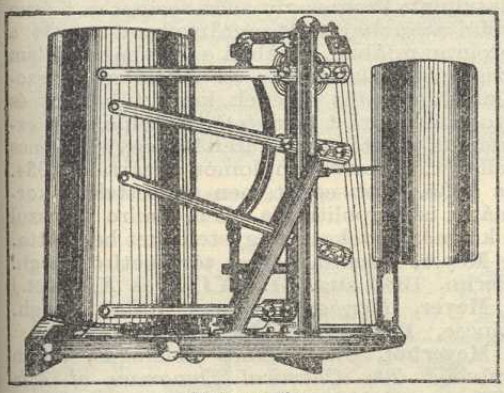
***Meszlény** *Richárd*, irodalomtörténész, szül. 1877. Előbb genfi, majd prágai egyetemi tanár. Művei közül fontosabbak: *Spitteler u. d. neuhochd. Epos* (1918); *Wilhelm Meister's teatralische Sendung* (1912); *Gerssenberg költészete* (1908).

Meszlényi *Artúr*, jogi író, a Polgári Jog c. folyóirat szerkesztőbizottságának tagja. Újabb művei: *The Influence of War upon Contracts* (1932); *Note critiche sul Progetto del Codice Civile Italiano* (1933); *A megbízás a Magánjogi Törvényjavaslatban* (1935). *(XIII. és XX. köt.)*

Meszlényi *Róbert*, zeneszerző, honvédelmi minisztériumi hivatalát elhagyva, 1926—34. a Zeneműv. Főiskola titkára volt. *(XIII. k.)*

Metaplázis, valamely szerv bizonyos célra már sajátosan kiformálódott (differenciálódott) valamely szövetének más szövetféleséggé való átalakulása. A M.-t az teszi lehetővé, hogy a szövetekben sokkal több a formálódási lehetőség, mint amennyi a fejlődés során normális viszonyok közt tényleg megvalósul. A M.-nak igen nagy jelentősége van a regenerációs folyamatokban, mikor arról van szó, hogy valamely teljesen elpusztult szövet másiknak az átalakulásából formálódjék újra. *(XIII. és XX. köt.)*

Meteorográf, a magasabb levegőrétegek kutatására szolgáló öníró műszer. Legelterjedtebb a *Hergesell* által szerkesztett és a *Bosch* által gyártott M., amelynél a mutatók óraszerkezet által hajtott, kormozott hengerre írnak. A hasonló típusú M.-ok súlya kb. 600—1000 gr. Jelentékenyen könnyebbek az óraszerkezet nélküli, ú. n. kis M.-ok, amelyeknek súlya 10—50 gr. Újabban használatosak a rövidhullámú adóval ellátott *rádiómeteorográfok*. *(XIII. köt.)*

Meteorográf

Meteorológia. Az utolsó két évtized úgy tudományos tekintetben, mint a gyakorlati alkalmazások szempontjából hatalmas fejlődést hozott. A repülés fejlődése és a rádió alkalmazása lehetővé tette egyrészt a légkör magasabb rétegeinek állandó, alapos megfigyelését, másrészt a meteorológiai észleletek nagyszámban való, gyors továbbítását. A gyakorlati alkalmazások szaporodása (amely már a világháború alatt megkezdődött a repülés igényeinek a rendkívüli mértékben való fokozódásával) fejlesztőleg hatott a tudományos haladásra is. Ebben a legfontosabb tény a norvég meteorológusiskola fellépése, a modern időjárásanalízis módszereinek a kialakulása, a frontok és levegőfajták fogalmának bevezetése és megismerése. A rendszeres észlelési hálózat fejlődése folytán lehetővé vált, hogy az egész északi féltekéről naponta időjárási térkép rajzoltassék bárhol, ahol a rádión kisugárzott adatok felvételére és feldolgozására megfelelő személyzettel és berendezéssel rendelkeznek; a déli féltekén még elég gyér az észlelőhálózat. A színoptikus M. észlelőanyagának és módszereinek tökéletesedésével együtt javultak a kiadott prognózisok is, valamint lehetővé vált speciális követelmények kielégítése. Komoly vizsgálódás tárgya már a hosszabb időre szóló időprognózis is. Az alkalmazásoknak megfelelően erősen kifejlődtek az egyes ágak, mint orvosi M., katonai M., légiforgalmi M. stb. A klimatológiának fontos új ágai a dinamikus és mikroklimatológia. *(XIII. köt.)*

Irodalom: Hann-Süring, *Lehrbuch der Meteorologie* (4. kiad. 1924); Humphreys, *Physics of the Air* (2. kiad. 1928); Exner, *Dynamische Meteorologie* (2. kiad. 1925); Shaw, *Manual of Meteorology* (1925—32); V. Bjerknes és többen, *Physikalische Hydrodynamik* (1933); Ficker, *Meteorologie* (1928); Róna, *Meteorológiai megfigyelések kézikönyve;* Hille, *A repülés eleme;* Réthly, *Időjárás és éghajlat;* Steiner, *Az időjárás;* Aujeszky, *Az időjárás és a mindennapi élet;* Tóth Ágoston, *Meteorológia.*

Meteorológiai állomások, száma az utóbbi időkben igen megnövekedett. Felszerelésük szerint megkülönböztetünk obszervatóriumokat, első-, másod-, harmad- és negyedrendű állomásokat. A legprimitívebb M. a csapadékmérő állomások: számuk Magyarországon több mint 400. A magasabbrendű állomások több meteorológiai elemet (hőmérséklet, szél, légnedvesség, felhőzet, légnyomás stb.) mérnek; az elsőrendű állomásokon egyes elemeket öníró műszerek állandóan regisztrálnak; az obszervatóriumokban minden elemre van regisztráló műszer és különleges vizsgálatok végzésére is van felszerelés. Magyarországon azoknak a M.-nak a száma, amelyeken legalább a hőmérsékletet is észlelik a csapadék mellett, kb. 70. Igen fontosak az ú. n. sürgönyző-állomások, amelyek észleléseiket azonnal közlik számjegyes távirat útján a központi intézettel, ahonnan rádió segítségével az

egész világgal közöltetnek; ilyen állomás Európában 1000-nél több van. Nagy jelentőségűek ezek közül a hegyiállomások. (L. *Meteorológiai intézet, XIII. köt.*)

Metzner, *Franz*, osztrák szobrász, megh. Berl.-Wilmersdorf, 1919 márc. 24. *(XIII k.)*

Mexikó, M. k.-amerikai állam fővárosa, (1930) 1,007.562 lak.

Mexikó, É.- és középamerikai köztársaság, területe a szigetekkel együtt 1,969.454 km², (1930) 16,524.639 lak., ebből 2·44 millió fehér, 4·62 millió indián, 9·04 millió kevert vérű. Főbb mezőgazdasági terményei (1930., 1000 q-ban): tengeri 13.245, búza 3115, rizs 681, tisztított gyapot 367, burgonya 394, dohány 120, szezám 105, kávé 383, nyerscukor 235.000 tonna, bab 1761, alfafű 17.690. Állatállománya (1926., 1000 drb.-ban): ló 1035, szamár 850, öszvér 686, szarvasmarha 5584, juh 2697, kecske 5423, sertés 2902. Bányatermékei (1931): réz 54.212 t, ólom 226.780 t, cink 120.289 t, antimon 5443 t, higany 251·4 t, arzén 6508 t, kőszén 1 millió t, arany 19.378 kg, ezüst 2·77 millió kg, nyerspetróleum 4·94 millió t. Vasútvonalainak hossza 28.777 km, távíró vonalainak hossza 136.249, távbesz. vonalainak hossza 191.917. Fontosabb behozatali cikkei: ásványok és fémek, gépek és készülékek, textiláruk, élő állatok és állati termékek, növényi termékek, közlekedőeszközök, kémiai anyagok. Fontosabb kiviteli cikkei: ezüst, réz, petróleum és származékai, ólom, cink, kávé stb.

Története. Calles elnöknek a Vatikánnal és a püspöki karral 1927. megindított tárgyalásai eredménnyel jártak és sikerült helyreállítania a jóviszonyt Angliával is. Ezzel szemben éles ellentétbe került az Északamerikai Egyesült Államokkal a kőolajkoncessziók kérdésében, végül a mexikói legfelsőbb bíróság érvénytelennek mondta ki az 1917-es törvényt, amelyre való hivatkozással *Calles* elnök a koncessziók ügyében eljárt. 1928. Calles elnöki megbizatása lejárt, *Obregon*-t választották meg elnöknek, azonban őt júl. 17., a hivatalbalépése alkalmából rendezett ünnepségek közben meggyilkolták. Ideiglenesen Calles végezte az elnöki teendőket és ezalatt, 1928 szept. 17., Mexikó csatlakozott a Kellogg-paktumhoz. Az 1928 szept. 26. megtartott választáson Emilio Portez *Gil* lett az elnök, aki ellen ugyancsak merényletet kíséreltek meg. A klérust vádolták a merényletek szerzőségével és ezzel újra kitört az egyházellenes hadjárat. 1929 márc. Jésus *Aguirre* tábornok vezetése mellett megint forradalom tört ki, amelyet a kormány levert. A kormány és a Vatikán között most új tárgyalások indultak meg, amelyeknek eredményeképpen 1929 jún. 21. megegyezés jött létre. Eszerint a katolikus papság tagjai tartoznak tartózkodási helyüket bejelenteni, az iskolákból kitiltott vallásoktatást a templomokban folytathatják. 1929 nov. 17. a kormány jelöltje, Pascual Ortiz *Rubio* lett a köztársaság elnöke, aki ellen 1930 febr., ugyancsak beiktatása alkalmával kíséreltek meg merényletet, az elnököt pisztolylövés érte. 1930 jan. Mexikó fölvételre jelentkezett a Népszövetségnél. Rubio a klérussal szemben engedékenyebb politikát követett, ami egy időre nyugalmasabb helyzetet eredményezett. 1931 máj. 6. a szovjet ügyvivőjét, azzal az indokolással, hogy bolsevista agitációt fejt ki, kiutasították az országból. A júl. 6. megtartott választások az eddig uralmon volt radikálispártnak elhatározó győzelmet eredményeztek. 1931 szept.-ben Mexikót fölvették a Népszövetségbe. Rubio elnökségének második esztendejében kiújultak a klerikális forrongások, amit a még mindig nagybefolyású Calles az elnöknek a klérussal szemben gyakorolt engedékenysége rovására írt. Ezek miatt az ellentétek, valamint egyre súlyosbodó betegsége miatt Rubio 1932 szept 3. lemondott. A kongresszus Abelardo *Rodriguez* tábornokot választotta meg elnöknek, aki okt. 4. hozott határozatával Leopoldo *Ruiz y Flores* érseket elfogatta, az ország területéről kiutasította és okt. 26. törvényt hirdetett, amely szerint minden 25 ezer lakos után egy lelkész tartható. Válaszul a pápai enciklikára, amely ezt az eljárást megrótta, Pacual *Diaz* érseket lázadás előkészítése miatt vád alá helyeztette. Dec. 15. közhírré tette Mexikónak a Népszövetségből való kilépését, amit a gazdasági válsággal okolt meg, fönntartva magának a jogot, hogy a viszonyok javultával újra tagul jelentkezzék. 1932 nov. 18. Mexikó az Elipperton-szigetet átengedte Franciaországnak. Mexikó 1934 ápr. csatlakozott a Montevideo-egyezményhez és megnemtámadási szerződést kötött Argentinával, Chilével, Paraguayval és Uruguayval. Ez a szerződés később kiterjedt az amerikai kontinens majdnem valamennyi államára. 1934 júl. 1-én Lazaro *Cardonas* hadosztálytábornokot választotta meg a kongresszus elnöknek, Cardonas dec. 1-én vette át a hatalmat. Progresszív adóreformot és 6 éven belül végrehajtandó agrárreformot igért a programmjában, továbbá az egyház és állam szigorú elválasztását, az iskolában a szocialista oktatás elvének keresztülvitelét és szociális ellátást hirdetett. A belpolitika ezután is megtartotta radikális egyházellenes jellegét, számos templomot bezártak. 1934. és 1935. több egyetemen tüntettek a kormány iskolapolitikája ellen, amire válaszul a kormány ezeket az egyetemeket bezáratta.

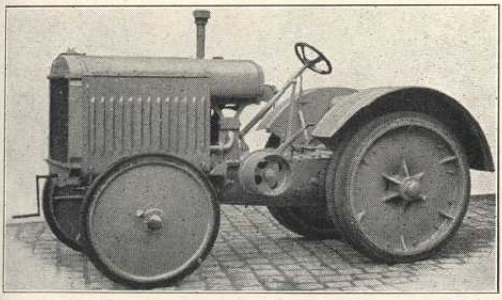
Meyer, *Eduard*, német történetíró, megh. Berlin, 1930 aug. 31. *(XIII. és XX. köt.)*

Meyer, *Hermann*, német utazó, megh. Lipcse, 1932 márc. 17. *(XIII. köt.)*

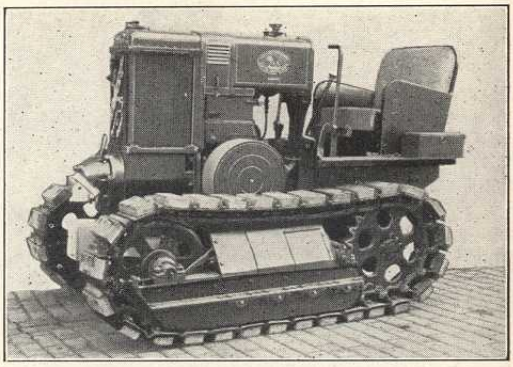
Meyerhof, *Otto*, német fiziológus, újabb művei: *The Chemical Dynamics of Life Phenomena* (1924); *Die chemischen Vorgänge im Muskel* (1930). *(XX. köt.)*

***Meyerson,** *Emile*, lengyel származású francia filozófus, szül. 1859., megh. 1933. A mai francia filozófiában a scientifista, tudománykritikai irányzatnak sokoldalú és nagyhatású

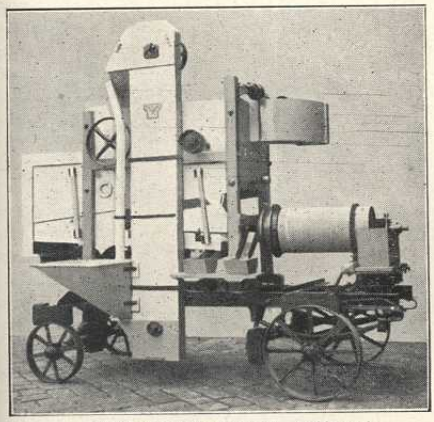
MEZŐGAZDASÁGI GÉPEK

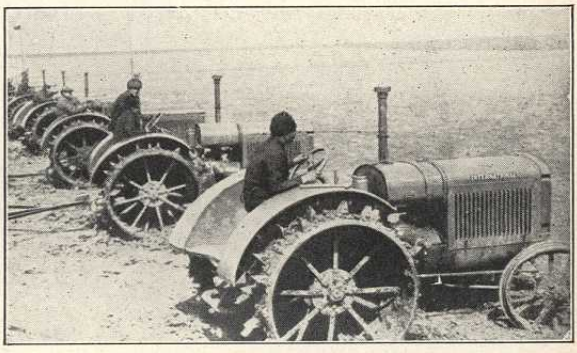
Gumikerekes petróleum-üzemű traktor (Mávag)

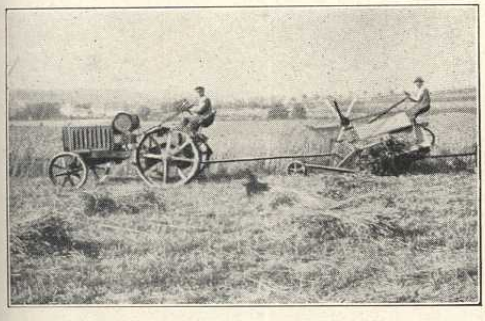
Lánctalpas nyersolajtraktor (L. 25-ös; Hofherr-Schrantz-Clayton-Shuttleworth)

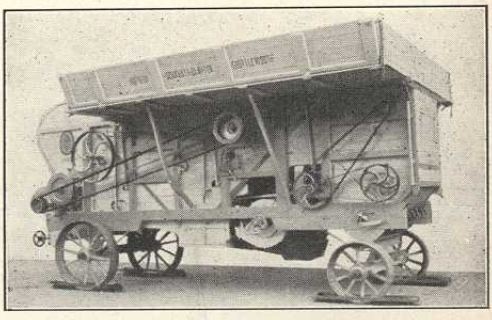
Vetőmagtisztítógép (Mávag)

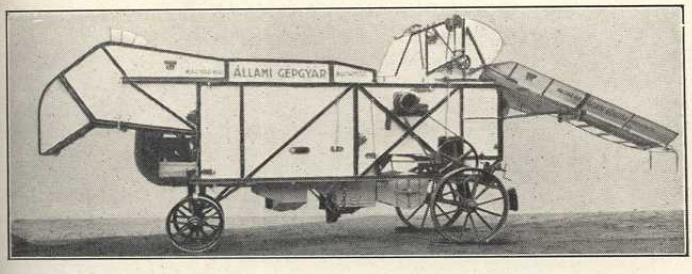
Traktoros szántás Oroszországban

Pöhl-rendszerű aratókévekötőgép

Foggia-típusú cséplőgép (Hofherr-Schrantz-Clayton-Shuttleworth)

Mávag acéllemez cséplőgép önműködő etető-készülékkel, kévefelhordóval, polyva- és törekelfúvókészülékkel

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

képviselője. Főbb művei: *Idealité et Réalité* (1907., 4. kiad. 1932.); *De l'Explication dans les Sciences* (1921); *Du Cheminement de la Pensée* (1932); *La Déduction Relativiste* (1925); *Réel et Déterminisme dans la Physique Quantique* (1934).

Meyer von Knonau, *Gerold,* svájci történetíró, megh. Zürich, 1931 márc. 16. *(XIII. k.)*

Meyer-Waldeck, *Alfred,* német sorhajókapitány, 1920 óta altengernagy, megh. Bad Kissingen, 1928 aug. 25. *(XIII. köt.)*

Meyrink, *Gustav,* német író, megh. Starnberg, 1932 dec. 4. Újabb műve: *Der Engel vom westlichen Fenster* (1927., magy. is). *(XX. k.)*

Mezei *Ernő,* publicista, megh. 1932 okt. 25. *(XIII. és XX. köt.)*

Mezey *Ferenc,* ügyvéd, a Magyarországi Izraeliták Orsz. Irodájának elnöke, megh. Budapest, 1927 júl. 2. *(XIII. és XX. köt.)*

Mezey *Sándor,* költő, újabb művei: *Lohengrin* (verskötet); *Holdsugár-szonáta* (Beethoven-tragédia). *(XIII. köt.)*

Mezger, *Edmund,* német büntetőjogi író, szül. Basel, 1883., müncheni egyet. r. tanár. Művei: *Die psychiatrischen Sachverständigen im Prozess* (1918); *Sein und Sollen im Recht* (1920); *Auslegung des Versailler Friedensvertrages* (1925); *Persönlichkeit und strafrechtliche Zurechnung* (1925); *Vom Sinn der strafrechtlichen Tatbestande* (1926); *Moderne Strafrechtsprobleme* (1927); *Lehrbuch des deutschen Strafrechts* (2. kiad., 1933); *Kriminalpolitik* (1934) stb.

***Mezotorium,** a torium legfontosabb bomlásterméke; vegyjele MsTh, bomlási felideje 6—7 év. 1907. fedezte fel O. *Hahn* német radiológus. Kémiai tekintetben a $MsTh_1$ ugyanolyan természetű, mint a rádium (l. *Izotópia*), ennélfogva ugyanolyan eljárásokkal lehet elkülöníteni toriumtartalmú ásványokból, mint a rádiumot az urániumércekből. A gyógyászatban a M.-ot részben az áthatoló gammasugárzása alapján külső besugárzásra használják, részben pedig a *torium X* nevű bomlástermékét alkalmazzák felületi vagy belső kezelésnél, amikor is a kevésbbé áthatoló, de annál hatékonyabb alfa- és beta-sugarakat használják ki. *(L. Radioaktív elemek, XVI. köt.)*

Mező *Ferenc,* klasszikus filológus, a budapesti II. ker. áll. reálgimnázium tanára. Újabb művei: *Az olympiai játékok története* (1929., mely művével az 1928. évi amsterdami olympia szellemi részén irodalmi olympiai bajnokságot nyert). *A magyar sport* (1930) *Molnár Lajos sportíró élete és művei* (1930); *A magyar sport multja és jelene* (1931); *Az ó- és újkori Olympia* (1931); *Olympia* (1932); *Magyarok az Olympián* (1932); *A marathoni csata és a marathonfutás* (1933); *Van-e határa a rekordnak* (1933); *A magyar sport* (1935); *Szokolyi Alajos élete és kora* (1935). *(XX. köt.)*

Mezőgazdasági gépek. A technika fejlődése lassanként a mezőgazdaság terén is érezteti hatását. A földmívelést és állattenyésztést egyes helyeken, különösen Szovjet-Oroszországban a kollektív gazdaságokban (a szovhozokban és kolhozokban), valóságos nagyiparrá fejlesztették. Ezzel kapcsolatban egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert a M. A gépek lóvontatás helyett egyre inkább gépvontatásúakká (traktor) válnak. A legfontosabb gépek, az *aratócséplőgép* (l. o.), *mótoros szecskavágó-, tengerimorzsoló-, daráló-* és *szártépőgépek,* a *fejőgép* óránként 240 tehenet fej meg és emellett a tej minőségét elemzi, a tehén tőgyét fertőtleníti. A tejet aztán az e célra szolgáló gépek hűtik, fölözik és köpülik. A baromfitenyésztésben csaknem általánossá vált a *költőgépek* használata. A M. használata csakis nagy gazdaságokban fizetődik ki és munkaképességükkel sok emberi munkaerőt tesznek feleslegessé.

Mezőgazdasági kamarák. A M.-at az 1920. évi XVIII. tc. létesítette. Céljuk, hogy a mezőgazdaság, a birtokosok és a mezőgazdasági munkások érdekeit képviseljék a gazdasági és a társadalmi életben, vagy a hatóságokkal szemben. Másrészt fontos tevékenységük a mezőgazdaság fejlődésének előmozdítása. A M. tagja minden 24. évét betöltött férfi birtokos, bérlő, gazdasági cseléd vagy munkás. A tagok 5 kúriába osztva választják meg a megbizottaikat. Az Orsz. M. Kamara székhelye Budapest; a tagjait az öt kerületi M. Kamara küldi be. Utóbbiak székhelye: Győr, Kaposvár, Kecskemét, Debrecen és Miskolc. (L. *Gazdasági kamarák, VIII. köt.)*

***Mezőgazdaság megsegítésére szolgáló alap.** A m. kir. minisztérium 1934. évi 5600. M. E. számú rendeletével a gabonajegy intézményét 1934 júl. 1-vel a további rendelkezésig felfüggesztette, egyuttal az 1934/1935 gazdasági évben a mezőgazdaság részére jelentékeny kedvezményt biztosított. Igy megtéríti jelzett években a kisbirtokosok és az O. F. B. kishaszonbérlőinek földadóját. Kisbirtokos és kishaszonbérlő az, kinek egyazon községben levő földbirtokának kat. tiszta jövedelme a 100 K-t (116 pengőt) nem haladja meg. Azután a mezőgazdáknak, kiknek csupán 2 igavonó állata van, kiknek egy, illetőleg csak kétszobás háza van, mérsékli a közmunkaszolgáltatási kötelezettséget. Az itt említett kedvezmények fedezésére a M. elnevezésével külön alap létesült. Az alap bevételeit a rendelet az 1934/1935 évre következőkben jelöli meg: a lisztforgalmi adóváltság, a rizs után fizetendő forgalmi adóváltság, a textilgyárak hozzájárulása, a textiláruk, továbbá a gyarmat- és fűszeráruk adóváltságából és az élesztő fogy. adójából az 1934/1935 években előálló bevételi többlet, a kartellilletékből és a szénadóból származó bevétel, végül a társulati adó alá eső vállalatok külön hozzájárulása. Az alap bevételeiről és kiadásairól a pénzügyminiszter a törvényhozásnak a zárszámadáskor tartozik jelentést tenni.

***Mezőmegyer** nk., *Békés* vm., gyulai j. (1930) 1076 lak. 1927. alakult a *Dobozmegyer* k.-hez tartozott *Dobozmegyer* nevű pusztából.

Mezőnyék kk. és *Ládháza* kk. 1933. egyesültek *Nyékládháza* néven.

Mezőtúr, megyei város Jász-Nagykun-Szolnok vm.-ben, (1930) 27.647 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 736 (2·7%). Magasabbrendű tanintézetei: ref. gimnázium, áll. leánylíceum. Üzemei: árameloszto, két tégla- és cserépgyár, asztalosáru-, pamutszövőgyár és 3 gőzmalom.

Michaelis, *Karin,* dán írónő, legújabb, magyarul is megj. művei: *Metta; A gyöngynyakék* (regény, 1927); *Rachel* (1928); *Az ügyvéd úr családja* (1929); *Bibi* (ifj. 2köt. 1930.) *Halálos szerelem* (1934). *(XIII. és XX. köt.)*

Michaelis, *Sophus,* dán író, megh. Kopenhága, 1932 jan. 28. *(XIII. és XX. köt.)*

Michel, *André,* francia műtörténész, megh. Párizs 1925. Újabb művei: *Sur la Peinture française au XIXe siècle* (1928); főműve a *Histoire de l'art,* amelyet *Paul Vitry* fejezett be (1905—1929). *(XX. köt.)*

Michel, *Leo,* egyetemi tanár, megh. 1919. *(XIII. köt.)*

Michels *Fülöp,* pedagógus, megh. 1933 febr. 23. *(XX. köt.)*

Michels, *Robert,* német-olasz közgazdász és szociológus, újabb művei: *Sozialismus und Faschismus als politische Strömungen in Italien* (1925); *Bedeutende Männer* (1927); *Sittlichkeit in Ziffern* (1928); *Der Patriotismus* (1929); *Italien von heute* (1930). *(XX. köt.)*

Michelson, *Albert Abraham,* amerikai fizikus, megh. Pasadena (Kalifornia), 1931 máj. 9. *(XIII. köt.)*

Micinski, *Tadeusz,* lengyel író, megh. Cseszerszk, 1919 okt. 28. Utolsó műve: *Wita* (regény, 1927). *(XIII. köt.)*

Miethe, *Adolf,* német fizikus, megh. Berlin, 1927 máj. 5. Élete utolsó éveiben mesterséges drágakövek előállításával és atomrombolással foglalkozott *(XIII. köt.)*

Migray *József,* író, 1928. kilépett a Népszava szerkesztőségéből, éles ellentétbe került a Szociáldemokrata Párttal és eddigi irodalmi és szociológiai fölfogásával teljesen ellentétes irányban fejtett ki agitációs működést. Számos cikke mellett 1933. jelent meg *A marxizmus csődje* c. munkája *(XX. köt.)*

Mihailich *Győző,* mérnök, műegyetemi ny. r. tanár, a Magyar Tudományos Akadémia l. tagja. Újabb tervezőmunkái: a csepeli vámmentes kikötő vasbeton gabonatárházának, a budapesti autobuszgarázs nagy csarnokának, a budapesti városligeti híd átépítésének, a budapesti Margithíd megerősítésének és kiszélesítésének tervei. Az óbudai Dunahíd pályázatán I., a Horthy Miklós Dunahíd pályázatán pedig II. díjat nyert. *(XIII. és XX. köt.)*

Mihalache, *Ion,* román politikus, a nemzeti parasztpárt elnöke, 1928. földmívelésügyi miniszter lett. 1930. Mironescu, 1932—33. Vaida és Maniu kormányaiban belügyminiszter, 1933 febr. Maniuval együtt lemondott. *(XX. köt.)*

Mihálffy *Ernő,* a pécsi Erzsébet Tudományegyetem tanára, 1934. nyugalomba vonult. *(XX. köt.)*

Mihali, *Todor,* román politikus, megh. 1934 jan. 16. *(XIII. köt.)*

Mihalik *Gyula,* iparművészeti író és pedagógus, a clevelandi iparművészeti iskola tanára. Újabb művei: *Textilanyagok és technológia; Batik; A hímzőművészet története* (a Ráth által szerkesztett Iparművészet Történetében). Magyarra fordította *Walter Crane: Vonal és forma* c. könyvét. *(XIII. köt.)*

Mihalovich *Ödön,* zeneszerző, megh. 1929 ápr. 22. *(XIII. és XX. köt.)*

***Mihály,** nagyvajda, Románia trónörököse, szül. Sinaja, 1921 okt. 25. Károly akkori trónörökös és Helena görög hercegnő fia. 1926 jan. 4. a törvényhozás tudomásul vette apjának a trónöröklés jogáról való lemondását és I. Ferdinánd királynak halála után, 1927 júl. 7. a kis M.-t, I. M. néven Románia királyának kiáltották ki. Nevében anyja és a régenstanács gyakorolta a királyi jogkört. Amikor atyja a külföldről visszatért Romániába, a régensek és M. királyi szerepe megszűnt; 1930 jún. 8. Károlyt kiáltották ki királynak, aki ez alkalommal a gyulafehérvári nagyvajda címet adományozta fiának.

***Mihály** *Dénes,* mérnök, szül. Gödöllő, 1894 júl. 7. Tanulmányait Budapesten, Párizsban és Charlottenburgban folytatta. Jelenleg Berlinben él, ott talált föl egy Németországban ma általában használt távolbalátó készüléket. Művei: *Az automobil, teherautó szerkezete* (1910); *Mótorkerékpárok; Das elektrische Fernsehen und das Telehor* (1923); *Der sprechende Film* (1928).

Mihályfi *Ákos,* egyházi író, a Szent István Akadémia I. oszt.-nak 1932. alelnöke volt. 1934. nyugalomba vonult. 1929. megjelentek *Beszédei. (XIII. és XX. köt.)*

Mihályfi *Károly,* színész, ügybuzgó igyekezete folytán Abonyban állandó színkör épült. 1925 ápr. 23. megülte Nemz. Színházbeli működésének 50 éves jubileumát, amidőn a kormányzó III. oszt. magyar érdemkereszttel tüntette ki. *(XIII. köt.)*

***Mihályi** *Ferenc,* operaénekes, szül. Győr. 1858. 1893 óta a M. Kir. Operában Rigoletto, Luna gr., Telramund, Figaro, Wolfram, Scarpia voltak főbb szerepei, 1917. főrendező lett, 1925. nyugalomba vonult.

***Mikanit** *(mica,* ang. a. m. csillám), az elektrotechnikában használt szigetelő anyag, amelyet az ásványi csillámból (pl. muszkovitból) úgy készítenek, hogy a tized mm vastag csillámlemezeket jól átlapoltan, sellakkal, aszfalt- v. olajlakkal összeragasztva, megfelelő vastagságra rétegezik és melegen, lemez- v. más alakúra sajtolják. Az ilyen kemény M.-ot főleg kommutátorok szigetelésére használják. Nagyfeszültségű gépek tekercseinek szigetelésére papirosra v. vászonra ragasztott vékony, hajlékony M. (mikafolium) szolgál, amelyet vasalva (melegen és nyomás alatt) alkalmaznak. Dielektromos állandója általában 5, átütési szilárdsága 250 kV-cm. A M. előnyei: nem nedvszívó, villamos szikrázás nem sérti és melegálló, 150 C° hőfokig is használható.

Mikes *János gróf*, szombathelyi püspök, 1920 óta 17 lelkészséget állított fel, több templomot és szerzetházat építtetett. Renováltatta a szombathelyi székesegyházat. 1927. egyházmegyei zsinatot hívott össze, mely Zsinati Törvénykönyvet adott ki. 1930. megiratta egyházmegyéje történetét. *(XIII.* és *XX. köt.)*

Mikes *Lajos*, író, megh. 1930 aug. 19. *(XIII.* és *XX. köt.)*

Mikkelsen, *Einar*, dán sarkutazó, 1924. gyarmatosítási szándékokkal expedíciót vezetett Scoresbysundba. Magyarul megjelent műve:: *A jégmezők fia* (1923). *(XIII. köt.)*

***Miklas,** *Wilhelm*, osztrák államférfi, szül. Krems, 1872 okt. 15. Középiskolai tanár volt, 1907-ben keresztényszocialista programmal reichsrati képviselő lett, 1908. beválasztották az alsóausztriai tartománygyűlésbe; képviselői mandátumát megtartotta a nemzetgyűlésben is, 1919. közoktatásügyi alállamtitkár, 1920. pedig államtitkár lett. 1923 nov. 20. a nemzetgyűlés elnökének, 1928 dec. 5. szövetségi elnöknek választották meg.

Mikler *Károly*, egyházjogi író, 1924. nyugalomba vonult. Ez idő szerint mint a budapesti ág. h. ev. egyházmegye felügyelője vesz részt az ev. egyházi életben. *(XX. köt.)*

Miklós *(Nikoláj Nikolájevics)*, *orosz nagyherceg*, megh. Antibes (Riviera), 1929 jan. 5 *(XIII.* és *XX. köt.)*

Miklós *Andor*, hirlapíró és lapkiadó, megh. Budapest, 1933 dec. 2. Újabban *Az Est* érdekkörébe vonta a *Magyarország* és a *Pesti Napló* c. lapokat. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai intézet vezetője és irányítója lett. 1928. Londonban járt Lord Rothermere-nél. *(XIII. köt.)*

Miklós *Andorné*, *Gombaszögi Frida*, színművésznő, 1933. férje halála után visszavonult a színpadtól. A Vígszinházban utóbbi kiemelkedő alakításai voltak: Shaw: *Nagy Katalin*, Szomory Dezső: *Glória*, Pirandello: *Hat szerep keres egy szerzőt*, Móricz Zsigmond: *Vadkan*, Somerset Maugham: *A levél*, Szenes Béla: *Az alvó férj*, Bernstein: *A tükörfolyosó*, Bruckner: *Angliai Erzsébet*, Szomory Dezső: *Takács Alice*, Dumas: *Kaméliás hölgy*. 1934. a három Est lap, Az Est, Magyarország és Pesti Napló részvénytársaság elnökévé választotta és azóta ebben a minőségben fejt ki értékes tevékenységet. Az ő vezetése alatt ünnepelte *Az Est* fönnálásának 25 éves jubileumát, ennek emlékére jelent meg a lap ünnepi száma, amely a 25 év történetét feltüntető fényképalbumával és a lap legreprezentatívebb munkatársainak közleményeivel formailag és tartalmilag méltán tekinthető a magyar hírlapirodalom egyik jelentékeny teljesítményének. (L. *Gombaszögi, VIII.* és *XX. köt.)*

Miklós *Jenő*, író, megh. 1934 jan. 15. *(XX. köt.)*

***Miklós** *Ödön*, ref. lelkész, egyháztörténetíró szül. Csepely, 1895. 1932. teol. doktorrá avatták Debrecenben. Főbb munkái: *Holland intervenció a magyar protestantizmus érdekében* (1918); *A magyarok perei a leideni rektor előtt* (1927); *A külső somogyi traktus kánonos könyve* (1927); *Magyar diákok a leideni Staten College-ben* (1928); *A hecegszőllősi kánonok eredete* (1929); *A szegények papja* (1931).

***Miklósy** *Ilona*, írónő, újabb művei: *Pusztuló lelkek*, *A színész és leánya*, *A nagy tűz*, *Margit éjszakája*. *(XIII. köt.)*

Mikola *Sándor*, tanár és író, 1928 óta a budapesti ev. gimn. igazgatója, 1934. megjelent *A fizika gondolatvilága* c. műve. *(XIII.* és *XX. köt.)*

Mikózis. Az újabb vizsgálatok kiderítették, hogy a M. az egész szervezetnek, nem pedig külön a bőrnek a megbetegedése, noha főleg a bőrön mutatkozik. Valószínűleg ismeretlen fertőző csíra okozza; diagnózisát a vérsavónak ú. n. komplementfixációs eljárásával is meg lehet állapítani, ami fertőző megbetegedés fennforgására vall. A gyógykezelésben nagy szerepük van a sugaras eljárásoknak. *(XIII. köt.)*

***Mikroanalizis,** a kémiának azon elemző eljárásai, melyek már igen kis anyagmennyiségekkel végezhetők. Főként a szerves vegytannak volt szüksége olyan módszerekre, melyek lehetővé teszik az elemi alkatrészek arányának megállapítását akkor is, ha a kérdéses anyagból csak kevés áll rendelkezésre. E téren a Nobel-díjat nyert osztrák *Pregl*, *Emich* és munkatársaik voltak a kezdeményezők. Az életvegytan és az orvosi kórvegytan munkájában viszont fontos volt, hogy testnedvek csekély mennyiségében az ott nyomokban előforduló vegyületeket is kvantitative, tehát mennyiségileg lehessen meghatározni. E téren *Bang*, *Folin*, *Autenrieth*, *Benedict*, *Yensen* stb. voltak az útmutatók. Különös jelentőségre tett szert e téren a kolorimetriás (színmérő) eljárások kidolgozása, melyek különösen kevés anyagot igényelnek s újabb eszközökkel pontosan végezhetők. Ezred-tized milligrammnyi mennyiségeket néhány százaléknyi pontossággal mérhetünk ilyen módon. Az ujjhegyből vett 0·1 ccm-nyi vérben végzett cukormeghatározás a cukorbaj, a vér (nem fehérje) nitrogéntartalmának meghatározása a vesebajok, az epefestékmeghatározás a máj betegségeinek felismerésében nagyjelentőségű.

Mikrofon, villamos készülék, amely a hangnak váltakozóárammá való átalakítására szolgál. A M.-októl megkívánjuk, hogy érzékenyek legyenek, tehát gyenge hangok átalakítását is elvégezzék, másrészt, hogy a különböző magasságú hangokat egyformán jól adják vissza váltakozóáram alakjában. Ezeknek a feltételeknek úgy lehet eleget tenni, ha a M. rezgő tömegei kicsinyek és önrezgésszáma a hangrezgéseken alul, vagy azok körzetén felül van. A M. lehet szénszemcsés, indukciós (pl. aluminiumszalagos) vagy kondenzátor-rendszerű. A M.-okat a távbeszélőtechnikában, valamint a rádió- és hangosfilmtechnikában alkalmazzák.

Az *aluminiumszalagos* M. lényeges alkatrésze erős mágnestérben elhelyezett vékony, zeg-zúgos vonalban hajtogatott aluminiumszalag, amely a hangrezgések hatására mozgásba jön és a mágneses erővonalakat átmetszi. Az erővonalmetszés gyenge váltakozófeszültséget létesít, amelyet elektroncsöves erősítővel meg lehet erősíteni. Tekintettel az aluminiumszalag kis tömegére, az ilyen M. a különböző hangfrekvenciákat elég egyenletesen közvetíti. *(XIII. köt.)*

***Mikrohullámok,** a rádiótechnikában használatos 1 m-nél kisebb hullámhosszúságú elektromágneses rezgések. A M. a fénysugarakhoz hasonlóan viselkednek, parabolikus fémtükrökkel összegyüjthetők és irányíthatók. Voltaképpen már Hertz korszakalkotó kísérletei is M.-kal történtek, de a rádiótechnika hamarosan áttért a hosszabb hullámokra és csak újabban emelkedett ismét a M. jelentősége. Marconi újabb, 50 cm-es hullámokkal való kísérletein kívül megemlítendők a francia Le Matériel Téléphonique és az angol International Standard Electric Co. társaságoknak St. Ingelvert-ben és Lympneben létesített állomásai, amelyek a La Manche csatorna feletti 52 km-es távolságot 17·4 cm-es irányított hullámokkal hidalják át.

***Mikroklima.** A meteorológiai észlelések és észlelőállomások berendezésénél azelőtt arra törekedtek, hogy a közvetlen környezet befolyását lehetőleg kiküszöböljék és így nagyobb területre érvényes eredményeket nyerjenek. Az utóbbi évek vizsgálatai azonban megmutatták, hogy így figyelmen kívül maradtak olyan időjárási viszonyok, illetve klímatényezők, amelyek az élőlények számára elsőrangúan fontosak: egyes, egymáshoz egész közel eső helyek növényzete pl. olyan különbségeket mutat fel, amelyek csak a helyi körülmények befolyása által teremtett különböző klimafeltételekkel magyarázhatók: egy-egy egészen kis terjedelmű helynek a különleges talajviszonyok és egyéb körülmények a környezettől lényegesen eltérő különleges klímát, az illető hely M.-ját biztosíthatnak. Ezzel szemben a régi értelemben vett, a helyi különbségek mellőzése, illetve kiküszöbölése útján nyert nagyobb területek viszonyait előállító klimát *makroklimának* nevezik.

Miksa, bádeni herceg, megh. Konstanz, 1929 nov. 6. *(XIII. és XX. köt.)*

Miksa, szász herceg, újabb művei: *Das christliche Hellas* (1918); *Messgesänge* (1918). *(XIII. köt.)*

Mikula *Ferenc*, szobrász, megh. Budapest 1926 ápr. 14. Utolsó műve az Orsz. Levéltár épületének szobordisze. *(XX. köt.)*

Milánó, északolaszországi város, (1931) 992.036 lak. Új központi pályaudvar.

Miljukov, *Pavel Nikolájevics*, orosz politikus, újabb műve: *Oroszország összeomlása* (1927). *(XX. köt.)*

Milkó *Izidor*, vajdasági író, megh. 1932 ápr. Utolsó munkája: *Ketten* (1928). *(XIII. és XX. köt.)*

Milkó *Vilmos*, sebész, a Pázmány Péter Tud.-egyetemen a sebészi sérülések m. tanára. Közkórházi főorvos, az Orvosi Hetilap szerkesztője. Újabb művei: *A baleseti kártalanítás klinikai vonatkozásai* (1929); *Behandlung der Frakturen in Kindesaltern*, *Avertinnarkózis a gyermeksebészetben* (1933). *(XX. k.)*

Mill, *Hugh Robert*, skót meteorológus, 1927 óta a Royal Geographical Society (London) alelnöke. Újabb művei: *Life of Shackleton* (1923); *Record of the Royal Geographical Society*, *(XIII. köt.)*

***Mille,** *Pierre*, francia író, szül. 1864. Sokat utazott, különös előszeretettel látogatta a gyarmatokat, ennek hatása alatt írta *Barnaveaux et quelques femmes* c. híres regényét (1908). Egyéb regényei: *Louise et Barnaveaux* (1912); *Le Monarque* (1914); *Le Bol de Chine* (1920); *Le Diable au Sahara* (1925); *Mes trônes et mes domination* (1930); *Au Maroc* (1931); *Mémoires d'un vagabond au retraite* (1932) stb. és *Le roman français* (1930) c. tanulmány.

Miller, *Ferdinand von*, német szobrász, megh. München, 1929 dec. 18. *(XIII. köt.)*

Millien, *Jean-Etienne-Achille*, francia költő megh. Beaumont-la-Ferrière (Nièvre), 1917. *(XIII. köt.)*

***Milstein,** *Nathaniel*, orosz hegedűművész, szül. Odessza 1904. Csodagyermekből lett Auer Lipót tanítványa, 1922. Oroszországban kezdte hangversenykörutait.

Milwaukee, az Északamerikai Egyesült Államok Wisconsin államában levő város. (1930) 578.249 lak.

***Minkovski,** *Oskar*, német orvos, szül. Alexota, 1858 jan. 13., megh. Wiesbaden, 1931 jún. 18. 1900. egyetemi tanár és a boroszlói belgyógy. klinika igazgatója. Főképpen köszvénnyel, cukorbajjal és májbetegségekkel foglalkozott. Ő fedezte föl a hasnyálmirigy és a cukorbaj összefüggését. Kísérletei révén fedezték föl az inzulint is.

Minneapolis, az Északamerikai Egyesült Államok Minnesota államában levő város, (1930) 464.356 lak. Új stadionja 60.000 embert tud befogadni. Repülőkikötő. Egyetemének 1931/32. 28.438 hallgatója volt.

Minoriták. A világháború után az egységes rendtartomány két részre oszlott: az erdélyire Arad tartományi székhellyel és a magyarországira Miskolc tartományi székhellyel. Jelenleg lelkészkedéssel és az ifjúság nevelésével foglalkoznak. Rendházaik vannak: Miskolc, Eger, Szeged, Nyírbátor. A jelenlegi rendfőnök dr. *Széchy* Álán. *(XIII. köt.)*

***Minoszi művészet,** l. *Égei művészet. (XXI. köt.)*

***Minot,** *George Richards*, amerikai orvos, szül. Boston, 1885 dec. 2. Főképpen a cukorbetegséggel foglalkozik. 1926. *Murphy* tanárral együtt nyilvánosságra hozta a marhamáj diétikus hatása körül szerzett tapasztalatait. Kísérleteikhez csatlakozott *Whipple* tanár is és az 1934. évi Nobel-díjat együttesen nyerték el.

Minich *Károly*, orvos, 1920—22. az Új Szent János közkórház igazgató-főorvosa, 1922. egészségügyi főtanácsosi, 1927. egy. rendkívül tanári címet nyert. 1928. a törvényszéki orvosi vizsgáló bizottság és az igazságügyi orvosi tanács tagjává nevezték ki. 1934. főorvosi állásából nyugdíjba ment. *(XIII. köt.)*

Minszk, a Fehérorosz szovjetköztársaság fővárosa, (1931) 153.494 lak., elővárosaival együtt 207.434.

Minulescu, *Ion*, román költő. 1928. román irodalmi nemzeti nagydíjat kapott, újabb művei: *Allegro ma non troppo* (színmű, 1927); *Corigent la limba româna* (1928). *(XX. köt.)*

***Mironescu**, *György*, román államférfi, egyetemi tanár, szül. Vaslui, 1874 jan. 28. 1921. közoktatásügyi miniszter, később az erdélyi nemzeti párt egyik vezére. 1928—30. Maniu miniszterelnöksége alatt külügyminiszter; 1930 okt.—1931 ápr. a kormány élén állott.

Misángyi *Vilmos*, mérnök, ny. r. tanár a József Nádor Egyetemen. 1929—34. a Máv. fogyasztási szövetkezetének újonnan megválasztott elnöke volt. 1928 óta a m. kir. Kúria szabadalmi ülnöke. 1925. mint a Felső Oktatásügyi Egyesület főtitkára, szerkesztette a Felső Oktatásügyi Egyesület Közleményeit, 1928—32. a Magyar Anyagvizsgálók Közlönyét *(XX. köt.)*

***Miskolczy** *Ágost*, főügyészhelyettes, szül. Szekszárd, 1883 dec. 18. 1906. a szekszárdi kir. törvényszéken joggyakornok, 1914. a szabadkai kir. ügyészségen alügyész, 1916. kir. ügyész, 1919. a budapesti kir. ügyészséghez helyezik át, 1927. a budapesti kir. ítélőtáblán táblabíró, 1930. kir. főügyészhelyettes, 1933. a kir. főügyészségen teljesít szolgálatot. Fő műve: *Szemben a forradalom arcvonalával* (1931). Jogi és politikai tanulmányai a napi és szaklapok hasábjain jelennek meg.

***Miskolczy** *Gyula*, történész, egyet. ny. r. tanár, szül. Szeged, 1892 okt. 14. Az Orsz. Levéltárnál kezdte pályáját, 1922. alleveltárnok, 1925. a bécsi magyar levéltári delegáció tagja, 1930. a római egyetem ny. r. tanára és a Római Magyar Intézet igazgatója 1933. a Magy. Tud. Akad. tagja lett. Számos történelmi dolgozat mellett fő műve : *A horvát kérdés története és irományai a rendi állam korában* (1927—28., 2 köt.).

Miskolczy *István*, történész, 1935. a budapesti Pázmány Péter Tud. egyet. rk. tanára. Újabb művei : *András herceg tragédiája és a nápolyi udvar* (1928): *A magyar Anjouk trónigénye Nápolyra* (1928). *(XX. köt.)*

Miskolczy-Simon *János*, levéltáros, író, hősi halált halt az orosz harctéren 1914. *(XIII. köt.)*

Misleny kk. és *Kiskozár* kk. 1928. egyesültek *Kozármisleny* néven.

***Mistler d'Auriol**, *Jean*, francia író és politikus, szül. 1896. Az *Ecole normale supérieure* volt növendéke, a budapesti francia követségen mint sajtó-attasé működött. Képviselő, majd miniszter. Ismertebb művei: *Chateaux en Bavière* (regény, 1925); *Vie de E. T. A. Hoffmann*, *Ethelka* (magyar tárgyú) Magyarul megjelent *A mult szerelmese*.

***Mitogenetikus sugarak**, láthatatlan, ibolyántúli rövid hullámhosszú sugarak, amelyeket az élő szervezetek bocsátanak ki magukból, s amelyek a mitotikus sejtosztódás lefolyásában, ill. megindításában játszanak közre. A M.-at *Gurwitsch*, orosz kutató, 1926. fedezte fel. A sugárzás intenzitása rendkívül csekély, fizikailag nem mérhető, így az effektust biológiailag, az élő szervezettel mérték. Gurwitsch úttörő kísérleteiben a hagymagyökeret használta úgy induktor-, mint detektorként.

Mitrovics *Gyula*, esztétikus, egyet. tanár. 1934. megalapította a Magyar Psychologiai Társaság kebelében működő Esztétikai Szakosztályt. Mint ennek elnöke szerkeszti az Esztétikai Füzeteket s a Képzőművészet c. folyóiratot. Újabb művei: *Kazinczy Ferenc esztétikai törekvései* (1929); *Szanálás és nevelés* 1927); *A neveléstudom. alapvonalai* (1933); *Esztétika és kritika* (1935). *(XIII. és XX. k.)*

***Mitscherlich**, *Eilham Alfred*, német növényfiziologus, szül. Kiel, 1874 aug. 29. U. o. 1901. magántanár, 1906-tól a königsbergi egyetem tanára. A trágyák hatásosságának megállapítására módszert dolgozott ki és a termés nagysága s a termelési tényezők közötti összefüggést matematikai alapra fektette, ami által a Liebig-féle minimumtörvénynek helyes értelmezését adta meg. Főbb munkái: *Bodenkunde für Land- und Forstwirte* (1905); *Das Wirkungsgesetz der Wachstumfaktoren* (1921); *Die Bestimmung des Düngerbedürfnisses des Bodens* (1924); *Boden als Vegetationsfaktor* (1930).

Mittag-Leffler, *Magnus Gustav*, svéd matematikus, megh. Djursholm (Stockholm mellett), 1927 júl. 12. *(XIII. köt.)*

Mittelmann *Nándor*, tanár, a M. kir. Áll. Keresk-isk. tanárképzőint. és a Keleti Keresk. Akad. tanára, 1921. mint igazg. nyugalomba vonult. 1926. a Keresk. és Iparkamara revizora. 1932. hites könyvvizsgáló. *(XIII. köt.)*

Mladoniczky *Ignác*, c. püspök, egyházi író, megh. 1930 febr. 19. *(XIII. köt.)*

Mockel, *Albert*, francia-belga író és kritikus újabb művei: *La flamme stérile* (1924); *La flamme immortelle* (1924); *Un poète de l'énergie. Emile Verhaeren.* (1918). *(XIII. köt.)*

Mocquereau, *André*, francia zenetudós, megh. Solesmes, 1930 jan. 18. *(XIII. köt.)*

***Mócsy** *János* egy. m. tanár, szül. Kalocsa, 1895 nov. 30. Tanulmányai elvégzése után három évig bakteriológus, majd tanársegéd, később adjunktus, magántanár és előadó az Állatorvosi Főiskolán és a József Nádor Műegyetem állatorvosi osztályán. Cikkei hazai és külföldi szaklapokban jelennek meg.

Móczár *Jolán (Jászárokszállási)*, *Szerelemhegyiné*, napi- és hetilapokba dolgozik ; fordít angolból és németből szépirodalmi műveket. *(XX. köt.)*

Módi *Mihály*, klasszikus filológus, a győri áll. leánygimn. tanára. Újabb művei: *Heron-*

das VIII. mimusa (1927); *Herondas élete és művei* (1927); *Pseudo-Moschos, Bion siratása* (1930); *Kallimachos első himnusa* (1930); *Kleanthes stoikus imája* (1930); *Bion bukolikus költeményei* (1930); *Kallimachos első himnuszának kelte* (1933); *Az athéni Kerameikos-temető pannoniai vonatkozású sírja* (1934). *(XX. köt.)*

***Modifikáció,** az élő szervezetnek oly megváltozása, amelyet a külső környezethatások idéznek elő. Különösen a táplálkozásnak, a környezet klimatikus viszonyainak van nagy módosító hatása a szervezet alaki és élettani sajátságaira. Mivel a külső tényezők mennyiségétől függ a megváltozás intenzitása, az egyes modifikánsok is eltérnek egymástól aszerint, hogy mily tömegű külső tényező hatása alatt jöttek létre. Minden változó tulajdonság kialakulására elősegítő vagy gátló tényezők hatnak. Ezek kombinációi adják meg a modifikáns jellegét. Az egyének vagy szervek kialakulásában a leggyakoribb eset az, amikor az elősegítő és a gátló tényezők mennyisége azonos, amikor is közepes értékű alak keletkezik. Ezt az értéket 0-nak véve, plusz modifikánsoknak nevezzük azokat, amelyekben nagyobb az elősegítő, mint a gátló faktorok száma; mínusz modifikánsoknak pedig azokat, amelyekben a gátló faktorok mennyisége nagyobb. A közepes értékű alakokhoz viszonyítva annál kisebb mennyiségben jönnek létre a modifikánsok, minél nagyobb ezek eltérése a közepes értéktől. E M.-s jelenségekkel foglalkozik a *biometria*. A vázolt M.-típustól többféle eltérő változásmód is ismeretes. *(XIII. köt.)*

***Moduláció.** A beszédet, ill. zenét közvetítő rádió-adóállomásokon előállított nagyfrekvenciájú energiát a hangrezgéseknek megfelelően befolyásolni, modulálni kell. Évégből a hangfelvevő helyiségből (studióból) vezetéken (rendesen kábelen) az adóállo-másra érkezik a megerősített hangáram, amelynek újbóli megerősítése után az, az adóberendezés valamelyik fokozatában a nagy frekvenciájú áram amplitudóját befolyásolja. A modulált nagyfrekvenciájú áram kilengései tehát nem állandóak, hanem a hangrezgésszám ritmusában csökkennek, ill. növekednek. Aszerint, hogy milyen mértékben befolyásolja a M. a nagyfrekvenciájú áramot, a M. mélységéről, vagy a M. tényezőjéről beszélünk. Ez maximumban 100% átlagos értéke a mai nagyadóknál 25—30%. *(XIII. köt.)*

Moesz *Gusztáv*, botanikus, a Nemzeti Múzeum Növénytárának 1934. nyugalomba vonult igazgatója, újabb dolgozatai közül jelentős: *A házigomba és az épületek elgombásodása* (1934). *(XIII. és XX. köt.)*

***Mogyoróssy** *Árkád* (latinosított nevén *Arcadius Avellanus*), tanár, a bölcsészet és irodalom tb. tudora, szül. Mogyoróson, 1851 febr. 6. Tanári pályáját a Szt. Ferencrend esztergomi gimnáziumában kezdte meg. 1879. Amerikába ment, ahol az egyházi rendből kilépett. A latin nyelv tanára volt a *Derby College*-ben, majd a brooklyni *St. Johns College*-ben. Harcosa annak az irányzatnak, amely a latin nyelvet élő nyelvként kívánja taníttatni és ismét világnyelvvé tenni.

Mohács, megyei város Baranya vm.-ben, (1930) 17.369 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 1635 lak. (10·4%) Magasabb rendű tanintézetei: áll. polg. fiú-, áll. polg. leányiskola, téli gazdasági szakiskola. Üzemei: 3 téglagyár, sör-, bőrgyár, selyemfonóda, 5 gőzmalom, 2 fűrésztelep, vasöntőde és gépgyár, áramfejlesztő, tégla- és cserépgyár, jégszekrénygyár, kendergyár, gyapjúfonó, doboz- és papírárugyár, szappangyár.

Mohácsi *Jenő*, író, a külföldi sajtószindikátus szindikusa. 1932., mint a magyar Pen Club titkára rendezte a Pen Clubok budapesti világkongresszusát. Újabb művei: *Árva Józsi három szerencséje* (Operaház, 1933); *Stella* (novellák, 1928); *Eszterházi Vigasságok* (rádió, 1933); *Madách* (rádió, 1935). Lefordította németre *Az ember tragédiáját* (2. kiad., 1934). Ezt a fordítást mutatta be a bécsi rádió és a bécsi Burgtheater. *(XIII. és XX. köt.)*

Moholy-Nagy *László*, festő, 1932-ig Weimarban Dessauban és a Bauhausban működött. Művei: Budapest, Essen, Hannover és Berlinben vannak. *Malerei, Photographie u. Film* (1925) és *Vom Material zu Architektur* (1929). *(XX. köt.)*

Mohr, *Christian Otto*, német mérnök, megh. Drezda, 1918 okt. 2. *(XIII. köt.)*

Moiret *Ödön*, szobrász, a háború után Bécsbe költözött, itt alkotja kötött stílusú, szimbólikus értelmű és dekoratív hatású szobrait. Utópisztikus várostervet is készített. *(XIII. köt.)*

Moissi, *Alexander*, színművész, megh. Bécs, 1935 márc. 22. *(XIII. köt.)*

Moldavija (*Moldova*), autonóm szovjet állam Ukrajnában, a Dnyeszter jobbpartj. Területe 7835 km², (1926) 576.306 lak. 1924. Ukrajna régi ogyesszai és podoliai kormányzóságaiból alakult. 1930 óta székvárosa Tiraszpol.

Moldován *Gergely*, író, megh. 1930 júl. 9. *(XIII. és XX. köt.)*

Molecz *Károly*, hírlapíró, megh. 1929 nov. 28. *(XIII. köt.)*

***Molekula-hullámok,** a molekula-sugarakhoz tartozó *de Broglie*-féle anyaghullámok. Létük kimutatása *Estermann*-nak és *Stern*nek sikerült: hélium-, ill. hidrogén-sugarakat ejtettek Nael-kristályra, a normálisan visszavert sugarak mellett elhajlított sugarak is észlelhetők voltak. Az interferencia-jelenségből számított hullámhossz megfelel az elmélet kívánta de Broglie-féle hullámhossznak (*l. Anyaghullámok*), mely a molekulák tömegével és sebességével van meghatározva. A M. léte szintén a kvantummechanika alapelveinek helyességét bizonyítja.

***Molekula-sugarak,** igen magas vakuumban elpárolgó molekulák halmazából, alkalmas diafragmák segélyével, keskeny sugárnyaláb vágható ki, ez az atom-, ill. molekula-sugár. *Stern* és *Gerlach* ezüst atómsugarakon mutat-

ták ki az atomok mágneses momentumát. Molekula-hullámok kimutatása is M. segélyével történik.

Molisch, *Hans*, osztrák növényfiziológus, 1922—25. Sendai (Japán) egyetemi tanár, újabb művei: *Im Lande der aufgehenden Sonne* (1926); *Pflanzenbiologie in Japan* (1926); *Als Naturforscher in Indien* (1930); *Botanische Versuche ohne Apparate* (1931). *(XX. köt.)*

Molkenbuhr, *Hermann*, német szociáldemokrata politikus, megh. Berlin, 1927 dec. 21. 1924-ig a Reichstag tagja. *(XIII. köt.)*

Molmenti, *Pompeo Gherardo*, olasz író, meghalt 1928 jan. 24. *(XIII. köt.)*

***Molnár** *Ákos*, író, szül. Budapest, 1895 dec. 10. Művei: *Végre egy jó házasság* (Mikszáth-díjjal kitüntetett regény); *Tizenkét lépés* (regény, olaszul is megjelent); *Gyereknek lenni, Jóslat* (novellás kötetetek); *A császár dajkája* (regény). Novellái a Nyugatban jelentek meg; dolgozik folyóiratokba és napilapokba.

Molnár *Antal*, zeneszerző és zenei író, újabb szerzeményei: *Magyar vígjáték-nyitány, Változatok magyar népdalra, Énekkari művek* stb. Újabb irodalmi művei: *Bach, Magyar zenepolitika, A barokk zenéje, Beethoven a formaművész, A zenetörténet megvilágítása, Wagner-breviárium, A zenei ritmus alapfogalmai, A hangviszonyok, Bevezetés a zenekultúrába, Jazzband, Fizika és muzsika, A gyermek és a zene, A könnyű zene és társadalmi szerepe, Bevezetés a mai muzsikába, Csokonai és a műdal, Zenepedagógiai kultúra. (XX. köt.)*

Molnár *Béla*, orvos, 1910—25. a Pesti Izr. Hitk. kórházának sebészeti osztályán asszisztens, 1923. rendelőfőorvos, majd 1930. a Bródy-kórház sebészeti osztályának főorvosa. *(XX. köt.)*

Molnár *C. Pál*, festő és grafikus, 1928. állami ösztöndíjjal három évre Rómába ment. Oltárképei és falfestményei a városmajori Szentlélek-plébániatemplomban, képei a Szépművészeti Múzeumban, Fővárosi múzeumban, Európa és Amerika nagyobb városai közgyüjteményeinek birtokában vannak. Számos könyvet illusztrált fametszetekkel; a nevezetesebbek: *Keleti, Angyali üdvözlet; Tormay, Legendarium; Kosztolányi, Alakok; Sacy von Blondel, Csak a jényre vigyázz; Flowers of St. Francis* (New York); *Ricciardi; Sulle grandi orme* (Milano); 30 *fametszet Cyrano de Bergerac*-hoz. Számos művét tüntették ki: Szinyei-Grafikai Díj; nagy aranyérem (Milano); Egyházművészeti díj (Padua); Grafika Nemzetközi Nagydíj (Varsó); aranyérem (Milano) stb. *(XX. köt.)*

***Molnár** *Dezső*, ügyvéd, a Budapesti Színészek Szövetségének elnöke, szül. Budapest, 1879 szept. 10. 1919—22. a Corvin filmgyár igazgatója és a Filmgyártók Országos Egyesületének elnöke. Főbb művei: *A színházi törvény tervezete, A színigazgatók és színészek közötti „kollektiv„ szerződés és ennek magyarázata* (cikksorozat a Színész Újságban).

***Molnár** *Endre*, újságíró, szül. Brassóban, 1901. 1920 óta újságíró, legutóbb a Szózat munkatársa volt. Megjelent könyvei: *Régi nóták* (1921); *Alkony* (1922).

***Molnár** *Endre*, statisztikus, szül. Sárospatak, 1901 ápr. 1. A Felvidéki Tud. Társaság tagja. Főként kisebbségi kérdésekkel foglalkozik. *Az elszakított Felvidék nemzetiségi és felekezeti adatai, Németesedik-e a Dunántúl, Die Szathmarer Frage im Spiegel der ungarischen Sprachkenntnis-Statistik* stb. c. cikkei folyóiratokban jelentek meg.

***Molnár** *Farkas*, építész, szül. Pécs, 1897. 1921—25. a Bauhaus építésze volt. 1925. modern építészeti irányú kollektív kiállítást rendezett. 1928 óta az új építészkongresszusok (Cirpac) delegátusa. A korszerű szociális és higiéniai igényeknek megfelelő új felfogású épületeket, főként családi házakat és villákat épít.

Molnár *Ferenc*, író, mióta felesége, Darvas Lili színművésznő német színpadokon játszik, nagyobbrészt Bécsben él. Újabb művei: *Egy, kettő, három* (Vígszínház); *Harmonia* (Magyar Színház), *Valaki* (Belvárosi Színház), *A jó tündér* (Vígszínház); *Az ismeretlen leány* (Vígszínház); *Csoda a hegyek közt* c. drámai legendája csak könyvalakban jelent meg. *Zenélő angyal* címmel regénye is jelent meg. Csaknem minden művét lefordították idegen nyelvekre is és néhány művét filmre is alkalmazták (*Liliom, Pál-utcai fiúk* stb.). 1935. Corvin-koszorúval tüntették ki. *(XIII. és XX. köt.)*

Molnár *Géza*, zenei író, megh. Budapest, 1933 dec 19. *(XIII. és XX. köt.)*

Molnár *Gyula*, ügyvéd, író, megh. 1932 máj. 6. *(XIII. köt.)*

***Molnár** *Imre dr.*, énekművész, szül. Péterréve, 1888 okt. 28. 1922.. a Nemzeti Zenede, 1932. a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanára. A régi magyar zene alapos tanulmányozója és terjesztője. Népies gyermekjátékokat adott ki Lajtha Lászlóval: *Játékország* (1929); a Gyöngykaláris dalszcenáriumát írta (Nemz. Színház, 1932). — Felesége *Hír* Sári zongoraművésznő, szül. Budapest, 1893. Szendy Árpád és Sauer Emil tanítványa, hangversenyzett Bécsben és Svájcban is, főleg Liszt műveivel.

Molnár *Jenő*, író, megh. 1933 márc. 28. *(XIII. és XX. köt.)*

Molnár *Kálmán*, jogi író, a Szent István Akadémia tagja, a pécsi egyetemen a magyar közjog tanára, az 1929—30. tanévben a jog- és államtud. kar dékánja. Újabb művei: *A szent koronatan kifejlődése és mai jelentősége* (1927); *A jogfolytonosság helyreállításának jogelvi szükségessége és lehetősége* (1930); *A király gyámsága és nagykorúsága* (1931); *Alkotmánytörténeti illuzió-e a magyar alkotmányfejlődés jellegzetes közjogi iránya* (1931); *A magyar jogszemlélet néhány alapvonása* (1932); *A főkegyúri jogról* (1932); *Néhány szó a jogi oktatás reformjához* (1932); *Még néhány szó a jogi oktatás reformjához* (1932); *Államelméletek lecsapódásai a tételes alkotmányjogban* (1932); *Összegyüjtött kisebb tanulmányai és*

cikkei (2 kötet. 1933). *Magyar közjog* c. munkáját a Magyar Tudományos Akadémia a báró Kornfeld Zsigmond-díjjal tüntette ki (1931). *(XX. köt.)*

***Molnár** *Kálmán (Pápai)*, költő, dalszerző, szül. 1878 febr. 1. Pápa. Verskötetei: *Álom és valóság*, *Nótás könyv*, *Nyári napsütés*. Daljátéka: *Házasodik a király* (Földes Imrének A király arája c. vígjátékából, zenéjét is ő írta *Barna* Izsóval együtt). Versei közül számtalant megzenésített maga és mások is.

Molnár *László Z.*, színész. 1929. a Belvárosi Színház, majd ismét a Magyar Színház, 1935. újra a Belvárosi Színház tagja. *(XIII. köt.)*

Molnár *Vince*, pedagógus, polg. iskolai tanár, megh. Újpest, 1919 ápr. *(XIII. köt.)*

***Molo,** *Walther Ritter von*, német író, szül. Sternberg i. Mähren, 1880 aug. 14. Legnagyobb sikerét két nagy történeti regényciklusával aratta: *Schiller-Roman* (1911—14. Részei: *Ums Menschentum*, *Im Titanenkampf*, *Die Freiheit*, *Den Sternen zu*) és *Roman meines Volkes* (1918—22. Részei: *Fridericus*, *Luise*, *Das Volk wacht auf*).

***Molotov,** *Miceszláv Mihájlovics*, (valódi nevén *Skrjabin*) orosz politikus, szül. Kukarha, 1890 febr., 1906 óta az orosz szoc. dem. párt tagja, többször száműzték, 1917. a pétervári forradalmi haditanács tagja, magas párt- és állami tisztségekhez jut; 1927. a Központi Végrahajtóbizottság Elnökségének tagja, 1929. a Szovjet-Unió Központi Végrehajtóbizottság tagja, 1930 dec. 19. a Népbiztosok Tanácsának és a Munka- és Országvédelmi Tanácsnak elnöke. Magyarul megjelent műve: *A második orosz ötéves gazdasági terv* (1931).

Molter *Károly*, író, újabb művei: *Metania R. T.* (Kolozsvár, 1929 és Budapest, 1930); *Faluszerző* (Brassó, 1935). *(XX. köt.)*

Moly *Tamás*, író és ujságíró, újabb művei: *Az utolsó pillanatban* (1928); *A fekete függöny előtt* (1931) regények. *A Victoria Hotel rejtélye* (1932); *Játék a szerencsével* (1933); *Két plakát Birminghamben* (1934) hangjátékok. Számos színdarabot, regényt fordított magyarra. *(XX. köt.)*

Mombert, *Alfred*, német költő, újabb művei: *Aiglas Herabkunft* (1929) és *Aiglas Tempel* (1931). *(XX. köt.)*

Monaco, 1. Önálló hercegség francia pártfogás alatt (1933) 22.153 lak. — 2. Előbbi fővárosa, (1933) 2020 lak. Rádió-adóállomás, játékkaszinó, illatszergyártás.

Monay *Ferenc*, egyházi író, jelenleg a vatikáni Szt. Péter templom magyar gyóntatója. Újabb munkája: *A lateráni béke* (1929). *(XIII. köt.)*

Mond, *Alfred, Sir*, angol politikus, megh. London, 1930 dec. 27. Utolsó művei: *Industry and Politics* (1927); *Imperial Economic Unity* (1930) stb. *(XX. köt.)*

Mongolia, 1. Belső-M.-ban Dzseholt, Csahart és Szuijüant tartományi rangra emelték, a szélső nyugati részeket az újonnan alakított Ninghzia-tartományban foglalták össze. — 2. Külső-M., Mongol szovjet-köztársaság, (1928) kb. 670.000 lak. (569.000 mongol, 7000 kínai, 90.000 orosz, 4000 burját). A kb. 2700 lámakolostor és a papok hatalmának megszüntetése, valamint a kínaiak elnyomása után egészen az orosz szovjet befolyása alá került. A szén- és aranybányászat kezdetleges állapotban van. Nyersanyagok csak orosz kezekbe juthatnak; erre a célra az oroszok közvetítő vállalatokat alapítottak. A kivitel (gyapjú, állati bőr, állat) kb. 30 millió, a behozatal (ipari termékek) 40 millió dollár értékű. Fizetési eszköznek az orosz pénzt használják. Az oroszok K.-i birtokaik védelmére a japániak ellen M.-t ütköző államnak igyekeznek felhasználni és kialakítani. Fővárosának, Ulan-Batornak, rendszeres autóbusz- és repülő-összeköttetése van Verhneudinszkkal. Nagy rádió-állomás. 1932. a japániak a mandzsuriai harcokkal kapcsolatban előnyomultak Dzseholba. Azt 1933 jan. és ápr. között elfoglalták, megszállották Csahart is.

Története. Külső-Mongolia a világháborúban a cári birodalom összeomlásáig orosz befolyás alatt állott, bár Kína fennhatóságát elismerte. A forradalom után az orosz csapatok kivonultak vagy elszéledtek s 1919. *Hszü-Su-Cseng* kínai tábornok sereggel nyomult be Külső-Mongoliába s egyelőre helyreállította a tényleges kínai uralmat. Az ország Észak-Szibériával határos része azonban az orosz polgárháborúnak hadszínterévé lett. *Ungern-Sternberg* báró orosz tiszt fehér hadseregével Transz-Bajkál-ból támadva, előzte a kínaiakat Urgából s saját céljai érdekében *Khutuktu-Ghegou* papi fejedelmet az ország uralkodójává, „Külső-Mongolia királyává" tette. Néhány hónapi rémuralom után az oroszok Ungern-Sternberget elfogták s 1921-ben kivégezték. Ugyanakkor szovjetcsapatok támogatásával megalakult a *Külső-Mongol népköztársaság*, mely 1921. összel szoros barátsági egyezményt kötött a szovjettel. Az ország azóta, ha jogilag nem is, de ténylegesen a Tanácsköztársaságok Uniójához csatlakozott, amellyel gazdaságilag, politikailag, katonailag, valamint kulturálisan szerves és szoros összefüggésben áll. Az átalakulás megszüntette a láma-papok és a feudális törzsfők uralmát.

Belső-Mongolia Külső-Mongoliától délre laza kínai fennhatóság alatt áll ugyan, de Mandzsuria elfoglalása óta mindinkább japán befolyás alá kerül. A Mongoliához tartozó mandzsúriai *Csahar-területből* és *Barga-tartományból* a japánok *Heilikuang* névvel, újmongol kormányzóságot szerveztek.

Monis, *Antoine-Emanuel-Ernest,* francia politikus, megh. Chateauneuf, 1929. *(XIII. köt.)*

Monod, *Charles-Edmond,* francia orvos, megh. Párizs, 1921. *(XIII. köt.)*

***Monomolekuláris réteg,** amelyben a molekulák egymás mellett, síkban vannak elrendezve. A M. vastagsága tehát egy molekula átmérőjével azonos. Rendszerint adszorpció útján, folyadék, vagy szilárd test felületén jön létre. Elméletét *Langmuir* amerikai fizikus alkotta meg. Nagy szerepet játszik katalizátoroknál, foto- és izzókatódoknál, valamint az ú. n. zárórétegekben.

Monostori *Károly,* állatorvostudományi író, megh. 1917 jún. 1. *(XIII. köt.)*

***Montanium,** 2·5—3·5% rezet és 0·5% magnéziumot tartalmazó alakítható alumíniumötvény, amelyet különösen a léghajók építésénél alkalmaznak.

Montessori, *Maria,* olasz orvospedagógus, M.-iskolával Európa több országában kísérleteznek. 1926. Budapesten is nyílt M.-iskola. 1932. a Magy. Ped. Társaság M.-t tiszteletbeli tagjának választotta. (L. *Montessori-módszer, XIV. köt.* és *M., XX. köt.)*

Montevideo, Uruguay délamerikai köztársaság fővárosa és kikötője, (1931) 489.685 lak. Hajóforgalma 20·4 millió tonna. Rádióleadóállomás.

Montgomery, *Florence,* angol regényíró, megh. 1923 okt. 8. *(XIV. köt.)*

***Montherlant,** *Henri, Comte de,* francia író és költő, szül. 1896. Működését két háborús kötettel kezdte: *Le Songe* és *La Relève du matin* (1920). Hirdeti a sport rendkívüli nevelő hatását: *Le Paradis à l'ombre des épées, Les Onze devant la Porte dorée* (1924). Írt Spanyolországról: *Les Bestiaires* (1926. a bikaviadalokról) és *La Petite Infante de Castille.* Utolsó regénye: *Les Célibataires* (1934).

Montreal, Canada legnagyobb városa, kikötő (1931) 818.577 lak. 1818 nagyobb ipari üzeme 112.338 alkalmazottal 555·3 millió dollár értékű árut állított elő. A behozatal értéke (1931) 201·2 millió, a kivitelé 132·8 millió dollár értékű volt. Hajóforgalma 16·5 millió tonna. Protestáns egyetemének (1931) 3887, r. kat. (francia) egyetemének 10.173 hallgatója volt.

Montt, *Jorge,* chilei államférfi, megh. Santiago, 1922 okt. 8. *(XIV. köt.)*

Monyorósd kk., *Alsóegerszeg* kk. és *Hegyszentmárton* kk., 1930. egyesültek *Hegyszentmárton* néven.

Moór *Gyula, vitéz* jogtudós, 1929. a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem tanára. Újabb művei: *Logikum a jogban* (1928); *Zum ewigen Frieden* (1930); *A jogi személyek elmélete* (1931); *A természetjog problémája* (1934); *Szociológia és jogbölcselet* (1934). *(XX. köt.)*

Moór *Manó,* zongoraművész, zeneszerző, megh. Lausanne, 1931 okt. 19. Feltalálta a kétmanuálés — a Jankó-klaviaturára emlékeztető — zongorát, külföldön sikereket aratott vele. *(XIV. köt.)*

Moore, *Frank Frankfort,* angol író, megh. 1931 máj. 11. *(XIV. köt.)*

Moore, *George,* angol író, megh. London, 1933 jan. 21. *(XIV. köt.)*

Móra *Ferenc,* író, megh. Szeged, 1934 febr. 8. A Petőfi- és Kisfaludy-Társaságok tagja volt. Újabb művei: *Ének a búzamezőkről* (regény, megjelent angol és holland nyelven is, Góth Sándor és Relle Pál színrevitelében előadta a Nemzeti Színház, 1935); *Aranykoporsó* c. regénye a klasszikus ókor világának poétikus szépségű rajza. *Beszélgetés a ferdetoronnyal, Egy cár, akit várnak, Utazás a földalatti Magyarországon* c. kötetei, mint a magyar humor mesterét jellemzik. *Daru utcától a Móra Ferenc-utcáig* (önéletrajz, 1934); *Parasztjaim* (1935) c. posthumus kötetében új oldalról világítja meg a magyar parasztság életét. Ifjúsági művei: *Hol volt, hol nem volt, Dióbél királyfi, Az ezüstszavú harang, Öreg diófák alatt.* Hátrahagyott művei több kötetben sajtó alatt vannak.

Moran, *Peter,* északamerikai állat- és tájképfestő, megh. Philadelphia, 1914 nov. 10. *(XIV. köt.)*

Morand, *Paul,* francia író, újabb művei: *Magie noir* (1928); *Paris—Tombouctou* (1929); *Hiver caraïbe* (1929); *New York* (1930); *Champions du monde* (1930). *Air indien* (1932), stb, Magyarul megjelentek; *A gáláns Európa; 50% szerelem; Az élő Buddha. (XX. köt.)*

Moravcsik *Géza,* író és pedagógus, megh. 1929 szept. 21. *(XIV.* és *XX. köt.)*

Moravcsik *Gyula* görög filológus, 1932. a Pázmány Péter egyetem rk. tanára, 1934. a Magy. Tud. Akadémia l. tagja, az athéni Bizantinológiai Társ. tb. tagja. Újabb művei: *Il Caronte Bizantino* (1930); *Az onogurok történetéhez* (1930); *A görög és latin filológia magyar feladatai* (1933); *A magyar történet bizánci forrásai* (1934). *(XX. köt.)*

***Mordvin-terület,** szovjetoroszországi autonóm terület, a Volga-terület része, (1930) 26.000 km², (1926) 1,298.289 lak. Fővárosa: *Szaranszk.*

Morelli *Gusztáv,* sztomatológus, 1928. egészségügyi főtanácsos, 1932. a Magy. Fogorvosok Orsz. Egyesülete elnöke *(XX. köt.)*

Morgan, *Conwy Lloyd,* angol zoológus, újabb művei: *Emergent Evolution* (1923); *Life, Mind and Spirit* (1926). *(XIV. köt.)*

Morgan, *Jacques, de,* francia archeológus, megh. Marseille, 1924. *(XIV. köt.)*

Morgen, *Kurt,* porosz tábornok, megh. Lübeck, 1928 febr. 15. *(XIV. köt.)*

Morice, *Charles,* francia költő és kritikus, megh. Menton, 1919. *(XIV. köt.)*

***Mórichida** kk., *Győr vm.* sokoróaljai j., (1930) 1565 lak. *Kismórichida* és *Nagymórichida* kk. egyesüléséből keletkezett 1928.

***Móricz** *Miklós* szül. Prügy, 1886. 1908. újságíró, 1912 óta érdekképviseleti pályán működött. 1923—28. a Brassói Lapok szerkesztője, 1929. a Budapesti Hirlap tagja.

Publicista, nagyobb statisztikai, közgazdasági, társadalomtudományi tanulmányai 1910 óta hazai és külföldi folyóiratokban jelentek meg. *Az erdélyi föld sorsa* c. műve (1932) a román földreform monografiája, angolul: *The Fate of the TranssylvanianSoil* (1934). Újabban gazdasági és társadalomfilozófiával foglalkozik, e téren eredeti műve: *A társadalmi munka.*

Móricz *Zsigmond*, író, újabb művei: *Forr a bor*, *Rokonok* c. regények. *Erdély* c. nagyarányú trilógiája, mely Bethlen Gábor alakját és korát dolgozza fel hatalmas történelmi és írói apparátussal, rendkívüli benyomást keltett. Nagy sikerei voltak a színpadon *Nem élhetek muzsikaszó nélkül*, *Légy jó mindhalálig*, *Rokonok*, *Kerek Ferkó* című regényeiből átdolgozott színműveivel a Nemzeti Színházban, az *Uri murival* a Vígszínházban. Megírta vígjátéknak a *Murányi Vénusz* történetét s modern színpadra alkalmazta Bornemissza Péter XVI. századi Elektra-fordítását. Több kisebb regénye, számtalan elbeszélése és hírlapi cikke az Estlapokban jelent meg s könyvalakban még kiadásra vár. *(XIV. és XX. köt.)*

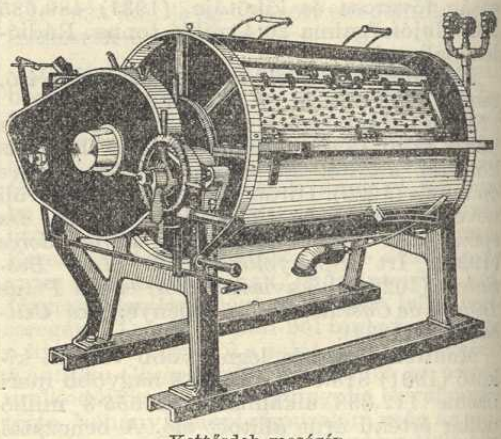
Morvay *Zoltán (Alsódraskóci)*, író, lapszerkesztő, újabb művei: *Rózsanyíláskor* (színmű, 1917); *A Maharadzsa kincse* (regény, 1926); *Naplemente* (életrajz, 1931); *Bonyodalmak egy házasság körül* (regény, 1932); *Darázsszümmögés* (versek, 1935). 1925-től a A Ma c. napilap szerkesztője. *(XX. köt.)*

***Moscicki,** *Ignaz*, lengyel államférfi, szül. Mierzanow, 1867 dec. 1. 1892. mint diákot, a varsói orosz templomban elkövetett merénylet gyanúja miatt letartóztatták, de sikerült megszöknie, külföldre került, Londonban vegyészmérnök lett. Úgy a vegyitechnika, mint a vegyi ipar terén jelentős munkát végzett Svájcban, 1908. fölvette a svájci állampolgárságot. 1912. az elektrokémia tanára lett Lembergben. Miután Lengyelország visszanyerte államiságát, Pilsudski mellé állt, akinek támogatásával 1926 jún. 1. köztársasági elnöknek választották meg.

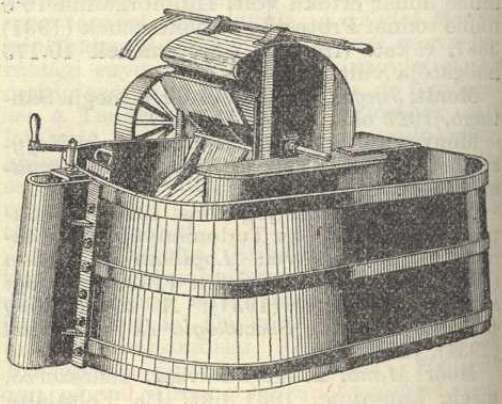
Mosdóssy *Imre*, pedagógus és író, az Orsz. Pedagógiai Könyvtár és Tanszermúzeum tanácsának v. elnöke. Újabb művei: *A király könyve*, *Az eskü*, *A két oltár*, *Jön a nádor*, *Út az ingoványon*, *A bányaőr*, *Egy regény története*, *Hullámzó Balaton*, *Ahol az arany terem*, *Útravaló*, *Művészet az iparban. (XIV. köt.)*

***Mosley,** *Oswald, Sir*, angol politikus, szül. 1897. Munkáspárti képviselő volt, majd 1929. MacDonald kormányának tagja. Állásáról lemondott és a Labour Partyból is kilépett, mert nem helyeselte politikáját a munkanélküliség leküzdésének kérdésében. 1931 után megteremtette a *British Union of Fascists*-ot, s ezzel ő lett (1932) az angol fasiszták vezére.

***Mosógépek.** Nagy üzemekben a szennyes ruha mosása kizárólag gépi berendezésekkel megy végbe. A tarka és fehér szennyes ruhákat darabonként különválasztják (durva és finom) és fa- vagy betontartányokban gyenge szódalúgban v. 17—20°-os szappanoldatban egy éjjelre beáztatják. A nagyon szennyes ruhákat először kifőzik. Azután szappan- v. szódaoldatban a gőzzel fűtött mosógépekben addig mozgatják, míg a piszok leoldódik. Rendesen a kettős dobbal bíró mosógépet használják. Ennek van egy fix és benne egy tengely körül forgó átlyukgatott bádogdobja. Ebbe teszik a ruhát. Forgás közben a ruha ványolódik és tisztul. Munka után a nyitott ajtókon át a lebuktatott dobokból a ruha egy szállítókocsira esik ki. A váltakozó forgást (5-ször balra, 5-ször jobbra) automatikusan szíjtranszmisszió Velektromótor eszközli. Ha a mosógép öblítése a feloldott piszokhoz nem elég, akkor a teljes tisztításhoz öblítőgépet használnak, amelynél egy forgó lapátkerék a ruhát mozgatja és a víz alá meríti. Innen a ruha a víztelenítő centrifugagépbe kerül, melynek forgó lyukas kosarában az oldalhoz szorítja a röperő a rohát s a víz kisajtolódik belőle. Síma fehérnemű (zsebkendők, asztalnemű) a gőzmángorlókra jut, melyeken egyidejűleg megszárad és kisímul. Más ruhá-

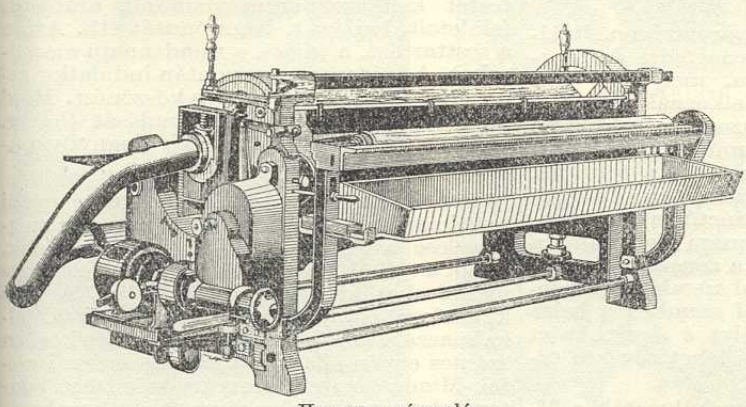

Kettősdob mosógép

Öblítő gép

kat pedig a szabadban v. pedig gyorsszárítókamrákban szárítanak. A hengeres mángorlógép (egyidejű szárításra és simításra) áll egy gőzzel fűtött nagy hengerből, melyen 4 v. több csiszolt vasalóhenger forog fogaskerék-áttevéssel. A hengerek gyapjú- és csalánszövettel vannak bevonva és egy emeltyűvel s ex-

Hengeres mángorló

centerrel szoríthatók a nagy hengerhez. A gép egyik végén beteszik a ruhát s a másik végén levő asztalon szárítva és simítva kerül ki a ruha. Van szívó-mángorló is, melynek gőzzel fűtött csiszolt teknőjébe teszik a ruhát; egy szívógép elszívja róla a nedvességet, mire szárítva és simítva kerül ki belőle a ruha. Szekrényes mángorlót használnak ágy-, asztal- s más (alsó) fehérneműekre. Fahengerekre tekerik s a súlyokkal megterhelt s ide-oda mozgatott szekrény nyomása alatt mángorolják.

Gallérok, kézelők, ingmellek stb. keményítés után a vasalógépekre kerülnek. A keményítés gépekkel megy végbe, melyek a tárgyakat keményítőoldatban ide-oda mozgatják. A vasalás fűtött, forró, igen síma és kemény vasalótestekkel vagy gépekkel megy végbe, amelyeket gázzal v. villamosan fűtenek. A simítógépek egy síma hengerpárból állanak. A felső fűtött, igen síma csiszolt acélhenger, míg az alsó erősebb, szövettel bevont henger, melyet a felsőhöz nyomnak. Van ú. n. teknős vasalógép is. Használnak ruhaprést is, melynek felső vasa fűtött és csiszolt és az alsó párnázott és szívógéppel ellátott vas, melyek közt a ruha simára préselődik. Háztartásban is használnak egy gömbalakú lyukgatott, gyorsan forgó mosódob-berendezést, melyben forró lúg és gőz cirkulál a behelyezett ruha körül. *(XIV. k.)*

Moson *vm.*, közigazgatásilag Győr és Pozsony vm.-kel egyesített vm. Területe 911 km², (1930) 56.266 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 4108 (8%). Népsűrűsége 61·7. Részletes adatai Győr, Moson és Pozsony vm.-vel kapcsolatban szerepelnek. *Térképét l. Fejér vm.-nél.*

Moszkva, a Szovjetunió fővárosa (1932) 2,781.340 lak., számos modern épülete átalakította a város képét, az 1929. lebontott kis Kreml-palota helyén felépült a Kreml katonai iskolája, új távíró-központja, a M.-i szovjet és több népbiztosság épülete, a M. szigeten az óriási kormányzósági lakóház, környékén nagykiterjedésű munkástelepek létesültek. 1930. felrobbantott katedrálisa helyén 1932 óta a szovjet kongresszusi palotája épült. Ugyancsak 1932 óta építik földalatti vasútját, az első, kb. 10 km-es szakasz üzemben. Kb. 900 nagyobb ipari üzeme 1930. 1·8 milliárd rubel értékű árut állított elő. A nagy fémipari telepek, a mozdonygyár felállításával M. iparának eddigi jellege megváltozott és a készárugyártás helyett inkább a nehézipar jellemzi. 1929. nyitották meg az Elektrozavodot, a szovjet legnagyobb elektrotechnikai művét (20.000 alkalmazott), 1931. régi gépkocsigyárát nagy tehergépkocsigyárrá alakították át. 1930 óta az új M.-i területen belül M. önálló közigazgatási egység.

***Moszkvai terület** *(Moszkavszkája oblasztj)*, 1929. a régi M.-i, rjazáni kormányzóságokból, a tveri és kalugai kormányzóságok egyes részeiből alakított terület, 158.741 km², (1926) 10,246.800 lak., abból 3,101.805 városi lakos. M. Szovjetoroszországnak legjelentékenyebb ipari területe, ahol az ország textiláruinak 46%-át, a kémiai gyártmányok 34%-át, a fémipari készítmények 16%-át állítják elő. Azonkívül jelentékeny élelmiszeripara, szén- és turfabányászata. Igen fejlett háziipara is, az orosz háziipari tárgyak 22%-a itt készül. Gabonatermelése kevés és az ipari és kerti növények termelése, a legeltetés és belterjes tejtermelés miatt visszafejlődik. 11 kerületre és 142 körzetre van felosztva, fővárosa *Moszkva*.

***Motalkó.** Az államháztartás szempontjából újabban kötelező a mótorbenzinnek vízmentesített szesszel való keverése azokban az államokban, amelyek a mótorbenzin behozatalára szorulnak. A benzin a víztelenített szesszel jól elegyedik és nálunk a súlyszázalékban kifejezett 20 kg. szesz és 80 kg. benzin arányban kevert benzin a közhasználatban M. néven ismeretes. Kalorikus értéke csak valamivel kisebb a tiszta mótorbenzinénél.

Motta, *Giuseppe*, svájci politikus, 1927. és 1932. a svájci államszövetség, 1932. a Népszövetség elnöke, válogatott beszédei: *Testimonia temporum* (1931). *(XIV. és XX. köt.)*

Moureu, *Charles*, francia kémikus, megh. Párizs, 1929. *(XIV. köt.)*

Moüy, *Charles Louis Stanislas gr.*, francia diplomata, megh. Párizs, 1922. *(XIV. köt.)*

***Mozaikpete,** ellentétben a regulációs petével, olyan pete, amelynek egyes részeiből a jövendő embriónak meghatározott részei fejlődnek ki, vagyis a M. egyes területeinek jövendő alaktani értéke már a pete fejlődésének legelején szigorúan meg van szabva. Az ilyen pete oszlásából származó első blastomerákból tehát szétválás esetén soha sem fejlődhetik egész embrió.

***Mozdulatművészet.** Magyarországon általában azokat a mozdulatpedagógiai és tánctörekvéseket értik alatta, melyek a test művészi kiképzésével foglalkoznak és a régi értelemben vett tánccal szemben a kifejező mozdulatokból újirányú művészetet igyekszenek megalapozni. Eltér tehát a tornától, mert nemcsak egészségi szempontból foglalkozik a testtel, de eltér a tánctól is annyiban, hogy elsősorban a mindennapi élet számára nevel, de azonkívül, hogy a zene-illusztrálással és dekoratív hatásokkal szemben a kifejezésre, a külső technikával szemben a belső tartalomra fekteti a fősúlyt s a régi, zárt formanyelvvel szemben új lehetőségekre törekszik.

Magyarországon 1928. szabályozták a M. ügyét, mikor is a három alapvető hazai irányt, *Dienes* Valéria, *Madzsar* Alice és *Szentpál* Olga rendszerét és az azokból származókat államilag elismerték és az oktatást áll. irányítás alá helyezték. Ma már többszáz mozdulatpedagógus működik hazánkban. A M. irányában dolgozó külföldi iskolák, stb.: Laban-iskolák, a Duncan-rendszer, a Hellerau-laxenburgi iskola, a Joss-ballet stb. Ilyen irányú külföldi és magyar táncművészek: M. Wigman, Cl. Bauroff, V. Skoronel, H. Kreuzberg, Róna Magda, Kövesházi Ágnes, Bottka Lola stb. A M. szó egyébként tágabb értelemben használatos mindazon művészi törekvések összefoglaló jelölésére, melyek a test mozgásaiból fakadnak.

***Mozgáskarakterológia,** magában foglalja a jellemvizsgálatok összes eddigi területeit és kiszélesíti azokat. Nem csupán fölépítésében vizsgálja az emberi testet, mint a testalkattan, vagy külső megjelenésében, mint a fiziognómika és nem csupán lelkiségében vizsgálja az emberi karaktert, hanem mindezt mótorikusan, a mozgáson keresztül, reagálásokban, gesztusokban, cselekedetekben, lelki emóciók kifejezése közben. Az emberi külsőből, az arc-, koponya- és testformákból hosszú évszázadok óta következtetéseket vontak le az egyéni tulajdonságokra (Aristoteles, Lavater, Lombroso, Gall, Huter stb.). Ezeket a vizsgálatokat azonban csak a modern testalkattan kialakulása óta tekinthetjük valóban tudományosan megalapozottaknak (Kretschmer). A mai felfogás szerint az emberi test fölépítésében három főtípus uralkodik Ezek: az *aszténikus* habitus (vékony csontozat, szűk mellkas és keskeny váll, keskeny has, hosszú végtagok, hosszúkás formák a fejalkatban is). Második a *piknikus* habitus (kerekded, telt formák a testben, arcban, rövid végtagok, a hasi rész dominál stb.). Harmadik az *atlétikus* típus (széles váll, fejlett mellkas, erős izomzat stb.). Ezen főtípusok variánsai, kombinálódva a flegmatikus, szangvinikus vagy kolerikus temperamentummal együtt adnák meg a lelki karakter anatómiai-élettani bázisát. A mozgás vizsgálatoknál is elsősorban magát a testet kell szemügyre vennünk, arányait, felületeit, hajlásait, izomtónusát stb. Aztán a testtartást, a járást, a mindennapi mozgásokat. A beidegzett és spontán indulatkifejezéseket. A sírást, nevetést, a köszönést. Majd az ősi indulatok megnyilvánulását (harag, ölelés) s a különböző érzelmek megnyilvánulásait (fájdalom, vágy, öröm stb.).

***Mozgástanulmányozás,** a mozgás élettani tanulmányoknál alkalmazott rendszeres megfigyelése a munkamozdulatok részleteinek, abból a célból, hogy célszerűtlen és felesleges mozgásokat ki lehessen küszöbölni. A M.-t különösen olyan munkamozdulatoknál alkalmazzák, amelyeket tömegtermelés közben számos egyén állandóan szokásszerűen ismétel. Minden emberi mozgást szét lehet bontani elemeire, amelyek megfelelő kombinációban a leghelyesebb és legkevésbbé fárasztó munkát adják. A mozgást vagy kinematografikus úton fixirozzák, vagy pedig a mozgó végtagra, izületekre kis izzólámpát alkalmaznak, amely a lemezen fénygörbék formájában a mozgás pontos képét adja. A M.-t sikerrel vezették be számos iparágban.

Möhring, *Bruno*, német építész, megh. Berlin, 1929 márc. 26. Nagyjelentőségű javaslatokat tartalmazott *Gross-Berlin, ein Programm für die Planung einer neuzeitlichen Grosstadt* c. tervezete. *(XIV. köt.)*

Möller, *Alfred*, német botanikus, megh. Eberswalde, 1922 nov. 4. *(XIV. köt.)*

Möller *István*, építész, megh. 1934 okt. 3. *(XIV. köt.)*

***Much,** *Hans*, német orvos és író, szül. Zechlin (Brandenburg), 1880 márc. 24. Hamburgi egyet. tanár. Tudományos kutatásai elsősorban a tüdőbajra terjednek ki; ő fedezte föl a tuberkulózis bacillus-alakját. Művei közül nevezetesebbek: *Pathologische Biologie* (1911); *Homöopathie* (1926); *Idiosynkrasie* (1929); *Das Wesen der Heilkunst* (1928); Gondolkozását erősen befolyásolták buddhista és misztikus eszmék. *Die Welt des Buddha* (1922). Versei: *Denken und Schauen* (1913) címen jelentek meg.

***Mudrák,** az indiai buddhista és brahmanista papok rituális kéztartásai az istentiszteleti szertartásoknál.

***Muhi** kk., Borsod vm. mezőcsáti j.-ban, (1930) 568 lakossal. Neve 1928-ig *Poga* volt.

Muhits *Sándor*, festő és iparművész, 1927. lemondott a miskolci művésztelep vezetéséről s Budapesten működik, mint az Iparművészeti Iskola tanára. *(XIV. és XX. köt.)*

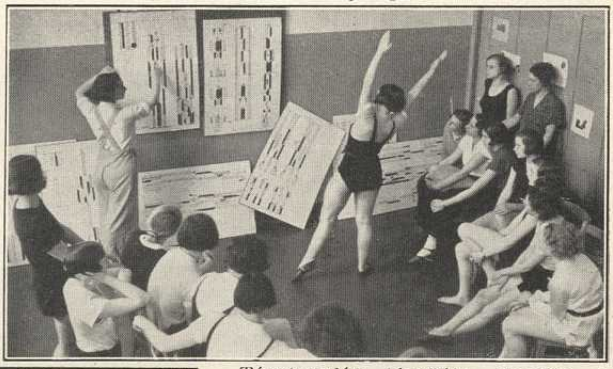
Muka *(Mucke) Karel*, szlávista, megh. Bautzen, 1932 okt. 10. *(XIV. köt.)*

Anna Pavlova a „Haldokló hattyú“ c. táncjelenetében

„Az új Prometheus“. Madzsar Alice mozdulatművészeti csoportja

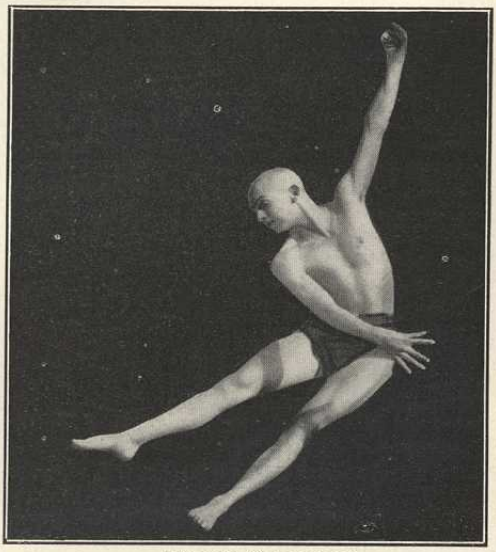
Tánctanulás tánckóta alapján a Rudolf Jooss vezetése alatt álló iskolában (Folkwangschule, Essen)

Lebegő ugrás. Jelenet egy epsomi mozgásművészeti iskolából

Rosalie Chladek

Harald Kreuzberg

Mukden, mandzsukuoi város, (1932) 351 ezer lak. A japániak 1931 szept. 18-án foglalták el. Egyeteme 1926. alakult.

Mukhtár *pasa, Ahmed el Ghazi*, török hadvezér, megh. Konstantinápoly, 1919. jan. 22. *(XIV. köt.)*

Muller, *Samuel*, hollandi történetíró, megh. Utrecht, 1922 dec. 6. *(XIV. köt.)*

Munch, *Edward*, norvég festő, művei: *Hómunkások* (1911); *Favágók* (1913), amelyek nagy hatással voltak a modern művészetre *(XIV. köt.)*

***Munkafiziológia.** A M. a fiziológiának egyik ága s azokat a jelenségeket vizsgálja, amelyek a munka következtében a munkásokon jelentkeznek. Tudományos kutatásaiban főleg az elfáradás fiziológiai hatásait vizsgálja. Legkiválóbb képviselői a párizsi *Laulanié* és *Amar*, valamint a berlini *Atzler*. Kísérleteik célja az optimális munkavégzésnek megállapítása. (Az optimális munkavégzés azt az erőkifejtést jelenti, amelyet a munkás egészségének veszélyeztetése nélkül huzamosabb ideig el tud végezni.) A fáradtság, a tüdő és a szív fokozottabb munkája, a mely a lélekzet meggyorsulásában és így a nagyobb mértékű oxigénfogyasztásban jelentkezik. A M. képviselői tehát megfelelő készülékekkel azt regisztrálják, hogy a munkás egy bizonyos munka elvégzése alatt mennyi széndioxidot lélegzik ki. Mennél fárasztóbb a munka, az oxigénfogyasztás és ezzel együtt a munkás széndioxid-kilélegzése annál jobban emelkedik. Az eddig elért igen komoly tudományos eredmények ellenére a M.-nak inkább csak tudományos jelentősége van és kutatásai az üzemekben gyakorlatilag csak kevéssé hasznosíthatók.

***Munkahányad** *(átlagos országos M.)*. Egy-egy állam gazdasági tevékenységének fenntartására (az ipari és őstermelés, közlekedés és háztartási szükségletek stb. ellátására) évenként szükséges — állati és gépi erővel fejlesztett — M. mechanikai munkaintergálból számított, lóerőórában v. kilowattórában kifejezett, *m* lakosonkénti hányad. Minthogy a *M* mechanikai munka termelésének és szétosztásának legtökéletesebb (de teljesen meg nem valósítható) módja az volna, ha a mechanikai munkaszükségletet országszerte nagy korszerű művekből táplált elektromótorok látnák el a *M* mechanikai integrált és ebből számított *m* hányadot — mely az elosztási veszteségeket is magában foglalja — legcélszerűbb kilowattórában kifejezni; evvel szembeállíthatjuk a tényleg elektromos energiával ellátott *K* munkaintegrált és ebből számított *k* elektromos energiahányadot. Minthogy egyetemes munkatermelési statisztika eddig még nincs, a *M*-t és *m*-t a primer motorok és igavonó állatok teljesítőképességéből bizonyos feltevésekkel v. a statisztika szolgáltatta közlekedési és termelési eredményekből — a teljesítmény és termelés egységeinek előállítására átlag szükséges, kísérletekkel megállapított fajlagos munkaszükségletek alapján — számíthatjuk. Az előbbi módszer szerint — mely csak durván megközelítő — Thomas T. *Read* (Columbia University), az utóbbi módszer szerint *Hoor-Tempis* Móric határozta meg az egyes államok *M* és *m*-jét. Utóbb említett szerzőnek vizsgálatai szerint *M* és *m*, és a hivatalos elektromos statisztika adataiból megállapítható *K* és *k* minden államban analóg évtizedes fejlődési irányzatban, évről-évre gyorsuló sebességgel növekednek. A fejlődés időgörbéinek egyes szakaszait a legtöbb esetben exponenciális görbék vagy másod- vagy harmadfokú görbék szakaszaival helyettesíthetjük. A gazdasági tevékenységet zavaró külső v. belső tényezők a fejlődést a fejlődési irányzatból kitérítik, de a zavar megszüntével a régi fejlődési irányzat helyreállítására irányuló törekvés nyilvánvaló; határozott rendeződési folyamat nyilvánul. A fejlődési irányzatok e határozottságát és analógiáját — extrapoláció révén — a jövő fejlődés jóslására használhatjuk; megállapíthatjuk, hogy a következő évtizedekben mekkora *m*- és *k*-hányadokkal (és *l* géphányadokkal) számolhatunk. Minthogy egyrészt az egész gazdasági tevékenység villamosításáról szó sem lehet s az állatok munkája sem nélkülözhető, mindig $k<m$. A *m* és *k* az államok gazdasági fejlettségének s energiagazdálkodásának összehasonlítására megbízható mértékül szolgál. *Hoor-Tempis* számításai szerint 1929—30-ban *m* és *k* a következő volt:

A különféle célokra gépekkel és állatokkal évenként termelt mechanikai munka egyenértéke és ennek elektromos generátorokkal termelt része 1929—1930-ban[1]

Ország	Az évenkénti munkatermelés egyenértéke	Az összes munkatermelésből elektromos generátorokkal termelt rész összesen	Év
	m	k	
	KWóra lakosonként		
Am. Egyes. Államok ..	2300	783*	1930
Ausztria	600	323	1932
Belgium	1800	527	1931
Bulgária	220	21*	1931
Csehszlovákia	650	209	1929
Dánia	700	154	1929
Észtország	230	2·7*	1929
Finnország	800	396*	1932
Franciaország	1200	347*	1933
Jugoszlávia	250	61	1932
Kanada	2500	1770**	1930
Lengyelország	400	73	1933
Magyarország	420	100·4	1929
Nagy-Britannia	1700	437	1933
Németalföld	1000	265[2]	1931
Németország	1400	396	1931
Norvégia	3300	2990	1929
Olaszország	650	271*	1933
Románia	200	32	1930
Spanyolország	450	112*	1930
Svájc	1800	1250[4]	1930
Svédország	1600	811	1929

[1] Valamennyi tevékenységi ág munkatermelése, a közúti, légi és vízijárművek munkaszükséglete nélkül.
[2] E hányadban nemcsak a közhasznú és részben közhasznú erőművek munkatermelése, hanem a bányák és vaskohók elektromos energiatermelése is bennfoglaltatik.
[3] Ebből Kanadában maradt 1645 KWóra lakosonként.
[4] Svájcban maradt 1002 KWóra lakosonként.
* Csak közhasznú művekben termelt energia.

E táblázatból látható, hogy a gazdasági tevékenység fejlettsége és a nagy mechanikai munkaszükséglet nem a nagy lakosszámú államok kiváltsága.

Irodalom: Hoor-Tempis Móric, *Energiagazdaságtan*, továbbá Math. és Természettud.Ért. LIII. köt.; I. A. Hobson, *Work and Wealth: a Human Valuation* (New York, 1914); T. N. Carver, *The Economy of Human Energy* (New York, 1924); Thomas T. Read, *The World's Output of Work* (The Amer. Econ. Rev. XXIII.).

Munkanélküliség. A szociálpolitika a rendszeres bér vagy fizetés ellenében teljesített munkából élőknek önhibájukon kívül bekövetkezett foglalkozásnélküliségét tekinti M.-nek. Tehát a gazdaságilag önálló egyének keresetnélkülisége éppen olyan kevéssé tartozik ide, mint a munkaképtelenségből vagy munkakerülésből származó M. Többféle okból keletkezhet M.: 1. a munkapiac szervezetlensége, 2. idényszerű munkahiány, 3. valóságos munkahiány (elemi csapások, gazdasági válságok, pénzügypolitikai okok stb.) következtében.

Súlyos társadalmi problémává növekedett a M. kérdése a világháborút követő gazdasági pangás idején. Angliában csaknem állandósult a munkanélküliek száma 1 millió körül, ez azután 1927—29 között erősen csökkent, de a világválság során 2 millió fölé duzzadt. Az Amerikai Egyesült Államokban nincsen hivatalos munkanélküli statisztika, de már az 1929-es válság kitörése előtt 2 milliónál többre becsülték a munkanélküliek számát, 1930. már 3·9 millió, 1931. 7·4 millió, 1932. 11·5 millió, 1933 végén 11·9 millióra tették az önhibájukon kívül munkanélküliek tömegét. 1934 decemberében a számuk a létesített közmunkák hatására 10·5 millióra fogyott.

A fontosabb országok hivatalos M.-i statisztikáját a következő táblázat mutatja:

Ország	*Munkanélküliek száma:* 1927	1931	1934
	december 31-én		
Ausztrália	31.032	117.866	86.652
Ausztria	172.450	253.368	308.116
Belgium	11.112	79.186	199.212
Csehszlovákia	17.617	102.179	752.328
Franciaország	33.459	56.112	419.129
Japán	.	422.755	367.950
Kanada	8.142	33.625	94.474
Lengyelország	165.340	299.502	333.425
Nagy-Britannia	1,091.271	2,636.805	2,085.815
Németalföld	26.868	96.751	214.165
Németország	1,353.000	4,573.000	2,604.000
Olaszország	278.484	734.454	961.705
Svédország	31.076	64.815	81.406

Ezek az adatok nehezen mérhetők össze, mert minden országban más és más alapon készülnek (a különböző típusú munkanélküli biztosítási rendszerek, a munkaközvetítők vagy a szakszervezetek jegyzékei alapján). De mindenesetre bizonyítják, hogy a M. jelensége 1931—1934 között csak még jobban súlyosodott.

Magyarországon csak a szakszervezetek vezetnek kimutatást a tagjaik M.-éről. Ennek alapján a magyarországi munkanélküliség 1925 óta a következőképpen hullámzott:

Munkanélküliek Magyarországon:

Év	Dec. 31-én
1925	27.984
1926	22.332
1927	14.363
1928	15.187
1929	20.288
1930	25.588
1931	32.146
1932	32.073
1933	27.044
1934	22.031

A legtöbb országban a munkahiány esetére szóló biztosítással igyekeznek ezt a társadalmi bajt enyhíteni. *(XIV. köt.)*

Munkásbiztosítás. A magyar M. intézményeit az 1927 : XXI és 1928 : XL. tc. teljes egészében átszervezte. A Kerületi Munkáspénztárakat és a Ferenc József Kereskedelmi Kórház szervezetét egyesítette és kibővítette, az utóbbinak külön igazgatást biztosítva (l. MABI, *XXI. köt.*). A különböző magánvállalatok M.-i intézményeit is az új szervezetbe olvasztották, csupán a legnagyobb vállalatok külön intézményeit hagyták meg változatlanul. Az egész M.-i szervezet az Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) kötelékében egyesül. Az átszervezéssel egyidejűen új biztosítási ágakat is szerveztek az öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló biztosítás megvalósításával. Az Országos Társadalombiztosító Intézet betegbiztosítási ágazatában 1934 júl. 644.383 tagot, viszont az öregségi stb. ágazatban 372.285 biztosítottat tartottak nyilván. A járulékjövedelem a betegségi ágazatban 37·5 millió P-re rúgott, az öregségi ágazatban 13·3 millió P-t tett ki, ebből kifizetésre került különböző szolgáltatások és annak költségei formájában 25 millió P a betegségi ágazatban. Az öregségi M. ágazatában pedig még nem indult meg a szolgáltatások menete. Az összes járulékalapok értéke kereken 73 millió P-t képviselt. *(XIV. köt.)*

***Munthe,** *Axel*, svéd származású orvos, író, szül. 1857. Mint orvos Párizsban, majd Olaszországban folytatott orvosi gyakorlatot, a legelőkelőbb köröktől kezdve a legszegényebb népig mindenfajta emberekkel került össze s rajtuk tett megfigyeléseit írta meg könyveiben. Előbb svédül írt, Puck M. álnévvel, világhírét angolul megjelent *The Story of San Michele* c. könyve szerezte, mely magyar fordításban is nagy figyelmet keltett. Másik könyve *Régi könyv állatokról és emberekről* címen jelent meg magyar nyelven.

Murai *Károly*, író és hirlapíró, megh. Budapest, 1933 febr. 25. *(XIV. köt.)*

Muraközy *Gyula*, író, 1932 óta Budapest-Kálvin-téri ref. lelkész. 1928—33-ig a *Református Figyelő* egyik szerkesztője. 1934 óta a *Református Élet* felelős szerkesztője. Több kötet versén kívül megjelent művei: *A prédikátor könyve* (1929); *Az ébredő föld* (regény, 1933); *A láthatatlan templom* (rádióprédikációk, 1933); *Diadalmas élet* (Krisztus a XX. században, 1933). *(XX. köt.)*

***Murphy,** *William Parry*, amerikai orvos, szül. Steughton, 1892 febr. 6. *Minot* tanárral együtt folytattak kísérleteket a vérszegénység leküzdésére. Ők jöttek rá a marhamáj vérszegénység-gyógyító hatására. *Whipple* tanárral együtt kapták meg az 1934. évi Nobel-díjat.

Murri, *Romolo*, olasz politikus, az egyházból való kizáratása óta nagy olasz napilapok, jelenleg a bolognai *Resto del Carlino* munkatársa. Újabb művei: *Cavour* (1915); *Dalla democrazia cristiana al Partito Popolare* (1920); *Lo stato e i partiti politici in Italia nel dopoguerra* (1921); *La conquista ideale dello Stato* (1923). *(XIV. köt.)*

***Musnai** *László dr.*, egyházi író, szül. Székelykövesd, 1888. 1933 óta a nagyenyedi Bethlen-kollégium tanára. Különösen bibliai tanulmányokkal foglalkozik. Önálló művein kívül cikkei főként a Ref. Szemlében, Az Útban, Theol. Szemlében, Egyházi Ujságban, Egyházi Életben jelennek meg.

Mussolini, *Benito*, olasz államférfi *(duce,* vezér). A fasizmus államfelfogásának és világnézetének alapvető tételeit M. újabban saját maga kiegészítette és kimélyítette. Nagy személyes sikere volt, hogy a Vatikánnal szemben a kibékülés politikáját folytatta és ennek eredményeképpen 1929 február 11-én létrehozta az ú. n. *lateráni egyezséget*. 1929 szept. átszervezte kormányát és a miniszterelnöki tárcán kívül csak a belügyminiszterit tartotta meg magának. 1929 okt. újra merényletet kíséreltek meg ellene, amely azonban sikertelen maradt. 1930 júl. *Briand*-nak az Európai Államszövetség tervére vonatkozó memorandumával kapcsolatban a párizskörnyéki békeszerződések reviziójának szükségességét hangoztatta. Az 1930. évi londoni tengerészeti konferencián élesen állást foglalt az ellen, hogy Franciaország nagyobb erővel rendelkezzék a tengeren, mint Olaszország. A genfi leszerelési konferencián nagyméretű leszerelésterveze tet nyújtott be. 1932 júl. megint teljesen átszervezte kormányát és most a külügyminiszteri és korporációs miniszteri tárcákat tartotta meg a maga számára. *Grandi*, az addigi külügyminiszter a londoni nagykövet állást töltötte be. 1932 okt.-ben a Rómába való menetelés *(marcia su Roma)* tizedik évford. alkalmából elmondott beszédében fölvetette a négyhatalmi egyezmény gondolatát. Világszerte nagy feltűnést keltett a békeszerződések revíziója mellett való nyilt állásfoglalása, aminek egyik kifejezése volt az *Endresz* óceánrepülő halálos katasztrófája után Magyarországnak ajándékozott *Giustizia per l'Hungheria* (Igazságot Magyarországnak) nevű repülőgép ajándékozása. A német nemzeti szocialista párt törekvéseivel szemben eleinte rokonszenvet mutatott, de amikor *Hitler* és pártja uralomra kerültek és mind élesebben kibontakozott az új rendszernek Ausztria birtokba vételére irányuló törekvése, ellentétbe került az új német politikával. 1934. létrehozta a római jegyzőkönyvben kifejezett gazdasági megegyezést Olaszország, Magyarország és Ausztria között. Az 1934. évi júliusi bécsi nemzeti szocialista puccs hatása alatt elrendelte a mozgósítást. Ettől kezdve mind erélyesebben hajtotta végre a Franciaországgal való megértés politikáját és 1935 elején *Laval* francia külügyminiszternek római látogatása alkalmával megegyezést létesített minden Franciaországgal fönnállott európai és gyarmati kérdésben, amivel újra teljes együttműködés következett be a két nagyhatalom között. *(XX. köt.)*

Mutáció, az élő szervezet öröklődő megváltozása, amely megváltozás sem a környezet hatására, sem a keresztezésre nem vezethető vissza. A mutációs megváltozás öröklékenysége arra mutat, hogy maga az örökléshordozó idioplazma változott meg. Az idioplazma megváltozása rendszerint olyképpen történik, hogy valamely kromozómának egyes génje vagy génjei változnak meg (génv. faktormutáció). A génmutáció rendesen az ivarsejtek keletkezésekor történik és recesszív jellegű, tehát ivadékokon keresztül rejtve marad és csak akkor jelenik meg, ha homozigota-alakba jut. Vegetatív sejtekben is előfordulhat M. (pl. rügymutáció növényekben). Ritkábbak az ú. n. genomutációk amelyek a kromozómaállomány mennyiségi megváltozása által jönnek létre, mint pl. a gigasz-alakok a növények sorában. A plazmonmutációk a sejtmagon kívüli idioplazma megváltozásán alapulnak, mint pl. a tarkalevelűség. A M. okait még nem ismerjük. Kísérlettel sikerült azonban már öröklődő megváltozásokat is előidézni, különösen, ha bizonyos hatásokkal az ivarsejtek keletkezését megelőző redukciós osztódást kémiai vagy fizikai hatásokkal (mérgek, sugárzások, hőhatások) sikerült megzavarni. Különösen Röntgen- és rádium-sugarakkal állítottak elő öröklődő, többnyire rendellenes megváltozásokat (indukált M.). A kertészetben igen elterjedtek a párhuzamos M.-k, vagyis különböző növényfajoknak azonos öröklődő megváltozása, mint a fák piramis, gömbös, szomorú koronájú, veres, fehérfoltos, tarka, szeldelt levelű alakja stb. (L. *Mutációs elmélet, XIV. köt.)*

Muthesius, *Hermann*, német építész, megh. Berlin, 1927 okt. 26. *(XIV. köt.)*

Mutschenbacher *Emil*, közgazdasági író, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület igazgatója, 1931 óta a főrendiház tagja és egyben az egyik jegyzője is. *(XIV. köt.)*

Mutschenbacher *Tivadar (Meisseni)*, orvos, egészségügyi főtanácsos, 1934. egyetemi rk. tanár címet kapott. Újabb művei: *Sportsérüléses törések és ficamodások* (1931); *Beiträge zur Hodentransplantationen* (1932); *Adatok a Basedow-kór műtéti gyógyításának eredményéhez* (1932); *A mellüreg és hasüreg sérüléseiről és sérüléses megbetegedéseinek késői következményeiről* (1933); *Az angioneurotikus oedemák sebészi vonatkozásairól* (1934); *A bőr aszepsise* (1935); *A téli sportok veszedelmei és*

sérülései (1935) 1930. a Signum laudis kitűntetést kapja. *(XX. köt.)*

Muzsaj kk. és *Röjtök* kk. 1928. egyesültek *Röjtökmuzsaj* néven.

***Műanyagok.** Ide sorolunk számos olyan ipari terméket, amely a természetben előforduló anyagok pótlására szolgál. Az idetartozó anyagok létrejöttüket a technika fejlődésével kapcsolatos fokozott igények mellett nagyrészben annak köszönhetik, hogy a világháború folyamán, főképpen a központi hatalmak államai számára, számos természetes nyersanyag hozzáférhetetlenné, vagy csak nagy nehézségekkel beszerezhetővé vált. Legfontosabbak és több évtizedes multtal rendelkeznek a műgyanták. Ezeket különböző szerves vegyületekből állítják elő. Műgyanták készítésére a következő eljárások ismeretesek: 1. formaldehidből és fenolokból savak, lúgok vagy sók jelenlétében (fenolgyanták); 2. töménysavak (kénsav) hatására nyersbenzolból a kumarongyanták keletkeznek; 3. különböző vegyületekből kapott gyanták, mint pl. naftalin + formaldehid, klórozott termékek stb.; 4. keményített gyanták kolofoniumból és mésszel vagy nehéz fémsókkal (cinkoxid) készülnek (rezinátok); 5. az esztergyantákat ugyancsak túlnyomólag kolofoniumból nyerik glicerinnel. Sellakhoz hasonló műgyantát *(Laccain)* fenolból és formaldehidből borkősav jelenlétében állítanak elő. L. H. *Baekeland* eljárása ugyancsak formaldehid és fenol alkalmazásán alapszik bázikus sók vagy bázisok segélyével. A gyártmányokat *Bakelit*-nek nevezték el és háromféle van forgalomban. Bakelit *A*. megolvasztható, a B. *B*. melegen gumiszerű plasztikus massza, a B. *C*. meg nem olvadó és nem plasztikus tömeg. Ismerünk üvegszerű, valamint borostyánkőszerű, különbözőképpen színezett B.-féleségeket is. B.-firniszek 50%-os vagy még töményebb alkoholos vagy más szerves oldószerben való B.-oldatok. A B.-ok 100° körüli hőmérsékleten készülnek nyomás alkalmazása mellett. A műgyanták igen széleskörű alkalmazást találnak az elektrotechnikában és rádióiparban (kapcsolók, csengőnyomók, kondenzátorforgatók stb.), de edények és egyéb tárgyak is készülnek belőlük.

A M. egy másik nagy csoportja formaldehidnek fehérjékkel alkotott kondenzációs termékeit öleli fel. A formaldehid-kazein (tejfehérje) vegyület szaru, elefántcsont, teknőchéj és hasonlók pótlására szolgál. *Galalith* néven a legelterjedtebb. Kemény, rugalmas anyag, fűrészelhető, reszelhető és csiszolással szép fényt kap. Savak és lúgok hatására megváltozik, egyéb folyadékokkal szemben azonban igen ellenálló. Előállítása úgy történik, hogy a lefölözött tejből savakkal, oltóval vagy fémsókkal leválasztott fehérjét melegben alkalmazott nyomással vízteleníve, formaldehid behatásának vetik alá. A G. igen jól használható gombok, dísztárgyak és technikai cikkek előállítására.

M. közé tartoznak a műviaszok is, melyek túlnyomórészben sztearinsav, cerezin és fagygyú keverékéből állanak. A M. előállítására vonatkozó szabadalmak száma egyre emelkedik. Alapjául igen különböző anyagok szolgálnak. Ezidőszerint ipari keresztülvihetőségük még többé-kevésbbé kérdéses. Többek között műgumi készítése is folyamatban van.

Hazai üzemekben leginkább a jól bevált fenol-formaldehid termékek gyártása folyik. Ilyenek a *Futurit*, *Isolit*. Ide tartoznának a műselyem, légsalétrom és sok más termék is, ezekkel azonban külön címszavak alatt foglalkozunk.

Mücke, *Helmut*, német tengerésztiszt, az összeomlás után a nemzeti szocialista mozgalomhoz csatlakozott, 1926—27. a szász parlament tagja volt. 1929. kilépett a nemzeti szocialista pártból és szociáldemokrata lett. Jelenleg a nemzeti szocialista párt forradalmi szárnyához tartozik. *(XIV. köt.)*

***Mühsam,** *Erich*, német költő, szül. Berlin, 1878 ápr. 6. 1919. Bajorországban a tanácsköztársasági kormány tagja volt és ennek bukásával 5 évi várfogságra ítélték. A harmadik birodalom koncentrációs táborba küldte, ott halt meg 1934 őszén. Radikális anarchista költeményeket írt: *Die Wüste* (1904); *Der Krater* (1909); *Brennende Erde* (1920); *Revolution* (1925); Drámái: *Judas* (1921); *Staatsräson. Ein Denkmal für Sacco und Vanzetti* (1928).

***Műjégpálya,** nem a legújabb idők találmánya; Frankfurtban 1881. épült egy, 500 m² területen. 1908-ig csupán zárt, fedett csarnokban — tehát nyáron is használhatóan — épültek. Ezek igen költségesek és nem haszonhajtó üzemek voltak. A berlini Eispalast 1908. épült 1900 m² jégterülettel és több mint 4 millió márkába került. Ma inkább szabadban építik a műjégpályát. Az első ilyen fajtát Engelmann mérnök építette 1909. hosszas tanulmányok és kisérletek után Bécsben 1000 m² területen 80.000 korona költséggel. Ez azonban csak átalakítás volt egy fedett csarnok helyett. A szabad műjégpálya kalóriaszükséglete kisebb, mint a fedetté és pótolja a természetes jégpálya idényenként átlag csak 30—40 napos korcsolyázóidejét a tavaszig. Többféle módszer szerint építik. A Wiener Eislaufverein 1913. helyezte üzembe ilynemű műjégpályáját 4000 m² területen, ennek az ammoniákgépekkel felszerelt telepnek 700.000 kg/kalória óránkénti teljesítménye van. A budapesti városligeti műjégpályát a Budapesti Korcsolyázó Egylet 1927 nov. 23-án adta át üzemnek és azóta novembertől március közepéig állandóan nyitva van. Ez a pálya — mely Hollerung Gábor főmérnök tervei szerint készült — 70 m széles, 80 m hosszú, tehát 5600 m² területű. A tófenéken 34 mm és 42 mm átmérőjű gázcsöveket ágyaztak betonba, a csövek egymástól 91 mm távol feküsznek a hálózatban, amelynek két szélén gyüjtőcsövekbe torkollanak. A csövek 8—10 m hosszú darabokból vannak 80 m hosszú szálakká

villamos hegesztéssel egyesítve és összes hosszuk 62.000 m. Működése: A gépházban fel állított ammoniak-kompresszorok a folyós ammoniakot egy sósvízhűtőcső kígyójába nyomják, hol az elpárolog, miközben a sósvizet lehűti. Azután az ammoniakpárákat ismét visszaszívják és egy kondenzátorba komprimálják, hol azok ismét cseppfolyósak lesznek. Ez a körfolyamat folyvást ismétlődik. A sósvizet egy elektromótoros centrifugális szivattyú végighajtja a 4 részre tagozott (esetleg egyesek kikapcsolhatók) pálya alatti csőhálózatban és ennek hidege (kb. —10° C) a betonalapra eresztett vizet jéggé fagyasztja.

***Műkorund,** előállítására legismertebb a *Verneuil-Miethe*-féle eljárás. Aluminium-oxidot 2000° feletti hőmérsékleten megolvasztva, egy agyagkúp csúcsára ejtenek, amikor is az olvadék cseppjei kristályosan dermednek meg. A M. minden tekintetben egyenértékű az ásvány természetes előfordulásaival. Hasonlóképpen készül mesterséges rubin (kevés kromoxiddal festve) és szafir is (titanoxid és vasoxid hozzáadásával).

Mülhausen *(Mulhouse)*, elszászi város, (1931) 99.534 lak. A háború okozta károkat már eltüntették. Fontos vasúti csomópont; szövőipara egyre erőteljesebben fejlődik.

Mülheim *an der Ruhr*, németországi város a düsseldorfi kerületben, az 1929. hozzácsatolt újabb területekkel együtt 88·1 km², ebből beépített terület 14·6 km², (1933) 131.779 lak. Hajóforgalma 380.885 tonna.

Müller. *Eduard*, svájci politikus, megh. Bern, 1919 nov. 9. *(XIV. köt.)*

***Müller,** *Jörgen Peter*, dán tornatanár, szül. Atzerballig, 1866 okt. 7. 1912 óta Londonban gimnasztikai iskola vezetője (itt neve *Muller*). Nagysikerű könyvet írt *Az én módszerem* cimen, amelyben a napi 15 perces testgyakorlást és zuhanyozást ajánlja. Ezáltal a testi kultúra egyik úttörőjévé vált. Könyveit sok nyelvre, magyarra is lefordították.

Müller, *Karl*, német tengerésztiszt, megh. Braunschweig, 1923 márc. 11. *(XIII. köt.)*

Müller, *Karl Hermann Gustav*, német csillagász, megh. 1925 júl. 7. *(XIV. köt.)*

***Müller,** *Maria*, német énekesnő, szül. Theresienstadt, 1898 jan. 29. Gyönyörű szopránhangját Prágában és Bécsben képezte. Rövidesen a new yorki Metropolitain opera tagja lett. Később a berlini állami operaházhoz szerződött. Budapesten többízben énekelt. Leghíresebb szerepei: *Mimi*, *Aida*, *Butterfly*.

Müller *Márta*, író és pedagógus, l. *Nemesné* (XXI. köt.)

***Müller** *Pál*, építészmérnök, szül. Budapest, 1893. A világháborúban a szerb és olasz fronton mint tart. főhadnagy küzdött. 1927 óta a Felső Építőipari Iskola tanára. Építészeti művei: a kaposvári postaház, a szolnoki postaház (Králik Lászlóval közösen). Irod. művei: *A XIX. század építészi öröksége*, *A klasszikus oszloprendszer fejlődése*.

Müller-Franken, *Hermann*, német szociáldemokrata politikus, birodalmi kancellár, megh. Berlin, 1931 márc. 20. *(XX. köt.)*

Müller-Thurgau, *Hermann*, botanikus, meghalt Wädenswil, 1927 jan. 18. *(XIV. köt.)*

Műméz *(mesterséges méz)*. Olyan országokban, ahol a természetes méz termelése nem áll arányban a fogyasztás szükségletével, megfelelő feltételek mellett mesterségesen készített ú. n. műméznek — mint a természetes méz pótszerének — forgalombahozatalát megengedik. Magyarországon a méhészet fejlesztésének lehetőségei adva vannak, ezért a méhészet védelme érdekében műmézet közfogyasztás céljaira előállítani és forgalombahozni az 1895 : XLVI. tc. értelmében nem szabad. Tilos a műméz készítésére szolgáló anyagoknak ily célra forgalombahozatala is. A műméz alapanyaga nád vagy répacukorból előállított ú. n. *invertcukor*. A műméz mintegy 80% cukortartalmú szörp, amelyet virágokból eredő vagy szintetikus úton előállított zamatanyagokkal ízesítenek, illatosítanak. (L. *Méz*, *XIII. köt.)*

München, Bajorország fővárosa, 1930. és 1931. újabb hozzácsatolásokkal 126 km²-ről 176 km²-re, lakossága (1933) 726.111-re emelkedett. Sok új épülettel (kórházak, patológiai intézet, Phöbus-palota, Városház, technikai főiskoláját megnagyobbították, krematórium stb.) gyarapodott. A kiállítási célokat szolgáló Glaspalast 1931. leégett. Lakosságának 40%-a iparos és kézműves, 28%-a kereskedő és közlekedési alkalmazott. Egyetemének 1932-ben 8458 hallgatója volt. 1932. a Bayerische Rundfunk leadóállomását Dachauer Moos-ba helyezték át. Repülő-kikötő.

München-Gladbach, 1929. Rheydt-tal stb. való egyes. után nevét *Gladbach-Rheydt*-ra változtatták.

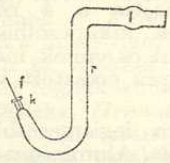
Münster, a poroszországi Wesztfália fővárosa, (1932) 67·1 km², ebből 8·1 km² beépített terület, (1933) 121.379 lak. 1931. épült főpályaudvara, egyetemi épületei, városi takarékpénztára stb. Egyetemének 1933-ban 5551 hallgatója volt.

Műselyem. A vegyi úton nitrocellulozéból készített M. gyártásának 3 munkaszakasza van: 1. Az oldat előkészítése, melynek szívósan nyúlósnak kell lennie, hogy összefüggő szálat adjon. Léghólyagoktól és tisztátlanságoktól mentes legyen, mert ellenesetben a fúvócsőből való kilépéskor elszakad a fonál, miért is a fonál oldatát (kollodium celluloze + salétromsav + alkoholoséter) filtráló sajtókkal vakuumkazánokban légtelenítik. A viszkoze-oldatnak sajtolás előtt „érnie" kell. A jobb M. anyaga pamut v. annak hulladéka. A viszkozéhoz elég a celluloze. Földolgozás előtt a rendkívül gyúlékony nitrocellulozát (lőgyapot) ammoniumszulfiddal „denitrálják", mikor is a kollodium csak hidrocellulozéból áll. A réz M. nátronlúg, celluloze és kuprininhidroxydból áll. A viszkozeoldat áll nátron, cellulozeszénszulfid és víz keverékéből. Nyálkás, ragadós anyag (viszkoze), melyet ammonium-

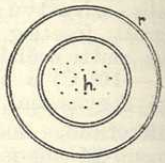
szulfáttal tesznek robbanásmentessé. Az aceton-oldat nitrocelluloze és aceton oldata. Az oldatok előkészítése után következik a 2. munkafolyamat, a fonás, melynél az anyagot fúvókán (Düse) keresztül nagy nyomással fínom szálakká sajtolják, melyek simák, a valódi (hernyó) selyemné]kissé törékenyebbek, de igen szép fényűek és jól festhetők. A fonás a Topham-féle „filtráló gyertyán" kezdődik, melybe egy fogaskerékszivattyú préseli be a fonálanyagot. Itt az anyag először keveredik, azután a gyertyához csatlakozó fúvókacsövekbe jut, melyek egyenkint egy közös csövön „fésűszerűen" vannak fölerősítve. A fúvókák rendkívül apró (0·98 mm) kapilláris nyílásain átsajtolt folyadék finom szálakká alakul. A fonal a hajszálcsövekből kilépve — levegőn való sajtolás esetén — csévékre, kerékre v. centrifuga-gép dobjára tekeredik fel. A centrifugagép a fonást és a cérnázást egyesíti. A fúvókákból kijövő fonál egy üvegtárcsán át egy orsóra tekeredik, miközben egy fel- és lejáró üvegcső a fonalat vezeti. A zselatin M. fonalát nedvesen és szárazon lehet képezni. (Ejtőfürdőben v. a levegőben). A réz M.-t nedvesen, a viszkoze M.-et nedvesen, az acetát M. fonalat szárazon. Végül a 3. munkaszakasz az utómunka, mely alapos mosásból áll. Azután szárítják, apró csévékre tekerik és motringolják, denitrálják, a réz M.-t „réztelenítik", a viszkozét „kéntelenítik", to-

Topham-féle filtráló gyertya
f = filtráló test
c, k = vezetők
b = batisztburkolat
r = folyadékvezető-cső
d = fúvóka-tok

Fonófúvóka (hajszálcső)
r = fúvóka cső
i = vastagítás a tömlő részére
k = hajszálcső
f = fonál

Szórófúvóka (sok hajszálcső)
h = tartó sapka
r = csavarkötés

vábbá erőssége és fajtája szerint osztályozzák. M. széleskörű felhasználása: nyakkendők harisnyák, gallérvédők, kötött felöltők, izzóharisnyák, rojtok, pamut- és gyapjúpótlék (monofil, tanofil, viska) stb.

Föltalálója: J. W. Schwan (1883), ki az 1885-i londoni kiállításon állította ki M. cikkeket. Eljárását tökéletesítették: Chardonnet (1885), Cross, Bevan, Beadle stb. (L. *Mesterséges selyem, XIII. köt.)*

***Myrbach,** *Otto, grófj*, osztrák meteorológus, szül. 1886, a bécsi Meteorológiai Intézet prognózis osztályának tagja; főleg a kozmikus hatásoknak a légköri folyamatokra való befolyásával foglalkozik. Idevonatkozó legfontosabb értekezése: *Das Atmen der Atmosphäre unter kosmischen Einflüssen* (1926).

N

Nádai *Pál*, író, újabb időben főkép kereskedelmi és lakásberendezési tárgyú tanulmányokat írt különböző lapokba és folyóiratokba. *(XIV. és XX. köt.)*

***Nadányi** *Emil*, lapszerkesztő és publicista, szül. Nagyvárad, 1881 febr. 28., megh. Budapest, 1933 máj. 29. Újságírói működését Kolozsváron kezdte, ahol az *Ellenzék* c. ujság vezércikkírója lett. Rövidesen Budapestre került, ahol a *Pesti Hirlap*-nak politikai munkatársa, majd ismét Kolozsváron a *Kolozsvári Hirlap* felelős szerkesztője. 1915. megalapította a *8 Órai Ujságot*. Főműve: *Politikai küzdelmek*.

Nadányi *Zoltán (Körösnadányi)*, költő, hírlapíró, 1926 óta Bihar vármegye főlevéltárosa. Újabb művei: *Ezüstkert* (versek 1931); *Az ajtó* (Magyar Színház 1931); *Szegény ember naplója* (1935). *(XX. köt.)*

***Nádas** *László*, ny. pénzügyminiszteri tanácsos, ügyvéd és közgazdasági író, szül. Besztercebánya, 1880 júl. 2. 1911. a pénzügyminisztérium szolgálatába lépett, 1921. nyugalomba vonult és azóta ügyvédi gyakorlatot folytat. Főbb művei: *A kartellek és trustök kérdése* (1906); *Ausztriával együttesen intézendő egyes pénzügyi kérdésekről* (1910); *A szeszmonopólium* (1911); *A magyar államkölcsönök nosztrifikálása* (1921); *Das ungarische Kartell und Concernrecht* (1928); *A gabona értékesítéséről és a tőzsdei határidő ügyletekről szóló törvény magyarázata* (1930).

Nádas *Sándor*, író és hírlapíró, a Pesti Futár szerkesztője, újabb művei: *Kültelki muzsika* (1932 Vígszínház); *Nagy cipőben kis fiú* (Andrássy-úti Színház, filmen *Péter* címmel); *A redakció lánya* (1934 regény). *(XX. köt.)*

Nádaskay *Béla (Nádaskai)*, állatorvos, az Állatorvosi Főiskola tanára, megh. 1933 dec. 6. *(XIV. köt.)*

Náday *Béla*, színész, a Nemzeti Színház örökös tagja, újabb alakításai: *Krisztyán Tódor* (Aranyember); *Duval Henri* (Válás után); *Lord Loom* (Egyenlőség); *Artista ügynök* (Zenebohócok). *(XX. köt.)*

***Nadir** *Sah*, Afganisztán királya, szül. Dehra Dun (India), 1880 ápr. 10. Katonatiszt volt és 1919. vezérezredesi rangot ért el. Sikeresen védte meg Afganisztán függetlenségét Nagybritanniával szemben. 1924—26. Párizsban volt rendkívüli követ. 1929. visszatért Kabulba és négy hónapig tartó harc után elűzte *Bacsa-i-Sako*-t. 1933 nov. 8. orgyilkosság áldozata lett. Utódja fia, *Zahir Sah* lett.

Nádler *Róbert*, festő, iparművész, ny. műegyetemi tanár, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat tagja, a Magyar Képzőművészek Egyesületének elnöke, a Magyar Aquarell és Pasztellfestők Egyesületének alapító-elnöke,a Nemzeti Szalon igazgatóságának örökös tagja, az angol Art Teachers Guild tb. tagja, a Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének elnöke. *(XIV. és XX. köt.)*

***Nadolny**, *Rudolf*, német diplomata, szül. Gross-Stürlack, 1873 júl. 12. 1916. perzsiai ügyvivő, 1919—20. a birodalmi elnök irodájának főnöke, 1920—24. svéd követ, 1925. török követ, 1931. a leszerelési konferencia német küldöttjévé nevezték ki. 1933 szept. 7-től 1934 jún. 21-ig moszkvai követ volt, azóta nyugállományban van.

***Nádor** *Jóska*, nótaköltő, szül. Budapest, 1876 okt. 28. Nagyszámú szövegeit könyvben is kiadta. Nótáit országszerte ismerik: *Fekete éjszaka, borulj a világra, Selyem hajad, én még so'se simogattam, Volt egyszer egy gyönyörű szép álmom. A ti utcátokban fényesebb a csillag* stb.

Nagaszaki, japáni kikötőváros, (1930) 204 ezer 624 lak.

Nagel, *Willibald*, német zenei író, megh. Stuttgart, 1929 okt. 18. *(XIV. köt.)*

Nagoja, japáni város Nippon szigetén, (1930) 907.404 lak. Kereskedelmi múzeum, nagy szikratávíró állomás.

Nagpur, britindiai város Agra provinciában (1931) 215.003 lak.

Nagy *Adorján*, színész, szül. Budapest, 1888 nov. 24., a budapesti Nemzeti Színház tagja. Nagyobb szerepei: *Jago* (Othello), *Morel* (Candida), *Főpincér* (Nem lehessen tudni), *Tesman* (Hedda Gabler), *Manders* (A kísértetek), *Relling* (A vadkacsa), *Helmer* (Nóra), *Wehrhahn* (A bunda). 1925 óta a Színművészeti Akad. tanára. 1930 óta, mint lektor beszédtechnikát ad elő a Pázmány Péter tudományegyetemen. *(XX. köt.)*

***Nagy** *Andor*, hírlapíró, író, szül. Nagyvárad, 1884 jan. 3. A Világ, majd az Esti Kurir c. napilapok munkatársa, a Reggeli Ujság volt felelős szerkesztője. Főbb művei: *Albán aspirációk*, *Fergeteg*.

Nagy *András*, író, a Berzsenyi Irodalmi Társaság és a Gyóni Kör tagja. Újabban főleg dalszövegírással és az ifjúsági irodalommal foglalkozik. *(XX. köt.)*

***Nagy** *Dénes (Kisléghi)*, a pécsi egyetemen a gazdaságelmélet m. tanára, szül. Titel, 1884 jún. 21. Előbb gimnáziumi tanár Budapesten, 1926. a Budapesti Kereskedelmi Akadémián a közgazdaságtan tanára. A Magyar Közgazdasági Társaság főtitkára. Főbb művei: *Bevezetés a szociológiába* (1921); *Az emberi munka bölcselete* (1930). 1918 óta szerkeszti a Közgazdasági Szemle c. folyóiratot. Költeményei is jelentek meg.

Nagy *Emil* (Vámosi), ny. igazságügyminiszter, 1927. és 1928. Londonban előadásokat tartott Magyarországról és szorosabb viszonyba került angol politikusokkal, így Lord H. S. H. Rothermere-rel. A parlamentben a jászladányi ker. képviselője. *(XIV. és XX. köt.)*

Nagy *Endre*, író, újabb művei: *Hajnali beszélgetések Lukits Milossal*; *Mademoiselle Martcha* (1928); *A kupléénekes* (1930); *Kati kisasszony élettörténete* (1932); *Öregek kalauza* (1933); *Szerelmesek kalauza* (1934). Sajtó alatt van *A kabaré története*, érdekes visszaemlékezései a magyar kabaréjátszás kezdeti idejéből. *(XIV. és XX. köt.)*

Nagy *Ferenc*, jogtudós, megh. 1927 szept. 8. *(XIV. és XX. köt.)*

***Nagy** *Gábor (Tolcsvai)*, altábornagy, szül. Kótaj, 1853 márc. 24. Katonai szolgálatát 1875. kezdte, 1883. átlépett az akkor szervezés alatt álló m. kir. csendőrséghez. 1913-tól a csendőrség felügyelője volt, 1917 okt. 3. helyezték nyugállományba.

***Nagy** *Géza*, egyházi író, ref. teológiai dr. és tanár, szül. Kutyfalva, 1887 máj. 21. Több évi külföldi tanulmányút és lelkészkedés után 1927. a kolozsvári ref. teológia tanára lett. Művei: *A keresztyénség jövője* (1922); *Kálvinista jellemképek* (1930); *Barth teológiájának előzményei és jelentősége* (1931); *A kapitalizmus jövője és a kálvinizmus* (1932); *The influence of the ref. church on the political history of Transsylvania* (Edinburgh 1933); *Külföldi bujdosó erdélyi diákok levelezése* (1933).

Nagy *Gyula (Szőkefalvi)*, 1929 óta a polg. isk. tanárképző tanára Szegeden, egyetemi nyilv. rk. tanár, a Magy. Tud. Akadémia l.-tagja. Nevezetesebb vizsgálatainak tárgyai a maximális osztályindexű síkgörbék tulajdonságai, jellemző számai, menetei, az azokra és a maximális indexű felületekre, a gömbön fekvő zárt görbékre vonatkozó topológiai vizsgálatok, érintőszingularitásnélküli végesben fekvő és egyéb elemi görbék, polinomok és transzcendens függvények *(XX. köt.)*

Nagy *Ibolya*, színésznő, 1923. kinevezték a Nemzeti Színház örökös tagjává. 1924. aranygyűrűvel tüntették ki. *(XIV. köt.)*

Nagy *István*, a főrendiház elnöki tanácsosa, megh. 1927 márc. 9. *(XIV. köt.)*

Nagy *István*, festő, a KUT, a Paál László-Társaság és a Tornyai Társaság tagja. Újabb művei a Szépművészeti Múzeum és a Fővárosi Múzeum tulajdonában vannak. *(XX. köt.)*

Nagy (1932 óta *Halasy-Nagy*) *József*, filozófus, a pécsi egyetemen a bölcsészet ny. r. tanára. Újabb művei: *A fejlődés eszméje* (1929); *A filozófia nagy rendszerei* (1930); *A filozófia kis tükre* (1933); *Az antik filozófia* (1934); *Emberek és eszmék* (1935); *Aristoteles metafizikája* (1935). *(XX. köt.)*

Nagy *József Béla*, pedagógiai író, 1919 óta a *Magyar Pedagógia* szerkesztője, amelyben dolgozatai napvilágot látnak. 1932—33 óta szerkeszti a *Magyarosan* című folyóiratot. *(XIV. köt.)*

***Nagy** *Karola*, írónő, szül. Segesvár, 1906 máj. 17., megh. Brassó, 1933 febr. 27. Rendkívül hányatott élet után, amelynek egyrésze Bukarestben telt el, a „Brassói Lapok", majd a „Népujság" munkatársa lett. Hirtelen bekövetkezett halálakor irodalmi hagyatékában a háború utáni nemzedék kortörténeti ábrázolását találták meg. Munkáit *Itt voltam* címmel, *Benedek* Marcell bevezetésével, *Benamy* Sándor rendezte sajtó alá.

***Nagy** *Lajos*, az Aquincumi Múzeum osztályigazgatója, egyetemi m. tanár, szül. Nagyvárad, 1897 márc. 15. 1922. a Fővárosi Múzeumnál kezdi működését. 1924 óta az aquincumi ásatásokat vezette. Feltárt egy nagy sírmezőt, az óbudai ókeresztény cella trichorát, az aquincumi tűzoltóság épületében egy római orgonát, a pesti római erődöt és Aquincumtól Szentendréig a római limest. 1934. a Magyar Tudományos Akadémia l. tagja. Főbb művei: *Die römisch-pannonische dekorative Malerei* (1925); *Az óbudai ókeresztény cella trichora a Raktár-utcában* (1931); *Az aquincumi orgona* (1934); *Az aquincumi mumia-temetkezések* (1935).

Nagy *Lajos*, író és hírlapíró, újabb művei: *Képtelen természetrajz* (1921); *Találkozásaim az antiszemitizmussal* (1922); *Vadember* (1926); *Lecke* (1929); *Bérház* (1931); *Utcai baleset* (1932); *Kiskunhalom* (1934). 1932. és 1935. a Baumgarten irod. díj nyertese. 1934 nyarán Oroszországban járt, tapasztalatait a *Szabadság* c. hetilapban tette közzé. *(XX. köt.)*

Nagy *László*, pedagógus, megh. 1931 febr. 25. *(XIV.* és *XX. köt.)*

Nagy *László (S.)*, író, újságíró, szül. Kolozsvár, 1894. 1915 óta az Erdélyi Szemle c. szépirodalmi lap szerkesztője. Munkatársa több erdélyi és budapesti lapnak, az Unitárius Irodalmi Társaság titkára. Verskötetei: *Fehér utakon* (1913); *Véres mezőkön* (1914); *Késő köszöntés* (1920); *A megtalált Isten* (1934). Elbeszélései: *Jókai szerelmei* (1925); *Egy csodálatos újságíró története* (1921) *Zenélő kút* (1933); *A tordai gyűlés* (1933). Egyéb prózai művei: *Ibsen népe* (1924); *Péterfy Dénes* (1925), *Harc a végeken* (1930).

Nagy *Lázár*, festő és iparművész, megh. Budapest, 1923 máj. 17. *(XIV. köt.)*

***Nagy** *Miklós*, a Képviselőház Könyvtárának igazgatója, szül. Dés, 1881 jan. 27. 1907. segédkönyvtárnok, 1917. könyvtárnok, 1922. könyvtárigazgató. Főbb művei: *Az általános, egyenlő, titkos választójog* (1912); *A nemzeti erő világtörténeti jelentősége* (1912); *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés* (1914); *A magyar katonáról* (1918); *A magyarországi nemzetiségi kérdés története* (1923); *A trianoni békeszerződés történeti háttere és Tisza István háborús felelőssége* (1925); *In memoriam . . .* (1925); *Erdély jövője* (1926); *Kristóffy József emlékirataiból* (1928); *Az Országgyűlési Könyvtár története* (1929; *A Ghyczyek a magyar nemzet történetében* (1929); *Sayous Ede emlékezete* (1931); *A magyar jog- és alkotmánytörténet új megvilágításban* (1932) *A volt monarchia delegációinak történeti előzményei* (1934).

***Nagy** *Samu*, író és hírlapíró, szül. Csurgó, 1881 máj. 17. 1904—12. a nagykanizsai *Zala* c. napilap felelős szerkesztője, 1912—18. a Budapesti Hírlap munkatársa, 1919—26. Az Est munkatársa, az Esti Ujság felelős szerkesztője, majd ismét a Budapesti Hírlap munkatársa, 1934 óta a 8 Órai Ujság felelős szerkesztője. Főbb művei: *A Kárpátokból, Plágium* (novellák); *Zörög a haraszt* (Belvárosi Színház); *Magyarország kormányzásának története a háború után 1931-ig.*

***Nagy** *Sándor*, mérnök, filozófus, író, szül. Budapest, 1899 márc. 19. A kir. József-Műegyetemen mérnöki oklevelet nyert. 1926—27. szerk. a *Szintézis* c. filozófiai évkönyvet. A *Századunk* belső munkatársa. Tanulmányai főképpen a mai filozófia történetével s a modern fizika eredményeinek népszerűsítésével és filozófiai értelmezésével foglalkoznak.

***Nagy** *Sándor*, újságíró, tanár, szül. Szatmár, 1875. A zilahi ref. kollégium tanára, 1919 óta szerkesztője a Szilágyság c. napilapnak, mely Ady Endre műveit elsőnek közölte. Ady Endrével mindvégig meleg barátságban volt. Ő rendezte 1924. az Ady-ünnepséget.

Nagy *Sándor*, irodalomtörténetíró, a szászvárosi ref. Kún-kollégium megszüntetése után Budapestre költözött s 1926-tól a VII. ker. áll. Szent István reálgimn. tanára. Újabb művei: *Ady Endre költészete* (Budapest, 1927); *Arany Toldija* (Budapest, 1935). *(XX. köt.)*

Nagy *Sándor*, festő, 1920. megkapta az állami vízfestési díjat. 1934 óta a Képzőművészeti Főiskola tanára. *(XIV. köt.)*

Nagy *Zsigmond*, festő, megh. Budapest, 1932 nov. 21. Spanyolországi tartózkodása idején megfestette a királynét, egy-egy képét megvette a madridi, bilbaoi és sansebastiani múzeum. *(XIV. köt.)*

Nagybábony kk. és *Koppánymegyer* kk. 1927. *Bábonymegyer* néven egyesültek.

Nagybritannia *(Great Britain, The British Empire)*, a brit birodalmi konferencia 1926 nov. 18-i határozatai szerint, hét, külpolitikailag egyenjogú birodalmi terület közjogi egysége. Hivatalos sorrendben ezek a követ-

kezők: 1. N. és É.-i Irország, New-Foundland, gyarmatok és patronátusok, 2. Canada, 3. Ausztrália, 4. New-Zealand, 5. Délafrika, 6. Ir szabadállam, 7. India. N. területe 41 millió 20.000 km², (1931) 498,375.270 lak., népsűrűsége 13.

A birodalom területének és népességének megoszlása a következő:

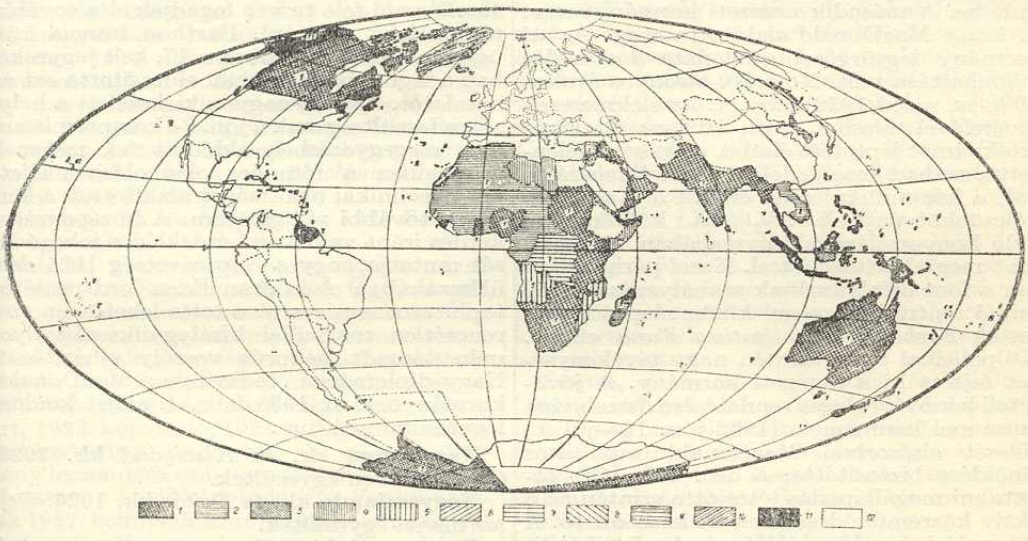
	Terület km²	Lakosság (1930)	Népsűrűség
Nagybritannia és Észak-Irország	**243.777**	**46,628.400**	**191**
Részei:			
Anglia és Wales	151.093	40,201.000	266
Skócia (Scotland)	78.746	4,883.000	62
Észak-Irország (Northern Ireland)	13.137	1,256.000	93
Man sziget	572	49.338	86
Csatornaszigetek (Chanell Islands)	195	93.061	477
Európai dominiumok, gyarmatok stb.	**69.194**	**3,228.000**	**47**
Ir szabadállam (Saorstát Éireann)	68.873	2,973.000	43
Gibraltár (Koronagyarmat)	5	21.372	4274
Malta (Koronagyarmat)	316	241.621	762
Ázsiai dominiumok, gyarmatok stb.	**6,887.000**	**371,773.820**	**65**
Ciprus (Koronagyarmat)	9.282	347.959	37
Palesztina (Mandátum)	23.316	1,035.154	45
Arab patronátusok	275.000	900.000	3·2
Részei:			
Transzjordánia	42.000	250.000	4·5
Oman	150.000	500.000	3·3
Kalózpart (Pirate Coast)	16.000	80.000	5
Katar	22.000	25.000	1·2
Kowieit	30.000	50.000	1·7
Irak királyság (Mandátum)	371.000	3,300.000	8·9
India császárság (Dominium)	4,715.000	353,056.000	75·4
Bhutan (Patronátus)	46.600	350.000	7·5
Nepal (Patronátus)	140.000	5,640.000	40
Aden	825.000	275.000	3·3
Részei:			
Aden (Telep)	194	48.338	249
Aden (Protektorátus)	24.600	100·000	4·1
Perim és Kuria-Muria szigetek	88	2.200	25
Hadramaut	800.000	120.000	0·18
Bahrein szigetek (Patronátus)	680	120.000	176
Ceylon (Koronagyarmat)	65.607	5,313.000	81
Malediva-szigetek (Protektorátus)	300	79.000	263
Straits Settlements (Koronagyarmat)	4.145	1,113.000	268·5
Maláj patronátusok	132.000	3,750.869	23
Brit-Észak-Borneo (British North Borneo) (Patronátus)	80.561	270.223	3.2
Brunei (Patronátus)			
Sarawak (Patronátus)	108.800	600.000	5·5
Hongkong (Koronagyarmat)	1.013	840.473	830
Afrikai dominiumok, gyarmatok stb.	**9,940.000**	**54,820.200**	**5·5**
Angol-Egyiptomi Szudán (Anglo-Egyptian Sudan)	2,618.000	5,605.848	2·1
Gambia (Koronagyarmat és patronátus)	10.702	200.000	18·7
Sierra Leone (Koronagyarmat és patronátus)	80.500	5,541.000	19
Aranypart (Gold Coast Colony) (Koronagyarmat)	235.900	3,121.000	13
Nigeria (Koronagyarmat és protektorátus)	951.300	20,762.000	23·7
Üdülő-szigetek (Refreshment Islands): St. Helena, Ascension, Tristao da Cunha (Koronagyarmat)	326	4.200	13
Union of South Africa (Dominion)	2,820.200	9,138.000	3·2
Részei:			
Fokföld (Cape of Good Hope)	717.326	3,106.000	4
Natal	91.402	1,672.000	16
Oranje (Orange)	130.505	749.000	5
Baszutó-föld	30.344	580.000	19·1
Becsuana-föld (Bechuanaland)	712.237	153.000	0·2
Szvaszi föld (Swaziland)	17.296	123.000	7·1
Délnyugat-Afrika (South West Africa) (Mandátum)	835.100	268.000	0·3
Dél-Rhodesia (Southern Rhodesia) (Koronagyarmat)	386.000	1,108.950	2·9
Észak-Rhodesia (Northern Rhodesia) (Koronagyarmat)	746.000	1,386.000	1·8
Nyassza föld (Nyassaland) (Protektorátus)	103.485	1,502.283	14
Tanganyika (Tanganyika Territory) (Mandátum)	966.000	5,063.544	5·2
Sansibar (Protektorátus)	2.642	235.430	89·1
Kenia (Kenya Colony) (Koronagyarmat és protektorátus)	550.000	3,040.950	5·5
Uganda (Protektorátus)	285.672	3,553.534	12·4
Brit-Szomáli-föld (Somaliland) (Protektorátus)	176.117	344.700	2
Mauritius-szigetek (Koronagyarmat)	2.095	409.300	195
Seychelles-szigetek (Amirante stb.) (Koronagyarmat)	404	27.786	68·4
Sokotra-szigetek	3.530	12.000	3·4
Amerikai dominiumok, gyarmatok stb.	**10,378.000**	**12,549.550**	**1·2**
Canada (Dominion of Canada) (Dominium)	9,368.450	10,377.000	1·1
New-Foundland (Dominium)	110.679	273.000	2·4
Labrador	601.000	4.264	0·007
Bermuda (Bermudas) szigetek (Koronagyarmat)	49	27.790	567
Brit-Honduras (British Honduras) (Koronagyarmat)	22.269	51.347	2·3
Jamaica (Koronagyarmat)	12.225	1,050.667	87·6
Bahama-szigetek (Koronagyarmat)	11.406	60.650	5·1

	Terület km²	Lakosság (1930)	Népsűrűség
Leeward-szigetek (Koronagyarmat)	1.851	127.829	69
Barbados (Koronagyarmat)	430	173.000	400
Windward-szigetek (Koronagyarmat)	1.336	158.344	139
Trinidad és Tabago (Koronagyarmat)	5.113	414.572	81
Brit-Guayana (British Guayana) (Koronagyarmat)	231.700	311.000	1·3
Falkland-szigetek (Koronagyarmat)	16.800	3.392	0·2
Ausztráliai és óceániai dominiumok, gyarmatok stb.	**8,500.000**	**9,373.700**	**1·1**
Ausztráliai Államszövetség (Commonwealth of Australia), (Dominium)	8,178.850	6,549.000	0·8
Ide tartozik: Új Guinea területium (A volt Vilmos császár-föld, Bismarck szigetek, New-Britain, a volt Újpomeránia, New-Ireland, a volt Új-Mecklenburg és Bougainville) (Mandátum)	240.000	254.000	1·1
Norfolk-szigetek	21	746	36
New-Zealand (Dominion)	272.359	1,389.000	5·6
Ide tartoznak:			
Cook-szigetek, Niue stb.	725	14.900	31
Nyugat-Számoa (Territory of Western Samoa) (Mandátum)	3.263	46.000	14
Nauru	26	2.163	83
Fidzsi szigetek (Fiji) (Koronagyarmat)	18.345	185.573	10
Nyugatóceániai szigetek (Tonga, Salamon, Gilbert, Ellice, Phönix, Pitcairn stb. szigetek)	30.760	217.700	7
A többi brit sziget (Malden, Starbuck, Caroline, Flint, Wostock)...	111	168	1·5
Antarktisz	**5,000.000**	**1.500**	—
Dél-Georgia	4.075	1.500	0·4
Dél-Shetland és Dél-Orkney szigetek	3.850	—	—
Nyugat-Antarktisz	3,000.000	—	—
Ross Dependency	2,000.000	—	—

Az anyaország főbb mezőgazdasági termények (1931-ben 1000 q-ban): búza 12.002, árpa 9672, zab 25.737, burgonya 38.585, cukorrépa 31.155. Állatállománya (1931. 1000 drb-ban): ló 1178, szarvasmarha 793, juh 26.235, sertés 3169. Főbb bánya- és bányaipari termékei (1929. 1000 tonnában): kőszén 262.046, brikett 1395, koksz 13.637, vasérc 14.014, ólomérc 23·6, wolframérc 96, nyersvas 7711, acél 9791, réz 22·9, horgany 59·2, ólom 10·8, ón 57·9, alumínium 8·1 stb. Vasútvonalainak hossza (1929) 32.860 km, távíró- és távbeszélő-vonalainak hossza 13,868.730 km. Kereskedelmi hajóparkja (1930, csak a 100 tonnánál nagyobb hajókat véve figyelembe): 8157 egység 20,302.905 tonnatartalommal, abból gőzös és mótoros 7781 egység 20,193.677 tonnatartalommal. Az anyaállam külkereskedelmi forgalmában (az aranytól és ezüsttől eltekintve) 1931-ben a behozatal értéke 862 millió, a kivitel értéke 453 millió font volt. Fontosabb behozatali cikkei (1930): élelmiszerek és italok, hús, gabona és liszt, feldolgozott olaj és zsír, nyersgyapot, nyersgyapjú, fa, nyersolaj, fémek és ásványok, vas, élő állat, papiros és papirosáru, készülékek stb.; fontosabb kiviteli cikkei: gyapotáruk, vas- és acéláruk, közúti és vasúti közlekedő eszközök, gépek, szén, élelmiszerek, gyapjúáru, kémiai anyagok és gyógyszerek, ruha, készáruk, üveg- és porcellánáruk stb.

Története. A Baldwin-kormány a kínai helyzet feszültségére való tekintettel 1927 jan. 19. kénytelen volt egy ezer főből álló tengerészosztagot rendelni Sanghaiba, az ottani angol állampolgárok biztonságának védelmére, miután előbb már indiai csapatokat küldött. A különböző kormányok vetélkedése és az orosz szovjet mesterkedése miatt azonban csak a következő évre tisztult annyira a helyzet, hogy az 1928 dec. 20. aláírt kereskedelmi szerződéssel ismét helyre lehetett állítani a normális politikai és gazdasági viszonyt. Részben ezekkel az eseményekkel függött össze a szovjettel való összeköttetés megszakítása is. Chamberlain külügyminiszter 1927 febr. 23. erélyes hangú jegyzékben figyelmeztette a moszkvai kormányt, hogy tartózkodjék az angol ügyekbe való beavatkozástól; ezt követőleg Joynson-Hicks belügyminiszter máj. 12. szigorú házkutatást tartatott az orosz kereskedelmi képviselet főhadiszállásán, az ú. n. Arcos-házban s mivel a kutatás rengeteg kompromittáló anyagot tárt napvilágra, a kormány 26. felmondotta a kereskedelmi szerződést, az orosz diplomáciai és kereskedelmi képviseletet kiutasította az országból s viszont saját képviseletét visszahívta Moszkvából. A szakszervezeti kongresszus főtanácsa jún. 10. tiltakozott ugyan a szakítás miatt, de a szakszervezetek edinburghi kongresszusa szept. 7.jellemző módon 3,746.000 szavazattal 148.000 ellenében minden közösséget megtagadott a kommunistákkal. Egyébként a konzervativ kormány korábbi békepolitikáját folytatta. Ez irányban szívesen fogadott és hathatósan támogatott minden kezdeményezést. Így 1928 júl. 18. csatlakozott a háborút nemzetközi bűnténynek bélyegző Kellog-paktumhoz, de azzal a fenntartással, hogy az aláírás semmiképpen sem érinti cselekvési szabadságát a brit világbirodalom határain belül. A kontinentális politika kérdéseiben Chamberlain mindenképpen előmozdítani igyekezett Briand és Stresemann közeledési politikáját. Mivel azonban kelleténél jobban igyekezett Franciaország barátságát megőrizni, a nemzetközi nagypolitika alapvető kérdéseiben, így főleg a tengeri és szárazföldi leszerelés kérdésében nem tudta magát eléggé függetleníteni az egyoldalú francia elgondolásoktól. Ez a körülmény kétségkívül sokat ártott a konzervativ kormányzat népszerűségének és tekintélyének. Belpolitikai téren a rohamo-

san fokozódó munkanélküliség okozta a legnagyobb nehézséget. Az 1927 jún. 23. megszavazott új szakszervezeti törvény csupán a sztrájk lehetőségét korlátozta, de magát az alapbajt nem szüntette meg. A munkáspárt természetesen sietett kihasználni ezt a mulasztást és az 1929 máj. 30-i választáson éppen a munkanélküliség megszüntetésének jelszavával szólította urna elé választóit. A választások meglepő eredménnyel végződtek: a munkáspárt 289 mandátumával a képvis.-ház legerősebb pártjává küzdötte fel magát, míg a konzervativok 260 mandátumukkal a második helyre szorultak vissza. A vereség hatása alatt Baldwin jún. 4. benyujtotta az összkormány lemondását. György király, mint már 1924., ezúttal is MacDonaldot bízta meg a kisebbségi munkáskormány megalakításával. Az új kormány, u. a. év jún. 8. megalakult; az elnök mellett Snowden pénzügyminiszter és Henderson külügyminiszter voltak a legjellegzetesebb alakjai. A MacDonald-kormánynak egyik első tette az volt, hogy Oroszországgal újból felvette a diplomáciai és gazdasági érintkezést (1929 okt. 1.), sőt félévvel rá (1930 ápr. 16.) kereskedelmi szerződést is kötött vele. Egyébként a külpolitikában nagy egészében elődjének nyomdokait követte, de kevésbbé feszélyeztette magát Franciaország állásfoglalásától s ezért nagyobb eredményeket is ért el. Snowden a hágai konferencián való erélyes fellépésével keresztülvitte, hogy a hatalmak az ú. n. Young-terv alapján szabályozott jóvátételi összegből a tervezetnél nagyobb részesedést biztosítottak Angliának. (1929 aug.), MacDonald pedig amerikai útján végleg megegyezett Hoover elnökkel a flottaparítás elvében s ezzel eleve biztosította a következő év elejére összehívott londoni flottakonferencia (1930 jan. 21—ápr. 22.) eredményét. Az is nagy vívmány volt, hogy az 1930 okt. 1—nov. 14. ülésező birodalmi konferencia lényegesen enyhített a gazdasági bajokon s elrendelte a singaporei flottabázis sürgős kiépítését. Az egyiptomi és indiai kérdésben azonban most sem sikerült megegyezési alapot találni. A belpolitikában továbbra is a munkanélküliség maradt a legégetőbb probléma. Az 1931 dec. 1. megszavazott radikális szénbányatörvényt a tulajdonosok a legnagyobb bizalmatlansággal fogadták, az elégületlen skót bányászok pedig sztrájkkal viszonozták; sőt kicsibe mult, hogy az 1926. évi mintájára újabb általános bányászsztrájkra nem került a sor. A legnagyobb baj azonban az volt, hogy az ijesztően emelkedő munkanélküli segélyek elviselhetetlen teherként nehezedtek az államháztartásra s felborulással fenyegették a költségvetés egyensúlyát. Ezzel együtt járt a hitel megrendülése; az idegen tőke kezdett visszahúzódni az országból, míg a Németországba kihelyezett angol tőkék rohamosan immobilizálódtak. A font értéke szintén ingadozni kezdett; aug. elején az angol bank már csak amerikai és francia kölcsönökkel tudta tartani az aranyértéket. Mivel a kormány tagjai a szakszervezeti kongresszus terrorja miatt nem merték vállalni a felelősséget a takarékossági bizottságtól ajánlott súlyos kiadás-csökkentésért, pillanatnyilag a pénzügyi összeomlás veszedelme kísértett. A veszély elhárítására MacDonald aug. 24. lemondott s egy nappal rá a konzervatívok és liberálisok bevonásával nemzeti kormányt alakított. Mivel a nemzeti kormány kifejezetten csak költségvetési egyensúly helyreállítására kapott megbízást, már szept. 9. benyujtotta a szükségesnek mutat-

Gyarmatok

1. Nagybritanniai gyarmatok, védelmi területek, protektorátusok stb. 2. francia, 3. németalföldi, 4. olasz, 5. portugál, 6. spanyol, 7. belga, 8. orosz, 9. japán, 10. dán, 11. Északamerikai Egyesült Államok gyarmatai stb. 12. Önálló államok.

kozó új költségvetést, 14. pedig külön miniszterközi szanálási bizottságot alakított. Az Angol Bank a font értékének további hullámzására való tekintettel szept. 20. kimondotta az aranyalapról való letérést. A király a szanálási törvény elkészítése után okt. 7. feloszlatta a parlamentet s 27-re új választást írt ki. A választások egy csapásra megváltoztatták a képviselőház képét. Az unionista-konzervativ párt egymaga 471 mandátumot nyert, míg a munkáspárt mandátumainak száma 52-re esett vissza; a két kormánytámogató liberális párt (J. Simon—H. Samuel) 33—33, MacDonald új pártja, a nemzeti munkáspárt pedig 13 képviselővel vonult be. A második nemzeti kormányt nov. 5. ismét MacDonald alakította meg. Az új kormány legsürgősebb feladata a szanálás végrehajtása volt. Nov. 20. bizonyos árukra 50%-os, majd 1932 márc. 1. az élelmiszerek kivételével minden árúra 10%-os általános értékvámot léptetett életbe, ami egyet jelentett a szabad kereskedelem elvének feladásával; a két milliárd font értékű 5%-os hadikölcsönkötvénynek 3½%-os kötvényekre való konvertálásával egymagában 23 millió font megtakarítást ért el. Ezzel párhuzamosan a font árfolyamának szabályozására 150 millió fontnyi összeggel külön alapot létesítettek *Exchange Equalisation Fund* címen. Külpolitikai téren szintén nagy tevékenységet fejtett ki a nemzeti kormány. A jóvátételi kérdés végleges rendezésére összehívott lausannei konferencia (1932 jún. 16—júl 9.) sikerét elsősorban MacDonald tapintatos elnöklése biztosította; a dec. 11. aláírt ötthatalmi megállapodás létrejötte szintén az ő aktív közreműködésének volt köszönhető. A leszerelési konferencia tanácskozásaiból is élénken kivette részét a nemzeti kormány és több figyelemreméltó javaslatot terjesztett elő. A japán-kínai konfliktusban iparkodott megőrizni semlegességét s nagy része volt abban, hogy a sanghai fegyverszüneti szerződés (máj. 5.) egyelőre véget vetett a további vérontásnak. Mivel a védővámos rendszerre való áttérés nagy eltolódásokat idézett elő a kereskedelmi kapcsolatokban, a nemzeti kormány új kereskedelmi szerződések kötésével igyekezett rendezni a viszonyokat. Oroszországgal még 1932. megindultak a tárgyalások, de a Vickers-művek két angol mérnökének letartóztatása 1933 márc. 28. formális szakításra vezettek. Sőt az angol koronatanács ápr. 19. az orosz bevitelnek közel 80%-át tilalom alá vetette s e tilalmat csak a két mérnök megkegyelmezése után, júl. 3. oldotta fel. Németországgal ápr. 14., Svéd- és Norvégországgal pedig máj. 15. került sor új kereskedelmi szerződés kötésére. E körültekintő politika, másrészt az angol nemzet bámulatos önfegyelme azt eredményezte, hogy a gazdasági élet egyensúlya ismét helyreállott, sőt az utóbbi két évben határozott fellendülés következett be. Az 1934—35. évi költségvetés a négy év előtti 100 milliós deficithez képest már 29 millió font többletet mutatott fel, amit a kormány szociális célokra: munkássegélyezésre, a leszállított fizetések felemelésére és a fogyasztási adók enyhítésére használt fel. Külpolitikai tekintetben Anglia az utóbbi két évben fokozott érdeklődést tanusított a kontinentális kérdések iránt. Főleg a leszerelési, illetve felfegyverzés kérdésében fennforgó francia-német ellentétet iparkodott áthidalni; amikor pedig Németország Franciaország merev magatartása miatt 1933 okt. 21. otthagyta a Népszövetséget, legalább a leszerelési konferenciát igyekezett megmenteni a teljes összeomlástól. 1934 jan. 21. azt indítványozta tehát, hogy a Németország iránt méltányos MacDonald-féle tervet fogadják el a további tárgyalások alapjául. Barthou francia külügyminiszter azonban ápr. 17. kelt jegyzékében a leghatározottabban elutasította ezt az ajánlatot. Emiatt nagyon kiélesedett a helyzet; a feszültség csak a jún. 8-i kompromisszumos megegyezésben oldódott fel, melynek értelmében a főtanács elnapolása mellett négy technikai bizottságot alakítottak a kérdések további vizsgálására. A középeurópai kérdés iránt való angol érdeklődés fokozódását mutatja, hogy a Népszövetség 1934 dec. ülésszakában elsősorban Eden lord pecsétőr tapintatos magatartása tette lehetővé a szerencsétlen marseillei királygyilkosság nyomán támadt háborús veszély elhárítását. Nagy diplomáciai eredménye a MacDonald-kormánynak az 1935 febr. 4. aláírt londoni légvédelmi paktum.

Nagycigánd kk. és *Kiscigánd* kk. 1923. *Cigánd* néven egyesültek.

Nagycsalomja kk. és *Dejtár* kk. 1926. *Dejtár* néven egyesültek.

Nagygeresd kk., *Sopron vm.*, csepregi j. (1930) 701 lak. E néven *Kisgeresd* kk. és *Nagygeresd* kk. egyesültek 1928.

Nagygomba kk. 1927. *Marcali* nk.-hez csatlakozott.

Nagyhidegkút kk. és *Kishidegkút* kk. 1927. egyesültek *Hidegkút* néven.

***Nagyiványi** *Zoltán (Nagyiványi)*, ügyvéd, író, szül. Aranyosmarót, 1879 febr. 4. Mint külügyminisztériumi követségi titkár 1919. teljhatalmú fegyverszüneti megbízott volt a román főhadiszálláson, majd Kievben az ukrán nemzeti kormánynál és a hadifoglyok kicserélése tárgyában a moszkvai szovjetkormánynál. Főbb művei: *Forradalmi problémák*, *Idegenlégiótól a Szovjetunióig*.

Nagykanizsa, megyei város Zala vm.-ben, (1930) 30.869 lak. Alsóbbfokú tanintézetein kívül van áll. polg. fiú- és leányiskolája, r. kat. reálgimnáziuma, közs. leányliceuma, izr. felsőkeresk. fiúiskolája és áll. fémipari szakiskolája. Üzemei: gépgyár, vas- és fémöntőde, vasúti javítóműhely, áramfejlesztő, fűrésztelep, nádszövő- és szalmahüvelygyár, 2 seprő- és kefegyár, 2 kötött- és szövöttárugyár, gőzmalom, tejfeldolgozó, pálinkafőző- és likőrgyár, jéggyár, pótkávégyár, 4 téglagyár, szeszfinomító.

Nagykőrös, megyei város, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.-ben, (1930) 28.591 lak. Alsóbbfokú tanintézetein kívül van ref. fiú- és közs. polg. leányiskolája, ref. tanítóképzője, ref. gimnáziuma, áll. téli gazdasági iskolája. Üzemei: áramfejlesztő, téglagyár, 3 gőzmalom, konzervgyár, pálinkafőző.

Nagymágocs kk. *Derekegyháza* kk.-gel *Kiskirályság* néven 1934 nagyközséggé egyesült.

Nagymórichida kk. és *Kismórichida* kk. 1928. *Mórichida* néven egyesültek.

Nagynémetek, annak az irányzatnak hívei, amelynek célja Németországhoz csatolni Ausztriát s ezen túlmenőleg az összes németek által is lakott területeket. Ez a mozgalom első ízben az 1848/49-es frankfurti nemzetgyűlésen bukkant fel, jelentősége azonban 1919 után erősen megnövekedett. Németországban is, Ausztriában is volt egy-egy nagynémetpárt. Jelenleg az egész harmadik birodalom nagynémetnek tekinthető. Az európai hatalmak a legélesebben szembenállnak ezekkel az ú. n. *Anschluss*-törekvésekkel. *(XIV. köt.)*

Nagypöse kk. és *Kispöse* kk. 1928 *Pöse* néven egyesültek.

***Nahasz,** *Musztafa-el*, pasa, egyiptomi államférfi, szül. Sammanud, 1879. Ügyvéd volt, 1904. a bennszülöttek törvényszékén bíró lett, 1919. az angol kormány a nemzeti mozgalomban való részvételéért megfosztotta állásától. Erre Zaglul pasához csatlakozott és 1922. vele ment a számüzetésbe. 1922. visszatért, 1923. képviselő, 1924. a Zaglul-kormány közlekedésügyi minisztere és pasa, a kormány lemondása után ügyvédi tevékenységet folytatott s újból képviselő lett. Zaglul pasának 1927. bekövetkezett halála után az egyiptomi nemzeti mozgalom vezére és a képviselőház elnöke. 1928. kormányt alakított, de a gyülekezési jogról szóló törvény miatt éles ellentétbe került Angliával. Ugyanazon évben lemondott és pártjával együtt ellenzéke volt Fuad király angol politikájának.

***Naidu,** *Sarodzsini*, hindu költő és politikus, szül. Haidarabad, 1878 febr. 13., Cambridgeben nevelkedett, 1897. *The Golden Threshold* c. verseskötetét adta ki, megalapította a hindu nőmozgalmat, 1925. a nemzeti kongresszus elnöke, 1929. beutazta az Egyesült Államokat. 1930. kilenc havi börtönre ítélték a sóadó elleni mozgalomban való részvétel miatt, 1932. a nemzeti kongresszus elnöke.

Nairobi, erősen fejlődő afrikai város, az angol Kenyagyarmat fővárosa, (1931) 51.599 lak. Az afrikai nagyvadászok egyik fő kiinduló állomása, emiatt idegenforgalma jelentékeny. Lakosságából mintegy 5200 fehér. Újabban európai kórháza, vasúti javítóműhelye és nagy szikratávíró-állomása épült.

Nancy, franciaországi város, (1931) 120.578 lak. Bányászat, dohányipar.

Nanking, 1928 óta Kína fővárosa, (1931) 633.000 lak. A város a régi falakon belül újra épül. 1. Északkeleten keletkezik a kormányzónegyed a kormányzóhatóságok és a követségek épületeivel. Itt vannak a kaszárnyák és a repülőtér. 2. Északkeletre telepedik a kereskedő-, iparos- és munkásnegyed. 3. Délkeletre lesz a diáknegyed és 4. a déli és délnyugati rész a tulajdonképpeni lakónegyed. A városon két új, széles út húzódik végig. Kivitele (selyem, porcellán) 1930-ra 8·4 millió taelre süllyedt, a behozatal (rizs, tengeri, ipari készítmények) 24·1 millió taelre emelkedett. Nagy szikratávíró-állomás, repülőkikötő. Eddig csak a francia követség költözött át N.-ba.

Nansen, *Fridtjof*, norvég sarkkutató, meghalt Lysaker, Oslo mellett, 1930 máj. 13. Élete utolsó éveiben a Nemzetközi Sarkkutató Társaság elnöke volt. Sokat foglalkozott a kisázsiai görög menekültek és az örmények elhelyezésével is. Az ő közbenjárására rendszeresítették a hazátlanná lett menekültek részére az ú. n. Nansen-féle útleveleket, segélyezésükre az ú. n. Nansen-bélyeget. Újabb munkái: *Blant sel og bjom* (1924); *Gjennem Armenia* (1927); *Gjennem Kaukasus til Volga* (1929. (Kéz, *Fridtjof Nansen*. Földgömb. 1930). *(XIV.* és *XX. köt.)*

***Nansen-útlevél,** a Népszövetség 1922 júl. 5. Fridtjof *Nansen* kezdeményezésére olyanok számára rendszeresítette, akik országuk politikai viszonyai folytán állampolgárságukat elvesztették és így sehonnan se kaphatnak útlevelet.

Nantes, franciaországi város és kikötő, (1931) 187.343 lak., ipari elővárosában, Chantenayban olajmalmai, rizshántolói, kétszersült-, szövő- és fonó-, bútorgyárai stb. vannak. Mellette Basse-Lande-ban nagy szikratávíró-állomás. Kikötőjének forgalma (1931) 1·8 millió tonna.

***Napfoltok és az időjárás.** Minthogy a légkör állapota a Napból jövő sugárzó energia mennyiségétől függ, közelfekvő feltevés, hogy a napsugárzásban bekövetkező változások a légkör állapotában, tehát az időjárásban is megnyilatkoznak. Újabb elméleti vizsgálatok szerint a Napfoltok szaporodása a légkör hőmérsékletének csökkenésével kell hogy járjon. Közvetlen összefüggést eddig nem sikerült még kimutatni a napfoltok 11 éves periódusa és az időjárás között, bár számos figyelemreméltó korrelációt találtak már egyes földrészek bizonyos időjárási tényezői és a napfoltok között. Teljesen biztosítottnak csak a földmágnesség jelenségeinek és a napfoltoknak összefüggése látszik.

Nápoly, olaszországi kikötőváros, (1931) 831.781 lak. Egyetemének 1931/32-ben 4998 hallgatója volt. Kikötőjének forgalma (1930) 10·2 millió tonna.

Napravnik, *Eduard*, orosz zeneszerző, megh. Petrográd, 1915 nov. 10. *(XIV. köt.)*

***Naptárreform.** Az érvényben levő, ú. n. *Gergely*-féle naptárnak legfőbb fogyatékossága a hónapok nem egyenlő hosszából, továbbá a húsvét időpontjának öthetes időközben való ingadozásából erednek. E fogyatékosságok kiküszöbölésére számos N.-ot dolgoztak ki, amelyek közül a legfontosabbakkal a Nép-

szövetségnek e célra kiküldött bizottsága is foglalkozott. Főképpen amerikai részről nagy buzgalommal pártolják a tizenháromhónapos év gondolatát, a kanadai *Cotsworth* tervezetét, amely szerint az év 13 hónapból állana s minden hónap 28 napos lenne. Minthogy 13 × 28 = 364, azért közönséges évben 1, szökő évben 2 napot, ú. n. névnélküli napot adnak hozzá az évhez. Minden hónap vasárnappal kezdődne és szombattal végződne, minden hónap u. a. sorszámú napja a hétnek mindig ugyanazon napjára esnék. E tervezet számos előnyt rejt magában, nagy hibája azonban egyebek között az, hogy a 13 nem osztható szám és így az év fele, harmada stb. nem adható meg egészszámú hónapokban. (*XIV.* és *Naptár XX.*)

***Naranclégy** (*Ceratitis capitata* Wied.), a Földközi-tengeri országokban általános és mindenféle gyümölcsöt megtámad. Hazánkban 1928. jelentkezett Budapesten és környékén. A sajtkukachoz hasonló nyűvei az őszibarack érett gyümölcsében pusztítottak. Szerencsére a kártevő rövidesen eltűnt; éghajlatunk nem kedvező a meghonosodására.

Narkózis *(bódítás)*, legújabb fejlődése 1. az *intravenás N.* aetherrel, isoprellel, isoprel aetherrel, hedonellel, alkohollal, numellel, somnifennel, pernoctonnal, anytallal, avertinnel, evipan-natriummal. Mindezen szerekkel — több-kevesebb veszély kíséretében — alvást lehet előidézni. A leghasználatosabb és a legveszélytelenebb, de csak rövid ideig tartó műtétekre alkalmas az evipon. 2. *a végbélen át történő N.*, mely végezhető aether olajkeverékkel, vagy avertinnel. Főleg oly műtéteknél alkalmazzák (agy, fej, nyak), ahol az altató, vagy az altatókosár a sebész útjában volna. Az aether-olaj N.-t hazánkban *Lobmayer* Géza vezette be. *(XIV. köt.)*

Nashville, város az Északam. Egy. Államok Tennessee államában, (1930) 153.866 l.

Natal, a Délafrikai Unió egyik állama, 91.386 km², (1930) 1,671.559 lak. Lakosságából 176.000 fehér, 1,323.000 bantu és 159.000 ázsiai.

***Nathan,** *George Jean*, amerikai kritikus, szül. Fort-Wayne, 1882 febr. 14. Megalapítója és szerkesztője az *American Mercury* c. lapnak. Számos tanulmánya és szociológiai műve közül megemlítjük: *The Critic and the Drama* (1922); *The New American Credo* (1927) stb.

***Nathan,** *Robert*, amerikai regényíró, szül. New York, 1894 jan. 2. Romantikus ízű, gyakran fölényes és irónikus regényeket írt: *Jonah* (1925); *The Bishop's Wife* (1928); *There is another Heaven* (1929).

***Nátriumtalaj,** amely a nátrium könnyen oldható sóinak hatására alakult ki. Kémiailag az jellemzi, hogy a talajnak báziselnyelő-képességgel bíró részei (az agyag és a humusz) többé-kevésbbé nátriummal telített állapotban vannak. Ez a N. fizikai sajátságait is lényegesen befolyásolja. Ha a N. nagyobb mennyiségű sót tartalmaz, vizet átneresztő képessége jó és ha a só mennyisége bizonyos mértéket nem halad meg, sok növény termesztésére alkalmas. Ilyen sós N.-ok a félsivatagi vidékek jellemző talajai közé tartoznak. A sók kilúgzása által a sós talajok a kedvezőtlen fizikai sajátságú szikes talajokká alakulnak át. (L. *Szikes talaj (XVII. köt.)*

Naumann, *Alexander*, német kémikus, megh. Giessen, 1922 márc. 16. *(XIV. köt.)*

Naville, *Edouard Henri*, svájci egyptológus, megh. Malagny (Genova mellett), 1926. *(XIV. köt.)*

Navratil *Ákos (Szalóki)*, közgazdasági író, a budapesti egyetemen a közgazdaságtan és pénzügytan tanára. 1927. a Magy. Tud. Akadémia l. tagja. Újabb művei: *Gazdaság és technika* (1919); *Régi igazságok és új elméletek a közgazdaságtanban* (1927); *Rentenprinzip und Grundrente. Zum Streit über die Singularität der Grundrente* (1933); *Közgazdaságtan I.* (1933); *A föld jövedelmezősége* (1935). *(XIV.* és *XX. köt.)*

Navratil *Dezső*, orvostanár, l. *Szalóky-Navratil, XXI. köt.*

Nebraska, az Északamerikai Egyesült Államok egyik északnyugati állama, területe 200.769 km², (1930) 1,377.963 lak., népsűrűsége 7; lakosságából 13.752 néger, elkülönített területein (31 km²) 4358 indián él. 1930. 129.458 farmja 9·5 millió ha szántóföldet foglalt el. N. az Északamerikai Egyesült Államok harmadik legnagyobb cukorrépatermelő állama. Állatállománya (1930. 1000 db.-ban): ló 742, szarvasmarha 3121, juh és kecske 966, sertés 5137. 1929-ben 1490 ipari üzeme 28.219 alkalmazottal 484·3 millió dollár értékű árut állított elő. 1930-ban 10.047 km hosszúságú gőz- és 288 km hosszú villamosított vasútvonala volt.

***Nebulium,** a ködfoltok színképében oly vonalak is találhatók, melyek laboratóriumban egyetlen ismert elemnél sem lépnek fel. Ezeket régebben egy új elemnek, a N.-nak tulajdonították. Új elem számára szonban a periódusos rendszerben nincs hely, feltették tehát, hogy ezen vonalak a Ni és O ú. n. *tiltott vonalai*, amelyek csak a ködökben uralkodó fizikai viszonyok mellett lépnek fel.

Nedbal, *Oscar*, cseh zeneszerző, megh. 1930 dec. 24. *(XIV. köt.)*

Nedzsd, arábiai szultánság, területe 600.000 km², 120.000 lak. 1932 óta Hedzsasszal perszonális unióban él, N. szultánja Hedzsász királya. Mezőgazdasága búza, datolya, árpa, gyümölcstermeléssel foglalkozik, főképpen lovat, szamarat, tevét és juhot tartanak.

Nef, *Karl*, svájci zenetudós, újabb könyvei: *Geschichte der Simfonie und Suite, Die neun Simfonien Beethovens* (1928). *(XIV. k.)*

***Nefretete** *(Nofretete)*, *IV. Amenofisz* (más néven : Achn-Aton) egyiptomi farao (Kr. e. 1403—1391) felesége, *Tutanchamon* napa, nem annyira a róla ismeretes, őt erélyes királyi asszonynak feltüntető adatok, mint inkább 1912. Amazmánál kiásott pompás színezett mellszobra miatt híres, amely a berlini egyiptomi múzeumban van.

*Négerkérdés elnevezés alatt a feketebőrű fajtáknak fehérbőrűekkel való együttéléséből származó problémákat értjük. A legsúlyosabb kérdések az Északamerikai Egyesült Államokban merültek fel, ahol a bevitt rabszolgák száma már 1800 körül is egymillióra rúgott, napjainkban pedig elérte a 12 milliót. A fehér lakosság a néger faj szaporaságában, igénytelenségében, gyors vagyonosodásában magára nézve veszélyt lát s ezért gyűlölettel fordul a szinesek ellen s mindenképpen megalázásukra törekszik. Délamerikában s még inkább a középamerikai szigetvilágon az ellentétek jóval kisebbek, mert a fehér lakosság könnyen összeolvad (a tisztavérű négerek száma félakkora, mint a néger-fehér, illetőleg néger-indián keverékeké). Az Antillákon pedig egyes helyeken túlnyomó többségben vannak a szinesek a fehérek fölött. Súlyos a N. a Délafrikai Unióban, ahol 1½ millió fehérrel szemben kb. 5 millió szinesbőrű áll.

*Negoreloje, a Szovjet-Unió és Lengyelország közötti határállomás a moszkva—varsói vasútvonalon. N. a keleti expressz (Párizs—N.) végső és a transzszibíriai expressz (N.—Vladivosztok) kiinduló állomása.

Negruzzi, *Jacob*, román költő, a román tud. akadémia volt elnöke, megh. 1932. Újabb művei: Amor si Viclenie, színdarab, egyéb munkái: Amintiri dela Junimea (1921); Joan Bogdan, A. Vlahuță, A. Xenopol și manuscriptele lor, Autografe române (1923). *(XIV. köt.)*

Négyessy *László*, irodalomtörténész, megh. Budapest, 1933 jan. 7. *(XIV. és XX. köt.)*

*Négyhatalmi egyezmény, az Anglia, Franciaország, Németország és Olaszország között 1933 jún. 7. Rómában aláírt szerződés, amely Mussolininek 1932 okt. 23. Turinban tartott beszédében foglalt kezdeményezésre hónapokig tartott tárgyalások után jött létre és amely lényegileg a következőket foglalja magában: A bevezető rész megállapítja, hogy a világon úrrá lett ellentétek csak a szolidaritás megerősödésével háríthatók el, amely szolidaritás a népszövetségi alapokmány, továbbá a locarnói és Kellogg-egyezmény és a támadást kizáró szerződések megtartásával, valamint minden állam jogainak tiszteletbentartásával a béke megtartásában való hitet növeli. Az 1. szakaszban az aláíró felek arra kötelezik magukat, hogy minden őket érdeklő kérdésben egymással érintkezésbe lépnek és minden erővel azon lesznek, hogy a Nemzetek Szövetsége keretei között a béke megóvása érdekében valamennyi hatalom között együttműködést teremtsenek meg. A 2. szakaszban kötelezettséget vállalnak arra, hogy a népszövetségi szervek útján minden indítványt megvizsgálnak, amely alkalmas arra, hogy az előző szakaszban kifejezett célt szolgálja. A 3. szakaszban kötelezettséget vállalnak arra, hogy mindent megtesznek a leszerelési értekezlet sikere érdekében és hogy az ennek befejezése után nyitvamaradt és őket különösen érdeklő kérdéseket egymásközt újra megtárgyalják és biztosítják annak a lehetőségét, hogy ezek a kérdések alkalmas úton megoldassanak. A 4. szakaszban kötelezettséget vállalnak arra, hogy a gazdasági válság megoldására alkalmas módszereket a Népszövetség keretei között megtárgyalják. Az 5. szakasz az egyezmény érvényét tíz esztendőben szabja meg, kétévi felmondással, aminek megnemtörténte esetén az egyezmény érvénye automatikus meghosszabbítást nyer. A 6. szakasz vita esetén a francia szöveget mondja ki érvényesnek.

Négykerékfék, l. *Kerékfék, XXI. köt.*

*Nehéz hidrogén. l. *Deuterium, XXI. köt.*

*Nehéz víz néven ismeretes a *nehéz hidrogén* és az *oxigén* vegyülete (D_2O). Előállítása úgy történik, hogy a közönséges vizet, illetőleg híg kénsav- vagy nátriumhidroxid oldatot elektrolizálunk, mikor is a katódon aránylag nagyobb mennyiségben fejlődik a közönséges (könnyű) hidrogén, vagyis a visszamaradó folyadék nehéz vízben viszonylagosan (%-osan) mindig gazdagabb lesz. A tiszta *nehéz víz* előállítása igen körülményes és hosszadalmas. A Földünkön található különböző természetes vizek nehézvíz-tartalma csak csekély ingadozást mutat és bennük a könnyű és nehéz hidrogén viszonya 5000 : 1. A N. sűrűsége 25 C°-on ugyanilyen hőfokú közönséges vízre vonatkoztatva 1·1079. Ez a különbség teszi lehetővé, hogy a vizek nehézvíz-tartalmát eléggé könnyen meghatározhatjuk. Sűrűsége + 11·6 C°-on a legnagyobb. (A közönséges víz sűrűsége ezzel szemben + 4 C°-nál maximális). Fagyáspontja + 3·82 C°, forráspontja pedig 101·42 C°. Felületi feszültsége kisebb, viszkozitása pedig nagyobb, mint a közönséges vízé. A sókat kevésbbé oldja, mint a közönséges víz. A N.-ben a szőlőcukor mutarotációja 3-szor, az alkoholos erjedés pedig 8-szor lassabban megy végbe, mint a közönségesben. Tömény állapotban a szervezetekre káros hatású.

*Nehru, *Javaharlal*, Nehru Motilal fia, indiai nacionalista vezér, szül. 1891. Szélsőséges, angolellenes agitációt fejtett ki és az 1929. évi indiai nemzeti kongresszuson tartott beszédében ultimátumszerűen követelte India számára a domíniumi jogokat és amikor ez a felhívása eredménytelen maradt, Gandhival együtt megindította a passzív rezisztenciára és a sómonopólium megtörésére irányuló mozgalmat, amiért 1930 ápr. kétévi fogházra ítélték. Amikor neje a helyére lépett és folytatta férje agitációs munkáját, azt is elítélték hathónapi fogházra. 1931 márc. a lord Irvin és Gandhi között létrejött megegyezés eredményeképpen N. visszakapta szabadságát és újra átvette a mozgalom vezetését, valamint a pánindiai kongresszus elnöki tisztét és már az 1931. évi londoni tanácskozások idejében hozzáfogott a passzív rezisztencia megszervezéséhez. 1932. az angol kormány törvénytelennek jelentette ki az indiai nemzeti kongresszus végrehajtóbizottságát és N.-t újra kétévi börtönre ítélték.

***Nehru,** *Pandit Motilal*, hindu politikus, szül. Allahabad, 1861 máj. 6, megh. Lakhnau, 1931 febr. 5. Ügyvéd volt, mint Gandhi hívét, 1922. börtönbüntetésre ítélték, 1923. a delhi törvényhozó nemzetgyűlés tagja, a baloldali ellenzék vezére. 1927. résztvett a Szovjetoroszország tízéves fennállásakor rendezett ünnepségeken, 1928. jelentést adott ki India függetlenségéről.

Nékám *Lajos*, orvos, egyetemi tanár, a háború után létesítette a Collegium Mediciumot. Magyarországi megbizottja a Rockefeller-Alapítványnak. 1934. a magyar Felsőház tagja. 1935. a kilencedik Nemzetközi Dermatológiai Kongresszus elnöke, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat alelnöke. Újabb művei: *A bőrgyógyászat multja, jelene és jövőjének biztosítása hazánkban* (1926); *Balneológiai vonatkozások a dermatológiában* (1930); *Fournier-centenárium* (1932); *A bőr gümös megbetegedései* (1933); *A diabetesszel kapcsolatos bőrbajokról* (1934); *A bőrrák* (1934); *Kultúrséta nyugaton* (1934) stb. *(XIV.* és *XX. köt.)*

Nelson, *Leonard*, német filozófus, megh. Göttingenben, 1927 okt. 29. Utolsó műve: *Vorlesungen über die Grundlagen der Ethik* (1931). *(XX. köt.)*

***Nemcserélés** *(heterologizálás)*. A nem (ivar) jellegét meg lehet változtatni azzal, hogy valamely állatba a másik nemű állat ivarmirigyét ültetjük át, vagy az ugyanabba a fajba tartozó két külön nemű egyén csiramirigyeit kölcsönösen kicseréljük. A heterologizált állatokba átültetett és ott megfogant idegennemű csiramirigy hormonja egyrészről, másrészről pedig a sajátnemű csigamirígy hormonjának hiánya okozza a kísérleti állatok ivarjellegeinek megváltoztatását alaktani és pszichikai tekintetben; pl. a nőstényből hereátültetéssel hímmé hangolt (maszkulinizált) tengeri malac vagy patkány a faj hímjére jellemző másodlagos nemi bélyegeket fejleszt, nemi ösztöne elveszíti nőstény jellegét és hím jelleget ölt.

Nemes *József (Haranglábi)*, festő, a Munkácsy Céh tagja, számos kollektív kiállítást rendezett hazai és külföldi tárlatokon. Képei vannak a Szépművészeti Múzeum, Fővárosi Képtár és különböző európai és amerikai képtárak tulajdonában. *(XX. köt.)*

Nemes *Marcell (Jánoshalmi)*, műgyüjtő, megh. 1930 okt. 28. Gyüjteményének egy részét 1928. Amszterdamban árverezték el, a hagyaték többi részét Münchenben, 1931. és Budapesten. *(XX. köt.)*

Nemes acél, l. *Acél. (I.* és *XXI. köt.)*

Nemesbükk nk., Zala vm., keszthelyi j., (1930) 1184 lak. *Nemesbükk* kk. és *Zalaköveskút* kk. 1930. egyesültek e néven.

***Nemesné,** *Müller Márta*, író és pedagógus, szül. Budapest, 1883 ápr. 19. 1912. Brüsszelben, majd 1915. Budapesten megalapítja a „Családi iskola" nevű újrendszerű iskoláját. 1925. az Új Nevelés Világligája tanácstagja. Főbb művei: *A lelki fejlődés útja* (1920); *Vízcsepp mesél* (1922); *Nyelvtani mesék és víg nyelvtanórák* (1924); *A gyermekszoba mindennapi kérdései.*

***Nemesség megszüntetése Németországban és az utódállamokban.** A forradalom 1919. megszüntette Németországban az összes nemesi előjogokat; a nemességet jelző kitételeket csak mint a név egy részét szabad viselni. Csehszlovákiában és Ausztriában a nemességet teljesen megszüntették. Nemesi címek viselése mindkét államban — Ausztriában büntetés terhe mellett — szigorúan tilos. A jelenlegi osztrák kormány azonban a nemesi címek viselését bizonyos korlátozásokkal ismét engedélyezte.

Nemesszalók nk., Veszprém vm., pápai j., (1930) 1224 lak. *Nemesszalók* kk. és *Pórszalók* kk. egyesültek e néven 1925.

***Nemestrágya,** a német *Edelmist* szószerinti fordításának magyarban tulajdonképpen helytelen alkalmazása. Az istállótrágyának okszerű kezelésére szolgáló eljárás, amely az összes kultúrállamokban szabadalmazva van. Lényege, hogy az eddigi kezeléssel szemben, amelynél a trágyát azonnal letapossák és lehetőleg nedvesen tartják, a N. készítésénél azt lazán, 90—100 cm. rétegekben rakják fel és csak amikor a halom hőfoka elérte az 55—60 C°-t, tapossák le a levegő teljes kiszorítása céljából és ezután rakják tovább rétegenként vagy fedik be véglegesen. Előnye, hogy a magas hőfok mellett sok betegséget okozó mikroorganizmus és rovar (légypete), valamint a gyommagvak csiraképessége elpusztul, továbbá, hogy az így kezelt trágya az eddigi tapasztalatok szerint kisebb nitrogén- és szervesanyagveszteségeket szenved, ami mellett a termések is emelkednek. Magyarban helyesebb lenne a *forrón erjesztett trágya* elnevezés.

Irodalom: Zucker F., *Az istállótrágya kezelésének új módja* (Köztelek, 51. köt. 1928); Glathe H., *Gyakorlati útmutatás a trágya nemes erjesztéséhez* (Mezőgazdasági Kutatások, 3. köt. 1930).

Nemesvis kk. és *Káptalanvis* kk. egyesültek *Répcevis* néven 1928.

Német *Artúr*, jogtudós, megh. 1928 jan. 16. *(XX. köt.)*

Német birodalom, területe a visszacsatolt Saar vidékkel együtt 470.747 km², (1933) 65,340.000 lak., abból nő 33,402.352. Népsűrűsége 135. Területének és népességének megoszlása:

	Terület km²	Lakosság	Népsűrűség
Anhalt	2.314	360.257	151
Baden	15.071	2,364.199	153
Bajorország (Saar terület nélkül)	75.994	7,521.679	97
Braunschweig	3.671	507.301	136
Bremen	258	344.446	1.316
Hamburg	415	1,229.985	2.775
Hessen	7.692	1,373.077	175
Lippe	1.215	163.403	134
Lübeck	298	135.054	429
Mecklenburg-Schwerin	13.127	692.219	51
Mecklenburg-Strelitz	2.930	112.476	37
Oldenburg	6.424	563.669	85
Poroszország	292.772	39,363.243	130
Szászország	14.986	5,059.340	333
Schaumburg-Lippe	340	48.265	141
Thüringia	11.763	1,644.728	136
Würtemberg	19.508	2,616.046	132
Saar terület	1.912	770.030	403

Fontosabb mezőgazdasági terményei (1931, 1000 q-ban): rozs 6680, búza 4233, árpa 3018, zab 6205, burgonya 43.866, cukorrépa 11.039, lucerna 2128, bor 2,087.000 hl, dohány 231, cukor 19.847, sör 58.036.

Állatállománya (1931, 1000 darabban): ló 3447, öszvér és szamár 16, szarvasmarha 19.090, sertés 23.783, juh 3495, kecske 2514.

Bánya és ipartermékei (1930, 1000 tonnában): kőszén 118.624, barnaszén 133.222, vasérc 5741, ólom, ezüst és horganyérc 1923, arzén és rézérc 875, kálisó 11.967, kősó 2515, nyerspetróleum 174, grafit 25, aszfalt 117, koksz 22.700, nyersvas 6063, nyersacél 8291.

Vasútvonalainak hossza (1929) 62.552 km, táviróvonalainak hossza 439.400 km, távbeszélővonalainak hossza 16,586.000 km. Tengeri hajóinak száma 3939, 4·42 millió tonnatartalommal, abból gőzös és mótoros hajó 2087, tonnatartalmuk 3·99 millió, vitorlás 1852, tonnatartalmuk 0·24 millió.

Külkereskedelmi forgalmában 1930., illetve 1931. a behozatal értéke 10.393, illetve 6727 millió, a kivitel értéke 12.035, illetve 9598 millió márka volt. Fontosabb behozatali cikkei (1931): olajos gyümölcsök és magvak, középeurópai és déli gyümölcsök, ásványolaj, kávé, tojás, réz, vasérc, gabona, épület- és bútorfa, dohány, fa, festék és különböző kémiai anyagok stb.; fontosabb kiviteli cikkei: vasáruk, elektrotechnikai készítmények, papiros és papirosáru, kőszén, festékek, rézáru, szerszámgépek, horganylemez és drót, kazánok és géprészek, textilgépek, villamos gépek és részei, gumiáru stb.

Története. Marx jobboldali kormánya, habár mögötte a német nemzetiek, a centrum és a német néppárt állott, a belső nyugalmat nem tudta megteremteni és balra terelte a néphangulatot. Az 1928 máj. 5. megtartott birodalmi választások a szociáldemokrata pártot megerősítették, aminek eredményekép jún. 29. a szociáldem. *Müller* alakította meg az úgynevezett *nagykoalíció* kormányát, amelyben a szociáldemokratákon kívül a centrum, a német néppárt, a demokraták és a bajor néppárt vettek részt. Külpolitikai tekintetben folytatódott *Stresemann* békepolitikája, amelynek szellemében 1928 aug. aláírta Németország a Kellog-paktumot és hozzájárult 1929 márc. a hágai konferencián létrejött Young-egyezményhez, amire a jobboldali *Schacht*, a Birodalmi Bank vezetője lemondott. *Stresemann* 1929 okt. 10. bekövetkezett halála véget vetett a békülékenység szellemének. Utódának, a centrumpárti *Curtius*-nak nem volt elegendő tekintélye, sem belső hátvéde ahhoz, hogy a megkezdett munkát eredményesen folytassa. 1929 dec. lemondott *Hilferding*, a szociáldemokrata párti pénzügyminiszter s 1930 márc. 30. a társadalombiztosító illetékek fölemelésének jelentéktelen kérdésébe belebukott a *Müller-kormány*. A centrumpárti *Brüning* alakított kisebbségi kormányt, amely a szükségrendeletekkel való kormányzás útjára lépett. Amikor ez ellen a birodalmi gyűlés többsége állástfoglalt, az elnök feloszlatta a birodalmi gyűlést. Az 1930 júliusi választások legfeltűnőbb eredménye a nemzeti szocialisták nagy előretörése volt: 1928. kapott 14 mandátumuk 107-re gyarapodott. A *Brüning-kormány* megmaradt a kisebbségi kormányzás mellett, amelyet a szociáldemokrata párt türelmi politikája lehetővé tett, 1931 febr. a jobboldali ellenzéki pártok passzív rezisztenciába fogtak, kivonultak a birodalmi gyűlésből és letették a nekik juttatott parlamenti tisztségeket. Márc. 19. köztudomásuvá vált a Németország és Ausztria között létrejött vámegyezmény, amely különösen Franciaországban nagy ellenhatást váltott ki s amelyet a hágai áll. döntőbíróság megsemmisített. A gazdasági válságnak elmélyülése 1931 jún. arra indította *Hoover*-t, az Északamerikai Egyesült Államok elnökét, hogy általános moratóriumot ajánljon az összes adós államok részére, amihez az érdekelt államok júl. 6. hozzájárultak. A rövidlejáratú kölcsönök júl. történt felmondása bankválságot és zárlatot vont maga után. A júl. 23. befejezett londoni héthatalmi konferencia, *Brüning* és *Curtius* londoni és párizsi látogatásai, *MacDonald*, *Laval* és *Briand* viszontlátogatásai Berlinben nem váltották valóra a hozzájuk fűzött reményeket. 1931 dec. ült össze a Baseli Nemzetközi Fizetési Bank bizottsága, megállapította, hogy Németország a gazdasági válság következtében képtelen a Young-tervben vállalt kötelezettségeit teljesíteni. *Brüning* 1932 jan. azzal az indítvánnyal fordult a politikai pártokhoz: jelentse ki a birodalmi gyűlés *Hindenburg*-ot birodalmi elnöknek, hogy ezzel elkerüljék az elnökválság izgalmait. A nemzeti szocialista párt és a német nemzetiek nem fogadták el ezt az indítványt, amire a kormányt támogató pártok *Hindenburg*-ot, a nemzeti szocialisták *Hitler*-t, a német nemzetiek *Duesterberg*-et, a kommunisták *Thälmann*-t jelölték. A márc. 3. megtartott első választás eredménytelen maradt, az ápr. 10. lezajlott második választáson *Hindenburg*-ot 19·35 millió szavazattal választották meg a *Hitler*-re esett 13·4 és a *Thälmann*-ra esett 3·7 millió szavazattal szemben. A nemzeti szocialista zavargások arra késztették a *Brüning-kormányt*, hogy ápr. 14. kiadott rendeletével betiltsa a nemzeti szocialista párt rohamosztagait és egyéb katonai alakulatait. A Brüning-kormány helyzete a parlamentben megjavult, általános feltűnést keltett tehát, hogy 1932 máj. 30. a kormány lemondott. Hindenburg *Papen*-t bízta meg kormányalakítással, aki feloszlatta a birodalmi gyűlést, a szociális biztosítás ellen irányuló rendeleteket adott ki, megszüntette a nemzeti szocialista-ellenes rendeletek hatályát, Poroszországban karhatalommal távolította el helyéről az Otto *Braun-kormány*-t és sajátmagát neveztette ki porosz kormánybiztossá. A birodalmi gyűlési választásokon a nemzeti szocialisták

230 mandátumot kaptak, míg a szociáldemokraták 133-at, a centrum 70-et, csak a kommunisták vesztettek 20 mandátumot. A *Papen* és *Hitler*, majd a *Hindenburg* és *Hitler* közötti tárgyalások eredménytelenek maradtak, mert *Hitler* a teljes kormányhatalom átengedését követelte. A nemzeti szocialista-párti elnök *(Göring)* annak ellenére, hogy a birodalmi elnök feloszlatta a birodalmi gyűlést, lehetővé tette, hogy a parlament bizalmatlanságot szavazzon a kormánynak. Az erre következett 1932. évi másodszori választások a nemzeti szocialista mandátumok számát 196-ra csökkentették. A tárgyalások, amelyek Hitler megbízatása körül folytak, ismét eredménytelenek maradtak, amire Hindenburg elnök dec. 3. *Schleicher* tábornokot nevezte ki, aki főképpen gyakorlati gazdasági intézkedésekkel igyekezett kormányát megszilárdítani. *Papen* annak ellenére, hogy *Schleicher* odaadó híveként szerepelt, folytatta tárgyalásait *Hitler*-rel, aki a pártjában észlelt bomlás hatása alatt kormányrajutása esetén most már hajlandó volt a neki szabott feltételeket vállalni. Ennek eredményeként a *Schleicher-kormány* 1933 jan. 28. lemondott és két nap mulva *Hitler nemzeti koncentrációs kormánya* lépett a helyére. *Hitler* hatalmát úgy óhajtották korlátozni, hogy rajta, a kancelláron kívül pártjának csak két tagját vették be a kormányba, *Göring*-et és *Frick*-et ; a többi tárca a német nemzetieknek, az acélsisak szervezetnek és pártokon kívülieknek jutott. *Hugenberg*, a német nemzeti párt vezére közgazdasági és élelmezési miniszter lett és a gazdasági diktátorsággal határos ügykört kapott ; az acélsisak vezetője, *Seldte* munkaügyi miniszter, *Papen* helyettes kancellár és Poroszország birodalmi biztosa lett. Hadügyminiszternek *Blomberg* tábornokot nevezték ki. A centrum kimaradt a nemzeti koncentrációból, amit a *Kaas* prelátus és *Hitler* közt lefolyt tárgyalás eredménytelensége megpecsételt. Február első napjaiban gyors egymásutánban ment végbe a birodalmi gyűlés, a porosz képviselőház és minden képviselet feloszlatása. Febr. 25. jelentették, hogy a berlini kommunista Karl Liebknecht-házban titkos iratokat találtak, ugyanaznap kigyúlt és részben leégett a birodalmi gyűlés épülete. Egy *Van der Lubbe* nevű hollandi vándorlegényt fogtak el mint tettest, mint felbujtókat *Torglert*, a német kommunista párt egyik vezetőjét, továbbá *Dimitrov*, *Popov* és *Tanev* bolgár menekült kommunistákat tartóztatták le. Hivatalos jelentés szerint a kommunisták a parlament épületének fölgyujtásával jelt akartak adni a polgárháború kitörésére. Az 1933 dec. megtartott végtárgyalás során *Van der Lubbe*-t halálra ítélték és 1934 jan. 10. kivégezték, míg a fölbujtással és részességgel vádolt kommunistákat fölmentették. A kormány a szociáldemokrata és kommunista sajtót, röpiratokat, gyűléseket betiltotta. Az 1933 márc. 5. megtartott választások eredményeképpen 288 nemzeti szocialistát választottak meg, a fekete-vörös-fehér blokk 52, a centrum 73, a bajor néppárt 19, a szociáldemokrata párt 120, a kommunista párt 81 mandátumot kapott. A *Hitler-kormány* azonnal hozzáfogott uralmának biztosításához és programmja keresztülviteléhez. Ápr. 8. kiadott törvényerejű rendelettel megszüntette a német birodalmat alkotó országok önkormányzatát, különállását és kormányzásukat a kormánytól kinevezett helytartókra bízta. Gyors ütemben folyt minden intézménynek, hivatalnak, vállalkozásnak egységesítése *(Gleichschaltung)*. 1933 máj. 26. betiltották a kommunista pártot és elkobozták a vagyonát ; máj. 2. megszüntették a szociáldemokrata szakszervezetek különállását, jún. 22. betiltották a szociáldemokrata pártot is. Az acélsisak-szervezet éléről, annak második vezetőjét, *Duesterberg*-et azzal a megokolással, hogy elődei között zsidó is van, eltávolították, a szervezet első vezetője, *Schelde* pedig *Hitler*rel történt megállapodás alapján a szervezetet beolvasztotta a nemzeti szocialista párt harci szervezeteibe. Azon a címen, hogy marxista elemek hajlékot kaptak a német nemzeti párt alakulataiban, jún. ezeket is feloszlatták, illetve beolvasztották. Ugyanakkor felcszlott a birodalmi gyűlési német nemzeti párt is. *Hugenberg* ez ellen való tiltakozásul lemondott miniszteri tárcájáról, helyette gazdasági miniszter *Schmidt*, földmívelésügyi miniszter pedig *Darré* lett. Ezzel egyidejűen betiltották az állampártot, a német-hannoveri pártot, a centrumot és végül általános tilalmat bocsátottak ki minden pártalakítás ellen. Külpolitikai tekintetben erős közeledés volt észlelhető Németország és Olaszország között, de a német belpolitika ellenhatásának volt betudható az a körülmény, hogy a német kormánykörőknek az Angliával való megértésre vonatkozó szándéka nem vált valóra. Erős bojkottmozgalom indult meg Németország ellen Angliában, Amerikában és számos más országban. Nagy megelégedéssel fogadták a német hivatalos körök *Gömbös* magyar miniszterelnök júl. 17. tett berlini látogatását. Ellenben erősen kiélesedett az új Németbirodalom viszonya Ausztriával. 1933 okt. a Németországból elmenekült zsidók kérdése foglalkoztatta a Népszövetséget. A Népszövetségben egyesült hatalmak képviselőinek a Harmadik Birodalommal szemben hangoztatott bizalmatlansága, amellyel a német felfegyverkezés egyenjogúsítását megtagadták, arra indították a német birodalmi kormányt, hogy a leszerelési konferenciáról távozzék és a Népszövetségből való kilépését bejelentse. A kormány népszavazást rendelt el arra nézve, hogy a német nép helyesli-e ezt a lépést. 43·45 millió leadott szavazatból ennek 40·6 millió szavazott igennel és 2·1 millió szavazott nemmel. Nov. 15. Németország és Lengyelország között közvetlen tárgyalások indultak meg, amelyek

a két állam között való kérdéseknek békés szellemben való elintézését szolgálták. Az angol, francia és olasz kormányokkal folytatott tárgyalások nem hoztak számbavehető eredményt a külpolitikai helyzet javulása tekintetében. 1934 jún. 30. *Röhm*-öt, a nemzeti szoc. rohamcsapatok vezetőjét, *Schleicher* tábornok volt kancellárt, ennek nejét, azonkívül a nemzeti szocialista mozgalom és a német politikai élet számos vezetőjét és ezek hozzátartozóit, hivatalos jelentés szerint 77 embert agyonlőttek. A német külpolitika felé irányította a figyelmet a júl. hónapban Bécsben megkísérelt nemzeti szocialista puccs, amelynek *Dollfuss* osztrák kancellár áldozatul esett és amely az olasz kormányt csapatainak az osztrák határon való összevonására indította. 1934 aug. 2. meghalt *Hindenburg* birodalmi elnök. A német birodalmi kormány előzően hozott határozata értelmében a birodalmi elnöki tisztséget a kancellárival egyesítették és ezzel a birodalmi elnök jogai *Hitler* kancellárra szálltak, aki a *vezér és kancellár* címét vette fel. A népszavazás, amelyet ennek az alkotmányjogi újításnak megerősítésére elrendeltek és aug. 19. megtartottak, 38,362.750 igen szavazattal 4,294.654 nem szavazat ellenében helyeslően vette tudomásul a történteket; 872.296 szavazat érvénytelen volt. 1935 elején a versaillesi békeszerződésnek megfelelően népszavazás döntötte el a Saarvidék hovatartozását. A leadott szavazatok több mint 90 százaléka a Németországhoz való visszacsatolást kívánta. 1935 márciusban a Saarvidék visszakerült Németországhoz. Döntő jelentőségű volt az európai politikára a német birodalmi kormány 1935 márc. 16. közreadott elhatározása, hogy a versaillesi szerződés rendelkezései ellenére behozza az általános védőkötelezettséget és az állandó hadsereg létszámát 550.000 emberben szabja meg. Ezen az elhatározáson nem változtatott *Simon* angol külügyminiszternek és *Eden* lordpecsétőrnek Berlinben tett látogatása. Olaszország „minden eshetőségre készen" 600.000 embert szólított fegyverbe. *Eden* pedig Moszkvába és Varsóba utazott, hogy a német fegyverkezéssel előállott új helyzet felől tárgyalásokat folytasson. Anglia, Franciaország és Olaszország közös panaszait, amely a békeszerződés egyoldalú megszegését tette szóvá, 1935 áprilisában tárgyalta a Népszövetségi Tanács.

Németegres kk., neve 1931 óta *Somogyegres*.

***Németh** *Antal*, író és rendező, szül. Budapest, 1903 máj. 19. 1928. Németországban tanulmányútat tett, 1929. a szegedi Városi Színház dramaturg-főrendezője. 1929. megrendezte az első vidéki színpadművészeti kiállítást a szegedi Városi Múzeumban. Főbb irodalmi művei: *A színjátszás esztétikájának vázlata* (1929); *Goethe und die moderne Bühne* (1932); *Az ember tragédiája a színpadon* (1934); *Cultura teatrale, scienza teatrale e stato* (1934); *Theater, Film und Radio* (1934); *Katona József Bánk bánja a színpadon* (1935).

***Németh** *Béla* tanár, dalköltő, szül. Nagyszered, 1883 febr. 22. A *Nagybánya* c. hetilapnak 1918—22. kiadó-szerkesztője. 1930. Budapesten tanár. Ifjúsági regényeket, irodalomtörténeti tanulmányokat írt, elhunyt zenészek életrajzait kutatja. 1914 óta nyert pályadíjakat dalaival, az 1933. országos nótaolimpiászon aranykoszorút. Önállóan megjelent tőle: *Nagybánya* (almanach); *Doge és dogaressa* (E. T. A. Hoffmannból); 3 *nótafüzet*, *Nótáskönyv* (1934).

Németh *Gyula*, a budapesti Tudományegyetemen a török filológia ny. r. tanára, a Magyar Tudományos Akadémia és a helsingforsi Finn-Ugor Társaság l.-tagja. Újabb művei: *A honfoglaló magyarság kialakulása* (1930); *Die Inschriften des Schatzes von Nagy-Szent-Miklós* (1932); *A magyar rovásírás* (1934). *(XIV. és XX. köt.)*

***Németh Imre**, író, publicista, országgyűlési képviselő, szül. 1891. A Magyar Országos Tudósító, valamint a Válasz szerkesztője. A *Reform-nemzedék* egyik vezéregyénisége.

***Németh László**, orvos, író, a bpesti Rádió irodalmi tanácsadója, szül. 1903. A Nyugat novellapályázatán tünt fel. Kritikai tanulmányokat írt a Nyugatba, Napkeletbe, Protestáns Szemlébe stb. Kiadja és írja a *Tanu* c. folyóiratot. Egyik megalapítója volt a *Válasz* c. folyóiratnak. Önéletrajza: *Ember és szerep* c. alatt jelent meg. (1934).

***Németh** *Péter*, a budapesti kir. büntetőtörvényszék tanácselnöke, szül. Budapest, 1883 okt. 7. 1906. lépett az állam szolgálatába, 1914. bíró lett, 1926 óta a büntetőtörvényszék tanácselnöke. Megalapította a *Fiatalkorúak Bírái Nemzetközi Egyesületét*, melynek elnökhelyettese. Számos cikket írt a bűnöző fiatalkorúakról. Főbb művei: *A gyermekvédelem egységesítése*, *Youth in Danger*.

***Némethy** *Ella*, operaénekesnő, szül. Sátoraljaújhely, 1905. A bpesti Zeneakadémia után Milánóban tanult. Nagyterjedelmű, kulturált hangjával 1929. lett a M. Kir. Opera tagja; 1931 óta Spanyolországban, Délamerikában, a milánói Scalában is vendégszerepel. Szerepei az altjellegű *Delila*, *Ortrud*, *Carmen*, *Kundry* éppúgy, mint a magas szoprán *Brünhilda*, *Izolda*, *Salome* stb.

Némethy *Géza*, klasszika-filológus, a Kisfaludy Társaság és a Budapesti Philologiai Társaság tagja 1933. nyugalomba vonult. *Az ész tragédiája és egyéb versek* c. műve 1927. 2. kiadásban jelent meg. *(XIV. és XX. köt.)*

Némethy *Imre (Ujfalusi)*, jogi író, 1926. az igazságügyminisztériumban a közjogi és közigazgatási ügyek előadója. Újabb művei: *A hatásköri bíróság hatáskörének kiterjesztése* (1928); *A közhasználatú gépjárművállalatokról szóló 1930:XVI. t.-c. magyarázata* (1931); *A törvényhatósági bizottsági tagság az 1929: XXX. t.-c. szerint* (1931); *A magyar közigazgatás tükre* (1932, *Mártonffy* K. és *Máté* I.-vel), stb. *(XX. köt.)*

***Némethy** *Károly (Ujfalusi)*, székesfőv. tanácsnok, szül. Budapest, 1890. 1911. lépett

a székesfőváros szolgálatába. A koronázásnál IV. Károly király aranysarkantyús vitézzé ütötte. 1926—1931. a főpolgármesteri hivatal vezetője volt; 1931. mint tanácsnok, a közművelődési ügyosztály élére került. A Magyar Közigazgatásba és a Városi Szemlébe több tanulmányt írt.

Német irodalom. Az expresszionizmus túlzásai magukban hordták az ellenhatás csiráját s a kaoszból csak egy kivezető út volt, a tisztult és idealizmustól átitatott új realizmusé *(Neue Sachlichkeit)*. Ez az új irány is a képzőművészetből indult ki és az új N.-ban az utóbbi években teljes győzelemre jutott. Uralma legerősebben a regényben érvényesül s hatása alól nem vonhatták ki magukat a már kialakult tehetségek sem; így ezt az irányt tükrözik Wilhelm *Schäfer* (Der Hauptmann von Köpenick), Alfred *Döblin* (Berge, Meere und Giganten, Berlin Alexanderplatz), Franz *Werfel* (Der Abituriententag, Barbara oder die Frömmigkeit, Die vierzig Tage des Musa Dagh), Leonhard *Frank* (Das Ochsenfurter Männerquartett) újabb művei. Másrészt teljesen uralkodik az újonnan feltünt tehetségek irodalmi termésében (Hans *Carossa*, Hans *Leip*, Heinrich *Hauser*). A háború gyakran testesedik művészi élménnyé az irodalomban. Erich Maria *Remarque* óriási könyvsikert aratott pacifista művével szemben (Im Westen nichts Neues), a nagy világégés heroizmusát domborítják ki Ernst *Jünger* (In Stahlgewittern), Franz *Schauwecker* (Aufbruch der Nation), René Max *Hesse* (Partnenau) és J. M. *Wekner* (Sieben vor Verdun). A világnézeti elem túlsúlya jellemzi a magyarországi születésű E. G. *Kolbenheyer* nagy történelmi regénytrilógiáját (Paracelsus) és történeti drámáit. A dráma általában aktuális tárgyak felé fordul, új erkölcsökért küzd és élesen bírálja a jelen társadalmi viszonyait (Ernst *Toller:* Hoppla wir leben, Bert *Brecht:* Dreigroschenoper, Peter Martin *Lampel:* Revolte im Erziehungshaus, Friedrich *Wolff:* Kolonne Hund, Ferd. *Bruckner:* Krankheit der Jugend, Walther v. *Molo:* Lebensballade). A történeti drámák nemcsak régi események felé fordulnak (Wolfgang *Goetz:* Neidhard von Gneisenau, Robert *Neumann:* Der Patriot, Ferd. *Bruckner:* Elisabeth von England, Fr. v. *Unruh:* Bonaparte), hanem a közelmultat is sikerrel jelenítik meg *(Rehfisch:* Brest-Litovszk, Emil *Ludwig:* Versailles). Virágzik a szórakoztató színpadi termés is *(Hasenclever, Angermayer, Zuckmayer*, Bruno *Frank*). Aránylag szegényes a líra fejlődése; jelentékenyebb képviselői Martin *Beheim-Schwarzbach*, Anton *Schnack*, Oskar *Loerke*, Hermann *Heuschele* és Otto *Brües*, az osztrákok közül Alexander *Lernet-Holenia* és Richard *Billinger*. A háború utáni évek spiritualizmusa virágoztatta fel a katolikus irodalmat, melynek legsúlyosabb tehetségei Ruth *Schaumann*, Leo *Weismantel* és Paula *Grogger*. Az egyre erősebben előretörő nemzeti irány tudatosan elfordul a l'art pour l'art jelszavától és büszkén hangoztatja német nemzetiségét. Mindenekelőtt a külföldön élő németség (Auslanddeutschtum) problémái érdeklik az írókat (Hans *Grimm:* Volk ohne Raum, Josef *Ponten:* Wolga, Wolga, Adolf *Meschendörfer:* Die Stadt im Osten). A ma uralkodó nemzeti forradalmi irány előkészítői és hirdetői az irodalomban Hans Friedrich *Blunk* (Die Urväter Saga, Sterne und Gelichter), Friedrich *Gries* (Das Korn rauscht, Der ewige Acker, Der Herzog), Ernst *Wiechert* (Der Totenwolf, Der silberne Wagen), Karl Heinrich *Waggerl* (Brot, Das Jahr des Herrn) és Friedrich *Schnack* (Sebastian im Walde, Das Leben der Schmetterlinge) elbeszélő művei és Hans *Johst* drámája *Schlageter* (1933), mely a nemzeti megújhodásért harcoló kis csapat heroizmusát jeleníti meg. *(XIV. és XX. köt.)*

Németkeresztes kk. és *Magyarkeresztes* kk. 1929. *Vaskeresztes* néven egyesültek.

Német művészet. A legújabb N. stílusa főképpen Párizs nemzetközi modern irányaiban gyökerezik, amelyeket a német művészek módszeresebben és sok elméleti elemmel áttüzdelve fejlesztettek tovább. Az impresszionista festészetet azoknak az irányoknak egész raja követte, amelyeket gyüjtőnévvel posztimpresszionizmusnak szoktak nevezni. Általában két nagy csoportra oszthatjuk képviselőiket, az elsőbe sorolhatjuk az expresszionistákat és a velük rokontörekvésű művészeket, akiknek jórésze a *Brücke* alakulat köré csoportosult (pl. Max *Pechstein*, Emil *Nolde*, Oskar *Kokoschka)*, ezek részben a primitív művészetekből merítettek, részben annak az elvnek révén váltak külön a többiek stílusától, hogy a formai művészet helyett a kifejezést, a művész belső látomásainak és életérzésének tolmácsolását tűzték ki főcél gyanánt s erre való tekintettel formailag önkényes torzításokat választottak eszközül. Más csoport azok a német festők, akik a párizsi kubizmusból kiindulva, formai, geometrikus síkokra bontották fel a testeket vagy egy *tárgynélküli művészetet* tűztek ki megvalósítandó célnak. Az utóbbi, igen sokfelé ágazó csoport képviselői közé tartozik pl. L. *Feininger*. Hitler kancellár uralomrajutása óta a birodalmi kormány azon van, hogy gátat vessen ezeknek az idegenből átvett irányoknak. A szobrászat terén hasonló törekvések láthatók, az expresszionisták egyik fontos képviselője Wilhelm *Lehmbruck*, a kubista csoporté Rudolf *Belling*. Az építészet újabb irányai lényegükben a modern hollandi építészetből indulnak ki, elvük a művészettörténeti stílusoktól való teljes elszakadás, a célszerűség és a legújabb szerkezeti lehetőségek kihasználása. Legérdemesebb képviselője J. Fritz *Höger*. *(XIV. köt.)*

Németszék kk., *Kishertelend* kk. és *Magyarszék* kk. 1930. *Magyarszék* néven egyesültek.

Német zene. Az újabb időkben is a régi utakon, Beethoven és Brahms nyomdokain haladt. Vezető mestere kétségkívül Richard *Strauss*, aki maga is csak lassan hagyta el a járt ösvényt, habár már 1905. *(Salome)* merész kísérletet tett egyszerre két különböző alaphangon mozgó zenéjével. A konzervatívok mellett nagy igényekkel lépett fel az ultramodern irányzat; amely *Neutöner* néven mutatkozott be. Merészsége mellett sem talált tetszésre; így *Hitler*, a németség vezére 1935 elején nyiltan kifejezte megbotránkozását az új irányzat vezére, *Hindemith* működése felett. Az újítók voltaképpen nem sok újat hoztak; az egynegyedes hangközökkel kísérletezők kudarcot vallottak; zenéjükben újszerű a disszonáns, össze nem illő hangok együttese, a diszharmónia, a magasabb elvek hangoztatásával fellépő kakofónia, a harmóniák egybeolvadása (moduláció) helyett a modulációk átugrása. Ehhez járul, hogy megtagadják az alaphangot, az alaphanghoz arányuló hangrendet (tonalitást) is, ú. n. atonális hang-egymásután teremtenek, amelyet az évezredes zenei hagyományokon nevelődött fül értelmetlen hangzavarnak érez. Ezért támadt számtalan Schönberg-botrány, t. i. az új zene első merész komponistája Arnold *Schönberg* volt, aki sokatigérő tehetségét 1905 táján a zenei nihilizmus szolgálatába állította s hallgatóságának minduntalan ellenszenvét váltotta ki. Kitartó törekvésének azonban sikerült néhány követőt megnyernie, többé-kevésbbé táborába tartozik : Kurt *Thomas*, Heinrich *Kaminski*, Anton v. *Weberns*, Egon *Wellesz*, Ernst *Krenek*, Paul *Hindemith*, Franz *Schreker*, Bruno *Weige*, Kurt *Weill*. Kamara- és zenekari műveik, operáik alig is tudnak elterjedni, de sajtójuk van s irányuk ezen az úton nálunk is érdeklődést keltett. Az igazi, értékes német zene nagyságai azonban ma is az öregek : Richard *Strauss*, Hans *Pfitzner*. Érdekes, hogy szertelenségek már az 1897. megőrült Hugo *Wolf* dalremekei közt is találhatók, de nihilizmusba ő még nem tévedt. Legújabban *Schönberg*, *Krenek* is a klasszikus zene felé hajlanak. *(XIV. köt.)*

***Nemhez kötött öröklés,** az a jelenség, amikor valamely sajátság együtt öröklődik az illető lény nemével, mert a sajátság génje az ivarkromozómában van lokalizálva. Különösen gyakori bizonyos betegségek nemhez kötöttsége. A színvakság vagy vérzékenység esetében pl. e betegség génje az X kromozómában van és recessziv természetű, vagyis csak akkor érvényesül, ha nem nyomja el egy másik egészséges X gén. Eszerint a betegség nem érvényesül a nőben annak XX összetétele miatt, de érvényesül a férfiban az XY összetétel szerint, vagyis a betegség csakis a férfin jelentkezik. A nő a beteg apától kap betegséghordó X kromozómát és az egészséges anyától egészséges X kromozómát. Ez a beteg X azonban átszármazik gyermekeire akkor is, ha egészséges férfival párosodik. Gyermekei közül a leányok egészségesek lesznek ugyan, de fele a lányoknak a betegséget tovább viszi rejtetten. A fiúk fele beteg lesz, fele egészséges.

Némi tó, Mussolini 1929. elrendelte Caligula császár elsüllyedt hajóinak felszínre hozatalát. A megindult lecsapolási munkálatok során napfényre kerültek: Caesar villája, a híres Diana-templom és más épületek romjai s a két hajó. Egyik hajó 64 m hosszú, 20 m széles; a másik 72 m hosszú, 23 m széles. Az egyébként tanulságos leletek szembeállítva az egyiptomi és mezopotámiai királysirok gazdag aranyleleteivel a közönségnél észrevehetőleg csalódást okoztak. *(XIV. köt.)*

***Nem öröklése,** a *mendelizmus* kiépítésével megfelelő megvilágításban részesült, amennyiben megállapítást nyert, hogy a nem meghatározása független a környezettől, a külső beavatkozástól vagy más szervezeti tényezőtől, hanem az élő lények neme éppoly öröklődő és genekhez kötött sajátság, mint bármely más öröklődő és mendelező tulajdonság. Eszerint a váltivarú lények nőstényei és hímei tulajdonképpen egy-egy fajtát képviselnek, amelyek egymással kereszteződnek és az utódokban 1:1 arányban jönnek létre a hím és nőstény egyedek. Ez az 1:1 számarány arra mutat, hogy a keresztezésben résztvevő két egyén közül az egyik homozigota, a másik heterozigota. A homozigota egyed azonos genotípusú ivarsejteket hoz létre, a heterozigota ellenben kétfélét. A sejttani vizsgálatok azt igazolták, hogy a túlnyomó többségben a hímegyén az, amely kétféle ivarsejtet, ondósejtet hoz létre. Az egyikfélében X, a másikfélében Y-jelű, egymástól nagyságban és alakban eltérő kromozóma van. Az Y hiányozhatik is. A nőstény minden ivarsejtje, petéje azonos egymással, még pedig X kromozómás. A megtermékenyítéskor (fogamzáskor) az X petesejtet megtermékenyíti az X ondósejt, úgy létrejön XX zigota, amelyből nőstény egyén fejlődik. Ha ellenben az X petesejtet Y jelű ondósejt termékenyít meg, úgy XY zigota keletkezik, amelyből hím egyén jön létre. Mivel az X és az Y ondósejt egyenlő mennyiségben jön létre, a hím és a nőstényegyedek mennyisége közelítően azonos. Az X és Y jelű kromozómák az ú. n. ivarkromozómák v. gonozómák, amelyek aktiválják az ivargeneket. Tulajdonképpen minden szervezet potenciálisan kétivarú, mert az ivargenek minden sejtben bennfoglaltatnak, de csak a valóban kétivarú fajok egyénein érvényesülnek. A váltivarú fajok egyénein az ivargenek aktiválása az említett kromozómák révén történik olyképpen, hogy egy aktiváló X kromozóma jelenléte a hím, kettő jelenléte XX a nőivart fejleszti ki.

Nemzetek szövetsége, az utolsó tíz esztendőben meglehetősen nagy változásokon ment át. Egyes hatalmak csatlakoztak hozzá, mások kiléptek belőle. 1927 óta a N. összetételében ezek a változások álltak be :

Beléptek: 1931 szept. 7. Mexikó, 1932 szept. 28. Argentina, 1932 júl. 18. Török-

ország, 1932 okt. 3. Irak, 1934 szept. 18. Szovjetoroszország, amely egyúttal a N.-nek tanácsában állandó tagságot nyert (39 állam szavazott Szovjetoroszország fölvétele mellett, köztük Magyarország, 3 ellene, ú. m. Svájc, Hollandia és Portugália, 7 tartózkodott a szavazástól), 1934 szept. 26. Afganisztán, 1934 szept. 28. Ecuador.

Kiléptek: Japán (okát l. Japán története) 1933 márc. 27., Németország (okát l. Németország története), 1933 okt. 25., Paraguay 1935 febr. 25.

A jelenlegi tagállamok:

Abesszinia	Guatemala	Nicaragua
Afganisztán	Haiti	Norvégia
Albánia	Honduras	Olaszország
Argentina	India	Panama
Ausztrália	Irak	Paraguay
Ausztria	Irország	Perzsia
Belgium	Jugoszlávia	Peru
Bolivia	Kanada	Portugália
Bulgária	Kína	Románia
Chile	Kolumbia	San Domingo
Cuba	Lengyelország	San Salvador
Csehszlovákia	Lettország	Spanyolország
Dánia	Libéria	Svédország
Dél-Afrika	Litvánia	Svájc
Ecuador	Luxemburg	Sziám
Észtország	Magyarország	Szovjet-Oroszország
Finnország	Mexikó	Új Zéland
Franciaország	Nagy-Britannia	Uruguay
Görögország	Németalföld	Venezuela

A N. kudarcai közül legszembeötlőbb Japán és Németország kilépése, viszont sikerei közé tartozik a marseille-i királygyilkosság nyomán fenyegető háborús veszély elhárítása (1934 dec.), továbbá a saarvidéki szavazás sima lebonyolítása (1935 jan. 15).

A N. költségvetése 1933—34. 30,827.805 sv. frank, az összes tagdíjhátralék (45 tagállamé) 37·5 millió sv. frank.

***Nemzeti Egység Pártja** nevet adta Gömbös Gyula 1931-ben, miniszterelnökké történt kineveztetése után az Egységes pártnak. A N. 1935-ben válságon ment át. Gróf Bethlen István és a pártnak több vezető tagja kifogásolta azokat a személyi intézkedéseket, amelyeket a Gömbös-kormány kinevezése után az ország bel- és külpolitikájában, valamint a párt vezetésében tettek. Amiután az ellentéteket kölcsönös kimagyarázásokkal és megállapítással elintézték, 1935 márc.-ban bekövetkezett az országgyűlés feloszlatása, ami gróf Bethlen Istvánt arra indította, hogy a pártból kilépjen. Az 1935 márciusban és áprilisban lezajlott választások eredményeképen a N. megnövelte mandátumainak számát és 170 képviselővel abszolut többséget kapott a képviselőházban.

***Nemzeti Sportuszoda,** a kormány, a főváros és a Közmunkák Tanácsa közös intézménye. 1930. épült a Margitsziget budai oldalán, *Hajós* Alfréd építőművész tervei szerint. Úszócsarnoka 2200 m² alapterületével felépítésekor a legnagyobb volt a maga nemében; belső magassága 12·5 m., a 3000 főnyi nézőközönséget felvevő tribünt 32 m² fesztávolságú vasbetonszerkezet íveli át. Két medencéje közül az egyik (18—33 m.) 1·9 m., a másik (vízipólóhoz való) 3·75 m. mély. Egy kisebb medence gyermekek és úszni tanulók részére van fenntartva. A medencék vizét részint a felsőmargitszigeti 42 hőfokos gyógyforrás, részint a Duna fenekénél mélyebbre épített vasbeton-kút szűrt vízkeveréke szolgáltatja. A nagy medencében 26, a kis medencében 30 fokos vízzel.

Nemzeti Szalon, magyar képzőművészek és műpártolók egyesülete. *Déry* Béla halála után *Hubay* Andor festőművész lett az igazgató, elnök gróf *Zichy* János. Állandó kiállításokat rendez úgy Budapesten, mint vidéken és külföldön. *(XIV. köt.)*

Nemzeti Színház. 1916-ban *Ambrus* Zoltán lett a N. igazgatója; ő vezette át a színházat a háború és a háborút követő idők nehézségein. 1922. lemondott s helyébe *Hevesi* Sándor lépett, aki mint főrendező már hosszú pályát futott meg a színháznál. Tíz évi igazgatása alatt fejlődtek ki teljesen a színház ifjabb vezető színészei, főkép *Bajor* Gizi, *Kiss* Ferenc, *Somogyi* Erzsi, *Timár* József stb. Nagysikerű darabok kerültek színre, mint *Móricz* Zsigmond és *Zilahy* Lajos művei. A N. Kamaraszínházának terve is megvalósult s 4 évig, 1932-ig sikerrel működött a Paulay Ede-utcában. Hevesi lemondása után 1932. *Márkus* László kezébe jutott a színház igazgatása, de ő csak egy évig maradt állásában. Utána *Vojnovich* Géza következett kormánybiztosi címmel. *(XIV. köt.)*

***Nemzeti szocializmus.** A mozgalom eredetileg a háború előtti Ausztriában indult el és azt célozta, hogy az osztrák munkásságot a szociáldemokráciával szemben a németség gondolatának hódítsák meg, amely törekvés a nagynémet párt 1882. évi linzi programjában nyert kifejezést. Ennek a mozgalomnak összeomlása után 1902. azonos céllal alakították meg az ausztriai németpolitikai munkásegyletet, amelyből 1904. megalakult az *Ausztriai német munkáspárt*, amely „a nép, szabadság és szociális igazság" jelszavával foglalkozásszerinti és nem szakszervezeti alapon való szervezkedést hirdetett „a feudális, klerikális és kapitalista előjogok, valamint az idegen beavatkozás ellen". 1913. *Ertl* vezető indítványára adták ennek a mozgalomnak a *nemzeti szocialista* elnevezést. 1918. alakult meg az *Ausztriai német nemzeti szocialista munkáspárt*. *Moeller*, aki a „Harmadik Birodalom" jelszavát a közvéleménybe dobta, már 1914 előtt megjelent írásaiban igyekezett a nemzeti szocializmus gondolatt Németországba átplántálni. De a nemzeti szocializmus szerepe Németországban tulajdonképen 1918-ban kezdődött, amikor a szociáldemokratapártból kitaszított Anton *Drexler*, müncheni lakatos, először a *jó német békéért harcolók* egyesületét alakította meg, amelyből aztán *Harrer* író közreműködésével megalakult a német nemzeti szocialista munkáspárt. Ennek első 24 tagja között még nem szerepelt *Hitler* Adolf, akinek nevével a nemzeti szocializmus gondolatát azonosítják. Ő ekkor csak a párt egyik munkássejtjének 8-ik tagja volt. A N., amint

azt hirdetői elméletben megállapítják, a faji tekintetben egységes népnek a latin *societas*, azaz közösség értelmében, osztálymegkülönböztetés nélkül való szociális mozgalma. Nemzeti szocialista fölfogás szerint *a nép* nem az egy- és ugyanazon politikai határon belül élő állampolgároknak összesége, amint ezt a demokrácia elve vallja, hanem csak az elmúlt és következő vérszerint való német nemzedékeket foglalja magában, míg az egyéb származásúaknak csak vendégjogot ad. A N. valamennyi németnek, akik Középeurópában élnek, egy nagy német államban való egyesítésére törekszik; a német szellemhez igazodó kereszténységet vallja a magáénak, küzd a zsidó materialista szellem és a marxizmus, valamint a liberalizmus legfontosabb tételei ellen. Követeli a minden munka és fáradság nélkül való jövedelem megszüntetését és a mozgó nagytőke, valamint az áruházak és fogyasztási szövetkezetek ellen való küzdelmet. Ez a többirányú célkitűzés a nacionalista, antiszemita gondolkodásúak és a jelenlegi helyzettel elégedetlenek gyüjtőmedencéjévé tette a nemzeti szocialista mozgalmat, amely döntő befolyásra tett szert Németország bel- és külpolitikájában. Magáévá tette a fasizmus tekintély elvét, korporációs és diktaturás módszereit. A mozgalom átterjedt eredeti kiindulásának helyére, Ausztriára és mert Ausztriában való győzelme egyet jelentene Ausztria és Németország egyesülésével, az *Anschluss*-szal.

Nemzeti ünnep. Az 1924: XIV. t.-c. szerint minden év május havának utolsó vasárnapja, mint *Hősök emlékünnepe*, továbbá az 1927: XXXI. tc. szerint márc. 15. N. A Kúria 69. sz. teljes ülési határozata s a 15.497/1928. M. sz. rendelet szerint a nemzeti ünnepekre a jogcselekvények tekintetében a törvényes szünnapokra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. Ápr. 11. az 1927: XXXI. tc. szerint már nem N. *(XIV. köt.)*

Nemzeti vagyon. Magyarország N.-át 1927-ben Fellner Frigyes, a N. bonyolult közgazdasági elméletének legkiválóbb ismerője, a következő értékre becsülte:

	Pengő
Földbirtok	11.252,473.280
Bányák és kohók	1.460,089.490
Épületek	8.190,278.652
Ingatlanok ..	20.902,841.422
Közlekedési eszközök	2·921,434.609
Ingójavak	10.519,368.418
Külföldi követelések	370,893.470
Összes N....	34.714,537.919
Tartozás a külfölddel szemben..	2.633,989.541
Tiszta N....	32.080,548.378

Az újabb becslések a válság következtében teljesen bizonytalan alapon nyugosznak. Legutóbb, ugyancsak Fellner 1931-re nagyjából 23 milliárdra becsülte a magyar N.-t a vagyonértékek általános csökkenése alapján. *(L. Nemzetvagyon, XIV. köt.)*

Nemzetközi Állandó Bíróság, perrendtartásának 71. §-át 1927. szept. 7. olyan értelemben módosította, hogy abban az esetben, ha az ügy, melyben véleményt nyilvánít, államok közti vitával kapcsolatos, nemzeti bírákkal egészítheti ki magát. Az 1929 szept. 14. népszövetségi közgyűlés pedig magán a bírói eljárás alapjául szolgáló statutumon eszközölt lényeges változtatást; nevezetesen megszüntette a helyettes bírák intézményét, de viszont a rendes bírák számát 11-ről 15-re emelte. A bíróság kötelező igénybevételéhez való hozzájárulását 1934 végéig 42 állam jelentette. Ez mutatja, hogy a nemzetközi igazságszolgáltatás intézménye jól bevált s tekintélye emelkedőben van. Az utóbbi évek során a nemzetközi állandó bíróság előtt a következő fontosabb ügyek fordultak meg és nyertek elintézést: a lengyel-német chorzowi ügy (1928 szept. 13.); a nemzetközi Odera-bizottság illetékességének kérdése (1929 szept. 11.); a bulgár-görög viszály (1930 júl. 31.); felsőszileziai iskolakérdés (1931 máj. 15.); a német-osztrák vámunió (1931 szept. 5.); a francia-svájci vámzóna (1932 jún. 7.); a Memelkonfliktus (1932 aug. 11.); a keletgrönlandi dán-norvég viszály (1933 ápr. 5.); a Pázmány Péter Tudományegyetem pere a cseh-szlovák állam ellen (1933 dec. 15.) és a francia-görög világítótoronyper (1934 máj. 17.). *(XX. köt.)*

***Nemzetközi bűntettek.** A nemzetközi, helyesebben államközi jogközösség rendjének biztosítása nemcsak nemzetközi jogi, hanem büntetőjogi probléma is. A világháború után több nagynevű francia és angol jogász egy nemzetközi büntetőkódex alkotását sürgette, amely felölelné mindazon bűncselekménytényálladékokat, amelyek a nemzetközi jogrend, a nemzetközi univerzális közérdek s a béke ellen irányulnak. Számos tervezet készült és a jövőben megalkotandó deliktumok egész sorát vetették fel, melyek egyrésze e cselekmények büntetőjogalanyiságát fizikai személyek mellett magukra az államokra is kiterjeszteni óhajtja. Ennek megfelelően felállítandó lenne egy extranacionális legfelső büntetőbíróság, mely hatáskörrel bírna ily, egyes államok által elkövetett cselekmények feletti ítélkezésre.

E gondolat eddig nem valósult meg, különösen élesen ellenzik az államok közvetlen kollektív felelősségrevonásának, büntetőjogi felelősségének bevezetését az állami szuverénitás eszméjének hívei s azok, akik ily, független államokkal szemben alkalmazható büntetőszankciók bevezetésében lényegileg politikai tendenciájú célok megvalósulásától tartanak.

Irodalom: Doleschall Alfréd, *Büntetőjog a nemzetközi jogban* (1930); Rácz György, *A Nemzetek Szövetségének büntetőjogi érdekű tevékenysége és feladatai* (1933); Irk Albert, *A nemzetközi bűncselekmény és a nemzetközi büntetőbíráskodás eszméje* (Angyal-Emlékkönyv, 1933).

Nemzetközi Diákszövetség l. *Confédération Internationale des Étudiants. (XXI. köt.)*

***Nemzetközi Fizetések Bankja,** (Bank für Internationale Zahlungen, rövidítve: BIZ)

1929-ben alakult a Young-terv alapján. Ebben a tervben a jóvátételi fizetéseket újra rendezték és az addigi ellenőrző szervek helyébe a N. lépett. Székhelye Basel, alaptőkéje 500 millió svájci frank. A N.-nak ügyköre kettős: 1. a jóvátétel pénzügyi lebonyolításának, a transzfer kérdésének megoldása, 2. az egyes országok jegybankjai közti együttműködés megszervezése.

***Nemzetközi Hírlapírószövetség** (franc. *Fédération Internationale des Journalistes*), 1926. alapították Párizs székhellyel, 25.000 tagja van 19 európai államból. A N. tagjai alkotják az egyes államok hírlapíró egyesületét; Magyarországon a *Magyar Ujságírók Egyesülete*. A N. kongresszusok, nemzetközi döntőbíróságok, statisztikai vizsgálatok segítségével igyekszik az újságírók érdekeit az egész világon képviselni.

***Nemzetközi konferenciák.** A világháború nagy mértékben megélénkítette a nemzeteknek egymással való érintkezését. A nemzetközi konferenciák és kongresszusok, melyek azelőtt ritka kivételszámba mentek, ma úgyszólván szakadatlan sorban követik egymást. Az is lényeges különbség, hogy míg régebben inkább tudományos irodalmi és művészeti kérdések hozták össze a különböző nemzetek fiait, ma inkább a politikai, gazdasági és társadalmi problémák érdeklik őket. A háború óta legállandóbb nemzetközi szervnek a *Nemzetek Szövetsége* bizonyult, mely sűrűn ismétlődő tanács- és közgyűléseivel évenként többször is igénybeveszi a világ figyelmét. A Nemz.-Szövetségn különböző bizottságai közül a legnagyobb tevékenységet a *leszerelési konferenciát előkészítő bizottság* fejtette ki, mely a holland Loudon elnöklete alatt hat ülésszakban (1926 máj. 18—26., nov. 15—19., 1927 márc. 21—ápr. 26., nov. 30—dec. 3., 1928 márc. 15—24., 1929 ápr. 15—máj. 6., illetve 1930 nov. 6—dec. 9.) készítette elő az 1932 febr. 2. megnyílt *általános leszerelési konferenciát*. A régebbi nemzetközi alakulatok közül rendszeresen megtartotta konferenciáit az *Interparlamentáris Unió*, (1926 aug. 26—szept. 1. London, 1927 aug. 25—30. Párizs, 1928 aug. 23—28. Berlin, 1929 aug. 23—30. Genf, 1930 júl. 16—21. London, 1931 szept. 30—okt. 7. Bukarest, 1932 júl. 20—26. Genf, 1933 okt. 4—10. Madrid, 1934 szept. 24—29. Istanbul.) Az újabb nemzetközi összejövetelek célja legtöbb esetben a béke biztosítása s a közelebbi és távolabbi jövő fejlődésének irányítása volt. Az ilyen tárgyú konferenciák és kongresszusok közül ki kell emelnünk az *európai nemzeti kisebbségek kongresszusait* (1926 aug. 25—27. Genf, 1927 aug. 22—24. u. o., 1928 aug. 29—31. u. o., 1929 aug. 26—27. u. o., 1930 szept. 3—5. u. o., 1931 aug. 29—31. u. o., 1932 jún. 28—30. Bécs, 1933 szept. 16—18. Bern); a *Népszövetségi Ligák Nemzetközi Uniójának* évenként ismétlődő közgyűléseit (1931 máj. 22—28. Budapest); a *páneurópai kongresszusokat* (1926 okt. 3—6. Bécs, 1930 máj. 17—19. Berlin, 1932 okt. 1—3. Basel); a *nemzetközi demokrata békekongresszusokat* (VI—XII., 1926—1932.); az *antiimperialisztikus világkongresszust* (1929 júl. 22—27. Frankfurt); a *világbékekongresszust* (1932 szept. 8—10. Bécs); az *európai radikális ifjúság kongresszusát* (1929 nov. 21—23. Berlin); a *polgári balpártok nemzetközi konferenciáját* (1929 júl. 26—28.) stb. Igen nagy számmal tartottak a mult évek során gazdasági jellegű kongresszusokat is. Jelentősebbek voltak a következők: *világgazdasági konferencia* (1927 máj. 4—23. Genf, 1933 jún. 12—júl. 27. London); *gabonavilágkonferencia* (1927 ápr. 25. Róma, 1931 márc. 26. u. o.); *nemzetközi búzakonferencia* (1933 aug. 21—26. London); *mezőgazdasági kongresszus* (1929 jún. 7—10. Bukarest, 1931 jún. 6—8. Prága); *nemzetközi vám- és gazdasági konferencia* (1930 nov. 17—28. Genf); *nemzetközi munkakonferencia* (1926 máj. 31—jún. 7. Genf, 1927 máj. 25—jún. 10. u. o.); *nemzetközi munkaidő-konferencia* (1926 márc. 15—19. London); *általános közlekedésügyi konferencia* (1927 aug. 27—szept. 2. Genf); *világenergia-konferencia* (1926 aug. 31. Bázel, 1930 jún. 16—25. Berlin) stb. Természetesen még nagyobb számmal tartottak társadalmi, tudományos, művészeti és speciálisan szakjellegű konferenciákat és kongresszusokat.

Lausannei konferencia. Miután 1931-ben a világgazdasági válság már az egész világon éreztette hatását és a Hoover elnök részéről hirdetett moratórium felszínre vetette a háborús adósságok, jóvátételek és kártérítések fizetésének kérdését, a Young-terv tárgyalásán résztvett hat hatalom, mégpedig: Anglia, Belgium, Franciaország, Japán, Németország és Olaszország elhatározták, hogy a háborús kötelezettségek kérdéseinek végleges rendezése céljából Lausanneban tárgyalásra ülnek össze és arra az érdekelt többi államot is meghívják. Hosszas, előzetes tárgyalások után, 1932 máj. 14. küldte szét az angol kormány a maga, továbbá a belga, francia, japán, német és olasz kormányok nevében a meghívást a jún. 16. Lausanneban kezdődő konferenferenciára. Ennek a *MacDonald* angol miniszterelnök elnöklete mellett 23 napig tartott tárgyalásai során rendezték a német jóvátétel kérdését, mégpedig olyanképpen, hogy Németországot kötelezték, hogy 3000 millió aranymárka összegű 5%-os adósságkötvényt helyezzen letétbe a baseli Nemzetközi Fizetési Banknál jóvátételi kötelezettségei fedezésére. Ugyanekkor megállapodtak a keleti jóvátételek kérdésében és intézkedéseket határoztak el a Közép- és Kelet-Európa gazdasági helyzetének rendezésére vonatkozóan. Ezeknek a megállapodásoknak során Anglia és Németország megegyeztek abban, hogy a lausannei megegyezés folytatásaképpen valamennyi államnál közrehatnak a leszerelés kérdésének megoldása és világgazdasági értekezlet létrejötte érdekében. Magyarország 1932 júl. 20. jelentette be csatlakozását az utóbbiakra

vonatkozó határozathoz. (L. még: *Nemzetközi szerződések, XXI. köt.)*

***Nemzetközi Léghajózási Bizottság,** 1919. Párizsban hozott léghajózási egyezmény alapján létesült bizottság. Célja légi térképek készítése, időjárási és szikratáviró közlemények kiadása. A bizottságba a központi hatalmakhoz tartozott államok nem léptek be.

***Nemzetközi Olimpiai Bizottság** (Comité International Olympique), az olimpiai sportügyek legfelsőbb fóruma, 1894. alapította Pierre *de Coubertin-Paris* báró, aki 1925. elnöke is volt. Célja valamennyi nemzetet az olimpiai játékokban való részvételre bírni. Jelenleg 53 nemzet tagja a N.-nak. Székhelye Lausanne.

Nemzetközi Statisztikai Intézet, működését a világháború tíz évre megakasztotta. A háború után először csak 1923. ült össze, azóta általában kétévenként tartja üléseit mindig más és más ország fővárosában, újabban már Európán kívül is. (Kairó, Tokió, Mexikó.) Jótékony hatása a nemzetközi statisztika egységesítésére és összehasonlíthatóságára mindig nagyobb és nagyobb lesz. Kiadványai is mind sűrűbbek és tartalmasabbak; újabban negyedévenként megjelenő folyóiratot is ad ki *Revue de l'Institut Int. de Statistique* címen (Hága). A magyar tagok (7) élénk részt vesznek a N. munkájában. (Thirring Lajos, Journal de la Societé Hongroise de Statistique 1934. évf.) *(XIV. köt.)*

Nemzetközi szerződések és megegyezések. A következőkben országonként betűrendben fölsorakoztatjuk az 1935 elején érvényben levő fontosabb nemzetközi szerződéseket, megegyezéseket és megállapodásokat: *Abesszinia:* Anglia, Franciaország és Olaszország 1906-ban szerződésben garantálták Abesszinia függetlenségét, amely megállapodást 1925. megújították; 1933 nov. 9. kereskedelmi szerződést kötött Japánnal, 1934 júl. 12. barátsági és kereskedelmi szerződést írt alá Yemennel. 1928. csatlakozott a Kellogg-paktumhoz. *Afganisztán:* 1926. támadást kizáró szerződést kötött Oroszországgal és 1933. elfogadta a támadó fél meghatározásának Oroszország részéről ajánlott meghatározását. *Albánia:* Az 1925. és 1927. évi Olaszországgal kötött Tiranaszerződések; 1928. Kellogg-paktum. *Argentina:* Rio-Montevideo-paktum; 1933. újra belépett a Népszövetségbe. *Ausztrália:* A Népszövetség tagja; 1928. csatlakozott a Kellogg-paktumhoz. *Ausztria:* Az 1920. évi békeszerződésben vállalt kötelezettsége, amely a német csatlakozástól eltiltja. Az 1922. és 1932. évi genfi jegyzőkönyvek. Az 1924. évi Svájccal kötött döntőbírósági megegyezés; az 1932. évi lausannei szerződésnek a konzultatívpaktumra és a keleti jóvátételekre vonatkozó része; 1933. évi háromhatalmi megegyezés Ausztria függetlenségéről; 1934. évi római jegyzőkönyv Ausztria, Olaszország és Magyarország külkereskedelmi megegyezéséről.

Belgium: Az 1922. évi kilenchatalmi szerződés; az 1925. évi locarnoi szerződés; a Franciaországgal kötött 1920. és 1925. évi katonai egyezmény; a Luxemburggal 1921-ben 50 esztendőre kötött vámközösségi szerződés; az 1927. Svájccal és az 1932. Romániával kötött döntőbírósági szerződés. *Bolivia:* Rio-Montevideo-paktum. *Brazilia:* Rio-Montevideo-paktum; 1924. évi döntőbírósági szerződés Svájccal. *Bulgária:* A Jugoszláviával kötött 1930—33. évi határforgalmi megállapodás és 1934. évi megnemtámadási szerződés; a Törökországgal létrejött 1926. évi barátsági és 1929. évi támadást kizáró és semlegességi szerződés.

Chile: Rio-Montevideo-paktum. *Columbia:* A Leticia birtoklásáról 1934. Peruval kötött megállapodás; Rio-Montevideo-paktum. *Costa Rica:* Középamerikai paktum; Rio-Montevideo-paktum. *Cuba:* Rio-Montevideo-paktum; 1934. évi Washingtoni egyezmény.

Dánia: Az Izlanddal 1918. létrejött reálunió; az 1924. Grönland keleti részét illetően Norvégiával kötött megegyezés.

Ecuador: Rio-Montevideo-paktum; 1934. óta újra tagja a Népszövetségnek. Északamerikai Egyesült Államok: 1934. évi Washingtoni megegyezés Cubával és Haitival; Távolkeleti megegyezések; Tengerészeti megegyezések; 1932. évi öthatalmi megegyezés. *Észtország:* Balti államok szövetsége; 1923. és 1934. Lettországgal kötött barátsági szerződés; az 1932. Oroszországgal megkötött megnemtámadási szerződés és a támadófél orosz meghatározásának elfogadása.

Finnország: 1925. Svájccal és 1930. Franciaországgal kötött döntőbírósági szerződés; az Oroszországgal 1932. létrejött támadást kizáró szerződés és a támadó fél meghatározására vonatkozó orosz ajánlat elfogadása.

Franciaország: Az 1906. évi Abesszíniáról szóló hármas szerződés; az 1922. Washingtonban létrejött távolkeleti paktum; 1924. évi csehszlovák szövetségi szerződés és 1925. évi locarnoi garancia; 1930. évi finn döntőbírósági szerződés; tengerészeti egyezmények; öthatalmi egyezmény; 1927. és 1932. évi barátsági és döntőbírósági szerződés Jugoszláviával; Lausannei szerződések; Locarnoi szerződések; nemzetközi Memel-garancia; Háromhatalmi megállapodás Ausztria függetlenségéről; 1921. évi lengyel politikai megállapodás; 1922. évi és 1923. évi lengyel katonai megállapodás; 1933. évi négyhatalmi megegyezés (l. o.); 1932. évi öthatalmi megegyezés (l. o.); 1924. évi döntőbírósági megegyezés Svájccal; a Svájccal létrejött megegyezés a genfi zónáról; 1926. évi román politikai, katonai és döntőbírósági megállapodás; 1929. évi spanyol döntőbírósági szerződés; 1930. évi semlegességi és döntőbírósági szerződés Törökországgal. 1932. évi orosz megnemtámadási szerződés és 1934. évi szövetségi tervezet; 1934. évi saarvidéki megegyezés.

Görögország: Balkánszövetség; 1928. évi megnemtámadási szerződés Jugoszláviával és Romániával; 1932. évi barátsági szerződés Lengyelországgal; 1933. évi szövetségi szerződés Törökországgal. *Guatemala:* Középamerikai paktum; Rio-Montevideo-i paktum.

Haiti: Rio-Montevideo-i paktum; 1933. évi Washingtoni szerződés az Északamerikai Egyesült Államokkal. *Hedzsasz:* Angliával és Francia- és Olaszországgal megkötött 1925—27. évi szerződések; 1930. évi iraki szerződés; 1927. évi transzjordáni szerződés; 1934. évi Yemennel kötött békeszerződés. *Hollandia:* 1925. Svájccal kötött döntőbírósági és 1930. Japánnal kötött barátsági és döntőbírósági szerződések. *Honduras:* Középamerikai paktum; Rio-Montevideo-i paktum.

Irak: 1930. évi hedzsaszi szerződés; 1932. belépett a Népszövetségbe. *Izland:* 1918 óta független királyság reálunióban Dániával.

Japán: Távolkeleti paktumok; Tengerészeti egyezmények; 1932. évi szerződés Mandzsukuoval; Memeli garancia; 1933. évi barátsági és döntőbírósági szerződés Hollandiával; 1935. évi megegyezés Oroszországgal a kelet kínai vasútak ügyében.

Jugoszlávia: Balkánszövetség; kisantant; 1930—33. évi határforgalmi és 1934. évi támadást kizáró szerződés Bulgáriával; 1927. évi döntőbírósági, 1927 és 1932. évi barátsági szerződés Franciaországgal. 1928. évi megnemtámadási szerződés Görögországgal; 1926. évi barátsági és 1920. évi katonai szerződés, 1920. és 1922. évi szövetségi, 1929. évi döntőbírósági szerződés Csehszlovákiával; döntőbírósági szerződés Lengyelországgal; 1921., 1923. és 1926. évi védelmi szövetség Romániával; 1933. évi kisebbségi szerződés; 1933. évi barátsági, megnemtámadási és döntőbírósági szerződés és pénzügyi megegyezés Törökországgal.

Lengyelország: 1933. évi kikötő, kontingens és 1934. évi gazdasági megegyezés Danziggal; 1925. évi döntőbírósági szerződés, 1933. évi határrendező megegyezés és 1934. évi tízéves szerződés Németországgal; 1921. évi politikai, 1922—23. évi katonai szerződés Franciaországgal; Locarnoi szerződések; 1932. évi barátsági szerződés Görögországgal; 1926. évi barátsági és döntőbírósági szerződés Jugoszláviával; Locarnoi megegyezés; 1921. évi szövetségi szerződés, 1926. és 1931. évi garancia szerződés; 1929. évi döntőbírósági szerződés Romániával; 1932. évi támadást kizáró és 1933. évi megegyezés a támadó fél meghatározásáról Oroszországgal. *Lettország:* Balti paktum; 1923. és 1934. évi barátsági szerződés Észtországgal; 1932. évi támadást kizáró szerződés Oroszországgal; a támadó fél orosz meghatározása. *Litvánia:* Balti paktum; 1926. évi megnemtámadási szerződés Oroszországgal; a támadó fél orosz meghatározása.

Magyarország: 1933. évi római jegyzőkönyvek az Ausztriával és Olaszországgal való kereskedelmi szerződésről; 1934. évi határforgalmi megegyezés Jugoszláviával; 1924. évi döntőbírósági szerződés Svájccal; 1929. évi barátsági szerződés Törökországgal; 1934. évi megegyezés Oroszországgal a diplomáciai kapcsolat fölvételéről. *Mandzsukuo:* 1932. évi szerződés Japánnal. *Mexico:* Rio-Montevideo-paktum. *Mongol tanácsköztársaság:* 1921. évi barátsági szerződés Oroszországgal.

Nagybritannia: Abesszinia függetlenségét biztosító 1906. évi 1925-ben megerősített szerződés Franciaországgal és Olaszországgal; 1922. évi kijelentés az egyiptomi protektorátus megszüntetéséről és Egyiptom függetlenségéről; 1925—27. évi szerződés Hedzsasszal; Lausannei szerződések; Locarnoi szerződések; Memeli statutumok garanciája; 1933. évi háromhatalmi kijelentés Ausztria függetlenségéről; Öthatalmi paktum; Távolkeleti paktumok; 1928. évi szerződés Transzjordaniával; 1933. évi négyhatalmi paktum; 1934. évi barátsági szerződés Yemennel; 1922. évi Washingtoni és 1927. évi tengerészeti leszerelési egyezmények. *Németország:* 1920. évi versaillesi szerződés; 1932. évi öthatalmi megegyezés; Lausannei szerződések; Locarnoi szerződések; Támadást kizáró szerződések; 1925. évi döntőbírósági szerződés Belgiummal, Lengyelországgal, Franciaországgal, Csehszlovákiával; 1934. évi tízéves megállapodás Lengyelországgal; 1922. évi rapalloi szerződés; 1929. évi berlini megegyezés és 1925. évi berlini szerződés Oroszországgal; Négyhatalmi megállapodás; 1933. évi konkordátum a Vatikánnal. *Nepal:* 1923. megerősítése az 1816. évi Angliával kötött szerződésnek az ország függetlenségéről. *Nicaragua:* Rio-Montevideoi-paktum; Középamerikai paktum. *Norvégia:* 1924. évi grönlandi megállapodás Dániával; 1925. évi döntőbírósági szerződés Svájccal.

Olaszország: 1906. és 1925. évi abesszíniai szerződés Angliával és Franciaországgal; 1925. és 1927. évi tiranai szerződések Albániával; Távolkeleti szerződések; Tengerészeti megegyezések; Öthatalmi megegyezés; 1925—27. évi szerződés Hedzsasszal; Lausannei szerződések; Locarnoi szerződések; 1934. évi római jegyzőkönyvek a Magyarországgal és Ausztriával való kereskedelmi szerződésekről; 1933. évi támadást kizáró szerződés Oroszországgal; 1924. évi döntőbírósági szerződés Svájccal; 1927. évi barátsági és döntőbírósági és 1928. évi semlegességi szerződés Törökországgal; Barátsági és döntőbírósági szerződés Magyarországgal; Négyhatalmi megállapodás; 1935. évi együttműködési és afrikai gyarmati szerződés Franciaországgal

Palesztina: 1928. évi közös vámterületi megegyezés Transzjordaniával. *Panama:* Középamerikai paktum; Rio-Montevideo paktum; 1903. évi területhasználati megegyezés az Északamerikai Egyesült Államokkal. *Paraguay:* Rio-Montevideo-i pak-

tum. *Perzsia:* 1927. évi támadást kizáró szerződés Oroszországgal; a támadó fél orosz meghatározásának elfogadása; 1932. évi határmegállapodás Törökországgal. *Peru:* 1934. évi Leticia szerződés Columbiával; Rio-Montevideo-i paktum.

Oroszország: 1926. évi támadást kizáró szerződés és támadó felet meghatározó megegyezés Afganisztánnal; 1932. évi támadást kizáró megegyezés és támadó fél meghatározás elfogadása Észtországgal; 1932. évi támadást kizáró megegyezés és a támadó fél meghatározásában való egyetértés Finnországgal; 1932. évi támadást kizáró megegyezés és 1934. évi diplomáciai és katonai megegyezés Franciaországgal; 1933. évi támadást kizáró megegyezés Olaszországgal; 1934. és 1935. évi megegyezés Japánnal és Mandzsukuoval a kelet-kínai vasút eladásáról; 1932. évi támadást kizáró és a támadó fél meghatározásában való megegyezés Lettországgal; 1926. évi támadást kizáró megegyezés és a támadó fél meghatározásában való megegyezés Litvániával; 1921. évi barátsági szerződés Mongolországgal; 1927. évi támadást kizáró és támadófelet meghatározó megegyezés Perzsiával; 1932. évi támadást kizáró megegyezés és a támadó felet meghatározó megegyezés Lengyelországgal; 1933. évi támadást kizáró és Besszarábia kérdését rendező megegyezés, támadó felet meghatározó és az 1934. évi diplomáciai összeköttetésről szóló megegyezés Romániával; 1925. évi barátsági és támadást kizáró megegyezés Törökországgal; 1924. évi kereskedelmi szerződés Turkesztánnal.

Románia: Balkánszövetség; kisantant; 1926. évi barátsági, döntőbírósági, politikai szerződés, katonai megegyezés Franciaországgal; 1928. évi támadást kizáró megegyezés Görögországgal; 1921., 1923. és 1926. évi védelmi szövetség; 1929. évi döntőbírósági szerződés és 1933. évi kisebbségi szerződés Jugoszláviával; Lausannei szerződések; 1921. szövetségi 1926. és 1931. évi biztonsági szerződés és 1929. évi döntőbírósági szerződés Lengyelországgal; 1934. évi Oroszországot elismerő egyezmény; 1926. évi döntőbírósági szerződés Svájccal; 1921. és 1923. évi védelmi szövetség és 1929. évi döntőbírósági szerződés Csehszlovákiával; 1933. évi barátsági, támadást kizáró és döntőbírósági szerződés Törökországgal.

Salvador: Középamerikai megegyezés, Rio-Montevideo-i paktum. *Spanyolország:* 1929. évi döntőbírósági szerződés Franciaországgal; Rio-Montevideo-i-paktum; 1926. évi döntőbírósági szerződés Svájccal. *Svájc:* Döntőbírósági szerződést kötött 1921. Németországgal; 1924. Braziliával, Magyarországgal, Olaszországgal, Ausztriával; 1924. Svédországgal; 1925. Finnországgal, Görögországgal, Hollandiával, Norvégiával, Lengyelországgal; 1926. Romániával, Spanyolországgal; 1927. Belgiummal; 1929. Luxemburggal, Csehszlovákiával és Törökországgal és 1931. az Északamerikai Egyesült Államokkal; 1924. évi döntőbírósági ítélet után való megegyezés Franciaországgal a genfi zóna kérdésében.

Transzjordania: 1927. évi iraki szerződés;

Törökország: Balkánszövetség; 1926. évi barátsági, 1929. évi támadást kizáró és semlegességi szerződés Bulgáriával; 1930. évi semlegességi és döntőbírósági szerződés Franciaországgal; 1933. évi szövetségi szerződés Görögországgal; 1933. évi barátsági, támadást kizáró és döntőbírósági szerződés és pénzügyi megegyezés Jugoszláviával; 1927. évi barátsági és döntőbírósági és 1928. évi semlegességi szerződés Olaszországgal; 1932. évi határmegegyezés Perzsiával; 1933. évi barátsági, támadást kizáró és barátsági szerződés és 1933. évi megegyezés a támadófél meghatározásában; 1929. évi döntőbírósági megegyezés Svájccal.

Uruguay: Rio-Montevideo-i paktum

Vatikán: 1929. évi lateráni megegyezés Olaszországgal; 1933. évi konkordátumok Ausztriával és Németországgal. *Venezuela:* Rio-Montevideo-i paktum.

Yemen: 1934. évi barátsági és kereskedelmi szerződés Abessziniával; 1934. évi békeszerződés Hedzsasszal; 1934. évi barátsági szerződés Angliával.

E szerződésekhez, amelyek többnyire két állam között jöttek létre, járulnak a nagyhatalmak által kezdeményezett *lausannei szerződések.* 1932 júl. 9. a következő megegyezések jöttek létre Lausanneban: 1. Anglia, Belgium, Franciaország és Olaszország „Gentlemen's Agreement"-ben állapodtak meg, amely szerint a Lausanneban létrejött megállapodásokat csak a saját hitelezőikkel való megegyezés után ratifikálják. 2. Az angol pénzügyminiszter a francia és olasz pénzügyminiszterekhez intézett levelében kijelenti, hogy a lausannei szerződések végleges rendezéséig is megszüntnek tekinti ezeknek az államoknak Angliával szemben fennálló tartozásait. 3. Az úgynevezett konzultatívpaktum, amely szerint Anglia és Franciaország az összes felmerülő nemzetközi kérdéseket a Népszövetség szellemében egymással való barátságos megbeszélés után intézik el. A konzultatívpaktumhoz való csatlakozásra Belgiumot, Németországot és Olaszországot, aztán a többi hatalmakat is felszólították. 4. A keleti jóvátételekben való megegyezés kötelezettsége. 5. Közép- és Keleteurópa államai gazdasági helyzetének rendezése a devizakorlátozások fokozatos megszüntetése és az érdekelt országok között való kereskedelmi forgalom fokozatos szabaddátétele útján. *(XIV. és XX. köt.)*

Nemzetközi vásár, l. *Árumintavásár, XXI. kötet.*

***Nemzetrágalmazás**-t követ el, aki olyan valótlan tényt állít vagy terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa vagy hitelét sértse. A N. vétség s büntetése 5 évig terjedhető fogház, de bűntett s 10 évig ter-

jedhető fegyházzal büntetendő, ha a cselekményt abból a célból követték el, hogy valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményre indíttassék; ha pedig ennek következtében valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményre indíttatott: a büntetés életfogytig tartó fegyház (1921: III. t.-c. 7. §).

***Neon-fény,** az elektroluminiszcencián alapuló világítás, amelyet elsősorban reklámcélra használnak. A kisnyomású neongáz többnyire betűk alakjában meghajlított és elektródokkal ellátott üvegcsövekbe van zárva. Az elektródokra kapcsolt néhány ezer voltos nagyfeszültségű áram hatására a neongáz ionizálódik és narancsvörös színben világít. Kék szín előállításához a neont tartalmazó világító csövekbe néhány csepp higanyt helyeznek, amely a kis nyomás mellett elpárologva a fényt kékre festi. Ugyanez, sárgásbarnára festett üvegcsőben zöld fényt ad.

Nepal, angol védelem alatt álló keletindiai állam a Himalájában, 140.000 km², (1930) 5,573.000 lak., népsűrűsége 40. Az özvegyek elégetését, az istenítéleteket és a rabszolgatartást megszüntették.

Népesedés, üteme a háborúutáni időszakban a születések nagymérvű csökkenése folytán rendkívül meglassúdott, aminek gazdasági és morális okai vannak. Ezt az irányzatot nevezik neomalthusianizmusnak. *Gini* olasz statisztikus szerint a fajoknak is épúgy, mint az embereknek, ifjú, érett és öreg koruk van, ami a szaporodás fokozatos csökkenésében nyilvánul meg. A nagy szaporodás ugyanis a megélhetés nehézségei miatt telítettségre és a társadalmi szervezet bonyolultságára vezet, a telítettség vagy kivándorlást, vagy háborút okoz s a legerősebb egyedektől fosztja meg a népességet, míg a komplikált társadalmi szervezet a felsőbb osztályok kialakulása folytán a propagatív képesség csökkenésével jár.

A N. legerősebben a fejlettebb kultúrájú országokban csökkent; ez az irányzat az emberiség haladását a fehér faj szupremáciáját fenyegeti. 1930. Angliában 200.000, a Németbirodalomban 450.000-rel kevesebb gyermek született, mint 1920. A kultúrállamok szaporodása a valóságban még kedvezőtlenebb, mert ezekben a társadalmakban a halandóság erősen le van már szorítva és éppen a gyönge szaporodás folytán magas a szülőképes korosztályok aránya, ami idővel az aggok számának növekedését és ezáltal a halandóság emelkedését fogja magával hozni, amint ezt Franciaország példája mutatja. A kedvezőtlen N. folytán Franciaországban, Angliában és Németországban bizonyos idő mulva csökkenő irányzatú népességfejlődést várnak. A liberális fölfogás a szaporodást az egyén belátására bízza és az ú. n. születés szabályozását *(birth control)* egyes államokban törvényesen is megengedik, sőt az anglikán egyház is engedélyezi a fogamzás első időszakában. Ezzel szemben a nagy nemzeti mozgalmak, a fasizmus és a nemzeti szociálizmus minden rendelkezésre álló eszközzel állami beavatkozással igyekszenek a népesség szaporodását előmozdítani, ami mindkét államban eredménnyel járt.

Magyarországon különösen nagy fontossága van a N.-nek, mert a környező államok népessége a magyarságnál erősebben szaporodik, így 1931. Jugoszlávia természetes szaporodása 13·1, Romániáé 12·5, Magyarországé pedig csak 7·1 volt ezer lélekre. Magyarország népének kedvezőtlen szaporodását a halandóság magas aránya okozza. 1931. az ezer lakosra eső élveszületési arány Magyarországon 23·7, Németalföldön 22·0, a halálozási arány 16·6, ill. 9·6 volt. Igy Németalföld a kedvezőtlenebb születési aránya ellenére 12·6 ezrelékes szaporodást ért el Magyarország 7·1 arányával szemben. *(XIV. k.)*

***Népies hangszerek.** Különleges magyar népi hangszerünk, amint az eddigi kutatások mutatják, nincs. Népünk ma a következő nemzetközi hangszereket ismeri: 1. Citera, forgó- v. (tekerő) lant, furulya, tilinkó, duda, kanásztülök, havasi kürt, doromb. Valamennyinek szerkezete nagyjából megfelel a másországbeli hasonló hangszerek általánosan ismert szerkezetének. A furulya és tilinkó között különbséget kell tennünk; előbbin hat hangképző nyílás van (a hangsor 6 hangja számára), míg a tilinkón hangképző nyílás nincs, tehát csak az ú. n. természetes hangsor hangjait lehet rajta képezni, kb. a 12. felhangig. A kanásztülök tehénszarvból készült rövid, tehát nagyon magashangú természetes trombita; (disztonáló) alaphangján kívül csak az 1—3. felhang használható rajta. A fenyőfaszálból (vagy bádogból) készült havasi kürt, tudomásunk szerint csak a székelyeknél és a moldvai csángóknál van még használatban.

Népiskola. A mindennapi N.-ban az 1925., az általános irányú továbbképző N.-ban pedig az 1935. kiadott tanterv szerint folyik a tanítás.

Jelenleg 6862 mindennapi N. működik hazánkban. Ezek jelleg szerint így oszlanak meg: állami 1247, vármegyei 2, községi 816, r. kat. 2841, gör. kat. 8, ref. 1089, ág. h. ev. 396, egyesült protestáns 6, gör. kel. 30, unit. 1, izr. 144, uradalmi és vállalati 85, érdekeltségi 18, társulati és egyesületi 14, magán 35. A tanítók és tanítónők száma 19.407. A mindennapi N.-ba 1,004.369 gyermek jár. Az általános és gazdasági továbbképző N.-k száma 5634, összesen 162.865 tanulóval. Az öncélú gazdasági N.-k száma 55, az iparos- és kereskedőtanoncisk. 481. *(XIV. köt.)*

***Népiskolai tanterv.** A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1925. 1467/1925. sz. rendelettel léptette életbe az új N.-et, amely nemcsak a tantárgyaknak osztályonkénti elrendezésében, hanem az anyag kiszemelésében és célkitüzésében is különbözik az 1905. kiadott N.-től. A tantárgyakat 10 körre osztja. 1. *Hit- és erkölcstan.* 2. *Magyar nyelv,* melynek ágai: beszéd- és értelemgyakorlatok; olvasás és olvasmánytárgyalás; írás; fogalmazás; helyes

írás és nyelvi magyarázatok. 3. *Számolás és mérés.* 4. *Földrajz.* 5. *Történelem,* melynek ágai: történelem és alkotmánytan; polgári jogok és kötelességek. 6. *Természeti és gazdasági ismeretek.* Ágai: természetrajz, gazdaságtan és háztartástan; természettan és vegytan; egészségtan. 7. *Rajzolás.* 8. *Éneklés.* 9. *Kézimunka.* 10. *Testgyakorlás.* Az egyes tantárgyak kiszemelésénél főként a nevelésre vonatkozó és a gyakorlati élet szükségleteit szolgáló anyag került felszínre.

Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium. 1922. Vass József került az élére, akinek sikerült tárcája költségvetését kifejleszteni. 1930. szept.-ben bekövetkezett halála után Ernst Sándort nevezték ki utódául, aki azonban röviddel utóbb lemondott. 1931 dec.-től kezdve a N.-ot Károlyi Gyula gróf miniszterelnök vezette. A magyar állam háztartásának egyensúlya érdekében tett takarékossági intézkedések során a Károlyi-kormány javaslatot terjesztett be a N. megszüntetéséről, úgyhogy 1932 jún. 30-án megszünt. Ügykörét a többi minisztérium között osztották szét; a szociális részt leginkább a Belügyminisztérium intézi.

Népművészet. Erőteljes művészi díszítő érzék, színes fantázia, kézügyesség késztetik a magyar népet, hogy lakóházaira, ruházatára, eszközeire, szerszámaira a neki tetsző különleges formákat vigye át s ezzel bizonyos egységes stílust alakítson ki. Ezek együtt adják azon formatömeget, amelyet együtt magyar népművészetnek nevezhetünk.

A magyar népművészet megnyilvánulásai részben alakító vagy építő munka nyomán keletkeznek, mint a templom s a lakóház külső és belső részletei s az épített emlékjelek, a lakóház részletei, a ruházat típusai, a kéziszerszámok, edények, zeneszerek, bútorok, dísztárgyak és játékok alapformái; részint pedig díszítő jellegűek, mint az előbbieken alkalmazott festett, faragott, mintázott, vésett, illetőleg szövött, varrott, kötött és hímzett díszítmények.

Anyaga szerint különféle ágakra oszlik: agyagból, vályogból, kőből, fából, nád- és szalmából épület és épületdísz készülhet; agyagból még edény s játék. Kőből kisebb építmény (sírkereszt) vagy szerszám (orsónehezék). A csont alkalmas edény, szerszám és zeneszer céljára (ivócsanak, késnyél, borotvatok, kürt). Bőrből számos ősi ruhaféle (suba, ködmön, kuzsu, kozsok, mellrevaló, sapka, csizma, saru, cipellő stb.), aztán nyereg és lószerszám készül.

A fa kitűnően formálható, ezért számos bútort, szerszámot, készüléket, emlékjelet faragnak belőle s hol enyves, hol olajos festékkel mintát festenek rá vagy véséssel díszítik.

A bőrruhák díszítménye prémesbőr, színes bőrlap felvarrása, azaz rátétmunka, vagy selyemszállal, gyapjúszállal való hímzés lehet. Szokás keskeny bőrszíjjal (szirony) is hímezni a szűrcsat szíját, öveket, dohányzacskókat. Tükörlap, kicsi és kerek, szintén dísz volt a régi bőrruhákon.

A bárány, juh és kecske gyapjából nevezetes ősi ruhaféléket (szűr, guba, aba, szokmány) és terítőket szőnek s varrnak; háziszőnyeget és lópokrócot, tarisznyát készítenek. A vászonfélékre festett len-, vagy selyemfonallal hímeznek díszt; fémfonallal, üveggyönggyel, fémpikkellyel és apró tükörlappal is cifrázzák.

Nevezetes népművészeti termelési helyek: Nagy-Alföld, Dunántúl *(rátétes és hímzett díszű bőrsubák és ködmönök),* Kúnság, Hajdúság, Kalotaszeg, Palócföld és Veszprém *(rátétes és hímzett cifra szűrök, rátétdíszű szokmány, condra, színes pamut- és gyapjúszőttes terítők, szőnyegek, színes ágynemű és ruhahímzések, szép vászon- és posztóruhaformák),* Torockó *(ruhaformák és hímzések),* Mezőség *(színes pamuthímzések),* Miskolc, Eger Mezőkövesd és Balassagyarmat közti rész *(színes, szép ruhaformák színes hímzéssel),* a Dunavölgye *(áttört csipkeszerű, fehérhímzésű ruhák, kendők),* Rábaköz, Sárköz, Baranya és Somogy megye *(szép ruhaformák és sok színes hímzés és szövés),* északi megyék *(szép ruhaformák, férfi és női színes selyem ruhahímzések, aranyhímzések áttöréssel, csipkék),* Gömör és Hont megye *(színes vertcsipkék, színes gyapjúhímzések),* a Kúnság, Csanád és Csongrád megye *(színes gyapjúhímzésű ágynemű),* Szeged *(hímzett papucs, zsinórzott férfiruhák),* Bács-Bodrog és Pest-megye *(szép ruhaformák és hímzések),* Sárköz *(festett tányérok),* Hódmezővásárhely, Mezőtúr, a Palócföld *(díszes agyagedények, agyagdomborítású házfaldíszítés, üstökös házak),* a Göcsej és Somogy déli része *(faragott oszlopú házak, kapuk és oromfalak, fejfák),* Sárköz, a Palócság *(festett házi bútorok),* Mátravidék, Kalotaszeg, Hortobágy és Somogy megye *(faragott ivószerszámok, bútorok, guzsalyok, mosósulykok, tükrök stb.),* Debrecen *(bőrcifrás lószerszámok, díszes mézesbáb),* Miskolc *(díszes hímzett és bőrrátétes csizmák).*

A népművészeti munkák készítői évszázadokon át névtelenül, ismeretlenül éltek s enyésztek el a nép tömegében. Ritkán történt, hogy készítményeikre nevüket vagy a befejezés évszámát feljegyezték. E munkák mindig egy előbbi készítmény másai, változatai voltak s tradicionális díszítő elemeket tüntettek fel. Bizonyos megíratlan törvények tiszteletben tartásával készültek s körükben egészen kimagasló egyéniségű, egyéni ízlést eláruló mű ritkán akadt. A nemzedékről-nemzedékre szálló formák a sok ismétlés folytán rendkívül kiteljesedtek, megértek. Annyi emberkéz nyomán és annyi lélek szépségre törekvésén keresztül szűrődve, maximális szépségüket érték el.

A népművészet jelenkori, egyre behatóbb kutatása a falvak életében fényt vetett azon vezető egyénekre, akik a népművészet különböző ágaiban jeleset alkottak s környezetüket tanáccsal és sajátkezűleg rajzolt mintákkal látták el. Kalotaszegen és a Székelyföldön kitűnő kapufaragó és kopjafácsoló-mesterek éltek, akik környékükön a többi faragó emberekre befolyást gyakoroltak. Íróasszonyok minden hímzővidéken vannak s ők rajzolják meg a többiek részére is a kivarrandó mintákat. Ezek saját bevallásuk szerint a mintákat „észből írják"; de a régebbi termés szabályai nyomán. Úgyhogy tökéletesen egyforma két hímzés ritkán akad, mindig némi újítással fejlődik, gyarapodik minden új darab.

A népművészet formakincse néha, látszólag emlékeztet egyes történelmi díszítő stílusokéra, voltaképpen azonban sem a régi egyházi festészet vagy építészet, sem a pro-

fán képzőművészeti alkotások nem állanak velük rokonságban, nem befolyásolták azt. A legrégibb pásztorfaragások, fejfák, kapufák a nép életében vagy képzeletében szereplő állati alakokat vetítik elénk, erősen stilizált formában, továbbá a folyóvíz hullámvonalát és a növények, fa vagy bokor, esetleg indaszerű kimintázását. Hasonlóképpen a fonalas munkák is — bár az anyag természetével kapcsolatban más módon — de ezeket elevenítik meg; a bokrok között dús virágformák adják a díszítés legjavát, s ezrekre rúg a változatos levél-, bimbó- és virágformák száma a hímzéseken. *(XIV. köt.)*

Néprajz *(etnográfia)*. A világháború után világszerte kialakult nemzeti irányzat hatása alatt mindenütt nagy érdeklődés mutatkozott az ú. n. népi kultúrjavak összegyüjtése, rendszerezése, elemzése és magyarázata iránt. Maga az elmélet is sokat tökéletesedett célkitűzésében, módszerében és megállapításaiban. Míg a régebbi kutatók többnyire megelégedtek a H. Spencer által kiadott *Descriptive Sociology* óriási anyagával és megbízhatatlan, ködös teóriákat építettek laikus misszonárusok tervszerűtlen megfigyeléseire, addig az újabb időkben tudományos expedíciók vették kezükbe az adatgyüjtést és a modern feldolgozások felszabadították magukat a régebben szinte egyedüluralkodó darwinista felfogás alól, mely minden kulturális jelenség kialakulásában csupán a nyers természeti erőket vette figyelembe. Az új módszer gyökeresen szakít a természettudományos szemlélettel, s kutatásait a lélektani alapon álló művelődéstörténet síkjába helyezi át. Bastian tetszetős elméletét az elemi és népi gondolatokról, melyek az ősember ugyanazon lelki habitusának megfelelően, egymástól független és önállóan keletkezett jelenségeket produkálnak, először Ratzel támadta meg az *Entlehnung* teóriában, kimondván, hogy a kultúrjavak nem autochton termékek, hanem helyről-helyre vándorolnak.

Angliában a régivágású, Darwinon és Spenceren nevelkedett evolucios etnológia folytatói Tylor után Andrew Lang, Hartland és főleg Sir James Frazer, aki hallatlan enciklopédikus tudással, sok szellemmel és klasszikus angol stílussal képviseli az emberiség egységének és a fejlődés törvényszerű menetének nézőpontjait. Ezzel szemben Németországban Foy és Gräbner muzeológiai (tárgyi, néprajzi) kutatásaiból kialakult a *Kulturkreis* rendszere, amely a néprajzot a természettudományok csoportjából kiemeli, történelmi tudománynak fogja fel és célját nem törvényszerű jelenségek feltárásában, hanem egyszeri történések rekonstruálásában látja. Ugyanekkor Franciaországban Durkheim és Mauss megalapítják a szociológiai iskolát és a társadalomból, mint adott tényből kiindulva próbálják magyarázni a primitív ember lelkiéletét. A mai primitívológiai kutatás irányát Malinowski *funkcionális* iskolája szabja meg, amely többé-kevésbbé pszichoanalitikai befolyás alatt állva, a fősúlyt kis területek intenzív, individualizáló felkutatására helyezi és a történelmi, valamint az evolucios nézőpontokat mellőzi.

A Krause-féle *Strukturforschung* egy nép kultúráját mint egészet tekinti és nagy gonddal vizsgálja a szellemi élet részeinek, a gazdasági, társadalmi és vallási jelenségeknek a szerves összefüggését és egységét. Némileg a régi természettudományos gondolkodás érvényesül újabban a babonák, mitoszok és ritusok pszichoanalitikus magyarázataiban, melyek kétségkívül sok új és érdekes szempontot nyujtanak, de torzításoktól és elfogultságtól sem egészen mentesek.

Hazánkban is erős fejlődésnek indult az etnográfia. A Nemzeti Múzeum néprajzi osztálya hatalmas anyagot gyüjtött össze. a Néprajzi Társaság pedig a szellemi hagyományok gyüjtését és feldolgozását vállalta. Számos önálló monográfia tárgyalja egyes vidékek vagy népcsoportok etnográfiáját. Újabb nevezetesebb néprajzíróink: *Hermann* Antal, a cigány népélet legnagyobb ismerője, *Sebestyén* Gyula, a magyar mondák és a rovásírás kutatója, *Solymossy* Sándor, szegedi egyet. tanár és *Roheim* Géza, akik főleg a néphittel foglalkoznak; utóbbi évekig ismeretlen ausztráliai törzsek között élt, *Tagányi* Károly, az élő jogszokások legalaposabb ismerője, *Vikár* Béla, *Berze-Nagy* János, *Bartók* Béla és *Kodály* Zoltán, a népköltészet, illetve a népzene búvárai, *Réthei Prikkel* Marián, a magyar néptáncok legfőbb ismerője, *Bátky* Zsigmond, a néprajzi múzeum igazgatója, *Viski* Károly, *Györffy* István, *Madarassy* László, *Szendrey* Zsigmond és sokan mások. Újabb híresebb magyar utazók és felfedezők: *Stein* Károly, *Torday* Emil, *Pápay* Károly, *Teleki* Sámuel, *Vikár* Béla, *Jankó* János, *gróf Zichy* Jenő, *Munkácsi* Bernát, *Mészáros* Gyula, *Bíró* Lajos, *Bán* Aladár, *Strausz* Adolf, *Fehér* Géza stb. (l. *Etnográfia, VII. köt.*)

Újabb irodalom: I. Frazer, *The Golden Bough* (13 köt. 1913); U. a., *Totemism and Exogamy* (4 köt. 1910); F. Graebner, *Methode der Ethnologie* (1911 és 1923); P. W. Schmidt, *Die Stellung der Pygmäenvölker* (1910); U. a., *Der Ursprung der Gottesidee* (1912, 2. kiad. 1926); E., Durkheim, *Les Formes Elémentaires de la Vie Religieuse* (1912); Buschan, *Illustr. Völkerkunde* (3. kiad. 1922—23); W. Schmidt és W. Koppers, *Völker und Kulturen* (1927); Br. Malinowski, *Sex and Repression in Savage Society* (1927); U. a., *Crime and Custom in Savage Society* (1926); U. a., *Argonauts of the Western Pacific* (1922); U. a., *The Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia* (1929). Folyóiratok: *Zeitschrift f. Ethnologie, Bässler-Archiv. Asia Maior, Ethnologische Studien, Anthropos, American Anthropologist, Revue des études ethnographiques et sociologiques*, a Heydrich szerkesztette *Ethnolog. Anzeiger* mely az újabb néprajzi irodalom bibliográfiáját is nyújtja. Hazánkban: Viski, *Die Ethnographische Tätigkeit in Ungarn* (Lud. Slowiansky, Kraków, 1931); *A Magyarság Néprajza* (Bátky, Györffy, Viski és többek szerkesztésében, I—IV. köt., itt megtalálható a magyar néprajzi irodalom teljes anyaga); folyóiratok: *Ethnographia-Népélet, Értesítő, Föld és ember* (Szeged).

***Néprajzi kutatás Magyarországon.** Bár a népi jelenségek iránti érdeklődés kezdetét akár a középkorig is nyomozhatjuk, szorosan értett, céltudatos néprajzi kutatásról — mint külföldön is — csak a XIX. sz. első évtizedeitől kezdve lehet beszélni s még e késői kezdetben is inkább csak a szellemi néprajz egyes

Régi sárközi konyha 200 éves cseréptálakkal

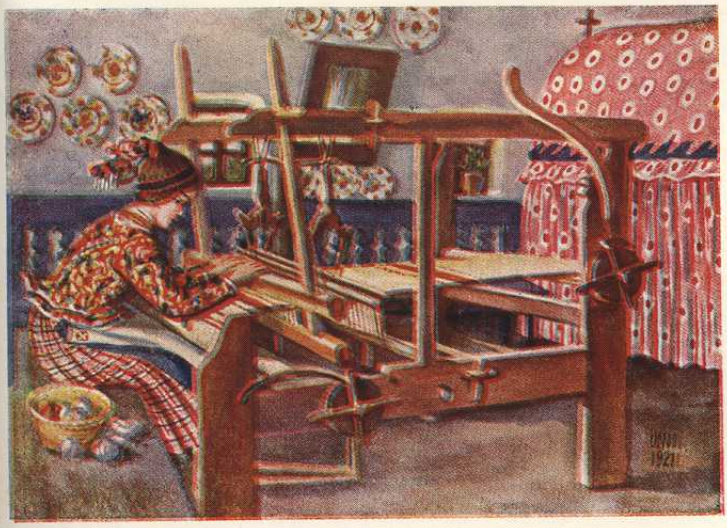

Mezőkövesdi menyecske hímzett köténnyel

Mezőkövesdi hímzések (az eredeti után felvéve)

Tardi lány (szalagdíszes varkoccsal) szövőszék mellett

Undi Mária festményei után

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

tárgyköreiben meginduló kutatásról, helyesebben: gyüjtésről. Legkorábban a népköltészeti gyüjtés indul meg, eleinte nem annyira tudományos, mint inkább költészetstilisztikai és irodalompolitikai célzattal. Ilyen céllal gyüjtet és ad ki népköltési gyüjteményeket, már a század első felében is, a Kisfaludy Társaság; e gyüjtemények a jelzett célok szolgálatán kívül a tudományos kutatás számára is jelentős anyagot tartalmaznak (*Népköltési gyüjtemény*, I—III. köt. 1846—48). A korábbi gyüjtők közül érdemes kezdeményező munkát végzett Gaál György, valamint Majláth József; utóbbi művei már 1825. megjelentek (németül). A maga korában mintaszerű és nagyhatású székelyföldi gyüjtemény Kriza János *Vadrózsák* c. kötete (1863). Folyóirataink közül a Magyar Nyelvőr (1872—) a magyar szellemi hagyományok gyüjtését is fölkarolja. A Nyelvőr indulása táján szervezi a Magyar Nemzeti Múzeum a maga néprajzi osztályát, bár tudatosabban csak 1885 után kezd hazai gyüjtőmunkába. A néprajzi érdeklődésű tudósok szervezett, tervszerűbb működése a Magyar Néprajzi Társaság alapításával kezdődik (1889) s ez idő óta megjelenő folyóirata, az Ethnographia (Népélet) s a vele együtt megjelenő A Magy. Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője a leggazdagabb tárháza a magyarországi szellemi és tárgyi néprajzi gyüjtésnek és kutatómunkának. A Nemzeti Múzeum néprajzi gyüjteménye mintájára számos vidéki múzeum is igen figyelemreméltó tárgyi néprajzi gyüjteményt alapít. Egyetemeink szinte napjainkig nem szorgalmazták néprajzi tanszékek szervezését, bár a magyar néprajz szembetűnően nemzeti tudomány. A néprajz csak 1929. kapott rendes tanszéket a szegedi egyetemen, amely azonban 1934. megszünt, viszont a budapesti tudományegyetemen ugyanezen évben szerveztetett hasonló. A sokoldalú, szorgalmas, de nem a kellő szervezettséggel folyt eddigi gyüjtő- és kutatómunka eredményeit a négy kötetre tervezett, több szakember által írt *A magyarság néprajza* c. munka foglalja egységbe, amelyből 1934 végéig két kötet jelent meg. (Viski, K.: *Die ethnographische Tätigkeit in Ungarn*. Lud Słowiański, 1931).

***Néprajzi Múzeum,** a Magyar Nemzeti Múzeum kötelékébe tartozó tudományos intézet, 1871. nyílt meg a Nemzeti Múzeum főépületének egyik folyosóján és alapja *Reguly* Antalnak 1847. osztjákföldön gyüjtött magyar nyelvrokonsági, továbbá *Xantus* Jánosnak Kelet-Ázsiában 1868—71. gyüjtött műipari tárgyai voltak. Magyar anyaggal a N. először az 1885. évi országos, majd később az 1896. évi ezredéves kiállítás révén bővült. A gyarapodás azóta, gyüjtés, vásárlás, ajándékozás révén rendkívüli méreteket öltött. A N. 1892. a Várbazár épületébe, 1893. a Csillag-utcába, 1905. a városligeti Iparcsarnokba, végül 1924. a tisztviselőtelepi reálgimnázium épületébe költözött. Igazgatója 1920 óta *Bátky* Zsigmond, 1934 óta *Madarassy* László. A N.-ban foglalt gyüjtemények számösszege az 1934. év végén: népéleti tárgy 113.992 drb, fénykép, rajz, festmény 71.054 drb, klisé 6631 drb, könyv 10.899 drb, kézirat 472 drb, fonogrammhenger 2730 drb, embertani csontgyüjtemény 2800 drb. Kiadványai: *A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának Értesítője*, I—XXVI. évf. *Anzeiger der Ethnographischen Abteilung des Ungarischen Nationalmuseums*, I—XV. évf. *A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Gyüjteményei*, I—VI. kötet. *Magyar Népművészet*, I—XII. füzet. (L. még: *Etnográfiai gyüjtemény, VII. köt.*)

Irodalom; Évi jelentések a Magyar Nemzeti Múzeum állapotáról; A Magyar Nemzeti Múzeum multja és jelene (Budapest, 1902); *Kalauz a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályában* (Budapest, 1922); *Kalauz a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi gyüjteményeiben* (Budapest,1929).

Népszámlálás. N.-okat már az ókorban is tartottak. Az ótestamentum is említést tesz róla s a római birodalomban ötévenként történtek népösszeírások. A középkorban több N.-ról van tudomásunk, Velencében és Bizáncban, de Kínában is tartottak N.-okat, illetőleg népösszeírásokat. Ezek a régi N.-ok közigazgatási, adózási vagy katonai célból készültek és így természetesen hiányosak voltak, sok esetben pedig csak a népesség bizonyos rétegére terjeszkedtek ki. Magyarországon Mátyás király uralkodása alatt tartottak népösszeírásokat. A törökök kiűzése után cenzusszerű összeírást tartottak (1715. és 1720.). Ezek az összeírások azonban a nemességre nem terjedtek ki. Az első, valóban N.-nak tekinthető összeírást 1787-ben II. József uralkodása alatt tartották. Az abszolút uralom alatt 1850. és 1857. tartottak N.-t, amelyet azonban nem hajtottak kellően végre. Az alkotmányosság helyreállítása után, 1869 végén, tartották hazánkban az első modern értelemben vett N.-t, amelyet az 1872. évi szentpétervári statisztikai kongresszus megállapodásának megfelelően 1880-tól kezdve 10 évenként rendszeresen megismételtek. Az 1869. évi felvétel még a lajstromrendszer alapján történt, 1880-tól kezdve azonban a felvételeknél egyénenként külön számlálólapokat alkalmaztak, amivel a legtöbb kultúrállamot is megelőztük. A magyar N.-ok tudományos szempontból jelentős fejlődést mutatnak, míg 1880. a számlálólapnak csupán 12 kérdése volt, a kérdések száma 1890. 16-ra, 1910. 43-ra, 1920. 45-re, 1930. pedig 57-re emelkedett.

A kultúrállamok az említett szentpétervári kongresszus határozmányainak megfelelően 10 évenként szoktak N.-t tartani. Egyes államok azonban, így a Németbirodalom és Franciaország 5 évenként tartanak N.-okat s most legújabban Olaszország is áttért erre a rendszerre.

A N.-i anyagot újabban gépek *(Powers, Hollerith)* dolgozzák fel, ami költségmegtakarításon kívül az anyag gyorsabb közlését teszi lehetővé. Magyarországon először az 1930. évi N. anyagát dolgozták fel

Powers-rendszerű gépek segélyével. *(XIV. köt.)*

Népszövetség, l. *Nemzetek Szövetsége, XX.* és *XXI. köt.*

***Nernst-tétel.** A termodinamika ú. n. harmadik főtétele; azt mondja ki, hogy az abszolút nullaponton a gáz entrópiaváltozása zérus. Más szavakkal: a hő teljes egészében nem alakítható munkává, amit az első két főtétel megengedne, ha le tudjuk hűteni a körfolyamatot végző testet zéruspontig. A N. tehát az abszolút nullapont elérhetetlenségét fejezi ki.

***Netsuke,** a japáni kisplasztika egyik legnépszerűbb terméke, plasztikusan kiképzett akasztógomb. *(Ne* = gyökér, *tsuke* = felakasztani, megerősíteni.) Az orvosságos dobozt *(inró)*, írószertartót *(yatate)*, pipatokot *(kiseruzutsu)*, dohánytartót *(tabakoire)* és pénzerszényt *(kinchaku)* tartózsinórra fűzve hordják, hogy annak segélyével ezeket az övükre akasszák. A N.-n átfűződő selyemzsinór két szárát a gyöngyalakú és rendesen szintén díszesen kiképzett *ojime* fogja össze. A N.-k különböző alakúak. A régibb fajták, melyek általában kínai jellegűek *(tóbori)*, többnyire hosszúkásak, de ezek közt is vannak olyanok, melyek egyben pecsétnyomók. Az emberi, állati, növényi vagy bármilyen más alakot vagy csoportot ábrázoló legszokottabb fajta a *ningyó*. Vannak ezenkívül kerek N.-k. Ilyen a *marjú* (két egymásra záródó domború fedél, v. egy korong, közepén átfutó pecekkel) és a *kaganubuta* (kerek lemezt foglaló, behajlószélű csésze). A dobozalakúak a *hako* N.-k, az öblös hamutartó netsukék neve *suigaraake* N., a plasztikusan gazdagon kifejlesztett, rendeltetését gyakran megtagadó fajta az *okimono* N. A XVI. sz.-ban készültek már N.-k, de ebből az időből még egyet sem ismerünk. A N.-művészet első korszakát 1688-ig számítjuk, a másodikat 1720-ig, a harmadikat 1764-ig, a negyediket 1817-ig és az ötödiket ezidőtől napjainkig.

Neuber *Ede*, dermatológus, a debreceni Tisza István egyetem bőr- és nemibeteg klinikájának igazgatója, egyet. ny. r. tanár. Újabb műve: *A rugalmas rostok viselkedése a bőrben.* Több munkája jelent meg a patogén gombákról, az aktinomikózis terápiájáról, a disszeminált keratodermiákról, a fertőző betegségek immunbiológiai és terápiás vonatkozásairól. Ő foglalkozott először a *filaria sanguinis hominis* nevű tropusi betegséggel. Számos munkája szól a gyógyszerek (antiszifilitikumok, arzén, higany, bizmut és az aranykészítmények) hatásmódjáról. Megalkotta és vezeti a debreceni elemi iskolások egészségügyi átvizsgálását, amiről számos munkát írt. Ezenkívül megírta a Tisza István Tudományegyetem megalakulásának történetét. *(XX. köt.)*

Neuburger, *Max*, osztrák idegorvos. Újabb műve: *Meister der Heilkunde* (6 kötet, (1921—24). *(XIV. köt.)*

***Neumann,** *Alfred*, német író, szül. Lautenburg (Nyugat-Poroszország), 1895 okt. 15. Az expresszionista próza egyik jelentős képviselője. Művei: *Die Lieder vom Lächeln und der Not* (versek, 1917); *Die Heiligen* (legendás elb., 1919); *Neue Gedichte* (1920); *Rugge* (elb., 1920); *Lehrer Taussig* (elb., 1923); *Die Brüder* (regény, 1924); *Alfred de Musset, Leben und Werk* (1925); *Der Patriot* (elb., 1925); *König Haber* (elb., 1926); *Der Teufel* (regény, 1926); *Der Patriot* (dráma, 1926); *Rebellen* (regény, 1927); *Königsmaske* (dráma, 1927); *Guerra* (regény, 1928); *Frauenschuh* (tragikomédia, 1929); *Narrenspiegel* (regény, 1932); *Neuer Cäsar* (regény, 1934).

Neumann, *Karl Johannes*, német történetíró, megh. Strassburg, 1917 okt. 12. *(XIV. k.)*

Neumann *Károly (Gárdonyi)*, közgazdasági író, új műve: *Az új berni egyezmény* (1928). Szakcikkei a *Közgazdasági Szemle, Vasúti és Közlekedési Közlöny* folyóiratokban és a *Közgazdasági Enciklopédiában* jelentek meg. *(XIV.* és *XX. köt.)*

Neumann, *Ludwig*, német geográfus, meghalt Garmisch, 1925 jún. 2. *(XIV. köt.)*

***Neumann,** *Stanislav Kostka*, cseh író, szül. Prága, 1875 június 5-én. Mint anarchista és kommunista újságíró működött, ezért üldözték, most szabad író Prágában. Főművei (cseh nyelven): *A kétségbeesett tömeg álma* (1903); *Az erdők, vizek és völgyek* (1914); *Uj énekek* (1918); *Harminc ének a szétbomlásból* (1918) antimilitarista irányú. *Vörös dalok* (1923) kommunista riadó; *Szerelem* (1903).

Neumann, *Teréz*, l. *Konnersreuthi csoda, XXI. köt.*

Neumeister, *Max*, német erdész, megh. Drezda, 1929 dec. 1. *(XIV. köt.)*

Neurózis. Mindmáig nem eléggé tisztázott gyüjtőneve a normális egyéneknél is kedvezőtlen körülmények között (pl. súlyos kimerülés után) mutatkozó ideges reakcióknak, főleg pedig az öröklötten gyengébb idegalkatúaknál előforduló neuraszténiás, hisztériás, félelmi és kényszerállapotok, neuropátiák, pszichopátiák, pszichaszténia, pszichoneurózisok neve alatt ismert testi-lelki beteges magatartásoknak. Inkább N.-ról szólunk, ha a jelenségek túlnyomóan a testi, főleg tengőéleti téren, mint szív, érrendszer, emésztő, légző, ivari stb. szervek beidegzésbeli működési zavarai mutatkoznak, inkább pszichoneurózisról, ha a tünetek legfőképpen a gondolkozás terén, mint kényszerképzetek, az indulatok terén, mint félelmi állapotok, hipochondriák, az ösztönélet elmebeli kormányzata terén, mint pszichés perverziók, a szokások terén, mint kóros bódulási vágyak, narkomániák (morfinizmus, kokainizmus stb.) nyilvánulnak meg. Egyes orvoskutatók a N.-okat főleg vagy kizárólag az idegrendszernek *öröklött*, az átlagos emberitől érzékenységében és visszahatásaiban eltérő alkati tulajdonságaira vezetik vissza, míg más orvosi iskolák túlnyomóan vagy kizárólag *szerzett*, hibás nevelés, oktatás s egyéb

környezeti reáhatások nyomán támadt *szervezeti szokásokból* vezetik le azokat. Az előbbiek a gyógyítást inkább csak a megelőzésben, házassági tanácsadásban, a súlyosabban elfajult esetek házassági tilalmában, ill. az ilyenek szaporodóképességének művi megszüntetésében (sterilezés) keresik. Az utóbbiak a megelőzést főleg az ösztönéletet kevésbbé elfojtó, az önérzetet puszta tekintélyelvekkel el nem tipró, helyesebb nevelési és oktatási eljárásokban vélik megtalálni. A már meglévő N.-ok valamennyije enyhíthető, jó részük minden alkati terheltség ellenére gyakorlati értelemben véve gyógyítható, idején alkalmazott egyesített testi és pszichés gyógykezelés segélyével. *(XIV. köt.)*

***Neuszton,** a víz felszíni hártyájának (vízhártya) alsó oldalán megtelepedett és állandóan ott élő legapróbb szervezetek (mikroorganizmusok) összessége. Ezt az életközösséget elsősorban baktériumok, azután növényi és állati véglények alkotják.

***Neutron,** az atommagnak egyik újabban (1932) felfedezett alkotórésze. *Joliot* és Irène *Curie* a polonium alfa-sugaraival bombáztak egy berilliumlemezt s azt tapasztalták, hogy abból új sugárzás indul ki. *Chadwick* kimutatta, hogy e sugarak korpuszkuláris természetűek s az egyes korpuszkulák elektromosan semlegesek. Innét nyerték e részecskék a N. elnevezésüket. A N.-ok 1 protonból és 1 elektronból állanak, akárcsak a hidrogénatomok. Míg azonban az utóbbiaknál az elektron kering a proton körül, addig a N.-nál egyesül vele s kölcsönösen lekötik egymás elektromos töltését. A N.-oknak igen nagy az áthatolóképességük, 10 cm-es ólomfalon gyengítetlenül hatolnak át.

Nevada, az Északamerikai Egyesült Államok egyik állama, 286.675 km², (1930) 91.058 lak., abból 4871 indián, 3442 farmja 200.000 ha szántóföldterületet foglal el. Állatállománya (1933, 1000 drb.-ban): ló 36, szarvasmarha 295, sertés 20, juh 890. Bányatermékeinek értéke 24 millió dollár, abból az arany 2·6 millió dollár értékű volt. 1929. ipari üzemei 10·1 millió dollár értékű árut állítottak elő. Vasútvonalainak hossza 4256 km.

***Nevelős** *Gyula*, pedagógus, miniszteri tanácsos, szül. Károlyfalva, 1880 aug. 28. A vallás- és közoktatásügyi minisztériumban az iskolánkívüli népművelés ügyeit intézi. Az ő kezdeményezésére alakították meg a *törvényhatósági és helyi népművelési bizottságot* és állították fel a *népkönyvtárakat*. Megindította és szerkesztette a *Magyar Népművelés Könyvei* c. sorozatot. A magyar népzenei termékek egyrészét grammofónlemezeken örökítette meg. Cikkei hazai és külföldi folyóiratokban jelentek meg.

Newark, az Északamerikai Egyesült Államok New York államában levő város, (1930) 442.337 lak.

Newcastle-upon-Tyne, angliai város, (1931) 283.145 lak.

New Haven, az Északamerikai Egyesült Államok Connecticut államában levő város, (1930) 162.655 lak.

***Newman,** *Ernest*, angol zenei író, szül. Liverpool, 1868 nov. 30. 1903-ig kereskedő volt, de zenei hajlamai végül rábírták, hogy egészen a zenének éljen: tanár lett a birminghami konzervatóriumon, majd kritikus Manchesterben, Birminghamban, Londonban, 1924—25. New Yorkban, 1920 óta a londoni *Sunday Times* és a *Glasgow Herald* folyóirat kritikusa. Könyvei *Wagner*, Hugo *Wolf*, R. *Strauss*, *Beethoven* életművével, a zongora történetével, stb. foglalkoznak. Angolra fordította *Wagner* zenedrámáit és *Schweitzer* nagy Bach-művét.

New Orleans, az Északamerikai Egyesült Államok Louisiana államában levő kikötőváros, (1930) 458.763 lak., abból 26% néger. Eredetileg a Föld első gyapotkikötője volt, de Galveston túlszárnyalta. Az Északamerikai Egyesült Államoknak Közép-Amerika felé irányuló főkikötője, 1929 óta vasúti gőzkompjárat köti össze Habanával (Kuba). Tulane egyeteme a középamerikai trópusi betegségek elleni küzdelemre és a középamerikai népek kultúrájának tanulmányozására nagy gondot fordít, 1932. 2871 hallgató. Kikötőpartjának hossza 82 km, forgalma (1931) 10·45 millió tonna. N.-ban vannak a Föld legnagyobb, főképpen a középamerikai cukornádat feldolgozó cukorfinomítói. Kikötőjének behozatala 1932. 66·5 millió, kivitele 128·2 millió dollár értékű volt.

New York, az Északamerikai Egyesült Államok és a Föld legnagyobb kikötővárosa, (1930) 6,930.446 lak. Ebből Manhattan 1,867.312, Bronx 1,265.258, Brooklyn 2 millió 560.401, Queens 1,079.129, Richmond 158 ezer 346; elővárosaival együtt Nagy-N.-nak 9·9 millió lakosa van. Sok új felhőkarcolót építettek, közöttük a 318·5 m magas 102 emeletes Empire State Building-ot, tetején a léghajók kikötésére szolgáló árbocának felső csúcsa 381 m magasba ér. Azonkívül még több 250 m magasságot meghaladó épülete van. A Hudson-on 1931 októberében adták át a forgalomnak az 1451 m hosszú Washington-hidat. Jersey City és Newark elővárosok között 1932 decemberében nyitották meg az Egyesült Államok első magas gépkocsi-közútját (21 km). Columbia-egyetemének 1934. 27.631, N. egyetemének 21.326 hallgatója volt. 1934. a behozatal értéke 1880 millió, a kivitel értéke 653 millió dollár, kikötőjének forgalma (1932) 53·77 millió tonna.

***Ney** *Ákos (Pilisi)*, mérnök, szül. Budapest, 1881 szept. 12. A mérnöki oklevél megszerzése után 15 évet töltött a m. kir. vasúti és hajózási főfelügyelőségnél, majd ennek képviseletében a hadügymin. közp. szállításvezetőségénél, a fegyverszüneti és jóvátételi bizottságban. Hat évig a Duna-Száva-Adria vasút építési igazgatója, majd 1934. a M. kir. Államvasutak építési igazgatója volt. Számos szakirodalmi cikke jelent meg.

***Nezval,** Vitězslav, cseh író, szül. Biskupice, (Morvaország), 1900 máj. 26., az ifjabb cseh költői nemzedék vezére, szürrealista líráját forrongó életöröm jellemzi. Versgyüjteményei: (cseh nyelven); *A hid* (1922); *Pantomim* (1924); *Akrolst* (1927); *Edison* (1928); *Üvegkabát* (1932). Pszichológiai regényei és drámái kevésbbé sikerültek.

Niagara vízesés, 1931. a zuhatagnak az Egyesült Államok felé néző oldalán több ezer tonna súlyú kőzettömeg zuhant le. Ezen a réven a N.-nek ez a része nagyon hasonlít a kanadai oldal ú. n. Patkó vízeséséhez.

Nicaragua, középamerikai köztársaság, területe 118.453 km², (1930) 750.000 lak. Főbb mezőgazdasági terményei (1929, 1000 q-ban): kávé 132, továbbá banán, kókuszdió, narancs dohány, cukornád, kakaó. Szarvasmarhaállománya 1,200.000. Bányatermékei: arany, réz, ezüst. Vasútvonalainak hossza (1927) 429 km, távíróvonalainak hossza 4000 km, távbeszélővonalaié 3274 km. Külkereskedelmi forgalmában (1933) a behozatal értéke 3·9 millió, a kivitel értéke 4·9 millió cordobas. Fontosabb behozatali cikkei: (1929) gyapotáruk, vas és acél, liszt, kémiai anyagok stb.; fontosabb kiviteli cikkei: kávé, banán, fa, cukor.

Története. 1926 jan. 17. Emiliano *Chamorro* tábornokot választották meg a köztársaság elnökének. A választást az Északam. Egyes. Államok, Salvador és Guatemala kormányai nem ismerték el, az 1923. évi megállapodás alapján, amely szerint államcsíny vagy forradalom révén uralomra került vagy katonai kormányt nem ismernek el. Chamorro megválasztása következtében beállott zavarok miatt az Egyesült Államok kormánya hadihajót küldött a nicaraguai partvidékre.Chamorro tábornok erre lemondott. Az új elnökválasztáson az Egyesült Államok erőszakos segítségével a konzervatívpárti Adolfo *Diaz* került ki győztesként. Most a liberálisok indítottak forradalmi mozgalmat, *Diaz* a washingtoni kormányhoz fordult katonai segítségért, 1926 decemberében Puerto Cabezasnál amerikai tengerészcsapatok szálltak partra, ami a többi középamerikai állam erélyes tiltakozását vonta maga után. 1927 májusában *Coolidge* elnök *Stimsont* rendkívüli meghatalmazottként küldte Nicaraguába, aki megegyezést létesített a szembenálló pártok között. Az 1928. megtartott választás eredményeképpen José Maria *Moncada* lett az elnök. De a nagyhatalmi ellenőrzés mellett lezajlott választás sem hozott megnyugvást, a liberális Augusto César *Sandino* tábornok vezetése mellett új forradalom tört ki. 1932 decemberében az Egyes. Államok csapataikat Managuából visszavonták. Moncada kormánya az északamerikai kezekben volt részvények megvásárlásával állami tulajdonná tette Corinto kikötőt és a Pacific-vasút nicaraguai részét. 1933 jan. 1-én lépett hivatalba Juan *Sacasa*, az új elnök, aki az északamerikai csapatok kivonulásával tárgytalanná lett forradalmi mozgalmat békésen leszerelte és Sandinoval békét kötött. Nicaragua csatlakozott az 1933. évi rio-montevideoi és az 1934. évi középamerikai egyezséghez.

Nicodé, *Jean Louis*, francia származású német zeneszerző, megh. Langebrück (Drezda mellett), 1919 okt. 5. *(XIV. köt.)*

Nicolson, *Arthur, Sir*, angol diplomata, megh. London, 1928 nov. 5. *(XIV. köt.)*

Niecks, *Frederick*, német zenei író, megh. Edinburgh, 1924 jún. 24. *(XIV. köt.)*

Niese, *Hansi*, osztrák színésznő, megh. Wien, 1934 ápr. 4. Filmszerepeket is játszott, jelentős a *Sturm im Wasserglas* c. *(XIV. k.)*

Nigéria, angol koronagyarmat és védelmi terület, 950.000 km², (1931) 19,928.171 lak., népsűrűsége 20. Vasútvonalainak hossza (1930) 2650 km, távíróvonalainak hossza 25.872 km, távbeszélővonalainak hossza 5512 km. Külkereskedelmi forgalmában (1932) a behozatal értéke 7·2, a kivitel értéke 9·6 millió font. Fontosabb behozatali cikkei: textiláruk, vas- és acéláru, hal, só stb.; fontosabb kiviteli cikkei: pálmamag, pálmaolaj, földimogyoró, kakaó, állati bőrök.

Niger terület, Francia-Nyugatafrika gyarmatnak egyik része, területe 1,200.000 km², (1931) 1,821.226 lak., népsűrűsége 1. Külkereskedelmi forgalmában (1930) a behozatal értéke 23·6 millió, a kivitel értéke 45·6 millió frank.

Niggli, *Arnold*, svájci német zenei író, megh. Zürich, 1927 máj. 30. *(XIV. köt.)*

Niigata, japán kikötőváros, (1930) 125.108 lakossal.

Nikolajev, város Ukrajna tanácsköztársaságban Odessza kormányzóságban, (1931) 115.996, külvárosokkal 177.360 lak.

***Nikotex,** a m. kir. Dohányjövedék által forgalomba hozott, 40—60%-ig nikotintól és egyéb káros nitrogéntartalmú anyagoktól (piridin, ammonia stb.) mentesített gyártmányok.

***Nikotinmentesítés,** dohányneműekből az egészségre káros (feles) nikotintartalom eltávolítása. Történhetik : *a)* a nikotin kivonása alkalmas oldószerekkel (éter, petroléter stb.), *b)* az illó nikotin elpárologtatásával, *c)* a nikotin kémiai úton való megkötése által, pl. csersavval, *d)* mechanikai adszorpció kémiai eljárásokkal kombinálva (vegyszerekkel átitatott vattával). Nálunk a *Nikotex*-el járással készült dohányneműek terjedtek el. Az eljárás lényege az, hogy a dohányt 100—150° között különféle nyomásokon vízgőzdesztillációval kezelik.

Nil *(Dapsy Gizella)*, írónő. Újabban megj. munkája : *A látszat csal.* Lefordította Dosztojevszkij *Puskin* c. művét. *(XIV.* és *XX. k.)*

Ning-po, kínai egyezményes kikötő, (1930) 212.518 lak.

***Nipagin-M,** a p-oxibenzoesav metilesztere. Fehér por, vízben kevéssé, alkoholban jól oldódik. Élelmiszerek és gyógyszerkészítmények konzerválására használják.

***Nipkow-féle korong,** átlátszatlan anyagból készült tárcsa, amely csigavonalban elhelyezett nyílásokkal van ellátva. A nyílások sugárirányban úgy vannak eltolva, hogy a kívül

eső nyílás belső széle ugyanazon a körön feküdjék, mint a következő, beljebb levő nyílás külső széle. Régebbi távolbalátó készülékekhez használták, képfelbontás céljára.

Nizsalovszky *Endre*, jogi író, 1929. a magyar magánjog egy. magántanára, 1930. a kereskedelmi és váltójog tanára a debreceni, 1934. a budapesti József Nádor egyetemen. Újabb művei: *Dologi jog* (2. kiad. 1928); *A zálogjogok és a telki teher néhány főkérdése* (1928); *A magánjogi pénztartozások átértékeléséről szóló törvény magyarázata* (1928); *Értékjog és zálogjog* (1928); *A jelzálogjog jogszabályai* (1929); *A látszat a jogban* (1931); *A korlátolt dologi jogokra vonatkozó telekkönyvi szolgáltatás* (1932); *A magyar kereskedelmi jog jogszabályai* (1933); *Fogyatékos jogügyletek* (1933); *Der Erwerb unbeweglichen Eigentums im ungarischen Recht* (1933); *Az érdekkutató jogtudomány a magánjogban* (1933). *(XX. köt.)*

Nizza *(Nice)* délfranciaországi város és üdülőhely, (1931) 219.549 lak.

Noailles, *comtesse Mathieu de*, francia költőnő, megh. Párizs, 1933 ápr. 30. Művei: *Mes poèmes d'enfances* (1928); prózában: *Exactitudes* (1930); *Le Livre de ma vie* (1932). *(XIV. köt.)*

Nobbe, *Friedrich*, német agrikultúrkémikus, megh. Tharandt, 1922 szept 15. *(XIV. köt.)*

***Nobile,** *Umberto*, olasz műszaki tiszt és léghajós, szül. Lauro, 1885 jan. 21. 1916 óta félmerev rendszerű léghajók szerkesztője, 1919—29. Rómában katonai léghajógyár vezetője, 1926 máj. résztvett Amundsen sarki útján, 1928. *Italia* nevű léghajón szerencsétlen kimenetelű expedíciót vezetett az északi sarkra. 1932. Moszkvában léghajógyártásvezető. Műve: *L'Italia al Polo Nord* (1930).

Nógrád *vm.*, Hont vm.-vel egyesített vm. területe 2425 km², (1930) 193.996 lak. Tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 14.266 (8%). Népsűrűsége 78·8. Részletesebb adatai N. és Hont egyesített vm. adatai között szerepelnek.

Nógrád és Hont, egyesített *vm.*, területe 2895 km², (1930) 222.921 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 16.043 (7·8%). Népsűrűsége 77. Lakosságából(1930): magyar 212.336 (95·2%), német 4377 (2%), szlovák 5506 (2·5%), román 132 (0·1%), horvát 117, szerb 171 (0·1%) bunyevác 3, egyéb és ismeretlen nemzetiségű 279 (0·1%). Magyarul tud az összlakosság 99·1%-a. Vallás szerint: róm. kat. 187.181 (84%), gör. kat. 419 (0·2%), ref. 7982 (3·6%) ág. ev. 20.770 (9·3%), gör. kel. 297 (0·1%), izr. 6023 (2·7%), egyéb és ismeretlen vallású 249 (0·1%). Ír és olvas a hat évesnél idősebb lakosságnak 82·6%-a Foglalkozás szerint a lakosságnak (1930): 52·3%-a őstermelő, 9·8%-a bányász és kohász, 18·4%-a iparos, 2·6%-a kereskedő és a hitel körébe tartozó, 3·5%-a közlekedési alkalmazott, 3·5%-a a közszolgálat és a szabadfoglalkozású pályákhoz tartozik, 0·8%-a véderő, 1·4%-a napszámos, 4%-a tőkés és nyugdíjas, 1·6%-a házi cseléd, 2·1%-a ismeretlenés egyéb foglalkozású. A vm. területéből (1933): 142.712 ha szántóföld, 3778 ha kert, 17.904 ha rét, 2526 ha szőlő, 28.907 ha legelő, 78.970 ha erdő, 45 ha nádas, 14.904 ha terméketlen. A főbb mezőgazdasági termények terméseredményei 1933. búza 631 ezer 415 q, rozs 233.084 q, árpa 242.023 q, zab 72.907 q, szemes tengeri 213.579 q, burgonya 414.375 q, cukorrépa 240.580 q, lóhere 289.789 q, lucerna 215.694 q, must 30.730 hl. Állatállomány (1933): szarvasmarha 40.716,

Nobeldij-nyertesek 1927 óta:

Év	Fizika	Kémia	Orvostudomány	Irodalom	Béke
1927	A. H. Compton (Egy. Áll.) Ch. Th. Wilson (Anglia)	H. Wieland (Németország)	J. Wagner-Jauregg (Ausztria)	H. Bergson (Franciaország)	F. E. Bouisson (Franciaország). L. Quidde (Németország)
1928	O. W. Richardson (Anglia)	A. Windaus (Németország)	Ch. Nicolle (Franciaország)	Sigrid Undset (Norvégia)	—
1929	Louis Prince de Broglie (Franciaország)	H. v. Euler-Chelpin (Svédország) A. Harden (Anglia)	Ch. Nicolle (Franciaország) Ch. Eijkmann (Hollandia) F. G. Hopkins (Ang.)	Th. Mann (Németország)	F. B. Kellog (Egyesült Államok)
1930	Ch. V. Raman (India)	H. Fischer (Németország)	K. Landsteiner (Ausztria, (Egyesült Államok)	Sinclair Lewis (Egyesült Államok)	N. Söderblom (Svédország)
1931	—	F. Bergius, K. Bosch (Németország)	O. Warburg (Németország)	E. A. Karlfeldt (Svédország)	Jane Addams N. M. Buttler (Egyesült Államok)
1932	W. Heisenberg (Németország)	J. Langmuir (Egyesült Államok)	Ch. Sherrington E. D. Adrian (Anglia)	J. Galsworthy (Anglia)	—
1933	P. A. M. Dirac (Anglia) E. Schrödinger (Németország)	—	Thos. H. Morgan (Egyesült Államok)	Ivan Bunin (Oroszország)	Norman Angell (Anglia)
1934		H. C. Urey (Egyesült Államok)	Minot, Whipple, és Murphy (Egy. Áll.)	L. Pirandello (Olaszország)	A. Henderson (Anglia)

ló 18.976, sertés 42.398, juh 54.143. Közúti hálózatának hossza (1933): 1047 km, abból kiépített 907 km éspedig 154 km állami, 361 km törvényhatósági, 387 km községi és 5 km vasúti hozzájáró. Vasútvonalainak hossza (1933): 224·0 km. Rádióvevő készülékeinek száma (1933) 5354. A vm. területén az 1932—1933. tanévben működésben volt: 34 rendes kisdedóvó, 225 elemi mindennapi, 165 általános, 43 gazdasági továbbképző népiskola, 8 iparostanonc iskola, 5 polgári iskola és 2 reálgimnázium. *Térképét* l. *Borsod vm.-nél.*

***Nógrádsáp** kk., *Nógrád* vm., nógrádi j. (1930) 1010 lak. *Alsósáp* kk. és *Felsősáp* kk. egyesüléséből keletkezett 1928.

Nógrády *László*, író. Újabb művei: *Az anyaszeretet könyve* (1931); *Nagy László emlékére* (1932); ifjúsági regények: *Szekunda* (1927); *Egy ágrólszakadt diák élete* (1932). Pedagógiai tanulmányai folyóiratokban jelentek meg. *(XIV.* és *XX. köt.)*

***Nógrády** *Magda, Bozóki Lengyel Ervinné*, festő, szül. Szolnok, 1904. 1925 óta a Nemzeti Szalon állandó kiállítója. Résztvett a Szinnyei Társaság tavaszi Tárlatán (1928), Műcsarnok kiállításán (1929), a barcelonai magyar kiállításon (1931), a japáni-magyar kiállításon (1933). Főként balatoni tájképeket és arcképeket fest.

Noguchi, *Hideyo*, japán bakteriológus, megh. Avanypait mellett, expedíciós úton, sárgalázas laboratóriumi fertőzés következtében, 1928 máj. 21. *(XX. köt.)*

***Nohl,** *Herrmann*, német filozófus és pedagógus, szül. Berlin, 1879. A göttingai egyetem tanára 1920 óta. *Dilthey* szellemtudományi és tipológiai módszerét alkalmazta a művészettörténetben: *Die Weltanschauungen der Malerei* (1908); *Stil und Weltanschauung* (1920) és a pedagógiában: *Zur deutschen Bildung* (1926); *Jugendwohlfahrt* (1927) stb. A *Handbuch der Pädagogik* (1928—1931) egyik szerkesztője volt.

Nolhac, *Pierre de*, francia író, költő és irodalomtörténész. Újabb művei: *Versailles au XVIIIe siècle* (1918); *Ronsard et l'humanisme* (1921); *L'Art à Versailles* (1931); *Vers pour la patrie* (versek, 1920). *(XIV. köt.)*

Nopcsa *Ferenc báró*, paleontológus és geológus, megh. 1933 ápr. 25. Főművei: *Die Familien der Reptilien* (1923); *Albanien; Bauten und Trachten* (1925); *Geographie und Geologie Nordalbaniens* (1931). *(XIV.* és *XX. köt.)*

Norden, *Eduard*, német klasszikus filológus. Újabb művei: *Ennius und Vergilius* (1915); *Die germanische Urgeschichte in Tacitus, „Germania"* (1920); *Die Geburt des Kindes* (1924). *(XIV. köt.)*

Nordenskjöld, *Erland*, báró, svéd etnológus, megh. Götaborg, 1932 júl. 5. *(XIV. köt.)*

Nordenskjöld, *Otto*, svéd sarkutazó, megh. Götaborg, 1928 jún. 2. Gépkocsibaleset áldozata lett. *(XIV. köt.)*

Noreen, *Adolf*, svéd nyelvész, megh. Stockholm, 1925 jún. 13. *(XIV. köt.)*

***Norgesalétrom,** nitrogénműtrágya, amely 13% nitrogéntartalmú kalciumnitrátból áll. A norvég *Birkeland* és *Eyde* eljárása szerint a levegő nitrogénjének felhasználásával készül magas feszültségű váltóáram alkalmazásával, amelynek mágneses mezőben előálló rezgő lángjában, 3000° C mellett, a nitrogénnek kb. 5%-a alakul át NO-vá, majd lehűlve NO_2-á. Vízbe vezetve ez salétromos- és salétromsavvá alakul át, azután ezeket mésszel megkötik. Igen nagy hátránya, hogy rendkívül nedvszívó és így szénsavas mésszel vagy tőzegporral keverve kell forgalomba hozni, miáltal nitrogéntartalma 13%-ról 9%-ra csökken, viszont szállítása költségesebb. Ezért alkalmazása főleg az északi államokra korlátozódik.

***Normalizálás** v. *szabványosítás*, mindenféle üzemben, főként az ipari gyártási ágakban a racionalizálásnak a világháború tapasztalatai által kifejlesztett újabb módja, amelynek célja a gyári előállítás megkönnyítése azáltal, hogy az egymástól nagyságban kevéssé különböző nagyszámú iparcikkeket csak a valóban szükséges nagyságú és méretű cikkel helyettesítsék s ezáltal a termelési költségek csökkentésével a gyártást is olcsóbbá tegyék. A N. anyagot takarít meg a fajták számának csökkentése által; az előállításnál és használatnál a félreértések elkerülhetők, a szállítási idő rövidebb, egyes alkatrészeket könnyen lehet kicserélni és pótolni. Már a mult század közepén észlelhetők ilyen törekvések, de a N. intenzíve csak 1915-től kezdve terjedt el. Kezdetben csak autóalkatrészek könnyű kicserélhetősége végett szabványosítottak egyes darabokat, később a kisebb gyárak alkalmazkodtak a nagyobb gyárak normáihoz (pl. villanykörte- Edison-foglalat, önborotvapenge stb.) s így fejlődött ki a N. A világháborúban rendkívül fontos volt a hadicikkek gyors kicserélhetősége (puskalövedék, konyhafölszerelés, telefon stb.) hasonló szerkezetűre és méretűre. Sok mérnöki szabványbizottság alakult újabban s ezek a szakok és üzemek szerint normáliákat dolgoznak ki a méretekre, kivitelre való előíráshoz és a szabványbizottság jelével ellátják a gyártott cikkeket. Németországban pl. a *DIN. (Deutsche Industrie Normen* v. jelenleg *Das ist Norm* kezdőbetűi) törvényesen védett jeggyel vannak a N.-i iparcikkek ellátva. Legelőször Angliában foglalták rendszerbe a Norma-gyüjteményt, de 1926 óta minden kultúrállamban van ilyen, amelyek közös központi szerve az angol *ISA. (International Federation of the National Standardizing Associations)*, amely bizonyos normalizáló munkákra fölhívja az egyes társult államokat. Nálunk az *Elektrotechnikai Egyesület* már a háború előtt normalizált egyes szakjába tartozó cikkeket s pl. ma csak olyan elektromos szigetelés fogadható el, amely a Magy. Elektr. Egyesület normáinak megfelel. Nálunk 1928 óta működik a *Magyar Szabványügyi Intézet.* Az állam a közszállításoknál előírja a szabványosított anyagok

használatát. A hivatalokban kötelezővé van téve, hogy 1935-ig a megszabott beadvány- és papirméretekre kell áttérni az eddig használt sokféle méretű papir helyett. Normalizálták a konyhaedényeket, kályhaajtókat, tűzhelykarikákat, kilincseket, papir-, könyvformákat, írógépek szalagjait és tekercseit, hengereit, irodabútorokat, csavarkulcsokat és húzókat, aratógépkéseket, családi- és munkásházakat stb.

Normand, *Jacques*, francia költő, megh. Párizs, 1931. *(XIV. köt.)*

Normann, *Adelsken Axel*, norvég festő, megh. Oslo, 1918. *(XIV. köt.)*

Norvégia, északeurópai királyság, az anyaország területe 323.793 km², az Északi Jegestengerben levő külső birtokaival (Svalbard, Jan Mayen, Bouvet és I. Péter szigetek) együtt 388.835 km², az anyaország lakosságának száma (1930) 2,809.564, birtokaival együtt 2,810.500. Népsűrűsége 9. Főbb termények (1931, 1000 q-ban): búza 205, rozs 137, árpa 1024, zab 1514, burgonya 8258, széna 2,681.000 tonna, répa 537, margarin 47.234 tonna, kabeljau 217.965 tonna, hering 5,574.000 hl, makréla 7414 tonna, lazac 786 tonna. Állatállománya (1933, 1000 drbban): ló 180, szarvasmarha 1340, sertés 317, juh 1764, kecske 344. Bánya- és ipartermékei (1929, 1000 tonnában): vasérc 746, ezüstérc 13, szén 239, vas 19, acél 3, aluminium 29, gyalult faáru 822, cellulóze 446, papiros 378. Vasútvonalainak hossza 3835 km, távíró vonalainak hossza 41.200 km, távbeszélővonalainak hossza 613.400 km. Külkereskedelmi forgalmában (1932) a behozatal értéke 690 millió, a kivitel értéke 569 millió korona. Fontosabb behozatali cikkei (1930): hajók és gépek, nyers vagy félig kidolgozott ásványok, kézműáruk, gabona, gyarmatáruk, olajok és zsírok, gyümölcsök stb.; fontosabb kiviteli cikkei: hal, papirosanyag, papiros, konzerv, vasérc stb.

Története. A norvég politika nagy kérdése a legújabb időkben a Grönland birtoklása miatt Dániával fölmerült vita volt. Norvégia nagy gondot fordított arra, hogy halászai elegendő támaszponttal rendelkezzenek és ettől a céltól vezéreltetve szerezte meg a *Jan Mayen* szigetet is. Grönland már a XII. században norvég tulajdon volt, azonban amikor Dánia 1914. Svédország javára lemondott Norvégiáról, Grönland, Izland és a Faröer szigeteket megtartotta. A tulajdonjogot Dánia a legújabb időkig csak a nyugati telepített részekre terjesztette ki, amikor azonban 1916. az Északamerikai Egyesült Államokkal területi megállapodást kötött, ezek egész Grönlandot átengedték neki. Norvégia tiltakozására Dánia 1924. a *Scoresbysundtól* északra eső területet 20 évre használatra átengedte Norvégiának. Hosszas viták után Norvégia a 71° 30'-től a 75° 40'-ig eső területet okkupálta. Dánia a hágai állandó döntőbíróság elé vitte az ügyet, amely Norvégia igényét elutasította. Norvégia belpolitikája a legújabb időkben jelentékeny fordulatokon ment át. Az 1930. évi választásokon a szocialista munkáspártnak juttatták a legtöbb, azaz 47 mandátumot, de a *Hoire* polgári konzervativek a 41, a *Venstre* polgári liberálisok a 33 és a *Bonde* parasztpárt a 25 képviselőjével koalíciós alapon szilárdan a kezükben tartották a hatalmat. *Holstad* parasztpárti miniszterelnök 1932 márc. 6. meghalt, utódja az ugyancsak parasztpárti Jens *Hundseid* lett. A mögötte álló koalició egysége azonban idővel megbomlott, kormányát 1933 febr.-ban leszavazták, amire lemondott. Márc. 3-án tisztán liberális kormány alakult *Mowinkel* elnöklete alatt, amely a polgári pártokra támaszkodott. Az 1933 okt. 16-án megtartott választások döntő változást hoztak a norvég pártviszonyokban. A munkáspárt valamennyi többi párt rovására megerősödött, 69 mandátumot kapott, míg a Venstre 24-et, a Bonde 22-őt, a Hoire 31-et. Ez az eredmény még ingatagabbá tette a polgári koalició helyzetét és a Mowinkel-kormány léte már csak azon mulott, hogy mikor tud a munkáspárt a parasztpárttal megegyezni. 1935 márciusában be is következett a bukása, amikor Johan *Nygaardsvold*, a képviselőház szocialista elnöke megalakította kormányát.

Norvég irodalom. A N. legújabb korszakában *Knut Hamsun* mellett számos fiatalabb, új tehetség tűnt fel, akik közül különös figyelmet érdemelnek *Hans E. Kinck* regény- és drámaíró, *Jens Tvedl*, *Hans Aanrud*, akik a norvég parasztéletet ábrázolják. Hazája határain túl is figyelmet keltett *Andreas Haukland*, *Peter Egge* és *Bernt Lie*. A kor legkiemelkedőbb írója azonban *Sigrid Undset*, akinek 1917 óta kezdett írói munkássága egyrészt visszanyúlik hazája multjába, másrészt a modern korszakot is egy nagy világképben fogja össze jellemző alakjaiban, kik közül különösen a nőalakok rajza hatol az emberi lélek mélyére. Undset művei bejárták az egész világot s megszerezték szerzőjüknek a Nobel-díj dicsőségét is. (L. *Skandináv irodalom XVI.* és *XX. köt.)*

Noseda *Károly*, zeneszerző, karnagy, 1927 óta a Nemzeti Zenede ügyv. igazgatója. Újabb szerzeményei közül különösen férfikarra írt munkái és miséi említendők fel. *(XIV.* és *XX. köt.)*

***Noszky** *Jenő*, tanár, múzeumi ig.-őr, szül. Nagykereskény, 1880 nov. 3. 1906—20. a késmárki Lyceum tanára, innen a Magy. Nemz. Múzeum ásványtárába került. Tagja a debreceni Tisza István tudom. társaságnak. Közleményei a geológia és paleontológia köréből a Földtani Közlönyben jelentek meg.

Nosztrifikáció, a külföldi oklevelek honosítása, aminek feltételei: a viszonosság, az azonos előképzettség és a végzett egyetemi tanulmányoknak időtartam, tantárgyak, vizsgálatok és szigorlatok szempontjából a hazai egyetemi tanulmányi renddel való egyezése. A honosítás feltételeit a kultuszminiszter jóváhagyásával az illetékes karok határozzák

meg. Csak olyan oklevelet lehet honosítani, aminőt magyar főiskolák is kiadnak. Jogi és orvosi diplomák honosításához négy félévnek valamelyik magyar főiskolán történő előzetes hallgatása szükséges. A honosítási záradékot, a honosítási eskü letétele után, az oklevél hátlapjára vezetik. *(XIV. köt.)*

Notter *Antal*, egyházjogász, budapesti egy. tanár, újabb művei: *A szerzetesi szegénység* (1910); *A királyi főkegyúri jog* (1911); *Római jog* (1934). *(XIV. köt.)*

Nottingham, angol város, (1931) 268.801 lak.

Nouguès, *Charles*, francia zeneszerző, megh. 1932 aug. 28. *(XIV. köt.)*

Nouhuys, *Willem Gerard, van*, németalföldi költő, megh. Hága, 1914 aug. 31. *(XIV. köt.)*

***Nova,** váratlanul feltünő új csillag, amelynek fénye rendszerint fokozatosan csökken s végül egészen legyengül, sőt el is tűnik. Mai elmélet szerint elöregedett, kihülőben levő csillag hirtelen felrobbanása s újra lehűlése a N. tünemény. Legutóbb 1934. dec.-ben tűnt fel egy igen fényes, szabad szemmel is látható N. Hercules csillagképben a Vega csillagtól nem messze.

***Novák,** *Arne*, cseh irodalomtörténész és kritikus, a brünni egyetem tanára. Munkái: *Irodalom madártávlatból*, (megjelent német, hollandi és svéd nyelven is); *A cseh irodalom története* (1932. németül, 1934. cseh nyelven). Esszé-gyüjteményei: *Beszélgetések a pillanatokkal* (1926); *Fáklyahordók* (1928); *Beszédek és előadások* (1931). *(XX. köt.)*

Novák *István*, száműzött eperjesi görögkat. püspök, megh. Budapest, 1932 szept. 6. *(XIV. köt.)*

Novák *Sándor*, kereskedelmi szakíró, megh. Budapest, 1929 dec. 9. *(XIV. köt.)*

Novaro, *Angiolo Silvio*, olasz író és költő, 1930. az Accademia Reale d'Italia tagja, újabb műve: *Dio è qui* (1927). *(XX. köt.)*

***Novoje Szaporosje,** 1928. a dnyeprosztroji, középukrajnai nagy vízerőteleppel kapcsolatban keletkezett ipari város, (1932) kb. 100.000 lak., de 250.000 lakos befogadására alkalmas méretekben.

***Novo Kuzneck,** 1929 óta épült nyugatszibiriai ipari város a Kuznecki szénmedencében. 1932. Sztalinszk-nek nevezték el. *(L. Kuzneck, XXI. köt.)*

Novoszibirszk, 1930 óta Nyugatszibiria fővárosa, (1931) 180.067 lak., elővárosaival együtt 259.236. Sok új épülettel gyarapodott. Nagy szikratávíró állomás.

***Novotny** *Emil Róbert*, festő és grafikus, szül. Marosvásárhely, 1898 jan. 1. Posztimpresszionista jellegű festményeken kívül linoleum-metszeteket is készített, ily lapjaiból albumot adott ki 1928.

***Novotny** *Lajos (Radványczi)*, egészségügyi főtanácsos, szül. Nagykároly, 1858. Mint a Szent Rókus kórház alorvosa kezdte működését, majd a kórház h. főorvosa lett. Jelenleg Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. tb. főorvosa. Főműve: *Diagnosztika*.

Nowack, *Wilhelm*, német evangélikus hittudós, meghalt Lipcse, 1928 máj. 27. *(XIV. köt..)*

***Nowak,** *Karl Friedrich*, német író, szül. Bécs, 1882 jan. 1., megh. Berlin, 1932 dec. 18. 1928. a *Verlag für Kulturpolitik* tulajdonosa. Művei: *Über den Lowtschen* (1917); *Der Weg zur Katastrophe* (1919); *Chaos* (1923); *Versailles* (1927); *Das dritte deutsche Kaiserreich* (3 köt. 1929-31); *Erinnerungen und Gedanken des Botschafters Anton Graf Monts* (1932).

Noyes, *Alfred*, angol költő, újabb művei: *Ballads and Poems* (1928); *Collected Poems* (4 köt. 1910—27). *(XX. köt.)*

Női munka. A kereső nők térfoglalását 1913 óta nem lehet egyöntetűen megrajzolni, minthogy a női kereső népesség száma csak a régi országterületre vonatkoztatva volt meg. Az 1910-es népszámlálás szerint 1 millió 830.419 kereső nő volt Magyarországon, akiknek 50%-a őstermelő, 19%-a házicseléd volt és csupán 18%-a helyezkedett el az iparban és a forgalomban. Az 1920-as és 1930-as népszámlálás adatai az ipari N. előretöréséről adnak számot:

	Kereső nő	
	1920	1930
Őstermelés	632.285	471.079
Bányászat	1.362	475
Ipar	139.335	172.493
Kereskedelem	48.549	56.339
Közlekedés	12.044	8.868
Közszolgálat és szabadfoglalkozás	52.762	59.104
Napszámos	25.881	20.990
Nyugdíjas, tőkés	53.764	72.416
Házi cseléd	145.478	166.848
Egyéb	23.155	37.766
Összesen...	1,127.615	1,066.378

A női keresők összes számának csökkenése a mezőgazdaságban foglalkoztatott nők nagymértékű apadásában leli magyarázatát. De az ipar-forgalmi foglalkozásoknál sem lehet beszélni a N. általános térfoglalásáról, mert az ipari női keresők számának tíz év alatti 30·4%-os szaporodásának a férfikeresők 30·5%-os növekedése felelt meg. Csupán egyes foglalkozásokban történt nagyobb eltolódás a N. javára (magántisztviselők, textilmunkások stb.). *(XIV. köt.)*

***Női szövetségek,** a primitív népeknél a férfiak szövetkezeteiben gyakorolt avatási szertartások szerves továbbfejlesztéséből keletkeztek. Avatottnak lenni annyi, mint felnőttnek lenni, tudni azt, amit a gyermeknek nem szabad tudni, azaz a szexualitás misztériumát. A N. sokkal ritkábban fordulnak elő, mint a férfiak szövetkezetei és valószínűleg a férfi szövetkezetek utánzásából keletkeztek. A nyugatafrikai fajoknál a *nkang*, azaz „gyöngytyúk" társaság tagjai közül néhányan elbujnak az erdőben és a gyöngytyúkok hangját utánozva ijesztgetik a férfiakat. A fikció az volna, hogy a férfiak ilyenkor félnek a nőktől, mert a „természetfeletti" gyöngytyúkok segítik őket abban, hogy a férfiakat megtámadják. Az utánzáson kívül a női szövetkezetek keletkezésénél még a nemek

között antagonizmus és az infantilis szexualis kiváncsiság is szerepet játszanak.

Európában a görög misztériumkultuszokban (baccháns nők) és talán a boszorkányhitben is ilyen női szövetkezetek nyomai maradtak fenn.

Irodalom: H. Wester, *Primitive Secret Societies* (1908); L. Frobenius, *Die Masken und Geheimbünde Afrikas* (1898).

Nöldeke, *Theodor*, orientálista, meghalt Karlsruhe, 1930 dec. 25. *(XIV. és XX. köt.)*

***Növényszociológia,** a növény-társadalmak tudománya, tárgya a Föld növénytakarója (vegetáció) összetételének oknyomozó kutatása. A N. egysége a növényszövetkezet (asszociáció), amely meghatározott florisztikai összetételű, állandó, egyedeiben törvényszerűleg ismétlődő növénytársulás (így pl. a bükkös : Fagetum silvaticae, nádas : Phragmitetum). A N. foglalkozik a növényszövetkezetek szerkezetével, felépítésével, életviszonyaival (synoekologia), elterjedésével, kialakulásával (szukcessziók) és rendszerezésével. A N. a mult század ökológiai-fiziognómiai növényföldrajzából fejlődött ki. (Braun-Blanquet, *Pflanzensoziologie* (1928); Rapaics, *A növények társadalma* (1925).

***N. R. A.** *(National Recovery Act)*, nemzeti újjáépítési törvény, a Roosevelt-kormányzat gazdaságpolitikájának alapvető törvénye, amely a gazdasági élet újjászervezését van hivatva szolgálni. 1933 jún. 16-án lépett érvénybe, ideiglenesen két évi hatállyal. Az újjáépítési törvény alapján két irányban indult meg a kormányzati tevékenység: egyrészt megállapították a tisztességes verseny elveit, vagyis ipari kodexekkel szabályozták a termelési és munkaviszonyokat, valamint a piacokat is, az egyes vállalatok számára lehetőleg egyenletes feltételeket biztosítva, másrészt megfelelő közmunkákkal és szociálpolitikai intézkedésekkel közvetlenül is fölvették a harcot a munkanélküliséggel szemben. 1934 végéig 376 ipari kodex lépett életbe és 6·2 milliárd dollárt költöttek közmunkákra. A munkanélküliség esetére szóló biztosítás megszervezéséről 1935 januárjában nyújtottak be törvényjavaslatot.

***N. S. D. A. P.,** *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*, a német nemzeti szocialista munkáspárt nevének rövidítése.

***Nurmi,** *Paavo*, finn futóbajnok, szül. Abo (Turku), 1897 jún. 13., a hosszútávfutás többszörös világbajnoka, kilencszeres olimpiai bajnok, akit még az 1932 évi Olimpiász előtt professzionistának nyilvánítottak.

Nürnberg, bajorországi város, az 1929. és 1930. végrehajtott hozzácsatolásokkal területe (1932) 102 km²-re, lakossága (1933) 406.178-ra emelkedett. Lakosságának 55%-a iparos, 23·6%-a kereskedő és közlekedési alkalmazott. Sok új épülettel gyarapodott (szociál-higéniai intézet, planetárium, stadion, krematórium stb.).

Nyasszaföld, angol protektorátus Afrikában, területe 103.480 km², (1932) 1,609.915 lak., abból európai 1901, ázsiai 1583. Fővárosa Somba. Vasútvonalainak hossza (1932) 558 km, távíróvonalainak hossza 1267 km, távbeszélő vonalaié 230 km. Külkereskedelmi forgalmában (1932) a behozatal értéke 735.295, a kivitel értéke 678.734 font. Fontosabb kiviteli cikkei: tea, dohány, gyapot; behozatali cikkei: élelmiszerek, készáruk.

Nyrop, *Kristoffer*, dán filológus, megh. Kopenhága, 1931 ápr. 13. *(XIV. köt.)*

Nyström, *Johan Fredrik*, svéd történetíró és közgazdász, megh. Stockholm, 1918 júl. 18. *(XIV. köt.)*

***Nyári Egyetem.** Ezt a címet adták a debreceni egyetemen 1927. alakult első magyar egyetemi szünidei tanfolyamnak alapítói: *Hankiss* János, *Milleker* Rezső és *Tankó* Béla professzorok. Célja külföldiek, valamint magyarok bevezetése a magyar civilizáció ismeretébe s az újabb tudományosság eredményeibe. A gondolat terjedését bizonyítja az esztergomi *Katolikus Ny.* (1933), majd a pécsi egyetem keszthelyi Ny.-e (1934).

***Nyári időszámítás,** a zónaidő megváltoztatása oly módon, hogy a nyári hónapokban az órákat hivatalosan 1 órával előreigazítják. Alkalmazásának gazdasági (világítóanyag-megtakarítás) és szociális okai vannak. Első ízben a világháború alatt a központi hatalmak vezették be, ma is használatos Belgiumban, Hollandiában, Franciaországban, Angliában és Irországban.

Nyáry *Albert báró*, író, megh. 1933. szept 6. *(XIV. és XX. köt.)*

Nyáry *Andor*, író. Számos kisebb színdarabja közül kiemeljük a *Levente fiúk* címűt. (1927). Újabb novelláit *Az én embereim* c. kötetében adta ki. *(XX. köt.)*

***Nyékládháza** kk. Borsod vm., miskolci j. (1930) 2138 lak. *Ládháza* kk. és *Mezőnyék* kk. egyesüléséből keletkezett 1933.

Nyergesi *János*, festő, 1926. tanulmányutat tett Párizsba. 1934. résztvett a *Magyar Őstehetségek kiállításán*. Főként magyar népi motivumokat fest. Képei vannak a Szépművészeti és az esztergomi Prímási Múzeum tulajdonában. *(XX. köt.)*

***Nyerskoszt,** kizárólag nyers, növényi eredetű táplálék neve. Hívei egészségügyi, erkölcsi, sőt részben vallási érvekkel támasztják alá célszerű voltát, amelyről állandó vizsgálatok folynak. Kétségtelen, hogy bizonyos-fajta gyomor- és bélbántalmaknál, valamint általános gyöngeségnél célszerű alkalmazni, mert az emésztőszerveket lényegesen kisebb mértékben veszi igénybe. Vitamintartalmuk általában nagy. Kezdetben számos betegség gyógykezelésénél alkalmazták, de a hozzáfűzött reményeket nem váltotta be.

***Nyigri** *Imre*, író, hírlapíró, szül. Budapest, 1901 jún. 12. 1920 óta a Népszava c. napilap belső munkatársa. Főbb művei: *Megcsúfolt apostolok* (novellák, 1930); *Ki lesz a negyedik?* (regény, 1935).

***Nyilaskeresztesek.** A magyarországi nemzeti szocialista mozgalom *Meskó* Zoltán vezetése alatt maradt szárnya, amiután belügyminiszteri rendelet megtiltotta a horogkeresztnek pártjelvény gyanánt való használatát, jelvényül a nyíllal ellátott keresztet,

a nyilaskeresztet választotta. E jelvény után a nemzeti szocialisták Meskó-féle szárnyát nyilaskereszteseknek nevezték el.

Nyilassy *Sándor*, festő, megh. Szegeden, 1934 jan. 6. *(XIV. köt.)*

Nyirbakta kk. és *Lórántháza* kk. 1932. *Baktalórántháza* néven egyesültek.

Nyiregyháza, megyei város Szabolcs és Ung egyesített vm.-ben, (1930) 51.308 lak. Alsóbbfokú iskoláin kívül van: közs. fiú-, valamint közs. fiú- és leány polg. iskolája, áll. tanító- és ref. tanítónőképzője, kir. kat. gimnáziuma, ág. ev. leánygimnáziuma, ág. ev. reálgimnáziuma, róm. kat. leánylíceuma, közs. felső keresk. fiú- és felső keresk. leányiskolája, egyesületi női ipariskolája, községi közigazgatási tanfolyama, községi keresk. szaktanfolyama. Üzemei: 2 asztalosárugyár, 2 tégla- és cserépgyár, áramfejlesztő, vasúti javító műhely, gépgyár- és gépkocsijavító, vasöntőde, gép- és szivattyúárugyár, cementárugyár, 2 mótoros malom, gőzmalom, tejfeldolgozó telep.

Nyireő *István (Székelyudvarhelyi)*, 1929 óta a debreceni egyet. könyvtár igazgatója a könyvtártudomány c. tárgykör egy. m. tanára. Újabb művei: *A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchenyi Könyvtárának átszervezési munkálatai* (1928); *A könyvtártudomány mai törekvései* (1930). A debreceni egyetemi könyvtár új épülete és berendezése köz. reműködésével készült. *(XX. köt.)*

Nyirő *József*, erdélyi író, újabb művei: *Sibói bölény* (történeti regény, Kolozsvár, 1928); *Isten igájában* (u. o. 1930); *Kopjafák* (regény, u. o. 1933); *Uz Bence* (Székelyudvarhely, 1934); *Az én népem* (Bpest, 1935). *(XX. köt.)*

O

Oakland, az Északamerikai Egyesült Államok California államában levő város, (1930) 284.063 lak.

Oberhausen, németországi város Rajna tartományban, újabb hozzácsatolásokkal területe 77 km²-re növekedett, abból beépített terület 17·6 km², (1932) 194.300 lak.

Oberhummer, *Eugen*, német geográfus, 1929. nyugalomba vonult. Újabb művei: *Die Brixener Globen von 1522 der Sammlung Hauslab-Liechtenstein* (1926); *Griechenland* (1932). *(XIV. köt.)*

***Obermaier,** *Hugo*, szül. 1877 jan. 29. Regensburgban, 1909. a bécsi egyetemen az őskor magántanára. 1911. a párizsi ősembertani intézetben, 1914 óta a madridi egyetemen az ősrégészet tanára. Fiatal korában Ausztriában, majd Spanyol- és Franciaországban végzett a diluviális embernek barlanglakásában és lőszteleпein nagysikerű ásatásokat. Legnagyobb jelentőségű ásatása a Santander melletti Castillo barlang, ahol sikerült neki a diluviális ember kultúráinak jóformán összes fokozatait és jellegzetes ipartípusainak legnagyobb részét megtalálnia. Fontosabb munkái: *Der Mensch der Vorzeit*, (Wien) és *El Hombre fossil* (Madrid, 1925).

Oberschall *Pál*, egyet. tanár, megh. 1934 okt. 14. *(XIV. köt.)*

***Oberth** *Hermann*, erdélyi szász gimn. tanár, szül. Nagyszeben, 1894. Úttörő munkásságot fejtett ki a rakéta-űrhajózás terén. Folyós tüzelőanyaggal működő rakétamótor által hajtott űrhajójának modelljét fölajánlotta 1917. az osztrák-magyar hadvezetőségnek, amely azonban visszautasította. Több e szakba vágó munkája is jelent meg, amelyek világszerte feltűnést keltettek és amelyek közül a *Wege zur Raumschiffahrt* címűt a francia csillagászati társaság jutalomdíjjal tüntett ki. Kísérleteit folytatja; az űrhajózás mai állásáról Budapesten is tartott előadást.

Obornak kk. és *Eszteregnye* kk. 1928. egyesültek *Eszteregnye* néven.

***Obregón,** *Álvaro*, mexikói államférfi, szül. Sonora, 1880 febr. 17., meggyilkolták Santo Ángel, 1928 júl. 17. Porfirio Diaz elleni harcban 1911. elvesztette jobbkarját, 1920 máj. 8. Carranza elleni forradalom vezére, 1920. és 1927. köztársasági elnök; mint ilyen, Calles egyházellenes politikáját folytatta.

O'Brien, *William*, ir politikus, megh. London, 1928 febr. 25. *(XIV. köt.)*

Obrist, *Aloys*, német karnagy, a weimari Liszt-Múzeum őre, öngyilkos lett Stuttgart, 1910 jún. 29. *(XIV. köt.)*

***Obrucsev,** *Szergej Vladimirovics*, orosz geológus és felfedező, szül. Irkutszk, 1891 febr. 3., beutazta ázsiai Oroszországot Novaja—Zemlyáig, a jakutok földjén felfedezte a Cserszkij-hegységet, repülőgépen elérte a Desnev-fokot. Munkái orosz nyelven jelentek meg; legfontosabbak: *Az Indigarka-expedíció* (1931); *A tunguz szénmedence* (1932).

Obrucsev, *Vladimir Afanázevics*, orosz geológus és utazó, újabb orosz nyelven megjelent művei: *A szakgeológia kézikönyve* (1927); *Érclelőhelyek* (1929). *(XIV. köt.)*

***Obszervatóriumok.** 1928. készült el teljesen Magyarország egyetlen önálló állami csillagvizsgálója, a *svábhegyi obszervatórium*. Ez az Ógyallán, (Komárom vm.) a mult században *Konkoly-Thege* Miklós által alapított s később állami tulajdonba került intézet utóda. Az összeomlást megelőzőleg *Tass* Antal, az akkori aligazgató, a műszerek jórészét Budapestre szállíttatta. Itt épült fel azután elsősorban *Tass* Antalnak, az intézet jelenlegi

igazgatójának buzgólkodására az állam és a székesfőváros áldozatkészségéből az új csillagvizsgáló 1921 és 1928 közt. Főműszere egy 60 cm átmérőjű tükrös és egy 30 cm átmérőjű lencsés távcső. A debreceni egyetem is kapott egy 50 cm átmérőjű tükrös távcsövet. Újabban *Belgrád* mellett építettek egy hatalmas csillagvizsgálót, főműszere egy 65 cm átm. kb. 10 m gyújtótávolságú lencsés távcső. *Kaliforniában* a Mount Wilson-on még 1917. elkészült a világ legnagyobb tükrös távcsöve, mely 2½ méter átmérőjű és 13 m hosszú. Ezzel 19-ed rendű (tehát igen gyenge) csillagokat is lehet meglátni és 22-rendűeket fényképezni. 1934. indultak meg egy 5 m átmérőjű óriási tükör öntési munkálatai ugyancsak a fenti intézet számára, ezzel majd 24—25-rendű csillagokat is le lehet fényképezni. Az olaszok *Mezateban* (Como) építettek egy 1 m átmérőjű reflektorral felszerelt csillagvizsgálót.

Meteorológiában az újabb időkben a hegyi O. nyertek különös fontosságot. A modern időjárásanalízis módszereinek alkalmazásánál, a levegőfajták azonosításánál a hegyi O. adatai, minthogy mentesek a síksági és völgyi állomások sok hibájától, döntő szerepet játszanak. Ezért újabban a hegyi O. erősen szaporodnak. A régebbieken kívül nevezetes O. a következők: *Jungfraujoch* (3454 m); *Fanaraken* (Norvégia, 2098 m); *Mont Ventoux* (1900 m); *Moussala* (Bulgária, 2420 m); *Mount Washington* (Észak-Amerika 1911 m); *Montezuma* (Chile, 2711 m). Igen fontosak még a hegyi O. a sugárzáskutatás szempontjából is. Magyarországon működő hegyi állomások: *Dobogókő* és *Kékestető*. (L. *Meteorológia, XIII. köt.*)

***O'Casey,** *Sean*, angol-ír drámaíró, szül. Dublin, 1884. Az újabb angol dráma legjelentősebb művelője, autodidakta. Munkáiban nyersen, reális komikummal ecseteli a dublini szegénynegyed politikai zűrzavarát. Első sikere: *The Shadow of a Gunman* (1923); majd *Juno and the Paycock* (1924); *The Plough and the Stars* (1926); *The Silver Tassie* (1928).

Oceánia, néhány egészen kicsi és lakatlan szigettől eltekintve, szigetvilágának megoszlása a következő:

	Terület	Lakosság
Angol érdekterületek:		
Az anyaország kormányzata alá tartoznak:		
Fidzsi (Fiji) szigetek	18.345	185.573
Tonga szigetek	997	27.048
Brit-Salamon (Salomon) szigetek	28.500	150.000
Gilbert és Ellice szigetek	1.184	29.931
Phönix és kisebb szigetek	142	260
Pitcairn sziget	5	174
Nauru (Pleasant) sziget	26	2.163
Ausztrália kormányzata alá tartoznak:		
Papua (régebben Brit-Új-Guinea)	234.489	276.366
Új-Guinea (Territory of New Guinea, régebben német Új-Guinea)	235.700	418.000
Norfolk szigetek	21	746
Új Zéland kormányzata alá tartoznak:		
Kermadec szigetek	33·2	—
Cook és szomszédos szigetek	725	14.900
Tokelau szigetek	13	1.033
Nyugat-Számoa (Western Samoa, régebben Német-Samoa)	3.263	46.000
Holland birtok:		
Holland-Új-Guinea	390.000	403.000
Francia birtokok:		
Újkaledónia (La Nouvelle Calédonie)		
Újkaledónia	16.117	51.876
Loyalty szigetek	1.972	
Ile de Pins	154	
Wallis és Hoorn sziget	255	5.754
Társaság szigetek (Archipel de la Société)	1.647	25.574
Makatea (Aurora)	25	1.086
Paumotu szigetek	860	4.276
Marquesas szig. (Iles Marquises)	1.274	2.255
Gambier sziget	30	501
Austral (Tubuai) sziget	124	2.940
Rapa (Oporo) és Bass sziget	40	230
Brit-francia közös területek:		
Új-Hebridák (New Hebrides, Nouvelles Hébrides)	13.230	58.700
ebből:		
Banks sziget	800	—
Torres sziget	132	—
Amerikai birtokok:		
Hawaii szigetek (Sandwich Islands)	16.701	357.649
ebből:		
Hawaii	10.398	64.895
Oahu	1.554	123.527
Kalawao	28	667
Kauai és Niihau	1.666	29.438
Maui stb.	3.061	37.385
Guam	544	18.620
Amerikai Szamoa (American Samoa)	156·7	8.763
ebből:		
Tutuila	103·6	6.616
Manua sziget	46·6	2.060
Swains sziget	3·9	87
Rosa sziget	2·6	—
Japáni birtok (régebben német):		
Mariannák	639	3.614
Karolinák	1.340	35.541
Marschall szigetek	170	9.446
Chilei birtok:		
Isla de Pascua (Husvét szigetek)	120	228
Salas y Gomez	4	—
Összesen	968.945	2,140.029

***Óceánrepülések.** Elsőízben 1919 máj. 16. repülte át az óceánt *Read* amerikai repülő a New York, Halifax, Lisszabon, Plymouth útvonalon. Útja 11 napig tartott. Az út hossza 6000 km volt. A legnagyobb feltűnést *Lindbergh* ezredes 1927 máj. 20. végrehajtott repülése keltett, aki 5800 km távolságot (New York—Párizs) teljesen egyedül, 33½ óra alatt repült be. *Sesztakov* és *Bolotov* orosz repülők Szibérián keresztül repültek Moszkvából New Yorkba. 20.000 km hosszú útjukat 167 rep. óra alatt tették meg. *Balbo* olasz tábornok repülőrajával Orbetello—Rio de Janeiro közti 10.350 kmnyi távolságot 61½ óra alatt repülte be. 1931 júl. 15. *Endresz* és *Magyar* repülők *Harbour Grace—Bicske* útvonalat 26 óra 20 p. alatt tették meg és ezzel új világrekordot állítottak föl. 1933 júl. 5. *Balbo* tábornok repülőrajával Olaszországból New Labradorba és vissza repült. *Codos* és *Rossi* francia repülők a New York—Rajak (Szíria) útvonalat (9460 km) 55½ óra alatt repülték be.

Ochs, *Siegfried*, német karmester, megh. Berlin, 1929 febr. 5. *(XIV. köt.)*

O'Connor, *Thomas Power*, ír politikus és újságíró, megh. 1929 nov. 18. Utolsó műve:

Memoirs of an Old Parliamentarian (1929). *(XIV. köt.)*

Odessza *(Ogyessza)*, déloroszországi kikötőváros, (1933) 497.000 lak.

***O'Donnell,** *Peadar*, ír-angol regényíró, szül. 1896., a fiatal írógeneráció legjelentősebb tagja. Művei: *Storm* (1920); *Islanders* (1925); *Adrigoole* (1928); *The Knife* (1931). Drámája: *Wrack* (1932).

Odry *Árpád*, színész, a Nemzeti Színház tagja, 1927. megkapta a Kisfaludy Társaság Greguss-jutalmát, 1930. pedig a III. oszt. Magyar Érdemkeresztet. 1930. a m. kir. orsz. Színművészeti Akadémia igazgatója lett. *(XIV. és XX. köt.)*

***O'Duffy,** *Eoin*, ír tábornok és politikus, szül. 1892. Mérnök és építész volt, 1917. belépett az ír köztársasági hadseregbe, az angol-ír tárgyalásokon ír katonai szakértő volt, majd az önálló ír hadsereg főparancsnoka lett, Cosgrave megbízásából rendőrhadsereget szervezett De Valera hívei, a sin feinek ellen való hadjáratra. Ennek kormányrajutása után még egy esztendeig viselte tisztét, de aztán fasiszta irányú törekvései miatt le kellett mondania. Ezután megszervezte a kékingesek mozgalmát.

Oechsli, *Wilhelm*, svájci történetíró, megh. Weggis, 1919 ápr. 26. *(XIV. köt.)*

Offset-nyomás, l. *Guminyomás, XXI. köt.*

***O'Flaherty,** *Liam*, ír-angol regényíró, szül. Aran-sziget, 1896., először jezsuitaszerzetes, majd kilépett, sokat utazott és brutálisan reális regényeket írt. *Thy Neighbour's Wife* (1923); *Mr Gilhoaley* (1926); *The Puritan* (1931); *Skerrett* (1932); *I Went to Russia* (1931). Magyarul megjelent: *Az aranyház* (1934.)

O. G. P. U., l. *G. P. U. (XXI. köt.)*

Ohio, az Északamerikai Egyesült Államok egyik állama, (1930) 6,646.697 lak., népsűrűsége 63. Lakosságából 309.304 néger. 219.226 farmja 8·71 millió ha-nyi szántóföldet tart üzemben. Állatállománya (1934, 1000 drb.-ban): ló 489, szarvasmarha 1708, sertés 2287, juh 2110. Bányászata 1929. 220·1 millió dollár értékű bányaterméket szolgáltatott.1931. 9877 ipari üzeme 506.960 alkalmazottal 3166 millió dollár értékű árut gyártott. 1929. 15.335 km hosszú gőzvasútja és 3299 km hosszúságú villamosított vasútvonala volt.

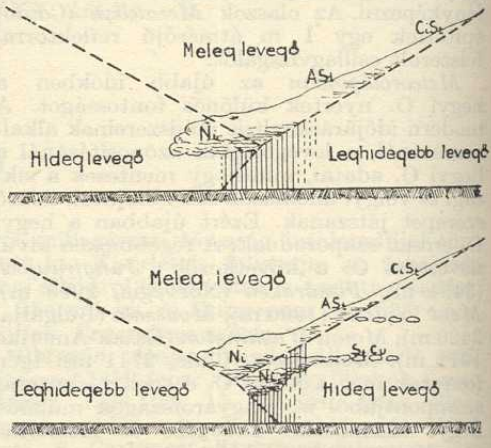
***Ohmann,** *Friedrich*, osztrák építész, szül. Lemberg, 1858 dec. 21, megh. Bécs, 1927 ápr. 6. Vezette a bécsi Burgtheater, a deutschealtenburgi, spalatoi és magdeburgi múzeumok építését. Önálló művei: Sasház (Prága Zwieback árúház (Bécs), a Wien-folyó mederkiképzése stb.

***Ojetti,** *Ugo*, olasz író, szül. Róma, 1871 júl. 15, 1929 óta *Pegaso* folyóirat szerkesztője és az *Accademia Reale d'Italia* tagja. Művei: *L'amore e suo figlio* (1913); *Mio figlio ferroviere* (1921); *Cose Viste* (1923—25) stb.

***O. K.** (kiejtése: *oké)*, amerikai angol kifejezés, annyit tesz, mint: rendben van, el van intézve. A szó etimológiája homályos, valószínűleg *Otto Knudsen* szolid üzleteiről ismert bankár nevének kezdőbetűiből származik. Amerikában teljesen kiszorította a régebben használt *all right* kifejezést.

***Okimono.** Öncélú japáni kisplasztikai alkotás. Többnyire csont- vagy fafaragványok, cserép- vagy porcellánkészítmények. A régi O.-k, melyekben a művészek tiszteletben tartották az anyagszerűség követelményeit, kiválóak. Az újabbak nagy részét a munkabeli készség túlzott fitogtatása jellemzi. A sokalakos O.-k különös kedveltségre tettek szert Európában.

***Okklúzió,** az a jelenség, amikor egy előrehaladó hidegfront az előtte levő melegebb levegőt a magasba emeli. Eredetileg azt a folyamatot értették alatta, amikor egy *ciklon*

hidegfrontja a melegfrontot utólérte és a meleg szektort magasba emelte; ma általában minden magasba emelt frontot O.-nak mondunk. Az O.-knak két lényegesen különböző tipusát az ábrák mutatják.

Oklahoma, az Északamerikai Egyesült Államok egyik állama, (1930) 2,396.040 lak., abból 172.198 néger, 92.725 indián. 1930. 203.868 farmja 13·76 millió ha szántóföldet foglal magába. Állatállománya (1931, 1000 drb-ban): ló 455, szarvasmarha 1994, sertés 907, juh 184. Texas és Kalifornia után O. az Egyesült Államok harmadik legnagyobb nyersolajtermő területe, 26.705 km hosszúságú távvezetéke van üzemben, 1927. 153·3 millió dollár értékű tisztított petróleumot állítottak elő. 1931. 1322 ipari üzeme 218·7 millió dollár értékű árút gyártott. 1930. 9781 km hosszú gőzvasútja és 349 km hosszúságú villamosított vasútvonala volt.

***Októda,** nyolcelektródos elektroncső, amely a transzponáló (szuperheterodin rendszerű) rádióvevő készülékek részére készül. Az O.-val megoldandó feladat egyrészt a nagyfrekvenciájú segédrezgés előállítása, másrészt a segédrezgésnek a venni kívánt adóállomás frekvenciájával való összekeverése, az ú. n. középfrekvenciának az előállítása céljából. Az O. az elektroncsőtechnika mai állása sze-

rint ezeket a feladatokat igen tökéletesen oldja meg. A vezérlőrácsra adott negatív előfeszültség mértékének megfelelően az erősítés mérve is szabályozható, ami viszont az önműködő hangerősségszabályozás szempontjából fontos.

Oku, *Jasukata gróf*, japáni tábornok, megh. Tokió, 1930 júl. 20. *(XIV. köt.)*

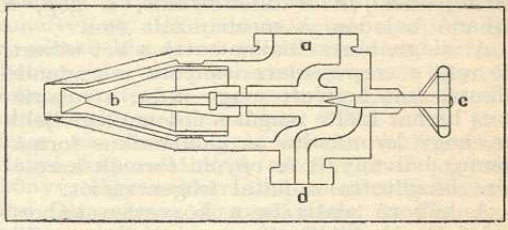
***Olaf,** norvég trónörökös, szül. Appleton House, Sandringham (Anglia), 1903 júl. 2. 1929 márc. 21. megnősült, felesége *Märta* svéd hercegnő.

Oláh *Gábor*, tanár, író, újabb művei: *Válogatott költemények* (1927); *Isten kémje* (1929); *Pokol* (1931); *Panoráma* (1933) versek; *Szárnyas ember* (1929); *Uj Evangélium* (1931) regények; *Széchenyi alkonya* (1932) színdarab; *A művészi alkotás lélektana* (1927); *Költők és írók* (1932) tanulmányok. *(XIV.* és *XX. köt.)*

Oláh *Gusztáv (Lándséri* és *Talmácsi)*, elmeorvos, nyug. h. államtitkár, 1925. nyugalombavonulása alkalmával megkapta a h. államtitkári címet. Ugyanakkor elmebetegügyi miniszteri biztos. Minden elmeügyi mozgalomban részt vett, megalapította az elmebetegápolói iskolát is. A Magyar Elmeorvosok Egyesületének elnöke és az Igazságügyi Orvosi Tanács alelnöke. Új elmebetegügyi törvényt dolgozott ki, mely külföldön is méltánylást nyert. Fáradhatatlan előharcosa az elmebetegek szabadabb, modernebb kezelésének és főleg az elmebetegségek megelőzésének és a lelki egészségnek. Ezért alapította meg a Magyar Elmevédelmi Ligát és az első magyar elmebeteg tanácsadó-állomást a Lipótmezei áll. elmegyógyintézetben. *(XIV.* és *XX. köt.)*

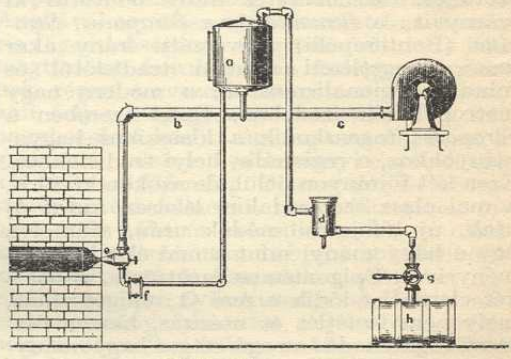
***Olajkapcsoló,** nagy váltakozóáramú teljesítmények lekapcsolására szolgáló kapcsoló, amelynél az áram megszakítása olaj alatt történik. A megszakításnál ugyanis mindig Volta-féle ív keletkezik, nagy teljesítmények lekapcsolásánál az egyszerű kapcsoló olyan ívet húzna, amelytől a kapcsoló megolvadna. Az olaj alatt is keletkezik ív, de ez csak addig tart, amíg a váltakozóáram erőssége a zérus ponthoz ér, illetve, míg a visszatérő feszültség az érintkezők hirtelen eltávolodása miatt már nem tudja az ívet újból kigyujtani. Egyenáramú teljesítmény lekapcsolására ennélfogva nem alkalmas.

***Olajtüzelés** újabban mindjobban tért hódító, főként mozdony- és hajóüzemben használatos fűtési mód. Legelőször az orosz vasutakon és hajókon alkalmazták, ma külföldön és nálunk is stabil- és mozgókazánüzemben széleskörű alkalmazást talál. Fűtőanyagul nyersolajat (nafta) vagy annak desztillátumait (petróleum, gázolaj, benzin, kátrány és kátrányolaj, mazut stb.) alkalmazzák. A kátrányolaj fűtőértéke 8000—11.000 kalória közt váltakozik, a legjobb kőszén 7—8000 kalóriás melegfejtőképességével szemben. Emellett előnyei: tökéletes elégés, hamu- és salakmentes tüzelés, a fönntartási költség kevesebb, olcsó, silány kőolaj desztillátumok jól fölhasználhatók, rostély és a fűtőtér körülményes építése elmarad stb. Az olaj adagolása gőzejektorral, komprimált levegővel v. szivattyú útján történő porlasztással mehet végbe. Ezek közül ma általánosan a porlasztást alkalmazzák, mint amellyel a legsűrűbb kátrány is ködszerű állapotban lövelhető be a tűztérbe, hol a levegővel jól keveredve, tökéletesen és hőértékének teljes kihasználása mellett elég. Szokás a fűtőanyagot gőzzel fűtött csőkígyóval is előmelegíteni. A porlasztáshoz a Körting-féle gőzsugárporlasztó használatos.

Alacsony nyomású égő olajtüzeléshez

Gőzhajóknál az általánosan használt többszörös expanziójú (1—4-szeres) nagynyomású (20—30 atm.) kondenzációs és 350—400 C°-ra túlhevített gőzzel dolgozó modern dugattyús gőzgépek — valamint a hadi- és luxus-személyhajóknál használt különféle gőzturbinák — mint Curtis, Parsons, A. E.

Olajtüzelő berendezés

G., Zölly, Brown-Bovery, Germania stb. mellett újabb időkben a nyersolajmótor (Diesel) erőtelep és az eddig is már használt Bellewille-, Dürr-, Yarrow-, Schulze-, Thorncroft- stb. rendszerű széntüzelésű kofferkazánok mellett az olajtüzelés hódít tért. O.-re úgy a mótornál, mint a kazánoknál barna- és kőszénkátrányolajat, petroleumgyártási termékeket, mazutot stb. használnak, melyet általában a hajó dupla fenekébe elhelyezett cellákban tárolnak. A tüzeléshez az olaj centrifugális v. gőzsugár v. pneumatikus fúvókkal, porlasztással kerül be a rostélynélküli tüzelőcsőbe v. pedig a samottal falazott tágas tűztérbe, hol 1600 C° égési hőfokon tökéletesen elég. Németországban már 1925. a hajók 25%-át olajjal fűtötték.

Ez a százalék Oroszországban, Amerikában sokkal nagyobb.

Olasz irodalom. A XIX. sz. végén uralkodó naturalista (Verga), pszichológiai (Fogazzaro) és esztétikai irányzat (D'Annunzio) reakciójaképpen két újabb irodalmi irány bontakozik ki a XX. sz. legelején : a mélabús, csendes *crepuscolare*, és a forradalmi, hangos *futurista* irányzat. A *krepuszkuláris* írók keresik az egyszerűt, az aprót, a szerényet ; hangjuk elegiákus, bensőséges. A *futuristák* minden hagyomány esküdt ellenségei, destruktívek, a túlzott modernség elvakult hívei ; ideáljuk a dinamizmus, a gép, a rohanó haladás, a mechanizált élet.

A világháború elhallgattatta a két tábort, de míg a crepuscolare irányzat maradandó alkotásokat hagyott maga után, a futurizmus hamar kiélte magát s érdeme legfeljebb az, hogy lerombolta az akadémikus formalizmus bálványait és egyéni formák keresésére buzdította a fiatal írógenerációt.

A háború alatti és a közvetlen háború utáni O. a dilettantizmus jegyében zajlik le. Az irodalomból is üzleti konjunktúra lett. Ennek az egészségtelen állapotnak igyekezett véget vetni a *La Ronda* római szépirodalmi folyóirat, mely, bár rövid életű volt, mégis visszaadta becsületét az O.-nak és több komoly irodalmi tehetséget indított útnak. Döntőül beleszólt végül az új O. kialakulásába a fasizmus, amidőn is két újabb erőteljes, de ellentétes irány bontotta ki szárnyait : a *Stracittà* és a *Strapaese*. *Stracittà* (Bontempelli) univerzális irány akar lenni, függetlenül minden tradíciótól és minden regionalizmustól ; a modern nagy metropóliszok irodalma. Ezzel szemben a *Strapaese* ragaszkodik a klasszikus hagyományokhoz, a regionális, helyi tradíciókhoz. Ezen két főirányon belül, de azokon kívül is, a mai olasz szépirodalom lázasan kutat új utak, új kifejezési módok után, számolva úgy a hagyomány, mint a mai élet követelményeivel. Epigonizmus és úttörés, ebből a két elemből adódik a mai O.: epigonizmus, mely nem ismétlés és utánzás, hanem ésszerű ragaszkodás az egészséges hagyományhoz; úttörés, mely számol a jelennel és a jövővel s e mellett izig-vérig olasz.

A mai O. arra törekszik, hogy az író egyéniségének plasztikus visszatükrözése mellett, híven tárja fel előttünk a mai olasz társadalomban élő olasz ember típusát, az új olasz nemzedék eszményeit, törekvéseit, követelményeit, egy szóval a megújhodott Olaszországot.

Nagyobb, reprezentatív írók : Luigi *Pirandello*, Salvatore *di Giacomo*, Grazia *Deledda*, Alfredo *Panzini*, Marino *Moretti*, Ada *Negri*, Filippo Tommaso *Marinetti*, Giovanni *Papini*, G. A. *Borgese*, Massimo *Bontempelli*, Francesco *Chiesa*, Brono *Cicognani*, Riccardo *Bacchelli*, Umberto *Fracchia*, Fausto Maria *Martini*, Federico *Tozzi*, Corrado *Alvaro*, Francesco *Perri*, Leonida *Repaci*, Guelfo *Civinini*, Piero *Gadda*. *(XIV. és XX. köt.)*

Olasz művészet. A legújabb olasz festészet eltávolodást jelent a nemrég még jelentékeny szerepet játszó futurista művészettől és ismét a közvetlen természetmegfigyelést tekinti kiindulópontnak, ezt egyesíti a renaissanceból merített formai tanulságokkal. Voltaképpen új-klasszikus festészetnek mondhatnók, művelőinek legnagyobb része magát *novecentistá*-nak nevezi. Törekvéseik eredménye egy oly festészet, amely nagy súlyt vet a természetben látott formák plasztikusságára és a szigorú rajzra. Képviselői közé tartozik pl. *Carra*, *Casorati*, *Oppi* stb. A szobrászat kevés figyelemreméltót mutat fel; az építészet hol a hazai renaissance formanyelvéből merít, hol a nyugati (francia, hollandi) legmodernebb alakítások stílusához simul, anélkül, hogy ezen a téren döntő jelentőségű művet hozott volna létre. *(XIV. köt.)*

Olaszország, az anyaország területe 310.137 km², (1931) 41,709.581 lak., népsűrűsége 133, lakosságának 97·6%-a olasz, 1·97%-a horvát és szlovén, 0·6%-a német, 0·4%-a görög és albán, 0·2%-a francia.

Gyarmatai:

	Terület	Lakosság	Népsűrűség
Ázsiában :			
Rodi (Rodosz)	1.404	118.100	44
Dodecaneso (Dodekánesz)	1.140		
Afrikában :			
Líbia (Tripolitania és Kirenaika)	1,650.000	825.000	0·5
Eritrea	119.700	621.780	5·2
Somalia és Juba föld ..	496.122	1,010.815	2·5

Főbb mezőgazdasági terményei (1931, 1000 q-ban): búza 67.477, rozs 1574, árpa 2399, zab 6047, rizs 6475, tengeri 18.435, burgonya 19.452, cukorrépa 23.000, dohány 493, bor 36.319 hl. Állatállománya (1930, 1000 drb-ban): ló 967, szamár és ösvér 1308, szarvasmarha 6892, sertés 3157, juh 9896, kecske 1791, bivaly 9. Bánya- és bányaipari termékei (1930, 1000 tonnában): vasérc 727, mangánérc 10, rézérc 18, cinkérc 185, ólomérc 50, aranyérc 3, kőszén 207, barnaszén 559, kősó 63, aszfalt 52, bauxit 143, grafit 5·6, nyerspetróleum 7, nyersvas 543, nyersacél 1542, ólom 24·5, higany 1·9, nyerskén 349, Vasútvonalainak hossza (1930) 16.749 km, távíróvonalainak hossza 521.838 km, távbeszélővonalainak hossza 1,370.432 km. Keresk. hajóparkja (1931, a 100 tonnánál nagyobb egységeket véve figyelembe) 1347 egység, 3,335.673 tonnatartalommal, abból gőzös és motoros hajó 1101, 3,273.525 tonnatartalommal. Külkereskedelmi forgalmában (1933) a behozatal értéke 17.392 millió, a kivitel értéke 15.939 millió lira. Fontosabb behozatali cikkei: gabona és konyhakerti növények, gyapot szén, ásványolaj, gyapjú és gyapjúszövet, vas és acél, gépek és készülékek, állati bőrök, fa és faárú, élőállatok, gyarmatárúk és cukor, hús, állati és növényi olajok, réz és rézárú stb.; fontosabb kiviteli cikkei: selyem és

selyemárú, korai zöldségek és déligyümölcsök, gyapot, gyapjúszövet, gépkocsik stb.

Története. Az 1926 ápr. törvénybe iktatott korporációs törvény, az 1927 ápr. hozott Carta del Lavoro és az 1928-i törvény, amely a fasiszta nagytanács intézményét léptette életbe, adják az alapját az olasz fasiszta állami berendezkedésnek. A kormányhatalom a fasizmus kormányrajutása óta változatlanul *Mussolini* kezében összpontosult. Az olasz politika nevezetes eseménye volt a Vatikánnal 1929. kötött laterán egyezség, amely az olasz királyságot kibékítette a Vatikánnal azon az alapon, hogy az olasz kormány elismeri a pápa függetlenségét és Vatikán város különállását. 1931 nov. *Grandi* külügyminiszter Washingtonban járt az Amerikával való gazdasági és politikai kapcsolatok érdekében. Olaszország külpolitikája a világháború után szembekerült volt szövetségeseinek törekvéseivel. Tengerészeti, gyarmati, hatalmi céljainak akadályát elsősorban és különösen Franciaországban és ennek szövetségeseiben látta. Ennek természetes következménye volt Olaszország közeledése volt háborús ellenségeihez és ezek között elsősorban Magyarországhoz. Ezek a szempontok vezették népszövetségi politikájában is. 1932 ápr. Mussolini a Popoloban megjelent egyik cikkében a Népszövetség egyoldalúságát okolja azért, hogy Európa népei nem találják meg a megbékülés útját és követelte, hogy a Népszövetség függetlenítse magát a párizskörnyéki békeszerződésektől röviddel ezután Grandi külügyminiszter Németország terheinek könnyítését követelte és jogosnak mondta a német birodalomnak a nyersanyagokat termelő területek után való törekvését. Az olasz-magyar viszony bensőségességének megnyilatkozása volt *Gömbös* miniszterelnöknek 1932 szeptemberi látogatása Rómában. Olaszország és Jugoszlávia viszonyában sok esetben merültek fel zavaró körülmények. Amikor a dalmáciai Traunban a velencei származású százados építményekről letörték a Velence címerét ábrázoló szárnyas oroszlánokat, a vitában nemcsak sajtótámadások és tüntetések történtek, hanem kormánymegnyilatkozások is elhangzottak, amelyek fölötte idegessé tették a két hatalom között való hangulatot. Olaszország rokonszenvet mutatott a Németországban uralomra jutott nemzeti szocialista rendszer iránt, amely nemcsak külsőséges formaságokat, hanem rendszerének alapelvét is az olasz fasizmustól vette át. De a német nemzeti szocialista pártnak az a törekvése, hogy Ausztriát az uralmi rendszer egyenlővé való tételével hozzákapcsolja Németországhoz, nagy változást idézett elő Olaszország politikai magatartásában : most már mind rendszeresebbé lett Olaszország együttes állásfoglalása Franciaországgal és Angliával. Már ennek az új politikának a kifejezője volt a Mussolinitől kezdeményezett és 1933 jún. létrejött négyes egyezmény. Változatlanul barátságos maradt azonban Magyarországhoz való viszonya. Gömbös Gyula miniszterelnök 1933 júl. látogatást tett Rómában. A következő hónapok során a német-osztrák kérdés és a kátyubakerült leszerelés kérdése foglalkoztatta Olaszországot is. 1933 aug. *Dollfuss* tett látogatást Mussolininél, aki a kiadott hivatalos jelentésben is hangoztatta, hogy Olaszország minden eszközzel kész Ausztria függetlenségének megvédésére. A következő hónapban támadást-kizáró szerződést kötött Szovjetoroszországgal és 1934 febr. jelent meg az angol-francia-olasz közös jelentés az osztrák kormány panaszáról, amelyet ez a Népszövetséghez nyujtott be a német birodalmi rendszernek az osztrák belügyekbe való beavatkozása miatt. Ugyane hónapban tett Budapesten látogatást *Suvich* olasz külügyi államtitkár. 1934 márc. jött létre az olasz-magyar-osztrák külkereskedelmi kapcsolatokról szóló római jegyzőkönyv. Ugyanakkor állapította meg Mussolini Olaszország Jugoszláviával és Franciaországgal való viszonyának javulását. Nem változtatott ezen a fejleményen Mussolininek és *Hitler* kancellárnak 1934 jún. 14—16. Velencében történt találkozás és két napon keresztül folytatott tanácskozása sem. A következő hónapban Bécsben megkísérelt nemzeti szocialista államcsíny arra késztette Mussolinit, hogy több hadosztályt vonjon össze az olasz-osztrák határon. 1934 szept. 27. Olaszország Franciaországgal és Angliával együttes nyilatkozatot tett Ausztria függetlenségének megvédéséről. 1935 jan. megtörtént *Laval* francia külügyminiszternek régen tervezett látogatása Rómában, ami teljes megegyezést hozott létre a két nagyhatalom között úgy az osztrák, mint a gyarmati, valamint valamennyi egyéb függő kérdésben. 1935 márc. Olaszország és Abesszinia között felmerült határvillongások fenyegettek háborús veszedelemmel, az olasz kormány egymásután behívta a különböző korosztályokat és csapatokat szállított Afrikába, amikor nyilvánosságra került a német kormány hivatalos bejelentése arról, hogy a versaillesi békeszerződés intézkedései ellenére behozza az általános védőkötelezettséget és 550.000 békelétszámú hadsereget tart majd fenn. Olaszország ennek a bejelentésnek hatása alatt a behívott fegyveres erőn kívül újabb korosztályokat szólított fegyverbe és 600.000 főnyi hadsereget helyezett készenlétbe.

Olasz zene, ma is hű hagyományához, a dallam kultuszához, csak egy kis töredéke zeneszerzőinek műveli az ú. n. új zenét. Az alaphangot és a hangrendet megtagadó ú. n. *atonális zene* vezérférfia, Alfredo *Casella*, aki először kamarazeneművekkel lépett fel, utóbb az opera terén tett sikertelen kísérletet. Követői közül Mario *Castelnuovo-Tedesco* és Vittorio *Rieti* nem írtak operát, de — a mérsékeltebb hangú Franco *Alfano*, Gianfrancesco *Malipiero*, Ildebrando *Pizzetti*, Ottorino *Respighi*, Riccardo *Zandonai* mintá-

jára — minden egyéb műfajban alkottak többé-kevésbbé jelentékeny műveket; ezek azonban csak kivételesen terjednek hazájuk határán túl. Az olasz zene mindig ismerte a recitativo-t, de Wagner „Sprechgesang"-ja óta gondosabb, művészi zenekari aláfestéssel alkalmazza, s persze a korszellemmel járó gazdag, csillogó hangszerelés új színben tünteti fel az olasz operát is, a kisebb zenei műfajokat is. Az utolsó évtizedekben sokhelyütt alakultak zenekarok, így a hangversenyek európai intézménye Olaszországban is otthonossá lett. Újabban az állam is több elismeréssel jutalmazza zeneművészeit, mint régente. Verdi halála után egy évtizedig nem volt a szenátorok között zenész, csak 1912. lett azzá Arrigo *Boito*; halála után csak 6 évvel, 1924., nevezték ki utódául *Puccinit*. 1929. alapították az *Accademia d'Italia*-t, tagjai évi 36.000 lirát élveznek, köztük 3 zeneköltő: *Mascagni*, *Giordano*, *Perosi* — de ezek az alapszabályok szerint nem lehetnek egyszersmind a szenátus tagjai. A többi zenei kiválóság: Adriano *Lualdi*, Giuseppe *Mulé*, Francesco *Ciléa*, Licinio *Refice* is méltón szolgálja művészetét. *(XIV. köt.)*

***Olbracht,** *Ivan* (valódi nevén Kamil *Zeman*) cseh szocialista regényíró, szül. Semil, 1882 jan. 6. Antal Stasek író fia. Bécsben és Prágában mint szocialista és kommunista ujságíró működött; regényeit élethű lélekrajz, plasztikus ábrázoló- és formaművészet jellemzi: *A legsötétebb börtön* (1913); *Jesenius színész csodálatos barátsága* (1918); *Guhaj Nikolaj, a rabló* (1933, rutén hőskölteméný).

Olgyai *Viktor*, grafikus és festő, megh. Salzburg, 1929 jún. 19. *(XIV. köt.)*

Olimpiai játékok. 1932 júl. 30—aug. 14-ig Los Angelesben tartották meg a X. modern olimpiászt. 41 nemzet 1650 versenyzője vett részt. A színes fajok általában előretörtek. Magyarország 51 versenyzővel szerepelt, versenyzőink 4 egyéni és 2 csapatbajnokságot szereztek.

Atlétika. Diszkoszdobás: 1. Anderson (USA) 49·48 m, 4. Donogán (Magyarország) 47·07 m. — *Súlydobás:* 1. Sexton (USA) 16·03 m. — *Dekatlon:* Baush (USA) 8462·25 pont.

Uszás. 100 *m gyorsúszás:* 1. Miyazaki (Japán) 58 mp. — 400 *m gyorsúszás:* 1. Crabbe (USA) 4 p 48·4 mp. — 4 × 200 *m gyorsúszóstaféta:* 1. Japán, 3. Magyarország.

Vizipoló: Bajnok Magyarország 8 pont, 36 : 2 gólarány.

Vívás. Kardvívás, egyéniverseny: 1. Piller (Magyarország). — *Kardvívás, csapatverseny:* 1. Magyarország. — *Női tőrvívás:* 1. Preiss (Ausztria), 3. Bogen Erna (Magyarország).

Birkózás. Légsúly: 1. Pearce (USA), 2. Zombori (Magyarország). — *Könnyűsúly:* 1. Pacome (Franciaország), 2. Kárpáti (Magyarország). — *Nagyközépsúly:* 1. Ivan Johanson (Svédország), 3. Tunyoghy (Magyarország).

Ökölvívás. Légsúly: 1. Énekes István (Magyarország).

Torna. Műszabadgyakorlat, egyéni verseny: 1. Pelle István (Magyarország). — *Műszabadgyakorlat, csapatverseny:* 1. USA 103 pont, 2. Magyarország 101 pont. — *Lóugrás, egyéni verseny:* 1. Pelle István (Magyarország). *(XIV. köt.)*

Olinthosz. 1927. az amerikai D. M. *Robinson* kezdte ásatni s e munkát több éven át folytatta. Megállapította, hogy a város nemcsak az akropolis-domb alján terül el, hanem továbbterjedt a síkságon. Utcái 5—7 m szélesek; csatornázás és vízvezeték volt a városban. A házak főleg égetetlen téglából épültek, gyakran emeletesek, erkéllyel. A ház központja impluviumos, oszlopos udvar, amely körül a helyiségek elrendezkednek; falfestésmaradványok, fürdőszobák agyagkádakkal. Két temetőben mintegy 200 sírt tártak fel. Az ingó emlékek: kb. 400 terrakottaszobor, 750 váza, 5—600 bronztárgy, rengeteg érem, köztük sok olynthosi veret. *(XIV. köt.)*

Irodalom: D. M. Robinson, *Excavations at Olynthus* és a jelentések az American Journal of Archeology, 1928. s köv évfolyamaiban.

Ólom, újabb ötvényei közül megemlítendők az alkalit és alkali földfémeket tartalmazó Ó.-csapágyfémek, amelyeket a németek az óntartalmú fehérfémek helyett a világháború folyamán kezdtek használni; ezek az ötvények 3—5% báriumot, kalciumot vagy stronciumot és még rendszerint néhány tized % nátriumot tartalmaznak. Az Ó.-termelés nagysága évi 1·1—1·2 millió t; ebből 25% az Egyesült Államokra, 12—12% Mexikóra és Kanadára, 8% Németországra és 7—8% Spanyolországra esik. Az Ó. ára jelenleg 35 P/q, a háború előtti árnak mintegy 45%-a.

A világ Ó.-termelése 1929. már 50%-al meghaladta a világháború előtti szintet, de a válság során ismét visszaesett nagyjából ugyanarra a termelési fokra. A világtermelést a következő adatok mutatják :

	Ólomtermelés tonnában
1913	1,185.600
1929	1,742.200
1930	1,646.200
1931	1,363.000
1932	1,148.500
1933	1,148.800

Az 1933-as termelésből 264.200 tonna esett az Amerikai Egyesült Államokra, 115.500 tonna Kanadára, 119.600 tonna Mexikóra, 135.000 tonna az ausztráliai és 73.200 tonna a birmai Ó.-bányákra.

Magyarország nyers-Ó. behozatala a következő volt :

	Mennyiség q	Érték P
1929	48.356	3,123.798
1930	45.723	2,697.657
1931	46.659	2,006.337
1932	46.281	1,480.992
1933	34.698	1,055.366
1934	62.956	1,838.000

(XIV. köt.)

***Ólombronz.** 5—10% ónt, 1—20% ólmot, rezet, ezenkívül néha még nikkelt, cinket és

foszfort is tartalmazó ötvény. Az ólom a bronz szilárdságát rontja. 6% ólom jelenlétében pl. 27·4 kg/mm²-ről 15 kg/mm²-re csökken; az önthetőség és a forgácsolhatóság viszont jelentékeny mértékben javul az ólom jelenlétében; nevezetes sajátsága még az Ó.-nak, hogy rendkívül jól cizelálható. Eme sajátságai folytán művészi tárgyakat, szobrokat szokás belőle készíteni, amelyeknél a tetszetős külső fontos, szilárdsági igénybevétel azonban nem fordul elő. Amerikában nagyterhelésű csapágyak bélelésére is használják.

***Olschki,** *Leonard*, német romanista, szül. Verona, 1885 júl. 15. 1917. heidelbergi egyetemi tanár. Művei: *Der ideale Mittelpunkt Frankreichs im Mittelalter* (1913); *Galilei und seine Zeit* (1927); *Französische Text- und Bilderhandschriften der deutschen Bibliotheken* (1932). Dante *Divina Commedia*-ját német magyarázatokkal adta ki. (1918 és 1922.)

Omaha, város Nebraska államban, az Egyesült Államokban, (1930) 214.006 lak.

Oman, angol védelem alatt álló keletarábiai szultánság, területe 150.900 km², kb. 500.000 lak. Behozatala (1931) 282.478, kivitele 132.797 font.

Oman, *Charles William Chadwick, Sir*, angol történetíró újabb művei: *Napoleonic Studies* (1929); *A History of the Peninsular War* (1930); *The Coinage of England* (1931) stb. *(XIV. és XX. köt.)*

Ompteda, *Georg Freiherr von*, német regényíró, megh. München, 1931 dec. 10. *(XIV. köt.)*

Omszk, szibériai város, az 1931. hozzácsatolt Novoomszkkal és Leninszk-Omszkij-jal együtt 162.161 lak. Rádióleadó állomás.

Ón, drágasága miatt színállapotban ma már alig használatos; még az ónfóliát is majdnem egészen kiszorította a jóval olcsóbb aluminiumlemez. Ötvények készítésénél azonban még fontos szerepe van (bronz, harangfém, forrasztóón, fehérfém, britanniafém stb.); jelentékeny mennyiség szolgál vaslemezek bevonására. Az évenkénti óntermelés 100.000 t, amelynek javarésze (70%-a) Ázsia délkeleti részéből (Maláj-államok, Holland-India, Straits Settlements) származik, 21% pedig Boliviából; az európai termelés (évi 2000 t) egészen jelentéktelen. Ára mintegy 470 P/q, az 1909—1913. évi átlagos árnak 82%-a. *(XIV. köt.)*

A világ Ó.-termelése az 1929-es válságig erősen emelkedő irányzatot mutatott, de azóta meredeken csökkent és 1933. már mélyen a háború előtti termelés színvonala alatt maradt. A világtermelés a következőképpen alakult:

	Tonna
1913	132.500
1928	184.300
1929	195.100
1930	179.600
1931	156.200
1932	106.000
1933	100.100

Az Ó. világpiacát az angol vezetés alatt álló Ó.-kartel szabályozza; a termelésnek átlag 20%-át az angol és 50%-át a britthátsóindiai bányák szolgáltatják.

Magyarország gazdasági életének válságát, majd az ismét megélénkülő ipari tevékenységet az ónbehozatal szemléletesen mutatja:

	Mennyiség q	Érték P
1929	6.527	3,761.006
1930	4.975	2,169.100
1931	4.157	1,454.950
1932	2.795	838.500
1933	3.255	1,384.770
1934	4.556	1,911.000

Onciul, *Demetrius*, román történetíró, megh. 1923. A román tud. akadémia elnöke volt. Újabb művei: Stefan cel Mare şi Mihai Viteazul, Tradiţiunea istorica, Din istoria României, Fasele desvoltării istorice a poporului român, Mircea cel bătrân. *(XX. köt.)*

Oncken, *Hermann*, német történetíró, újabb művei: *Nach zehn Jahren* (1929) és *Politik und Kriegsführung* (1929). *(XIV.* és

O'Neill, *Eugene Gladstone*, amerikai drámaíró, újabb művei: *Desire under the Elms* (1924); *All God's Chillun got Wings. The Fountain* (1926), *Lazarus Laughed.* Legkiválóbb darabját: *Strange Interlude* (1928) *Különös közjáték* címen Budapesten a Vígszínházban adták elő. Színrekerült Budapesten *The Heiry Ape* c. színműve is *Szőrös majom* címen. *(XX. köt.)*

Oppler, *Ernst*, német festő, megh. Berlin, 1929 márc. 1. *(XIV. köt.)*

***Optikai hangolás,** nagy szűrőképességű (szelektivitású) rádió-vevőkészülékeknél célszerűnek mutatkozott a venni kívánt adóállomásra való pontos behangolás látható jelzése. Az O. történhet mutatós műszerrel, amelyet valamelyik önműködően állandó hangerősségre szabályozott erősítőcső anódkörébe kapcsolunk. A pontos behangolásnál az ilyen erősítőcső anódárama minimumra csökken, amit a műszer útján megállapíthatunk. A műszert neon-, vagy héliumtöltésű ködfénylámpa is helyettesítheti.

Oran, kikötőváros Alger francia gyarmaton, (1931) 163.743 lak., abból 129.896 európai.

Orbán *Antal*, szobrász, tanár, nevezetesebb új munkái: *Ország-szobor* Veszprémben, *gróf Zichy Nándor szobra* Budapesten. Több hősi emlék, a városmajori kisebb templom Kálvária-sorozata. Zala Györggyel együtt mintázta *gróf Tisza István* szobrát stb. Naturalisztikus irányban dolgozik. *(XX. köt.)*

Orbán *Dezső*, festő, az 1930-i barcelonai világkiállításon *Csendélet* c. képével aranyérmet nyert. 1931. az Atelier művészeti tervező- és műhelyiskola igazgatója. *(XX. köt.)*

Orbók *Attila (Kökösi)*, író, hírlapíró, 1933. a Függetlenség c. politikai napilap külpolitikai rovatvezetője és színikritikusa. Az amerikai Mark Twain Társaság tb. alelnöke. Újabb művei: *A színésznő* (1924); *A Nemere lányok* (1926); *A magas iskola* (1927); *Páris élete* (1927); *Budapester Notizbuch* (1927); *Párisi notesz* (1927). *A népbiztos*

(Új Színház, 1925); *Fiacskám* (u. o., 1927); *A bécsi menyasszony* (Nemzeti Színház, 1928); *Nem válok el* (Kamara Színház, 1933). *(XX. köt.)*

Orczy *Emma* bárónő, angol írónő, művei közül újabban az *Összekuszált fonal*, *Pimpernel Erdélyben*, *Ferenc József gyertyatartói* c. regények jelentek meg magyar fordításban. *(XIV.* és *XX. köt.)*

***Ordsonikidzse,** *Grigorij Konstantinovics*, szovjetorosz államférfi, szül. Gonesa, 1886, georgiai származású, 1903. csatlakozott a szociáldemokrata párthoz. Forradalmi tevékenysége miatt 1912—15. be volt börtönözve. 1920—21. Örményországban és Georgiában megszervezte a szovjetrendszert. Népbiztos, a központi végrehajtóbizottság és a legfelsőbb gazdasági tanács elnöke. Sztalin legbizalmasabb munkatársa.

***Ordsonikidzse,** *Vladikavkáz* orosz város új neve 1931 óta. 1926. 74.000 lak. Pedagógiai és mezőgazdasági intézetei vannak, Észak-Kaukázus kulturális gócpontja.

Orenburg, a Közép-Volga területén levő szovjetoroszországi város, (1931) 129.461 lak. O. egykori kormányzóságot 1928. megszüntették. Rádióleadóállomás.

***Orestano,** *Francesco*, olasz filozófus, szül. Alia, 1873 ápr. 14. Tanulmányait Németországban végezte. 1907. Palermo tanára, 1924. visszavonul a magánéletbe. Tagja az Accademia Reale d'Italia-nak. Művei: *L'originalità di Kant* (1905); *Corso di filosofia del diritto* (1923—24); *Nuovi principi* (1925).

Orgona. A világ egyik legrégibb O.-ja került elő az aquincumi (Óbuda határában) ásatások alkalmával: a Kr. u. 228-ból való vízi-O.-tCaius Julius Viatorinus (az aquincumi városi tanács tagja) ajándékozta volt a posztókészítők céhének (collegium centenariorum), amelynek ő prefektusa volt; nem teljesen ép, de még ilyen is csak a tunisi múzeumban van, a karthagói ásatásokból, tehát ritkasági értéke felbecsülhetetlen.

Régebben is, de főleg félszázad óta a tömérdek találmány és újítás az O.-kat egymástól annyira eltérővé tette, hogy a legképzettebb O.-művésznek is, ha valahol hangversenyezni akar, az ottani hangszert előbb alaposan át kell tanulmányoznia; ezért már 1864. a mechelni orgonás-kongresszuson hangoztatták, hogy az O.-építésben bizonyos egységre kell törekedni; az 1917. alakult *Magyar Organológiai Társaság* kebelében, Geyer József és Zalánfy Aladár ki is dolgozták az egységes játékasztal tervét, mely mindenütt megértésre talált, de csak egy-egy új O.-n érvényesült. A sok modern, idegcsiklandozó hatásokra törekvő újítás ellen mint *egy* tábor lépett fel 1925 nyarán a Hamburgban és Lübeckben tartott német nagygyűlés (Organistentagung), mely az O. eredeti, nemes, fenséges hangzása érdekében az 1550—1650 közt épült barokk O.-k erényeit követelte a hangszer számára; ez a mozgalom máig tart és Németország számos városában szép eredményeket ért el. A régi és a modern O.-k előnyeit sikerült kompromisszummal egyesítette a pécsi Angster O.-építő cég Szegeden, az új fogadalmi székesegyházban. A még nem is egészen kész művet az 1931 szept. 6—14. Budapesten és Szegeden tartott I. Nemzetközi O.-kongresszuson mutatták be, amikor a főorgona 92 játékában, a kupolaorgona 12 és a karorgona 32 játékában gyönyörködtek a szakemberek. *(XIV. köt.)*

***Orient** *Gyula*, orvos, gyógyszerész, egyet. rk. tanár Kolozsvárott, szül. Nagybocskó, 1869 okt. 21. Középiskolai tanulmányait Máramarosszigeten és Rozsnyón, egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. Írt több gyógyszerészeti tankönyvet, rengeteg orvosi és gyógyszerészeti cikket magyar, német, francia, angol, román szaklapokba.

Orlik, *Emil*, német festő, megh. Berlin, 1932 szept. 28. *(XIV. köt.)*

Ormódi *Vilmos (Ormódi)*, közgazd. író, megh. 1932 dec. 7. *(XIV. köt.)*

***Orografikus eső,** ott áll elő, ahol a földfelszín alakulása (hegyek) a légáramlást felemelkedni kényszeríti. A felemelkedő levegő lehül, a benne levő vízgőz kicsapódik. Sokszor az orográfia csak hozzájárul az amúgy is meglevő felszálló légáramlás megerősödéséhez. A Föld számos vidékének éghajlatát az O.-k döntően befolyásolják. Parti hegységek pl. a tenger felől jövő páradús levegőből O.-t váltanak ki s megakadályozzák a levegő páratartalmának a szárazföld belsejébe való behatolását. A Föld legesősebb területei (a Himalája déli lejtői, a Hawai szigetek) csa-padékuk nagy részét az orografiának köszönhetik.

Orosháza, nagyk. Békés vm.-ben, (1930) 24.926 lak. Áll. fiú- és közs. polg. leányiskola, áll. felső mezőgazd. iskola. Ciroksepről- és kefegyár, 3 téglagyár, gőzmalommal kapcsolatos áramfejlesztő, 2 tégla- és cserépgyár, cipőgyár, 3 gőzmalom, jéggyár.

***Orosz film.** A mai O. jellegzetesen elüt az európai-amerikai filmgyártmányoktól. Témái kezdetben túlnyomóan politikaiak voltak. A világnézeti tendencia ma is megmaradt, a témakör azonban kibővült. Az orosz munkásmozgalom és a forradalom eseményein kívül megfilmesítették Tolsztoj, Gorkij és mások műveit; számos mai emberi problémát vetettek föl, filmeket készítettek, melyeknek hőse maga a föld volt vagy az anyagok, termények, a nagy építkezések, az emberi munka. Az első filmeket megrendítő élethűség és kollektív sorsábrázolás jellemezte, amit sajátosan újszerű optikai kifejezéssel valósítottak meg. A későbbi filmekben mindjobban tért nyert a művészi szintézis elve, a ritmikus vonalvezetés, a ritmikus képmontázs és általában a jeleneteknek egy új optikai elképzelés alapján való kapcsolása. Az új O. valamennyi periódusában uralkodik az öncélú sztárjátékkal szemben az együttes elve és állandó utalás a sorsközösségre. A napi és tör-

ténelmi eseményeket feldolgozó riportjellegű filmek közül legismertebbek: *A sztrájk, Véres vasárnap, Potemkin, A fővonal.* A kultúrfilmek közül fontosabbak: *Nafta, Erdő, Elektrifikálás, Sport és testkultúra, Kaukázus-film* stb. Az európai filmek irányához közelebb esnek játékvezetés és téma szempontjából egyaránt: *Polikuska, Feltámadás. Anya, Élő holttest,* amely utóbbi három az új orosz film legkiemelkedőbb alkotásai közé tartozik. Mégis az orosz gyártás diadala szempontjából két film volt döntő: az 1905-ös matrózlázadást megelevenítő *Potemkin*, Eisenstein alkotása és a *Dzsingisz khán* (Mongólia szabadságharcának legendája), Pudovkin műve. Az első dinamikus tömegjeleneteivel, újszerű beállításaival, a második színes fantáziájával, kifejezőerejével és a filmbe belevont népi figurák csoportjainak egyszerű, szuggesztív játékával élénken befolyásolta az egész mai filmet. *Az élet útjai*-val megkezdte az orosz gyártás a beszélőfilmek készítését is. 1921 óta magánvállalatok is működnek Oroszországban, de az irányítás ma is állami kézben van.

Orosz irodalom. A szovjetorosz irodalomban a bolsevista párton kívül álló írók, vagyis az ú. n. *poputcsikik* (proletárírók útitársai)vezettek 1928 végéig, az első ötéves terv *(pjatyiletka)* elrendeléséig. Bármiről szabadon írhattak, ha se nyiltan, se burkoltan nem támadták a bolsevizmust. A polgárháborúk, az éhínség, az apátlan-anyátlan utcai gyerekek nyomora, a lelki meghasonlás voltak főtémáik. Szomorú, de szép regényeket s elbeszéléseket írtak: Leonov *Leonid*, B. *Pilnják, Szejfulina*, V. *Inbar* (szül. 1891), K. *Fedin* (szül. 1892), Vrs. *Iványov* (szül. 1893), P. *Románov* (szül. 1884), J. *Ehrenburg* (szül. 1884), M. *Zosesenko* (szül. 1895). Velük ellentétben a *proletárírók* kommunista tanokat hirdettek műveikben: Vsz. *Lidin* (szül. 1894), *Libedinszkij* (szül. 1892), *Gladkov*, M. *Solochov (A csendes Don* szerzője), *Panferov, Fadjejev, Iljin, Gorbunov, Sztavszkij* és *Pávlenko*. A drámában A. *Tolsztoj, Lunacsarszkij* és *Katajev* tűntek ki. A költészetben tovább is *Bednyj, Bezimenszkij, Zsarov, Kljujev, Pasztternak, Volosin* vezettek.

A bolsevizmus tanítása szerint az irodalomnak agitáció, propaganda és a tömegek szervezése a célja. Mivel a *poputcsikik* ezt a „kötelességüket" nem teljesítették, noha már az első ötéves terv alkalmával figyelmeztették őket, a második ötéves tervben a szovjetkormány előírta az irodalom munkarendjét, hogy közös nevezőre hozza az összes írókat. A XVII. bolsevista kongresszus (1932) kimondta, hogy a második pjatyiletka gazdasági és társadalmi kérdései egyben az irodalom kérdései is. Minden író a bolsevizmus szellemében köteles tanítani olvasóit. Mivel a párthatározat értelmében minden írónak tudnia kell kötelességét, nincs szükség irodalmi vitákra és megbeszélésekre, ezért 1932 ápr. 23. az összes irodalmi és írói egyesületeket feloszlatták s az összes írókat az *Írók Szövetségében* egyesítették. A szövetség vigyáz rá, hogy minden író bolsevista szellemben írjon s a kormány célkitűzéseit népszerűsítse és dícsérje. A legújabb írók: *Suchov, Szobolev, Malyskin, Avdejenko* teljesen előírás szerint írnak. A drámaírók: *Kirson, Afinogenov, Visnevszkij, Bulgakov* egy-két elég jó darabbal gazdagították a színpadot. Igen érdekes a szovjetorosz ifjúsági irodalom. Nem költött mesét, hanem a mai életből vett eseményeket nyujt meseformában megírva. A főbb szépirodalmi és kritikai folyóiratok: *Krasznaja Nov, Novyj Mir, Literaturnaja uczeba, Nasi dosztizsenija, Zvjezda, Literatura i iszkusztvo, Literaturnoje naszljedsztvo, Literaturnyj Kritik.*

Az emigráns orosz irodalom élete lassú halódás. Még mindig a cári Oroszországot képviseli tartalomban és formában és erősen támadja a bolsevizmust. *(XX. köt. és Orosz nyelv és irodalom, XIV. köt.)*

Irodalom: Kuzmin *Sovr. piszateli* (1928); Sakulin, *Die russ. Literatur* (1931); Hofman M., *Histoire de la lit. russe d. l'orig. jusq'á nos jours* (1934); Bonkáló, *Képek a szovjetorosz irod. életből* (Kath. Szemle, 1931 IX. és 1932 V.).

Oroszlán *Zoltán*, archeológus, I. oszt. múzeumi őr. 1926. Németországban és Dániában volt tanulmányúton. 1930—31. a konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet ügyeit likvidálta. Ugyanezen években tanulmányúton volt Itáliában, Görögországban és a Balkánon. A Szépműv. Múzeum antik terrakottagyüjteményét rendezte s erről *A Szépművészeti Múzeum antik terrakottagyüjteményének katalógusa* (1930) c. történeti összefoglalást és leíró jegyzéket készített. Tudományos cikkei főként a provinciális kőemlékekkel foglalkoznak. *(XX. köt.)*

Orosz művészet. Az utolsó évek O.-t két vonás jellemzi az összes művészeti technikákban: a Szovjetek Köztársaságában a lassú lehiggadás, a Nyugatra menekült orosz művészek körében a szélső radikalizmus. Az utóbbi csoport, hol Németországban, hol Párizsban telepedett le és érezhetően hatott bizonyos nyugateurópai irányok kialakulására. Így a szobrászatban *Archipenko*, aki jóideig kubista elveket érvényesített, utóbb teljesen elszakadt a valóságtól, — a festészetben *Chagall* és *Kandinszki* szélsőséges expresszionizmusukkal. Alapjában egy gyökerétől megfosztott nemzedék, amely elvesztette a lényének megfelelő sajátos kultúrkörrel való benső érintkezést. Más a helyzet magában a Szovjetben. Az előző kalandos kísérletek után, amelyek a modern párizsi irányokkal voltak kapcsolatosak, egy józanabb realizmus irányában kezd lehiggadni az O., a nélkül, hogy eddig ezen a téren nagyobb jelentőségű alkotásokat mutatott volna fel. Az építészet a terjedelmes mérnöki szerkezetű gyárak, munkástelepek, laboratóriumok alakításával foglalkozik francia és német előképek nyomán, ugyanez mondható a tömeglakások megoldásairól is. *(XIV. köt.)*

***Orosz szinház.** A XVII. század közepe táján váltak népszerűvé a misztériumjátékok, ké-

sőbb Moszkvában a jezsuiták mutattak be iskoladrámákat. A XVIII. században egyes cárok rendeztek színielőadásokat. A XIX. században alakulnak meg az első — orosz nyelven játszó — színházak. Döntő szerepet játszik a fejlődésben az 1828. kiadott cári rendelet, amely magánszínházak megalkotását teszi lehetővé. Az orosz színjátszás virágzásnak indult, fő jellemvonása a minden pátosztól mentes realizmus. Új irányzatot jelentett a moszkvai Művész Színház megalakulása, amely szakítva a sztárrendszerrel, a harmónikus összjátékra fektetett súlyt. Az orosz színpad mesterei *Meyerhold* és *Tairoff* voltak. *Szergej Djagilev* alkotta meg a világhírű orosz ballettet. A nagyobb színpadok mellett ú. n. *studiók* (kísérleti színpadok) is létesültek és hathatósan támogatták új eszmék elterjedését.

Az orosz forradalom államosította a magánszínházakat és a politikai agitáció szolgálatába állította őket. *Meyerhold* lett az orosz színházak vezetője és nagyszerűen vitte diadalra a kollektív művészet eszméjét. A színházakon kívül a klubok és egyéb kultúrintézmények is rendeznek színielőadásokat. Gyakran a színrekerülő újdonságokat előzetes vitának vetik alá és az eredmény alapján átdolgozzák a darabot. A munkásokat a gyárakban a darabok értelmére előkészítik. A színházjegyeket az egyes szervezetek kapják és azok osztják ki rendkívül olcsó áron tagjaik között. Oroszországban több mint 500 színház van, amelyeket évente átlag 15 millió személy látogat. De a színházak számához hozzá kell adnunk a színházklubokat, színházegyesületeket, valamint a kísérleti színpadokat is, amelyeknek száma 75 ezerre tehető. A legfontosabb színházak Moszkvában és Leningrádban vannak.

Orosz szovjetköztársaság, a szovjet-uniónak egyik legnagyobb tagja; területe (1931.) 20,559.810 km², (1933) 113,923.200 lak. 1929. az addig részben megmaradt régi kormányzóságokat teljesen megszüntették és az O.-t a következő részekre osztották:

Területek, tartományok	Terület 1000 km²	Lakosság 1926. 1000-ben	Székváros
Távol-Kelet	2.771	1.295	Chabarovszk
Gorkiji (Njizsnij Novgorod) terület[1]	265	7.413	Gorkij
Ivanovói iparvidék	123	4.354	Ivanovo
Leningrádi terület	330	5.500	Leningrád
Közép-Volga terület	238	6.926	Szamara
Moszkvai terület	159	10.247	Moszkva
Északi terület	1.123	2.376	Archangyelszk
Észak-Kaukázia[2]	352	9.137	Rosztov
Kelet-Szibéria[3]	5.044	2.603	Irkutszk
Sztalingrádi terület[4]	328	5.355	Sztalingrád
Szverdlovszki terület	1.804	6.786	Szverdlovszk
Nyugati terület	163	6.543	Szmolenszk
Nyugat-Szibéria	1.244	7.195	Novoszibirszk
Voronyezsi terület	192	11.125	Voronyezs

[1] Csuvas-földdel; [2] Dagesztánnal; [3] Burját-Mongoliával[4]; Volgai Német-földdel.

Az előbbi területektől független autonóm szovjetállamok:			
Baskiria	152	2.666	Ufa
Jakut föld	2.900	289	Jakutszk
Karakalp föld	120	305	Nukusz
Karélia	147	270	Petrozávodszk
Kazakisztán	2.815	6.170	Alma Ata
Kirgiziszián	197	996	Frunze
Krim	26	711	Szimferopolj
Tatár föld	67	2.593	Kazanj

Az 1928-ig közvetlenül a központi kormányzatnak alárendelt 4 autonóm területet a körzetükbe tartozó területek alá osztották be, így a Kalmük terület a sztalingrádi, a Komi terület az archangyelszki, a Mari és a Votják terület a gorkiji területhez tartozik. 1930. Kazakisztán szovjet-államból az addig oda tartozó Karakalp területet leválasztották és 1932. szovjet-államma alakították. 1930. az addig egységes Szibériát Nyugat- és Kelet-Szibériára bontották. *Térképét l. Szocialista Szovjetközt. Uniójá*-nál.

Története. Leninnek 1924. bekövetkezett halála után Zinovjev, Kamenev és Sztálin triumvirátusa állt Oroszország élén. Trockij nyílt ellenzékbe ment a hármas uralom ellen. Az 1924. évi kongresszus megfosztotta Trockijt a vörös hadsereg fölött való parancsnokságtól. Trockij egy időre visszavonult a közszerepléstől.

Oroszország iparosodása akkor már erős iramban haladt előre. 1927. elérte a háború előtt volt fokát. Sztálin különösen nagy gondot fordított arra is, hogy az orosz parasztmegeket megnyerje az új rendszer számára. Az ellenzéki mozgalom azonban mindinkább erősödött, Trockij és Zinovjev nyilatkozatát, amely éles hangon bírálta Sztálin politikáját, ötszázan írták alá. Az orosz kommunistapárt 1927 decemberében tartott kongresszusa elfogadta a *pjatyiletkát*, az ötéves tervet, amely a termelés fokozásának az orosz gazdasági élet minden egyes ágára vonatkozóan aprólékosan kidolgozott tervét foglalta magában és teljes szakítást jelentett a Nep félig magán-gazdálkodáson, valamint a parasztbirtokok magángazdálkodásán épült rendszerével. Ezzel nyiltan kitörtek az orosz falu lappangó ellentétei. A kulákok ellenállást fejtettek ki, visszatartották a gabonát, amivel súlyos helyzetbe hozták a kormányt, amely 1928. arra kényszerült, hogy a külföldön vásároljon nagymennyiségű gabonát. Egyes vidékeken a kulákok elhurcolták és meggyilkolták a hatóságok képviselőit és a kormány embereit. A kulákok ellen hozott kormányintézkedésekkel szemben a kulákok a mezőgazdaság szempontjából olyan nagyfontosságú állatállomány kiirtásába fogtak, nehogy ez az akkor szervezett mezőgazdasági szövetkezeti üzemek kezébe kerüljön. Egyedül 1929-ben a szarvasmarhaállománynak egynegyede, a sertésállománynak egyharmada esett ennek a gazdasági harcnak áldozatául. A mezőgazdasági üzemek megteremtésére irányított politika kibékítette Sztálinnal egykori társait, Zinovjevet és Kamenevet, a magára maradt Trockij egyedül folytatta ellenzéki harcát a kormánnyal

szemben, amire először internálták, majd száműzték az országból.

Ezzel párhuzamosan radikalizálódott a szovjet kultúrpolitikája is, a népművelésnek és az analfabetizmus ellen való harcnak az egész birodalomra való kiterjesztése mellett vallásellenes propaganda indult meg, sok görög-keleti, katolikus és zsidó templomot bezártak és múzeumnak, iskolának és más hasonló célra rendeztek be, amely intézkedések a Vatikán tiltakozását is maguk után vonták.

1927-től kezdve erősen megromlott a szovjet viszonya Angliával, ami a londoni kereskedelmi képviselet ellen való rendőri intézkedésekre és máj. 27-én a diplomáciai kapcsolatok megszüntetésére vezetett. Egy hónappal később gyilkos merényletet követtek el a szovjet varsói követe ellen, ami a Lengyelországgal való viszony megromlását vonta maga után. 1927 okt. 27-én pedig a francia kormány kívánságára kénytelen volt a szovjet párizsi nagykövetét, Rakovszkijt visszahívni. 1928 szept.-ben csatlakozott a szovjet a Kellogg-paktumhoz és dec.-ben írta alá az új német kereskedelmi szerződést, 1929. febr.-ban Oroszország, Észtország, Lettország, Lengyelország és Románia között létrejött Kellogg-egyezményt. A Kínában egyre fokozódó bolsevista propaganda és a kuomintanggal való szakítás 1929 májusában arra indította Csang-Kai-Sek kormányát, hogy a nemzetközi szabályok megsértésével házkutatást rendeljen el a karbini orosz főkonzulátuson. A Kína és Oroszország közös tulajdonában volt kelet-kínai vasútnál alkalmazott orosz vasúti hivatalnokokat bolsevista agitáció címén tömegesen letartóztatták. Ezek a viszonyok júl.-ban a moszkva kormányt arra késztették, hogy megszakítsa a Kínával volt viszonyt. A viszály határvillongásokra, repülőtámadásokra vezetett, végül 1929 dec.-ben a német kormány közvetítésével létrejött chabarovszki békejegyzőkönyvben nyert elintézést, amely a régi állapotot állította vissza.

Az angol munkáspárt 1929. évi választási győzelmével megjavult Oroszország és Anglia viszonya. 1929 dec.-ben megújították az orosz-török barátsági szerződést. 1930 ápr.-ban pedig ideiglenes kereskedelmi szerződés jött létre a két állam között. Aug.-ban Olaszországgal kötött kereskedelmi szerződést. Ebben az időben jelentkezett az új orosz gazdasági politika hatása.. A szovjet, hogy az első ötéves terv és a már akkor elhatározott második ötéves terv keresztülviteléhez szükséges technikai fölszerelést, mezőgazdasági és ipari gépeket beszerezhesse, saját termányeit óriási mennyiségben és az általános európai árakhoz képest olcsó áron bocsátotta piacra, ami miatt a dömping vádját emelték Oroszország ellen.

A német jobboldali, nacionalista pártok fölülkerekedése közelebb hozta Oroszországot azokhoz az államokhoz, amelyek eddig belső berendezkedése miatt barátságtalan indulattal voltak iránta. 1932-ben a támadást kizáró szerződések egész sorát kötötte meg, így jan.-ban Lengyelországgal, febr.-ban Lettországgal, ápr.-ban Észtországgal. Ellentéteket támasztott azonban Oroszország és Japán között a Mandzsukuo kezébe került keletkínai vasúti vonal kérdése, továbbá a japán csapatok veszedelmes közeledése azokhoz a területekhez, amelyekben az Oroszországnak mélyreható érdekeltsége volt. Ez a helyzet most megint közel hozta egymáshoz Kínát és Oroszországot; 1932 dec.-ben újra visszaállították az orosz-kínai diplomáciai kapcsolatokat. Sztálin az 1933 jan. 7-én a központi végrehajtó bizottság ülésén elmondott beszédében, amikor beszámolt arról, hogy az ötéves tervnek csak 97·7%-át hajtották végre, ezt azzal okolta meg, hogy a távolkeleti feszültség a szovjetkormányt az ipar egy részének hadiiparrá való átalakítására kényszerítette. 1933 nov. az Északamerikai Egyesült Államok elismerték Szovjetoroszországot és felvették a diplomáciai kapcsolatot. 1934 tavaszán pedig Olaszország tanácsára Magyarország is elismerte a Szovjetet. A budapesti szovjetkövetséget 1935 febr. állították fel.

A Németországban végbemenő változás a nemzeti szocialista párt uralomra jutása, Németország kivonulása a leszerelési értekezletről és kilépése a Népszövetségből, meggyorsította és kimélyítette Oroszországnak a nyugati hatalmakhoz, elsősorban Franciaországhoz való közeledését. 1934 máj.-ban Barthou francia külügyminiszter és Litvinov orosz külügyi népbiztos szoros kapcsolatot teremtettek a két hatalom között, aminek eredménye lett Szovjetoroszországnak 1934 szept. 17-én történt belépése a Népszövetségbe. 1935 ápr. pedig Laval és Litvinov megkötötték a kölcsönös védelmi szerződést országaik között.

1934 dec. 2-án Szergej Mironovics *Kirov*, a központi bizottság és a kommunistapárt leningradi bizottságának titkára ellen merényletet követtek el. Az egész birodalomra kiterjedő vizsgálat és bírói eljárás a tettesen kívül még számos vádlottat ítélt statáriálisan halálra és súlyos börtönbüntetésre. Zinovjev és Kamenev, akik szintén mint fölbujtók kerültek a vádlottak padjára, öt évi börtön árán menekültek meg.

A keletkínai vasút kezelésében megindult tárgyalások 1935 márc.-ban eredményesen véget értek: Oroszország Mandzsukuo államnak eladta a keletkínai vasút tulajdonjogában volt részesedését. 1935 febr.-ban jelentette be Németország, hogy a versaillesi szerződés határozatai ellenére behozza az általános védőkötelezettséget és 550.000 főnyi állandó hadsereget tart majd fönn. Az ennek nyomán megindult tárgyalásokban Oroszországnak nagy szerep jutott. Eden lord pecsétőr Moszkvában tett látogatása után Laval francia külügyminiszter is Oroszországba megy, hogy megállapodjanak a hatalmaknak a stresai konferencián való együttes magatartására nézve.

***Orsenigo,** *Cesare*, pápai nuncius, szül. San-Carlo, 1873 dec. 13. Mint milánói káplán, 1912-től mint kanonok különösen az egyetemi ifjúság pasztorálásában tűnt ki. 1922. hágai internuncius, 1925. budapesti, 1930. berlini nuncius. Megírta *Borromei Sz. Károly* és *Ozanam* életrajzát (magyarul is).

***Orska,** *Maria*, német drámai színésznő, szül. Dél-Oroszország, 1896, öngyilkos lett 1930 máj. 15. Wedekind darabjában *(A föld szelleme)* tűnt föl és neve egyszerre ismertté vált. Budapesten többször vendégszerepelt.

Orsós *Ferenc*, orvos, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a Corvin koszorú tulajdonosa 1933—35. a debreceni Tisza István Tudományegyetem dékánja. Tanulmányai és szakértekezései főként a törvényszéki orvostannal foglalkoznak. *(XX. köt.)*

***Országh** *Tivadar*, zeneszerző, hegedűművész, szül. Soroksár, 1901 dec. 1. 1924—26. a székesfehérvári városi zeneiskola igazgatója, 1929. a Zeneműv. Főiskola tanára, 1928—32. Waldbauer-Kerpely vonósnégyes tagja. Hangversenykörútjai Olaszországtól Angliáig Finn- és Észtországig terjedtek. *Hegedüiskolája* (1934); *A hegedűjáték és tanítása* c. módszertana (1935), zenekari szvitje Bartók népdalainak hegedűátirata stb. jelentek meg.

***Országos Energiagazdasági Alap,** l. *Villamosságügyi törvény XXI. köt.*

***Országos Energiagazdasági Tanács,** l. *Villamosságügyi törvény XXI. köt.*

***Országos Földbirtokrendező Bíróság,** l. *Földbirtokrendező Bíróság. (XXI. köt.*

Országos Ipartanács. A háború után működése évekig szünetelt. Csak 1930 márc. 10. alakult meg újra. Állandó bizottságának elnöke azóta br. *Szterényi* József. *(XIV. köt.)*

Országos Közegészségügyi Egyesület, 1935. ülte meg 50 éves jubileumát. Az utolsó években főleg a kebelében szervezett *Antivenereás Bizottság* (elnöke *Neuber* Ede), a *tudományos szakosztály* (elnöke: *Darányi* Gyula) útján fejtett ki nagyobb tevékenységet. Szépen működő szakosztálya továbbá: az iskolaorvosi és az iparegészségtani. Országos propagandát indított a légyveszedelem (1933) és a veszettség (1934) ellen. *(XIV. köt.)*

***Országos Közegészségügyi Intézet.** Felállításáról az 1925. évi XXXI. tc. intézkedik. Az Intézet a Rockefeller Alapítvány anyagi támogatásával létesült. Feladata a közegészségügyi tudomány gyakorlati alkalmazásának előmozdítása, főleg a fertőző betegségek ellen irányuló védekezés irányítása, a közegészségügyi hatóságok támogatása, a közegészségügyi személyzet, főként a tisztiorvosi kar kiképzése. Működését 1927. kezdte 1930. kiegészítették a m. kir. Állami Ápolónő- és Védőnőképző Intézettel és az Orvosok Házával. Az előbbi keretében képezi az ápolónőket és az egészségügyi (zöldkeresztes) védőnőket. Az Orvosok Háza az orvosi továbbképző-tanfolyam, a községi és körorvosi tanfolyam és a tisztiorvosi tanfolyam hallgatóinak elhelyezésére szolgál. Az O. működésének főirányai: 1. Tanítás (tisztiorvosi, községi és körorvosi tanfolyam, ápolónő, védőnő és laboratóriumi segéderőképzés). 2. Közegészségügyi természetű laboratóriumi munka, amely részint a Központi Intézet osztályain (Patohisztológia, Parazitológia, Bakteriológia, Szerológia, Kémia), részint hét vidéki fiókállomásán folyik (Baja, Debrecen, Hódmezővásárhely, Miskolc, Pécs, Szeged, Székesfehérvár). A laboratóriumi osztályok együttműködnek a külső közegészségügyi hatóságokkal. A gyógyszer-engedélyezés szintén az Intézet feladata. 3. Belső munkakörök, pl. véleményadás közegészségügyi kérdésekben, járvány elleni küzdelem stb. 4. A Külső Munkák osztálya vezeti az országos egészségvédelmi munkát. Ennek ágai: anya-, csecsemővédelem, iskolás gyermekek gondozása, tuberkulótikusok és otthon ápolt betegek gondozása. Az egészségügyi kormányzat 1933-i elhatározása értelmében a falvak egészségvédelme az intézet által kidolgozott rendszer szerint tíz év alatt szervezendő be.

Országos Központi Hitelszövetkezet. 1933 végén 1014 szövetkezet tartozott az O. kötelékébe. Az ország 3433 községe közül 2647-re terjedt ki a tagszövetkezetek működési köre. A szövetkezetek taglétszáma 373.040 volt. A nyujtott hitelek összege 148,755.244 P-t tett ki. Az O. kötelékében 15 földmunkás-szövetkezet is működött 3408 taggal. *(XIV. köt.)*

Országos Levéltár. 1922. a belügyminisztérium hatásköréből a vallás- és közokt. minisztériumhoz tették át s egyidejűleg az 1922 : XIX. tc. alapján tagja lett a közgyüjteményekből alakult Orsz. Magy. Gyüjteményegyetemnek, amely 1934 óta az azon évi VIII. tc. értelmében a *Magyar Nemzeti Múzeum* címet viseli. Minthogy utóbbi tc. a Magyar Nemzeti Múzeum Levéltárának az O. szervezetébe való áthelyezését rendelte el, az O. e tc. rendelkezéseinek végrehajtása óta a következőkép tagozódik : 1. Kormányhatósági Levéltár. 2. Magy. Nemz. Múzeumi Levéltár. Ezzel kapcsolatban az O. középkori oklevélgyüjteménye (diplomatikai gyüjtemény), valamint a családi levéltárak a Magyar Nemzeti Múzeumi Levéltár őrizetébe tétettek át. Azon iratanyag, amelyet az állami főbb hatóságok és hivatalok az 1922. évi XIX. tc. 9.)-a értelmében további megőrzés végett az O.-nak kötelesek átadni, a Kormányhatósági Levéltáron belül, külön levéltári csoportot alkot.

***Országos Magyar Gyüjteményegyetem.** Az 1922. évi XIX. tc. hívta létre, mint a nagy közgyüjtemények és tudományos kutatóintézetek központi önkormányzati szervét. A Gyüjteményegyetem keretébe tartoztak a Magyar Nemzeti Múzeum, az Országos Szépművészeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum, az Országos Levéltár, a Hopp Ferenc Keletázsiai Múzeum, a Ráth György Múzeum, a Modern Magyar Képtár, a Konkoly-Thege alapítványú M. Kir. Csillagvizsgáló Intézet, a tihanyi Magyar Biológiai

Kutatóintézet, a Földrengési Intézet, az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ és a külföldi magyar tudományos intézetek: bécsi, berlini és római Collegium Hungaricum, a Franciaországi Magyar Tanulmányi Központ Párizsban és a Varsói Magyar Könyvtár. A Gyüjteményegyetem élén a Tanács állott, amelynek tagjai az egyes nagy gyüjtemények és intézetek vezetőin kívül a közoktatásügyi miniszter által meghívott egyetemi tanárok, szakemberek és műértők, valamint műgyüjtők voltak. A Gyüjteményegyetem az 1934. évi VIII. tc. értelmében szervezetének általában való megtartása mellett *Magyar Nemzeti Múzeummá* alakult át, amelybe most már csak a gyüjteményjellegű múzeumok, könyvtárak és levéltárak tartoznak, ellenben a kutató- és a külföldi magyar intézeteket közvetlenül a Közoktatásügyi Minisztérium alá rendelték.

***Országos Református Szeretetszövetség** (*ORSz.*), 1931. létesült. Célja a magyarországi ref. egyház védelme és irányítása mellett az egyház szociális és karitatív feladatainak megoldásában való segédkezés. Árvaházai vannak Berettyóujfalun, Hajdúböszörményben, Hejőpapiban, Földesen, Kiskunhalason, Kisujszálláson, Szikszón, Siklóson, Ujlőrincfalván; rokkant és aggmenházai Derecskén, Fehérgyarmaton, Rákospalotán. Szülőotthona Fehérgyarmaton.

***Országos Társadalombiztosító Intézet.** Az 1927 : XXI. tc. megszüntette az Országos Munkásbiztosító Pénztárt és feladatát az Országos Munkásbiztosító Intézetre ruházta át. Egyúttal megszüntette a helyiszervek önálló jogi személyiségét és képviseletüket az intézet központjára bízta. Megállapította a megalakítandó önkormányzat teljes szervezetét, hatáskörét, valamint az önkormányzati szervek választásának módozatát, de a részletkérdések megoldását egyrészt az intézet alapszabályaira, másrészt pedig kormányrendeletekre bízta. Az 1928 : XL. tc. az intézet nevét *Országos Társadalombiztosító Intézetre* változtatta és egyben elrendelte az öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló kötelező biztosítást is. Ennek lebonyolítását szintén az O. T. I. keretébe utalta. (L. még *Munkásbiztosítás XIV. köt.*)

***Országos Testnevelési Tanács.** 1901. merült föl elsőízben létesítésének gondolata. Az 1913 : XIII. tc. iktatja törvénybe a Testnevelési Alap létesítését. Még ugyanezen év jún. 21. a vk. min. rendeletben közli az OTT ideiglenes szervezeti szabályait és szept. 14. megtartják az alakuló gyűlést is. Az 1921. évi LIII. tc. kötelezővé teszi az iskolánkívüli testedzést a 21. életévig és intézkedik a Testnevelési Főiskola felállításáról. Ezáltal hatásköre kibővült. 1927 dec. 20. a vk. min. az olympiával kapcsolatos nemzetközi ügyeket is az OTT alá rendeli. Jelenleg a vk. min.-nak és a többi min.-nak tanácsadó szerve, amely az iskolai és iskolánkívüli testnevelést irányítja. Élén a vk. min. javaslatára az államfő által kinevezett elnök áll és öt szakbizottságra oszik. Képviselve vannak azonban a sportszövetségek, alsó-, középfokú- és főiskolák. Képviselői sportéletünk kiválóságai, orvosok és katonatisztek.

Orth, *Albert*, német mezőgazda, megh. Berlin, 1915 aug. 23. *(XIV. köt.)*

***Ortho- és parahidrogén.** Kvantumelméleti megfontolások alapján, amelyet később színképelemzési vizsgálatok is igazoltak, *Dennison* és *MacLannen* angol fizikusok 1927. arra az eredményre jutottak, hogy kétfajta hidrogén létezik: az egyik hidrogénféleség molekuláiban a két atommag megegyező értelemben forog a saját tengelye körül, a másik féleség molekuláinál viszont ellentétes értelemben. Az előbbi az *ortho-hidrogén*, a másik a *para-hidrogén*. A közönséges hidrogén e kétféleség 3 : 1 arányú keveréke. Ha a hőmérséklet csökken, az arány a para-hidrogén javára eltolódik. *Eucken*, *Bonhoeffer* és *Harteck* német fizikusoknak sikerült 1929. para-hidrogént tisztán előállítani, kimutatván, hogy ez a közönséges hidrogéntől a fajhőjében és a hővezetőképességében különbözik.

Ortopédia. Az O.-nak, hazánkat kivéve, minden kultúrországban egyetemi tanszéke van. Minden országban tudományos társaságok, 1930 óta nemzetközi O.-i társaság is gondoskodik e tudomány fejlesztéséről. Az Istituto Rizzoli (Bologna) ötévenként a közben megjelent legjelentősebb O.-i munkát a *Premio Umberto I.*-val jutalmazza, az angol O. társaság legkiválóbb tagjait évente a *Sir Robert Jones aranyéremmel* tünteti ki. Az O.-ban szereplő betegségek főokai: bénulás, baleset, tuberkulózis, angolkór, végül világrahozott mozgási zavar (pl. csipőficam) vagy alaktalanság (pl. dongaláb). Gyógyeljárásai: vértelen műtétek (redressement: alaki zavar kézzel vagy géppel történő átgyurása; idetartozik a ficamodás helyretétele is), véres műtétek (csontmetszés, átültetés, izületek megszüntetése: arthrodesis, vagy merev izületek mozgathatóvá tétele: arthrolysis), amputációk. Utóbbinál jó művégtag elkészíthetősége a fő műtéti szempont. Egyébként is az egész O.-ban a műtét mindig a készítendő gipszkötés vagy gép szempontjait is tekintetbe veszi. Így a masszázs, torna, gép, fűző a műtéttel egyértékű gyógyeszköz lehet. *(XIV. köt.)*

Ortvay *Rudolf*, fizikus, 1928. a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen az elméleti fizika tanára. Újabb műve: *Bevezetés az anyag korpuszkuláris elméletébe* (1927), *Bevezetés a kvantummechanikába* c. értekezése a Stella Almanachban (1931), *Az atomrombolás* c. tanulmánya pedig a Magyar Szemlében (1934) jelent meg. Egyetemi előadásai 4 kötetben jelentek meg. *(XX. köt.)*

***Orvosi meteorológia,** a meteorológiai tudományok azon ága, amely az időjárásnak az emberi szervezetre való hatásával foglalkozik. Egyrészt tehát vizsgálja általában a légkörnek és a légköri folyamatoknak (időjárás) az élő szervezetre való hatását,

másrészt foglalkozik az időjárással mint gyógytényezővel (klimatoterápia). Körébe tartozik továbbá az időjárás és az egészségügyi viszonyok közötti számos fontos összefüggésnek a vizsgálata, mint pl. az időjárás és a járványok terjedése közötti kapcsolat stb. Hazánkban legkiválóbb művelője *Dalmady* Zoltán volt.

***Osborn,** *Henry Fairfield*, amerikai paleontológus, szül. 1857 aug. 8. Fairfield, Connecticut. A Columbia egyetemen az összehasonlító anatómia tanára, majd 1899—1934. a newyorki American Museum of Natural History elnökigazgatója. Főművei: az élet eredetével, az evolució törvényeivel, a Titanotheriumokkal és kihalt ormányosokkal stb. foglalkoznak.

Osborn, *Max*, német író, újabb művei: *Drei Strassen des Krieges* (1916); *Gegen die Rumänen* (1917); *M. Pechstein* (1921); *Die Kunst des Rokoko* (1929); *Leonid Pasternak* (1932). *(XIV. köt.)*

Oslo *(Krisztiánia)*, Norvégia fővárosa, (1930) 253.124 lak. 2·1%-kal kevesebb, mint 1920. 1925. új postaépülete, 1929. új színháza épült. Rádióadóállomás. Tengerentúli hajóforgalma (1930) 3870 hajó, 3·63 millió tonnatartalommal. Egyetemének 1933/34. 3476 hallgatója volt.

***Ostenso,** *Martha*, amerikai angol írónő, szül. Hankeland (Norvégia), 1900 szept. 17. Kétéves kora óta él Amerikában. Regényeivel már fiatalon nagy sikert aratott, a legtöbb európai nyelvre is lefordították. Főbb művei: *The Young May Moon*, *The Waters under the Earth*, *Wild Geese*. *Előjáték a szerelemhez* és *Szállnak a vadludak* c. regényei magyarul is megjelentek.

Osterrieth, *Albert*, német publicista, megh. Berlin, 1926 aug. 18. *(XIV. köt.)*

Ostwald, *Wilhelm*, német kémikus, megh. Lipcse, 1932 ápr. 4. Utolsó művei: *Die Pyramide der Wissenschaften* (1929); *Ritter der Vergangenheit und Schmiede der Zukunft*. *(XIV.* és *XX. köt.)*

***Osvald** *István*, a m. kir. Kúria elnöke, a felsőház tagja, szül. Budapest, 1867 júl. 29. 1901. törvényszéki bíró, 1906. budapesti ítélőtáblai elnöki titkár, majd 1909. bíró. 1916. pozsonyi törvényszéki elnök. 1917. a budapesti ítélőtábla tanácselnöke, 1918. a budapesti törvényszék elnöke. 1926. a Kúria tanácselnöke, majd 1929. másodelnöke és 1934. elnöke. Elnöke a Magyar Jogászegyletnek és az International Law Association budapesti konferenciájának.

Osvát *Ernő*, író, kritikus, megh. Budapest, 1929 okt. 28. közvetlenül leánya halála után öngyilkos lett. 1930. kiadták aforizmáinak gyüjteményét: *Az elégedetlenség könyvéből* címmel. *(XX. köt.)*

Osváth *Imre*, jogi író, megh. 1929 dec. 8. *(XIV. köt.)*

Oszaka, japáni kikötőváros, (1931) 2 millió 453.573 lak. 1929. nyitották meg új technikai főiskoláját és akkor fejezték be új, 41 drb 5000 tonnás hajó befogadására alkalmas kikötőjét. Tengerentúli hajóforgalma 14·2 millió tonna volt. Rendszeres repülő összeköttetése van Tokióval, Oitával és Szöullal. Nagy szikratávíró-állomás.

Oszcilláció elmélet, legújabban *Haarmann* berlini geológus által felállított geotektonikus elmélet. Az O. teljesen szakít az ú. n. zsugorodás elmélettel, amelyik a hegyképződést a Földnek a kihűlés következtében beálló összezsugorodásával magyarázza és a hegyképződést az izosztázia és a nehézségi erő együttes hatásának tulajdonítja. A megzavart izosztatikus egyensúly kiegyenlítésére a földkérgen bizonyos helyeken domborodások, másutt horpadások keletkeznek, aminek következtében a vízszintes rétegek ferde helyzetbe kerülnek. A domborodások a *geotumor*-ok, a mélyedések a *geodepressziók*. Az előbbi folyamat az ú. n. *tektogenézis* kb. megfelel az *epirogenézis* fogalmának. A ferdére állított rétegcsoportok bizonyos idő multán megcsúsznak és elülső homlokrészükön redőkbe gyűrődnek, míg hátterükön a rétegek elszakadnak és ott vetődések és vulkáni hasadékok keletkezését okozzák. Ez a folyamat az előrehaladottabb, a másodlagos tektogenézis, ami már az *orogenézis* fogalmával egyezik. Az izosztatikus kiegyenlítődés menetében a geodepressziók és a geotumorok szakaszosan, oszcillálva jelentkeznek és a hegyképződésben is ennek megfelelő ritmus, szakaszosság észlelhető. *(XIV. köt.)*

Oszkár, *porosz herceg*, 1927. a Johannita-rend nagymestere lett. Műve: *Die Winterschlacht in der Champagne* (1915). *(XIV. köt.)*

Osztern *Salamon Pál*, orientalista és publicista, újabb művei: *Az iszlám bölcselete* (1920) *Parsismus und Islam* (1934). *(XX. köt.)*

Osztrovszky *Antal*, vegyészmérnök, egyet. m. tanár, 1928. a József Nádor egyetem közgazdasági karán a mezőgazdasági ipar h. tanára. 1932. a m. kir. Erjedéstani Állomás vezetője. Új műve: *A szeszgyártás kézikönyve* (Hérics-Tóth Jenővel, 1928). *(XX. köt.)*

OTI l. *Országos Társadalombiztosító Intézet*. *XXI. köt.*

Otaru, japáni város, (1930) 144.887 lak.

Ottawa, kanadai város, (1931) 126.872 lak. 1929. 202 ipari üzeme 8604 munkással 36·1 millió dollár értékű árut gyártott. Egyetemének 1929/30. 573 hallgatója volt.

Ottawai konferencia l. *Nemzetközi konferenciák*. *XXI. köt.*

Ottenthal, *Emil von*, osztrák történész, megh. Bécs, 1931 febr. 5. *(XIV. köt.)*

***Ottlik** *György (Felsőozoróczi és Kohanóczi)*, hírlapíró, szül. Budapest, 1889 jún. 23. Államtudományi doktorátusa megszerzése után 1912—29. az osztrák-magyar diplomácia szolgálatában állt a szófiai és berni követségeknél. 1919—23. a Pester Lloyd külpolitikai szerkesztője. 1928—30. a Budapesti Hirlap külügyi rovatvezetője. 1930. a Népszövetség Ellenőrző Bizottságának póttagja. 1927—34, a Népszövetség évi közgyűlésein a Magyar Delegáció póttagja. 1934—35. a Budapesti Hírlap főszerkesztője. Szerkesztője a *Nou-*

velle Revue de Hongrie és az *Annuaire de la Société des Nations*-nak.

Ottlik *Iván (Felsőozoróczi és Kohanóczi)*, földmívelésügyi államtitkár, 1918. nyugalomba vonult, derésztvett a Neuillybe kiküldött békedelegációban, majd a jóvátételi ügyekben a külügyminisztériumban munkálkodott. Prágában ő vezette a Csehszlovákiával folytatott pénzügyi tárgyalásokat. *(XIV. kötet.)*

***Oud,** *Jacobus Johannes Pieter*, németalföldi építész, szül. Purmerend, 1890 febr. 9., 1918—1933. Rotterdam városi építőmester, az új stílus egyik legjelentékenyebb képviselője, kiváló tevékenységet fejtett ki a modern lakásépítés terén.

***Oxfordi csoport-mozgalom,** a háború után indította meg Frank *Buchmann* svájci lelkész, misszionárius ezt a belmissziói, felekezeteken kívül álló mozgalmat. Célja: a keresztyén életforma megvalósítása s ennek az életformának a mindennapi és a közélet területére való átvitele. Követői a Szentlélek vezetése alá helyezik magukat. Gyakorlati tanácsok megvalósítására elősegítő eszközök: a közlés, önátadás, sáfárság, jóvátétel, vezettetés, a lélek csendje. Alapelvei: az abszolut becsületesség, abszolut tisztaság, abszolut önzetlenség és abszolut szeretet. Ma már nagy kiterjedésű mozgalom, melynek az egész világon s hazánkban is jelentékeny számú követője van.

Irodalom: Kováts J. István, *Az oxfordi mozgalom gurnigeli gyűlése;* Laun J. F., *A csend ideje;* Martin-Menthe-Tournier, *Az oxfordi csoport-mozgalom;* Spoerri, *A bűn;* Russel A. J., *Csak bűnösöknek;* Spoerri, *A hétköznapok Ura és Mi is az az Oxford mozgalom?*

Oxigén. Az újabb vizsgálatok szerint a közönséges értelemben vett O. 0·16%-át 18-as atomsúlyú, 0·03%-át pedig 17-es atomsúlyú oxigén képezi. Ezek az oxigén-izotópok természetesen kémiailag ugyanúgy viselkednek, mint a 16-os atomsúlyú közönséges O. *(XV. köt.)*

***Ozonréteg.** A Napról a Föld felszínére jövő sugárzás színképéből az ultraibolya rész csaknem teljesen hiányzik, illetve igen erős elnyeletés jeleit mutatja. Ennek okát a levegő változó mennyiségben jelenlévő alkotórészeiben, főként pedig az O.-ban keresik, amely az ultraibolyában 3000 Angströmön alul nagyon erősen elnyel. Néhány évvel ezelőtt az ultraibolya sugárzás vizsgálatából azt következtették, hogy 30—40 km. magasságban egy réteg foglal helyet, amelyben az O. megsűrűsödik; ezt a feltevést támogatni látszottak az *anormális hallhatóság* jelenségei is. A legújabb vizsgálatok arra mutatnak, hogy a légkörben levő O.-mennyiség súlypontja lejjebb, a 15—20 km körül keresendő s az eddig feltételezett külön magas O. nem létezik. Egyébként a légkörben szereplő összes O.-mennyiség a földfelszíni nyomáson összegyűjtve mintegy 3 mm vastag réteget tenne ki; ennek dacára igen nagy a szerepe a légkör sugárzási gazdálkodásában.

***Öhquist,** *Johannes*, finn-német író és politikus, szül. Slavanka, 1861 dec. 6., a világháború alatt Németországba költözött, jelenleg Finnországban (Bobäk) él. Művei: *Der Pilger* (1908); *Das politische Leben Finnlands* (1916); *Der kristallene Turm* (1928).

Ölvedi *László*, költő, megh. 1931 jún. 22. *(XX. köt.)*

***Önellátás,** l. *Autarkia. (XXI. köt.)*

Önműködő lőfegyver. A világháborúban a gyalogság leghatásosabb fegyverének a géppuska bizonyult, melynek száma a harcoló alakulatoknál jelentősen megnövekedett és kiegészült egy új önműködő lőfegyverrel, a golyószóróval, mely a legkisebb harcegység (rajszakasz) fontos fegyverévé lett. A világháborút követő időkben napjainkig kísérletek folynak különféle mintájú öntöltő puskákkal, melyek a jelenleg mindenütt rendszeresített ismétlő puska helyett a harcos egyéni fegyverét képeznék. Az öntöltő puskáknál általában 10 töltényes tárakat vagy egyidejűleg két drb. 5 töltényes tárt alkalmaznak. Az öntöltő puskák az Egyesült Államokban már csapatkipróbálás alatt állanak. A sorozat-tűzzel tüzelő önműködő fegyvereknél a felmelegedő cső hűtéséről általában vízhűtéssel — főképen a géppuskáknál — gondoskodnak. A hűtőburok és a hűtéshez szükséges víz azonban növeli a fegyver súlyát és gyakori vízpótlást tesz szükségessé. A golyószóróknál a léghűtést vezették be azáltal, hogy a cső felületén — annak növelésére — bordázatokat alkalmaztak. Egyes fegyvereknél (Levis golyószóró) a torkolatnál kilépő gázok a csőköpeny és csőfelület között mesterséges léghuzatot idéznek elő a hűtés elősegítésére. Korszerű golyószóróknál *(Furrer, Király, Solothurni)* a felmelegedett csövet gyorsan ki lehet cserélni. *(XV. köt.)*

***Örmény művészet.** Örményországban a IV. század körül a keresztény vallás általánosan elterjedt. A keresztény fejedelmek óriási arányú építkezéseket folytattak, amelynek maradványai a VII—XIII. századból ma is láthatók. Az örmény építészet technikája folytán egészen különleges helyet foglal el művészettörténetében. A falakat betonhoz hasonló anyagból öntötték és lávából vágott lemezekkel borították be. Leghíresebb műemlékek: ecsmiádzini Gergely-székesegyház, a VII. századból, az anii székesegyház a XI. századból, amelyet az örmény építészet legfőbb alkotásának tekinthetünk. Az örmény és bizánci, valamint a középkori európai építészet egymáshoz való viszonya még nincsen felderítve. A festészet és szobrászat az építészettel szemben nagy visszaesést jelent. Egyes iparművészeti munkák (szőnyegek, rézművek) maradtak vissza. (Strzygowski: *Die Baukunst der Armenier*, 1919).

Örményország, az orosz szovjetköztársaságok szövetségéhez tartozó szovjetállam Transzkaukáziában, területe 29.964 km², (1932) 1,032.700 lak. Népsűrűsége 29·4. Fővárosa Erivanj (64.613 lak.).

***Örök gyufa,** az ismételten meggyujtható gyujtópálcika. Igen sok többé-kevésbbé jó megoldás közül legtökéletesebbnek hazai ta-

lálmányok minősíthetők, *Kőnig* Rezső és *Földi* Zoltán 108.056., valamint 108.188. sz. magyar szabadalmai az 1933. évből.

***Öröklődési kapcsolódás.** Bizonyos, különböző örökítő egységekhez *(génekhez)* kötött sajátságok gyakran nem önállóan, egymástól függetlenül öröklődnek, mint az az öröklés törvényei szerint várható volna, hanem együtt, egymáshoz kapcsolva jelentkeznek az utódokon. Ezekről mondjuk, hogy Ö.-ban vannak egymással (az angol nyelvű irodalomban *linkage*, a németben *Koppelung* névvel jelölik a jelenséget). Pl. a harmatlégy (Drosophila melanogaster) fekete testszíne és csökevényes szárnya együtt öröklődik. De az Ö. nem feltétlen szabály, mert az utódok bizonyos százalékában gyakran mégis egymástól függetlenül jelennek meg a rendesen kapcsolódásban levő sajátságok. Ez a *tényezők kicserélődésének (crossing over, Faktorenaustausch)* jelensége. Mindkettő nagyjelentőségű annak megismerése szempontjából, hogy a gének miként lokalizálódnak a csirasejtekben, ill. azok kromozómáiban.

***Őstehetségek.** Az újkori népéletkutatás egyre több egyént fedez fel a nép körében, akik a tradicionális népművészeti munkatípusoktól eltérő, nem annyira alkalmazott művészeti, hanem öncélú, azaz képzőművészeti alkotásokban lelik fel tevékenységük célját. Legtöbbjük teljesen tanulatlan, de bizonyos előképek, ha más nem, akkor képek, rajzok, ujságcikkek illusztrációi, templomi szobrok vagy a vidékükre vetődött alkotó művészek hatottak reájuk. Munkájuk — általános művészet mértékével mérve — sokszor alul marad a kívánt szinten; néhányan közülük azonban, mint *Nagy* István, *Benedek* Péter, *Káplár* János, *Nyergesi* János festők — általános művészi viszonylatban is értékeset alkotnak.

Az *Őstehetségek kiállítása* 1934-ben a budapesti Nemzeti Szalonban több értékes művet mutatott be, amelyet súlyos anyagi gondok közt élő földmívelők, napszámosok festettek, faragtak és földmívesasszonyok hímeztek és szőttek. A kiállítók közül a következők érdemeltek figyelmet:

Áldozó *József*, földmíves, napszámos, képfestő. A falusi élet mozgalmas munkáinak krónikása, aki pasztellképein faluja népének minden életmozzanatát sorban feltüntetni igyekszik. *Épp most kél a nap, Kaszálnak, kapálnak az asszonyok, Krumplikapálók, Búcsusok, Gyüjtenek, Vasárnapi beszélgetések, Patkoiják a lovat* című képei a legjellemzőbbek.

Barna *János*, számadó juhász, faragó, szül. Pusztaberki, 1868., palóc juhászcsaládból, megh. 1931. Életét a nőtincsi határban élte le, munkáit halála után gyüjtötte össze Madarassy László, a M. Néprajzi Múzeum igazgatója. A jellegzetes pásztorfaragás kos- és bárányformáin kívül díszes juhászi kampófaragványain a *Jó pásztor*, a *Boldogasszony a gyermek Jézussal*, a *Szívére mutató Jézus* alakjai jelennek meg. Készített fából és marhacsontból sótartókat és feszületeket primitív kés segítségével.

Barta *János*, kalotaszegi szobrász, aki a székelyudvarhelyi faragó iskolában tanult. Rendkívül fejlett művészi felfogású, kalotaszegi viseletű, nő- és férfialakokat faragott fából és a viselet szinezése szerint, olajfestékkel festette ki őket. Több szobra magánkézben és a Néprajzi Múzeumban van, 1908—10 óta.

Benedek *Péter*, földmíves, képfestő, szül. Uszod (Pest m.), 1889. Képeit leginkább víz-, néha olajfestékkel festi. A körülötte zajló népélet jeleneteit és egyes szereplőit eleven és bensőséges megfigyeléssel ábrázolja. Művészi készsége oly erős, hogy iskolázott művészek között is megállja helyét. Képei: *Falusi korzó, Uszodi felvonulás a menyasszony házához, Viszik a kelengyét más faluba, Családi kör, Cigánykaraván, Mosó asszonyok, Tisztálkodás, Szoptató anya* igazi életképek. Vannak arcképei is: *Uszodi kisgazda, Kalocsai esperes, A festő apja, Ilyen voltam, mikor napszámos voltam, Hármas önarckép.* Kiállított több ízben Budapesten és külföldön is.

Csülök *János*, borjúpásztor, kanász, fafaragó Tiszabura községből, nem érdeklődik vallásos tárgyak iránt. A népéletből veszi művészete tárgyait: *Kubikos, talicskás, dudáló, részeges, bőgős, betyáralakokat, köpülő asszonyt, vontató ökröket* ábrázol. Nem tanult faragni. Kiállított 1934. a Nemzeti Szalonban.

Fábián *Vendel*, mosoni juhász, fafaragó ezermester, megh. 75 éves korában. Készített mesteri elgondolású dísztárgyakat: hamutartót, szivarszipkát, kanálnyelet, varróasztalkát és hegedűt is faragott. Diszítményeit a legegyénibb fantázia, meleg szimbolikus formacsoportosítás és pompás plasztikai tudás, faragókészség jellemzik.

Győri *Elek*, tokajvidéki gépészkovács, képfestő, szül. Tiszaladány, 1906. Olajfestményein a mozgalmas, nagyobb néptömegek festőjeként tünik fel. *Menyasszonytáncoltatás Tokaji szüreti felvonulás, Vasárnap Kistokajban, Képviselőválasztás, Szivárványkapu* c. képei a legkiválóbbak.

Káplár *Miklós*, hortobágyi csikós, később budapesti pincér, akit Rippl-Rónai József fedezett fel, jelenleg képfestő. Legtöbb képét olajfestékkel festi, témáit a hortobágyi pusztai táj: *Hortobágy naptüzben, Hortobágy télben, hóviharban*, gémeskút különféle világításban, továbbá *Hortobágyi csikós, Hortobágyi kondás, Juhász a szamáron* adják. Rendkívüli közvetlenség és tiszta, ábrázoló erő jellemzik műveit, melyek közül tán *állatképei* mégis a legegyénibbek, legerőteljesebbek, legélelteljesebbek. Kiállított Budapesten, 1934.

Markovics *Antal*, földmíves, fafaragó, csupán vallásostárgyú, kisméretű faszobrokat készít. *A szent család menekülése, Jézus a gecsemáni kertben* c. csoportos kompozíciói ismertek a Nemzeti Szalon 1934. évi kiállításáról.

Nagy *István*, földmíves. Kiválóan színes, monumentálisan összevont pasztelltájképeivel tünt fel a Nemzeti Szalon kiállításán. A Bakony festője, a nagy erdőségek, árnyas falurészletek, a hervadó Bakony balladaszerűen szólalnak meg műveiben, melyek nagy kultúrfokra értek meg. *(XX. és XXI. köt.)*

Nyergesi *János*, nyergesújfalusi palagyári napszámos, aki Kernstock Károly ecsetmosója volt, most képfestő. Kedveli a vízfestés és tusrajz keverékét s evvel a könnyed technikával, nagy jellemzőerővel rögzíti meg munkástársai életének különféle mozzanatait. *Beszélgető munkások, Pletykázó asszonyok, Pihenő társaim, Tűzhely mellett, Teknő mellett, Lefújt a gyár* c. képein friss erő nyilatkozik meg, önarcképe is jó. Kiállított 1928. az Alkotás művészházban és 1934. a Nemzeti Szalonban. *(XX. és XXI. köt.)*

Oravecz *Imre*, tehenész, földmíves, képfestő, szül. Nagyida. Népéleti jeleneteit pasztell- vagy olajfestékkel festi: *Vásári kikiáltó, Betlehemesek, Hazatérés, Fonóban, Kévekötők a napsugárban, Nagyidai emberek.* Tájképei: *Hallgat a táj, Nagyidai utca, Négyes ökörfogat, Lépkednek az ökrök hazafelé.* Kiállított a Nemzeti Szalonban 1934.

Szalóki *Márton*, földmíves Szomolyán, kőfalba véste monumentális, naiv reliefjeit, melyek Rákóczi lovasalakját, parasztalakokat és Szt. Antalt ábrázolják.

***Ötéves terv** *(pjatyiletka)*, az orosz gazdasági élet átszervezésének egységes megoldására készült az első Ö. 1928-ban. Minden egyes termelési ág, minden üzem számára előzetes adatfelvétel alapján ú. n. ellenőrző számokat írt elő a tervet irányító legfőbb gazdasági bizottság. Ezek az ellenőrző számok részben erősen meghaladták a ténylegesen elért eredményt (pl. a vasút- és útépítésben, széntermelésnél), részben sokszor alatta maradtak a fokozódó termelésnek (pl. a mezőgazdasági gépiparban). Az első Ö.-t mégis nagyjából 1932—33-ban, négy év alatt befejezték és megindult a második Ö. Az elsőnél elsősorban a nehézipar termelőképes-

ségének felfokozását tűzte ki célul az orosz gazdaságpolitika, a másodiknál már bizonyos fogyasztást ellátó iparoknak az erősebb kiépítését is tervbe vették. 1933 végéig az első Ö. alapján a mezőgazdasági eredetű ipari nyersanyagok termelése 23%-al, a nem-mezőgazdasági eredetű nyersanyagoké (vas, acél, petroleum, szén stb.) 111%-al növekedett. Ebből pl. a széntermelés 1934 júniusáig 184%-al emelkedett. Az ipari termelés 199%-al növekedett. Az áramtermelés 5050 millió kilówatt-óráról 13.100 millióra duzzadt (itt pl. az ellenőrző szám 17.120 millió volt). A pamutszövetek termelése 2695 millió méterről 2550 méterre csökkent. De pl. a papiripar termelése 79%-al, a gumiáruké 66%-al, az elektromos eszközök gyártása 438%-al növekedett. A második Ö., amelyik most van folyamatban évente átlag 22%-al akarja emelni a tömegfogyasztási cikkek termelését.

Irodalom: La production mondiale el les prix (Genève, 1934. A Népszövetség hivatalos kiadása); Auhagen, *Die Bilanz der ersten Fünfjahrplanes der Sowjetwirtschaft* (Breslau, 1933); Molotov, *Second plan quinquennal* (Párizs, (1934).

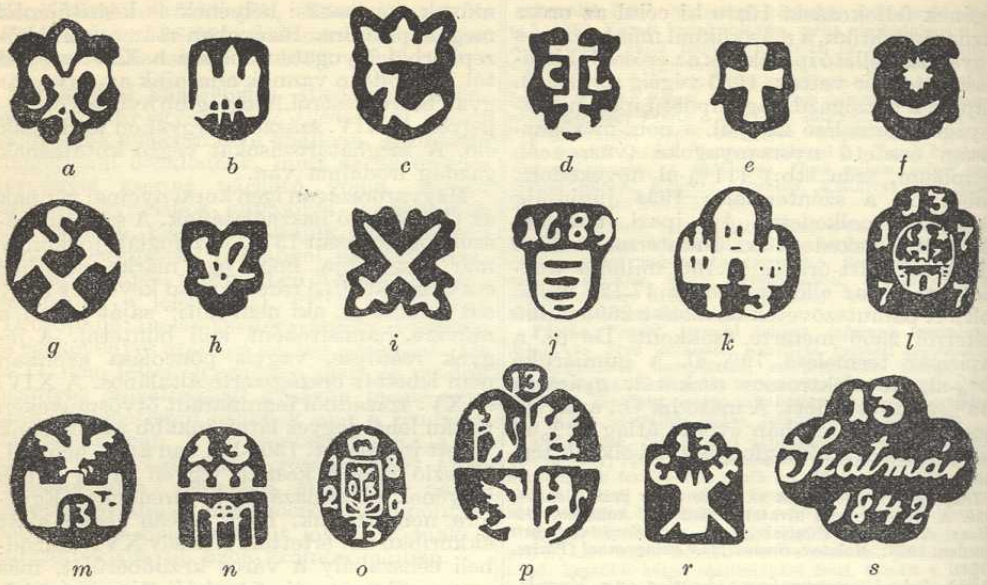
***Öthatalmi egyezmény.** Anglia, az Északamerikai Egyesült Államok, Franciaország, Németország és Olaszország között 1932 december 11-én létrejött megállapodás, amelyben Németországnak a többi szerződésileg leszerelt országokkal való egyenjogúságát elismeri egy olyan rendszerben, amely valamennyi nemzet biztonságát szolgálja. Ebben a kijelentésben benne foglaltatik az, hogy minden állam fegyverkezésének mértékét a remélhető leszerelési megegyezés szabja meg majd. 1. Erre a kijelentésre Németország kifejezi abbeli készségét, hogy továbbra is résztvesz a leszerelési konferencián. 2. Az aláíró hatalmak valamennyi többi állammal szemben ismételten ünnepélyesen kijelentik, hogy semmiféle körülmények között nem kísérlik meg a felmerülő vitás kérdéseknek erőszakkal való megoldását. 3. Végül kötelezettséget vállalnak arra, hogy a leszerelési konferencián az ott képviselt több országgal együtt odahatnak, hogy haladéktalanul kidolgozzanak olyan megegyezést, amely a fegyverkezés lényeges leszállítását és meghatározását eredményezi.

Öttingen, *Arthur von,* német fizikus és zenei szakíró, megh. Bensheim, 1920 szept. 5. *(XV. köt.)*

Ötvös kk. és *Kónyi* kk. 1929. egyesültek *Ötvöskónyi* néven.

Ötvösjegyek. Az ötvösség alkotásainál mindig jelentékeny szerepe volt a feldolgozott nemes fémek anyagi értékének. Ezért a művelt államokban már századok óta kötelezték az ötvösöket, illetve céheiket arra, hogy jótállásként az ötvözet szabályszerű fémtartalmáért könnyen felismerhető jegyekkel jelöljék meg az ötvösműveket. E jegyek annak idején lehetővé tették a készítőmester felelősségre vonását. Ma a művészettörténet számára fontosak: rendszeres gyüjtés és osztályozás esetén módot nyujtanak az ötvösművek származási helyének és készítőjének megállapítására. Bizáncban már a korai középkorból, Nyugateurópában a XIV. századtól kezdődően vannak adataink az ötvöstárgyak bélyegzéséről. A legrégibb nyugati ötvösjegyek is XIV. századi tárgyakon fordulnak elő. A meghatározásokat végző kutatásnak gazdag irodalma van.

Magyarországon igen korai nyomai vannak az Ö. kötelező használatának. A szepesi szászok jogszokásait 1370. összefoglaló jogkönyv már megszabja, hogy egy márka ezüsthöz csak egy lat ($^1/_{16}$) rezet szabad keverni s hogy azt a mestert, aki nem „üti" saját jegyét a művére, hamisítóként kell büntetni. A jegyek reáütése, vagyis poncolása azonban nem lehetett országszerte általános. A XIV. és XV. századból fennmaradt ötvösműveken ritkán lehet jegyet látni, inkább találhatunk vésett jelzéseket. 1504-ből van adat, hogy II. Ulászló már a készítő jegyén kívül a céh jegyének alkalmazását is elrendelte. Egyelőre nem tudjuk, hogy a céh jegye alatt akkoriban mit értettek. Némely XVI. századbeli céhszabály a város kezdőbetűjét, más meg a céhmesterség pecsétjét írja elő próbajelül, amely SVC betűkből alkotott monogramm (= *Signum Visitationis Cehae)* és amellyel XVII. századi ötvöstárgyakon találkozunk. (Lásd a táblán h) alatt). Erdélyben a XVIII. századig többnyire csak mesterjegyekkel jelölték meg az ötvösműveket, amelyeket a céh ellenőrzőtáblákon tartott nyilván. Az ország többi területein, amennyiben nem szűnt meg a céhek működése a török uralom miatt, a városok címere, vagy annak lényeges része, szolgált a céhbeli próba jeléül (a., b., c., i.,), néha annak jelentéktelen részlete (e., f.,). A XVII. században egyes helyeken a címer mellé a város nevének kezdőbetűje (d., g.,), a század vége felé az évszám is (j.,), belekerül a jegybe. A XVIII. században az ötvözet nemes fémtartalmát jelző úgynevezett finomsági szám (rendszerint 13) kerül a címerhez (k., m., n., p.,), hol az évszámmal 1.,), hol a városnév kezdőbetűivel (o.,) együtt. Itt-ott a városcímer helyett a város jellegének megfelelően kiválasztott jelképet (r.,), vagy a város nevét vésik be (s.,). E hitelesítőjegynek nevezett próbabélyegek alapján könnyű volt megtalálni a céhet, azon belül pedig a mesterjegy alapján a készítő mestert, aki családi jelvénnyel (A., E.,), a családi név kezdőbetűivel (B.,), két betűből (C.), vagy háromból (G., H., P.,) alkotott monogrammal, vagy egymás mellé helyezett két betűvel (J., M., N.,), vagy hárommal (O.,) jelezte művét. A névbetűk mellett Nagyszebenben a mesterré avatás évszáma (D.,), Brassóban a város címeréből vett korona is szerepel (I.,). A korona a jegyben néha a mester nemességét jelenti (R.,), míg más nemes ötvösök címerükkel jelzik műveiket (F.,). Némelyek nevük jelentésének megfelelő családi jelvényt választanak (K.,), ugyanegy családból való ifjabb mester keresztneve kezdőbetűjével bővíti a családi jelvényt. A

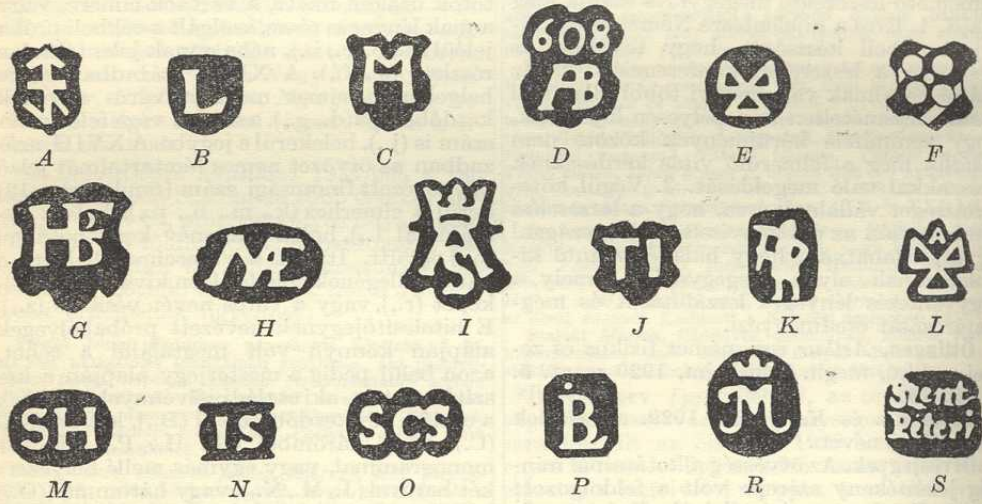
a *b* *c* *d* *e* *f*

g *h* *i* *j* *k* *l*

m *n* *o* *p* *r* *s*

Ötvösjegyek

a Kassa, 1558.
b Pozsony, 1554.
c Nagyvárad, XVI. század vége.
d Lőcse, 1600. körül.
e Győr, 1634.
f Pápa, 1657.
g Selmecbánya, 1670 körül.
h Komárom, 1683.
i Késmárk, 1686.
j Besztercebánya, 1689
k Pest, 1750 körül.
l Szombathely, 1777.
m Arad, 1780 körül.
n Buda, 1800 körül.
o Óbuda, 1820.
p Eperjes, 1820 körül
r Eger, 1830 körül.
s Szatmár, 1842.

A *B* *C* *D* *E* *F*

G *H* *I* *J* *K* *L*

M *N* *O* *P* *R* *S*

Ötvösjegyek

A Kis Lőrinc, Kassa, 1539—86.
B Liebhardt-család, Pozsony, 1575—1616.
C Mathias János (Hanns), Késmárk, 1589—95.
D Blasius Antal, Nagyszeben, mesterré lett 1608.
E Wüstemann Erhard, Lőcse, 1617—67.
F Nemes Kramer Pál, Lőcse, 1626—68.
G Benedick János (Hanns) Frigyes, Nagyszeben, mesterré lett 1632.
H Nemes Filstich Lőrinc, Kolozsvár, 1633—41.
I Schmidt András, Brassó, 1635—39.
J Tar Illés, Kecskemét, 1640—63.
K Bergmann Erazmus, Besztercebánya, 1642—47.
L Wüstemann Áron, Lőcse, 1662—85.
M Hanns Sebestyén, Nagyszeben, 1675—13.
N Szillassy János, Lőcse, 1728—82.
O Csonka István, Debrecen, 1744—45.
P Liedemann János, Bernát, Igló, 1758—62. Lőcse, 1763—82.
R Nemes Mészáros János, Nagyvárad, 1792—1832.
S Szentpéteri József, Rimaszombat, 1809—18. Pest, 1818—54.

XIX. században nem ritkák a teljes nevet kiíró mesterjegyek (S.,). Ezek megfejtése a legkönnyebb, míg a családi jelvények és címeres jegyek megfejtése csak feliratok, vagy a mester pecsétje (A.,), vagy az összes egyvárosi és egykorú mesterek jegyeinek ismerete esetén lehetséges (E., F.,). A próbabélyegek és mesterjegyek mellett néha ellenőrző évbetűk, próbabélyeg helyett pedig sokszor csak fémfinomsági számok láthatók az ötvösműveken. Céheken kívül álló mesterek, udvari ötvösök és kontárok művein a mesterjegy többnyire elmarad. (Mark Rosenberg, Der Goldschmiede Merkzeichen, III. kiad. Kőszeghy Elemér, Magyarországi ötvösjegyek (németül is), Budapest, 1935). (L. *Ötvösjelek, XV. köt.*)

***Ötvöskónyi** kk., *Somogy* vm., nagyatádi j. (1930) 1291 lak. *Kónyi* kk. és *Ötvös* kk. egyesüléséből keletkezett 1929.

***Üzbég tanácsköztársaság,** Üzbekisztán nyugatturkesztáni szovjetállam téves megnevezése, l. *Üzbekisztán. XXI. köt.*

P

Paál *Árpád*, növényfiziológus, 1929-től a budapesti Tudományegyetem általános növénytani tanszékén ny. r. tanár. *(XV. köt.)*

Pabst, *Alwin*, német pedagógus, megh. Weimar, 1918 máj. 15. *(XV. köt.)*

***Pacelli,** *Eugenio*, vatikáni államtitkár, szül. Róma, 1875 márc. 2. Csaknem egész pályafutását pápai szolgálatban töltötte. 1917. Bajorország apostoli nunciusa lett. 1920. Németország nunciusává nevezték ki, de csak 1924. költözött Münchenből Berlinbe. 1929 dec. visszatért Rómába és a pápa egyidejűleg bíbornokká nevezte ki. 1930. Gasparri bíboros utódja, pápai államtitkár lett. 1933. létrehozta Papen alkancellárral a Vatikán és Németország közötti konkordátumot. 1934 okt. Buenos Ayresben ő nyitotta meg az eucharisztikus kongresszust.

Paderewski, *Ignaz*, lengyel zongoraművész és politikus, 1922. újra Amerikába ment, ahol Kaliforniában saját birtokán élt. 1934 májusában Párizsban tartózkodott. Ez alkalommal nagyon elítélően nyilatkozott Németország nemzeti szocialista politikájáról és Lengyelország közeledéséről Németországhoz. *(XV. és XX. köt.)*

Padova *(Pádua)*, olaszországi tartományi székhely, (1931) 131.066 lak. Egyetemének 1929/30. 2085 hallgatója volt. Minden év jún. nemzetközi mintavásárt tartanak.

Paget *Violet*, írói álnevén Vernon *Lee*, angol írónő. Újabb művei: *Louis Norbert, Pope Jacynth, Vanitas, The Golden Keys, and other Essays* stb. Néhány színművet is írt. *(XV. k.)*

***Pagnol,** *Marcel Paul*, francia drámaíró, szül. Aubagne, 1899., külföldön is nagy sikert aratott, különösen szatirikus drámáival. *Jazz* (1926); *Topaze* (Budapest, Vígszínház, 1930); *Marius* (Budapest, Belvárosi Színház, 1931); *Fanny* (Bpest, Kamara Színház, 1931).

Pahan *(Pahang)*, az angol fennhatóság alá tartozó Maláj államszövetség egyik tagja, 36.274 km², 146.064 lak.

Paikert *Alajos (Seprősi)*, közgazdasági író, Apponyi Albert gróffal együtt a Magyar Külügyi Társaság képviseletében több nemzetközi konferencián vett részt s azokon, főleg kisebbségi kérdésekben szólalt fel. Mint a budapesti Mezőgazdasági Múzeum igazgatója, megszervezte a Mezőgazdasági Múzeum Barátainak Körét, amelynek elnöke. 1929. a földmívelésügyi miniszter megbízásából a barcelonai világkiállításon a magyar mezőgazdasági csoportot rendezte. Ugyanez évben államtitkári címmel nyugalomba vonult. 1930—32. megszervezte a kairói Mezőgazdasági Múzeumot, amelynek igazgatója volt. A Magyar Külügyi Társaság, a Turáni Társaság, a Nemzetközi Klub elnöke. Újabb művei: *Les rapports politiques de la pensée touranienne* (1925); *A Magyar Királyi Mezőgazdasági Múzeum rövid leírása* (1928); *Ázsia ébredése* (1934). *(XV. és XX. köt.)*

Painlevé, *Paul*, francia politikus, megh. 1933 okt. 30. 1929 júl. 29-ig hadügyminiszter, 1930—33. kisebb megszakításokkal légügyi miniszter volt. *(XV. és XX. köt.)*

Pais *Dezső*, nyelvész, 1924—32. a budapesti egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézeténél működik. 1933. a Báró Eötvös József Kollégium tanára. 1930. a Magyar Tudományos Akadémia l. tagja. 1934. a Szent István Akadémia tagja. Új műve: *Ó-magyar olvasókönyv* (Jakubovich Emillel, 1929). 1925 óta szerkeszti a *Magyar Nyelv* c. folyóiratot s úgy ebbe, mint más folyóiratokba sok, rendszerint új történeti és nyelvészeti megállapításokat tartalmazó cikket ír. *(XX. köt.)*

***Paizs-Goebel** *Jenő*, festő, szül. Budapest, 1896 júl. 4., u. ott és Párizsban tanult, utóbb Szentendrén telepedett le. 1929. a barcelonai kiállításon az első díjat nyerte. *Magyar ugar* c. képe az Új Magyar Képtárba került. Legújabban nagyerejű képmásokkal és képzelt ősvilágot ábrázoló kompozíciókkal tűnt föl.

Pakots *József*, író, megh. 1933 jún. 12. *(XV. és XX. köt.)*

***Pál** *herceg*, jugoszláv régens, szül. Szt. Pétervár, 1893 ápr. 27. Tanulmányait Belgrádban és Oxfordban végezte. A hadseregben alezredesi rendfokozattal bír. A meggyilkolt I. Sándor király végrendelete alapján 1934. a háromtagú régenstanácsban képviseli a kiskorú II. Pétert.

Pál *Alfréd*, politikus, megh. 1934 márc. 8. *(XV. köt.)*

Paladilhe, *Emil*, francia zeneszerző, megh. Párizs, 1926 jan. 8. *(XV. köt.)*

Palágyi *Lajos*, költő, megh. 1933 márc. 7. *(XV. és XX. köt.)*

Palágyi *Lajos*, színművész, megh. 1932 jan. 4. *(XX. köt.)*

Palamasz, *Kosztisz*, újgörög író, újabb művei: *Oltárok* (1915); *Korszerűtlen* (1919); *Az újból hangolt zene* (1930). *(XV. köt.)*

Palander, *Louis*, svéd sarkutazó, megh. Djursholm, 1920 aug. 7. *(XV. köt.)*

***Palasovszky** *Ödön*, író és színházi rendező, szül. Budapest, 1899 márc. 5. Mint színész a Sascha-filmgyárnál, a Renaissance Színháznál és Terézkörúti Színpadon működött. Újszerű avangard előadásokat rendezett: *Zöld szamár*, *Cikk-cakk*, *Rendkívüli Színpad*, *Prizma*. Az Új Thália rendezője. A Madzsar Alice és Róna Magda tánccsoport vezetője. Főbb művei: *Új stáció*, *Reorganizáció*, *Punalua*, *Karmazsin* (versek). Színpadon bemutatott művei: *Oedipus*, *Srác és Vagabund*, *Jairusz*.

***Palazzo,** *Luigi*, olasz geofizikus, szül. 1861 jan. 18., megh. 1933 jún. 13. 1901—1931. a római Ufficio Centrale di Meteorologia igazgatója, a Nemzetközi Földrengéstani Szövetség elnöke, az olasz geodéziai és geofizikai bizottság vezetője volt. Főként földmágnességgel foglalkozott.

Paléologue, *Georges-Maurice*, francia diplomata és író, 1928. az *Académie française* tagja lett. Újabb művei: *Cavour* (1926); *Le Roman tragique de l'Empereur Alexandre II.* (1927); *Alexandra Feodorowna, Impératrice de Russie* (1932); *Un Prélude à l'invasion de la Belgique, le plan Schlieffen* (1932). Magyarul megj.: *Cavour*, *Eugénia császárné vallomásai*, *II. Sándor cár*. *(XV. és XX. köt.)*

Palermo, sziciliai város, (1931) 389.691 lak. Egyetemének 1929/30. 1630 hallgatója volt.

***Palestrina-kórus,** vegyes, (azaz férfi és női énekesekből álló) kar-egyesület; Csáktornyai *Gamauf* László 1916. alapította. Karnagyai újabban: *Harmat* Artur (1922); *Berg* Ottó (1926); *Bárdos* Lajos (1929); *Ádám* Jenő (1934 óta). A P. 1933 ápr. 9. Bécsben énekelt, amikor Kodály *Mátrai képei*-t is előadta nagy tetszés mellett.

Palesztina, brit mandátum, területe 26.300 km², (1931) 1,035.821 lak., annak 73%-a arab, 17%-a zsidó, 8%-a európai és sziriai. 1925. alapított, természettudományi és szellemtudományi karokkal rendelkező egyetemének 1931. 204 hallgatója volt. 1931. 308 kormányzati iskolája, 377 zsidó iskolája, 156 sziriai és 137 mohamedán iskolája működött. 1932. megjelent 50 ujságja közül 27 zsidó, 18 arab és 3 angol. Mezőgazdasági terményei (1000 q-ban): búza 851, árpa 520, durra 310, dohány 11·8, faolaj 31·8, bor 35.814 hl. 1930. kb. 3 millió gyümölcs- és egyéb fát telepítettek. Állatállománya (1932, 1000 drb.-ban): kecske 380, juh 247, szarvasmarha 160, szamár 74, teve 32, ló 14, bivaly 7. Ipara csak jelentéktelen kisipar. Külkereskedelmi forgalmában (1931) a behozatal értéke 5·94 millió, a kivitel értéke 1·84 millió font volt. Hajóforgalma (1931) 5·58 millió tonna. *Térképét* l. *Törökország*-nál.

Története. P. legsúlyosabb kérdése továbbra is a bennszülött arab és a telepes zsidó lakosság között való ellentét maradt. Az európai antiszemita mozgalmak következtében fokozódott a zsidó bevándorlás. A beköltözötteknek az arab nagybirtokosok hatalmas földterületeket adtak el, tekintet nélkül a birtokokon élő arab bérlőkre és mezőgazdasági munkásokra. Ezek a talajukat vesztett tömegek fordultak a zsidó bevándorlók ellen, ami nagy gondot okoz a fennhatóságot gyakorló Angliának. A brit politika az új zsidó államot az India felé vezető út biztosítékának szánta és ez indította arra, hogy mindent megtegyen a zsidó befolyás erősítésére, ugyanakkor azonban tekintettel kellett lennie az arabok túlnyomó többségére. 1929. vallási fanatizmus szította nagyra az ellentéteket. Mohamedán agitátorok azt híreszelték, hogy a jeruzsálemi sziklamecsetet a zsidók magukhoz akarják ragadni, amire véres tüntetések törtek ki. Az angol kormány fehér könyvben számolt be a zavargások kitöréséről és elfojtásáról és folytatta a közvetítés politikáját. 1930. Palesztina lakosságából 755 ezer volt az arab és 180.000 a zsidó. Ez az arányszám azóta a zsidók előnyére megváltozott, mert 1932—35 esztendőkben német zsidók nagy tömegei telepedtek meg Palesztinában. 1933 okt. kiújultak a véres tüntetések, amelyeknek 21 halott és 92 súlyos sebesült áldozata volt. Az angol kormány ezekután is folytatta egyensúlyozó politikáját; ennek egyik megnyilvánulása volt az az 1934 márc.-ban tett rendelkezése is, amellyel több, eddig angolokkal betöltött magas állást araboknak juttatott és magas összegű kölcsönöket nyujtott a föld nélkül maradt arab bennszülötteknek arra, hogy őket újból földhöz juttassák.

***Pálffy barlang,** a Kiskárpátokban, Detrekő-Szentmiklós község határában fekszik. A nép „Odvas sziklá"-nak hívja. A barlangban ásatások 1912. és 1913. történtek. A barlangot kitöltő diluviális rétegek az aurignacien, ősi, úgynevezett protosolutréi és a magdalénien korszakának kultúrmaradványait, így kova- és csontlándzsahegyeket, valamint nagyszámú kovapengét szolgáltattak. A protosolutréi rétegekből egy tízéves gyermeknek állkapocsbeli őrlőfoga is előkerült. Az összes diluviális rétegekből nagy számmal kerültek elő a barlangi medvének a velő kedvéért feltört csontjai.

Pálffyné Gulácsy Irén l. *Gulácsy Irén. XXI. köt.*

Pálfi *György*, színész, megh. Budapest, 1933 ápr. 9.

Pálfi *(Pitkó) János, vitéz*, egyiptológus, 1929. Görögországban és Egyiptomban volt tanulmányúton. Újabb művei: *Tut-anch-Amon trónszéke, A fáraó-sírok démonai, Ó-egyiptomi iparművészet. (XX. köt.)*

Pálfy *József*, festő, megh. Debrecen, 1934. *(XX. köt.)*

Pálfy *Mór*, geológus, megh. 1930 aug. 16. *(XV. és XX. köt.)*

***Páll** *Andor (Buvadi)*, gépészmérnök, szül. Marosvásárhely, 1877 okt. 5. Előbb a Máv., majd a Ganz-gépgyár szolgálatában állott. Később a kolozsvári ipariskolához és iparfelügyelőséghez került. 1908—22. a budapesti áll. felső ipariskola tanára, majd igazgatója. 1924. a pénzügyminisztérium műszaki tanácsosa. Főbb művei: *A szivattyúszerkezetek, Mótoros szántás.* Résztvett a Standard vill. r. t.-nál a budapesti modern telefonközpontok felállításában, a MÁVAG-nál pedig az indiai állami vasutak részére megrendelt gőzmozdonyok és kazánok gyártásában.

Pallavicini *György, őrgróf*, politikus, 1921., gr. Andrássy Gyulát követve, belépett a keresztény egyesülés pártjába és 1922. ezzel együtt csatlakozott az ellenzékbe vonult *Friedrich* István pártjához. A második országgyűlésben, különösen a frankpörrel kapcsolatban, élesen támadta gr. *Bethlen* István miniszterelnököt. 1926. kimaradt a képviselőházból, de az 1931. évi választásokon Dombóvárott kibuktatta *Kállay* Miklós, akkori kereskedelemügyi államtitkárt. Pártokon kívül folytatta leginkább legitimista irányú tevékenységét, tagja lett a 33-as bizottságnak, de a többi ellenzékkel együtt ő is lemondott. *(XV. köt.)*

Pallavicini *Sándor, őrgróf*, diplomata, meghalt Bécs, 1933 ápr. 15. *(XV. köt.)*

***Pallenberg,** *Max*, osztrák színész, szül. Bécs, 1877 dec. 18, megh. Karlsbad, 1934 jún. 26, repülőszerencsétlenség következtében. 1904-től különböző bécsi színpadokon, 1911. München, 1914. Berlinben szerepelt, kómikus és jellemszínész volt, feleségül vette Fritzi Massary színésznőt. Legkiválóbb szerepei: *Molière* vígjátékai és *Molnár* Liliomja.

Palló *Imre*, operaénekes. Főbb szerepei: *Petur* (Bánk bán), *Gara* (Hunyadi László), *Háry János, Falstaff, Telramund* (Lohengrin), *Escamillo* (Carmen), *Rigoletto, Tonio* (Bajazzók), *Ping* császár (Turandot), *Johanan* (Salome), *Kukorica Jancsi* (János vitéz), *Skopas* (Milói Vénusz) stb. *(XX. köt.)*

Pálmay *Ilka*, színművésznő, 1925. magánszínésziskolát tartott fenn. 1928. teljesen visszavonult. *(XV. köt.)*

Palmén, *Ernst Gustaf*, finn történetíró, megh. Helsinki, 1919 dec. 3. *(XV. köt.)*

Palmer *Kálmán*, író, megh. 1933 máj. 24. *(XV. köt.)*

Palmgren, *Karl Edvard*, svéd pedagógus, megh. Stockholm, 1910 febr. 7. *(XV. köt.)*

Pálmonostora nk., Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., kiskunfélegyházai j., (1930) 4124 lak. *Pálmonostora* nk. és *Pétermonostora* kk. 1926. P. néven egyesültek.

Palóczi *Antal*, építész, megh. 1927 aug. 16. *(XV. köt.)*

Pálosok. *Zichy* Gyula pécsi püspöknek sikerült a pálosokat 1923. Pécsre, *Serédi* prímásnak 1934. Budapestre visszatelepíteni. Utóbbi helyen a gellérthegyi sziklatemplom gondozását bízta reájuk. Boldog *Báthory* László hárshegyi barlangja előtt a zugligeti egyházközség 1929 óta rendez ájtatosságot, melyet 1934. már P. *Besnyő* pálosrendi atya tartott. *(XV. köt.)*

***Palotai** *Árpád*, operaénekes, szül. Újpest, 1885 júl. 17. Rákosi Szidi színésziskolájában végzett, Berlinben folytatta ének tanulmányait. Játszott a Király Színházban, Népoperában, *Reinhardt* berlini színházánál, 1918 a Medgyaszay-Színház tagja volt, onnan a M. Kir. Operaház szerződtette. Főbb szerepei: *II. Endre* (Bánk bán), *Rozgonyi* (Hunyadi László), *Gábor diák* (Cigánybáró), *Ceprano gróf* (Rigoletto), *Hanaan* (Sába királynője) stb.

***Palotai** *Boriska (Berkesné)*, költőnő, szül. Nagyvárad, 1904. Kassán él, mint ujságíró. Verseit két kötetben foglalta össze: *Tavaszi áradás* (1926); *Valaminek végén* (1929).

***Pályaválasztás,** a gyakorlati nevelésnek egyik legfontosabb, egyben legnehezebb kérdése, amely mind az egyénre, mind pedig a nemzetre nézve igen jelentős. Elsősorban *gazdasági, erkölcsi* és *egészségi* szempontból van hordereje. A helyesen elindított életpálya fokozódó munkakedvet, erősödő küzdő- és versenyképességet eredményez, míg a helytelen választás következtében előálló lanyhaság, esetleges változtatás már a megindulásnál is ráfizetéssel bosszulja meg magát, amely néha évekkel is kitolja a munkavállalás, tehát kenyérkeresés időpontját. A sikeres munka ezenkívül önbizalmat ad s a vérbe oltja az emberi alkotások megbecsülését és az egész emberre a fegyelmezettség jelét sugározza szét. Ezzel szemben az erejét kifejteni és helyesen felhasználni nem tudó embert a bennrekedt erők megmérgezik és lelki ellenálló képességét felőrlik. A testi épség s az egészség foka döntő erővel esik latba, amit már a legrégibb népi pályatanácsolás is figyelembe vett, mikor a gyengébb alkatúakat fodrásznak, a jól megtermetteket kovácsnak, ácsnak stb.-nek szánta. Az *életkor* szempontjából általában a 10., a 14. és a 18.-ik életév jelentős. A 10-ik évben kell a továbbtanulás felől a döntésnek létrejönnie, a 14-ik évre általában az ipari, kereskedelmi szakmák, valamint a szakiskolákban való továbbtanulás választása esik, a 18-ik év pedig a magasabbrendű ipari s kereskedelmi, tisztviselői és a főiskolai (egyetemi) tanulmányokhoz kötött pályák választásának időpontja. A *gazdasági viszonyok* is erősen befolyásolják a P.-t.

Pályi *Ede*, hírlapíró, megh. 1930 dec. 10. *(XV köt.)*

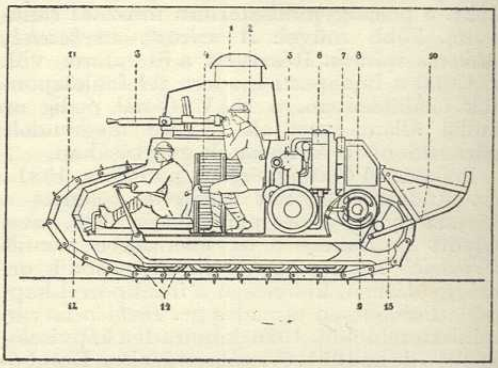
***Panajott** *Sándor (Szamosfalvi)*, altábornagy, szül. Gyulafehérvár, 1849 márc. 8. 1867—70. elvégezte a bécsi cs. és kir. hadapródiskolát, 1881. átlépett a szervezés alatt álló m. kir. csendőrséghez. Megh. Magyaróvár, 1933 okt. 31.

Panama, középamerikai köztársaság, területe 74.522 km², (1930) 467.459 lak., abból 78.572 fehér. Főbb mezőgazdasági terményei (1929, 1000 q-ban): kakaó 28·3, nyerscukor 43. Állatállománya: ló 15, ösvér 2, szarvasmarha 200, kecske 5, sertés 30 ezer, Vasútvonalainak hossza (1926) 150 km. Külkereskedelmi forgalmában (1929) a behozatal értéke 18·95 millió, a kivitel értéke 4·14 millió balboa. Fontosabb behozatali cikkei: gyapotárú, zsír, búzaliszt, rizs, ásványolaj, gépkocsi stb.; fontosabb kiviteli cikkei: kókuszdió, kakaó, banán, állati bőrök stb. Banánültetvényei növekszenek. Új banánkikötője *Puerto Armuelles*.

Története. 1927. az Északamerikai Egyesült Államoktól való függés megszüntetésére mozgalom indult meg, aminek eredményeképpen 1927 jan. 28. felmondták az addig érvényben volt kereskedelmi szerződést. 1928. a washingtoni befolyás alatt álló konzervatív jelölttel szemben a liberális Florencio *Arosamená*-t választották meg elnöknek. 1931 jan. az északamerikai politika híve, Harmodio *Arias* megbuktatta és az addigi washingtoni követnek, Ricardo *Alfaro*-nak szerezte meg az elnöki hatalmat. Panama 1931 szept.-ben belépett a Népszövetségbe. 1932 jún. 14-én magát Harmodio *Arias*-t választották meg köztársasági elnöknek. Az újra föléledt önállóságra való törekvés és az Északamerikai Egyesült Államok politikájának eredményeképpen 1935 jan.-ban olyan megegyezés jött létre a washingtoni kormány és Panama között, amely szerint az Északamerikai Egyesült Államok a csatornazónán túl nem tartanak fegyveres haderőt és nem avatkoznak bele a Panama belviszonyaiba, még belső válságok és forradalom esetén sem. Ezenkívül gazdasági függetlenséget is biztosítottak Panamának.

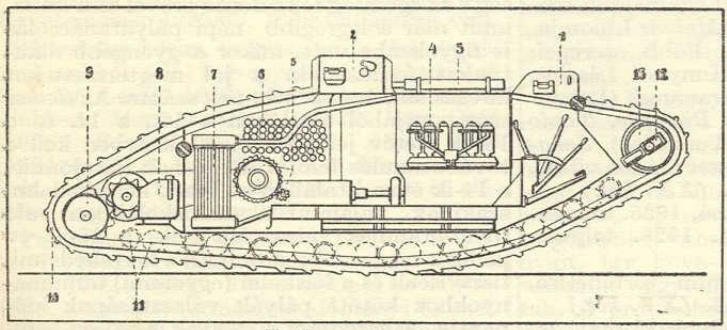
***Páncélgránátok** főképen a hadihajóknál, a tengerparti tűzérségnél, valamint az ostromütegeknél alkalmazták. Vastag, edzett acélfalú, hegyes csúcsú lövedék, mely aránylag csekély robbanóanyagot tartalmaz. Mivel a páncéllemezek felületén még a legerősebb (krómnikkel) acélgránátok is eltörtek, a páncélgránátokat lágyabb, de szívósabb acélsapkával látták el, egyrészt hogy a becsapódási energiát nagyobb felületre osszák el, másrészt a lövedék csúcsát mintegy összetartsák.

Páncélos járművek. Alkalmi harceszköz, mely gyalogsági lövedékek és tüzérségi repeszhatás ellen védő páncéllal van ellátva. Ismeretes a *páncélgépkocsi* több tengelymeghajtással, terepen és úton egyaránt egyforma előre- és hátramozgási lehetőséggel. Géppuskával, golyószóróval, kezelő legénysége pedig kézigránáttal, puskával, pisztolyal van felszerelve. A páncélgépkocsi hivatása főleg a hadműveletek kezdetén a távolfelderítésben, az ellenséggel való érintkezés felvételében, üldözésben, visszavonulásban, — rendszerint más fegyvernemekkel való — együttműködés. A *harckocsi* tisztán hernyóláncokkal vagy kerekekkel és hernyóláncokkal ellátott páncélos jármű, mely utaktól függetlenül bármely terepen használható. Sebessége átlag 20—35 km. óránkint. Mászóképessége 40°—50°, 1—2·5 m-es árkot áthidal és kb. 1 m. mély vízen képes átgázolni. Páncélvastagsága 6—25 mm. Van kis harckocsi ugyanolyan tűzgépfelszereléssel mint a páncélgépkocsi, könnyű harckocsi, melyben gyalogsági ágyú is van s nehéz harckocsi, melyben rendszerint egy gyalogsági ágyú és több géppuska van beépítve. A harc-

Könnyű olasz harckocsi keresztmetszete

1. A figyelőtorony teteje. 2. Figyelőtorony. 3. Gépfegyver. 4. Lőszerkamra. 5. Motor. 6. Hűtő. 7. Szellentyű. 8. Benzin-tartály. 9. Fékberendezés. 10. Támasztó farok. 11. Hernyószerkezet. 12. Terelő kerék. 13. Hajtókerék. 14. Görgők.

Nehéz angol harckocsi

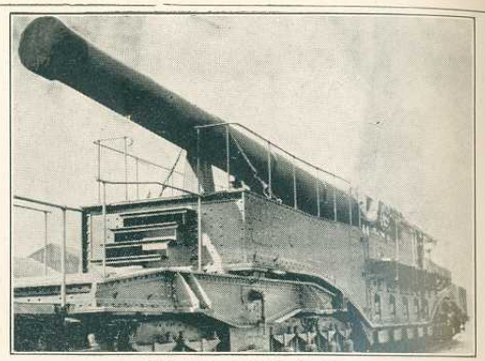
1. Elülső figyelőtorony. 2. Hátsó figyelőtorony. 3. Kipuffogó. 4. Motor. 5. Sebességváltó. 6. Lőszer. 7. Hűtő. 8. Benzin-tartály. 9. Hajtókerék. 10. Hernyószerkezet. 11. Görgők. 12. Lánc-feszítő. 13. Terelő kerék.

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYV-TÁR

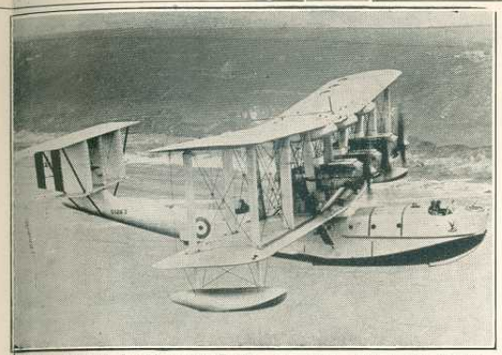
HADI TECHNIKA

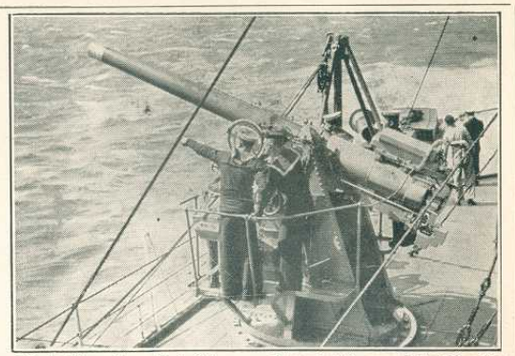
Angol gyalogsági gépfegyver

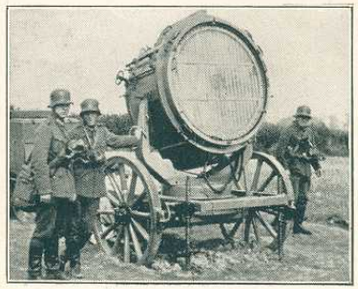
Síneken mozgó ágyú

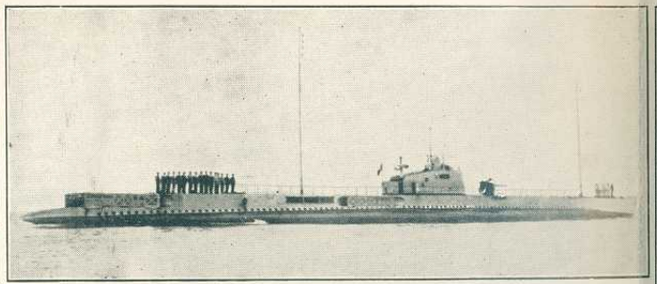
Óriás angol hadi repülőgép; 37 mm ágyúval felszerelve. Akciórádiusa 1500 km

Légi támadás elhárítása a „Repulse“ angol hadihajón

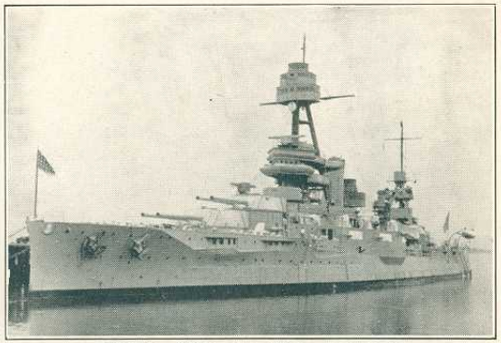
Óriási fényszóró

A 60 főnyi legénységével elsüllyedt Prometheus francia tengeralattjáró

Repülőgépanyahajó („Furious“) 26.338 t; a fedélzeten 1146 főnyi legénység, 60 gép helyezhető el

Texas, óriás amerikai csatahajó

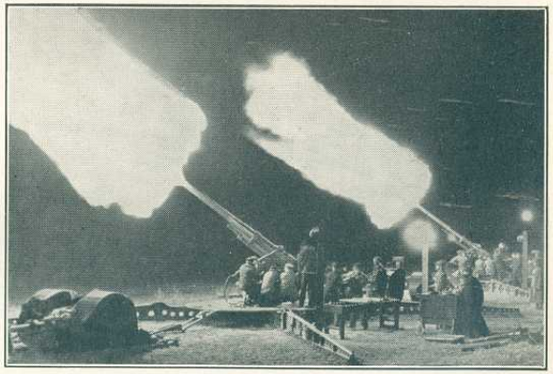
Gáztámadás elleni védőmaszk ember és állat számára

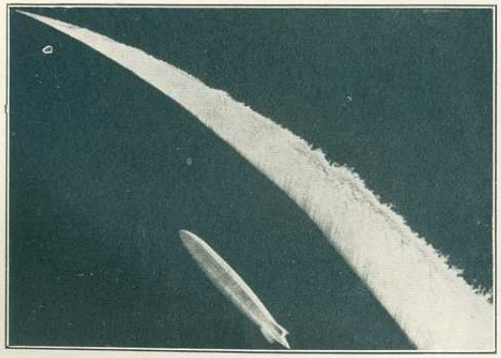
Városok elködösítése légi támadások ellen. Egy kaliforniai hadgyakorlatról

Közeledő repülőtámadást jelző fülelőkészülék

Repülőtámadást elhárító ütegek (Egy. Áll.)

Léghajó bekerítése ködfallal

Ipartelepek elködösítésére szolgáló gép

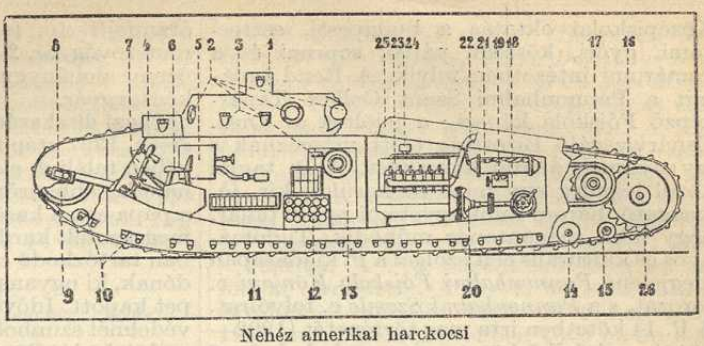
Könnyű harckocsi

Nehéz harckocsi 13 főnyi legénység számára, 1 ágyúval, 4 gépfegyverrel. Sebessége 13 km

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

kocsi rendeltetése a harcban, főként állásharcnál és rohamnál, a gyalogságnak utat törni az ellenséges akadályokon át. A kis harckocsi kb. ugyanazokat a feladatokat oldja meg, mint a páncélgépkocsi. (L. még: *Páncélos automobil XV. köt. Tank XVII. kötet. Páncélos vonatok XV. köt.*)

Nehéz amerikai harckocsi

1. Figyelőtorony. 2. Gépfegyver-kamara. 3. Figyelőrés. 4. Figyelőtorony a vezető részére. 5. Mozgatható berendezés gyalogsági ágyú részére. 6. Vezető-ülés. 7. Az összes vezetési emeltyűk. 8. Láncfeszítő. 9. Terelő kerék. 10. Görgő rögzítő. 11. Gépfegyver-lőszer kamara. 12. Gyalogsági ágyú lőszerkamara. 13. Ajtó. 14. Hordkerekecske. 15. Vezetőkerekecske. 16. Hajtókerék. 17. Redukciós fogaskerék. 18. Kúp-fogaskerék. 19. Vízszivattyú. 20. Tengelykapcsoló. 21. Hűtő. 22. Kipuffogó. 23. Motor. 24. Adagoló. 25. A hernyószerkezet vezetéke. 26. Hernyószerkezet.

Páneurópa terve komolyabb alakot akkor öltött, mikor *Briand* francia főmegbízott a Népszövetség keretében felszólította az európai tagállamok képviselőit, hogy az európai érdekek hatékonyabb megvédésére és a fennálló érdekellentétek kiküszöbölésére szorgalmazzák kormányaiknál egy európai államszövetség megalkotását (1929 szept. 5.). Félévvel később (1930 máj. 17.) pedig memorandummal fordult az érdekelt hatalmakhoz, melyben megokolta az európai unió megszervezésének szükségességét és kérte az egyes kormányokat, hogy legkésőbb júl. 15-ig fejtsék ki a tervre vonatkozó álláspontjukat. A Népszövetség a válaszok beérkezése után Briand elnöklete alatt egy külön *Commission d'étude pour l'Union Européenne*-t alakított. A bizottság érdemleges határozatot nem tudott hozni. A lefegyverzés kérdésének napirendre kerülése (1932 febr. 2.), majd *Briand* halála (márc. 7.) végleg eltemették a kérdést. *(XX. köt.)*

Pangalosz, *Theodor*, görög tábornok és politikus, 1928 júl. 10. a Venizeloz-kormány szabadlábra helyezte, de az eljárást lefolytatták ellene, 1930 júl.-ban alkotmánysértés, a halálbüntetés törvényellenes visszaállítása és játékbankkal kapcsolatos visszaélések miatt kétévi börtönre ítélték. 1930 okt.-ében pedig, egy katonatiszti összeesküvésben való részesség gyanúja alatt, újra letartóztatták, de rövidesen szabadonbocsátották. 1932 júl.-ban Korfu-szigetére száműzték. *(XX. köt.)*

Pángermánizmus, eszmekörében az utóbbi években mélyreható változások mentek végbe. Mióta a nemzeti szocializmus világszemlélete a régi állami *(staatsdeutsch)* helyébe a népi *(volksdeutsch)* gondolatot iktatta, a német köztudat nem az államot, hanem a népet, a fajt tekinti természetadta egységnek s ennek megfelelően a határmenti és külföldi németséget is a nagy német egység szerves alkotórészének érzi. *Hitler* forradalma és a Harmadik Birodalom megalakulása sokszorosan meghatványozta a faji gondolat dinamikus erejét és világszerte ébresztőleg hatott a német diaszporákra. A régi értelemben vett asszimilálódásról hallani sem akarnak többé. A hivatalos német politika egyelőre semlegesnek mutatja magát a mozgalommal szemben, de a társadalom és a tudomány annál élénkebben érdeklődik iránta. Már központi szerve is van az ezirányú kutatásoknak: a stuttgarti *Deutsches Ausland-Institut. (XV. és XX. köt.)*

Panizza, *Oskar*, német költő, megh. Bayreuth, 1921 szept. 30. *(XV. köt.)*

Pankhurst, *Emmeline*, angol suffragette, megh. London, 1928 jún. 14. *(XX. köt.)*

Pankromatikus, a fényképezésben minden olyan negatívanyag, amelynek emulziója az összes színek, tehát a sötétsárga és a látható vörös színek iránt is érzékeny. A brómezüstemulziónak ezt a vörös színre is kiterjedő érzékenységét cianinokkal való kezelés útján érik el. A P. negatívanyagoknak az egyes színek iránti érzékenysége nem harmónikus: túlérzékenyek a vörösre és igen kevéssé érzékenyek a tiszta zöldre. Színérzékenységüknek ezt az aránytalanságát zöld színszűrővel lehet kiegyenlíteni. A zöld iránt való csekély érzékenységük teszi lehetővé azt is, hogy a sötétkamrában gyenge zöld lámpafénynél kezelhetők. Túlfokozott vörösérzékenységük révén fényérzékenységük aránylag igen magassá válik (összehasonlítva u. o. érzékenységű nem P. negatívanyaggal) mesterséges világításnál. A P. lemezeket és filmeket éppen ezért elsősorban esti és éjjeli felvételekhez használják, azonkívül arcképfotografáláshoz és színes tárgyak reprodukálásához. (L. még: *Pankromatikus lemezek, XV. köt.*)

Pannonhalmi Szent Benedek Rend, tagjainak jelenlegi létszáma 270. Élén *Kelemen* Krizosztom főapát, *Kroller* Miksa zalavári, *Jándi* Bernardin dömölki, *Zoltvány* Irén bakonybéli és *Strommer* Viktorin tihanyi apát állnak. Innen emelkedett magasabb egyházi méltóságra *Serédi* Jusztinián bíboros hercegprimás, esztergomi érsek. A P. munkaköre a lelkipásztori működésen kívül a középiskolai ifjúság nevelésére terjed ki. 25 plébániája közül 15 a pannonhalmi, 9 a veszprémi, 1 a szombathelyi egyházmegyéhez tartozik.

Középiskolai oktatás a budapesti, esztergomi, győri, kőszegi, pápai, soproni és a komáromi intézetben folyik. A Rend tanárait a Pannonhalmi Szent Gellért Tanárképző Főiskola képezi; a jelöltek az Orsz. Tanárvizsgáló Bizottság előtt vizsgáznak s így nyernek állami képesítést. A P. tagjai közül jelenleg egy mint tankerületi kir. főigazgató, három mint egyetemi ny. r. tanár, négy mint magántanár működik. Tudományos és kulturális célt szolgál a P. kiadásában megjelenő *Pannonhalmi Főiskola Könyvei* c. sorozat, s a *Pannonhalmi Szemle* c. folyóirat. A P. 14 kötetben irta meg történetét (1902—1916), melyből 7 kötet a pannonhalmi, 2—2 kötet a tihanyi és bakonybéli, 1—1 kötet a zalavári, dömölki s a megszűnt apátságokkal foglalkozik. *(XV. köt. Pannonhalma* alatt.)

***Pannonictis** *Kormos*, a ragadozók *Mustelidae* családjának *Grisoninae* csoportjába tartozó kihalt emlősnem, mely főként a Villányi hegység felsőpliocénkori csontbreccsáiban található. Két faja ismeretes; ezek közül a kisebbiket Hollandiában is megtalálták.

Pannwitz, *Rudolf*, német filozófus, újabb művei: *Trilogie des Lebens* (1929); *Logos, Eidos, Bios* (1930). *(XX. köt.)*

Pantenius, *Theodor Hermann*, német író, megh. Lipcse, 1915 nov. 16. *(XV. köt.)*

Pap *Dezső*, h. államtitkár, jogi író, megh. 1931. *(XV. köt.)*

Pap *Elek*, ny. államtitkár, a felsőház tagja, 1923. a M. kir. Állami Jegyintézet és a Biztosítási Szaktanács elnöke. *(XV.* és *XX. köt.)*

Pap *Géza báró*, politikus, felsőházi tag, megh. 1934 júl. 9. *(XV.* és *XX. köt.)*

Pap *Géza*, szociálpolitikus, államtitkár, 1922. a népjóléti és munkaügyi minisztérium törvényelőkészítő osztályának vezetője. 1930. az Orsz. Társadalombiztosító Intézet vezetője, 1933. a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal magyarországi levelezője. Ugyanez évben nyugalomba vonult és II. oszt érdemkeresztet kapott. 1934-ben megjelent *A magyar társadalombiztosításra vonatk. törvények és rendeletek* c. művének 1. kötete. *(XV. köt.)*

Pap *Gyula (Nógrádi)*, költő, újabb munkája: *Cserkész fiúk könyve* (Budapest, 1925). *(XV. köt.)*

Pap *József*, jogi író, felsőházi tag, Budapest székesfőváros törv.-hat. bizottságának tagja, az Ügyvédi Kamara elnöke. 1935. lemondott elnöki tisztségéről. *(XV.* és *XX. köt.)*

Pap *Károly (Jármii)*, irodalomtörténetíró, a debreceni egyetemen a magyar irodalomtörténet tanára. Új műve: *Arany János széptani jegyzetei* (1934). *(XV.* és *XX. köt.)*

Pápa, megyei város Veszprém vm.-ben, (1930) 21.356 lak. Alsóbbfokú iskoláin kívül van: róm. kat. polg. fiú-, áll., kat. és ref. polg. leányiskolája, áll. tanító-, róm. kat. és ref. tanítónőképzője, ref. gimnáziuma, róm. kat. reálgimnáziuma, ref. hittudományi főiskolája, áll. mezőgazdasági szakiskolája és közs. női ipariskolája. Üzemei: áramelosztó, áramfejlesztő, téglagyár, fűrésztelep, 4 pamutszövőgyár, 2 kékfestőgyár, tejfeldolgozóüzem, dohánygyár, jéggyár, műtrágya- és kénsavgyár.

***Pápai díszkardok.** Petrus *Amelius* tarentói érsek, 1397 után fogalmazott szertartáskönyvében találjuk első formulaszerű nyomát annak a később sűrűn emlegetett szokásnak, hogy a pápa egy a karácsonyi szertartás keretében megszentelt kardot és süveget ad át a Rómában tartózkodó császárnak vagy más uralkodónak, ki ugyanakkor a szertartáson is szerepet kapott. Idővel a kereszténység fegyveres védelmét szimbolizáló kardot és süveget nemcsak jelenlévők s nemcsak uralkodók, hanem ilyenek leszármazottai s kisebbrangú előkelőségek, elsősorban neves hadvezérek is megkaphatták. A korunkra maradt ilyen pápai kardok egytől-egyig remekei az olasz ötvösművészetnek. Valamennyi között legszebb azonban a *II. Gyula* pápa által 1509-ben *II. Ulászló* királynak küldött kard, melyet a kúria akkori ötvöse, Domenico *di Michaele de Sutri* készített. Előállítási költsége s a művész tiszteletdíja átszámított értékben mintegy 10.000 aranykoronát tett ki. Hüvelye és markolata aranyozott ezüstből készült és művészies zománcdísszel van ékítve. Mohács után a magyar királyi kincsekkel az uralkodóház birtokába került. 1933 óta a M. N. Múzeum tulajdona.

Pápay *József*, nyelvész, megh. 1931 jún. 9. *(XV. köt.)*

Pape, *Wilhelm*, német festő, megh. Stockholm, 1920 dec. 13. *(XV. köt.)*

***Papen,** *Franz von*, német államférfi, szül. Werl, 1879 okt. 29. Katonai pályára lépett és 1913—15. Mexikóban volt katonai attasé. 1918. a palesztinai 4. török hadsereg vezérkari főnökévé nevezték ki. A világháború után a politikai pályára lépett és 1921—32. centrumpárti képviselő volt. 1932. Hindenburg Brüning utódjává nevezte ki. Jobboldali kormányt alakított, de nem támaszkodott pártokra. Egyúttal kivált a centrumpártból is. 1932 nov. a pártok ellenállása miatt lemondott. 1933 jan. 30. megalakult a Hitler-Papen-Hugenberg-Seldte kormány, amelyben P. porosz kormánybiztos és alkancellár lett. 1933 nov. 4. felmentették a porosz kormánybiztosi állásától, de továbbra is alkancellár maradt. Többször járt Rómában és 1933 júl. 8. létrehozta a Vatikánnal kötött konkordátumot. U. a. év nov. a Saar-vidék kérdés teljhatalmú megbizottja lett. 1934 aug. 2. bécsi követté nevezték ki. Állását aug. 16. foglalta el.

Papini, *Giovanni*, olasz író, újabb művei: *Pane e vino* (1926); *Gli operai della vigna* (1928); *Sant Agostino* (1929); *Gog* (1930); *Dante vivo* (1933). Egy részük magyarul is megjelent. *(XX. köt.)*

Papíripar. 1918-ban 21 P.-i gyár működött Magyarországon, ezek közül csupán 4 maradt meg a békeszerződések vonta határok között. De 1924. már ezek közül is csak kettő volt üzemben. 1925. indult meg a magyar P.

újabb fejlődése. 1931. már 8 P.-i gyár dolgozott 972 munkással, elfogyasztottak 407.000 q szenet és termeltek 17·6 millió P értékű papírost. 1934., a válság következtében megcsappant papírfogyasztás ellátására azonban már csak 7 gyárat tartottak üzemben. Termelésük — erősen csökkentett üzemkihasználással — 2800 vagón papirost tett ki. 1935. azonban a termelés újra növekedett. Legjobban mutatja a magyar P. fejlődését a papírbehozatal alakulása:

Év	*Papírbehozatal:* Mennyiség q	Érték P
1929	539.011	30,647.597
1930	476.319	26,651.635
1931	354.665	17,324.640
1932	290.467	12,949.452
1933	331.679	12,943.283
1934	331.672	12,283.000

(L. Papiros, XV. köt.)

Pápóc kk., Vas vm., celldömölki j., (1930) 1774 lak. *Pápóc* kk. és *Szentmiklósfa* kk. 1926. egyesültek P. néven.

Papp *Ferenc*, irodalomtörténetíró. Kiadta: *Gyulai Pál és Pataki Emilia* c. tanulmányát (Budapest, 1928). Sajtó alá rendezte *Gyulai Pál irodalmi emlékeit*. Szerkesztette *Az országos református tanáregyesület évkönyvét* (Budapest, 1931). *(XV. és XX. köt.)*

***Papp** *Jenő*, író, ujságíró, szül. Csujafalva (Bihar vm.), 1891 márc. 30. Belső munkatársa az Új Nemzedéknek, majd a Magyarságnak, jelenleg az Új Magyarságnak. 1930 óta a Rádió krónikása. Főbb művei: *Szegény háború* (versek, 1915); *Rádiókrónikák* (beszédek, 1931), *A mai Magyarország erkölcsrajza* (1934).

Papp *Károly (Szentkirályszabadjai)*, geológus, 1928. mint a m. kir. Földtani Intézet képviselője résztvett Kopenhágában a dán földtani intézet 40 éves jubileumán, 1929. pedig a Dél-Afrikában rendezett XV. geológiai kongresszuson és 1933. az Észak-Amerikában tartott XVI. geológiai kongresszuson. A kongresszusokkal kapcsolatos utazásairól gazdag gyüjteményekkel tért haza, melyek a budapesti tudományegyetem Földtani Intézete tulajdonában vannak. A Geológiai Világtérkép Bizottság állandó tagja. Újabb művei: *Nagy-Magyarország geológiai térképe*, ugyanez angolul *Geological Map of Hungary* címen, *Bodenstudien von Barcelona*, *A délafrikai egyetemek*, *A XVI. nemzetközi geológiai kongresszus Washingtonban*. *(XV. és XX. köt.)*

***Papp** *Károlyné (Balogh Margit)*, földrajzi írónő, szül. Budapest, 1881 aug. 16. A Földrajzi Intézet gyakornoka, majd budapesti leánygimnáziumi tanár. Beutazta Észak-Afrikát és a Szaharát. Résztvett a stockholmi, madridi, pretoriai és washingtoni nemzetközi geológiai kongresszusokon. Főbb művei: *Délafrikai emlékeim*, *A Niagara vízesés*. Lefordította Schaffer Ferenc: *Általános geológia* c. művét.

Papp *Viktor*, földmívelésügyi miniszteri tanácsos, zenei író, újabb könyvei: *Beethoven és a magyarok* (1927); *Beethoven élete és művei* (bőv. kiadás, 1927); *Dohnányi Ernő életrajza* (1928); *Dohnányi és Szegedi Miséje* (1930). Liszt Ferencről írt terjedelmes életrajza még mindig kéziratban van. A Kisfaludy-Társaság 1923. és 1929. a zenei Greguss-jutalom előadójává, 1931. tagul választotta. A magyar Rádió zenei tanácsának tagja; 1929—30. a Muzsika szaklap alapítója és főszerkesztője volt. *(XV. és XX. köt.)*

Paprika. A P.-t hazánkban főleg az Alföldön termesztik. A P.-val bevetett terület évről-évre változik. 1922. 3700 ha, 1926. 1967 ha, az utóbbi években 4000 ha-on felül is emelkedett, 1933. 3357 ha volt. A ha-ként elért termésmennyiség ingadozó. 1925. ha-ként 20·5 q, 1922. 6·4 q, 1932. 11·7 q, 1933. 7·6 q. Ennek megfelelően változott a termés összmennyisége is. 1932. 49.000 q, 1933. 26.000 q. Fűszer- és zöld-P.-val 1933. 4980 ha volt bevetve, ebből a fűszer-P.-ra 3375 ha esett. A fűszer-P.-ból 3187 ha volt az Alföldön, 175 ha a Dunántúl és 13 ha a Felföldön. A fűszer-P. megvédése és a P.-termesztők érdekeinek megóvása érdekében 1934. a kormány Szeged és Kalocsa vidékét zárt területnek nyilvánította és kormányrendelet tiltja, hogy máshol is termesszenek fűszer-P.-át.

A magyar fűszer P.-nak több fajtája van, melyek mindegyike a *longum* varietáshoz tartozik. A szegedi tájfajta egységes, míg Kalocsa vidékén csak újabban terjedt el nagyobb arányokban egy nemesített változat. Étkezési (zöld) P.-t az ország más vidékein is termesztenek, nagyobb felvevőképességű piacok közelében, de kivitelre is. A P. értékesítését a szabad kereskedelem végzi; 1917—20. kötött forgalom tárgya volt. Azóta teljesen szabad. Az állam a P.-termelés fejlesztése és a kereskedelem ellenőrzése céljából két tudományos intézetet tart fenn: Szegeden és Kalocsán *(M. kir. Mezőgazdasági Vegykisérleti* és *Paprikakisérleti Állomás)*. Ezek feladata a termelés fejlesztése is. Több értékes nemesített fajtaváltozat került ki az Állomásokról és terjedt el a gazdák között.

A kivitel 1927. érte el az utóbbi évek legnagyobb határát, amennyiben 12.446 q-t ért el, 4,393.000 P értékben. 1932. 10.821 q volt, 1,635.000 P; 1933. 11.486 q, 1,596.000 P értékben.

A P. az utóbbi évek folyamán magyar kutatók két érdekes biokémiai felfedezésének volt a tárgya. *Zechmeister* László és *Cholnoky* László 1931. a P. jellegzetes festőanyagát, a capsanthint ismerték fel, mely az A-vitaminnal rokon carotinoid-anyagok közé tartozik. *Szent-Györgyi* Albert pedig magyar eredetű amerikai munkatársával *Svirbely*-vel az ascorbinsavat állította elő a P.-ból nagy mennyiségben s ezáltal bizonyult be azonossága a C-vitaminnal. *(XV. köt.)*

Parabiózis, a kísérleti állattanban egészen mást jelent, t. i. két azonos fajú vagy közel rokonszervezetnek mesterséges, operatív beavatkozással előidézett olyan mértékű kap-

csolatát, amelyben azok legalább is annyira egyesülnek, hogy nedveik kicserélődhetnek egymással, de összeköttetésbe léphetnek egyes szerveik is. *(XV. köt.)*

Parád, nagyk. Heves vm. pétervásári j.-ban, (1930) 2427 lak. Hozzá tartozik P. gyógyfürdő. Fürdőjét 1933. 1436 állandó és 1454 átutazó vendég látogatta.

Paraffin *(gyógyászati alkalmazása).* A különleges eljárásokkal megtisztított P.-olajat tisztán, vagy ízesítőanyagokkal elegyítve, hashajtószerül alkalmazzák. *(XV. köt.)*

Paraguay, délamerikai köztársaság, területe 253.000 km², azonkívül igényt tart a Gran Chaco 450.000 km²-nyi területére, (1927) 933.330 lak. Népsűrűsége 3. Fontosabb mezőgazdasági terményei (1928., 1000 q-ban): tengeri 388, rizs 20, cukor 42, dohány 90, tisztított gyapot 487, földi mogyoró 81. Állatállománya (1916., 1000 drb.-ban): ló 209, szamár 19, szarvasmarha 2972·8, sertés 45·5, juh 195, kecske 13·4. Vasútvonalainak hossza (1928) 1070 km, távíróvonalainak hossza 1431 km. Külkereskedelmi forgalmában (1933) a behozatal értéke 7·16 millió, a kivitel értéke 9·46 millió arany peso volt. Fontosabb behozatali cikkei: gyapotáruk, állati termékek, élelmiszerek, ásványolaj, közlekedési eszközök, vas- és vasáruk, élvezeti cikkek stb.; fontosabb kiviteli cikkei: quebracho-kivonat, yerba maté, állati bőrök, gyapot, dohány, húsliszt, szarvasmarha stb.

Története. 1928. a liberális José *Guggiari* lett az elnök, akinek kormánya alatt az ország jóléte föllendült. Megválasztása évében a Gran Chaco terület miatt Bolíviával támadt háborús ellentétet 1929 jan. sikerült a Népszövetség és a pánamerikai kongresszus közbenjöttével békésen elintézni. Azonban 1931. kiújúltak a határvillongások Bolíviával. Miután ehhez szociális hátterű zavargások is járultak, Guggiari 1931 okt. 26. lemondott. Helyettese Gonzales volt, míg 1932 jún. az ugyancsak liberális Eusebio *Ayala*-t választották meg. Bolíviával 1932. véres háborúra került a dolog, amelyet most sem a Népszövetség, sem pedig az amerikai államok nem tudtak megakadályozni. Amikor a Népszövetség a háborús feleknek való fegyverszállítások megtiltására lépéseket tett, Paraguay 1935 febr. bejelentette a Népszövetségből való kilépését.

***Para-hidrogén,** l. *Ortho- és para-hidrogén, XXI. köt.*

***Parapszichológia,** az a tudomány, amely természetfölötti erők által létrehozottnak vélt, bonyolult lelkijelenségekkel foglalkozik. Gondos tanulmányozás folytán azonban, hovatovább minden esetben megtalálható azoknak természettudományos magyarázata. Idetartoznak főleg az ú. n. szellem-jelenések (materializáció), valamint a többi médiumisztikus (szuggesztión és hipnózison alapuló) jelenségek is.

***Parazitás kasztráció.** Az élősködő állatok néha sajátságos befolyással vannak azokra az állatokra, amelyeken élősködnek vagyis ú. n. gazdájukra. Ugyanis a csiramirigyek (petefészek, here) többé vagy kevésbbé teljes pusztulását s ezzel az állat terméketlenségét okozhatják. A mirigyeket vagy közvetlenül pusztítják el, behatolva azok belsejébe (közvetlen P.), vagy pedig közvetve (közvetett P.), amikor a csiramirigyeket magukat alig érintik és csak csökkentik térfogatukat és ezzel csirasejttermelő képességüket is. A paraziták ugyanakkor természetük és a gazda természete szerint nagyon különböző fokban, de eltérően a fertőzés időpontja szerint is, a másodlagos nemi bélyegek inverzióját okozhatják, vagyis azt, hogy az illető állaton az ellenkező nemet (ivart) jellemző bizonyos sajátságok jelennek meg vagy tűnnek el saját nemüket jellemző egyes vonásaik, pl. kasztrált nőstényrák potrohán elcsenevészednek azok a végtagok, amelyekre a normális nőstény petéit szokta ragasztani. A P. gyakori tengeri rákokon, amelyeken azt élősködő más rákok okozzák, azután tengeri és édesvizi csigákon, amelyek esetében mételyek lárvái az okozói a P.-nak. Ismeretes olyan eset is, hogy baktériumok okoznak P.-t (földigilisztákon).

Parcellázás. Amióta a Statisztikai Hivatal összeírja a parcellázásokat (1928 márc. 1) a földbirtokreform céljaira igénybevett birtokok feldarabolásával együtt a következő P. történt:

Év	Birtok	Keletkezett parcellák száma	Keletkezett parcellák területe k. hold
1928	52	4.885	8.823
1929	98	11.556	19.756
1930	68	8.757	12.426
1931	141	11.474	28.830
1932	109	8.600	16.583
1933	54	2.895	6.681

(XV. köt.)

Párizs, Franciaország fővárosa, (1930) 104 km², (1931) 2,891.020 lak. Területe az erődöv lebontásával növekszik. A belső erődövet már feladták, a külső övezet megmaradt. Az 1931. évi gyarmatügyi kiállítás épületeiből csak a nemzetközi gyarmatügyi múzeumot hagyták meg. Egyetemének 1930. 29.851 hallgatója volt. Nagy-P., mint rendőrkerület, (1931) 4,986.523 lak.

Parker, *Gilbert, Sir, Baronet,* amerikai író, megh. London, 1932 szept. 5. *(XV. köt.)*

Parlamentarizmus, tekintélye az utóbbi időben általában erősen megfogyatkozott. Ennek oka egyrészt a diktatórikus kormányforma térhódítása, másrészt a liberális-demokrata rendszerbe vetett hit megrendülése. Olaszország és Oroszország után újabban Németország is nyíltan a diktaturára tért tá. Lengyelország erősen korlátozta a parlament hatókörét és jelentőségét. Ausztria viszont a rendiség alapjára helyezkedett s a népképviselet helyébe az érdekképviseleti rendszert léptette. *(XV. köt.)*

***Parsec** *(Parallaxis* és *secundum* szavak összevonása), csillagászati távolságegység. 1 P = 3·25 fényév.

***Parsons,** *Sir Charles Algernon*, angol mérnök, szül. London, 1854 júl. 13., megh. 1931 febr. 11., a Nyugat-Indiai szigetek közelében, utazáson. 1884. megépítette az első gőzturbinát, 1890. New Castle upon Tyne-n megalapította ma már világhírű turbinagyárát.

Passarge, *Siegfried*, német geografus, 1919. Hamburgban egyet. tanár, beutazta Algirt, Egyiptomot, Palesztinát. Újabb művei: *Die Grundlagen der Landschaftskunde* (1919/20); *Die Landschaftsgürtel der Erde* (1923); *Klima und Landschaftsbild* (1927); *Wirtschaftsgeographie für Kaufleute* (1930) stb. *(XV. köt.)*

Passow, *Karl Adolf*, német orvos, megh. Berlin, 1925 dec. 7. *(XV. köt.)*

Passziójátékok. A világháború után 1922. kezdték meg újra az oberammergaui P.-at. Nálunk ugyanazon évben rendeztek Mikófalván (Heves vm.) népies P.-at. Legújabban Budaörsön kisérleteztek hasonló játékokkal. *(XV. köt.)*

Pastonchi, *Francesco*, olasz költő, újabb művei: *Trasfigurazioni* (1917); *Il Randagio* (1921); *I Versetti* (1931). *(XV. köt.)*

Pastor, *Ludwig Adler von Campersfelden báró*, német történetíró, megh. Innsbruck, 1928 szept. 30. *(XV. köt.)*

***Paszternak,** *Boris*, szovjetorosz költő, szül. Moszkva, 1890 febr. 10. A forradalom óta költészete teljesen a társadalmi kérdések felé fordult. Számos verses kötete jelent meg: *Testvérem, az élet* (1922); *Második születés* (1932). Verses regénye: *Spektorszkij* (1931); *Az 1905-ös év* (éposz, 1927).

Pásztor *Árpád*, író, a magyar riportirodalom egyik megteremtője, újabb művei: *Gina és Rozamunda* (1927); *Tolsztoj tragédiája* (1929, Tolsztojjal való találkozását írja meg); *A Muzi* (1931); *Emlékbeszéd Sebestyén Arnold felett* (1931); *(XV.* és *XX. köt.)*

Pásztor *János*, szobrász, 1929. a barcelonai kiállításon nagy aranyérmet nyert. 1930. gyüjteményes kiállítást rendezett a Műcsarnokban és a Kisfaludy Társaság a Greguss-díjjal jutalmazta. A Corvin-koszorú tulajdonosa. Újabb alkotásai: *Kelet* (Budapest, Szabadság-tér); *Ad Astra* (Svábhegyi Csillagvizsgáló); *Kinizsi és Toldi* (Testnevelési Főiskola); *Kazinczy Ferenc emlékkút* (Bécsikapu-tér); *Hősi emlékművek* (Székesfehérvár, Szentes, Makó és Orosháza); *Városi díszkút* (Szeged). *(XV.* és *XX. köt.)*

Pásztor *József*, író, újabb művei: *A szerenád, A király parolája* (ifjúsági színdarabok, 1924); *A múzsa csókja* (1921); *Gombház* (1930); *Az atyafiak* (1931); *A tölgyfa* (1932). *(XV.* és *XX. köt.)*

Pásztor *Mihály*, hírlapíró, újabb művei: *Budapest zsebe* (1926); *Az utcai közlekedés Budapesten* (1927); *A közvilágítás alakulása Budapesten* (1930). *(XV. köt.)*

***Pásztor** *Miksa*, a Pénzintézeti Központ vezérigazgatója, szül. Turócszentmárton, 1870 ápr. 24. 1880. a Budapesti Bankegyesület szolgálatába lépett, 1912. a kormány és a fővárosi pénzintézetek szindikátusa a Magyar Pénzintézetek Központi Hitelbankjának összeomlásával felmerült válság elhárításával bízta meg, majd a Pénzintézeti Központ szanálási osztályának vezetésével bízták meg. 1920. a Pénzintézeti Központ ideiglenes vezetője, majd vezérigazgatója. 1922. m. kir. kincstári főtanácsos.

Patacs kk., *Magyarürög* kk., *Mecsekszentkút* kk. és *Rácváros* kk. 1930. egyesültek *Mecsekalja* néven.

Patai *József*, tanár és író, a jeruzsálemi egyetemen többízben tartott előadásokat a magyarországi héber költészetről és ismeretlen középkori héber költőkről. Újabb művei: *Zsidó írások harmadik könyve, Politika nélkül. Herzl* c. könyvét lefordították német, angol és héber nyelvre is. *(XV.* és *XX. köt.)*

***Pataj** *Sándor*, ügyvéd és író, szül. Tirnovo (Bulgária), 1863 márc. 17. A Voltaire-Egyesület elnöke. Szerkesztője az *Igazság* c. társadalomtudományi folyóiratnak. Az Igazság Könyvtárának szerkesztő-kiadója. Főbb művei: *Magyar szocializmus, Philosophia Mortis, Az élet tudománya.*

Pataki *József*, színész. Főbb szerepei: Bánk bán, Ádám, Giovanni (Bizánc), Baracs Imre (A bor), Ocskay brigadéros, Fabula (Aranyember), Peleskei nótárius, Varga Péter (Egy magyar nábob), A tiszteletes úr (Süt a nap) stb. 1927 óta a Nemzeti Színház könyvtárosa. *(XX. köt.)*

Pataky *Arnold*, egyházi író, egyet. tanár, a Szent István Akadémia I. oszt.-nak elnöke, az Aquinoi Szent Tamás Társaság r. tagja. Új műve: *Szent Tamás apostol cselekedetei* (1931). A Szentírás új magyar fordításában magyarázta a Zsoltárokat, a Prófétákat és a Jelenések könyvét. *(XV.* és *XX. köt.)*

Páter *Béla*, gazdasági író, újabb művei: La Culture des plantes medicinales (1925); Cultura plantelor medicinale (1926); Activitatea Statiunii experimentale de plante medicinale (1927); Plante medicinale sălbatice (1927); A gyümölcsfák betegségei és ellenségei (1927). *(XV.* és *XX. köt.)*

Patey, *Henri-Auguste-Jules*, francia szobrász és éremverő, megh. Párizs, 1930. *(XV. köt.)*

Patna, Bihar és Orissza indiai angol tartomány fővárosa, (1931) 159.690 lak.

Patronázs-tevékenységet fejt ki az igazságügyminisztérium, amikor a fiatalkorúak bírósága által javító-nevelésre ítélteket intézetekbe utalja s kinevezi a fiatalkorúak felügyelő hatóságát, mely az intézeten kívüli gondozásra szoruló fiatalkorú felügyeletével egy tagját megbízza. E felügyelőhatóság elnöke volt az 1935. elhalt *Ruffy* Pál, jelenlegi elnöke *Rottenbiller* Fülöp ny. államtitkár. 1908. alakult a Kat. P.-egyesület. P.-ügyekkel foglalkozik még a Szaléziánus-rend, melynek Esztergom-táborban, Nyergesujfalun és Visegrádon van fiúnevelője, továbbá a Kalazantinus-rend, mely Budán tart fenn egy tanoncotthont, a Szoc. Missziótársulat, mely fogházmiszszióval foglalkozik és a Rajner püsp. által alapított Ker. Szeretet Gyermek-

védő műve, amelynek élén jelenleg *Meszlenyi Zoltán* esztergomi kanonok áll. *(XV. köt.)*

***Päts,** *Konstantin*, észt politikus, szül. Dorpat, 1874 febr. 11., ügyvéd volt, 1905. államellenes cikkei miatt Svájcba menekült. A forradalom alatt az önálló Észtország létrehozásán fáradozott, amelynek első miniszterelnöke és hadügyminisztere lett, azóta kisebb megszakításokkal állandóan kormányelnök. Hatodik kormányát 1933. alakította.

Patthy *Károly*, tanár és műfordító, megh. Budapest, 1930 júl. 3. *(XX. köt.)*

Pátzay *Pál*, szobrász, 1929—30. a Római Magyar Intézet tagja volt, 1931. a Szinyei Társaság nagydíját, 1932. pedig a székesfőváros Ferenc József-díját neki ítélték oda. A *Szomorúság* c. szobrát a Szépművészeti Múzeum megvette (1933). A városmajori templom számára elkészítette a 12 apostol szobrát (1933—34). *(XX. köt.)*

Patzó *Pál*, szobrász, állandóan Bécsben él. *Anyaság* c. szobra és *Sonthag Félix* mellszobra a debreceni klinikán, *Klebelsberg* gróf mellszobra pedig a Bécsi Magyar Intézetben van. *Rossz lelkiismeret* c. bronzalakja a Főváros tulajdonában. *(XX. köt.)*

Pau, *Paul-Marie-César-Gérald*, francia tábornok, megh. Párizs, 1932. *(XV. köt.)*

Pauer *Imre Rudolf*, filozófiai író, megh. 1930 júl. 5. *(XV. köt.)*

Paul-Boncour, *Joseph*, francia politikus, 1931. szenátor lett és rövidesen kilépett a szocialista pártból. 1932. Herriot hadügyminisztere, 1932 dec. 1933 jan. végéig kimondottan baloldali kormány élén állott, utána Daladier külügyminisztere lett. (L. *XX. köt., Boncour* alatt.)

Pauler *Ákos*, bölcsészeti és pedag. író, megh. 1933 jún. 30. *(XV. és XX. köt.)*

***Paulhan,** *Jean*, francia író, szül. Nîmes, 1884 dec. 2. 1905—10. Madagaszkáron élt és a bennszülöttek nyelvét tanulmányozta. 1921 óta a *Nouvelle Revue Française* szerkesztője. Művei: *Les hain-teny merinas* (Bennszülöttek költészetéből, 1913); *Jacob Cow le pirate ou Si les mots sont des signes* (1921); *Les Fleurs de Tarbes* (1932).

***Pauli-féle elv,** v. *P.-féle tilalom*, a modern atomfizikának nevezetes tétele, azt mondja ki, hogy az atómban nem lehet két azonos állapotú (pl. azonos pályájú, azonos energiájú) elektrón.

***Pauli,** *Wolfgang*, német fizikus, szül. Bécs, 1900 ápr. 25. 1927. Zürichben műegyetemi tanár. A relativitás elméletével és atomfizikával foglalkozik, e téren számos jelentős felfedezése van. Művei: *Relativitätstheorie* (1921); *Quanten* (1926).

Paulik *János*, evang. lelkész, 1933. az Országos Lelkészegyesület örökös t. elnöke, újabban megjelent tanulmányai: *A hitoktatás reformja, Gerhardt Pál, a kiváló énekköltő, Vallásos nevelés a családban.* Egyházi beszédei: *Egymás terhét hordozzátok, Az egyház felvirágzásának feltételei, Isten felé. (XX. köt.)*

Paulini *Béla*, író, hírlapíró, rendező, 1931. népi csoportokkal megrendezte a Városi Színházban az első *Gyöngyösbokrétát.* Az általa alapított Magyar Bokréta Szövetséghez kb. száz bokréta tartozik. A szövetség hivatalos folyóirata, a *Bokrétások Lapja* 1934. jelent meg először az ő szerkesztésében. *(XX. köt.)*

Paulovics *István*, archeológus, a Nemzeti Múzeum I. oszt. őre, újabb művei: *A dunapentelei római telep* (1934); *Una legge di Costantino e Licinio in una tavola di bronzo recentemente scoperta in Ungheria* (Róma, 1934); *Pannonia* (1935). *(XX. köt.)*

***Pável** *Agoston*, tanár, szül. Vashidegkút, 1886 aug. 28. 1920. Szombathelyen a leánygimnázium, majd 1933. a reálgimnázium tanára. Megalakította a Vasvármegyei Múzeumok Barátainak Egyesületét és ennek lapját, a Vasi Szemlét. Kiadta a vasvármegyei Múzeum könyvtárának négy katalógusát. Főbb művei: *A vashidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana, A legújabb vend irodalom nyelve, Az Orpheus monda a délszláv népköltészetben, A Hunyadiak a délszláv népköltészetben, Orosz nyelvtan, Vak völgy ölén így zsolozsmázok* (versek).

***Pavelics,** *Anton*, horvát politikus, szül. Ivan Planina (Hercegovina), 1889 júl. 13. Zágrábban volt ügyvéd és csak a háború után foglalkozott politikával. 1927 okt. 19-től 1929 jan. 1. a szkupsztina tagja volt, de ekkor pártját feloszlatták és ő külföldre menekült. Szófiában a macedon emigránsokkal karöltve kiáltványt adott ki, melyben tiltakozott a horvátok és macedónok elnyomatása ellen. Emiatt Belgrádban 1929 júl. 17. — in contumaciam — halálra ítélték. Utóbb Olaszországban és Bécsben élt. A marseille-i merénylettel kapcsolatban 1934 okt. 17. Torinóban a francia hatóságok kérelmére letartóztatták. Művei: *Az önálló Horvátországért folytatott küzdelemből; Adatok és képek; La réstauration Economique des Pays Danubiens, Le Désannement Belgrade et la Croatie stb.*

Pavlova, *Anna*, orosz táncosnő, megh. Hága, 1931 jan. 23. A *Dancing feet* (1928) c. számos nyelvre lefordított könyv az ő neve alatt jelent meg, de kiderült, hogy hamisítvány. *(XX. köt.)*

Payer, *Friedrich von*, német politikus, megh. Stuttgart, 1931 júl. 14. Emlékiratait *Von Bethmann-Hollweg bis Ebert* (1923) c. írta meg. *(XV. köt.)*

Payr *Hugó*, hírlapíró, orsz. képviselő. 1930. a törvényhatósági bizottság és a törvényhatósági tanács tagja. 1931. a budapesti déli választókerület orszgy. képviselője. 1935. kilépett az Egységes Pártból. *(XV. köt.)*

Payr *Sándor*, evang. teológus, 1929. a debreceni egyetem a teológia tiszteletbeli doktorává avatta. 1930. nyugalomba vonult. Újabb munkái: *Cordatus Konrád budai pap* (1928); *Cordatus Konrád könyvecskéje Magyarország és Ausztria romlásáról* (1930); *Gyurátz Ferenc életrajza* (1931); *Sármelléki Nagy Benedek mint énekíró* (1934). stb. *(XX. köt.)*

Pázmándy *Dénes (Szomori és Somodori)* politikus és publicista, 1919. a szegedi nemzeti kormány megbízásából Párizsban Ma-

gyarország delegáltja, ahol 11 hónapon keresztül képviselte Magyarországot. Hazaérkezése óta a *Mai Nap* c. politikai napilap főmunkatársa. *(XV. köt.)*

Pázmány *Zoltán (Szőlősi, Szilasi és Laki)*, jogi író, a budapesti egyetemen a római jog m. tanára, a Magyar Külügyi Társaság elnöki tanácsosa, Komárom vm. tb. főjegyzője. Résztvett a Népszöv. Ligák Uniója, a papyrológusok müncheni világkongresszusán, az egyetemi tanárok nemzetközi oxfordi kongresszusán. Újabb művei: *Romanistáink feladatai* (1930); *Újabb adatok a papyrológiában* (1933), amely művét angol nyelvre lefordították. Levéltári kutatásai eredményét *Családi Regeszták* c. művében tette közzé. *(XV. köt.)*

Pechány *Adolf*, író. A szlovák kérdéssel, a csehszlovákiai közoktatásüggyel és a szlovák nyelvvel és irodalommal foglalkozó újabb művei: *Comment les Tchèques ont accaparé la Slovaquie* (1928); *A szlovák politika útjai* (1928); *Les Voies de la politique slovaque* (1929); *Mit tanítanak a felvidéki iskolákban* (1929); *Ce qu'on enseigne dans les écoles tchécoslovaques* (1929). *(XV. és XX. köt.)*

Pécs, törvhj. város, (1930) 61.663 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 14.107 (29·7%). Lakosságának 92·7%-a, vagyis: 57.083 magyar, 3893 német, 90 szlovák, 25 román, 224 horvát, 21 szerb, 327 egyéb. Vallás szerint: róm. kat. 83·7% (51.630), gör. k. 0·3% (159), ág. ev. 6·1% (3762), ev. ref. 2·9% (1777), g. kel. 0·3% (154), izr. 6·5% (4030) és 0·2% (151) egyéb és ismeretlen vallású. Foglalkozása szerint a lakosságnak 5·3%-a őstermelő, 7·1%-a bányász és kohász, 33%-a iparos, 9·6%-a a kereskedő és a hitel körébe tartozó, 8·1%-a közlekedési alkalmazott, 11·5%-a közszolgálat és a szabadfoglalkozások körében él, 3·7%-a véderő, 2·8%-a napszámos, 10·5%-a tőkés és nyugdíjas, 3·2%-a házicseléd, 5·2%-a egyéb és ismeretlen foglalkozású. Magasabbrendű tanintézetei: közs. polg. fiú-, közs., róm. kat. és ref. polg. leányiskola, róm. kat. tanító- és tanítónőképző, róm. kat. gimnázium, róm. kat. leánygimn., róm. kat. reálgimn., 2 áll. főreáliskola, közs. felsőkeresk. fiú- és leányiskola, tudományegyetem, rk. hittudományi főiskola, áll. fa- és fémipari szakiskola, közs. női ipariskola, áll. bányászati és mélyfúrási szakiskola, áll. bábaképző, női keresk. szaktanfolyam. Üzemei: fém- és lakatosárugyár, 2 lakatosáru- és vasszerkezeti gyár, vas- és rézbútor-, fémáru-, gépgyár és vasöntőde, áramfejlesztő, áramelosztó, orgona- és harmoniumgyár, 2 mészégető, 2 cementáru- és műkőgyár, 3 kőbánya, 5 téglagyár, kerámiai gyár, fűrésztelep, hordó-, 2 bútor-, kaptafa- és faáru-, bőr-, 2 bőrönd és díszműáru-, gyapjúszövő-, fűző-, 3 keztyű-, kalap-, cipőgyár, 4 gőzmalom, kenyér-, cukorka-, hentesáru-, dohány-, maláta-, sör-, pezsgőbor-, szikvíz-, jég-, gáz-, brikett-, keményítő-, növényolaj-, szappangyár, szénosztályozó és mosótelep, 4 nyomdavállalat, 3 tejfeldolgozó telep.

Pécsi *Albert*, geográfus, keresk. isk. tanár, újabb művei: *La Hongrie au lendemain de la guerre* (1921); *La Représentation des surfaces productives du Globe* (1930); *A föld termőterületeinek ábrázolása* (1931); *Az Északi Atlanti óceán légi közlekedési térképei* (1935); *North Atlantic Aeronautical Maps* (1935) stb. *(XV. és XX. köt.)*

***Pécsi** *Blanka*, színésznő, szül. Pécs, 1896 szept. 21. A Színészakadémia elvégzése után a Vígszínház, majd a Magyar Színház és 1927. a Belvárosi Színház művésznője. 1928. Reinhardt berlini színházában működött. Részt vett a salzburgi ünnepi játékokon.

Pécsi *Erzsi*, operetténekesnő, megh. Budapest, 1933 júl. 19. *(XX. köt.)*

Pécsi *Mária*, írónő, újabb művei: *Csodálatos bábu* (1928); *Mezők lilioma* (1932). Novellái a Pesti Hirlap és a Budapesti Hirlap c. napilapokban jelennek meg. 1929. *Művész és király* c. regényét olasz nyelvre fordították. A Magyar Külpolitika és a Sajtó c. folyóiratok belső munkatársa. *(XV. és XX. köt.)*

Pedagógiai könyvtár *(Országos)*, a mult század 70-es éveiben keletkezett *Trefort* minisztersége alatt *Gyertyánffy* István budai pedagógiumi igazgató kezdeményezésére, mint az Országos Tanszermúzeum társintézete. A múzeum megszüntetése után (1922) egyesült a kultuszminisztérium házikönyvtárával és 1927-től az Országos Magyar Gyűjteményegyetem kötelékében működött mint a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Országos Tanügyi és Pedagógiumi Könyvtára 1934. bekövetkezett feloszlatásáig. Százezer darabot meghaladó anyagából hazai és külföldi magyar tudományos intézetek részesültek. *(XV. köt.)*

***Pedagógiai szemináriumok,** különösen Németországban vannak kifejlődve. A P.-ban a különböző iskolatípusok tanítói és tanárai elméletileg és gyakorlatilag továbbképzik magukat. Nálunk Bp. szék. főv. tart fenn P.-ot, amelyben a fővárosi tanítók továbbképzéséről gondoskodnak. 1929. a vkm. elrendelte, hogy minden tanfelügyelői kerületet osszanak körzetekre s ezekben, a tanfelügyelő vezetése mellett, a tanítóság részére P.-at szervezzenek, amelyeknek keretében a körzet tanítói neveléstudományi értekezéseket és gyakorlati tanításokat tartsanak.

Pedersen, *Holger*, dán indogermánista, újabb művei: *Sprogvidenskaben i det nittende Aarhundrede* (1924); *Le Groupement des dialects indoeuropéens* (1925). *(XV. köt.)*

Peerdt, *Ernst te*, német festő, megh. Düsseldorf, 1932 febr. 20. *(XV. köt.)*

Peidl *Gyula*, szociáldemokrata politikus, 1931. a választásokon nem vett részt. Az Általános Fogyasztási Szövetkezet elnök-igazgatója. *(XV. és XX. köt.)*

Peiping l. *Peking*.

***Pejacsevich** *Dóra grófnő*, gr. P. Tivadar horv. bán és br. Vay Erzsébet Lilla leánya, zeneszerző, szül. Budapest, 1885 szept. 10.

megh. München. 1923 márc. 5. Már 8 éves korában formailag helyes zongora- és hegedűdarabokat írt, 15 é. korában zongorahármast, ezóta a zenének élt; kidolgozott műveinek száma 58, köztük az op. 41. fis moll Szinfoniát Bécsben Nedbal Oszkár dirigálta nagy sikerrel. Még 5 zenekari műve van *(Ouverture, Fantaisie cosi certante* stb.), kvintettje, 3 vonósnégyese, szonátái gordonkára, hegedűre, számos zongoraműve és dalai.

Pejacsevich *Tivadar, gróf*, horvát bán, megh. 1928 júl. 24. *(XV.* és *XX. köt.)*

Pekár *Dezső*, geofizikus, a báró Eötvös Loránd Geofizikai Intézet igazgatója, évtizedek óta Eötvös torziós ingájának tökéletesítésével foglalkozott. Sikerült elérnie, hogy utasításai szerint készült *Original Eötvös made in Hungary* felírású eszközeit világszerte használják. Évtizedes mérési tapasztalataira támaszkodva konstruálta meg kis torziós ingáját, amely a dzsungelekben, őserdőkben, úttalan területeken történő petroleum kutatásoknál különösen beválik. Az angolok legnagyobb olajvállalata, a Burmah Oil Company Ltd. megbízásából ismételten Indiában, Khairpur benszülött állam dzsungeljeiben és Upper Assam őserdeiben, a francia Ministere des Travaux Publics felkérésére pedig a Limagne síkságon végzett méréseket petróleumkutatás céljából. Hazánkban nagy területeket mértek fel gravitációsan a vezetése alatt. Az Union Géodésique et Géophysique Internationale kongresszusain, 1930. Stockholmban és 1933. Liszabonban részletesen beszámolt az Eötvös Intézet működéséről. A Paul Hartung Verlag, Hamburgban 1930. megjelent *Forschungsinstitute, Ihre Geschichte, Organisation und Ziele* c. kétkötetes műben kimerítően ismertette az Intézetet. *(XV.* és *XX. köt.)*

Pekár *Gyula*, író és államférfi, újabb műve: a *Hun Hadak Útja* c. trilógia, első rész: *A tizezer mérföldes sárkány* és 2.—3. rész: *Attila. (XV.* és *XX. köt.)*

Peking (újabban *Peiping)*, Kína volt fővárosa (1927) 1,297.718 lak.

***Pekingi ősember** *(Sinanthropus Pekinensis)*, a neandervölgyi ősember keleti változata, amelyet Davidson *Black* amerikai paleontológus fedezett fel Peking közelében (1926). Első maradványai csak fogak voltak, ma azonban már több koponyamaradványa, sőt teljes csontváza is ismeretes, amelyeket *Black* és Elliot *Smith* tanulmányoztak.

***Pelizaeus-múzeum**, Hildesheimban; alapítójáról, Wilhelm *Pelizaeus*-tól kapta nevét. Pelizaeus hildesheimi származású egyiptomi nagykereskedő volt, aki 1930. történt haláláig sokat áldozott egyiptomi kutatásokra. A napfényre került anyagból a szerződés szerint őt megillető részt szülővárosának ajándékozta.

Pemberton, *Max*, angol író újabb regényei: *The Footsteps of a Throne, The Giant's Gate, Mid the Thick Arrows, My Sword for Lafayette, The Lodestar, Love the Harvester.* Egyrészük magy. is. Több színműve is előadásra került londoni színházakban. *(XV. köt.)*

Penck, *Albrecht*, német geográfus, 1926-ig a bécsi egyetem tanára, újabb művei: *Ursachen der Eiszeit* (1928); *Geographischer Führer durch das Tor von Mittenwald* (1930); *Potentielle u. effektive Wasserkräfte des Landes* (1930). *(XV. köt.)*

Pen-Club. A világháború után angol írók körében vetette fel egy írónő, Mrs. *Dawson-Scott*, egy olyan nemzetközi szervezet alakítását, amely közelebb hozhatná a különböző nemzetek íróit nemcsak a közös írói érdekek védésében, hanem a nemzetek közötti kölcsönös megértés ápolásában is. Az eszme alapján megindult mozgalom élére John *Galsworthy* állt mint elnök s rövid idő alatt minden nemzet íróinak körében megalakult a P. A klub évenként váltakozó városokban kongresszusra hívja össze az írókat, egyrészt kölcsönös megismerkedés, másrészt közös érdekű irodalmi kérdések megbeszélése céljából. Galsworthy halála után H. G. Wells lett az elnök. A Magyar Pen-Club első elnöke *Rákosi* Jenő volt, ügyvezető alelnöke kezdettől fogva *Radó* Antal. 1931. a P. Budapesten tartotta nemzetközi kongresszusát. *(XX. k.)*

Pendzsab, britindiai tartomány, (1931) 23,581.000 lak. A hűbéres állam lakossága (1931) 4,910.000.

Pennell, *Joseph*, amerikai rajzoló, megh. Brooklyn (New York), 1926 ápr. 23. *(XV. köt.)*

Pennsylvania, az Északamerikai Egyesült Államok egyik állama, területe 116.872 km², (1930) 9,631.350 lak., népsűrűsége 82. Lakosságából 431.257 néger. 1930. 172.429 farmja (28.024-el kevesebb, mint 1925.) 3·16 millió ha kiterjedésű szántóföldet művelt. Állatállománya (1931, 1000 drb-ban): ló 336, ösvér 49, szarvasmarha 2329, juh 481, sertés 578. Ugyanekkor bányái 892·9 millió dollár értékben termeltek, a termelés 72%-a antracit és bitumenes szén volt. 1931. 14.740 üzeme 778.735 alkalmazottal 4105 millió dollár értékű árut állított elő. 1930. 20.517 km hosszúságú gőzvasútja és 5827 km hosszú villamosított vasútja volt üzemben.

Pentatlon. Az olimpiai játékokon megrendezett ötöstusa mérkőzések helyett, amelyek kizárólag az atlétika egyes ágait ölelték fel, napjainkban a P. egy újabb változatát űzik: a *modern* P.-t. Nálunk ilyen versenyt először a Ludovika Akadémia rendezett 1927. A modern P. a következő számokból áll: 1. kb. 5000 m-es tereplovaglás akadályokkal; 2. párbajtőrvívás, 3. pisztolylövészet, 4. 300 m-es gyorsúszás, 5. 4000 m-es mezei futás. Az egyes számokban elért összeredmény adja meg a végeredményt. Az 1912. évben Stockholmban megrendezett olimpiászon már szerepelt ez a versenyszám. A magyar színeket először az 1932. Los-Angelesi olimpiászon képviselték. Összetételénél fogva főleg katonai sportág. *(XV. köt.)*

Pentelei Molnár *János*, festő, l. *Molnár.*

***Pentóda**, ötelektródás elektroncső, amelyet elsősorban a rádióvevőkészülék utolsó fokozata, a végerősítőfokozat számára készítettek, ma azonban már a vevőkészülék bár-

mely fokozata számára készül. A legbelső, az ú. n. vezérlőrácsot védőrács követi, amelyik nagymértékben fokozza az erősítést, majd egy harmadik rács, a fékezőrács következik, amelyik az anódfeszültség erős hullámzásakor fellépő ú. n. szekunderelektronhatás és az ezzel járó torzítás ellen nyujt hathatós védelmet.

Penza, 1. P. szovjetoroszországi kormányzóság 1928. megszűnt, a Középvolga területbe olvadt. 2. Szovjetoroszországi város, (1931) 105.105 lak. Rádióadóállomás.

Pénzbüntetés, szabályozása Btk.-ünkben nem épült fel egységes elveken, rendszertelenül írta elő vagy mellőzte az egyes bűncselekményeknél a pénz fő- vagy mellékbüntetés kiszabását. A II. Büntetőnovella a P. egységes új szabályozását nyujtja, annak addigi rendszerét gyökeresen megreformálja s hatályon kívül helyezi a Btk. és egyéb törvényeknek P. kiszabására vonatkozó rendelkezéseit.

Ha a terheltnek megfelelő vagyona, jövedelme vagy keresete van, szabadságvesztésbüntetés mellett mellékbüntetésként P.-t kell megállapítani a vagyon elleni bűncselekmények *minden* esetében, továbbá *bármely* bűncselekmény esetében, ha azt nyereségvágyból vagy jogtalan vagyoni haszonszerzés céljából követték el. De ezenfelül is, ha a terheltnek megfelelő vagyona, jövedelme vagy keresete van, szabadságvesztésbüntetés *mellett* mellékbüntetésként P.-t állapíthat meg a bíróság egyéb bűncselekmény esetében is, ha tekintettel az elítélt egyéniségére, úgy találja, hogy P. alkalmazásával az elítéltet újabb bűncselekmény elkövetésétől hatályosabban lehet visszatartani. Vétség vagy kihágás esetében a bíróság választása szerint a szabadságvesztésbüntetés mellőzésével *főbüntetésként* megfelelően súlyos P.-t alkalmazhat. A P. mértéke is egységes alapokon nyugszik az addigi indokolatlan differenciálással szemben. Minimuma 1 pengő, maximuma bűntett esetében, 20.000 pengő, vétség esetében 8000, kihágás esetében pedig 600, 200 vagy 100 pengő a szerint, hogy mily jogforrás konstituálja a kihágást. A P. összegének megállapításánál a bíróságnak arra kell törekednie, hogy a kiszabott P. a különböző vagyoni és kereseti viszonyok közt élő különböző egyénekre nézve egyenlő súlyú cselekménnyel szemben vagyoni és kereseti viszonyaikhoz arányítva egyenlő súlyú vagyoni hátrányt jelentsen. *(XV. k.)*

Pénzintézeti Központ, különösen fontos szerephez jutott az 1929—34. évi időszakban, amikor részben a pénzügyi válság hatása alatt az egész magyar hitelélet átszervezését készítette elő. A P. tagintézeteinek száma az 1926 évi 590-ről 1934 végéig 426-ra csökkent nagyrészt a P. vezetése mellett végrehajtott csendes összeolvadások útján. Üzletrésztőkéje 27,495.577 pengő 47 fillér. Különleges jogi helyzetét jellemzi, hogy a P. könyvei és ezeknek alapszabályszerű cégjegyzéssel ellátott kivonatai közokiratok bizonyító erejével bírnak. *(XV. és XX. köt.)*

Pénznemek egyenértéke. Az idegen P.-ét aranypengőben a következő táblázat mutatja (érmeparitáson):

Ország	Az idegen pénzegység neve	Az idegen pénzegység P-ben
Albánia	albán frank	1.103
Amerikai Egy. Áll.	dollár	5.718
Argentina	peso	5.516
Ausztria	schilling	0.805
Belgium	belga (5 frank)	0.795
Bolivia	boliviano	2.087
Brazilia	milreis	0.684
Brit-India	rupia	2.087
Bulgária	leva	0.041
Chile	peso	0.696
Csehszlovákia	cseh korona	0.169
Dánia	dán korona	1.532
Danzig	danzigi forint	1.113
Ecuador	sucre	1.144
Esztország	eszt korona	1.532
Egyiptom	egyiptomi font	28.2625
Finnország	finn márka	0.144
Franciaország	frank	0.224
Görögország	drachma	0.0742
Guatemala	quetzal	5.718
Hollandia	holland forint	2.298
Honduras	lempira	2.8588
Izland	islandi korona	1.532
Japán	jen	2.850
Jugoszlávia	dinár	0.1007
Kanada	dollár	5.718
Kína	kínai dollár	3.82
Kolumbia	peso	5.565
Lengyelország	zloty	0.6414
Lettország	lad	1.103
Litvánia	lit	0.572
Luxemburg	frank	0.795
Mexico	peso	2.850
Nagy-Britannia	font sterling	27.825
Németország	márka	1.362
Nicaragua	cordoba	5.718
Norvégia	norvég korona	1.532
Olaszország	lira	0.301
Panama	balboa	5.718
Paraguay	peso	5.516
Peru	sol	1.601
Perzsia	rial	0.27825
Portugália	escudo	0.253
Románia	leu	0.0342
Salvador	colon	2.8588
Spanyolország	pezeta	1.103
Svájc	frank	1.103
Svédország	svéd korona	1.532
Sziám	baht	2.5295
Szovjetköztársaságok uniója	cservonec (10 rubel)	29.421
Törökország	török font	25.138
Uruguay	peso	5.913
Venezuela	bolivar	1.103

(XV. és XX. köt.)

***Pénzváltógép,** az irodai segédgépeknek egyik legfontosabb fajtája, gyorsítja a pénzkezelést és kiküszöböli a hibaforrásokat. A P. két alakját különböztethetjük meg: *a)* fizetőgép, *b)* visszaadógép. A fizetőgép felsőrészén fémvályúkban helyezik el a különböző pénznemeket, a gép alsó részén pedig billentyűsor van, amelynek a segítségével megfelelő billentésre a kívánt pénzdarabok lecsúsznak és a gép oldalán kihullanak. A visszaadógépeknek — ezek a tulajdonképeni P.-ek — a szerkezete lényegében hasonló, csak a működése más, mert a gép billentyűin előbb a fizető fél által adott pénz összegét, majd a tényleg fizetendő összegnek megfelelő számokat jelzik és a gép azonnal a visszajáró összeget dobja ki. A P. használatát megkönnyítik

és előkészítik a pénzválogató, pénzszámláló- és pénzcsomagoló-gépek.

***Percević,** *Ivan (Odavnai)*, horvát katonatiszt, szül. Bécs, 1881 máj. 21. A bécsujhelyi katonaiskolát végezte el, a világháborúban felváltva teljesített vezérkari és csapatszolgálatot. 1917. a 27. honvédgyalogezred parancsnoka lett. A háború utáni jugoszláv államot nem ismerte el. Az 1934 okt. 9. marseillei merénylettel kapcsolatban Bécsben letartóztatták, de csakhamar szabadon bocsátották, mert kiderült, hogy a merénylethez nem volt köze. Ezért utasították el a kiadatási kérelmet is.

Perényi *Géza*, zeneszerző, 1931. megvált a Postás-zeneiskolától, 1933. az Orsz. Magyar Dalosszövetség férfikar-pályadíját, 1934. a Brunswick Teréz-pályázaton dalciklussal nyert pályadíjat. Újabb művei: *Szent István-mise*, 18 *zsoltár-preludium* orgonára; zenekari művek: *Duhajzó* (előadta a Filharmóniai Társ.) férfikarok stb. *(XX. köt.)*

Perényi *József*, irodalomtörténetíró újabb tanulmányai: *Somló Sándor és művei* (1920); *Jókai a drámaíró* (1926); *Aranka György és Kazinczy Ferenc* (1926); *A Boldogasszony anyánk kora és szerzője* (1928); *Gárdonyi Géza színművei* (1928); *Benyák B. Joasa* (1931); *Pécsi Mária elbeszélő művei* (1933); *Szemere György színművei* (1933); *Harsányi Kálmán színművei* (1934). *(XV. köt.)*

Perényi *Zsigmond báró*, államférfi, ny. belügyminiszter, 1917. belső titk. tanácsos, 1927. elnöke a Magyar Köztisztviselők Fogyasztási Szövetkezetének, 1931—32. a Kartellbizottság elnöke, 1933. a magyar Szent Korona őre, 1934. a Kivándorlási Tanács elnöke. 1928. I. oszt. magy. érdemkeresztet kapott. *(XV. köt.)*

Péret, *Raoul*, francia politikus, 1926—27. a kamara elnöke, 1930. igazságügyminiszter. *(XV. köt.)*

Pergamon (ma *Bergama)*, emlékeinek feltárását a háború után 1927. kezdte meg Th. *Wiegand*. Anyagi támogatást a német Notgemeinschafttól és amerikai magánosoktól nyert. Kisebb jelentőségűek azok a katonai gabona- és fegyverraktárak, amelyeket a vár legmagasabb pontján talált. Jóval fontosabb a városon kívül feküdt *Asklepios-szentély* feltárása a hozzátartozó mindenféle gyógyhelyiségekkel. Ma világosan látható és tanulmányozható a több mint kétezer éves szanatórium berendezése, hol egykor *Galenus* tanított és gyógyított a legmodernebb eszközökkel: hidegvízzel, iszappal és edzéssel. Építészeti szempontból igen tanulságos a tiszta klasszikus templom és mellette a köralaprajzú, kupolásfedésű, belsejükben fülkékkel tagolt gyakorlati rendeltetésű helléniszticus épületek stílusbeli különbsége. *(XV. köt.)*

Perjéssy *Mihály*, jogi író, ny. törvényszéki tanácselnök, megh. 1934 jún. 20. *(XV. köt.)*

***Perkáta** nk., Fejér vm., adonyi j., (1930) 4686 lak. *Kisperkáta* nk. és *Nagyperkáta* nk. egyesüléséből keletkezett 1926.

***Perlaky** *Mihály*, vezérkari százados, szül. Arad, 1897 szept. 2. A Ludovika Akadémia elvégzése után 1917. hadnagy, a hadiakadémiai tanulmányai után 1928. a vezérkarba helyezték át. 1928—32. a Ludovika Akadémián a harcászat tanára. Cikkei főként lexikonokban jelentek meg.

Perlmutter *Izsák*, festő, megh. 1932 ápr. 13. *(XV. és XX. köt.)*

Perm, szovjetoroszországi város, (1931) 122.712 lak., elővárosaival együtt 186.349.

***Permalloy.** 78·5% nikkel és 22·5% vas ötvénye, melynek igen nagy a mágneses permeabilitása (nagyon könnyen mágnesezhető). Távírókábelek belső vezető erét szokás vele burkolni v. körülfonni, hogy a hosszú kábel ellenállásából és kapacitásából eredő zavaró hatásokat, a továbbítandó jelek gyengítését és torzítását csökkentsék.

***Permutit** (mesterséges *zeolitok)* víztartalmú aluminium-, alkali- (vagy földalkali) szilikátok. Sósav hatására elbomlanak és alkalitartalmukat könnyen kicserélik más bázikus részre. Főképpen vizek lágyítására használatos. Mész- és magnéziumtartalmú „kemény"-vizeket P.-szűrőn keresztülengedve, a mész és magnézium a P. nátriumjával cserélődik ki, az elhasznált kalcium és magnéziumtartalmú P. regenerálható, azaz sóoldattal átmosva, visszaalakul nátriumtartalmú anyaggá és így aránylag kismennyiségű P.-tal ezen folyamatot többször megismételve, nagy víztömegek lágyíthatók meg.

Pernambuco. 1. A braziliai államok egyike, területe 99.254 km², (1930) 2,870.000 lak. 2. P., vagy ahogyan ma hivatalos rövidítésben inkább használatos: *Recife*, az előbbi állam fővárosa, kikötő, (1930) 340.543 lak.

Perron, *Karl*, német baritonénekes, megh. Drezda, 1928 júl. 15. *(XV. köt.)*

Pershing, *John Joseph*, amerikai tábornok, 1921—24. az amerikai hadsereg vezérkari főnöke. Műve: *My Experiences in the World War* (1931). *(XV. köt.)*

Persián *Ádám*, hírlapíró, megh. Pozsony, 1934 márc. 13. *(XV. köt.)*

Perth, Nyugatausztrália fővárosa, (1931) elővárosaival együtt 204.780 lak.

***Pertinax,** l. *Géraud*, André, *XXI. köt.*

Peru, délamerikai köztársaság, területe 1,249.000 km², (1927) 6,187.000 lak., népsűrűsége 5. Lakosságának 32%-a indián, 53%-a kevert vérű, 11%-a kreol és európai, 0·2%-a néger, 0·2%-a ázsiai stb. Fontosabb mezőgazdasági terményei (1929, 1000 q-ban): rizs 594, cukornád 36.174, gyapotmag 830, tisztított gyapot 490, nyerscukor 4120, gyapjú 6·8. Állatállománya (1929, 1000 drb-ban): ló 4243, szamár 265, öszvér 130, szarvasmarha 1805, sertés 686, juh 11.209, kecske 638, láma 598. Bányatermékei (1930): arany 2801 kg, ezüst 482.126 kg, réz 48.206 tonna, ólom 19.586 t, cink 11.276 t, szén 201.896 t, nyersolaj 1,738.151 t, só 29.456 t stb. Vasútvonalainak hossza (1931) 4522 km. Külkereskedelmi forgalmában (1930) a behozatal értéke

140·2 millió, a kivitel értéke 241·3 millió soles. Fontosabb behozatali cikkei: élelmiszerek és italok, mezőgazdasági és bányászati gépek, vas- és acéláruk, gyapotáruk, juta, villamossági készülékek stb.; fontosabb kiviteli cikkei: petróleum, réz, gyapot, cukor, gyapjú stb.

Története. P. Augusto *Leguia* elnökségének ideje alatt sokat fejlődött. A Chileval évek óta tartott viszály *Tacna* és *Arica* tulajdonáért 1928 jún. megegyezéssel ért véget; Tacna Perunak, Arica Chilenek jutott. 1928 aug. P. is csatlakozott a Kellog-paktumhoz, 1930 jan.-ban pedig állandó képviselőt küldött a Népszövetségbe. Ugyanez évben megegyezéssel intézte el Columbiával a Leticiáért folytatott vitát. Közben azonban az ország hanyatló gazdasági helyzete elégedetlenséget támasztott, amelyet fölhasználva, *Sarmiento* hadügyminiszter forradalmat szított. 1930 aug. 22. Arequipaban katonai zendülés tört ki, Leguia elnök egy hadihajóra menekült, de Sarmiento elfogatta és 25 millió kártérítésre kötelezte. Az 1931 okt. 11. tartott elnökválasztásnál Sanchez *Cerro*-t csekély szótöbbséggel megválasztották. 1933 elején újra kitört Columbiával a határvillongás Leticia birtokáért. Megegyezés ellenére perui csapatok szállták meg a várost; a két állam alávetette magát a Népszövetség döntésének, de amikor ez Columbiának kedvezett, Peru megkezdte az ellenségeskedést, amelynek 1933 májusban új megegyezés vetett véget. 1933 máj. 1. *Cerro* elnök egy katonai szemle alkalmával gyilkos merénylet áldozata lett. A tettest az elnököt kísérő katonák ölték meg. Az azonnal összehívott kongresszus az éppen otthon időző londoni követet, Benavides *Canseco* tábornokot bízta meg az elnöki teendők ideiglenes ellátásával.

Perzsa művészet. Irán művészetének sok emlékét ismerjük az árja bevándorlás előtti korból, a IV. és III. Kr. e. évezredből is. Elámi területen találtak (Flandin és Coste) szigorú stílusban formált és festett fehéres cserépedényeket, hihetőleg jelképes, geometrikus jellegű állati és növényi ékítményekkel, napkeresztekkel stb. (I. susai stílus). Kevésbbé kötött stílus jellemez egy másik leletcsoportot a Kr. e. II. évezredből. (Susa II.) Hasonló emlékeket fedezett fel Stein Aurél is Szisztánban és Beludzsisztánban, kiderítve e művészet közvetlen kapcsolatát Indiával. A susai stílusokkal való újabb kőkorszaki összefüggés kimutatható azonban Közép-Európáig és Kelet-Ázsiáig is. Korban nehezen elhelyezhető bronztárgyak (többnyire állatalakok, Kr. e. XII—VIII. sz.?) kerültek elő Luristán területéről, melyek az európai hallstattkori, kaukázusi bronzkori, a babiloni és az asszir művészettel mutatnak rokonságot. Észak-Szibéria bronzművészete a Kr. e. utolsó és a Kr. u. első században is túlnyomólag iráni hatás alatt áll. Erős iráni befolyás érezhető a keleteurópai ú. n. szkitha művészetben is. A népvándorlás folyamán messze nyugatra jutottak iráni motívumok, melyeknek további hatása a középkorban is érezhető.

A régi perzsa birodalom művészete Mezopotámia, különösen Assziria örököse volt. A seleucidák és párthusok alatt hellénisztikus művészet terjedt el Iránban, melynek kevés emléke maradt fenn. (Hatra, Kr. u. II. sz.) Az iráni hellénizmus erősen érvényesült Kelet-Európában (a Kaukázusban, Orosz- és Magyarország területén), Indiában, Kelet-Turkesztánban (a VII. sz.-ig) és Kínában is. A szasszanidák korában, a régi perzsa hagyományok feltámadása idején is jelentős szerepe volt a hellénizmusnak, melyet örökségül kapott az iszlám művészete is.

Az arab hódítástól kezdve a P. minden iszlám művészet főforrása lett. Az építészeti formák kialakulására a parthus- és szasszanidakori elemek, a tégla és habarcs használata gyakoroltak döntő befolyást. A legrégibb oszlopos imaházak (Nayin, X. sz eleje) még vízszintes mennyezettel épültek. A XI. sz.-ban fellép a boltozat és kupola. (Iszfahan, Maszdsid-i Dsum'a, 1072—92.) A XII—XIII. sz.-ban nagy fejlettségre jut a színes mázas falburkolat. (Meidan-mecset Kasanban, 1226.) A mongol háborúk tönkretették Perzsia művészetét. Az új fejlődés a kupola, a liván és a kupolaboltozatos kapumélyedés kifejlesztésére vezetett. (Muhammad Khudabanda síremléke Szultanigában, veramini nagy mecset, Sah Abbasz nagy mecsete Iszfahanban.)

Az iszlám festőművészetében a szépírás és a miniatura legnagyobb mesterei perzsák voltak. (Mani és követői, III. sz.-tól; kínai hatás alatt dolgozó mesterek a mongol korszaktól kezdve; a Timurida korszak mesterei; Bihzad,) 1524; Szultan Muhammad, Uszfad Muhammadi, Riza Abbaszi, XVII. sz.) A legjobb minőségű, leggazdagabb rajzú és legfinomabb csomózású szőnyegek Perzsiában készültek. (Iszfahani állatképes, josakani virágvázás szőnyegek és medaillonos szőnyegek az északnyugati tartományokból.) A selyemszövésben Perzsia lett az ízlés nagymestere. (Szasszanidakori korongos kompozíciók, hasonlójellegű minták a szeldzsukok korából, arabeszkes szövetek a timuridák idejéből, naturalisztikus dísz a szafaridák korából, Yozdból, Kasanból, Rastból és Iszfahanból.) Az ötvösművészetben is felülmúlta a többi mohammedán országokat, különösen Észak Perzsia. Az agyagművességben mint az ókori Mezopotámia (és Egyiptom) örököse, a színes mázak és a fémfényes keramika kifejlesztésében ért el nagy tökéletességet. A legrégibb középkori fajta, a ghabri (szgraffito dísz zöld vagy sárgás máz alatt) Bizáncra, Egyiptomra és a Távol-Keletre egyaránt hatott. A perzsa keramika alapanyaga (kezdetben vörös, később homokos, fehéres cserép) igénytelen maradt. Szilikátos mázainak színei (halvány kékeszöld, sötét kobaltkék és ibolyaszín stb.) az ékkövekkel vetekednek. Fontos központok: Rhages, Rakka, Veramin, Sultanabad. *(XV. köt.)*

Irodalom. Sarre, *Die Kunst des alten Persiens* (1922); Sir T. W. Arnold, *Painting in Islam* (1928); H. Rivière, *La céramique dans l'art musulman* (1913); G. Migeon, *Manuel d'art musulman* (1927); Herzfeld, *Iranische Felsreliefs* (1910).

Perzsa szőrme, a születése után 3—8. napon leölt karakuljuh szőrméjének elnevezése. Nevét onnan kapta, hogy a P.-vel való kereskedelmet régebben Perzsián keresztül folytatták. Természetes színe fekete, de akad szürke, sőt igen ritkán fehér is. A gyapjú függőlegesen álló vagy vízszintesen fekvő, zárt göndör fürtöket alkot. Ha az állat a 10. napot elérte, a fürtök kinyílnak és meghosszabbodnak, úgyhogy a szőrme értéke innen kezdve rohamosan csökken. A P. kereskedelmi elnevezései a fejlődés fokától függenek. *Breitschwanz* a koraszülött állatok szőrméje. Hossza 30—50 cm, *Breitschwanz-galjak* a még kisebb, rövidebb szőrű és simább szőrme neve. A P.-ét rendszerint festik, ezáltal nyeri szép, fémescsillogású színét. A karakuljuh főtenyészhelye *Üzbekisztan* szovjetköztársaság, de foglalkoznak vele Afganisztánban, Romániában, Csehszlovákiában, Délamerikában is. *(XV. köt.)*

Perzsia, ázsiai császárság, területe 1 millió 647.000 km², lakosságát (1933) 9—12 millióra becsülik, abból kb. 700.000 turkmén, 650.000 kurd, 200.000 örmény, 35.000 zsidó és 25.000 afgán. Fontosabb mezőgazdasági terményei (1928, 1000 q-ban): rizs 590, gyapot 45, dohány 26, gyapjú 22.000 tonna. 1930 Ny.-i területein 6,023.000 tonna nyersolajat bányásztak. Vasútvonalainak hossza (1932) 995 km. Tervezett, 1465 km hosszúságú transzperzsiai vasútvonalából, amely az új délperzsiai Bender Sapur kikötőből indul ki és a Dʿszful-Hamadan-Teherán vonalon a Kaspi-tó Aszterabadi-öblében az újonnan épült Bender Sah-nál végződik, 1932. D.-i részéből 251 km, É.-i részéből 129 km volt készen. Külkereskedelmi forgalmában (1930) a behozatal értéke 919·9 millió, a kivitel értéke 1574 millió kran volt. Behozatali cikkei: gyapotkészítmények, cukor, közlekedő eszközök, gépek, benzin, tea, rövidáruk stb.; fontosabb kiviteli cikkei: nyerspetróleum, szőnyegek és gyapjú, ópium, gyümölcs, gyapot, rizs stb. *Térképét* l. *Törökországnál.*

Története. A világháborúban semleges Perzsiával szemben úgy az angolok, mint az oroszok a népjog teljes megsértésével a végsőkig erőszakoskodtak s az ország felosztás előtt állott. Az orosz forradalom kormánya azonban kivonta csapatait P.-ból és semmisnek nyilvánította az 1907-es angol-orosz szerződést, amely P.-t a két nagyhatalom között érdekszférákra osztotta. Az angolok kivonulása után a dinasztia tekintélye lehanyatlott; a perzsa parlament 1925. detronizálta az addig uralkodó Kadsar-házbeli *Ahmed Mirza* sahot és a nemzeti hős *Riza kánt* választotta sah-há, *Riza Pehlevi* néven. Az új uralkodó nagy erővel fogott hozzá az elmaradt ország újjáteremtéséhez. Megszüntette a külföldi hatalmak gazdasági előjogait s csatlakozott a *Keleti alliance*-hoz, amennyiben barátsági szerződést kötött Törökországgal (1926), a Szovjet-Unióval és Afganisztánnal (1927).

Peske *Géza,* festő, megh. Bodajk, 1934 máj. 18. *(XV. köt.)*

***Peskő barlang,** a hazai diluviális ember legmagasabban fekvő barlanglakása, amely a Bükk-hegység egyik legmagasabb pontja, a 856 m magas Peskő-hegy csúcsa alatt nyílik. Nehezen hozzáférhető, magas fekvése ellenére mégis alkalmas volt emberi lakásul, mivel nyílása délre néz és 100 m-rel alatta gazdag forrás fakad. Kiásatását 1912. kezdték meg, de kikutatva még ma sincs. A P. diluviális agyagrétegeiből gazdag állatvilág került ki, amelynek uralkodó faja a rénszarvas. A tűzhelyből előkerült kovaeszköztípusok arra utalnak, hogy a P.-ot az ember főleg a jégkorszak végére eső magdalénien korszakban lakta.

Pesterzsébet, 1932 óta *Pestszenterzsébet,* megyei város.

Pesthy *Pál,* politikus, 1929 jan. lemondott az igazságügyi tárcáról és a földbirtokrendezési szövetkezet elnöke lett. *Almássy* László után az egységes párt elnökévé választotta. *(XX. köt.)*

Pesti Hazai Első Takarékpénztár-Egyesület. Alaptőkéjét 1926, (az első P-mérleg idején) 12·5 millió P-ben állapították meg, ezt 1927. 16 és 1929. 20 millió P-re emelték. Az 1934-es mérleg szerint 120 millió 984.457 P 53 fillér idegen tőkét kezelt. Érdekeltsége körébe tartozik több más hitelvállalat és ipari vállalat, főképpen gőzmalmok. Vezérigazg. 1935. *Ernyei* Károly. *(XV. köt.)*

Pesti Magyar Kereskedelmi Bank. 1925 óta 25 millió pengő alaptőkével dolgozik. Az 1934 évi mérleg szerint 32·5 millió P tőketartalékkal rendelkezik. 1934 december 31-én 152·6 millió P idegen tőkét (betétek és pénztárjegyek) kezelt. Számos vidéki és külföldi bank, valamint az ország fontos iparvállalatai (Salgótarjáni bányaművek, Rimamurányi vasművek, Első Budapesti Gőzmalom stb.) tartoznak az érdekkörébe. Vezérigazg. 1935. *Stein* Emil. *(XV. köt.)*

Pest-Pilis-Solt-Kiskun *vm.,* területe (a területébe foglalt törvényhatóságok nélkül) 11 ezer 817 km², (1930) 1,366.089 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 213.494 (18·5%), népsűrűsége 115·6. A lakosságból 1,243.629 (91·1%) magyar, 93.875 (6·9%) német, 18.802 (1·4%) szlovák, 353 román, 443 horvát, 1773 (0·1) szerb, 2986 (0·2%) bunyevác, sokác, 4228 (0·3%) egyéb és ismeretlen nemzetiségű. Vallás szerint 981.306 (71·8%) róm. kat., 6233 (0·4%) gör. kat., 236.052 (17·3%) ref., 89.784 (6·6%) ág. ev., 4104 (0·3%) gör. kel., 43.585 (3·2%) izr., 5025 (0·4%) egyéb és ismeretlen vallású. Ír és olvas a hat évnél idősebb lakosság 91%-a. Foglalkozás szerint a vm. lakosságának 42·3%-a őstermelő, 0·4%-a bányász és kohász, 30·7%-a iparos, 5·3%-a kereskedő és a hitel körébe tartozó, 5·9%-a közlekedési alkalmazott, 4·9%-a a közszolgálat és a szabadfoglalkozások körében él, 0·5%-a véderő,

1·9%-a napszámos, 4·8%-a tőkés és nyugdíjas, 1·5%-a házicseléd, 1·8%-a egyéb és ismeretlen foglalkozású. A vm. területéből 1933.: szántóföld 651.633 ha, kert 10.645 ha, rét 120.655 ha, szőlő 54.654 ha, legelő 159.817 ha, erdő 91.016 ha, nádas 12.220 ha, terméketlen terület 82.305 ha. Főbb mezőgazdasági terményei (1933, 1000 q-ban): búza 1810, rozs 2007, árpa 963, zab 274, szemes tengeri 2303, burgonya 2905, cukorrépa 488, lóhere 125, lucerna 641, must 966.249 hl. Állatállománya (1933, 1000 drb-ban): ló 103, szarvasmarha 153·6, sertés 168, juh 82. Közúti hálózatának hossza (1933) 3506 km, abból kiépített 2441 km éspedig állami 545 km, törvényhatósági 1556 km. községi 313 km és 27 km vasúti hozzájáró. Vasútvonalainak hossza (1933) 1117·4 km. Rádióvevő készülékeinek száma 68.346. Az 1932—33 tanévben a vm. területén működésben volt: 248 rendes kisdedóvó, 5 állandó menedékház, 816 elemi mindennapi, 427 általános-, 164 gazdasági továbbképző, 7 önálló gazdasági népiskola, 80 iparostanonc, 5 kereskedőtanonc-iskola, 1 kisdedóvónőképző, 3 tanítóképző intézet, 4 tanítónőképzőintézet, 88 polgári iskola, 3 gimnázium, 11 reálgimnázium, 2 leányközépiskola, 1 felsőkereskedelmi iskola, 3 hittudományi főiskola, 6 gazdasági szakiskola, 5 ipari és bányászati szakiskola.

***Pestszenterzsébet,** megyei város Pestvm.-ben, (1930) 67.907 lak. Alsóbbfokú tanintézetein kívül van: áll. polg. fiú- és áll. polg. leányiskolája, áll. reálgimnáziuma, magán leányliceuma. Üzemei: fémöntőde, késgyár, kohómű- és fémárugyár, 2 áramelosztó, cementáru-, tégla-, kerámiai-, asztalosáru-, autóüzem és celluloidáru-, textilgyár, pamutszövő , lenáru-, kender-, len-, jutaszövő , gyapjúfonó és szövő-, szalagszövő-, 4 kötött és kötszövöttáru-, nyersfedéllemez-, kenyér- és tésztaáru-, gyümölcsíz-, aszfalt- és kátrány-, gyógyszervegyészetitűzijátékszer-, lampion- és fáklyaárugyár.

***Pestszentimre** nk., Pest vm. központi j., (1930) 8192 lak. 1930. alakult a *Soroksár* k.-hez tartozott *Soroksárpéteri* külterületi lakott helyből.

Pétain, *Henri Philippe*, francia tábornok, a legfőbb haditanács elnöke 1930 januárjáig, azután a mögöttes országrészek légvédelmi felügyelője. 1934 februártól novemberig a Doumergue kormány hadügyminisztere. *(XV. köt.)*

***Pete** *Lajos*, nótaszerző, szül. Hetesi 1866 okt. 3, megh. Budapest, 1924 aug. 2. Főszolgabíró volt Atádon. Már jogászkorában írt „*1886-i Jogászcsárdása*" nagy feltűnést keltett; elszórva megjelent nótái halála után 4 nótáskönyvbe gyüjtve, jelentek meg. Legismertebbek: *Páros csillag az ég alján, Nem való bokréta gyürött süveg mellé.*

***Peténvia** *Kormos*, a cickányok *(Soricidae)* családjának kihalt neme, melynek eddig ismeretes egyetlen faja *(P. Hungarica Kormos)* a Villányi hegység és a Püspökfürdő melletti Somlyóhegy felsőpliocén faunájából ismeretes. Legutóbb Németországban is megtalálták.

***Péter** *II.*, Jugoszlávia királya, szül. Belgrád, 1923 szept. 6. Mint elsőszülöttet és trónörököst igen gondosan nevelték. Elemi iskoláit Belgrádban végezte, 1934 őszén tanulmányi célokból Londonba küldték. Rövid egy hónap mulva apját, I. Sándort, meggyilkolták. Jelenleg is Londonban tartózkodik, ahol tanulmányait folytatja.

***Péter** *Mihály*, ref. püspök, szül. Deregnyő, 1867, megh. 1933. Teológiát tanult Sárospatakon és Pápán. 1929. a tiszáninneni egyházkerület püspöke. Művei: *A hazai tót ref. énekeskönyv története* (1913); *A hazai ref. tótok vallásos könyvei* (1913) stb.

Peterdi *Andor*, költő, 1916. a Petőfi Társaság tagja lett. 1918. mozgalmat indított a Petőfi Társaság reformálása érdekében, majd mikor ez nem járt sikerrel, a társaságból kilépett. Újabb műve: *Éneklő zarándok* (1925). Felesége *Várnai* Zseni költőnő. Fia *Peterdi* Gábor festő és író. *(XV. köt.)*

***Peterdi** *Gábor*, festőművész és költő, szül. Pestújhely, 1915 szept. 17. 1930. 15 éves korában önálló kiállítást rendezett az Ernst Múzeumban. 1932. résztvett New Yorkban a magyar művészek reprezentatív kiállításán, ahol *Tél Mikófalván* c. képét egy amerikai műbarát vásárolta meg. Művészi kiképzését Rómában és Párizsban folytatta. Képzőművészeti beszámolói, egyéb cikkei és versei a Magyar Hírlap-ban jelennek meg.

Péterfy *Tamás*, székely író, 1926. a Friss Ujság *Kisemberek Házatája* c. rovat vezetője. Itt megjelenő cikkei széles körben váltanak ki érdeklődést s e tevékenysége méltán mondható közhasznúnak. Irói működésének 40 éves fordulóját 1930. ünnepelték. Újabb művei: *Tüzön-véren keresztül* (1930); *Nyúltenyésztés kátéja* (1933); *Kertészkedés házhelyparcellákon* (1934). *(XX. köt.)*

Pétermonostora kk. és *Pálmonostora* nk. 1926. egyesültek *Pálmonostora* néven.

Petheő *Attila*, színész, nagy sikert aratott *A híd*-ban, mint Széchenyi István. Egyéb jelentősebb szerepei: *A nagyobb fiú* (Gyermektragédia), *Puszta* (A buta ember), *Adhemar* (Váljunk el), *Szentirmay* (Egy magyar nábob), *Bassanio* (Velencei kalmár), *Balázs* (Nem élhetek muzsikaszó nélkül), *Vince* (Te csak pipálj Ladányi), *Edmund* (Lear király), *Robert-Fleury* (Baskircsev M.) stb. *(XIX. k.)*

Pethes *János*, pedagógiai író, megh. 1928. *(XV. köt.)*

Pethő *Sándor*, történész és publicista, újabb művei: *Viharos emberöltő* (Hét portrait, 1929); *Görgey Artúr* (1930); *Gróf Andrássy Gyula emlékezete* (1930); *Le Comte Albert Apponyi* (Párizs, 1931); *A magyar Capitoliumon* (1932); Asztalos Miklós társaságában: *A magyar nemzet története* (1933). 1934 óta főszerkesztője a *Magyarság*-nak. *(XV. és XX. köt.)*

***Péti-só.** l. *Mészammonsalétrom, XXI. köt.*

Petrass *Sári*, színésznő, megh. 1930 szept. 8. *(XX. köt.)*

Petri *Mór*, író, 1929—34. a Petőfi-ház igazgatója, a Magyar Történelmi Társulat és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság igazgatóválasztmányi tagja. Újabb művei: *Emlékezés Váradi Antalról* (1926); *A megifjodás. Varázsregény és egyéb versek* (1935). *Magyar Szonettek és egyéb versek* c. munkájából 1934. második kiadás készült. Sajtó alatt vannak *Regélő várak* és *Diákom Ady Endre* c. kötetei. *(XV. köt.)*

Petri *Pál*, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium politikai államtitkára, 1935 márc. 4. nyugalomba vonult. *(XX. köt.)*

Petrichevich-Horváth *Emil báró*, író és politikus, főleg horvát vonatkozású kérdésekkel foglalkozik. Újabb művei: *A modern állam fogalma és feladatai* (1925); *Jókai és Erdély* (1926); *Adatok a horvát nemzetségek történetéhez* (1932); *A Mogorovich nemzetségbeli Petrichevich-család története és oklevéltára* (1935). *(XV.* és *XX. köt.)*

Petrie, *Sir William Matthew Flinders*, ang. archeológus, ásatásokat vezetett Egyiptomban 1926. Megalapítója a *British School of Archaeology*-nak Egyiptomban. Újabb művei: *Corpus of prehistoric pottery* (1921); *Ancient Gaza I: Tell el Ajjul* (1932). *(XV. köt.)*

Petrik *Lajos*, kémikus, felsőipariskolai igazgató, megh. 1932 jún. *(XV. köt.)*

Petri-Pick *Lajos*, szobrász, 1922. és 1929. az Ernst-múzeumban, 1935. a Nemzeti Szalónban rendezett gyüjteményes kiállítást. Az erdélyi II. huszárezred *lovas szobra* a budavári Bástyasétányon, *Sándor* Erzsi kamaraénekesnő szobra az Operaház I. emeleti foyerjában, br. *Korányi* Frigyes, br. *Eötvös* Lóránd és *Trefort* domborműve a a szegedi Pantheonban. *Táncoló nő* és *Fiatal leány* c. szobrai a Szépműv. Múzeumban. *(XV.* és *XX. köt.)*

Petrograd, l. *Leningrad*, *XX.* és *XXI. köt.*

Petróleum, desztillációs termékeinek óriási mértékben emelkedő fogyasztása fokozott kutatásokra ösztökélte az utolsó évtizedben a tőkét. Legjelentősebb eredményekkel a texasi és az iraki fúrások jártak. Ausztriában Zisterdorf mellett tártak fel kisebb jelentőségű P. előfordulást. A legújabb becslések szerint (Carfiat, 1932) földünk eddig feltárt P.-készlete 47 milliárd hordót tesz ki s ez a mennyiség a termelés mostani menete mellett kb. húsz esztendőre elegendő. Az 1932 esztendő P.-termelése 1297 millió hordót tesz ki, ebből 785 millió hordó esik Amerikára (1929. 1007 millió). P. desztillációs termékeiből 1932. a következő mennyiséget fogyasztott a piac: benzin 524 millió hordó, tisztított P. 104 millió, gáz- és fűtőolaj 518 millió, kenőolaj 38 millió, egyéb termékek 133 millió hordó. A termelésnek több mint 60%-a Amerikára esik, a fennmaradó mennyiségen főként Oroszország, Irak, Perzsia, Venezuela, Románia osztoznak.

Magyarország 1931. 165.000, 1932. 139.000 és 1933. 103.000 tonna nyers P.-ot hozott be, főként Romániából. A hazai P.-kutatások, melyeket az állam és nagy amerikai, angol vállalatok folytatnak a Dunántúlon és az Alföld északi peremén, eddig P.-ot nem szolgáltattak. *(XV. köt.)*

Petrov, *Alekszej Leonidovics*, orosz történetíró, megh. Prága, 1932 jan. 5. Utolsó művében, *A kárpáti orosz egyház legrégibb okleveleiben* (Prága, 1930) bizonyítja, hogy a ruténeket a XIII. sz.-ban telepítették be a magyar földesurak. *(XX. köt.)*

***Petrovácz** *Gyula*, építész, országgyűlési képviselő, szül. Obecse, 1877 márc. 25., 1898. a győri Rábaszabályozó Társulat szakaszmérnöke, 1901. a budapesti Felső Építőipariskola tanára, 1920. székesfőv. törvényhatósági bizottsági tag, 1923. a budapesti déli kerület országgyűlési képviselője, 1931. a törvényhatósági bizottság örökös tagja. A Közmunkák Tanácsának tagja. Építészeti alkotásai: a tavaszkúti, vecsési, kaposvári, kelebiai, budapest—angyalföldi, kerepesiúti, sárvári, kiskőrösi stb. templomok. Ezenkívül a kalocsai városháza, a kalocsai érseki kórház, a budapesti Orsolya-zárda, a temesvári papnövelde, a kalocsai városi kórház és rokkanttelep, a nagyszombati főgimnázium, a martonosi, moholi, őrszállási és bácsalmási zárdaiskolák, a kalocsai gazdasági iskola stb.

Petrovics *Elek*, a Szépműv. Múzeum főigazgatója, 1933 óta ügyvezető alelnöke a Magyar Nemzeti Múzeumnak, 1929. megkapta a II. oszt. érdemkeresztet és a Corvin-koszorút, 1934. a francia Becsületrend lovagja lett. Főigazgatói működése 20. évfordulóján (1934) munkatársai és tisztelői *Emlékönyv*-et adtak ki. Újabb művei, több cikk és tanulmány mellett: *Budapest in Bildern* (1928); megjelent angol nyelven is, *Charles Ferenczy* (1930); *Jegyzetek művészetünk történetéhez a XIX. század első felében* (1933); *Samtida Konst i Ungern* (Malmő, 1934). *(XV.* és *XX. köt.)*

Petrovics *Pál*, ág. evang. lelkész és író, a Gyóni Géza Irodalmi Társaság tagja, új műve: *Zengő imák* (1928). Prédikációi a *Lelkipásztor* c. folyóiratban jelennek meg. *(XX. köt.)*

***Petschauer** *Attila*, hírlapíró, kardvívóbajnok, szül. Budapest, 1904 dec. 14. 1928. az amsterdami, majd 1932. a Los-Angeles-i olimpiászon a győztes kardvilágbajnok csapat tagja. 1928—32. a „legjobb magyar kardvívó" cím védője. Az Est-lapok munkatársa.

Pettenkoffer *Sándor*, ny. orsz. szőlészeti és borászati főfelügyelő, újabb művei: *A bor, annak készítése és kezelése* (1926); *A szőlőmivelés* (1930). *(XV.* és *XX. köt.)*

Pettkó-Szandtner *Aladár (Felsődriethomai)*, 1930. belügyi államtitkár. Szerkesztésében jelent meg: *A huszonötéves állami gyermekvédelem emlékkönyve* (1928); *A magyar állami hadiárvagondozás 10 éve* (1929). *(XX. köt.)*

Petz *Gedeon*, germán filológus, a Pázmány Péter Tudományegyetem tanára, 1925. a Középiskolai Tanárképzőintézet elnöke. 1927 a felsőház tagja. 70. születésnapja alkalmából

a Philologiai Társaság, a Pedagógiai Társaság és az Orsz. Evang. Tanáregyesület tb. taggá választotta. 1934. a Magyar Tudományos Akadémia tb. tagja. Ugyanez évben nyugalomba vonult. *Geschichte der Erforschung des ungarländischen Deutschtums* címmel cikksorozata jelent meg a Deutsch-Ungarische Heimatsblätter c. folyóiratban. *Goethes Beziehungen zu Ungarn* és *Aufgaben der ungarländischen Deutschtumsforschung* c. tanulmányai az Ungarische Jahrbücher c. évkönyvben jelentek meg. *(XV. és XX. köt.)*

Peyer *Károly*, szociáldemokrata politikus, 1927 óta a Szakszervezeti Tanács főtitkára és a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia (Genf) tagja. *(XV. és XX. köt.)*

Pfann *József*, orvos, 1928. mint tábornok-orvos nyugalomba vonult. *(XV. köt.)*

Pfeifer *Ignác*, vegyész, ny. műegyetemi tanár, 1924. történt nyugalomba vonulása után a budapesti Egyesült Izzó és Vill. r. t. műszaki igazgatója és kutatóintézetének megalapítója és ez idő óta ott működik. Széleskörű szakirodalmi munkásságot fejt ki. Elnöke a Magyar Kémikusok Egyesületének. A *Technikai Kurir* c. szaklap szerkesztője. Szakszerű munkásságában igen figyelemreméltó javaslatokat dolgozott ki a magyar alföldi szíkes talajok kémiai anyagokkal való javítása terén. *(XV. köt.)*

***Pfeifer** *Zsigmond*, idegorvos, v. kórházi főorvos, szül. Zalaegerszeg, 1889. máj. 4. Tanulmányokat végzett az Angyalföldi állami elmegyógyintézetben és a budapesti egyet. elme-ideggyógyászati klinikán. Pszichoanalitikai tanulmányokat végzett Ferenczi Sándor mellett. A Magyar Pszichoanalitikai Egyesület rendelőintézetének h. vezetője. A lélekelemző gyógyítás és az alkalmazott pszichoanalizis körébe tartozó dolgozatai az *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse* és az *Imago* c. folyóiratokban jelennek meg.

***Pfeiffer** *Izsák*, főrabbi, született Ács, 1884 máj. 29. Az ORE és IMIT választmányának és a Pro Palesztina elnöki tanácsának tagja. Főbb művei: *Találkozás az Úrral*, *Az áldozatok jelentőségéről a héber irodalomban*. Bibliafordításai a Frenkel és Molnár-féle magyar bibliában jelentek meg.

Pfeiffer, *Maximilian*, német író és politikus, megh. München, 1926 máj. 3. *(XV. k.)*

Pfeiffer *Péter*, fizikus, 1932. nyugalomba vonult. *(XV. köt.)*

Pfeil, *Joachim Friedrich*, német Afrika-kutató, megh. Friedersdorf, 1924 márc. 12. *(XV. köt.)*

Philadelphia, az Északamerikai Egyesült Államok Pennsylvania államában levő város, (1930) 1,950.961 lak. Állami egyetemének (1930) 8420, Temple-egyetemének 7961 hallgatója volt.

Philippopolis, bulgáriai város, l. *Filippopoly*, *XXI. köt.*

Philippson, *Alfred*, német utazó, földr. író, 1929-ig bonni egyet. tanár, azóta nyugalomban. Újabb művei: *Grundzüge der allgem. Geographie* (1921—24); *Das fernste Italien* (1925); *Beiträge zur Morphologie Griechenlands* (1930). *(XV. köt.)*

***Phytoplankton,** növényi plankton, vagyis a *planktonban* élő növények összessége.

Picard, *Charles-Emile*, francia matematikus, újabb művei: *Les Sciences mathématiques en France depuis un demi-siècle* (1917); *La Théorie de la relativité et ses applications à l'astronomie* (1921); *Discours et Mélanges* (1922); *La Vie et l'Oeuvre de Pierre Duhem* (1922); *Mélanges de mathématique et de physique* (1924); *Les Théories de l'optique et l'Oeuvre d'Hippolyte Fizeau* (1924); *Pascal mathématicien* (1924); *Leçons sur quelques types simples d'équation aux dérivées partielles, avec des applications à la physique mathématique* (1928); *Leçons sur quelques équations fonctionnelles, avec des applications à divers problèmes d'analyse et de physique mathématique* (1929); *Leçons sur quelques problèmes aux limites de la théorie des équations différentielles* (1929); *Un coup d'oeil sur l'histoire des sciences et des théories physiques* (1930). *(XV. köt.)*

Picavet, *François-Joseph*, francia tudós és pedagógus, megh. Párizs, 1921. *(XV. köt.)*

***Piccard,** *August*, svájci-belga fizikus, sz. Basel, 1884 jan. 28. 1920. a zürichi műegyetemen, 1922. a brüsszeli egyetemen lett a fizika tanára. Világhírűvé sztratoszférarepülései tették, amelyek a kozmikus sugárzás vizsgálatát célozták. Az első felszállásnál (1931 máj. 27) 16.000, a másodiknál (1932 aug. 18) 17.000 m magasságot ért el.

***Piccaver,** *Alfred*, operaénekes, lírai tenor, szül. Long Sutton, 1886 febr. 24.; spanyol anyanyelvét a színpadon az olasszal cserélte fel, végre a némettel, midőn a világháború után a bécsi áll. opera tagja lett. Több ízben fellépett Budapesten is.

***Pick-up,** angol kifejezés, szószerinti fordításban: szedd fel! A szó értelmének helyes visszaadásával villamos hangdobozt jelent, amely a grammofonlemezeken rögzített hangfeljegyzést az elektromágneses indukció elve alapján váltakozófeszültséggé alakítja, amelyet megerősítve az eredeti hangot hangszóró útján kapjuk vissza. Grammofonerősítésnél és a ma már elavultnak mondható lemezes hangosfilmeknél használják.

Pictet, *Raoul Pierre*, svájci tudós, megh. Párizs, 1929 júl. 27. *(XV. köt.)*

Pietschmann, *Richard*, német egyiptológus, megh. Göttingen, 1923 okt. 17. *(XV. köt.)*

Piffl, *Friedrich*, bécsi bíbornok-érs. megh. 1932 ápr. 21. *(XX. köt.)*

Pigler *Andor*, műtörténész, 1929. a Pázmány Péter Tudományegyetemen magántanár. Új műve: *Georg Raphael Donner* (1929). *(XX. köt.)*

***Pikéthy** *Tibor (Kisfaludi)*, zeneszerző, szül. Újszőny, 1884. A Zeneműv. Főiskolát végezve, áll. tanítóképző-tanár lett Vácon, hol 1920 óta a püspöki székesegyház karnagya. Dalokon, zongoraműveken kívül orgonára írt Preludiumok és fúgák, mise (Regensburgban) és *Orgonamuzsika* c. 150 kisebb darabot tartalmazó kötete jelent meg.

***Pikler** *Blanka*, bibliográfus, a Fővárosi Könyvtár v. főtisztje, szül. Budapest, 1883 márc. 25. A Feministák Egyesületének megalakulásakor titkára. Élénk részt vett a feminista mozgalmakban. Bibliográfiai munkássága: *Magyar Könyvészet* (1914—24, 1918-ig Kőhalmi Bélával, újból 1934-től); *Általános magyar könyvjegyzék* (Braun Róberttel, 1925. 2. kiadás 1927); *Deutscher Literatur Katalog* (Somló Bélával, 1928. 2. kiadás 1929).

Pikler *J. Gyula*, orvos, statisztikus, 1934. megalapította és szerkeszti az *Állam és Polgár* c. folyóiratot. Újabb műve: *Zur Frage der Dynamik und Systematologie des Geldes* (1927). *(XX. köt.)*

***Piknikus testalkat**, az a típus, amelynél a fej és a test formái kerek, zömök benyomást adnak, a has és a mellkas jól fejlett, a vállöv kevésbbé, a végtagok rövidek, gracilisak. A P.-ú ember hízásra hajlamos. Ezen külsőnek megfelel a *zyklothym* kedély. A másik két uralkodó típus a sovány *aszténikus* és az izmos *atlétikus* külső.

Pilch *Dezső*, festőművész, a Képzőművészeti Főiskola tanára, újabb műveiben a magyar népművészet dekoratív és színes hatásait alkalmazza. Képei Genova, Milánó, Belgrád, New York, Tokio stb. múzeumaiban vannak. *(XV. és XX. köt.)*

Pilch *Jenő*, ezredes, hadtörténeti író, a Magyar Tudományos Akadémia l. tagja. Újabb művei: *Horthy Miklós* (1929); *A világháború története* (1923); *Hadifogoly magyarok története* (1930); *A magyar katona vitézségének ezer éve* (1933). *(XV. köt.)*

Pilinszky *Zsigmond*, operaénekes, résztvett az 1930—31. Bayreuthban tartott ünnepi játékokon és a berlini Staatsoperben *Wagner* ötven éves halála évfordulója alkalmából tartott ünnepi előadásokon. Mindkét helyen Tannhäuser címszerepét énekelte. *(XX. köt.)*

***Pilisszántói kőfülke**, a Pilis hegységben, Pilisszántó község határában fekszik. 1912. fedezték fel és 1914/15. teljesen feltárták. A fülkét kitöltő barlangi agyagban talált kőeszközök formájából megállapítható, hogy csak a jégkorszak legvégén, az úgynevezett *magdalénien* korban lakták. Valószínűleg nem szolgált állandó lakóhelyül, mivel csak nagyon kevés számú kő- és csonteszközt szolgáltatott. A tűzhelyekből gyüjtött faszenek mikroszkopikus vizsgálata szerint ebben az időben Pilisszántó hegyvidékét vegyes tűlevelű és lombos erdő boríthatta.

Pilnják, *Borisz*, orosz író, újabb, németül is megjelent művei: *Die Wolga fällt in das Kaspische Meer*, *Der Roman des Fünfjahrplanes* (1932). *(XX. köt.)*

Piloty, *Robert*, német jogtudós, megh. München, 1926 jún. 21. *(XV. köt.)*

Pilsudszky *József*, lengyel államférfi, teljesen konzervatívvá vált, átmenetileg kormányelnök volt 1926 okt. 2-től 1928 jún. 27-ig és 1930 dec. 4-től 1931 máj. 26-ig. Az 1930. évi választások többséget juttattak a P. politikáját követő kormányoknak és akarata döntő tényező maradt Lengyelország sorsának irányításában. Beszédei és írásai 1930 óta egybegyüjtve jelentek meg. Műve: *Mes premiers combats. Souvenirs rédigés dans la forteresse de Magdebourg* (1931). *(XV. és XX. köt.)*

Pincehely nk. Tolna vm., tamási j. (1930) 3663 lak. *Görbő* kk. és *Pincehely* nk. egyesültek P. néven 1930.

***Pinczés** *Zoltán*, csendőrőrnagy, szül. Óradnán, 1891 nov. 3. A budapesti csendőrtiszti és törzstiszti tanfolyamok tanára. 1922-től 1932-ig a csendőrség szervezési ügyeinek előadója a belügyminisztériumban. 1924-től 1934-ig a *Csendőrségi Lapok* főszerkesztője. Katonai és csendőrségi szaklapokban számos cikke jelent meg.

***Pinedo,** *Francesco de*, *Marquis*, olasz repülő, szül. Nápoly, 1890. 1917. kezdett repüléssel foglalkozni és első nagy eredményét 1925. érte el, amikor a Róma—Melbourne—Tokió útvonalat (55.000 km) rekordidő alatt repülte be. 1927. átrepülte az Atlanti-óceánt, 1929. tábornokká nevezték ki. Később átköltözött Amerikába, ahol aviatikai kérdésekkel foglalkozott. 1933 szept. 2. meg akarta dönteni Codos és Rossi repülők távolsági rekordját, de a startnál szerencsétlenül járt, gépe kigyulladt és P. benne égett.

Pinero *Arthur Wing*, angol drámaíró, megh. 1934. Újabb művei: *The Proftigale*, *The Notorious Mrs. Ebbsmith*, *Iris*, *Mid*, *Channel*, *The Endranted Cottage*. *(XV. köt.)*

Ping-pong, más néven *asztali tenisz*. A játék szabályai és a játék módja azonos a teniszjátékéval. Az asztal közepén háló van kifeszítve. A kaucsukból készült kis lapdát faütőkkel ütik a játékosok. A győzelem elbírálásához 18 : 20-hoz, vagy 19 : 21-hez arányú eredmény szükséges. Ma már ebből a szobasportból is rendeznek világbajnoki versenyeket. A versenyek győztesei rendszerint magyarok voltak. *(XV. köt.)*

Pintér *Jenő*, tanker. kir. főigazgató, irodalomtörténetíró, 1932. a M. T. Akadémia nagy jutalmával tüntette ki, 1933. a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke, 1934. az Orsz. Középiskolai Tanáregyesület tiszteletbeli elnöke, az Orsz. Irodalmi és Művészeti Tanács tiszteleti tagja, Budapest szőv. irodalomtörténeti Kazinczy-érmének nyertese. 1935. egyet. r. tanár. Újabb munkái: *Pintér Jenő magyar irodalomtörténete. Képes kiadás.* 2 köt. (1928); *Pintér Jenő magyar irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés.* (7 köt. 1930—1934), monumentális mű, a legterjedelmesebb és legalaposabb összefoglalása az eddigi magyar irodalomtörténeti kutatásoknak. Szerkesztésében jelent meg a Magyar Irodalomtört. Társ. folyóirata, az *Irodalomtörténet*, 1933-ig; továbbá a Négyessy László 70. születésnapja alkalmából kibocsátott *Emlékkönyv* (1931). *(XV. és XX. köt.)*

Irodalom: Kardeván Károly, *P. J. nagy magyar irodalomtörténete* (1934); Keményfy János, *P. J. az irodalomtörténetíró* (1934); Perényi József, *P. J.* (1934); Pétergál Henrik, *P. J. az irodalomtörténetíró* (1934); Szabó Ferenc,

P. J. magyar irodalomtörténete (1934); Szira Béla, *P. J. magyar irodalomtörténete* (1934); Turóczi-Trostler József, *A magyar irodalomtörténetírás és P. J.* (1934); Ujvári Pál, *P. J. irodalomtörténete* (1934); Várdai Béla, *A magyar irodalomtörténetírás örömünnepére* (1934).

Pirandello, *Luigi*, olasz író, a modern drámairodalom egyik legjelentősebb képviselője. 1934. megkapta az irodalmi Nobeldíjat. *Hat szerep keres egy szerzőt* c. színművét Budapesten a Vígszínház, a *Játék vagy élet* című a Nemzeti Színház, az *X. Y. Z.* című Alapi Nándor Kamaraszínháza adta elő. *Forog a film* és *Mattia Pascal két élete* c. regényei is megjelentek magyarul. Újabb színművei: *O di uno, o di nessuno* (1928); *Lazzaro* (1929); *Come tu mi vuoi* (1930); *Questa seu si vista e soggetto* (1930) stb. *(XX. köt.)*

Pirenne, *Henri*, belga történetíró, újabb művei: *La Belgique et la guerre mondiale* (1928); *Les Villes du moyen âge* (1927). *(XV.* és *XX. köt.)*

***Piša,** Antonin Matěj, cseh író és kritikus, szül. Volyně, 1902., a *Právo Lidu* prágai napilap irodalmi és színházkritikusa, korábban expresszionista verseket írt. Esszé-gyüjteményein kívül különösen O. *Theer* költőről írt monográfiája kitűnő.

***Piscator,** *Erwin*, szül. Ulm 1893 dec. 17. 1927. megindítja a Piscator-Bühne-t, Toller *Hoppla wir leben* c. darabjával. Úgy ezzel, mint a következő előadásokkal *(Schweik, Rasputin, Der Kaufmann von Berlin* stb.) viták és támadások középpontjába kerül és élénken befolyásolja az európai színházat. P. színháza politikai tömegszínház, amely a modern géptechnika összes lehetőségeit felhasználja. Szimultán színpadkonstrukciók, mozgó hidak, járdák dinamikus eszközeit alkalmazza, filmmel kombinálja össze az eleven színpad perspektiváját, dinamikus fény- és hanghatásokkal dolgozik. 1929. színháza anyagilag összeomlott; azóta P. Oroszországban mint filmrendező dolgozik. Műve: *Das politische Theater* (1929).

Piszter *Imre*, esztétikai, történelmi és hittud. író, ciszterci áldozópap. Új műve: *Chrestomathia Bernardina* (1932). *(XV. köt.)*

Pitroff *Pál*, tanár és író, 1928. a Polg. isk. tanárképző főiskola r. tanára, majd 1932. középiskolai tanárképzőintézeti gyak. gimnáziumi vezetőtanár. Újabb művei: *Bevezetés az esztétikába* (1929); *A szépirodalom esztétikája* (1932); *A felhők kapitánya* (regény, 1930). *(XX. köt.)*

Pittsburgh, az Északamerikai Egyesült Államok Pennsylvania államában levő város, (1930) 669.817 lak. P. egyetemének 1930. 13.675, Duquesne egyetemének 1046 hallgatója volt.

Pius XI. *pápa*. Uralkodásának egyik legfontosabb ténykedése volt, hogy a fasiszta kormányzattal kiegyezett s 1929 febr. 11. a *lateráni szerződés*-ben s a vele kapcsolatos konkordátumban mindazokat a kérdéseket elintézte, amelyek 1870 óta a katolikus egyház és az olasz királyság között fennforogtak. P. lemondott a pápai állam régi területeiről, mire fejében az állam elismerte szuverénitását Vatikán-államra. Előmozdította az *Actio Catholica* kifejlődését, számos egyházi tudományos intézetet alapított vagy újjászervezett. Nagyhatású körlevelei a *Quadragesimo anno* a szociális kérdésről, *Casti connubii* a házasságról és a *Divini illius Magistri* a nevelésről. A „missziók pápájának" nevezik. Jelszava: *Krisztus békéje Krisztus országában. (XV. köt.)*

Pivány *Jenő*, író, a Pénzintézeti Központ igazgatója. Újabb művei: *Kossuth és az amerikai iskolásgyermekek* (1926); *Hungarian-American Historical Connections* (1926); *Magyarok a XVIII. század angol irodalmában* (1932); *Emlékezés az amerikai függetlenségi harcban résztvett magyarokra* (1932); *Az amerikai választójog* (1932); *Ludwig Kossuth's amerikanische Weihnachten* (1933); *Kossuth's American Christmas* (1934). *(XX. köt.)*

Planck, *Max*, német fizikus, 1926. nyugalomba vonult. 1930. a *Kaiser Wilhelm Institut* elnöke és a *Pour le mérite* érdemrend kancellárja lett. Újabb művei: *Das Weltbild der neuen Physik, Der Kausalbegriff in der Physik, Wege zur physikalischen Erkenntnis* (1933). *(XV. köt.)*

Planetárium, 1925. készítette el a Zeiss-gyár modern P.-ának első példányát. Azóta Jénában, Berlinben és több más német városban állítottak fel ilyent. A P. egy 20—25 m átmérőjű, félgömbkupolás, belül fehérre festett terem, közepén bonyolult vetítőkészülék áll, amelyet máig is egyre tökéletesítenek. Ez a besötétített terem mennyezetére vetíti a csillagos eget. A látszat teljesen az, mintha a szabad ég alatt a valódi csillagokat néznők. A P. értéke a tanításban igen nagy, mert tetszésszerinti időben az ég tetszésszerinti részét mutathatjuk be. Azonkívül a csillagok egyébként lassú napi vagy évi mozgását, a bolygók útját az állócsillagok között a géppel meggyorsítva, néhány perc alatt be tudjuk mutatni. Vetíteni lehet a P.-mal a régmult idők híres üstököseit és hullócsillagokat is. Mivel a P. igen sok finommüvű vetítőkészülék összetétele, amiket számos, pontosan szabályozott motor mozgat, ára igen nagy, nem is beszélve a hatalmas kupola építési költségeiről. Ezért Magyarországon eddig nem lehetett ilyent felállítani. Kapni kisebb P.-ot is, mely azonban legfeljebb iskolai bemutatásra alkalmas, mert egy kb. ½ m átmérőjű üveggömb felszínére történik a vetítés. Ez nem adhatja a valódiság illúzióját úgy, mint az előbbi, tanszernek pedig igen drága. *(XV. köt.)*

Plank *Jenő*, vegyészmérnök, 1928. egyet. ny. rk. tanári címet kapott. *(XX. köt.)*

Plate, *Ludwig*, a jénai egyetem tanára. Újabb munkái: *Allgemeine Zoologie und Abstammungslehre* (2 köt. 1922—24.); *Vererbungslehre* (2. kiad., 1932—33). *(XV.* és *XX. köt.)*

***Platinapótlék** *(platinit)*, 46—48% nikkel és 52—54% vas ötvénye, amelynek hőokozta tágulása az üvegével (és platináéval) egy-

forma nagyságú s így üvegbe beforrasztható. Az izzólámpa-gyártásnál használják.

***Platinsol,** kolloidális eloszlású platinafém oldata. Platinasók oldatából készül redukálóanyagok segélyével vagy platinadrótok között, víz alatt létesített ívfény hatására keletkezik. Leginkább szerves vegyületek hidrogénezésére használják, miután a P. megkönnyíti a hidrogéngáz felvételét.

Plessen, *Hans Georg Hermann von*, német vezérezredes, megh. Potsdam, 1929 jan. 28. *(XV. köt.)*

***Plessys,** *Maurice-Sylvain*, francia költő, szül. Párizs, 1864 okt. 14., megh. u. o., 1924 jan. 22. Az *École romane* (1891) megalapítója, ennek szellemét képviselik verskötetei: *Premier livre pastoral* (1892); *Pallas occidentale* (1909); *Le Buveur et la guerre* (1917); *Odes olympiques* (1922). Halála után jelent meg: *Feu sacré* (1925).

***Pleuszton** néven azokat a nagyobb élőlényeket foglaljuk össze, amelyek a víz színén lebegnek, egyes részeik abból esetleg ki is emelkednek, saját aktív mozgásuk nincsen, hanem csak passzíve haladnak tova az áramok vagy a szél által hajtva. A tengerben vannak ilyenek is, mint pl. a *Velella*, a *Physophora* és egyéb hólyagos medúzák, a *Janthina* nevű csiga stb. Az édesvízben ilyen állatok nem élnek, hanem vannak viszont egyes, a víz színén szabadon élő növények, mint pl. a békalencse (Lemna).

***Pliolagus** *Kormos*, a nyúlfélék *(Leporidae)* családjába tartozó kihalt rágcsáló állat. Egyetlen faja, mely a pontusi emeletbeli *Alilepus* s a felsőpliocén—pleisztocén-kori *Hypolagus* nemek közötti átmenetet képviseli *(P. Beremendensis Kormos)*, a Villányi-hegység preglaciális (f.-pliocén) üledékeiből ismeretes.

***Pliovormela** *Kormos*, a ragadozók *Mustelidae* családjába tartozó felsőpliocénkori (kihalt) emlős, melynek egyetlen faja *(P. Beremendensis)* a Villányi-hegység csontbreccsáiból ismeretes. Egyike azoknak a — szép számban rendelkezésünkre álló — bizonyítékoknak, melyek a magyarországi felsőpliocén fauna ázsiai kapcsolatait tanusítják.

***Ploetz,** *Alfred*, német biológus, szül. Swinemünde, 1860 aug. 22., a német fajtisztasági mozgalom megszervezője. 1904. megalapítja az *Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie*, 1905. a *Deutsche Gesellschaft für Rassenhygiene*-t. Művei: *Grundlinien einer Rassenhygiene* (1895); *Sozialanthropologie* (1923).

Plósz *Béla*, nyug. állatorvosi főiskolai tanár, ezidőszerint a földmívelésügyi min. h. államtitkára és a lótenyésztési osztály főnöke. *(XV. köt.)*

Plovdiv, l. *Filippopoly*, *XXI. köt.*

***Pluto,** a kilencedik s egyúttal legkülső nagy bolygó. Távolsága a Naptól átlag kereken 39-szer akkora, mint a Földé; keringési ideje 249 év és 3 nap, eddig tart a P. egy „éve". Átmérője az eddigi mérések szerint félakkora, mint a Földé. Holdjai nincsenek. Fénye igen gyenge (átlag, 14·5 nagyságrendű ha legfényesebb), szabadszemmel nem látható, valamint az utolsóelőtti bolygó, a Neptunus sem. A Neptunusontúli bolygó létezését, megfigyelései és számításai alapján, már 1914. megjósolta a milliomos északamerikai amatőr-csillagász: P. *Lowell*. Következtetéseit a P.-nak a többi bolygókra kifejtett zavaró hatására alapította. Csak 1930 jan. 21. sikerült Lowell intézete egyik asszisztensének, *Tombaugh*-nak lefényképezni a P.-t a Lowell által előre megadott hely közelében. Sajnos, utóbbi már nem érte meg szép tudományos diadalát. A P. pályája erősen megnyúlt ellipszis, napközelben a P. a Neptunus pályáján is belül jön s csak 29-szer annyira van a Naptól, mint a Föld, míg naptávolban 49-szer annyira.

Plüschow, *Günther*, német repülőkapitány, megh. Lago Rico (Patagónia), 1931 jan. 28. repülőgép-szerencsétlenség következtében. 1927—31. felfedező utat tett Dél-Amerikában. Művei: *Segelfahrt ins Wunderland* (1926); *Silberkondor über Feuerland* (1929). *(XV. köt.)*

Plymouth, angliai kikötőváros, (1931) 208.166 lak. Kikötőjének forgalma, (1931) 14·5 millió tonna.

Pnom-penh *(Panompeng)*, Kambodzsa francia protektoriátus fővárosa, innen 105 km hosszú vasútvonal (az országban az első) épült Battambang-ba.

Podewils, *Klemens Hans Konstantin báró*, megh. München, 1922 márc. 14. *(XV. köt.)*

Podhradszky *György*, kultúrgeografus, tanár, író, a Magyarországi Tót Közművelődési Társulat titkára, a Felvidéki Tudományos Társaság alapító és választmányi tagja, újabban megírta *Czambel* életrajzát. *(XX. köt.)*

Podmaniczky *Pál (Aszódi és Podmanini), báró*, 1928 óta az Erzsébet Tudományegyetem hittudományi karán Sopronban, a vallástörténet, vallásbölcselet és ker. neveléstudomány ny. r. tanára. Tevékeny részt vesz a külföldi egyháztársadalmi mozgalmakban. Újabb művei: *A misszió tudományának vázlata* (1926); *Nagy Sámuel próbája* (történeti novella, 1935). *(XX. köt.)*

***Podzol,** szürke, erősen kilúgzott talajtípus, amely Eurázia északi erdős vidékein nagy kiterjedésben fordul elő. Nevét az orosz hamú = zola szó után nyerte. A P. szelvényét hármas tagoltság jellemzi, a hamuszürke feltalaj alatt kötött, barna, vasrozsdás réteg következik, mely fokozatosan megy át az altalajba.

Poga kk., neve 1928. óta *Muhi*.

Pogány *Béla*, fizikus, műegyetemi tanár, 1931. a Tud. Akadémia r. tagja lett. Újabban főleg a nemes gázok Zeemann-effektusának vizsgálatával foglalkozik. *Kísérleti fizika* és *Fizika* néven két műegyetemi tankönyve jelent meg. *(XV. és XX. köt.)*

Pogány *(Pauer) Frigyes*, tanügyi író és statisztikus, 1921—26-ig a vk. min. művelődéspolitikai ügyosztályának főnöke, majd h. államtitkári címet kapott. Az 1926—31. évi országgyűlési ciklusban a mindszenti kerület

képviselője. Újabb munkái: *A magyar szent korona országai népoktatási ügyének fejlődése, Közoktatási statisztika és hazánk közoktatásügye 1913-ban, A magyar népoktatásügyi politika irányelvei és az elemi népoktatás fejlődése a kiegyezés óta, A magyar népoktatás története (XV. köt.)*

Pogány *Móric*, építész, újabb művei: József Ferenc főhg. családi háza Óbudán, a Hazai Bank nyugdíjintézetének bérpalotája, a Szegedi tanítói internátus, stb. Pályadíjakat nyert: a Rudasfürdő átépítésére, az O.T.I. bérházakra, a Tabán rendezésére és az Orczy-ház r. t. építkezésére kiírt tervpályázatokon. 1929. kormányfőtanácsossá nevezték ki. A Belügyminisztérium átépítését, a Sátoraljaújhelyi színházat, u. o. a Pénzügyi palotát, a Keresk. Bank nyugdíjintézeti palotáját, végül a Gschwindt-féle velencei kastélyt még néh. társával, Tőry Emillel együttesen tervezte meg. *(XV. köt.)*

Pogány *Vilmos (Willy)*, festő és építész, újabban New Yorkban nagy díszítő-művészeti vállalatot alapított. Ő tervezte a new yorki Park-szállót s festette ennek faldíszítő képeit is. *(XV. köt.)*

***Pogátschnigg** *Guidó*, orgonaművész, zeneszerző, szül. Szászváros, 1867 júl. 19. 1894. kalocsai érseki főkarnagy, 1901. az egri főszékesegy. h. karnagya, 1908. Temesvár meghívta városi zeneiskolája élére, ahol 1924-ig tanított. Írt egyházi zeneműveket *(misék, graduálék, himnuszok)*, zongoraműveket, operát *(Argyrus)*, balettet *(Kaukázus tündére)*, karénekeket és dalokat.

Pohle, *Ludwig*, német közgazdász, megh. Oberhof, 1926 jan. 11. *(XV. köt.)*

***Poincaré Raymond,** francia államférfi, megh. Párizs, 1934 okt. 15. Megírta emlékiratait. Élete utolsó éveit vidéki birtokán töltötte. *(XV. és XX. köt.)*

Poirée, *Élie Emile Gabriel*, francia zenei író, megh. Párizs, 1925 máj. 25. Poszthumusz műve: *Richard Wagner. (XV. köt.)*

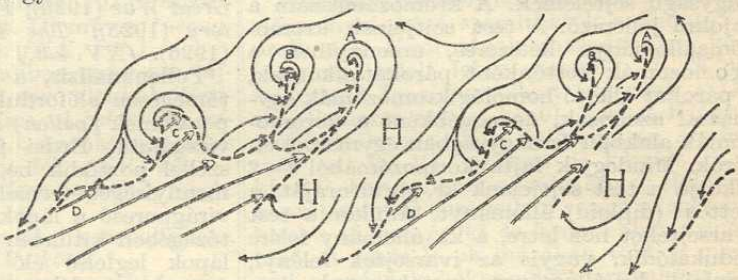
***Poitevin,** *Alphonse Louis*, francia mérnök és kémikus, szül. Conflans, 1819., megh. u. o. 1882 márc. 4. 1842. Párizsban sikeres fényképészeti kísérleteket végzett, 1855. feltalálta a fotolitográfiát és a pigmentnyomás alapjait.

Pokoly *József*, egyet. tanár, megh. 1933 jún. 5. *(XV. és XX. köt.)*

Pokorny *Emánuel*, egyházi író, 1917. tiszteletbeli kanonok, 1925. pápai prelátus lett, 1929. nyugdíjazták, azóta mint a Szt. Erzsébet-rend igazgatója Budán él. *(XV. köt.)*

***Pokrovszkij,** *Mihájl Nikolájevics*, szovjet-orosz történetíró és politikus, szül. Moszkva, 1868 aug. 29, megh. u. o., 1932 ápr. 10. 1905 óta bolsevista, 1917-ig külföldön élt. A forradalom után a moszkvai munkás- és katonatanács elnöke, majd népművelési népbiztoshelyettes. Oroszul megjelent művei: *A cár titkos levéltáraiból* (1919); az első marxista történelmi művet írta: *Oroszország története keletkezésétől napjainkig* (1929) címen. Megjelentek még: *Az imperialista háború* (1931); *A XX. század* (1931) stb.

Polárfront. A norvég meteorológus iskolának a mérsékelt égövi ciklonok keletkezésére vonatkozó vizsgálatai arra látszottak mutatni, hogy azok egy az északi sark körüli hideg levegőtömegeket a délibb melegebb levegőtől elválasztó, többé-kevésbbé állandó fekvésű határfelületen, a P.-on keletkeznek. Egész sorozatok, az ú. n. cikloncsaládok követik egymást a P.-on; egy-egy család utolsó tagja mögött nagyobb mennyiségű sarki levegő ömlik le a délibb tájakra. Ma már tudjuk, hogy csak valamennyire is állandó fekvésű P.-ról nem lehet szó és az Európát az

Ciklon-család
A, B, C, D a családok tagjai; H: a két családot elválasztó u. n. „lezáró" hidegbetörés által létesített anticiklon.

Atlanti-óceán felől látogató frontsorozatok különálló légtestek határfelületei mentén keletkeznek. (L. még: *Időjárási front, XXI. köt.*)

***Polgar,** *Alfred*, német író és színikritikus, szül. Bécs, 1875 okt. 17. Mint színikritikus tűnt fel. Színikritikáit összegyűjtve *Ja und Nein* címmel 4 kötetben adta ki (1926/27). Kisebb elbeszélései, tanulmányai, írói arcképei 7 kötetben jelentek meg összegyűjtve (1926/32). Több színdarabot is írt, amelyek közül főkép *Soldatenleben im Frieden* c. vígjátéka (1910) aratott sikert.

***Polgár** *Tibor*, zeneszerző, zongoraművész, szül. Budapest, 1907 márc. 11. 1925. a magyar Rádió karnagya. Számos hangversenyen szerepelt, mint előadó és zongorakísérő, és a Városi Színházban mint opera-karmester. Főbb művei: (zenekarra): *Miniatűrök, Vázlatok, Kaleidoszkop, Szvit, A puszta*, (kamarazene): *zongora-hegedű szonáta, 2 vonósnégyes* stb., (zongorára): *Miniatűrök, 4 zongoradarab*. Azonkívül számos hegedű-, gordonkadarab és vokális művek. Színpadi művei: *A szófukar borbély, A halhatatlan királyfi, A nagy riport* (Bethlen-téri Színpad, 1933); *Világhir a ligetben* (Rádió, 1934).

***Polimeria,** az a jelenség, amikor valamely tulajdonságot nem egyetlen, hanem több gén idéz elő. Ezek a gének lehetnek egyirányúak,

amikor homomeria jelensége áll elő, vagyis a gének mind egyformán hatnak és ebben az esetben a tulajdonság mértéke a gének mennyiségével kapcsolatos (pl. a búzaszem piros színe), hacsak már egyetlen gén nem elégséges a maximális megnyilvánuláshoz (pl. szőrözet fekete színe). *Homomeria* esetében a II. ivadékban fokozatos öröklés állapítható meg. A P. körébe tartozik az a jelenség is, amikor valamely jelenséget több gén idéz ugyan elő, de ezek a gének nem egyirányú hatásúak. Így pl. valamely állat szőrméjének egységes színét több különféle színt előidéző és szabályozó, elosztó faktor egymásrahatása hozza létre. Gyakran egészen új tulajdonság jön létre két különböző gén miatt, pl. a virág piros színét sárga színfaktor és színtelen, de a sárgát pirosra változtató faktor idézi elő. Ilyképpen jönnek létre az ú. n. neomorf hibridek.

***Poliploidia.** A sejt kromozómaállománya bizonyos mennyiségű kromozómából áll. Ezek a kromozómák határozott alakú és nagyságú sejtelemek. A kromozómaszám a fajokra jellemző. A test sejtjeinek kromozómaállománya kétszeres, amennyiben a kromozómák kettőnként párokat alkotnak, a párokat alkotó homológ kromozómák egymással azonosak, de egyébként a kromozómák alakban és nagyságban egymástól eltérők. Mindegyik fajta kormozómából 2—2 alkotja a test sejtjeinek kr.-garnituráját, a kettős (diploid) állományt. Amikor a test ivarsejteket hoz létre, a kr.-állomány felére redukálódik, vagyis az ivarsejtek felényi, haploid kr.-állományt tartalmaznak (genom). Bizonyos keresztezések és rendellenes osztódások révén azonban a kromozómák mennyisége megszaporodhatik, amikor háromszoros vagy többszörös mennyiség keletkezvén, a P. jelensége következik be. Mivel a kromozómák az öröklésanyag hordozói, a genek tartói, megszaporodásuk öröklődő alaki változást idéz elő, még pedig az egyes tulajdonságok fokozódását, pl. a termet nagyobbodását. P. bekövetkezhetik oly kereszteződés révén is, amely eltérő kromozómaszámú fajok között történik. Ezek az esetek új fajok keletkezéséhez vezethetnek (Rosa).

Politikai bűncselekmények fogalma a büntetőjogban és a nemzetközi jogban egyaránt szerepel, értelmezése azonban eltérő. E kétlakiságból bizonyos fogalomzavar keletkezett, amelynek hatása alatt újabban az irodalom egyrésze a P. kifejezése és fogalma ellen foglalt állást.

P. fogalma a legtöbb Btk.-ben ismeretlen; általában mindazon bűncselekmények ide érthetők, melyek közvetlenül az állam léte és biztonsága, az államfő élete, az alkotmány, az államterület, a polgárok alkotmányos jogai stb. ellen irányulnak. A P. ily tárgyi alapon történő körülhatárolásával szemben a nemzetközi jog, illetve a kiadatási jog a P. szélesebb szubjektivisztikus értelmét fogadta el, az ú. n. politikai menedékjogosultság megállapítása szempontjából. Így bármely bűncselekmény politikai jelleget ölthet és tettese különleges elbánásban részesül, ha az elkövető célzata, esetleg pusztán motívuma politikai volt. Újabban a kiadatási jogban (így a német kiadatási törvényben) is erős törekvés érezhető a politikai bűncselekmény fogalmának megszűkítésére. (L. még: *Politikai büntettek, XV. köt.)*

Irodalom: Finkey F., *A P. és a Btk.* (1927); Rácz György, *A politikai büntettesek menedékjogának kritikája* (1932).

***Polivka,** Jiří, cseh szlavista, szül. Enns, 1858 márc. 6., megh. Prága, 1933 márc. 25. 1895. Prágában egyetemi tanár, a szláv nyelv és irodalomtörténethez német, cseh és más nyelvű értekezéseket írt. Pohádkoslovné studie (1904); Súpis slovenskych rozprávok, (1923—32) stb.

Poll *Hugó*, festő, megh. 1931 júl. 11. *(XV. köt.)*

Pollák *Illés*, jogtudós és író, megh. 1930 szept. 20. *(XV. köt.)*

Pollard, *Albert Frederick*, angol történetíró. Újabb művei: *A Short History of the Great War* (1920); *Factors in American History* (1925); *The Evolution of Parliament* (1926). *(XV. köt.)*

***Pollenanalízis,** a tőzegtelepek rétegeiben tömegesen előforduló, jól konzervált virágporszemek *(pollen)* qualitatív és quantitatív vizsgálata. Erdei fáink legnagyobb része széllel porzódik be, így jelentős virágpormennyiséget termelnek. A szél szállította virágporeső a lápok felületére hullva, azok tőzegében kitűnően konzerválódik. Mivel a lápok legfelső élő rétegében a virágporszemek százalékos összetétele megfelel a ma ott élő, erdőt alkotó fafajok mennyiségi arányának, így a tőzegtelepek bármely rétegének P-e megadja a szóbanforgó réteg keletkezésének idejében a lápok környékén elterülő erdők összetételét, egy teljes profil analízise pedig az erdőfejlődés történeti menetét. A P. eredményét diagrammban ábrázolják. A P. a geológiai negyedkor, különösen a jégkorszak (pleisztocén) utáni idők (posztglaciális kor) vegetáció-történetére vetett világosságot. Erre vonatkozó összefoglaló munka: Rudolph, *Grundzüge der nacheiszeitlichen Waldgeschichte Mitteleuropas* (1930).

Polner *Ödön*, közjogász, egyetemi tanár. Újabb művei: *The League of Nations Covenant from the Point of View of Law, Állami létünk és a nemzeti királyság* stb. *(XV.* és *XX. köt.)*

Polo, a hokkihoz hasonló labdajáték, amelyet a két fél lovon, hosszúnyelű ütők segítségével játszik. Már Kr. e. 600. kedvelték ezt a játékot egyes keleti fejedelmek. Európában a XIX. sz.-ban honosodott meg. A P.-hoz főleg alacsony, erős lovakat használnak. Újabban elterjedt P. néven egy másik labdajáték, amelyet vízben, kajakokban ülve játszanak. Magyarországon ez még ismeretlen.

Polonium, az uránium bomlástermékei közül elsőnek felfedezett radioaktív elem, amelyet 1898. különített el a *Curie-házas-*

pár az urániumszurokércből. Nevét Curiené hazájáról, Lengyelországról (Polonia) kapta; egyébként a rádium-bomlássorban elfoglalt helyét a rádiumF (RaF) elnevezéssel juttatjuk kifejezésre. Kémiai tekintetben a P. a tellurhoz áll legközelebb, de ettől is el lehet választani. A rádiumnak a nagyipari kitermelésénél visszamaradt ú. n. *radióólom* P.-ot is tartalmaz, mert a P. az ólomizotop rádiumD-nek a bomlástermése (a rádiumE-n keresztül). Ilyen radióólomból tehát időnkint le lehet választani P.-ot, pl. úgy hogy radióólom oldatába frissen csiszolt ezüstöt vagy vörösrézlemezt mártunk. Az oldatban azután a P. ismét regenerálódik a bomlás félidejének (140 nap) megfelelően. A P. alfasugarakat lövell ki (alig észlelhetően gyenge gammasugárzás kíséretében), ezért a gyakorlati alkalmazása meglehetősen korlátolt, tudományos szempontból azonban a P. nagyon jelentős radioaktív anyag (l. *Radioaktív elemek, XVI. köt.)*

Pólya *György*, matematikus, 1928. a zürichi műegyetem ny. r. tanára. 1933. amerikai tanulmányútra ment. Új műve: *Inequalities* (Cambridge, 1934). *(XX. köt.)*

Pólya *Tibor*, festő, újabban egész sor tájképet festett nagyszámú apró alakkal *(Hetivásár, Falu, toronyból nézve, A boldogság szigete, A szolnoki jégen* stb.). Azonkívül ötletes reklám-grafikájával tűnt fel. *(XV. köt.)*

Pomairols, *Charles de*, francia költő, megh. Presquiès, 1916. *(XV. köt.)*

Pongrác *Jenő*, jogtudós, koronaügyész, megh. 1933 aug. 9. *(XV. köt.)*

Pongrácz *Henrik*, altábornagy, 1918. nyugalomba vonult, 1930. vitézzé avatták, megh. 1933 júl. 14. *(XV. köt.)*

***Pongrácz** *József*, ref. teológiai tanár, egyházi író, szül. Ete, 1885. Teológiát tanult Pápán és Edinburghban. 1908. püspöki titkár Komáromban, 1910. teol. tanár az újszöv. tanszéken Pápán. 1931. a debreceni teol. fakultás doktorrá avatta. Főbb munkái: *Az Efezusi levél* (1911); *Carey Vilmos; A barátság törvényei* (holland nyelven: *De weten van vriendschap)*, (1913); *A pápai főiskola könyvtára* (1931); *Újszövetségi bevezetés* (dr. Erdős Károllyal együtt, 1934); *Dr. Antal Géza az író és tudós* (1935) stb.

Pongrácz *Károly*, festő, megh. Cabaj (Nyitra m.), 1930 szept. 27. *(XX. köt.)*

Pongrácz *P. Siegfried*, szobrász, megh. 1929 febr. 6. *(XV. és XX. köt.)*

Pongrácz *Sándor*, zoológus, 1931. magántanári képesítést nyert a debreceni egyetemen, ahol most a származástan előadója; 1933 júl. 1. óta a Nemzeti Múzeum állattári osztályának vezetője; a Tisza István Tud. Társaság tagja. *(XV. és XX. köt.)*

Pontoppidan, *Henrik*, dán költő, újabb műve: *Mands Himerige* (1927). Magyarul megjelent két regénye: *Szerencsés Péter* és *Thora van Deken. (XV. köt.)*

Poór *Ferenc*, orvos, a szegedi Ferenc József egyetem bőr- és nemikórtani tanszékének tanára és az egyetemi klinika igazgatója. A Szent István Akadémia tagja. A szegedi új bőrgyógyászati klinika az ő tervei szerint épült. Új műve: *A szegedi bőrklinika ismertetése* (1930). *(XV. és XX. köt.)*

Popini *Albert*, tanár és műfordító, megh. 1930 márc. 4. *(XV. köt.)*

Popovics *Sándor*, 1924-től 1935 jan. 5-ig a Magyar Nemzeti Bank elnöke, meghalt 1935. ápr. 15. 1934 nyarán lemondott a Magyar Tudományos Akadémia másodelnöki tisztségéről. *(XV. és XX. köt.)*

***Populáció,** örökléstani értelemben többféle fajta, tehát különféle genotípusú növény, vagy állat-egyénből álló állomány. Az önmegtermékenyítéssel szaporodó növények P.-ja könnyen szétbontható egyedkiválogatással tiszta származéksorokra. Az azonos genotípusú tiszta származéksorok együttese adván a biotípust, végeredményben az önmegporzású növényfajok P.-ja több biotípus keveréke. A kölcsönösen termékenyülő állat- és növényfajok P.-ja szintén többféle genotípus keveréke.

Porcellán, *Kínában és Japánban*. A *kínai P.* előzményei közé számíthatók a Shang-Yin uralkodók fővárosának maradványai közt (Anyong) talált fehér cserepek. (L. *Kínai művészet.)* Igazi porcellánt ismerünk a IX. sz.-i Samarra romjai közül. Ezeket Kínából szállították oda, hol, valószínűség szerint, már az V—VI. sz.-ban is készült P. A kinai P.-ban több az olvadó anyag (földpát, kvarc), mint az európaiban ; ezért üvegesebb, kisebb tűzben ég ki és könnyebben színezhető. A fehér P.-ok mázában több a mész, ami a máznak kékes-zöldes árnyalatot ad. A Tsang-korszakból ismerünk fehér, barna, szürke és szürkészöld („céladon") mázas P.-okat. A hagyomány szerint Ch'ai-Shih-T'ung császár (954—59) számára készült a legszebb, égszínkék mázas, vékonyfalú P. Cheng-Chouban. A Sung-korszak az egyszínű mázak fénykora. Legnevezetesebb fajták : a halványzöldes-kékes Yu-yao (yao = agyagműves készítmény), halványkék kwan-yao, repedezett ko-yao, kékes- és szürkészöld Lung Chüan-yao (céladon), sötétbarna (sokszor fehérfoltos) Chien-yao, világoskék Chün-yao (sokszor mangános foltokkal), tejfelszínű Ting-yao, szgrafitto- és hasonló-díszes Tzi'u Chon-yao. A Ming-korszakban Ching-te Chen lesz a P.-készítés központja, ahol leginkább az udvar számára dolgoztak és készítményeket a császárok nevét tartalmazó jelzéssel látták el. (Nien hao.) A Ming- és Ch'ing-P.-ok dísze vagy mázalatti kobaltfestés (kék-fehér P.), v. biscuiten alkalmazott 3 szín (zöld, sárga, ibolyaszín, „san tsai"), v. mázra festett zománcok. A Mingek alatt és később Kang Hsi korában is a zöld és vörös az uralkodó színek. Francia műkereskedői nyelven *Famille verte*. Kang Hsi idejében nagyon elterjedt a fekete háttér átlátszó zöld mázzal. *(Famille noire.)* Yung-Cheng és Ch'ien-Lung korában nagyon népszerű lett más színekkel kapcsolatban a rózsaszín. *(Famille rose.)* E fajtából sok

készült kivitelre és jutott a keleti ker. társaságok útján Európába. A XVII—XVIII. sz.-ban még a legkülönbözőbb élénkszínű mázak lettek kedveltek. (*„Sang de boeuf"* stb.)

A *japáni P.* jóval újabb eredetű. Gorodayui Shonzui, jap. fazekas a XVI. sz. elején leste el Kínában a P.-készítés titkát és 1513., Aritában kezdett el dolgozni. A XVII. sz. II. felétől kezdve színezték itt a P.-készítményeket, melyek Imari kikötőből a Nyugatra is eljutottak. Az arita P.-okat mázalatti kobalt és mázfeletti vörös, arany stb. színek jellemzik. Zengoro Ryózen, aki Kii hercegétől a Yeiraku nevet kapta (1427) főképpen korallvörös színekkel festette P.-jait (Yeiraku kinrande). Egyik utóda, Yeiraku Zengoro Kutaniban vezette be ezt a stílust. (1857.) Újabban Kyóto lett a japáni P.-készítés központja. Az újabb japáni stílusok (Makuzu) nagy hatást gyakoroltak Európára is (Kopenhága).

Irodalom: R. L. Hobson. *Chinese Pottery and Porcelain.* (1915); u. a. *The Wares of the Ming Dynasty* (1923); u. a. *The Later Ceramic Wares of China* (1925); Barát-Éber-Takács, *A művészet története* (1934); O. Kummel, *Kunstgewerbe in Japan.*

Porcellángyártás. A világháború előtt Magyarországon két porcellángyár működött, a világhírű *herendi* porcellángyár és a *Hüttl*-féle gyár Óbudán. A háború alatt a herendi gyár működése teljesen szünetelt. A háború utáni években a gyárat tulajdonosa, *Farkasházi Fischer* Jenő — a gyáralapító unokája — részvénytársasággá alakította át s a részvénytársaság az elhanyagolt gyárat rendbehozatta, új berendezéssel látta el. A gyár azóta teljes üzemben van s ma is a híressé vált herendi minőségben készíti kizárólag kézifestésű edényeit, amelyek éppen ezért értékesek és a tömeggyártású porcellánok árához viszonyítva drágák. Újabban a gyárban nagyon szép figurális porcellánok is készülnek. A Hüttl-féle gyár egészen kisméretű és tökéletes gyártmányait úgyszólván kizárólag Hüttl saját porcellánüzlete útján hozza forgalomba. A pécsi Zsolnay-gyár a háború után a majolika gyártását — amellyel nagy hírre tett szert — beszüntette és áttért a porcellángyártásra. E gyár a herendivel ellentétben, teljesen háztartási porcellánedények gyártására rendezkedett be s termelését annyira fokozta, hogy ma már Magyarország porcellánszükségletét jórészben fedezni tudja. A tömegáruk mellett kisebb mértékben porcellándísztárgyakat is készít, amelyeken a méltán híres eozin máz is alkalmazást talál. A magyar porcellániparra nagy hátrány, hogy összes nyersanyagát külföldről kell behoznia. *(Porcellán, XV. köt.)*

***Porché,** *François*, francia költő és drámaíró, szül. Cognac, 1877. Első verseskötete *A Chaque jour* (1904); majd: *Au Loin, peut-être* (1909); *Humus et poussière* (1911); *Le Dessous du masque* (1912); A háború hatása alatt írta: *L'Arrêt sur la Marne* (1916). *Le Poème de de la tranchée* (1916) és *Le Poème de la délivrance.* Prózában írt művei: *Péguy et les Cahiers* (1914); *La Vie douloureuse de Baudelaire* (1927); *Paul Valéry et la Poésie pure* (1927); *L'Amour qui n'ose pas dire son nom* (1928); *Transformation du monde* (1930).

Pórszalók kk. és *Nemesszalók* kk. 1925. *Nemesszalók* néven egyesültek.

Portland, kikötőváros Oregon észak-amerikai államban, (1930) 301.815 lak.

***Port Lyautey,** 1932 óta *Kenitra* marokkói kikötőváros neve.

Porto *(Oporto)*, portugál kikötőváros, (1930) 232.380 lak. Új városháza és pályaudvar.

Porto Alegre, a braziliai Rio Grande do Sul állam fővárosa és kikötője, (1930) 273.376 lak.

Porto-Riche, *Georges de*, francia színműíró, megh. Párizs, 1930. Utolsó művei: *Le Marchand d'estampes* (1917) és *Les Vrais dieux* (1929). *(XV. köt.)*

Portsmouth, angol hadikikötő, (1931) 249 ezer 288 lak.

Port-Szaid *(Port-Said)*, egyiptomi kikötő a Szuezi csat. bejáratánál, (1927) 104.603 lak.

Portugália, területe 92.930 km², (1930) 6,660.852 lak., gyarmataival együtt területe 2,183.630 km², lakosságának száma 14 millió 347.240, népsűrűsége 6·6. Főbb mezőgazdasági terményei (1930, 1000 q-ban): búza 3809, rozs 1235, árpa 577, zab 1121, rizs 224, tengeri 4248, parafa 130.900 tonna, tengeri halászata 76.185 tonna halat szolgáltatott. Állatállománya (1926, 1000 drb-ban): ló 3·8, szamár 7·4, ösvér 1·6, szarvasmarha 84·7, juh 37·1, kecske 22·5, sertés 45·3. Bányatermékei (1929, 1000 tonnában): rézérc 384, szuperfoszfát 227, antracit 179, kőszén 197, barnaszén 29, arzén 126.000 kg. Vasútvonalainak hossza (1928): 3380 km, távíróvonalainak hossza 22.532 km, távbeszélővonalainak hossza 122.766 km. Külkereskedelmi forgalmában (1933) a behozatal értéke 2277 millió, a kivitel értéke 797 millió escudos volt. Fontosabb behozatali cikkei: búza, szén és koksz, gyapot, nyersvas és nyersacél, gyapotáru, ásványolaj, cukor, rizs, állati bőrök stb.; fontosabb kiviteli cikkei: bor, halkonzerv, parafa stb.

Története. 1930 júl. 4. monarchista pucscsot kíséreltek meg Portugáliában, azonban Antonio Oscar de Fragoso *Carmona* elnök csapatai hamarosan leverték a felkelőket. Portugália külpolitikája szorosan hozzáigazodott a Népszövetségéhez. 1928 jan. aláírta a behozatali és kiviteli tilalmak megszüntetéséről szóló egyezményt, ugyanez év júliusában megújította a Franciaországgal kötött döntőbírósági egyezményt, 1930 márc. magáévá tette a vámfegyverszüneti konferencia határozatait és 1931 aug. ratifikálta a Young-tervet, ellenben elvetette a Nemzetközi Munkaügyi Hivatalnak a kényszermunka ellen és a bányamunkások munkaidejéről szóló határozatait. 1932 máj. került nyilvánosságra a köztársasági elnök alkotmánytervezete, amelynek főbb rendelkezései a következők: az államforma köztársa-

sági, az elnököt hét évenként a nép választja meg, *Carmona* tábornok tehát, aki négy éve gyakorolja az elnöki tisztet, még három évig marad meg hivatalában; az elnök mellett államtanács működik; a 90 képviselőből álló képviselőház a törvényhozó testület, a képviselők felét közvetlenül, másik felét pedig az anyaország és a gyarmatok főbb gazdasági ágainak képviselői közül választják meg. 1934 dec.-ben népszavazással törvényerőre emelték az alkotmánytervezetet. 1932 aug. halt meg Portugália utolsó uralkodója, *II. Manuel* király. Vagyonát a portugál államra hagyta. Lisszabonban királyi pompával temették el, a temetésen maga a köztársasági elnök képviselte az államot. A portugál királyi ház feje, minthogy a király gyermektelenül halt meg, a Bécsben élő *Don Duarte* herceg. Az egyik francia légi közlekedési részvénytársaságnak juttatott portugál monopólium az Északamerikai Egyesült Államok és Németország tiltakozását vonta maga után. 1933 febr. került a hágai döntőbíróság elé Németország ellen kártérítésért indított keresete. A döntőbíróság a portugál gyarmatokon előidézett károkért emelt igényt megítélte, ellenben elutasította a tengeralattjárókkal okozott károk megtérítésére vonatkozó követelést.

Portugál-India, 1. a tulajdonképpeni előindiai gyarmatokból, 2. Macao-ból, 3. Timorból áll.

1. A tulajdonképeni E. I. területe 3806 km², 580.000 lak., abból Goa az Ilha de Angediva-val (1·5 km²) 516.000 lak., Damaoval (56 km²) és a Pragaña Nagar Hawili kerülettel (327 km²), 48.000 lak. Diu Gogolával és Panikotával 15.000 lak. — 2. Macao (10 km²) 157.000 lak. — 3. Timor Lifau és Ambanu-val (787 km²), valamint Kambing szigettel (142 km²) 18.989 km², (1927) 451.602 lak. Vasútvonalainak hossza 92 km. Külkereskedelmi forgalmában (1929) a behozatal értéke 39·8 millió, a kivitel értéke 15·7 millió rupia. Fontosabb kiviteli cikkei: rizs, gyümölcs, gyapotáru, cukor stb.

Portugál irodalom. A háború utáni évek nem hoztak különösebb virágzást az Európaszerte feltűnő és ismét eltűnő újító áramlatoknak. Itt-ott akadtak követői, de egészében véve a P. a régi utakon haladt tovább anélkül, hogy világirodalmi szemmértékkel mérve nagyobb jelentőségűt tudna felmutatni. A legnagyobb érdeklődést *Eça de Queiroz* humoros regényei keltették, de ez még a világháború előtti kor írója. Általában azt lehet mondani, hogy a mai fiatal nemzedék hűvösebb és tárgyilagosabb elődeinél, kevésbbé hajlandó a délies fantázia túlzásaira. A költők közül *Anthero de Quental, João de Deus Ramos, Thomaz Ribeiro* mellett főkép *Ivaquim de Aranjo* említendők, a regényírók közül *Arnaldo Gama, Carlos Pinto d'Almeida, Henrik Párez Escrich,* a drámában, mely egészen francia hatás alatt áll, *Cesar de Lacerta, Varetta* és *Oliveira.* Az irodalmi tudományok terén *Th. Arraga* mellett főkép *Carolina de Vasconcellos, Luis Costar* tűntek ki. *(XV. köt.)*

Portugál Keletafrika *(Moçambique),* területe 771.133 km², (1930) 3,995.831 lak., népsűrűsége 4. Lakosságából 35.570 fehér. Vasútvonalainak hossza (1929) 1351 km. Külkereskedelmi forgalmában (1928) a behozatal értéke 13·3 millió, a kivitel értéke 11·8 millió arany escudos. Fontosabb behozatali cikkei: szövetek, gépkocsi, rizs, búzaliszt, gépek stb.; fontosabb kiviteli cikkei: földi mogyoró és szezam, kopra, cukor, szizal, tengeri, gyümölcs, gyapot.

Pósa *Gusztáv,* festő, megh. Budapest, 1900. *(XV. köt.)*

Posadowsky-Wehner, *Arthur gróf,* német államférfi, megh. Naumburg, 1932 okt. 23. *(XV. köt.)*

Posner, *Karl,* német orvos, író, megh. Berlin, 1928 dec. 20. Önéletrajza a *Die Medizin der Gegenwart in Selbstdarstellungen* c. gyüjteményben jelent meg (1928). *(XV. köt.)*

Possart, Felix, német festő, megh. Berlin, 1928 febr. 24. *(XV. köt.)*

***Posztgeneráció,** hiányzó embriórészeknek, esetleg félembrióknak utólagos kiegészülése fejlődésében meggátolt rokonsejt anyagából. A P. fogalmának megértéséhez tudnunk kell, hogy az egy kísérlet kapcsán merült fel. Ha u. i. fejlődő békapetét kétsejt állapotában nem engedjük rendesen tovább fejlődni, hanem az egyik sejtet megakadályozzuk fejlődésében azáltal, hogy forró tűvel megszúrjuk, akkor az épen maradt sejt tovább fejlődik és belőle fél vagy nagyon hiányos embrió alakul ki. Megesik azonban, hogy a másik félsejt sérülése nem volt olyan méretű, hogy elpusztult volna, hanem lassan bár, de az is fejlődésnek indult, követve testvérét, sőt azt utólagosan teljes embrióvá egészíti ki. Ezt a jelenséget nevezzük P.-nak.

Potapenko, *Ignátij Nikolájevics,* orosz író, megh. Leningrad, 1929 máj. 16. *(XV. köt.)*

Pothier, *Dom Joseph,* francia zenetudós, megh. Conques, 1923 dec. 8. *(XV. köt.)*

Potiorek *Oszkár,* cs. és kir. táborszernagy, megh. 1933 dec. 18. *(XV. köt.)*

Potsdam, újabb hozzácsatolásokkal eddigi 14·7 km²-nyi területéről (1931) 30·5 km²-re, lakossága (1932) 72.300-ra emelkedett. Déli részén keletkezett az egészen új Wald-P. Újabbkeletű helyőrségi múzeuma, krematóriuma stb. Szárazföldi és vízi sporthely, különösen élénk mótoros sport folyik a Templiner Seen. Légikikötő.

Pougin *(Paroisse-P.), Arthur,* francia zenei író, megh. Párizs, 1921 aug. 8. *(XV. köt.)*

***Pourrat,** *Henry,* francia író, szül. Ambert, 1887 máj. 7. Műveiben szülőföldjével foglalkozik. Regényeinek hőse *Gaspards,* a híres paraszt, akinek rengeteg kalandja támad. *Gaspards des Montagnes* (1922); *Le Papillon des Amourettes ou Gaspards et les bourgeois d'Ambert* (1930) stb. 1931. a francia Akadémia nagydíját nyerte el.

Pourtalès, *Friedrich, gróf,* német diplomata, megh. 1928. *(XV. köt.)*

***Pourtalès,** *Guy de,* francia író, szül. Genf, 1884. Megjelent művei: *La Vie de Franz Liszt* (1926); *Chopin ou le poète* (1929); *Wagner* (1932) stb.

Pózen *(Poznan),* lengyelországi város, (1931) 246.698 lak.

***Pozitron,** a pozitív elektron neve. *Anderson* amerikai fizikus fedezte fel létezését 1932., kozmikus sugarak vizsgálata alkalmával. Újabb vizsgálatok megmutatták, hogy gamma-sugárzással is sikerül a P.-ok létezését kimutatni, ha e sugárzás pl. ólmot ér. Ilyenkor az ólomból P.-ok lépnek ki. Annak okát, hogy a P. oly soká felfedezetlen maradhatott, a fizikusok aképpen magyarázzák, hogy a P.-ok az elektronokkal igen könnyen egyesülnek s gammasugárzást hoznak létre.

Pozsony vm., közigazgatásilag Győr és Moson vm.-kel egyesített vm. Területe 35 km², (1930) 1495 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 141 (10·4%). Népsűrűsége 42·5. Részletesebb adatai Győr, Moson és Pozsony vm.-ék adataival együtt szerepelnek.

Pozsony *(Bratislava),* csehszlovákiai város, területe 81 km², (1930) 123.852 lak. Mezőgazdasági és lakóhelyismereti múzeum.

Pörge *Gergely,* festő, megh. 1930 ápr. 23. *(XV. köt.)*

Pöschl *Imre (Selmeczi),* tanár és szakíró, 1925 óta a József Nádor Egyetem tanára. *(XV. és XX. köt.)*

***Pöse** kk., Vas vm., szombathelyi j., (1930) 287 lak. *Kispöse* kk. és *Nagypöse* kk. egyesüléséből keletkezett 1928.

***Prack** *László,* közgazdász, szül. Murakeresztúr, 1887 jún. 10-én. 1908 a keszthelyi gazdasági akadémia asszisztense, később adjunktusa, majd 1913—1918. az üzemtani tanszék tanára volt. 1918. a földmívelésügyi minisztériumban teljesített szolgálatot. 1920. az Országos Mezőgazdasági Üzemi Intézetnél működik, előbb mint tanár, majd 1931-től mint az Intézet igazgatója. Főbb művei: *Tiroli halászati törvényjavaslat* (1911); *Közgazd. studiumok jelentősége a mezőgazdaságban* (1913); *A kisbirtok helyes berendezése és kezelése* (1921, 1927); *Tejgazdasági üzemviszonyok és vetemények* (1923); *Tudományos szakemberek képzése* (1926); *A fejérmegyei tejgazdaságok üzemviszonyai* (1926); *Szakértők perbeli szerepe* (1928); *Esőztető öntözőberendezések üzemi eredményei* (1928); *A birtokbecslés természeti alapjai* (1930); *Mezőgazdasági üzemi helyzetjelentés* és *A mezőgazdaság jövedelme* c. negyedévenként megjelenő folyóiratot ad ki.

Prága *(Praha),* Csehszlovákia fővárosa, (1930) 848.081 lak. Légikikötő, rádióadóállomás.

Praga, *Marco,* olasz drámaíró, megh. Varese, 1929 jan. 30. *(XV. köt.)*

***Prager,** *Richard,* német csillagász, szül. Hannover, 1883 nov. 30. 1909. a Santiago de Chile-i obszervatórium, 1913. a berlini egyetemi csillagda igazgatója, 1930 óta az *Astronomische Gesellschaft* elnöke.

***Prajadhipok,** Sziám királya, szül. 1893 nov. 8., trónra lépett testvére, *VI. Rama* király halálával, 1925 nov. 26. A trónról lemondott 1935 febr. 26.

***Prandtl,** *Ludwig,* német aërodinamikus, szül. Freising, 1875 febr. 4. Eleinte mérnök, később tanár Hannover, majd Göttingenben. Nagy érdemeket szerzett az áramlástan terén. A modern aëro- és hidrodinamika megalapítója. Művei: *Ergebnisse der Aërodynamischen Versuchsanstalt zu Göttingen* (1921); *Vier Abhandlungen zur Hydrodynamik und Aërodynamik* (1927).

Prašek, *Karel,* cseh politikus, megh. 1932. (L. *Praschek, XV. köt.)*

Prätorius, *Franz,* német orientalista, megh. Boroszló, 1927 jan. 21. *(XV. köt.)*

Pravotinszky *Lajos,* festő és grafikus, meghalt Budapest, 1932 márc. 5. *(XV. köt.)*

Preisich *Kornél,* orvos, a Pázmány Péter Tudományegyetem m. tanára, újabban tuberkulózis- és vörhenykutatásokkal foglalkozik. Új műve: *A gyermek ápolása, táplálása és gondozása* (1924). *(XV. és XX. köt.)*

Preisz *Hugó (Rumai),* orvostanár, 1923. a Magy. Tud. Akadémia r. tagja. Újabb munkája: *Infectio és immunitás tanának alapjai* (1935). *(XV. és XX. köt.)*

Prémontreiek, kolostoraik vannak Belgiumban, Angliában, az Egyesült Államokban, Kanadában, Braziliában, Kongóban és Madagaszkárban is. A rend feje a generális-apát, jelenleg G. *Creis,* averbodei apát Belgiumban. A rend ruhája fehér reverenda és skapuláré égszínkék cingulussal. A rend főleg a szentségimádás terjesztése körül buzgólkodik, az eucharisztikus kongresszusok elnöke, *Heyken* namuri püspök is prémontrei. *(XV. köt.)*

***Preszly** *Elemér,* Pest vm. főispánja, 1935. márc. államtitkár, szül. Dunaalmás, 1877 júl. 22. Mint ügyvéd kezdte működését, majd 1905—18. a váci választókerület országgyűlési képviselője. 1917. hadigondozó-kormánybiztos. 1920-tól Pest vm. főispánja. A vármegyék és városok Gyöngyösy István Irod. Társaságának elnöke. Több vezércikke, tárcája, elbeszélése, esztétikai tanulmánya jelent meg a napilapokban. 1934. nagyobb tanulmányt adott ki *Apponyi Albert grófról.*

Preszly *Lóránd,* csendőrségi és jogi szakíró, 1934. a m. kir. csendőrség szabályzatszerkesztő és tanulmányi bizottságának elnöke. Újabb művei: *A szegedi népies írók* (1929); *Az élet útján* (1931); *A bűnözés* (1932); *A költő Móra Ferenc* (1934). *(XX. köt.)*

Pretoria, a délafrikai Unióhoz tartozó Transzvál fővárosa, (1932) 90.829 (ebből 62.138 fehér) lak.

Preuschen, *Ervin,* 1914-től egyet. tanár Giessenben, megh. 1920-ban. *(XV. köt.)*

Přibram, *Alfred Francis,* osztrák történetíró, 1930. nyugalomba vonult. Újabb műve: *Österreich-Ungarns Aussenpolitik 1914—18* (1930). *(XV. köt.)*

***Primér motor,** az energiaforrások (tüzelőanyagok, vízierők, szél) energiakészleteit mechanikai munkára átalakító gép, ilyen a dugattyús gőzgép, gőzturbina, gázmótor, olajmótor stb., a vízikerekek és víziturbinák, szélkerekek, a gőzkalapács, a hajók vitorlarendszere. Tágabb értelemben P. a külső hasznos munkát végző ember, állat is.

***Primitív művészet.** A primitív népeknek, más megjelöléssel természeti népeknek művészetében földrajzilag három nagy körzetet határolunk el: 1. Oceánia, 2. Afrika, 3. Amerika.

Az *óceániai* körzethez tartoznak: az ausztráliai négerek művészete, a new-seelandi maori művészet, a pápuák és a polynéziai primitívek művészete, az *afrikaihoz* az összes néger és a két nemnéger törzsnek, az akkáknak és a bushmanoknek művészete, az *amerikaihoz* a dél-, közép- és északamerikai indiánok művészetén kívül a grönlandi eszkimók művészete. Nem tartozik tehát a P. fogalma alá az a primitív fejlődési fokon álló művészet, amelynek már a későbbi, magasabb fejlődési eredményeit is ismerjük. Így pl. nem soroljuk ide a perui vagy mexikói őskultúrnépeknek művészetét vagy az ázsiai primitívek művészetét sem.

Vannak jellemvonások, amelyek az egész P.-re általános érvényűek: a primitívek művészetének csak igen kis mértékben van esztétikai, az életet szebbé tevő célja, mert úgyszólván teljességgel a vallási kultuszok szolgálatában áll. Ez az egyik. A másik abban mutatkozik meg, hogy művészetükben a szobrászat az uralkodó, a festészetnek, különösen az ábrázoló festészetnek igen kevés a szerepe, építészetükkel kapcsolatban pedig művészetről igen kevés esetben lehet csak szó.

Szobrászatuk anyaga túlnyomórészt fa, igen kis mértékben kő, még ritkábban fém. Monumentális méreteket csak nagyon kevés népnél mutatnak, így a Polynézia legkeletibb pontján fekvő Rapa-nui (Husvét) szigeteken. Itt azonban valószínűen nem primitívek, hanem egy azóta kihalt őskultúrnép monumentális művészetével állunk szemben. A primitívek szobrászata a föld minden pontján ugyanazokat a típusokat mutatja, anélkül, hogy az egyes művészeti területek között kölcsönhatást kellene feltételeznünk. Mindenütt megtaláljuk az összobrokat, a totemisztikus állatábrázolásokat, az állat- és emberarcú maszkokat. A szobrászat formái erősen egybemosódnak az iparművészet, a bútor- és edénykészítés formáival: a törzsfőnöki székek és trónusok, a szertartási edények és edénytartók, a kultikus ünnepek alatt használt nyaktámasztó zsámolyok, főnöki és varázslói díszbotok, díszfegyverek, a vallási táncokhoz készült díszlándzsák, dobok, pajzsok formáival. A szobrászat különleges típusait képviselik a totemoszlopok, amelyek az északamerikai indiánoknál a legszebbek és legérdekesebbek.

A P. épületformái általában igen kezdetlegesek, találunk azonban itt-ott nagyon figyelemreméltó alkotásokat, akár technikai és szerkezeti szempontból, mint Közép-Afrikában, akár különösen dekoratív szempontból, mint a maoriknál. Jelentősebb épületformák, amelyek úgyszólván minden primitív népnél megtalálhatók: a kultuszház, a tanácsház és a férfiak háza.

Megtaláljuk természetesen a P.-ben is a vallási kultuszoktól elszakadt életábrázoló művészetet is — legszebb eredményekkel a nyugatafrikai Benin vidék bronzművészetében —, igazi természetutánzást, naturalizmust azonban a P.-ben seholsem találunk. A primitívek művészete mindíg erősen stilizált. A stilizálás mértékében körzetek szerint bizonyos különbség mutatkozik: aránylag legrealisztikusabb az afrikai négerművészet, a legfantasztikusabb pedig a pápua-művészet.

Primo de Rivera, *Miguel, Marqués de Estella,* spanyol tábornok és diktátor, megh. Párizs, 1930 márc. 16. A marokkói hadjárat véráldozatai nagyban aláásták a diktatúra helyzetét. Az elégedetlenség lassan a monarchia ellen fordult és ezért a király 1930 jan. elbocsátotta. *(XX. köt.)*

Prins, *Adolf,* belga jogtudós, megh. Ixelles, 1919 szept. 30. *(XV. köt.)*

Prinz *Gyula,* geográfus, a pécsi Erzsébet Tudományegyet. tanára. Újabb művei: *Ungarns Naturlandschaft. Das heutige Königreich Ungarn* (1930); *A földrajz az államigazgatás szolgálatában* (1933); *Magyar vásárhelyek* (1934). Az egyetemi nyomda Hungarológia sorozatában a *Magyar Földrajz* szerkesztője. *(XV. és XX. köt.)*

***Procopé,** *Hjalmar,* finn költő, szül. Helsinki, 1868 ápr. 28. Megh. Kerava, 1927 szept. 24. A finnországi svédnyelvű irodalom legjelentékenyebb lírikusa, erősen egyéni, hazafiasan szociális sajátsággal. Összegyüjtött művei: *Samlade dikter* (9 köt. 1920—27.).

***Procopovici,** *Alexie,* román filológus, szül. Csernovic, 1884 márc. 26. 1922 óta u. o. egyet. tanár. Művei: *Bevezetés az ó-román irodalom tanulmányozásába* (1922); *Az általános nyelvtudomány kézikönyve* (1930).

***Producensek,** vagyis termelők táplálkozásbiológiai szempontból valamely biocönózisnak azok a tagjai, amelyek asszimiláció útján szervetlen anyagokból szerveseket tudnak termelni. Általában véve a zöld növények ilyenek. Az általuk termelt és felhalmozott szerves anyagokból táplálkoznak azután a fogyasztók (konzumensek), vagyis általában véve az állatok.

***Prognózis** *(meteorológiában),* a várható időjárás előre való megállapítása, tehát a meteorológiának egyik legfontosabb alkalmazása. Meg kell különböztetni a rövid időre (egy-két, esetleg három napra) és a hosszabb időre szóló (évszakos) P.-t. P. alatt általában csak az előbbit szokták érteni: az ezzel foglalkozó tudományág az ú. n. szinoptikus meteorológia, amelynek módszerei az utolsó évtizedben hatalmas fejlődésen mentek át. A P. megállapításának alapja a légkör álla-

potának és a benne végbemenő fizikai változásoknak a folytonos nyomonkövetése az egész Földre kiterjedő egyidejű észlelések alapján. Központi szerepet játszanak a munkában a modern időjárásanalízis alapfogalmai, a levegőfajták és frontok, a legfontosabb eszköz az időjárási térkép, amelyet a meteorológiai intézetekben naponta többször rajzolnak meg. A P. tehát nem más, mint a légkör fizikai állapotának ismerete (diagnózis) alapján a várható változásra való fizikai következtetés; helytelen tehát a jóslás szó használata. (L. még: *Időjárás, X. köt., Időjárási front, Időjárási térkép, Időjóslás* (hosszú időre), *Levegőfajták, XXI. köt.)*

Prohászka *Lajos*, filozófiai és pedagógiai író, 1929. egyet. m. tanár. 1933. az Orsz. Képzőműv. Főiskolán a filozófia megbízott tanára. Az Athenaeum c. tudományos folyóirat szerkesztője. Újabb művei: *Vallás és kultúra* (1928); *Zur Theorie des Gegenstandes* (1928); *Pedagógia mint kultúrfilozófia* (1929); *A vándor és a bujdosó* (1935). Nagyszámú cikkei szakfolyóiratokban és a *Pedagógiai Lexikonban* (melynek szerkesztésében is résztvett) jelentek meg. *(XX. köt.)*

Prohászka *Ottokár*, néhai székesfehérvári kat. püspök. *Összegyűjtött munkái* (1928—29) jelentek meg 25 kötetben, sajtó alá rendezte *Schütz* Antal. *(XV. és XX. köt.)*

***Prokofjev,** *Szergej Szergejevics*, orosz zeneköltő, szül. Szonzovka, 1891 ápr. 23. Tanárai Szentpétervárott Ljadov, Vihtol, Rimszkij-Korszakov, Cserepnin, Moszkvában Tanejev és Annette Eszipoff. 1918 óta a világot járja. Sztravinszki nagy hatással volt rá, de ő jobban megőrizte a nemzeti, faji jelleget sokoldalú munkásságában, ezért ma őt tartják a legjelentékenyebb orosz zeneköltőnek. Operái: *A játékos* (Dosztojevszkij, Szentpétervár, 1916); *A narancsos herceg* (Gozzi után, Chicago, 1921, Köln, 1925); *L'ange flamboyant.*

Prónay *Dezső báró*, az újonnan megalakított felsőház tagja lett, de 1927 márc. 21. lemondott mandátumáról. *(XV. köt.)*

Propper *Sándor*, országgyűlési képviselő, Budapest szfőv. törvényhatósági bizottságának tagja. 1929. az Orsz. Ipartanács Állandó Bizottságának tagja. Új műve: *Új ipari forradalom* (1933). *(XV. és XX. köt.)*

Prostitúció. Sem a szorgalmazott járvány- és erkölcsrendészeti szabályok, sem a szociális környezeti viszonyok és a nő függőségének megváltozása nem szüntették meg, társadalmi jelentőségében az utolsó két évtizedben mégis igen nagyjelentőségű változás állott be, amely a régi értelemben vett P.-t másodrendű problémává tette finomabb megnyilvánulásaival szemben, aminők a társadalmi érintkezésnek teljes szabadságot nyujtó módjai: szabadszerelem, pajtásházasság stb. Teljesen megdőlt az a felfogás, amely a polgári erkölcs érdekében álló intézménynek tekintette a prostitúciót. Ezzel számol az 1926. évi 100.000. B. M. sz. rendelet, amely 1928 május 1-től kezdve Magyarország egész területén megszüntette a bordélyházakat és helyettük *nyilvános és magántalálkahelyeket* engedélyezett. A bordélyházak megszüntetése ugyan csökkentette a vele kapcsolatos szociális károkat és a leánykereskedelem veszélyét is, de csakhamar a zugmulatók vették át a bordélyházak szerepét. Az újabb kormányintézkedések közül a 188.098/1926. B. M. és a 151.000/1927. B. M. sz. rendeletek ennek a célnak a szolgálatában állnak. *(XV. köt.)*

***Proszvita** (felvilágosítás), az ukrán közés népművelődési egyesület neve. A kárpátalji rutének 1920. Ungváron (Užhorod) megalapították a P.-t az ukránirányzatú irodalom és műveltség ápolására és támogatására. Folyóirata a Tudományos Gyüjtemény *(Naukovyj Zbornik)*. Az ungvári P. egyik alapítója s első elnöke *Volosin* Ágoston.

***Proton.** A Rutherford-féle atommodell szerint az atomok egy-egy pozitív töltésű atommagból és az e körül keringő negatív elektronokból vannak felépítve. A legegyszerűbb atom, a hidrogénatom (H_1; a jelzésre nézve l.: *Deuterium*) e szerint egy elektronból és egy olyan atommagból áll, amelynek a (pozitív) töltése ellentétesen egyenértékű az elektron (negatív) töltésével. Ezt a legegyszerűbb atommagot, amelyet már nem osztható, vagyis elemi részecskének gondolunk, P.-nak nevezzük. A többi atomok mesterséges felbontásánál az egyik bomlástermék nagyon gyakran a P., amiből azt kell következtetnünk, hogy a P. az összes kémiai elemek atomjainak alkotóeleme.

***Protonsugarak,** *l. Hidrogénsugarak, XXI. kötet.*

Providence, Rhode Island északamerikai állam fővárosa, (1930) 252.981 lak.

***Proxár-lencse,** a fényképezésben használt egyszerű előtétlencse, amely a fényképezőgép objektívje elé helyezve az objektív gyujtótávolságát megrövidíti és egyúttal szélesebb látszögűvé teszi. A gyujtótávolság megrövidülése a fényerőt viszont bizonyos mértékben megnöveli.

Pröhle *Henrik*, ág. ev. egyházi író, 1934. a pécsi egyetem soproni ev. teol. fakultása tb. doktorává választotta. 1935. a pozsonyi egyetem ev. teol. fakultásához egyetemi tanárrá nevezték ki. *(XV. köt.)*

Pröhle *Károly*, ev. teol., az Erzsébet Tud. egyetem hittudományi karán a teológia tanára. 1927. a World Conference on Faith and Order (Lausanne) nagyválasztmányának és teol. bizottságának tagja. 1929. a koppenhágai ev. világkongresszus tagja. Újabb műve: *Az ágostai hitvallás* (fordítás és magyarázat, 1930). *(XX. köt.)*

Pröhle *Vilmos*, orientalista, 1928. Japánban volt tanulmányúton, ahol számos magyar vonatkozású előadást tartott a tokiói császári egyetemen, a vasedai egyetemen, a japáni ázsiai társaságban és a japáni történelmi társulatban. Ez utóbbi társulat kiadásában jelent meg legújabb műve: *Oshusenso-go no Hangari* (Magyarország a világ-

háború után) címen. *(XV. és XX. köt.*, hol születési helye hibásan van megjelölve *Fűtelek* helyett.)

Prutz, *Hans*, német történetíró, megh. Stuttgart, 1929 jan. 29. *(XV. köt.)*

Przibram, *Hans*, osztrák zoológus, újabb művei: *Temperatur und Temperatoren* (1923); *Tierpfropfung* (1926); *Einleitung in die physiologische Zoologie* (1929). *(XV. köt.)*

Przybyszevski, *Stanislav*, lengyel író, megh. Jaronty, 1927 nov. 23. Utolsó műve: Moi Wspolczesni (Kortársaim, 1926—30). *(XV. kötet.)*

Psichari *(Pszichárisz) Jannis*, új-görög író, megh. Párizs, 1929 szept. 29. *(XV. köt.)*

Pszichoanalízis, Sigmund *Freud* bécsi egy. tanár által alapított tudomány és vizsgálómódszer a lelki betegségek megismerésére és gyógyítására. A pszichoanalízis tudománya tudattalan lelki folyamatok felvételén és a következő alappilléreken épül: 1. az elfojtások tana; 2. a nemi ösztönök jelentőségének és 3. az ú. n. átvitelnek felismerése. Az elfojtást a léleknek egy „cenzurát" gyakorló rétege hozza létre, mely a neki nem tetsző ösztöntörekvéseket leszorítja a tudattalanba. Az így elfojtott ösztöntörekvések hatásukat kerülő úton éreztetik és pótkielégüléseik a neurotikus tüneteket alkotják. Kulturális okokból az elfojtás elsősorban a nemi ösztönöket éri, ezeknél is vall azonban legkönnyebben kudarcot, úgy hogy a legtöbb neurotikus tünet az elfojtott szexualitás pótkielégülése. A szexualitás az ember életében a pszichoanalízis szerint nem a pubertással kezdődik, hanem az élet kezdetétől jelen van, első csúcspontját a gyermek 5 éves kora körül éri el, azután törést szenved (latencia-periódus), hogy a pubertásban új erőre lobbanjon. Ez a szexualitás nem esik egybe a genitalitással; a nemi ösztönnek bonyolult a fejlődésmenete (orális, anál-szadisztikus libido-organizációk) és a genitális zóna körül való centráltságot csak a fejlődés végén éri el. Az ily tág értelemben vett nemiségben egy közös erő, az ú. n. libido működik. Előfordulhat, hogy a libido a fejlődési fokok valamelyikén függve marad, „fixálódik" és későbbi elfojtások esetén e fixálási pontra tér vissza (regresszió). Így a neurózisok t. k. a libido fejlődési gátlásai, melyet elsősorban a gyermekkor konfliktusai idéznek elő. E konfliktusok közül a legfontosabb a gyermeknek szülőihez való viszonyából fakad; ez az Ödipusz-komplexum a gyermeknek ellenkező nemű szülőjéhez érzett nemi vonzódása és egynemű szülőjével szemben érzett gyűlölete és halálkívánása. Az Ödipusz-komplexum ösztönkívánalmaira való reakció alakítja ki a fölöttes-ént, az egyéniség morális tényezőjét. Átvitelnek a pszichoanalízis a neurotikus embernek azt a sajátságát nevezi, amelynél fogva érzelmeit, amelyek nem a reális helyzetben, hanem másokhoz, elsősorban szüleihez való viszonyban gyökereznek, orvosára átvinni képes. Az átvitel a pszichoanalitikus gyógykezelés fontos eszköze. A pszichoanalízis mint terapeutikus eljárás elsősorban a hisztériánál, szorongásos és kényszerállapotoknál, szexuális gátlásoknál és jellembeli nehézségeknél javallható. *(XV. köt.)*

***Pszichoanalízis a néprajzi kutatásokban.** 1912. *Freud* megírta *Totem und Tabu* c. könyvét és ezzel felvázolta egy új tudomány, a *pszichoanalitikai etnológia* alapvonalait. Freud klinikai kutatásai folyamán megfigyelte, hogy a kényszerneurotikusok cselekedetei sokban hasonlítanak a primitívek tabu-intézményeihez. Ugyanígy meg lehet magyarázni a primitív ember mágiáját és animizmusát a neurotikusok, a gyermekek, sőt a normális emberek mindenhatósági fantáziáiból. A primitív társadalmak alaptörvénye, az exogámia megfelel a fóbiás elfojtáson alapuló incesztus-kerülésnek. Végül a gyermekkor állati fóbiái, amelyben a félt és tisztelt állat mindig az apa szimbóluma, ugyanazt jelentik, mint a primitívek totemizmusa, akik egy állatfajtól származtatják nemzetségüket és az illető állat húsát nem eszik, az állatot táncaikban utánozzák, magukat az állat fiainak tartják. Freud ezekből az analógiákból kiindulva eljut az őshorda elméletéhez, amely szerint az emberiség, mint némely emlősállat és majomfajta őshorda-szervezetben élt, azaz egy poligám nagycsaládban, amelyben a fiatalabb hímek csak a vezérhím, azaz apaállat megölése után juthattak nemi vágyaik kielégítéséhez. A megölés után keletkező azonosításból és bűntudatból vezeti le Freud az emberi erkölcs keletkezését. Freud után a pszichoanalízis nézőpontjait a mitológiára főleg Otto *Rank*, a szertartásokra Theodor *Reik* alkalmazta. Szakmabeli etnológusok közül elsőnek *Róheim* Géza fogadta el az új irányt. Magyar nyelven az Ethnographiában megjelent cikksorozatában főleg a népies és a neurotikus szimbólumképződés analógiáit mutatja ki. *Australian Totemism* c. művében (London, 1925) először veti beható analízis alá egy nagyobb népcsoport totemisztikus rendszerét és itt sikerül kimutatnia a totemisztikus szertartások mélyén lappangó Ödipusz-komplexumot és annak különböző elintézési módjait. *Animism Magic and the Divine King* (London, 1930) c. művében, a királyság, a varázslás és az animizmus ősformáinak pszichológiai magyarázatát adja, illetve ezeket a libidinózus ösztönből és az ehhez fűződő szorongásokból magyarázza. 1929. Róheimnek először nyílt alkalma a pszichoanalízis módszereit a primitívekkel való személyes kapcsolatban kipróbálni. Freud főbb tételeit teljes mértékben igazolja és felállítja a kultúra, illetve az emberréválás ontogenetikus elméletét, amely az emberiség speciális lelki struktúráját a gyermekkor traumáiból, illetve a gyermekkor meghosszabbodásából magyarázza. A hivatalos etnológia leginkább Angliában közeledett a pszichoanalízis felfogásához, ahol Malinowski, de még inkább

a Seligman-házaspár hangsúlyozta a tudattalan és az elfojtás jelentőségét.

Irodalom: S. Freud, *Totem und Tabu* (1912); O. Rank *Psychoanalytische Beiträge zur Mythenforschung* (1919) Th. Reik, *Probleme der Religionspsychologie* (1919) Róheim, *Australian Totemism* (1925); U. a., *Animism, Magic and the Divine King* (1930); U. a., *Psychoanalysis of primitive cultural Types* (International Journal of Psycho-Analysis, 1932); U. a., *A csurunga népe* (1932) U. a., *Magyar néphit és népszokások* (1925); U. a., *The Riddle of the Sphinx* (1934).

***Pszichotechnika,** vagy gyakorlati pszichológia, a pszichológiának gyakorlati célokra való alkalmazása. A P.-nak különösen nagy szerepe van az üzemek életében. Az üzemek főleg három szempontból érvényesítik a P. eredményeit. Ezek a *személyzet kiválasztása*, a *személyzet betanítása* s a *munka célszerű megszervezése.*

A személyzet kiválasztása képességvizsgálattal történik. Ezáltal azok az egyének, akik megfelelő hajlammal, képességgel vagy képzettséggel nem bírnak, az üzemtől távoltarthatók s így az üzemi munka nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is javul, mert kevesebb a hiba s így a selejtes termék. A balesetek száma is csökken, mert a jól megválasztott személyzet alkalmasságánál fogva ritkábban követ el olyan hibát, amely balesetet idéz elő.

De nem elég a legalkalmasabb egyéneknek kiválasztása. Gondoskodni kell arról is, hogy részükre a legjobb munkamódszer megállapíttassék és őket erre betanítsák. A P. tanulmány tárgyává tette a legkülönfélébb munkamódszereket s megállapította, hogy azokban sok helytelen, hibás vagy felesleges mozdulat van s hogy a régi munkamódszereknek megfelelő átalakításával a munka eredményessége jelentékenyen fokozható. Az egyes meglevő munkaeljárások tudatos analízise vezetett el a kérdéses munkaeljárások célszerű megszervezéséhez. Így azután szükség volt arra is, hogy a képességvizsgálat által a munkára kiválasztott és alkalmasnak talált személyzetet az új munkaeljárásra betanítsák. Erre a célra a P. a kérdéses munkafolyamat analízise alapján pontos pszichotechnikai betanítási eljárásokat dolgozott ki. A P.-nak az üzemekben nagy eredményei vannak s a tudományos üzemvezetés ma mint fontos segédeszközt állandóan alkalmazza (L. még *Képességvizsgálat, XXI. köt.)*

Pszichoterápia, tervszerű, lelki úton való gyógykezelés lelkieredetű betegségeknek v. tüneteknek gyógyítására. Minthogy a legrégebbi, történelemelőtti időkben jóformán egyedül az orvos egyéniségéből eredt minden terápiás hatóerő, a P. a legrégibb gyógyeljárásnak tekinthető. Legegyszerűbb és leginkább gyakorolt formája a betegnek az orvos által való közvetlen befolyásolása, megnyugtatása és lelki vezetése. A P.-ban általában megkülönböztetünk *szuggesztiós* és *racionális* módszereket. A szuggesztió inkább az érzelmi életet befolyásolja, míg a racionális módszerek inkább az értelemre igyekszenek hatni. A szuggesztiós kezelésnek két faja van: a *szuggesztió* és a *hipnózis.* A szuggesztió ismét kétféle lehet: *éber szuggesztió*, amely alatt azt értjük, hogy a beteget csupán beszéddel, esetleg segítő eljárással, pl. villamos árammal, simogatással igyekszünk befolyásolni, míg a *lárvált szuggesztió*nál a beteg előtt nagy hatásúnak feltüntetett gyógyeljárásokkal. A leghatásosabb befolyásolási módszer mindenesetre a *hipnózis*, amellyel a szakavatott orvos még a legsúlyosabb ideges tüneteknél is szép eredményeket képes elérni. A *racionális* pszichoterápia két nagy csoportra oszlik: *pszichagógikus* és *pszichoanalitikus* módszerekre. A *pszichagógikus* gyógyeljárás a nevelést célozza, ilyen az elkülönítés, a fegyelmezés, a rábeszélés, a rendszeres munka, váltakozva megfelelő pihenéssel. Intelligens embereknél jó sikerrel jár a *rábeszélés*, midőn logikus okokkal igyekszünk a beteget meggyőzni, betegségét megmagyarázva gyógyítani (Dubois). Rendkívül fontos a kellő foglalkoztatás, amely nélkül ideg- vagy elmebetegkezelés már el sem képzelhető. A *pszichoanalitikus* eljárás a lelki bántalmat úgy igyekszik gyógyítani, hogy annak lélektani összefüggését elemzi és az alapokokat igyekszik felszínre hozni. Ennek a legegyszerűbb alakja a *kikérdezés*, az *exploráció*, ami akkor jár eredménnyel, ha a beteg orvosának őszintén és bizalmasan feltárja egész életét és lelkivilágát. A többi pszichoanalitikus módszer: az ismert *Freud*-féle eljárás, valamint az azt követő hasonló módszerek *(Adler, Stekel* stb.). A *Bleuler—Jung*-féle asszociációs kísérlet inger-szavak feladásával és a betegeknek azokra adott válaszából szerez útmutatást a beteg elrejtett lelki komplexumaira. A legerélyesebb a hipnózisban végzett *katartikus* eljárás, amidőn a beteg hipnótikus álomban felmerülő gondolatait reagálja le. *(XV. köt.)*

Puccini, *Mario*, olasz író, szül. Senigallia, 1887 júl. 29. Újabb regényei: *L'inganno della carne* (Milánó, 1923); *La vera colpevole* (Aquila, 1926); *Donna con marenghi* (Róma, 1929); *Avventure di un lettore* (Caserta, 1930); *Ebrei* (Milánó, 1931) stb. *(XX. köt.)*

Puerto Rico, az Északamerikai Egyesült Államok nyugatindiai gyarmata, 1932 óta hivatalos neve újra P. Területe a hozzátartozó Mona, Minota és Desecheo szigetekkel együtt 8896 km², (1930) 1,543.913 lak., annak 74%-a fehér, 20%-a mulatt és néger. Vasútvonalainak hossza (1930) 573 km. Külkereskedelmi forgalmában (1932) a behozatal értéke 56 millió, a kivitel értéke 76.42 millió dollár. Fontosabb behozatali cikkei: textiláruk, rizs, kémiai anyagok, gépek, vas és acél, nyerspetróleum és származékai, búzaliszt stb.; fontosabb kiviteli cikkei: gyümölcs, dohány és dohányáru, gyapot, cukor stb.

***Puffer** *(regulátor, tartó)*, olyan anyag, mely az oldat kémhatásának (hidrogenionkoncentrációjának) fenntartója. Gyenge savak és lúgok szerepelhetnek P.-ként, kiváltkép sóik jelenlétében. A kémhatást az ily oldatban a sav (lúg) és sójának aránya

PSZICHOTECHNIKA

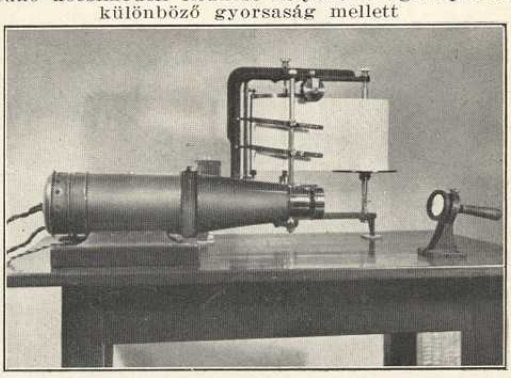
Az észrevevés gyorsaságának vizsgálata. A bemondott számra a jelöltnek a megfelelő labdát kell megnyomnia, hogy ugyanaz a szám essen le

Kocsivezetői képesség-vizsga. A fal mögött eltűnő kocsimodell eltűnése helyének megállapítása különböző gyorsaság mellett

Gyors elhatározóképesség és sebességbecslés vizsgálata (Beszkárt Pszichotechnikai Laboratórium)

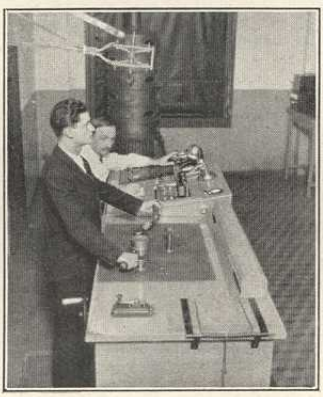
Tremométer (reszketésmérő)

A szem és kéz koordinációjának vizsgálata

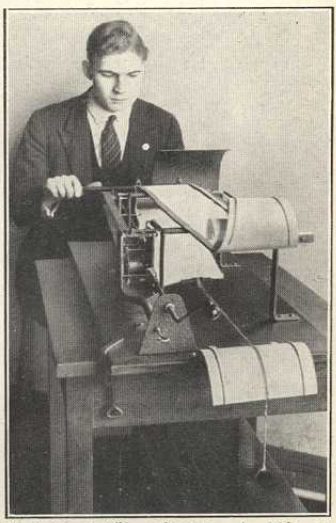

Gyalupróba

Kocsivezető-jelölt a nagy fényjelző tábla előtt (Beszkárt-Pszichotechnikai Laboratórium)

Motorvezetői vizsga. A láb az indítón, a kéz a fogantyún. Az irón által kijelölt iránytól eltérni nem szabad

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

szabja meg, mely higításra, más savak vagy lúgok hozzáadására csak kevéssé változik.

Pu-Ji, *Henry,* Mandzsukuo császára. Amikor 1924. Feng tábornok elfoglalta Pekinget, Pu-Ji családjával Tiencsinbe menekült. 1931 novemberben sikertelenül merényletet kíséreltek meg ellene, közvetlenül ezután japáni részről kisérlet történt, hogy Mandzsuria uralkodójának kiáltsák ki, de ez a terv akkor meghiusult és csak 1932 febr. 20-án vált valóra, amikor diktátori hatalommal államelnöknek, 1934 jan. 20-án pedig Mandzsukuo és az ehhez hozzácsatolt Mongolia császárjává kiáltották ki. Ekkor a *Kang-Teh* (Nyugalom és Erény) nevet vette föl. *(XV. köt.)*

***Pujmanová-Hennerová,** *Marie,* cseh írónő, szül. Prága, 1893., finoman kidolgozott, mély és éles lélekrajzú munkáiban az asszonyok és gyermekek életét ábrázolja. Különösen jelentősek: *Szárnyak alatt* (elbeszélések, 1918); *Hegel dr. betege* (regény, 1933).

Pukánszky *Béla,* egyetemi m. tanár, 1932. a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Újabb fontosabb művei: *A száz éves magyar irodalomtudomány* (1928); *A német irodalom kis tükre* (1930); *Geschichte des deutschen Schrifttums in Ungarn* (I. Band, 1931); *Hegel és magyar közönsége* (1932); *Geschichte der deutschen Literatur in Ungarn* 1848—1918 (1933); *Lenau és a magyar föld* (1934); *Patriota és hazafi* (1934). Számos hazai és külföldi szakfolyóirat munkatársa. *(XX. köt.)*

Puna, britindiai város, (1931) 250.187 lak.

Purebl *Győző,* szék. főv. tanácsnok, 1928. kormányfőtanácsosi címet nyert. 1931 elején nyugalomba vonult s azóta a kisipari s egyéb közgazdasági téren fejt ki társadalmi tevékenységet. *(XX. köt.)*

Puriszkievics, *Vladimir Mitrofanovics,* orosz államférfi, megh. Rosztov, 1920. Résztvett Rasputin meggyilkolásában és a forradalomkor Denikinhez csatlakozott. *(XV. köt.)*

***Puskaporosi kőfülke,** Hámor község határában, az úgynevezett Puskaporosi szurdokban. A lerakodott jégkorszaki agyagrétegek tömegesen szolgáltatták apróbb rágcsáló állatoknak csontjait, a baglyok ételmaradékait. A közvetlenül ezen réteg alá telepedő agyagrétegekből érdekes emberi kultúra nyomai is előkerültek, mégpedig a solutré-i kultúrának degenerálódott maradványai. A kovalándzsahegyek finomság dolgában messze elmaradtak a Szeletabarlangban tömegesen talált lándzsahegyektől és a mellett szólnak, hogy a P. kultúrája a solutréen kihalásának időszakába esik.

Pusztahencse kk. és *Györköny* nk. 1928. *Györköny* néven egyesültek.

Pusztaottlaka kk. Arad vm., eleki j., (1930) 1327 lak. 1928. alakult az elszakított *Ottlaka* k.-nek a mai Magyarországnak maradt *Meggyespuszta* nevű külterületéből.

Pusztaszentpéter kk., *Zalalövő* kk., *Zalamindszent* kk. és *Zalapataka* kk. 1925. *Zalalövő* néven egyesültek.

Putnoky *László (Putnoki),* vegyész, a József Nádor Egyetem ny. r. tanára. Az Orsz. Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság, a szerzői jogi állandó szakértő bizottság és a német Bunsen-Társaság tagja. Újabban főleg a gázelnyelések elméletével, a hazai homok-előfordulások vastalanításával és nemesítésével és a hazai mangán- és bauxit-előfordulások technikai hasznosításával foglalkozik *(XV.k.)*

Pünkösti *Andor (Uzoni),* író és rendező, az Ujság c. napilap munkatársa. 1929. rövid ideig a Magyar Színház művészeti igazgatója volt. Mint rendező 1935. mutatkozott be a Nemzeti Színházban. Újabb irodalmi művei: *Bárczay Bella a szeretőm* (1927); *Isten elzüllött gyermeke* (1934). *(XX. köt.)*

***Püspöktamási** kk., Vas vm., vasvári j., (1930) 697 lak. *Rábapüspöki* kk. és *Rábaszenttamás* kk. egyesüléséből keletkezett 1929.

Q

***Quadragesimo Anno,** XI. Pius pápa körlevele, melyet XIII. Leo híres szociális enciklikája, a *Rerum novarum* megjelenésének negyvenedik évfordulóján, 1931 máj. 15. adott ki. A terjedelmes körlevél részletesen méltatta XIII. Leo érdemeit és szociális eszméinek hatását, azután behatóan ismerteti a tulajdonjogra, a tőke és munka egymáshoz való viszonyára, a proletárság megváltására és az igazságos bérre vonatkozó újabb felfogásokat s végül nyomatékosan utal azokra a vállalkozásokra, melyek a Rerum novarum megjelenése óta a kapitalista gazdálkodásban végbe mentek. Itt külön fejezetben szól a gazdasági rendszerben és a szocializmusban észlelhető elváltozásokról, úgyszintén azokról a módokról és eszközökről, melyekkel a szociális bajokat orvosolni lehet. A Q. minden sora a szociális kérdés mély ismeretéről és erkölcsi vonatkozásainak páratlan átérzéséről tanuskodik. Ezért megjelenése valósággal eseményszámba ment, melyre nemcsak a katolikus, hanem a pozitív kereszténységtől távol álló körök is felfigyeltek. A keresztény irányú szociális mozgalmaknak ma éppen úgy Magna chartája, mint annakidején a Rerum novarum volt. Politikailag különösen nagy hatást gyakorolt a korporációs vagy testületi rendszerre vonatkozó fejtegetéseivel. Idevonatkozó eszméi azóta az új osztrák alkotmányban már jórészt meg is valósultak. Az enciklika korszakalkotó jelentőségét legjobban mutatja az a ma már szinte áttekinthetetlenül gazdag irodalom, mely a legkülönbözőbb kultúrnyelveken méltatja a pápai körlevél eszméit.

***Quai d'Orsay**, párizsi utca a Szajna balpartján, amelyben a francia külügyminisztérium van. Ezért újságírók és diplomaták magára a minisztérium megjelölésére is használják.

Quantum elmélet, l. *Kvantumelmélet, XX.* és *Kvantum-mechanika, XXI. köt.*

Quarck, Max, közgazdasági és szociálpolitikai író, megh. Majna-Frankfurt, 1930 jan. 25. *(XV. köt.)*

***Quartier Latin**, (latin vagyis tudós negyed), párizsi városrész a Szajna balpartján (5. és 6. ker.), itt van a Sorbonne, a Collège de France és számos más főiskola. Azelőtt csaknem kizárólag diákok lakták és innen egészen egyéni színt nyert.

Quebec, a hasonnevű kanadai tartomány fővárosa, (1931) 130.549 lak. 9 vasút csomópontja *(XV. köt.)*

Queensland, az ausztráliai államszövetség egyik tagja, területe 1,736.524 km², (1931) 959.572 lak. 1930. 0·54 millió hektárnyi területe állott művelés alatt. Állatállománya (1930, 1000 drb.-ban): ló 482, szarvasmarha 5464, juh 22.542, sertés 218. Bányái 1930. csak 1·9 millió font értékű terméket szolgáltattak, ipari készítményeinek értéke (1930) 16·6 millió font. Vasútvonalainak hossza (1930) 10.398 km. Tengerentúli behozatalának értéke (1930) 5·6 millió, kivitelének értéke 16·8 millió font volt.

***Queuille**, *Henri*, francia politikus, szül. Neuvic-d'Ussel, 1884 márc. 31. 1914. radikálispárti képviselő lett. 1924—30 között többször volt földmívelésügyi miniszter. 1932 jún.—dec. posta- és távíróügyi miniszter volt.

***Querido**, *Israel*, németalföldi író, szül. Amszterdam, 1874 okt. 1, megh. u. o. 1932 aug. 5. Kezdetben Zola hatása alatt írt naturalista regényeket és novellákat. Későbbi műveit nyelvének gazdagsága és mély szociális igazságérzete jellemzi. Művei: *Levensgang* (1901); *De Jordaan* (1912); *Misleide majesteit* (1926) stb.

Quidde, *Ludwig*, német történetíró és politikus, 1927 F. *Buisonnal* együtt Nobel-békedíjat kapott. 1929 febr. lemondott a Német Béke-társaság elnökségéről. Újabb művei: *Erster Schritt zur Weltabrüstung* (1927); *Histoire dela paix publique en Allemagne au moyen âge* (1930). *(XV.* és *XX. köt.)*

Quint *József*, pedagógus, a Közoktatási Tanács, a Testnevelési Tanács és a Tankönyvügyi Bizottság tagja, megh. 1929 ápr. 28. *(XX. köt.)*

Quintero, *Alvarez Serafin* és *Ivakin*, spanyol drámaíró testvérpár, újabb színpadi művei: *El potio, El genio alegro, Mañana del Sot, La columniado, Ramo de hocura, La flor del barrio.* Összes színműveik gyüjteménye 1923. jelent meg 10 kötetben. *(XX. köt.)*

R

Rab *Gusztáv*, író és hírlapíró, 1926 óta a Pesti Napló munkatársa. Újabb művei: *Máglya, A nagy ember árnyéka. (XX. köt.)*

Rábakövesd kk. és *Terestyénjákfa* 1928. egyesültek *Jákfa* néven.

Rábapüspöki kk. és *Rábaszenttamás* kk. 1929. egyesültek *Püspöktamási* néven.

Rábaszenttamás kk. és *Rábapüspöki* kk. 1929. egyesültek *Püspöktamási* néven.

***Rabinovszky** *Márius*, művészettörténeti író, szül. Budapest, 1895 dec. 14. Művészettörténeti, tánctörténeti és kritikai cikkei a magyar és külföldi folyóiratokban és napilapokban jelennek meg. Főbb művei: *Az új festészet története 1775—1925.* (1926); *Daumier; Tánc, a mozgásművészet könyve* (Szentpál Olgával, 1928).

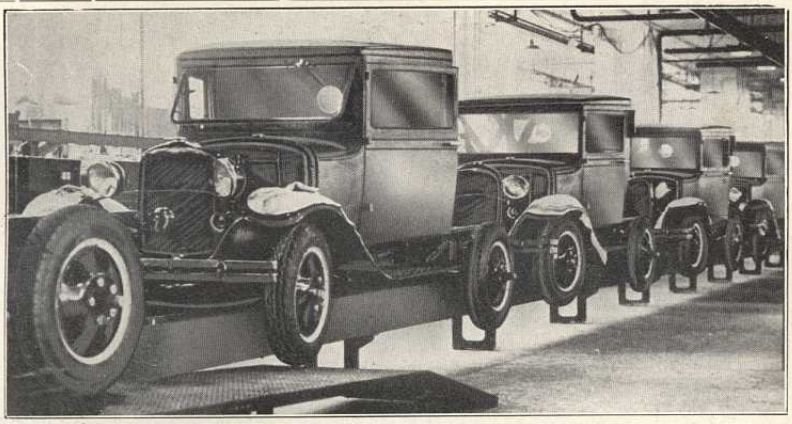
Rabinowitsch-Kempner, *Lydia*, német orvosnő, 1921 óta szerkeszti a *Tuberkulose Bibliothek*-ot, 1920. a Berlin-Moabit-i bakteriológiai intézet vezetője. *(XV. köt.)*

Rácgörcsöny kk., neve 1932 óta *Csegörcsöny.*

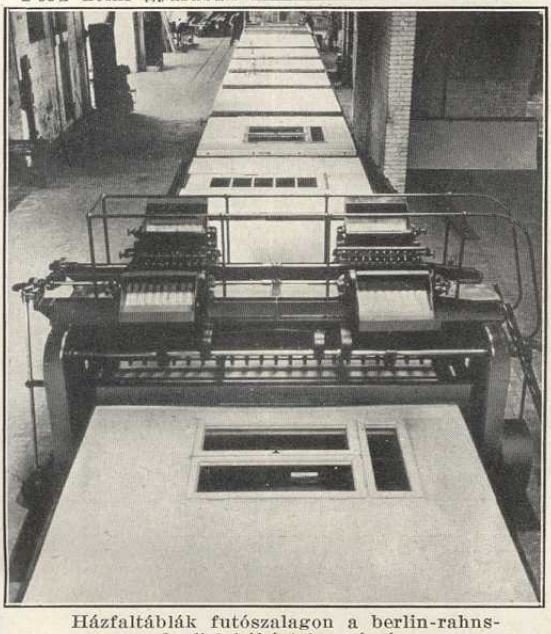
Rachmaninoff, *Szergej Vasziljevics*, orosz zongoraművész, zeneszerző Budapesten hangversenyezett 1934. és 1935. Életrajzát megírta Belajev (Moszkva, 1923) és Musical Quarterly Review (1927). *(XV.* és *XX. köt.)*

***Racionalizálás.** R.-on az üzemek tervszerű és gazdaságos szervezését, illetve újjászervezését értjük. A berlini *Reichskuratorium f. Wirtschaftlichkeit* szerint a R. a technika és tervszerűség által a gazdaságosság előmozdítására rendelkezésünkre bocsátott eszközöknek és eljárásoknak felhasználása. A R. bizonyos szellemi beállítottságot kíván, a ráció, az észszerűség uralmát gazdasági cselekvéseinkben. A R. a véletleneket, a célszerűtlenségeket igyekszik a gazdasági életből kiküszöbölni és helyette célszerű, tervszerű és gazdaságos munkát hozni létre. A R. tehát gazdasági programm, amely céltudatosan, tervszerű munkával igyekszik a legtökéletesebb munkaeljárásokat és munkaeszközöket megállapítani.

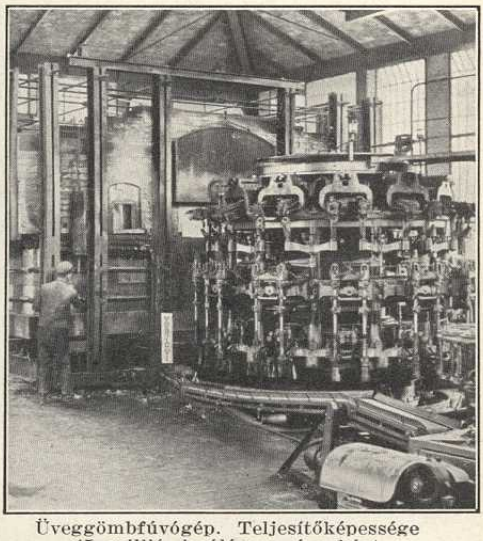
Minden munkában van szellemi (tervezés, rendelkezés) és mechanikus (végrehajtás) tevékenység. Ennek a lényegében különböző képességeket feltételező két munkának szétválasztása a termelékenység fokozása szempontjából igen fontos. A R. tehát rendszerint első lépésként ennek a kétféle munkának szétválasztásával kezdődik. De a végrehajtás munkája csak akkor lehet tökéletes, ha részére a legjobb technikai eljárásokat megállapítják. Ez a szellemi munkát végzők fela-

Autók futószalagon Ford kölni gyárában

Házfaltáblák futószalagon a berlin-rahnsdorfi lakóháztelep részére

Üveggömbfúvógép. Teljesítőképessége 45 millió izzólámpa évenként

Kisvasút egy erfurti cipőgyárban

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

data. De a technikailag legcélszerűbb munkavégrehajtás csak akkor megfelelő, ha egyben a legjövedelmezőbb is. A technikai szempont tehát nem uralkodik a R.-ban korlátlanul, hanem alá van vetve a gazdaságossági, vagy amint általában nevezni szokták, a kereskedelmi (pénzügyi) szempontoknak.

A R. nem tisztára magángazdasági kérdés. Minden üzem egyúttal a közgazdaságnak is alkotórésze s így az egyes üzemekben végrehajtott racionalizálási intézkedéseknek közgazdasági jelentőségük is van. Másrészt ki lehet indulni a R.-nál a közgazdasági szempontból is, amennyiben az állam vagy egyes érdekközösségek olyan intézkedéseket léptetnek életbe, amelyek az egész közgazdaságot s így az egyes üzemeket is érintik. Ilyen intézkedések a szabványosítás és az egységes szállítási feltételek.

A R. kérdésének fontosságát felismerve, Magyarországon is felállítottak egy *Magyar Racionalizálási Bizottság*-ot, amely az összes idevágó kérdések intézésére van hivatva. (Budapest V. Rudolf-rakpart 3. Ügyv. igazgatója *Kelemen* Móric, a M. Vasm. és Gépgy. Orsz. Egy. főtitkára.) A Bizottság állandó érintkezésben áll a külföldi rokon intézményekkel. A racionalizált munka megszervezésével foglalkozó intézmények nemzetközi kongresszusokon vitatják meg a felmerülő kérdéseket. A hatodik ilyen összejövetelt 1935 júl. havában Londonban tartják meg.

Racoviță, *Emil*, zoológus, a kolozsvári egyetemen a biológia tanára, az Institut de Speologie igazgatója. 1926—29. években a Román Tud. Akadémia elnöke. Művei, tanulmányai román és francia nyelven, az Institut de Speologie kiadványaiban és önállóan jelentek meg. *(XX. köt.)*

Rácpetre kk., neve 1933 óta *Ujpetre*.

***Rács** *(az elektroncsöveknél)*, drótspirálisból, ritkábban átlyukgatott fémlemezből készült elektród, amely általában az elektroncső anódja és katódja között foglal helyet és elsősorban az anódáramnak a R.-ra adott váltakozófeszültséggel való vezérlésére szolgál. Ezenkívül azonban a többrácsos elektroncsövekben sokoldalú szerepe lehet.

***Rácskondenzátor,** egyes rádiókapcsolásoknál az elektroncső rácsa elé kondenzátort kell kapcsolni; ez a R., amely elzárja a rácsegyenáram útját úgy, hogy a rácsnak az elektronáram által előidézett negatív feltöltődését levezető ellenállással kell korlátozni. Ilyenkor a rács feszültsége meghatározott negatív értéken állapodik meg.

***Rácsszínképek.** Az ú. n. optikai rácson létrejövő fényelhajlásjelenségek előállítása Röntgen-fénnyel is sikerült. Üvegrácsra ú. n. surlódó beeséssel Röntgen-fényt ejtve, a visszaverődő sugarak interferenciája folytán az összetevőire bomlik: a fényképező lemezen színképvonalak sorozata, a rácsszínkép jelenik meg. A jelenséget *Thibaud* mutatta ki és *Compton* használta a Röntgen-fény analizálására. Az interferenciajelenség szintén felhasználható a Röntgen-fény hullámhosszának mérésére, csak az üvegrács állandóját kell ismerni. Ez abszolút módszer, mert nem tartalmaz közvetlenül nem mérhető adatot, mint amilyen *Lane* módszerében az atomsíkok távola, az atomrács-állandó. Az e módszerrel kapott hullámhosszak nagyobbak, mint a Lane-félék, ami azt jelentené, hogy az Avogadro-féle szám valódi értéke kisebb a számítottnál. R. előállítása homorúan vájt ú. n. Rowland-rácsokkal is sikerült.

Ráctöttös kk., neve 1933 óta *Hercegtöttös*.

Rácváros kk., *Magyarürög* kk., *Mecsekszentkút* kk. és *Patacs* kk. 1930. *Mecsekalja* néven egyesültek.

***Rácz** *György*, büntetőjogi író, szül. Budapest, 1907 okt. 30. 1929—30. a berlini Collegium Hungaricum tagja. 1931. a budapesti Tudományegyetem Büntetőjogi Szemináriumának adjunktusa. Főbb művei: *A büntetőjog szerepe a sztrájkprobléma megoldásában* (1929); *A legújabb szovjetbüntetőjog vázlata* (1931); *A politikai büntettesek menedékjogának kritikája* (1932); *A Nemzetek Szövetségének büntetőjogi érdekű tevékenysége és feladatai* (1933); *Az individualisztikus büntetőjogi szemlélet alkonya* (1933); u. a. németül; *A német nemzeti szocialista büntetőjogi reform* (1934) stb.

***Rácz** *Kálmán*, ref. teol. tanár, egyházi író, szül. Mád, 1867. 1900. ref. gimn. vallástanár Pápán. Nyugalomba vonult 1931. Tanított, mint magántanár a pápai teológián is. Művei: *A Károli Gáspár és Káldi György bibliafordításai* (1891); *Fáy András mint protestáns* (1893); *A Hegyi beszéd szövege* (1900); *Uniótörekvések a 40-es években* (1897); *Kocsi Csergő Bálint* (1905); *Béza T.: Kálvin János élete* (ford., 1908); *Jézus a János evangéliuma fényében* (1914); *Miért is vagyok én keresztyén?* (1917); *A ref. keresztyénség apológiája* (1934).

Rácz *Károly*, egyházi író, megh. 1925. *(XVI. köt.)*

Rácz *Lajos*, filozófiai író, megh. Sárospatak, 1934 aug. 1. Újabb munkái: *A történelmi materializmus és a vallás* (1928); *Kazinczy és a sárospataki iskola* (1931). *Comenius Sárospatakon. (XVI. köt.)*

***Rada** *István*, mérnök, szakíró, szül. Bpest, 1902 nov. 25. Üzemellenőrzéssel és racionalizálással foglalkozik. Művei: *Rádiólexikon; Eljárás autókarambol esetén; Technikai Ujdonságok Könyvtára.*

Radácsi *György*, egyházi író, megh. 1928. Újabb munkája: *Emlékjelek, bizonyságok* (1928). *(XVI. köt.)*

***Ráday** *Imre*, színművész, szül. Budapest, 1905 szept. 4. Rózsahegyi Kálmán növendéke volt, előbb Székesfehérvárott aztán Kaposvárott, Kecskeméten játszott. 1926. Berlinben filmen tűnt fel; 1929 okt. a Belvárosi Színházban lépett fel a *Tizennyolcévesek*-ben. 1930. szept. a Magyar Színház szerződtette. 1934—35. az Andrássy-uti Színház tagja. 1935 márc. 23. a Pesti Színház vendége.

***Radbruch,** *Gustav*, német büntetőjogi és jogfilozófiai író, szül. Lübeck, 1878. 1926.

Heidelbergben egyet. tanár, egyideig birodalmi igazságügymin. 1933. külföldre költözött. Művei: *Adäquate Verursachung* (1902) *Handlungsbegriff* (1903); *Geburtshilfe und Strafrecht* (1907); *Einführung in die Rechtswissenschaft* (1910); *Rechtsphilosophie* (1914., 2. kiad. 1922); *Religionsphilosophie der Kultur* (1920., 2. kiad. 1921); *Kulturlehre des Sozialismus* (1922., 2. kiad. 1927); *Mensch im Recht* (1927).

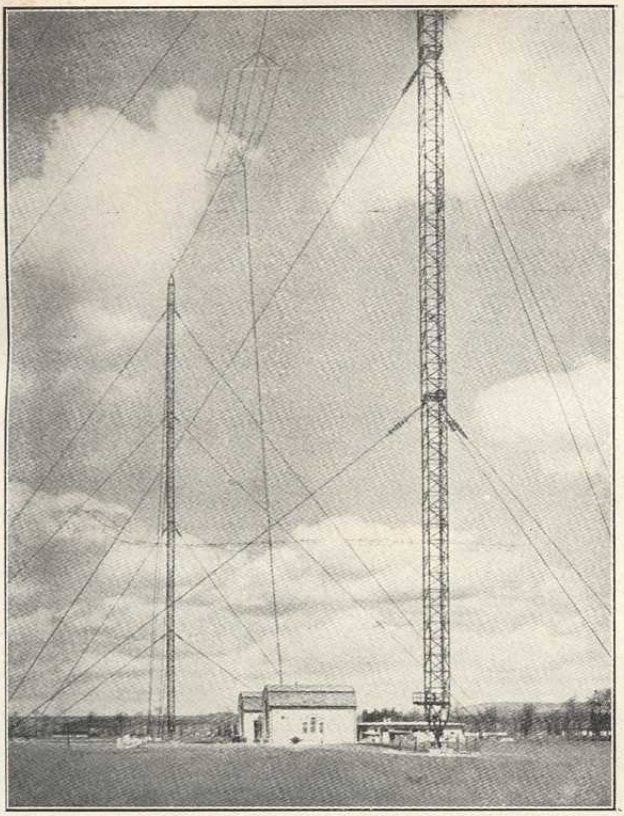
Räde *Károly Ágost*, kertészeti író, m. kir. gazdasági főtanácsos. A gödöllői Erzsébet Királyné-park, a balatonkenesei 50 holdas üdülőtelep, a Tisza Kálmán-tér és a Kossuth Lajos-tér parkírozásának, továbbá nagyszámú országos, állami és fővárosi kertnek tervezője. *(XVI. köt.)*

Radek, *Karl*, szovjetorosz politikus és író, 1920. visszatért Oroszországba és a külügyi népbiztosságban viselt állása, valamint az Izvesztja c. hivatalos lapban folytatott publicisztikai munkássága révén nagy szerepre tett szert. Lenin halála után a Trockij köré csoportosult ellenzékhez számították, elvesztette befolyását, tevékenysége a Keleti egyetemen elfoglalt tanári katedrájára szorítkozott. 1927 dec. kizárták a kommunistapártból, számüzetésbe küldték. 1929 júl. megvált az ellenzéktől és a szovjetkormány politikáját vállalta. *(XVI. köt.)*

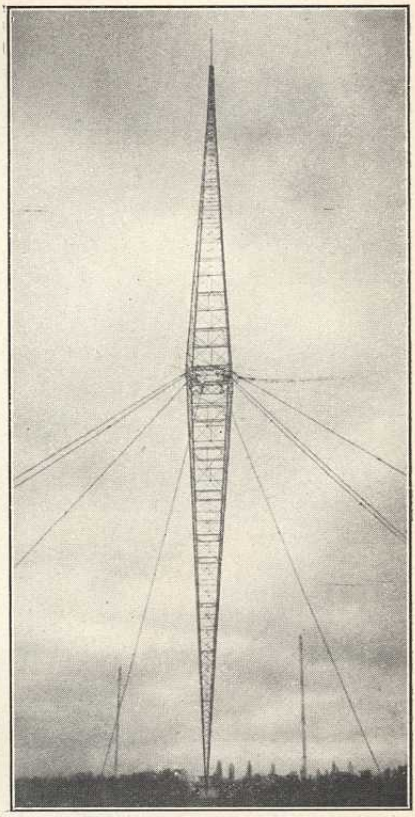
Radić, *Stjepan*, jugoszláv horvát politikus, a koalíciós kormányból való kiválása után pártjával, a horvát parasztpárttal együtt éles ellenzéki harcot folytatott Horvátország autonómiájáért. A szenvedélyes, személyes természetű összeütközések során 1928 aug. a képviselőház nyilt ülésén egy montenegrói képviselő merényletet követett el ellene, rálőtt és R. sebesülése következtében aug. 11. meghalt. *(XX. köt.)*

Radics *Béla*, cigányprímás, zeneszerző, megh. 1930 febr. 21. *(XVI. köt.)*

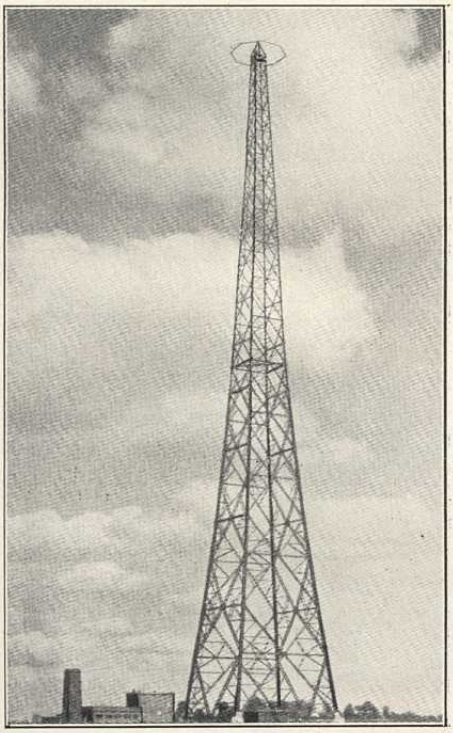
Rádió, az utolsó két évtizedben nagy fejlődésen ment keresztül. Az adóállomásokon, ahol régebben szikraadókat, gépadókat, ívlámpás (Poulsen) adókat használtak, az elektroncsövek útján történő rezgéskeltés minden egyéb rendszert kiszorított. Az elektroncsövek úgy a nagyfrekvenciájú váltakozóáram előállítására, mint teljesítményének növelésére egyaránt alkalmasak; az előállított frekvencia állandósága is kielégítő. Az előállított teljesítmény az elektroncsövek méretezésétől és azok számától függ. Ma az egy elektroncsővel előállítható teljesítmény eléri az 500 kW-ot. Hogy az egyes műsoradó hírszóró állomásokat minél szélesebb körben és minél egyszerűbb (detektoros) készülékekkel lehessen venni, az adóállomások teljesítményét egyre fokozták. Sok hírszóró állomás antenna-teljesítménye ma a 120—150 kW-ot is eléri. A nagyteljesítményű adócsöveket 20 kW feljesítménytől felfelé vízhűtéssel látják el. Ezeknél az elektroncső anódja zárt fémhenger, amely a légüres üvegedény nyulványát alkotja, az anódot hűtőköpeny veszi körül, amelyben hideg, desztillált víz kering. A frekvencia állandóantartását kvarcrezonátorokból álló igen pontos hullámmérővel lehet ellenőrízni, ma azonban inkább kvarcoszcillátorral önműködően biztosítják az állandó frekvenciát. A kvarc (hegyi) kristályból kihasított lemezek ugyanis ú. n. *piezoelektromos* tulajdonsággal rendelkeznek, ami abban áll, hogy összenyomáskor villamos töltést mutatnak, nagyfrekvenciájú villamos térbe pl. kondenzátorlemezek közé hozva, a kristálylemezek mechanikai rezgésbe jönnek. A kristálylemez geometriai méretei, nevezetesen vastagsága, szigorú összhangban van azzal a rezgésszámmal, amellyel villamos úton rezgésbe hozható és így a kristálylemezből és elektroncsőből alkotott rezgéskeltő csupán a kvarckristálylemez méreteitől függő, állandó nagyfrekvenciájú villamos rezgéseket létesít. A kristálylemez méreteinek állandóantartásához, annak hőfokát állandó értéken kell tartani, ami különleges hőfokszabályozó berendezéseket igényel. A nagyfrekvenciájú energiának a hangrezgések útján történő befolyásolását modulációnak nevezzük. A moduláció által a nagyfrekvenciájú váltakozóáram kilengései a hangrezgésnek megfelelően hol kisebbek, hol nagyobbak. A moduláció mértékét %-okban adják meg. 100%-os modulációnál a legkisebb kilengés zérus, a legnagyobb pedig a modulálatlan amplitudó kétszerese. A moduláció keresztülvitelére leggyakrabban a Heising-Latour és a Telefunken-féle kapcsolásokat alkalmazzák. A változó kilengésű nagyfrekvenciájú váltakozóáram állandó kilengésű összetevőkre bontható, a felbontás eredményeként magát a modulálatlan nagyfrekvenciát, továbbá két oldalsávot nyerünk. Az oldalsávok közül az egyik, az alsó oldalsáv, tartalmazza mindazokat a rezgésszámokat, amelyek a modulálatlan nagyfrekvencia rezgésszámából az átvitt hangrezgésszámok levonása utján keletkeznek, a felső oldalsáv frekvenciáit pedig úgy kapjuk, hogy a hangfrekvenciákat a modulálatlan nagyfrekvenciához hozzáadjuk. Az antenna tehát olyan széles frekvenciaspektrumot sugároz ki, amekkora az átvitt legmagasabb hangfrekv. kétszerese. Az egyes adóállomások frekvenciája nemzetközi megállapodás szerint fentiek figyelembevételével 9000 frekvenciával, vagy ennek egészszámú többszörösével különbözik egymástól. Az antenna útján kisugárzott elektromágneses energia két különböző módon terjedő részből áll: 1. felületi hullámokból és 2. térhullámokból. A hosszú (néhány km-es) hullámok főként csak felületi hullámokból állanak, a középhullámok mindkét módon terjednek, a rövid (100 m-nél kisebb) hullámok energiája javarészt térhullámokból áll. A felületi hullámok a föld felszíne mentén terjednek, hatástávolságuk nem nagy, a térhullámokat az antenna ferdén felfelé sugározza ki, ezek a föld felszíne felett kb. 100—400 km magasan elterülő vezetőgázrétegen (ionoszféra, Heaviside-réteg, Appleton-féle E- és F-réteg) visszaverődnek és

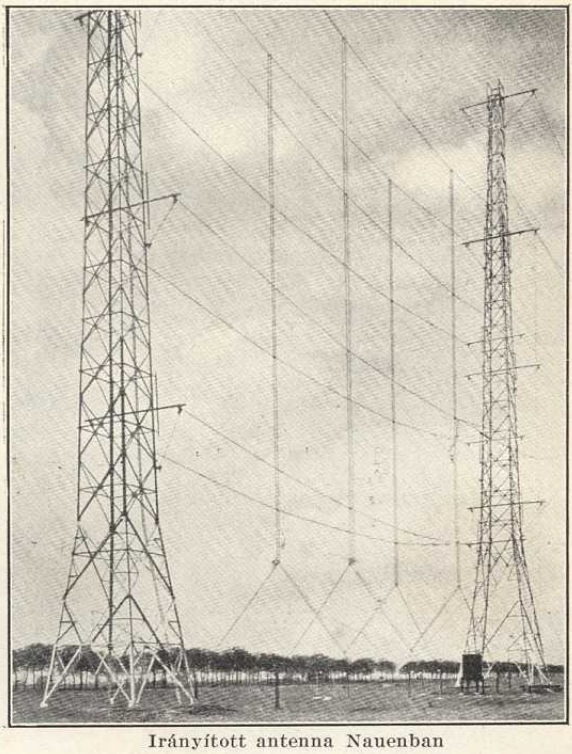
Budapesti szikratávíró antennája Csepelen

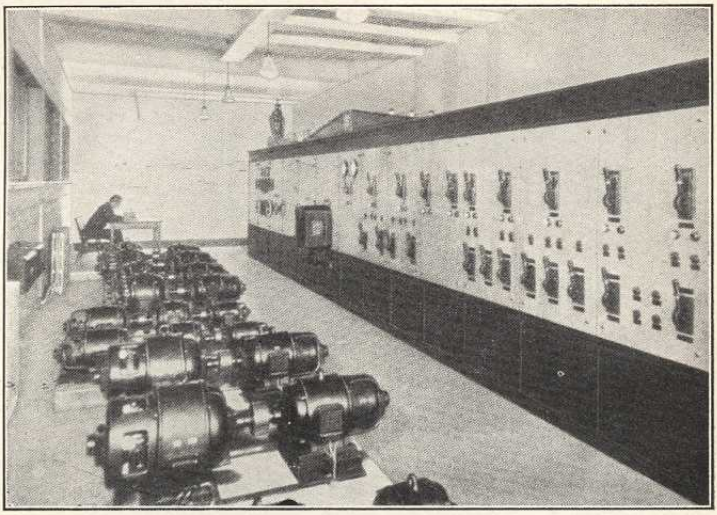
A budapesti adóállomás antennája Lakihegyen

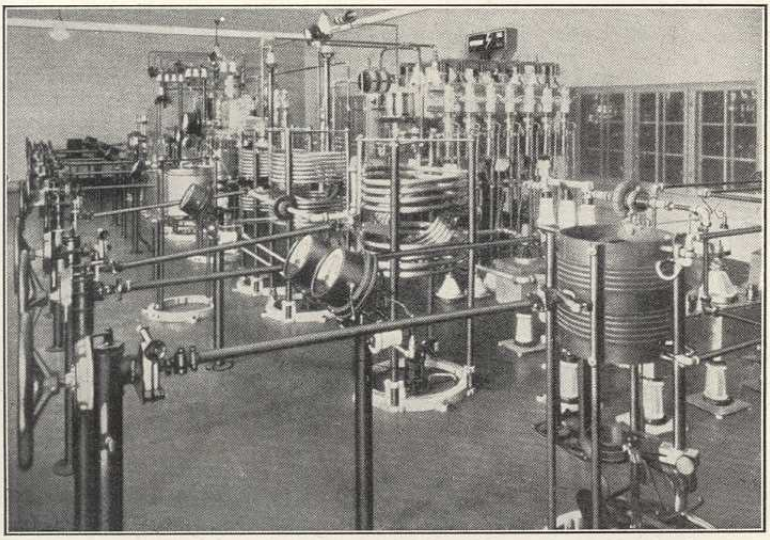
A breslaui adóállomás fából épült antennatornya (Telefunken.)

Irányított antenna Nauenban

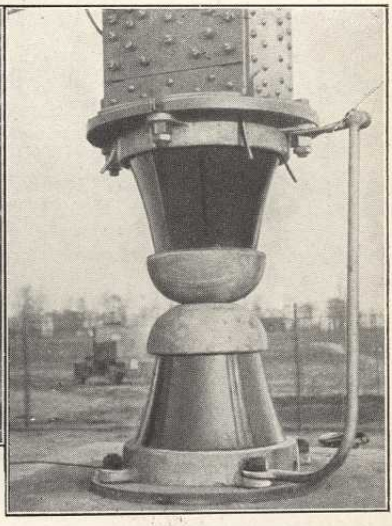
Az oslói nagyadó-állomás gépterme

Az oslói nagyadó magasfeszültségű váltakozóáram telepe

Lenn: A lakihegyi antenna-torony talpszigetelője

A hilmortoni (Anglia) rádióállomás kapcsolóasztala (Telefonösszeköttetést tart fenn Anglia és Ausztrália, Anglia és Amerika között)

úgy kerülnek a föld felszínére. Az adóállomástól bizonyos távolságban (kb. 150 km) a felületi és térhullámok interferálhatnak, ilyenkor a vétel erősségében zavaró változás lép fel, ez a fading (elhalkulás). Fading akkor is léphet fel, ha a föld felszínéről ismét visszavert és az ionoszféra visszaverő hatására a földre újból visszakerülő hullámok az egyszeresen visszavert, vagy a még többszörösen visszavert hullámokkal interferálnak, mivel ez az adótól nagy távolságban is létrejöhet, ez utóbbi esetben távoli fadingről beszélünk. Az első fading az adóállomás körül írható, kb. 150 km sugarú körben keletkezik, ez a fadingzóna. Újabban az adóantennák speciális kialakításával és ú. n. félhullámonfelüli gerjesztésével sikerült a függőlegessel 40—60 fokot bezáró meredek sugárzást csökkenteni és így a fadingzóna határát kitolni (fadingszegény, antifading antennák). Az új, 120 kW-os lakihegyi adó antennája is ezen elvek szerint készült (Blaw—Knox-rendszerű antenna). Hogy a 9000 frekvenciának megfelelő rezgésszámkülönbség mellett is lehetőleg sok adóállomás legyen üzembentartható, bevezették az ú. n. azonos hullámú adást. Az ilyen állomások ugyanazt a műsort, ugyanazon a hullámhosszon adják, ehhez különleges szinkronizálásra van szükség. Magyarországnak ma a székesfehérvári postaszolgálati (távíró) adóállomáson kívül összesen hat hírszóró adóállomása van, ezek Budapest I. 120 kW-tal, Budapest II. 23 kW-tal (mindkettő Lakihegyen) és a négy közvetítő állomás, amelyek közül a magyaróvári, miskolci és pécsi 1·25 kW-tal közös hullámon ad, a nyiregyházai pedig 6·25 kW-tal külön hullámhosszon. A csepeli adóállomást, amelyet 1914. létesítettek, 20 évi üzem után 1934. végleg megszüntették.

A vevőkészülékek terén elsősorban az elektroncsövek gyors fejlődése hozta magával a tökéletesedést. A készülékek táplálását illetőleg az anódtelep és fűtőakkumulátorüzemről szinte egy csapásra áttértek a hálózati üzemre, amit a közvetett izzítású katóddal felszerelt hálózati csövek tettek lehetővé, csupán az áramszolgáltatásból egyelőre kimaradt kisközségekben és falvakban maradtak meg a telepes vevőkészülékek. A hangszóró szinte általánosságban egy egységet képez magával a vevőberendezéssel, az alkatrészeket fémchassis-ra szerelik és tökéletesen árnyékolják. Az egyrácsos erősítőcsöveket úgyszólván teljesen kiszorították az árnyékolórácsos csövek és a pentódák (háromrácsos csövek) és a modern többrácsos keverőcsövek szuperheterodin-rendszerű, igen tökéletes vevőkészülékek szerkesztését tették lehetővé. A vevőkészülékek kezelése fokozatosan egyszerűsödött, az állomások beállítása kizárólag egy forgatógombbal és állomásnév-skálával történik, a készülékek önműködő és kézzel állítható hangerősségszabályozóval, hangszínezetszabályozóval és legújabban a csendes hangoláshoz szükséges műszerrel, vagy ködfénycsővel vannak felszerelve. Igen sok készülék rövidhullámú vételre is be van rendezve, grammofonerősítés csaknem minden készülékkel lehetséges. *(XX. köt.)*

***Radioaktivitás** *(mesterséges)*. I. *Curie* és férje, F. *Joliot* francia radiológusok a mesterséges úton, bizonyos fémeknek (amilyen pl. a bór, a magnézium, az aluminium stb.) alfasugarakkal történő bombázása által, előidézhető pozitronsugaraknak (l. *Pozitron*, *XXI. köt.)* tanulmányozása közben (1934) azt észlelték, hogy ez a fémeken létesített pozitronsugárzás bizonyos esetekben hosszabb-rövidebb ideig még azután is tart, amikor az alfasugarak hatását megszüntették. Csak fokozatosan tűnt el a pozitronsugárzás, lényegileg ugyanolyan matematikai törvényszerűség szerint, amilyennel a természetes radioaktiv anyagok bomlását ki lehet fejezni. A jelenség magyarázatára *Curie* és *Joliot* azt az elméletet állították fel, hogy a fém atommagjából az alfarészecske hatására egy másik, még pedig labilis atommag keletkezik, amely azután spontán elbomlik pozitiv elektronok kilövellése közben. A bór-atomból pl. nitrogénatom keletkezik az alfarészecske (héliumatommag) hatására. A nitrogénatom azonban nem állandó atomfajta, hanem spontán átalakul pozitív elektron kibocsátása közben szénatommá. Ezt a spontán bomló (tehát radioaktív), mesterségesen előállított nitrogén-atomfajtát, amelynek a keletkezését a fenti reakciók közben kémiai módszerekkel is ki lehetett mutatni, I. Curie és F. Joliot *radionitrogén*-nek nevezték el. Hasonló módon keletkezik az alfasugarak hatására az aluminiumból *radioszfor*, a magnéziumból pedig *radioszilicium*.

Fermi és *Fleischmann* egymástól függetlenül kimutatták, hogy ha neutronnal bombáznak vasat, aluminiumot, vagy sziliciumdioxidot, akkor a fellépő mesterséges radioaktivitást még gammasugárzás is kíséri.

Ilyen mesterséges radioaktív atomfajták nemcsak alfa-, hanem a neutronsugarak és a mesterséges proton- és diplonsugarak hatására is keletkeznek (amikor is a mesterségesen létesített atom *negatív* elektronok kilövellése közben bomlik el). Nagyon jelentősek ebből a szempontból *Fermi* olasz fizikus vizsgálatai, amelyek szerint neutronsugarak segítségével magasabb rendszámú radioaktív atomfajtákat is *szintetizálni* lehet, mint amilyenek a természetben található elemek közt előfordulnak.

***Rádiójogszabályok.** Az 1925 : X. tc. 24. §-a szerint a távirda-, távbeszélő- és egyéb villamosberendezésekről szóló 1888 : XXXI. tc. rendelkezései a rádióra is kiterjednek és a kereskedelemügyi minisztert a törvény felhatalmazta, hogy a rádiójogot, szükség esetében a fennálló törvényi és egyéb jogszabályoktól eltérően, rendelettel szabályozhassa. Ennek alapján a kereskedelmi miniszter rendeletben állapította meg, hogy a rádió állami fenntartott jog és adó-, valamint vevőállomások csak az államtól adott enge-

dély alapján létesíthetők. A rádiókészülékek előállítása és forgalombahozatala szintén korlátozásoknak van alávetve. A mezőgazdasági rádiójelentések közhírrétételéről és rádiókészüléknek város és község által való kötelező beszerzéséről intézkedik az 1929 : IX. tc. Az erősáramú villamosberendezésekokozta rádiózavarok megszüntetéséről a 104.912/1934. K. M. számú rendelet rendelkezik. Rádiókészülékek és kellékek hazai ipar útján beszerzéséről szól a 83.656/1928. B. M. számú rendelet. A szárazföld és a tengeren levő hajók rádiótelegráf-forgalmát az 1914 : XVI. tcikkbe becikkelyezett nemzetközi rádiótelegráfegyezmény szabályozza. A washingtoni nemzetközi rádiótávíróegyezményt az 1929 : VI. tc. cikkelyezte be.

***Radiokémia** elnevezéssel jelölik a természettudományoknak azt az ágát, amely egyrészt a radioaktív sugarak kémiai hatásaival, másrészt pedig a radioaktív anyagok kémiai sajátságaival és reakcióival foglalkozik. A radioaktív sugarak szembetűnőbb kémiai hatásait már röviddel a radioaktivitás felfedezése után megfigyelték : az üveg, a gyémánt, a zafir, a kunzit és sok egyéb ásvány megszíneződnek e sugarak hatására, a papír, a selyem, a batiszt, a celluloid stb. szétroncsolódnak, a szelén elektromos ellenállása megváltozik stb. Ez utóbbi jelenség hasonló természetű, mint a közönséges vagy az ultraibolyafénynek a kémiai hatása, még nagyobb a hasonlóság annyiban, hogy a radioaktív sugarak is megtámadják a fényképező lemezt, továbbá, hogy sok kémiai reakciót meggyorsítanak ugyanúgy, mint a fény. Ennek a reakciógyorsításnak a számszerű törvényszerűségei is lényegileg ugyanazok, mint a fotokémia törvényei. A radioaktív anyagok kémiai sajátságainak és reakcióinak a sokféle alkalmazásai közül elsősorban említésreméltó az ú. n. radioaktív indikátor-módszer. Ez abban áll, hogy az elemek reakcióinak a tanulmányozására az illető elem valamely erősen radioaktív izotopjának a sugárzása felhasználásával a rendkívül érzékeny radioaktív mérőmódszereket alkalmazzuk. Ezzel az egyszerű eljárással sokkal kisebb anyagmennyiségeket ki lehet mutatni, mint akár a legérzékenyebb és legbonyolultabb mikroanalitikai módszerekkel.

***Radioluminescencia.** A radioaktív sugarak egyes anyagokat világítóvá tesznek, elsősorban olyanokat, amelyek különösképpen hajlamosak a fluoreszkálásra. Ilyenek a kristályos cinkszulfid *(Sidot-érc)*, amely különösen az alfasugarak iránt érzékeny, míg a báriumplatincianür a beta- és a gammasugarak hatására válik világítóvá. Ez a R. jelensége alkalmas az illető sugárzás kimutatására, gyakorlatilag pedig az ú. n. radioaktív világítófestékeknél játszik nagyon fontos szerepet. Ez utóbbiakat úgy állítják elő, hogy kristályos cinkszulfidhoz radioaktív anyagot kevernek (egy g cinkszulfidhoz 0·0001—0·1 mg rádiumot vagy mezotóriumot). Az ilyen készítményt egyebek közt óralapok, iránytűk stb. számjegyeinek a bevonására használják, amelyek így sötétben is láthatókká válnak.

***Radio-Nations,** a Nemzetek Szövetségének rádióadóállomása *Prangins* mellett, Svájcban.

***Rádió-szonda,** a *meteorográf* egyik fajtája, amely lehetővé teszi, hogy a kísérleti ballon segítségével felbocsájtott önműködő légkörkutató műszer által szolgáltatott adatokat (léghőmérséklet-nyomás és nedvesség, esetleg egyéb elem értékeit is) a földön azonnal megkaphassuk és felhasználhassuk anélkül, hogy a műszer megtalálását be kellene várni. A R.-nál a meteorográf kis rövidhullámú adóval van kombinálva, a melynek a működését az egyes elemeket pl. a légnyomást stb. mérő műszer befolyásolja. Ez a befolyásolás történhetik úgy, hogy a műszer mutatói elfordulásuk közben kontaktusokat bontanak és kötnek össze *(Moltchanoff)*, vagy úgy, hogy elfordítva egy kondenzátort az adó hullámhosszát változtatják meg *(Duckert)*. Újabban kísérleteznek olyan kondenzátorokkal is, amelyek maguk mérnék a hőmérsékletváltozást kapacitásuk megváltozásával. A R.-nak nagy jelentősége van a lakatlan vidékeken való légkörkutatásnál és a napi prognózismunkában való felhasználás szempontjából a sűrűn lakott vidékeken is.

***Rádiumtermelés.** 1907 óta a csehországi Joachimstalban rendszeres R. folyik. A joachimstali, valamint a később üzembevett északamerikai bányák azonban 1922 óta úgyszólván teljesen elvesztették rádiumtermelő jelentőségüket, amióta a Belga-Kongónak igen magas urániumtartalmú érctelepei ismeretesek. Az ezeket az érceket feldolgozó *Union Minière du Haut-Katanga* gyára havonként néhány gr. tiszta rádiumsót képes előállítani, amely mennyiség az egész világ rádiumszükségletét fedezi.

***Radiotypo,** Adalbert *Guth*, zürichi mérnök találmánya, olyan eljárás, amellyel képeket és iratokat drótnélküli távíró utján lehet továbbítani lemezekre olymódon, hogy ezekről közvetlenül nyomtatásra alkalmas klisé készülhessen.

***Rádl,** *Emanuel*, filozófus és biológus, szül. Pyšky (Prága közelében), 1873 dec. 21. A prágai egyetem magántanára lett fiziológia tárgykörből 1905., u. o. nyilv. rendes tanár 1918. Megírta a biológia történetét *(Geschichte der biologischen Theorien* (2. köt., 1913), a filozófia történetét cseh nyelven (1932), sokat tett ezenkívül a cseh és német szellemi közeledés érdekében *(West und Ost*, 1926, *Der Kampf zwischen Tschechen und Deutschen*, német és cseh kiadás, 1928).

Radnai *Béla*, gyorsíró, a Radnai-féle gyorsés gépíró-iskola igazgatója, a Magy. Gyorsírók Orsz. Szövetségének ügyv. alelnöke. Újabb művei: *Az egységes magyar gyorsírás tankönyve* (1927); *Lehrbuch der deutschen Stenographie* (1929); *A gyorsírás tanításának módszere* (1931); *Gyorsíráselméleti tanulmányok* (1931); *A modern gyorsírások fejlő-*

dési irányai (1934). Szerkesztette az *Egységes magyar gyorsírás könyvtárá*-nak 1—75. számait. Főszerkesztője és kiadója a *Gyorsírástudomány* című szaklapnak. *(XVI.* és *Radnai-rendszer XX. köt.)*

Radnai *Miklós*, zeneszerző, a m. kir. Operaház igazgatója. *Összhangzattani jegyzetek* c. két elméleti tanulmányt írt, továbbá zenei bírálatokat, melyek napilapokban és folyóiratokban jelennek meg. *(XVI.* és *XX. köt.)*

Radnai *Rezső*, esztétikai és pedagógiai író, főreáliskolai tanár, miniszteri tanácsos, megh. 1934 júl. 24. *(XVI. köt.)*

Radó *Antal*, költő, műfordító és irodalomtörténész, c. nemzetgyűlési elnöki főtanácsos, az olasz Korona-rend parancsnoka, a magyar Pen Club igazgató-alelnöke, újabb művei: *Un Petrarchista Ungherese, Győry Vilmos a műfordító*. Fordításai: Maupassant, *Hajdankori történet*, Bracco: *Don Pietro Caruso*, Goldoni: *A hazug*, Gozzi: *Turandot*, Pirandello: *Játék vagy élet*, Bracco: *Hűtelen, Vége a szerelemnek, Fantómok. (XVI.* és *XX. köt.)*

Rados *Gusztáv*, matematikus, 1931. a Matematikai és Fizikai Társulat elnöke, 1933. mint műegyet. tanár és könyvtárigazgató nyugalomba vonult. *(XVI.* és *XX. köt.)*

Radoszlavov, *Vasil*, bolgár államférfi, megh. Berlin, 1929 okt. 21. Utolsó műve: *Bulgária és a világválság* (1923). *(XVI. köt.)*

Radvánszky *Albert (Radványi és Sajókazai) báró*, földbirtokos, a felsőház tagja, a magyarhoni evang. egyház egyetemes egyházi és iskolai felügyelője. A m. kir. Erzsébet Tudományegyetem evang. hittudományi karának tb. doktora. A Magyar Vöröskereszt, a Fehérkereszt és az Országos Gyermekvédő Liga alelnöke. *(XX. köt.)*

Radványi *László*, közgazdasági író, az *Üzlet* c. kereskedelmi és ipari szaklap szerkesztője, megh. 1933 okt. 3. Nevezetesebb újabb munkája volt: *A hitel alapja, a megelőző hitelvédelem és a sajtó* (1931). *(XVI. köt.)*

Raffaëlli, *Jean François*, francia festő, megh. Párizs, 1924. *(XVI. köt.)*

Raffay *Sándor*, evang. püspök, a teológia tb. doktora, újabb művei: *Uj testámentom* (1929., görög eredetiből); *Agenda* (1932); *Amit az Úr üzen* (1932); *A magyarhoni evangélikus liturgia történetéhez* (1933); *Vallási mozgalmak Németországban* (1934); *A vegyesházasságról* (1934). *(XVI. köt.)*

***Raffel,** *Vladimir*, cseh orvos és író, szül. Votice, 1898. Elbeszéléseiben az excentrikusságig menő, sokszor szinte modoros életigenlés áttör egyébként szigorú és szoros formaművészetén.

Ragaz, *Bernhard*, protestáns teológus, újabb művei: *Ein sozialistisches Programm* (1921); *Weltreich, Religion, Gottesherrschaft* (1922); *Von Christus zu Marx, von Marx zu Christus* (1929). *(XVI. köt.)*

Rainer *Károly*, építész, legújabb műve a Majláth gr.-féle házcsoport a Keleti K.-utcában. 1932. beutazta Indiát, Japánt és az amerikai nagyobb városokat. *(XVI. köt.)*

Raith *Tivadar*, tanár, hites könyvvizsgáló, 1925 óta főleg szakirodalommal foglalkozik. Újabb művei: *Az irodaüzem racionalizálása* (1931); *Az írás mechanizálása* (1932); *Az üzemgazdaságtani és munkatudományi értekezések sorozata* (1930—34). *(XVI. köt.)*

Rajna, *Pio*, olasz tudós, megh. Firenze, 1930 nov. 25. Danteval foglalkozó tanulmányai *Studi Danteschi* c. műben jelentek meg. *(XVI. köt.)*

***Rajnai** *Gábor*, színész, szül. Arad, 1885 máj. 11. 1907 febr. a Vígszínház, 1908. a Nemzeti Színház szerződtette. 1922. a Renaissance Színház, majd u. e. évben újra a Vígszínház tagja. Főbb szerepei: *A faun* (címszerep), *Mátyás* (Remény), *Pathelin, Cimber* (Julius Caesar), *Demetrius* (Szentivánéji álom), *Noszty Feri* (Noszty fiú esete Tóth Marival), *Ságody Jenő* (Alvajáró), *Lekenczei* (Úri muri), *Dr. Schulcz* (A nagy hotel), *Félix* (A szerelem nem olyan egyszerű), *id. Csaholyi Balázs* (A három sárkány), *Főorvos* (Az ismeretlen lány) stb.

Rák *(carcinoma, cancer)*, problémáinak tisztázásával úgyszólván minden kultúrállamban külön erre a célra berendezett intézetek foglalkoznak. A rosszindulatú daganatok csoportjába tartozik. Nemcsak az embernél, hanem az állatvilág különböző fajainál is észlelték, sőt a növényvilágban is találtak olyan daganatos elváltozásokat, melyek bizonyos mértékig ide sorozhatók. Embernél leggyakrabban 40 és 60 év között jelentkezik. Keletkezését illetőleg a kérdés még nincsen tisztázva. Valószínű az, hogy a rákos elfajulás előtt a szervezetben a belső elválasztásos mirigyekben, illetőleg azokon a helyeken, ahol későbbi időben rák keletkezik, már előzetesen bizonyos kóros elváltozások mennek végbe. A tudomány mai álláspontja szerint különböző tényezők szükségesek a rákképződéshez. Ezeknek a tényezőknek egyik csoportja a szervezetben fekszik, a másik csoportja külső behatásnak minősíthető. A szervezet rákhajlamossága lehet veleszületett, vagy szerzett. Ehhez kell csatlakoznia a kívülről jövő tényezőknek. Ilyennek tekintik pl. a nikotint, melynek a férfiak ajakrákjánál lenne szerepe, továbbá a kátrányt, anilint, arzént stb. Abban az időben, amikor még a röntgen- és rádium-sugarakkal szemben kellőképpen védekezni nem tudtak, az ezekkel foglalkozó orvosok egy része szintén rákos megbetegedésben pusztult el. Az idő viszontagságainak állandóan kitett egyének bőrrákját a mértéktelen napsugár behatással hozzák összefüggésbe. Idetartoznának a mechanikai ingerek nyomán keletkezett rákos elfajulások. Némely esetben baktérium hatás lenne a rákképződés oka. De a mondottakkal ellentétben számos esetben a rák keletkezését még nem tudjuk elfogadható módon magyarázni. Különösen vonatkozik ez a tény a belső szervek rákjára.

Mai felfogásunk szerint a rákos elfajulást nem sorozhatjuk a ragályos megbetegedésekhez. Az öröklékenységet illetőleg a kérdés még szintén nem tekinthető lezártnak. Számos tapasztalat azonban amellett szól, hogy ennek a lehetősége fennáll. Nagy segítség a rák-probléma tisztázásában az a körülmény, hogy állatokon, mesterséges úton is sikerült rákot előidézni. A rák a gyógyítható betegségek közé tartozik. Közöltek egyes eseteket, melyekben a rák orvosi beavatkozás nélkül is gyógyult. Ezek azonban a ritkán előforduló kivételekhez tartoznak.

Gyógyító eljárások közül elsősorban a sebészi beavatkozás jöhet szóba, de mint segédeszköz, pótolhatatlan a szakszerű röntgen- és rádiumbesugárzás. Elengedhetetlen feltétele az a gyógyító eljárások sikeres voltának, hogy idejekorán kórismézzék és így a beteg lehetőség szerint a rákos elfajulás kezdeti szakában részesüljön orvosi segítségben. *(XVI. köt.)*

***Rakétamótor,** lényegében erős falú tartány, melynek hátsó falán fúvókaszerű nyílás van. A tartányban robbanóanyag van, melynek explóziója által keletkezett gázok igen nagy nyomással és sebességgel rohannak ki a tölcséres fúvókákon, hogy a tartányban levő és a külső légnyomáskülönbséget kiegyenlítsék, ugyanakkor azonban a tartány ellenkező falára nagy visszaható nyomást gyakorolnak, melynek révén a tartány a járművel együtt a gázkitódulással ellenkező irányban tovataszíttatik. A visszaható-tovataszító erő egyenlő a kirohanó gáz tömegének és kipuffogó sebességének szorzatával. Ugyanakkora hajtó (taszító) erő kifejtéséhez kisebb sebességnél a gáztömeget kell tehát növelni, kisebb gáztömegnél pedig a sebességet. Ehhez a gyakorlatban három dolog szükséges. Alkalmas hajtóerő (robbanóanyag) nagy nyomását, valamint a fejlődő gázok hőfokát kibíró anyagok és célszerű külső alak. Már Newton is feltételezte, hogy R.-ral a világűrbe eljutni s annak légüres terében haladni lehet. Robbanóanyag gyanánt rakétatölteny port, cseppfolyós levegő és durranó gázkeveréket, alkoholos oxigént stb. használnak, melyet adagoló szerkezettel (a gépfegyverhez hasonlóan) kellő időközökben és mennyiségben juttatnak a R. tartányába. A pillanatnyi gyujtást gyujtózsinórral vagy elektromos szikrával eszközlik. A kipuffogó nyílás (tölcséres fuvóka) konstruktív alakja is igen lényeges befolyással van a kipuffogó sebességre és ezzel együtt a R. hajtóerejére, a teljesítőképesség gazdaságosságára és a hatásfokra nézve. A R. úttörője Max *Valier* német fizikus volt és az ő tervei alapján a rüsselsheimi Opel-autógyár készítette 1928 márciusában az első reakció-propulziós R.-ral felszerelt gépkocsit. A hozzá való rakétabattériát közönséges gyujtózsinórral Sander pirotechnikus készítette. Ezzel a közönséges-autóalvázra szerelt készülékkel a gyár udvarán végzett első kísérletnél, mely 150 m távolságon 35 mp-ig tartott, Volkhardt német autóversenyző csupán 5—6 km/óra sebességet ért ugyan el, de a R. gyakorlati használhatósága be volt bizonyítva. A második kísérletnél már 75 km/óra volt a mért sebesség. Az Opel-gyár ezek alapján egymásután 5 fokozatosan javított kísérleti versenyautót készített *(Opel-Rak. I-V.)*, az utolsó indulás előtt fölrobbant és tönkrement. További kísérletnél 24 darabból álló rakétabattériás kocsival 2 km-en át maximálisan 230 km/ó.-t, sőt vasúti kerékkel fölszerelt, síneken járó kocsijával 400 kg súly mellett 281 km/ó. sebességet ért el. *Eisfeld* (Silberhütte-Anhalt) a rakétákat nem a kocsi hátuljára, hanem elejére szerelte fel (a robbanó gázok reakcióereje nem „tolja", hanem „húzza" a járművet) és a kellő adhéziót elérendő, aërodinamikai hatású tartányfelületeket alkalmazott utóbb tönkrement kocsijára, mellyel 300 km/óra átlagsebességet ért el.

Az amerikai *White* (1929) és ugyancsak *Opel* (1929) mótoros kerékpárral, *Valier* (1929) mótoros szánkóval kísérletezett München mellett s ez utóbbi 378 km/óra sebességet ért el néhány mp. alatt.

A R.-nak ez idő szerint — nem bírván állandó hajtóerővel a légellenállással szemben s más technikai okokból is — autóknál és vízijárműveknél alig van gyakorlati jelentősége s komoly versenytársa a mai autónak aligha lesz. Csak folyékony tüzelőanyag alkalmazása mellett és csupán 1000 km kipuffogó-sebességnél kezdődik a gazdaságossága, az adhézió megoldása, az áramvonal-forma nehézkes s így hiányozván a földön való általános közlekedésre a racionális előfeltétel, csak az ürhajó (sztratoszférarepülés) problémájának megoldásához való repulziós kísérletek tapasztalatainak megszerzésére alkalmas.

***Rákkutatás.** A rákos betegségek felismerésének tökéletesedése, a népesség széles rétegeinek ebben a kérdésben történt felvilágosítása éles fényben tárta fel azt az óriási pusztítást, amelyet a rákbetegség okoz. Ezért igen sok országban magánosok (Rockefeller) adományai segítségével, állami támogatással intézetek alakultak, amelyek kizárólagos céljukul a rák kérdésének kutatását tűzték ki. A legmodernebb ilyenfajta intézetekben gyógyító osztályok állnak rendelkezésre rákos betegek kezelésére is. A kiirtott rákos szerveket, az elhaltakat a legaprólékosabb gonddal vizsgálják át. Külön osztályok foglalkoznak rákossá tett állatok vizsgálatával. Az állatokat ma már csaknem teljes biztonsággal sikerül különféle eljárásokkal rákossá tenni, amely eljárások közül a legegyszerűbb és legelterjedtebb az állat bőrének kátránnyal való ecsetelése. A rákossá tett állat daganatát sikerrel ültették át ugyanazon fajú ép állatba, ritkán másfajta állatba, sőt ritka kivételként sikerült emberi rákkal kísérleti állatot beoltani és beteggé tenni. Ezeknél a kísérleteknél legkiterjedtebben egeret és patkányt használnak. A legideálisabb, de drága és kényes

kísérleti állat a majom. A kutatóintézetekben ma már nemcsak rákos szövetet sikerült kémcsőben életbentartani, hanem ennek tenyésztése is sikerrel jár és az egyes rákos sejtek működését sikerült mozgófényképfelvételek segítségével a legpontosabban tanulmányozni. Ugyanezeknek az intézeteknek a feladatuk, hogy az ország vagy bizonyos országrész rákos betegeiről pontos adatokat szerezzenek be. Folytatják a felvilágosító munkát rákkérdésről szóló népszerű előadások tartásával, folyóiratok szerkesztésével és terjesztésével.

***Rákoshegy** nk., Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., központi j., (1930) 4198 lak. 1921. alakult a *Rákoskeresztúr* k.-hez tartozott *Rákoshegy* pusztából.

Rákosi *Jenő*, író, megh. 1928 febr. 9. Élete utolsó éveiben nagy publicisztikai munkásságot fejtett ki az aktuális politikai és művelődési kérdések tárgyalásával a Pesti Hirlapban. Emlékszobrát Bpesten az Erzsébet-k.-on állították fel. *(XVI. és XX. köt.)*

Rákosi *Mátyás*, volt magyar népbiztos, az 1925. kiszabott nyolc és félévi fegyházbüntetés kitöltése után sem szabadult ki, mert ekkor a kommün alatt elkövetett cselekményekért vonták felelősségre és 1935 jan. 22-én elsőfokon életfogytiglani fegyházra ítélték. *(XVI. és XX. köt.)*

Rákosi *Szidi*, színésznő, színésziskolája utóbb az Unió Színházüzemi Részvénytársaság fennhatósága alá került. 1928 febr. havában a Nemzeti Színház tiszteleti tagja lett s ugyanott 1929 ápr. 13. díszelőadás keretében ünnepelték meg nemzeti színházi tagságának 50. és művészi pályájának 60. évfordulóját. Ez alkalommal a kormányzó a Signum laudis-szal tüntette ki. Újabb szerepei: *Ginette* (Elzevír), *Perkálné* (Vén gazember); *Tóni mama* (Új rokon); *Tekintetes asszony* (Süt a nap); *Odgyota* (Szibéria); *Pásztorné* (Tábornok) stb. *(XVI. köt.)*

Rákospalota, megyei város Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.-ben, (1930) 42.949 lak., tényleges szaporodása az utolsó népszámlálás óta 7·916 lak. (22·6%). Magasabbfokú tanintézetei: közs. polg. fiú- és leányiskola; magánreálgimnázium. Van szalámi-, olaj-, kötött- és szövöttáru-, cérna-, kötél-, sodronykötél-, orgona-, bútor- és nyomdafestékgyára.

Rakovszkij, *Christian Georgievics*, orosz politikus és diplomata, 1927. a francia kormány kívánságára visszahívták Párizsból. 1929. mint Trockij hívét száműzték. *(XX köt)*.

***Rakovszky** *Béla (Nagyrákói)*, diplomata országgyűlési képviselő, szül. Pozsony, 1860, megh. 1916 szept. 22. A Rakovszky-család nagyselmeci ágából eredt. Családja Turóc vármegye legősibb nemzetségei sorába tartozik; eredetét a XII. századig viszi fel; elődei Márton és László IV. Béla királytól kaptak 1245. nagy birtokadományt. A család tagjai mindenkor előkelő országos és megyei hivatalokat viseltek. György, aki alnádor volt, fiaival és rokonaival együtt címerújítást kapott 1561-ben I. Ferdinándtól. A család már a XVII. században két ágra oszlott, a turócira és a nagyselmecire. R. a jogi tanulmányok elvégzése után diplomáciai szolgálatba lépett. Működését Egyiptomban kezdte meg. Innen Bismarck hg. kancellár kívánságára a külügyminisztérium Knorr német tengernagy mellé osztotta be a zanzibári tárgyalások folytatására. Mivel német szolgálatba átlépni nem volt hajlandó, előbb a közös pénzügyminisztérium boszniai osztályában, később Teheránban mint ügyvivő, Konstantinápolyban, Belgrádban, Kairóban és Buenos Airesben szolgált. Pályáját a párizsi nagykövetségnél, mint I. oszt. követségi tanácsos fejezte be. 1906. néppárti programmal Zsámbokréten, 1910. Keszthelyen képviselővé választották. Az európai nyelveken kívül arab, török, tatár és perzsa nyelven beszélt; igen sok utazást tett Ázsiában s egyet a kormány megbízásából a föld körül.

Rakovszky *István (Kisjeszeni és Rákói)*, v. b. t. t., politikus, megh. 1931 aug. 12. *(XVI. köt.)*

Rakovszky *Iván (Nagyrákói és Kelemenfalvi)*, ny. belügyminiszter, 1928 ápr. a Fővárosi Közmunkák Tanácsa elnöke lett. Több új városszabályozási tervet valósított meg és nagy része van a Boráros-téri dunahíd építésének előkészítésében. 1931. a keszthelyi választókerület egységespárti programmal képviselővé választotta. 1935. a választásokon nem vett részt. *(XX. köt.)*

Rakssányi *Dezső (Raksai)*, festőművész, újabb művei a miskolci minorita-templom és u. o. a Zenepalota falképei. 1928. *Architectura Romana* c. festményére megkapta a Műcsarnok Benkő-díját. *(XVI. köt.)*

Raleigh, *Walter, Sir*, angol irodalomtörténész, megh. Oxford, 1922 máj. 13. Utolsó műve: *England and the War. (XVI. köt.)*

***Raman-hatás.** Ha fényt bocsátunk valamely anyagon keresztül, a fény egyrészét az anyag molekulái szétszórják. C. V. *Raman* ind fizikus megfigyelése (1928) szerint, ha monokronomatikus fény ily szóródást szenved, hullámhossza megváltozik. Ezt a Compton-hatással rokon jelenséget nevezik R.-nak.

Rameau, *Jean (Laurent Labaigt)*, francia költő és regényíró, újabb művei: *L'Arrivée aux étoiles* (1922); *Le Livre ardent* (1924); *Le Roman du bonheur* (1926); *Les Aventures d'un poète* (1927); *Celle qu'on adore* (1929); *La Passion de Nadaline* (1930). *(XVI. köt.)*

Ramon y Cajal, *Santiago*, spanyol anatómus, megh. 1934 nov. 15. *(XX. köt.)*

Ramsay, *William Mitchell, Sir*, angol archeológus, újabb művei: *Charters from the History of Asia Minor* (1924) és *Asiatic Elements in Greek Civilization* (1927). *(XVI. köt.)*

Rangun *(Rangoon)*, britindiai kikötőváros (1931) 400.415 lak. Kikötőjének forgalma (1930) 3·1 millió tonna.

Ranschburg *Pál*, egyetemi rk. tanár, orvos-pszichológus és ideggyógyász; az összes elmebeli tévedéseket egységes törvényekre visszavezető, általa 1901. megállapított és azóta kiépített *gátlási tétel*, a külföldi

irodalomban egyre bővülő kutatást eredményezett. Leginkább, mint *hibakutatás* (Fehlerforschung) a különféle munkaterületeken a hibaforrások tisztázására, azok kezelésére és megelőzésére irányul. E kutatás főként a R.-féle tünemény, gátlás és alaptörvény jelenségeihez és megállapításaihoz fűződik. 1928. megalapította a *Magyar Pszichológiai Társaságot*, melynek 3 éven át elnöke volt, majd örökös tb. elnöke lett. Újabb művei: *Az emberi elme I—II.* (1923); *Az érzéki, értelmi és erkölcsi fogyatékosságok megelőzése* (1924); *Psychológia és természettudomány* (1928); *Die Störungen d. Lesens u. Schreibens im Kindesalter, ihre Physiologie, Psychologie, Pathologie u. Therapie* (1928); *Az iskoláskor pszichoneurológiája* (1934); *Idegbetegségek gyógykezelése* (a Müller-f. Klinikai recipekönyv c. gyüjtőmunka II. köt. 5. kiad., 1935). Az általa alapított *Gyógypedagógiai és Orvospsychológiai Laboratórium* 25 éves évfordulójára (1929 *Pszichológiai tanulmányok* c. *R.-Emlékkönyv* jelent meg. *(XVI.* és *XX. köt.)*

Ranschburg *Viktor*, könyvkiadó, megh. 1930 aug. 20. *(XVI. köt.)*

Rapaics *Raymund (Ruhmwerthi)*, botanikus, 1929-től a Természettudományi Társulat könyvtárosa. Újabban, főleg a kultúrnövények történetére vonatkozólag jelent meg számos értekezése. Újabban megjelent nagyobb művei: *A magyarság virágai* (1932); *A kenyér és a táplálékot szolgáltató növényeink története* (1934., ebben tisztázta a gesztenye hazai őshonosságának kérdését); *Az újszász—szegedi választóvonal* (1930); *Das Mittelungarische Bergland* (Vegetationsbilder, 1931., Vajdával együtt) stb. *(XX. köt.)*

Ranschburg *Viktor*. könyvkiadó, a Pantheon kiadóvállalat ügyvezető igazgatója, megh. 1930 aug. 20. *(XVI. köt.)*

***Rašin,** *Ladislav*, csehszlovák politikus, szül. Prága, 1900 jún. 22. Már egész fiatalon a nemzeti demokrata ifjúság vezére. Jelenleg a nemzeti demokrata párt vezetőségének tagja és ügyvivője. Munkái (cseh nyelven): *A csehszlovák állam felismerése és keletkezése, Dr. Alois Rasin emlékiratai és beszédei.*

Ráskai *Ferenc*, író, újabb művei: *Kanáry Zoltán* (1925); *Szépasszony tolla* (1926); *A megnemértett férfi* (1927); *Eszti* (1934). *(XVI.* és *XX. köt.)*

Ráskay *Dezső*, orvos, egyetemi m. tanár, újabb művei: *Metschnikoff-tanulmány* (1932) *Az urológia magyar úttörői* (1933). *(XVI.* és *XX. köt.)*

Rasmussen, *Knud*, dán nyelvész és sarkkutató, 1931. tanulmányutat tett Dél-Grönlandban, megh. Kopenhága, 1933 dec. 21. Újabb művei: *Intellectual Culture of the Iglulik Eskimos* (1929); *Intellectual Culture of the Caribou Eskimos* (1930); *Polarforskningens Saga* (1932). *(XVI. köt.)*

Rassay *Károly*, ny. államtitkár, országgy. képviselő, 1923. megalapította a ma is vezetése alatt álló *Esti Kurir* c. napilapot. 1930. megalakította a Nemzeti Szabadelvű Pártot, amelynek elnöke. A szfőv. törv.-hat. bizottságnak 1931 óta örökös tagja. A parlamentben Szeged városát képviseli. *(XVI. köt.)*

***Rassz-körök,** a fajnál nagyobb rendszertani egységek, amelyek a régi értelemben vett fajok kisebb vagy nagyobb számát foglalják magukban. Pl. a *Reichenow* által képviselt régi felfogás szerint 32 fácánfaj van, ellenben az újabb álláspontot elfoglaló *Harter* szerint csak egy (Phasianus colchicus) és a régi felfogás szerinti fajok ennek csak alfajai; vagy pl. a Bosmina nevű bolharáknemzetségnek 50—60 faja volna, amelyeket azonban az egyes fajok közt tagadhatatlanul meglevő különbségek ellenére sikerült két fajban összefoglalni, mert a régi fajok csak két külön, élesen elhatárolt csoportra oszthatók; a két csoport tagjait u. i. egymás közt átmenetek szakadatlan sora köti össze. Az ilyen értelemben vett, mondjuk nagy fajokat, amelyek esetleg óriási területen, pl. Angliától Japánig elterjedtek, régebbi elnevezés szerint alakköröknek (Kleinschmidt), újabban R.-nek (Rensch) nevezik, a kör egyes tagjait *rassz* névvel jelölve. Jellemzi ezeket a rasszokat, hogy a R. területén belül csak meghatározott összefüggő területen élnek s ott velük az ill. R.-nek más tagja nem fordul elő; a szomszédos rasszok egymással akadály nélkül és termékenyen kereszteződnek, azonban a R. legszélsőbb pontján élők esetleg már egyáltalában nem és azok, egyéb vonásaikban is, igen lényegesen eltérhetnek egymástól. A R. tana szerint tehát az élőlények egyes alakjainak a kiformálódásában a földrajzi tényezőknek van igen nagy, sőt döntő szerepe. Az egész elmélet kísérlet arra, hogy az állat- és növényvilágot valóban természetes, a valódi rokonsági viszonyoknak megfelelő rendszerbe foglalják össze s eltávolítsanak a rendszertanból minden önkényességet, ami a régi fajfogalom mellett nem volt elkerülhető. Mert a régi értelemben vett fajok egyrésze valóban zárt egység ugyan, a másik ellenben nem, hanem csak megegyezésen alapuló kb. olyan tág határú fogalmak, mint a valóban zárt fajok, vagyis lényegileg az emberi önkény termékei. De a tan egyszersmind a származástan reformját, ill. annak az elméleten túlmenő pozitív kiépítését és bebizonyítását is célozza.

***Rasz Samra,** északszíriai helység helyén volt ókori kikötőváros a Ciprus szigetével szemben levő tengerparton, közvetítő kereskedelmi hely volt Kisázsia, Egyiptom, Elő-Ázsia és az Égei-tenger szigetei közt. Romjait franciák *(Schäffer* és *Chenet)* ásatják 1929 óta. Egyik templom maradványai közt levéltárra akadtak, amelynek agyagtábláin babiloni, summir, egy ismeretlen sémi és végül 27 betűből álló ékiratos ábécével bíró írásrendszerek állapíthatók meg. Bronzfegyverek, szobrászati művek és vallásos emlékek kerültek még napfényre. A város Kr. e. 1100 kör. pusztult el. A városon kívül volt temető királysírjait kirabolták, de nyers értéket nem képviselő leleteik igen tanulságosak.

***Rateau,** *Auguste*, francia mérnök, szül. Royan, 1863 okt. 13, megh. Párizs, 1930 jan. 13. Különböző gőzturbinafajtákat talált föl, valamint egy ágyúkhoz való torkolati féket a löveg visszafutásának meggátlására. Számos értekezést írt a termodinamika, aërodinamika és a centrifugálszivattyúk köréből.

***Rathjens,** *Carl*, német geográfus és kutató, szül. Elmshorn, 1887 márc. 10. Számos utat tett Abesszíniában, a Föld körül, a Balkánon, Északafrikában stb. Művei: *Beiträge zur Landeskunde von Abessinien* (1911); *Die Juden in Abessinien* (1921); *Sanaa, eine südarabische Stadtlandschaft* (1920).

Ráth Végh *István*, író, újabb művei: *Chère Szívem* (1930); *Az ércmadár* (1930); *Magyar kuriózumok* (1934). *(XVI. köt.)*

Rátkai *Márton*, színművész, 1918 júl. 27. házasságra lépett Lábass Juci színésznővel. 1928. újra a Magyar Színház tagja. 1929. szept. Bécsbe szerződött. 1933 ápr. mint a Király Színház tagja megünnepelte művészi pályafutása 30 éves jubileumát. 1934. kinevezték a nem-állami színésziskolák szakfelügyelőjévé. Ugyanez év aug. ismét a Magyar Színház szerződtette. *(XVI. köt.)*

***Rátz** *Kálmán (Nagymegyeri)*, őrnagy, katonai, gazdaságpolitikai író, a m. kir. Hadilevéltár tagja, országgy. képv., szül. Komárom, 1888 aug. 10. Főbb művei: *Az oroszországi csehszlovák légió története, Európa hatalmi, politikai és gazdasági süllyedése, Harc az energiákért és nyersanyagokért, Eurázia hatalmi, politikai és gazdasági viszonylatai.* Igen sok cikke és tanulmánya jelent meg hazai és külföldi folyóiratokban és napilapokban.

Raum *Oszkár*, klimatológus, megh. 1934 júl. 10. *(XVI. köt.)*

***Ravag,** *Radio-Austria-Verkehrs-A.-G.*, a bécsi rádióadó társ. röviditett címe.

Ravasz *László*, dunamelléki ref. püspök és egyházi író, 1925. a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, a Corvin-lánc tulajdonosa, a debreceni Tisza István és a pécsi Erzsébet Tudomány Egyetem teológiai fakultásának tb. teológiai doktora, a lancasteri Franklin-Marshall College tb. jogtudományi doktora, a Protestáns Irodalmi Társaság elnöke. Újabb művei: *A halál árnyékában* (1927); *Tudom kinek hittem* (1927); *A Táborhegy ormán* (1928); *A lélek embere* (1930); *Alfa és Omega* (2 köt., 1932). Szerkesztette a magyar ref. egyháznak *Agenda*, és *Istentiszteleti Rendtartás* c. kiadványait. *(XVI. és XX. köt.)*

***Raynal,** *Paul*, francia drámaíró, szül. Narbonne, 1885 júl. 25. Nevét *Le Maître de son coeur* c. drámája tette ismertté. Még nagyobb sikere volt *Le Tombeau sous l'Arc de Triomphe* (1924) c. drámájának, amelyet Európa legtöbb államában előadtak. Legújabb műve: *La Francerie* (1929).

***Raynaud,** *Ernest*, francia költő és kritikus, szül. Párizs, 1864 febr. 22. 1924-ig Párizs rendőrfőnöke, résztvett az *École Romane* és a *Mercure de France* alapításában. Művei: *Le Signe* (1887); *Chair profanes* (1889); *La Tour d'Ivoire* (1899); *La Couronne des Jours* (1905); *A l'ombre de mes dieux* (1924).

Rázus, *Martin*, szlovák költő és politikus, szül. Verbőc, 1888 okt. 18. Breznóbányán evangélikus pap, éles szónok és képviselője a szlovák nemzeti pártnak. Munkái: költemények, regények, essay-k, 1917 óta jelennek meg. *(XX. köt.)*

Reading, *Rufus Daniel Isaacs, Lord*, angol politikus, mint indiai alkirály igen óvatos és tapintatos politikát folytatott a Gandhi-mozgalommal szemben. Erőteljesen támogatta az angol kormány cionista Palesztina-politikáját. 1931 aug.—nov.-ig külügyminiszter. *(XVI. köt.)*

Reboux, *Paul*, francia író, újabb művei: *Trente-deux poèmes d'amour* (1921); *Colin ou les Voluptés tropicales* (1923); *Trio* (1924); *Pour Yasmine* (1925); *Arthur et Sophie, ou Paris en 1860* (1925); *Femmes ou Trente-cinq nouveaux petits poèmes d'amour* (1926); *La Vie amoureuse de Mme du Barry* (1927); *Plats nouveaux, 300 recettes inédites ou singulières* (1928), *La Vie amoureuse de Mme Tallien* (1929); *Nouveaux régimes* (1931). Mint kritikus megírta: *Colette ou le Génie du style* c. művét (1925). Magyarul megjel.: *Mme Du Barry szerelmi élete; Lepketánc. (XVI. köt.)*

***Rebreanu,** *Liviu*, román elbeszélő és regényíró, a színházak vezérigazgatója volt, jelenleg a román írók egyesületének elnöke, szül. Felsőilosva, 1885. 1908 óta munkatársa a Luceafărul-nak, első elbeszéléskötete *(Golanii)* 1916. jelent meg Bukarestben, de nevét általánosan ismertté az 1920. megjelent kétkötetes *Ion* c., az erdélyi román parasztság életéből vett regénye tette. Egyéb művei: Regények, Pădurea spânzuraților, Adam și Eva, Ciuleandra (1927); Răscoala (1932); Jar (3. kiadás, 1934). Vígjátékai: Plicul, Apostolii.

Recife, braziliai város, l. *Pernambuco*.

Rédey *Tivadar*, költő és író, 1929 óta a Magyar Nemzeti Múzeum főkönyvtárnoka és Hírlaposztályának igazgatója. 1934. a Kisfaludy Társaság, az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács tagja. Újabb művei: *Kritikai dolgozatok és vázlatok* (1931); *A fővárosi sajtó szerepe az irodalomban* (1932); *Az Ember Tragédiája ünnepi előadásai* (1934). *(XVI. és XX. köt.)*

Redlich, *Joseph*, osztrák politikus, 1926. Cambridge (USA) egyetemi tanár, 1931. a Buresch-kormányban pénzügyminiszter. — Újabb művei: *Österreichische Regierung und Verwaltung im Weltkriege* (1925); *Kaiser Franz Joseph* (1928). *(XVI. köt.)*

Redlich, *Oswald*, osztrák történetbúvár, 1926. az osztrák történelemkutató intézet elnöke, 1929. nyugalomba vonult. 70. születésnapján megjelentek válogatott írásai *(Ausgewählte Schriften*, 1928). *(XVI. köt.)*

***Reflektorantenna,** irányított rádió-adóállomásokon alkalmazott antennarendszer, amely a sugárzást meghatározott irányba tereli. Az irányítást általában több antenná-

val lehet elérni, amelyeknek sugárzása a kívánt irányban összegeződik, más irányban pedig megsemmisül. Mikrohullámokhoz a R. parabolikus fémtükör szokott lenni.

Református egyház. *A magyar ref. egyház* 1919-ben híveinek több mint egy harmadrészét (2,600.000-ből 935.044-et) elveszítette. Szervezeti egységeit azonban továbbra is megtartotta. A helyzettel való leszámolás is sürgette a zsinatot, mely 1928. ült össze s törvényei 1934. léptek életbe. E zsinat szervezte meg a katonai egyházat a két protestáns egyház részére, melynek élére közös tábori püspököt (ez idő szerint ref.) és közös világi vezetőt (ez idő szerint ev.) állítottak. Hivatalos elismerést nyert a zsinaton s törvénybe is iktattatott a belmisszió munkája. Az istentisztelet rendjét egységesítették az egész egyetemes egyházra nézve. Iskolái közül megmaradt négy teológiája (Debrecen egyet. fakultás, Budapest, Pápa, Sárospatak akad.). Az eddigi jogakadémiák helyett Kecskeméten állított egyetemes jogakadémiát. Középiskolái az államsegélyek folytonos csökkenése miatt egyre nagyobb nehézségekkel küzdenek. Elemi iskolái közül a minimális tanulólétszám el nem érése miatt számosat elveszített, vagy feladott, illetőleg magániskolává alakított. Kísérletezik a lelkésztanítóságok létesítésével. Az 1930. népszámlálás szerint a mai Magyarországon élő ref. hívek száma meghaladja az 1,800.000-et.

A *Csehszlovák köztársaságban* a ref. hívek három kerületben szervezkedtek: 1. Dunáninneni 2 egyházmegye 79, 2. Kárpátaljai 3 egyházmegye 78 és 3. Tiszáninneni 5 egyházmegye 130 anyaegyházzal. Teológiai szemináriumot szervezett és tart fenn Losoncon, tanárai jórészt bejáró lelkész-előadók. Szervezkedő zsinatot tartott 1923. és 1928. törvénykönyve még nincs szentesítve. Középiskoláit elvesztette, máramarosszigeti jogakadémiája Kecskemétre került. Elemi iskolái egyrészét még tartja. A három kerület 287 anyaegyházában a hívek száma 1930. 204.826.

A *Jugoszláv királyságba* három kerületből 49 anyaegyház 65.751 lélekkel került. Egyházkerületté szervezkedett s szentesített alkotmányt nyert 1930. püspököt választott 1933. Négy egyházmegyéjébe bekapcsolta az őszerbiai reformátusokat is. Lelkészeit külföldről nyeri. A megszálláskor volt 49 iskolája közül ma megvan 2 iskola 3 tanítóval. Feketicsen árvaházat létesített.

Romániába jutott az egész erdélyi egyházkerület 589 anyaegyházzal, valamint a tiszántúli kerületből 182 anyaegyház, az utóbbi Királyhágómelléki kerület néven új kerületté szervezkedett, míg az erdélyi továbbra is megmaradva, magába fogadta az Óromániában levő 6 ref. egyházat is. Ennek 20, amannak 6 egyházmegyéje van. Fenntartotta kolozsvári teol. akadémiáját. Középiskoláinak egyrészét, elemi iskoláinak több mint felét nem tarthatta meg. 1930. 367 népiskolája és 13 középiskolája volt. Ugyanakkor a ref. lélekszám: 511.215. Létesített diakonisszaképző intézetet és árvaházat.

Ausztriában Felsőőr az osztrák ref. egyházkerülethez osztatott be s az Ev. Oberkirchenrat felügyelete alatt áll. Lelkésze a kerület h. superintendense. Lélekszáma 1800; négytanítós elemi iskolája van.

Az egyetemes magyar ref. egyház nyilvántartja a magyar reformátusokat *Bécsben*, ahol a több ezer hívő összeírása s köztük gyülekezet szervezése folyamatban van. Havonként egyszer magyar gondozólelkész látogatja őket. *Fiumében*, hol korábban anyaegyház volt s *Olaszországban*, hol több ezeren vannak, lelki gondozásuk időnként hazulról történik; állandóan a valdens egyház gondozza őket. *Franciaországba* kivándorolt munkások közt Párizsban lakó magyar ref. lelkész végzi a munkát. *Párizsban* nyilvántartanak 200 felnőttet. *Bulgáriában* missziónárius tart időnként istentiszteletet a mintegy száz hívőnek, *Kanadában* 20.000 magyar ref. 12 anyaegyházba van szervezve, mely egyházak felerészben az egyesült, felerészben a presbiteri egyházhoz tartoznak, tehát nem önállóak. Az *Északamerikai Egyesült Államokban* 150.000 magyar reformátust tartanak nyilván. *Dél-Amerikában* szétszóródva élő nagy tömeg magyar között a reformátusokat a Sao Paolóban szervezkedett egyház lelkésze gondozza, e helyen mintegy 4—5000 hívőt tartanak nyilván. *(XVI. köt.)*

***Regát**, a. m. királyság, a háború előtti *Románia* megjelölésére használják.

Reggio di Calabria, olasz város, (1931) 122.728 lak.

***Régiségek konzerválása.** Régiségek felületén, különösen ha a földből kerültek ki, majd mindig jelentkezik a natrium és magnézium kloridjainak és szulfátjainak pusztító kikristályosodása, amelynek terjedését a változó hőmérséklet s a levegő nedvessége önmagában is megindíthatja. Ezért az ilyen tárgyakat valamiképpen konzerválni szükséges, mert különben menthetetlenül elpusztulnak. Kivétel az ú. n. nemes rozsda (vasoxiduloxid); ez nem kíván beavatkozást. Vastárgyak tisztítására különböző módszerek ismeretesek. *Krause* a kilúgozást ajánlja, s szárítás után kiáztatást meleg kence (firnisz) és petróleumkeverékben. *Blell* a vasmaggal még bíró darabokat gyengén kiizzítja, vízben hirtelen lehűti, majd a rozsdát higított kénsavban, a maradékokat mechanikai úton (drótkefe stb.) eltávolítja. Ezután a tárgy a savmaradványok közömbösítése kedvéért lúgoldatba kerül, majd forró paraffinba. Végül száradás után a felület paraffin-benzinoldattal való bevonása következik. *Krefting* a vasmagot néhány helyen feltárva, a tárgyat horganyhuzallal tekeri körül s 5%-os nátronlúgba meríti, mire a felületen fejlődő hidrogén a vasoxidot feloldja s a redukált részek gázbuborékok alakjában eltávolodnak. Majd szerinte is paraffinnal való telítésre kerül a sor. A bronz nemes patinája a tárgyat nem bántja, ellenben a világoszöld foltokban je-

lentkező vadpatinát — leginkább ugyancsak *Krefting* eljárásával — célszerű sürgősen eltávolítani, mert az anyagot csakhamar tönkreteszi. Szerves alkotórészekből álló régiségeket (csont, fa, bőr, szövet stb.) óvatos kiszárítás után paraffinnal vagy kaucsukoldattal, gyantával, esetleg szublimáttal szokás telíteni.

Régnier, *Henri de,* francia költő és regényíró, újabb művei: *1914—1916, Poésies* (1918); *Vestigia flammae* (1920); *Flamma tenax* (1922—28); Kritikai művei: *Histoire incertaines* (1919). *Souvenirs sur Villiers de l'Isle Adam, J. Laforge, St. Mallarmé* (1931); *Lui ou les Femmes et l'amour* (gondolatok); Regényei: *L'Illusion héroique de Tito Bassi* (1916); *La Pécheresse* (1920); *Les Bonheurs perdus* (nov. 1924); *L'Escapade* (1926); *Le Voyage d'amour ou l'Initiation vénitienne* (1930). *(XVI. köt.)*

***Reguláció,** a fejlődő szervezetnek az a képessége, hogy nagyobbmérvű sérülés, sőt esetleg részekre való tagolás esetében a sérült rész is teljes és harmónikus lénnyé fejlődhetik, ill. egészülhet ki. Lényegében tehát azonos a regenerációval, de eltér tőle abban, hogy R. esetén nem szorosan vett újraképzéssel van dolgunk, hanem a folyamat úgy megy végbe, hogy a hiányzó részek szerepét a szomszédos területek veszik át, ezekét ismét a szomszédjaik és ez így folytatódik mindaddig, míg az egész hiány pótolva nincs.

Rehmke, *Johannes,* német filozófus, megh. Marburg a. d. Lahn, 1930 dec. 23. Utolsó művei: *Grundlegung der Ethik als Wissenschaft* (1925); *Gesammelte philosophische Aufsätze* (1928). *(XVI. köt.)*

Reich *Koppel* főrabbi, a magyar felsőház legidősebb tagja, megh. 1929. szept. 21. *(XX. köt.)*

***Reichenbach,** *Hans,* német filozófus, szül. Hamburg, 1891 szept. 26. 1926 óta tanár Berlinben. Művei: *Relativitätstheorie und Erkenntnis a priori* (1920); *Axiomatik der relativischen Raum-Zeitlehre* (1928); *Atom und Kosmos, das physikalische Weltbild der Gegenwart* (1930); *Ziele und Wege der heutigen Naturphilosophie* (1931).

Reicher, *Emanuel,* német színész, megh. Berlin, 1924 máj. 15. *(XVI. köt.)*

Reimers, *Georg,* német színész, 1925 óta a bécsi Burgtheater főrendezője. *(XVI. köt.)*

Reims, franciaországi város, (1931) 112.820 lak. A világháborúban 13.806 háza közül 8625 teljesen elpusztult, a többi megsérült. A pezsgőgyártás középpontja, R.-ban és környékén 1929—30. 17 millió üveg pezsgőt állítottak elő.

Rein, *Georg Wilhelm,* német pedagógus, megh. Jena, 1929 febr. 20. *(XVI. köt.)*

Reinach, *Salomon,* francia klasszikus filológus és régész, megh. Párizs, 1932 nov. 5. Utolsó művei: *Lettres à Zoé sur l'histoire des philosophies* (1926—27, 3 köt.); *Mélanges d'archéologie et d'histoire Amalthée* (1931). *(XVI. köt.)*

Reinach, *Théodore,* francia történetíró, megh. Párizs, 1928. *(XVI. köt.)*

***Reinacher,** *Eduard,* író, szül. Strassburg, 1892 ápr. 5. Verseiben, drámáiban és regényeiben igyekszik a német nyelvet a román befolyástól mentesíteni. Művei: *Todes Tanz* (1924); *Runold* (1925); *Die Versuchung am Kreuz* (1927); *Silberspäne* (1931). *Der Narr mit der Hacke* és *Die Löwin und der General* c. hangjátékokat is írt.

Reiner *János,* jogtudós, a budapesti egyetemen az egyházjog tanára, újabb művei: *I. A királyválasztás és az ú. n. trónfosztó nemzetgyülési törvény, II. A király- és dinasztiahűség a magyar történelemben* (1926); *Regék és történetek ciklusából* (költemények, 1926); *A katolikus és nemzeti királyság* (1927); *A királyi hatalom átvétele* (1930); *Hazajön a király* (költemények, 1930); *A jogtudományi irodalom fejlődése* (1930); *A mai államjogi alakulatok jogalapja* (1931); *És megszólal az Úr . . .* (1931); *A szentszívű asszony* (1931); *Katonai Mária Terézia-rend* (1933). *(XVI. köt.)*

Reinhardt, *Max,* osztrák rendező, 1932. lemondott berlini színházainak igazgatásáról, 1933. teljesen visszavonult mint rendező is. R. a naturalista színjátszással ellentétben, ismét a képzelet tarka játékát érvényesítette. A színpadra színt, fényt, zenét és táncot vitt és nagyszerűen tudott tömegjeleneteket alkalmazni. *(XVI. köt.)*

Reiniger, *Otto,* német festő, megh. Stuttgart, 1909 júl. 24. *(XVI. köt.)*

Reinke, *Johannes,* német botanikus, megh. Preetz, 1931 febr. 25. *(XVI. köt.)*

Reiter, *Joseph,* osztrák zeneszerző. Újabb műve: *Goethe szimfónia* (1931). *(XVI. köt.)*

***Reiter** *László,* grafikus, szül. Budapest, 1894. Főkép fametszeteivel keltett föltűnést, 1930. olasz állami aranyérmet kapott a monzai kiállításon. Számos díszes kiadványt illusztrált és rendezett sajtó alá.

Rejtő *Sándor,* technikus, író, műegyetemi tanár, megh. 1928. A M. Tud. Akadémia 1925. a Rákosi Jenő-díjjal tüntette ki. *(XVI. és XX. köt.)*

Rejtő *Sándor,* orvos, a Pázmány Péter Tudományegyetemen a fülgyógyászat ny. rk. tanára. A Szent István Akadémia tagja. Új műve: *A fülgyógyászat kézikönyve* (1923.) *(XVI. köt.)*

Reklám, az ipar és kereskedelem azon tevékenysége, amellyel új termékét vagy árúját akarja meggyőzően megismertetni. Az érdeklődést, a figyelmet tartósan felhívni, az egyén és tömegek tervszerű befolyásolásával és cselekvésük irányításával az áru eladását, a forgalom fokozását elérni. Vagyis a R. vevőket akar szerezni és a bizalom megnyerésével a vevőket meg akarja tartani.

A R. ma a társadalmi, szociális, higiénikus és kultúrális előrehaladásnak egyik legfontosabb tényezője. A R. új vágyakat, szükségleteket teremt, irányítja és fokozza a fogyasztást. Az emelkedő fogyasztás pedig

fokozza a termelést, a fokozott termelés végül jólétet teremt.

A R. eszközei az élőszó, az írás, a rajz, a szín, a forma, a fény. De a modern magángazdaság, az újszerű üzlettudomány, hogy R.-sikert, forgalmi eredményt elérjen, felhasználja a tudomány, a művészet és az ipar majdnem minden ágát és kipróbált eredményeit.

A R. szakemberei tökéletes szervezéssel és a R.-cél érdekében álló módszerekkel megalkották magát a R.-tudomány és művészet rendszerét is, amely a következőképpen tagozódik: Közgazdaság: áru-, üzem- és piacvizsgálat. Jog: versenytörvény, védjegytörvény, szerzői jog, sajtótörvény, kereskedelmi jog stb. Lélektan: tömegek lélektana és vevővizsgálat. Etika: mindenkor igazságot a R.-ba. Matematika: állandó kalkuláció, költségvetés és a R. eredményének ellenőrzése. Nyelvészet: az értelmes, világos és helyes nyelvhasználat. Több nyelv ismerete. Művészi szempontból: a rajzok és festmények, plakátfestészet, hirdetés, árjegyzék, csomagolás stb. rajzok. Szövegező művészet: hirdetés, körlevél, árjegyzékszövegek. Építőművészet: üzletházak, üzletberendezések, portálék, kiállítási épületek. Díszítőművészet: kirakatrendezés, árukirakás stb. A nyomda-, asztalos-, építő- stb. iparokat egész új irányba indította el a R. A R. eszközei végigkísérnek bennünket mindenütt, az utcán, plakátokon, aszfalton, kirakatban, közlekedési eszközökön, világítótesteken, otthon, újságban, körlevélben, munkahelyen, áruajánlás, telefon, szórakozóhelyeken, filmbemutatásokon stb. *(XVI. köt.)*

***Reklámgrafika,** az ábrázoló és díszítő grafikának minden neme, amely az üzleti propagandát szolgálja. Idetartozik tehát a plakát, a művészi alakítású hirdetés, az üzleti levelek hasonló alakítású fejdíszei, amennyiben a grafika eszközeivel készülnek. A mai üzleti élet egyre fokozottabb mértékben veszi igénybe a R.-t, amelynek szolgálatába gyakran a legjelesebb művészek is állanak, a R. színvonala ennek következtében az utolsó évtizedekben jelentékenyen emelkedett. Különösen a mozgóképszínházak plakátjai adnak alkalmat a bőséges gyakorlatra. Nálunk különösen *Bortnyik* Sándor, *Berény* Róbert és *Pólya* Tibor művelik a R.-t.

Reklámvilágítás. A fényreklám újabban rendkívüli tért hódított s a világvárosok éjszakáját sokszínű, néha művészien ötletes elrendezésével felderíti. A régebben is használt színes izzókörték szavakba, figurákba való csoportosítása mellett ma többnyire hosszabb-rövidebb csövekkel világítanak. Egész épületeket lehet ezekkel bekeretezni. A modern R. főeszköze az ú. n. *kisülési-cső (Geissler-cső, neon-cső, Moore-fény)*, melyben igen sok kisnyomású gáz v. gőz van bezárva s ennek végeiben izzított fémelektródok beolvasztva (katód és anód). A készüléken átbocsátott elektromásáram kisülésének hatása okozza a gáz szerint különböző színű fényhatást. A leggyakrabban használt neongáz pl. narancsvörös, a higanygőz zöld, neon és higanygőzkeverék kék, a nátriumgőz sárga fényhatást ad. A leggyakrabban használt neon (Ne) nemes gáz, mely az argonnak forró, folyékony levegővel való cseppfolyósításánál gázalakban válik ki. A neoncsöveket maximálisan 5 m hosszban gyártják. Ennél hosszabb csöveket darabokból toldanak össze a reklámtárgy számára. Néha a csövek egymásra csavarodva készülnek, különböző színhatást előidéző gázokkal megtöltve, v. az egyes csöveket válaszfallal ellátva töltik meg különböző gázokkal, hogy 2—3-féle színű világításban hatásosabbak legyenek. Az összes csövek egy áramforrásból 3—3500 voltos váltakozóárammal táplálkoznak párhuzamosan kapcsolva. Ezt a nagyfeszültségű áramot a városi hálózati áramból transzformátor közbeiktatásával nyerik oly módon, hogy a primér oldalon van a hálózat, a szekundér oldalon pedig a neon-cső. Ezeket a csöveket általában 3 színben készítik: narancsvörös, világoskék és zöld. A csövek áramfogyasztása átmérőjüktől függ. Pl. egy 18 mm átmérőjű és 4 m hosszú neon-cső 350 wattot fogyaszt. Intenziv fényhatása folytán az izzólámpáknál gazdaságosabb.

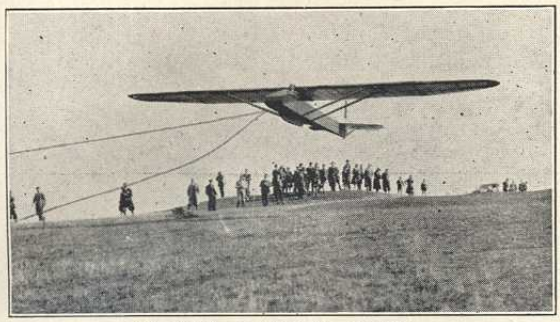
Idetartoznak még a *vándorló-írás* (mozgóújság, pl. nálunk az Oktogon-téren), a különböző mozgatott figurák (csillagok, forgókerekek stb.), konturvilágítás, pillanatnyilag feltűnő világító írásjelek stb. Amerikában a felhőkarcolók nagyszerű R.-sal vannak ellátva. Berlinben van egy R.-i készülék üzemben, mely reklámszövegeket vetít a felhős égboltra. *(XVI. köt.)*

Rekordok l. *Atlétika. XXI. köt.*

Relativitás elmélete. Az általános R. a Riemann-geometria segélyével a gravitációt geometriailag értelmezi, Weyl, Eddington, Einstein és mások megpróbáltak a R.-nek betetőzéseképpen olyan *egységes térelméletet* kidolgozni, amelyben az elektromosság is a tér geometriájából származtatható. Az eddigi megoldások azonban még nem kielégítőek. *(XVI. köt.)*

Relle *Pál*, író, színházi kritikus, újabb művei: *Meister der Baukunst: Béla Málnai* (Genf, 1931.); *A nagy siker* (1934); *Csend* (Gustl wartet auf Helena), (színmű 1933. Berlin, Lessing Theater); *Ének a búzamezőkről* (népdráma Góth Sándorral, 1935. Nemzeti Színház). *(XX. köt.)*

***Remarque,** *Erich Maria*, német író, szül. Osnabrück, 1898 jún. 22. Berlinben újságíró volt, elbeszéléseket, tárcákat írt. Világhírűvé *Im Westen nichts Neues* (1928) c. regénye tette, amelyet csaknem a világ minden nyelvére lefordítottak és egyedül német kiadásában egy millió példányban fogyott el. Ennek folytatása: *Der Weg zurück* (1931). Magyarul megjelent művei: *Nyugaton a helyzet változatlan* (1929), *És azután . . .?* (1931).

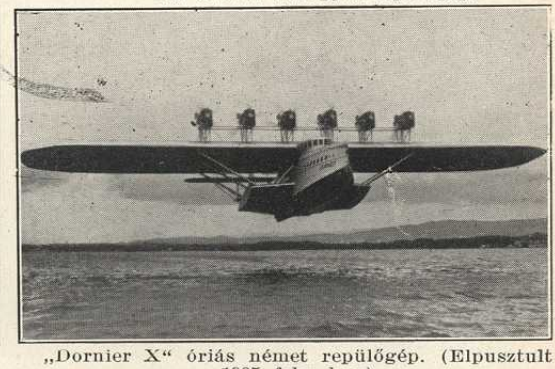
Vitorlázó repülőgép startja

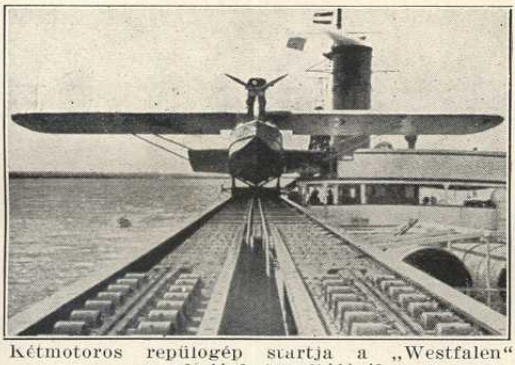
La Cierva autogyro-repülőgépe

A Mollyson-Jonnson világrepülő házaspár óceánrepülő sportgépe

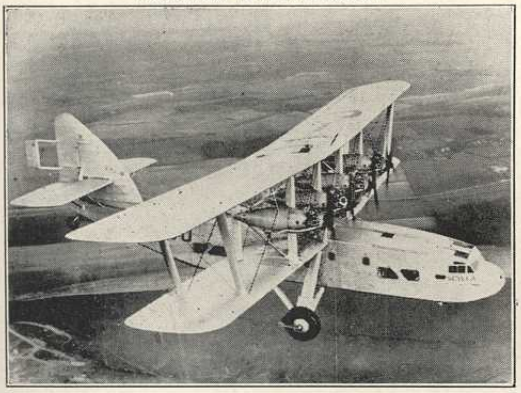
„Dornier X" óriás német repülőgép. (Elpusztult 1935 febr.-ban)

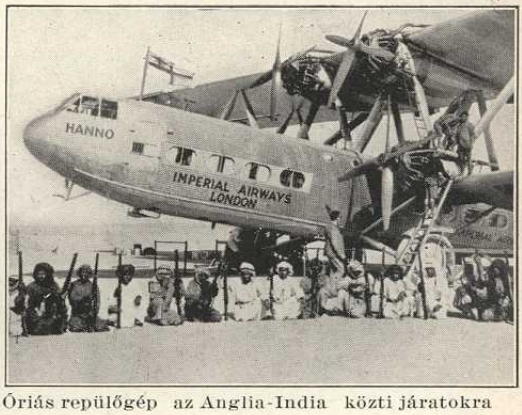
Kétmotoros repülőgép startja a „Westfalen" anyahajó katapultájáról

Teherszállító repülőgép

„Short Scylla" óriás angol repülőgép (39 utas, 4 pilóta és gépész)

Óriás repülőgép az Anglia-India közti járatokra

OSZ SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

Reményi *József*, szobrász- és éremművész, az Orsz. Iparműv. Iskola tanára. *Léda*, *Nyilasok* és *Súlydobó* szobra a Szépműv. Múz.-ban, sok érme Budapest több múzeumában. Ő alkotta a 32. gyalogezred domborművét (1929) és a városligeti Arany János-pad reliefjét (1934). *Táncoló* c. bronzszobra a főváros birtokában van. *(XVI. köt.)*

Remsey *Jenő*, festő, *A szent család* c. festménye az Új Magyar Képtárba került. Újabban gobelinjeivel keltett feltűnést. *(XX. k.)*

Renard, *Georges*, francia író, megh. Párizs, 1930. okt. 17., újabb művei: *Les Répercussions économiques de la guerre actuelle sur la France* (1917), *Le Travail dans l'Europe moderne* (1920), *La Vie chère* (1921), *A travers les régions de France* (1924), *Le Travail dans la préhistoire* (1928). *(XVI. köt.)*

Rendjel. *Magyar érdemkereszt.* Az 1923 jún. 19. kelt kormányzói elhatározás nálunk a magyar érdemkeresztet és érdemérmet létesítette, az 1932 május 17-i kormányzói elhatározás a vonatkozó alapszabályokat módosította. Ez érdemkeresztnek öt osztálya van; az elsőosztályú adományozásával nagyméltóságú címzés jár. *(XVI. köt.)*

Rendkívüli pótlék, l. *Szükségadó.*

Rendőrség, l. *Rendőrség, (XVI.* és *XX. k.)* és *Államrendőrség, (XXI. köt.)*

Rendtörvény, l. *Állam elleni bűncselekmények, XX. köt.*

Renk, *Friedrich*, német orvos, megh. Drezda, 1928 jún. 27. *(XVI. köt.)*

***Renn,** *Ludwig* (valódi nevén Arnold Friedrich *Vieth von Golssenau)*, német író, szül. Drezda, 1889 ápr. 22. Háborús élményeit és tapasztalatait *Krieg* (1928) c. megrázó könyvében írta meg. (Magyarul: *Háború*, 1929.) Később a kommunista párthoz csatlakozott, amit *Nachkrieg* (1930) c. művében mond el. Oroszországban is járt. *Russlandfahrten* 1932.

Renner, *Karl*, osztrák szociáldemokrata politikus, 1931 ápr. 30. a nemzetgyűlés elnöke lett. 1933 márc. lemondott a parlament elnökségéről, emiatt alkotmányjogi konfliktusok támadtak és nem volt, aki a parlamentet összehívja. Ezzel kezdődött meg voltaképpen a parlamentnélküli kormányzás Ausztriában. *(XVI. köt.)*

Rennes, francia város, (1931) 88.659 lak.

***Rensi,** *Giuseppe*, olasz filozófus, szül. Villafranca, 1871 május 31. 1919—34. a genovai egyetem filozófia professzora. Croce szenvedelmes ellenfele, antiidealista, szkepticista és materialista. Főbb művei: *Apologia dell' Ateismo* (1925); *Apologia dello Scettisismo* (1926); *Lineamenti di Filosofia scettica* (1919); *Spinoza* (1929).

***Répcevis,** kk., Sopron vm., csepregi j., (1930) 848 lak. *Káptalanvis* kk. és *Nemesvis* kk. egyesüléséből keletkezett 1928.

***Repülőbombák,** a világháborúban kerültek alkalmazásra. Kezdetben a repülők tüzérségi gránátokat dobtak, később azonban a nagyobb találati valószínűség elérése végett külön repülőbombákat szerkesztettek. A legcélszerűbbnek az ú. n. cseppalakú repülőbombák bizonyultak, mert légellenállásuk aránylag a legkisebb lévén, a nehézségi erőt hajtóerő gyanánt legjobban ki lehetett használni. A bomba farkrészén csavarodó szárnyakat helyeznek el, hogy a bomba tengelye körül forogjon és ezáltal a találást megnehezítő ingásoknak ellenálljon. A kívánt hatásnak megfelelően élő célok ellen 12—20 kg-os, szilárd célok ellen (hidak, gyárak, erődítések) 200—500 kg-os, páncélozott hadihajók ellen 2000—3000 kg-os bombákat használnak. A bomba súlyának fele a robbanótöltésre (trotyl, ekrazit stb.) esik.

Repülőgép. A repülés az utolsó években a motor- és anyaggyártási technika rohamos fejlődése alapján jelentékeny haladást tett, nemcsak az egyre tökéletesedő szerkezet, hanem a biztonság tekintetében is. Az angol statisztika szerint (1932) a közúti villamos és vasútnál 108 ezer km-re, az autobusznál 260 ezer km-re, a taxiforgalomban 447 ezer km-re jut egy halálos baleset, míg a rendes légi forgalomban csak 1520 ezer km-ként kell egy halálos balesettel számolnunk.

A motoros R.-ek ez idő szerint 2 csoportra oszthatók: a katonai (felderítő-, vadász-, bombavető-, csapatszállító-, iskola-, csata-R.) és a polgári (forgalmi, posta-, iskola- és sport-) R.-ekre. A háború után a győztes államok, főleg a katonai célok szolgálatára való R.-ek fejlesztésére és szaporítására törekedtek. Németország az 1926-i párizsi *légügyi egyezmény* következtében a fegyverkezés korlátozása miatt a közlekedési R.-ek gyártására vetette magát s ebben főleg a *Junkers* (Berlin) és *Dornier-* (Friedrichshafen) gyárak fejtettek ki világraszóló irányító működést fémrepülőgépeikkel. Ma a kontinens léghálózatának 65—70%-át Németország bonyolítja le a legnagyobb kényelemmel berendezett utasszállító gépein. A gyártás igen kiterjedt úgy a szárazföldi, mint a tengeri (hidroplán) repülés céljaira. 1925. Amundsen *Dornier-Wal* géppel repülte át az északi sarkot. (A gép jelenleg a müncheni Deutsches Museumban van.)

A mai R.-eket általában víz- és léghűtéses robbanó- és azonkívül Diesel—Junkers nyersolajmótorok hajtják. A motorokat újabban a vastag szárnyakban helyezik el (légellenállás csökkentés, hozzáférhetőség). Főleg a Dornier-gépek ilyenek. Nagy gépegységeket gyártanak. 1931-ben Stainforth angol repülő *Supermarine S. S. B.* talpas hidroplánnal 658 km/ó. sebességi rekordot állított föl 2300—2500 lóerős gépével (Rolls-Royce-motor.) Teljesítmény-egységsúlya 300 gr/HP volt a mótornak, a motor összsúlya 693 kg. De készítenek ma 3000 lóerős motorokat is Amerikában. A Junkers-Diesel-motorok előnyei az olcsóbb fűtőanyag, kisebb tűzveszély, nagyobb akciórádiusz, de hátránya az, hogy a teljesítményegységsúly nagyobb, mint más mótornál (1·2—1·4 kg/lóerő). Az állítható légcsavarokat és rétegszárnyakat (slot) is al-

kalmazzák újabban, ezek duraluminiumból vagy rozsdamentes acélból készülnek (főként tengeri hidroplánoknál). A nagy nemzetközi vonalakon a légiforgalomban a többmótoros, nagy kényelemmel berendezett óriás R.-ek kerülnek túlsúlyra (*Junkers G 38* 3200 lóerővel), melyeknek vastag szárnyaik vannak (*Csupaszárnygép*) 24—26 tonna súllyal. Ilyenek pl. az angol *Hannibal* (40 utas, 195 km/óra seb., 2000 lóerős motor), az amerikai Douglas, *Fokker F 32*, *Boeing*, *Sikorszky* R.-ek. Az ilynemű utasszállítógépek közt a legnagyobb volt a német Dornier-féle *Do X*, 12 db mótorral, 8000 lóerős óriás úszótörzses hidroplán, mely egy ízben (1924) 167 utast szállított, 48 m fesztávolságú, 40 m hosszú volt. A hajótér 3 fedélzetre oszlott. a legfelső a parancsnoki fedélzet (vezető-, parancsőr-, navigációs tiszt, gépcentrálé és segédgépek). Az alatta levő az utastér (bar, dohányzó, kabinok, társalgó, konyha, éléstár, toilette). Ez alatt volt végül a 7 üzemtank 46 t, maximálisan 54 t volt, melyből 30 t esett az üres súlyra és a felszerelésre. 1930-ban Friedrichshafenből Lisszabonba, 1931. onnan Dél-Amerikába és New Yorkba repült és 1932. tért vissza Berlinbe. Ez a R. 1935 márc. 1-én. egy kényszerleszállásnál elpusztult. A kis magán-(sport-)R.-ek gyártása is nagy lendületet vett. A német Focke-Wulf-(Bréma), az angol és amerikai gyárak vezetnek e téren. Nálunk a Weiss Manfréd-gyár saját konstrukciójú kis sportgépei (*Heinkel*, *Fokker-*, *Jupiter-*, *Siemens*-mótorok) a Műegyetemi Sportrepülők Egyesülete (*Bánhidi* Antal és *Lampich* Árpád iskolagépei és a *Gerle* — mely Északi- és Földközi tengeri utakat tett — jelentősek.) úgyszintén a Lingel-bútorgyár mótornélküli vitorlázó sportgépei külföldön is elismerésben részesültek. Külföldön a sport repülőgépek egységára is ma már elég szerény, az ú. n. „Népi R.-ek" ára 2—3000 birodalmi márka közt van. Ezek sebessége 120—160 km/óra.

Különleges alkalmazása a R.-nek a postaszolgálatban az *Ernst Heinecke*-féle (Warnemünde) *Katapulta* R. (500 lóerő, 12 m hosszú, 17 m fesztávolság, e t súly). Ezt a gépet a Norddeutscher Lloyd „Bremen" luxushajója fedélzetén magával viszi new yorki útjában s az amerikai szárazföldtől kb. 1000 km-re a R. a hajóról előre startolva a postát nagy időmegtakarítással továbbítja a gőzös megérkezése előtt New Yorkba.

A modern különleges R.-ek a *helikopter* és az *autogyro*. Ezek azonban ma még nem kiforrott típusok s csak jelentős eredményű kísérletek jelzik bennük a jövő R.-ét. Ezek azt a követelményt igyekeznek megvalósítani, hogy a R. „helyből" (vagy legalább is kis nekifutással) emelkedhessen föl és egy meghatározott pontra majdnem függőlegesen szállhasson le. (Ez fontos a kis repülőtér, szűk startoló hely miatt, pl. repülőgép-anyahajó) s ezenkívül a magasban egy helyben lebegni tudjon. Ezt a célt függőleges csuklós tengely körül forgó szélmalomlapátokkal érik el, mely az emelkedést a légáramlás felhajtó ereje által eszközli, míg a vízszintes tovahaladás a rendes mótoros propeller révén megy végbe. (*Curtis*, *Cierva*, *Berliner*, *Pescara*, *Petróczy*, *Kármán*, *Zurovec*, *Schwachulay*). Ilyen géppel eddig csak a spanyol *Ciervanak* sikerült 12 km-en túl repülni (1924). A svájci *Oemichen* (1931) 70—80 m-re függélyesen felemelkedett és símán visszaereszkedett a földre. Hasonlóan jelentős sikert ért el az olasz *Ascanio* is (1931) vízszintes és függélyes tengelyű kombinált légcsavarokkal. A spanyol Cierva 1928. autogyrojával london—párizsi utat tett és 1930-ban ismételten átrepülte a csatornát. Csaknem függélyesen (85 fok szög alatt) szállott le vele. Gépét az angol kormány megvette. Az angol *De Hillam*-gyár (1932) utasszállító autogyrot készített (105 lóerős, 20 m nekifutással 165 km/ó. seb.), a német *Focke-Wulf* (1932) ú. n. repülőautót, mely a földön összecsukható rotorjával országúti autónak is használható, (100 lóerős, 612 kg mótorsúly, 165 km/ó. seb.)

A sztratoszféra-R. is a különleges típusok egyike, melynek révén legújabban a rakétamótor (l. o.) fejlődésével napiproblémává vált a (*Piccard*, *Junkers*, *Farman*, *Guerhaes*) 10—20 km magasságban való repülés gondolata. A földön eddig elért legnagyobb R.-sebességnél (*Stainforth*, 1931, 657 km/ó. és Fr. *Angello* a Garda-tó fölött 2500 lóerős (1933) *Machi-Castaldi*-gép 683 km/óra) sokszorosan nagyobb sebesség érhető el az ellenállásmentes sztratoszférában. A pilóta és a mótorellátás és sok más igen nehezen megoldható kérdés egyelőre gátat vet ennek a lázas törekvésnek.

Néhány eseményt és rekordot közlünk az utóbbi évek diadalmas teljesítményeiről, mely itt-ott katasztrófákkal és véráldozatokkal is járt. Az Atlanti és Csendes Óceán hősi repülései tovább folytatódtak, melyet *Lindbergh* amerikai nyitott meg elsőnek 1927. Newyork—párizsi útjával (5800 km 33 óra alatt) 200 lóerős Wright-gépével.

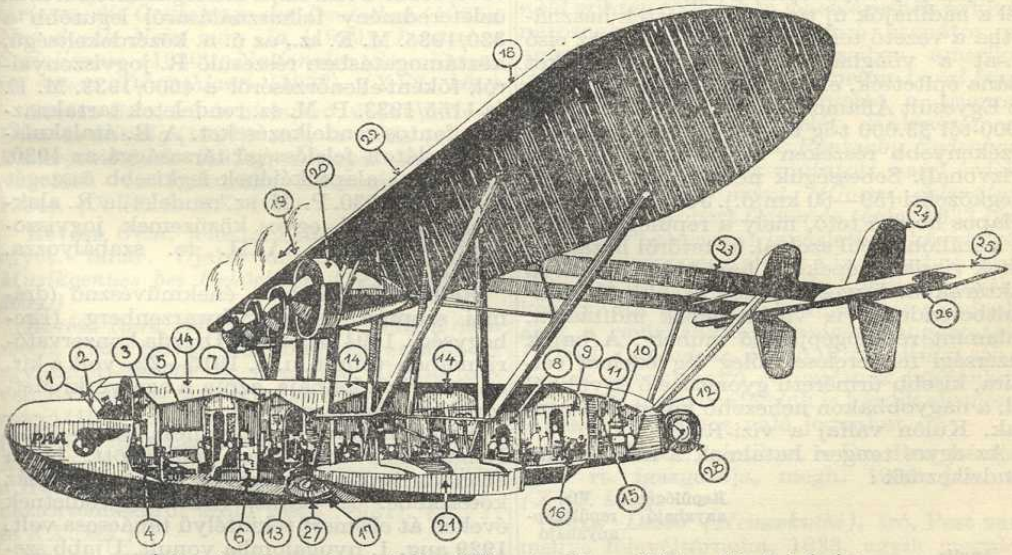
1931. *Endresz* és *Magyar* honfitársaink a Justice for Hungary-n Lockhead-Sirius 425 lóerős géppel Harbour Grace-ból Bicskére repültek (Budapest mellett), 5600 km-t 26 óra alatt téve meg. (Endresz később Bittaival együtt Rómába tett repülőútja végén 1932 máj. 21. lezuhant és szörnyet halt.)

Kidston angol 1931-ben Angliából Capetownba repült 6 nap alatt (12.000 km). *Miss Amy Johnson* Lympuéből Oroszországon, Szibérián keresztül Tokióba a 11 ezer km utat 10 nap alatt repülte át (két kényszerleszállással). 1932 júl. 22—nov. 9-ig a német *Gronau* a Föld körül 40.000 km utat tett meg. 1932. a magyar repülők közül hősi halált haltak: *Endresz* György, *Bittai* Gyula, *Kaszala* Károly, *Bessenyei* Gyula, *Urbacsek* Sándor, *Nagy* Zoltán és *Galamb* Gusztáv pilóták 1933. *Bánhidi* Antal és *Bisits* Tibor Földközi tengeri útja a *Gerlé*-vel. *Willey Post* New Yorkból indulva körülrepüli a Földet (hét

nap alatt). Italo *Balbo* olasz légügyi miniszter rajrepülése 1933-ban 24 géppel *(Savoia Marchetti* kétmótoros úszótörzses hidroplán) Orbetello—Amsterdam—Izland—Csikágó — New York—Azori-szigeteken át vissza Olaszországba. (Ketten meghaltak, két gép elpusztult.) *Lord Clydesdale, Mac Intyre, Blacker* és *Bonnet* angol pilóták két gépen átrepülnek a Mount Everesten. Ugyanezt megismételte 1934. *Etherthon* angol ezredes, azonban a leszállásra, az óriási akadályok folytán még kísérletet sem tehetett.

A világrekordokat a R. terén felében Franciaország érte el. Távolság zárt körben: *Bossut, Not* és *Rossi* (1932) franciák 10.601 km. 2000 m-re szállított legnagyobb terhelés, *Antonini* olasz (1930) 10 t. Időtartam zárt körön (benzinpótlás nélkül): *Lees* és *Brossy* (Amerika) 1931-ben 84 óra 32 perc. Sebesség: (1933) Francesco *Angello* olasz 683 km/óra. Magasság : F. *Uwins* angol (1932) 13.404 m. Legújabban a R.-ek terén a *fark nélküli géppel* folynak jelentős kísérletek (Alexander *Lippisch, Rhön-Rossitten),* melyet *repülő háromszög*-nek is hívnak. Hasonló az orosz *Cseranovszkij* parabola-R., az angol Hill *Pterodaktylusa* stb. A repülő háromszög egyfedelű, vastag szárnyprofillal, melyben a törzs (hol a vezető és kísérete van) csaknem elenyészik. Előnyei: kis erőszükséglet (a farok hiánya folytán kis légellenállás), olcsó gyártás. Mint magánsport-R.-et a jövő gépének tartják.

Repülőgépek harci felszerelése. Már a világháború előtt is foglalkoztak könnyű géppuskáknak a R.-ekbe való beépítésével, azonban ezek az akkor még gyenge gépek a géppuskák és lőszer túlsúlyát csak repülőtulajdonságaik veszélyeztetésével bírták volna el. 1915 nyarán jelent meg az első felfegyverzett harci R. Először védelmi célokra építettek be a megfigyelő ülésébe géppuskát, amely körszerűen volt mozgatható, minden irányban a lőirány és lőtáv szerint. Az együléses harcigépeknél, miután a megfigyelőt elhagyták, a pilóta maga kezelte a géppuskát, amely a R. előrészébe *mereven* volt beépítve. A géppuskával tehát csak oly célra lehetett lőni, amely a repülés irányában volt s így a pilóta az egész R. irányításával célzott a géppuskával. A mereven beépített géppuskák eleinte a szárnyfelületek fölött voltak elhelyezve és így a légcsavarkör fölött lőttek át. Az ilyen géppuskákat azonban igen nehéz volt kezelni, lőszerhiány vagy üzemzavar a légi harc beszüntetésére vezetett. A francia *Garros* először alkalmazott a mótorházra beépített és így a légcsavarkörön át lövő géppuskát. A légcsavart az esetleg hozzáütődő lövedékekkel szemben acélvédőkkel látták el. A műszaki továbbfejlesztés során a németek szerkesztettek *(Fokker)* egy géppuskavezérlő művet, amely a géppuska működését a légcsavar, illetve a mótor működésével akként hozta összeköttetésbe, hogy az elsütés csak akkor volt lehetséges, ha a légcsavarszárny nem állott a cső előtt. Tehát a géppuska lövedékei a légcsavarszárnyak

Óriás hidroplán a pánamerikai repülőforgalom lebonyolítására, 48 uta részére

1. Hely a személyzet 4 embere számára. Itt találhatók az összes navigációs műszerek. 2. Főellenőrzés, amelyet a pilóta kezel. 3. A második pilóta kezeli a segédellenőrzést. 4. Rádiófülke. a rádió és szikratávíró legmodernebb készülékeivel fölszerelve. 5. Mahagónifa-burkolatú utasfülkék. 6. Express- és légiposta-kamra. 7. Utasfülkék közvetett világítással. 8. Mosdófülke közvetett világítással. 9. Dohányzó-szoba. 10. Büffé. 11. Elektromos kályhák. 12. Elektromos hűtőkészülékek. 13. Fűtőberendezés. 14. Vészkijáratok. 15. Bejárat. 16. Néhány másodperc alatt felfújható mentőcsónakok. 17. Fémből készült burkolat. 18. A hordfelület, amely 37 m. hosszú. 19. A mótorok. 20. A mótorok különleges takarója, amely munkaképességüket növeli. 21. A pontonok mindegyikében közel 1 tonna mótorbenzin van. 22. A hordfelületekbe beépített benzintartályok. 23. Összeköttetés a kormányfelületekhez. 24. Kormánylapát. 25—26. Stabilizátorok. 27. A farokkereket (28) hidraulikus prés emeli és süllyeszti.

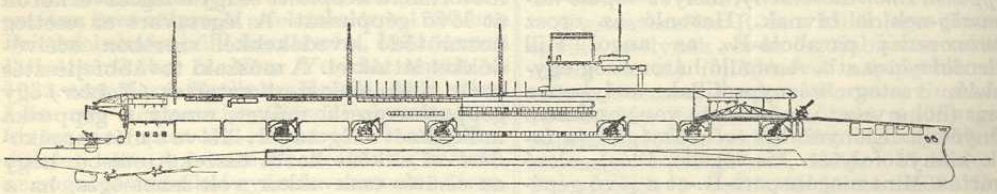
között haladnak át a nélkül, hogy azt megsértenék. A R.-et azonban oldal- és hátirányból jövő támadások ellen is védeni kellett, tehát erre a célra csak oly géppuska volt alkalmas, mely mozgatható és minden irányban beállítható. Ez a *mozgathatóan beépített*, ú. n. *megfigyelő géppuska* a törzsbe körsínen volt beépítve és a megfigyelő kezelte. A kilövést a gép kiálló részei (gépfarok, szárny és kormányfelületek) befolyásolták, ezért nagyobb gépeknél több géppuskaállást építettek be. Újabban a tűzfölény biztosítására a megfigyelő géppuskák párosával (ikergéppuskák) kerülnek beépítésre. A R. géppuska tűzgyorsasága percenként 1000 lövést is elérhet (Vickers-rendszerű „F" géppuska). A géppuskalőszer célja szerint — rendes géppuskalőszeren kívül — lehet *acéltüskés* lövedék, mótorok és acélfelületek ellen, *gyujtó*-lövedék, amely a röppálya alatt meggyullad, benzintartály ellen; *nyomjelző* lövedék, mely a cső elhagyása után mint egy izzó vonal, vagy füstszál jelzi a röppályát. *(XVI. és XX. k.)*

***Repülőrekordok.** l. *Repülőgép, XXI. köt.*

***Repülősport,** kizárólag sportszempontból űzött repülés elnevezése, ellentétben a hivatalos légiforgalommal. R. nemcsak repülőversenyt, hanem a magán-repülés minden formáját jelenti. Ide tartozik a vitorlázórepülés és az ejtőernyőugrás is. Sportrepülőgép alatt kisebb, 1200 kg-nál nem súlyosabb 1—2 üléses repülőgépek értendők. Magyarországon a *Műegyetemi Sportrepülő Egyesület* a sportrepülők egyesülete. Párizsban nemzetközi egyesület is van, melynek neve: *Fédération Aëronautique Internationale.*

Rerrich *Béla*, építő- és kertművész, megh. 1932 febr. 23. *(XX. köt.)*

Részvénytársaság. R.-i jogunk nagyjában ma is az 1875 : XXXVII. tc.-be foglalt kereskedelmi törvény részvényjogának felel meg. Reformtörekvések voltak s vannak és novellajavaslatok készültek, de tető alá nem kerültek. Részvényjogunk inkább rendeleti módosításokon ment át, így a kereskedői mérleg valódiságának helyreállításáról a

„Courageous" repülőgép-anyahajó (angol, 22.500 t, 52 repülőgép, 57·5 km/ó).

***Repülőgép-anyahajók,** a repülés fejlődésével a hadihajók új típusaként jöttek használatba a vezető tengeri hatalmaknál. Az első R.-at a világháború alatt, a többieket utána építették, elsősorban Anglia, Japán és az Egyesült Államok. Nagyságuk különböző: 7000-től 33.000 t-ig terjed, vértezetük a legérzékenyebb részeken a 150 mm-t is eléri (vízvonal). Sebességük néha a cirkálókét is megközelíti (50—60 km/ó.). Jellegzetességük a lapos hosszú tető, mely a repülőgépek fel- és leszállóhelyéül szolgál. E tetőről hatalmas liftek viszik a gépeket a hajó belsejében levő raktárakba. Egyes hajókon ezenkívül katapultberendezés is van a gépek indítására, valamint repülőgépjavító műhely. A hajók tüzérségi felszerelése, főleg légvédelem céljaira, kisebb űrméretű gyorstüzelő ágyúkból áll, a nagyobbakon nehezebb lövegek is vannak. Külön válfaj a vizi-R.-é.

Az egyes tengeri hatalmak a köv. R.-kal rendelkeznek :

	Repülőgép-anyahajó	Vízi-repülőgép-anyahajó
Anglia	6	2
Franciaország	1	1
Japán	5	2
Olaszország	—	1
Amerikai Egyesült Államok	6	1

A legnagyobbak az Egyesült Államok *Saratoga* és *Lexington* nevű R.-i, amelyek egyenként 35.000 t-júak, 90 üzemkész és 45 leszerelt repülőgépet képesek befogadni. 7000/1925. P. M. sz., a mérlegkészítésről és az üzleteredmény felhasználásáról legutóbb a 330/1935. M. E. sz., az ú. n. közérdekeltségű, köztámogatásban részesülő R. jogviszonyairól, főként ellenőrzéséről a 4600/1933. M. E. és 1155/1933. P. M. sz. rendeletek tartalmaznak fontos rendelkezéseket. A R. átalakulását korlátolt felelősségű társasággá az 1930. évi V. tc., alaptőkéjének legkisebb összegét a 158.325/1930. P. M. sz. rendelet, a R. alakjában működő egyes közüzemek jogviszonyait az 1930 : XVIII. tc. szabályozza. *(XVI. köt.)*

***Rethberg,** *Elisabeth*, énekművésznő (drámai szoprán), szül. Schwarzenberg (Érchegység). 1894 szept. 22. Drezda konzervatóriumában tanult, u. o. 1915—22. volt a kir. opera primadonnája, azóta a new yorki Metropolitan Opera csillaga.

Réthei Prikkel *Lajos*, színész, 1921—22. a Renaissance Színháznál működött, innen azonban ismét visszatért a Magyar Színház kötelékébe. Az Orsz. Színészegyesületnek éveken át elismert tekintélyű tanácsosa volt. 1929 aug. 1. nyugalomba vonult. Újabb szerepei voltak: *Varga Péter* (Egy magyar nábob), *Dr. Grive* (Oroszország), *Doktor bácsi* (Búzavirág), *A száz esztendős* (Lyon Lea), *Lukolpszky* (Hotel Imperial) stb. *(XVI. köt.)*

Réthly *Antal*, meteorológus, 1927. Törökországból visszatérve, a Meteorológiai Intézet éghajlattani osztályának vezetője, majd 1932. aligazgató lett; 1934. az Intézet vezeté-

sével bízták meg. Főrésze volt 1924—25-ben a Magy. Meteorológiai Társaság alapításában, amelynek főtitkára. *(XVI. és XX. kötet.)*

Réti *István*, festő, ezidőszerint a Képzőművészeti Főiskola rektora, a Felsőház tagja. Újabb nagyobb műve *Kossuth Lajos képmása*, amelyet 1930. festett a székesfőváros nagy ülésterme számára. Értékes művészettörténeti és művészetelméleti írásai közül kiemelendő: *Hollósy Simon* (1927); *A művészet és a természet* (1932). *(XVI. köt.)*

***Réti** *Richárd*, magy. sakkmester, megh. 1929 máj. 21. Győzelmei: 1911. Bécs, 1913. Abbazia, 1914, Bécs, 1915. Bécs, 1918. Kassa, Budapest, 1919. Rotterdam, Stockholm, 1920. Götaborg, 1922. Teplitz-Schönau, 1923. Mährisch-Ostrau.

Révay *József*, tanár, író, 1928. a Franklin Társulat lektora s a Tükör c. képes folyóirat felelős szerkesztője. Újabb művei: *Zarándokút a szenthelyekre* (1928); *Árpádok virága Szent Imre herceg* (1930); *A szentévek története* (1933); *Gömbös Gyula élete és politikája* (1933). Fordításai: Petronius, *Trimalchio lakomája*; Suetonius: *Nero*; Apuleius, *Aranyszamár*; Lukianos: *Szép lányok egymás közt*, Papini, *Élőhalott*, *Szent Ágoston*; Bainville: *Franciaország története*, Ferrero, *A harmadik Róma*; Italo Balbo, *Repülőrajokkal az Óceánon át*; Boccaccio, *Dekameron*; Plautus, *Mostellaria* stb. *(XVI. és XX. köt.)*

Reventlow, *Ernst, gróf*, német író, újabb művei: *Völkisch-kommunistische Einigung* (1924); *Für Christen, Nichtchristen, Antichristen, die Gottesfrage der Deutschen* (1928); *Nur durch Nein zum Ja* (1929); *Deutscher Sozialismus* (1930); *Nationaler Sozialismus im neuen Deutschland* (1932). *(XVI. köt.)*

Révész *Béla*, író és hírlapíró, újabb művei: *Újra és mindig* (1927); *Ady és Léda* (1934). *Esztergomi lélek* (1934); *Magyar küzdelem* (szociális és kulturális intézményeinkről, 1934). *(XVI. és XX. köt.)*

Révész *Géza*, lélektani író, amszterdami egyet. tanár. Újabb művei Katz D.-vel: *Musikgenuss bei Gehörlosen* (1926). *(XVI. kötet.)*

Révész *Imre*, ref. egyházi író, 1930. a debreceni Tisza István Tudományegyetemen az egyháztörténelem ny. r. tanára. Újabb művei: *Krisztus és Antikrisztus* (1928); *A reformáció* (1930); *Kálvin legelső magyar támadója* (1933); *A kálvinista Róma* (1934); *A Debrecen-Egervölgyi Hitvallás és a Tridentinum* (1934); a *Hungarian Protestantism* c. kiadvány egyháztörténelemről szóló része (1931). *(XVI. és XX. köt.)*

Révész *Kálmán*, ref. egyházi író, püspök, megh. Miskolc, 1931 dec. 4. *(XVI. köt.)*

***Révész** *Margit (Hrabovszky Józsefné)*, gyógypedagógus, szül. Bácsfeketehegy, 1885 aug. 25. A lélektani gyakorlatok előadója a Gyógypedagógiai Főiskolán. 1911 óta a Pedagógiai Gyermekszanatórium igazgató-főorvosa. Számos cikke jelent meg lélektípus-vizsgálatokról, tehetségkutatásokról, pszichopatológiai és női szociológiai kérdésekről.

Révész *Sámuel*, műépítész, megh. Budapest, 1928. *(XVI. köt.)*

***Revival,** hazai gyártmányú arzenobenzol készítmény. A Salvarsannal egyenértékű.

***Revíziós mozgalom,** a Magyarországtól elszakított területeknek egészükben vagy túlnyomó részükben való visszaszerzését célozza. Megindulása még a trianoni béke létrejöttét megelőző időre nyúlik vissza a *Területvédő Liga* már akkor nagyarányú irodalmi agitációt indított az ország tervezett megcsonkítása ellen. Trianon után még élénkebb tevékenység indult meg a külföldi közvélemény felvilágosítására. Nagyobb visszhangot azonban csak akkor keltett a mozgalom, mikor *Rothermere Lord*, az angol újságkirály a Daily Mail 1927 jún. 21. számában közzétett cikkében: *Magyarország helye a napon*, nyíltan a revízió mellé állott. A lord cikke világszerte nagy feltűnést keltett s főleg a kisantant részéről heves ellenmondást váltott ki. Rothermere kezdeményezésének következménye lett, hogy az angol parlamentben Sir Robert *Gower* vezetésével *Study committee* címen külön csoport alakult a trianoni béke hatásainak tanulmányozására (júl. 22.), nálunk pedig *Herczeg* Ferenc elnöklete alatt megalakult a *Magyar Revíziós Liga* (júl. 27.). Ettől kezdve a revíziós gondolat egyre jobban előtérbe lépett a világ közvéleményében. *Mussolini* ismételten és határozottan lándzsát tört mellette; *Lloyd George* és *MacDonald* szintén több ízben lehetségesnek és kívánatosnak mondották; *Borah* szenátor az amerikai közvélemény nevében amerikai látogatása alkalmával egyenesen *Laval* francia miniszterelnöknél sürgette a trianoni igazságtalanság jóvátételét. Különösen az angol felsőház *(Newton, Ponsonby, Sydenham Lord)* és képviselőház mutatott nagy érdeklődést a revízió iránt. *(Gower, Llevellyn, Moore.)* Sir Robert *Gower* és társai 1933 jún. 28. külön határozati javaslatban követelték a magyar revíziót s ehhez a javaslathoz rövid idő alatt több mint kétszáz képviselő csatlakozott. Ma már francia részről is akadnak, akik a revízió szükségességét hangoztatják *(Hervé, Lapradelle, Pozzo, Roux, Villat* stb.). Ennek a sokirányú sürgetésnek köszönhetjük, hogy már ellenfeleink is kezdik elismerni a békés revízióhoz való jogunkat.

Rex *Sándor*, kémikus, a Dr. Rex kémiai gyár rt. igazgatója, megh. 1935 jan. 3. *(XVI. köt.)*

Rexa *Dezső (Nemeskuthi)*, író, Pest vármegye főlevéltárnoka, 1933. egyik megalapítója a vármegyei írók és művészek Gyöngyösy István Társaságának. Újabb művei: *Kazinczy, Árnyékrajzolatok* (1928), *A Nemzeti Színház megnyitásának története* (1928); *Kazinczy, Pestre* (1929); *Pest vármegye emlékei* (1931); *Kazinczy, Nagyság és szépség diadalma* (1932); *Tabán* (1935). Közreadta *Csehy József: Tanács, Gvadányi:*

Aprekaszió, Fáy András: Gróf Széchényi István c. műveit és Petőfi naplóját. *(XVI. k.)*

Reymont, *Wladyslaw Stanislaw*, lengyel író, újabban magyarul megjelent műve: *Parasztok. (XVI. és XX. köt.)*

Réz. Az évenkénti termelés 1—1·2 milliót körül ingadozik, ebből azonban *ezidőszerint* csak 7—800.000 t kerül felhasználásra, úgyhogy jelentékeny felesleg mutatkozik. A termelésből 81% esik Amerikára (az Egyesült Államokra 58%), 5—5% Ázsiára és Afrikára és közel 8% Európára (Németország, Anglia). A mai Magyarországon csak egyetlen rézércelőfordulás, a recski van művelés alatt; 1931. itt 275 t rezet termeltünk s ezzel Magyarország 1916. évi termelését (290 t) majdnem elértük. A R. feldolgozása hazánknak jelentékeny nagyságú iparát foglalkoztatja s az évi 4800 t R.-szükségletével hazánk a világ államai között a tizedik helyen áll. A R. ára a kereslet csökkenése folytán az utóbbi években erősen csökkent s a mai 63 P/q ár az 1909—13. évi átlagos árnak csak 30%-a. A R. újabb ötvényei közül megemlítendők a nemesíthető Cu-Be, Cu-Ni-Si és Cu-Ni-Sn-ötvények, amelyek megfelelő kezelés után 70—90 kg/mm² szilárdságot és 300—350-es Brinell-keménységet is elérnek. *(XVI. köt.)*

Rézötvények. A felhasználásra kerülő rézmennyiségnek több mint $^1/_3$-részéből sárgaréz készül; ezenkívül számottevő mennyiségben készítenek ónbronzot (6—20% óntartalommal, esetleg Pb, Mn, Ni, Fe, P stb.-vel), ehelyett újabban egyre jobban terjed a hasonló sajátságokkal felruházott, de jóval olcsóbb Al-bronz (6—10% Al-tartalommal); öntési célokra vörösöntvényt (90% Cu, 1—10% Sn, 1—10% Zn) használnak. Különleges célokra szolgáló nevezetesebb ötvények: nagyszilárdságú elektromos vezetékanyag 0·1—0·8% Mg-tartalommal, ennek szilárdsága a Mg-tartalom nagysága szerint 50—70 kg/mm², elektromos vezetőképessége 48—36 m/Ohm. mm²; a 2—3% Be-t tartalmazó az ezidőszerint ismert legszilárdabb rézötvény, amely 800°-ról való edzés és 350°-on való megeresztés után 100—150 kg/mm² szilárdságú. *(XVI. köt.)*

***Rhé** *Gyula*, archeológus, múzeumi igazgató, szül. Tiszaeszlár, 1871 nov. 9. Eredetileg festőművésznek készült, majd Olaszországban régészeti tanulmányokat folytatott. Résztvett a Veszprém Vármegyei Múzeum alapításában, melynek 1932 óta vezetője. Ásatásokat rendezett a balácai római telep, a jutasi, öskü i és várpalotai népvándorláskori sírmezők feltárására. Főbb művei: *Ős- és ókori nyomok Veszprém körül, Baláca, Veszprém vármegye avar emlékei, Jutas und Öskü, zwei Gräberfelder aus der Völkerwanderungszeit; A várpalotai germán sírmező.*

Rhodesia, Délafrikának egyik legértékesebb és erősen fejlődő angol gyarmatterülete. Két részből áll: 1. *Észak R.*, területe 746.000 km², (1931) 1,385.169 lak., abból 13.161 fehér. Állatállománya (1930, 1000 drb-ban): szarvasmarha 466, juh és kecske 145, sertés 32. Újabb gazdag rézterületeket fedeztek föl Katanga környékén. Vasútvonalainak hossza (1932) 980 km. Külkereskedelmi forgalmában (1932) a behozatal értéke 1·86 millió, a kivitel (arany, horgany, réz, ólom, dohány stb.) értéke 2·67 millió font volt. 2. *Dél R.* területe 386.600 km², (1931) 1,109.012 lak., abból 49.910 fehér. Jelentékeny rizs- és dohánytermelése. Állatállománya (1930, 1000 drb.-ban): szarvasmarha 2648, juh 360, sertés 67, Jelentékenyek arany-, azbeszt-, króm- és széntelepei. Vasútvonalainak hossza 5026 km. Külkereskedelmi forgalmában (1932) a behozatal értéke 4·27 millió, a kivitel értéke 6·33 millió font volt.

***Ribbentrop,** *Joachim von*, német diplomata, szül. Wesel, 1893 ápr. 30. A háború után résztvett a béketárgyalásokon, majd üzleti tevékenységet fejtett ki. Sokat utazott külföldre és kitűnő összeköttetéseket szerzett. 1932 óta a német belpolitikában igen jelentős szerepe van. Ő hozta többek között létre 1933 jan. 4. *Hitler* és *Papen* közismert találkozását Kölnben. Hitler 1934 ápr. 23. a leszerelési kérdések megbízottjává nevezte ki.

Ribbert, *Hugo*, német orvos, megh. Bonn, 1920 nov. 10. *(XVI. köt.)*

Ricci, *Corrado*, olasz műtörténész, újabb művei: *Raffaello* (1920); *Beatrice Cenci* (1923); *Roma* (1924); *La scenografia italiana* (1930); *Monumenti. Tavole storiche dei musaici di Ravenna* (1930-tól folyamatban). *(XVI. köt.)*

***Rice,** *Elmer L.*, északamerikai drámaíró, (valódi neve E. *Reizenstein*), szül. New York, 1892 szept. 28. Több népszerű darab szerzője, expresszionista drámái tették ismertté nevét. *The Adding Machine* (1923), *Számológép* c. Budapesten is színre került; *Street Scene* (1929, egy newyorki bérház tragédiája, díjat is nyert); *A Voyage to Purilia* (1930, szatírikus regény a filmről) stb.

Richards, *Theodore*, amerikai kémikus, megh. Cambridge, 1928 ápr. 2. *(XVI. köt.)*

***Richardson,** *Owen William*, angol fizikus, szül. Dewsburg, 1879 ápr. 26. 1906. Princetonban tanár, 1914. London, King's College, kísérleteket folytatott az izzóanyagok elektronemissziójával. 1928. Nobeldíj. Művei: *The Electron Theory of Matter* (1914); *Emission of Electricity from Hot Bodies* (1916).

Richarz, *Franz*, német fizikus, megh. Magdeburg, 1920 jún. 10. *(XVI. köt.)*

***Richberg,** *Randall Donald*, amerikai államférfi, szül. Knoxville, 1881 júl. 10. 1905. Csikágóban kezdett ügyvédi gyakorlatot folytatni, de e mellett különféle városi és állami hivatalokat is viselt és jelentékeny szerepet töltött be az ipar- és bankvilágban. Amikor *Roosevelt* vette át az elnökséget, 1933 márc. megalapította az ú. n. *agytrösztöt*, amely tanácsokkal állt a kormány mellé.

Ebbe őt hívták meg pénzügyi szakértőnek. Később Roosevelt összekülönbözött *Johnson* tábornokkal az újjáépítési terven és ekkor R.-re ruházta a *Nira* politikai bizottságának elnökségét.

Richter *Aladár*, botanikus, ny. egyetemi tanár, megh. 1927 jún. 14. *(XVI. köt.)*

***Richter** *Hugó*, egyetemi m. tanár, kórházi főorvos, szül. Kőszeg, 1887 aug. 21. 1910—12. a Jendrassik belklinika gyakornoka, 1912—24. a budapesti egyetemi agyszövettani intézet tanársegédje, 1924 óta a pesti izr. hitközség kórháza idegosztályának vezetője. Tudományos munkássága, főként a központi idegrendszer és kóros szövettana és a klinikai neurológia tárgykörében mozog. Főműve a hátgerincsorvadás szöveti kóroktanára vonatkozó tanulmánya és a migrénnel foglalkozó tudományos kutatások.

***Richter Gedeon Vegyészeti-gyár**, gyógyszervegyészeti üzem. Főképpen a belsőelválasztású mirigyekből készült (organoterápiás) gyógyszerek előállításával foglalkozik *(Tonogen, Insulin, Glanduovin, Glanduitrin)*, amelyekből jelentékeny mennyiségeket exportál is. Szintétikus készítményei közül nagy jelentőséggel bír szilárd hidrogénperoxidot tartalmazó fertőtlenítőszere *(Hyperol)*, bizmutkészítményei *(Bismosalvan* stb.) és sok más.

Rickert, *Heinrich*, német filozófus, 1931. nyugalomba vonult; újabb művei: *Die Logik des Prädikats und das Problem der Ontologie* (1930); *Goethes Faust* (1932). *(XVI. köt.)*

***Rickmers,** *Willi Rickmer*, német ázsiai utazó és hegymászó, szül. 1873 máj. 1. 1894—1913. között számtalan utazást tett a Kaukázusban, Bokharában, Keletturkesztánban és a Pamir peremvidékein. 1928. a német-orosz Pamir-expedíció vezetője volt, amikor igen értékes tudományos munkán kívül a Szovjetunió legmagasabb csúcsát, a Pik Lenin-t (azelőtt Kaufmann) is megmászták (7127 m.). Munkái: *Ski-ing* (1910), *The Duab of Turkistan* (1913), *Alai! Alai! Arbeiten und Erlebnisse der deutsch.-russ. Alai-Pamir Expedition* (1930)

Riesser, *Jakob*, német kereskedelemjogi író, megh. Boroszló, 1932 máj. 5. *(XVI. k.)*

Rietsch, *Heinrich*, osztrák zenei író, megh. Prága, 1927 dec. 12. *(XVI. köt.)*

Riezler, *Siegmund*, német történetíró, megh. München, 1927 jan. 28. *(XVI. köt.)*

Riga, Lettország fővárosa és kikötője, területe 211 km² (1930) 377.917 lakos, abból 227.842 lett, 44.105 német, 42.328 zsidó, 34.447 orosz és 16.574 lengyel. 1930. új központi vásárcsarnoka épült. Kikötőjét télen csak jégtörőkkel lehet a hajózás részére szabadon tartani. Kikötőjének forgalma 1931. 1·77 millió tonna. Egyetemének (1931) 8577 hallgatója volt.

Rigler *Gusztáv*, orvos, egy. tanár, megh. Budapest, 1930 aug. 20.

***Riiser-Larsen,** *Hjalmar*, norvég tengerésztiszt és sarkkutató, szül. Oslo, 1890 jan. 7. Amundsen és Ellsworth 1925 évi első sarki próbarepülésén ő volt a vezető-pilóta, Amundsen és Nobile 1926. repülésekor a második pilóta. Lützow-Holm kapitánnyal 1928—30 között a délsarki Norvégia expedíció vezetője, 1931—32. az Antarktiszon a Coats-földön végzett felderítő repüléseket. Műve: *Mot ukjent land, Norvegia ekspedisjonen 1929—30.*

Riksa, l. *Jinrikisa, XXI. köt.*

***Ringelnatz,** *Joachim* (Hans *Bötticher* német író írói neve), szül. Wurzen, 1883 aug. 7., megh. Berlin, 1934 nov. Mint tengerész végigküzdötte a háborút, melynek végeztével mint festő, költő és előadóművész próbálkozott. Szatírikus és tréfás költeményeiben sajátságos módon egyesíti az értelmetlenséget mély bölcseséggel, a groteszk fantasztikumot, rikító realizmust bensőséges, meleg érzéssel. Költeményes kötetei: *Turngedichte* (1923); *Kuttel Daddeldu* (1928); *Allerdings* (1928); színműve: *Die Flasche* (1932); önéletrajzi művei: *Matrosen* (1928); *Als Mariner im Krieg* (1928); *Mein Leben bis zum Krieg* (1931).

Rinne, *Fritz*, német mineralógus, megh. Freiburg i. Br., 1933 márc. 12. *(XVI. köt.)*

***Rintelen,** *Anton*, osztrák politikus, szül. Grác, 1876 nov. 15. 1933. a Dollfuss-kormány római követté nevezte ki. Az 1934. júliusi nemzeti szocialistapuccs alkalmával a zendülők őt kiáltották ki kancellárrá, e miatt letartóztatták. A börtönben öngyilkosságot kísérelt meg. 1935 márc. a bíróság életfogytiglani börtönre ítélte.

Rio de Janeiro, Brazilia fővárosa, (1930) 1,468.621 lak.

***Rio-montevideói paktum.** Az 1933. Rio de Janeiróban tartott pánamerikai kongresszuson *Argentina, Brazília, Chile, Mexikó, Paraguay* és *Uruguay* támadást kizáró megegyezést kötöttek. A csatlakozásra a többi közép- és délamerikai államokat, továbbá Olaszországot, Portugáliát és Spanyolországot is felszólították s ezek, *Peru* és *Dominica* kivételével, csatlakoztak is. 1934. a Montevideóban tartott pánamerikai kongresszuson az *Északamerikai Egyesült Államok* kormánya lemondott arról a régi megegyezéseken alapuló jogáról, amely szerint a délamerikai államok belügyeibe beleavatkozhatik és ugyanakkor bejelentette, hogy az eddig Nicaragua területén állomásozó csapatait visszahívja. E két kongresszuson hozott megállapodások gyűjtőneve R.

Rio Preto, a braziliai Sao Paulo államban levő város, 126.796 lak. Kávétermelő vidék központja, Sao Paulo-val és Santos-szal vasút köti össze.

Ripka *Ferenc*, Budapest ny. főpolgármestere. 1931. újból főpolgármesterré választották, ettől a méltóságtól 1933. vált meg. 1927. kinevezték felsőházi taggá. 1930. megkapta a csillagos II. oszt. polg. érdemkeresztet. Nagy része volt az új fővárosi

törvény (1930. évi XVIII. tc.) létrehozatalában. *(XVI. és XX. köt.)*

Risler, *Edouard*, francia zongoraművész, megh. Párizs, 1929. *(XVI. köt.)*

Ritoók *Emma (Gálszécsi)*, írónő, újabb művei: *Pan megváltása* (1929. misztériumjáték); *Gyárfás Sándor két élete* (1933. regény). *(XVI. köt.)*

Ritoók *Zsigmond (Gálszécsi)*, orvos, 1931. egyetemi c. rk. tanár, 1933. pedig Budapest székesfőváros közkórházainak központi igazgatója lett. *(XVI. köt.)*

Ritter, *Hermann*, német zenész, megh. Würzburg, 1926 jan. 22. *(XVI. köt.)*

Ritter, *Moritz*, német történetíró, megh. Bonn, 1923 dec. 28. *(XVI. köt.)*

***Rivera,** *Diego*, mexikói festőművész, szül. Kuba, 1894. Kezdetben Párizsban tanult, de hamarosan visszatért hazájába. 1929. rendezett New Yorkban kiállítást, ahol óriási sikert aratott művészete, amely kritikusai szerint az aszték és tolték hagyományok egyenes folytatása. 1930. Párizsban, Londonban és Kopenhágában, 1931. Bécsben, Rómában és Prágában, 1932. Budapesten állított ki.

Rivoire, *André*, francia költő, megh. Párizs, 1930 aug. 19. Újabb műve: *Le Désir et l'Amour* (versek, 1929). *(XVI. köt.)*

***Riza Tevfik,** török filozófus, szül. Konstantinápoly, 1861., a modern török filozófia megalapítója. 1923. mint Kemal pasa ellensége elhagyta az országot. Transzjordániába ment, ahol oktatásügyi miniszter volt, jelenleg Szíriában él. Török filozófiai szótárt adott ki, az európai tudósokkal szoros kapcsolatban van.

Rizs. A világtermést évi 1200—1300 millió q-ra becsülik. Ebből 1933—34. 33·2 millió hektáron 460 millió q termett Brit-Indiában, 3·2 millió hektáron 128 millió q Japánban, 3·7 millió hektáron 54 millió q Holland-Indiában és 3 millió hektáron 50 millió q Sziámban. A világtermés pontos megállapítását Kína R.-termelésére vonatkozó megbízható adatok hiánya gátolja meg.

Magyarország R.-behozatala (nyers, hántolásra előmunkált és hántolt R. együtt) a következőképpen alakult:

Év	R.-behozatal mennyiség q	érték P
1929	280.703	12,094.623
1930	176.100	7,407.072
1931	217.995	6,570.792
1932	210.552	5,596·193
1933	239.029	4,014.570
1934	202.398	3,033.000

A R.-behozatal mennyisége nem csökkent lényegesen, viszont az értéke a R. világpiaci árának 65%-os esése következtében csaknem negyedére apadt. *(XVI. köt.)*

Robbanószerek, újabban az iniciálgyujtásra durranóhigany helyett ólomacidot, továbbá ez anyag mellett trinitrotoluolt vagy tetranitrometilanilint használnak. A világháború óta nagymértékben tökéletesedett a folyékony levegő alkalmazása robbantási célokra. Sikerült az alacsony hőmérsékleten párolgó cseppfolyósított levegőt olyan finompórusú anyagokkal felszívatni, amelyek aránylag hosszú ideig is meggátolják gázalakban való eltávozását. Ilyenek a szénféleségek, fűrészpor, kovaföldel kevert szerves anyagok, stb. A felszívóanyagot papír, vászon vagy hasonló átereszto anyagokból készült hüvelybe helyezik, gyujtóval látják el, majd cseppfolyósított levegőbe mártják, amíg teljesen átitatódik. Az így elkészített patron kb. ¼ óráig tartja csak meg explozív tulajdonságát, ütésre, dörzsölésre, de láng hatására is robban. Nagy előnyük a cseppfolyós levegővel készült R.-nek, hogy semmi veszély sincsen alkotórészeik szállításánál és miután nem raktározhatók, ezáltal elkerülhetők a raktározásnál és kezelésnél előforduló robbanások is. *(XVI. köt.)*

Robbanószerrel elkövetett bűncselekmények. Aki emberélet kioltására vagy rombolásra alkalmas robbanóanyagot, robbantószert (dinamit, ekrazit stb.) vagy ily anyag vagy szer felhasználására szolgáló készüléket (bomba, kézigránát, pokolgép stb.) jogosulatlanul előállít, állíttat, készít, szerez vagy tart rendelkezése alatt vagy ilyen szert vagy anyagot jogosulatlan egyénnek ad át: bűntettet követ el s öt évig terjedő börtönnel büntetendő. Aki valamely bűntett vagy vétség véghezvitelét robbanóanyag vagy robbantószer felhasználásával megkezdette, de be nem végezte: tíz évig terjedő fegyházzal, ha pedig bevégezte: életfogytig tartó fegyházzal büntetendő. (1924. évi XV. tc. 1. §.) *(XVI. köt.)*

***Roberts,** *Charles Georg*, kanadai író, szül. Douglas, 1860 jan. 10. Résztvett a világháborúban, 1925 óta Torontóban él. Verseket: *Orion* (1880); *Poems* (1901); *New Poems* (1919); regényeket: *The Heart that knows*; állattörténeteket: *The Haunters of the Silences* (1907); *The Secret Trails* (1916) és történelmi műveket írt.

Robertson, *Sir William Robert*, angol tábornok, megh. London, 1933 febr. 12. *(XVI. köt.)*

Robitsek *Ferenc (Ugornyai)*, egyházi író, megh. Esztergomban, 1928. *(XVI. köt.)*

Roboz *Andor*, tanár, ifjúsági író, 35 éves tanári szolgálat után 1933. nyugalomba vonult. *(XX. köt.)*

***Rocco,** *Alfredo*, olasz jogtudós és politikus, szül. Nápoly, 1875. Ügyvéd, majd 24 éves korában egyet. tanár lett. Jelenleg a római egyetemen a kereskedelmi jog tanára és rektor. A fasizmusnak egyik vezető politikusa. Mint képviselő előbb pénzügyi államtitkár lett, majd 1924. a kamara elnöke, 1925—32. igazságügyminiszter. E minőségében számos nagyfontosságú jogalkotást valósított meg, hozzá fűződik a nagyvonalú törvényhozási programm keresztülvitele, mely az új fasiszta szellemű kódexek (így az új Btk. és Bűnv. perrendtartás) megalkotására vezetett.

Rochester, amerikai város, (1930) 328.132 lakos.

***Rockefeller-alapítvány,** összege, amely tudományos, vallási és pedagógiai célokat szolgál, meghaladja a 3½ milliárd pengőt. A *General Education Board* alapítványának összege 1929. 200 millió dollárt tett ki, de csaknem eléri ezt az összeget a *Rockefeller Foundation* is. A nemzetközi R.-nak Magyarország is sokat köszönhet. A magyar tudományos élet előmozdítására és kutató munkák folytatására Budapesten is létesült alapítvány.

***Rockefeller Center,** régi, lebontott házak helyén épülő új városrész New York belsejében (48—51. utca és 5—6. avenue közt, kb. 5 hektár), kb. 12 legnagyobb méretű felhőkarcolóra tervezve, amelyekből 1935-ig 6 teljesen elkészült. A legnagyobb 70 emeletes irodaépület 16.000 állandó „lakó"-ra és 60.000 látogatóra van berendezve, 74 lifttel.

Roda Roda, *Alexander,* német író, megírta önéletrajzát: *Roda Rodas Roman* (1924) címen. *(XVI. köt.)*

***Rohamsisak,** (modern), vasbádogból készült sisak, a katona fejének védelmére, kisebb tüzérségi gránátszilánk, kézigránátszilánk és légnyomás, valamint szálfegyverek ellen. Egyes, kis szöggel csapódó gyalogsági lövedéket is képes eltéríteni.

***Rohan,** *Karl Anton herceg,* osztrák író, szül. Albrechtsberg-kastély, 1898 jan. 9. Bécsben 1922. megalapította a *Kulturbund* egyesületet, amelynek célkitűzése a nemzetek együttműködésének előmozdítása. 1925 óta az *Europ. Revue* szerkesztője. Művei: *Die Aufgabe unserer Generation* (1925); *Moskau* (1927), *Umbruch der Zeit 1923—30* (1930).

Róheim *Géza,* néprajzi író, 1928—31 tanulmányutat tett közép-Ausztráliában, a Normanby-szigeteken (Uj-Guinea), a juma indiánok és a szomálik földjén. Újabb művei: *Magyar néphit és népszokások* (1925); *Australian Totemism* (1925); *Mondmythologie und Mondreligion* (1927); *Animism Magic and the Divine King* (1930); *Psychoanalysis of Primitive Cultural Types* (1932); *A csurunga népe* (1932); *Die Psychoanalyse primitiver Kulturen* (1932); *Primitive High Gods* (1934). Néprajzi tanulmányai az Imago, Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse, Psychoanalytic Quarterly stb. folyóiratokban jelennek meg. *(XVI. köt.)*

Rohr *Ferenc (Dentai),* báró, tábornagy, 1918. nyugalomba vonult és 1927 dec. 9. meghalt. *(XVI. köt.)*

Rohrbach, *Paul,* német teológus és gazdaság-földrajzi tudós, legújabb művei: *Deutschland! Tod oder Leben?* (1930); *Deutsche Volksgeschichte* (1931). *(XVI. köt.)*

***Rohrböck** *Ferenc,* egyetemi m. tanár, szül. Újvidék, 1889 máj. 22. 1913. honv. főorvos, 1914—18. ezredorvos és tábori kórházparancsnok. 1918—30. a budapesti egyetemi gyermekklinikán működik. A *gyermekorvoslás, gyógykezelés* és *étrend* körébe vágó cikkei és tanulmányai hazai és külföldi szaklapokban jelennek meg.

Rohringer *Sándor,* mérnök, a műegyetem vízépítési tanszékének r. tanára, 1932—34. dékán, majd 1934—35. az újonnan szervezett József Nádor Műegyetem első rektora. Újabb cikkei: *A Duna-Tisza-csatorna, Az Alföld öntözése* stb. *(XX. köt.)*

***Rodd,** *James Ranell, báró* (1930 óta), szül. London, 1858, 1928 óta a parlament tagja, számos diplomáciai küldetésben volt. Megjelent művei: *Social and Diplomatic Memoirs* (1922—26); *Rome of the Renaissance and To-day* (1932) stb.

Rolland, *Romain,* francia író, befejezte *L'Ame enchantée* c. regényciklusát (magy.: *Az elvarázsolt lélek* c.). Újabb művei: *La Vie de Vivelianandа et l'Evangile universel* (1930); *Goethe et Beethoven* (1931); *Vie de Ramakrishna* (1931). *Quinze ans de Combat* c. könyvében foglalta össze 1920 óta gyüjtött emlékeit. *(XVI. és XX. köt.)*

Róma, Olaszország fővárosa, (1931) 937.177 lak. Közigazgatás tekintetében újabban 18 kerületre van felosztva. Az 1928—30 között épült Ponte del Littorio-val a hidak száma 16-ra emelkedett. A Palazzo di Venezia a kormányzó székhelye. 1932. a R.-ba való bevonulás 10. évfordulójának emlékére nyitották meg új, pompás, a Kapitoliumtól a Kolosszeumig vezető útját; egyidejűleg fölszentelték a Mussolini-fórumot és a nagy stadiont. Egyetemének 1929—30. 5036 hallgatója volt. 1928—29. a Trajan-fórum közelében kiásták a nagy árucsarnokot, azonkívül még sok újabb ásatást és feltárást hajtottak végre (Marcel-színház, Foro Argentino, stb.)

Romains, *Jules,* francia író, az utóbbi évek folyamán egy nagykiterjedésű regény, *Les Hommes de bonne volonté* megírására határozta el magát, amelyben az utóbbi 40 év politikai és társadalmi életéről iparkodik képet adni. Eddig nyolc kötet jelent meg belőle. Versei: *Chant des dix années* (1928); *Sources du vent* (1929). *(XX. köt.)*

Románia, királyság, területe 294.967 km², (1930) 18,025.237 lak., népsűrűsége 61. Országrészek szerint a terület és lakosság megoszlása a következő:

Országrész	Terület km²	Lakosság	Népsűrűség km²-ként
Bánát	18.398	942.072	51
Besszarábia	44.422	2,865.506	64
Bukovina	10.442	845.903	81
Dobrudzsa	23.262	811.332	35
Erdély	61.622	3,217.149	52
Olténia	52.505	4,026.005	76
Körös-Máramaros	22.185	1,387.675	62
Moldva	38.058	2,413.123	63
Havasalföld	24.078	1,516.472	62
Románia	294.96	18,025.237	61

Lakosságából 13·2 millió román, magyar 1·4, zsidó 1·0, német 0·75, orosz és ukrán 0·53, bulgár 0·21, török és tatár 0·17 millió. Fontosabb mezőgazdasági terményei (1933., 1000 q-ban): búza 32.406, rozs 4.459, árpa 18.842, zab 8.064, burgonya 23.760, bor 7,721.000 hl, tengeri 45.199, cukorrépa 7032, dohány 260 stb. Állatállománya (1932): ló 2,034.000, szamár és ösvér 12.856, szarvasmarha 4,174.187, juh 11,175.223, sertés 2,964.000, kecske 364.037. Bánya- és bányaipari termékei (1933., 1000 t-ban): kőszén 1.287, barnaszén 1.933, nyersolaj 5749, acél 103, vasérc 197, koksz 75, benzin 989, petróleum 826, rézérc 12, vas 72, kősó 288, földgáz 806,600.000 m³. Vasútvonalainak hossza (1930) 11.133 km, távíróvonalainak hossza 61.786 km, távbeszélővonalainak hossza 229.259 km. Tengeri hajóállománya (1934) 34 gőzös és mótoroshajó 91.743 tonnatartalommal. Külkereskedelmi forgalmában (1933) a behozatal értéke 11.742 millió, a kivitel értéke 14.171 millió leu. Fontosabb behozatali cikkei: gyapot és készítményei, nyersvas és vasáru, gyapjú és készítményei, gépek, állati bőrök, gyarmatáruk, fémek és készítményeik, papiros és papirosáru, kémiai és gyógyáruk stb. Fontosabb kiviteli cikkei: nyersolaj és készítményei (főképpen petróleum és benzin), tengeri, árpa, fa, élő állat, búza stb.

Története. 1928. a nemzeti parasztpárti Iuliu *Maniu* alakított kormányt és az ezután kiírt választások óriási többséget eredményeztek a pártnak. A liberálisok a legélesebb harcot hirdették a kormány ellen; távolmaradtak a parlamenttől és kívülről folytatták a küzdelmet az új rendszer ellen. A kormány ezzel a forradalmi természetű harcmodorral szemben állásának megerősítése céljából, a parasztság körében védelmi szervezetek létesítésébe fogott. A reformmunkát nagyon megnehezítette a mindinkább súlyosodó gazdasági válság és azok a személyes természetű súrlódások, amelyek minduntalan szükségessé tették a kormány újjászervezését. Ekkor feltűnést keltő és az alkotmány szempontjából is nagyjelentőségű esemény történt R. politikai életében: *Károly* herceg, aki házassága körül támadt ellentétek miatt lemondott a trónöröklés jogáról, 1930 jún. 6. repülőgépen váratlanul otthon termett. A kormány hódolattal fogadta. Maniu miniszterelnök lemondott és ideiglenesen, a változás alkotmányos keresztülvitele céljából *Mironescu* lépett a helyére ugyanazoknak a minisztereknek az élén, akik a Maniu-kormány tagjai voltak. Lemondott a régenstanács is, egyedül *Miklós* herceg maradt a helyén, hogy forma szerint átadja a királyi hatalmat. Jún. 8. Károly király lemondását megsemmisítették és őt mint *II. Károly*-t királlyá kikiáltották. *Mihály* trónörökösnek a király a *gyulafehérvári nagyvajda* címet adományozta. Jún. 9. lemondott az ideiglenes Mironescu-kormány; 13. Maniu megalakította új kormányát, amelynek belügyminisztere *Vajda-Voevod*, külügyminisztere pedig *Mironescu* lett. A liberális párt eleinte az eseményekkel szemben a legteljesebb elutasítás álláspontjára helyezkedett, Gheorghe *Brătianu* vezetése alatt álló szárnya azonban röviddel utóbb a kész helyzettel szemben felhagyott az ellenzéssel és törvényesnek ismerte el Károly király trónraléptét.

A gazdasági válsággal szemben a kormány igyekezett egységes megállapodást létrehozni a hasonló nehézségekkel küzdő szomszédos államokkal, így elsősorban Jugoszláviával és Magyarországgal. 1930 júl. tartották meg az e célból Bukarestbe összehívott román-magyar és román-jugoszláv agrárkonferenciát. A kormány törekvéseit azonban megzavarták azok az ellentétek, amelyek a régi királyságbeliek és az erdélyiek között fennálltak és amelyek főképpen Vajda-Voevod belügyminiszter személye körül viharzottak. Ezek következtében Maniu 1930 okt. 6. lemondott. Utóda Mironescu, mindenekelőtt az államháztartás rendbehozatalára törekedett; szigorú takarékossági intézkedéseket tett, leszállította a tisztviselők számát, fizetését és vámegyezségeket igyekezett kötni az európai fogyasztó államokkal. 1930 nov. 13. a liberális párt ellenzékben maradt tagjai is megegyeztek a királlyal; vezérük, Vintilă *Bratianu* kivételével újra fölvették a parlamenti munkát. 1931 ápr. a gazdasági okok miatt lemondott a Mironescu-kormány. *Titulescu* eredménytelen kormányalakító kísérletei után *Iorga* tanár, a király bizalmi embere, pártonkívüli kormányt alakított. A pénzügyi nehézségekkel azonban ő sem tudott megbirkózni és 1932 aug. tett kijelentése után, hogy az állami alkalmazottak fizetésének felét sem tudja előteremteni, ő is lemondott. Titulescu (akkor londoni követ) kísérlete, hogy koncentrációs kormányt alakítson, a liberálisok ellenállásán meghiúsult. A helyzet a képviselőház feloszlatását tette szükségessé, a választások keresztülvitelével a *Vajda-Voevod* elnöklete mellett megalakult kormányt bízta meg a király. Az 1932 júl. 19. tartott választások a nemzeti parasztpárt nagy győzelmét eredményezték, amit fokozott a román választási törvény ama rendelkezése, hogy a szavazatok 40%-át elnyerő párt a mandátumok felét kapja. A választásokra a nemzeti parasztpárttal a disszidens magyar gazdasági párt, a német, a zsidó és az ukrán kisebbségi pártok egyességet kötöttek. A nemzeti parasztpárt 277, Duca óliberális pártja 28, Brătianu újliberális pártja 13, Lupu parasztpártja 12, Iorga és Argetoianu nemzeti egyesülés pártja 6, Goga agrárpártja 6, Cuza antiszemita pártja 11, a Vasgárda 5, a magyar-párt 14, a zsidó-párt 5 mandátumot kapott. A szenátusi válasz-

OSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

RÉVAI OFFSETNYOMÁSA

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

táson a 112 szenátusi mandátum közül 105 a nemzeti parasztpártnak jutott, a többi a kisebbségeknek és a román ellenzéki pártnak. A választások után Maniu ajánlatára újra Vajda-Voevod alakított kormányt. A következő hónapok azonban szétbomlasztották a kormánypártot. A gazdasági válság, az a kedvezés, amellyel a miniszterelnök a fasiszta és antiszemita irányú vasgárdista mozgalmat támogatta, a bürokrácia körül jelentkezett visszásságok ellentéteket szítottak, ami 1933 máj. Maniunak a nemzeti parasztpárt elnökségéről való lemondását vonta maga után, utódjává Vajda-Voevod miniszterelnököt választották meg. A kormány nem tudta ezeket a belső válságokat túlélni és 1933 nov. 12. benyujtotta lemondását. A király a liberálispárti *Ducá*-t bízta meg az új kormány megalakításával, amely azonnal betiltotta a vasgárdisták szervezetét és a parlamentet feloszlattatta. Az 1933 dec. 21. megtartott választások a liberálisoknak hoztak 300 mandátumnyi túlnyomó többséget; a nemzeti parasztpárt csak 29, a Lupu-párt 11, a Brătianu-féle liberálisok 10, a Cuza-párt 9, a magyar-párt 9, a Goga-párt 8, a Stere-párt 6, az Argetoianu-párt pedig 5 mandátumot kapott. Röviddel a választások után, dec. 29-én a vasgárdisták három embere a választási sérelmek miatti bosszúból gyilkos merényletet követett el a szinajai pályaudvaron Duca miniszterelnök ellen. Ideiglenesen *Anghelescu* vállalta a kormányelnökséget, de Duca temetése után 1934 jan. 3-án lemondott. A király jan. 11-én *Tatarescu* kereskedelemügyi minisztert nevezte ki miniszterelnöknek, aki a külügyi tárcát ideiglenesen maga látta el, Titulescu csak októberben vállalta el a külügyminisztériumot, miután több, az ország belső rendje szempontjából kívánt föltételét teljesítették. Duca merénylőit életfogytiglani fegyházra ítélték. Az ügyükben megtartott főtárgyaláson Vajda-Voevod volt miniszterelnök vallomásában elmondta, hogy a vasgárdistákat ő támogatta. 1935. Vajda-Voevod a magyarok és zsidók ellen irányuló numerus clausus mellett indított propagandát, amellyel szemben Maniu élesen állást foglalt, Vajda-Voevod kilépett pártjából, új pártot alakított, amelynek a német nemzeti szocialista-párt programmjához hasonló törekvései különösen az egyetemi ifjúság körében találtak visszhangra. Ezek újra fölszínre vetették a romániai kisebbségek kérdését, amely 1933. már nagy viharokat támasztott volt, amikor a magyar revíziós törekvések megtorlásaképpen a vasgárdisták Nagyváradon, Kolozsvárott és más városokban viharos tüntetéseket rendeztek. Románia külpolitikájának irányát a Franciaországgal való szoros szövetség, a kisantant és a Balkán-szövetséghez való ragaszkodás szabja meg. Újabb időkben sikerült viszonyát Bulgáriához megjavítani.

Román irodalom. A mai R. nagy fejlődést mutat úgy a költészet, mint a próza terén. A bő irodalmi termelés komoly értékeket vetett fel. A Semănătorul folyóirat által képviselt nemzeti gondolatot vallják irányadóul költészetükben Octavian Goga mellett D. Nanu, Corneliu Moldovanu, Zaharia Bârsan, Ion Bârseanu, I. U. Soricu, A. Mândru, G. Vâlsan, G. Tutoveanu stb. Az érzelmi költészet képviselői: Cincinat Pavelescu, Victor Eftimiu, Mircea Rădulescu, Emanoil Bucuța, Emil Dorian, G. Topârceanu a humoros költészet művelője. A tradicionális költészet képviselői: Nichifor Crainic, Ion Pillat, V. Al. Voiculescu, Ion George, Marcel Romanescu. A szimbólikus irány költői: Ion Minulescu, G. Bacovia, A. Stamatiad, Ervin Ovid Densușian, Emil Isac stb. A modernista szelleműek: Tudor Arghezi Lucian Blaga, Demostene Botez, Camil Petrescu stb. A prózában J. A. Brătescu-Voinești, az elbeszélés régi kiváló művelője mellett kiválnak M. Sadoveanu, számos elbeszélés és regénykötetével, C. Sandu Aldea, a Baraganul-síkság szerelmese, J. Agârbiceanu Erdély vidéki életének, J. A. Basarabescu a városi élet, C. Hogaș a természet szépségének rajzaival. A román regény legkiválóbb művelője az erdélyi Liviu Rebreanu (Ion, Pădurea spânzuraților, Ciuleandra). Megemlítendők még Cesar Petrescu (Intunecare), Ionel Teodoreanu (La Medeleni). A színműirodalom terén a legkiválóbbak: Mihail Sorbul (Letopiseți, A doua tinerețe), Lucian Blaga (Daria Zamolxe), Victor Eftimiu (Prometeu), Meșterul Manole, Margarite Insira-te), Zaharia Bârsan (Trandafirii roșii), Ion Minulescu. A régi folyóiratok mellett megemlítendők a Sburatorul (a szimbolizmus képviselője), a Kolozsvárról kiindult Gândirea (a tradicionalizmus és modernizmus összeegyeztetője), Boabă de grâu, Gând românesc, Revista Fundatiilor Regale, Revista filologica, Dacoromania (nyelvészeti és kritikai folyóirat). Nevezetesebb irodalomtörténetírók, kritikusok, esztétikusok: Iorga, Bogdan-Duica, Densușian mellett: Gh. Adamescu, C. Dobrogeanu, Gherea, M. Dragomirescu, Gh. Ibrăileanu, Eugen Lovinescu, Sextil Pușcariu, D. Caracostea, Gh. Sanielevici, Ilarie Chendi, Tudor Vianu, N. J. Apostolescu, Perpessicius. *(XVI. köt.)*

***Román népzene.** A legutóbbi időben végzett kutatások legfontosabb eredménye az ú. n. hora lungă (= hosszú ének) felfedezése. Kiderült, hogy ez a tulajdonképpen *egyetlenegy* dallammal képviselt zenei stílus a legrégibb ismert szöveges népzenéje az egész régi Románia-beli, a besszarábiai és a máramaros—ugocsai román népnek. Ez Erdélyben és a Bánátban azonban, mint szöveges dallam, teljesen ismeretlen. Ez a dallamfajta formailag teljesen rögtönzésszerű, erősen cifrázott és rubato-előadásmódja hangszeres zenére emlékeztet; a dallam általában véve csupán a diatonikus hangsor első öt fokán mozog, teljesen megfelel az ukránok régi *duma*-dallamainak, továbbá az iraki és az északafrikai Dzselfa-beli arabok dallamainak.

Nyilván dél-török-arab zenestílussal van itt dolgunk, amely — egyelőre nem tudni hogyan — eljutott a románság zöméhez, sőt az ukránokhoz is. A románoknál régi időkben ez lehetett az *egyetlen* (alkalomhoz nem kötött) dallam, amint ez Ugocsában és az Alduna egyes vidékein még ma is így van. Hogy az erdélyi románoknál valaha megvolt-e, nem tudjuk: jelenleg náluk nyoma sem található. Helyét és szerepét a magyar-székely pentaton zenestílus foglalta el (l. *Magyar népdal*), a Mezőségen és Moldva nyugati részén változatlan dallamátvételeket találunk a magyar-székely régi anyagból, Szatmárban (valószínűleg a Szilágyságban) és Maros-Torda északi részén nem lényegesen eltérő átvételeket. Erdély többi románlakta területén azonban olyan dallamok élnek, amelyek kétségen felül összefüggenek ugyan a magyar-székely pentaton-stílussal, de szerkezetben mégis többé-kevésbbé eltérnek a régi magyar-székely dallamoktól úgy, hogy ezeket illetőleg magyar-székely hatás alatt kialakult román pentaton-típusokról beszélhetünk. Minél inkább haladunk azonban délnyugati irányban, annál feltűnőbben jelentkezik a délszláv népzene hatása (ú. n. félzárlatos stílus). Azt mondhatjuk: Biharban, Hunyadban és a Bánságban a magyar-székely pentaton-stílus és a délszláv félzárlatos stílus kereszteződése egy egészen különös, minden más népnél ismeretlen népzenei stílus kialakulását hozta létre. A *hora lunga*-tól eltekintve, Hunyad és főleg Bihar vm. román népzenéjét kell tehát mai ismereteink alapján a legjellemzőbb román népzenének tekintenünk. A fentemlített pentaton-stílus, főleg a háború óta, egyre erősebben kezd a régi Románia területére is beszivárogni. A magyar-székely pentaton-stílus magyar voltát bizonyítja: 1. ennek a stílusnak egységessége az egész magyarlakta területen; 2. az, hogy a magyaroknál hatféle alcsoportját ismerjük, a románoknál csak egyfélét (a 8-szótagú szövegsorokra épültet); 3. a cseremisz-magyar egyezések. Az eddig mondottak a R. alkalomhoz nem kötött dallamaira vonatkoznak. Ezeken kívül vannak még *a)* sirató-, *b)* lakodalmas-, *c)* arató-, *d)* esőtkérő-dallamaik, továbbá a két legfontosabb alkalomhoz kötött dallamcsoport: *e)* a karácsonyi énekek *(colinde)* és a nagyobbrészt csak hangszeres táncdallamok csoportja. A karácsonyi énekek semmi kapcsolatban sincsenek a magyar népzenével; eredetükről ezidőszerint semmit sem tudunk. A táncdallamok egy része, az ú. n. *ardeleana* (erdélyi) azonban a magyar verbunkos dallamokkal egyezik feltűnően; valószínűleg ezeknek hatása alatt keletkezhettek, ha ugyan nem egyenes átvételek. Lehetséges, hogy közvetítőik a *falusi* cigánymuzsikusok voltak. A román népzene tudományos tanulmányozása nálunk magyaroknál indult meg; *Bartók* Béla, a kiváló kutató 1909—17-ig kb. 3500 dallamot gyüjtött, természetszerűleg csakis a régi Magyarország románlakta területein; a fonográfhengerek egy része, mintegy 600, a Nemz. Múzeum Néprajzi Osztályának tulajdona. Román szakemberek alaposabban csak tiz év óta foglalkoznak népzenéjük tanulmányozásával; ennek eredménye eddig: a Román zeneszerzők egyesületének bukaresti fonogramm-archivumában kb. 3500 fonográfhenger, továbbá a román közoktatásügyi minisztérium fonográf-archivumában kb. 3000 henger.

Irodalom: Bartók Béla, *Chansons populaires roumaines du département Bihar* (371 dallam, Bukarest, 1913); U. a., *Volksmusik der Rumänen von Maramures* (kb. 400 dallam, München, 1923); Sabin V. Dragoi, *303 Colinde* (Craiova, 1925); Constantin Brailoiu, *La plainte funèbre du village de Dragus.*

Romberg, *Ernst von,* német orvos, legújabb művei: *Über die Entwicklung der Lungentuberkulose* (1927); *Über Lehren und Lernen in der inneren Medizin* (1930). A *Zeitschrift für Tuberkulose* szerkesztője. *(XVI. köt.)*

Romero, *Silvio,* brazíliai portugál író és tudós, megh. Rio de Janeiro, 1914 júl. 19. *(XVI. köt.)*

Romsauer *Lajos,* mérnök, okl. középisk. tanár, új műve: *Ábrázoló geometria I—II.* (1930). *(XX. köt.)*

Róna *József,* szobrász, újabb alkotása: *Kálmán herceg* lovasszobra a premontreiek gödöllői rendháza előtt. 1929. két kötetben megírta önéletrajzát. *(XVI. köt.)*

Róna *Zsigmond,* a Meteorológiai Intézet igazgatója, 1924. kiadta *Meteorológiai megfigyelések kézikönyve* c. művét. 1925. az újonnan alakult Magyar Meteorológiai Társaság elnökévé választotta; egyúttal szerkeszti a Társaság folyóiratát, az *Az Időjárást.* 1927. mint igazgató nyugalomba vonult, irodalmi és szerkesztői munkásságát azonban folytatja. *(XVI. köt.)*

Rónádfa kk. és *Hernádfa* kk. 1929. egyesültek *Gyöngyfa* néven.

***Rónai** *Gyula,* gépészmérnök, szül. Zagyva-Róna, 1878 máj. 6., a műegyetem elvégzése után 1900. az Államvasutak szolgálatába lépett. Több mint húsz évig intézte a Máv. kocsitervezési és beszerzési ügyeit, majd a Máv. igazgatóság kocsiszerkesztési osztályának vezetője lett. Igen sok újítása és javítása volt a vasúti anyagon. Résztvett a Műszaki Egyezmények 1930-ig tartott átdolgozásában. A Magyar Mérnök és Építész Egylet, a Középeurópai Vasútegylet számos pályadíjjal jutalmazta munkáit. Cikkei a Vasúti és Közlekedési Közlöny és a Magyar Vasút és Közlekedés c. folyóiratokban jelentek meg.

Roosevelt, *Franklin Delano,* amerikai elnök, szül. Hyde Park (New York), 1882 jan. 30. Az ügyvédi pályára lépett és 1913. tengerészeti államtitkár lett. 1920. a demokrata párt jelölte elnökhelyettesnek, de nem választották meg. 1921. paralízist kapott és évekig nem vett részt a politikai életben. Ebből kifolyólag jelenleg is sántít. 1928. New York állam kormányzója lett. Élesen harcolt a korrupció ellen és ellentétbe került a Tamany Hall-el (new yorki városháza).

1932 nyarán a demokrata párt elnökjelöltje volt és fölényesen győzött a republikánus *Hoover* fölött. 1933 márc. foglalta el az elnöki széket, amikor az északamerikai bankok egymásután buktak meg. A célszerű intézkedések egész sorát tette a válság megoldása érdekében. A dollár aranyparitását megszüntette. A külpolitikában is változást hozott; több figyelmet fordított európai kérdések megoldására, résztvett a leszerelési konferencián és felvette a diplomáciai viszonyt Oroszországgal. Az amerikai nagytőke ellen hozott intézkedései miatt gyakran került nehéz helyzetbe. Művei: *Government — Not Politics* (1932); *Looking Forward* (1933).

Root, *Elihu*, amerikai politikus. A világbéke érdekében hatalmas tevékenységet fejtett ki. 23 szerződést kötött az Egyesült Államok nevében idegen kormányokkal. Ösztönzésére alakult meg a hágai nemzetközi döntőbíróság. 1921—22. a washingtoni leszerelési konferencián az Egyesült Államokat képviselte. Fő műve: *Men and Politiciens* (1924). Megjelentek válogatott beszédei és írásai is. (8 köt., 1916—30.) *(XVI. köt.)*

Rooy, *Anton van*, hollandi baritonista, megh. München, 1932 nov. 27. *(XVI. köt.)*

***Roóz** *Rezső*, hírlapíró, szül. Budapest, 1879 okt. 25. 1901. mint a Magyar Szó munkatársa kezdte működését. 1906. a Magyar Hirlap munkatársa, majd 1914. felelős szerkesztője. Az Ujságírók Szanatórium Egyesületének elnöke, az ujságírók közéletében és jóléti intézményeik vezetésében tevékeny részt vesz.

Roques, *Pierre-Auguste*, francia tábornok, megh. Saint-Cloud, 1920. *(XVI. köt.)*

Rosario *(di Santa Fé)*, argentinai város Santa Fé államban, (1931) 485.354 lak.

Rosebery, *Archibald Philipp Primrose*, angol államférfi, megh. Epsom, 1929 máj. 21. *(XVI. köt.)*

Rosen, *Friedrich*, német diplomata, legújabb művei: *Persien in Wort und Bild* (1925); *Aus einem diplomatischen Wanderleben* (1931). *(XVI. köt.)*

Rosen, *Georg*, svéd festő, megh. Stockholm, 1923 márc. 3. *(XVI. köt.)*

***Rosenberg,** *Alfred*, német politikus, szül. Reval, 1893 jan. 12. Mérnöki oklevelet szerzett, 1919 óta Münchenben újságíró. 1921 óta a *Völkischer Beobachter* főszerkesztője. 1930. a birodalmi gyűlés tagjává választották. A nemzeti szocialista párt külpolitikai tanácsadója volt. 1933. *Hitler* a nemzeti szocialista külpolitikai hivatal főnökévé nevezte ki. Főbb művei: *Die Spur der Juden im Wandel der Zeiten* (1920); *Der Zukunftsweg einer deutschen Aussenpolitik* (1927); *Freimaurerische Weltpolitik* (1930); *Das Wesensgefüge des Nationalsozialismus* (1932). 1930 óta a *Nationalsozialistische Monatshefte* szerkesztője.

Roska *Márton (Barczánfalvi)*, archeológus kiadta *Az ősrégészet kézikönyve* második kötetét: *Az újabb kőkor* címmel (Kolozsvár, 1927). Folytatta régészeti kutatásait, amelyek elsősorban Erdély őskorára derítenek világosságot s ezekről szakfolyóiratokban számol be. *(XX. köt.)*

Rosny, *Joseph Henri* és Justin *Boëx* társszerzők újabb művei: *Rachel et l'amour* (1926); *La Femme disparue* (1926); *Amour étrusque* (1927); *Les Conquérants du feu* (1930); *Napoléon le grand* (1931); *Les Femmes du Setna* (1932); *A* fiatalabb újabban írt regényei: *La Métisse amoureuse* (1927); *L'Enigme du „Redoutable"* (1930); *Sous le signe de la beauté* (1930) és regényes életrajzai: *Les Amours d'Elisabeth d'angleterre* (1929); *Les Folles passions de Pauline Borghèse* (1930) stb. *(XVI. köt.)*

Rosny, *Léon de*, francia orientalista és etnológus, megh. Fontenay-aux-Roses, 1914 aug. 28. *(XVI. köt.)*

***Ross,** *Colin*, német író, szül. Bécs, 1885 jún. 4. 1912 óta bejárta csaknem az egész világot. Útikönyveiben és filmjeiben a beutazott államok társadalmi és gazdasági viszonyainak hű képét adja és ügyesen mutat rá azokra a problémákra, amelyek a föld világgazdasági képét meghatározzák. Művei: *Südamerika, die aufsteigende Welt* (1922); *Das Meer der Entscheidungen* (1924); *Heute in Indien* (1925); *Der Wille der Welt* (1932); *Haha Whenua* (1933). Filmje: *Achtung Australien, Achtung Asien* (1930).

Ross, *Roland*, angol orvos, megh. Putney Heath, 1932 szept. 16. Utolsó művei: *Studies on Malaria* (1928); *In Exile* (versek, 1931). *(XVI. köt.)*

***Rostand,** *Maurice*, francia író, Edmond *R.* fia, szül. Cambes, 1891 máj. 26. Művei: *Le Cercueil de cristal* (1920); *Le Secret du sphynx* (1924); *Le Pilori* (1926); *La Gloire* (dráma, 1921); *Napoleon IV.* (1928). Legnagyobb sikerét *L'Homme que j'ai tué* c. regényéből készített drámájával aratta (1930), amely erősen pacifista tendenciájú. Budapesten is bemutatták *Megöltem egy embert* (Pesti Színház, 1932) címen.

Rosztov, oroszországi város, újabb hozzácsatolásokkal 1926. évi 308.284 lakossága 1931-re 425.120-ra, elővárosaival együtt 458.649-re emelkedett. R.-ban van a szovjet legnagyobb mezőgazdasági gépgyára.

***Rotarides** *Mihály*, zoológus, szül. Gyulafehérvár, 1893., okl. középiskolai tanár, 1922—29. a szegedi egyetem általános állattani intézetének tanársegéde, 1930—35. a Magyar Biológiai Kutatóintézet (Tihany) adjunktusa, 1935-től nemzeti múzeumi őr. A szegedi egyetem 1932. magántanárrá habilitálta. Bel- és külföldi folyóiratokban megjelent számos dolgozatában főként a csigák szövettanával kapcsolatos biológiai kérdésekkel foglalkozik. Nagyobb munkája: *A lösz csigafaunája* (1931).

***Rotary Club.** *Rotary*, a. m. forgó, fogaskerék, amely forgás közben belekapcsolódik más kerékbe. Ez a neve egy nemzeti alapon felépült, kiterjedésében nemzetközi jellegű klubszervezetnek, amely már az egész művelt világon elterjedt. Az első R. 1905 febr. 25.

Csikágóban alakult. Alapgondolata, hogy benne az egyes foglalkozási ágak, mint a fogaskerekek fogai egybekapcsolódnak és e célból minden klubban minden foglalkozási ágnak egy képviselője foglal helyet. A R. gondolatnak alapja etikai természetű; célja, hogy tagjainak közéleti, üzleti és magánéletébe s tevékenységükbe belevigye a köz szolgálatának gondolatát és megértesse, hogy az ember feladata nem merülhet ki saját érdekeinek művelésében, hanem tartozó kötelességei vannak embertársaival és a közzel szemben. A *service*, a köznek érdeknélküli, önzetlen szolgálata az a tétel, amelyet mindegyik R. erkölcsi norma gyanánt tagjai figyelmébe ajánl. Közérdekű kérdések fesztelen formában való megbeszélése, ellentétes szempontok megvilágítása hetenként tartott összejöveteleken, mozdítják elő a R. céljait. Hat ilyen cél van: 1. A szolgálat eszméje. 2. Magas erkölcsi elvek az üzleti és hivatásbeli életben. 3. A szolgálat eszméjének érvényesítése minden rotariánus egyén üzleti és közéletében. 4. Személyes összeköttetések felhasználása a szolgálat eszméjének alkalmazására. 5. Minden hasznos és értékes foglalkozásnak ilyen gyanánt való elismerése. 6. A kölcsönös megértés, jóakarat és nemzetközi béke előmozdítása. A R. jelmondata: *Service above self* (jobb szolgálatot tenni, mint önzőnek lenni). 1933 végén 44 országban 3541 R. működött, tagjaik száma 150.000 volt. A kluboknak közös irodája Csikágóban székel, az európai klubok pedig Zürichben tartanak fenn közös irodát. Magyarországon tíz R. működik: Budapest, Debrecen, Szeged, Pécs, Miskolc, Orosháza, Hódmezővásárhely, Győr, Szolnok, Gyula székhellyel. Magyarország a R.-ok száma és taglétszáma alapján a világ R. szervezetében önálló körzetet alkot. A magyarországi elnök *Hegedüs* Lóránt.

***Roth,** *Joseph*, német író, szül. Schwabendorf (Hessen-Nassau), 1894 szept. 2. Párizsban él, főkép regényeket ír, amelyek szellemes, fordulatos nyelven a mindennapi élet banális vigasztalanságát tükrözik. Regényei: *Rebellion* (1924); *Rechts und links* (1929); *Hiob* (1930); *Radetzky-Marsch* (1932), ez utóbbi kettő magyarul is megjelent. Tanulmánykötete: *Juden auf der Wanderschaft* (1927).

Roth *Károly (Telegdi)*, geológus, 1928. m. kir. főgeológus, 1931. a Magy. Tud. Akadémia l. tagja. 1933. a debreceni egyetem ny. rk. tanára lett. Újabb tanulmányai: *A Dunántúl bauxittelepei* (Földtani Szemle); *Das albanisch-montenegrinische Grenzgebiet bei Plav.* (Neues Jahrbuch f. Mineralogie etc.); *Infraoligocén denudáció nyomai a Dunántúli Középhegység ÉNy-i peremén* (Földtani Közlöny); *Magyarország geológiája I.* (Tudományos Gyüjtemény, 104. k.); *Adatok az Északi Bakonyból a magyar középső tömeg fiatal mezozoos fejlődéstörténetéhez* (Math. és Term. Értesítő). *(XVI. és XX. k.)*

Roth *Lajos (Telegdi)*, geológus, bányaügyi főtanácsos, meghalt 1928 ápr. 16. *(XVI. köt.)*

Rothermere, *Harold Sidney Harmsworth, Lord*, angol újságkirály, legnagyobb konkurrensével, Lord Beaverbrookkal együtt megalakította az *United Empire Party*-t, amely az angol világirodalom egységes vámterületéért küzd. A trianoni béke reviziója érdekében megindított akcióját lapjaiban továbbra is nagy kitartással folytatja. *(XX. köt.)*

Rothman *Ármin*, sztomatológus, egyetemi m. tanár, a Gr. Apponyi Poliklinika volt főorvosa, megh. Budapest, 1932. *(XVI. köt.)*

Rott *Nándor*, veszprémi püspök, elnöke a ker. bölcseletet művelő Aquinói szt. Tamás-társulatnak, valamint a szegény gyermekek balatoni nyaraltatását intéző Zsófia-szanatóriumegyesületnek. Karitatív tevékenységéért 1932. megkapta az I. oszt. magyar érdemkeresztet. *(XVI. köt.)*

Rottenbiller *Fülöp*, ny. államtitkár, 1932. az igazságügyminisztériumban működött. Ugyanazon évben vette át a Fiatalkorúak Budapesti Felügyelő Hatósága elnökségét. A patronázs-mozgalom egyik irányítója. A fiatalkorúak bűnözéséről és a bűnözés elleni védekezésről írt cikkei jogi szaklapokban jelennek meg. *(XVI. köt.)*

Rotter *Károly*, mérnök, MÁV. főigazgatóhelyettes, 1929. nyugalomba vonult. 1928—31. a dunaföldvári, a budapesti borárostéri és óbudai Dunahidak pályázati terveit elbíráló bizottságok tagja volt. *(XX. köt.)*
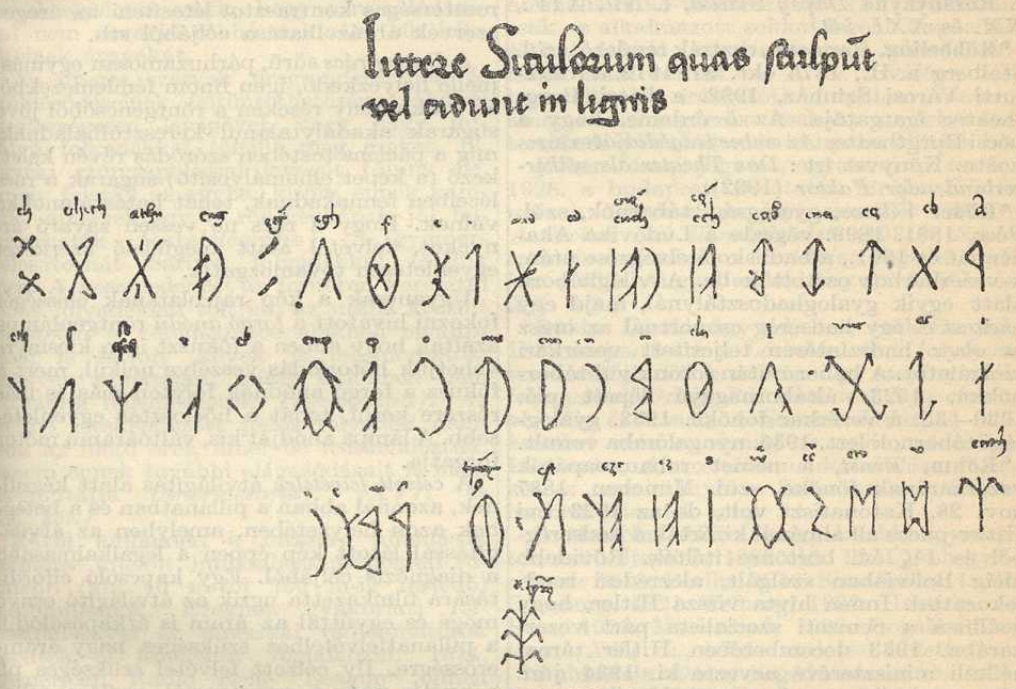
Rotterdam, hollandiai kikötőváros, (1932) 587.316 lak., abból előkikötője Hoek van Holland kb. 4000 lak. Újabb épületei: 13 emeletes villamossági épülete, Nelle-féle gyár, valamint déli villanegyedei. Kikötőjének vízterülete (1931) 445 ha, 31·2 km hosszú rakodóparttal a tengeri hajók és 20·7 km hosszúságú rakodóparttal a folyami hajók részére. Többek között 27 gabonaelevátora és 15 úszó-dokkja van. Kikötőjének forgalma (1932) 29·9 millió tonna. Tengerentúli behozatala (1930) 20·8 millió, kivitele 14 millió tonna. Rajnai hajóforgalma 32·4 millió t.

Rouen, franciaországi óceáni kikötőváros, (1931) 122.957 lak. Hajóépítés, grafikai ipar.

Rousselot, *Jean-Pierre, abbé*, francia fonetikus, megh. Párizs, 1924. *(XVI. köt.)*

Rovásírás. A magyar R. kutatásában az utolsó évtized jelentős eredményeket hozott. A régebben ismert emlékek közül a nagyszentmiklósi kincs feliratainak egyrészét *Thomsen* Vilmos dán nyelvész fejtette meg 1917. *(Une inscription de la trouvaille d'or de Nagy-Szent-Miklós)*, más részét pedig *Németh* Gyula *(A nagyszentmiklósi kincs feliratai*, Magyar Nyelv, 1932). A feliratok nyelve török, egyik pl. átírásban így hangzik: *Buila zoapan täsi dügähügi. Butaul zoapan tagrugi icsigi tasi.* (Buila zsupán fejeztette be a csészét, (ezt) a csészét, melyet Butaul zsupán tétetett alkalmassá a felakasztásra). Német Gyula a feliratokat a

IX. század után való időre keltezi. A kincs besenyő és pedig nagy valószínűség szerint már kereszténnyé lett besenyő népség kincse s e darabjain ránkmaradt magyar és besenyő R. a türk írásnak két származéka. 1930. fedezték fel a nyolc betűjegyből álló s a bögözi (Udvarhely megye) református templom északi falán berakott és bemeszelt régi freskók lepattogzó vakolatrétegének bontogatása közben azt a székely rovásbetűs feliratot, melynek mását *Jakubovich* Emil közölte a *Magyar Nyelv*, 1931. évfolyamában. A rövid szöveg egy szóból áll: *atya-isten.*

[A nikolsburgi székely ábécé

Egyike legértékesebb rovásírás emlékeinknek. Még a XVI. század elejéről való, eredetiben maradt fenn és legrégibb ilynemű, epigrafikus emlékünk. Egy évvel előbb találtak rá (1929), de csak később tették közzé a *székelyderzsi* téglarovást, amely a XV. századból való s mindössze három szóból áll. Ennél sokkal fontosabb a rovásírás történetében az 1934. felfedezett rovás-ábécé, mely a hg. *Dietrichstein-család* morvaországi, nikolsburgi kastélya régi könyvtárának Luzernben történt árverésén került elő egy 1483. készült ősnyomtatvány hátsó védőlevelén, *Litterae Siculorum quas sculptunt vel cidunt in lignis* cím alatt, 46 betűjegyből álló rovás-ábécé s alatta *Litterae Iudaeorum et menses* felirattal a héber ábécé és a hónapnevek olvashatók a lapon. *Jakubovich* megállapítása szerint ez a véletlen a székely rovásírás hasonlíthatatlan nagybecsű, legrégibb ábécéjét juttatta birtokunkba, amely azért is rendkívüli fontosságú, mert a XV. századi feljegyző minden jegy fölé kisebb betűkkel a hangértéket is odaírta. A lapot a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára (sajnos, a kötetből kivágva) szerezte meg. *(XVI. köt.)*

Rozlozsnik *Pál*, m. kir. főgeológus, 1920-tól az esztergomi szénmedencében dolgozott, résztvett a hazai szénterületek szénvagyonának felbecslésében. Erről kiadott műve: *Az esztergomvidéki szénterület bányaföldtani viszonyai* (1922). *(XVI. köt.)*

Rózsa *Dezső*, író, számos angol nyelvkönyvet írt *(Helyes nyelvhasználat, Segéd-könyvek a modern nyelvek tanulásához, Karton Nyelvtanok). (XVI. köt.)*

Rózsa *Miklós*, író és hírlapíró, 1926. a KUT igazgatója lett. Szerk. a *Kut*, utóbb az *Uj Szín* c. műv. folyóiratokat. Újabb szépirodalmi munkája: *A két Bólyai* (színmű, 1932). *(XVI. köt.)*

Rózsaffy *Dezső*, festő és művészeti író, a Szépműv. Múzeum igazgatóőre, 1933. második gyüjteményes kiállítást rendezett a Fränkel Szalonban. A francia becsületrend lovagja. *(XVI. köt.)*

Rózsahegyi *Kálmán*, színész, a Nemzeti Színház örökös tagja. Mint szinészpedagógus, több mint két évtized óta magánszínészképző iskolát tart fenn. Újabb alakításai: *Ladányi* (Csathó: Te csak pipálj, Ladányi); *Mihály* (Szigeti: Vén bakancsos és fia, a huszár); *Tanító* (Zilahy: Süt a nap); *Hajnalka* (László: A legboldogabb ember); *Mátyás* (Móra: Ének a búzamezőkről). *(XVI.* és *XX. köt.)*

***Rozsdamentes acél,** a Krupp-gyár V2A jelzéssel forgalombahozott krómnikkelacélja. A R.-t kiváló fizikai sajátságai és nagy kémiai ellenálló képessége különösen alkalmassá teszi szájban elhelyezett fogművek (koronák, hidak, műfogsorok) nemesfém alkatrészeinek pótlására. Színe a platinára emlékeztet, a szájban korróziót nem szenved. Ugyanezen sajátságai folytán újabban orvosi műszereket, késeket, evőeszközöket stb is készítenek belőle. A szabadalmazott készítmények *Wipla* néven kerülnek forgalomba.

Rozsnyayné *Dapsy Gizella*, l. *Nil, XIV., XX.* és *XXI. köt.*

***Röbbeling,** *Hermann*, osztrák rendező, szül. Stolberg a. H., 1875 okt. 31. 1912. a frankfurti Városi Színház, 1932. a bécsi Burgtheater igatgatója. Az ő érdeme, hogy a bécsi Burgtheater *Az ember tragédiáját* színrehozta. Könyvet írt: *Das Theater als völkerverbindender Faktor* (1932).

***Röder** *Vilmos*, gyalogsági tábornok, szül. Pécs, 1881. 1899. végezte a Ludovika Akadémiát és 1901., a hadiiskola elvégzése után, a vezérkarhoz osztották be. A világháború alatt egyik gyaloghadosztálynál, majd egy hadtest és egy hadsereg csoportnál az orosz és olasz hadszíntéren teljesített vezérkari szolgálatot. A háború után soronkívül tábornokká, 1923. altábornaggyá lépett elő. 1930—35. a vezérkar főnöke. 1933. gyalogsági tábornok lett. 1935. nyugalomba vonult.

***Röhm,** *Ernst*, a német rohamcsapatok vezérkarának főnöke, szül. München, 1887 nov. 28. Katonatiszt volt, de az 1923 évi Hitler-puccs alkalmával kizárták a hadseregből és 1¼ évi börtönre ítélték. Rövidebb ideig Boliviában szolgált, alezredesi rendfokozattal. Innen hívta vissza Hitler, hogy beállítsa a nemzeti szocialista párt vezérkarába. 1933 decemberében Hitler tárcanélküli miniszterévé nevezte ki. 1934 jún. 30. puccskísérlete miatt agyonlőtték.

Röjtök, kk. és *Muzsaj* kk. 1928 *Röjtökmuzsaj* néven egyesültek.

***Röjtökmuzsaj** kk., Sopron vm., soproni j. (1930) 922 lak. *Muzsaj* kk. és *Röjtök* kk. egyesüléséből keletkezett 1928.

***Rökk** *Marika*, színésznő, szül. Kairó, 1913 nov. 3., mint tízéves gyermekszereplő, első sikerét a Városi Színházban aratta. Fellépett Angliában a *De la Folie Pure* revű primadonna-szerepében. Ezután hazajött és a Royal Orfeumban játszott. A *Csókprofeszszor* c. operettben, az *Ezerjó*-ban, a *Zsákbamacská*-ban, a *Sült galamb*-ban, a *Bál a Savoyban*, a *Vadvirág*-ban, a *Cirkusz Csillagá*-ban, a *Viki*-ben lépett fel. 1935 ápr. a berlini Ufa-filmgyárhoz szerződött.

***Rölwaag,** *Ole Edvart*, norvég-amerikai regényíró, szül. Dönna szigetén (Norvégia), 1876 ápr. 22., megh. Northfield (Egy. Áll.), 1931 nov. 5. 1896 óta az Egyesült Államokban élt, 1906 óta a norvég nyelv és irodalom tanára Northfieldben. Ismertté tette nevét *Giants in the Earth* (1927) c. regényével, (magyarul: *Hallgat a prairie*), amelynek témája, világnézete és kidolgozási formája egyaránt feltűnést keltett. Folytatása: *Peder Victorius* (1929, magyarul: *Győzelmes Péter*); *Pure Gold* (1930); *Their Father's God* (1931) stb.

Röntgen, *Julius*, német zongoraművész és zeneszerző, megh. Utrecht, 1932 szept. 13. *(XVI. köt.)*

Röntgentechnika, különböző berendezésekkel igyekszik a röntgenképek rajzolatát élesebbé tenni, máskor az ember szervezetétől eltérő fajsúlyú anyagok bevitelével mesterséges kontrasztot létesíteni az üreges szervek ábrázolhatása céljából stb.

A *Bucky-rács* sűrű, párhuzamosan egymásmellé helyezkedő, igen fínom fémlemezekből áll; a keskeny réseken a röntgencsőből jövő sugarak akadálytalanul keresztülhaladnak, míg a páciens testében szóródás révén keletkező (a képet elhomályosító) sugarak a rács léceiben fennakadnak, tehát hatástalanokká válnak. Hogy a rács ne vessen zavaró árnyékot, felvétel alatt megfelelő szerkezet egyenletesen tovamozgatja.

Ugyancsak a kép rajzolatának élességét fokozni hivatott a *forgó anódú* röntgenlámpa azáltal, hogy ebben a fókuszt igen kicsinyre vehetjük hőtorlódás veszélye nélkül, mert a fókusz a forgó anódnak folyton más és más részére kerül, tehát a hőelosztás egyenletesebb. A lámpa anódját kis, váltóáramú mótor forgatja.

A *célzott felvételek* átvilágítás alatt készülnek, azonnal abban a pillanatban és a betegnek azon helyzetében, amelyben az átvilágítással látott kép éppen a legalkalmasabb a diagnózis céljából. Egy kapcsoló elfordítására filmkazetta ugrik az átvilágító ernyő mögé és egyúttal az áram is átkapcsolódik a pillanatfelvételhez szükséges nagy áramerősségre. Ily célzott felvétel szükséges pl. a nyelés vagy a gyomorszáj nyílása pillanatában stb. A belső szervek élettani mozgásainak és ezek rendellenességeinek megfigyelésére szolgál a *röntgen-kinematográfia*. Ennek két módja van: 1. Az átvilágító ernyőn keletkező képet fényképezik nagy fényerejű lencsés kamarának mozgó filmtekercsére. 2. Az átvilágító-ernyő mellőzésével, a helyébe tett széles filmszalagot megfelelő berendezés folyton mozgatja és egyidejűleg önműködőleg kapcsolja a röntgenlámpát is úgy, hogy másodpercenként 16-20 sorozatos felvétel készül. Ezeket azután lekicsinyítik és gyors egymásutánban vetítve mozgókép benyomását nyerjük.

A rendes röntgenkép a térbeli viszonyokat egy síkban ábrázolja. A térbeli viszonyoknak plasztikus (három dimenziójú) feltüntetésére szolgál a *sztereoszkópos röntgenkép:* két felvétel készül, de közben a röntgenlámpát a pupillák távolságának megfelelően 6½ cm-nyire eltoljuk és az első film helyébe másikat helyezünk, miközben a páciens teljesen mozdulatlan marad. A két filmet az-

után megfelelő prizmás stereoszkópban szemlélve, térbeli kép benyomását kapjuk.

Új eljárás a *planigráfia*, mellyel a vizsgálandó testrésznek csak egyetlen síkjában levő képleteket igyekszünk élesebben ábrázolni, azáltal, hogy a többi síkoknak a képet zavaró rávetítődését kiküszöböljük. Ezt azzal érjük el, hogy felvétel folyamán a röntgenlámpa is és a film is állandóan, ellentétes irányban mozog egy olyan tengely mentén, amelynek forgási pontja az élesen ábrázolandó síkba esik. Ezzel a többi síkban levő részleteknek árnyékképe annyira elmosódottá válik, hogy rárajzolódásával nem zavarja többé a kívánt sík képleteinek árnyékát.

Az üreges szervek üregrendszerének és kiöblösödéseinek feltüntethetősége céljából mesterségesen levegővel, vagy nagy fajsúlyú folyadékkal töltjük meg ezeket, pl. ágyéki szúrcsapolással levegőt fújunk be, amely felszáll az agyba, kitölti ennek kamráit, amelyek így a röntgenképen jól felismerhetők *(enkefalografia)*. A gyomor-bélcsatornát baritos folyadékkal töltjük meg. A vesemedencét az uréteren keresztül jódos folyadékkal töltjük, az utána készült felvételen a vesemedence alakbeli elváltozásai is és oly kövek is felismerhetők, amelyek puhaságuk miatt különben nem volnának felismerhetők *(pyelografia)*. Az erekbe fecskendezett jódos folyadék nemcsak az illető eret, amelybe fecskendeztük, hanem ennek további elágazódásait is hűen megmutatja *(arteriografia)*. *(XVI.* és *XX. köt.)*

***Rövid hullámok,** a hírszóró állomások számára kijelölt hullámhosszúságoknál rövidebb (kb. 10 m-től 200 m-ig terjedő) rádióhullámok. Ezeknek gyakorlati felhasználásával az amerikai rádióamatőrök kezdtek el legelőször foglalkozni. 1914. „American Radio Relay League" címen egyesületet alakítottak Hiram Percy Maxim vezetésével. Működésük eredményesnek mutatkozott, amennyiben az első évtizeden belül már sikerült, szinte szándékukon kívül, az Atlanti óceán áthidalása. A R. jelentősége elsősorban kedvező terjedési viszonyaikban keresendő, ami által egészen kis, néhány wattos energiával nagy távolságokat hidalhatunk át. Ez teszi lehetővé az amatőr adók forgalmát is. A rövidhullámú amatőrök, akiknek kb. 30.000 tagot számláló szervezete úgyszólván az egész földgömböt behálózza, különleges, rövidített angol szavakból álló, ú. n. *Q-code* alapján, leginkább Morse-jelek segítségével veszik fel egymással az érintkezést, ami azonban csak az észleletek közlésére szorítkozhat, mert az üzenetek továbbítását a legtöbb állam törvényei a postaszolgálat számára tartották fenn. Még így is hasznosaknak bizonyultak az amatőrállomások egyes tudományos expedíciók stb. esetében.

A R. elsősorban csak térhullámok alakjában terjednek és pedig úgy, hogy az antenna kisugárzását az ionoszféra (Heaviside réteg) a föld felületére visszaveri, ahonnan a sugarak ismét visszatükröződnek és így zeg-zugos vonalban járják körül a földet. Az adóállomás környezetében ú. n. holt zóna keletkezik. A hullámok terjedése a nap- és évszak változása szerint különböző, a vétel a föld felületével való érintkezések helyén a legjobb, vagy egyáltalában csak ott lehetséges és így egésznapos forgalom fenntartása esetén nappal más hullámhosszúságot kell használni, mint éjjel. A vevőkészülékek aránylag egyszerűek és a normális rádió-vevőkészülékektől elsősorban csak az alkalmazott sokkal kisebb kapacitás és önindukció (kondenzátor és tekercs) értékek által térnek el. A R. kiválóan felhasználhatók irányított forgalom esetén, amikor is a sugárzást keskeny sugárkévébe terelik és a vevőállomás irányába állítják be.

Ruber *József*, jogi író, egyetemi m. tanár, 1928. a budapesti itélőtábla bírája. Újabb művei: *Történeti és jogi szemlélet* (1929); *A Civitas Dei állambölcselete* (1931); *Szubsztancia és funkció a büntetőjog dogmatikájához* (1933. Angyal-emlékkönyv). *(XVI.* és *XX. köt.)*

***Rubin** *László* ügyvéd, író, szül. Szeged, 1888 szept. 8-án, a *Láthatár* című folyóirat szerkesztője. Főbb művei: *Egy szegény diák feljegyzései*, *Orbán Pál lázadása*, *Egy ember, aki tőke és kamat*, *A tizenkét Judás*, *A halhatatlan vándor*, *Arany az utcán*, *A vallás keletkezése*, *A szocializmus átalakulása*. Cikkei és tanulmányai a Századunk c. folyóiratban jelennek meg.

Rubinstein, *Akiba*, lengyel sakknagymester, szül. Stawisk, 1882 okt. 12. Újabb győzelmei: 1918. Berlin, 1919. Stockholm, 1920. Göteborg, 1921. Triberg, 1922. Hastings és Bécs, 1925. Marienbad, 1929. Rogaška-Slatina. *(XVI. k.*, hibás születési kelettel).

***Rubinstein** *Erna*, hegedűművésznő, szül. Nagyszeben, 1903. Csodagyermek volt, már 11 éves korában hangversenyzett. A Zeneműv. Főiskolán mint Hubay tanítványa, elnyerte a Liszt Ferenc-ösztöndíjat. 15 éves kora óta járja a Nyugatot, Amerikát is; nagy karmesterek (Nikisch, Mengelberg) zenekaraival játszott. 1935. Budapesten mint operetténekesnő lépett fel.

Rubinthy *Dezső*, *vitéz*, altábornagy, 1923. a Magy. Tud. Akadémia hadtörténelmi bizottságának tagjává választották. 1925 dec. nyugalomba vonult. (L. *Rubint, XVI. köt.)*

Rubinyi *Mózes*, filológus, író, a Vajda János Társaság tiszteletbeli tagja, 1927. a Pen Club számvizsgálója, 1934. igazgatósági tagja. Újabb művei: *Pósa Lajos életrajza a magyar ifjúság számára* (1930), *Irók a hirlapirodalomban* (1931), *Arany János, mint szerkesztő* (1932), *Riedl Frigyes* (1934). Több ünnepi beszédet tartott a Pen Club és más irodalmi testületek emlékülésein. A *Budapesti Szemle*, *A Sajtó*, *Irodalomtörténet*, *Literatura* és más szakfolyóiratok állandó munkatársa. *(XVI.* és *XX. köt.)*

Rubner, *Max*, német orvos, megh. Berlin-Lichterfelde, 1932 ápr. 27. *(XVI. köt.)*

Rudnay *Gyula*, festő, a Corvin-koszorú tulajdonosa, 1933. a barcelonai világkiállításon Grand Prix-t nyert. 1934. Budapest főváros nagy aranyérmét és a Céhbeliek nagy aranyérmet kapta meg. Újabb alkotásai: *Angyali üdvözlet* (1924. Róma), *Romantikus táj* (1928. Oslo), *Régi idők* (1928. Róma) stb. *(XVI.* és *XX. köt.)*

Rudnyánszky *József báró*, a főrendiház örökös tagja, megh. 1933 márc. 18. *(XVI. k.)*

Ruffy *Pál (Királyházai)*, jogtudós és államtitkár, megh. 1934 aug. 26. *(XVI. köt.)*

***Ruffy-Varga** *Kálmán*, debreceni gazd. akadémiai igazgató, szül. Léva, 1873 aug. 29. Művei: *Újabb tapasztalatok a cukorrépa-termesztés terén* (1900); *A búza rozsdaálló képessége* (1905); *Cukorrépa-termesztés* (1906); *Fodros betegség kártétele* (1909); *Búza és a háború* (1916); *Gyomok irtása* (1917); *Kukoricatermelés* (1917); *Cikóriatermelés* (1917); *Termesszünk babot és vigyük a világpiacra, A búzáról, Az öntözés jelentősége a magyar Alföldön* stb.

Rugásd kk., *Gerde* kk. és *Kisvarjas* kk. 1930. egyesültek *Gerde* néven.

Ruhrvidék vagy Rajna-westfáliai iparvidék. Újabban, hogy a kb. 200 város, község stb. gazdasági helyzetét és fejlődéslehetőségét biztosítsák, 1926—29 között a R.-en a községhatárokat újra rendezték és közigazgatási beosztását teljesen átalakították. Ezek az intézkedések egyaránt érintették a nagy és vidéki kerületeket, a nagy és a közepes nagyságú városokat.

Russell, *Bertrand Arthur William*, angol filozófus, újabb művei: *The Analysis of Matter* (1927); *Icarus* (1927, magy. ford. is); *Outline of Philosophy* (1928); *Marriage and Morals* (1929, magy. ford.: Házasság és erkölcs); *The Scientific Outlook* (1931); *Education and the Social Order* (1932); *Freedom and Organisation* (1934). Kínáról szóló műve megj. magyarul. *(XVI.* és *XX. köt.)*

Ruszin irodalom, l. *Rutén irodalom XXI. köt.*

Ruténföld *(Podkarpatská Russ)*, területe 12.659 km², (1930) 607.000 lak. Népsűrűsége 48.

Rutén irodalom. A kárpátalji rutének újabb irodalmában a világháború után, háromféle irányzat került szembe egymással: az orosz, az ukrán és a népies irányzat. Az írók és költők egyik része oroszul, a másika ukránul, a harmadika kárpátalji rutén népnyelven ír. Az orosz irányzatnak nincs talaja a népben. Gyökértelen műirodalom s így előbb-utóbb a másik két irányzat valamelyike fog győzni. Ma tehát a kárpátalji ruténeknek nincs egységes, nemzeti irodalmuk, ma a R.-on voltaképpen területi irodalmat értünk. Sőt az egyes irányok nem is hatnak egymásra s akadályozzák az erők egyesülését. Másik jellemző vonása a R.-nak, hogy demokratizálódik. A világháború előtt egy-két ritka kivételtől eltekintve, papok voltak a R.- művelői, ma a világi elemek vannak túlsúlyban. Vallásos és erkölcsnemesítő célzatát a R. elvesztette, mert az új írók szociális kérdésekkel foglalkoznak. Mind a három irányzat közös témája a rutén nép csalódása, szenvedése és nyomora, valamint a szláv érzés fölkeltése és ápolása. Az orosz irányzatú költők: *Karabeles, Popovics M. D.* (szül. 1908), *Fedor P.* Ukrán és népies irányzatúak: *Borsos-Kurjátszkij, Grendzsa-Danszkij, Bozsukova M.* (szül. 1908), *Torosyn* (val. nevén *Zubryckyj D.* (szül. 1893), *Popovics D.* (szül. 1899), *Vaszko J.* (szül. 1889). Mint a költészetben, a prózában is az ukrán irányzat vezet. Az elbeszélések közül orosz irányzatú *Nevicka Irena* (szül. 1886) a R. első regényének (Az igazság győzött, 1924) a szerzője. Ukrán irányzatú prózaírók: *Markus* Alekszander (szül. 1891), *Voron Andrej* (szül. 1901), *Poljanszkij* A. (szül. 1890), *Mihovk* P. (szül. 1899). A tiszta népies irányzat legkiválóbb képviselője *Demjan* Luka (szül. 1901) vereckei földműves, a népélet kiváló ismerője. Életképei jó megfigyelésről és írói készségről tanuskodnak. A drámában az orosz irányzat uralkodik. *Szilvay* Szion (1876—1932), *Fedor Pavel* és a rendkívül termékeny, iparszerűen író *Bubolszkij* (szül. 1877) a kiválóbbak. Ukrán irányzatú drámaíró: *Verchovinszkyj* A. (*Volosin* írói neve). A tudomány különféle ágait főleg az emigráns orosz és ukrán tanárok művelik. Az ukrán irányzatú Nankovyj Zbornikot a Proszvita adja ki, az orosz irányzatú Kárpátszkij Szvět-et a Duchnovics Társaság. E két folyóirat a tudományos élet szócsöve. A kárpátalji rutének közül az elsőnek *Volosin* Ágoston és *Hadzsega Bazil*, (szül. 1864), a másodiknak *Szabó* Eumén, *Ruszák* és *Fencik* I. a főmunkatársai. Irodalmi kritika nincs. Csak elismerő vagy regisztráló ismertetések jelennek meg. (L. *XVI. köt., Orosz nyelv és irodalom.)*

***Rutén népzene,** legjellemzőbb része az (ukránokkal közös) ú. n. *kolomejka* táncdallamok csoportja. Korábban feltételezték, hogy ezekből alakultak ki a magyar, ú. n. kanásznóta-dallamok; újabban olyan bizonyítékok is mutatkoznak, amelyek ennek a folyamatnak ellenkező irányára vallanak. A többi rutén népzenei anyag egy része közeli rokonságban van a szlovák népdaloknak egy részével (l. *Szlovák népzene).* Másik része pedig átvétel a magyar anyagnak ú. n. új-dallam csoportjából. Az átvétel ugyanúgy történik itt is, mint a szlovákoknál. Az eddig ismert rutén anyagban a magyarból vett átvétel mintegy negyven százalékra tehető. (L. *Philaret Kolessa*, Népdalok a Kárpátok déli lejtőjéről, rutén nyelven, a *Naukovi Zbornik* folyóiratban, 1923., 153 dallam). A Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya 38 fonográfhengert őriz rutén népzenei felvételekkel.

Rutherford, *Sir Ernest*, angol fizikus és kémikus, újabb műve: *Radiations from Radioactive Substances. (XVI. köt.)*

***Rutich** *Jenő*, orvos, a pécsi Erzsébet-Tudományegyetem c. rk. tanára, szül. Kápolnapuszta, 1889 nov. 6. 1912—14. a budapesti I. sz. kórbonctani intézetben, 1914—19. a pozsonyi belklinikán, 1919—22. Ótátrafüreden, 1922—23. Tübingában, majd újra Ótátrafüreden, 1924 óta a pécsi belklinikán működik. Főként a belorvosi diagnosztika, a belső szekréció és a vérnyomás kérdésével foglalkozik.

***Rutte,** *Miroslav*, cseh író és kritikus, szül. Prága, 1889., a Národní Listy irodalom- és színházkritikusa. Lírai és prózai szépirodalmi munkáinál jelentékenyebbek kortársairól és a jelenkor művészeti irányairól szóló tanulmányai, amelyek több kötetbe összegyűjtve jelentek meg.

Ruttkay *György*, író, újabban a párizsi Agence Littéraire Internationale középeurópai képviselője. A bécsi Külföldi Ujságírók Egyesülete alelnöke. *(XX. köt.)*

Rybár *István*, fizikus, egyetemi tanár, 1931. a Tudományos Akadémia rendes tagja lett. Gravitációs vizsgálatai során újtípusú Eötvös-ingát szerkesztett. *(XVI. köt.)*

Ryder, *Karl Hartvig*, dán tengerész és Grönland-kutató, megh. Kopenhága, 1923 máj. 3., mint az ottani meteorológiai intézet igazgatója. *(XVI. köt.)*

Rykacsev, *Mihail*, orosz meteorológus, megh. Szent Pétervár, 1919 ápr. 1. *(XVI. k.)*

Rykov, *Alexej Ivanovics*, szovjetorosz politikus, 1930 dec. jobboldali álláspontja miatt *Sztálin* lemondatta összes tisztségeiről és kizárták a kommunista-pártból. 1931 óta azonban ismét postaügyi népbiztos. *(XX. k.)*

***Rzeshewski,** *Samuel*, kereskedő, amerikai sakkmester, szül. Ozierkow, 1911 nov. 8. Sakk-csodagyermek volt, már 6 éves korában beutazta a világot és szimultán mutatványokon sikerrel szerepelt. Később ritkán játszott; 1934. Syracuse, első helyre jutott

S

Saarbrücken, a Saar vidék legnagyobb városa és középpontja, (1930) 129.548 lak. Repülőkikötő, acél- és vasművek.

Saar-vidék, Németországhoz 1935 jan. népszavazás útján visszacsatolt terület. Lakosságának száma (1927) 770.030, abból 558.857 róm. kat., 201.352 ág. ev., 4038 zsidó és 5781 egyéb. Lakosságának 10·8%-a őstermelő, 60·6%-a iparos és bányász, 17·3 százaléka kereskedő és forgalmi alkalmazott. Széntermelése az 1929 évi 13·58 millió tonnáról 1932-re 10·44 millió tonnára süllyedt, hasonlóképpen csökkent a kokszgyártás mennyisége is és ennek következtében érzékenyen megcsappant az alkalmazott munkások száma. Míg 1924. a bányák 74.391 munkást foglalkoztattak, 1931. már csak 55.249 embernek tudtak kenyeret adni. A nyersvasgyártás az 1929. évi 2·10 millió tonnáról 1933. 1·52 millió tonnára, az acélgyártás 2·21 millió tonnáról 1·67 millió tonnára süllyedt.

Története. 1920—26. a francia *Rault* volt a saarvidéki nemzetközi bizottság elnöke. 1925 jan. 10. a francia vámterülethez csatolták a S.-et, ami mélyreható változást idézett elő ennek gazdasági életében. 1927. a kanadai Stephens került a S. kormányának élére s 1927. az angol Nilton személyében új elnököt kapott a kormányzat. Ebben az időben kivonták innen a megszálló francia csapatokat és ezek helyett 800 főnyi vonatbiztosító karhatalmi erő maradt ott. A lakosságot az országos tanács képviselte, amely állandóan a Németországhoz való hozzátartozás mellett nyilatkozott meg. Ennek a ténynek a fölismerése magában Franciaországban is már korán megszüntette a S. megszerzésére irányuló törekvéseket. Ennek ellenére eredménytelenek maradtak az 1929. megindult és a S. 1935 előtt való kiürítésére vonatkozó tárgyalások, aminek csak anyagi okai voltak, mert a S. birtoklásának elsősorban kártérítés jellege volt. 1932. az angol Knox került az ügyek élére. Az ugyanez év novemberében lezajlott választások eredményeképpen 138 centrumpárti, 84 kommunista, 39 szociáldemokrata, 30 nemzeti szocialista és 47 egyéb polgári párti kapott mandátumot az országos tanácsban. 1933 febr. Neunkirchenben gázrobbanás folytán nagy katasztrófa történt, amelynek 69 emberélet esett áldozatul. Augusztusban több embernek a S.-ről német területre történt elhurcolása erélyes eljárásra késztette a kormányzó hatóságot, aminek eredményeképpen az elhurcolt embereket szabadonbocsátották és a német birodalmi kormány sajnálkozását fejezte ki. Ezek a jelenségek azonban arra késztették a kormányt, hogy betiltsa a nemzeti szocialista propagandát és behozza a polgári lakosság egyenruhaviselését. 1934. márc. valamennyi német polgári párt a német frontban egyesült, amely erős propagandát fejtett ki. Bürkel német megbízott több ízben tiltakozott az ellen, hogy a nemzeti szocialista kormányzat elől menekülők közül többen a saarvidéki rendőrségnél alkalmazást találtak. A propagandahadjárat hatása alatt kiéleződött hangulat arra késztette a francia kormányt, hogy csapatokat vonjon össze a határon, a kormányzó-bizottság pedig ugyanakkor nemzetközi csapatokat kért a népszavazás idejére. A népszövetségi tanács ilyen értelemben határozott is és 1934 dec.-ben 1400 főnyi angol,

800 főnyi olasz, 550 főnyi svéd és 250 főnyi holland katonai csapatok szállták meg a S.-et. Az 1935 jan. 13. megtartott népszavazás a következő eredménnyel járt: az 539.541 szavazásra jogosult közül leszavazott 528.005. Németországra esett 477.119, az eddigi helyzet fenntartása mellett 46.513, a Franciaországhoz való csatolás mellett 2124, érvénytelen volt 2249 szavazat. A népszavazásnak ezután az eredménye után több ezren, megtorlástól tartva, Franciaországba menekültek. 1935 márc.-ban a Nemzetek Szövetsége visszaadta Németországnak a S.-et.

***Sabathiel** *Richárd*, magánmérnök, műegyetemi magántanár. Újabb művei: *A földbeágyazott cső rugalmas alakváltozása és feszültségei* (1932); *Die Biegungslinie sehr schlanker Stäbe in graphischer Darst.* (1932).

Sabatier, *Paul*, francia ref. teol. és tört. író, megh. Strassburg, 1928. *(XVI. köt.)*

Sachau, *Eduard*, német orientalista, megh. Krassau a. d. O., 1930 szept. 17. *(XVI. köt.)*

***Sachti** (régebben *Alexandrovszk Grusevszkij*), 1925 óta *S.*, bányász és kohóváros a volt doni kozákterületen, 42.500 lak. *S.* környékén vannak Oroszország legrégibb és legjobb antracit telepei.

Sadoveanu, *Mihail*, román regényíró. A román tud. akadémia tagja, amely *Soimii* c. regényét a nemzeti díjjal tüntette ki. Legismertebb művei: Dureri inăbuşite, Ţara de dincolo de negură (vadászelbeszélések), Locul unde nu s'a intâmplat nimic, Vremuri de bejenie, Neamul şoimăreştilor, Nunta Domniţei, Ruxandra, Creanga de aur, Umbre. *(XX. köt.)*

Safranek *János*, orvos, 1928. egyetemi c. rk. tanár, 1930. m. kir. egészségügyi főtanácsos, a Magyar Fül- és Gégeorvosok Egyesületének elnöke. Újabb művei: *A felső állcsont odontogen cystái* (1927); *Az orrmelléküregek és az orbita sebészete* (1930); *Az orr-, garat- és gégebajok gyógykezelése* (1930); *A felső légutakból kiinduló szeptikus megbetegedések* (1933); *Questions actuelles de la pathologie et du traitement de la tuberculose laryngée* (1934). Szakirodalmi közleményei hazai és külföldi szakfolyóiratokban jelennek meg. *(XVI. és XX. köt.)*

Ságí János, író. Újabb munkája: *Almáditól Badacsonyig.* (A Balaton Szövetség Kiadványa. I.) *(XVI. köt.)*

Ságody *Otmár*, zeneszerző, zenei író, 1927. *Magyar Muzsika* c., zeneműveketi s közlő folyóiratot szerkesztett. A tiszta magyar zenei stílusról írt tanulmányai 1930—33. az Élet-ben, 1934—35. a Pestvármegyei Népművelésben jelentek meg. *(XVI. köt.)*

***Ságvári lösztelep,** Siófok mellett, 1928. néhai *Laczkó* Dezső piarista főigazgató, a veszprémi múzeum volt igazgatója fedezte fel vadászat közben. Azóta évente folytatódnak ott a rendszeres kutatások. Középeurópa egyik legérdekesebb lelőhelyei közé tartozik, amely véglegesen bebizonyította, hogy a lösz nálunk még a jégkorszak legvégén is képződött. A löszréteg helyenként negyvenméteres vastagságot is elér. A leletek a Lukas-domb tetején a löszben átlag három méternyi mélységben kiterjedt tűzhelyekhez kötve fekszenek. Igen nagy számmal kerültek elő a rénszarvasnak és vadlónak a velő kedvéért feltört csontjai. A tűzhelyekben talált kő- és agancseszköz-típusok ezt a kultúrát a késő jégkorszaki magdalénien korba utalják. A leletek közül kiemelendő egy rénszarvas agancsából készített tárgy, amely minden valószínűség szerint rénszarvas-totemtáncos maszkjának agancsrészlete.

Saint Étienne, a délfranciaországi nehézipar és hadiipar középpontja, (1931) 191.088 lakos.

Saint Louis, az Északamerikai Egyesült Államok Missouri államában levő város, (1930) 821.960 lak. Újabban épült és egyúttal kiállítási helyiségnek is használható sportpalotája 22.000 ember befogadására alkalmas. Nagy repülőkikötő (Lambert— S. Flyng Field). S. egyetemének 1930. 4340, Washington egyetemének 3413 hallgatója volt.

Saint Paul, Minnesota északamerikai állam fővárosa, (1930) 271.606 lak.

Saintsbury, *George*, angol irodalomtörténész és kritikus, megh. Bath, 1933 jan. 28. Újabb művei: *Prose Rhytms, The Peace of the Augustans, The French Novel, Notes on a Cellar Book. (XVI. köt.)*

Sajó *Aladár*, hírlapíró, újabb műve: *Egy újságíró jegyzőkönyvéből* (1929). A Rákosi-emlékkönyvben megírta Rákosi Jenő életrajzát. *(XVI. köt.)*

Sajó *Elemér*, min. tan. megh. 1934 szept. 25-én. *(XVI. köt.)*

Sajó *Károly*, ny. tanár, a Rovartani Állomás h. vezetője. Gyermekkora óta odaadó szeretettel foglalkozott a természettel. 1890., amikor a Természettudom. Társulat 50 éves fennállását ünnepelte, egyike volt a Társulat legrégibb tagjainak, amiért külön üdvözlésben volt része. Aggkora s az őt ért csapások dacára (mindhárom kiváló fiát elvesztette) nagy buzgósággal folytatja növénykísérleteit. Őrszentmiklósi parkjában, meszes futóhomokban nagyszámú, részben messze külföldről származó bokrot és fát honosított meg (nagylevelű hársak, nyírfák, Ailanthus, feketefenyő, Celtis, északamerikai boróka, Yucca filamentosa stb.). Nagy munkát fordított a Gladiolus virághagymák tökéletesítésére. *(XX. köt.)*

Sajó *Sándor*, költő és drámaíró, a Szent István Akadémia osztályelnöke, a Kisfaludy-Társ. r., a Magy. Tud. Akadémia lev. tagja, megh. Budapest, 1933 febr. 1. Újabb verskötetei: *Muzsikaszó* (1925); *Gyertyaláng* 1930). *(XVI. köt.)*

Sajtószabadság. A 259.261/1930. B. M. sz. rendelet szerint a sajtótermék ítéleti elkobzása esetében a belügyminiszter értesítést küld a Bűnügyi Körözések Lapjának, amely

azt közhírré teszi s ennek megtörténte után az elkobzandó sajtóterméket bármely bíróság vagy rendőri hatóság lefoglalhatja. Az izgató sajtótermék terjesztőjének büntethetőségéről szól a Kúria 1930. évi 25. számú jogegységi döntvénye. A sajtótermék elkobzására irányuló eljárást az 1930 : XXXIV. tc. 117. §-a egyszerűsíti. Külön rendeletek (1153/1920., 3189/1920., 5810/1920., 8621/1920. M. E., 15.900/1920. 125.400/1924. 127.491/1927. B. M.) szabályozzák a sajtótermékek házaló és utcai terjesztését. A sajtó útján elkövetett rágalmazásról és becsületsértésről az 1914 : XLI. tc. is rendelkezik. A lapbetiltás az 5484/1914. M. E. sz. rendeletre s az 1922 : XVII. tc. 6. §-ára hivatkozással történik. *(XVI. és XX. köt.)*

Sakk. A világháború alatt a frontokon erősen terjedt a S.-nak a megismerése és a háborúból visszatérők itthon is lelkes hívei maradtak a nemes játéknak. Magyarországon erősödött a S.-élet, mindenütt S.-körök alakultak. A S.-körök egyesülten megteremtették a magyar S.-szövetséget és annak vezetősége a magyar S.-élet fejlesztése, új mesterek nevelése mellett, buzgalommal látott a külfölddel való érintkezések felvételéhez is.

Az angoloknál régóta szokásos csoportos mérkőzések bevezetésével általános óhajtás nyert kielégülést. Ma az ország minden részében több mint 80 S.-kör játszói mérkőznek. A csoportmérkőzéseken megerősödött ifjú tehetségeink azután a mesterképző, majd a nemzeti és nemzetközi mesterversenyeken léptek a küzdőtérre. *Réti* Richárd, *Breyer* Gyula, *Takács* Sándor rövid szereplésüket dicsőséggel övezték és újabb mestereink : *Ligeti* (Lilienthal) Arnold, *Steiner* Lajos, *G. Réthy* Pál méltókként lépnek nyomdokukba. Mellettük áll a régebbi gárda : *Maróczy* Géza, *Nagy* Géza, *Vajda* Árpád, *Steiner* Endre, *Havasi* Kornél, *Sterk* Károly, *Abonyi* István, *Balla* Zoltán, *Barász* Zsigmond, *Balogh* János, *Erdey* Aladár, *Lovas* Gyula, *Merényi* Lajos, *Négyessy* György, *Báji Patay* Gyula, *Székely* Jenő, *Szigeti* Miklós és a legújabb mesterek : *Koródy* Keresztély, *Grünfeld* Ernő, *Boros* Sándor, *Szabó* László. (L. *Sakkjáték, XVI. köt.)*

Sakkolimpiász. A nemzetközi érintkezések felvételének első sikere a 18 nemzet szövetségének egyesülése a F. I. D. E. *(Federation internationale des Echecs)* nemzetközi sakkszövetségben. A FIDE rendezte a nemzetek csoportos versenyeit. A magyar mestergárda ezekben a mérkőzésekben is kiváló eredményeket ért el. Az 1924. párizsi első ilyen versenyen a magyar csapat *(Vajda, Havasi, Sterk* és *Steiner* E.) csakis azért került a csehek mögé a második helyre, mert közülük ketten kerültek a döntőbe és így egymás ellen is játszva, egy pontot mindenképpen veszteniök kellett. A tapasztaltakon okulva a FIDE vezetősége az 1927. londoni olimpiászon már csoportonként játszatta a nemzeteket egymás ellen és ebből a küzdelemből a magyar csapat *(Maróczy, Nagy, Vajda, Havasi* és *Steiner* E.) elsőként került ki, megszerezve e győzelemmel egy évre a Hamilton-Russell által felajánlott arany serleget is. 1929. hágai olimpiász ismét a magyar színek diadalát hozta, a magyar csapat *(Nagy, Vajda, Havasi* és *Steiner* E.) a tartalék *(Szabó)* igénybevétele nélkül bérkezett elsőnek. 1930. hamburgi olimpiászon a magyar csapat *(Maróczy, Takács, Vajda, Havasi* és *Steiner* E.) a lengyelek mögött, az utolsó napon szorult a második helyre. 1931. prágai olimpiász rosszul sikerült, a magyar csapat *(Steiner* E., *Steiner* L., *Vajda, Havasi* és *Sterk)* tizedik lett. Győzött az U.S.A. csapata a lengyelek előtt. Az 1933. folkestonei olimpiászon a magyar csapat *(Maróczy, Steiner* L., *Vajda, Havasi* és *Ligeti-Lilienthal)* a balszerencse dacára a harmadik helyre került, az U. S. A. és Csehszlovákia mögött. Az 1935. évben Varsóban rendezendő olimpiászra nagyban folynak az előkészületek és minden reményünk megvan arra, hogy ez alkalommal a magyar szinek újból az élre kerülnek.

A gyakorlati sakkozás mellett a feladványfejtés és szerzés terén is első helyen állunk. *Bláthy* Ottó Titusz, *Havasi* Artur, *Kovács* Norbert, *Neukom* Gyula és mások a külföldön is elismerést szereztek a magyar sakkozásnak, a magyar feladványszerzésnek.

Hollandia volt a színhelye 1920. az első sakkmérkőzésnek, Amszterdamban magyar játszó, *Réti* Richárd győzött.

További jelentősebb sakkversenyek :

1920. Göteborg, 1. Réti Richard. — Bécs, 1. Breyer Gyula. — Bécs, 1. Réti Richárd.
1921. Budapest, 1. A. Aljechin. — Bécs, 1. F. Sämisch. — Hága, 1. A. Aljechin.
1922. London, 1. J. R. Capablanca. — Pöstyén, 1. E. D. Bogoljubow. — Teplitz-Schönau, 1. Réti Richard és R. Spielmann. — Bécs, 1. A Rubinstein.
1923. Karlsbad, 1. Maróczy Géza, A. Aljechin és E. D. Bogoljubow. — Mährisch Ostrau, 1. Dr. E. Lasker. — Bécs, 1. S. Tartakover. — Győr, 1. Nagy Géza. — Merán, 1. E. Grünfeld.
1924. New York, 1. E. Lasker.
1925. Baden-Baden, 1. A. Aljechin. — Marienbad, 1. A. Rubinstein. — Moszkva, 1. E. D. Bogoljubow. — Debrecen, 1. H. Kmoch.
1926. Semmering, 1. R. Spielmann. — Drezda, 1. A. Niemzovits. — Budapest, 1. E. Grünfeld.
1927. New York, 1. J. R. Capablanca. — Kecskemét, 1. A. Aljechin.
1928. Kissingen, 1. E. D. Bogoljubow. — Budapest (Siesta verseny), 1. J. R. Capablanca.
1929. Karlsbad, 1. A. Niemzovits. — Budapest (Szén emlékverseny), 1. J. R. Capablanca. — Rogaska-Slatina, 1. A. Rubinstein.
1930. San Remo, 1. A. Aljechin. — Sliac, 1. S. Flohr és M. Vidmar.
1931. Bled, 1. A. Aljechin.
1932. London, 1. A. Aljechin.
1934. Zürich, 1. A. Aljechin. — Újpest, 1. Ligeti (Lilienthal) Arnold. — Syracuse 1. S. Rzeschewski.

Salamon *Henrik*, orvos, egyetemi ny. rk. tanár, újabb művei : *Die leitenden Ideen der modernen orthodontischen Therapie* (1930); *Fogszabályozástan* (1934). *(XVI. és XX. k.)*

Salamonfa kk., *Gyüleviz* kk. és *Zsira* kk. 1931. egyesültek *Zsira* néven.

Salandra, *Antonio*, olasz államférfi, megh. Róma, 1931 dec. 9. Utolsó művei : *La neutralità italiana* (1928); *L'intervento 1915* (1930). *(XVI. és XX. köt.)*

Šalda, František Xaver, cseh író és kritikus, 1919 óta a prágai cseh egyetem irodalomtörténet-tanára. Önálló munkái Shakespeare, Dante, Sova és Rimbaud jelentőségét méltatják. 1929 óta egy csak általa írt folyóiratot ad ki. Kritikai munkásságának jelentősége és hatása az újabb cseh irodalomra egészen kimagasló. *(XVI. köt.)*

Salgó *Ernő,* író és műfordító, újabban megjelent fordításai: France: *Komédia* (1920); *A vörös liliom* (1922); Géraldy: *Ezüstlakodalom* (1925); Zola: *A pénz* (1929); *Emlékek* (1930). A *Révai* Klasszikus Regénytárában fordította Balzac, Flaubert, a Goncourt fivérek, Hugo V., Stendhal és mások műveit; Goethe fordításai közül kiemelkedik az *Egmont* (1930). *(XVI. köt.)*

Salgótarján, megyei város Nógrád és Hont egyelőre egyesített vm.-ben, (1930) 16.930 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 1767 lak. (11·6%). Magasabbrendű tanintézetei: áll. polg. fiú és leányiskola, magán reálgimnázium. Üzemei: 2 barnaszénbánya, vasgyár, gép- és vasöntőde, 2 áramfejlesztő, palack-, cipő-, likőr- és rumgyár.

Saljapin, *Fedor Ivanovics,* orosz énekművész, 1934. Tirolban telepedett le. Massenet, *Don Quichote* operájában Budapesten is fellépett a Városi Színházban; a műből készült filmváltozatban is eljátszotta a címszerepet. *(XVI. köt.)*

Salkowski, *Ernst Leopold,* német orvos, kémikus, megh. Berlin, 1923 márc. 10. *(XVI. köt.)*

***Salmon,** *André,* francia író, szül. Párizs, 1881 okt. 4. A haladó írók csoportjához tartozik. Költeményei: *Poèmes* (1905); *Prikaz* (1922); *Créances* (1926) stb. Regényei és elbeszélései: *Tendres Canailles* (1913); *Archives du Club des Onze* (1923); *Caporal Valentine* (1932). Műbirálatai: *L'Art vivant* (1921); *Propos d'atelier* (1923).

Salten, *Felix,* osztrák író, legújabb művei: *Simson* (regény, 1928); *Der Schrei der Liebe* (elb., 1928); *Die Geliebte des Kaisers* (elb., 1929); *Mizzi* (1932); *Fünf Minuten Amerika* (útleírás, 1931); *Fünfzehn Hasenschicksale* (1929); *Freunde aus aller Welt* (egy állatkert története, 1931). Magyarul megjelent: *Bambi* (1930). *(XVI. köt.)*

Saltzmann, *Karl,* német festő, megh. Berlin, 1923 jan. 14. *(XVI. köt.)*

Salus, *Hugo,* német költő, megh. Prága, 1929 febr. 4. Legújabb művei: *Helle Träume* (1924); *Die Harfe Gottes* (1928). *(XVI. köt.)*

***Salusinszky** *Imre,* lapszerkesztő, szül. Balázsfalva, 1883 febr. 27. Ujságírói működését a Magyar Szó szerkesztőségében kezdte, ahol *Nemzetiségi túlkapások* címen rovatot alapított. Később a Budapest c. lapnak lett politikai rovatvezetője, majd segédszerkesztője. Innen került Az Est-hez, melynek már alapítási munkálataiban, mint Miklós Andor munkatársa résztvett. A lapnak segédszerkesztője, majd felelős szerkesztője volt, Miklós Andor halála után pedig főszerkesztője és Miklós Andor vállalatainak egyik vezetője lett. 14 éven keresztül elnöke volt az Ujságírók Szanatórium-Egyesületének, amelyet ő alapított. Ugyancsak vezető szerepet vitt a hírlapírók nyugdíjintézetének újjászervezésében is. Mikor ezen munkásságaitól visszavonult, az Ujságírók Szanatórium-Egyesülete tb. elnökévé választotta.

Salvador (hivatalosan: *San Salvador),* középamerikai köztársaság, (1931) 1,459.578 lak., népsűrűsége 42. Lakosságának 75%-a mesztic, 20%-a indián és 5%-a fehér. Fontosabb mezőgazdasági terményei (1929., 1000 q-ban): tengeri 2250, rizs 110, kávé 588, dohány 5·5, tisztított gyapot 0·35, továbbá kakaó, nyersgumi stb. Állatállománya (1930., 1000 drb.): ló 43·1, szamár 2·1, ösvér 21, szarvasmarha 328·1, kecske 7·2, sertés 355·1. Vasútvonalainak hossza (1929) 588 km. Külkereskedelmi forgalmában (1932) a behozatal értéke 12·5 millió, a kivitel értéke 13·9 millió colon. Fontosabb behozatali cikkei: gyapotáruk, búzaliszt, vas- és acéláruk, gépkocsi, selyemáru stb.; fontosabb kiviteli cikkei: kávé, cukor stb.

Története. A világháborúban semleges maradt. 1926. népszövetségi tanácstag lett. 1927—31. elnöke Pio *Romero Bosque.* Utódját, Arturo *Araujo*-t puccsal távolították el helyéről; utóda Hernandéz *Martinez,* 1934. Andreas *Menendez* tábornok. *(XVI. köt.)*

***Saly** *Dezső,* író és hírlapíró, szül. Eperjes, 1892 márc. 25. 1911. az Alkotmány c. napilap munkatársa, majd a Nemzeti Ujság és a Budapesti Hírlap szerkesztője. 1932 óta az Új Nemzedék c. napilap főszerkesztője.

Samassa *Adolf,* politikus, megh. Budapest, 1929 jan. 31. *(XVI. köt.)*

Samuel, *Sir Herbert,* angol politikus, 1931 végétől 1932 szept.-ig belügyminiszter. Legújabb műve: *Philosophy and the Ordinary Man* (1932). *(XVI. köt.)*

San Antonio, az Északamerikai Egyesült Államok Texas államában levő város, (1930) 231.542 lak.

Sandberger, *Adolf,* német zenetudós, legújabb műve: *Ausgewählte Aufsätze zur Musikgeschichte* (1923—24). 1925 óta a *Beethoven*-Jahrbuch szerkesztője. *(XVI. köt.)*

***Sandburg,** *Carl,* amerikai újságíró, költő, szül. Galesburg, 1878 jan. 6. Ifjúságát kemény munkában töltötte, kalandos pályán jutott el az irodalmi munkásséghoz. Amerika legjelentékenyebb költője, aki a végtelen prairiet éppen úgy megénekli, mint a gyárban dolgozó vagy a nyomorgó munkást. Kötetei: *Chicago Poems* (1916); *Smoke and Steel* (1920); *Good Morning America* (1928). Egyéb művei: *Lincoln, the Prairie Years* (1926); *Mary Lincoln, Wife and Widow* (1932) stb.

Sándor *(I.),* jugoszláv király, 1929 jan. 6. hatályon kívül helyezte az alkotmányt és Zsifkovics tábornokkal diktatúrát proklamáltatott. 1931 szept. 2. új alkotmányt léptetett életbe, 1931 dec. Párizsban tárgyalásokat folytatott francia politikusokkal.

1933 elején, Boris és II. Károly román királyhoz hasonlóan, ő is beleszólt a balkáni államok életének irányításába. Szept. 24. Károly királynál járt, okt. 3. Boris bolgár királyt, okt. 4. Kemál pasát látogatta meg. Ennek az útnak eredménye lett az 1934 febr. 2. megkötött Balkán-paktum. 1934 okt. 9. francia meghívásra Párizsba utazott. Marseille-ig hajóval ment, ahol autójában egy horvát terrorista, Barthou francia külügyminiszterrel együtt agyonlőtte. *(XVI. és XX. köt.)*

Sándor *Erzsi*, operaénekesnő, 25 éves művészjubileumát az Operaház fényesen megülte: mellszobrát elhelyezte az előcsarnokban, a kormányzó pedig a Corvin-koszorút adományozta a művésznőnek. *(XVI. köt.)*

***Sándor** *Jenő (Farczádi)*, zeneszerző, szül. Székelykeresztúr, 1891 jún. 30. A jogi tanulmányok elvégzése után Gyulafehérvár rendőrkapitánya lett. Jelenleg Budapesten belügyminiszteri titkár. 1934 óta a Fráter Loránd Társaság elnöke; tagja a Gyöngyösi István- és a Gyóni Géza Társaságnak. Előadták *Halványsárga rózsa* (Városi Színház, 1930) és *Weekend* (Budai Színkör, 1932) operettjeit; *Csókolj meg, édes* hangosfilmjét (1931) és több gyermekoperettjét. Számos dala és nótája országosan ismert.

Sándor *József*, festő, *Öreg város — csöndes emberek* c. festményét megszerezte a Szépművészeti Múzeum. *(XVI. köt.)*

***Sándor** *Pál, (Izsákfalvi)*, gimn. tanár, színműíró, szül. Alcsút, 1881. Az egyetemet Kolozsváron végezte. 1906 óta Pápán gimn. tanár. Színműveit a vidéki színtársulatok és műkedvelők adják elő. *Vándorlantos* (1926) *A királynő kedvence* (1928); *Két gyöngy* (1927) *Képmutatók* (1930); *Hiba van a kréta körül* (1931); *Négyszáz év* (1931); *Bolond Istók* (1933); *Thália papjai* (1934).

***Sándor** *Zoltán*, író, szül. Hatvan, 1893 ápr. 15. Jogot végzett, közben fővárosi és vidéki napilapokban és folyóiratokban irodalmi működést fejtett ki. 69 hónapi hadifogság után hazatérve, 1922. a *Budapesti Színészek Szövetségének* titkára lett.

***Sándor** *Zoltán (Lokodi)*, vegyészmérnök, szül. Medgyes, 1900 márc. 1. Működését a budapesti József Nádor Műegyetemen, mint tanársegéd kezdte, 1931. adjunktus, 1934. a bécsi egyetemen dolgozott. Főműve: *Élelmiszerek vizsgálata* (1934., Vuk Mihállyal) Szakfolyóiratokban számos cikke jelenik meg.

Sándorfy *Kamill*, kir. kúriai bíró, egyetemi m. tanár, publicista, az igazságügyminisztérium törvényelőkészítő ügyosztályának a tagja. Újabb művei: *A magyar belvízi hajózási jog vázlata, A részvényjog bírói gyakorlata 1876—1933., A csődönkívüli kényszeregyezségi eljárás bírói gyakorlata, A gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931 : XX. törvénycikk (kartelltörvény) magyarázata, A korlátolt felelősségű társaságról és a csendes társaságról szóló 1930 : V. törvénycikk magyarázata, A hites könyvvizsgálók jogviszonyai. (XVI. köt.)*

Sandwich-szigetek, csendesóceáni szigcsoport, l. *Hawaii-szigetek, XXI. köt.*

San Francisco, az Északamerikai Egyesült Államok Kalifornia államának és a nyugati partvidéknek legfontosabb kereskedő- és kikötővárosa, (1931) 634.394 lak. 1921. már 29 drb. 15—32 emeletes felhőkarcolója volt. Öble 4170 km² kiterjedésű, Golden Gate-parkja 4·1 km². Behozatala (1931) 118·4, kivitele 130·6 millió dollár értékű volt. Kikötőjének forgalma (1931) 4·5 millió tonna.

Sang-hai, kínai egyezményes kikötő, (1929) 2,674.447 lak.

San Marino, Olaszország területén levő köztársaság, (1932) 13.948 lak. 1932. nyitották meg a Rimini-S. közötti 32 km hosszú vasútvonalat. Költségvetése (1931—32) 3·89 millió líra.

San Salvador, l. *Salvador, XXI. köt.*

***Santayana,** *George*, spanyol származású amerikai filozófus, szül. Madrid, 1863. A Harvard-egyetem tanára volt 1889—1912. Filozófiai felfogásában a pragmatizmushoz és a realizmushoz áll legközelebb, írásait művészi forma jellemzi. A mai amerikai filozófiára nagy hatással van. Főműve az 5 kötetes *The Life of Reason, or the Phases of Human Progress* (1905—1906), egyéb munkái közül megemlítendők: *Scepticism and Animal Faith* (1923), *Realms of Essence* (1927). *The Realm of Matter* (1930).

Säntha *Károly*, költő és író, megh. 1928. Budán. *(XVI. köt.)*

Santiago *(de Chile)*, Chile délamerikai köztársaság fővárosa, (1930) 712.533 lak. Nagy szikratávíróállomás.

Santiago *(de Cuba)*, Cuba szigetén levő város, (1931) 144.975 lak.

Santo Domingo, köztársaság Haiti szigetén, területe 50.070 km², (1930) 1,200.000 lak. Lakossága fehér, néger és indián keverék. Főbb mezőgazdasági terményei (1929., 1000 q-ban): kakaó 213, dohány 204, kávé 55, nyerscukor 3794. Állatállománya (1924., 1000 drb.-ban): ló 138·6, ösvér 174·5, szarvasmarha 700·5, sertés 1.019·8, juh 161·9, kecske 418·6. Vasútvonalainak hossza 1003 km, abból 750 km az ültetvényekre vezető vasút. Külkereskedelmi forgalmában (1933) a behozatal értéke 9·32 millió, a kivitel értéke 9·62 millió dollár. Fontosabb behozatali cikkei: gyapotáru, rizs, gépek és készülékek, petróleum, gépkocsi stb.; fontosabb kiviteli cikkei: nyerscukor, kakaó, kávé, dohány, cukornád stb. Fővárosa S., 31.000 lak.

Santos-Dumont, *Alberto*, amerikai repülő, megh. São Paulo, 1932 júl. 25. *(XVI. köt.)*

São Paulo, 1. a brazíliai köztársaság egyik állama, (1930) 247.239 km², (1932) 6,870.758 lak. 2. Az előbbi fővárosa, (1930) 962.295 l.

São Salvador da Bahia, kikötőváros, a brazíliai Bahia állam fővárosa, (1930) 329.898 lak. *(Bahia* néven *II.* és *XIX. köt.)*

Sapper, *Karl*, német geográfus, 1923—28. beutazta Dél- és Közép-Amerikát, 1932. nyugalomba vonult. Legújabb művei:

Mexico. Land, Volk u. Wirtschaft (1928); *Reise nach Süd- u. Mittelamerika 1927|28* (1929); *Klimakunde von Mittelamerika* (1932) stb. *(XVI. köt.)*

Saragossa, spanyolországi város, (1930) 173.963 lak.

Sarasin, *Paul,* német természetbúvár, megh. Basel, 1929 ápr. 7. *(XVI. köt.)*

Sarbó *Artúr Kálmán (Szepesváraljai),* orvos, egészségügyi főtanácsos, 1932. tartotta referátumát az első nemzetközi idegorvosi kongresszuson Bernben : *A mikrostrukturális traumás idegrendszeri elváltozások a háborús tapasztalatok alapján.* 1933. a Magyar Orvosok Országos Szövetségének alelnökévé választották. 1935. *Die Nervensyphilis* c. munkája a Lewandowski-kézikönyvben jelenik meg. *(XVI.* és *XX. köt.)*

***Sarett,** *Lew R.,* északamerikai költő, szül. Chicago, 1888 máj. 16., ugyanott egyetemi tanár. Az indiánok életének alapos ismerője, akiket verseiben megénekelt.

Sárffy *Andor,* bíró, 1928. ítélőtáblai bíró lett. Újabb művei : *A peráradat csökkentése* (1930. a Magyar Jogászegylet pályadíját nyerte); *Magánjogi alapismeretek* (1933); *A végrehajtás megszüntetése iránti per* (1934); *Az állam, a helyi közületek és a közhivatalnokok vagyoni felelőssége* (1934). *(XVI. köt.)*

Sárgaláz, kezelésénél újabban az *Atebrint* és a *Plasmochint* alkalmazzák. Az újabb kísérletek azt igazolják, hogy nemcsak a betegséget okozók fajtájára, hanem a nemi, ill. nemnélküli állapotára is tekintettel kell lenni. Igy pl. a kinin csak a nemnélküli élősdiek leküzdésére alkalmas. A Népszövetség kezdeményezésére 1926 óta Londonban, Hamburgban és Párizsban évente tanfolyamokat rendeznek a S. újabb gyógyítómódjainak ismertetésére. *(XVI. köt.)*

***Sarki év** *(Poláris év),* az É.-i és D.-i sarkvidékek erőteljesebb kutatásának szentelt esztendő. Az első ilyen nemzetközileg szervezett S.-et 1882—83 aug. között tartották. Akkor a kutatásokban 12 állam 14 expedícióval vett részt. A második S. megvalósítását a meteorológiai intézetek igazgatói az 1929. Kopenhágában tartott ülésén határozták el és a kutatásokra az 1932—33. évet jelölték meg. A *Commission internationale de l'année polaire* (1932—33) felszólítására a sarki kutatásokban való részvételre 50 állam jelentkezett. Az oroszlánrészt a sarkok közelében levő államok vállalták magukra, de azért a távolabb fekvő, gazdagabb államok is munkába állottak. A kutatásoknak főképpen meteorológiai, földmágnességi, geofizikai stb. céljaik voltak. A megfigyelések végrehajtására a már meglevő állomásokon kívül, amelyeket egészen a megfigyeléssorozatba való részvételre állítottak be, az északi sarkvidéken 45, a déli sarkvidéken 5 időszakos megfigyelőállomást állítottak fel. Az oroszok pl. az addigi 20 megfigyelőállomás számát 31-re emelték. Eddig a sarkvidéki kutatások szempontjából az utolsó S. volt a legnagyobb nemzetközi megmozdulás. Újabban a sarkvidéki kutatások elősegítésére egészen önálló intézetek is alakultak, mint pl. a *norvég sarkkutató intézet,* az *orosz arktikus intézet Leningrádban,* az *angol Scott Polar Research Institute Cambridge*-ben, az *Archiv für Polarforschung Kiel*-ben stb.

Sárközi *György,* író, újabb művei : *Váltott lélekkel* (versek, 1927); *Mint oldott kéve* (regény, 1931); *Szilveszter* (novellák, 1934); *Viola* (regény, 1935). Számos regényfordítása jelent meg. *(XX. köt.)*

***Sárközy** *Endre Pál,* egyetemi m. tanár, pannonhalmi perjel, szül. Jánosháza, 1884 dec. 3. 1911—31. a pannonhalmi főapátsági Szent Gellért-főiskolán a mennyiségtan tanára, 1931. a főiskola igazgatója. Főbb művei: *Az algebrai számtestek alaprendszerének meghatározása* (1914); *A differenciál egyenletek elméletének elemei* (1932).

Sarkvidéki utazások, sarkvidéki kutatások, l. *Antarktisz, Északi sark* és *Sarki év* címszavak alatt. *(XXI. köt.)*

***Sarment,** *Jean,* francia drámaíró és színész, szül. 1897. Érzelmes drámáival erős színpadi hatásokat ért el. Nagy sikert aratott a *Le Pêcheur d'ombres* c. művével (1921, Árnyhalász címen Budapesten is bemutatták.) Egyéb drámái még : *La Couronne de carton, Facilité, Le Mariage d'Hamlet* (1922); *Je suis trop grand pour moi* (1924); *Les plus beaux yeux du monde* (1925); *Bobard* (1931).

Sárospatak, nk. *Zemplén* vm.-ben, (1930). 11.257 lak.

Sarrail, *Maurice Paul Emanuel,* francia tábornok, megh. Párizs, 1929. *(XVI.* és *XX. köt.)*

Sarudy *György,* klassz. filológus, tanár, megh. Pápa, 1934 júl. 17. *(XVI. köt.)*

Sas *(Adler) Náci,* nótaszerző, megh. 1926 júl. 1. *(XVI. köt.)*

***Sásdi** *Sándor,* író, szül. Varga, 1900. Újságíró 1922 óta Budapesten, majd Pécsett. Főművei : *Vadludak* (1928); *Hanna nagy útja* (1929); *Nyolc hold föld* (1930); *Megtalált út* (1931); *Szívrehulló kő* (1933); *Egy nyár története* (1934).

Sásdy-Schack *Béla,* udv. tan. 1923. mint a felsőkeresk. iskolák kir. főigazgatója nyugalomba vonult, a Magy. Keresk. Iskolát Végzettek Orsz. Szövetségnek ügyv. elnöke s 1933 óta megjelenő *Közgazdasági Művelődés* c. folyóiratnak szerkesztője. Nemzetközi vonatkozásban évről-évre képviseli Magyarországot minden külföldi keresked. oktatásügyi tanfolyamon. 1927—1928. Nemes Zoltánnal kiadta az *Egységes magyar keresk. gyorsírás* c. 3 kötetes művét, Vincze Frigyessel pedig 1930. a Tud. Akad. kitüntette alapvető nagy munkáját: *A keresk. oktatásügy fejlődése és mai állapota Magyarországon.* Szerkesztésében megj. a *Révai* négykötetes *Kereskedelmi, Pénzügyi és Ipari Lexikona* (1929—31). *(XVI. köt. Schack B.*

Sashalom nk., Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., központi j., (1930) 11.792 lak. 1923. alakult a *Cinkota* k.-hez tartozott *Ehmann* (Sashalom) telepből.

Sass *Béla*, debreceni egyet. tanár, megh. 1928. *(XVI. köt.)*

Sassari, olasz tartomány Szardinia szigetén (1931) 289.049 lak. Hasonló nevű fővárosa (1931) 63.358 lak.

Sasvári *Géza*, gépészmérnök, 1932. műegyetemi ny. rk. tanár, 1930. a Kőszénbánya s Téglagyár Társulat vezérigazgatója. *(XVI. és XX. köt.)*

Sátoraljaújhely, megyei város, Zemplén vm. székhelye, (1930) 18.431 lak., tényleges fogyása a mult népszámlálás óta 2731 lak. (12·9%). Magasabbrendű tanintézetei: áll. polg. fiú-, áll. és róm. kat. polg. leányiskola, róm. kat. reálgimnázium, községi felsőkereskedelmi fiúiskola, áll. női ipariskola, esti keresk. szaktanfolyam. Üzemei: dohány-, gyertya-, bútorgyár, áramfejlesztő, áramelosztó, vízmű, kőolajfinomító.

***Sauerwein**, *Jules*, francia hírlapíró, szül. Marseille, 1880 jan. 20. 1905. a Figaro tudósítója, 1907. a Matin munkatársa lett, ahol 1914—31. a külpolitikai rovatot vezette; jelenleg a Soir munkatársa. Enyhén nacionalista álláspontot képvisel és gyakran a francia hivatalos kormánypolitika szócsöve. Műve: *Cinq années d'erreur* (1923).

***Saválló ötvények**, nemes fémeket nem tartalmazó nagy kémiai ellenállóképességű fémes anyagok. Legtöbbjük főként vasból, nikkelből és krómból, néha sziliciumból áll; ide tartoznak továbbá a réznek Ni-el, Mn-al, Al-al és Si-al alkotott ötvényei. Oxidáló savakkal szemben jó ellenállóképességet tanúsítanak a legalább 13% Cr-t tartalmazó Fe-Cr és Fe-Ni-Cr-ötvények; ezek jól viselkednek a szerves savakkal és lúgokkal szemben is, kénsavval és sósavval szemben azonban nem ellenállók. Sósavval szemben kielégítő ellenállást csak a 12—20% Si-tartalmú saválló öntöttvas tanúsít; kénsavval szemben ellenállók a Ni-Cr- és a Cu-Ni-ötvények. Megemlítendő még az ólomnak és ötvényeinek kénsavval szemben, az Al-nak és ötvényeinek salétromsavval szemben tanúsított ellenállóképessége.

Sav-bázis egyensúly, l. *Áthangolás, XXI. köt.*

***Savery**, *Thomas*, angol mérnök és feltaláló, szül. 1650, megh. 1716. A gőzgép valódi feltalálója, gőzgépét 1698-ban szerkesztette. Ez a gép azonban csak részben használta a gőz feszítőerejét, részben a légritkításon alapult (aspirációs gőzgép).

Sávoly *Ferenc*, meteorológus, 1928. a Közgazdasági Egyetemen az agrometeorológia tárgykörből magántanári képesítést nyert, 1929. a Mezőgazdasági Múzeum igazgatóhelyettese lett. *(XVI. köt.)*

Sávszűrő, rádió-vevőkészülékeknél alkalmazott, legalább két rezgőkörből álló olyan berendezés, mely lehetővé teszi, hogy a vevőkészülék valamely adóállomásra beállítva az adóantenna által kisugárzott elektromágneses rezgésspektrumnak meghatározott (a gyakorlatban 9 kilohertz) szélességű sávját egyenlő erősséggel vegye. A S. a jó szelektivitás és a torzítatlan vétel kívánalmait egyaránt teljesíti.

Sax, *Emil*, osztrák közgazdasági író, megh. Jauernig, 1927 márc. 25. *(XVI. köt.)*

Sayce, *Archibald Henry*, angol asszirológus, megh. Bath, 1933 febr. 4. *(XVI. köt.)*

Schacht, *Hjalmar*, a német birodalmi bank elnöke. 1923—1929. rendbehozta a német valutát és a nemzetközi tárgyalásokon Németország fizetés-teljesítő képességének méltányos megállapításáért küzdött. Irányítása mellett épült ki a német gazdasági életnek rövidlejáratú, főképpen amerikai és angol hitelekkel való ellátása. 1929. a Young-egyezmény miatt lemondott állásáról. 1933. márc. ismét a birodalmi bank elnöke és 1934. egyben birod. gazdasági miniszter is. Újabb munkái: *Die Stabilisierung der Mark* (1927); *Eigene oder geborgte Währung* (1928); *Das Ende der Reparationen* (1931); *Grundsätze deutscher Wirtschaftspolitik* (1932). *(XX. k.)*

Schack *Béla*, 1933 óta belügyminiszteri engedéllyel a *Sásdy-Schack* kettős nevet viseli, l. ott., *XXI. köt.*

Schaeberle, *John Martin*, megh. Ann Arbor, 1927 szept. 17. *(XVI. köt.)*

Schäfer, *Dietrich*, német történetíró, megh. Berlin, 1929 jan. 12. *(XVI. köt.)*

Schaffer *Károly*, orvos, író, a szegedi Ferenc József Tudományegyetem díszdoktora, 1925. a budapesti egyetemen az elme- és idegkórtan ny. r. tanára és a klinikai agyszövettani osztály igazgatója. 1926. a Magyar Tudományos Akadémia r. tagja. 1935. a londoni II. Nemzetközi Neurológiai Kongresszus alelnöke. A spanyol Achucarro-díj nyertese. Az Országos Közegészségi Tanács és az Igazságügyi Orvosi Tanács, valamint számos külföldi tudományos egyesület r. és tb. tagja. Újabb művei: *Moravcsik Ernő Emil emlékezete* (1927); *Hirnpathologische Beiträge* 14. köt. (1934). *(XVI. és XX. köt.)*

***Schaffler** *József*, belgyógyász, egyetemi magántanár, szül. Kiskőrös, 1893. Működését 1919. a budapesti egyetemen kezdte, ahol főként a kórbonctan és szövettannal foglalkozott. 1920. a belgyógyászati diagniosztikai, majd a II. sz. belklinikára került, ahol jelenleg is működik. 1922—23. Németországban, főként a májbetegségekkel és epebántalmakkal foglalkozott. 1928. az emésztőrendszer megbetegedéseinek kór- és gyógytana c. tárgykörből m. tanári képesítést nyert.

Schalk, *Franz*, osztrák karmester, megh. Bécs, 1931 szept. 3. *(XX. köt.)*

Schandl *József*, egyetemi tanár, újabb műve: *A ló tenyésztése* (1933). *(XVI. és XX. köt.)*

Schandl *Károly*, politikus, gazdasági író, földmívelésügyi államtitkár, országgyűlési képviselő, 1928. az Országos Központi Hitelszövetkezet alelnök-vezérigazgatója. 1930. a devecseri kerület országgyűlési képviselője. 1934. megszervezte a XVI. nemzetközi mező-

gazdasági kongresszust Budapesten. *(XVI. és XX. köt.)*

Schanz, *Georg*, német közgazdasági író megh. Würzburg, 1931 dec. 19. *(XVI. köt.)*

Schardt, *Hans*, svájci geológus, megh. Zürich, 1931 febr. 3. *(XVI. köt.)*

***Schaumann,** *Ruth*, német írónő és szobrásznő, szül. Hamburg, 1899 aug. 24. Mint szobrász a vallásos plasztika terén alkotott egyénit és jelentékenyet, míg érzésben mély és formában tökéletes költeményei az új német katolikus líra egyik legjelentékenyebb képviselőjévé avatják. Főbb verskötetei, melyek közül többet maga illusztrált: *Die Kathedrale* (1920); *Der Knospengrund* (1924); *Das Passional* (1926); *Der Rebenhag* (1927); *Der Krippenweg* (1932). Regényei és novellái: *Yves* (1933); *Siebenfrauen* (1933).

Schauschek *Árpád*, művészeti író, műegyetemi tanár, az Orsz. Közokt. Tanács tagja. 1924—31. a budapesti egyetem bölcsészeti karán mint megh. előadó a term. tud.-szakos hallgatók részére rajzgyakorlatokat tartott. 1928. nyugalomba vonult. *(XVI. köt.)*

Schauss, *Martin*, német szobrász, megh. Berlin, 1927 febr. 1. *(XVI. köt.)*

***Schay** *Géza*, kísérletügyi fővegyész, egyetemi tanár, szül. Bécs, 1900 máj. 26. 1922 óta az Orsz. m. k. Chemiai Intézet szaktisztviselője, 1927—28. és 1930. a dahlemi Kaiser Wilhelm Institutban dolgozik. Főműve: *Hochverdünnte Flammen* (Berlin, 1930).

Scheer, *Reinhold*, német tengernagy, megh. Marktredwitz, 1928 nov. 26. *(XVI. köt.)*

Scheff *Gyula*, fogorvos, bécsi egy. tanár, megh. Bécs, 1922. *(XVI. köt.)*

Scheffer-Boyadel, *Reinhard báró*, porosz tábornok, megh. Boyadel, 1925 nov. 7. *(XVI. k.)*

Scheidemann, *Philipp*, német szociáldemokrata politikus, 1928 jún.-tól 1930 jún.-ig a birodalmi gyűlés külügyi bizottságának elnöke volt. 1933. a Hitler-uralom elején, külföldre menekült. Újabb műve: *Memoiren eines Sozialdemokraten* (1928). *(XVI. köt.)*

***Scheinpflug,** *Karel*, cseh író, szül. Schlan, 1869. Jelenleg Prágában lapszerkesztő. Szociális tendenciájú, roppant reális regényeiben a kor minden lényegesebb problémájával foglalkozik. Leghíresebb művei: *Szimbiózis* (1918) és *A bábeli torony* (1931).

Scheler, *Max*, német filozófus, megh. 1928. Újabb művei: *Versuche zu einer Soziologie des Wissens* (1924); *Die Wissensformen und die Gesellschaft* (1926); *Die Stellung des Menschen im Kosmos* (1928). Halála után jelent meg: *Zur Ethik und Erkenntnislehre* (1933). *(XVI. köt.)*

Schenk *Jakab*, zoológus, falitérképet szerkesztett a magyar madarak vonulásáról, valamint szerkesztette az uj magyar *Brehm* madártani részét. *(XX. köt.)*

Scherffel *Aladár*, botanikus, 1927. a Magy. Tud. Akadémia l. tagja, 1932. a szegedi Ferenc József Tudományegyetem c. ny. r. tanára. *(XVI. és XX. köt.)*

Schickele, *René*, német író, újabb művei: *Am Glockenturm* (dráma, 1919); *Die neuen Kerle* (dráma, 1921); *Maria Capponi* (regény, 1925); *Blick auf die Vogesen* (regény, 1927); *Der Wolf in der Hürde* (regény, 1929); *Symphonie für Jazz* (regény, 1927); *Himmlische Landschaft* (1932); *Die Grenze* (1932); *Die Witwe Bosca* (regény, 1933). *(XX. köt.)*

***Schick-reakció,** próbaoltás a diftéria iránti fogékonyság megállapítására. Diftéria toxinoldatból *(Schick-test)* 0·2 ccm-t a bőrbe (intracután) fecskendeznek; az oltás helyén 24—48 óra mulva jelentkező reakció (bőrpír, duzzanat) fokából v. hiányából a diftéria iránti fogékonyság nagyságára ill. hiányára lehet következtetni.

Schilberszky *Károly Ferenc*, botanikus, közgazdasági egyetemi tanár, 1926. kormányfőtanácsosi címet kapott, a Szent István Akadémia tagjai közé választotta. 1934. nyugalomba vonult. *(XVI. és XX. köt.)*

***Schill** *Ferenc*, tábornok, szül. Somlóvásárhely, 1876 jún. 19., megh. Budapest, 1931 dec. 13. A temesvári hadapródiskolát végezte, majd a cs. és kir. 7. gyalogezredtől a m. kir. csendőrséghez lépett át. 1924—27. mint ezredes a szombathelyi csendőrkerület parancsnoka és a honvédelmi minisztérium csendőrségi osztályának vezetője, 1928—31. pedig a m. kir. csendőrség felügyelője volt.

Schilling, 1925 óta az osztrák pénzrendszer egysége. Egy Sch. = 100 groschen. Érmeparitáson 1 Sch. megfelel 0·805 P-nek.

Schillings, *Max von*, német zeneszerző, 1932. a porosz *Akademie der Künste* elnöke, 1933 márc. a berlini operaház intendánsa lett. *(XVI. köt.)*

Schimanek *Emil*, műegyetemi ny. r. tanár, a bánhidai villamos erőművek létesítésével szerzett érdemeket. Találmányai: hatütemű motor és *Esse* karburátor. *(XVI. köt.)*

***Schizothym** *temperamentum*, lelki és testi alkat, W. Kretschmer osztályozásában (1921). Jellemzői: a külső behatással arányban nem álló reakció, mely erős és gyenge is lehet, a túlérzékenység vagy érzéketlenség, szeszélyes vagy ellenkezőleg szívós cselekvésmód. Testileg atlétajellegű, másrészt erőtlen (aszténiás) és szabálytalan alkatúak. Költők közt az érzelgők és romantikusok, formaművészek, tudósok közt a rendszerezők, szigorú logikusok, metafizikusok, államférfiak közt az idealisták, despoták, fanatikusok, hideg számítók tartoznak e csoportba.

Schlaf, *Johannes*, német író, legújabb művei: *Die geozentrische Tatsache* (1925); *Kosmos und kosmischer Umlauf* (1927). *(XVI. k.)*

Schleicher *Aladár*, műegyetemi ny. rk. tanár, a soproni bányamérnöki főiskolán és a műegyetemnek ezen főiskolából alakult karán évekig mint meghiv. előadó a metallográfiát és a fémek technológiáját adta elő. 1934. m. kir. bányaügyi főtanácsosi címet kapott. *(XVI. köt.)*

***Schleicher,** *Kurt von*, német tábornok és birodalmi kancellár, szül. Brandenburg, 1882 ápr. 7. Államellenes összeesküvés gyanuja miatt feleségével együtt agyonlőtték 1934 jún. 30. 1926. a ném. hadügymi-

nisztérium csoportfőnöke. 1932. hadügyminiszter, u. a. év dec. 12. birodalmi kancellár. 1933. jan. 28. átadta helyét Hitlernek és a politikai élettől visszavonult.

Schlesinger *Lajos*, matematikus, mint a giesseni egyetem tanára szerkesztette a híres német matematikai folyóiratot, a Crelle-féle *Journal*-t. 1930. nyugalomba vonult és 1933 dec. 16. Giessenben meghalt. *(XVI. köt.)*

Schlittgen, *Hermann*, német festő és rajzoló, megh. Wasserburg, 1930 jún. 8. *(XVI. kötet.)*

Schlumberger, *Jean*, francia író, legújabb művei: *Les Yeux de dix-huit ans* (1928), *Saint Saturnin* (Northcliffedij, 1930.) *(XVI. köt.)*

Schmarsow, *August*, német művészettörténeti író, újabb művei: *Hubert und Jan van Eyck* (1925), *Italienische Kunst im Zeitalter Dantes* (1928), *Robert van der Kampine und Roger van der Weyden* (1928), *Masolino und Masaccio* (1928). *(XVI. köt.)*

Schmauss, *August*, német meteorológus, újabb művei: *Das Problem der Wettervorhersage* (1923), *Die Atmosphäre als Kolloid* (1929), *Schwankungen der Niederschlagsbereitschaft in West- und Mitteleuropa* (1929). *(XVI. köt.)*

Schmedes, *Erik*, dán hőstenor, megh. Bécs, 1931 márc. 22. *(XVI. köt.)*

***Schmid** *Rezső*, fizikus és kémikus, szül. Munkács, 1904. 1926. vegyészmérnöki, 1927. fiz. doktorátust szerzett. 1931—32. Rockefeller-ösztöndíjjal a csikágói egyet. dolgozott. 1932—33. a spektroszkópia magántanára. 1934. a Műszaki és Gazdaságtud. Egyetemen a fizika meghívott előadója. Tudományos dolgozatai főleg a színképelemzés köréből valók.

Schmidlechner *Károly*, egészségügyi főtanácsos, a budapesti egyetemen a nőgyógyászat m. tanára. 1933 óta a Szent Rókus-kórház h. igazgató-főorvosa. A BOTH és a Budapesti Orvosok Szövetségének elnöke. Résztvett a Taufer—Tóth-féle *Nőgyógyászkézikönyv* szerkesztésében. *(XVI. köt.)*

Schmidt *Henrik*, germanista, újabb munkája: *Die deutschen Mundarten* (Pécs, 1928). Szerkesztette a *Festschrift für Gideon Petz* c. emlékkönyvet. (Bpest, 1933). *(XVI. köt.)*

Schmidt *József*, egyetemi tanár, indológus, megh. 1928 nov. 27. *(XVI. köt.)*

Schmidt *Miklós*, magyarországi német író, megh. 1930 szept. 22. *(XX. köt.)*

Schmidt *Wilhelm*, osztrák meteorológus, 1930. a Zentralanstalt für Meteorologie igazgatója és a bécsi egyetemen a meteorológia rendes tanára lett. 1925. megjelent *Der Massenaustausch in freier Luft und verwandte Erscheinungen* c. könyvében a cseremozgásra vonatkozó alapvető vizsgálatait foglalta össze. *(XVI. köt.)*

Schnäbele, *Guillaume*, elzászi származású francia rendőrbiztos, szül. Eckolsheim, 1831., megh. Nancy, 1900 dec. 5. *(XVI. k.)*

Schnee, *Heinrich*, német gyarmatpolitikus, 1932 júl.-ig a Reichstag tagja, résztvett a helyszínen a Népszövetség által a mandzsuriai japán-kínai viszály ügyében kiküldött Lytton-bizottság munkálataiban. Újabb művei: *Imperialismus und Nationalismus* (1928), *Zehn Jahre Versailles* (1929—30). *(XVI. k.)*

Schneegans, *Ludwig*, német író, megh. Bécs, 1922 aug. 12. *(XVI. köt.)*

Schneller *István*, egyetemi tanár, pedagógiai író, 1924. nyugalomba vonult. *(XVI. és XX. köt.)*

Schneller *Károly*, közgazdász és statisztikus, 1933 óta a budapesti tudományegyetem magántanára. Mint a miskolci jogakadémia rendes tanára különösen Miskolc életének statisztikai földolgozásával foglalkozik. Újabb munkái: *Miskolc halálozási hányadosának átértékelése* (1929); *Halandóságunk nemzetközi viszonylatban* (1929); *A magyarországi protestáns népesség demológia sajátosságai* (1930); *Nagy-Miskolc népessége* (1930); *A standard-népesség* (1930). *(XX. k.)*

Schnitzler, *Arthur*, osztrák író, megh. Bécs, 1931 okt. 21. Utolsó művei: *Therese* (1928), *Flucht in die Finsternis* (1930). Magyarul *Teréz* c. regénye jelent meg. *(XVI. és XX. köt.)*

Schober *Béla (Galgóczi)*, a Magyar Nemzeti Bank vezérigazgatója, 1935 jan. 4. lemondott állásáról. *(XVI. és XX. köt.)*

Schober, *Johann*, osztrák államférfi, megh. Baden bei Wien, 1932 aug. 19. 1929—30 szept.-ig szövetségi kancellár volt. A hágai konferencián (1930 nov.) elérte, hogy Ausztriának elengedték jóvátételi terheit. Olaszországban is járt és barátságossá tette a két állam viszonyát. *(XVI. köt.)*

Schoditsch *Lajos*, építész, a felső építőipariskola kinevezett igazgatója. 1931. törvényhatósági bizottsági tag. Újabb tervei szerint épült a *Kőbánya-Óhegyi pénzügyőri iskola és lakótelep.* *(XVI. köt.)*

Schoen, *Wilhelm báró*, német diplomata, megh. Berchtesgaden, 1933 ápr. 24. *(XVI. k.)*

***Schoenaich,** *Paul, báró*, német tábornok, szül. Klein-Tromnau, 1866 febr. 16. A háború alatt a porosz hadügyminisztériumban teljesített szolgálatot. 1920. nyugdíjazták. Ettől kezdve pacifista propagandát folytatott és a hadiszolgálat megtagadását ajánlotta. 1929. a német békebizottság elnöke lett. Művei: *Abrüstung der Köpfe* (1923); *Vom vorigen bis zum nächsten Krieg* (1924); *Mein Damaskus* (1926); *Die Peitsche des Aug. Schmidt* (regény, 1928); *Zehn Jahre Kampf für Frieden und Recht* (1929).

Scholtz, *Friedrich*, porosz tábornok, megh. Ballenstedt, 1927 máj. 1. *(XVI. köt.)*

Scholtz *Gusztáv*, ev. püspök, megh. 1925. *(XVI. köt.)*

Scholtz *Kornél (Eperjesi)*, orvos és író, egyet. tanár, 1925. államtitkár a népjóléti, majd 1932. a belügyminiszt.-ban. Az egészségügyi gyermekvédelmi és társadalombiztosítási szolgálat vezetője. Újabb művei:

Magyarország egészségügyének mai állásáról (1927); *Az egészség gondozása Magyarországon* (1928); *Magyarország egészségügyi helyzetéről és felkészültségéről* (1933). *(XVI. köt.)*

Scholz, *Ernst*, német politikus, megh. Berlin, 1932 jún. 26. *(XVI. köt.)*

Schott, *Gerhard*, német oceánográfus, 1929 földkörüli úton vett részt, újabb művei: *Physische Meereskunde* (1923). *(XVI. köt.)*

Schottelius, *Max*, német orvos, 1914. a világháborúban eltűnt. *(XVI. köt.)*

Schöll, *Friedrich*, német klasszikus filológus, megh. Rottweil, 1919 szept. 14. *(XVI. kötet.)*

Schönberg, *Arnold*, német zeneszerző, újabban nem ismer el valamely zeneműben egy bizonyos alaphangot, hanem a skálának mind a 12 hangját akár egyszerre is, alaphang gyanánt kezeli (ez a *politonalitás)*. Molnár Antal szerint: stílusa gyökeresen eltér mindentől, amit eddig zenének neveztek. Elveit írásban is kifejtette. (Universal-Jahrbuch, 1926.) *(XVI. köt.)*

Schönherr, *Karl*, osztrák író, legújabb művei: *Es* (1923, színmű 2 szereplővel); *Herr Doktor haben Sie zu essen* (1930). *(XVI. köt.)*

Schönherr, *Otto*, német kémikus, megh. Drezda, 1926 dec. 24. *(XVI. köt.)*

Schöpflin *Aladár*, író, irodalmi tanulmányokat, színházi és könyvbírálatokat ír állandóan a Nyugat-ba, melynek egyik főmunkatársa. Újabb regénye *Balatoni tragédia*. Könyvben jelent meg *Ady Endre* c. életrajzi és kritikai tanulmánya (1934). A Nemzeti Színház adta elő *Vége a szép nyárnak*, *A pirosruhás hölgy* és *Őszi szivárvány* c. színműveit. *(XVI. és XX. köt.)*

***Schreiber** *Dániel*, rendőrkapitány, szül. Tolna, 1894 okt. 28. 1915. a budapesti főkapitányság szolgálatába lépett. 1923. az országos rendőri szaktanfolyam tanára. 1924. mint rendőrkapitány a bűnügyi osztályon az intellektuális bűnügyek nyomozásával foglalkozik. 1933. a budapesti kir. büntető törvényszékhez szakértőnek nevezték ki. Főbb művei: *A német rendőrség* (1922); *A helyszín* (1924); *Daktiloszkópia* (1928); *A játékkaszinók szélhámosai* (1934).

Schreiner *Márton*, zsidó teológus, megh. 1926 okt. 9. *(XVI. köt.)*

Schreiner, *Olive*, délafrikai angol írónő, megh. Capetown, 1920 dec. 19. *(XVI. köt.)*

Schreker, *Franz*, német zeneszerző, újabb operái: *Der singende Teufel* (1929); *Der Schmied von Gent* (1932). *(XVI. köt.)*

Schréter *Zoltán*, geológus, 1927 nov. óta a m. kir. földtani intézet főgeológusa. Főművét: *A borsod-hevesi szén- és lignitterületek bányaföldtani leírása*, ugyanazon intézet adta ki 1929-ben. *(XVI. köt.)*

Schreyer *Jakab*, ügyvéd, jogi író, megh. 1932 júl. 7. *(XVI. köt.)*

Schröder, *Eduard August*, osztrák jogtudós és szociológus, megh. Teschen, 1928 febr. 16. *(XVI. köt.)*

***Schrödinger,** *Erwin*, német fizikus, szül. Bécs, 1887 aug. 12. A berlini egyetemen az elméleti fizika tanára volt 1927 óta. Legnevezetesebbek a *de Broglie* által kezdeményezett *hullámmechanika* kiépítésére vonatkozó vizsgálatai. Tőle származik és róla van elnevezve az a hullámmechanika szempontjából alapvető fontosságú differenciálegyenlet, amely a klasszikus mechanika *Hamilton-Jacobi* f. differenciálegyenletének a kvantumelmélet igényei szerint való módosításaképpen jött létre. 1933. Dirac angol fizikussal együtt Nobel-díjat nyert. Művei: *Abhandlungen zur Wellenmechanik* (1927); *Vier Vorlesungen über Wellenmechanik* (1928).

Schubert, *Hans von*, német prot. teológus, megh. Heidelberg, 1931 máj. 6. *(XVI. köt.)*

Schubert, *Johannes*, német geodéta és meteorológus, újabb művei: *Das Klima der Bodenoberfläche und der unteren Luftschicht in Mitteleuropa* (1929); *Das Verhalten des Bodens gegen Wärme* (1930) stb. *(XVI. köt.)*

Schuchardt, *Hugo*, német nyelvtudós, megh. Grác, 1927 ápr. 21. *(XVI. köt.)*

Schuchhardt, *Karl*, német archeológus, legújabb műve: *Die Burg im Wandel der Weltgeschichte* (1931). *(XVI. köt.)*

Schulcz *Ágost*, jogi író, nevét belügyminiszteri engedéllyel *Sövényházy*-ra változtatta. *(XVI. köt.)*

***Schulek** *Elemér*, gyógyszerészmester és vegyészdoktor, szül. Késmárk, 1893. A budapesti Tudományegyetem I. sz. kémiai intézetének tanársegédje volt, majd hosszabb amerikai tanulmányút után az Országos Közegészségügyi Intézet kémiai osztályának vezetője lett. 1932. nyerte el a magántanári képesítést. Számos közleménye jelent meg hazai és külföldi szaklapokban, melyekben főleg új gyógyszervizsgálati módszereit ismerteti.

Schullerus *Adolf*, szász nyelvész és pap, megh. Nagyszeben, 1928 jan. 27. Püspöki vikárius volt. Szerkesztette a Kirchliche Blätter és Korrespondenzblatt c. lapokat. Újabban a szász Néptanács vezetője és a román parlament szenátora. *(XVI. köt.)*

***Schultheisz** *Emil (Devecseri)*, százados-hadbíró, katonai jogi író, szül. Miskolc, 1899. 1931 óta a kecskeméti jogakadémián a katonai büntetőjog tanára. Résztvett a katonai büntetőtörvénykönyv előkészítési munkálataiban. Főbb művei: *A katonai büntetőtörvénykönyv magyarázata* (I. Általános rész, 1931, II. Függelemsértés, 1934); *A büncselekmény elkövetésére irányuló katonai parancs* (1933); *A magyar katonai büntetőjog rövid vázlata* (1934).

Schultze-Naumburg, *Paul*, német festő és építész, 1930 Weimar a *Hochschule für Handwerk und Baukunst* igazgatója, 1932. nemzeti szocialista képviselő lett. Újabb művei: *Das bürgerliche Haus* (1926); *Das ABC des Bauens* (1927); *Kunst und Rasse* (1928); *Das Gesicht des deutschen Hauses* (1929); *Der Kampf um die Kunst* (1932). *(XVI. köt.)*

***Schulz,** *Bruno*, német oceánográfus, szül. Hamburg, 1888 febr. 28. 1920. a hamburgi egyetemen földrajztanár. 1931. a német tengerkutató tudományos bizottság tagja lett. Művei: *Untersuchungen über den Durchlüftungszustand der Nord- und Ostsee* (1922—1923); *Hydrogr. Untersuchungen im Barentsmeere* (1927—29); *Die deutsche Ostsee* (1931).

Schumacher, *Herman*, német nemzetgazdász, újabb munkái: *Das Problem der internationalen Kreditverschuldung* (1923); *Der Volkswirt* (1927). *(XVI. köt.)*

Schumpeter, *Joseph Alois*, osztrák közgazdász, 1932 óta Amerikában a Harvard-egyetem tanára. *(XVI. és XX. köt.)*

***Schumy,** *Vinzenz*, osztrák politikus, szül. Saak, 1878 júl. 28. 1929. Streeruwitz-kormány alkancellárja. 1929—30. Schober-kormány, majd 1933 szept.-ig a Dollfuss-kormány belügyminisztere volt.

***Schupo,** a *Schutzpolizei* (a német rendőrség) általánosan használt rövidítése.

***Schuschnigg,** *Kurt*, osztrák kancellár, szül. Riva, 1897 dec. 14. Résztvett a háborúban, 1919 szept. végéig hadifogságban volt. 1927. képviselő, 1929. az alkotmánymódosító novella előadója volt, 1932. a Buresch-kabinet igazságügyminisztere lett. Tárcáját a későbbi Dollfuss-kormányban is megtartotta, később pedig a közoktatásügyi tárcát is elvállalta. A 3. Dollfuss-kormányban a közoktatásügyi tárcát megtartotta. 1934 júl. 25. a meggyilkolt Dollfuss helyett szövetségi kancellár lett. Műve: *Das Bundesverfassungsgesetz* (1930).

Schuster *Rudolf (Medgyesi)*, a szabadalmi felsőbíróság elnöke, 1928. nyugalomba vonult. Több mint harminc éven keresztül volt tagja, majd elnökhelyettese az ügyvédvizsgáló bizottságnak és a Magyar Jogászegyletnek. *(XVI. köt.)*

Schücking, *Walter*, német pacifista, 1931. a hágai nemzetközi döntőbíróság bírája lett. Ujabb művei: *Die Revision der Völkerbundssatrung mit Hinsicht auf den Kelloggpakt* (1931). *(XVI. és XX. köt.)*

Schütz *Antal*, egyetemi tanár, piarista, a Magyar Tudományos Akadémia l. tagja, a Corvin-koszorú tulajdonosa, az Aquinoi Sz. Tamás Társaság elnöke, a Pszichológiai Társaság társelnöke, a Filozófiai Társaság választmányi tagja. 1924 óta kétízben volt a Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi karának dékánja és prodékánja. Újabb művei: *A klasszikus ferences theológia* (1927); *Charakterológia és aristotelesi metafizika* (1927); *A bölcselet elemei* (1927); *Az Ige szolgálatában* (1928); *Eszmék és eszmények* (1932); *Szentek élete I—IV.* (1933, több rendtársa közreműködésével); *Isten országa* (1934); *Az örökkévalóság* (1935); *Summarium theologiae dogmaticae* (1935). *Prohászka Ottokár összes művei-t* (25 kötetben) összegyüjtötte, bevezetéssel jegyzetekkel és életrajzzal látta el. *(XVI. és XX. köt.)*

Schwappach, *Adam*, német erdész, megh. Eberswalde, 1932 febr. 9. *(XVI. köt.)*

Schwarte, *Max*, porosz tábornok, újabb művei: *Der Krieg der Zukunft* (1932); *Geschichte des Weltkrieges* (1932). *(XX. köt.)*

Schwartz *István*, szobrász és éremművész, megh. Raabs a/d. Thaya (Ausztria), 1924 júl. 31. *(XVI. köt.)*

Schwarz, *Adolf*, zsidó teológus, megh. Bécs 1931. Hetvenedik születésnapjára 1916. ünnepi irat jel. meg Krausz S. szerk. a világ zsidó tudósainak tollából. *(XVI. köt.)*

Schwechten, *Franz*, német építész, megh. Berlin, 1924 aug. 11. *(XVI. köt.)*

Schweinfurth, *Georg*, német felfedező utazó megh. Berlin, 1925 szept. 19. *(XVI. köt.)*

Schweitzer, *Albert*, német protestáns teológus, zenei író és orvos, 1928. Frankfurt a/M. város Goethe-díját kapta. Újabb művei: *Verfall und Wiederaufbau der Kultur* (1923); *Kultur und Ethik* (1923); *Aus meiner Kindheit und Jugend* (1924); *Die Mystik des Apostels Paulus* (1930); *Aus meinem Leben und Denken* (1932). *(XVI. köt.)*

Schweizer, *Paul*, svájci történetíró, megh. Schuls, 1932 aug. 7. *(XVI. köt.)*

Schwicker *Alfréd*, kémikus, ny. m. kir. mezőgazdasági kísérletügyi főigazgató, 1918. kísérletügyi főigazgató lett. 1926—31. a törvényhatósági vegyvizsgáló állomások szakfelügyelője. 1926. nyug. vonult. *(XVI. köt.)*

Scipiades *Elemér*, orvos, író, pécsi egyetemi ny. r. tanár, 1919. a budapesti Zita-kórház főorvosa, 1922. a pécsi szülő- és nőbetegklinika igazgatója. Szakdolgozatai bel- és külföldi folyóiratokban jelennek meg. Élénk részt vesz Pécs közéletében. *(XVI. köt.)*

Scitovszky *Béla (Nagykéri)*, politikus, 1931. a balassagyarmati kerület országgyűlési képviselője. A Bethlen-kormány belügyminisztere volt. Az 1935. évi választások alkalmával nem lépett fel. *(XVI. és XX. köt.)*

Scitovszky *Tibor* (Nagykéri), politikus. felsőházi tag, a Magyar Általános Hitelbank vezérigazgatója. *(XVI. és XX. kötet.)*

Scott, *Robert*, angol meteorológus, megh. London, 1916 jún. 16. *(XVI. köt.)*

***Scudder,** *Wilbur Stephen*, géptervező, szül. Galesburg, 1859 jan. 11., megh. New York, 1932 dec. 10. 1892 óta Montrealban találmányán, a *lynotype* szedőgép tökéletesítésén dolgozott. Utóbb az *intertype* szedőgépet találta föl, amely az egész világon elterjedt.

***Scull-hajó,** az evezőssportban leggyakrabban használt csónaktípus, amelynél az evezősök mindegyike két lapáttal evez. Ilyenek a *dubló, szkif*, stb.

***S. D. N.** (Société des Nations), A Nemzetek Szövetsége francia nevének rövidítése.

Seattle, az Északamerikai Egyesült Államok Washington államában levő csendesóceáni kikötőváros, (1930) 365.583 lak. Három transzkontinentális vasút végállomása; repülégépgyártás. Kikötőjében a behozatal értéke (1930—31) 84·4 millió, a kivitel értéke 84·8 millió dollár.

Sebesi *Ernő*, orvos, költő és színműíró, szül. Sebeskellemes, 1893 dec. 9. Közép-

iskoláit Eperjesen végezte, de orvosi tanulmányaiból a világháború elsodorta. 1923. szerezte meg diplomáját a pozsonyi egyetemen. Újabb verses kötete: *A vihar elvonul.* Elbeszélő kötete: *Megrúgott emberek.* Színpadi sikerei is voltak; egyik drámája Amerikában, Rochesterben került színre. *(XX. köt.)*

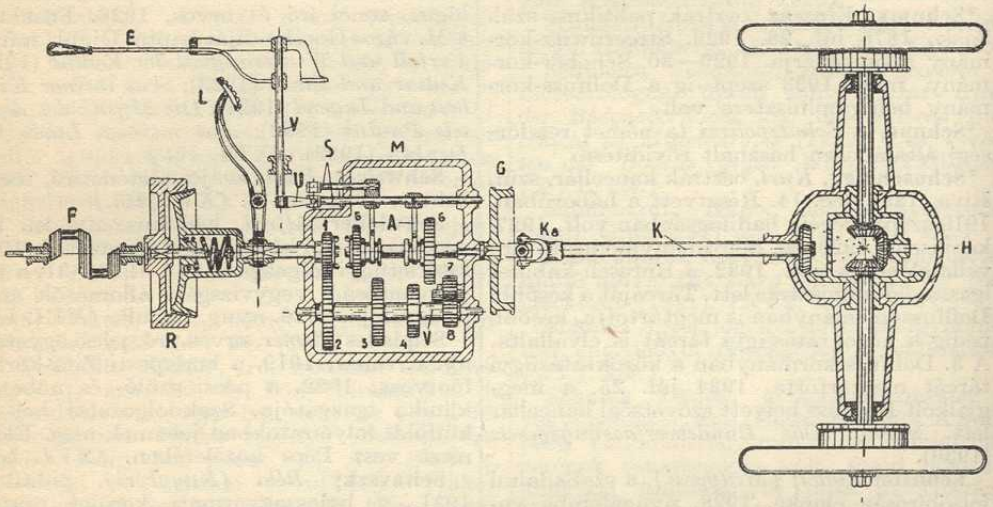
Sebesi *Samu*, erdélyi író, megh. 1930 márc. *(XX. köt.)*

***Sebességváltó.** Gépkocsik haladó sebességét a motor fordulatszámának változtatásával nem bírjuk célszerűen változtatni, miért is a motor és a hátsó kerekek közé a S. készítettek, ezek azonban ma még nem tökéletesek.

Sebestyén *Artur*, műépítész. Újabb munkái: a *Szt. Gellért-hullámfürdő*, majd 1934. u. itt a *pezsgő-fürdő*. A szolnoki városi színház is tervei szerint készült. *(XVI. köt.)*

Sebestyén *Gyula*, orvos, egyetemi tanár, 1928. óta az OTI Munkás-kórház tüdősebészeti osztályának vezető főorvosa. Számos tanulmányt írt a tüdősebészetről. *(XX. köt.)*

Sebestyén *Gyula*, ny. múzeumi igazgató és történetíró. Újabb kutatásait a *Gesta Hungarorum* (A magyar hősmondák öt könyve)

Gépkocsi-erőátvitel vázlata

T = forgató tengely. E = kapcsoló emeltyű. M = sebességváltó mű. R = lendítő kerék. L = lábító. Ka = kardancsukló. K = kardantengely. H = hátsó tengely a differenciállal. S = és V = kapcsolórudazat

fogaskerékhajtóművet iktatjuk be, mely kéziváltó emeltyű révén 3—4-féle haladó sebességet adhat a kocsinak. Az első sebességnél a motor a legkisebb fogaskerékkel forgatja a S. legnagyobb kerekét (1 : 4-hez áttétellel), a második és következő fokozatnál a motor által hajtott fogaskerék mind nagyobb (v. az átellenes kerék mind kisebb), míg a 4. fokozatnál egyenlő nagy fogaskerekek kapcsolódnak, vagyis ekkor a kocsi sebessége a legnagyobb. A S. tehát 2 párhuzamos tengelyből áll, melyek egyike a motorral, a másika a kardancsukló és kardantengely révén a differenciálmű útján a hátsó kerékkel van összeköttetésben. A fogaskerékrendszer a S.-szekrényben van burkoltan elhelyezve, szilárdan az alvázhoz kötve, s minthogy a hátsó tengely rúgósan van fölfüggesztve, azért kell a kardáncsuklót közbeiktatni. A S. kerekeivel a kocsit hátra is járathatjuk, valamint „üres járat"-ra is állíthatjuk, mikor egyik kerék sem kapcsolódik és a motor működik, de a kocsi áll. Újabban frikciós, hidraulikus, elektromos és pneumatikus S.-t is

c. munkájában foglalta össze (1925). *(XVI. kötet.)*

Sebestyén *Jenő*, ref. teológus, 1930. az amszterdami szabad egyetem tiszteletbeli doktorává avatta. Újabb munkája: *A református nő lelkivilága.* (3 köt. 1934.) 1934-től szerkeszti a *Magyar Kálvinizmus* c. folyóiratot. *(XVI. köt.)*

Sebestyén *Károly*, tanár és író, 1930. a Kisfaludy Társaság és az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács tagja. 1933. megvált a Színművészeti Akadémiától és teljesen irodalmi és publicisztikai munkásságának él. Újabb művei: *Summa vitae* (1927); *Alexander Bernát* (1934); *Ilonka, egy énekesnő regénye* (1933). *(XVI. köt.)*

Sebészet. Az egyes sebészeti eljárások tökéletesedése, a sebészi beavatkozások javallatainak egyre újabb és újabb területekre való kiterjesztése olyannyira megnövelte a S. anyagát, hogy egyes szervek sebészetével, amelyhez különleges szakismeretek és berendezések szükségesek, az újabb időben külön erre a célra létesített intézetek különlegesen erre a célra képzett vezetőkkel foglalkoznak.

Így *Sauerbruch* túlnyomásos készüléke lehetővé és kevésbbé veszélyessé tette a tüdő, mellhártya, valamint a gátor szerveinek sebészetét és az ő intézetében főképpen ezeket a műtéteket végzik. Végleges gyógyulással járó szívműtétek, nyelőcsőműtétek, teljes tüdőfélkiirtások ma már nem tartoznak a legnagyobb ritkaságok közé. A közlekedési, ipari balesetek szaporodása külön baleseti sebészettel foglalkozó intézeteket termelt ki. A szájműtétek különleges sebészi adottsága a szájsebészet kifejlődéséhez vezetett.

Az agy- és gerincvelő sebészi megbetegedéseinek kórismézése az újabb időkben a gerincüregbe, agykamrákba történő levegőbefúvással, ellenanyagok befecskendezésével igen nagy fejlődési fokra jutott és lehetővé tette az agy- és gerincvelő sebészetének kifejlődését és tekintettel arra a különleges technikára és felszerelésre, amelyet végzése megkövetel, elkülönülését. Hála ezeknek az intézeteknek, az agy- és gerincvelő sebészi megbetegedéseinek gyógykezelése ma már kedvezőnek mondható gyógyulási és halálozási százalékkal dicsekedhetik.

A villanyos késsel való operálás, amely főként a rosszindulatú daganatoknak kiirtásánál, gyulladásos területeknek a feltárásánál nyert alkalmazást, az úgynevezett elektrochirurgia megalapítását vonta maga után, amelynek kétségtelenül szép eredményei vannak. Azok a különleges biológiai tényezők, amelyek a villanyáram okozta sérüléseknél szerepet játszanak, Bécsben külön csak ezzel a kérdéssel foglalkozó tudományos osztályt teremtett. A sterilitás biztonsága, speciális eszközök bevezetése a helyreállító, pótló és szépítő sebészetet igen magas kifejlődéshez vezette. A világháború óriási tömegű elnyomorított szereplője közül sokan köszönhetik külsejüket, munkaképességüket ennek a sebészi ágnak. Sikerrel járt teljes térdizület átültetése, teljes orr-, fül-, állkapocshiány pótlása, csonkított karok működésképessé való alakítása közönségessé vált.

Maga az úgynevezett nagysebészet is egyrészt az operálandó szervezet célszerű előkészítése, másrészt a technikai lehetőségek fejlődése segítségével számos csúcsteljesítményt könyvelhet el. A szervezet megerősítésénél ma már nélkülözhetetlen szerepet játszik a vérátömlesztés, amely mint egyszerű és veszélytelen eljárás, a sebészeti intézményeken túl az általános gyakorlatnak is hozzáférhető. Napjainkban nem mint ritkaságok, hanem mint típusműtétek szerepelnek: a gyomor teljes kiirtása, nyelőcső-, vízhólyagképzés, a hasnyálmirigy műtétei. Ma már tíznél több életben maradt beteget tart nyilván a sebészi irodalom az ú. n. Trendelenburg-féle műtét után, amikor a tüdő fő-ütőerének felhasításával, a szívműködés időleges felfüggesztésének segítségével távolítják el a főütőeret eltömeszelő vérrögöt. Hasonlóképpen igen sok esetben sikerült az egyes főereket eldugaszoló vérrög eltávolításával a végtagokat megmenteni az elhalástól.

Az emberiség örök vágyát a megfiatalodás után sebészi úton, majom-ivarszervek átültetésével iparkodott megoldani több-kevesebb sikerrel Voronoff. *(XVI. köt.)*

Seeber, *Josef*, osztrák-német író, megh. Enns, 1919 ápr. 19. *(XVI. köt.)*

Seeckt, *Hans von*, porosz tábornok, a Reichswehr átszervezésénél nagy érdemeket szerzett, 1929. vezérezredessé léptették elő, 1930—32. a Reichstag tagja. Művei: *Gedanken eines Soldaten* (1928), *Die Zukunft des Reiches* (1929), *Moltke* (1931), *Wege deutscher Aussenpolitik* (1931), *Die Reichswehr* (1932), *Deutschland zwischen West und Ost* (1933). *(XVI. köt.* tévesen: *S. Otto von.)*

Seffner, *Karl*, német szobrász, megh. Lipcse, 1932 okt. 2. *(XVI. köt.)*

***Seghers,** *Anna, Radványi* Nelly német írónő írói neve, szül. 1900 nov. 19. Erősen szociális tartalmú novellákat és regényeket írt. *Aufstand der Fischer von St. Barbara* (1928, magyarul: *Szt. Barbarai halászok lázadása*), *Auf dem Wege zur amerikanischen Botschaft* (1930), *Die Gefährten* (1932), *Der Kopflohn* (Amsterdam, 1934).

Sehling, *Emil*, német jogtudós, megh. Erlangen, 1928 nov. 30. *(XVI. köt.)*

Seidel, *Paul*, német művészettörténetíró, megh. Berlin, 1929 dec. 5. *(XVI. köt.)*

Seidl, *Arthur*, német zeneesztétikus, megh. 1928. *(XVI. köt.)*

Seidler, *Ernst*, osztrák politikus és gazdasági író, megh. Wien, 1931 jan. 23. Utolsó műve: *Die sozialwissenschaftl. Erkenntnis* (1930). *(XVI. köt.)*

Seidlitz, *Waldemar von*, német műv. tört. író, megh. Drezda, 1922 jan. 16. *(XVI. köt.)*

Seipel, *Ignaz*, osztrák államférfi, megh. Pernitz (im Wiener Wald), 1932 aug. 2. 1929. lemondott a kancellárságról, de 1930 szept. 30—nov. 30. Vaugoin kormányában külügyminiszter volt. Utolsó műve: *Der Kampf um die österr. Verfassung. Gesammelte Reden u. Aufsätze.* (1930). *(XVI.* és *XX. köt.)*

***Seitz,** *Karl*, osztrák szocialista politikus, 1923 nov. 13. Bécs város polgármesterévé választotta. 1927. ismét ő lett polgármester. A szociáldemokrata párt elnöke és különböző szervezetek tiszteletbeli tagja volt. 1934 febr. 10. két nappal a forradalom kitörése előtt távolították el állásából, febr. 13. letartóztatták és márc. 1. hazaárulás címén indítottak ellene eljárást. *(XVI. köt.)*

***Seldte,** *Franz*, német politikus, szül. Magdeburg, 1882 jún. 29. A világháborúban résztvett és számos haditalálmányával tette nevét ismertté. A háború után különleges külföldi politikai megbizatásokat kapott. 1918 nov. megalapította a *Stahlhelm* szövetséget, amelynek azóta is vezére. 1933 jan. végén a Hitler-kabinet munkaügyi minisztere, márciusban az önkéntes munkásszolgálat kormánybiztosa lett. Művei: *M. G. K.* (1929), *Dauerfeuer* (1931), *Vor und hinter den Kulissen* (1931).

Seltmann *Lajos*, zsidó teológus, megh. Hódmezővásárhelyen, 1933. *(XX. köt.)*

Seltmann *Rezső*, író, megh. Budapesten, 1933. *(XVI. és XX. köt.)*

Sembrich, *Marcella*, operaénekesnő, megh. New York, 1935 jan. 11. *(XVI. köt.)*

Semiramis, asszir néven *Sammuramat* királynő, az eddigi felfogással szemben valóságos történeti személynek bizonyult, akinek egyéniségét a hozzátapadt hagyomány túlzásai helyezték ferde és kedvezőtlen megvilágításba. A valóságban IV. Adadnirari (Kr. e. 810—782) asszir király édesanyja volt, s fia kiskorúsága idején, négy év alatt közvetlenül uralkodott, igen nagy eréllyel és szép sikerrel. Befolyása fia uralkodása alatt is érvényesült, főleg abban, hogy Bábel és Asszur közt békét akart. Híres „függő kertjei"-nek elődjeit is megállapították Babiloniában. (Meissner Bruno, *Babylonien und Assyrien*). *(XVI. köt.)*

Semon, *Richard*, német természettudós, megh. 1919 jan. 4. *(XVI. köt.)*

Sénart, *Emile Charles*, francia szanszkritista, megh. Párizs, 1927 jan. 16. *(XVI. köt.)*

Senn *Irén*, zongoraművésznő, a Zeneműv. Főiskola tanárnője, 1929 óta kétkötetes zongoraiskolát adott ki Kálmán Györggyel és Molnár Antallal. *(XVI. köt.)*

***Senn** *Ottó*, államtitkár, a m. kir. Államvasutak igazgatóságának elnöke, szül. Füle, 1879 szept. 27. A kolozsvári Tudományegyetemen jogtudományi doktori oklevelet nyert. 1910. lépett az államvasutak szolgálatába. 1913. a Kassa—Oderbergi Vasút kötelékébe lépett. 1922. ismét a Máv. szolgálatába tér vissza, ahol 1923. igazgatóvá, 1930. elnökhelyettessé, 1934. az igazgatóság elnökévé nevezik ki. 1935. államtitkár lett. Működéséhez fűződik a Máv. kommercializálása s az áru- és személydíjszabások reformjára szolgáló intézkedések, a Duna—Száva—Adria Vasút üzemének átvétele, a Helyiérdekű Vasutak megváltása, a Magyar vasutak autóforgalmi részvénytársaságának (MAVART) létesítése, a vasút és a közúti gépjáróművek közti verseny szabályozása és a Magyar Teherautófuvarozók Országos Központi Szövetkezetének (MATEOSZ) megalakítása.

***Seppänen,** *Unto*, finn író, szül. Helsinki, 1904 máj. 15. Regényei: *Ünnepség a tengerparton* (1928) és *Vihar és nap* (1930), amelyekért állami irodalmi díjat kapott.

Serao, *Matilde*, olasz írónő, megh. Nápoly, 1927 júl. 25. *(XVI. köt.)*

***Serédi** *Jusztinián*, bíbornok-hercegprímás, esztergomi érsek, szül. Deáki (Pozsony vm.), 1884 ápr. 23. A pozsonyi főgimnázium VI. osztályának elvégzése után a bencés-rendbe lépett; a Pannonhalmán kitöltött noviciátus után Győrben fejezte be a középiskolát. 1904. Rómába a bencés-rend központi intézetébe ment s megszerezte a teológiai doktorátust. Különös előszeretettel már akkor is a kánonjogot művelte. 1908 júl. 14. Pannonhalmán pappá szentelték, ezután visszatért Rómába. Tanulmányai befejezése után a *Sant Anselmo-Egyetemen* a kánonjogot tanította. Csakhamar a kánonjogi kódexet szerkesztő pápai bizottság tagja lett. Gasparri bíbornok, a kánonjogi kódexet szerkesztő bizottság elnöke és pápai államtitkár bizalmas munkatársává tette s Olaszország hadüzenete után 1915—1918. a Vatikánban maga mellett tartotta. S. feladata volt a Codex Juris Canonici kánonainak első fogalmazását a világ minden részéből érkezett észrevételek és az általa összegyűjtött jogforrások alapján javítani és a jogforrásokat 8 hatalmas kötetben *Codicis Juris Canonici Fontes* címen sajtó alá rendezni.

A világháborúban rövid magyarországi tartózkodása idején 1918. katonalelkész volt az esztergomi táborban. A békekötés után Rómában ismét elfoglalta a S. Anselmo-ban tanári állását és a magyar bencésrend prokurátorságát, s folytatta a kánonjogi kódex jogforrásainak kiadását. Egyben a magyar vatikáni követség mellett kánonjogi tanácsos és a magyar egyházi ügyek ágense lett. Ugyanakkor kormányfőtanácsosi címet kapott.

Már X. Pius pápa kinevezte őt a kánonjogi kódexet magyarázó bizottság tagjává, XI. Pius pedig a zsinati kongregáció és szertartások kongregációjának konzultorává, a pápai levéltárnokképző-iskolánál pedig a római kúria jogtörténetének tanárává. A szerzetesek, valamint a szentségek kongregációja, továbbá a keleti kongregáció is gyakran ígénybe vették munkásságát.

Csernoch János bíbornok-hercegprímás halála után XI. Pius pápa S.-t 1927 nov. 30. esztergomi érsekké, Magyarország hercegprímásává nevezte ki és egyúttal a bíborosok testületébe beiktatta. 1927 dec. 19. adta át neki a bíborosi kalapot, 1928 jan. 8. pedig a sixtusi kápolnában püspökké szentelte. Egyben a zsinatok, a szemináriumok és egyetemek, végül a rendkívüli egyházi ügyek kongregációi tagjává is kinevezte. Érseki székét 1928 jan. 29. foglalta el. Római bíbornoki temploma Szt. András- és Gergelytemploma a Monte Celio-n. Címere a pajzs bal felén sastól tartott nyitott könyv Justitia felírással, jobb felén Pannónia hármas halma a kettős kereszttel és Pax felírással. Jelmondata : Non recuso laborem.

Sereghy *Elemér*, zenei író, 1925. újból megindította *A Zene* c. folyóiratát. Hivatalában, a Zeneműv. Főiskola könyvtárában, hirtelen halt meg 1928 ápr. 13. *(XVI. köt.)*

Serényi *Gusztáv*, közgazdasági publicista, 1919. résztvett a Területvédő Liga megalakításában, megszervezte a Kisfarm-mozgalmat, amely a kisbirtok kihasználására és a nyugati piacokhoz való alkalmazkodására alakult. Megalapította a Magyar Mezőgazdasági Társaságot és a Magyar Földbérlők Szövetségét. 1935. a *Magyarság* c. napilap belső munkatársa. Újabb művei : *A búzaár megjavítása* (1918); *Budapest a Duna királynője* (1926); *Magyarország* (1926); *Hogyan csökkenthető a földhaszonbér* (1931). Több mű-

vét angol, francia és német nyelvre is lefordították. *(XVI. köt.)*

***Serényifalva** kk., Gömör vm., putnoki j., (1930) 1010 lak., neve 1929. *Málé* volt.

Seress *Imre*, költő és hírlapíró, újabb munkái: *Háriáda egy iskolatársi találkozó körül* (1925); *Egy év története* (1926); *A végzet, Magyar, ne nyisd szét öklödet. (XVI. köt.)*

Seress *László*, hírlapíró, új műve: *Magyar agrárreformáció* (1931). *(XVI. köt.)*

***Sérfenyősziget** kk., Pozsony vm., magyaróvári j., (1930) 541 lak., 1921. alakult *Keszölcés* k.-nek a mai Magyarországon maradt területén.

***Sérsekszőllős** kk., Somogy vm., tabi j., (1930) 385 lak., 1921. alakult a Zala k.-hez tartozott *Sérsekhegy* és *Szőllőspuszta* nevű, külterületű helyekből.

***Setälä,** *Emil Nestor*, finn nyelvkutató és államférfi, szül. Kokemäki, 1864 febr. 27., megh. Helsinki, 1935 febr. 18. Politikai tevékenységet már 1904-óta folytatott. 1925—26. külügymin. volt s ilyen minőségében Magyarországot is meglátogatta. *(XVI. köt.)*

Sethe, *Kurt*, német egyiptológus, 1923. Berlinben egyetemi tanár, újabb művei: *Das Verhältnis zwischen Demotisch und Koptisch* (1925); *Dramatische Texte zu altägyptischen Mysterienspielen* (1928); *Urgeschichte und älteste Religion der Ägypter* (1930). *(XVI. köt.)*

***Severing,** *Carl*, német szocialista politikus, szül. Herford, 1875 jún. 1. 1907. képviselő, többízben volt porosz belügyminiszter. 1926. Otto Braun mellett a porosz kormány vezetője, 1928—30. birodalmi belügyminiszter Herm. Müller kabinetjében. 1930. ismét porosz belügyminiszter lett és addig maradt állásában, amíg Papen porosz kormánybiztos lett. Műve: 1919—20. *im Wetter- und Watterwinkel* (1927).

Sevilla, spanyolországi város, (1930) lakosainak száma 223.308. Dél-Spanyolország legfontosabb kereskedővárosa, repülőkikötő.

***Sex appeal** (angol kifejezés), a. m. *nemi vonzás*, az egész nő lényének vonzóereje, amely tudatosan vagy anélkül fejt ki erotikus varázst.

***Sezima,** *Karel*, cseh író és kritikus (valódi nevén Karel *Kolaz*), szül. Horowitz, 1876. Jelenleg Prágában él mint pénzügyi főtanácsos. Regényeiben a cseh kisváros mesteri képét nyujtja. A női pszichét a cseh irodalom egyetlen művelője sem ismeri nála jobban. Regényei: *Az elválás varázsa* (1898); *Egy vendég* (1916); *A vad elem* (1924). A modern cseh prózával foglalkozó kritikáit három kötetben adta ki 1922—30.

Sgardelli *Cézár*, honvédalezredes, a Magyar Szaklapok Országos Egyesületének alelnöke, az olasz kir. koronarend lovagkeresztjének tulajdonosa. Újabb művei: *Katonai Irók Köre Évkönyve* (1934); *A világháború kézikönyve* (1935). *(XVI. és XX. köt.)*

Shaw, *George Bernard*, angol író, újabb színművei: *Too True to be Good* (1932); *On the Rocks* (1933); *The Intelligent Woman's Guide to Socialism and Capitalism* (1928); *The Adventures of the Black Girl in her Search of God* (1932); *The Political Madhous in America and Nearer Home* (1933). Újabban sokat utazott külföldön; járt Oroszországban és az ÉszakamerikaiEgyesült Államokban. Ennek nyomai irodalmi művein is meglátszanak. Színművei közül újabban a *Szénásszekér (The Apple Cart)* c. vígjáték került színre a Vígszínházban. *(XVI. és XX. köt.)*

Shaw, *Napier*, angol meteorológus, 1920. visszavonult a Meteorological Office, 1923. a Nemzetközi Meteorológiai Komité vezetésétől is, hogy idejét teljesen oktató és irodalmi munkásságának szentelhesse. 1920—24. a londoni egyetemen a meteorológia r. tanára. Egymásután jelennek meg könyvei: *The Air and its Ways* (1923); *Manual of Meteorology* (1926—31); *The Drama of Weather* (1933). S. vezette be a *tefigrammot* a légkör energiaviszonyainak tanulmányozására. *(XVI. köt.)*

Sheffield, angliai város, újabb hozzácsatolásokkal területe 138·2 □ km-re, lakossága (1931) 511.742-re növekedett.

***Sherardizálás,** apróbb, rendszerint öntés útján készült fémtárgyaknak cinkkel való bevonására szolgáló eljárás. A bevonandó tárgyakat homokkal kev. horganyporba ágyazva izzítják, amikor is a keletkező horganygőz a fémdarabok felületén jól tapadó és hézagtól mentes horganybevonatot létesít. Az így készült bevonat tökéletesebb, mint a tüziúton (folyékony horganyba való bemártás) vagy az elektrolitikusan készült bevonat.

***Shvoy** *István (vitéz)*, gyal. tábornok, szül. Budapest, 1876. A hadiiskola elvégzése után a vezérkarhoz osztották be. A világháború alatt mint zászlóalj- és ezredparancsnok és mint vezérkari tiszt hadosztály- és hadseregparancsnokságnál működött. A világháború után a honvédelmi minisztériumban, később mint gyalogsági parancsnok szolgált, majd a 3. vegyesdandár parancsnokává nevezték ki. 1933. nyugalomba vonult, de 1935. újra a tényleges szolgálatba lépett és a honvédség főparancsnokává nevezték ki.

Sí-sport. Négyféle síversenyt ismerünk: sífutás, lesiklás, síugrás és síügyességi (gymkana) versenyeket. Hazánkban is építettek a Mátrában és a budai hegyekben síversenyek megtartására alkalmas ugrósáncokat. Ebben a sportban a vezetőszerepet Norvégia tölti be. A lesiklási verseny gyorsasági világrekordja 1934. 138·2 km/óra. A síugrás rekordja 96 m. A sísportnak egy különlön faja a sí-jörning. Itt a síelő a maga

által hajtott lóval húzatja magát. *(L. Ski, XVI. köt.)*

Sidló *Ferenc*, szobrász, a Corvin-koszorú tulajdonosa (1930). Az Irodalmi és Művészeti Tanács és a Szinyei-Merse Pál Társaság tagja. Újabb alkotásai: *Danaidák kútja* (Kammermayer-u.); *Beethoven* és *Ferenczy István emléktábla* (Vár); *Hősi emlék* (OTI előcsarnok, Kalocsa); *Konkoly-Thege sír-emléke*; *Conrad Veidt szobra* (Szépművészeti Múzeum); *Segitség*; *Fiam*; *Róma*; *Ősmagyar lovasok*; *Honfoglalás*; *Hunor és Magor* (Országos Levéltár); *Görgey Artur* (Miskolc); *Prohászka Ottokár* (Egyetemi aula); *Árpádházi boldog Margit* (Mátyás templom); *Hunyady János*: *Kapisztrán*; *Giuliano Cesarini* (Szegedi Pantheon). Elkészítette a *Horthy Miklós kormányzó*, *József főherceg*, *gróf Klebelsberg Kuno*, *Ugron Gábor*, *Vass József*, *gróf Bánffy Miklós* stb. mellszobrát. A székesfőváros nagy aranyérmét elnyerte. *(XVII. és XX. köt.)*

Sidó *Zoltán*, közgazdasági író, a Magyar Vámpolitikai Központ és a Külkereskedelmi Szövetség igazgatója. 1925. a csikágói központ megbízásából megalapította a budapesti Rotary Clubot. *(XVI. köt.)*

***Siegbahn,** *Karl Manne Georg*, svéd fizikus, szül. Örebro, 1886 dec. 3. 1920. Lundban, 1923. uppsalai egyetemi tanár. Főleg a röntgensugarakkal és azok sajátságaival foglalkozik. 1924. Nobel-díjat nyert. Önálló műve: *A röntgensugarak spektroszkópiája.* (1924).

Sievers, *Eduard*, német germánista, megh. Lipcse, 1932 márc. 30. *(XVI. köt.)*

'Sigmond *Andor*, jogtanár, jelenleg a kolozsvári egyetem tanára. Több cikke jelent meg a bukaresti *Revista de drept publica* c. folyóiratban a közjog és közigazgatási jog köréből. Újabb műve: *Statistica* (Nagyvárad, 1922). *(XVI. köt.)*

'Sigmond *Elek*, műegyetemi tanár, 1926—1934. mint az Orsz. Chemiai Intézet vezetője, megszervezte a talaj-laboratóriumokat. Az Állandó Központi Talajjavító Bizottság elnöke. 1931. elnyerte a Corvin-koszorút. Újabb művei: *A mezőgazdasági növények termelési tényezői* (1930); *Általános talajtan* (1934) stb. *(XVI. és XX. köt.)*

Sik *Sándor*, tanár és költő. 1930. a szegedi Ferenc József-egyetemen a magyar irodalomtörténet ny. r. tanára. Újabb művei: *Sarlósboldogasszony* (1928); *Gárdonyi*, *Ady*, *Prohászka* (1929); *A boldog ember inge* (1930); *Fekete kenyér* (1931); *István király* (1934); *Advent* (1935). *(XVI. és XX. köt.)*

Sikabonyi *Antal*, kritikus és író, 1930. a külügyminisztérium könyvtárának vezetője. Új műve: *Rákosi Jenő a publicista* (1930). A *Bibliofil Könyvtár* és a *Könyvbarátok Lapja* szerkesztője. *(XVI. és XX. köt.)*

Siklós *Albert*, zeneszerző és zeneművészeti író, a Zeneművészeti Főiskola tanára, 1928. a Székesfővárosi Népművelési Bizottság kiadásában megjelenő *A Zene* c. folyóirat felelős szerkesztője. Újabb művei: *Bihari-szvit*, *Magyar induló*, *Tinódi Lantos Sebestyén*, *Szinfonietta*, *Korálelőjáték*, *Fantázia és fuga*, *Preludium és fuga* (zenekari művek); *Esterházy vigasságok* (hangjáték, Mohácsi Jenő szövegével), *Hónapok Háza* (opera, előadásra került a M. kir. Operaházban, 1927). *(XVI. és XX. köt.)*

Siklóssy *László (Perneszi)*, esztétikus, ügyvéd, 1928-ig ügyvezető igazgatója a Szent György Céh Magyar Amatőrök és Gyüjtők Egyesületének. 1933. az Országgyűlési Gyorsiroda főnöke, ahol gyorsírás- és nyilvánosságtörténelmi múzeumot létesített. A *Pesti Hirap* munka társa. A budapesti kir. Törvényszék művészeti szakértője. Újabb művei: *Gyorskocsin Erdélybe* (1926, Tanulmányok, rajzok, emlékezések); *Az Audiencia, budai történet 1793-ból* (1926); *A Béke Útja* (1929); *Svábhegy* (1929); *Hogyan épült Budapest? A Fővárosi Közmunkák Tanácsa története* (1930); *A magyar sport ezer éve* (1928—1930, 3 köt.); *Ravaszdi Róka* (1932, Goethe, Reinecke Fuchsjának szabad fordítása alexandrinusokban); *Képek a Hunnia ötvenéves multjából* (1932); *Árpádházi királylány atletikai versenye 1263-ban* (1933) stb. *(XVI. köt.)*

Silver, *Charles*, francia zeneszerző, újabb művei: *La Mégère apprivoisée* (Opéra, 1922); *La Grand'mère* (Opéra-Comique, 1931). S. a *Conservatoire* tanára. *(XVI. köt.)*

Simaháza kk. és *Felsőság* kk. 1928. egyesültek *Simaság* néven.

Simay *Imre Károly*, festő, grafikus és szobrász, 1925—27. az Orsz. Magyar Iparművészeti Iskola igazgatója. 1930 óta kizárólag festészettel foglalkozik. Mint misztikus lélek álmodozva keresi a megfoghatatlant s csak sejtelemmel a megközelíthetőt. Ha ritkán megjelenik a nyilvánosság előtt, mindig meglep egyéniségének valamely újonnan feltáruló megnyilvánulásával. Újabb művei: *Családi öröm*, *Oroszlánpár* (Szépműv. Múzeum)), *Ikrek* (Iparműv. Múzeum); *Dulakodók*, *Sine cura* (Karlsruhe), *Ebéd*, *Siesta* (Bécs, Albertina); *Hattyúpár*, *Szoptató majomanya*, *Páviánok*, *Mama meg a fia*, *Papa meg a fia*, *Ismerkedés*, *Örömhír*, *Halál s a leányka*. *(XVI. kötet.)*

***Simaság** kk., Sopron vm., csepregi j.,(1930) 752 lak. *Felsőság* kk. és *Simaháza* kk. egyesüléséből keletkezett 1928.

Simkovics *Jenő*, grafikus és festő, 1932. nevét *Tarjáni*-ra magyarosította *(XX. és Tarjáni, XXI. köt.)*

***Simon** *Béla*, egyetemi m. tanár, szül. Nagyszeben, 1892 márc. 20. A sztomatológia, szájsebészet és fogászati röntgendiagnosztika körébe vágó tudományokkal foglalkozik. 1932. a gróf Apponyi Albert Poliklinika fogászati osztályának főorvosa. Főbb művei: *Fogászati röntgendiagnosztika* (1923); *Foggyógyászat* (1930); *A fogeltávolitás Műtéttana*

(1934). Hazai és külföldi szaklapok állandó munkatársa.

***Simon,** *John, Sir*, angol külügyminiszter, szül. Bath, 1873 febr. 28. Sikeres ügyvédi működést folytatott, 1906. az alsóház liberális pártállású tagja lett. A liberális pártban külön csoportot alkotott, amely szemben állott Lloyd Georges politikájával. 1931 kivált a pártból és nemzeti liberális párt néven alakított új pártot. Az indiai alkotmányreformáló bizottságnak elnöke volt. 1931 nov. a nemzeti kormány külügyminisztere lett és főként a Franciaországhoz való közeledésre törekedett. Művei: *Two Broadcast Talks on India* (1930); *Comments and Criticisms* (1930).

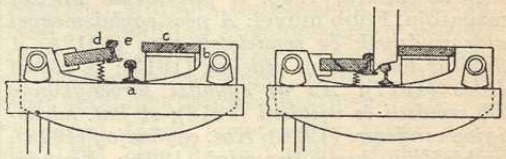
***Simon** *Menyhért*, író, lapszerkesztő, szül. Bátya, 1897 jún. 7. Budapesten jogi doktorrá avatták, 1921. a háborúból mint csererokkant került haza. Kassán volt újságíró, majd Munkácsra költözött és megindította a *Kárpáti Híradó* c. napilapot. Négy verskötete jelent meg.

Simonyi *Mária*, színésznő, a Belvárosi Színházban, érte el fősikerét Romain Rolland: *A Szerelem és Halál játékában*, amelyet ő játszott el először európai színpadon. 1928. Móricz Zsigmond *Uri muri*jának fő női szerepét játszotta a Vígszínházban. *(XX. köt.)*

***Sínautó.** A közlekedési eszközök gyors fejlődésével a vasutak az autóban és a repülőgépben hatalmas versenytársra találtak. Ezeknek a versenytársaknak eredményes és hatásos ellensúlyozására a vasutaknak gondoskodniok kellett olyan járműről, amelylyel — az utazó közönség kényelmét a legteljesebb mértékben biztosítva — a legnagyobb menetsebességet érhetik el. Ezt a célt könnyűszerkezetű mótorkocsik, sínautók üzembehelyezésével tudták a legmegfelelőbben elérni. A sínautó építésénél érvényesül az a feladat, hogy minél könnyebb kocsiba, minél nagyobb mótorteljesítmény építtessék be. A sínautó kisebb tömeget szállít, nagy sebességgel halad, egyedül jár, pótkocsit nem vontat. Ebben és külső formájában egyezik a közúti autóval s mivel sínen jár, kapta a sínautó elnevezést. Szerkezetében és építési módjában azonban vasúti jármű s lényegesen eltér a közúti autók szerkezetétől. Hazánkban 1925-ben a D. Sz. A. vasút a balatonmenti fürdőhelyekre, ahol a gyorsvonat nem állt meg, indította az első sínautót. Később a Gysev. vezette be a gyorsvonati forgalom gazdaságos lebonyolítására. Az első magyar sínautó 30 ülőhellyel rendelkező, 7 t önsúlyú 55 L. E. mótorteljesítményű volt. Sebessége 75 km/óra. A Máv. vonalán 1927-ben indult először a helyiérdekű közlekedés lebonyolítására. Új típusú sínautót (Árpád) vezetett be a Máv. 1934 decemberében a Budapest—Wien-i fővonalon. Az új sínautó könnyű építési móddal az acélanyag kihasználásával kis önsúllyal épült anélkül, hogy a jármű ellenállóképességét veszélyeztetné. Ez a sínautó 72 kényelmes ülőhellyel épült, az utasnak a legnagyobb kényelmet biztosítja, podgyász-szakasz, WC., mosdófülke és abszolút nyugodt járás az, ami ezt a 220/275 L. E.-s és 115—120 km sebességgel haladó sínautót nemzetközi vonatkozásban is a legmodernebb vasúti járművé avatja.

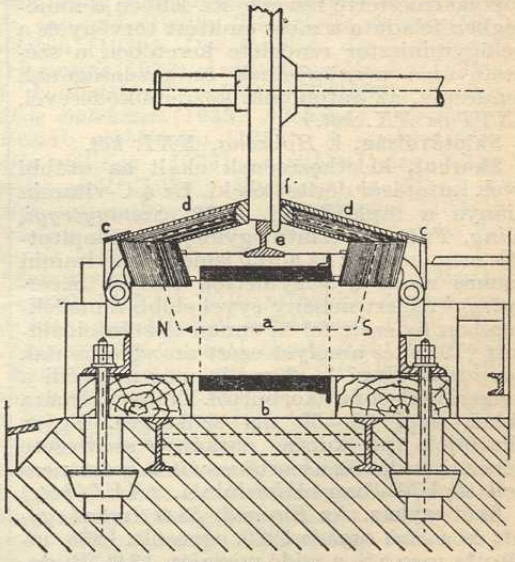
Sinclair, *Upton*, amerikai író, legújabb művei: *Oil* (1927); *Boston* (1928); *Mountain City* (1930); Magyarul újabban megjelentek: *100%*, *Jimmie Higgins*, *Petróleum*, *Hajrá Jed*, *Özönvíz után*, *Alkohol*, *Római látomás*. Ujabb időben politikával is foglalkozik; Kaliforniában kormányzónak jelöltette magát, de nem kapott többséget. *(XVI. köt.)*

***Sínfék,** tolató-rendező pályaudvarokon használt olyan berendezés, mely a gurító pályákon lefutó kocsikat a pálya lábánál részlegesen lefékezi oly módon, hogy azok a kívánt helyen megálljanak. A S. a sínek mellett parallel fekvő 5—10 m hosszú erős tartókból áll, melyek a Jordán-féle rendszernél komprimált levegővel, a Fröhlich-Thyssen-

1. ábra. A Thyssen-féle mechanikai sínfék vázlata

Balról: a fék nyugvásban, jobbról: a fék működés közben. *(a)* kereszttartó, melyen *(b)* fékkészülékkel ellátott ívdarab nyugszik, *(c)* szilárd fékpofák, *(d)* mozgatható fékpofák, *(e)* a pályasín.

2. ábra. Bäseler-féle elektromos sínfék

(a) elektromágnes vasmagja, *(b)* gerjesztő tekercs, *(c)* lazán egymásra helyezett vaslemezek, melyeken *(d)* fékező sínek vannak megerősítve, *(e)* pályasín, *(f)* kerék.

féle szerkezetnél pedig víznyomással a mellettük guruló kerék abroncsaihoz odaszorítottanak s így fékező hatást okoznak. A Bäseler-

féle szerkezet elektromos rendszerű S. Itt a sínek mellett erős, de nem elmozdítható tartók vannak fölszerelve, melyek egy nagy elektromágnes pólusai gyanánt képeztetnek ki. Ha a kocsikerekek ezen mágnessarkok közt végiggördülnek, akkor a kerékabroncsokban örvényáramok keletkeznek, melyek a kerekeket rögzíteni törekszenek és ezáltal a mágnes szabályozható erősségétől függő fékező hatást gyakorolnak.

Siófok nk. Veszprém vm.-ben, (1930) 3899 lak. Balatoni parti fürdője nemcsak a Balaton-környék, hanem egész Magyarországnak is leglátogatottabb fürdőtelepe. 1933-ban állandó 9510 vendége közül 7398 belföldi és 2112 külföldi volt; ideiglenes vendégei közül 25.478 belföldi és 4148 külföldi.

***Sipos** *István* apátkanonok, szül. Mohács, 1875 febr. 1. 1906. a pécsi hittudományi főiskola tanára, 1930. a papnevelő intézet igazgatója. Főbb művei: *A pécs-egyházmegyei határozmányok és rendeletek tára* (1912); *A célibátus története és védelme* (1913); *A római kérdés* (1917); *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újításai* (1918); *A kat. házasságjog rendszere* (1928); *Kat. egyházjog* (1928); *Enchiridion iuris canonici* (1931); *Egyházi perrendtartás* (1933).

Sipőcz *Jenő*, Budapest főpolgármestere. 1931. a közgyűlés harmadízben választotta meg a székesfőváros polgármesterévé, az új fővárosi törvény (1930 : XVIII.) alapján. E méltóságát és tisztét 1934 nov. 24-ig viselte. Ekkor a kormányzó az 1934 : XII. tc. alapján az elhúnyt *Borvendég* Ferenc helyére főpolgármesterré nevezte ki. Ebben a minőségben feladata a most említett törvény és a belügyminiszter rendelete keretében a székesfőváros pénzügyeinek és gazdaságának rendezése, az autonómia közreműködésével. *(XVI* és *XX. köt.)*

Skiptávolság, l. *Holtzóna, XXI. köt.*

Skorbut, keletkezésének okait az utóbbi évek kutatásai derítették ki. Ez a C-vitamin hiánya a táplálékban. 1932. *Szentgyörgyi, King, Tillmans* szinte egyidejűleg állapították meg, hogy ez az addig ismeretlen vitamin azonos azzal a vegyülettel, melyet *Szentgyörgyi* Albert néhány évvel előbb a mellékvesében fedezett fel és onnan tisztán előállított (1928) és amelyet ezért *ascorbinsav*-nak neveznek. Napi 1—2 mg-ja már megvédi a tengeri malacot a skorbuttól. Ember számára ehhez napi 30—60 mg szükséges. Egyes állatfajok (pl. kutya, patkány) szervezete képezni tudja az ascorbinsavat s ezért nem kell táplálékában előfordulnia. *(XVI. köt.)*

Skót egyház. Az *Egyesült Skót Szabad egyház* és a *Skót egyház* 1929. egyesült. 1838. indította meg a S. a zsidó missziót. 1841. Budapesten is missziói állomást létesített, mely a szabadságharc után egyideig szünetelve, ma is folytatja munkáját. Ma a Vörösmarty-utcában van a misszió épülete elemi és polgári leányiskolával és leányotthonnal, amelyekbe főleg zsidó lányokat vesznek fel. A misszió élén egy skót lelkész és egy magyar lelkész áll, az iskolákban 16 tanerő működik. *(XVI. köt.)*

Skowronnek, *Richard*, német író, megh. Höckenberg, 1932 okt. 17. *(XVI. köt.)*

Slachta *Margit (Zadjeli és Nádasi)*, v. nemzetgyűlési képviselő, 1923. megalapította a Szociális Testvérek Társaságát, amelynek főnöknője. Jelenleg bpesti törvényhatósági bizottsági tag. *(XVI. köt.)*

Slatin, *Rudolf báró, (S. pasa)*, afrikautazó, megh. Bécs, 1932 okt. 4. *(XVI. köt.)*

Slevogt, *Max*, német festőművész, megh. Neukastell bei Landau, 1932 szept. 20. *(XVI. köt.)*

Sloane, *William Milligan*, amerikai történetíró, megh. New York, 1928 szept. 11. *(XVI. köt.)*

***Smeljov,** *Ivan Szergejevics*, orosz író, szül. Moszkva, 1873 szept. 21. Jelenleg Franciaországban él. Ismertté *A pincér* (1911, magyarul 1929) c. regénye tette nevét. Az emigrációban számos regényt és elbeszélést írt. *Halottak napja* (1925); *Élőtavasz* (1931); *Egy egykori ember tudósítása.*

Smend, *Julius*, német prot. teológus, megh. Münster, 1930 jún. 7. *(XVI. köt.)*

Smuts, *Jan Christian*, délafrikai államférfi, 1919—24. miniszterelnök. Műve : *The League of Nations* (1919). *(XVI. köt.)*

Snowden, *Philip, Viscount S. of Ickornshaw* (1931 óta), angol politikus, 1929 jún. a MacDonald-kormány pénzügyminisztere lett. 1931. elvállalta a pénzügyi tárcát az ú. n. nemzeti kormányban is, de már nov. lemondott és lordpecsétőr lett. 1932 szept. az ottawai szerződés miatt lemondott és kilépett a kormányból. Újabb művei: *The Faith of a Democrat* (1928); *Labour and the New World* (1931). *(XX. köt.)*

Soffici, *Ardengo*, olasz festő és író, újabb műve: *Carlo Carrà* (1928). *(XVII. köt.)*

***Solberg,** *Halvor*, norvég meteorológus, szül. 1895. A norvég meteorológus-iskola egyik legmélyebb elméleti képzettségű tagja, az oslói egyetemen az elméleti meteorológia tanára. Fontosabb művei: *Meteorological conditions for the formation of rain, Life cycle of cyclones and the polar front theory of Atmospheric Circulation* (mindkettő J. *Bjerknes*-sel együtt); *Integration der atmosphärischen Störungsgleichungen.*

Soltész *Adolf*, 1921. nyugalomba vonult az Országos Iparegyesület igazgatói állásából. *(XVII. köt.)*

Soltész *Elemér*, ref. lelkész, 1921. a királyhágómelléki egyházkerület püspökhelyettes-főjegyzője, 1923. prot. tábori püspök. Újabb műve: *Ünnepnapok*, III. köt. (1933). *(XVII. köt.)*

Sombart, *Werner*, német közgazda és szociológus. Az utolsó évtizedben is folytatta a kapitalizmus újabb jelenségeinek és fejlődési vonalának részletes vizsgálatát. Újabb munkái: *Die Ordnung des Wirtschaftslebens* (1925); *Das Wirtschaftsleben im Zeitalter des Hochkapitalismus* (1927); *Beamtenschaft und Wirtschaft* (1927); *Die Rationalisierung in*

der Wirtschaft (1928); *Volk und Raum* (1928); *Die drei Nationalökonomien, Geschichte und System der Lehre von der Wirtschaft* (1930); *Die Zukunft des Kapitalismus* (1932); *Deutscher Sozialismus* (1934). *(XVII. köt.)*

***Somfay** *Elemér*, katonatiszt, szül. Budapest, 1898. A katanai testnevelő tanfolyam tanára. Huszonötizben volt atlétikai bajnok. Műve: *Atlétika és tréningje.*

***Somkuthy** *József, vitéz*, altábornagy, szül. Folt (Hunyad vm.), 1883 ápr. 20. Tanulmányait a bécsi műszaki akadémián és a hadiiskolában végezte. A háború előtt a vezérkar főnöke. A háború alatt a hadseregfőparancsnokság hadműveleti irodájában teljesített szolgálatot. 1922. a 4. vegyesdandár vezérkari főnöke, 1925. a honvédfőparancsnok szárnysegéde, 1928. az 1. vegyesdandár gyalogsági parancsnoka. 1929. Magyarország kormányzója katonai irodájának főnöke. 1935. a honvédség vezérkari főnöke.

Somlay *Károly*, író és újságíró, megh. 1930 dec. 19. *(XVII. köt.)*

Somló *Emma*, színésznő, 1927 okt. 2. a *Te csak pipálj, Ladányi !* előadása után roszszul lett, majd okt. 8. elhúnyt. *(XVII. köt.)*

***Sommerfeld,** *Arnold*, német fizikus és matematikus, szül. Königsberg, 1868 dec. 5. 1906 óta Münchenben tanár. Munkásságának főbb területe az optika, röntgenfizika, relativitási elmélet és a fémek elektronelmélete. Ilyen irányú művei: *Das Relativitätsprinzip* (1913); *Atombau u. Spektrallinien* (1919); *Three lectures on Atomic Physics* (1925).

Somogy *vm.*, területe (1932) 6695 km², (1930) 385.635 lak. tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 17.149 lak., (4·7%). Népsűrűsége 57·4. A lakosságnak 93·7%-a (361.353) magyar, 3·7%-a (14.141) német, 137 szlovák, 31 román, 1·6%-a (6053) horvát, 20 szerb és 1% (3900) egyéb és ismeretlen nemzetiségű. Magyarul tud az összlakosság 99·1%-a. Vallás szerint a lakosságnak 78·6%-a (302.851) r. kat., 0·1%-a (321) gör. kat., 14·5%-a (56.002) ref., 4·7%-a (18.305) ág. ev., 141 gör. kel., 2%-a (7.571) izr. és 0·1%-a (444) egyéb vagy ismeretlen vallású. Ír és olvas a vm. 6 éven felüli lakosságának 89·6%-a. A vm. lakosságának 69·7%-a őstermelő, 15·1%-a iparos, 2·7%-a a kereskedő és a hitel körébe tartozó, 2·4%-a közlekedési alkalmazott, 3%-a a közszolgálat és a szabadfoglalkozású pályákon él, 0·7%-a véderő, 0·8%-a napszámos, 2·9%-a tőkés és nyugdíjas, 1·5%-a házi cseléd és 1·2%-a egyéb és ismeretlen foglalkozású. A vm. területéből 1933-ban 362.644 ha szántóföld, 7161 ha kert, 54.259 ha rét, 10.970 ha szőlő, 62.106 ha legelő, 115.130 ha erdő, 1027 ha nádas, 56.532 ha terméketlen terület. Fontosabb mezőgazdasági terményei (1933, 1000 q-ban): 1496·4 búza, rozs 821·5, árpa 422·7, zab 368·6, szemes tengeri 1043·5, burgonya 1799·6, cukorrépa 496·3, must 208.161 h. stb. Állatállománya (1933): szarvasmarha 131.855, ló 66.162, sertés 184.201, juh 104.838. Közúti hálózatának hossza (1933) 1701 km, abból kiépített 987 és pedig 163 állami, 806 törvényhatósági és 18 km vasúti hozzájáró. Vasútvonalainak hossza (1933) 672·5 km. Rádióvevőkészülékeinek száma (1933) 6323. A vm. területén az 1932/33. tanévben működésben volt: 29 rendes kisdedóvó, 11 állandó menedékház, 457 elemi mindennapi, 368 általános, 65 gazdasági továbbképző, önálló gazdasági népiskola, 11 iparostanonc- és kereskedőtanonciskola, 12 polgári iskola, tanítóképző, 2 reálgimnázium, leányközépiskola, felső kereskedelmi iskola és gazdasági szakiskola.

***Somogyegres** kk., Somogy vm., tabi j.-ban, 1930) 582 l akossal. Neve 1931-ig *Németegres.*

Somogyi *József (Hollósi)*, orientalista, 1928—30. és 1934—35. a budapesti közgazdaságtudományi egyetemen a keleti nyelvek megbízott előadója. 1927 óta a Hopp Ferenc Keletázsiai Múzeum tisztviselője. 1930—32. állami ösztöndíjjal Angolországban végzett iszlám történeti és arab nyelvészeti kutatásokat. Szakmunkái az angol, francia, olasz és német szaklapokban jelennek meg. *(XX. k.)*

***Somogyi** *József*, egyetemi m. tanár, szül. Vác, 1898 okt. 24.-én. 1920. Budapesten középiskolai tanár. 1927. a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészettudományi karán a filozófia m. tanára. 1930. a szegedi polg. isk. tanárképző főisk. r. tanára. A Szent István Akadémia r. tagja. Főbb művei: *Az indukció elmélete* (1921); *Die Philosophie A. Paulers, Ein neues ung. philos. System* (1925); *A fenomenológia történeti és kritikai vizsgálata* (1926); *A lényeg problémája* (1926); *Az intuició* (1929); *Túlterhelés és tehetségvédelem* (1929); *Das Problem der intuitiven Erkenntnis* (1930); *Az ideák problémája* (1931); *A kultúrfölény problémája* (1932); *Pauler Ákos emlékezete* (1933); *A tehetség megállapításának problémája* (1933); *A modern filozófia válsága* (1933); *A tehetségvizsgálatok módszeréről* (1934); *Eugenika és etika. A fajok sorsának erkölcsi megvilágítása* (1934); *Tehetség és eugenika.* (1934); *Átöröklés és nevelés* (1935).

***Somogyszentpál** nk., Somogy vm., marcali j., (1930) 1756 lak. *Tótszentpál* kk. és *Varjaskér* kk. egyesüléséből keletkezett 1929.

Somogyváry *Gyula*, l. *Gyula diák, XXI. k.*

Somssich *József grófi*, rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, mint a vatikáni m. kir. követség vezetője 1924. nyugalomba vonult. 1932. a felsőház tagja. *(XVII. köt.)*

Somssich *László, grófi*, a felsőház tagja, a Magyar Nemzeti Bank főtanácsosa. Újabban mint mezőgazdasági főmegbízott résztvett a genfi világgazdasági konferencia tanácskozásain. *(XVII. köt.)*

Sonneck, *Oscar*, amerikai zenei író, megh. New York, 1928 okt. 30. *(XVII. köt.)*

Sonnino, *Sidney báró*, olasz államférfi, megh. Róma, 1922. nov. 24. *(XVII. köt.)*

***Soó** *Rezső (Berei)*, egyet. tanár, szül. Székelyudvarhely, 1903 aug. 1. A debreceni tudományegyetem Növénytani Intézetének és

Botanikus kertjének igazgatója. A modern növényföldrajzi (szociológiai és ökológiai) irány és filogenetikai rendszertan hazai képviselője. Főbb művei: *Syst. Monographie v. Melampyrum* (Berlin); *Geobotanische Monographie von Kolozsvár* (Debrecen); *Revision der Orchideen Südosteuropas* (Leipzig); *Monographie u. Ikonographie der Orchideen Europas...* (Berlin); *Die Entstehung der ungarischen Puszta* (Berlin, London, Budapest); *A Balatonvidék és a Nyírség növényföldrajzi feldolgozása.*

Soós *Károly, (vitéz Bádoki)*, honvédségi, gyalogsági tábornok, a felsőház örökös tagja, 1922—25. a honvédfőparancsnokságnál megírta a honvédség hadi ténykedésére mérvadó, korszerű, harcászati szabályzatot és megvetette alapját a fegyvernemek, különösen a gyalogság új gyakorlati szabályzatának. *(XVII. és XX. köt.)*

Soós *Lajos* dr., zoológus, új műve: *Élet a tengerben* (1931). Számos tanulmánya jelent meg hazai és külföldi folyóiratokban. *(XVII. és XX. köt.)*

Sopron, törvhj. város, területe 130 km², (1930) 35.895 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 647 (1·8%). Lakosságából 20.317 (56·6%) magyar, 14.912 (41·6%) német, 56 szlovák, 4 román, 357 (1%) horvát, 3 szerb és 246 (0·7%) egyéb és ismeretlen nemzetiségű. Magyarul tud az összlakosságnak 87·2%-a. Vallás szerint a lakosságból 23.281 (64·9%) r. kat., gör. kat. 82 (0·2%), ref. 576 (1·6%), ág. ev. 9984 (27·8%), gör. kel. 29 (0·1%), izr. 1885 (5·3%) és 58 (0·1%) egyéb vagy ismeretlen vallású. Foglalkozása szerint a lakosságnak: őstermelő 11·2%, bányász és kohász 3·8%, iparos 30·8%, kereskedő és hitellel foglalkozó 8%, közlekedési alkalmazott 7·4%, közszolgálat és a szabad foglalkozású pályákon él 14·9%, véderő 4·1%, napszámos 1·9%, tőkés és nyugdíjas 9·4%, házi cseléd 3·6%, egyéb és ismeretlen foglalkozású 4·9%. Magasabb rendű tanintézetei: polg. fiú-, áll. és róm. kat. polg. leányiskola, r. kat. óvónőképző, ág. ev. és 2 r. kat. tanítónőképző, r. kat. fiú- és leánygimnázium, áll. és ág. ev. reálgimnázium, áll. reáliskola, áll. leányliceum, áll. felsőkeresk. fiú- és r. kat. felsőkeresk. leányiskola, a pécsi tudományegyetem Sopronban működő ág. ev. hittudományi kara, áll. bánya- és erdőmérnöki főiskola, áll. és 2 r. kat. női ipariskola, áll. szőlészeti és borászati tanfolyam. Üzemei: lágyvas- és acélöntőde, lakatosáru-, tűzoltószer-, kút- és szivattyúgyár, harang- és ércöntőde, gomb- és fémdíszműárugyár, fémöntőde és fémárugyár, 2 gépjavító, áramfejlesztő, 5 téglagyár, fűrésztelep, faaprító, bútorgyár, famegmunkáló- és pipagyár,kaptafa- és faárugyár, faszeszgyár, kocsi-, 2 pamutszövő-, gyapjúszövő-, szőnyeg- és gyapjúszövő-, 2 selyemszövő-, szalag-, kötszövöttáru-, izzlap-, 2 szivarkapapír- és szivarkahüvelygyár, gőzmalom, kenyér-, 2 hentesárugyár, tejfeldolgozó, sör-, maláta-, ecetgyár és szeszfőzde, likör-, rum- és málnaszörpgyár, vízmű, jéggyár, gázgyár, brikettgyár, búzakeményítő- és csirizgyár, 4 nyomdavállalat és barnaszénbánya.

Sopron vm., területe 1810 km², (1930) 143.366 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 4256 lak. (3·1%), népsűrűsége 79·2. A vm. lakosságából 126.802 (88·4%) magyar, 12.141 (8·6%) német, 41 szlovák, 1 román, 4261 (3%) horvát, 3 szerb és 118 egyéb és ismeretlen nemzetiségű. Magyarul tud az összlakosság 93·7%-a. Vallás szerint róm. kat. 123.169 (85·9%), gör. kat. 43, ref. 384 (0·3%), ág. ev. 17.486 (12·2%), gör. kel. 18, izr. 2255 (1·6%) és 11 egyéb vagy ismeretlen vallású. Ír és olvas a hat évnél idősebb lakosság 95·9%-a. Foglalkozása szerint a vm. lakosságának 71·3%-a őstermelő, 0·3%-a bányász és kohász, 15·8% iparos, 2·6%-a kereskedő és a hitel körébe tartozó, 2%-a közlekedési alkalmazott, 2·5% a közszolgálat és a szabadfoglalkozású pályákon él, 0·5%-a véderő, 0·7%-a napszámos, 1·6%-a tőkés és nyugdíjas, 1·5%-a házi cseléd, 1·2%-a egyéb és ismeretlen foglalkozású. A vm. területéből (1933) 112.897 ha szántóföld, kert 1921 ha, rét 18.315 ha, szőlő 748 ha, legelő 13.447 ha, erdő 19.225 ha, nádas 3529 ha és terméketlen terület 10.863 ha. Főbb mezőgazdasági terményei (1933., 1000 q-ban): búza 660·3, rozs 205·3, árpa 130·6, szemes tengeri 165·4, burgonya 304·5, cukorrépa 985·6, must 8966 hl. Állatállománya (1933): szarvasmarha 61.857 darab, ló 15.003, sertés 45.012, juh 12.826. Közúti hálózatának hossza (1933): 761 km, abból kiépített 649 km, éspedig 174 km állami, 308 km törvényhatósági, 159 km községi és 8 km vasúti hozzájáró. Vasútvonalainak hossza (1933): 221·9 km. Rádióvevőkészülékeinek száma (1933): 1454. Az 1932—33. tanévben a vm. területén működésben volt 13 rendes kisdedóvó, 2 nyári menedékház, 152 elemi mindennapi, 152 általános továbbképző-népiskola, 5 iparostanonc iskola, 5 polgári iskola, hittudományi főiskola és 2 gazdasági szakiskola. *(Térképét* l. *Fejér* vm.-nél.)

Sorel, *Georges*, francia mérnök és publicista, meghalt Boulogne-sur-Seine, 1922. *(XVII. köt.)*

***Sós** *Aladár*, építész, szül. Temesvár, 1887 júl. 4. Nevezetesebb építkezései: OTI-székház felhőkarcolója (Komor és Jakabbal együtt); Svábhegyi Szanatórium, a budai Izr. Hitközség székháza és temploma (Jakab Dezsővel együtt); szanatóriumok, kastélyok, gyártelepek, bérházak, villák stb. Több nemzetközi pályázaton díjat nyert. A *Közmunka* szerkesztője, ide, valamint számos más folyóiratba közgazdasági és esztétikai tanulmányokat írt.

***Sószegény és sótalan étrend.** A XX. század kezdetének jelentős eredménye a modern orvostudomány azon megállapítása, hogy úgy a vese, mint a szívbetegségek, valamint a szívvel összefüggő véredényrendszer betegségeinek legnagyobbrészt és különösen a vese só- és folyadék kiválasztásának zava-

rára vezethető vissza. Ennek megfelelőleg e betegségek gyógykezelésben is ma már nem a gyógyszereké a főszerep, hanem főleg — sok esetben kizárólag — az étrend helyes összeállítása, így elsősorban a só fogyasztásának igen kis mennyiségre (napi 3—5 gr.) való csökkentése (sószegény étrend) v. súlyosabb esetekben a konyhasó teljes megvonása (sótalan étrend) szükséges e betegségek gyógykezelésében. A só pótlására, főleg kezdetben, lehet sópótlószereket használni (pl. brómsók, hosal), legtöbbször azonban az ételeknek bizonyos konyhatechnikai fogásokkal másként való elkészítése célszerű. Így különösen az ételeknek citrommal, ecettel, tejfellel való savanyítása látszik jónak a sótalan íz pótlására. Az ételeknek sószegény elkészítése viszont a szomjúságérzés csökkenésével jár együtt s így csökken a folyadékfogyasztás is, ami úgy a vese, mint a szív munkájának megkönnyítését segíti elő. Újabban a tüdőbajosok gyógykezelésében is nagy jelentősége van a sószegény étrendnek. (L. *Diétás gyógymódok, XXI. köt.*)

***Soupault,** *Philippe*, francia író, szül. Chaville, 1897 aug. 2. Sötét, szürrealista verseket írt: *Rose des vents* (1920); *Les Champs magnétiques* (1921); *Westwego* (1922); *Wang-Wang* (1924); *Georgia* (1926). Regényei: *Le Bon apôtre* (1923); *En joue* (1925); *Le Nègre* (1927); *Le Grande homme* (1929); *Charlot* (1931).

Sousa, *John Philip*, amerikai zeneszerző, megh. Reading, 1932 márc. 6. *(XVII. köt.)*

Southampton, angol kikötőváros, 1931. 176.025 lak.

Sova, *Antonin*, cseh költő, megh. Patzau, 1928 aug. 16. *(XVII. köt.)*

Soxhlet, *Franz*, német agrikultúr-kémikus, megh. München, 1927 máj. 6. *(XVII. köt.)*

Söderblom, *Lars Olof Jonathan*, svéd érsek, vallástörténész, megh. Upszala, 1931 jul. 12. A háború óta teljes erejével dolgozott a ker. egyházak egyesítése érdekében, fáradozása eredményeként jött össze a gyakorlati kereszténység világkonferenciája Stockholmban, 1925. E konferencián létesült a Szociális kereszténység genfi nemzetközi intézete. 1930. Nobel-békedíj. (L. *S., Nathan, XVII. köt.*)

Söderhjelm, *Werner*, finn filológus, megh. Helsinki, 1931 jan. 16. *(XVII. köt.)*

Södermanland hercege, novellákat és verseket írt: *Dar solen lyser* (1913); *Mellan två kontinenter* (1920); *Svart och vitt* (1917); *Svarta noveller* (1925); *Kinangozi* (dráma, 1924). *(XVII. köt.)*

Söderwall, *Knut Fredrik*, svéd germanista, megh. Lund, 1924 máj. 30. *(XVII. köt.)*

Söiberg, *Harry*, dán író, újabb művei a *De levendes land* című regénnyel elkezdett trilógia folytatásai: *Lyset* és a *De levendes land* második része. *(XX. köt.)*

Söpkéz *Sándor*, elektrotechnikus, műegyetemi tanár, 1926. Enying, 1931. Gyömrő képviselője volt. 1932—33. a József Műegyetem rektora. Behatóan foglalkozott közlekedési és energiagazdálkodási problémákkal. Ő kezdeményezte a bányacentrálék felhasználását közhasználatú villamos művek létesítésére, s ezzel kapcsolatban a hulladékszeneknek energiatermelés céljaira való hasznosítását. Tervei szerint létesült hazánk első 60.000 V-os távvezetéke Salgótarján és Szolnok között, 130 km. hosszúságban. Szakcikkei különösen az elektromos vontatással és az energiagazdálkodással foglalkoznak. *(XVII. és XX. köt.)*

***Sőregi** *János*, archeológus, múzeumőr, h. igazgató, szül. Cigánd, 1892 dec. 25. Tanulmányait a debreceni és a bécsi egyet. végezte és mint a bécsi Collegium Hungaricum tagja végzett archeológiai kutatásokat. 1922. a debreceni városi múzeum szolgálatába lépett, rendezte a Déri múzeum régészeti osztályát, melynek 1929 óta vezető-igazgatója. Főbb művei: *A szkíta-magyar kontinuitás* (1927); *Vezető a Déri múzeum ősrégészeti osztályában* (1930); *Régészeti kutatások és ásatások* (1931); *Méhkasalakú földbevájt üregekfeltárása* (1932); *A méhkasalakú földbevájt üregek problémája* (1932); *A biharmegyei konyári korarézkori temető* (1933); *A panyolai tölgyfaépítmény három rendbeli ásatásának története* (1933); *Előtanulmányok a panyolai tölgyfaépítményhez* (1934).

Spahn, *Peter*, német politikus, megh. Bad-Wildungen, 1925 aug. 31. *(XVII. köt.)*

***Spalajković,** *Miroszláv*, jugoszláv államférfi, szül. Kragujevác, 1869 ápr. 6. 1911—13. Szófiában szerb követ, majd külügyminiszter. A világháború alatt követ Szt. Péterváron és Rómában. 1922 óta párizsi követ.

Spalato *(Split)*, jugoszláviai város, 1929 óta az ú. n. Partvidéki bánság székvárosa, (1931) 43.808 lak.

Spann, *Othmar*, német szociológus, a Kampfbund für deutsche Kultur egyik vezetője, újabb művei: *Kategorienlehre* (1924); *Gesellschaftsphilosophie* (1928); *Der Schöpfungsgang des Geistes, Wiederherstellung des Idealismus auf allen Gebieten der Philosophie* (1928); *Die Irrungen des Marxismus* (1928), *Hauptpunkte der universalistischen Staatsauffassung* (1929), *Die Krisis in d. Volkswirtschaftslehre* (1930), *Geschichtsphilosophie* (1932), *Philosophenspiegel* (1933). *(XVII. k.)*

Spanyol irodalom. A régebbi nemzedék kiválóságai élnek és dolgoznak még, mint *Valdés*, mellettük azonban számos új tehetség is tűnt fel, mint *Pio Baroja, Concha Espina, Gregorio Martínez Sierra*, (szül. 1881), kiknek regényei a spanyol határokon túl is érdeklődést keltettek. A legfiatalabb nemzedék regényírói közül *José Francés* és *J. M. Acosta* válnak ki. A filozófiai gondolkodás terén *Ortega Y. Gasset* keltett az egész európai szellemi életben erős visszhangot. A költők közül a patétikus *Antonio Fernandez Greto*, a szimbolista *Antonio Machado*, a szatirikus *R. Gómez de la Serna*, (szül. 1881), a népies *Melchor de Palau* említendők. A

drámában még mindig a Nobeldíjas *Jacinto Benavente* és a népszerű *Quintero*-testvérek vezetnek. *(XVII. köt.)*

Spanyolország, 1931 ápr. 14. óta köztársaság. Az anyaország területe 505.152 km², (1930) 22.760,854 lak., abból 11,016.460 nő. Gyarmataival együtt területe 845.250 km², 23,744.000 lak. Az anyaország népsűrűsége 42. Főbb mezőgazdasági terményei (1931., 1000 q-ban): búza 35.592, rozs 4702, árpa 19.623, zab 6151, burgonya 33.792, cukorrépa 23.000, rizs 3190, bor 16,660.000 hl, dohány 75, faolaj 1266. Állatállomány (1929., 1000 drb.-ban): ló 598·3, szamár és ösvér 2159·9, szarvasmarha 3659·6, juh 19.370·4, kecske 4525, sertés 4773·4. Bánya- és bányaipari termékei (1930., 1000 t-ban): kőszén 7170, barnaszén 380, vasérc 6500, nyersvas 800, ólom 128, mangánérc 984, rézérc 408, cinkérc 145, só 1079, kén 24, higany 2,476.000 kg, nyersacél 1007, tiszta réz 28. Vasútvonalainak hossza (1929) 16.317 km, távíróvonalainak hossza 135.564 km. Kereskedelmi hajóparkja (1933) 1288 gőzhajó 1,153.430, 106 mótoros hajó 185.428 és 346 vitorlás 39.834 tonnatartalommal. Külkereskedelmi forgalmában (1930) a behozatal értéke: 975,711.628, a kivitel értéke 742,313.671 pezeta. Fontosabb behozatali cikkei (1930): gépek, készülékek és közlekedőeszközök, ásványok, élelmiszerek és italok, kémiai anyagok, gyapotáruk, fémáruk, fa és más növényi nyersanyagok stb. Fontosabb kiviteli cikkei: élelmiszerek és italok, fémek és fémáruk, fa, állati termékek, gyapjú stb.

Története. A gazdasági válság súlyosan befolyásolta *Primo de Rivera* tábornok diktatórikus kormányzatát. Az elégedetlenség nőttön nőtt nemcsak az ipari és mezőgazdasági lakosság körében, hanem a hadseregben is. Sanchez Guerra 1929 jan. 28-án Ciudad Realban egy tüzérhadosztály fellázításával megkísérelte a forradalam megindítását, de kísérlete kudarcba fult és Sanchez Guerrát Afrikába száműzték. Primo de Rivera ennek hatása alatt rendkívüli katonai bíróságokat létesített és úgynevezett „hazafias lígát" szervezett, amelynek feladata a kormányérdekek szolgálata, az elégedetlenek szemmeltartása volt. A líga tagjainak feljelentésére egyesületeket, szervezeteket feloszlatott és mindenkit letartóztattatott, aki a líga jelentése szerint a kormányt és ennek rendszerét bírálta. Febr. 19-én feloszlatta a tüzértiszti egyesületet és a tüzértiszti akadémiát, márciusban ugyanez a sors érte a madridi, oviedói és barcelonai egyetemeket. Azonban mindezek az intézkedések nem tudták az elégedetlenséget elnémítani. XIII. Alfonz király is ráeszmélt a helyzet veszedelmes mivoltára és amikor aggodalmát Primo de Riverával közölte, ez 1930 jan. 26-án a hadsereg, tengerészet és csendőrség tisztjeinek bizalmi szavazataival akarta bebizonyítani, hogy a fegyveres haderő egyöntetűen mellette áll, azonban a tisztikar ezt a bizalmi megnyilatkozást nem adta meg neki, amire jan. 28-án lemondott.

A király *Berenguer* tábornokot nevezte ki utódjává, azzal a megbízatással, hogy fokozatosan igyekezzék a normális állapotok útjára vinni az országot. Berenguer kormányra jutása után megszüntette a diktatúra egyes legtöbbet kifogásolt intézkedéseit Ápr. 14-én visszaállította az esküdtbíráskodást, amnesztiában részesítette az emigrációban élő nagy írót, Unamunót és a katalán függetlenség előharcosát, Maciát; megengedte a katalán nyelv nyilvános használatát és pártjelvények viselését. Azonban az elégedetlenség ekkor már sokkal mélyebben gyökerezett, mintsem hogy ezek az engedmények el tudták volna oszlatni. Újabb forradalmi jelenségek arra késztették Berenguert, hogy visszatérjen elődje módszereihez: májusban bezáratta a bercelonai, madridi és salamancai egyetemeket, jún. 18-án általános gyülekezési tilalmat adott ki. Mindez nem tudta a fejleményeket megállítani. 1930 júl. 15-én megalakult Alcalá *Zamora*, Sanchez *Guerra*, *Maura* és más eddig konzervatíveknek ismert politikusok vezetése mellett a jobboldali liberális köztársasági párt, júl. 26-án pedig a munkáspárt.

1930 novemberében Barcelonában, Sevillában és Madridban általános sztrájk, dec. 12-én Jacaban katonai zendülés tört ki, amelynek vezetőjét statáriális úton halálra ítélték és kivégezték. Ugyanekkor *Franco* repülő-őrnagy, aki óceánrepülésével büszkesége volt a spanyol aviatikának, Madridban a repülők katonai puccsát kísérelte meg, kísérlete azonban nem sikerült. Berenguer kormánya 1931 febr. 14-én lemondott. Sanchez Guerra eredménytelen kísérlete után, hogy liberális átmeneti kormányt létesítsen, a király *Aznar* tengernagyot nevezte ki. Az új kormány a parlamentáris kormányzásra akart áttérni és ebből a célból 1931 ápr. 12-re kiiratta a községi választásokat azzal, hogy ezt nyomon követik majd a kortezválasztások. Azonban már a községi választások a köztársasági pártok fölényes győzelmét eredményezték, aminek hatása alatt a király be sem várva a kortezválasztásokat, lemondott a királyi hatalom gyakorlásáról és elhagyta az országot.

Ápr. 14-én kikiáltották a köztársasági államformát, Alcalá *Zamora* alakította az első köztársasági kormányt, amelynek külügyminisztere a radikális Lerroux, pénzügyminisztere a szocialista Prieto, belügyminisztere a demokrata Mauro lett. A király Franciaországba költözött, ahol az események irányát előre látva, már előre kiküldte a családját és nagy vagyonának ingó részét. Máj. 9-én minden vallásfelekezet számára megadták a szabad vallásoktatást, máj. 10-én és 11-én azonban kitört a katolikus klérus ellen szított gyűlölet, számos kolostort és rendházat fölgyujtottak. Máj. 13-án a kormány lefoglalta a királynak minden Spanyolországban föllelhető vagyonát, jún. 12-én pedig

eltörölt minden nemesi címet és előjogot. Jún. 15-én kiutasították a toledói érseket, mert állást foglalt a köztársasági rendszer ellen. Júniusban zajlottak le a kortezválasztások, amelyeken 117 szocialista, 89 radikális, 54 szociálradikális, 43 katalán, 26 köztársasági, 23 klerikális földműves, 22 haladó, 17 föderalista, 16 galiciai, 15 klerikális baszk, 11 köztársasági szolgálati, 10 függetlenpárti és 27 pártonkívüli kapott mandátumot. A kortez mindenekelőtt erélyes egyházellenes rendszabályokat hozott, ezek során okt. 14-én törvényt szavazott meg, amely valamennyi szerzetesrend megszüntetését mondotta ki.

Ennek a törvénynek a meghozatala ellen való tiltakozásul 52 klerikálispárti képviselő kivonult a képviselőházból, majd pedig Zamora miniszterelnök aki a klerikális baszk vidék fegyveres felkelésétől tartott, lemondott. Azaña hadügyminiszter alakított új kormányt és a kortez folytatta alkotmányozó működését. Nov. 20-án hazaárulásban mondták ki bűnösnek a királyt. Nov. 27-én megszavazták az új köztársasági alkotmányt és dec. 10-én Alcalá *Zamorát* választották meg a köztársaság elnökének. Dec. 14-én feloszlatták a jezsuitarendet, jan. 17-én megszavazták a forradalmi agrártörvényt, amely kimondta, hogy valamennyi nagybirtok, amely nek eredete a középkori feudális uralomra vagy spekulációra vezethető vissza, részben ninden megtérítés nélkül telepesek között osztandó föl. A köztársaságnak a továbbiak folyamán úgy a jobboldali, mint a baloldali puccskísérletek ellen kellett védekeznie. Ezek között a legveszedelmesebb volt az, amelyet *Sanjurjo y Sacanell* tábornok 1932 aug.-ban kísérelt meg és amelynek meghiúsulása után a tábornokot először halálra, majd francia közbenjárásra életfogytiglani fegyházra ítélték. 1932 szept.-ben lépett életbe a katalán alkotmány, amely saját parlamentet, saját széleskörű oktatásügyi, igazságügyi és közigazgatási önkormányzatot juttatott Katalóniának és elismerte a katalán nyelv szabad használatának jogát. A kormánykoalícióból kivált radikálisok Lerroux volt külügyminiszter vezetésével a leghevesebb hadjáratot indították meg a kormány, különösen pedig ennek szocialista tagjai ellen, ami 1933 jún.-ban a kormány lemondását vonta maga után. Újra Azaña lett a miniszterelnök, aki kormányát a régi koalíciós pártokból állította össze.

A szocialisták úgy a földbirtokreform keresztülvitelével, mint a szociális törvényhozás menetével elégedetlenek voltak, amire az Azaña-kormány 1933 szept.-ben lemondott és a radikálispárti *Lerroux* alakított kormányt a szocialisták nélkül. Ettől kezdve a spanyol belpolitika mindinkább a jobboldal irányában fejlődött, ami minduntalan heves szociális és politikai harcokat vont maga után úgy a parlamentben, mint azonkívül. Lerroux kétszer is átszervezte kormányát, végül is 1933 okt.-ben a parlament bizalmatlanságot szavazott a Lerroux-kormánynak, amire ez lemondott. Okt. 10-én a Lerroux-kormányt támogatott középpártokból megalakult a *Barrios*-kormány. Az 1933 nov.-decemberi kortezválasztások lényeges jobbratolódást hoztak a spanyol pártviszonyokban. A jobboldali pártok választási szövetsége az eddigi 43 helyett 207 mandátumra tett szert, a középpártok, amelyeknek 205 mandátumuk volt, csak 167-tel tértek vissza, a baloldali pártok közül a szocialisták 117 mandátum helyett csak 58-at kaptak. A választási harc nagyon heves volt, a baloldal súlyos választási visszaélésekről panaszkodott és az egész választás megsemmisítését követelte. 1933 dec.-ben Spanyolország számos helyén, így Katalóniában, Marcia, Granada, Estremadura területén forradalmi jellegű tüntetések és sztrájkok törtek ki. A szocialisták azonban nem csatlakoztak a mozgalomhoz és az néhány nap mulva megszűnt. A jobboldali pártok nagy előretörésük ellenére sem tudtak egyedül kormányt alakítani és a középpártokkal való koalícióra került a sor: 1933 dec. 17-én megalakult az újabb Lerroux-kormány, amelynek léte a jobboldali pártoktól függött és így teljesen ezek befolyása alá került. A kormány és a parlament törvényhozó tevékenysége a forradalmi törvények visszafejlesztésére szorítkozott. Visszaállították a szerzetesrendek jogait és a Vatikánnal való diplomáciai kapcsolatot, továbbá visszafejlesztették azokat a szociális törvényeket és rendeleteket, amelyeket a szocialista miniszterek hoztak. Lerrouxnak dec. 17-én újra át kellett szerveznie kormányát, de a jobboldal még mindíg távolmaradt ettől, ugyanez ismétlődött még 1934 márc.-ban, miután a radikálispárt baloldali szárnyából kikerült két miniszter lemondott és amikor áprilisban megalakult a Somper-kormány. 1934 szept.-ben a baloldali pártok szövetségre léptek egymással és forradalommal fenyegetőztek arra az esetre, ha a jobboldal kormányhatalomra kerülne. Ez okt. 5-én be is következett.

Ezen a napon megjelent a Samper-kormány lemondásáról, a Lerroux-kormány kinevezéséről és a katolikus néppárt tagjainak a Lerroux-kormányban való részvételéről szóló híradás, amit a baloldal, különösen a szövetségre lépett szocialista és szindikalista munkások hadüzenetnek tekintettek. Másnap Spanyolország ipari vidékein mindenütt forradalmi sztrájkok törtek ki. A baloldali katalán kormány kimondta a katalán köztársaság megalakulását a spanyol köztársaság keretén belül, ugyanaznap ideiglenes forradalmi spanyol kormányt kiáltottak ki Azaña volt miniszterelnök elnöklete mellett. A Lerroux-kormány hadihajókat küldött ki Barcelona elé és csapatokat tett partra. A katalán kormány ellentállást kísérelt meg, de a katalán autonómia hadseregparancsnoka nem követte a harcra való felhívást és így Barcelonában hamar elnyomták a forradalmat. Tovább tartott azonban a véres

harc az ország többi részében, így különösen Aszturiában, ahová marokkói csapatokat kat és az idegen légiót küldték ki a leginkább bányamunkásokból álló forradalmi hadsereg ellen, amely ágyúkkal és tüzérséggel is rendelkezett. A madridi lapok 5500-ra becsülték az ezekben a harcokban mindkét részről elesettek számát. Végül elnyomták a forradalmi kísérletet. A több ezerre menő letartóztatottak között volt Azaña miniszterelnök is, akit azonban később szabadonbocsátottak, mert semmiféle cselekvő szerepe nem volt a forradalomban. A bíróságok számos halálos ítéletet hoztak, ezek közül kettőt végrahajtottak. A forradalomban résztvett munkásszakszervezeteket betiltották és vagyonukat elkobozták. A Lerroux-kormány, bár a legtöbb kérdésben követte a jobboldal kívánságait, a forradalom likvidálása kérdésében megoszlott. A köztársasági pártokból kikerült miniszterek nem voltak hajlandók azoknak a kíméletlen eszközöknek alkalmazására, amelyeket a jobboldaliak kívántak. 1935 áprilisban a halálra ítélt szocialista politikusok és aszturiai bányászok megkegyelmezése kérdésében a köztársasági miniszterek leszavazták a jobboldali minisztereket, amire az utóbbiak lemondtak. Hosszas tárgyalások után Zamora elnök újra Lerroux-t nevezte ki miniszterelnöknek, aki kisebbségi kormányt alakított. A jobboldal úgy határozott, hogy ennek a kormánynak bizalmatlanságot szavaz, ami a kortez feloszlatásának és új választásoknak gondolatát vetette föl.

Spanyolország külpolitikája a szigorú semlegesség megóvásán alapul az európai kérdésekben. A Vatikánnal való tárgyalások 1934 végén félbeszakadtak és azoknak folytatása szorosan összefügg a spanyol belső politika alakulásával.

Spengler, *Oswald,* német filozófus, újabb művei: *Der Mensch und die Technik* (1931., magyar fordításban is); *Jahre der Entscheidung* (Teil I. 1933). *(XVII. és XX. köt.)*

***Sperrmark.** Az 1931-es pénzügyi válság kezdete óta érvényben levő intézkedések alapján az egyes márkakifizetéseket zárolták és csak bizonyos kifizetések alkalmával szabadíthatók föl. A zárolt márka-követeléseket a külföldi igénylő csak kivitel, vagy hitelnyujtás vagy egyéb szolgáltatás ellenében veheti igénybe (l. *Transzfermoratórium*). Németországban különböző S. elszámolások vannak: kiviteli, kivándorlási, hitel S. Ezek a szabadforgalmú márkánál lényegesen alacsonyabb árfolyamon értékesíthetők csupán: a kiviteli zárolt márkánál 1935 jan. 1-én 34%, a többieknél 42—45% volt az eltérés, sőt az ú. n. *Register-Sperrmark* árfolyama 62—63%-kal mozgott az aranymárka értéke alatt. Mintájára létesítették Magyarországon a zárolt pengőt.

Spiegel *Frigyes,* építész, megh. 1933-ban. *(XVII. köt.)*

Spiegelberg, *Wilhelm,* egyiptológus, megh. München, 1930 dec. 23. *(XVII. köt.)*

Spielmann *Rudolf,* osztrák sakkmester, újabb győzelmeket aratott: 1914. Bécs, Berlin; 1919. Stockholm; 1920. Göteborg; 1921. Triberg; 1922. Teplitz-Schönau; 1926. Semmering. *(XVII. köt.)*

***Spiess,** *Fritz,* német tengerésztiszt, tengerkutató és meteorológus, szül. Wiesbaden, 1881 okt. 28. 1924—27. a *Meteor* kutatóhajó parancsnoka volt s A. *Merz* halála után ő vezette a nagy német Atlanti-óceáni kutatóút munkálatait. 1928., mint ellentengernagy nyugalomba vonult. 1934. a *Deutsche Seewarte* vezetőjének nevezték ki.

***Spin.** A színképvonalak multiplicitása, valamint az *Einstein-, de Haas-,* ill. *Barnett*-kísérletek eredményei arra mutatnak, hogy az elektron a magkörüli keringéséből származó forgatónyomatékon kívül, még egy, a saját tengelye körüli forgásából származó forgatónyomatékkal, a S.-nel, is rendelkezik. Az elektron energiaállapotának leírásához tehát 4 kvantumszám, a fő-, mellék-, mágneses- és spinkvantumszám szükséges. A forgó elektront a hullámmechanikába nem sikerült beilleszteni, *Dirac* matrixelmélete számot ad létéről. A S.-t *Goudsmit* és *Uhlenbeck* 1926. vezették be.

***Spranger,** *Eduard,* német pszichológus és pedagógus, szül. Gross-Lichterfelde, 1882. 1920. Berlinben egyetemi tanár, 1933. nyugalomba vonult. Dilthey tanítványa és az ő hatása alatt a lélektant szellemtudományi alapon akarja felépíteni. Főbb művei: *W. v. Humboldt und die Humanitätsidee* (1909); *Lebensformen* (1914., 7. kiadás 1930); *Die Psychologie des Jugendalters* (1924., 11. kiad. 1928); *Das deutsche Bildungsideal der Gegenwart in geschichtsphilosophischer Beleuchtung* (1928); *Volk, Staat, Erziehung* (1930); *Der jugendliche Mensch* (1932).

Springfield, város az Egyesült Államok Masachusetts államában, (1930) 149.900 lak.

***Šrámek,** *Fráňa,* cseh író, szül. Sobotka, 1877 jan. 19. Jelenleg Prágában él. Finoman érzéki költeményeket (*Új versek,* 1928), drámákat (*A nyár,* 1915, *Hold a folyó felett,* 1922) írt, amelyekkel igen nagy sikert aratott. Impresszionista regényeiben az ifjúság öröméről és szenvedéseiről ír. Laza szerkezetűek, de az egyes részek lirája és mély pszichológiája nagy hatást vált ki. (*Az ezüst szellő,* 1910, *Keresztutak,* 1913, *A test,* 1919).

Sréter *István (Szandai), vitéz,* altábornagy, v. honvédelmi miniszter, 1926. kilépett a honvédség és a vitézi rend kötelékéből. Jelenleg színházi és katonai szakirodalommal foglalkozik. Főbb művei: *Furcsa, te mindent meglátsz* (háborús karcolatok); *Az összeomlás és a badeni főparancsnokság, Az összeomlás az albániai arcvonalon, Nem, nem soha. (XVII. köt.)*

***Stahel** (eredeti nevén *Számvald) Gyula,* amerikai altábornagy, szül. Szeged, 1825 nov. 5., megh. New York, 1912 dec. 4. Pesten könyvkereskedése volt, s hozzá írta Petőfi: *Egy könyvárus emlékkönyvébe* c. tréfás versét.

Az 1848—49. függetlenségi harcban, mint honvédfőhadnagy vett részt, a branyiszkói ütközetben megsebesült s a számüzetés alatt Kossuthtól vitézségi érmet kapott. Néhány évig Angliában tartózkodott, 1856. pedig New Yorkba ment, ahol mint újságíró kereste kenyerét, amíg az amerikai polgárháború alkalmat nem nyujtott katonai és szervezőképessége érvényesítésére. A Bull Run melletti első csatában (1861 júl. 21) a megvert Unió-hadsereg visszavonulását ő fedezte a parancsnoksága alatt álló 8-ik newyorki gyalogezreddel s így megakadályozta a délieknek egészen Washingtonig való előrenyomulását. 1863. megkapta a 11-ik hadtest (az ú. n. német hadtest) parancsnokságát, amelyről azonban barátságból nemsokára lemondott *Carl Schurz*, az amerikai németek politikai vezére javára. Piedmontnál, mint egy lovashadosztály parancsnoka, sebesülése ellenére személyesen vezette a döntő lovasrohamot. Hősiességéért a kongresszus megszavazta neki a legmagasabb amerikai kitüntetést, a *medal of honor*-t. A háború után Osakában, Hiogóban, majd Shanghaiban az Egyesült Államok főkonzula volt. A Washington melletti arlingtoni nemzeti temetőben temették el. Iratainak egyrészét és katonai kitüntetéseit Pivány Jenőre hagyta, aki azokat a Magyar Nemzeti Múzeumban helyezte letétbe. (Eugene Pivány: *Hungarians in the American Civil War*, Cleveland, 1913., *Magyar-amerikai történelmi kapcsolatok*, Budapest, 1926).

Stahlberg, *Kaarlo Juho*, finn politikus, 1930 óta ismét tagja a parlamentnek. Újabb műve: *Parlamentarismen i Finlands statsförfattning* (1927). *(XVII. köt.)*

Stammler, *Rudolf*, német jogtudós, legújabb műve: *Das gesamte deutsche Recht in systematischer Darstellung* (1931). *(XVII. k.)*

Stamp, *Josiah, Sir*, angol közgazdász, újabb művei: *On Stimulus in the Economic Life* (1927), *Some Economic Factors in Modern Life* (1928), *Papers on Gold and the Price Level* (1931), *Taxation during the War* (1932). *(XX. köt.)*

Starhemberg, *Ernst Rüdiger Fürst von*, osztrák Heimwehr-vezér, alkancellár, szül. Eferding, 1899 máj. 10. A világháborúban mint hadnagy vett részt. 1927. átvette a Heimwehr vezetését. 1930. a Vaugoin-kormány belügyminisztere és képviselő. 1931. a Heimwehr-puccs alkalmával egy napra letartóztatták. A Heimwehr-mozgalomra annyi pénzt áldozott, hogy 1932. csődbe jutott. 1934 máj. 1. a Dollfuss-kormány alkancellárja.

Stark, *Johannes*, német fizikus, 1933 máj. óta a Physikalischtechnische Reichsanstalt elnöke, újabb művei: *Atomstrukturelle Grundlagen der Stickstoffchemie* (1931); *Nationalsozialismus u. kath. Kirche* (1931). *(XVII. kötet* és *Stark-jelenség, XX. köt.)*

Startgép, a lóversenypálya tartozéka. Korábban a versenylovak elindítása zászlójellel történt. Azonban ez sok zavarra adott alkalmat és irreális indításokat eredményezett. A S. olyan szerkezet, amelynek egyik része gumi, vagy kenderkötél akadály a lovak szügye magasságában. Adott pillanatban a starter (indító) gombnyomására ez a kötélsor megfelelő szerkezeti részek segítségével olyan magasságba emelkedik, hogy alatta a lóháton ülő lovasok elférjenek. A S. mellett még zászlóval is jelzik, hogy a start érvényes volt-e és nem más ok miatt kellett a S.-et működésbe hozni. *(XVII. köt.)*

Statisztikai Hivatal. A hivatalos statisztikai szolgálat feladatkörének kibővülése és az a körülmény, hogy a különböző állami és önkormányzati szervek több statisztikai adatot gyüjtöttek, szükségessé tette a hivatalos statisztikai szolgálat átszervezését. Ez az 1929. évi XIX. tc.-ben történt meg, amely a S.-t univerzális jellegének megfelelőleg a miniszterelnök felügyelete alá helyezte. Egyidejűleg a szakszerűség egységességét gazdaságossá, továbbá a tudományos és gyakorlati szempontok összhangjának biztosítása végett a S. mellett a központi igazgatás és felügyelet új szerveként az Országos Statisztikai Tanácsot létesítette. Ez a hivatallal együttműködő szakértő testület, amelynek tagjai között a minisztériumok és a hivatalos statisztika képviselőjén kívül a tudományos és gyakorlati élet vezéremberei is helyet foglalnak. A törvény elrendelte statisztikai munkaterv kiegészítését egyes hatóságok és hivatalok oly adatgyüjteseivel, amelyek nem kizárólag helyi jelentőségűek és nem belső igazgatási célra szolgálnak. A statisztikai törvény egyúttal gondoskodott a S. tisztviselőinek magasabb képzettségéről is, amennyiben addigi egységes statisztikai szakvizsga helyett két fokozatú statisztikai szakvizsgát létesített s magasabb fizetési osztályokba való bejutást a felsőfokú szakvizsga letételétől tette függővé. A S. adatgyüjtései a szociális, gazdasági és kulturális viszonyok legbonyolultabb megnyilvánulására is kiterjednek és évről-évre jelentékeny bővülést mutatnak. Jelentős új munkája a S.-nak az 1935. végrehajtott mezőgazdasági üzemi felvétel, amely a magyar mezőgazdasági helyzetre vonatkozólag minden viszonylatban áttekintő képet ad.

Staud *Lajos*, kúriai tanácselnök, 1929 óta a Magyar Tudományos Akadémia l. tagja. Jogi értekezései újabban a *Jogállam*, a *Bírák* és *Ügyészek Lapja* c. folyóiratban jelentek meg. *(XVII. köt.)*

Steed, *Henry Wickham*, angol publicista, legújabb művei: *Journalism* (1928), *The Real Stanley Baldwin* (1930), *The Antecedents of Postwar Europe* (1932). *(XX. köt.)*

Steenstrup, *Johannes*, dán történetíró legújabb műve: *Normandiets Historie 911—1066* (1925). *(XVII. köt.)*

Stefanescu, *Sabba*, román geológus, megh. 1931. Újabb műve: 30 *notes sur l'organisation de molaires et sur la phylogénie des Elephants et des Mastodontes*, Bucureşti, 1927. *(XVII. köt.)*

Stefánia, belga királyi hercegnő, Lónyai Elemér grófné, megírta élettörténetét: *Ich sollte Kaiserin werden* (1935). *(XVII. köt.)*

***Stefániai** *Imre*, zongoraművész, szül. Budapest, 1885. Tanárai Tomka István és Berlinben Busoni, Dohnányi voltak. 1909 óta Észak- és Délamerikában hangversenyzett, 1914—26. Spanyolországban működött, 1927 óta a Zeneműv. Főiskolának tanára. 1929. a Muzsika szerkesztőségének, majd a Rádió zenei tanácsának tagja.

Stefansson, *Vilhjalmur*, kanadai etnográfus és sarkkutató, újabb művei: *The Adventure of Wrangel Island, Northward ho, An Account of the Far North* (1927). *(XVII. köt.)*

Stegemann, *Hermann*, német író, újabb művei: *Das Ende des Grafen Krall* (1929), *Die letzten Tage des Marschalls von Sachsen* (1930), *Das Kind von Eva* (1931), *Die Herren von Höhr* (1932), *Deutschland u. Europa* (1932). *(XVII. köt.)*

Stein, *Hermann von*, orosz tábornok, megh. Lehnin, 1927 május 26. *(XVII. köt.)*

Stein, *Márk Aurel, Sir*, 1927. India ÉNY.-i határterületén Nagy Sándor nyomdokait kutatta *(Alexander's Campaign on the Indian North-West Frontier* (1927). 1930. Kínai Turkesztánba a Harvard egyetem megbízásából vezetett expedíciót, de kínai területről a kínai belpolitikai viszonyok miatt kénytelen volt időelőtt visszatérni. 1932—33. Kirmanban és a Perzsa-öböl környékén végzett ásatásokat. 70. születésnapját is kutatóúton érte meg. 1932. a Royal Asiatic Society aranyéremmel tüntette ki. Utolsó útjairól összefoglalóan *On Ancient-Central Asian Tracks* c. munkájában számolt be a nagyközönségnek, ezt a munkát Halász Gyula fordításában *Ősi ösvényeken Ázsiában* címen a Magyar Tudományos Akadémia is kiadta (1934). *(XVII. köt.)*

Steinen, *Karl von den*, német etnográfus, megh. Kronberg, 1929 nov. 4. *(XVII. köt.)*

Steiner *Lajos*, geofizikus és meteorológus, 1927—32. a Meteorológiai és Földmágnességi Intézet igazgatója. *Druck und Temperaturänderungen in der Atmosphäre* c. értekezése (1926) az adiabatikus légállapotváltozások vizsgálatánál alapvető fontosságú. 1931. jelent meg *Az időjárás* c. népszerű könyve. *(XVII. köt.)*

***Steiner** *Lajos*, mérnök, magyar sakkmester, szül. Nagyvárad, 1903 jún. 14. Győzelmei: 1923. Budapest, 1924. Meissen, 1927. Bad-Schandau, Kecskemét, Hastings, 1929. Bradley-Beach, 1931. Budapest, Kassa, 1932. Hastings, Antverpen, 1. 1933 Mährisch-Ostrau, 2—4. 1934. Maribor, 1—2.

Steinhausen, *Georg*, német művelődéstörténeti író, megh. Kassel, 1933. márc. 30. *(XVII. köt.)*

Steinmann, *Gustav*, német paleontológus, megh. Bonn, 1929 okt. 7. *(XVII. köt.)*

***Stekel,** *Wilhelm*, osztrák orvos, szül. Bojan (Bukovina), 1868 márc. 18. Több pszichoanalitikai folyóirat és a *Fortschritte d. Sexualwiss. u. Psychoanalyse* c. sorozat szerkesztője, főképpen a nemi kérdések és a pszichoanalizis viszonyával foglalkozik. Művei: *Die Sprache des Traumes* (1911); *Störungen des Trieb- und Affektlebens* (1908—1928); *Der Wille zum Leben* (1930) stb. Magyarul: *A modern házasság* (1930).

***Steller** *Mária (Granchi* és *Zemplénliszkai)*, énekművésznő, szül. Békéscsaba, 1900 márc. 15. Tanulmányait Budapesten Krammer Teréznél végezte, Drezdában tökéletesítette. Szopránszerepei: *Sába királynője*, *Amelia* stb.; inkább hangversenyeken énekel.

Stenhammer, *Wilhelm*, svéd zeneszerző, megh. Stockholm, 1927 nov. 20. *(XVII. köt.)*

***Sterilizációs törvény.** Az 1933 július 14. németbirodalmi törvény szerint terméketlenné tehető orvosi beavatkozással, bírói ítélet alapján, aki a következő öröklött betegségek valamelyikében szenved: veleszületett elmegyengeség, öröklött nyavalyatörősség, öröklött vitustánc (Huntington-féle chorea), öröklött vakság, öröklött süketség, öröklött nehéz testi eltorzulás, szkizofrénia, cirkuláló (manisch-depressiv) téboly; sterilizálhatók a súlyos alkoholizmusban szenvedők is. A törvényt az 1933. évi dec. 5. és 1934 máj. 29. rendeletek egészítik ki.

Sterl, *Robert*, német festő, megh. Naundorf bei Wehlen, 1932 jan. 10. *(XVII. köt.)*

Stern, *Alfred*, német történetíró, 1928 óta nyugalomban. Ujabb művei: *Der Einfluss der franz. Revolution auf das deutsche Geistesleben* (1927), *Wissenschaftliche Selbstbiographie* (1932), stb. *(XVII. köt.)*

Stern, *Maurice Reinhold von*, német költő, újabb művei: *Das Weltvakuum* (1923), *Theorie des Unbewussten* (1928). *(XVII. köt.)*

Stern, *William*, német filozófus, újabb művei: *Studien zur Personwissenschaft*, 1. köt., *Personalistik als Wissenschaft* (1930). *(XVII. köt.)*

Stettin, a porosz Pomeránia székvárosa és kikötője, (1933) 263.509 lak. Az Odera teheráruforgalma (1932) 3·5 millió tonna. Tengeri hajóforgalma 8299 hajó 3·8 millió tonnatartalommal.

Stille, *Hans*, német geológus, 1932 óta Berlinben egyetemi tanár, újabb művei: *Das Einsetzen der saxonischen Richtungen im westdeutschen Jungpaläozoikum* (1930), *Der Untergrund des südlichen Oldenburg und der Nachbargebiete* (1930, Bruckmannal együtt). *(XVII. köt.)*

Stier-Somló, *Fritz*, német közjogtanár, megh. Köln, 1932 márc. 10. *(XVII. köt.)*

Stintzing, *Roderich von*, német orvos, megh. Jena, 1933 ápr. 6. *(XVII. köt.)*

Stockholm, Svédország fővárosa, (1933) 519.717 lak., elővárosaival együtt kereken 600.000 lak. 1929. megnyitott Hammerbyleden csatornája a Keleti tengert a Mälar-tóval köti össze és az új csatornának 2 km hosszú rakodója épült. S. tengeri hajóforgalma (1932) 5 millió tonna.

Stojanovits, *Péter Lázár*, hegedűművész, 1925 óta a belgrádi *Stankovic-konzervatórium* igazgatója és hegedűtanára. *(XVII. köt.)*

Stok on Trent, angol város, 726.619(1931) lak.

Stolpa *József*, jogi író, 1928 óta miniszteri tanácsos, az igazságügymin. magánjogi osztályának vezetője. Újabb munkája: *Variae relationes inter ius canonicum et ius privatum Hungaricum* (Roma, 1935). *(XVII. köt.)*

Stolz, *Robert*, német zeneszerző, újabban hangosfilmekkel aratott világsikert: *Zwei Herzen im Dreivierteltakt* (magyar címe: Szívek szimfóniája); *Nur Du allein. (XVII. k.)*

***Störmer,** *Carl*, norvég fizikus, szül. 1874., az oslói egyetem tanára. Nagysikerű munkásságát az északi fény kutatásának szenteli. Az északi fénynek *Birkeland*-tól származó és kísérletileg igazolt elméletét számításokkal alátámasztotta s a napból jövő elektronfolyam pályáit meghatározta. Számos igen pontos magassági meghatározást végzett fotogrammetriai mérések alapján úgy az északi fényre, mint nagy magasságok felhőképződményeire vonatkozólag.

Strache *Gusztáv*, a budapesti kir. ügyészség vezetője, sok nevezetes bűnperben, így a frankper néven ismert ügyben a közvádat képviselte. 1929. másodosztályú érdemkeresztet kapott. 1930. budapesti kir. főügyész lett. *(XX. köt.)*

***Strachey,** *Giles Lytton*, angol író, szül. London, 1880 márc. 1., megh. Berkshire, 1932 jan. 21. Már első munkájával *Landmarks in French literature* (1912) magára vonta a figyelmet. Két legkiválóbb műve: *Eminens Victorians* (1918) és *Queen Victoria* (1921) élet iróniával világítja meg a nagy királynő korát. Ugyancsak nagy sikert ért el: *Elizabeth and Essex* (1928., magyarul is). Egyéb művei: *Books and Characters French and English* (1922); *Portraits in Miniature* (1931); *Characters and Commentaries* (1933).

Stráner *Vilmos*, ev. teol., egyetemi tanár, megh. 1932. *(XVII. köt.)*

Strassburg *(Strasbourg)*, franciaországi város, (1931) 181.465 lak. Új kiállítási épülete, villa- és kerti negyede épült. Rajnai kikötőjének áruforgalma (1930) elérte az 5·7 millió tonnát. Egyetemének 1930/31: 3138 hallgatója volt. Ujabban francia rajnai hadikikötő.

Strasser, *Arthur*, osztrák szobrász, megh. Bécs, 1927 dec. *(XVII. köt.)*

Stratz, *Carl Heinrich*, német antropológus, megh. Hága, 1924 ápr. 21. Utolsó műve: *Lebensalter und Geschlecht* (1926). *(XVII. köt.)*

Straus, *Oscar*, német zeneszerző, új műve: *Walzerparadies* (operett, Berlin, 1935 febr.) *(XVII.* és *XX. köt.)*

Strauss *Ármin*, fizikus, a József Nádor Műegyetem kémia-fizikai tanszékén ny. r. tanár. Újabb művei: *Chemiai fizika, II. rész. Thermodynamika* (1925). *(XVII. köt.)*

Strauss, *Richard*, zeneszerző, 1932 okt. 31. a m. kir. Operaházban maga vezényelte *Egyiptomi Heléna* c. dalművét; u. itt színrekerült még: *József legendája* c. szimfónikus táncköltemény (1934 jan. 26.) és utolsó műve: *Arabella* (1934 dec. 28.) (W. Schrenk: *R. S. und die neue Musik* (Berlin, 1924). *(XVII. köt.)*

Strausz *Adolf*, néprajzi író, ny. egyetemi tanár, résztvesz a cionista mozgalomban s Palesztináról igen sok cikket írt a legnagyobb európai lapokba. 1921. a cionista világkongresszus Palesztinába küldte tanulmányútra. Újabb művei; *Római gettó, Veneziai gettó*, utóbbi olasz nyelven is. *(XVII. kötet.)*

Streitberg, *Wilhelm*, német nyelvész, megh. Lipcse, 1925 aug. 19. Utolsó művei: *Geschichte der germanischen Sprachwissenschaft* (1927), *Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft* (1927). *(XVII. köt.)*

Strém *István*, író, az Ujság c. napilap munkatársa, újabb művei: *Vadrózsa asszony* (1928., versek), *Nincsen halál, csak élet* (1932., spiritiszta világkép), *A zöld vadász* (1933., drámai költemény), *A végtelen országútján* (1934., regény). *(XX. köt.)*

Stresemann, *Gustav*, német államférfi, megh. Berlin, 1929 okt. 3. Utolsó művei: *R. Frohr von Rheinbaben, S.* (1928); *R. Olden, S.* (1929). *(XVII.* és *XX. köt.)*

***Stribling,** *Thomas Sigismund*, amerikai regényíró, szül. Clifton, 1881 márc. 4. Regényeiben a négerek és a „*szegény fehérek*" problémáival foglalkozik. *Birthright* (1921), *Teeftallow* (1926), *Bright Metal* (1928). Irt néhány kalandorregényt is. A polgárháború előtti időkről szóló hatalmas trilógiájának két kötete készült el: *The Forge* (1931) és *The Store* (1932).

Strobentz *Frigyes*, festő, megh. München, 1929 jún. 7. *(XVII. köt.)*

Strobl, *Karl Hans*, német hirlapíró és költő, újabb művei: *Erasmus mit der Wünschelrute* (1927), *Die Fackel des Hus* (1929), *Goya und das Löwengesicht* (1932), *Od. die Entdeckung des magischen Menschen* (1930), *Die Madonna mit der Armbanduhr* (1932) stb. *(XVII. köt.)*

Stromfeld *Aurél*, vezérkari ezredes, megh. Budapest, 1927 okt. 10. Hátrahagyott műve: *Készül az új háború* (1928). *(XVII. köt.)*

Ströhl, *Hugo Gerard*, osztrák heraldikus és rajzoló, megh. Mödling, 1919 dec. 7. *(XVII. köt.)*

Strzygowski, *Joseph*, osztrák művészettörténész, újabb művei: *Die altslawische Kunst* (1928), *Asiens bildende Kunst in Stichproben* (1930). *(XVII. köt.)*

Stuck, *Franz von*, német festő, megh. München, 1928 aug. 31. *(XVII. köt.)*

Studniczka, *Franz*, német archeológus, megh. Lipcse, 1929 dec. 4. *(XVII. köt.)*

Study, *Eduard*, német matematikus, megh. Bonn, 1930 jan. 6. *(XVII. köt.)*

Stuhlmann, *Franz*, német zoológus és Afrikautazó, megh. Hamburg, 1928. Kiadta Emin pasa naplóit (1929., 4 köt). *(XVII. köt.)*

***Stuhlmann** *Patrik*, kanonok, szül. Hernádszőled, 1871 szept. 14. Mint középisk. tanár kezdte működését Kassán, majd a jogakad. m. tanára. A premontrei rend kassai házfőnöke, majd a gödöllői premontrei intézetek

rektora, rendi vikárius lett. Végül a budapesti Norbertinum régense, rendi főigazgató. Főbb művei: *Képzőművészeti alkotások Kassán* (1901); *Természet, művészet* (1905); *Ujabb lélektani módszerek és törekvések* (1908); *Kötelességeink* (1913); *Etikai problémák* (1912); *Az ifjúkor lélektana* (1933).

Stumme, *Hans,* német orientalista, 1930. nyugalomba vonult. *(XVII. köt.)*

Stuttgart, Württemberg fővárosa, 1931. hozzácsatolt elővárosokkal együtt lakossága (1932) 402.200 lak.-ra emelkedett. 1929 óta a Waldfriedhofra drótkötélpálya vezet föl, azonkívül még 6 hegyivasútja van. 1931. régi várát a tűzvész teljesen elpusztította, de újraépítik. Technikai főiskolájának 1931—32. 2002 hallgatója volt.

Stutzer, *Albert,* német agrikultúrkémikus, megh. Godesberg, 1923 szept. 6. *(XVII. köt.)*

*Subalyuki barlang, újabban *Mussolini-barlang,* a Bükk-hegységben levő Cserépfalu határában, 1932. öt havi munka után sikerült teljesen kiásatni. Magyarországnak egyik legfontosabb diluviális lelőhelye; elsőízben szolgáltatott hazánkból a neandervölgyi típusú emberrel kapcsolatos kultúrmaradványokat, sőt emberi csontmaradványokat is. A tárgyak két fázishoz tartoztak, a java mousterienhez és a késői mousterienhez. Az embercsontok (egy fogakkal ellátott állkapocs, keresztcsont stb.) a felsőbb rétegben feküdtek. Az alsóbb, vagyis java mousterienbeli kovaeszközök olyan jellegzetesek, hogy méltán sorakoznak a legklasszikusabb mousterien kőeszköz típusai mellé. A faszénmaradványok vizsgálata szerint az alsó rétegek képződésének korában még enyhe éghajlat uralkodott hazánkban s így a lomboserdők boríthatták a Bükkhegység lejtőit. Az igazi jégkorszak csak a felső réteg korában lépett fel, amikor már fenyvesek uralkodtak.

Sudermann, *Hermann,* német író, megh. Berlin-Grunewald, 1928 nov. 21. Utolsó munkái: *Der tolle Professor* (1926); *Frau des Steffen Tromholdt* (1927); *Purzelchen* (1928., utolsó könyve); *Der Hasenfellhändler* (színmű, 1928). *(XVII. köt.)*

Sufflay, *Milan,* horvát történetíró, Zágrábban 1931 febr. 18. meggyilkolták. Utolsó műve: *Horvátország világpolitikai megvilágításban* (1928). *(XX. köt.)*

Sugallás, l. *Eber szuggesztió, XXI. köt.*

Sulica *Szilárd,* magy. nemzeti múzeumi igazgató. 1927—28. mint h. egyetemi tanár előadásokat tartott a román nyelv és irodalomból a Pázmány Péter Tudományegyetemen. 1934. mint megbízott egyetemi előadó a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen tart előadásokat. Újabb művei: *Történetírás és történeti segédtudományok Romániában* (1926); *Román színjátszás* (1931), *A betű szerepe a magyar címerképeken* (1932); *A múzeumi levéltár kialakulása* (1932). *(XX. kötet.)*

*Sulyok *Zoltán,* tanár, szül. Vác, 1897 aug. 21. A budapesti községi felsőmezőgazdasági iskola tanára és a tangazdaság vezetője. Az agrometeorológia, baromfitenyésztés, méhészet, növénykórtan, növénytermesztés, állattenyésztés körébe vágó tanulmányokkal foglalkozik. Cikkei az *Időjárás, Cukorrépa, Magyar Mák* és *Méhészet* c. folyóiratokban jelennek meg, amelyeknek szerkesztője.

Supka *Géza,* archeológus és publicista. 1934. a Nemzeti Múzeum könyvtárnoka. 1926 óta a *Literatura* c. folyóirat szerkesztője. Szerkesztette a *Nemesfémipari Évkönyv* 1930—34. évfolyamait. Újabb művei: *Nagy Napoleon* (1927), *Habsburg-krónika I—III.* (1932). Igen sok cikke jelenik meg a Literaturában s más folyóiratokban. *(XVII. köt.)*

*Suvich, *Fulvio,* olasz államférfi, szül. Trieszt, 1887. 1914. Olaszországba költözött és a világháborúban Ausztria ellen harcolt. 1921. fasiszta képviselő, 1929. pénzügyi államtitkár lett. 1932. átvette a külügyi államtitkárságot, ebben a minőségében Budapesten is járt és viszonozta Gömbös miniszterelnök római látogatását.

Süring, *Reinhard,* német meteorológus, 1927. kiadta *Leitfaden der Meteorologie* c. könyvét, 1932. nyugalomba vonult. *(XVII. kötet.)*

Svájc, köztársaság, (1930) 4,066.400 lak., népsűrűsége 98. Tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 186.080 lak. Fontosabb mezőgazdasági terményei (1931,, 1000 q-ban): búza 1617, rozs 363, árpa 134, zab 386, tengeri 30, burgonya 7665, bor 680.000 hl, cukorrépa 440. Állatállománya (1931,, 1000-ben): ló 140, szamár és ösvér 4·4, szarvasmarha 1609·1, juh 183·8, sertés 927·2, kecske 235·8. Vasútvonalainak hossza (1930) 5527 km, táviróvonalainak hossza 27.271, távbeszélővonalainak hossza 1,455.898 km. Külkereskedelmi forgalmában (1933) a behozatal értéke 1594 millió, a kivitel értéke 1853 millió frank. Fontosabb behozatali cikkei (1930): gabona és liszt, ásványok, vas, selyem, gyapjú, gyapot, kémiai anyagok, állati élelem, gyarmatáruk, gépek, stb.; fontosabb kiviteli cikkei: selyemkészítmények, gépek, órák, gyapotkészítmények, készülékek és műszerek, állati bőrök, festékek stb.

Története. Az arányos választójog alapján 1919. lezajlott választásokon az 1848 óta uralmon volt radikális-demokratapárt elvesztette abszolút többségét, mandátumainak túlnyomó részét a szociáldemokraták ragadták el, akiknek száma a nemzeti tanácsban megkétszereződött. 1929. a parasztpárt is helyet kapott a szövetségi kormányban. 1931. népszavazással alkotmányreformot határoztak el, amely szerint korábban 20.000 lélekre esett egy képviselő, ezentúl 22.000-re esik egy, amivel a képviselők számát 198-ról 187-re csökkentették, viszont a nemzeti tanács tartamát három évről négy évre emelték föl. Az 1931 októberben megtartott választásokon a radikális-demokraták 52 mandátumot kaptak (előbb 58-at), katolikus konzervativek 44-et (46 helyett),

a szociáldemokraták 49-et (50 helyett), a paraszt-iparos és polgári párt 30-at (31), a szabadelvű konzervatív párt 6 (6), a szociálpolitikai párt 2 (3), a kommunista-párt 3 (2) mandátumot. 1929. a német birodalommal létesült megállapodás rendezte a Rajna szabályozásának kérdését, amivel megnyílt a lehetőség a tengerhez vezető útra. 1930. Svájcba is eljutott a gazdasági válság, ami a szövetségi kormányt arra kényszerítette, hogy több iparágat, így az órás-, vendéglős- és a kelet-svájci himzőipart támogassa és olcsó kölcsönök nyujtásával menjen a tejtermelők segítségére. 1932 nov. 10. véres események színhelye volt Genf. A jobboldali szervezetek a szociáldemokrata párt ellen gyűlést hívtak egybe. A gyűlésre a szociáldemokraták is felvonultak, a tumultus ellen a rendőrség katonaság segítségét kérte s az összeütközés során 12 ember meghalt, 60 súlyosan megsérült. Az ügyből kifolyólag *Nicole* szocialista képviselőt 6 hónapi, 6 más vádlottat 2—4 hónapi fogházra ítélték. A jobboldali pártok a közrend hatásosabb megvédésére törvényt hoztak a szocialista és kommunista pártok élénk tiltakozása ellenére. A kantonokban lezajlott választásokon a szociáldemokraták nagy mértékben előre törtek; Genfben, Zürichben, Baselben és másutt a kantoni kormányzat többségét is nyerték. 1932 dec. ítélkezett a hágai nemzetközi döntőbíróság Svájcnak a genfi zóna kérdésében Franciaországgal felmerült ellentéte kérdésében és Svájc javára döntött. Svájc semlegességének megóvását tűzte ki elsősorban álló céljául és ennek érdekében a támadást kizáró és döntőbírósági szerződések egész sorát kötötte meg.

Svédország, skandináviai királyság, (1930) 6,141.571 lak., abból nő 3,112.134, népsűrűsége 16. Főbb mezőgazdasági terményei (1933,, 1000 q-ban): búza 7950, rozs 4610, árpa 2160, zab 10.630, burgonya 19.770, cukorrépa 18.390. Állatállománya (1932,, 1000 db-ban): ló 659, szarvasmarha 3120, juh 608, sertés 1542. Bánya- és bányaipari termékei (1930,, 1000 tonnában): vasérc 11.236, ezüst- és ólomérc 10·7, rézérc 3·1, mangánérc 8·7, cinkérc 69·7, arzénérc 21·6, nyersvas 432, nyersacél 552, száraz szulfitcellulóze 1234, gyujtó 51·5, deszka 6183, papiros és papirosanyag 720. Vasútvonalainak hossza (1929) 16.722 km, távíróvonalainak hossza 43.494 km, távbeszélővonalainak hossza 902.288 km. Kereskedelmi hajóparkja (1930) 1417 100 tonnásnál nagyobb egység, 1,623.938 tonnatartalommal, abból gőzös és mótoros 1306, 1,594.313 tonnatartalommal. Külkereskedelmi forgalmában (1932) a behozatal értéke 1148 millió, a kivitel értéke 1127 millió korona volt. Fontosabb behozatali cikkei (1930): kőszén, kávé, ásványolaj, szárított és friss gyümölcs, szőrme, gyapot, búza stb. Fontosabb kiviteli cikkei: papirosanyag, nyers és feldolgozott fa, vasérc, papiros, vaj, szalonna és disznóhús, gyufa, vas és acél stb.

Története. 1928. a jobboldali *Lindmann* elnöklete mellett polgári koalició vette át Svédország politikájának irányítását. 1930. jún.-ban a szabadelvű *Ekman* haladópárti alakított ugyancsak polgári kormányt, amely azonban 1932. márciusban áldozatul esett a Kreuger-botránynak, mert a gyufatröszt vezérének öngyilkossága nyomán megindult vizsgálat megállapította, hogy Ekman és pártja pénzt fogadtak el Ivar Kreugertől. *Hamrin* haladó-párti alakított ezután kormányt. Az 1931 szept. lefolyt általános választásoknál a szociáldemokrata párt 104, a konzervatívek 58, a parasztszövetség 63, a liberálisok 4, a haladó-pártiak 20, a svéd kommunisták 6, a Moszkva irányítása alatt álló nemzetközi kommunisták 2 mandátumot kaptak. A király szociáldemokrata-kormányt nevezett ki; Albin *Hansson* lett a miniszterelnök, Richard *Sandler* a külügyminiszter. 1934 szept. a tartományi választásokon a pártviszonyoknak balfelé való eltolódása fokozódott. A konzervatív párt 275 (329), a parasztszövetség 217 (187), a szabadelvű- és haladó-pártok egyesüléséből lett néppárt 117 (138), a szociáldemokrata párt 503 (469), a baloldali szocialisták 15 (3), a kommunista-párt 9 (6) madátumot kapott. Svédország külpolitikája a béke és semlegessége fenntartására törekszik.

Švehla, *Antonín,* csehszlovák politikus. megh. 1932. 1922—29 közt miniszterelnök, 1929. vonult vissza orvosi tanácsra a politikától. *(XVII. köt.)*

***Sverdrup,** *Harald Ulrik,* norvég geofizikus és sarki utazó, szül. Sogn, 1888 nov. 15. 1926 óta a bergeni geofizikai intézet meteorológiatanára. 1918—20 és 1922—25 között Amundsen Maud-expedícióján vett részt és miután Amundsen elhagyta a Maud-ot, S. volt éveken át az expedíció vezetője. Résztvett 1931. Wilkinsnek a Nautilus tengeralattjárón sikertelenül végződött és az északsarki vidékekre igyekvő expedícióján. Munkái: *Der nordatlantische Passat* (1917); *Tre aar i isen med Maud* (1926); *Hvorledes og hoorfor med Nautilus* (1931).

Sverdrup, *Otto,* norvég északsarki utazó, megh. Harstad, 1930 nov. 26. *(XVII. köt.)*

Svinhufvud, *Per Evind,* finn köztársasági elnök, 1930 júl. 4. a lappo-párt kihagyásával polgári kormányt alakított, 1931. ismét köztársasági elnök lett. *(XVII. köt.)*

Svoboda, *František Xaver,* cseh író. Újabb művei: *Az utolsó férfi* (1920, dráma), *Hullám hullám után* (1915, regény).

Sybel, *Ludwig von,* német archeológus, megh. Marburg a. d. Lahn, 1929 márc. 26. *(XVII. köt.)*

Sydney, az ausztráliai Új-Délwales állam fővárosa, elővárosaival együtt (1932) 1,256.230 lak. 1929. több községet csatoltak hozzá. 1932. adták át a forgalomnak a S.-t É.-i elővárosaival összekötő nagy hidat (4 vasúti sínpár és 1 közút).

Syracuse, város Észak-Amerikában, (1930) 209.326 lak. *(XVII. köt.)*

Sz

Szabad birkózás, l. *Birkózás, XXI köt.*

Szabadegyetem. A nagyvárosi értelmiség számára meghívott előadók — elsősorban egyetemi tanárok — által tudományos, művészeti és egyéb közérdekű kérdésekről tartott előadássorozatok. A Sz.-i előadásokat hazánkban az iskolánkívüli népművelési bizottságok az egyetemek közreműködésével rendezik; bennük tetőződik az iskolánkívüli népművelési tevékenység. A Sz.-ek ezidőszerint Budapesten, Debrecenben és Pécsett vannak rendszeresítve. (L. *Szabadtanítás, XVII. k.)*

***Szabadtéri játékok,** olyan színielőadások, melyek a szokványos színházépületen kívül, tereken, lépcsőzetek, árkádok mentén, parkban, szabad vidéken, a természet által nyujtott játszóhely és művészi eszközök felhasználásával folynak le. A rendezés ilyenkor a terepből önként adódó architektónikus elemeket, vagy természeti alakulatokat szervesen belefoglalja a szabadtéri színpad keretébe. Illetőleg úgy építi meg magát a szűkebb játszóteret, hogy a környezet természetes hátteret, művészi perspektívát adjon a játéknak, azt monumentálissá tegye, kiszélesítse és az egész előadásba belejátsszon. Ilyen módon egy sokkal természetesebb színpad keletkezik, mint aminővel a kasírozott erdők és épületek szolgálhatnak. De nemcsak a hegyoldalak és sziklák, eleven fák, oszlopok, terraszok, tornyok megokolt valósága az, ami a játéknak tiszta levegőt ad, hanem az a szervesség, amelyet a szimultán és folytatólagos játéklehetőség teremt meg. Vagyis, hogy követhetjük a jelenetek egymásutánját az egyik épülettől a másikig, a tömegek levonulását a magaslatokról, a csoportok eltűnését a templomajtó vagy az erdő bokrai mögött, és így tovább. Azt az ürt, amit az egyes jelenetek közt a színpadon legtöbbször a függöny és a felvonásközök töltenek ki, itt természetszerűleg áthidalja a különböző színtereken felbukkanó cselekmények egymásbafejlődése. Végül: a szabadtér méretei a tömegek monumentális játékát teszik lehetővé. A természetes háttér bekapcsolása s maga a Sz. gondolata a középkori misztériumjátékok óta számtalanszor került felszínre. A 17. századtól kezdve Európában, és nálunk is, számos kastély parkjában épültek állandó szabadtéri színpadok s a 18. századtól aránylag gyakoribbá váltak a szabadtéri előadások. A modern Sz. közül legnevezetesebbek a salzburgi Dom-téren Reinhardt vezetésével rendezett előadások (Jedermann, Mirakel, Welttheater) a salzburgi ünnepi játékok keretében. Továbbá az oberammergaui passiójátékok, amelyhez hasonló volt nálunk a mikófalvi népi passiójáték (1922) és legújabban a budaörsi passiójáték (1933). Ilyen népies játékokat Bajorországon kívül sok helyütt találunk, így Svájcban és Tirolban stb. A mai Olaszországban, de különösen Oroszországban államilag is erősen fölkarolják a Sz.-at. Oroszországban igen gyakoriak a monumentális tömegekkel rendezett szabadtéri előadások, melyek közül egyik legnevezetesebb a Télipalota bevétele c. tömegjáték, amelyben több mint százezer ember működött közre. A legújabb grandiózus Sz. a Szentiványéji álom előadása volt Amerikában (1934), Reinhardt rendezésében, Hollywood közelében, egy különlegesen alkalmas akusztikájú völgykatlanban. Reinhardt az egész vidéket, a környező hegyormokat stb. mind belevonta a játékba, amelynek cselekménye, zenei, festői és koreografikus elemei hiánytalanul olvadtak össze a környezettel. A hasonló hazai törekvések közül megemlítjük a következő előadásokat: Sophokles: Ödipusz király (Bp. Állat- és növénykert, 1924); Hasenclever: Antigone (Margitsziget, 1924); mozdulatművészeti játékok a Karátsonyi-parkban (1929); Csongor és Tünde (Márkus László pantomim-előadása a Margitszigeten a mozdulatművészeti csoportokkal, 1929. és 1933. a tatatóvárosi parkban, mint balett-előadás); mozdulatművészeti játékok a szolnoki művésztelep parkjában (1932); végül Az ember tragédiájának előadása Szegeden Hont F. (1933) s gr. Bánffy Miklós rendezésében (1934).

Szablya *János*, képzőművészeti író, 1932 óta az Országos Magyar Iparművészeti Társulat ügyv. alelnöke. Cikkei a *Kéve Könyve*, *A Ház* és a *Magyar Iparmüvészet* c. folyóiratokban jelennek meg. *(XVII. köt.)*

Szablya-Frischauf *Ferenc*, festőművész és építész, a KÉVE művészegyesület alapító-elnöke, 1923—33. az Orsz. Magyar Iparművészeti Társulat művész alelnöke volt, azóta a társulat tb. alelnöke. 1930 óta szerkeszti a *Magyar Iparművészet* c. folyóiratot. Felesége sz. *Lohwag* Ernesztin, a KÉVE művészegyesület alapítótagja, műveivel állandóan szerepel hazai és külföldi kiállításokon. *(XVII. köt.)*

Szabó *Dezső*, újabb műve: *Karácsony Kolozsvárt.* 1934 megindította a *Sz. füzeteket*, amelyben csak saját irásai jelennek meg. *(XVII.* és *XX. köt.)*

***Szabó,** *Eumén*, rutén irodalomtörténetíró és kritikus, g. kat. főesperes, szül. Verbjázs,

1859 okt. 1, megh. Nagyszőllős, 1934 nov. 3. Főműve: *Egyházi szláv és magyar-orosz irod. emlékek chrestomatiája* (ruténül, 1893).

Szabó *Gusztáv*, gépészmérnök, műegyet. nyilv. r. tanár, művei: *A vasúti járművek mozgásának elemzése, Vizsgálati előadások a traktorokról. (XVII. köt.)*

Szabó *József*, a debreceni református kollégium gimnáziumának igazgatója, 1929. mint c. tankerületi kir. főigazgató nyugalomba vonult. Újabb művei: *Mácsai Sándor emlékezete* (1925); *A debreceni református kollégium tanárai és kiváló növendékei 1549—1925.* (1926); *Révész Imre emlékezete* (1926); *Der Protestantismus in Ungarn* (1927); *Emlékezés Bethlen Gáborról* (1930); *A ceglédi református egyház multja* (1931); *A ceglédi református egyház pásztorai* (1931); *Dr. Dóczi Imre emlékezete* (1931); *Zwingli és a magyar reformáció* (1932). *(XVII. köt.)*

Szabó *László (Bártfai)*, történetíró, a Szent István Akadémia tagja, újabb művei: *A Sárvár-Felsővidéki gróf Széchényi-család története, III. köt.* (1926); *Gróf Széchényi György levelei br. Ebergényi Lászlóhoz, I—II.* (1929); *Emlékbeszéd Békefi Remig felett* (1934); *Óbuda egyházi intézményei a középkorban* (1935). *(XVII. és XX. köt.)*

Szabó *László*, hírlapíró, l. *Tápay-Szabó. (XXI. köt.)*

Szabó *Lőrinc (Gáborjáni)*, költő és műfordító, mint az Est-lapok belmunkatársa működik s versei nagyobbrészt a Pesti Napló ban jelennek meg. 1926. adta ki *Fény, fény, fény* újabb verseskötetét, 1932. kiadta versei válogatott gyüjteményét; *Te meg a világ*, s az elhúnyt Tóth Árpád összes verseit. *(XVII. kötet.)*

Szabó *Pál*, geográfus, a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen m. tanár, az egyetem gyakorló középiskoláján tanár. Újabb művei: *Az állam és a kisebbségek* (1929); *Pécs talaja és kulturája* (1930), *Déldunántúl népe 1830—1920.* Számos cikke jelent meg különféle folyóiratokban. *(XX. köt.)*

Szabó *Zoltán*, botanikus, 1932. a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, 1934. a műegyetemi mezőgazdasági és állatorvosi kar prodékánja és mezőgazdasági osztályának elnöke. Újabb művei: *A szobai növények élete és gondozása* (1928), *A Dipsacaceák virágzatának fejlődéstani értelmezése* (1930), *A növények szervezete* (1933., 3. kiadás). *(XVII. és XX. köt.)*

Szabóky *Alajos (Budai)*, pénzügyi államtitkár, statisztikus, megh. Budapest, 1931. *(XVII. köt.)*

Szabolcs *Ernő*, színházi rendező, 1926. a Fővárosi Operettszínház igazgatója. 1930. Párizsban hangosfilmet rendezett. 1931—33. Olaszországban olasz színészekkel magyar szerzők darabjait mutatta be. *(XX. köt.)*

Szabolcs *vm.*, Ung vm.-vel egyesített vm. Területe (1930) 4.594 km², (1930) 389·362 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 55.124 lak. (16·5%). Népsűrűsége 84·8. Részletesebb adatai Szabolcs és Ung vm. adataiban vannak összefoglalva.

Szabolcs és Ung közigazgatásilag egyesített *vm.* Területe (1930) 4.669 km², (1930) 394.924 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 55.368 lak., (16·3%). Népsűrűsége 84·6. Lakosságából 393.835 (99.7%) magyar, német 431 (0·1%), szlovák 242 (0·1%), román 55, horvát 8, szerb 12 és 341 egyéb és ismeretlen nemzetiségű. Magyarul tud az összlakosság 99·9%-a. Vallás szerint: róm. kat. 119.676 (30·3%), gör. kat. 79.710 (20·2%), ref. 147.632 (37·4), ág. ev. 21.536 (5·5%), gör. kel. 186, izr. 25.737 (6·5%), egyéb és ismeretlen vallású 447 (0·1%). Ir és olvas a 6 évesnél idősebb lakosságnak 80%-a (az országban a legrosszabb arány). Foglalkozása szerint a lakosságnak 70·4%-a őstermelő, iparos 12·6%, kereskedő és a hitel körébe tartozó 4·1%, közlekedési alkalmazott 2·5%, a közszolgálat és a szabadfoglalkozású pályákon él 3·8%, véderő 0·7%, napszámos 0·9%, tőkés és nyugdíjas 2%, házi-cseléd 1·6%, egyéb és ismeretlen foglalkozású 1·4%. A vm. területéből 348.573 ha szántóföld, kert 2.854 ha, rét 25.707 ha, szőlő 6.469 ha, legelő 38.605 ha, erdő 18.391 ha, nádas 627 ha, terméketlen 25.645 ha. Főbb mezőgazdasági terményei (1933., 1.000 q-ban): búza 903·4, rozs 983·8, árpa 262·8, zab 135·7, szemes tengeri 736·2, burgonya 3.109·8, cukorrépa 740·1, must 34.331 hl. Állatállománya (1933): szarvasmarha 90.374, ló 38.174, sertés 87.383, juh 52.312. Közúti hálózatának hossza (1933) 1.067 km, abból kiépített 1.067 km, és pedig 237 km állami, törvényhatósági 829 km, községi 1 km. Vasútvonalainak hossza (1933) 486.6 km. Rádióvevő készülékeinek száma (1933) 5.530. Az 1932—33. tanévben a vm. területén működésben volt: 31 rendes kisdedóvó, 2 állandó menedékház, 402 elemi mindennapi, 325 általános, 18 gazdasági továbbképző, 1 önálló gazdasági népiskola, 13 iparostanonc- és 1 kereskedőtanonc-iskola, 10 polgári iskola, 1 tanítóképző, 2 tanítónőképző, 1 gimnázium, 3 reálgimnázium, 2 leányközépiskola, 2 felsőkereskedelmi iskola, 1 gazdasági szakiskola, 1 ipari szakiskola. *Térképét* l. *Hajdú vm.*-nél.

***Szabolcsi** *Bence*, zenei író, szül. 1899 aug. 2-án. 1928. a *Zenei Szemle*, 1930. (Tóth Aladárral) a *Zenei Lexikon* szerkesztője. Önálló művei: *Mozart* (1921); *A középkori magyar énekmondók* (1928); *Tinódi zenéje* (a dalok kritikai kiadásával, 1929); *A XVI. század magyar históriás zenéje* (1931); *A XVII. sz. magyar főúri zenéje* (1928); *A XVIII. sz. m. Kollégiumi zenéje* (1930); *A magyar zene története* (1934); *Népvándorláskori elemek a magyar népzenében* (1935).

Szabolcsi *Lajos*, író, az *Egyenlőség* című folyóirat szerkesztője, újabb művei: *Délibáb, magyar zsidó legendás könyv* (1927); *Szól a kakas már* (1929. versek); *Középkor* (dráma, Magyar Színház, 1930); *A könnyek dala* (az első magyar hangosfilm, 1930).

Több munkáját, főként verseit idegen nyelvekre is lefordították. *(XVII. köt.)*

Szabolcska *Mihály*, költő, megh. 1930 okt. 31. *(XVII. köt.)*

Szádeczky-Kardoss *Gyula*, geológus, volt egyet. tan., a romániai Földt. Int. főgeológusa, majd nyugalomba vonult. *(XVII. köt.)*

Szádeczky-Kardoss *Lajos*, történetíró, egyetemi tanár, újabb művei: *A székelyek története és alkotmánya* (1927); *Az oláhok Erdélybetörése és kiveretésük* (1935). *(XVII. és XX. k.)*

***Száhlender** *Béla*, altábornagy, szül. Budapest, 1874 jan. 12. A háború előtt a 11. lovashadosztály, a háború alatt a 20. honvédhadosztály és a XXIII. hadtest vezérkari főnöke és a 32. honvéd gyalogezred parancsnoka volt. 1923-tól 1928-ig a m. kir. csendőrség felügyelője.

***Szahlender** *Lajos*, egyet. m. tanár, a droguista továbbképző tanfolyam megszervezője, szül. Budapest, 1877. 1926. a budapesti egyetemen az Áruismeret c. tárgykör m. tanára, 1927. c. felsőkeresk. isk. főigazgató.

Szájbely *Kálmán*, vssútigazgató, megh. Budapest, 1932 jan. 9. *(XVII. köt.)*

***Szakáll** *Zsigmond*, főigazgató, szül. Nagykölked, 1887 jún. 27. 1911—27. középiskolai tanár Jászberényben és Szegeden, 1927. Budapesten c. főigazgató, 1930. végleges minőségben. 1924—27. az angol nyelv lektora, 1927. egyetemi magántanár Szegeden. Nevéhez fűződik a magyar kereskedelmi szakoktatás újjászervezése és fellendülése. Önállóan megjelent művei: *India öntözésének története* (1925); *A gazdasági földrajz didaktikája* (sajtó alatt).

***Szakolczay-Riegler** *Ernő*, tanár, orgonaművész, született Szakolca, 1890. A Zeneműv. Főiskolán 1927. orgona és orgonaismeret tanárává nevezték ki. 1923 óta a Szt. István Bazilika orgonása.

***Szakony** kk., Sopron vm., csepregi j. (1930) 1121 lak. *Alsószakony* kk. és *Felsőszakony* kk. egyesüléséből keletkezett 1928.

***Szakszervezeti Internácionálé**, székhelyét 1929. Amszterdamból Berlinbe helyezték át, majd a német politikai élet változásainak hatása alatt 1932. Párizsba. Legutóbbi jelentése szerint (1934) az egyes országok tagszervezetei összesen 18,223.382 tagot számláltak. A külön szakmai nemzetközi szakszervezeti szövetségek száma 29 volt és ezek 13,719.165 munkást és alkalmazottat egyesítettek.

Szalai *Emil*, jogi író, ügyvéd, újabb műve: *Előadóművész, grammofonlemez, rádió* (1935). *(XVII. köt.)*

Szalay *Mihály*, hírlapíró, a Magyar Irodalmi R. T. és a Globus Nyomdai R. T. volt igazgatója, tevékeny részt vesz a városi és az országos politikai életben. Több színdarabot fordított a Nemzeti és Vígszínház részére. *(XVII. köt.)*

Szalay-Ujfalussy *László*, meteorológus, megh. 1933 szept. 24. *(XVII. köt.)*

***Szalkai László kódexe** az esztergomi Főegyházi Könyvtárban. Szalkai esztergomi érsek (l. *XIX. köt., Zalka* alatt), az 1489—90. években, mint a sárospataki Ágoston-rendi iskola tanulója tanulmányai anyagát terjedelmes kötetben írta össze. Ez a legrégibb ismert hazai iskolakönyv csillagászati, fizikai, zeneelméleti, poetikai és retorikai jegyzeteket tartalmaz. Legértékesebb a zenei rész, amelyet Bartha Dénes dolgozott fel s adott ki 1934. *Szalkai érsek zenei jegyzetei* címen.

Szalóky-Navratil *Dezső*, orvostanár, országgyűlési képviselő, a Magyar Ornitológusok Országos Szövetségének elnöke, főszerkesztője a *Kócsag* c. folyóiratnak. *(XIV. köt., Navratil* néven.)

Szaloniki (helyes átírással: *Thesszaloniki)*, görögországi kikötőváros, (1928) 236.524 lak., abból 117.041 menekült. Az 1923 óta felállított jugoszláviai szabadkikötőnek a szárazföldön 6·1 ha, a vizen 3·4 ha kiterjedése van, a görög kikötő (1925 óta) 15·8 ha víz és 20·5 ha-nyi szárazföldi területtel rendelkezik. A kikötő forgalma (1929) 3·07 millió t.

Szamarkand, Üzbekisztán turkesztáni szovjet állam területén levő város, (1931) 135.731 lak., elővárosaival együtt 198.863 lak. 1930-ig Üzbekisztán fővárosa volt, azóta ezt a szerepet Taskendnek adta át. Rádióadóállomás.

***Szamojlovics**, *Rudolf*, orosz sarkutazó, szül. Azov, 1881 szept. 13. Jelenleg Leningrádban él. Forradalmi tevékenysége miatt száműzték és többször beutazta a Spitzbergákat és Novaja Zemlját. 1928. a *Krasszin* jégtörőn expedíciót vezetett a Nobile léghajós expedíció életbenmaradt tagjainak megmentésére, 1929. beutazta az északi sark környékét, 1931. a *Graf Zeppelin* sarkexpedíciójának tudományos vezetője volt. Megalapítója a leningrádi sarkkutató intézetnek. Orosz nyelven megjelent művei: *S. O. S. a sarkvidéken* (1929); *Az 1928. évi Krasszin-expedíció eredményei* (1931).

Szamosi Soós *Vilmos*, szobrász és érmész, 1920. megnyerte a Herbert Viktor-díjat. Több műve a Szépműv. Múzeumban, Kacsák c. bronza a főváros tulajdonában. *(XVII. köt.)*

Számvald *Gyula*, l. *Stahel, XXI. köt.*

Szandtner *Pál*, jogi író, 1929 óta a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen a politika c. tárgykör tanára. Újabb műve: *Érettségizőink pályaválasztásának kultúr- és szociálpolitikai tanulságai* (1933). *(XVII. k.)*

Szántó *György*, író, újabb művei: *A kék lovas* (novellák, 1925); regények: *Bábel tornya* (1926); *Földgömb* (1926); *Bölcső* (1926); *Az ötcímű ember* (1927); *Mata Hari* (1927); *Sport* (1927); *Stradivari* (1933); *Aranyágacska* (1935). *(XX. köt.)*

Szántó *Menyhért*, szociológus és közgazdász, udvari tanácsos, 1927-ig a Népegészségügyi Múzeum igazgatója. Újabb művei: *Az állambiztosítás rövid ismertetése, tekintettel az újabb viszonyokra* (1927). *(XVII. köt.)*

Szántó *Tivadar*, zongoraművész, zeneszerző, meghalt Budapest, 1934 jan. 7. *(XVII. köt.)*

***Szaporosje** (régebben *Alexandrovszk*), ukrajnai város, (1926) 55.744 lak. 1928 óta Sz. közelében az új dnyeprosztroji iparművekkel kapcsolatban Novo-Sz. új telep felépítése van folyamatban.

Szaratov, orosz város, (1931) 277.455 lak.

***Száraz jég**, nem más, mint szilárd halmazállapotú szénsavgáz. A szénsavat kompreszszorban 58 atm. nyomásra összesűrítve folyósítják s azután gyorsan elpárologtatják, mire az szilárd, hónemű tömeggé fagy, amelyet kockaalakú tömbökbe sajtolnak s így hoznak forgalomba. Hőfoka: —78·5° C és 1 kg-jának hűtőhatása kétszer akkora, mint a természetes jégé. Rendes hőfokon ismét légnemű szénsavvá alakul. Élelmiszeriparban jégszekrénybe téve a jeget pótolja.

***Szasszanida műveltség**, nem más, mint a régi perzsa műveltség továbbfejlődése erős mezopotámiai, kivált hellénisztikus befolyás alatt. A vándorló magyarok alaposan érintkeztek vele és kétségtelenül sokat vettek át belőle. A Sz. művészet emlékei építészetiek, szobrászatiak és iparművészetiek. I. Építészeti emlékek: I. Ardasir és I. Szapur király palotája, utóbbi Ktezifonban az ú. n. Tak-i-Kesra. Nagyméretű téglaépületek, hatalmas kupolák alkalmazásával; kedvelik a félboltozatos fedésű fülkéket és az oszlopokat, milyeneket úgy az épület belsejében, mint azok külsején szívesen alkalmaznak. Gyakori a gipsz stukko díszítmény. — II. Szobrászati emlékek: Naks-i-Rusztem sziklába vésett domborművei Perzepolisz közelében, továbbá Naks-i-Redzseb, Tak-i-Busztán stb. domború művei. A leggyakoribb jelenetek egyike az, hogy Ormuzd a királyra ruházza a hatalmat. Szeretik ábrázolni I. Szapur király győzelmét Valerianus római császár felett. Egyébként udvari csoportok, kivált lovasharcok és vadászati jelenetek a kedveltek. — III. Az iparművészet ötvösségi ágából nemes vagy nemtelen (réz, bronz) fémből készült, kivert művű diszítéssel borított edények: tálak, csészék ismeretesek. A díszítmények: magános vagy csoportos emberek vagy állatok, vadász- és harci részletek. Az agyagművesség rendesen világoskék mázzal bevont emlékei hellénisztikus-párthus elemekkel átmenetet alkotnak az iszlám művészethez. Selyemszöveteiket a szobrászat emlékeiről ismert és a mi népi művészetünkben (szűr, bunda stb. kivarrásokban) előforduló elemekhez igen közelálló, gyakran azonos mintákkal szövik át.

Szász *Endre*, hírlapíró, szül. Kolozsvár, 1886 dec. 8. Fia dr. Szász Bélának, aki a filozófia tanára volt a kolozsvári egyetemen. A kolozsvári *Ujság*, majd az *Ellenzék*, tíz éve pedig a *Keleti Ujság* szerkesztője.

Szász *Menyhért*, költő, 1934. *A Sajtó* c. sajtótudományi folyóirat, valamint a *Magyar Országos Tudósító* szerkesztője. Új műve: *Húsból és vérből* (versek, 1933). *(XX. köt.)*

Szász *Ottó*, matematikus, 1933 óta az Egyesült Államokban a Massachusetts Institute of Technology (Cambridge, Mass.), Department of Mathematics tanára. *(XX. k.)*

Szász *Zsombor*, jogi író, 1919—22. a békeelőkészítő bizottságban és a menekültügyi hivatalban teljesített szolgálatot. 1922—25. diplomáciai megbízatással Londonban tartózkodott. Újabb művei: *The Minorities in Roumanian Transsylvania* (1927); *Erdély Romániában* (1927); *Zum Problem des Minderheitenschutzes* (1929). *(XVII. köt.)*

Szaszonov, *Szergej Dimitrievics*, orosz államférfi, szül. Rjazán kormányzóság, 1860 júl. 29, megh. Nizza, 1927 dec. 24. A külügyi hivatal első titkára volt, 1890. Londonban, 1894—1904-ig a Vatikánnál. 1910—1916-ig külügyminiszter s e minőségében a háború kitörésében végzetes szerepet játszott. A polgárháború alatt Denikint képviselte Párizsban. Műve: *Hat nehéz esztendő.*

Szászy *Béla (Szászi)*, v. igazságügyminiszter, a Tud. Akad. l. tagja, megh. 1931 jún. 17. Utolsó munkája: *Egyházjogi kérdések a gyermekek vallásos nevelése köréből* (1931). *(XVII. köt.)*

Szászy *István (Szászi)*, jogi író, 1927. törvényszéki bíró. 1930. a magyar kormányt képviselte a newyorki nemzetközi jogi kongresszuson. 1931. a budapesti egyetemen a nemzetközi magánjog m. tanára. 1934. a hágai nemzetközi jogi akadémia meghívott tanára. Újabb művei: *Az államok közötti utódlás elmélete* (1928); *A szerződő felek jogszabályválasztó joga a nemzetközi kötelmi jogban* (1930); *A területenkívüliség a magyar jogban* (1930); *Az országgyűlés szerepe a nemzetközi szerződések kötésénél a magyar közjog szerint* (1932); *A minősítő jogszabályok összeütközései a nemzetközi magánjogban* (1932); *Kiadatási jog* (1933); *Les conflits de lois dans le temps* (1934). *(XX. köt.)*

Szatmár *vm.*, Ugocsa és Bereg vm. megmaradt részeivel közigazgatásilag egyesített vm. Adatai Sz., Ugocsa és Bereg adataival vannak összefoglalva. *Térképét* l. *Hajdú vm.*-nél.

***Szatmári** *Tibor*, zongoraművész, szül. 1894. 1924. a Nemzeti Zenede tanára, újabban a Fodor-zeneiskola szakfelügyelője.

Szatmár, Ugocsa és Bereg *vm.*, közigazgatásilag egyesített vm. Területe 2116 km², (1930) 149.642 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 18.721 lak. (14·3%). Népsűrűsége 70·7. Lakosságából 149.423 (99·9%) magyar, 122 (0·1%) német. Magyarul tud az összlak. 100%-a. Vallás szerint (1930) 18.693 (12·5%) róm. kat., 21.762 (14·5%) gör. kat., 99.064 (66·2%) ref., 561 (0·4%) ág. ev., 36 gör. kel., 9281 (6·2%) izr. és 245 (0·2%) egyéb és ismeretlen vallású. Ír és olvas a vm. 6 éven felüli lakosságának 82·3%-a. A vm. lakosságának (1930) 75·6%-a őstermelő, 11·8%-a iparos, 3·5%-a kereskedő és a hitel körébe tartozó, 1·5%-a közlekedési alkalmazott, 3·1%-a a közszolgálat és a szabadfoglalkozású pályákon él, 0·5%-a véderő, 0·6%-a napszámos, 1·4%-a tőkés és nyugdíjas, 1·3%-a házi cseléd és 0·7%-a egyéb és ismeretlen foglalkozású. A vm. te-

rületéből (1933) 154.403 ha szántóföld, 2286 ha kert, 15.052 ha rét, 1070 ha szőlő, 16.859 ha legelő, 9154 ha erdő, 118 ha nádas, 12.719 ha terméketlen terület volt. Fontosabb mezőgazdasági terményei (1933., 1000 q-ban): búza 526·8, rozs 239·5, árpa 99·6, zab 129·7, szemes tengeri 205·6, burgonya 852·6, cukorrépa 45·6, must 6290 hl. Állatállománya (1933., 1000 drb.-ban): szarvasmarha 54·8, ló 17·9, juh 24·3 és sertés 45·1. Közúti hálózatának hossza (1933) összesen 689 km, abból kiépített 503 km éspedig: 60 km állami, 233 km törvényhatósági, 199 km községi és 11 km vasúti hozzájáró. Vasútvonalainak hossza (1933) 142 km. Rádióvevőkészülékeinek száma 1266. Az 1932—33. tanévben a vm. területén működésben volt 12 rendes kisdedóvó, 3 állandó, 17 nyári menedékház, 169 elemi mindennapi, 109 általános továbbképző, 32 gazdasági továbbképző népiskola, 4 iparostanonc iskola, 3 polgári iskola és 1 gazdasági szakiskola. Közigazgatás tekintetében a vm. 4 járásra van felosztva (csengeri, fehérgyarmati, mátészalkai és vásárosnaményi j.) és a vm. területén 14 nagyközség és 100 kisközség van. Székhelye *Mátészalka* nagyközség. *Térképét* l. *Hajdú vm.*-nél.

Szathmáry *István*, költő, újabb munkái: *Az álmok palotája* (versek, 1925); *A szép lovagja* (versek, 1928); *Válogatott és új költemények* (1933). *(XVII. köt.)*

***Száva-Kováts** *József*, a Pázmány Péter Tudományegyetemen a klimatológia m. tanára, szül. Füzesabony, 1898 nov. 30. Főbb művei: *Witterungsperioden im Winter, A monzuncirkuláció lefolyása, Luftdruckperioden in Zeit und Raum, A klíma nedvességének problémája.*

Szavatossági biztosítás. Újabban, különösen a légi vállalatok szoktak az utasok és áruk érdekében Sz.-t kötni. Az 1930: XVI. tc. 39. §-a kötelezi a közhasználatú gépjárművállalat s ilyen bérkocsivállalat engedélyesét vagy biztosíték letételére, vagy a baleseti kártérítés fedezetéül Sz. kötésére. (L. *Biztosítás, III. köt.)*

Szávay *Zoltán*, költő, megh. 1930 júl. Utolsó művei: *Hullanak a falevelek* (nóták, 1929); *Az ismeretlen út* (1929). *(XVII. köt.)*

Széchenyi *Dénes gróf*, diplomata, megh. 1934. *(XVII. köt.)*

Széchényi *László gróf*, az Orsz. Gyermekvédő Liga elnöke, 1933 óta a londoni követség vezetője. *(XVII. köt.)*

Széchényi *Viktor gróf*, 1924 óta ismét Fejér vm. főispánja. 1931. a Magyar Orsz. Tűzoltószövetség elnöke volt. *(XVII. köt.)*

Szederkényi *Anna (Párniczkyné)*, író és hírlapíró, hét éven át a Kis Ujság c. napilap felelős szerkesztője volt, azután a Friss Ujság főmunkatársa. Szociális és karitatív munkássága főként az anyák és az otthon védelmére irányul. 1928. megjelent műveinek gyüjteményes kiadása. Ujabb művei: *A legtisztább víz* (1926); *Az asszony meg a fészek* (1927); *Lerombolt fészek* (1928); *Felszabadultak* (1933). *(XVII. és XX. köt.)*

Szeged, törvhj. város, (1930) 135.071 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 11.506 lak. (9·3%). Népsűrűsége 165·5. Lakosságából 133.054 (98·6%) magyar, 1420 (1%) német, 112 (0·1%) szlovák, 106 (0·1%) román, 50 horvát, 120 (0·1%) szerb, 20 bunyevác stb. és 189 (0·1%) egyéb és ismeretlen nemzetiségű. Magyarul tud az összlakosság 99·9%-a. Vallás szerint 119.002 (88·1%) róm. kat., 568 (0·4%) gör. kat., 7206 (5·4%) ref., 1888 (1·4%) ág. ev., 617 (0·4%) gör. kel., 5560 (4·1%) izr. és 330 (0·2%) egyéb és ismeretlen vallású. Ír és olvas a 6 éven felüli lakosságnak 93%-a. Foglalkozás szerint a lakosságnak (1930) 36·4%-a őstermelő, 23·4 %-a iparos, 6·5%-a kereskedő és a hitel körébe tartozó, 4·8%-a közlekedési alkalmazott, 8·1%-a a közszolgálat és a szabadfoglalkozású pályákon él, 2·6%-a véderő, 3·5%-a napszámos, 8·3%-a tőkés és nyugdíjas, 2·2%-a házi cseléd és 4·2%-a egyéb és ismeretlen foglalkozású. Magasabbfokú tanintézetei: 3 áll. polg. fiú-, 3 áll. polg. és 1 róm. kat. polg. leányiskola, róm. kat. tanító- és róm. kat. tanítónőképző-intézet, községi gimnázium, áll. reálgimnázium, áll. reálisk., áll. leánylíceum, áll. felsőkeresk. fiú- és községi felsőkeresk. leányiskola, tudományegyetem, róm. kat. hittudományi főiskola, áll. polgári iskola, tanárképző főiskola, áll. felső ipariskola, áll. faipari szakiskola, róm. kat. női ipariskola, áll. erdőőri és vadőri szakiskola, áll. bábaképzőintézet. Üzemei: 6 épület- és műlakatosárugyár, vas- és fémárugyár, 2 gépjavító-, 2 vasúti javítóműhely, 2 áramfejlesztő telep, mészégető, cementárugyár, cement-, gipsz- és terrakotta-, 2 tégla- és cserép-, hajlított fabútorárugyár, kőmegmunkáló-telep, 4 fűrésztelep, láda-, 5 bútor-, kaptafa-, kocsi- és lószerszám-, bőr-, 2 kefe-, 4 kenderfonó-, jutafonó- és szövő-, szőnyegszövő-, 4 kötszövöttáru-, felsőruhakészítő-, 3 cipő-, doboz-, 2 kenyér-, tarhonya- és tésztaáru-, szalámi-, jég-, dohány-, gáz-, gyufa-, szappan-, spódium- és enyvgyár, 2 gőzmalom, 2 mótoros malom, 9 paprikamalom, tejfeldolgozó telep, vízmű, 4 nyomda.

Szegedi *(Schenk) István*, költő, a Magyarság c. napilap belső munkatársa. Ujabb munkái: *A halhatatlan hitves* (1925); *Kleopátra* (regény, 1930); *Bátor kislány a Hanzély-utcában* (regény, 1931). *(XVII. köt.)*

***Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma.** Fiatal szegedi írók, művészek és tudósok egyesülete. Alakult 1931. Tagjai már azelőtt falukutatást és tanyai settlement munkát végeztek. Ezzel a munkával kapcsolatban 1929 óta évről-évre kiadják a Szegedi Kiskalendáriumot, magukgyüjtötte népdalokkal és *Buday* György rajzaival. Ismeretterjesztő és vitaelőadásokat tartanak, művészeti kiállításokat rendeznek és könyveket adnak ki. Kiadványaik közül érdekesebbek: *Buday* György, Boldogasszony búcsúja (1931);

Tolnai Gábor, A szabadvers és a lírai formák válsága (1931); *Tolnai* Gábor, Erdély magyar irodalmi élete (1933); *Ortutay* Gyula, Tömörkény István (1934); *Baróti* Dezső, Dugonics András és a barokk regény (1934); *Radnóti* Miklós, Kaffka Margit (1934); *Buday* György, Book of Ballads (50 eredeti fametszet, 1934); *Reitzer* Béla, A proletárnevelés kérdéséhez (1935). (Ortutay Gy., *A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma*, Magyar Szemle, 1934). 1934-ben megindították *A Színpad* c. folyóiratot.

Szegedy *László*, író, Amerikában él, mint a clevelandi *Szabadság* szerkesztője. Újabb művei: *A komáromi rab*, *Mélységek*, *Magasságok*. *(XX. köt.)*

Szegénygondozás. Minthogy nálunk az országos szegényügyi törvény, több tervezet ellenére, nem jött létre, a minisztérium 6000/1931. M. E. sz. rendeletével részben összekapcsolta a nyilvános betegápolás, az áll. gyermekvédelem költségeinek fedezése kérdésével. A rendelet újítása — szemben az 1886. évi közs. törvénnyel — hogy a szegénysegélyezést nem teszi függővé a közs. „illetőség" megállapítása huzavonájától, hanem — külföldi modernebb mintára — a „tartózkodási hely"-hez kapcsolja, amely költségei megtérítését viszont a segélyezett lakóhelyétől, hol legutóbb 3 évig, vagy aránylag leghosszabban lakott, követelheti. *Budapest* nagy szegényterhei és az elharapódzott koldulás miatt 1934. rátért a munkakészség igazolása ellenében nyujtott természetbeni segélyezés rendszerére, amelynek keretében közhasznú inségmunkákat végeztet, s csak a munkaképtelen (beteg, elaggott) egyének és gyermekeik ellátásáról gondoskodik a régi módon. Közp. szegénynyilvántartó-kartotékot és inségmunkás-elosztó hivatalt épített ki, hogy a demoralizációt és visszaéléseket enyhítse. Tevékenységét lehetőleg összeköti a társadalom (egyházak, egyesületek stb.) karitatív működésével, bár ez egy ilyen nagy városban nem sikerülhet oly teljes mértékben, mint a kisebb városokban, pl. az ú. n. *egri norma*. (L. *Szegényügy*, *XVII. köt.*)

Szegő *Ernő*, közgazdasági író, újabb művei: *Az adómérséklési politika helyes irányelveiről*, *A tervszerű takarékossági politikáról*, *A fényűzési adókódexről*, *A forgalmiadó reformjáról*, *Az adóhátralékok kedvezményes törlesztéséről*. *(XX. köt.)*

Szejfullina, *Lidia Nikolajevna*, orosz írónő, szül. 1889 márc. 22. Óriási sikere volt a *Törvényszegők* és *Virinea* c. regényeinek. Az utóbbit *Pravuchin* átdolgozta színpad számára. Különösen a falusi élet reális ábrázolásában kitűnő. *(XX. köt.)*

Székács *Elemér*, gazd. főtanácsos, az általa nemesített búzák nagy szerepet játszottak az ország búzatermelésének tervszerű irányításában, mert ma már csak négyféle vetőbúzát használnak a kétféle bánkúti (1201-es és 1202-es) mellett a Sz. 1055-öt és a Sz. 1242-t. Sz. tagja az Orsz. Gazdasági Szakoktatási Tanácsnak, a Mezőgazdasági Kísérletügyi Tanácsnak. *(XVII. köt.)*

Székely *Artur*, közgazdasági író, 1927. megindította a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Külkereskedelmi Közleményei c. folyóiratot, amelynek szerkesztője és amely 1932. beolvadt az akkor megindított *Kamarai Közlönybe*. Újabb művei: *Emlékirat a kereskedelmi mérleg passzivitásáról* (Bertalan Istvánnal és Gyömrei Sándorral 1928); *A Németországgal kötendő kereskedelmi szerződés* (1928); *A középeurópai vámpolitikai közeledés kérdése a statisztika megvilágításában* (1931); *A magyar külkereskedelem irányainak változásai a forgalmi korlátozások éveiben* (1935). *(XX. köt.)*

Székely *György*, tanár, filozófiai író, megh. 1928. *(XVII. köt.)*

Székely *Jenő*, lapszerkesztő, megh. 1935 febr. 20. *(XX. köt.)*

***Székely** *Lászlóné*, l. *Madelon Lulofs*, *XXI. köt.*

Székely *Mihály*, operaénekes, a M. Kir. Opera tagja. Újabb szerepei: *Marcel* (Hugenották), *Basilio* (Sevillai borbély), *Őrgróf* (Tannhäuser), *II. Fülöp* (Don Carlos), *Karenin*, *Bouillon hg.* (Lecouvreur Adrienne), *Montini* (Giuditta). *(XX. köt.)*

***Székely** *Mózes* (álnév), író, Erdélyben él s műveiben az erdélyi magyarság életproblémáit tárgyalja. Első regénye: *Zátony*. Újabban *Csütörtök* címmel adott ki terjedelmes regényt. *A térkép* c. drámáját Budapesten a Belvárosi Színház adta elő.

Székelyhidy *Ferenc*, operaénekes, 25 éves operai jubileuma alkalmából (1934) a Zeneműv. Főiskola és az Operaház énektanára lett, a Kormányzó pedig a Corvin-koszorúval tüntette ki. *(XVII. köt.)*

***Szekeres** *Ferenc*, orgonaművész, szül. Budapest, 1896. Már 1917 óta vezet zeneiskolát. *Hardy Evans* néven operett- és tánczene szerzeményeket adott ki.

Szekeres *Kálmán (Nagyszandai)*, nyug. középiskolai igazgatót a Pázmány Péter Tudományegyetem arany doktori diplomával tüntette ki. Újabban számos ismeretterjesztő előadást tartott (a rádióban is). *(XVII. köt.)*

Székesfehérvár, törvhj. város, (1930) 40.714 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 1605 lak. (4·1%). Népsűrűsége 339·5. Lakosságából 40.133 (98·7%) magyar, 468 (1·2%) német, 35 szlovák, 5 román, 16 horvát, 6 szerb; 51 egyéb, ismeretlen nemzetiségű. Magyarul tud az összlakosság 99·9%-a. Vallás szerint 32.997 (81·0%) róm. kat., 125 (0·3%) gör. kel., 4184 (10·3%) ref., 817 (2%) ág. ev., 108 (0·3%) gör. kel., 2450 (6%) izr. és 33 (0·1%) egyéb és ismeretlen vallású. Foglalkozás szerint (1930): a lakosságnak 17·8%-a őstermelő, 32·6%-a iparos, 8·1%-a kereskedő és a hitel körébe tartozó, 8·9%-a közlekedési alkalmazott, 9·8%-a a közszolgálat és a szabadfoglalkozások körében él, 4·3%-a a véderő, 1·2%-a napszámos, 9·7%-a tőkés és nyugdíjas, 3%-a háziszeléd és 4·6%-a egyéb és ismeretlen foglalkozású. Magasabb fokú tanintézetei: áll. polg. fiú- és róm. kat.

polg. leányiskola, róm. kat. tanítónőképző, róm. kat. reálgimnázium, áll. reáliskola, közs. leánylíceum, társulati felsőkeresk. fiúiskola, róm. kat. hittudományi főiskola, áll. téli gazdasági szakiskola, női ipariskola, társulati női keresk. szaktanfolyam. Üzemei: repülőgépjavító, kályhagyár, gépjavító-, vasúti javítóműhely, kőbánya, 5 téglagyár, kocsi- és szerszámjavító, 2 bőr-, kékfestő-, kartonnyomó-, cipő-, cukorka- és csokoládé-, likőr-, rum-, ecet- és szesz-, jég-, világítógázgyár, 3 gőzmalom, vízmű, acetiléngázfejlesztő telep.

Szekfű *Gyula*, egyetemi r. tanár, történetíró, újabb művei: *Bethlen Gábor* (1929); A Hóman-Szekfű-féle *Magyar Történet*-et Hunyadi Mátyástól kezdődőleg ő írta. (IV—VII. köt., *Három nemzedék és ami utána következik* (1934). A *Magyar Szemle* c. folyóirat szerkesztője. Történelmi értekezései a Századunk, Katolikus Szemle, Magyar Kultúra és Magyar Szemle c. folyóiratokban jelennek meg. *(XVII.* és *XX. köt.)*

Széki *Tibor*, gyógyszerész és kémikus, 1921—34. a szegedi egyetemen az általános kémiának volt ny. r. tanára. 1934. a budapesti egyetemen az analitikai és gyógyszerészkémiai tanszék tanára. A Magyar Tudományos Akadémia l. tagja. *(XVII. köt.)*

Szekszárd, megyei város, (1930) 14.279 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 254 lak. (1·8%). Magasabb fokú tanintézetei: közs. polg. fiú- és leányiskola, áll. reálgimnázium, áll. felsőkereskedelmi fiúiskola, áll. mezőgazdasági szakiskola, áll. bábaképző intézet. Üzemei: téglagyár, áramelosztó, 2 mótoros malom, jéggyár.

Szekula *Jenő*, író, újabb regényei: *A négykezűek* (1925); *Éden a pokol fölött* (1926); *Római nő és a rabszolga* (1926); *Kóbor rémek* (1927); *Négy asszony bolondja* (1927); *Tűzhenger* (1928); *Szerencsecsillag* (1928); *Az elszabadult lélek* (1929); *Az eszkimó lány* (1930); *A hajóroncs* (1931); *A palánkai vadludak* (1935). *(XVII. köt.)*

***Szelektivitás,** *(szűrőképesség, szétválasztóképesség)*, a rádió-vevőkészüléknek az a tulajdonsága, amelynél fogva valamely venni kívánt adóállomásra hangolva, minden egyéb adóállomást a vételből kizár. A Sz. mértékét általában úgy határozzák meg, hogy egy bizonyos mértékű elhangolás mellett a hangerő milyen mértékben csökken. Ezen meghatározás szerint a Sz. szempontjából az a készülék tökéletesebb, amelyiknél ez a hangerősségcsökkenés rohamosabb.

***Szelényi** *István*, zongoraművész, zeneszerző és szakíró, szül. Zólyom, 1904. 1926. a Fodor-zeneiskola tanára lett. Kamarazeneműveket írt; könyve: *Rendszeres modulációtan* (1927).

Szelényi *Ödön*, ev. teol. tanár, megh. 1931. Újabb munkái: *Az ev. keresztyénség világnézete* (1922); *Zola, mint vallásbölcsész* (1925). *(XVII.* és *XX. köt.)*

***Széll** *György*, zeneszerző, karmester, zongoraművész, szül. Budapest, 1907; Berlinben 1924. az áll. opera karmestere és 1927. a zenei főiskola tanára lett.

Személyi *Kálmán*, jogi író, egyetemi tanár, újabb művei: *A római jog* (1933); *Ügyvédi problémák az ókorban* (1934). *(XX. köt.)*

Szemere *Árpád Géza*, operaénekes, megh. 1933 aug. 2. *(XVII. köt.)*

Szemere *György*, író, megh. 1930 szept. 6. *(XVII. köt.)*

Szemere *Samu*, filozófiai író, 1927. az Orsz. Izr. Tanítóképző Intézet igazgatója. Újabb műve: *Dewey neveléstana* (1933). Lefordította *Windelband* Preludiumait (1925). *(XVII. köt.)*

***Szeméremsértő közlemény terjesztése.** Sz.-nek vétségét követi el és 6 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő, aki kereskedés, szétosztás vagy közszemlére tétel céljából szeméremsértő iratot, rajzot, metszetet, festményt, képet, falragaszt, jelképet, fényképet, mozgófényképfilmet vagy más ilyen tárgyat állít elő vagy tart készenlétben, vagy ilyen tárgyat az említett célból behoz, átvisz vagy kivisz, ilyen tárgyakkal — bár nem nyilvánosan — kereskedik vagy üzérkedik, vagy ily tárgyat bármily más módon forgalombahoz, közszemlére tesz vagy üzletszerűen kikölcsönöz, aki abból a célból, hogy az ily tárgy forgalmát előmozdítsa vagy könnyítse, arról tesz közzé hirdetést vagy bármily más közleményt, hogy az előbb felsorolt cselekmények valamelyikével ki foglalkozik, vagy hogy ilyen tárgyat mily módon vagy kitől lehet megszerezni. Visszaesés esetében a cselekmény bűntett és 2 évig terjedhető börtönnel büntetendő (1929 : VII. tc. 2. §).

Szemüvegek, a rendes színtelen és a fény ellen védő szürke, barnás és zöld üvegen kívül újabban bizonyos alig észrevehetően megfestett üveganyagokból is készülnek, ezeknek az üvegfajtáknak az a rendeltetése, hogy vagy az ibolyántúli, vagy a vörösöntúli (hő-) sugarakat tartsák távol a szemtől (pl. Ultrasin, Uro-punktal stb. üveg). Speciális célokat szolgáló fényvédő szemüvegek pedig az egészben festett üveganyagok mellett oly módon is készülnek, hogy a színtelen üveget füstszínű üvegréteggel olvasztják össze (Zeiss-Umbral) vagy vékony fémréteggel vonják be (Imre-reflector). *(XVII. köt.* és *Érintkező szemüveg, XXI. köt.)*

Szén. A világ Sz.-termelése a XIX. század folyamán állandóan fokozódott 1800 körül kb. 10 millió tonnára becsülhető, de már 1860-ban 136 millió tonna volt és rohamosan emelkedett tovább: 1900-ban 750 millió tonnára rúgott, 1913. pedig, a világháború előtti esztendőben 1336 millió tonnát tett ki (kő-Sz. és barna-Sz. együtt).

A világháború alatt még erőteljesebben igénybevették a Sz.-bányákat, de a háború befejezése meghozta a Sz.-termelés első világválságát. A világ Sz.-termelése 1919-ben 1170 tonnára apadt. Ez a válság különböző behatásokra (Ruhr-megszállás, angol bányász-sztrájk 1924.) 1925-ig tartott, amikor is a világtermés ismét 1390 millió

tonnára emelkedett. A következő évek gazdasági fellendülése során természetszerűleg a Sz.-termelés is erősen megnövekedett és 1928. már 1509 tonnára rúgott. Ettől kezdve a kibontakozó világválság éreztette a hatását:

Év	Millió tonna
1929	1507
1930	1364
1931	1202
1932	1070
1933	1115
1934	1223

A világ Sz.-termelésének megoszlása az egyes országok között érdekes eltolódásokat mutat. Még 1900-ban Anglia állt az első helyen 36%-al, az 1920-as években már az Amerikai Egyesült Államok került az élre, 30%-os részesedéssel és Anglia 20%-ra esett vissza. Németország 10—12%-os termeléssel a harmadik helyen van, csupán a világháború előtt közelítette meg a Sz.-termelés a világtermelés 20%-át. Az egyes államok részesedése 1934. a következő volt:

Ország	Kőszén	Barnaszén
	1000 tonnában	
Amerikai Egyesült Államok	31.365	—
Anglia	18.708	—
Németország	10.418	11.437
Oroszország	7.323	—
Franciaország	3.967	—
Japán	2.741	—
Lengyelország	2.465	—
Belgium	2.197	—
Brit-India	1.702	—
Hollandia	1.028	—
Csehszlovákia	898	1.272
Kanada	800	240

A barnaszéntermelésben Magyarország van a harmadik helyen 517.000 tonna termeléssel 1934., míg a kőszéntermelésünk mindössze 80.000 tonnára rúgott. *(XVII. köt.)*

***Szendrey** *Ákos*, nyelvész és etnográfus, szül. Kolozsvár, 1902 dec. 7. Előbb a Nemzeti Múzeum régészeti osztályán működött, majd a Néprajzi Múzeum őre lett. Főművei: *Az ősmagyar temetkezés* (1928); *A közigazgatás népi szervei* (1929).

Szendrey *Zsigmond*, nyelvész és folklorista, újabb művei: *Falucsúfolóink* (1927); *Magyar népszokások a fonóban* (1928); *Lakodalmi kurjantásaink típusai és motívumai* (1933); *A magyar népszokások osztályozása* (1933); *Népszokásaink lélektani alapjai* (1934). *(XX. köt.)*

Szendrői *(Szabó) Lajos*, a M. Kir. Operaház basszistája, megh. Budapest, 1919 ápr. 7. *(XVII. köt.)*

***Szendy** *Károly*, Budapest Székesfőváros polgármestere, szül. Budapest, 1885 szept. 7-én. 1905. lépett a főváros szolgálatába, 1918. tanácsjegyzővé, 1930. tanácsnokká választották. Mint tanácsnok egy ideig a közjogi ügyosztályt vezette, ahonnan később a tanügyi osztály élére került, ahol az elemi és polgári iskolai oktatásban keresztülvitte a modern pedagógiai korszerű reformokat. Felismerve a sport nevelő hatását, megépítette a Népligetben Budapest legnagyobb ifjúsági sporttelepét. Budapest törvényhatósága 1934. alpolgármesterré, majd ugyanez év dec. 14. polgármesterré választotta.

Szenes *Béla*, író és hírlapíró, megh. 1927 május. *(XVII. és XX. köt.)*

Szenkár *Jenő*, zeneszerző, Köln operai karnagya volt. Fivérei is zeneszerző karmesterek: *Mihály*, szül. 1904; 1919 óta külföldön él, 1934-ig a berlini Reinhardt-színházaknál; *Dezső*, szül. 1897; operettje: *A biarritzi Venus* (1930). *(XVII. köt.)*

***Szentadorján** kk., Zala vm., letenyei j. (1930) 474 lak. *Erdőhát* kk. és *Szentadorján* kk. egyesültek 1929. Sz. néven.

Szentendre, megyei város Pest vm.-ben, (1930) 7.210 lak. Ref. polg. fiú-, róm. kat. és ref. polg. leányiskola. Üzemei: cementáru-, gép-, kés- és szerszámáru-, szerszám-, tűzhelyárugyár, vasúti javítóműhely, áramelosztótelep, kőbánya.

Szentes, megyei város Csongrád vm.-ben, (1930) 32.861 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 474 lak. (1.5%). Áll. polg. leányiskola, áll. reálgimnázium. Üzemei: tégla-, 3 tégla- és cserép-, asztalosáru-, cipő-, kenyérgyár, 5 gőzmalom, áramfejlesztő és 3 fűrésztelep.

Szent Ferencrendiek. Assisi Szt. Ferenc alapította 1210. A nők számára Szt. Klára vezetése alatt létesítette a II. rendet *(klarisszák)*, a világban élők számára pedig a III. rendet *(terciáriusok)*. A harmadrendiek száma ma 4,000.000. A Sz. működési köre: lelkipásztorkodás, hitoktatás, népmissziók, lelkigyakorlatok tartása, pogány missziók (1933. év végén 3.610 ferences volt pogány missziókban), de a tudomány, az irodalom és a művészet terén is kitüntek. Számuk 1934 okt. 4. 24.034 volt 2002 rendházban. A mariánus provinciának Dunántúl 16 rendházában 268 szerzetes, a Kapisztrán provinciának 21 rendházában 342 szerzetes dolgozik. A Kapisztrán provincia 8 tagja apostolkodik Paokingban (Kína, Hunan) és 9 Észak- és Dél-Amerika magyarjai között. A Szentföld magyarországi biztosa képviseli hivatalosan a szentföldi custodiát és a szentföldi ügyeket. Hivatása: összeszedi a Szentsír és a szentföldi szentélyek számára adott alamizsnákat, azokat a szentföldi custoshoz juttatja és képviseli és védi mindenben a Szentföld ügyeit. A magyar Sz. két folyóiratot adnak ki: 1. *Ferences Közlöny*, amelyet P. Borsányi Balázs alapított. 1927 óta szerkesztője P. Majsai Mór. 2. *Isten Dalosai*, havilap a Szentföld és a pogánymissziók ismertetésére. (L. *Ferencrendiek, VII. köt.)*

Szent-Gály *Gyula*, zeneszerző, megh. 1919 szept. 24. *(XVII. köt.)*

Szentgotthárd, nagyk. Vas vm. szentgotthárdi j.-ában, (1930) 3258 lak. Áll. reálgimnázium. Selyemszövő-, kasza-, dohány-, gőztégla- és agyagárugyár, áramfejlesztő, fűrésztelep.

***Szentgotthárdi Iskolaszanatórium.** A Magyar Iskolaszanatórium Egyesület Szentgotthárdon, az Alpok lábánál, iskolaszana-

tóriumot tart fenn a tuberkulótikus tanulók számára. A szanatórium 130 tanuló befogadására képes; a nagy parkban fekvő modern épületeket a világháború után emelték. Felvétetnek elemi, polgári, közép- és középfokú iskolák mindkét nembeli tanulói, akiket külön-külön pavillonokban helyeznek el. A felvett tanulók tanulmányaikat a szanatóriumba beosztott tanárok és tanítók ellenőrzése mellett folytatják s év végén magánvizsgálatot tehetnek.

***Szent-Györgyi** *Albert*, orvos, szül. Budapest, 1893 szept. 15. 1918. Pozsony, 1919. Prága és Berlin, 1919—20. Hamburg, 1920—22. Leiden, 1922—25. Groningen, 1925—28. Cambridge, 1928. Amerika, 1929. újból Cambridge egyetemein tart előadásokat. 1930. a szegedi Ferenc József Tudományegyetem orvosi vegyészeti intézetének igazgatója. Kutatásai az élő állati és növényi szövet légzésének, illetve az oxidációk mechanizmusának felderítésére vonatkoznak, mely kutatások kapcsán felfedezte a C-vitamint.

Szentgyörgyi *István*, szobrászművész, 1926. Philadelphiában ezüstérmet, 1930. Barcelonában Grand Prix-t és ezüstérmet nyert. A Corvin-koszorú tulajdonosa. Újabb alkotásai: *Bigéző* (Szépművészeti Múzeum, Róma, Berlin, Oslo és Bruxelles); *Dél* (Szabadság-tér); *Igazság kútja* (Szabadság-tér); *Petőfi* (Kiskőrös); *Hősi emlék* (Mezőtúr és Halas) és három nagy dombormű (Szeged). Mellszobrok: *Horthy Miklós kormányzó*, *Horthy Miklósné*, *Herczeg Ferenc*, *Hubay Jenő*, *gróf Klebelsberg Kuno* stb. *(XVII. és XX. köt.)*

Szentgyörgyi *István*, színész, megh. Kolozsvár, 1931 okt. 20. *(XVII. köt.)*

***Szentgyörgyi** *László*, hegedűművész, szül. Budapest, 1910. Csodagyermek volt. 1927. filharmónikusainkkal a frankfurti nemzetközi zenei kiállításon mint szólista szerepelt. 1930. pedig Párizsban. A M. kir. Opera hangversenymestere.

Szentimrei *Jenő*, író, hírlapíró. 1928. az *Ellenzék* szerkesztője, majd 1932. felelősszerkesztője. Újabb művei: *Mennyből az angyal* (1927); *Siratóban* (1930) színdarabok, *Sz. J. verses magyar krónikája* (1927); *Ki kell mondani* (1930); *Halhatatlan mesék* (1931). *(XX. köt.)*

Szent István Akadémia. Apponyi Albert halála (1933) után elnök lett *Serédi* Jusztinián, Magyarország bíboros hercegprímása. Alelnökök voltak *Székely* István, utána *Concha Győző*, majd *Négyesy* László, utána *Hutyra* Emil; most *Hóman* Bálint kultuszminiszter. Osztályelnökök 1935. I.: *Pataky* Arnold, II.: *Dőry* Ferenc, III.: *Viszota* Gyula, IV.: *Suták* József. *(XVII. köt.)*

***Szent István koporsója**, három oldalán bizáncias ízlésű faragással díszített, márványszerű, fehér, finom mészkőből faragott sírláda. A székesfehérvári bazilika romjaiból, egy feljegyzés szerint 1803. ásták ki s 1814. *József nádor* rendeletére, *Farádi Vörös Mihály* székesfehérvári ügyvéd költségén szállították be a Magyar Nemzeti Múzeumba. Száz évnél tovább, előbb mint római, később mint kora-középkori ókeresztény emléket tartották itt eldugott helyen s elhanyagolva, míg 1929. *Varjú Elemér* megállapította, hogy benne egykor az első magyar király testemei nyugodtak. A legnagyobb valószínűség szerint Szt. István utódja, Péter készíttette, velencei szobrászszal a dogék koporsóinak mintájára.

Szent István Társulat. Elnök 1925 óta az elhúnyt gróf Majláth György után gróf *Zichy* Aladár. Alelnök: 1933 végén az első alelnök *Mihályfi* Ákos egyetemi tanár nyugalomba vonult, helyét elfoglalta *Túri* Béla, ennek helyét *Erdősi* Károly, a Társulat és Stephaneum-nyomda eddigi vezérigazgatója. Az ő helyébe lépett, mint helyettes vezérigazgató *Takáts* Ernő. A Sz. jelentősebb vállalkozásai 1925 óta: Prohászka összes művei 25 kötetben (1927—29, Schütz Antal szerkesztésében); a Szentírás új fordításának befejezése (Mihályfi Ákos elnöksége alatt, 1934 húsvét); a Szentek élete 4 kötetben (piarista tanárok írták, Schütz A. szerkesztette); a Katolikus Szemle újjászervezése (1934. Túri-Mihelics—Vid szerkesztésében); az Élet szépirodalmi hetilap átvétele (1934, Erdősi-Berényi szerkesztésében). 1924 óta a kiadásában megjelent legjobb művet évenként a gr. Zichy Nándor nagydíjjal jutalmazza. *(XVII. köt.)*

Szent István *Gyula*, festő, megh. Budapest, 1930 okt. 16. *(XX. köt.*-ben tévesen *Szentiványi.)*

Szentistványi *Gyula*, bányamérnök, megh. Sopron, 1928. *(XVII. köt.)*

***Szent-Iványi** *József*, csehszlovákiai nemzetgyűlési képviselő és a magyar nemzeti párt vezére, szül. Zsár, 1884 nov. 15. Budapesten jogot hallgatott, majd mezőgazdasági tanulmányokkal foglalkozott. A csehszlovákiai első parlamenti választások előtt (1920) megalapította a magyar kisgazda, földmíves és kisiparos pártot, 1925. ez a párt a magyar nemzeti párt nevet vette fel.

Szentkirályi *Ákos (Komjátszegi)*, gazdasági akadémiai igazgató, m. kir. tanácsos, megh. 1934. *(XVII. köt.)*

Szentmiklósfa, kk. és *Pápóc* kk. 1926. *Pápóc* néven egyesültek.

Szentmiklósi *(Kajuch) Márton*, jogtudós, megh. 1932 okt. 30. *(XVII köt.)*

***Szentpál** *Olga*, mozgásművészeti pedagógus és koreográfus, szül. Budapest, 1895 dec. 14. 1919. iskolát alapított, majd 1924. táncscsoportot. A Színművészeti Akadémia tanára. Műve: *Tánc, a mozgásművészet könyve* (1927). Főbb koreográfiái: *Oberon és Titánia* (1920); *Az elemek* (1925); *Az évszakok* (1928); *A holdleányok* (1929); *Az összeforrt lelkek* (1929); *Kinefonia* (1932).

Szentpétery *Imre*, történetíró, egyetemi tanár, 1929. a Magyar Tudományos Akadémia r. tagja, 1932. a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság elnöke. Újabb művei:

SZÉPÉSZETI SEBÉSZET

Arcmegfiatalítás, a ráncok eltüntetése

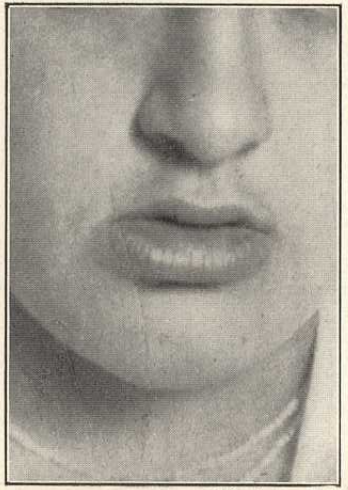

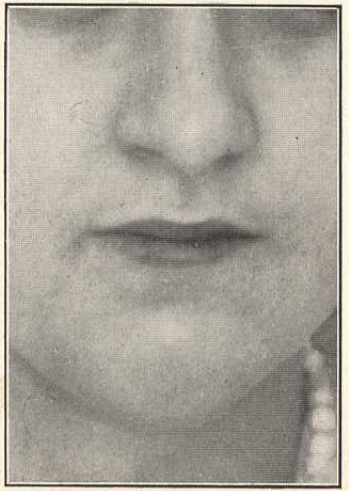
Elálló fülek lelapítása

Nagy orr megkisebbítése

Vastag ajak megvékonyítása

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke (1927—1930); *Magyar oklevéltan* (1930, a Marczibányi-díjjal kitüntetve.) *A Scriptores rerum Hungaricarum saec. XI.—XIII.* c. forráskiadvány szerkesztője. *(XVII. köt.)*

Szentpétery *Zsigmond (Királyhelmeci)*, petrográfus, szegedi egyetemi ny. r. tanár, újabban a Bükk hegység gabbroidális kőzeteinek magmatikus származását, petrokémiáját és erősen préselt paleozoi eruptívumait tanulmányozza. 1929. a Magyar Tudományos Akadémia l. tagja. Tanulmányai hazai és külföldi folyóiratokban jelennek meg. (*XVII.* és *XX. köt.*)

Szép *Ernő*, költő és író, újabb művei: *Emlék, A világ* (költemények); *Jó szó* (költemények); *Október* (elmélkedések, 1920); *Hetedikbe jártam* (diákregény, 1921); *Hortobágy* (1928); *Dali dali dal* (regény, 1934); *Azra* (1934. Nemzeti Színház); *Aranyóra* (1931. Belvárosi Színház). Mindkettő, de különösen az előbbi méltó elismerést aratott. Önálló kötetei mellett kisebb-nagyobb cikkei folyóiratokban s napilapokban látnak napvilágot. *(XVII.* és *XX. köt.)*

Szepesfalvy *János (vitéz)*, botanikus, 1923. igazgató-őr a Magyar Nemzeti Múzeum növénytárában. Hazánkra, a Balkánra stb. vonatkozó újabb biológiai, továbbá *Beiträge zur fossilen Flora des Alföld's* I., II. (1928, 1930) c. tanulmányai a Magyar Botanikai Lapokban jelentek meg. *(XVII. k. Szurák néven.)*

***Szépítő-sebészet** *(chirurgie esthétique)*, a sebészetnek az az ága, amely az élettanilag ép, de szépérzékünk, vagy a divat szempontjából kifogás alá eső testformák átalakításával foglalkozik. E meghatározás arra engedne következtetést, hogy a Sz. az orvostudományt hiúsági kérdések szolgálatába állította. Ez az elképzelés azonban hibás, mert ha előfordul is, hogy indító momentumként a hiúság szerepel, az esetek többségében szociális és lelki okok azok, amelyek a beteget a sebészhez vezetik.

A Sz. a XX. század elején kezd kialakulni, mert fejlődésére lehetőséget csak az érzéstelenítés és aszepszis mai módszereinek kidolgozása adott A Sz.-éhez közel hasonló feladatok megoldását azonban a sebészet részben már régen elvégezte: egyes szervek hiányosságának pótlása vagy torz voltának megszüntetése már szinte ősidők óta fontos működési területe a sebésznek. Így — mint azt *Suscrutának* közel háromezeréves gyüjteményes munkája, a szanszkrit nyelven írt *Ayurvéda* bizonyítja — a hindúk már időszámításunk előtti korban ismerték a hiányzó orr és fülek sebészi pótlását a K. u. első században élt római orvos, *Celsus* olyan nyúlajak-műtétet írt le, amelyet még ma is alkalmaznak. A középkor végén Sziciliából indul ki egy orrképző eljárás, amelyet a XVI. század végén az olasz *Tagliacozzi* ismertet. A XIX. század nagy sebészei különös előszeretettel foglalkoznak plasztikai kérdésekkel; ehhez impulzust egy *Carpue* nevű angol katonaorvos közlése szolgáltat, aki Indiában látott meglepően szép orrpótlásokat. E sebészek munkájának eredménye a plasztikai sebészet nagy épülete, amelyet a világháború tapasztalatai tetőztek be. A plasztikai sebészet épületének művészi díszítése a Sz., amelynek technikai alapjait az előbbi szolgáltatja, de különbözik attól — mint a definiciója mutatja — célkitűzésében.

Tisztán szépítő célból végzett műtétről, amelyet anatómiailag ép testrészen hajtottak végre, először *Dieffenbach*, a plasztika nagymestere, beszél a XIX. század elején. Ez azonban csak egy korát megelőző kísérlet, amelynek 1887-ig nem akad követője. Ekkor ír az amerikai *J. Roe*, majd 1892. *R. Weir* orrszépítő műtétekről, amelyek során azonban a rossz alakú orr csak egyik vagy másik hibáját javítják meg. Ezektől függetlenül 1898. *J. Joseph* számol be az orr minden hibáját megjavító műtétről, amelyet külső metszéssel hajt végre. 1904. ugyancsak *Joseph* eljárást dolgoz ki az orr összes hibáinak megjavítására, de most már látható helyen lévő metszés mellőzésével. *Joseph* e műtéttel vetette meg alapját a szépítősebészetnek, mert megmutatta az irányt, amerre a továbbfejlesztésben haladni kellett: megváltoztatni, megszépíteni a formát anélkül, hogy a korrekció egy másik szépséghiba, a látható heg árán történjék.

A test bármely részének deformáltsága vagy a normától eltérő nagysága okozhatja azt a diszharmóniát, ami a rút érzését kiváltja, ezért a szépítő-sebész működési területe kiterjed az egész testre. A leggyakrabban előforduló szépítő-műtétek: az arc megfiatalítása, szemhéjtasakok megszüntetése, nagy, görbe és ferde orrok megszépítése, vastag ajkak megvékonyítása, a koponyától elálló nagy fülek lelapítása és megkisebbítése, az arcjelleg hibáinak megjavítása, a nagy és lógó női mellek megkisebbítése, illetőleg felemelése, a hasfal zsírdús és lógó voltának megszüntetése stb.

E műtétek az egészséget egyáltalában nem befolyásolják károsan. A jó eredményeket azonban csak a sebészi készséggel párosult művészi ízlés biztosíthatja, mert a Sz. tulajdonképpen szobrászat az élő anyagon.

***Szerb** *Antal*, középisk. és felsőkereskedelmi iskolai tanár, a fiatal magyar irodalomtörténész nemzedék egyik legjelentékenyebb tagja, szül. Budapest, 1901 máj. 1. Főbb művei: *Udvari ember* (1926); *Magyar preromantika* (1929); *Vörösmarty-tanulmányok* (1930); *Magyar irodalomtörténet* (2 köt. 1934. az Erdélyi Helikon pályadíjával jutalmazva); *A Pendragon legenda* (regény, 1934).

***Szeredai-Gruber** *Károly*, egyetemi könyvtárőr, szül. Pozsony, 1886. Szerkesztője volt a Tavasz szépirodalmi lapnak és a Hiradó napilap szini kritikusa. Mint színpadi szerző nagy sikert aratott, verseskötete *(A kni-*

doszi lány) egy mély lélek gazdagságát vetíti ki.

***Szérumbetegség.** A gyógyítás céljából alkalmazott savók (diftéria, vörheny) a legtöbbször egy bizonyos, ú. n. „lappangási szak" után (8—12 nap, esetleg később v. korábban is) hőemelkedéssel, erősen viszkető, csalánkiütésszerű kiütéssel, helyüket gyorsan változtató helyi duzzanatokkal (szemhéj, ajak), izületi fájdalmakkal is járó, néha napokig is eltartó állapotot idéznek elő. Ennek oka a savók fajidegen fehérjetartalma. Különösen gyorsan és nagy mértékben jelentkezik ez a betegség esetleges szívgyengeség tüneteitől kísérve (anafilaxia) az olyanoknál, akik rövidebb-hosszabb idő előtt már állati savó-oltásban részesültek. Éppen ezért az állati, fajidegen fehérjét tartalmazó savó-oltás nem közömbös az emberi szervezetre. Az ilyen egyéneket az újraoltás esetében először kicsi adag savó-oltással mintegy előkészítik és csak egy kis idő (½—1 óra) elteltével adható a tulajdonképpeni nagyobb adag. *(XVII. köt.)*

Szesztay *László*, műegyetemi r. tanár, újabban Besztercebánya, Nyíregyháza, Temesvár, Újvidék és Zólyom városok felmérési munkálatait, szabályozási és városbővítési terveit készítette el. Újabb irodalmi műve: *A városmérés rendszere és szabályai. (XVII. köt.)*

***Szexuálhormonok.** Már Bouin és Ancel (1903), szintúgy Steinach (1910) kísérletei óta tudjuk, hogy a nemiszervek belső elválasztású mirigyek módjára hormonokat termelnek, viszont maguk is ilyenek hatása alatt állanak. Igy a külső nemiszervek, valamint az ú. n. másodlagos nemi jellegeknek kifejlődése az ivarmirigyekben (here, petefészek) termelt s a vérbe juttatott anyagoknak hatására történik.

Az újabb kutatás (Allen, Doisy, Laquer, Zondek, Butenanot, Evans stb.) a S. ismeretét hatalmas mértékben vitte előre. Főként azon hormonok váltak ismertté, melyek az időszakos ivari tevékenység szabályozói. Az agyfüggelék elülső lebenye termel olyan anyagokat, melyek a petefészekre hatnak s ott peteérést s a pete kiválása helyén az ú. n. sárgatest keletkezését okozzák. Ezek egyrészt a prolan A és B, melyek albumozék, másrészt egy fehérjetermészetű anyag, mely velük együtt hozza a hatást létre.

E hatások eredményeként viszont a petefészek tüszői is hormont termelnek (folliculin avagy menformon), melyek a méh nyálkahártyájának burjánzását okozzák. A folliculin több hozzáhasonló anyaggal és átalakulástermékkel együtt a vizeletbe is átmegy s főként terhes kancákéban található jelentékeny mennyiségben. Kristályos előállításuk is sikerült, s a folliculin szerkezeti képlete is ismeretes. Mindezek a sterinek közé tartoznak s a cholesterinhez hasonló vegyületek.

A sárgatestben prolan-hatásra keletkező hormon a méhnyálkahártya fellazulását okozza, mely alkalmassá teszi a megtermékenyített pete megtelepedésére. Ha azonban ez elmarad, úgy a sárgatest hormontermelése megszűnvén, a méhnyálkahártya szétesik és emberen, felsőbb majmokon a havivérzés alakjában ürül ki. Legújabban ezen hormon előállítása is sikerült és vegyi alkata is jórészt tisztázódott. A megtelepedő pete hormonhatása viszont ingerlően hat vissza az agyfüggelékre és nagyfokú prolantermelésre serkenti, ami a terhesség korai felismerésére ad módot (l. *Terhességi reakció, XXI. köt.*). A herében keletkező, a külső nemiszervekre s a másodlagos nemi jellegekre ható hormon ugyancsak sterin és a folliculintól csak kevéssé különbözik. A S. az ivarmirigyek működészavaraiban hatásos gyógyszerként használatosak.

Az ivarmirigyek hormonjaiként ható vegyületek a természetben nagyon elterjedtek. Számos növényből, sőt tőzegből, nyersolajból is előállíthatók. Másrészt a folliculin serkentően hat a növények nemi szerveinek, a virágoknak kifejlődésére (pl. jácint,gyöngyvirág).

Sziám, *(Szajam)*, hátsóindiai független királyság, (1929) 11,506.207 lakos, abból 10,493.304 sziámi, 445.274 kínai, 370.618 indiai és maláj, 60.668 kambodzsai, 27.505 san, 5321 annamita, 4880 birmai és 1920 európai és amerikai. Közigazgatásilag 1926 óta 14 kerületre van felosztva. Fontosabb mezőgazdasági terményei (1930, 1.000 q-ban): rizs 36.058, tengeri 107.9, gyapotmag 13.9, tisztított gyapot 199, dohány 474, szezam 15.4. Állatállománya: ló 293.299, szarvasmarha 4,583.717, bivaly 4,568.785, elefánt 9.452, sertés 864.247. Ónércтermelése (1930) 11,200.000 tonna. Vasútvonalainak hossza (1929) 2.833 km, távíró vonalainak hossza 14.185 km. Külkereskedelmi forgalmában (1933) a behozatal értéke 89.5 millió, a kivitel értéke 152.5 millió tikal. Fontosabb behozatali cikkei (1930) textiláruk, élelmiszerek, fémáruk, gépek, közlekedő-eszközök, jutazsák, benzin stb., fontosabb kiviteli cikkei: rizs, teakfa, ón és ónérc, lakk, nyersgumi, sertés stb.

Szibéria *(Szibiria)*, Szovjetoroszország keleti része, amelyet 1930. közigazgatásilag Ny. és K. *Sz.*-ra osztottak. 1. (Ny.-Sz., Zapadno Szibirszkij Kraj), 1930. Sz. DNy.-i részeiből alakított kerület, területe 1,243.586 km², (1926) 7,195.000 lak., abból 77% orosz, 11% ukrán, 3% fehérorosz, 1% mordvin, 1% német, 1% tatár. Ny.-Sz.-hoz tartoznak a termékeny feketeföld területek és az Altaj elővidékén az utóbbi időben gyorsan kifejlődött Kuznecki szénmedence. 2. *K.*-Sz. (Vosztosno Szibirszkij Kraj), Sz. északi és keleti részéből, a Jakut szabadállam és Távol Kelet részeiből alakított közigazgatási kerület, kiterjedése az 1931. hozzácsatolt Burját-Mongoliával együtt 5,044.462 km², (1926) 2,603.300 lak., abból 78% orosz, 9% burjátmongol, 4% fehérorosz, 3% ukrán. Az Angara vízerőinek kihasználása (Angarasztroj)

segítségével a második ötéves terv *K.* Sz.-t nagymértékben iparosítani akarja. *K.* Sz. 68 kerületre van felosztva, azonkívül a Vitim-Olekna (4 kerület), Tajmir és Evenki nemzeti területre, valamint az autonóm Burját-Mongoliára van felosztva. Fővárosa Irkutszk.

***Szigeti** *Gyula*, közgazdasági és pénzügyi statisztikus, szül. 1886. Munkássága során a magyar hivatalos statisztikának főleg a nemzetközi fizetési mérlegre, a biztosításügyre, a hitelintézeti és a közületek háztartásának statisztikájára vonatkozó adatgyüjtéseit helyezte modern alapokra. Jelentős érdemei vannak továbbá árstatisztikai és kereskedelemstatisztikai téren is. Munkái: *Magyarország fizetési mérlegének alakulása 1923-ban és 1924-ben*, *Magyarország nemzetközi fizetési mérlege és külföldi tartozásai az 1931. évben*, *Budapest hitelintézetei* (1932), *A magyar pénzintézeti tőke és jövedelem* (1932), *Magyarország városi üzemei és vállalatai* (1932), *Magyarország községeinek háztartási viszonyai* (1935).

Szigetvári *Iván*, irodalomtörténeti író, megh. Budapest, 1932 nov. 9. *(XVII. köt.)*

Szikla *Adolf*, zeneszerző, a M. kir. Opera karnagya, nyugdíjazták 1925 szept. 1. Azóta Újpesten zeneiskolaigazgató. *(XVII. k.)*

***Sziklay** *Ferenc*, nyug. főgimn. tanár, a szlovenszkói magyar pártok kultúrreferense, szül. Nagyida. Kassán él, a Kazinczy-Társaság örökös főtitkára. Regényei: *A Világ ura*, *A jöttment* stb. nagy sikereket arattak. Irt színműveket és fordított is cseh klasszikusokból. *(XX. köt.)*

Sziklay *János*, író, a Révai Nagy Lexikona v. szerkesztője, 1930. kormányfőtanácsosi címmel tüntették ki, újabb művei: *Balatonunk egészségügyi, gazdasági és turisztikai értéke* (1928 és 1929); *Mit csinált a régi Balatonegylet* (1934). Sajtó alatt: *Magyar végzet* (Drámai költemény.) *(XVII. és XX. köt.)*

Szikra, *gróf Teleki Sándorné Kölcsei Kende Juliska* újabb művei: *A nagy-nagy kerék*, *A tóparti remete*. *(XVII. köt.)*

Szilády *Zoltán*, zoológus és természettudományi író, ny. múzeumi igazgató, újabb művei: *Geschichte d. Zoologie in Ungarn* (1927); *Bulgária* (1930). Cikkei különféle szaklapokban jelennek meg. *(XVII. és XX. köt.)*

Szilágyi *Arthur Károly*, jogi író, megh. 1934. *(XVII. köt.)*

Szilágyi *Géza*, író és hirlapíró, 1928—34. a Vossische Zeitung és az Ullstein hírszolgálat budapesti szerkesztője. Újabb művei: *Szó és könny*, (versek, 1928); *Vajda János pokla* (életrajz, (1933). *(XVII. köt.)*

Szilágyi *Sándor (Szilágysomlyói)*, író. 1933. a Budapest Székesfőváros emlékérmét kapta. Az iskolánkívüli népművelés egyik úttörője. Újabb műve: *Lavotta János*. *(XX. kötet.)*

***Szilárd** *János*, író és hirlapíró, szül. Kemence, 1891 ápr. 29. Az Új Magyarság c. napilap belső munkatársa. Főbb művei: regények: *Ha a szerelem meghal*, *Első kalandom*, *Jópipák*, humoreszkek: *Pipaszó mellől*, *Családi örömök*, parasztdráma: *Megyen a nyáj*.

***Szilvay** *(Szilvaj) Szion*, rutén író és zeneszerző, gör. kat. lelkész, szül. Szuszkó, 1876, megh. Turja-Remete, 1932. A rutének legkedveltebb színdarabját, a *Máruszját* (1930) ő írta. A zenéjét is ő szerzette.

Szily *Kálmán*, műegyet. ny. r. tanár, 1919—20. és 1921—22. a műegyet. mérnök és építészi osztályának dékánja, 1927—28. és 1929—30. a műegyet. rektora volt. 1930. államtitkári címet kapott és egyidejűleg államtitkári hatáskörrel a vall. és közokt. min. szolgálatába lépett. 1933. a kultuszmin. adminisztratív államtitkára lett. 1934. a megszervezés előtt álló m. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem min. biztosa. 1935. a Corvin-koszorú tulajdonosa. *(XVII. és XX. köt.)*

Szimonidesz *Lajos*, vallástudományi író, 1922. az ág. hitv. evang. egyház törvényszéke az ellene emelt vádak alól felmentette és 1931. nyugállományba helyezte. Újabb művei: *A világ vallásai*, *I. Primitív és kultúrvallások*. *II. Zsidóság és kereszténység* (1927), *Jézus és Mária ereklyéi* (1933). Az őskereszténység és a buddhizmus kapcsolatával foglalkozó tanulmányai a *Nieuw Theologisch Tijdschrift* c. folyóiratban jelentek meg. *(XX. köt.)*

***Szinay** *Béla (vitéz Szinai)*, tábornok, szül. Eger, 1880 jún. 9. 1910—1913. a Ludovika Akadémia tanára volt. A világháborút a szerb, orosz és olasz harctereken küzdötte végig, kétszeri sebesüléssel. A háború után a honvédelmi minisztériumban, majd újra a Ludovika Akadémián teljesített szolgálatot; 1926—1928. mint ezredes a budapesti 1. honvédgyalogezred parancsnoka, 1928—1931. pedig mint ezredes és tábornok a Ludovika Akadémia parancsnoka volt. A Vitézi Törzsszék törzskapitánya. 1931 óta a m. kir. csendőrség felügyelője. Megjelent művei: *Kézigránátharc* (1917), *Csapatpedagógia és csapatszolgálat* (1925), *Szent László, a gyalogság patrónusa* (1925).

Szi-ngan-fu, kínai város Sen-szi tartományban, (1930) 900.000 lak.

Szingapur, hátsóindiai angol kikötőváros, (1931) 350.355 lak. A háború után elsőrangú tengeri erődítménnyé építették ki, értéke annál is inkább növekedett, mert Anglia a washingtoni egyezmény szerint a hongkongi erődítéseket nem időszerűsítheti és nem nagyobbíthatja.

Színház. A mai Sz. átalakulás stádiumában van. Problémái egyrészt művészetiek és színházpolitikaiak, másrészt technikai és építészeti feladatok. Fejlődését megnehezítik a gazdasági viszonyok, a film konkurrenciája, továbbá különböző erőszakos befolyások, mint az üzleti verseny szempontjai, a sztárrendszer, politikai befolyások, különböző szempontú szelektálás stb. Ezért a mai Euró-

pában egyelőre döntő befolyású színházi irányzat nem is alakulhat ki. Szemben áll egyfelől az üzleti szempontú szórakoztató, másrészről a művészi célkitűzésű Sz. A művészi Sz. nehezen tudja betölteni hivatását, mert az elvonatkoztatott, l'art pour l'art irodalmiság és a politikai propaganda két véglete közt csak nehezen találja meg azt az utat, mely a mai korban gyökerező és a mai embert irányító életszemléletes művészethez vezetne. A régi hagyományok és az új stílustörekvések harca is lassan vezet a kibontakozás felé. A klasszikus színházak mellett a naturalista színjátszásnak is megvan a maga talaja, melyet azonban mindinkább befolyásolnak Reinhardt, G. Craig, Jessner, Karlheinz Martin, Pitoeff és mások stilizáló törekvései. Még újabb és gyökeresebb reformokat hoztak: Bragaglia, Pirandello, Jevreinov; továbbá Tairov „irodalomtól felszabadított színház"-a, Piscator géptechnikára alapozott politikai tömegszínháza, Wachtangov és a Habima felfokozott kifejezésre törekvő Sz.-a és a Sztaniszlavszki valóság-alakító híres együtteseiből kiinduló Meierhold-törekvések, amelyek a tömegek elemi kifejezőjátékát és a tökéletes színjátszótechnikát egyesítik (biomechanikai Sz.). Általában azt látjuk, hogy a színpadra betört a film tempója és montázsszerűsége, a modern géptechnika, a modern építészet konstruáló-elve és végül a koreográfia, jobban mondva az új testjáték és mozgáskifejezés. A naturalista ábrázolás helyett a kifejező, tömör megjelenítés, a szöveget interpretáló rendezés helyett az összesítő, dinamikus felépítésű játékvezetés, a prózai vagy deklamáló beszéd helyett a természetes hangskálán vezetett parlandó, a részletek kiépítése helyett a lényeget hangsúlyozó; tömör leegyszerűsítés kezd újabban utat törni. Mindez a törekvés oda irányul: visszaadni a Sz.-at ősi hivatásának. Ezzel kapcsolatos az ú. n. színházi studiók létesítése, hol a műhelymunka és a színészek testkultúrális képzése folyik. A sztár-rendszerrel szemben újra előtérbe jut a kórus-elv és az összehangolt együttes. Sokan visszatérni igyeknek a kamaraszínház intimebb elveihez, A kamaraszinház különlegesebb feladatokra alkalmas, kisebb, válogatott közönség előtt. Tehát elszigetelt irodalmi vagy kísérleti jellegű. Mások (Bragaglia, Tairov, Brecht) dinamikus, aktuális szellemű tömegszínházban látják a korszerű formát. Az 1934. évi római színházi világkongresszuson ezek a problémák nagyrészt felszínre kerültek, de megoldás nélkül. Ugyanitt került szóba a színház erkölcsi, nevelő feladatának kérdése, amit egyesek fokozottabb állami kezeléssel látnak elérhetőnek, olasz és orosz mintára. Mások népszínházakra és munkásszínházakra gondolnak. Ugyancsak felszínen van az új dramaturgia kérdése (A. Kerr, F. Emmel, Fr. v. Unruh, B. Brecht), amely az Sz. fejlődésétől szintén nem választható el. A mai darabok szerkezete átalakulást mutat, a régi egység mindjobban montázsszerűvé tagolódik, más a vonalvezetés, új műfajok keletkeztek. Igy a parlandó-opera, perc-opera, sanzon-opera, a drámai és világnézeti revü, a „Lehr-Stück", a kórus-dráma, mozgásdrámák s általában több revűszerű és szintétikus műfaj. Mindezek erősen befolyásolják a Sz. technikai és építészeti fejlődését is. A modern építészet az utóbbi időben számos nagy, tömegek befogadására alkalmas színházépületet alkotott, többnyire tárgyilagos, célszerű, konstruktív stílusban. Igy New Yorkban és több európai nagyvárosban, főleg Német- és Olaszországban. Jelenleg a legmodernebb technikai apparátusokkal felszerelt Sz. Európában, az 1929. megnyílt párizsi *Théâtre Pigalle* (Perret-fivérek). Az új törekvések számos új technikai módszert alkalmaztak az akusztikai és vizuális problémák megoldására, továbbá arra nézve, hogy a nézőtér feltagoltságát (földszint, páholyok, karzat) áthidalják. Végül, hogy a színpad és a nézőtér kapcsolatát szervesebbé tegyék (lépcsőzetes összekapcsolás, félkörös rendszer, elfordítható széksorok, amfiteátrális elv, Gropius, Strand stb.) és a régi *Guckkasten-Bühne*-rendszere helyett új megoldást találjanak. (L. még: *Színház, XVII. és Színpad. XXI. köt.)*

Szini *Gyula*, író és hírlapíró, megh. 1932 máj. 18. *(XVII. és XX. köt.)*

Szinkronizálás, a hangosfilm fotografálásban az az eljárás, amelynek eredményeképpen a külön gépekkel történő hangfelvételt és képfelvételt egyidejűvé teszik. Ezt a feladatot az ú. n. szinkrón-motor végzi el, amelynek működése által lehetővé válik az is, hogy a kép és hangrögzítő gépek egymástól nagy távolságra is tökéletes egyidejűséggel rögzítsék a játékot v. az eseményt. Ha a már kész hangok nélkül fotografált filmképhez utólag alkalmaznak zenét v. bármi más hangot, akkor ezt az eljárást utó-Sz.-nak nevezik. (L. még ; *Szinkronizáló, XVII. köt.)*

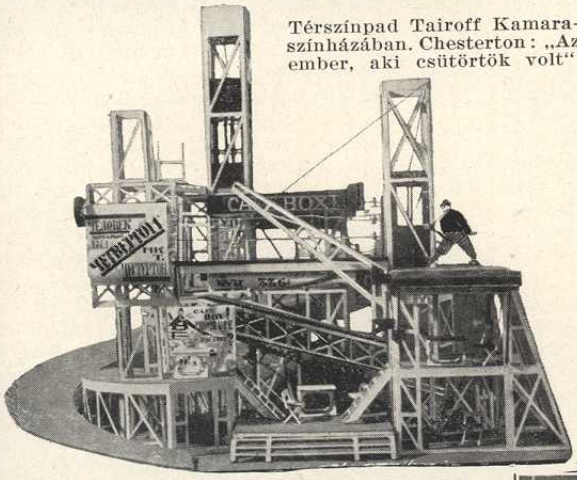
***Szinkronóra,** olyan villamos hajtású óra, amelyet kis váltakozóáramú motor tart üzemben. Minthogy e motor fordulatszáma a váltakozóáramú hálózat periódusszámától függ, ennélfogva állandó periódusszám mellett a motor fordulatszáma is állandó és az óra a megindításkor beállítva, állandóan a pontos időt mutatja. Az állandóan egyforma periódusszámot a legtöbb nagy villamostelep betartja, amire az energiatörvény egyébként is kötelezi.

Szinnyei *Ferenc*, irodalomtörténetíró, egyetemi rk. tanár, 1928. a Magyar Tudományos Akadémia, a Szent István Akadémia és a Kisfaludy Társaság r. tagja. 1934. nyugalomba vonult. Újabb művei: *Kisfaludy Károly* (1927); *Novella- és regényirodalmunk az abszolutizmus korának elején* (1929). *(XVII. és XX. köt.)*

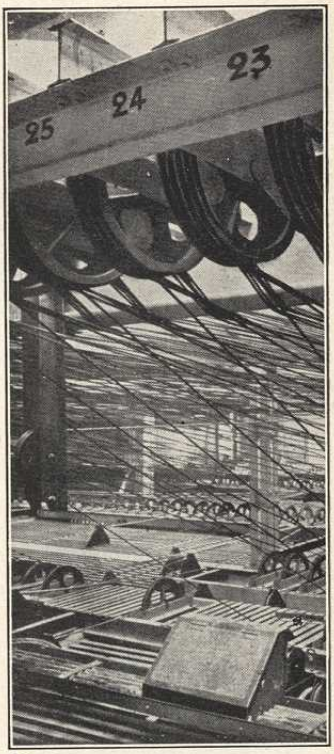
Szinnyei *József*, nyelvész, egyetemi tanár, 1927. a felsőház tagja, 1928. nyugalomba vonult. Ugyanez évben a Magyar Tudományos Akadémia főkönyvtárosnak választotta. A

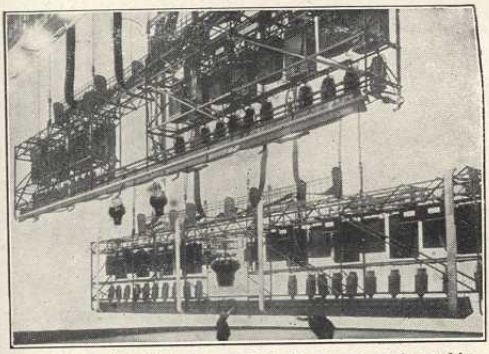
Vollmöller: „Mirakel". (Reinhardt **rendezése.)**

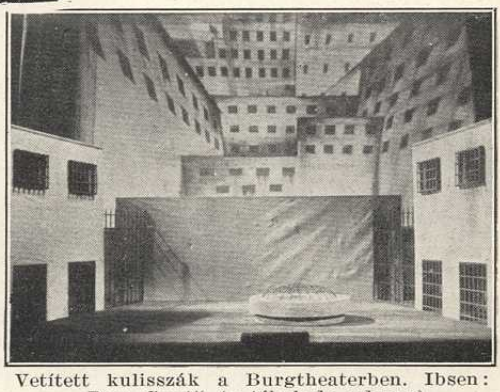
Térszínpad Tairoff Kamaraszínházában. Chesterton: „Az ember, aki csütörtök volt"

Részlet a „Théâtre Pigalle", a párizsi Rothschild-színház színpadi gépezetéből

Szoffita-világítótelep a bécsi opera színpadán

Vetített kulisszák a Burgtheaterben. Ibsen: „Peer Gynt" (a tébolyda udvara)

Schalom Alechem: „Kétszázezer" c. darabja a moszkvai zsidószínházban

Madách: „Az ember tragédiája" (gróf Bánffy Miklós rendezése) a szegedi templomtéren

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke, a Körösi Csoma Társaság alelnöke, több külföldi akadémia tagja. *(XVII. és XX. köt.)*

Színpad. Technikájában az utóbbi időben különböző reformok és művészi újítások következtek be. Ezek főleg a következő problémák megoldására irányultak: Hogyan lehet a Sz. kifejezőképességét fokozni s mennyiben lehet az egynyílású keretbe szorított cselekményt dinamikusan kiemelni az úgynevezett *Guckkasten-Bühne*-ből? Mennyiben lehet a cselekmény széttagolódását megszüntetni, a technikai nehézségekből adódó pauzákat, zökkenőket kiküszöbölni s általában a Sz.-ot a mai technika vívmányai alapján modernizálni? Mennyiben lehet minden fölösleges anyagtól megszabadítani, a kasirozott díszleteket és rekvizitumokat tiszta és szerves elemekkel helyettesíteni, hogyan lehet a kulissza-szisztéma helyett művészien építeni magából a térből?

Látjuk, hogy a gyors színváltozások elérésére alkalmazott forgószínpadot újabban felváltja a tolókocsi-rendszer, mellyel bedíszletezett színpadrészek szállíthatók a játszószínre. Ennél is tökéletesebb a süllyeszthető Sz., melynek rendszere lehetővé teszi, hogy pillanatok alatt teljesen játékra kész új Sz. lépjen liftszerűen a lejátszott szín helyébe. Mindezeket a rendszereket egyesíti magában pl. a párizsi új Pigalle-színház, melynek minden részletében elfordítható, eltolható, süllyeszthető, emelhető Sz.-jai vannak. Ezek a technikai újítások lehetővé teszik nemcsak azt, hogy az egyes jelenetek fennakadás nélkül peregjenek, de egyúttal azt is, hogy a színváltozások esetleg dinamikus módon a nézők szemeláttára történjenek. További újítás a futószalagok, mozgó járdák, mozgó hidak alkalmazása, melyek pillanatok alatt tömegeket dobnak a színpadra és felfokozott tempót adnak a játéknak (Gropius, Piscator). Messzeható jelentősége van az ú. n. szimultán színpadnak, melynél egyidőben több színen is folyhat a játék, vagy a kezdettől szem előtt lévő játszószintek közül csupán a világítás emeli ki a soron következőt. Itt tehát úgyszólván már nem probléma az új díszletezés s a tér egységében folyik az akció. Ugyanilyen fontossága van a lépcsőrendszer-színpadnak, melynek szintjei és áthidalásai a színpadot vertikálisan, tehát magasságban is feltagolják, ami annyit jelent, hogy emeltebb és mélyebb szintek játszanak és nemcsak széltében s a Sz. mélye felé, de magasságba-mélységbe is törhet a játék s a legkülönbözőbb diagonális-pályákon is. (Strand, Jessner, Karlheinz Martin, Meierhold.) A további újítások és kísérletek a Sz. és a nézőtér viszonyának szervesebbé tételére vonatkoznak. (Gropius, Teichlinger, stb.)

A díszleteket illetőleg, a modern színpadtechnika a festett kulisszákat részben konstrukciókkal és vetítésekkel igyekszik helyettesíteni. Ahogyan a valóságot utánzó kulisszafestést és tisztán dekoráló szándékot felváltja az új színpadtervezésben az összefoglaló, lényeget adó színpadkonstruálás, éppúgy a rongyolódó és korhadó anyagokat az újítók igyekeznek kiküszöbölni. A vetített díszleteket, melyeket Reinhardt az elsők közt alkalmazott, ma már számos nagy európai színházban használják.

Az új rendezők és színpadkonstruktőrök nagyobbrészt megegyeznek abban, hogy a keretelt színpad helyett újabb forma kialakítása volna időszerű. A kor kívánalmainak megfelelő tartós megoldást azonban még nem sikerült találni, egyelőre csak a régi forma bizonyos irányú reformja járt sikerrel. A. Tairoff irodalomtól és elméletektől felszabadított színpada magát a színpadkonstrukciót is, színeivel és formáival, aktív részesévé tette a játéknak. E. Piscator (1927) emeletek és mozgóhidak többszínű szimultán Sz.-jait építette föl, s ezt az acélkonstrukciót megtoldotta még vetítéssel, sőt filmmel. A konstrukcióba belefoglalt vetítőfelületek ilyen módon dinamikus filmet adtak az eleven játék mögé, s a film a játékkal szervesen egybefolyva, azt monumentálisan kiszélesítette. Mindezt még dinamikus hanghatások egészítették ki. W. Gropius (1928) teljes színpada a modern technika legkülönbözőbb lehetőségeinek felhasználásával fejleszti tovább ezt a gép-színpadot. Nála már nemcsak a több játszótérből álló színpad részei fordíthatók el és süllyeszthetők, de a nézőtér széksorai is, hogy a közönség pillanatok alatt belesodródjon a cselekmény forgatagába. W. Teichlinger és Fr. Rosenbaum térszínpada be van építve a nézőtérbe, ill. a publikum félkörben veszi körül a Sz.-ot, melyet csak hátul zár le egy architektonikus fal. O. Strand ritmikus Sz.-a körcikkszerűen komponált ritmikus lépcsőrendszer (salzburgi ünnepi játékok, 1927). Ezek a kísérletek sok mással együtt már erősen érintik a frontális nyílású szekrényszínpad reformját. Még tovább megy e tekintetben Meierhold, a *biomechanikai*-nak nevezett kifejező játékmód megteremtője, aki dinamikus tömegei számára a multtban a legkülönbözőbb konstrukciószínpadokat alkotta meg. Legújabb álláspontja szerint (1934) nemcsak az egynyílású, vertikális élményt nem nyujtó, fölösleges elemekkel túlterhelt mai színpad elvetendő, de a nézőtér, sőt maga az egész mai színházépület is, melynél megfelelőbbnek tartja az amfiteatrális építkezést. Ez persze azt eredményezné, hogy a közönség más-más része más oldalról szemlélve, másképp látja az egyes jeleneteket, a játékot tehát, mint erre már számos példa volt, másképpen kellene megkomponálni. *(XVII. köt.)*

Szinnyei *Gerzson*, tanár és író, megh. 1919. *(XVII. köt.)*

Szirbik *Antal*, író, újabb művei: *A harmónia könyve* (1925); *Versei* (1931); *A harmónia dalai* (1934). *(XX. köt.)*

Szíria *(Esh-Sham)*, francia mandátumterület, 148.821 km², 2,200.000 lakossal.

Több államból áll, amelyek felett egy francia főmegbízott rendelkezik. Ezek : 1. Az 1922 júl. 24. megszervezett *Szír állam* (127.000 km², 1,200.000 lak.). 2. *Alexandrette* autonóm szandsák, mely a Szír államhoz tartozik. 3. *Libanon* szabadállam (9321 km², 620.000 lak.). 4. *Aluit* állam (6500 km², 300.000 lak.), 1924 dec. 5. óta független. 5. A *Drúz* állam (6000 km², 60.000 lak.), 1923 okt. 24 óta szervezve.

Legújabbkori története. Husszein mekkai nagy-serif 1916. angol biztatásra fellázadt a törökök ellen s fia : *Feizal*, akit *Lawrance* angol ügynök támogatott, sikerrel harcolt, 1918 őszén Palesztina elfoglalása után elsőnek hatolt be Szíriába, ahol Damaszkuszban nemzeti kormányt állított fel s magát királlyá választatta. Az angolok azonban csakhamar elejtették és 1920. Szíriát átengedték a franciáknak, mint mandátumot. A jelenlegi főbiztos *Comte de Martel*. A franciák főcélja a mosszuli petróleumforrások részjogának kihasználása; e célra 1934 végén elkészült a csővezeték francia ága, amely a szír Tripolisz városában végződik. Legújabban Tadmor-nál (a régi Palmira) is petróleumra bukkantak.

A franciák és olaszok között titkos alkudozások folynak arról, hogy a szir területeket — amelyeket annakidején egyebek között Olaszországnak is felajánlottak (1915 jún. 23. londoni egyezmény stb.) a világháborúban való részvétel ellenértékéül — átengedjék Itáliának. A terv ellen azonban a törökök s velük az oroszok is erélyesen tiltakoznak.

Szirmai *(Schönberger) Albert*, újabb operettjei : *Alexandra* (nagy sikere volt Londonban is); *Sárga liliom* (1934). *(XVII. köt.)*

Szirmai *Antal*, festő, megh. Kiskundorozsma, 1927 ápr. 27. *(XVII. köt.)*

Szirmai *Imre*, színész, 1924. lemondott a Revű-színház igazgatásáról, majd 1928 ápr. 1. nyugalomba ment. 1930 máj. a kultuszminiszter kinevezte a nem-állami színésziskolák szakfelügyelőjévé. Színművei: *A fenegyerekek* (magyarosított bohózat, 1890); *Körút 27. szám* (énekes boh. 4 felv., 1891); *A színfalak varázsa* (énekes boh., 1899). *(XVII. köt.)*

***Szitnyai** *Zoltán*, író, szül. Selmecbánya, 1894 máj. 27. Főbb művei : *Lángoló hegyek, Alázatos élet, Élni akarok, Aranykarika, Nincs feltámadás, Öt testvér, Hodinai Hodinák, Az én arcom, Bolondok tornya, Az ég — a tó, Szeptemberi majális.*

Szivessy *Tibor*, építész, 1925—32. ismét társult Janszky Béla építésszel. Közös munkájuk a Forum- és Uránia-mozgóképszínház, a szentgotthárdi iskolaszanatórium, a pestszenterzsébeti reálgimnázium stb. 1932 óta újból saját műterme van. *(XVII. köt.)*

***Szívhormon**, így nevezik a szív pitvarának izomzatából kivont olyan anyagot (illetve anyagokat), amelyek a szívműködést s a szív ingerképzését elősegítő hatást képesek kifejteni. Valószínű, hogy a Sz. azonos a sympathicus-idegek működését közvetítő serkentő anyaggal, amely azonban a legtöbb más szövetben is előfordul s a szívre nem jellegzetes.

***Szkizofrénia** (régebben : *dementia praecox*, magyarul *serdüléses v. gátlásos elmezavar*), oly elmebetegség, amely többnyire a serdülés idejében, vagy közel azután kezdődik és a lelki személyiség hasadásával, szétforgácsolódásával járva, előbb-utóbb sajátságos elbutuláshoz vezet, amely főképpen a kedélyi élet elsivárosodásával jár. A betegség örökletes terheltségen alapszik, amely, az újabb vizsgálatok szerint, főleg a harmadik és ötödik agykéreg-réteg sejtjeinek veleszületett gyengeségében áll. Ezek az agysejtek különböző behatások következtében, amelyek között a belső elválasztásos mirigyek zavarai fontos szerepet játszanak, betegszenek meg. A Sz.-nál, mint gyakori járulékos tünetek a legkülönfélébb érzéki káprázatok és csalódások, valamint téveszmék szerepelnek, amelyek között a testi befolyásoltatás téveszméi (szuggerálás, hipnotizálás stb.) a legjellegzőbbek. A Sz. a leggyakoribb elmebetegség, amennyiben az elmebetegeknek több mint egyharmadrésze szkizofréniás. Lefolyása igen hosszadalmas, gyakran lényeges javulásokkal megszakítva. A Sz.-nak különféle alakjai vannak, így a katatóniás (mozgászavarokkal járó), stuporos (lelki gátlásokkal járó), egyszerűen demens (lassú elbutuláshoz vezető) és végül a leglassúbb lefolyású paranoides forma, amelynél tébolyodottságszerű kórkép lép előtérbe.

Szladits *Károly (Dunaszerdahelyi)*, jogi író, budapesti egyet. ny. r. tanár, 1927 óta a magyar—csehszlovák, a magyar—angol és a magyar—jugoszláv vegyes döntőbíróságok bírája. A Magy. Tud. Akadémia l. tagja. Újabb művei : *A magánjogi bírói gyakorlat* (1928); *A magyar magánjog tankönyve II. Dologi jog* (1930); *A magyar magánjog vázlata* (1933); *Kötelmi jog* (1934). *(XVII. és XX. köt.)*

Szlávik *Mátyás*, ev. teológiai tanár, egyházi író, 1924. nyugdíjba vonult. 1932. a Magyar Tud. Akadémia a Kazinczy Gábor-féle jutalommal és emlékéremmel és 1934. Halle—Wittenberg-i egyetem arany doktori diplomával tüntette ki. *(XVII. és XX. köt.)*

***Szlovák népzene.** Legjellemzőbbek — és valószínűleg legrégibbek — az ú. n. valašská (= pásztori) dallamok (csak Zólyom megyéből ismeretesek) és bizonyos primitív bölcső-, szénagyüjtő-, lakodalmas- és szentiványéji-dallamok. A valašská-dallamok hangsora az ú. n. mixolyd-hangsor, hangterjedelme általában egy nyolcad ; a többi dallamfajta hangterjedelme nem haladja túl a diatonikus hangsor 1—5 fokát ; a dallam sokszor csak 3 vagy 4 szomszédos fokon mozog. Ritmusuk általábanvéve (a valašská-dallamoké mindig) parlando-rubato. Aránylag csekély részét alkotják az eddig ismert anyagnak.

Az anyag legnagyobb része meglehetősen sokféle típust ölel föl, habár akad közülök

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

RÉVAI OFFSETNYOMÁSA

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

jó egynéhány, amelyet szlovák típusúnak érzünk, mégis ezek a dallamok általábanvéve már nagy rokonságban vannak a morva dallamokkal.

Idegen hatás főleg kétfelől mutatkozik: egy kisebb, Csehország felől jövő (németes cseh dallamok) és újabb időben egy jóval nagyobb, a magyarok felől jövő. Az ú. n. új magyar dallamok igen nagy hatással voltak a szlovák népzenére. Ez a hatás vagy a magyar dallamoknak változatlan átvételében, vagy bizonyos rendszer szerint történt megcsonkításában (dallamsorok elhagyása), vagy csupán sztereotip ritmusvagy szerkezeti formák átvételében nyilvánul. Utóbbi esetben tulajdonképpen magyar hatás alatt keletkezett új (esetleg a magyaroknál nem is ismert) dallamokról van szó. Az új magyar anyag magyar eredetét bizonyítja: 1. hogy a magyar anyagban csonkult formák ritkák, szlovákban nagyszámúak; 2. hogy esetleges refréneket magyarul vettek át a szlovákok; 3. az új magyar anyag központi fekvése: innen sugárzott ki a hatás északra (szlovák és rutén népzenére), délre (a Muraközre) és szórványosan keletre (a románok népzenéjére). A magyar átvételek százalékszámát, továbbá a szlovák népzene hatását a magyarra l. a *Magyar népzene* címszó alatt. *(XXI. köt.)*

Fontosabb kiadványok: Slovenské Spevy, Túrócszentmárton, 1880—1926 (kb. 2000 dallam). Karol Plicka: Eva Studeničová spieva, Túrócszentmárton, 1928 (43 dallam). A Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának kb. 150 fonográfhengernyi szlovák népdalgyüjteménye van.

Szmirna (az új török írásmód ezerint *Izmir*), kisázsiai török kikötőváros, 1923 óta hadikikötőnek építették ki. Kereskedelmi kikötőjének forgalma (1930) 1·89 millió tonna. Törökország külkereskedelmi forgalmának $^2/_3$-ad részét Sz. bonyolítja le és nagyrészben átvette Istanbul szerepét. 1928. földrengés pusztította.

Szmrecsányi *Lajos*, egri érsek és metropolita, val. belső titkos tanácsos, pápai trónálló, a kat. közp. Kongruabizottság elnöke, megkapta a Vaskoronarend első osztályát, 1926. pedig a magyar érdemkereszt nagykeresztjét, 1933. ülte meg pappá szentelésének 60-ik évfordulóját s tartotta meg gyémántmiséjét. Egyházmegyéje javára számos alapítványt tett s különösen a kultúrális intézmények fenntartásával szerzett nagy érdemeket. *(XVII. köt.)*

***Szmrecsányi** *Miklós*, ny. miniszteri tanácsos, Eger város díszpolgára, szül. Daróc, 1854 jan. 19. 1894. a közoktatásügyi minisztériumban a művészeti osztály vezetője volt. 1899. nyugdíjba vonulása óta főként művészeti és irodalmi kérdésekkel foglalkozik. Művészettörténeti tanulmányai: *A magyar művészet válságos helyzete, Barabás Miklós, Eger és környékének kalauza, Gróf Eszterházy Károly székesegyház tervei, Gróf Eszterházy püspök és a művészet, Gróf Barkóczy Ferenc egri püspök a barokk-rokokó korszak mecénása* stb., részben önállóan, részben a Budapesti Szemle, Művészet, Archeologiai Értesítő és Magyar Művészet c. folyóiratokban, évkönyvekben, lapokban jelentek meg. Sokat foglalkozik Eger műemlékeivel s azok felkutatására igen sokat tesz. Kiváló érdeme az egri Érseki Képtár szakavatott rendezése és katalogizálása.

Szocialista Szovjetköztársaságok Uniója, (Szojusz Szocialisztyicseszkich Szovjetszkich Reszpublik, *Szovjetunió*, S. S. S. R.), ter. 21,177.000 km² abból Európára 5,999.000 km², Ázsiára 15,178.000 km². Lakosságának száma 165,768.400 (1933). Azelső és második ú. n. ötéves terv

ipari, mezőgazd. szociálpolitikai és állampolitikai feladatok megoldása érdekében keletkezett. A mezőgazd. jellegű országban mindenekelőtt a szociális gazdálkodás és a honvédelem biztosítására magas fejlettségű ipart akar kialakítani. A lakosság élelmezésének biztosítására a mezőgazdálkodás modernizálását szándékozik végrehajtani. 1932-ig az addigi terveket meghaladóan a mezőgazd. 62 %-a, a kihasználható területek 75%-a, az áll. tulajdonban levő gazdaságokat is figyelembe véve, összesen 80% kollektívizálva volt. Az ipari növények termelését (gyapot, len, cukorrépa) annyira növelték, hogy a behozatalt lényegesen csökkenteni lehetett. Ezzel szemben az állattenyésztés hanyatlott és a gabonamagvak termelése, annak ellenére, hogy 2500 gép- és traktorállomást állítottak fel — megfelelő megszervezettség hiányában — egyáltalában nem volt kielégítő. A mezőgazdasági termelésről és a terméseredményekről a következő táblázat ad számot:

	Művelés alatt álló területek millió ha-ban		Terméseredmények millió q-ban	
	1931	1932	1926-30	1933
Búza	37·3	34·8	228·7	277·3
Rozs	27·7	26·6	223·2	241·9
Árpa	6·8	6·6	59·0	78·5
Zab	17·2	14·2	155·4	154·1
Tengeri	3·9	3·7	31·6	48·3
Burgonya	6·1	5·6	449·1	497·7
Cukorrépa	1·4	1·3	94·4	115·7
Tiszt. gyapot	2·2	2·3	2·6	3·4
Len	2·3	2·5	3·4	4·3
Kender	0·9	0·8	3·1	5·6
Dohány	0·2	0·2	1·5	0·8

Állatállománya (millió drb.-ban, 1930, illetve 1929): ló 31·2 (34), szarvasmarha 53 (66·7), juh és kecske 113·2 (147·2), sertés 13·3 (20·9). 1930. 136.300, 1929. 171.600 tonna nyersgyapjút nyírtak. Bánya- és bányaipari termékei (millió tonnában): szén 1929: 39·7, 1930: 53·5, 1931: 58, 1932: 62·5; koksz 1929: 4·7, 1931: 6·8; vasérc 1929: 1·2, 1930: 1·4; nyersolaj 1929: 14·5, 1930: 18·6, 1931: 22·1, 1932: 20·7; réz (1000 tonnában): 1929: 37, 1931: 53; arany (1000 kg-ban): 1929: 25, 1932: 38; platina 1929: 3100 kg,

1930: 3732 kg; ezüst 1928: 11.890 kg, 1931: 9331 kg. A csaknem tökéletesen szocializált ipar össztermelése jelentékenyen emelkedett. Az iparban alkalmazottak száma 1927—28: 11·46 millió, 1928—29: 12·15 millió, 1929—1930: 13.68, 1931: 17 és 1933: 21.44 millió. Az ipari termelés indexszáma (1928 = 100) 1929-re: 124, 1930: 156, 1931: 189, 1932 jún.: 211-re és 1932 szept.: 207-re emelkedett. A nagykereskedelem-ár indexszámai (1913 = 100) 1922: 96, 1923: 169, 1927: 171, 1928: 177, 1929: 182. Külkereskedelmi forgalmában a behozatal és a kivitel értéke, millió rubelben:

	Behozatal	Kivitel
1929	836	878
1930	1.068·7	1.002·7
1931	1.105	811.2
1932	704.4	574·9
1933	348·2	495·6

Fontosabb kiviteli és behozatali cikkei (1932, aranyrubel értékben):

Behozatal		*Kivitel*	
Gépek, készülékek	214	Nyersolaj, benzin	105
Vas, acél	77	Fa	78
Géprészek	60	Gabona	57
Élelmiszerek	52	Gyapotáruk	51
Vas- és acéláruk	43	Prémek	42
Villamossági gépek és készülékek	42	Vaj	16
Fémek (vason kívül)	29	Olajpogácsa	14
Gyapjú	24	Len	13

Külkereskedelmi forgalmát elsősorban a következő államokkal bonyolította le (1932, millió aranyrubel értékben):

	Behozott (-ból)	Kivitt (-ba)
Németország	324	98
Nagybritannia	91	134
Perzsia	50	25
Mongolia	19	41
Olaszország	27	26
Északamerikai Egyesült Áll.	32	17
Franciaország	4	29
Svédország	22	6

Kereskedelmi hajóparkja 1932. 685.144 tonna tartalmú volt, vasútvonalainak hossza (1931) 80.106 km. 1930. 25.632 km hosszúságú légi vonalain 14.237 utast és 417 tonna árut szállítottak. Távíróvonalainak hossza 234.431 km, távbeszélővonalainak hossza 234.684 km. Államháztartása 1933-ra 35 milliárd rubel kiadást és ugyanannyi bevételt irányzott elő. Belső államadóssága 3221 millió rubel. *(Történetét l. Orosz Szovjet-Köztársaságnál, XXI. köt.)*

***Szociográfia,** a társadalom kisebb-nagyobb egységeinek leírása. Gyakorlatilag legnagyobb jelentősége van nálunk a falu leírásának, amivel a *falukutatás* foglalkozik. A falukutatás az egyes falvakban vagy községcsoportokban tudományos módszerrel végzett vizsgálódás, adatgyüjtés és feldolgozás, amelynek iránya és módja, a kitűzött célnak megfelelően különböző. Legszélesebb körű a *monográfikus kutatás,* amely egy falu fejlődéstörténetét, mai természeti és gazdasági, társadalmi és népviszonyait, összes adottságait feltárja s egyúttal a helység továbbfejlesztésének feladatait is megjelöli. Ezzel szemben a *szociográfus* főképpen a mai társadalmi viszonyokat, az együttélés körülményeit, törvényszerűségeit és helyi sajátosságait veszi figyelembe, csak az ezekkel szorosan összefüggő természeti és történelmi tényezőkre terjeszkedik ki általános szociológiai megállapításokra vagy politikai irányjelölésre törekszik. A *szülőföldvizsgálat* elsősorban arra szolgál, hogy a tanítók az új tantervben előírt honismereti oktatáshoz szükséges adatokat összegyüjtsék, végül falukutatásnak tekinthető a néprajz, település- és emberföldrajz, nyelvtudomány, geológia s más tudományágak szűkebb szakkörű, helyszíni vizsgálódása is. A Sz. iránya időnként és országok szerint eltérő. Az északi népeknél már egy évszázaddal ezelőtt megindult a néprajzi, főleg folklore gyüjtés, Középeurópa a természettudományi, majd a település- és emberföldrajzi kutatásban volt úttörő, a mult század közepén *Le Play* a falusi családok szociális vizsgálatát indította meg. A beolvadás ellen védekező német nyelvszigeteken, különösen Erdélyben és Csehországban a fajszeretet erősítőjeként a szülőföldismeret (Heimatkunde) fejlődött ki, amit a kisebbségi sorsra jutott magyarság is kezd felkarolni. A falu állapotainak javítását célzó rendszeres vizsgálódás a jelen század első tizedében Északamerikában indult meg, ahol ma több egyetem kutatóintézete erősen gyakorlati irányban működik. Romániában *Gusti* bukaresti tanár Szociális Intézete folytat 10 év óta igen figyelemre méltó széleskörü falukutatást. A tudományos szempontok legerősebben a német egyetemeken, így 1927 óta Leopold v. *Wiese* vezetése alatt Kölnben megindította faluvizsgálatban domborodnak ki. Hazánkban a 90-es évek mezőgazdasági válsága a javító célú falumonográfiák írására adott ösztönzést, a háború után pedig a Faluszövetség a falvak széleskörü fejlesztését célzó kutató és adatgyüjtő munkát indított, amit a közgazdasági egyetem több tanszéke tudományos irányban mélyített ki. Újabban az egyre erősbödő agrárválság miatt pusztuló falu szociográfiai vizsgálata lépett előtérbe, amiben a főiskolai ifjúság is erőteljesen akar részt venni. Az e téren különböző irányban megindúló munka elősegítése és összhangbahozása céljából 1935. Budapesten *Steinecker* Ferenc egy. tanár elnöklete alatt *Falukutató Intézet* létesült s az útmutatással, pályadíjakkal segíti elő a tervszerű munkát, könyvsorozatában pedig kiadta *Bodor* Antalnak *A falu megismerése* és *A falukutatás vezérfonala* című tanulmányait s a *Honismeret és falukutatás repertóriumát.*

Szófia, Bulgária fővárosa, (1926) 213.002 lak. Újabban épültek bírósági épületei, stadionja stb. Ugyancsak újabb keletű archeológiai intézete, zene-, festő- és agyagipari akadémiája. Egyetemének 1929-30. 5031 hallgatója volt.

***Szokolay** *Leó*, szfv. árvaszéki ülnök, szül. Csantavér, 1887. aug. 21. A szfőv. szolgálatába 1910. lépett, 1920. lett árvaszéki ülnök s a gyermekvédelmi osztályt vezeti. Tudományos munkáiban és nyilvános előadásokban a gyámüggyel és gyermekvédelemmel, valamint a közigazgatási tisztviselők továbbképzésével foglalkozott.

***Szoláris állandó**, a Napból a Földre jövő sugárzó energia mennyisége a légkör külső határán: az 1 cm-nyi, a sugarakra merőleges felületre egy perc alatt jutó energiamennyiség értéke grammkalóriákban. A név megtévesztő, mert a Sz. nem állandó, hanem különböző változásoknak van alávetve. A Sz. átlagértékéül ezidőszerint 1.932 gcal van elfogadva. Az eddig észlelt legnagyobb ingadozások 1.969 és 1.912 között mozogtak.

***Szolikamszk**, szovjetoroszországi város az Ural területen, a Kámától 7 km-re, (1926) 3687 lak. Közelében 1928. gazdag kálisótelepeket fedeztek föl és aknáznak ki.

***Szolnay** *Sándor*, festőművész, szül. Kolozsvár, 1893 nov. 4. Két évig Nagybányán Thorma János tanítványa, majd a budapesti Képzőművészeti Főiskolán Réti István tanítványa lett. Több kiállítása volt: Bukarestben a Salonban, továbbá Kolozsvárt, Nagyváradon és Aradon.

Szolnok, megyei város Jász-Nagykun-Szolnok vm.-ben, (1930) 38.764 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 6225 lak. (19.1%). Magasabb fokú tanintézetei: áll. polg. fiú- és áll. polg. leányiskola, áll. reálgimnázium, áll. leányliceum, közs. felsőkereskedelmi fiúiskola, áll. fa- és fémipari szakiskola, közs. női keresk. szaktanfolyam, áll. bábaképzőintézet. Üzemei: lakatosáru- és mérleg-, tükör-, bútor-, ecetszesz-, rum- és likőr-, jég-, vatta-, gőztégla-, cukorgyár, ércöntőde és fémárugyár, gépgyár és vasöntőde, 2 áramelosztó, négy fűrésztelep, 4 gőzmalom, vízmű.

Szologub, *Fedor Kuzmics*, orosz író, megh. Leningrád, 1927 dec. *(XVII. köt.)*

***Szolomit**, kovasavban és légcellákban dús, elásványosodott növényi anyagokból (száraz nád, rozs-, búza- és rizsszalma, pálmalevelek, alfalfafű stb.) igen erős sajtolással és horganyozott vassodrony varrásokkal készített 5 cm. vastag, 1.60 × 3.20 m. méretű szilárd, szegezhető, vágható, deszkaszerű építő- és szigetelő-lemez, amely már hazánkban is készül. Fajsúlya 0.3, m^2 súly 14—15 kg. Lángbiztos és vakolva tűzbiztos. Újabban elsőrendű autóutak rugalmassá tételére, óceánjáró gőzösök bélelésére stb. is használják.

Szolovjev, *Nikoláj Theopemptovics*, orosz zeneszerző, megh. Szentpétervár, 1916 dec 14. *(XVII. köt.)*

Szombathely, megyei város Vas vm.-ben, (1930) 35.758 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 1059 lak. (3%), 1933. hozzácsatolták Gyöngyössziőllős kk.-et. Magasabb fokú tanintézetei: közs. fiú- és róm. kat. polg. leányiskola, róm. kat. gimnázium, áll. reáliskola, áll. leányliceum, áll. felsőkereskedelmi fiú- és áll. felsőkereskedelmi leányiskola, róm. kat. hittudományi főiskola, közs. közigazgatási tanfolyam, áll. bábaképzőintézet, áll. téli gazdasági-iskola.

Szombati-Szabó *István*, ref. lelkész, megh. 1934 júl. 3. *(XX. köt.)*

***Szondy** *György*, tanár és író, szül. Temesrékás, 1889 júl. 24. 1920. a debreceni ref. leánygimnázium tanára. Főbb művei: *Ragyogószeműek* (1922); *Mécsvilág* (1923); *Börme* (1923); *Állatok, virágok* (1929); *Kelet, észak, dél* (1929); *Csathó Kálmán* (1929); *A magyar ifjúsági irodalom gyermekkora* (1932); *Mit olvasson a gyermek* (1933).

***Szondy** *Viktor Imre*, jogi író, miniszteri tanácsos, szül. Szentleányfalva, 1891. A budapesti kir. büntetőtörvényszéknél 1913—21. működött, végül mint bíró. 1921. külügyi szolgálatba lépett és a magyar kormányt több nemzetközi tárgyaláson képviselte. Főbb művei: *Az idegen állami érdekek és a nemzetközi érdekek védelme a büntetőjogban* (1929); *Az államterület büntetőjogi védelmének nemzetközi korlátai* (1930); *Les infractions à la loi penale commises à bord des aëronefs* (1930); *Nemzetközi büntetőjog* (1933).

Szontagh *Tamás (Iglói)*, geológus, a magy. kir. Földtani Intézet volt aligazgatója; 1923 óta ugyanazon intézet igazgatói teendőivel megbízva s 1924 jún. 30. óta nyugállományban. A TESz országos elnöke. *(XVII. köt.)*

Szopok kk., neve 1928 óta *Mecsekfalu*.

Szorongásos neurózis *(félelemneurózis)*. *Élettanilag* a félelem a tengőéleti idegrendszer által bizonyos belsőelválasztású mirigyek közrehatásával kiváltott s rövidebb-hosszabb ideig fenntartott reflexmechanizmus, amelynek objektíve észlelhető testi tünetei, légzésváltozás, szívdobogás, gyors pulzus, elsápadás, fázás, libabőr, reszketés, a feszítő izomtónus csökkenése stb. *Lélektanilag és biológiailag* a félelem túlnyomóan kellemetlen testi érzésekkel s ha a félelem tárgya ismeretlen, erős szorongással járó nyomasztó lelkiállapot, amely sajátképpen az életmegóvó önvédelmi ösztönnek egyik természetes megnyilvánulása. A neurótikusnál a félelem — az ú. n. *fóbia* — mechanizmusa az egyénre érthetetlen módon kapcsolódik bizonyos állatokhoz, tárgyakhoz, helyzetekhez, máskor főleg otthonról való eltávozáshoz, nyitott folyosón, hídon átjáráshoz stb. Súlyos fokain a beteg egyént szabad mozgásában és cselekvésében erősen zavarhatja és korlátozhatja. Vonatkozhat a félelem magából az egyénből kiinduló cselekvések bekövetkezhetésére is, midőn az egyén habozik és fél magát elhatározni, választani, dönteni, fél, hogy templomban, temetésen nevetni fog, hogy káromló kifejezéseket fog használni, hogy önönmagát, hozzátartozóját épségében károsítani fogja, stb. Gyakori a betegségektől, szív- vagy agyhüdéstől, megőrüléstől, inficiáltatástól, ezzel kapcsolatosan kilincsek, tárgyak, ruha-

neműek érintésétől való félelem. Nem ritkák az átmenetek a kényszercselekedetekbe is, amelyeket éppen a félelemmel járó kellemetlen érzések elkerülésére talál ki gyakran a neurótikus egyén. Komoly károsító cselekményeket a neurózisos félelemből kifolyóan a betegek egyáltalán nem szoktak elkövetni. Rendszerint az ily félelmek valamely régibb, a nem-tudatosba süllyedt, eredetileg más élményekkel járt mechanizmusok, amelyek a homofónia (hasonlatossági együttrezgés) hídján át kapcsolódnak különböző, egyébként félelem kiváltására többnyire nem is alkalmas képzettel vagy helyzettel s ezen asszociáció éppen az érthetetlenségből eredő elintézhetetlensége folytán válik idővel szorossá. Oly indulati állapotok is, amelyekkel együttjáró testi tünetek részben azonosak a félelem említett testi mechanizmusaival, mint pl. az elnyomott dühösség, gyűlölet, tévútakra szorított szexuális izgalom, de szorongással járó testi betegségek is alkalmasak arra, hogy érthetetlen félelmi rohamok fellépjenek. Bizonyos ideges alkatok különösebben hajlamosíthatnak az ily neurózisra. Mégis sok igazság van azon felfogásban is, hogy a beteges félelmekben inkább a környezet által az egyénre gyermekkorában reánevelt és később szokássá erősbödött félelmek téves kapcsolódásairól van szó. Nevelői indokolatlan túlszigor, alaptalan ráijesztések és fenyegetések főleg a gyermekkor érzékenyebb periódusaiban könnyen vezetnek későbbi fóbiás állapotokra. A fóbiák *gyógykezelése* részben fizikai, ill. vegyi, részben főleg pszichoterápiás eljárásokban áll. Fontos a beteg bizalma orvosában, az ebből eredő fesztelen kibeszélés, a sajátképpeni okok tisztázása és hatástalanítása. A gyógykezelésben nagy része van az önbizalom emelése mellett a munkaterápiának. (L. még: *Félelem, VII. köt.*)

***Szovjetbüntetőjog.** A bolsevista ideológia a jogeszme fogalmát kifejezetten elveti. Minthogy azonban a teljes kommunista szociális rend megvalósulásáig „átmenetileg" céljai érdekében megszervezi a proletárosztály diktatúráján nyugvó „átmeneti állam"-ot, él az államnyujtotta fegyverekkel, jogtechnikai eszközökkel, amelyek gyakorlásával kifejezett célját: a proletár osztálydiktatura fenntartását, közveszélyes cselekmények elleni szociális védelmét kívánja szolgálni. Ezek első sorában szerepel a büntetőjog. A ma hatályban levő egységes Btk. 1927. lépett életbe s azóta novelláris úton többször módosíttatott. Lényegesen eltér minden eddigi büntetőjogi rendszertől, kifejezetten forradalmi jogalkotás terméke, bevallottan megtagadja a jogállam, jogegyenlőség eszméit s éles osztályszellemtől van áthatva. Minden etikai értékelést visszautasító pozitivizmussal elveti a bűncselekmény, bűnösség és büntetés avult fogalmait s csak szociális veszélyességet s annak elhárítására szolgáló védelmi intézkedéseket ismer. Elejti a *nullum crimen sine lege* alkotmányos jelentőségű elvét, analógia útján is megállapítható valamely egyén által elkövetett cselekmény „közveszélyessége". Erősen uralkodik az ú. n. ellenforradalmi bűntettesekkel szemben az elrettentés eszméje, a halálbüntetés alkalmazhatósága. Az egyén érdekei ellen elkövetett bűncselekmények viszont igen enyhe szankciókövetkezménnyel járnak, a vallás, család, személyrem elleni bűncselekmények jórésze teljesen ismeretlen. (Rácz György, *A legújabb szovjetbüntetőjog vázlata.* 1931).

Szőcy *Szilárd*, szobrász és érmész, 1921 óta a budapesti állami tanárképző főiskola tanára. Ő mintázta a przemysli hősök emlékét megörökítő oroszlánt a budai Margithídfő mellett. (*XX. köt.*)

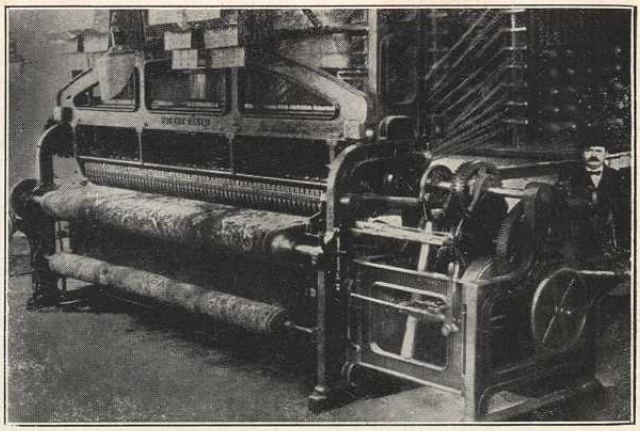
Szőgye kk. és *Kisbajcs* kk. 1927. egyesültek *Kisbajcs* néven.

***Szőnyegszövés.** Azok a folytonos törekvések, hogy valódi keleti szőnyegeket mechanikai csomózás útján tömegben, olcsón állítsanak elő, nem sok eredményt értek el gyakorlatilag s csak kisebbértékű utánzásokra vezettek (Tapestry, Tournay, Axminster szőnyegek), melyek távolról sem hasonlíthatók a valódi szőnyegekhez. Az eddigi kísérletek csak korlátolt szélességben s akkor is igen komplikált gépekkel való gyártás útján helyezték kilátásba a csomózás kézi és igen értékes módjának mechanikai helyettesítéssel való megoldhatóságát. Nevezetes újítás ezen a téren a Bányai mérnök által feltalált csomózott (perzsa) szőnyeggyártógép, mely ezt a kérdést teljesen megoldja s aránylag egyszerű berendezéssel 100—500 cm szélességű szőnyeget képes gyártani. Ez a gép tökéletesen utánozza a kézicsomózás fogásait, minden felesleges más operáció nélkül. A munka menete röviden abban áll, hogy a különböző színű csomózó fonalakat csévékről a géphez hozzávezetik és ezeknek a szövéshez való kiválasztását a szükséghez képest, egy rendes Jacquard-gép igazgatja. A gép az illető csomóhoz szükséges színű fonalat a csévéről lehúzza, az előírt hosszúságra automatikusan levágja (ez a hosszúság változtatható), a két csomózandó láncfonalat szétválasztja a többitől, a csomót ezekre ráhurkolja és azt behúzza. A kézicsomózáshoz pontosan hasonlóan a gép egy csomóosztással tovább haladva az eljárást ismétli mindaddig, míg egy sorozatcsomó kész van (változó színekben). Erre a gép önműködően egy szövőszék mechanizmusát indítja meg (mikor is a csomózó mechanizmus működésében szünet áll be), mely a csomóöltéseket a láncfonalak kötéséhez rögzíti és hozzáveri (tömöríti), azután a szövőszék szerkezetét kikapcsolja és a csomózó gépezetet ismét működésbe hozza. Ez a munkamenet (csomózás és öltésbeigazítás) fölváltva folytonosan ismétlődik a munkás beavatkozása nélkül. A kész szőnyeget egy hengerre csévelik föl, honnan azután leveszik. A szőnyeg nyírása

SZŐNYEGGYÁRTÁS

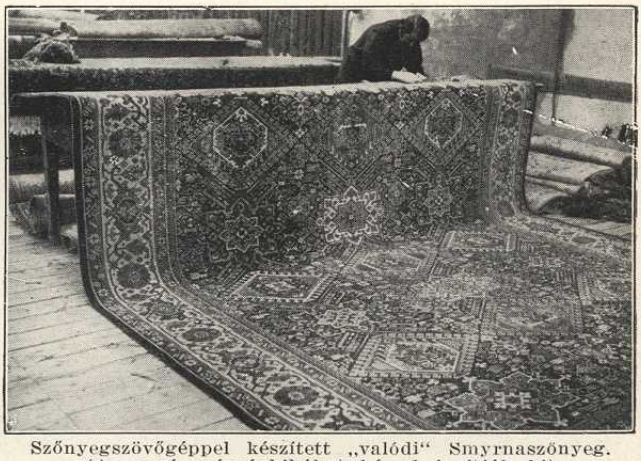
Gobelinszövőszék

Szőnyegszövőgép dr. Bányai Mór mérnök rendszere szerint. A gép a gyakorlatban elérhető tökéletességgel alkalmazkodik a kéziszövés munkamenetéhez (Knüpfteppich-Industrie System Bányai A. G., Wien)

Perzsa szőnyegszövők

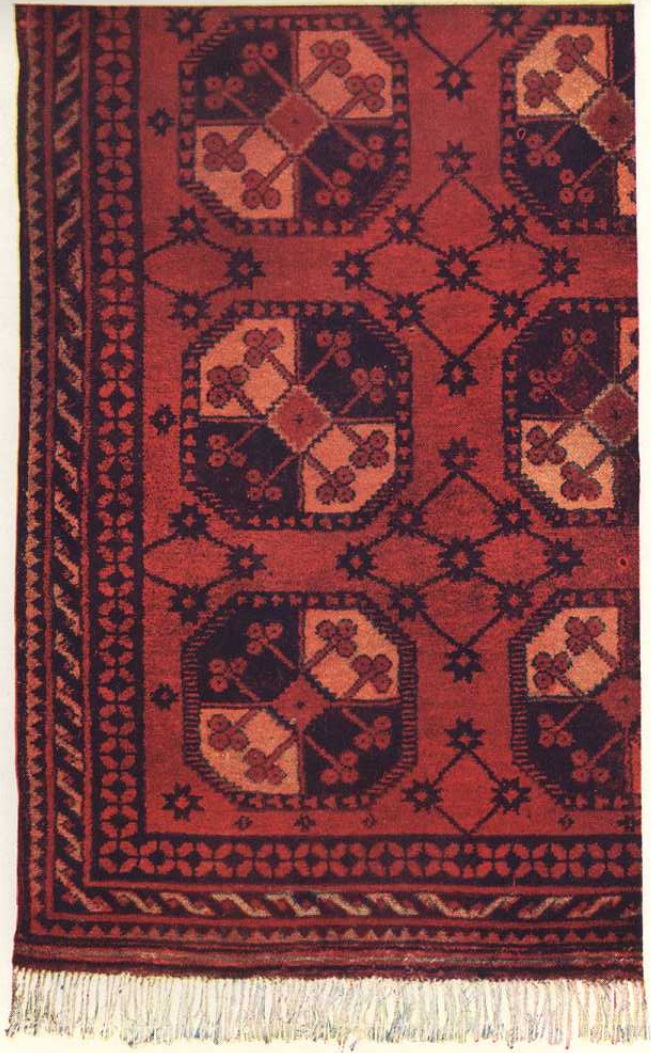
Szőnyegszövőgéppel készített „valódi" Smyrnaszőnyeg. (Az apró szépséghibákat kézzel javítják ki)

Spreewaldi munkásnő kézi szőnyegszövőgépén „valódi" perzsaszőnyeget sző

Szőnyegszövőgép (Cottbus, Németország). (A gép m²-ként 90.000 csomót köt; egymaga tízszer annyit végez, mint a leggyakorlottabb szövőmunkás)

Afgán

Kabisztán

(Horváth Miksa szőnyegipar rt. Budapest)

OSZ SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

csupán egyes kiálló szálak egyengetésére szükséges s így az anyagban hulladékveszteség nincs. A csomózó- és szövőszerkezet periódikusan fölváltva működik (csomózás, beszövés). A gép munkája független a munkás szövőügyességétől, ez csupán a gép kihasználásában jut érvényre. Közepes szélességű áruból ez a gép annyit készít bizonyos idő alatt, amennyi 50—60 kézicsomózómunkás munkájának felel meg, ami kb. 80—90% munkabér megtakarítást jelent. A gyártmány egyenértékű a valódi keleti szőnyegekével. Egy regulátorral a csomószámot (azaz a vastagságot, amitől az érték függ) bizonyos határok közt változtatni lehet. Pl. ha ez normálisan 200 × 200 méterszélességben (az az 40.000 db m²-ben), akkor ezt 200 × 250 (50.000) v. 200 × 300-ra (60.000 csomó) lehet változtatni. A fenti munkafolyamat (egy sorozatcsomó teljes szövése) egy fél percig tart (percenként kb. 1220 csomó). Egyelőre egy bécsi gyár 9 színben készíti az ilyen keleti szőnyegeket, mit azonban nagyobb befektetési költséggel (nagyobb Jacquardgépek, több platinlemezzel) fokozni lehet. A gép erőszükséglete kb. átlag 2 HP, súlya — egy 3 m. széles gépnek — 10.000 kg. A szükséges anyagok részben európai, részben keleti eredetűek. (L. még: *Szőnyeg, XVII. köt.*)

***Szőnyi** *Gyula* gazdaságstatisztikus, szül. 1890., különösen a magyar hivatalos árstatisztika kiépítése és művelése terén szerzett érdemeket. Főbb munkái: *A magyar külkereskedelmi forgalom története az 1882—1913. években* (1923); *Magyar nagykereskedelmi árak indexszámai* (Magy. Stat. Szemle, II. évf. 7—8. sz.); *A fővárosi hitelintézetek* (1930).

Szőnyi *István*, festő, 1929. állami ösztöndíjjal Rómában dolgozott, utána Zebegényben telepedett le, ahol dunaparti tájakat, életképeket festett. *(XX. köt.)*

***Szőnyi** *Ottó*, archeológus, szül. Pécs, 1876 júl. 13. Jogi és államtudományi doktorátusa megszerzése után 1898. rk. áldozópap. 1907. a pécsi jogakadémia tanára, 1921. a Műemlékek Orsz. Bizottsága előadója, 1934. iparművészeti iskolai tanár. A Szent István Akadémia tagja. Ásatásokat végzett a pécsi őskeresztény római temetőben és a feldebrői középkori templomnál. Felállította a pécsi *Dóm-Múzeumot*. Főbb művei: *A pécsi püspöki múzeum kőtára* (1906); *A pécsi őskeresztény sírkamra* (1907); *Pécsi kalauz* (1927); *Régi magyar templomok* (1934).

Szöul, koreai kikötőváros (1928) 312.848 lakos.

Sztálin, *Josszif Visszarionovics*, szovjetorosz államférfi, élesen küzdött a Lenin-féle ú. n. tiszta bolsevizmusért és sikerült több ellenzéki vezető politikust *(Trockij, Kamenev, Zinovjev)* a helyéből eltávolítania. Ugyanilyen erélyesen küzdött azonban a jobboldali ellenzék *(Bucharin, Rykov, Tomszkij)* ellen is. Óriási eréllyel viszi keresztül Szovjetoroszország iparosítását és kollektivizálását. H. G. Wells angol író érdekes cikkekben ismertette S.-nal folytatott beszélgetéseit. 1935 ápr. az angol kormány megbízásából fölkereste *Lord Eden pecsétőr*, akivel fontos tárgyalásokat folytatott a Harmadik Birodalom fölfegyverkezéséről és az európai béke biztosításáról. Művei: *Lenin és a leninizmus* (1924); *A leninizmus problémái* (2 köt., 1927—29); *Uj helyzet, a gazdasági felépítés uj feladatai* (1931). *(XX. köt.)*

Sztalingrád, 1931 óta a szovjetoroszországi Alsó-Volga terület székvárosa, (1931) 304.097 lak., régebben Caricin. 1931. Sz.-ban hatalmas traktorgyárat helyeztek üzembe.

Sztalino, a régebbi Juszovka ukrajnai város neve, amelyet kezdetben Sztalin-ra, később ukránul Sz.-ra változtattak. (1931) 141.232 lak., elővárosaival együtt 188.889 lak. 1932 óta az újonnan alakított Donyec terület székvárosa. Rádióleadóállomás.

Sztalinszk, l. *Kuzneck* és *Novo Kuzneck, XXI. köt.*

Sztanojevics, *Sztanoje*, szerb történetíró, újabb műve: *Az 1912-es szerb-török háború* (1928). Szerkesztője volt a *Narodna Enciklopedija Srpsko-Hrvatsko-Slovenacka* (1925—1929) c. négykötetes délszláv vonatkozású lexikonnak. *(XVII. köt.)*

Sztehlo *Zoltán*, jogi író, egyetemi tanár, a miskolci ág. ev. egyház tanácsosa. Újabb művei: *A társasház tulajdon kérdéséről* (1926); *Eherechtliche Fragen nach dem Friedensschluss in Ungarn* (1926); *Papyrológia és magánjog* (1927). *(XX. köt.)*

Szterényi *József (Brassói)* **báró,** a Népszövetségnél öt éven keresztül volt Magyarország képviselője. Az Académie Internationale Diplomatique tagja, az Interparlamentáris Unió közgazdasági és pénzügyi osztályának 1930 óta elnöke, az Institut Internationale des Classes Moyennes elnöke volt 1929—33. Új műve: *A magyar ipar a világháborúban* (1934). *(XVII.* és *XX. köt.)*

Sztratégia, nem valamely katonai művelet végrehajtása (ez a harcászat), hanem annak megteremtése és előkészítése, főleg pedig az, hogy mi az eredmény. A Sz. általában valamennyi hatótényezőnek a nagy cél érdekében való szerencsés összműködése. A Sz. egyik legfontosabb pillére a vezér, akinek a nagy eredmény érdekében a legnagyobb kockázatot (győzelem vagy vereség) is vállalnia kell, a másik pedig a harcászat, amit minden alvezérnek a győzelemig kell vezetnie. A vezért mindenkor az ellenség megsemmisítésének gondolata irányítja. A hadászat és a harcászat egymásra való kölcsönhatása sohasem szűnik meg. Pl. a világháborúban a központi hatalmak oldalán a Sz. körébe tartozó néhány főbb esemény: A világháború első mozzanataként 1914. a nyugati fronton a német támadás lényegében a Schlieffen tbk. által 1905. kidolgozott ama hadászati terv szerint indult meg, hogy a főtámadás nem a német-francia határon át, hanem Belgiumon és Luxemburgon át vezessen. E támadási

irány előnyei: a németek a leggyorsabban és a legrövidebb úton érhetik el Párizst, a jól kiépített francia várrendszert megkerülik, a francia hadsereget hátbafogják, elnyomják Párizstól s ezáltal megsemmisíthetik (hadászati cél). A németek támadásuk közben egyik csatát a másik után nyerve értek el a Marne-hoz, de azáltal, hogy e csatákat a német legfelsőbb hadvezetőség nem irányította egységesen, hanem az alvezérekre volt bízva úgy a csatákhoz való előfeltételek megteremtése, mint a célok kitűzése és a siker kihasználása — amelyek pedig nem voltak egymással összhangban — hamarosan bekövetkezett a kudarc s a német hadsereg a Marne-tól szept. 10. visszavonulni kényszerült. A hadászatilag helyesen megindított művelet tehát, a sikeres harcászat dacára, eredménytelenné vált. A keleti fronton a Hindenburg tbk. által vezetett tannenbergi csata (1914 aug. 26—31) hadászatilag eredménnyel járt, mert a németek nemcsak hogy bekerítették és megsemmisítették a Kelet-Poroszországba dél felől betört orosz 2. hadsereget, hanem ezáltal megnyílt a német hadsereg útja az osztrák-magyar (o. m.) hadsereggel a Bug-Visztula között szemben állott orosz 1. hadsereg hátába, amely hadsereget Hindenburg tbk. szept. 8—11-ig a mazuri csatákban megverte és Kelet-Poroszországot az orosztól teljesen megtisztította. *(XVII. köt.)*

Irodalom: Hadtörténelmi Levéltár, *A világháború 1914—1918.* Conrad, *Aus meiner Dienstzeit.* Krauss, *Die Ursachen unserer Niederlage.* Groener, *Das Testament von Grafen von Schlieffen.* Groener, *Der Feldherr wider Willen.* Leinweber, *Taktik und Strategie.* Ludendorff, *Meine Kriegserinnerungen.* Culmann, *Stratégie.*

Sztratoszféra, l. *Aerológia* és *Légkör (XXI. köt.)*

***Sztratoszféra-felszállás** alatt embereknek a sztratoszférába való felemelkedését értjük. Az első Sz.-t valószínűleg már *Berson* és *Süring* végezték 1901. 10.800 m-es repülésükkel. Magassági teljesítményüket csak 1927. sikerült *Gray* amerikai repülőszázadosnak túlszárnyalni: két alkalommal is behatolt nyitott kosarú szabad léggömbjével a sztratoszférába és 12.700 m-es magasságot ért el; repülése azonban nem volt világrekordnak elfogadható, mert első ízben ejtőernyővel kellett leszállania s műszerei elpusztultak; második repülésénél pedig oxigénhiány miatt életét vesztette. Lényeges újítást jelentett *Piccard* zárt gondolával ellátott léggömbje 1931. Utána többen végeztek hasonló Sz.-t: 1935 elejéig 8 ilyen felszállás járt sikerrel, amelyeknek adatait az alábbi táblázat tartalmazza.

Nem szerepelnek a táblázatban a nem sikerült vagy a sztratoszféra elérése előtt befejezett repülések (pl. *Settle* első próbaútja a csikágói világkiállítás alkalmából). A második orosz Sz. résztvevői meghaltak s így az elért magasság nem hivatalos rekord.

A fentiek szerint nem felel meg a valóságnak az a hiedelem, hogy *Piccard* járt először a sztratoszférában; még kevésbbé igaz az, hogy ő fedezte volna fel azt: ez már az 1900-as évek legelején megtörtént önműködő műszerekkel ellátott gumiballonok (*ballon szonda*) révén. Ilyen ballonok értek már el 35 km-es magasságot is. A Sz.-ok tudományos célja főként a kozmikus sugárzás és egyéb sugárzások vizsgálata volt, ma már azonban ezt is önműködő műszerek végzik.

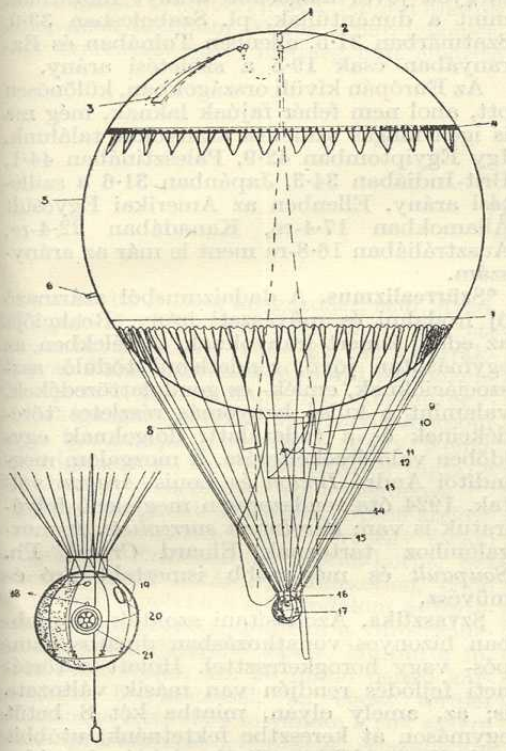
Újabban repülőgépekkel is végeztek Sz.-okat, sőt itt is voltak Piccardnak megelőzői. *Neuenhofen* német pilóta járt először a sztratoszférában 12.800 m magasban már 1928. Utána a magassági rekorderek egész sora jött: *Soucek* (amerikai, 1930, 13.200 m), *Uwins* (angol, 1932, 13.400 m), *Lemoine* (francia, 1932, 13.660 m) és *Donati* (olasz, 1934 ápr. 13. 14.400 m). Ezek a Sz.-ok azonban jóval kisebb feltűnést keltettek, mint a szabad ballonnal, zárt gondolában végzett ú. n. „à la Piccard" Sz.-ok.

***Sztratoszféra-léggömb,** a sztratoszféra felszállásoknál használatos szabad léggömb.

Sztratoszféra-felszállások zárt gondolában, ballonnal

Dátum	Résztvevők	Ballon neve	Köbtartalom m^3	Felszállás helye	Leszállás helye	Elért magasság m	Megjegyzések
1931 V. 27.	A. Piccard P. Kipfer	FNRS	14.000	Augsburg	Obergurgl	15.800	Szelep nem működött; leszállás naplemente után
1932 VIII. 18.	Piccard Cosyns	FNRS	14.000	Dübendorf (Zürich)	Desenzano	16.500	
1933 IX. 30.	Prokofjeff Birnbaum Godunow	USSR	22.300	Moszkva		18.900	
1933 XI. 20.	Settle Fordney	Century of Progress	17.000	Akron	Bridgeton	18.700	
1934 I. 30.	Fedoseenko Vasenko Usyskin	Ossoaviakim	19.500	Moszkva	—	22.000	Leszállás közben a gondola leszakadt; a bennülők meghaltak
1934 VII. 28.	Kepner Stevens Andersen	Explorer	85.000	Moonlight-Walley	—	18.000	A ballon kiszakadt, a résztvevők ejtőernyővel sértetlenül földet értek
1934 VIII. 18.	Cosyns van Elst	FNRS	14.000	Hour-Havenne	Gyanafa	16.000	
1934 X. 23.	Jean Piccard és felesége	—	17.000	Dearborn (Michigan)	Cadiz	14.500	

Lényegében ugyanolyan, mint a régi szabad léggömbök, csupán Piccard példájára légmentesen zárt gondolával van ellátva. A gömbalakú gondola aluminiumból vagy hasonlóan könnyű öntvényből (dow-metal) készül: súlya ennek dacára igen tekintélyes. Ez a körülmény, valamint az elérendő nagy

Piccard sztratosztéra léggömbje. 1. Szelep. 2. A szakítózsinór felfüggesztése. 3. Felszakítósáv. 4. Övalakú sáv 32 kacsalábbal és gyűrűkkel a tartókötelek számára. 5. A burok. 6. Töltőtoldalék 30 cm. átmérővel. 7. Övalakú sáv a gondolatartó kötélzet számára 32 kacsalábbal. 8. Toldalék a szakítózsinór kivezetése számára. 9. Toldógyűrű. 10. Toldalék a szelepzsinór kivezetése számára. 11. Felnyitóberendezés. 12. Pöschel-toldalék (a léggömb állandó nyitvatartására). 13. Pöschel-gyűrű. 14. Kifutókötelek (tartókötelek). 15. A tartógyűrű kötelei. 16. A tartógyűrű. 17. Gondola. 18. Kinézőnyílások. 19. Felfüggesztőberendezés a gondola számára (a gyűrűhöz). 20. Beszállónyílás. 21. Forgatókorong a szelepzsinór számára.

magasság igen nagy méretű léggömbök alkalmazását tették szükségessé, amint a *Sztratoszférafelszállás* cikkhez mellékelt táblázatból kitűnik. Összehasonlításul közöljük, hogy a *Preussen* ballon, amellyel Berson és Süring 1901. 10.800 m magas rekordrepülésüket végezték, 8400 köbméteres volt, szemben az amerikai *Explorer* 85.000 m³-ével, amely a legnagyobb *Zeppelin*-léghajónak csaknem fele. A gondola átmérője az eddigi típusoknál 2·1 m-től (Piccard) 3·4 m-ig (Explorer) változott. A léggömböt csak részben töltik meg hidrogénnel és így gömbalakját csak nagy magasságban éri el: Piccard ballonja kb. $^1/_6$ részben töltődött meg és 15.000 m magasban feszült ki.

Sztrókay *István (Nemescsói)*, mérnök, 1930. mint a Budapest Székesfőváros Közlekedési R. T. vezérigazgatóhelyettese nyugalomba vonult. *(XX. köt.)*

Szudán, (1932. becslés szerint) 5·6 millió lak. (ebből 59.908 idegen). Állatállománya (1930. 1000 drb.-ban) szarvasmarha 1505, juh 2200, teve 400, szamár 350, kecske 200, ló 22. Bevitele lecsökkent, 1931.: 3·76 millió, a kivitele 2·02 millió egypt. £. 1931. 3316 km vasútvonal, 11 posta- és 71 távíróhivatal, 1596 távbeszélőcsatlakozás. A költségvetésének összege 4399 millió egypt. £ bevétel és kiadás. Államadóssága 11·07 millió egypt. £.

Szumatra, Hollandia birtokában levő hátsóindiai sziget, (1931) 7,661.399 lak. 8 közigazgatási kerületre van felosztva.

Szupper *Alfréd*, egyházi zeneszerző, orgonaművész, 50 éves művészi jubileumát megülték 1935. Csornán, ahol a premontrei rend nagytemplomának karnagya. *(XVII. köt.)*

Szupravezető. Az elektromos vezetők ellenállása általában a hőmérséklettel egyenes arányban csökken. Bizonyos meghatározott, igen alacsony hőmérsékleten (4—5° absz.) azonban némely vezető (higany, ón stb.) ellenállása ugrásszerűen igen kicsiny lesz, azaz Sz.-vé válik. Ezen a hőmérsékleten a vezetőkörben megindított elektromos áramlás napokig kering, mert a Joule-hő — még tetemes áramsűrűség (1000 A/mm²) esetén is — alig fejlődik. Ennél nagyobb áramsűrűség esetén vagy ha a vezető erősebb mágneses térbe kerül, a Sz. állapot hirtelen megszűnik. A Sz. állapotot Kamerlingh-Onnes 1908. fedezte fel, a jelenség kielégítő magyarázatát nem ismerjük.

***Szükségadó,** céladószerű állami pótadó volt; 1931 okt. 1.—1932 jún. 30., tehát összesen ¾ évig volt érvényben. Kétféle Sz. volt: a házadó és a jövedelmi adó Sz.-ja. A súlyos adóból Budapest 1932 évben 4½ millió pengő erejéig részesült az e címen befolyt 37 millió pengőből. A Sz.-k helyét a rendkívüli pótlékok foglalták el: a házadóalapnak 8·4%-a, a társulati adónak 40%-a, a jövedelemadónak pedig 60%-a az ezen adókat illető rendkívüli pótlék.

***Szükségmunka.** Elsősorban az ínség enyhítésére irányuló hatósági tevékenység, mely a segélyezést nem közvetlenül készpénzben vagy természetben, hanem végzett munka ellenértékeképpen fizetett bér formájában adja. A Sz. egyéb formái az elemi csapások, háború vagy más közveszedelem idején igénybevett munka és azok a technikai munkálatok, amelyek rendkívüli körülmények közt a közszolgáltatások ellátására irányulnak, pl. általános sztrájk idején (közlekedés, gáz- és villanyszolgáltatás, kórházak üzembentartása stb. körüli munkálatok). Magyarországon 1929 óta erősen megnövekedett a Sz. mennyisége, de pontos megállapítására nincsen mód, mert az ön-

kormányzati testületek számadásai nem mutatják ki a Sz.-t végzők számát. Budapesten az évek óta folyó, hol 4, hol 6 hónapig tartó szellemi Sz. bevezetésével igyekeznek a szellemi foglalkozású munkanélküliek nyomorán enyhíteni.

Szüle *Péter*, festő, 1927. aranyérmet kapott a Tavaszi Kiállításon. *(XX. köt.)*

***Születési statisztika.** A népesség szaporodásának, egy-egy ország vagy nemzet fejlődésének főtényezője a születések számának egészséges alakulása. A halálozások száma is fontos, mert a két tényező különbözete: a természetes szaporodás nagysága mutatja végeredményben a fejlődésképességet. A tapasztalat azt mutatja, hogy kedvező szaporodás ott van, ahol magas a születési arány, még ha azzal magas halálozási arány jár is együtt. A kultúra haladásával, a közegészségügy fejlesztésével ugyanis a halálozások számát le lehet szorítani, ha azonban a születések száma csökken, mindig kisebb és kisebb lesz a lehetőség a születések és halálozások közti különbözetnek a fenntartására. A születések száma és aránya már a világháború előtt a legtöbb államban és így nálunk is, süllyedni kezdett, a háború után pedig ez a csökkenés katasztrófális mértékben következett be. Ennek okai sokfélék: gazdasági, társadalmi és főként erkölcsi okok játszanak közre. A tény az, hogy ma már a legtöbb művelt államban olyan alacsony a születések száma, hogy a háború előtti normális szaporodást (1000 lélekre évenként 10) a halálozások csökkentése útján sem lehet többé elérni.

Nálunk a világháború előtt ezer lélekre még 34—35 élveszületés esett évenként, ma már csak 22. Igy is körülbelül középen állunk az európai államok sorában. Élveszületések aránya az egyes országokban 1933.

Az egyes országokban 1933-ban évenként ezer lélekre:

Jugoszlávia (1931)	33·6
Románia	32·0
Portugália	29·0
Görögország (1932)	28·5
Bulgária	28·0
Spanyolország	27·6
Lengyelország	26·5
Litvánia	25·5
Olaszország	23·5
Magyarország	22·0
Németalföld	20·8
Finnország (1932)	19·8
Csehszlovákia	19·2
Ir szabadállam	19·2
Lettország	17·5
Dánia	17·3
Belgium	16·5
Svájc	16·4
Franciaország	16·3
Észtország	16·2
Nagybritannia	14·9
Norvégia	14·9
Németország	14·7
Ausztria	14·3
Svédország	13·7

A sorozatban nem szerepel Oroszország, amelynek születési aránya azonban mindenesetre 30-on erősen felül van. A nyugati és északi államokban hihetetlen mértékben leszállt a születések száma. Legfeltűnőbben Németországban, ahol a háború előtt még a harmincas arányt is meghaladta. Újabban azonban (1934.) itt ismét erős fellendülés következett be. Általában keletről nyugatra és délről északra menve tapasztalható a születések arányának fokozatos csökkenése. Magyarországon magában is a keleti vármegyék jóval magasabb arányt mutatnak, mint a dunántúliak, pl. Szabolcsban 33·0, Szatmárban 31·5, ellenben Tolnában és Baranyában csak 19·5 a születési arány.

Az Európán kívüli országokban, különösen ott, ahol nem fehér fajúak laknak, még ma is igen magas születési arányokat találunk. Igy Egyiptomban 42·9, Palesztinában 44·1, Brit-Indiában 34·3, Japánban 31·6 a születési arány. Ellenben az Amerikai Egyesült Államokban 17·4-re, Kanadában 22·4-re, Ausztráliában 16·8-ra ment le már az arányszám.

***Szürrealizmus.** A dadaizmusból származó új irodalmi és művészeti irány. Reakciója az eddig ismert irányoknak. A lélekben az egymásután jövő, rendetlenül tóduló asszociációknak, emlék- és gondolattöredékek, valamint a külső benyomás részletes töredékeinek és a tudatalatti dolgoknak egyidőben való érzékeltetése. E mozgalom megindítói André *Breton* és Louis *Aragon* voltak. 1924 óta rendszeresen megjelenő folyóiratuk is van: *Revolution surrealiste*. A mozgalomhoz tartoznak Eluard *Crevel*, Ph. *Soupault* és még több ismertebb író és művész.

Szvasztika. Azonosítani szokták az újabban bizonyos vonatkozásban divatos kampós- vagy horogkereszttel. Holott a történeti fejlődés rendjén van másik változata is; az, amely olyan, mintha két S betűt egymáson át keresztbe fektetnénk; utóbbit szokták az előbbi stilizált alakjának tekinteni, de a kettő közti kapcsolat egyáltalán nem bizonyos. A S. legrégebbi ismert példái Mezopotámiában a kő-fém-korszakból származó agyagedényekre festetten fordulnak elő, mégpedig olyan rokon ábrázolásokkal együtt, amely utóbbiakat állatok jeleinek szoktak tekinteni. Hasonlók az előfordulási körülmények Trójában, ahol az első rétegbeli agyagtárgyakon, s II—V. rétegbeli női idolumokon látható. Európában a háromszéki praemykenaei és hozzájuk csatlakozó leletek tárgyain találjuk először, de jóval ritkábban és az említett rokon ábrázolások nélkül. Ritka az európai bronzkorban.

Annál gyakoribb Görögországban és Itáliában a vaskor kezdetétől fogva: a Dipylon-vázákon, agyagkoporsókon és szobrocskákon, ciprusi és rodusi edényeken, itáliai házalakú urnákon, s kivált fémtárgyakon. A klasszikus művelődési területeken igen hosszú életű s onnan terjedt el Közép- és Keleteurópában; a vaskorban pl. nagyon gyakori a történeti Magyarország területén. A vaskori, kelta és későbbi germán művészetben azonban az a második változat az

uralkodó, amely görbe vonalaival alkalmas díszítő elem, de az eredeti S.-val való azonossága egyáltalán nem biztos.

A S. változatait némi képzelőerővel úgy lehet megeleveníteni, mintha egyes tagjai testrészek volnának. Ezért, továbbá azért, mert legrégebben állatképeknek felfogott ábrázolásokkal együtt fordul elő, — szokták őt magát is ember, gólya, tengeri állatok jelképeinek tekinteni. Mások a nap jelképét, vagy szerencsét hozó, illetőleg bajt elhárító varázsjelet látnak benne. Mindez feltevés, s a feltevések többfélesége mutatja a bizonytalanságot, amelyben ezután kell még rendet teremteni. Annyi bizonyos, hogy a kereszt szárain levő kampók irányulhatnak jobbra vagy balra egyaránt. *(XVII. köt.)*

Szverdlovszk, a régebbi Jekaterinburg szovjetoroszországi város neve, (1931) 223.300 lak.

Szymanski, *Adam*, lengyel novellaíró, megh. Moszkva, 1916. *(XVII. köt.)*

T

***Tabakovits** *Dusán*, közgazdász, szül. Arad, 1877 júl. 17. A Keresk. Akadémián végzett tanulmányai után 1900—21. az Osztrák-Magyar Bank tisztviselője, majd tőzsdeképviselője volt. 1921. a Magy. Kir. Állami Jegyintézet igazgatója. 1922—24. a Devizaközpont ügyv. igazgatója. 1924—34. a Magy. Nemz. Bank igazgatója, az Üzletvezetőség tagja, a Bankosztály vezetésével volt megbízva.

Tabán, másként *Rácváros*, Bpest székesfőváros I. kerületének a Gellérthegy északi lejtőjén az Erzsébethíd, Attila-körút, Szt János-tér által határolt, rendezetlen, ódon városrésze, amelybe a szépirodalom és festészet vitt romantikát, újabban a városrendezési kérdések előterébe lépett. Miután a főváros évek során, kb. 30 millió pengő kártalanítási befektetéssel, az egész terület tulajdonosa lett, 1934 folyamán a sok százra menő apró házakat lebontatta. A szabaddá vált terület modern rendezésére nézve *Wargha* László városrendezési szakértő — ma műegyetemi tanár — már 1909., majd 1933. készített nagyszabású terveket; az utóbbi évben tervpályázat is volt. Ezek tanulságával készült a hivatalos terv, amely tekintettel volt a nagy átvezető utak, utcák, parkos terek, a beépítés (a terület alsó részén zártsor, feljebb fokozatosan kisebbedve szabadon álló s kertes villa-építkezés, harmónikus épületmagasságok, homlokzat- és tetőképzés, udvarok, kertek stb.) összes kérdéseire. A tervet a közgyűlés 1934 nyarán elfogadta s a Főv. Közmunkák Tanácsa végleges hozzájárulása is legközelebb remélhető. Legújabban a problémába némi részt belekapcsolódtak a Szt Gellért-, Szt Imre-, Rudas-gyógyfürdők *(Budapest fürdőváros)* környéke rendezésének követelményei. Nagy kérdés az új városrész finanszirozása is: vajjon a kb. 30.000 m²-nyi beépíthető terület egésze magánvállalkozás útján — kb. 20 millió költséggel — záros határidőben építtessék-e be, vagy pedig a főváros, megépítvén a közműveket, az egyes építési telkeket fokozatosan értékesítse-e?

Tabéry *Géza*, író, megszervezte az Erdélyi Magyar Irói Rendet (E. M. I. R.). Újabb regényei: *Tűzmadár* (1926); *Vértorony* (1930); *Októberi emberek* (1934). Szerk. Incze Ernővel a *Jókai Erdélyben* c. kiadványt. *(XX. k.)*

Táblabíró-világ művészete, e névvel jelölhető a XIX. század első felének művészete hazánkban. Időben tehát nagyjából egybeesik a német nyelvterület, elsősorban Bécs Biedermeier-művészetének korával, de attól már külső feltételeiben is elkülönödik. Bécsben a császári udvar és főnemesi függeléke táplálta a művészeteket, hazánkban ennek nyoma sem volt, a mecénás szerepét a kevéspénzű vidéki nemesség és városi polgárság vállalta, ennek igényei pedig szerények voltak. E kor néhány jelentős középülete (két színház, Nemzeti Múzeum, Lloyd-épület Pesten) a közönség pénzén épült, az új nagy templomok (Esztergom, Eger, Vác) pedig egyes főpapok bőkezűségéből, aminek értékét csökkenti, hogy kevés kivétellel behívott külföldi művészek kapták a megrendelések oroszlánrészét. Ugyanilyen okokból a szobrászat sem jutott jelentős feladatokhoz (egyetlen monumentális emlékszobor sem készült) és többnyire kőszentek, síremlékek faragásán tengődött. A kisszerű viszonyok közt a festők arcképek és vidéki templomok oltárképeinek megrendeléséből éltek. E kor legjelesebb művésztehetségei *(Markó, Brocky, Borsos)* a körülmények nyomása alatt külföldre telepedtek, ahol kitünően megállták helyüket az elsők közt. Az itthon maradottak közt csak *Barabás Miklós* jutott jelentősebb szerephez ezernyi arcképével. És mégis fontos munkát végzett ez a kor művészetünk föllendítése dolgában, aminek hatása azonban csak a szabadságharc után vált érezhetővé. Szerény, kitartó munkával belekapcsolta a művészetet kultúránkba (az előző korszak számba sem vehető kivétellel külföldi művészeket foglalkoztatott). Megszervezte azokat a külső feltételeket, amelyeket a művé-

szeti kultúra megkíván: megteremtette *(Pyrker* kezdeményezésével) az első magyar képtárt a Nemzeti Múzeumban, az első hazai festő-akadémiát *(Marastoni* vezetésével), az első rendszeres műtárlatokat (Műegylet) stb. s így ugyanabban a szellemben végezte küldetését, amellyel *Széchenyi* ki akarta emelni gyarmatsorából az országot. A kor a nagy szervezések és nagy kezdeményezések kora e munkát az egészen magára hagyatott és pénztelen ország önerejéből végezte a művészet terén, mégpedig a képzelhető legszerényebb eszközökkel. Stílus szempontjából Bécs és Olaszország hatása szembeszökő, az utóbbi inkább az építészetben és *Markó* meg *Ferenczy* szobrászatában, az előbbi a festők nagy tömegében. A stílus alakulása szempontjából figyelemreméltó, hogy a korszak első felében az országnak még nem volt művészeti központja, a festők az országban széjjelszóródva nem is ismerhették egymás műveit, hiszen kiállításokról csak az utolsó tíz évben lehetett szó. Volt azonban egy esztétikai és kritikai központja *Kazinczy* személyében, aki ezernyi széphalmi levele és sűrű utazgatásai révén a klasszicista stílust, e kor stílusát magyarázta és terjesztette fáradhatatlanul. Halála után pedig a fiatal *Henszlmann* Imre igyekezett a közvéleményt a romantika felé irányítani. Ez a kétféle művészeti felfogás és annak lassú átmenetei adják meg a T. jellegét, a gyönge gazdasági viszonyok által megszabott provinciális kiadásban. Az e korban épült számos vidéki kúria és a városi polgárság lakásberendezése a hazai viszonyok nyomása alatt a legegyszerűbb célszerűséget mutatják, a nemrég még virágzó ötvösség alig kap munkát, a textilművészet családi iparrá zsugorodik. A polgári szerénység az arcképszobrászatot is hivalkodásnak tekintette. Ez a szerénység érezteti a hatását a legszaporábban művelt technika, a festészet stílusán is, az előadás tartózkodó, a festés síma, részletező, megfelel a „szolid munka" kívánalmainak. A nagy politikai mozgalmak népszerű vezéreinek, felkapott színpadi művészeknek, nagy eseményeknek (pesti árvíz stb) ábrázolása élteti a kor új technikáját, a litográfiát, amely olcsóságánál fogva keresett cikké válik és eljut a vásári ponyvákra is, amelyek egyébként jó ideig pótolják a még hiányzó műkereskedést. Egészben véve a T. mesterei úttörő munkát végeztek és serény működésükkel előkészítették a talajt a következő nemzedék számára (L. *Biedermeier, III. k.)*

***Táblafestészet,** a festészet ama fajtájának elnevezése, amelynél a képek festése — a fal-, üveg-, mozaik- és miniatűrfestészettel ellentétben — fatáblákra történik. Az ókorban a sírok kultuszával kapcsolatban jött divatba, de átvette a kereszténység is. A bizánci egyház már az V. században festetett szentképeket fatáblákra és innen terjedt el aztán a középkorban egész Európában. A XIV. században Olaszországban már a falfestészettel teljesen egyenrangúan művelték. Az északi államokban azonban megelőzte azt. A XVI. század közepén a képek nagy terjedelme folytán a fatáblákat fakeretre kifeszített vászonnal pótolták.

Tábori *Kornél*, író és hírlapíró, 1926. megindította az *Idegenforgalmi Könyvtárt.* Újabb művei: *Jókai regénye* (1925); *What interests Englishmen in Budapest* (1926); *La Reine du Danube* (1927, angolul, németül és olaszul is); *Was interessiert die Deutschen in Ungarn* (1928); *Monumenti e memoria in Ungheria che stanno in rapporto con Italia* (1930); *Prominent Foreigners about Hungary* (1932) stb. *(XVII. köt.)*

Tábori *Piroska*, írónő, több mint 120 kötet ifjúsági elbeszélése és képeskönyve jelent meg, köztük *Dugó Dani I—XI, Csavar Peti I—III, Aranysziv, Uj utak, Zsuzsa Párizsban. Az Én Ujságom* c. ifjúsági folyóirat szerkesztője. *(XVII. köt.)*

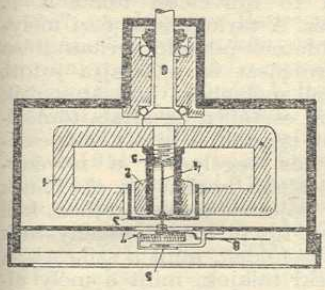
***Tábori** *Pál*, író, szül. Budapest, 1908 máj. 8. A budapesti és berlini egyetemen tanult, jogi és államtud. doktorátust tett. Nagyszámú ifjúsági regényt írt, amelyek közül a *Nemzetközi törzs* c. cserkészregény nemzetközi pályadíjat nyert. Sajtó alatt van: *Amerika új lírája* c. költői antológiája. Sokat fordított németből, angolból, franciából. Élénk tevékenységet fejt ki a cserkészmozgalmakban.

Tábori *Róbertné Tutsek Anna*, írónő, 1926. megindította a Százszorszép Könyvek c. ifjúsági regénysorozatot. Újabb művei: *Cilike, mint fiatalasszony* (1923); *Cilike bajtársai* (1924); *Vidorka* (1924); *Kis anyám* (1925); *Jázminvirág* (1925) *Nagymama naplója* (1926); *Szerencse gyermeke* (1927); *Vetés és aratás* (1929); *Aranyfátyol* (1930); *A negyedik parancsolat* (1931); *Cilike, mint nagymama* (1932); *(XVII.* és *XX. köt.)*

***Tachográf,** v. *regisztráló tachometer*, a tachometer az a fajtája, amely gépek, járóművek kerekei fordulatszámának mérésénél a fordulatszámokat egyúttal folytonosan regisztrálja (felrajzolja), ami által a gép munkája ellenőrizhető. A textiliparban alkalmazott Tolnai-féle elektromos T.-nál bizonyos idő alatt adott áramlökések számát számlálják ; ez arányos a fordulatszámmal. Mozdonyoknál a *Hausshälter-* és a *Rezsny-*féle regisztráló T.-ok vannak használatban. (L. *Sebességmérő, XVI. köt.)*

Tachometer. A technikában a T. járművek, folyóvíz (vízmennyiségmérés), sebességének mérésénél játszik szerepet. Gépeknél a percenkénti közepes fordulatszámot mérik a hajtótengellyel összeköttetésben levő számláló készülékek. A fordulatszám ugyanis a kerületi sebességgel egyenesen arányos. Úgynevezett T.-ek többnyire centrifugális rúgós ingával vannak fölszerelve, melyek kilengéseit megfelelő áttétellel egy számlálólap mutatójára viszik át. Ha helyhez kötött, akkor a T.-t szíjjal hajtják a géptengelyről. Van kézi T. is, melynek háromélű tűjét a géptengely végén levő mélyedésbe szorítva, a tű

forgását fogaskerékáttétel viszi át a számlálólapra, hol a fordulatszám kiugró számok által regisztráltatik. A folyadék T.-nél (gyrométer) egy csőben levő glicerintömeg a forgás arányában laposabb paraboloid alakot vesz föl, melynek csúcsponthelyzete a skálán leolvasható. A regisztráló T. (tahograf) mozdonyok, gőzgépek, turbinák, centrifugák, lendkerekek, szíjtárcsák fordulati számait folytonosan fölrajzolja. Folyadék (víz, gáz) sebességmérésére a Woltmann-szárnyat és a Hajós-féle szárnyat használják. E szerkezetek lapátos kerekeinek forgásszáma arányos a víz vagy gáz haladó sebességgel. A szárnyat villamos kontaktus révén csengővel kötik össze, mely minden 10 fordulat után jelzést ad és a forgások sorozatát stopper-órával mérik. (L. *Sebességmérő, XVI. köt.*)

Autótachométer
1. = acélmágnes, 2. = vasmag, 3. = aluminiumdob, 4. = dobtengely, 5. = tartó, 6. = tengely, 7. = rúgó, 8. = mutató.

***Tadzsikisztán,** 1929. Üzbekisztán szovjet állam területéből kihasítva alakított autonóm szovjet állam Turkesztánban. Területe 145.867 km², (1926) 1,032.875 lak. Közigazgatásilag 29 kerületre, 4 önálló városra és az autonóm *Hegyi-Badachsán* területre van felosztva. Fővárosa Sztalinabad.

Taeger *Henrik*, geológus, szül. Stettin 1881 júl. 20. *A Bakony hegység földtani viszonyai* c. munkája most van sajtó alatt. *(XVII. köt.*, ahol a szül. adat hibás.)

***Tafari,** Abesszinia császára, szül. 1890. Ras Makonnen Harar meghódítójának és kormányzójának fia. 1916. nagynénje *Zauditu* lett a császárnő és ekkor T., mint trónörökös, kormányelnök lett. 1928. államcsínynyel *negus* (király) lett, majd *Zauditu* halála után (1930 ápr.) *neguza nagaszttá* (császár) választották. T. a mérsékelt reformok híve és országát igyekszik az európai kultúrával megismertetni.

Tafel, *Albert*, német utazó, 1914. *Le Coq* utódja gyanánt új Turfán-expedíciót vezetett. A világháború utáni időktől 1929-ig Timorban és Borneóban orvosi gyakorlatot folytatott. Jelenleg Stuttgartban él. *(XVII. köt.)*

Taft, *William Howard*, az Északamerikai Egyesült Államok elnöke, megh. New York, 1930 márc. 8. *(XVII. köt.)*

***Tagger,** *Theodor*, német író, l. Ferdinand *Bruckner*, *XXI. köt.*

***Tagore,** tulajdonképpen *Thakur* (szanszkrit: úr, földesúr), hindu keresztnév, most egy a XII. században Oudhból bevándorolt család vezetékneve, akiknek őse *Bhatta Narajana* (VIII. század) szanszkrit drámaíró volt. Az itt következőkön felül is a családnak számos művész és tudós tagja volt.

***Tagore,** *Abanindranath*, hindu festő, szül. Kalkutta, 1871. Az ősi hindu miniatűrfestészet újjáélesztésén dolgozik. Tanulmányaiból franciául megjelent: *Art et anatomie hindous* (1927); *L'Alpona ou les décorations rituelles au Bengale* (1921).

Tagore, *Rabindranath, Sir*, hindu költő, újabb művei: *The Religion of Man* (1931); *Sheaves* (1932); *The Golden Boat* (1932). Magyarul megjelent: *Gora* (regény). *(XVII. köt.)*

Tahy *László (Tahvári* és *Tarkeői)*, diplomata, 1934. a berni m. kir. követség és a Népszövetség mellett működő magyar képviselet vezetője. 1935 jan. 9. és a második Gömbös-kormányban (márc. 5.) miniszterelnökségi államtitkár. *(XVII. köt.)*

Taihoku, a Japánhoz tartozó Taivan (Formoza) sziget fővárosa, (1928) 219.566 l.

Tairoff, *Aleksandr* (valódi nevén *Kornbliet)*, orosz rendező, szül. Romny, 1885 jún. 24. 1904. színész, 1907. rendező, 1914. megalakította a moszkvai kamaraszínházat, 1923. színiiskolát alapított. *Sztanivlavszkival* ellentétben T. a teatrális, komédiás színpad híve, amelynek színésze mimikában, beszédben, énekben és táncban egyformán képzett. A színpadi műveknek ezt az összhangját *(szintétikus színház)* legtökéletesebben operettekben *(Giroflé és Girofla)*, valamint fantasztikus drámákban *(Az ember, aki csütörtök volt)* érte el. Igen hatásos előadásban mutatott be azonban klasszikusokat *(Phädra, Rómeó és Júlia)* és modern drámákat *(Szent Johanna)* is. Többször szerepelt külföldön és a német expresszionista színpadra igen erős hatással volt. Műve: *Egy színházi vezető feljegyzései* (1919).

Tájkertészet. Főkép a házikert tervezésére vonatkozólag alakultak ki az utóbbi évtizedekben újabb szempontok. A századvég kertjével szemben, amely a nagykiterjedésű parkok konvencionális formáit igyekezett beszorítani a házikert keretei közé, az újabb törekvések arra irányulnak, hogy a házikert a lakás kiegészítő része s mint ilyen, minél tökéletesebben kihasználható legyen. Különösen az erősen fellendült testkultúra érdekében támasztunk nagy igényeket. A ház és a kert egységét formai elrendezéssel is kifejezni igyekszünk; a kert alaprajza szigorú mértani vonalakból alakul, formái a ház formáihoz kapcsolódnak. A házikert ilyenértelmű programmjának betöltéséhez szükséges, hogy terve a legelső elgondolástól kezdve a ház tervével együtt, mintegy kölcsönhatásban alakuljon ki, minthogy a kert jó használhatósága és jó kertészeti kiképzésének lehetősége is nem kis mértékben függ a ház egyes részleteinek megoldásától. A növényzet alkalmazásának vezérelve az, hogy szabályos geometriai vonalak által határolt részletekben az elültetett növények

fajtai jellegzetességüket, egyenkénti szépségüket megmutathassák. A környező tájjal szorosabb kapcsolatban levő parkok létesítésénél az újabb botanikai vizsgálatok eredményeit igyekeznek felhasználni, amikor a szomszédság növénytársulásait tanulmányozva, eszerint választják meg az alkalmazandó növényanyagot, hogy így, idegen elemek távol maradván, a flóraképek egységét semmi se zavarja meg, a helyi jellemzők kiemelésével pedig igen érdekes képek érhetők el. A kert kialakításának kérdéseivel, aminek főnehézsége főleg anyagának, a növénynek élő, változó voltában rejlik, sokat foglalkozik az angol, újabban főkép a német szakirodalom. *(XVII. köt.)*

***Takách-Tolvay** *József (Nagy-Kürthi, Kisjókai és Köpösdi)* gróf*, ny. m. kir. altábornagy, szül. Celldömölk, 1876 okt. 26. Katonai pályáját a honvédhuszároknál kezdte, majd a cs. és kir. vezérkarban, a közös huszároknál folytatta. Háború alatt mint a cs. és kir. 1. lovashadosztály vezérkari főnöke működött. Később hadtestparancsnok lett. A háború utolsó évében mint a honv. min. képviselőjét Bécsbe rendelték. 1920—26. Varsóban és Bukarestben mint katonai attasé működött. Ebben a minőségében résztvett 1920. a lengyel-orosz bolseviki hadjáratban. Visszatérve Budapestre, mint altábornagy a budapesti dandárparancsnokságnál és a főparancsnokságnál szolgált. 1928. nyugalomba vonult. Azóta megszervezte az Orsz. Frontharcos Szövetséget, melynek elnöke.

Takács *Menyhért*, jászóvári prépost, megh. Budapest, 1933 nov. 29. Megjelentek még *Az evangélium bölcselete, A katolikus autonómiáról, Mi a bölcselet, Szt. Norbert élete* c. művei. Életének utolsó nagy műve volt a gödöllői nevelő és tanítóképzőintézet alapítása. *(XVII. köt.)*

Takács *Zoltán (Felvinczi)*, művészettörténeti író, egyetemi tanár, a Hopp Ferenc Múzeum igazgatója. Újabb műve: *L'Art de la grande migration en Hongrie et en Extrême Orient* (1931). Tanulmányai az Ostasiat. Zeitschrift, Asia Maior, Journal of the Indian Society for Eastern Art, Magyar Művészet, Magyar Iparművészet c. folyóiratokban jelennek meg. *(XVII. és XX. köt.)*

***Takáts** *Ernő*, rk. áldozópap, pápai kamarás, szül. Budapest, 1896 máj. 4., a Szent István Társulat igazgatója és a Stephaneum könyvkiadó rt. vezérigazgatóhelyettese. A Szent István Akadémia r. tagja és osztálytitkára. Résztvett az új magyar kat. Szentírásfordítás elkészítésében. Ebbeli munkásságát a budapesti egyetem a Horváth-díjjal jutalmazta. Főbb művei: *Az Ószövetségi, fogság előtti történeti könyvek fordítása; Boszszúálló-e az ószövetség istene?* stb.

Takáts *Sándor*, történetíró, főlevéltáros, a Magy. Tud. Akadémia tagja, megh. 1932 dec. 21. *(XVII. és XX. köt.)*

***Taksonyi** *Piroska*, énekművésznő, költő- és írónő, szül. 1909 jún. 7. A M. kir. Operaház ösztöndíjas növendéke volt (koloratúra-szoprán), majd Firenzében Serena Lionellinél tökéletesítette énektudását. Verseit a Nyugat s más folyóiratok közlik, sokoldalú cikkeit a napilapok.

Talajművelés, a talajba, ill. talajra jutott vízzel való gazdálkodás egyik hathatós eszköze. Az Amerikából eredő *dry-farming*-nak, a száraz éghajlatban öntözés nélkül való gazdálkodásnak fő műveletei mind a T. körébe tartoznak. A tarlóhántás, őszi mélyszántás és a felületnek állandó porhanyítása a talajvíz elpárolgását és a talajra jutott csapadékok minél mélyebbre jutását segítik elő. Laza talajok esetében az altalajtömörítéssel a mélyebb szintekbe jutott nedvességet a kapillaritás segélyével a növénygyökerekhez közelebb hozhatjuk. A T.-nek a talajtípusok sajátos természetéhez kell alkalmazkodniok. Így pl. más T.-t igényelnek a jó alföldi feketeföldek, mint a szikesek, a sekély hegyvidéki talajok, mint a mély alföldi talajok. A T.-nek ezenkívül még a termelendő növény sajátos igényeihez is alkalmazkodni kell. *(XVII. köt.)*

***Talajtan**, az a tudomány, amely a talajra, mint a természet egyik sajátos képződményére vonatkozó ismereteinket tudományos rendszerbe foglalja. Megkülönböztetünk általános és alkalmazott T.-t. Az első azokat az ismereteket tárgyalja, amelyek a talaj képződésében, jellemzésében, rendszerbe foglalásában és ábrázolásában a tudományos alapot nyujtják. Az alkalmazott T. (talajtechnológia) pedig az általános T. tudományos vívmányainak a gyakorlati életben, mezőgazdaságban, erdészetben, szőlészetben, gyümölcsészetben, víz- út és egyéb építészetben való gyakorlati alkalmazását öleli fel. ('Sigmond Elek, *Általános talajtan*, Budapest, 1934.)

***Talbot centrále**, l. *Bánhidai elektromos művek, XXI. köt.*

***Tamás** *István*, vajdasági költő és szerkesztő, szül. 1904. Nehéz helyzetből küzdötte fel magát a mai magyar irodalom művelői közé. 1924-ben jelent meg első verskötete a *Fekete majális*. Hamarosan a Bácsmegyei Napló belső munkatársa lett, majd Pestre került s jelenleg az *Ünnep* szerkesztője. Egyéb művei: *5 világrész a Szajna partján, A szegedi pedellus* (1933); *Szabadkai diákok* (1933); *Egy talpalatnyi föld* (1933); *Egy férfi visszafordul* (1933).

***Tamás** *József*, felsőkereskedelmi iskolai tanár és író, szül. Sopron, 1899. Főbb művei: *Nemzetünk nagyjainak sírjai* (1927); *Páris és Franciaország* (1927); *Prohászka Ottokár társadalomszemlélete* (1934).

***Tamás** *(Tvarosek) Mihály*, építészmérnök, szül. Beregszász, 1903. Budapesten végezte a műegyetemet. Beregszászon van építő irodája. Erősen naturalista irányú novellákat és regényeket írt. Egy kulcsregénye miatt *(Szép Angéla háza)* a bíróság elitélte.

***Tamási** *Áron*, író, szül. Farkaslaka, 1897, régi székely nemes családból. Székely-

udvarhelyt végezte a középiskolát, a világháborúban katona volt, utána Kolozsvárt kereskedelmi akadémiát végzett. 1923. Amerikában egy bankban dolgozott. Első írásai, nagyobbára novellák, leginkább erdélyi lapokban jelentek meg. 1925. jelent meg első novelláskönyve Kolozsvárt. *A szűzmáriás királyfi* c. székely népéleti regénye, *Erdélyi csillagok, Hajnali madár* c. novelláskönyvei felé fordították az irodalmi körök figyelmét s 1927. megkapta a Baumgarten-alapítvány évdíját. *Címeresek* c. könyve éles társadalomkritikai regény. *Ábel a rengetegben* c. székely regénye nagy feltűnést keltett; ennek folytatásai: *Ábel az országban, Ábel Amerikában.*

***Támedly** *Mihály*, író, szül. Budapest, 1884 okt. 4. 1911—26. a bécsi Theresianum tanára. 1926 óta a berlini Collegium Hungaricum igazgatója. Főbb művei: *Harangjáték* (1908); *Igaz Sámuel és a Hébe* (1917); *Úszás* (sportkönyv, 1910). Sportcikkeinek gyüjteménye 1912. jelent meg. Lefordította Wieland, Oberon-ját (1922).

***Tanaka,** *Giichi báró*, japán államférfi, szül. Jamagucsi, 1863., megh. 1929 szept. 29. 1927—29. miniszterelnök. 1932. névtelen röpirat jelent meg *A japán imperializmus háborús törekvései. T. japán miniszterelnök titkos memorandumа a mandzsuriai japán politikáról* címen. Ezt a japán kormány hamisítványnak minősítette.

Tananariva, Madagaszkár fővárosa, l. *Antananarivo, XXI. köt.*

Tánc. A műtáncokat és népi táncokat az etnográfusok szigorúan különválasztják. Újabban a T. az etnológiának fontos tárgya lett; évenként rendeznek a T.-kutatók nemzetközi versenyeket. Legutóbb 1934. Bécsben volt ilyen. Párizsban külön intézetben tanulmányozzák a népi T.-okat, mozgóképfelvételek segítségével. A szertartásos *kultikus* T.-ok a legősibbek. A magyar nép T.-ai között ezeknek nyomait csak sejtjük; ilyenek pl. Bogácson a ház kilencszeri körültáncolása, régi lakodalmakban a palócoknál a tűz körültáncoltatása a menyasszonnyal (menyasszonyporkolás), a májusfa körültáncolása. Régi T.-ok a vitézi kard-táncok. Ezeknek maradványai botos pásztor-táncaink amelyekben keresztbe rakják a botot s az így előálló négy szakaszba váltakozva beugranak. Újabb keletű magyar katona T.-ok a verbungok, mint a székely csürdöngölő, amelynek kalotaszegi, sárvásári, kunszentmiklósi, halasi, derecskei, kónyi, kapuvári helyi változatai a legismertebbek. A magyar T. lassú, friss, forgatós alakjai különösen a palócságban és pásztornépünknél élnek. A magyar műtánc, a *csárdás*, 1840. keletkezett és magyar T.-mesterek csinálmánya, annak dacára, hogy magyar népi T.-nak is nevezték. A még élő magyar T.-ok között legrégibb a kunszentmiklósi süveges T., amelyet már 1670. Eszterházy Pál nádor is említ T.-lajstromában. *(XVII. köt.)*

Táncos *Gábor*, altábornagy, 1925-ben nyugalomba vonult, 1926-ban lovassági tábornok, majd a magyar kormány népszövetségi megbízottja lett. *(XVII. köt.)*

***Tandsur,** a tibeti irodalom legnagyobb gyüjteménye, 225 kötetben. Buddhista iratokon kivül szanszkritból fordított szépirodalmi műveket is tartalmaz.

***Tangl** *Harald*, egy. m. tanár, szül. Budapesten, 1901. Nagyszámú munkája közt a többször telítetlen zsírsavak keletkezésének felismerése a legjelentősebb,

Tank *(harckocsi)*, l. *Páncélos járművek, XXI. köt.*

***Tank,** folyadékok — benzin-, kőolaj, petróleum stb. — fölvételére és tárolására való és vaslemezből, szegecselve v. hegesztve készült nagytérfogatú tartály, amelyet kikötőkben, olaj- és petróleumgyárakban stb. használnak. T.-nak nevezik a tengerészetnél a vízballaszt fölvételére való nagy tartányokat is. Vannak T. vasúti kocsik is a fenti folyadékok v. gáz szállításának céljaira.

***Tankhajó,** másként tartányhajó, amelybe a folyékony árut — mint olaj, petróleum, benzin stb. — közvetlenül beleömlesztik. A T. belseje raktár helyett szakaszokra oszlik, felül aknaforma nyílással ellátva és robbanásból eredhető túlnyomás ellen expanziós-csővel biztosítva. Ezenkívül a szakaszok és a lakóhelyiségek közé, ugyanezen célból kettősfalú kamrát (Kofferdamm) is építenek be. Mindenütt a tűzbiztonságról gondoskodni kell. A T.-t a hajóür egyes részeihez vezető csőhálózaton át, a hajón levő vagy a parton fölállított szivattyúkkal töltik meg. Nálunk a csepeli vámmentes kikötőben láthatók ilyen T.-k.

Tannu-Tuva, korábban Urjankhai, a szojotok állama, autonóm népköztársaság Mongolia határán, Irkutszktól Ny.-ra. Területe 170.000 km², kb. 65.000 lak. Fővárosa Kizilkoto (Khem Belder).

Tápay-Szabó *László*, hírlapíró, 1924 óta a Pesti Napló c. napilap munkatársa. 1930. egyetemi c. rk. tanár, 1931. a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend commendatora. A spanyolországi valenciai káptalan és a pápai lovagok világszövetsége tb. tagja. Újabb művei: *Árpádkori magyar építőművészet, Documents secrets, Városi élet a középkorban Dalmáciában, Az igazi Amerika* (1925); *Szegény ember gazdag élete* (3 köt. 1927.); *Szeged halála és feltámadása* (1929); *Az újságírás erkölcstana* (1930); *Az amerikai sajtó szabadsága* (1930); *Le Titre de comte Palatin* (1931); *Magyarország pápai lovagjai* (1932); *Familles françaises en Hongrie* (1935). (L. *Szabó László, XVIII.* és *XX. köt.*, ahol helyreigazítandó, hogy az *Irredenták* c. drámai költeménynek nem ő, hanem egy névrokona a szerzője.)

Táplálkozás, higiénéjének fejlődésében fordulópontot jelentett a vitaminok felfedezése. A tápláléknak tehát nemcsak fehérje- és kalóriatartalom tekintetében kell kielégítőnek lennie, hanem tartalmaznia kell mindazon különleges hatású vegyületeket kellő mennyiségben, melyeknek a test fölépíté-

sében, az életműködések szabályozásában szerep jut, de amelyeket a szervezet maga előállítani nem képes. Lényeges haladást mutatnak az ismeretek a fejlődő gyermeki szervezet sószükségletének megítélésében. Lényegesen kiépült és biztos alapot nyert a csecsemők hibás táplálkozáson alapuló betegségeinek megelőzése és gyógyítása. Ezenkívül általánosan tért hódított az orvosi tudomány minden területén a táplálkozás befolyásának méltányolása. A diétás kezelés alkalmazása és vezetése valóságos új tudományággá fejlődött. (*Soós* Aladár idevágó munkái. Továbbá: *D. Mittag* Margit: A diétás konyha technikája. 1933.) *(XVII. k.)*

Tardieu, *André*, francia politikus, újabban szélsőjobboldali felfogását annyira mérsékelte, hogy *Briand* kormányában belügyminiszter lett. 1929 okt. 24. *Briand* megbukott és ekkor T. alakított kormányt, amely azonban már 1930 márc. 2. megbukott. Később ismét ő lett a kormányelnök, de már a bizalmikérdés felvetésénél kisebbségben maradt. 1932 febr. 22. alakította meg 3. kormányát, amely *Doumer* meggyilkolásakor mondott le. Ennek ellenére az új választásokig ő vezette az ország ügyeit. 1934 febr. 9. *Doumergue* alakított kormányt, amelyben T. tárcanélküli miniszter. A Stavisky-ügybe ő is belekeveredett. *(XVII. köt.)*

Tardos-Krenner *Viktor*, festő és író, megh. Budapest, 1927 dec. 28. *(XVII. köt.)*

Tarifapolitika. Megkülönböztetünk vám- és közlekedési T.-át. A vám-T. lényege, hogy az általános vámtarifát megfelelően kombinálja az egyes szerződéses államok külön tarifájával. Ezen a területen a T. célkitűzése lehet az állami bevételek szaporítása (fiskális érdek), bizonyos belső termelési ágak védelme (nevelő, védő- és tiltó vámok), végül kedvező kereskedelmi viszony biztosítása fontos piacokkal és ennek az érdekében adott engedmények (kedvezményes vámok).

A közlekedési T. irányelve, hogy miképpen kell az utas- vagy áruforgalmat megterhelni, hogy az a maximális bevételt biztosítsa. Minthogy a monopóliumjellegű közlekedési vállalatok rendszerint állami ellenőrzés alatt állanak, T.-nak nevezik tágabb értelemben az államhatalmi tényezők minden ilyen irányú tevékenységét. *(XVII. köt.)*

Tarjáni *(Simkovics) Jenő*, grafikus és festő, 1927. az Ernst-múzeumban grafikai és képkiállítást rendezett, 1928. a Zichy Mihály grafikai díjat nyerte. *(XX. köt.)*

Tarnai *János*, büntetőjogász, ny. kúriai tanácselnök, megh. 1930 márc. 31. *(XVIII. k.)*

Tarnay *Alajos*, zongoraművész, a magyar művészi dalok legkedveltebb szerzője, megh. Budapest, 1933 febr. 26. *(XVIII. köt.)*

Tarrasch, *Siegbert*, német sakkmester, megh. München, 1934 febr. 18. Utolsó műve: *Das Schachspiel* (1931). *(XVIII. köt.)*

***Társadalombiztosítás.** Az egyéni biztosítással szemben a T. a kollektív alapon megszervezett önsegély elvét valósítja meg. Ez a szervezés a T. fejlődésének kezdeti korszakában önkéntes csatlakozáson alapulhatott, vagyis csak az vett részt a különböző életkockázatokkal szemben való biztosításban, aki akart. A modern T. már kizárólag a kötelező, törvényesen megállapított járulékfizetésre és biztosítási szolgáltatásokra épül föl.

A magyar T. a munkásbetegsegélyzőkből fejlődött ki. Mai szervezetét az 1927 : XXI. és 1928 : XL. tc. állapítja meg. Ennek alapján a T. ágazatai: a betegbiztosítás, balesetbiztosítás, az öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló biztosítás, a bányanyugbérbiztosítás. Legfőbb szerve az Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI), amelynek a legújabb rendelkezések szerint 28 kerületi pénztára működik az ország területén. A kötelezőleg biztosított tagok száma 1929-ben 1,044.100 volt, 1933-ban a válság következtében már csak 851.000. A különböző biztosítási ágazatok 1932-ben a zárszámadások szerint 96,148.000 P bevételt kezeltek, ezzel szemben költségeik 115,535.000 P-re rúgtak.

***Társasházak,** 1907 óta *Holek* Sámuel közgazd. író kezdeményezésére ú. n. T. épülnek. Ezek lényege, hogy az egyes, ú. n. *öröklakások* külön-külön tulajdonosok birtokában vannak, újabban szövetkezeti alapon s a házak kezelését a tagok kebeléből választott igazgatóság, többnyire díjtalanul intézi. A telekért lakásonként 3—4000 P-t kell fizetni. Az építkezéshez szükséges költséget a szövetkezet hosszúlejáratú törlesztéses kölcsön útján biztosítja. Az 1924 : XII. tc. lehetővé teszi, hogy a szövetkezeti T. egyes lakásai különállóan telekkönyveztessenek s így szükség esetén azok külön-külön is megterhelhetők, viszont a tulajdonjog, telekkönyvön kívül, az üzletrészek egyszerű átadásával, 8¾% illeték megtakarításával történhetik. 1925 óta a Centrum házépítő és ingatlan vállalat mint szöv. 14, a F. A. N. Sz. 9 nagy társasházat létesített. Egyéb alapításokkal együtt ma már több tucat társasház és társasvilla van Budapesten.

***Tartakover,** *Savielly*, ügyvéd, osztrák sakkmester, szül. Don, 1887 febr. 21. Győzelmei: 1913. Bécs, Budapest; 1914. Baden, Bécs; 1916. Bécs; 1920. Berlin; 1921. Budapest, Hága; 1922. Bécs, Teplitz-Schönau; 1923. Bécs, Kopenhága; 1934. Barcelona.

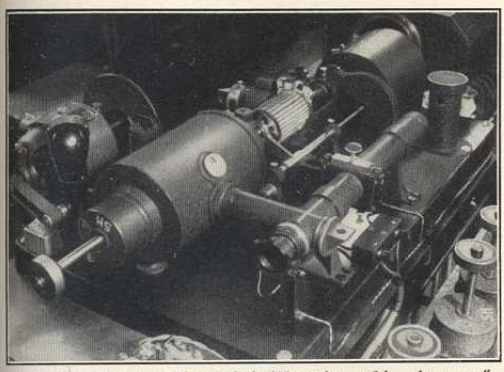
Tartu (régi nevén : *Dorpat*), észtországi egyetemi város, (1933) 71.500 lak. Egyetemének 1930. 3474 hallgatója volt. 1931. T.-ban magán német teológiai és filozófiai főiskolát nyitottak.

***Tasi láma** *(Pancsen láma)*, Tibetben a *Dhjánibuddha Amitábha* megtestesülésének tekintik. A jelenlegi T. 1924. elhagyta Tibetet és Pekingben él.

Taskend, 1930 óta Üzbekisztánnak újra fővárosa, (1931) 421.836 lak. Rádióleadóállomás.

Tasnády *Ilona*, színművésznő, újabb szerepei : *Clarisse* (Vége a szép nyárnak); *Mária* (Vén gazember); *Margit* (Új rokon); *Zsembery Magda* (Elzevír); *Magda* (A túlbuzgó fiatal-

TÁVOLBALÁTÁS ÉS KÉPTÁVÍRÁS

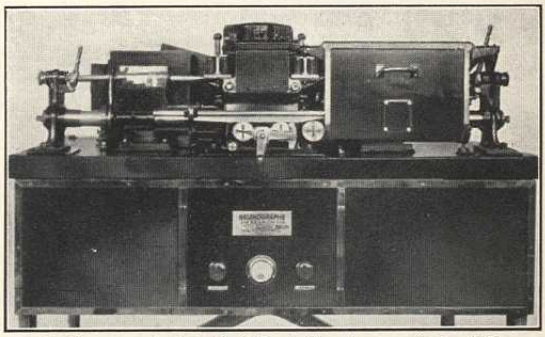
A berlin-bécsi képtávíró-állomás adó- és vevőtelepe

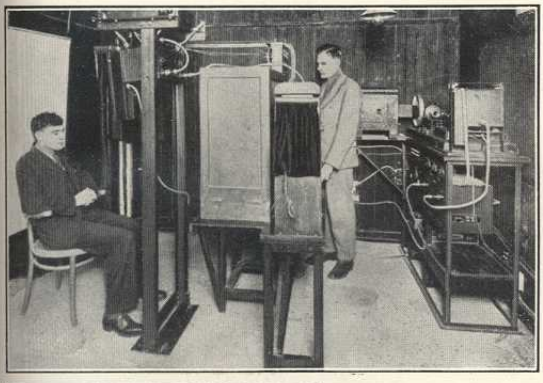
Az elrabolt Lindberg-gyermek távírt képe

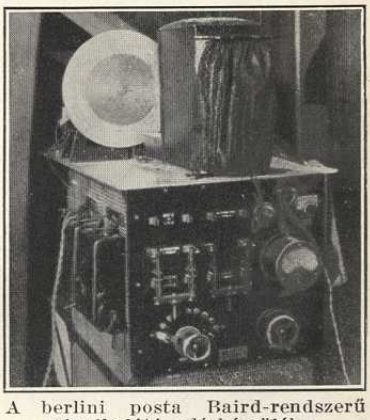
A Berlin-New York közti közvetlen képtávírás adója. Az adócsőben az összegöngyölt kép

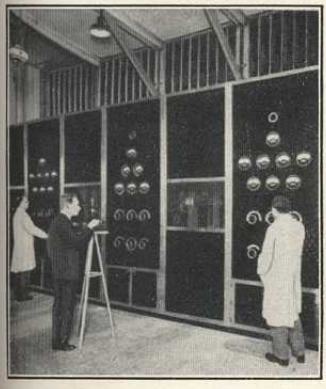
Belinograph-képtávíró. Adó- és vevőkészülék

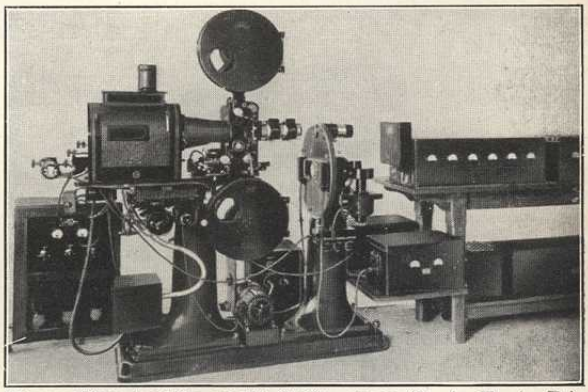
Marconi állomása mozgó képek adására Chelmsfordban

A berlini posta Baird-rendszerű távolbalátó-adó-készüléke

Hangosfilm leadása Baird rendszere szerint. A 10 KW magasfeszültségű ultrarövidhullámú (7.0 m) rádió adója London és környéke számára

Hangosfilm leadója rádió útján olasz (S. A. F. A. R.) rendszer szerint

CSEH SZECHÉNYI KÖNYVTÁR

ember); *Etel* (Ének a búzamezőkről) stb. *(XX. köt.)*

Tass *Antal*, csillagász, a m. kir. Konkoly-alapítványú asztrofizikai intézet ny. igazgatója, kezdeményezésére építették fel 1921—30. a svábhegyi csillagvizsgáló intézetet, amely, bár terveit a gazdasági válság miatt redukálni kellett, Budapest egyik nevezetessége. A város-alapította kupolában áll az intézet nagy műszere, amely az ő elgondolása szerint készült. Összegyüjtötte a magyar csillagászat multjára vonatkozó adatokat és műszereket és ezekből a csillagvizsgáló intézet egyik nagy termében múzeumot létesített. Újabb cikkei a *Stella* c. folyóiratban és a *Stella-Almanach*-ban jelennek meg. *(XVIII. és XX. köt.)*

***Tauber**, *Richard*, osztrák tenorista, szül. Linz, 1892 máj. 16. 1913. Chemnitzben és Drezdában operaénekes. Számtalanszor vendégszerepel külföldön és hangosfilmekben.

Taubmann, *Otto*, német zeneszerző, megh. Berlin, 1929 júl. 5. *(XVIII. köt.)*

Tavaszy *Sándor*, erdélyi teológiai tanár, egyházi író, újabb művei: *Maradj velem!* (imakönyv, Makkai Sándorral és Imre Lajossal, 1923); *A kijelentés feltétele alatt* (1929); *A dialektikai teológia problémája és problémái* (1929); *A kálvinizmus világmissziója* (1929); *A dialektikai teológia a főiskolai teológiai oktatásban és nevelésben* (1932); *Református keresztyén dogmatika* (1932); *A magyar református rendszeres teológia* (1934). *(XX. köt.)*

***Távfűtés**, Amerikából származott át Európába (Németország, Franciaország, Dánia, Hollandia), amely házcsoportok, városrészek fűtését egy gőz- v. melegvízközpontból csővezetékek útján látja el. Nagy gőzerőtelepek fáradtgőzét is fölhasználják e célra. Forróvíz használatánál a fűtővíz 180—200 fokos hőmérsékletű, amely a hálózatban nagy nyomás alatt kering. Az U. S. A.-ban mintegy 600 T.-üzem van. Az elsőt 1877. létesítették. A newyorki pl. 75.000 m² kazánfelülettel és 36 km hosszú csőhálózattal végzi ezt a föladatot. Teljesítménye — kb. ezermillió kalória óránként — megfelel egy 400.000 lakosú város hőszükségletének. Németországban (Drezda, Berlin, Hamburg, Köln) a melegvíz T. van elterjedve. Nálunk is fölmerültek tervek a villamos központok fáradtgőzének, továbbá a budai hőforrások melegvizeinek T. céljára való fölhasználására, amelyek még megvalósításra várnak. A legújabb terv (Gálócsy—Becsey) szerint a T.-re szolgáló energiát nem gőz, hanem gázalakban szállítják a fogyasztókhoz; ez a gáz, egy ú. n. oxigénes generátorban termelt ipari és fűtőgáz. E szerint is a fűtés csak gőzfűtés lenne, de a gőzt a csőhálózatban szállított gázzal a fogyasztók központi fűtésű kazánjaiban termelnék s így a drága gőzvezeték helyett az olcsóbb és egyszerűbb gázvezeték-hálózat révén szállítanák egy T.-ű központból a fogyasztók központi fűtésű kazánjaihoz. Közgazdasági fontossága abban csúcsosodik ki, hogy az oxigéngenerátorban hazai szénfajtáinkat maradék nélkül, gazdaságosan el lehet tüzelni s a fejlesztett gáz — amelynek fűtőértéke 2500 kg/kal. m³-ként — a házak központifűtésű kazánjai alatt kéntől, kátránytól megtisztítva kerül fűtésre s így a gazdaságosabb tüzelés biztosítva van. Egy ilyen telep egyelőre demonstrációs célokra a Műegyetem területén fog fölépülni, amely a környékbeli bérházakat és ipari üzemeket, Szt. Gellért,- továbbá a Rudas-fürdőket fűtőgázzal látná el.

Távíró. Az újabb fejlődésben úgy a vezetékes, mint a rádió-T. egyaránt megtalálta a maga helyét. A kistávolságú forgalomban a vezetékes T.-t használják, a vezetékek jó kihasználása céljából a kézi adást rendesen gépekkel helyettesítik. (L. *Telegráf, XVIII. köt.)*. Hazánkban a belföldi forgalomban általában a *Hughes*-gépet használják, amely a vevőoldalon közvetlenül betűket nyomtat a papírszalagra. A nagytávolságú forgalomban a rádió T. vette át a szerepet, amely a közismert rádiótelefonnal párhuzamosan szintén nagy tökéletességre jutott, különösen az elektroncsöveknek úgy az adó, mint a vevőoldalon való alkalmazásával. A m. kir. Posta a rádió-T.-val kapcsolatban leginkább a *Creed-* (l. *Gyorstávíró, XX. köt.)* rendszerű gépet alkalmazza, a vevőoldalon pedig az *undulátort*. Ez utóbbi csőtoll útján rögzíti a Morse-jeleket, előnye, hogy a rádióközvetítésnél gyakran fellépő atmoszférikus zavarok kevésbbé befolyásolják, mint más vevőrendszereket. Az undulátorral egy perc alatt 600 szó vehető, ill. írható le. A tengerentúli forgalom közvetlen lebonyolítására a m. kir. Posta Székesfehérvárott külön rövidhullámú adóállomást létesített, amely az Északamerikai Egyesült Államokkal közlekedik, ezzel szemben a régi csepeli adóállomást megszüntették. Kábelvezetékeken nagy forgalom esetén az ú. n. nagyfrekvenciás vivőáramú táviratozást alkalmazzák, amelynek segítségével a vezetékek többszörösen kihasználhatók. Itt ugyanis nagyfrekvenciájú váltakozóáramokat modulálnak Morse-jelek útján, több (pl. négy) különböző frekvenciájú ilyen modulált vivőáram egyidőben haladhat át ugyanazon a vezetéken anélkül, hogy azok egymást befolyásolnák. A jelek vételénél az egyes vivőáramokat a rádióvételhez hasonlóan hangolt rezgőkörök, ill. szűrőláncok segítségével szelektálni kell.

***Távolbalátás**, a képtáviratozásnak oly módon való továbbfejlesztése, amelynél a visszaadott kép összerakása a szem tehetetlenségi idején belül történik. Ha ez az idő pl. $^1/_{10}$ mp. és így egy másodperc alatt a mozgások egyes pillanatnyi fázisait rögzítő 10 drb képet tudunk a szemlélő előtt megjelentetni, akkor a mozgásoknak hasonló illusióját keltjük, mint a mozgófényképeknél. A T.-nak a képtáviratozással megegyező közös elve az, hogy a továbbítandó képet elemekre bontja és az így keletkezett

elemeket villamos áramimpulzusokká átalakítva sorjában továbbítja a vevőállomáshoz. A képfelbontáshoz, ill. összerakáshoz használt eszközök szerint az újabb távolbalátó készülékeket a következőképpen osztályozhatjuk: 1. Nipkow-tárcsás rendszerek, ezeknél spirálisban elhelyezett, annyi nyílással ellátott forgó tárcsát használnak, ahány képsorra a továbbítandó képet fel akarják bontani; 2. forgótükrös készülékek, amelyeknél a képet v. tárgyat *Weiller*-féle tükörkerékkel fénysugár útján tapogatják le, ennek változatai a *Mihály*-féle tükörkoszorú és a szintén magyar *Okolicsányi*-féle tükörcsavar; 3. a katódsugár-oszcillográfos (*Braun*-féle csővel dolgozó) rendszerek. Az első csoportba tartozó készülékek közül megemlítendők: a *Telehor* (l. *XVIII. köt.*), a *Baird*-féle készülék, amely régebbi (1925) kivitelében két tárcsával és pedig egy spirális alakban lencsékkel felszerelt és egy bevágásokkal ellátott tárcsával dolgozott és a német *Fernseh A. G.* készüléke, amelynek adóberendezése nagyjából a fentiekkel megegyező, vevőkészüléke viszont annyiban érdemel figyelmet, hogy a képek kivetíthetőségét mozgófényképfilmre való fotografálással éri el, amikor is a filmet egy percen belül exponálja, hívja, mossa, rögzíti és újabb felvételre teszi alkalmassá. A második csoportba tartoznak *Babits* Viktor magyar gépészmérnök, műegy. adjunktus és megbiz. előadónak 1926. bejelentett forgótükrös távolbalátó szabadalma, a német *Karolus* 1928-ból származó *Weiller*-kerekes berendezése, a *Baird Television Co.* 1931. elkészült és gyakorlatilag bemutatott távolbalátója és a *Marconi Wireless Tel. Co.*-nak 1933 óta folyó kísérletei. Mint fentebb megemlítettük, a magyar *Mihály* Dénes és *Okolicsányi* Ferenc tükörkoszorús, ill. tükörcsavaros készülékei is ide sorolhatók. A berlini *Heinrich Hertz Institut* kísérleteihez szintén *Okolicsányi* tükörcsavarját használja, ugyancsak tőle származik a *Kerr*-féle cellának egy újabb változata, a kristálycella. A harmadik csoportba tartozó berendezések elsősorban a vevőoldalon képösszerakás céljára katódsugároszcillográfot (*Braun*-féle csövet) használnak, míg az adó rendesen *Nipkow* tárcsával végzi a képfelbontást. Ide tartoznak Manfred v. *Ardenne*, *Campbell-Swinton*, *Farnsworth*, *Sabbah* és *Zworykin* készülékei. Felsoroltak közül v. *Ardenne* az adásnál is alkalmazza a *Braun*-féle csövet, de csak mozgóképeket közvetít vele. Külön figyelmet érdemel *Zworykin*, aki *Ikonoszkop* nevű adójával nemcsak mozgóképet, de tetszőleges tárgyak képét is közvetíteni tudja. *Zworykin* a mágneses úton vezérelt *Braun*-féle cső belsejében ú. n. fotocellamozaikot helyez el, amely fémlemezből, szigetelő mikalapból és caesiummal bevont ezüstszemcsékből áll. A fotocellamozaikot a katódsugár tapogatja végig, amikor is a fénybehatás arányában vezetővé lett elemi fotocellákon keresztül áramkör záródik. Az áram erőssége minden pillanatban arányos az illető elemi fotocella vezetőképességével és így a keletkező áram a képfelbontásnak megfelelően ingadozó erősségű lesz. A vevőkészülék, az ú. n. Kineszkóp, a felfogott impulzusokat egy másik mágnesesen vezérelt *Braun*-féle cső zeg-zugos irányban kitérített katódsugarával a cső foszforeszkáló ernyőjén képpé állítja össze. A szinkronizálás külön áramlökésekkel történik. *Babits* a fentihez hasonló távolbalátót szerkesztett, azonban a mágneses kitérítés helyett elektrosztatikusan vezérli a katódsugároszcillográfot és a fotocellamozaik helyett fényelemmozaikot használ. (Babits, *A távolbalátás fejlődésének újabb irányai*. Budapest, 1934. Manfred v. Ardenne, *Fernsehempfang* 1935.)

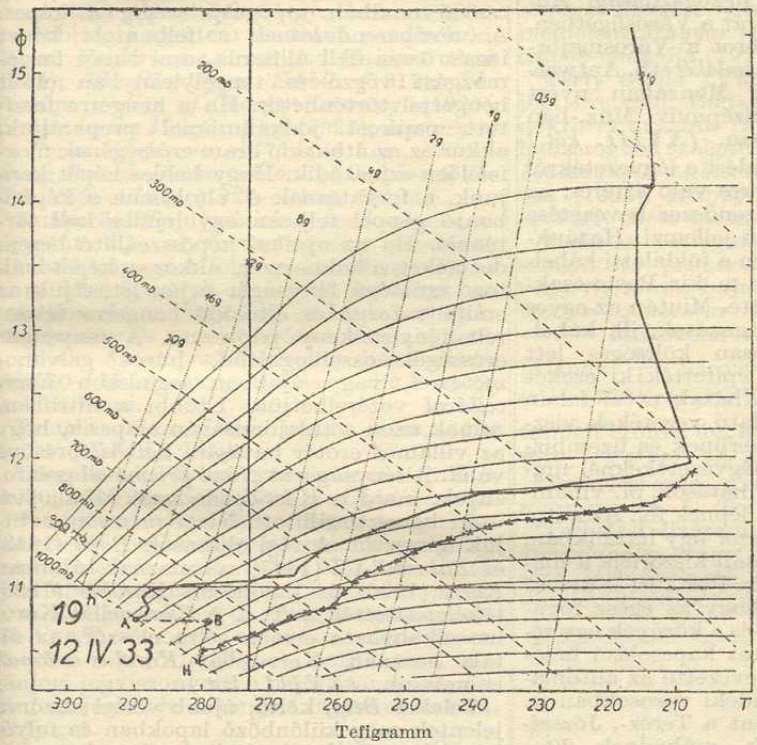
Tea. A T.-termelés nagyságának megállapítása csaknem teljesen lehetetlen, mert a legfontosabb termelő országoknak nincsen megfelelő termelési statisztikájuk és a belső fogyasztás is ismeretlen. A legnagyobb termelő országok kivitele a következő volt 1930—34 között átlag évente: Brit-India 150—170 millió kg, Ceylon 100—110 millió kg, Holland-India 60—65 millió kg, Kína 40—55 millió kg, Japán 10—12 millió kg. Magyarország T.-behozatala érzékeny fokmérője az ország vásárlóképességének:

Év	Teabehozatal	
	Mennyiség q	Érték P
1926	2.859	1,529.544
1927	4.011	2,525,830
1928	4.092	2,619.524
1929	3.790	2.285.900
1 30	2.655	1,442.970
1931	2.966	1,326.600
1932	2.228	839.765
1933	2.036	511.816
1934	2.163	608.000

Az értéknek a behozott mennyiségnél is meredekebb csökkenését a világpiaci teaárak nagy esése okozta, amelyek 100—120 millió kg-os eladatlan készletek nyomása alatt 1929 óta 45%-kal csökkentek. *(XVIII. köt.)*

***Teaszertartás** (*Chano-yu*). Kínában kifejlődött, majd Japánban különösen elterjedt szokás. Egy csésze tea elköltése baráti körben, külön e célra szolgáló kis kerti épületben (Chashitsu). Célja: elvonulás és szellemi emelkedettség árán szabadulás a mindennapi élet hitványságától, elmélyedés egy kiváló műtárgy szemléletében, mely rendesen a házacska fülkéjében (Sokonoma) felakasztott, néhány vonásból álló tusfestmény. A T. a szemlélődő chan-(jap. zen-) buddhizmusnak köszönheti kifejlődését, mely viszont a taoizmusnak a buddhizmusra gyakorolt hatása folytán jött létre. A T.-ra meghívott vendégek kis kerti épületben várnak az adott jelre, mely a chashitsuba hívja őket, hol a házigazda előírt szertartásokkal szolgálja fel a teát. A T. nagy hatást gyakorolt a japáni művészet, különösen a fazekasság, a tusfestés, a kertművészet, a virágültetés és -elrendezés fejlődésére. (L. *Japán kertművészet.)* Kínában, hol buddhista szerzetesek terjesz-

tették el a teát, a VIII. sz.-ban, a Ming-korszakban megszűnt a T. divatja. Japánban viszont nagyon fellendült. Yoshimasa shogun rendeletére fogalmazta meg szabályait Shuko, a híres chajin („tea-ember", szakértő). Fénykorát a XV—XVI. sz.-ban, Sen Rikyu és Kobori Yershiu szakértők alatt élte, kik a kert- és fazekasművészet nagy irányítói is voltak s fellendítették a Seto, Shigaraki, Rak, Takatori stb. műhelyeket, hol a T. szellemének megfelelő barna, vörösbarna stb. mázas cserépedényeket készítették. (Chaireteatartó, chavan — teáscsésze, mizuzashi — víztartó stb.). A japáni teakeramika első mintái a kínai Chien yao (jap. temmoku) név alatt ismert, okkersárgába és sötétkékbe játszó barna mázas porcellán- és kerámcserépkészítmények voltak.

Tefigramm

***Technikolor,** a színes filmfotografálási eljárás egyik szabadalmának neve. Lényegében a háromszínrendszer leegyszerűsítéséből áll ez a módszer: a felbontás csak 2 színre, vörösre és zöldre történik és így a pozitív filmszalag is csak kétféle festésű részből tevődik össze. A színek hűsége igen kétséges, mert az egész képen a vöröses tónus uralkodik. Nagyon jól bevált azonban a színes trükkfilm-fényképezésben (Silly Symphonies) ez a rendszer, mert ott nem kívánalom a valósághű színvisszaadás.

***Technokrácia** (görög, a. m. a technika uralma), Amerikából kiindult gazdasági és társadalmi mozgalom, amely rövid ideig (1932—33) az európai sajtóban is nagy visszhangot keltett. E mozgalom hívei a „technokraták", minden eddigi gazdasági és politikai rendszert károsnak ítélnek s technikusok által szervezett és irányított tervgazdaságot követelnek. Meglepő statisztikai adatok által (amely statisztikai adatok később nagyrészt hamisaknak vagy tendenciózusan elferdítetteknek bizonyultak) rámutattak a technokraták arra a nevezetes tényre, hogy a gépitermelés szédületes fejlődése a mai társadalmi rendben a munkanélküliség növekedését és az életstandard romlását okozza, ahelyett, hogy az emberiség javát szolgálná s éppen ezért a társadalomnak gyökeres átreformálására van szükség. A mozgalom kezdeményezője Howard *Scott* amerikai mérnök.

***Tefigramm,** N. *Shaw* által kezdeményezett ábrázolási mód, amely a szabad légkör hőmérsékleti és nedvességi viszonyait, valamint egész hőenergia-elosztását van hivatva feltüntetni. Nagy fontossága van a légkörben végbemenő termodinamikai folyamatok vizsgálatánál. Az ábra egy 1933 ápr. 12-én végzett légkörkutató mérés T.-ja.

Teghze *Gyula*, jogbölcseleti író, egyetemi tanár, újabb műve: *A munka nemzeti és nemzetközi védelme* (1932). *(XVIII. köt.)*

***Teghze-Gerber** *Ferenc*, egyetemi tanár, sz. Szinérváralja, 1872 dec. 13. 1896—27. a legfőbb állami számvevőszéknél működött, majd 1927. mint ennek elnöke nyugalomba vonult. Jelenleg a budapesti egyetemen az államszámviteltan előadója. Főbb művei: *A devalváció* (1921); *Az állami költségvetés* (1926); *Általános államszámviteltan* (1927); *A magyar állami számviteli rendszer módosítása az 1924:IV. tc. alapján* (1929).

Téglás *Géza*, kir. törvényszéki bíró, 1926. a Gyorsírás-, Szépírás- és Gépírástanítókat Vizsgáló Állami Bizotts. ügyvezető alelnöke. 1928. rendezi a Budapesten tartott nemzetközi gyorsíró-kongresszus kiállítását. Újabb művei: *Zarándoklás a magyar gyorsírók sírjaihoz* (1928); *Új adatok a magyar gyorsírás történetéhez* (1930). *(XVIII. köt.)*

Teherán, Perzsia fővárosa, (1931) 320.000 lak. Nagy szikratávíró állomás.

***Tejpor** *(száraztej)*, megszárított és felaprózott tej, amelyet igen magas hőfokon készítenek, de emellett nem veszíti el enzim és vitamin tartalmát. Tej, valamint különböző áruk (puddingpor, tejcsokoládé, tejkaramella stb.) készítésére használják. Egy kg T. mintegy 5.200 kal. tápértékkel bír, vagyis kb. 60 tojással vagy 3½ kg közepesen zsíros marhahússal egyenlő tápértékű. A teljestejből készült T. zsírtartalma 25—30%.

Tel Aviv, palesztinai város, (1934) 85.000 lak. Mezőgazdasági és ahhoz csatlakozó kémiai és természettudományi intézetei vannak.

Telcs *Ede*, szobrász, mintázta *Szent László* és *III. Károly* szobrát a Millenniumi emlékművön. A háború után egy ideig Hollandiában élt, onnan visszatérve készítette el *Alpár Ignác* domborművét a Mezőgazdasági Múzeum falán és emlékszobrát a Városligetben, a *Hüvelyk Matyi* kútszobrot a Városmajorban, a jászberényi *Hősök emlékét* stb. Antwerpenben, Drezdában és Monzában nyert díjakat. Több műve a Szépműv. Múz.-ban és a főváros tulajdonában. *(XVIII. köt.)*

Telefon. Az újabb fejlődést a légvezetékről a földalatti kábelrendszerre való áttérés, az automatikus kapcsolási rendszer bevezetése és a távkábelek kiépítése jellemzi. Hazánkban a főváros belterületén a földalatti kábelrendszerre való áttérést a m. kir. Posta csaknem teljesen keresztülvitte. Miután az egyes házakhoz külön kábelelágazások, ill. kábelfejek kiépítése túlságosan költséges lett volna, csak helyenként építették ki ezeket és az egyes házakhoz a házak utcai falain megerősített ólomburkolatú vezetékek visznek. Ez a rendszer célszerűnek és üzembiztosnak mutatkozott, a légvezetékeknél mutatkozó káros indukciós hatások, pl. villámcsapások esetén, itt nem lépnek fel. Az automatikus kapcsolási rendszer úgy hazánkban, mint külföldön fokozatosan kiszorítja a manuális rendszert. A m. kir. Posta itt is úttörő munkát végzett azzal, hogy az egész fővárosi távbeszélőhálózatot és a környék egy részét egyetlen automatikus kapcsolású hálózatban egyesítette, de bevezette az automatikus rendszert egyes vidéki városokban is. A fővárosban ezidőszerint a Teréz-, József- és Krisztina-központok működnek 20—20.000 csatlakozással, továbbá a Belváros- és Lipót-központok 10—10.000 csatlakozással. A nemzetközi távkábelt a m. kir. Posta kiépítette az osztrák határtól Budapestig és innen tovább Szegedig. *(XVIII. köt.)*

Telefotografia olyan eljárás, illetve berendezés, amelynek segítségével képeket távirati úton lehet továbbítani. A továbbításhoz a képet le kell tapogatni, pl. úgy, hogy azt először hengerre veszik fel, amelyen sűrű csavarvonalban végigvezetik a henger forgatása közben a villamos tapogató érintkezőt. Ha a kép, ill. rajz vonalai az áramot nem bocsátják át, míg az üresen maradt részek az áram számára vezetők, akkor, valahányszor a tapogató érintkező vonalhoz ér, az áram egy pillanatra megszakad. A távírójelek tehát áramszaggatásokból állanak. Ezzel az eljárással csak vonalas rajzok közvetíthetők, árnyalatok azonban nem. Ha az egyszemű érintkező helyett mikrofontapogatót használunk és a továbbítandó képet domborműszerűen készítjük el, akkor a mikrofon ellenállás változásainak megfelelően az árnyalatok is átvihetők. Az újabb eljárások fénysugarat használnak a tapogatáshoz és pedig vagy úgy járnak el, hogy az átlátszó képet hengerre feszítik és átvilágítják, amikor is a fényérzékeny szeléncella a hengeren belül foglal helyet, vagy pedig a visszavert fényt hasznosítják fotocella alkalmazásával. Ez utóbbi esetben a fénysugár szintén hengerfelületen fekvő, de nem átlátszó képre esik, a fénysugár pedig csavarvonalban tapogatja végig a képet. A vevőberendezésnek a felbontott képet ismét össze kell állítania, ami ismét forgómozgást végző és tengelyirányban eltolt hengerrel történhetik. Ha a hengerre feszített papirost jódkáliummal preparáljuk, akkor az az áthaladó áram erősségének megfelelően színeződik. Hogy helyes képet kapjunk, a forgatásnak é eltolásnak a képfelbontó géppel teljesen egyidejűleg kell történnie. Ha az optikai képösszeállító berendezéseket alkalmazzuk, akkor a képet változó erősségű fénysugár útján létesítjük az említett forgó és eltolódó hengerre felszerelt fényérzékeny papiroson. A fénysugár erősségét oszcillográffal, húros galvanométerrel, vagy újabban leginkább *Kerr-cellával* vezérelhetjük. Utóbbi a nitrobenzolnak azon a tulajdonságán alapszik, hogy az villamos erőtér hatására kettős törésűvé válik. A fénysugarat *Nicol prizmával* polárosítjuk, majd a Kerr-cellán való áthaladása után keresztbeállított Nicol prizmán vetítjük keresztül. A régi eljárások *Bain* (1843) és *Bakewell*-től (1847) származnak, újabban *Korn* (1900) és különösen *Karolus* (1926) tökéletesítették a T.-t. A Kerr-cellát Karolus alkalmazta erre a célra először, az általa használt Kerr-cellát *Karolus-cellának* is nevezik. *(XVIII. köt.)*

Telekes *Béla*, költő, újabb versei elszórva jelentek meg különböző lapokban és folyóiratokban. Zsoltárfordításai sajtó alatt vannak. Irt egy nagy drámai költeményt Rákócziról, melyet a budapesti rádió adott elő az 1935-i Rákóczi-ünnepek során. 1935. Baumgarten-díjat kapott. *(XVIII. köt.)*

Teleki *Pál gróf*, államférfi, ny. miniszterelnök, geográfus, egyetemi tanár, a felsőház tagja. Újabb művei: *Általános gazdasági földrajz* (1927); *Európáról és Magyarországról* (1934). *(XVIII. köt.)*

Televízió, l. *Távolbalátás, XXI. köt.*

Teller *Miksa*, jogi író, ügyvéd 1935-ig a budapesti Ügyvédi Kamara választmányának tagja, 1935. a m. kir. Kúria ügyvédi Tanácsának tagja. A Jogtudományi Közlöny

és az Ügyvédi Közlöny szerkesztője. Újabb művei: *Bíráló vélemények a Magánjogi Törvénykönyv Javaslatáról, A közszerzemény a Magánjogi Törvénykönyv Javaslatában, Adalékok a Magánjogi Törvénykönyv Javaslata öröklési és házassági jogának bírálatához, Az ügyvédi probléma alapvető kérdései. (XVIII. kötet.)*

Tellyesniczky *Kálmán*, orvos, egyetemi tanár, megh. önkeze által 1932 febr. 10. *(XVIII. köt.)*

Temesváry *János*, történetíró, újabb művei: *Az erdélyi püspökök címerei* (1930); *Hét erdélyi püspök végrendelete* (1931); *Az erdélyi püspöki szék betöltése* 1596—1897 (1932). *(XX. köt.)*

***Temperley,** *Harold*, angol történetíró, szül. Cambridge, 1879 ápr. 20. A világháborúban vezérkari szolgálatot teljesített és 1919. résztvett a párizsi béketárgyalásokon. 1930. a cambridgei egyetem tanárává nevezték ki. Művei: *Frederic the Great and Kaiser Joseph* (1915); *The History of Serbia* (1917); *The Foreign Policy of George Canning* (1925); *Europe in the 19th Century* (1927); *History of the Peace Conference of Paris* (6 köt., 1920—1924); *British Documents on the Origins of the War 1898—1914* (1926—34-ig, 9 köt.).

***Temperöntvény** (másként *kovácsolható*, v. *lágy* öntvény), olyan vasöntvény, amelynek kiinduló anyaga a fehéren kristályosodó, az ú. n. fehérnyersvas. A kihült öntvényt azután homokban vagy oxigént leadó anyagokban (vasérc és reve) tartósan izzítják, temperálják. A temperált öntvény húzószilárdsága 30—35 kg mm², nyúlása pedig 3—10% szokott lenni.

Temple *János*, festő, megh. Bécs, 1931 dec. 1. *(XVIII. köt.)*

Tengelic nk. Tolna vm. központi j.-ban, (1930) 3500 lak. Neve 1931-ig: *Gindli-család.*

***Tengerészrendtartás,** a magyar tengeri kereskedelmi hajók személyzetének szolgálati rendtartásáról szóló 1934 : XIX. tc. hatályon kívül helyezte Mária Terézia T.-át, az ú. n. Editto politico di navigazione mercantile-t s a T.-t modern alapokon szabályozza. Rendezi a hajószemélyzet szolgálati és magánjogi jogviszonyait, a hajóparancsnok magánjogi jogkörét, a tengeri fegyelmi és büntetőjogot.

***Tentamen** *iuventutem studiosam in elementa matheseos... introducendi*, Bolyai Farkas híres munkájának címe. (L. *Bolyai, III. köt.)*

Terestyénjákfa kk. és *Rábaközesd* kk. 1928. egyesültek *Jákfa* néven.

Teresecsényi *György*, író, az Új Idők c. folyóirat főmunkatársa, az Új Magyarság c. napilap munkatársa, újabb művei: *Hősök* (1930); *Lesz, ahogy lesz* (1932); *Lélek* (1933); *Aranyhomok* (1934) regények. *(XX. köt.)*

Térey *Gábor*, művészettörténeti író, megh. Baden, 1927. *(XVIII. köt.)*

Térey *Sándor*, író, újabb művei: *A vasúti üzletszabályzat magyarázata, Az elmebetegek jogvédelme, A nemzetközi magánjog egységesítése, Törvénytervezet az idegenforgalom szabályozásáról.* Szépirodalmi művei: *Fehér hegedű, Berg Kristóf lelkiismerete, A Föld lelke.* Lefordította Baudelaire, Verlaine, Rilke és Villon verseit. *(XVIII.* és *XX. köt.)*

Térfy *Béla (Komáromi)*, jogi író, igazságügyminiszteri titkár, újabb művei: *A magyar igazságszolgáltatás történeti fejlődése* (francia nyelven az Acta Juris Hungarici-ben); társszerzője *A magyar közjog* c. mű I. kötetének; a Közigazgatási Törvénytárban az Országos Levéltárra, a Közigazgatási Bíróságra s a Hatásköri Bíróságra vonatkozó joganyagot összegyüjtötte. Társszerkesztője az *Új Döntvénytárnak. (XX. köt.)*

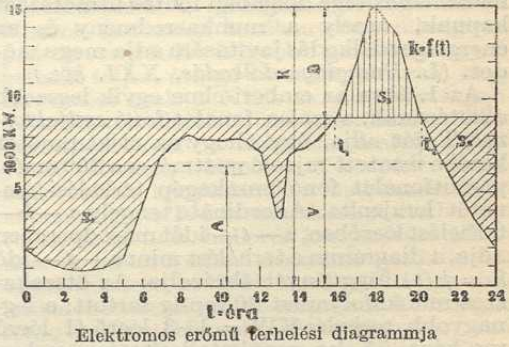
Térfy *Gyula (Komáromi)*, jogi író, mint az I. fiz. oszt. jellegével felruházott kir. kúriai tanácselnök s az igazságügyminisztérium törvényelőkészítő ügyosztályának főnöke, megh. 1929. márc. 7. Utolsó művei: *Igazságügyi Zsebtörvénytár* s a társszerzőségében megjelent *Magyar törvények és egyéb jogszabályok mutatója* (1928). *(XVIII.* és *XX. k.)*

***Térfy** *Gyula (Vitéz Komáromi)*, ügyvéd, jogi író, szül. Budapest, 1895 jún. 13. Jogi doktorrá avatták 1919. 1919—21. a nemzeti hadseregben szolgált. Nevezetesebb munkái: *Igazságügyi zsebtörvénytár* (1930); *Honvédelem* (1933); *Közjog* (1932., Némethy Imre és Térfy Béla társszerzőkkel).

Terhelés (átlagos), mechanikai munkát szolgáltató primér vagy szekundér motor, vagy ily motor hajtotta közlőmű vagy elektromos generátor vagy elektromos erőmű — t — időközben való W munkaszolgáltatásának $\frac{W}{t}$ hányadosa. Valamely évben (t = 8760 órában) W = 43,000.000 KW-órát termelt erőmű évi átlagos T.-e $\frac{8760}{W}$ = 4900 KW. *(XVIII. köt.)*

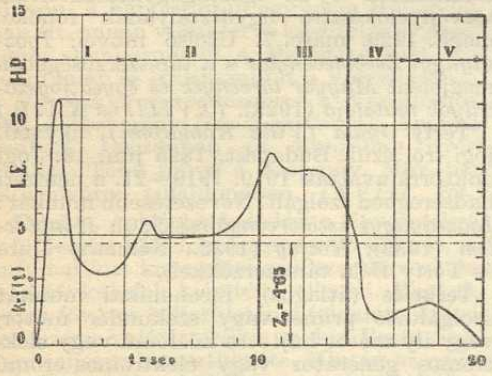
***Terhelési csúcs,** a terhelési diagramm maximum-pontja. L. *Terhelési diagramm.*

***Terhelési diagramm,** egy-egy munka vagy szerszámgép, vagy ezek sokaságának hajtására, járművek stb. továbbítására szükséges munkateljesítménynek (pillanatnyi terhelések) egymásutánját az idő függvényeként ábrázoló görbe vonal. A hajtásra szükséges teljesítmények mérésére a hajtómotor vagy közlőmű és a munkagép vagy jármű hajtott tengelye közé iktatott mechanikai dinamo-

Elektromos erőmű terhelési diagrammja

méter (szíj- vagy torziós d., Bánki d.-je stb.) vagy elektromótoros hajtás esetén az e. m. felvette energiateljesítményt mérő berendezés szolgál, mely a terhelések egymásutánját az idő függvényeként feljegyző — rajzoló vagy fényképező — regisztráló berendezéssel van ellátva. A T. pontos felvételeinek lehetősége alapfeltétel arra, hogy a munkafolyamatokat megismerhessük, szabályozhassuk és gazdaságossá tehessük. E tárgykörre vonatkozó ismereteink azóta bővültek, azóta tudjuk a gyakorlatban valamennyi munkafolyamatot folytatólagosan ellenőrizni, amióta — az elektromos munkaátvitel térfoglalásával — a hajtó elektromótorok áramkörébe iktatott mérőkészülékek segítségével lehet-

300 orsós, pamutfonalat fonó szelfaktor terhelési diagrammja

ségessé vált, hogy a terhelési diagrammokat és a munkafogyasztást szabatosan és egyszerű módon felvehessük.

Az egyes szerszám- és munkagépek, közlekedési eszközök, stb., vagy ezek sokaságának hajtására szükséges teljesítmények egymásutánját állandóan megfigyelve, egyes ipari gépcsoportok, gyártási folyamatok, elektromos erőművek T.-jait felvéve, a szerszám- és munkagépek egyéni hibái, a kezelő munkások egyéni befolyása, az egész munkafolyamat célszerűsége dolgában fontos útmutatást kapunk, amely a munkaeredmény és az energiagazdálkodás javítására adja meg a módot. (L. *Energiagazdálkodás, XXI. köt.)*

Az 1. ábra az emberi elme egyik legszebb alkotásának, a szálas fonalat fonó *szelfaktor*nak T.-ját adja, úgy ahogy az elektromótor körébe iktatott rajzoló wattméter a 300 orsós, pamutfonalat fonó munkagép terhelési menetét lerajzolta. Az ordináta tengely a —*k*— terhelést lóerőben, a —*t*— időt másodpercben adja, a diagramm a terhelést mint a —*t*— idő $k = f(t)$ függvényét ábrázolja. Az ötszakaszos munkafolyamat 20 mp-ig tartott; a legnagyobb terhelés $KW_{max} = 11{\cdot}3$ lóerő (1 lóerő mp-ként 75 kg munkateljesítmény) a legkisebb zérus volt. Az ötszakaszos munkafolyamat munkaszükséglete — a diagramm és az időtengely határolta terület $W = \int_0^{20} f(t)\,dt$ $= 93$ lóerőmásodperc, vagy — minthogy egy lóerőóra 3600 lóerőmásodperc — $\frac{93.20}{3600} = 0{\cdot}517$ lóerőóra, az átlagos terhelés pedig $Zv = \frac{W}{20} = 4{\cdot}65$ lóerő volt.

A 2. ábra nagyobb középeurópai várost és környékét ellátó elektromos erőmű T.-ját mutatja az év legnagyobb terhelési napján. A napi maximum $K = 15.000$ KW, a napi munkaszolgáltatás $W = \int_0^{24} f(t)\,dt = 154.800$ KW-óra, az átlagos terhelés $A = \frac{W}{24} = 6450$ KW.

Az elektromos erőmű gépi és elosztóberendezései legnagyobb teljesítőképességét és beruházási költségét a K maximum szabja meg; a tőketerhekből és egyéb állandó költségből a termelt KW órát terhelő hányad annál kisebb, minél nagyobb a termelt W, minél nagyobb az $\frac{A}{K}$ A terhelési tényező. Ebből látható, mily nagy gazdasági érdek fűződik ahhoz, hogy az $\frac{A}{K}$ *terhelési tényező* minél jobban közelítse meg az egységet. A T. kedvező alakulása és a nagy terhelési tényező a vízierők hasznosítását is nagyban megkönnyíti. Az ábrán látható, V = 9000 KW ordinátával húzott vízszintes vonal a várost ellátó vízerőműnek a T. felvétele napján észlelt — 24 órán át állandó — teljesítményét, a V. 24 = 216.000 KW órányi terület pedig a vízierő aznapi egész munkaszolgáltatóképességét adja. Ez a (V—A) 24 = 216.000 — 154.800 = 61,200 KW/órával nagyobb, mint az elektromos erőmű fogyasztó körzetében aznapon igényelt W energiamennyiség, de a T. alakulásánál fogva a ot_1 és t_2 24 időközben a vízierő munkaszolgáltatásából a ferdén árnyékolt $S_1 + 2_2$ területtel egyenlő munkamennyiség kihasználatlanul elfolyik, és a $t_1\ t_2$ időközben — amidőn $k > V$ — más energiaforrásból, kalorikus csúcsműből (l. *Csúcsmű*) kell az S_3 energiamennyiséget ellátnunk, vagy a $k < V$ terhelések idején költséges napi tároló medencébe kell az S_3 területnek megfelelő vizet tárolnunk abból a célból, hogy a K maximumra méretezett vízimótorokkal a $t_1\ t_2$ időközben is a vízierőmű munkájával láthassuk el az energiaszükségletet.

Az *energiagazdaságtan* megállapításai szerint az elektromos erőművek terhelési tényezője nő, amint az erőmű-ellátta fogyasztók sokasága és sokfélesége növekszik és a körzet évi energiafogyasztása, a körzet lakosságának elektromos energiahányada gyarapszik. Az e. e. hányad viszont az eladott kilowattórák átlagos egységárának csökkenésével szoros korrelációban nő.

Az energiagazdálkodás javítására, az elektromos energia és mechanikai munka termelési költségeinek és átlagos árának csökkentésére, az energiaforrások gazdaságosabb

kihasználására szolgál, ha a rossz terhelési tényezővel drágán dolgozó kis erőműveket megszüntetve, az energia termelést korszerű, egymással együttműködő, nagy erőművekbe összevonjuk és a termelt energiával nagy közös szétosztó-rendszerekben a fogyasztók minél nagyobb sokféleségét látjuk el.

***Terhelési tényező,** valamely —t— időközben szolgáltatott mechanikai munka vagy elektromos energia szolgáltatásából kiszámított —A— átlagos terhelés és az időközben észlelt —K— legnagyobb terhelés $\frac{A}{K}$ hányadosa.

***Terhességi reakció.** *Aschheim* és *Zondek* eljárása szerint a terhesség már legkorábbi szakában (8—10 nappal az első hószám elmaradása után) felismerhető. E módszert az a körülmény teszi lehetővé, hogy a pete megtelepedése a méhben az agyfüggelék (hipofizis) elülső lebenyét igen erős prolantermelésre (l. *Szexuálhormonok, XXI. köt.*) készteti s e hormon jórésze a vizeletben kiválasztódik. Minthogy e hormon kellő mennyiségben a nemi szerveken jellemző ivarzásos változásokat okoz, jelenléte állatkísérletek alapján felismerhető. E célból az éterrel és cukorral méregtelenített vizeletnek 0·5 cm^3-ét fecskendezik több egér bőre alá, két egymásutáni napon 3—3-szor. 72 óra eltelte után a petefészek tüszőiben pontszerű vérzés és sárgatest-képződés látható. Terhesség mellett bizonyít, ha csak egy állaton is létrejött e hatás.

***Térhullámok,** a rádió-adóantenna által kisugárzott energiának az a része, amely nem a föld felszíne mentén terjed tovább, hanem meredeken felfelé haladva az ionoszféra (Heaviside-réteg) tükröző hatása folytán kerül ismét vissza a föld felszínére. Ez utóbbi is visszaverí a sugárzást, úgyhogy az zeg-zugos vonalban járja körül a földet.

Terkán *Lajos*, csillagász, az állami csillagvizsgáló főobszervátora, újabb műve: *Verbesserte Form des Kaiserischen Verfahrens in der Photogrammetrie der Kleinen Planeten* (1934). *(XX. köt.)*

Térképészeti intézet, l. *Állami térképészeti intézet, XXI. köt.*

***Terméketlenítés** alatt a szaporodási képesség mesterséges megszüntetését értjük. Végrehajtható operativ beavatkozással, esetleg olymódon is, hogy újabb műtét esetén a szaporodási képesség ismét helyreálljon. A röntgen útján végrehajtott terméketlenítés nem eléggé megbízható, ezért nem is alkalmazzák. Hasonlóképpen kísérletek tárgyát képezi a hormonokkal való T. is.

A német kormány 1933 júl. 14. kiadott rendeletével a T.-t megengedi mindazokban az esetekben, amikor az orvosi tudomány véleménye szerint feltehető, hogy az utódok súlyos testi vagy lelki hibában szenvedők lesznek. Ilyenek gyanánt említi e rendelet a gyengeelméjűséget, epilepsziát, vitustáncot, örökölt süketséget, vakságot stb. Megengedhetőnek mondja a T.-t súlyos alkoholizmus esetén is. A T. kimondása e célból rendszeresített egészségügyi bíróságok kötelessége. Súlyos szexuális eltévelygésekben szenvedőket az 1933 nov. 24. rendelet értelmében kasztrálni lehet. (L. még: *Sterilitatis procuratio, XVIII. kötet.)*

***Termikus analízis,** fémötvények megmerevedésének és egyéb átalakulásainak rendszeres vizsgálatára szolgáló kísérleti módszer. Lényege az, hogy a vizsgálandó ötvénysorozatnak (pl. Au—Ag) olyan ötvényeit állítjuk elő, amelyekben az alkotórészek szükség szerint (pl. 10%-onként) változnak; ezeket az ötvényeket külön-külön megolvasztjuk, aztán lehülés közben alkalmas hőmérséklet-mérő eszköz segítségével szabályos időközökben megállapítjuk az elegy hőmérsékletét. A hőmérsékletnek az idővel való változását jelentő lehülési görbét így felrajzolhatjuk, amelyen a megmerevedéskor, átalakuláskor felszabaduló olvadáshő, ill. átalakulási hő töréspontokat idéz elő. A töréspontok jelezte megmerevedési, átalakulási hőmérsékleteket aztán diagrammá egyesítjük (egyensúlyi diagramm).

Terry, *Ellen Alice*, angol színésznő, megh. Small Hythe (Kent grófs.), 1928 júl. 21. *(XVIII. köt.)*

Tersánszky *J. Jenő*, író, újabb művei: *Margarétás dal* (1928); *Kakuk Marci a zendülők között* (1934); *Kakuk Marci vadászkalandja* (1934); *Szerenád* (1934); *Cigányok* (Nemzeti Színház); *Képeskönyv* (Vígszínház). *(XVIII. köt.)*

Területenkívüliség. Angolok, amerikaiak és néhány más tengeri hatalom 1842. területenkívüliséget kapott Kínában. Ettől kezdve külföldiek személye és tulajdona nem volt a kínai jognak alávetve. Az utóbbi időkben azonban igyekszik az új kínai állam a T. kényelmetlenségétől és terheitől szabadulni. Néhány állam (Szovjet-Oroszország, Németország, Olaszország és Svédország) önként lemondott T.-éről, a többiekkel a tárgyalások folyamatban vannak. *(XVIII. k.)*

***Tervgazdaság.** A tervszerűség lényegében hozzátartozik a gazdálkodás fogalmához. Minden gazdasági tevékenység szükségképpen tervszerű. De nagyobb gazdasági egységeknek teljes, átfogó terv alapján való megszervezése csak a XIX. sz. szocialista gondolkozóinak elméleteiben jelentkezett. Gyakorlatban először a világháború alatt a hadviselő államok, különösen a központi hatalmak voltak kénytelenek a hadviselés érdekében szigorú T.-i intézkedéseket életbe léptetni, ez az ú. n. háborús kényszergazdálkodás. A háború utáni átmeneti gazdálkodás visszavezetett az individualisztikus gazdálkodás módszereihez, de megmaradt bizonyos fokig az állami beavatkozás és irányítás, ami azután az 1929 után kibontakozó világválságban ismét T.-i kísérletek felé terelte a gazdaságpolitika menetét. (L. *Intervencionizmus, Irányított termelés, XXI. köt.)*

A német háborús T. vezetőinek köréből sarjadt ki a tervszerű gazdaságszervezés első

kidolgozott elmélete. Walther *Rathenau*, *Moellendorf* és *Wissel* készítette el a német gazdasági élet számára, hogy miképpen lehetne a tervszerűtlen gazdálkodást egységes gazdasági tervvel pótolni. Wissel, mint birodalmi gazdasági miniszter 1919. javaslatot is tett a T. kiépítéséről, de a kormány az indítványt elvetette.

A T.-i törekvések másik gyökere az orosz állami gazdálkodás tanulságaiból ered. (Lásd: *Oroszország és Ötéves terv, XXI. köt.)* Itt valósították meg az egész gazdasági életre kiterjedő egységes tervet, amely még a nem államilag irányított gazdasági ágak működését is a T.-i rendszerhez kapcsolta. Részben ennek az orosz T.-i kísérletnek a sikere, részben a világgazdasági válság kényszerűségei bizonyos fokú T. megvalósítására ösztönzik a legtöbb államot. Így erősen T.-i színezete van a Roosevelt-tervnek, mely a hitelélet, mezőgazdaság és ipar állami irányítását valósítja meg. Törökország négyéves ipari terv megvalósítását tűzte maga elé. Belgiumban 1935 március végén alakult kormányzat olyan gazdasági terv keresztülvitelére, amelynek legfőbb eszközei a hitel ellenőrzése és az ipar egységes átszervezése. De majd minden országban erősödik a tervszerűség elve a vámpolitikában, kényszerkartellek létesítésében, a hitelélet és az ipari termelés állami felügyeletében és a mezőgazdaság irányításában. A gazdasági tervezés, a társadalmi irányítás fokozatosan gazdálkodási alapelvvé növekedett a politikai berendezésektől függetlenül, szemben a XIX. század egyéni vállalkozásra és egyéni tervezésre épített gazdasági rendszerével. A modern társadalomgazdaság életének úgy látszik a tervgazdálkodás válik egyre nagyobb mértékben az alapjává.

Irodalom: Rathenau, W., *Die neue Wirtschaft* (1918); Wissel, R., *Praktische Wirtschaftspolitik* (1919); Fleissig, A., *Planeuropa* (1930); Chamberlin, W. H., *The Soviet Planned Economic Order* (1931); Schiff, W. A., *Die Planwirtschaft und ihre ökonomische Hauptprobleme* (1932); Fenyő Kornél, *A tervgazdaság* (1934); Ujlaky Nagy Árpád, *Tervgazdálkodás* (1934).

Tetétleni *Ármin*, jogtudom. író, ügyvéd, megh. 1928 nov. 4. *(XVIII. köt.)*

Teutsch *Frigyes*, evang. teológus, újabb művei: *Geschichte der Siebenbürg. Sachsen*, (4-ik, befejező kötet, 1926); *Die Geschichte der ev. Kirche in Siebenbürgen* (I—II., 1921—1922); *Kirche und Schule der Siebenbürg. Sachsen in Vergangenheit und Gegenwart* (1923, 2. kiad.). *(XVIII. köt.)*

Tevel nk., Tolna vm., völgységi j., (1930) 2423 lak. *Kovácsi* kk. és *Tevel* nk. 1928. T. néven egyesültek.

***Tevfik,** *Rusdi bej*, török államférfi, szül. Szmirna, 1881. Katonai orvos volt és az ifjútörök mozgalom híve. 1918 nov. 1. nyiltan Kemál pasa mellé állt, akihez azóta meleg barátság fűzi. 1922. egészségügyi miniszterhelyettes lett, 1925 márc. 3. óta külügyminiszter.

Textilipar. Magyarország textilipara csak a háborút közvetlenül megelőző években kezdett kifejlődni. 1913. a termelés értéke 193 millió arany koronaértéket képviselt, amelynek 40·8-%a maradt az ország területén belül. 1913. a gyárak száma 312 volt, 1920. pedig 125. A textilipar azóta óriásit fejlődött. 1933. az országban 299 textilgyár volt, amelyek az 1913. évi 16.092 létszámmal szemben 52.756 munkást foglalkoztattak. 1933. a termelés értéke 337.683.000 P. volt. Ennek 4%-a kivitelre került. *(XVIII. kötet.)*

A hazai textilipar fejlődésével párhuzamosan textilgépeink gyártása is nagy lendületet vett. A hazai gyártmányok közül főleg a Hofherr-Schrantz-Clayton-Shuttleworth magyar Gépgyári Művek Rt. textilgépei említendők meg, többek között a forgattyús, gyapjúszövéshez használatos *szövőszékek*. A szebb mintázás elérése céljából a szövőszékeknél 5—6-féle vetélőfonal alkalmazása válik lehetővé azáltal, hogy a gép mindkét oldalán 5—5, illetve 6—6 rekeszes vetélőláda van felszerelve. Ugyancsak a szebb mintázást célozza a nyüstkeretekbe foglalt egyes láncfonalcsoportok emelése és süllyesztése. E nyüstkeretek mozgatását a géppel egybeépített nyüstösgép végzi.

A selyemszövetek mintázásánál különleges szerkezetű *nyüstösgépre* van szükség. E kettős emelésű, körhagyós gépnél a platinák és az azokba kapaszkodó kések emelik a nyüstöket és rúgóhatás viszi vissza azokat eredeti helyzetükbe.

Bolyhozógép, 30 vagy 36 hengerrel, pamutszövetek, úgynevezett flanellek bolyhozására. A tűfelületet képező kártokkal bevont 30, vagy 36 hengert forgótárcsára szereljük. Forgás közben a fonal szálait a kártok kitépik és a felületet bolyhossá teszik.

A szövésnél a szöveteket különböző anyagokkal kezelik, amelyeket a megszövött áruból el kell távolítani. Erre a célra szolgálnak a *mosógépek*, amelyeknél vezetőhengerek segítségével a szövetet állandóan mozgásban tartják és míg egyrészt a szövetet szappanos, meleg vízbe áztatják, másrészt facsaróhengerek segítségével a nedvességet a szövetből kinyomják és végül öblítővízzel a szövetet tisztára mossák.

Thaisz *Lajos*, botanikus újabban különösen a rétek és legelők növényzetével foglalkozott gazdasági szempontból, munkái: *Az alföldi gyepek fejlődéstörténete és azok minősítése gazdasági szempontból* (1921); *A magyar talaj gyepesítése* (1927). *(XVIII. köt.)*

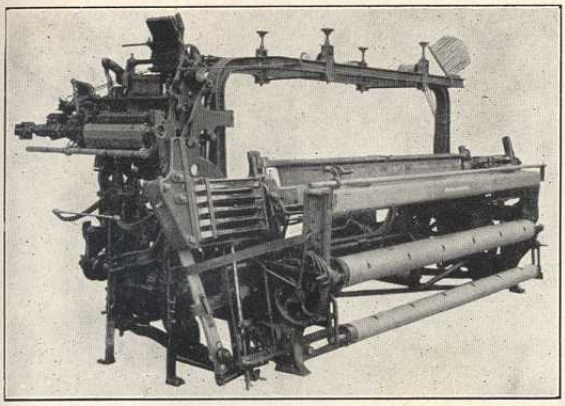
***Thälmann,** *Ernst*, német kommunista politikus, szül. Hamburg, 1886 ápr. 16. Eleinte szállítómunkás volt, később pártalkalmazott. 1924. elsőízben a birodalmi gyűlés tagja. 1925. a Vörös Frontharcos Szövetség fővezére lett, egyúttal a párt vezetőségébe is beválasztották. 1925. és 1932. őt jelölte a kommunista párt az elnökválasztásokon elnöknek. 1933. a birodalmi gyűlés épületének felgyujtásával kapcsolatban a Hitler-kormány letartóztatta.

Tharaud, *Jérome és Jean*, francia írók, újabb műveik: *La Rose de Saron* (1927); *La Chronique des frères* (1929); *La Reine de Palmyre* (1929); *L'Oiseau d'or* (1931). A zsidókról írtak hét történelmi és politikai tanulmányt: *Causerie sur Israël* (1926); *La Palestine* (1930). *(XVIII. köt.)*

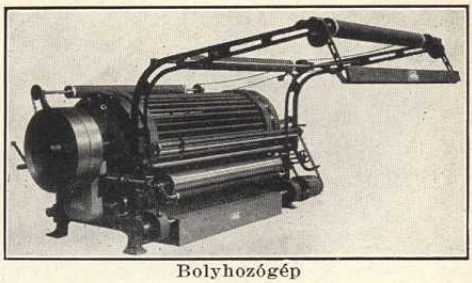
***Theremin,** *Leo*, orosz mérnök, szül. 1896. Az elektromos hangszertechnika feltalálója. 1927—28. Európa-szerte nagy feltűnést keltett *aeterophon* és *aërophon* elnevezésű éterzenegépeivel, amelyekben nagyfrekvenciájú rezgések interferenciája révén keletkezik zenei hang.

***Thérive,** *André*, val. nevén *Roger Puthoste*, franc. író, sz. Limoges, 1891 jún. 18. 1929 óta a *Temps* kritikusa. Versei: *Poèmes d'Aminte*

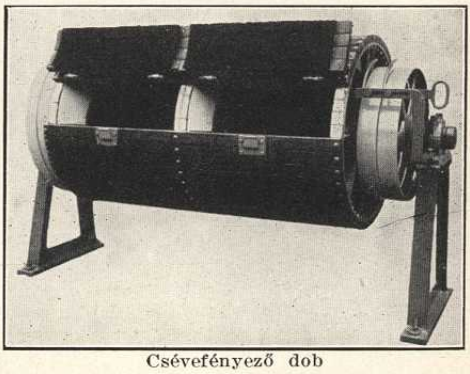
KELMESZÖVŐ GÉPEK

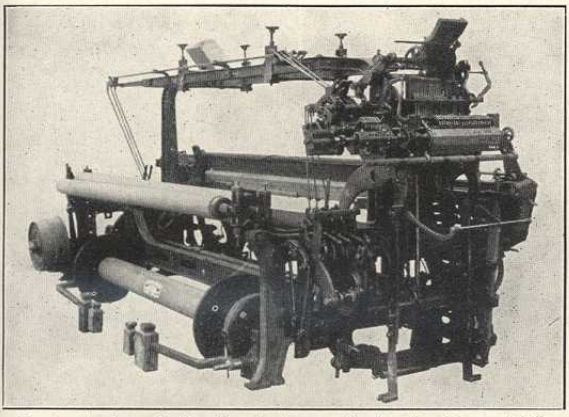
Forgantyús szövőszék mindenféle szövet számára. Ütőszerkezet és nyüstösgép-oldal (előlnézet)

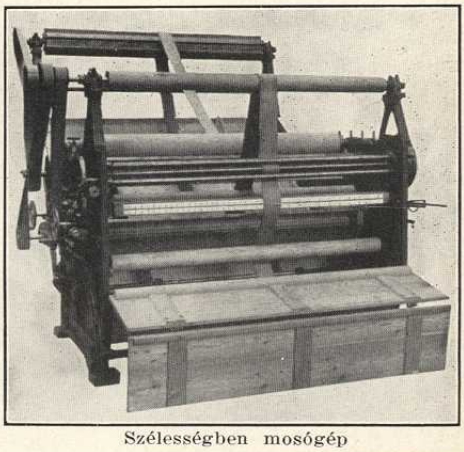
Bolyhozógép

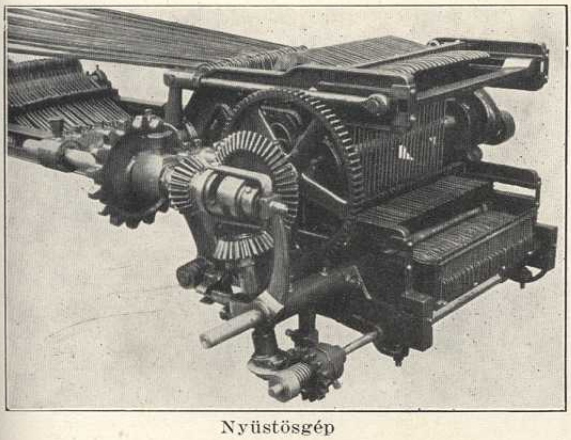
Csévefényező dob

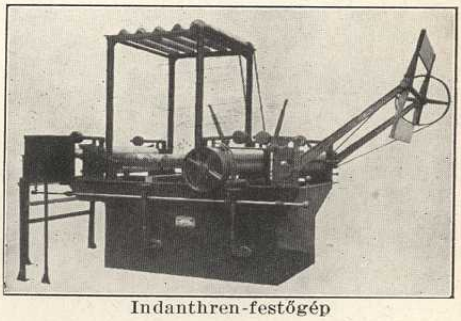
Forgantyús szövőszék minden szövet számára, vetélőváltó és nyüstösgép-oldal (hátsónézet)

Szélességben mosógép

Nyüstösgép

Indanthren-festőgép

(Hofherr-Schrantz-Clayton-Shuttleworth magyar gépgyári művek archivumából)

(1922), regényei: *Le Voyage de M. Renan* (1922); *Le plus grand Péché* (1924); *Le Retour d'Amazan* (1925); *Sans âme* (1928); *Le Charbon ardent* (1929); *Anne* (1932); tanulmányai: *Opinions littéraires* (1925); *Georges Duhamel* (1926); *Le Parnasse* (1929); *Querelles de langage* (1929).

Theunis, *Georges*, belga államférfi, 1927. a Népszövetség világgazdasági konferenciájának elnöke, 1929. a nemzetközi kereskedelmi kamara elnöke lett. 1934 nov. 13.— 1935 márc. ismét miniszterelnök. *(XVIII. k.)*

***Thibaudet,** *Albert*, francia irodalomtörténész, szül. Tournus (Saône et Loire), 1874 ápr. 1. 1925 óta a genfi egyetem tanára. A legújabb francia irodalomról és filozófiáról ír: *Gustave Flaubert 1821—80* (1922); *Trente ans de vie française* gyüjtőcím alatt írta: *Les Idées de Charles Maurras* (1920); *La Vie de Maurice Barrès* (1921); *Le Bergsonisme* (1923); *Paul Valéry* (1923); *Intérieurs* (1924); *Le Liseur de romans* (1925); *La République des professeurs* (1927); *Les Idées politiques de la France* (1932).

Thim *József*, orvos és történetíró, újabb munkái közül figyelemreméltóak a hazai szerbek mozgalmait feltáró kutatásai. Két kötetben adta ki *A magyarországi 1849-i szerb fölkelés történetét* (1930). *(XVIII. köt.)*

Thomas, *Albert*, francia politikus, a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal elnöke, megh. Párizs, 1932 máj. 7. *(XX. köt.)*

Thomsen, *Wilhelm L. P.*, dán nyelvész megh. Kopenhága, 1927 máj. 13. *(XVIII. kötet.)*

Thoroczkai-Wigand *Ede*, főiskolai tanár, az Országos Irod. és Műv. Tanács tagja. A milánói diploma d'Onore-t s a párizsi és a Saint Louis-i világkiállítás ezüstérmét, a Képzőművészeti Társulat építészeti nagy díját, a magyar és olasz állami nagy aranyérmet nyerte. Újabb műve: *Architectura.* (L. *Toroczkai-Wigand, XVIII. köt.)*

Thorsöe, *Alexander*, dán történettudós, megh. Kopenhága, 1920 nov. 10. *(XVIII. kötet.)*

Thrändorf, *Ernst*, német pedagógus, megh. Auerbach, 1926 ápr. 11. *(XVIII. köt.)*

Thureau-Dangin, *François*, francia asszirológus, 1928. nyugalomba vonult, 1928—31. a mezopotámiai Arszlán Tao és Tell Ahmár melletti ásatások vezetője. Újabb műve: *Esquisse d'une histoire du système sexagésimal* (1932). *(XVIII. köt.)*

***Thurnwald,** *Richard*, német szociológus és etnográfus, szül. Bécs, 1869 szept. 18. 1919—23. Halle-ben, 1925. Berlinben volt egyetemi tanár. Beutazta a Salamon-szigeteket, Új-Guineát, Kelet-Afrikát, Ausztráliát. Művei: *Die Gemeinde der Banaro* (1921); *Die menschliche Gesellschaft* (5 köt. 1933).

Thuróczy *Mihály Kornél*, a magyar betegápoló irgalmasrend tartományi főnöke, megh. 1928 febr. 6. *(XVIII. köt.)*

Thümmel, *Wilhelm*, német református teológus, megh. Jena, 1928 aug. 9. *(XVIII. kötet.)*

***Ticharich** *Zdenka*, magyar zongoraművésznő, zeneszerző, szül. Vukovár, 1900 szept. 26. Csodagyermek volt. 1916 óta hangversenyez Olasz-, Német-, Francia-, Angolországban, Skandináviában, Amerikában. 1919. Kerner dirigálta szimfóniettáját.

Tichy *Kálmán*, író, festő és grafikus. *A négy évszak* c. a. saját képeivel illusztrált könyvet írt, amely Berlinben 1927. jelent meg. Jelenleg a rozsnyói múzeum igazgatója. *(XVIII. köt.)*

Tien-cin, kínai egyezményes kikötőváros, (1929) 1,388.747 lak. 1930. a külföldi behozatal értéke 133·2, a kínai kivitel értéke 71·6, az összes kivitel értéke pedig 110·2 millió tael volt.

Tiere, *Nestor de*, flamand drámaíró, megh. Brüsszel, 1922 máj. 10. *(XVIII. köt.)*

Tiflisz, a transzkaukázusi Gruz szovjetállam fővárosa, (1931) 347.855 lak., elővárosaival együtt 383.127 lak.

Tigerstedt, *Robert*, finn-svéd fiziológus, megh. Helsinki, 1923 dec. 2. *(XVIII. köt.)*

Tille, *Armin*, német történetíró, újabb műve: *Thüringens staatl. Entwicklung* (1931). *(XVIII. köt.)*

Tillmans, *Hermann*, német sebész, megh. Lipcse, 1927 nov. 5. *(XVIII. köt.)*

***Tilschová,** *Anna Mária*, cseh írónő, szül. Prága, 1873 okt. 11. Jelenleg u. ott egyetemi tanár. A kihalóban lévő prágai polgárságról írt impresszionista stílusú regényeket. Művei: *Egy régi család* (1923); *Megváltás* (1924); *Hősök* (1927); *Alma Mater* (1933).

Timkó *Imre*, agrogeológus, szakíró, 1933. gazdasági főtanácsos, 1935. a Földtani Intézet igazgatója. *(XVIII. köt.)*

***Tiokarbamid** *(tiohugyanyag)*, színtelen kristályokból áll, ciánamidból, illetőleg mésznitrogénből és ammoniumszulfidból keletkezik. Formaldehiddal műgyantát alkot, használják továbbá vulkanizálás gyorsítására is.

Tirpitz, *Alfred von*, német tengernagy, megh. Ebenhausen, 1930 márc. 6. *(XVIII. köt.)*

Tisztességtelen verseny elleni védelemről szól csehszlovák viszonylatban az 1927 : évi XVII. tc., a gyógyhelyek hirdetése körül az 1929 : XVI. tc. 55. §-a. A bírói eljárás körében az ideiglenes intézkedések jogát a 23.800—1924. I. M. sz. rendelet szabályozza. *(XVIII. köt.)*

***Titanic-konferencia.** A *Titanic* angol gőzös 1912. jégheggyel ütközött össze és percek alatt elsüllyedt. A katasztrófának több mint 1500 áldozata volt. Ezzel kapcsolatban 1913. konferenciát hívtak egybe, amely egyezményt kötött az emberi élet fokozottabb védelmére. Ezt a közbejött világháború miatt 1929. Londonban megtartott konferencián fogadták el.

Titkos *Ilona*, színésznő, újabban a Vígszínház, Magyar Színház, Belvárosi Színház, Fővárosi Operett Színház és Andrássy-úti Színház színpadán lép fel. Újabb alakításai: *Két lány az utcán, Vacsora 8-kor, Arany-*

ifjú, Tovaris, A három sárkány, Lysistrata, Piroska és a farkas, Randevu, Lánc, Játék a kastélyban, Valaki, Csók a tükör előtt, Csoda bár stb. c. darabok főszerepei voltak. *(XX. köt.)*

Tittoni, *Tommasco*, olasz államférfi, megh. Róma, 1931 febr. 7. *(XVIII. köt.)*

***Titulescu,** *Nicole*, román politikus, szül. Crajova, 1883. A párisi Sorbonne-on jogi doktorátust szerzett. 1912. a román kamara tagja. 1917. pénzügyminiszter. Ő írta alá a trianoni békét. 1920. ismét pénzügyminiszter lett és bevezette a jövedelemadót. 1922. egyidőben volt londoni követ és Románia népszövetségi képviselője. 1927 jún. 21. Bratianu külügyminiszterévé választotta. 1928 júl. 20. ismét londoni követ. Nagy eredménnyel képviselte országát az ú. n. optánsügyben. 1932 okt. 9. újból külügyminiszter és ebben a minőségében járt Varsóban, Belgrádban, Szófiában, Istanbulban, Athénben és Ankarában, ahol nemcsak országát, hanem a Kisántántot is képviselte. T. egyik pártnak sem tagja és Románia legkitűnőbb külpolitikai vezére. Számos jogi és gazdaságpolitikai cikknek és értekezésnek szerzője.

Tobler, *Gustav*, svájci történetíró, megh. Merlingen, 1921 júl. 9. *(XVIII. köt.)*

Togo, *Heihachiro*, japán tengernagy, megh. Tokió, 1934 máj. 30. *(XVIII. köt.)*

***Tojáskonzerválás.** A tojások romlási folyamatait az erőteljes, megszakítás nélküli hűtés hathatósan meggátolja. Ezen alapul az ú. n. hűtőházi konzerválás, amely valamennyi ismeretes konzerváló eljárás között a legjobbnak nevezhető. Ez vagy levegőben, vagy valamely e célra alkalmas gázközegben történhetik. Az alkalmazott hőfok, a tojások megfagyása veszélyének elkerülése végett, —1 C°-nál alacsonyabb nem lehet. Felső határul mintegy +5 C° jöhet tekintetbe. Elterjedt T.-i mód a meszezés, amelynél a tojásokat erősen higított mésztejbe rakják és abban hűvös helyen tartják el. A T. további módja az, hogy alkalmas anyagokkal a tojáshéját bevonattal látjuk el, miáltal a héj nyílásai elzáratnak a mikroorganizmusok behatolása elől. Bevonatul szolgálhatnak: enyv, gyantafélék, zsiradék, parafin, vízüveg stb. A friss tojás élettani állapotát és gasztrológiai sajátságait hosszú időre teljes mértékben konzerválni az ismert eljárásokkal nem sikerült.

***Tojásporok,** a tojáskonzervek egyik csoportját alkotják. Zsíros tapintású, nyomásra összeálló, sárgaszínű, porszerű anyagok, hivatásuk a meleg évszakban feleslegben rendelkezésre álló friss tojások tápanyagait a téli évad részére konzerválni. Előállításukhoz a tojások teljes tartalmát vagy csak a tojássárgáját úgy használják fel, hogy azt mérsékelt hőfok mellett óvatosan beszárítják. Ennek megfelelően a T. szárazanyagának összetétele megközelíti a készítésükre felhasznált tojás-nyersanyag szárazanyagának összetételét. A teljes tojástartalomból készült T. szárazanyagának főbb alkatrészei a következők (zárjelben a csak tojássárgájából készülté): protein 47·8 (33·1) %, zsiradék 46 (64·1) %, szervetlen anyag (hamu) 4·3 (2·1) %, lecitinfoszforsav 1·1 (1·7) %. — A T. pótszerei rendszerint kevésbbé értékes utánzatok.

Tokio, Japán fővárosa, 1932. 82 község hozzácsatolása révén területe 553 km²-re növekedett, lakosságának száma 5,400.000. Egyes városrészeit a földrengés után egészen amerikai stílusra építették át.

***Tokody** *László*, egyetemi m. tanár, szül. Budapest, 1898 febr. 2. 1920. a József Nádor Műegyetem ásvány-földtani tanszékén tanársegéd, 1924. adjunktus. 1929. kezdve, mint középiskolai tanár működött. 1928. a Pázmány Péter Tudományegyetemen a kristálytan c. tárgykör m. tanára. Munkássága főként az ásványok geometriai és fizikai sajátságainak megállapítására vonatkozik.

Toldy *László, ifj.*, zeneszerző, egyetemi rendkívüli tanár, megh. 1929 márc. 20. *(XVIII. köt.)*

Toledo, az Északamerikai Egyesült Államok Ohio államában levő város, (1930) 290.718 lak.

Toller, *Ernst*, német költő, a Harmadik Birodalom fennállása óta külföldön száműzetésben él, újabb művei: *Feuer aus den Kesseln* (1930); *Quer durch. Reisebilder und Reden* (1930); *Nationalsozialismus, Eine Diskussion über den Kulturbankrott des Bürgertums* (1930). *(XVIII. és XX. köt.)*

Tolna *vm.*, területe 3601 km², (1930) 269.194 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 3466 lak., (1·3 %), népsűrűsége 74·8. A vm. lakosságából 201.663 (74·9%) magyar, 66.646 (24·8%) német, 66 szlovák, 58 román, 40 horv., 214 (0·1%) szerb, 17 bunyevác és 490 (0·2%) egyéb és ismeretlen nemzetiségű. Magyarul tud az összlakosság 91·3%-a. Vallás szerint: 192.586 (71·6%) róm. kat., 249 (0·1%) gör. kat., 38.527 (14·3%) ref., 30.750 (11·4%) ág. ev., 366 (0·1%) gör. kel., 5951 (2·2%) izr., 765 (0·3%) egyéb és ismeretlen vallású. Ír és olvas a vm. hat éven felüli lakosságának 91·2%-a. Foglalkozása szerint a vm. lakosságának 66·9%-a őstermelő, 0·7%-a bányász és kohász, 15·9%-a iparos, 3%-a a kereskedelem és az ipar körébe tartozó, 3·3%-a közlekedési alkalmazott, 3·3%-a a közszolgálat és a szabadfoglalkozások körében él, 0·5%-a véderő, 1·2%-a napszámos, 2·7%-a tőkés és nyugdíjas, 1·3%-a házi cseléd, 1·2%-a egyéb és ismeretlen foglalkozású. A vm. területéből (1933) 237.165 ha szántóföld, 3289 ha kert, 25.670 ha rét, 14.630 ha szőlő, 25.231 ha legelő, 32.078 ha erdő, 814 ha nádas, 21.354 ha terméketlen terület. Fontosabb mezőgazdasági termései (1933, 1000 q-ban): búza 1087·6, rozs 337·3, árpa 266·5, zab 236·8, szemes tengeri 924·2, burgonya 900, cukorrépa 247, must 225.885 hl. Állatállománya (1933, 1000 drb.-ban): szarvasmarha 80·9, ló 37·8, sertés 106, juh 50·8. Közúti hálózatának hossza (1933) összesen 922 km,

abból kiépített 667 km, és pedig 144 km állami, 503 km törvényhatósági, 8 km községi és 12 km vasúti hozzájáró. Vasútvonalainak hossza (1933) 263·6 km. Rádió vevőkészülékeinek száma (1933): 5472. Az 1932—1933 tanévben a vm. területén működésben volt: 51 rendes kisdedóvó, 9 állandó, 1 nyári menedékház, 242 elemi mindennapi, 138 általános továbbképző, 62 gazdasági továbbképző, 2 önálló gazdasági népiskola; 15 iparostanonciskola, 16 polgári iskola, tanítónőképző, 4 reálgimnázium, felsőkereskedelmi iskola, gazdasági szakiskola és ipari és bányászati szakiskola.

***Tolnai** *Sándor* (írói neve *Torday Sándor*), szül. Budapest, 1908 dec. 3. 1930 óta a Délibáb c. színházi hetilap szerkesztője. Főbb művei: *Kater Florián* (legendák); *Der umgeschliffene Stein* (versek). Számos cikket, elbeszélést, színházi beszámolót írt.

Tolnai *Simon*, könyvkiadó, a Tolnai-nyomdavállalat igazgatója. Újabb nagy kiadványai: *Műveltség útja I—XV.*, *Világháború története I—XII.* *(XVIII. köt.)*

Tolnai *Vilmos*, irodalomtörténész, pécsi egyetemi ny. r. tanár. 1934. a Magyar Tud. Akadémia r. tagja. Újabb művei: *Halhatatlan magyar nyelv* (1928); *A nyelvújítás elmélete és története* (1929); *Magyarító szótár a szükségtelen idegen szavak elkerülésére* (1929); *A tiszta magyarság szótára* (1932); *Szily Kálmán nyelvtudós* (1933); *A Madách-kérdés körül* (1934); *Tour d'ivoire* (1934). *(XVIII. és XX. köt.)*

Tolnay *Kornél (Dunaszentgyörgyi)*, mérnök, államtitkár. Résztvett az istanbuli villanytelep építésében, 1926. az Orsz. Iparegyesület elnöke lett. *(XVIII. köt.)*

***Tomán,** *Karel* (valódi nevén Antonin Bernášek), cseh költő, szül. Kokovice, 1877 febr. 25. Első verseskötete 1898. jelent meg. 1928. adta ki összegyüjtött verseit 8 kötetben,

Tomcsányi *Gyula*, erdész, miniszteri tanácsos, megh. Budapest, 1923. *(XVIII. köt.)*

Tomcsányi *Móric (Tomcsányi)*, jogtudós, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia l. tagja, nemzetközi döntőbíró, a felsőház tagja, a Népszövetség közigazgatási bíróságának bírája. Új műve: *Magyar közigazgatási és pénzügyi jog* (1933). *(XVIII. és XX. köt.)*

Tomori *Jenő*, iró, megh. Budapest, 1929 nov. 25. *(XVIII. köt.)*

***Tompa** nk., Bács-Bodrog vm., bácsalmási j. (1930) 5483 lak. 1922. alakult a *Szabadka* városhoz tartozott *Tompa* pusztából.

Tomszk, nyugatszibíriai város, (1931) 100.749 lak. Rádióadóállomás.

Tonelli *Sándor*, iró, a szegedi kereskedelmi és iparkamara titkára. Újabb művei: *Emberi problémák* (1927); *Ultonia, egy kivándorló hajó története* (1929). *(XX. köt.)*

Tordai *Ányos*, iró, tanár, a bajai reálgimnázium igazgatója, a Szent István Akad. tagja. Újabb művei: *Imre királyfi* (1930); *Szent Imre Emlékkönyv* (1930. Harsányi Lajossal). *(XX. köt.)*

Torday *Árpád*, orvos, iró. 1928. egyetemi rk. tanár. 1934. egészségügyi főtanácsos, közkórházi főorvos. Újabb művei: *A tüdő és az emésztőszervek rákja* (1932); *A légutak heveny fertőzéses bántalmai* (1932); *Gyümölcs, mint táplálék* (1935). *(XVIII. és XX. köt.)*

Torday, *Emil*, afrikai utazó, megh. London, 1931 máj. 9. *(XVIII. köt.)*

Torday *Ferenc*, orvosíró, az állami gyermekmenhely kórházi főorvosa, egyetemi rk. tanár, egészségügyi főtanácsos, a Budapesti Orvosi Ujság szerkesztője, újabb művei: *Egészségügyi, csecsemő-, gyermek- és anyavédelem* (1927); *Az újszülött élet-, kór- és gyógytana* (1928); *Gyermekgyógyászati vénygyüjtemény* (1930); *Gyermekbelgyógyászat* (1935); *Gyermekdiagnostika* (1935). *(XVIII. köt.)*

Torino *(Turin)*, olaszországi város Piemontban, (1931) 597.260 lak. Egyetemének 1929—30. 1880 hallgatója volt.

Tormay *Béla*, a m. kir. Postatakarékpénztár vezérigazgatója, szül. Budapest, 1881. aug. 9. 1920. miniszteri tanácsos, 1926 óta a m. kir. Postatakarékpénztár vezérigazgatója. Külkereskedelmi, hitelügyi és a postatakarékpénztárra vonatkozó cikkei és tanulmányai a Magyar Statisztikai Szemle c. folyóiratban és napilapokban jelentek meg.

Tormay *Cécile*, írónő újabb művei: *A csallóközi hattyú*, *A tulsó parton*, *Az ősi küldött* c., a tatárjárás idejében játszó történeti regény-ciklus részei. *(XVIII. köt.)*

***Tormay** *Géza*, kereskedelemügyi államtitkár, szül. 1879. 1919. kormánybiztosi minőségben rendezte a Budapesti Közuti Vasút és a Budapest Környéki HÉV ügyeit. A magyar idegenforgalomfejlesztése terén rendkívüli érdemeket szerzett.

Tornai *Gyula*, festő, megh. Budapest, 1928 nov. 24. *(XVIII. köt.)*

Tornyai *János*, festő, 1934. állami aranyérmet kapott, 1935. a Szinyei Társaság tagjává választotta. *(XVIII. köt.)*

Torontál vm., Csanád és Arad vm.-vel egyesített vm. Területe (1930) 272 km², (1930) 18.583 lak. A vm.-re vonatkozó adatok Csanád, Arad és T. vm. adataiba vannak befoglalva. *Térképét* l. *Jász-Nagykun-Szolnok vm.*-nél.

Toronto, canadai város Ontarióban, (1931) 631.207 l., a canadai repülőközlekedés középpontja. Kikötőjének áruforg. 1930—1931. 4.61 millió tonna volt.

Torziós inga, l. *Eötvös Lóránd báró VI. k.*

Totemizmus. A T.-ra vonatkozó újabb ethnológiai felfogás nagyjából három főirányban mozog.

A *Gräbner* és *Foy*, később pedig W. *Schmidt* által képviselt „Kulturkreislehre" a T.-t egy meghatározott őskori kultúra — komplexum, az exogam — patrilinearis, azaz nemzetségen kívül házasodó és a leszármazást apai ágon számító kultúra alkotó részének fogja fel és ahol nem idetartozó kultúrelemekkel kombinálva találja, ott az őskulturák keveredését tételezi fel

A londoni *funkcionális* iskola (Malinowski követői) és az amerikaiak jóformán feltevésmentes álláspontot foglalnak el. Beérik a jelenségek pontos leírásával és pl. a T.-nál legfeljebb más társad. jelenségekkel adódó kölcsönhatásában, azaz funkcionálisan vizsgálják. Hipotéziseik destruktívek, szerintük nincs „totemizmus", illetve minden nép T.-a más és más eredetű és mást jelent az adott társadalomban. Pszichológiai magyarázatot egyedül a pszichoanalízis próbál adni. A „Totem und Tabu"-ban Freud gyermekneurózisok klinikai megfigyeléséből kiindulva megállapítja, hogy az állatfaj, amelyet a primitívek is igen gyakran ősapjuknak mondanak, voltaképpen az apa szimbóluma. A primitívek, akik időnként megölik és megeszik a különben félve tisztelt és került állatot, az apával kapcsolatos tudattalan konfliktust, az Oedipus-komplexumot vetítik ki totemjeikre. Az egy totembeli nővel való házasság tilalma jelenti az incesztusvágyak elfojtását. 1925. *Roheim* az ausztráliai népek T.-át boncolgatva, először igazolja részletesebben Freud felfogását. Későbbi, már helyszíni tapasztalatokon alapuló műveiben a középausztráliai totemisztikus ritusok fallikus jellegét mutatja ki.

A csurunga egy két végén hegyes, ovális, jelekkel ellátott fadarab, vagy egy ugyanolyan, de két végén legömbölyített kő, a totemisztikus klán generációit összetartó nemző erő jelképe. *(XVIII. köt.)*

Irodalom: W. Schmiedt, *Totemismus viehzüchtlerischer Nomadismus und Mutterrecht* („Anthropos", X/XI, 1915, 1916); A. L. Kroeber, *Anthropology* (1923); A. Goldenweiser. *History, Psychology and Culture*, (1933); S. Freud, *Totem und Tabu*, (1912); G. Roheim, *Australian Totemism*, (1925); U. a., *A csurunga népe*, (1932) *U. a., The Riddle of the Sphinx* 1934).

Tóth *Aladár*, a Pesti Napló és a Nyugat zenekritikusa, az angol Musical Courier és a francia Revue Musicale számára is írt tanulmányokat; főleg Bartók és Kodály szellemében. 1930. Szabolcsi Bencével a Zenei Lexikont szerkesztette. *(XX. köt.)*

***Tóth** *Árpád*, zongorapedagógus, szül. Budapest, 1872., megh. 1932 febr. A debreceni áll. tanítóképző tanára volt, de új tanítómódszerének érvényrejuttatásáért Budapestre költözve, 1908—1920. a Fodor-zeneiskolában tanított, utóbb a Nemzeti Zenedében. Könyvei: *Zongoratechnika, Zongoramethódika.*

***Tóth** *Endre*, teológus tanár, egyházi író, szül. Hajdúszoboszló, 1899. Teológiát tanult Pápán és Utrechtben. 1923. kaposvári hitoktató-lelkész. 1924 óta pápai teol. tanár. Főbb művei: *Hamel Bruininx a soproni országgyülésen* (1926); *A pápai ref. egyházmegye története* (1927); *Mándi Márton István élete* (1931); *A pápai ref. templom története* (1932); *A dunántúli ref. egyházkerület statisztikája* (1934); *A református prédikáció* (1935).

***Tóth** *Géza*, meteorológus, szül. Nyitra, 1901 aug. 14. 1925. tanársegéd a Műegyetem I. sz. matematikai tanszékén. 1927. a Meteorológiai Intézet tisztviselője. 1934. a Meteorológiai Intézet adjunktusa és a légkör kutató-osztály vezetője. A Nemzetközi Légkörkutató Bizottság tagja és a Meteorológiai Társaság titkára. Meteorológiai szakcikkei *Az Időjárás* c. szakfolyóiratban jelennek meg.

Tóth *Gyula*, kémikus, a kémiai intézet aligazgatója, gazdasági főtanácsos, megh. 1932. *(XVIII. köt.)*

Tóth *Imre*, színész, a Nemzeti Színház igazgatója, megh. Budapest, 1928 aug. 23. *(XVIII. köt.)*

Tóth *István*, orvos, bp.-i egyetemi ny. r. tanár, újabban a Rómában székelő olasz gynaekológiai társaság és a budapesti kir. orvosszövetség tb. tagja. Ez utóbbinak négy éven át elnöke volt. *(XVIII. köt.)*

Tóth *István*, szobrász, alkotta a szegedi székesegyház portikusának és belsejének márványból való szobrait, domborműveit, ugyanitt Révai Miklós reliefjét a Nemzeti Pantheonban. Meghalt 1934. *(XVIII. köt.)*

Tóth *János*, politikus, megh. 1929 dec. 23. *(XVIII.* és *XX. köt.)*

Tóth *Károly*, a szegedi Ferenc József Tud. egyetem tanára, megh. 1928 okt. *(XVIII.* és *XX. köt.)*

***Tóth** *Lajos (Tőrei)*, ref. teológiai tanár, szül. Léva, 1882. 1909. lelkész Zólyomban. 1920. hitoktató Budapesten, 1921 óta teol. tanár Pápán. 1931. Debrecenben teol. doktori fokozatot nyer. Főbb művei: *A zólyomi ref. missziói egyház története* (1913); *A próféták lelkivilága* (1926); *Az Irás kritikai vizsgálása* (1927); *A páskha eredete és történeti fejlődése* (1931); *Ószövetségi bevezetés* (1933).

Tóth *Lajos*, egyetemi tanár, 1919—20. az egyetem prorektora, 1934—35. rektora. A Magy. Tud. Akadémia lev. tagja. A debreceni Tisza István Tud. Társ. elnöke, a reform. egyet. zsinat és konvent r. tagja. Újabb művei: *Magyar magánjog: Dologi jog* (1930); *Öröklési jog* (1932); *Kötelem fogalma* (1933); *Abszolut és relativ magánjogi jogviszonyok* (1934. Akadémiai székfoglaló); *Magánjogunk kodifikációjának időszerüsége* (1934. Rektori székfoglaló). *(XVIII.* és *XX. köt.)*

Tóth *László*, író és hírlapíró, a katolikus lapvezetők nemzetközi bizottságának tagja, a Magyar Ujságírók Egyesületének és az Ujságírók Szanatórium Egyesületének alelnöke, az Ujságírók Fegyelmi Tanácsának elnöke, a Pázmány Egyesület főtitkára, a Nemzetközi Újságíró Szövetség végreh. biz. tagja. Újabb művei: *Különös kérő* (1926); *Májusi szivárvány* (1931); *A tehetségtelen* (1933); *Ami erősebb nálunk* (1934). *(XVIII. köt.)*

Tóth *László*, történész, egyet. tanár, újabb művei : *Zwei Berichte des Wiener Nuntius Garampi über die kirchlichen Verhältnisse um 1776* (1926); *Bonfini in Ungheria* (1927); *A jubileumi búcsú kihirdetése Magyarországon 1776-ban* (1928); *Analecta Bonfiniana* (1929);

Magyar volt-e a III. Calixtus ellenpápa? (1930); *Verancsics Faustus csanádi püspök és emlékiratai V. Pál pápához a magyar katolikus egyház állapotáról* (1933); *Vogelsang és a magyar konzervativ politika 1867 után* (1933); *Tanulmányok a szegénységi vita forrásainak történetéhez XXII. János pápa korában* (1934). *(XX. köt.)*

Tóth *Mike (Mihály)*, jezsuita író, megh. Kalocsa, 1932. *(XVIII. és XX. köt.)*

Tóth *Tihamér*, egyet. ny. r. tanár, pápai kamarás, a budapesti közp. papnevelőintézet kormányzója, az egyetemi templomban tartott szentbeszédeit több kötetben kiadta *(Krisztus királysága, A tízparancsolat, A hiszekegy). (XVIII. és XX. köt.)*

Tóth *Zoltán*, egyetemi c. ny. rk. tanár, 1927. a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Újabb önálló művei: *Attila's Schwert* (1930); *A huszárok eredetéről* (1934). *(XVIII. köt.)*

Tótszentpál kk. és *Varjaskér* kk. 1929. *Somogyszentpál* néven egyesültek.

Toulon, franciaországi város, (1931) 133 ezer 263 lak. Katonai repülőtere Istres-ben van.

Toulouse, délfranciaországi város, (1931) 194.564 lak.

Tóvölgyi *Elemér*, orvos és író, egészségügyi főtanácsos, egyetemi m. tanár. Hazai és külföldi szaklapokban több mint száz cikke jelent meg. A rádióban számos orvosi szakelőadást tartott. *(XVIII. köt.)*

***Townsend,** *John Sealy Edward*, angol fizikus, szül. Galway (Írország), 1868 jún. 7. 1900. az oxfordi egyetem fizika tanára lett. 1897. elsőízben sikerült folyadékok és gázakban levő ionok elektromos töltését lemérnie. Foglalkozott a gázok ionizálásával és az elektronok mozgásával gázokban. Kísérleteinek eredményeiből a gázkisülés elméletét dolgozta ki. *The Theory of Ionisation of Gases by Collision* (1910); *Electricity in Gases* (1915); *Motions of Electrons in Gases* (1925).

Tőkés *Anna*, színésznő. Rövid ideig a Vígszínház, 1925 aug. 25 óta a Nemzeti Színház tagja, ahol Solness építőmesterben *Wangel Hilda* szerepét játszotta, 1927. a Magyar Színház tagja volt, azután visszatért a Nemzeti Színház kötelékébe. Jelenleg a Vígszínház tagja. *(XX. köt.)*

***Töreky** *Géza*, a budapesti kir. kúria másodelnöke, szül. Baja, 1873 máj. 1. 1900. egri kir. alügyész. 1903—15. az igazságügyminisztériumban teljesített szolgálatot. 1915. a budapesti kir. ítélőtáblához, 1921. a kir. kúriához bíróvá nevezteteti ki. 1922. a büntetőtörvényszék másodelnöke, majd 1926. annak elnöke lett. 1934. a kir. kúria másodelnöke, a felsőház tagja. Elnöke az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület budapesti osztályának, az Országos Bírói és Ügyvédi vizsgáló bizottságnak pedig h. elnöke. Számos dolgozata jelent meg hazai és külföldi jogi szaklapokban.

***Török** *István*, ref. teol. tanár, szül. Tiszaeszlár, 1904. 1931 óta teol. tanár Pápán, 1931. a debreceni egyetemen teol. doktori fokozatot szerzett. Főbb munkái: *A Barthi-i theológia elméleti és gyakorló lelkészi szempontból* (1931); *Barth Károly theológiájának a kezdetei* (1931); *Luther és a Biblia* (1934); *Egyház és politika* (1935).

Török *Lajos*, orvos és író, egyetemi c. rk. tanár, újabb művei: *Störungen der Blut- und Lymphströmung der Haut* (1928); *Urticaria. Urticaria rigmentosa* (1928); *Soins de la peau* (1924). *(XVIII. köt.)*

Török *Mihály Miklós (Kadicsfalvi)*, publicista, a Nemzeti Ujság külpolitikai szerkesztője. Újabb műve: *Az egyházpolitikai harc története 1846—1906. (XVIII. köt.)*

***Török helyesírási és nyelvreform.** Az oszmán-törökök, az iszlám hit hatása folytán, az arab írásjegyeket fogadták el és hétszázéves irodalmuk ezen az íráson jutott kifejezésre. Az arab írásjegyeket fogadták el az összes mohamedán államok is. Az új török állam, a köztársaság, négy év előtti rendeletével megszüntette az arab írásjegyek használatát és a latinbetűs írásmódot rendelte el. A latinbetűs átiratás, amely az ural-altáji török nyelv nyelvtani szerkezetének és hangtani sajátosságainak is megfelelőbb, minden nagyobb zökkenő nélkül tudott meghonosodni és ma már az iskolákban a latinbetűs átírás van bevezetve, így jelennek meg a hírlapok és az összes nyomtatványok. Az átírás megállapítása nagyobbrészt fonetikai alapon történt, de nem mindíg következetesen és nem azzal a tudományos módszerrel, amelyet ilyen messzire kiható újítás megkövetelt volna. A fonetikai kiejtés mellett az etimológiai származás is kiütközik és míg egyhelyt a népi kiejtést fogadták el, másutt az irodalmi kiejtés jutott érvényre. Az átírás egyébként is a török nyelvújítás, illetve nyelvtisztítás kérdésével függ össze és a latinbetűs átírás csak akkor válhatik véglegessé, ha a török nyelv végleg megtisztul arab és perzsa szóelemeitől. A mai átírást átmenetinek kell tekinteni.

***Török művészet.** Ősi mondák szerint, melyek a Zend Avesztában tükröződnek, Irán lakóival elkeseredett harcot vívtak a turániak. E harcias lovasnépek közt kell keresnünk a törökség őseit, kiknek élete hasonló volt a főképpen Herodotoszból ismert eurázíai lovasnépekéhez. E népek nagy részéről azt se tudjuk, hogy iráni (árja) vagy turáni (török) volt-e. Annál kevésbbé lehet különbséget tenni művészi készítményeik közt. A legrégibb török népösszetétel, a hsiungnu (az európai hunok őse), az ókori Kína é.-i és é. ny.-i szomszédja volt. Egykori területéről (Észak-Kína, Ordos, Mongolország) olyan bronztárgyak ismeretesek, melyeken megállapítható a távol Keletig érvényesülő iráni hatás, Európában otthonos hallstatti elemekkel együtt. A népvándorlás folyamán különösen sok iráni hellenisztikus művészeti elem érvényesült a Nyugatázsiába és Európába vonult törökfajta népeknél. (Hunok, avarok.) Az altájvidéki török birodalom művészete bevallottan kínai

hatás alatt fejlődött. (Kül Tegin és Bilge Khan síremléke, 731—735.) Az említett régi török népek művészeti hagyományát a különböző népeknek odaítélni végtelenül kockázatos, mert hasonló bronz-, ezüst- és arany-, ruha- és övdíszek a Dunától a legtávolabbi Keletig minden törökjárta területről ismeretesek. Motivumaik részben közel-, részben távolkeletiek. Legeredetibb török készítmények a vastárgyak, melyek közt ezüsttel kivert kengyelek is vannak a hun- és avarkorból. Priszkoszból tudjuk, hogy gyapjúszőnyegek, hímzett (vagy festett) szövetek és díszes fafaragványok is készültek a hunoknál. (Attila palotája.) A nagyszentmiklósi aranylelet török feliratos edényei iráni hellenisztikus jellegűek.

Az iszlám törökség a perzsa művészetet sajátította el, de továbbfejlesztette különös irányban. Virágzó művészet fejlődött ki a szeldzsukok alatt Perzsiában és később Kis-Ázsiában is. A régi szeldzsuk birodalom emléke a mecset és minarett Aniban (1072—1100). Kis-Ázsia legfontosabb műemlékei: az oszlopos Ala-Eddin mecset Konyarában (1219—36), a Kara Tai medresze (1251—52) és az Inse Minare (XIII. sz. 2 fele), u. o., a Csiftedünare Szivaszban és a nagy mecset Divrigiben (1229). Az Oszmán uralkodóház alatt Kis-Ázsiában kezdődik a nagyszabású, kupolás belső térkiképzést eredményező építészet, mely azonban a XV. sz. közepétől kezdve az óriás dsámik építését eredményezte. Ulu Dsami (1421) és Yesil dsami (1420—23) Brusszában, II. Mohammed dsámija (Krisztodulosz műve, 1463—70), Beyazidiye (Hair ed-Din műve 1501—07) Sah Szadeh (1543—48), Szulejmanije (1550—56), Mihdima, Rüsztem pasa dsámik Istanbulban és a Szelimije (1568—74) Edirnében, valamennyi a törökök legnagyobb építőművészetétől, Szinántól, a Jeni Valide (Khodsa Khászim műve, 1614—63), az Ahmedije Agha műve, 1609—16) stb. Istanbulban. Valóságos gyöngyei még az újtörök építészetnek az ú. n. Kiöskök (kioszk), mint a Csirili Kiösk (Kemal ed-Din műve, 1466) és a Baghdad Kiösk a régi Szeraiban (1634—89), valamint a közkutak (szebil), ugyancsak Istanbulban. Az iszlám díszítő művészete, a palmetta és az inda meg az ősi keleti felfogásnak megfelelő, egymást egyensúlyozó ellentétes mértani idomokból kifejlesztett ékítmény különösen nagyvonalú stílussá fejlődött a törökök kezén. A kisázsiai török szőnyegek (Usák, Bergama, Jordesz, Ladik stb.) élénk színezésükkel és nagyszerű gyapjúminőségükkel tűnnek ki. Arannyal áttört vörösbársony szöveteiről lett híres Üszküdar (Skutari). A keménycserép készítésében két központ, Isznik (türkisz, kék, zöld, sárga, ibolyaszínű mázak) és Küthaja (vörös, zöld, kék színek) lett világhírű. A török ötvösművészetet az arany és a drágakövek pazar felhasználása jellemzi. A török miniatürfestészet jelentőségét túlszárnyalta a szépírás. Ernst Diez: *Die Kunst der islamischen Völker* (Handbuch d. Kunstgeschichte), Heinrich Glück und Ernst Diez: *Die Kunst des Islam* (Propyleen), Barát—Éber—Takács: *A művészet története.*

Törökország, köztársaság, (1934) kb. 18 millió lak., abból 86·4% török, 8·7% kurd, 1% arab, 0·9% görög, 0·7% cserkesz, 0·5% örmény, a többi albán, bulgár, zsidó és tatár. Fontosabb mezőgazdasági termények (1930., 1000 q-ban): búza 27.876, árpa 16.302, szemes tengeri 5181, rozs 3546, rizs 375, burgonya 1438, cukorrépa 2469, gyapot 656, dohány 380. Állatállománya (1931., 1000 db.-ban): juh 11.762, kecske 8777, angorakecske 3455, szarvasmarha 4869, szamár és öszvér 922, ló 481, teve 80, bivaly 494. Bányatermékei (1931): kőszén 1·62 millió t, krómérc 28.325 t, ezüsttartalmú ólomérc 15.508 t stb. Vasútvonalainak hossza (1930) 6444 km. Kereskedelmi hajóparkja (1931) 173.570 tonnatartalmú. Külkereskedelmi forgalmában (1932) a behozatal értéke 86 millió, a kivitel értéke 101 millió török font volt. Fontosabb behozatali cikkei: gyapotáruk, gyarmatáruk, gabona és liszt, fémek, selyemáruk, közlekedő eszközök, ipari olajok és zsírok stb., fontosabb kiviteli cikkei: dohány, gyapot, mazsola, tojás, ópium, szőnyeg, füge stb.

Története. Törökország a görög háború diadalmas befejezése után legfőbb feladatának az állami, társadalmi, gazdasági és kulturális élet modernizálását tekintette. Ezen a téren valóban nagy eredményeket ért el, melyek azonban nem mindig állottak összhangban a nemzet igényeivel és gondolkozásával. Nevezetesebb újítások voltak: a svájci polgári törvénykönyv átvétele (1926 febr. 17.), új büntető törvénykönyv életbeléptetése (márc. 3.), új polgári perrendtartás bevezetése (1927 jún. 18.), az egyház és állam elválasztása (1928 ápr. 9.), a latinbetűs írás (máj. 8.) és az arab számjegyek bevezetése (máj. 20) s legújabban új családi nevek kötelező felvétele. Természetes, hogy a nép maradi része rossz szemmel nézte ezt a túlságosan gyors ütemű és a hagyományos török gondolkodással nehezen összeegyeztethető haladást. Az elégületlenség több ízben kisebb-nagyobb összeesküvésre és forradalmi megmozdulásra vezetett. *Musztafa Kemál* pasa azonban, aki mint köztársasági elnök (újra megválasztva 1927 nov. 1. és 1931 máj. 4.) úgyszólván korlátlan hatalommal intézte az állam sorsát és Izmet pasa miniszterelnök kíméletlenül elfojtottak minden ellenkezést. Különösen az iszlám érdekében támasztott mozgalmakat üldözték szigorúan. Pl. 1931 febr. 3. nem kevesebb mint 28 embert végeztettek ki vallási összeesküvés címén. Más természetű volt a határszéli kurdok megmozdulása, akik perzsa bízta-

RÉVAI OFFSETNYOMÁSA

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

tásra 1930 májusában Erzerumban valóságos forradalmat támasztottak. A török kormány júl. 9. ultimátumban követelte Perzsiától a felkelők támogatásának megszüntetését s mikor ez nem használt, rendszeres hadműveletet kezdett a lázadók ellen. A hadműveletek során győztes csapatai Perzsiába is benyomultak (aug. 12.) s minden ponton vérbe fojtották a kurdok ellenállását. A török-perzsa határ végleges rendezése azonban csak az 1932 jan. 23. aláírt teheráni szerződésben következett be.

Gazdasági szempontból a szervezetlenség okozott legtöbb gondot a megifjult állam vezetőinek. Ipari téren úgyszólván a semmiből kellett új iparágakat előteremteniök. Elsősorban az ipar fejletlensége okozta, hogy az állami költségvetés még az 1932/33. évi előirányzatban is több mint 38 millió font deficitet tüntetett fel. Ezt a roppant hiányt a kormány részben adóemeléssel, részben a külföldi kifizetések ideiglenes felfüggesztésével igyekezett fedezni; másrészt 1933 aug.-tól kezdve fokozatosan szakított az addig követett árucsere-rendszerrel s helyette a kontingentálás rendszerére tért át. A magyar, német, osztrák és francia kereskedelmi szerződést már ilyen alapon kötötte meg.

Politikai tekintetben főleg szomszédaival igyekezett jó viszonyt tartani Törökország. Perzsiával 1926 ápr. 22. semlegességi, Afganisztánnal pedig 1928 máj. 16. barátsági szerződést kötött. Még nagyobb odaadással ápolta a barátságot az orosz szovjettel; 1925 dec. 17. semlegességi, 1927 márc. 11. kereskedelmi szerződést kötött vele, 1929 dec. 17. megújította a semlegességi szerződést, 1930 jan. 17. a Párizsi Kommün és Profintern nevű orosz hadihajóknak megengedte a Dardanellákon való áthaladást, 1931 márc. 8. pedig szerződést írt alá a feketetengeri orosz-török flottakészültség kölcsönös csökkentésére. Franciaországgal a szíriai határ megállapítása érdekében folytatott ismételten tárgyalásokat. E tárgyalások eredményeként jött létre az 1926 jún. 1-i megállapodás és az 1930 febr. 3-i barátsági szerződés. Olaszországgal is iparkodott jóbarátságban lenni. *Tevfik Rüzsdi* bej külügyminiszter 1928 ápr. 3. Milánóban tisztelgett Mussolini előtt s néhány héttel rá (máj. 30.) aláírta az olasz török semlegességi, egyeztető-eljárási és döntőbírósági szerződést. A legújabb időben a Balkán-államokkal került élénk diplomáciai összeköttetésbe; 1933 szept. 15. Görögországgal, okt. 17. Romániával, nov. 27. pedig Jugoszláviával kötött barátsági és meg nem támadási szerződést. Sőt a Szalonikiben 1933 nov. 5. megnyílt negyedik balkáni konferencián éppen török részről vetették föl a balkáni blokk megalakításának gondolatát. Magyarországgal szemben az új török állam eleinte barátságos magatartást tanusított. 1929 jan. 5. semlegességi és döntőbírósági szerződést kötött vele, melyet 1933 okt. 23. újabb öt évre meghosszabbított; 1930 márc. 23. pedig Walkó külügyminiszter ankarai látogatása alkalmával kereskedelmi szerződést írt alá. A legutóbbi időben azonban meglehetősen elhidegült a viszony s 1934 decemberében a marseillei merénylet népszövetségi tárgyalásakor Tevfik Rüzsdi bej már ellenünk foglalt állást.

***Török zene.** Közép-Ázsiától a görög szigetekig hallhatni török népi zenét : kezdetleges pentaton (öthangú) strófákat és hosszú, recitáló, cikornyákkal ékesített keleti ízű dallamokat, amelyeket leginkább a nálunk ismert román siratókhoz hasonlíthatni. Évszázadok óta vándorolnak a turk népek közt kobzos énekesek, de az európai török háborúk hosszú ideje alatt a nyugati zene erősen hatott a török városi zenére. Viszont a török tábori zene rikoltó fafúvói *(török síp)*, trombitái, kis és nagy dobjai, csilingelő érchangszerei és visszhangos réztányérai alakították ki Nyugaton a T. fogalmát. Az 1923. Sztambulban létesített áll. zeneiskola *(Dár-ül-elhán)* tanárai : *Dsemál Resid, Ekrem Berzim, Mahmud Raghib* fonográffal gyüjtenek népdalokat és mozgóképekben veszik fel a nép táncait s tanulmányozzák a török és a rokon arab és perzsa zenét.

Irodalom: A Dár-ül-elhán népének gyüjteményei (eddig 15 kötet); Mahmud Raghib, *Description d'orgues données par quelques anciens auteurs turques* (1929); A. Gastoué, valamint E. Borrel, *La musique turque* (1930); Enno Littmann, *Türkische Musik aus Kleinasien* (1899); S. Melichian et K. Gardachian, *Chants populaires de la province de Van* (Páris, 1928); Rauf Yekta, *La musique turque* (Lavignac, Encyclopédie de musique, V. 1922); R. Lachmann, *Die Musik in den tunesischen Städten* (1923).

***Törvénykezés egyszerűsítése.** Célszerűségi szempontok, valamint különösen az államháztartás háború utáni helyzete által megkövetelt takarékossági érdekek büntető eljárásjogunk nagymérvű egyszerűsítését követelték meg. Már régebbi törvények (1921. évi XXIX. tc., 1928. évi X. tc.) bevezették a kir. törvényszék, mint egyesbíróság hatáskörét, jelentékenyen egyszerűsítették és időbelileg rövidebbé tették a nyomozás és vizsgálat szakát, korlátozták a vádiratos eljárást, sőt lehetővé tették tettenkapás esetén vádirat kibocsátásának mellőzését is, valamint a perorvoslati eljárás körét is erősen megszűkítették s a tanácsülési elintézést a felsőbíróságoknál kiterjesztették. Eme törvényi rendelkezéseket fejleszti tovább, illetve egészíti ki a törvénykezés további egyszerűsítéséről, a bíróságok tehermentesítéséről s az eljárás gyorsabb és így olcsóbb lefolytatásáról rendelkező legújabb törvényünk (1930 : XXXIV. tc., életbel. 1931 jan. 1.)

Töry *Emil*, építész, megh. 1928 máj. 30. *(XVIII. köt.)*

Törzs *Jenő*, színész, 1925 aug. 21. a Vígszínházhoz szerződött, közben visszatért a Magyar Színházhoz, majd 1928-tól újra a Vígszínház tagja lett, de 1932-től ismét a Magyar Színház tagja. *(XVIII. köt.)*

Tőzsde. A T. szerepe a legújabb gazdasági fejlődésben bizonyos fokig megszűkült. A nemzetközi pénz- és áruforgalom akadályainak elszaporodása, a belső gazdálkodás irányítását célzó állami törekvések egyaránt

kisebbítik a T.-i feladatok körét. Így a határidőüzletet több országban tilalmazzák, vagy megkötik és csak bizonyos időszakokra korlátozzák, v. több árura nézve teljesen megszüntetik (pl. arany- v. külföldi kifizetések stb.). Ugyancsak üldözik egyes államokban az arbitrázs-üzleteket, amelyek a különböző tőzsdék áreltolódásainak kiegyenlítését volnának hivatva elősegíteni. A gabonahatáridőüzletet — ami a magyar gazdasági élet szempontjából döntő fontosságú — újonnan az 1930. évi XXII. tc. szabályozta. *(XVIII. köt.)*

Tragor *Ignác*, Vác történetének írója, takarékpénztári igazgató, Pest vm. tb. főjegyzője, a Gyöngyössy István Irodalmi Társaság tagja, újabb művei: *Vác vidámsága* (1923); *Vác az irodalomban* (1926); *Vác története* (1927); *Vác multja és jelene* (1928); *Vác műemlékei és művészei* (1930); *Váci hősök* (1933); *Vác az előadóművészetekben* (1934). *(XVIII. köt.)*

Transkei, bennszülött rezerváció a Dél-Afrikai Egyesült Államokban, 49.351 km² területtel és (1921) 1,023.000 lakossal. (Ebből 21.620 fehér.) A bennszülöttek még a régi törzsi szervezetben élnek és a föld köztulajdon. T.-nak saját parlamentje van, korlátozott önkormányzattal. Főhelye: *Umtata*.

***Transzfer.** Többféle értelemben használják. 1. Általában fizetések átutalása, rendszerint a távirati vagy kábel útján való átutalás (l. Cable transfer). 2. A világháború után merült fel a jóvátételi fizetések átutalásának problémája. Egyrészt, hogy miképpen tudja az átutaláshoz szükséges értékeket az adós ország előteremteni, másrészt, hogy milyen módon lehet ezeket az értékeket aranyban, v. ennek megfelelő árumennyiségben, az egyik nemzetgazdaságból a másikba juttatni megrázkódtatások nélkül. 3. Átvitt értelemben a végrehajtást szenvedett adósok lefoglalt vagyontárgyainak elszállítása.

***Transzfermoratórium.** A jóvátételi átutalások felfüggesztése. 1931. a középeurópai pénzügyi válság során a külföldi hitelezőkkel való megegyezés alapján az adós államok kénytelenek voltak fizetéseiket beszüntetni, hogy a valutájuk értékét megvédelmezzék a teljes leromlástól. Magyarországon ekkor állították fel az ú. n. transzferalapot, amelybe pengőértékben történnek a befizetések, de az átutalást csak az ország pénzügyi egyensúlyának megóvásával fokozatosan teljesítik. 1934 nov. 30. a transzferalap állománya 64·6 millió P készpénz és 53·7 millió P kincstárjegy volt, amit az állam a transzferalapnál fölvett kölcsönök fejében helyezett letétbe. A transzferalappal szemben fennálló tartozások ugyanebben az időpontban 23·81 millió P-re rúgtak.

Transzformátor alatt, a gyakorlatnak megfelelően, csak a Zipernovszky—Déri—Bláthy-féle 1885. évi szabadalom elvén épült készülékeket értve, az utolsó évtized alatti fejlődés egyrészt a veszteségek csökkentésére, másrészt az üzembiztonság fokozására irányult, mindkettő a teljesítőképesség növelését téve lehetővé. A veszteségek csökkentése különösen a vastestben számottevő, amelynek felépítéséhez (főleg Si-mal) ötvözött olyan (rendszerint 0·35 mm vastag) vaslemezeket használnak, amelyek vesztesége 50 per-on 1·0~1·1 watt/kg. Ennekfolytán a T.-ok hatásfoka általában megközelíti, de nagy egységekben meg is haladja a 99%-ot. Az üzembiztonságot, rövidzárlati túláramokozta nagy mechanikai igénybevételek ellen a tekercsek megfelelő elrendezésével és erőteljes lefogásával, túlfeszültségi hullámok elektrosztatikus igénybevételei ellen pedig a szigetelésnek megfelelő lépcsőzésével növelik. Az olajnak nem gyulékony szigetelő folyadékkal való helyettesítésére (pyranol) a kísérletek még folyamatban vannak. Vízhűtés helyett nagy egységeknél is mindinkább használják a bordás hűtőtesteket mesterséges légárammal, amelyet a T. hőfokától függően önműködőleg vezényelt szellőztetők szolgáltatnak. Teljesítőképesség terén a háromfázisú egységek elérték a 100.000 KVA-t; a legnagyobb üzemi feszültség 288.000 V. földelt nullapontú csillagkapcsolásban. (Boulder Dam, Am. Egy. Áll.) Németországban 380.000 V.-ra szigetelt T.-ok is készültek, de ezek egyelőre △-be kapcsolva csak 220.000 V.-tal vannak üzemben.

A nagy vezetékhálózatok üzemi szükségleteinek kielégítését célozza legújabban a T.-ok terhelés alatti feszültségszabályozása, amit vagy a T. tekercselésének többszörös megcsapolásával, vagy külön segéd T.-ral (Ganz—Ratkovszky) és megfelelő távműködtetésű kapcsolószerkezettel oldanak meg.

A különleges célokat szolgáló T.-ok között igen elterjedtek az aránylag kis szekundérfeszültségen nagy áramerősséget szolgáltató hegesztő és fűtő T.-ok. *(XVIII. köt.)*

Transzjordánia, angol ellenőrzés alatt álló terület, (1927) 260.000 lak.

***Transzkontinentális út,** nemzetközi útvonal, amelynek két végpontja London, ill. Istanbul. Az út terve az *Alliance Internationale de Tourisme*-től származik (1931); az út vonala eredetileg a következő volt: London, Dover, Calais, Brüsszel, Köln, Frankfurt, Nürnberg, Prága, Szatmár, Kolozsvár, Bukarest, Edirne, Istanbul. A Magyar Touring Club angol támogatással elérte, hogy az útvonalat részben módosították és pedig olyképpen, hogy az Magyarországon is keresztül halad. Prágától kiindulva az útvonal következőképpen módosul: Bécs, Budapest, Szeged, Belgrád, Szófia, Edirne, Istanbul. A T. meghosszabbítását is tervezik, egyfelől egész Afrikát keresztezve Fokvárosig, másfelől Perzsián és Indián át Kalkuttáig.

Trautmann *Henrik*, egyetemi tanár, megh. 1932 dec. 16. *(XVIII. és XX. köt.)*

***Traven,** *B.*, Mexikóban élő német író álneve, aki kilétét nem fedi föl. Exotikus tárgyú regényeket írt, amelyekben élesen

ostorozza a gyarmati viszonyokat és a kapitalista társadalmi rendszert. Művei: *Das Totenschiff* (1926., magyarul: *Halálhajó*); *Der Schatz der Sierra Madre* (1927., magyarul: *Aranyásók*); *Die Brücke im Dschungel* (1928); *Die weisse Rose* (1931., magyarul: *A fehér rózsa*); *Baumwollpflücker* (1932., magyarul: *Gyapotszedők*).

***Trebitsch-Lincoln,** *Ignác Timotheus*, kalandor, szül. Magyarország, 1879 ápr. 4. Kezdetben New Yorkban és Londonban protestáns prédikátor, 1910. az angol alsóház tagja lett. 1915. nyilvánosságra hozta az angol hadikémkedés titkait, ezért a háború végéig fogva tartották. A Kapp-puccs idején Berlinben tűnt föl. Utóbb Kínában szerepelt, mint buddhista szerzetes és a polgárháborúban is szerepet játszott. 1929. ismét Európában jelent meg, mint buddhista szerzetes. Életét *The Autobiography of an Adventurer* (1931) címen írta meg.

***Treccani,** *Giovanni*, olasz iparos, mecénás, szül. Montichiari, 1877 jan. 3. 1924 szept. 18. óta a szenátus tagja. Az olasz textilszakma legjelentősebb képviselője. A képzőművészet legkiválóbb alkotásait gyüjtötte. 1923. Párizsban megvette Zita királynőtől 5 millió líráért az ú. n. Borso d'Este bibliát és az olasz államnak ajándékozta. 1925. megalapította az *Istituto Giovanni Treccani*-t, amely a 36 kötetre tervezett *Enciclopedia Italiana*-t adja ki.

Tree, *Herbert Beerbohm*, angol színész, l. *Beerbohm Tree, XXI. köt.*

***Trefán** *Leonard*, ferencrendi szerzetes, hitbuzgalmi író és szónok, szül. Kézdiszentkereszt, 1875. Az erdélyi Szt. Ferences sajtó és irodalom fejlesztése körül alapvető érdemei vannak. Ő alapította a *Hírnök* és a *Katholikus világ* c. lapokat. Tíz évig az erdélyi Szt. Ferenc-rend tartományfőnöke volt. Művei: *Táborhegyi fényben* (1911); *Élő vizek mellett* (1926); *Első péntek* (1931).

Treitz *Péter*, agrogeológus, a m. kir. Földtani Intézet főgeológusa, megh. 1935 febr. 20. *(XVIII. és XX. köt.)*

***Trend** (angol: *irányozva lenni valami felé*), A legújabb statisztikai és konjunktúra-kutatásoknál nagyfontosságú a T.-vonal, irányvonal kiszámítása. Módszere olyan görbe vonal szerkesztése, amely nem az egyes részletadatokhoz símulva a folytonos ingadozást mutatja, hanem a törvényszerű, állandóbb irányzat kimutatására szolgál. Rendszerint a legkisebb négyzetek elvének alapján rajzolják meg a T.-vonalat. (Lásd: Jordán K.: *A trendvonal kiszámítása* (1930); Sipos S.: *Jordán trendszámítási módszerének gyakorlati alkalmazása* (1930).

***Tresič Pavičič,** *Ante*, horvát költő és diplomata, szül. Lesina, 1867 júl. 10. A világháború alatt internálták, 1920—27. Madridban, Lisszabonban és Washingtonban volt jugoszláv követ. Lírai verseket írt: *Rózsák és jácintok* (1900); *A gondolatok és érzelmek hullámai* (1903); *Kék virágok* (1928); *A végtelenség hullámai* (1934), írt elbeszéléseket és drámákat is.

Trevelyan, *George Macaulay*, angol történetíró, legújabb művei: *Must England's Beauty perish?* (1929); *England under Queen Anne* (1930); *Ramillies and the Union with Scotland* (1932); *Sir George Otto T., a Memoir* (1932). *(XX. köt.)*

Trevelyan, *George Otto, Sir*, angol író és politikus, megh. Cambo (Northumberland), 1928 aug. 17. *(XVIII. köt.)*

Trieszt *(Trieste)*, olaszországi kikötőváros, (1931) 249.574 lak. Kikötőjének forgalma (1932) 10·8 millió tonna.

Trikál *József*, 1932—33. a budapesti Pázmány Péter egyetem rektora, 1933 őszén a II. o. érdemrend tulajdonosa. Közben megjelent önálló művei: *A lélek rejtett élete* (1930); *Az okkultizmus bölcseleti szempontból* (1931); *Az új ember* (1932). *(XVIII. köt.)*

***Trine,** *Ralph Waldo*, amerikai filozófus, szül. Mt. Morris (Illinois), 1866 szept. 9. Emerson tanítványa, akinek tanait sok népszerű írásában hirdette. Legnépszerűbb — németül is megjelent — művei: *Life Books* (1896); *In Tune with the Infinite* (1897); *The new Alinement of Life* (1913); *The Higher Powers of Mind and Spirit* (1917); *My Philosophy and my Religion* (1921); *The Power that Wins* (1929).

***Trinkler,** *Emil*, német Ázsia-kutató, szül. Bréma, 1896 máj. 19., megh. u. o., 1931 ápr. 19. 1923—24. beutazta Afganisztánt, 1927—28. pedig *de Terra* és *Bosshard* társaságában Közép-Ázsiát. Utazásairól számos műve jelent meg.

Tripolisz, Olaszországhoz tartozó északafrikai gyarmat, (1931) 540.580 lak., abból 30.866 európai. Miután Olaszország 1929. a Kirenaikában kitört felkelést leverte, korábbi terveinek megfelelően, hogy a gyarmat határait egészen a Csad-tóig kiterjessze, 1930. megszállotta Murzukot, leverte a folytonosan nyugtalankodó szenusszikat és 1931. megszállotta Kufrát. Vasútvonalainak hossza 252 km. Külkereskedelmi forgalmában (1932) a behozatal értéke 160·6, a kivitel értéke 29·3 millió líra volt. Fontosabb behozatali cikkei (1929): textiláruk, liszt, ásványi olaj, gépkocsi, árpa, cukor, tea stb., fontosabb kiviteli cikkei: állati bőrök, halolaj, szivacs, dohány, gyapjú, datolya stb.

***Triptik** (fr. *triptique*), határátlépési engedély géperejű járművek számára, amely vámmentes határátlépést tesz lehetővé. Nagyobb autóklubok állítják ki. (Magyarországon a *Kir. Magyar Automobil Club.*) Minden vámterület részére külön T.-re van szükség, ezért, aki több államon kíván átutazni, ú. n. *Carnet de Passage*-t vált.

Trockij, *Nikola*, orosz államférfi, egyre élesebb ellentétbe került az uralmon lévő irányzattal és 1928 jan. összes hivatalaitól megfosztották, a kommunista párt kongresszusa a pártból kizárta és a turkesztáni határra száműzték. 1928 szept. ismét kérte felvételét a kommunista pártba, de kérel-

mét elutasították. 1929 jan 20. ellenforradalmi tevékenység miatt Törökországba száműzték. 1931 ápr. Prinkipo szigetére költözött, 1932 febr. megfosztották orosz állampolgárságától. Több ízben tett kísérletet arra, hogy az európai államokba beutazási engedélyt kapjon, de eredménytelenül. Rövidebb ideig Franciaországban, Svájcban és Dániában élt, de amint felfedezték kilétét, el kellett hagynia az országot. Újabb művei: *Die wirkliche Lage in Russland* (1928); *Mein Leben* (1930); *Geschichte der russischen Revolution* (1931). *(XVIII. köt.)*

Trócsányi *József*, 1923. a sárospataki ref. teológiai akadémián a jogi ismeretek, közgazdaságtan és egyházjog tanára. A főiskola jogügyeinek igazgatója és gazdasági választmányának elnöke. *(XVIII. köt.)*

Trócsányi *Zoltán*, író, hírlapíró, 1928—32. az Új Barázda c. néplap felelős szerkesztője és a Magyar Szemle segédszerkesztője. 1934. tanügyi tanácsos a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban. Újabb művei: *Magyar régiségek és furcsaságok I—VI.*, *A régi falu I—III.* Számos tanulmányt írt orsz írókról és fordított. *(XVIII. és XX. köt.)*

Troelstra, *Pieter Jelles*, hollandi szocialista politikus, meghalt Hága, 1930 máj. 12. *(XVIII. köt.)*

Trolleybusz, l. *Elektrobusz*, *XXI. köt.*

Tröltsch, *Walter*, német közgazdász, megh. Marburg, 1933 febr. 23. *(XVIII. köt.)*

***Trubeckoj,** *Nikoláj Szergejevics herceg*, orosz nyelvész, szül. Moszkva, 1890 ápr. 16. 1925 óta Bécsben a szláv filológia tanára. Munkássága főképpen a szláv nyelvek történetére terjed ki; az északkaukázusi nyelvek nyelvtanát ő kutatta föl. A fonológia egyik megalapítója.

***Trubeckoj,** *Pável Petrovics herceg*, orosz szobrász, szül. Intra (Itália), 1866 febr. 16. Önmagát képezte és főképpen Párizsban tevékenykedett. Művei: impresszionista stílusban készült állat- és arcképszobrok (Tolsztoj, Rodin stb.). Ő készítette el III. Sándor cár leningrádi lovasszobrát.

Trumbić, *Ante*, horvát politikus, 1928. a Radics-párthoz csatlakozott. *(XX. köt.)*

***Trypaflavin,** diamido-akridinmetilklorid, vízben oldható, sárga kristálypor. Fertőtlenítőszer, sebek, mandulák ecsetelésére és befecskendezésre is használják fertőző betegségeknél.

***Tucholsky,** *Kurt*, német író és hirlapíró, szül. Berlin, 1890 jan. 9. Írói álnevei: *Theobald Tiger*, *Ignaz Wrabel*, *Peter Panter*, *Kaspar Hauser*. 1927—33. szerkesztette *Die Weltbühne* c. folyóiratot, pacifista és marxista eszméket hirdetett és elkeseredetten harcolt a német nemzeti érzés és hagyományok ellen. Önálló tanulmánykötetei: *Rheinsberg, ein Bilderbuch für Verliebte* (1912); *Der Zeitsparer* (1914); *Das Lächeln der Mona Lisa* (1929).

***Tudattalan.** Lelki működésünk színtere sokkal terjedelmesebb, mint a közvetlenül tudatosan észlelhető, a tudat megvilágítása mellett lefolyó lelki folyamatok területe. Lelki folyamataink belső folytonosságát is T. (vagyis a közvetlen tapasztalástól ment, nem tudatos) lelki folyamatok bekapcsolódása tartja fenn. *Sigmund Freud* a T. lelki élet feltárásával alkotta meg a pszichoanalízis tudományát. Szerinte a tudatossághoz való erőviszony szempontjából kétféle T. van. Az egyik fajta könnyen válhat tudatossá (ez a tudatelőttes), a másik csak nagy ellenállások leküzdése árán, ez a dinamikai értelemben vett tulajdonképpeni T. A dinamikusan T. az én felépítésében külön helyet foglal el az ú. n. T. rendszerben. Ennek a T. rendszernek sajátos tartalmai vannak: az elfojtás letéteményesei (Ödipusz-komplexum, kasztráció-komplexum stb.). Működésmódja ősi, archaikus jellegű, benne elsődleges lelki folyamatok (sűrítés, eltolás) uralkodnak, a tagadást, mint értelmi funkciót, az időt, mint élményeket rendszerező tényezőt nem ismeri. Hajtóereje az ösztönökből ered, aminthogy ez a T. rendszer áll az ösztönerőkkel a legközvetlenebb kapcsolatban és mint ilyen az „Es"-nek, vagyis az ösztön-énnek egy részét alkotja. A T. megismerések legbiztosabb útja az álmok pszichoanalízisén vezet át. (S. Freud, *Die Traumdeutung*, magyarul is, 1934. és *Das Ich und das Es*, 1922).

Tula, szovjetoroszországi város, (1931) 191.209 lak., elővárosaival együtt 254.219 l.

***Tularémia,** a rágcsálók pestishez hasonló járványos betegsége, amelyet legyek és kullancsok az emberre is átvihetnek. Először 1911. észlelték Kalifornia Tula-kerületében. Előfordul még Japánban, Oroszországban, Svédországban és Norvégiában is. Okozója a Macboy által felfedezett bac. tularense. Tünetei embernél: magas láz, mirigyduzzanat, fejfájás, hányás, kimerültség.

***Tumbler-kapcsoló,** olyan villamos kapcsoló, amelynél az áramkör megszakítását és zárását nem a kapcsolótengelynek egyértelmű 90 foknyi elfordításával, hanem egy kis fogantyúnak felváltva felfelé, ill. lefelé való átbillentésével eszközöljük.

Tunisz, 1. északafrikai francia protektorátus, (1931) 2,410.692 lak., abból 195.293 európai, 2,159.000 bennszülött, 56.000 zsidó, Fontosabb mezőgazdasági terményei (1931., 1000 q-ban): búza 3700, árpa 1800, zab 470, szemes tengeri 50, bor 700.000 hl, lenmag 10, faolaj 18.000 tonna, gyapjú 1·7, citrom 7, narancs 50. Állatállománya (1930., 1000 drb.-ban): ló 88·6, szamár 161·1, ösvér 40·8, szarvasmarha 498·1, juh 2460·7, kecske 1664·9, sertés 12·7, teve 155·8. Bányatermékei (1930., 1000 tonnában): vasérc 828, foszfát 3326, ólom 19, cinkérc 10, só 105, mangánérc 0·2. Vasútvonalainak hossza: 2063 km, távbeszélővonalainak hossza: 55.674 km, távíróvonalainak hossza 11.021 km. Külkereskedelmi forgalmában (1933) a behozatal értéke 1837 millió, a kivitel értéke 746 millió frank. Fontosabb behozatali cikkei (1930): gyapotáruk, gépek, olajok, cukor,

gépkocsi, élő állat, tea, búza, gyapjú stb., fontosabb kiviteli cikkei: faolaj, gabona, foszfát, bor, vasérc, ólom, datolya stb. 2. T., az előbbi fővárosa, (1931) 202.405 lak., abból 87.205 európai. Rádióadóállomás.

Tunyoghi-Szücs *Kálmán*, jogi és közgazdasági író, miniszteri osztálytanácsos, résztvett a kartelltörvény előkészítésében, a gazdatartozásokkal, a hitel szervezésével, az egykével, családvédelemmel és telepítéssel kapcsolatos jogszabályalkotásokban. Újabb művei: *A gyermek védelme a magánjogban* (1929) *A budapesti református nép száz esztendeje* (1932); *A gazdatartozások átmeneti rendezése* (1933); *Az adós gazdák szükségjoga* (1934). *(XVIII. köt.)*

***Turati,** *Augusto*, olasz fasiszta politikus, szül. Párma, 1888 aug. 25. 1908—14. szerkesztője, majd 1919—22. főszerkesztője a *La Provincia di Brescia* c. lapnak. Résztvett a világháborúban és 1922. a *Marcia su Roma*-n és 1924. képviselő lett. 1926—30. a fasiszta párt főtitkára, 1931—32. a *La Stampa* szerkesztője, 1932. lemondatták valamennyi tisztségéről és kilépett a pártból. Irásai: *Ragioni ideali di vita fascista* (1927); *Una rivoluzione ed un capo* (1928); *Il partito ed i suoi compiti* (1929); *Un anno di vita del partito* (1930).

***Turati,** *Filippo*, olasz szocialista vezér, szül. Canzo, 1857 nov. 27., megh. Párizs, 1932 márc. 29. A *Critica sociale* és *La Lotta di Classe* c. szocialista folyóiratokat alapította. 1898. a milánói véres zavargások miatt 12 évi börtönre ítélték, de 1900. amnesztiát kapott. 1912. nem tudta a reformszocialisták különválását megakadályozni. Minden erejével azon volt, hogy Olaszország ne avatkozzék a háborúba. A fasizmusnak nagy ellensége volt és 1926. Párizsba kellett menekülnie.

Turbinák. A gőzturbina világviszonylatban tapasztalható példátlan fejlődését az ipar, közlekedés, mezőgazdaság és háztartás felfokozott igényei idézték elő a világítási és mótorikus áramszükséglet folytán, melynek következtében ma 50, 80, 160, 200 ezer KW-os gépegységek készülnek a nyugati államokban és Amerikában, anélkül, hogy ezzel a kivihetőség határát már elérték volna. De nemcsak városi áramfejlesztő központok üzemeinél, hanem hajók, szivattyúk, kompresszorok, ventilátorok, famegmunkálók, transzmisszióhajtógépei gyanánt jó termikus és mechanikai hatásfoka miatt mind fokozottabban használják. Noha újabb típusok az utolsó évtizedben alig épültek — általában a kiforrott Zoelly, AEG, Parsons, Curtis, Melius Pfenninger, Laval-féle szerkezetek használatosak — a tökéletesítésben főként az üzembiztosságot és jó hőkihasználást tekintve, valamint az 1 lóerőre eső egységsúly redukció szempontjából a régihez képest óriási haladás tapasztalható. Nagy gőznyomások, 25—50 atm. kitűnő kondenzáció (96—97%-os vakuum), nagy túlterhelhetőség, kiváló alkatrészanyagok, sima járás és üzemrentabilítás jellemzi az újabb gőzturbinákat, melyek 1—2—3 külön házzal épülnek — magas-, közép- és alacsony-nyomású fokozatokra osztva — lehetnek ellennyomásos-, megcsapolt-, fáradtgőz-, iker- stb. fajta gépek. A hatalmas újabbkori úszószállodák az óceáni luxusgőzösök (Bremen, Europa német; Rex, Conte di Savoya olasz és a világ ezidőszerinti legnagyobb személygőzöse, a 160 ezer lóerős francia Normandie [1934]) óriási gőzturbinái 80—160 ezer lóerőt kifejtő gépkolosszusok. Az amerikai Saratoga repülőgépanyahajó tartja ezidőszerint a világrekordot a gépi berendezésben, melynek turbóelektromos rendszere 200 ezer lóerő teljesítményt fejt ki, kb 40 atm. gőznyomással. A mi kelenföldi villanyfejlesztő új központunk összteljesítménye 193.000 lóerő. A gépegységekben van olyan, amely egymaga 18.000 lóerőt ad le. A maximális teljesítmény kb. 245 ezer lóerő. Hajóturbinák 1 lóerőre eső súlya kazánnal és kazánvízzel együtt a korszerű gyártásban 70—90 kg. Stabil turbináknál (a legújabb Wagner-féle) e tekintetben már 12, sőt 9 kg-ra is lementek. Ha sikerül ezt a súlyt kb. 3 kg-ra lecsökkenteni, akkor már a repülőgép csavarhajtására is alkalmassá válik a T. Nálunk a Láng-gyár készít gőzturbinákat. Viziturbinák mai korszerű típusai (nálunk a Ganz-gyár készíti) a Francis spirál-, Pelton-, Bánki-, Kaplan- és propellerturbinák. Hazai vizierőtelepeink nagyobbrésze elszakított területre jutván, Csonkamagyarországon a rendelkezésre álló vizierők kihasználása fokozatosan nagyon lecsökkent. Míg 1922. 100 lóerőnél kisebb telepünk (malom stb.) volt kb. 2021 (melyből vizikerekes telep volt 1920 és viziturbinás 101), addig 1927. ez a szám már 1350-re esett vissza. 100 lóerőnél nagyobb teljesítményű telepünk ma kb. 15 van, köztük legnagyobb a budapesti kereskedelmi kikötőé (6000 lóerő), azután Ikervár (2040), Gibárt (800), Tass (900), Felsődobra (544), Szt.-Gotthard (290), Sárvár (214), Putnok (216), Kapuvár (120), Pornóapáti (110), Magyaróvár (350), Szombathely (125) stb. 1933. 26 olyan vizitelepünk volt, mely villanyenergia eladással foglalkozik *(XVIII. köt.)*

***Turbinahajó.** Hajókon újabban hajtócsavar helyett más propulziós készülékeket is alkalmaznak, melyek turbina módjára fejtik ki a mozgatóerőt. Ilyen a Kort-féle (Hannover). Ez a készülék görbített lapátokkal fölszerelt turbina, mely nem a hajó farán, hanem a hajó fenékrészében levő csatorna belsejében forog. A hajó testének két oldalán befelé szűkülő csatornák vezetnek a törzsbe, hol egy alagútban egyesülnek, mely a hajó tengelyirányában futva és a hajó farán fúvóka- (trombita-) szerűen kitágulva vezet ki. A két csatorna összetorkollásánál dolgozik a propellerturbina oly módon, hogy forgásával a vizet a hajó két oldalán levő csatornákon át beszívja és a fúvókán keresztül hátul rakétaszerűen kilövelli. A mozgató munkát tehát ennél a berendezésnél tulajdonképpen

a kétoldalt beáradó és hátul kilövellt vízsugár reakciós ereje végzi. Hasonló szerkezet a Schneider-Woith-féle is, mely egy függélyes tengelyre szerelt profilos lapátrendszer. Ezzel a készülékkel nemcsak hajtani, hanem a lapátok elállításával kormányozni, sőt reverzálni is lehet, tehát a kormánylapát itt felesleges. A Bodeni-tavon járnak ilyen berendezésű személyszállító gőzösök. Ezek az újítások egyelőre nem szorították ki az általánosan ma is használt hajócsavarhajtást.

Turchányi *Tihamér*, történetíró, tanár, megh. 1930. *(XVIII. köt.)*

Turi *Béla*, prel. kanonok, országgy. képviselő, publicista, a Szent István Társulat alelnöke, a Szent István Akadémia tagja, újabb műve: *Ideiglenes közjogi berendezkedésünk természete* (1926). *(XVIII. köt.)*

***Turkesztán—szibériai vasút** (rövidítve: *Turkszib)*, 1930. megnyitott új ázsiai vasútvonal, amely a turkesztáni gyapottermő területeket a nyugatszibériai és északkazakisztáni gabonatermő vidékkel van hivatva összekötni, legfőképpen azért, hogy a mindinkább gyapottermelésre berendezkedő turkesztáni oázisok kenyérmagvakkal való ellátását rövidebb úton biztosítsák. Az 1960 km hosszú (elágazásokkal együtt 2588 km) vasútvonal Arisznál ágazik ki az orenburg—taskendi vasútvonalból és Szemipalatinsznál csatlakozik a szibériai vasútvonalból már korábban kiágazó mellékvonalhoz.

Turkeve, megyei város Jász-Nagykún-Szolnok vm.-ben, (1930) 13.320 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 347 lak. (2.7%). Magasabbfokú tanintézete: áll. polg. fiú- és leányiskola. Üzemei: téglagyár, árameloszto-telep, pamutszövőgyár, két gőzmalom.

Turku, finn város, (1932) 68.460 lak., 1929. ünnepelte alapítása 700. évfordulóját. (L. régebbi neve *Abo* alatt, *I. köt.*)

Turku Pori (svéd nevén *Åbo Björneborg*), finn kormányzóság, (1930) 520.576 lak.

Turóczi-Trostler *József*, tanár, író, újabban főképpen a XVI—XVIII. század magyar szellemi életének európai forrásaival és a magyar szellem európaizálódásának kérdésével foglalkozik. Számos tanulmányt írt, amelyek közül kiemelkednek: *Német irodalom* (1927), *Lessing és a felvilágosodás* (1927), *Mesenyomok a XVIII. század magyar irodalmában* (1927), *Geist und Literatur* (I—III, 1928—30), *Az országokban való sok romlásoknak okairól* (1930), *Ungarns Eintritt in das literarhistorische Bewusstsein Deutschlands* (1930—35), *Goethe und die neuere ung. Literatur* (1932), *Magyar Cartesiánusok* (1933), *Anfänge der ungarischen Persönlichkeitsdichtung* (1933), *A magyar nyelv felfedezése* (1933), *A magyar szellemi élet forrásai a XVI. és XVII. században* (1933), *A magyar szellem európaizálódásának első formái* (1934), *Keresztény Herkules* (1935) Szerkesztette a *Nyugat* kiad. megj. *Német Dekameron*-t (1935). *(XVIII. köt.)*

Tury *Gyula*, festő, megh. Budapest, 1932 dec. 8. *(XVIII. köt.)*

Tury *Sándor Kornél*, jogi író, 1926. a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen a kereskedelmi és váltójog ny. rk., majd 1928. ny. r. tanára, a Magyar Tudományos Akadémia megh. tagja. Újabb művei: *A biztosítási érdek szubjektiv jellege* (1931); *Igazságellenes tényezők a jogban, kül. tek. a kereskedelmi jogra* (1935). *(XVIII.* és *XX. köt.)*

Tuszkay *Ödön*, orvos-szakíró, újabb művei: *A serdülő kor orvosi és pedagógiai szempontból* (1932); *Die Kunst schlank zu werden u. es zu bleiben* (1932). Számos dolgozata jelent meg a Gyermekvédelem, Népegészségügy, Magyar Orvos, Közegészségügyi Értesítő stb. c. folyóiratokban. *(XVIII. kötet.)*

Tutankhámon sírja. A holttest olyan ügyesen elfalazott helyiségben volt, amelyet rablók nem vettek észre s így a szorosan vett temetkezés eredeti érintetlenségében került napfényre, eltekintve attól a rongálódástól, amelyet maga a múmia akkor szenvedett, mikor első temetkezési helyéről, nagy titokban és gyorsan ide, a biztosabb helyre szállították. A helyiség megtalálása után három értékes koporsószekrényt és három koporsót kellett a felfedezőknek kibontaniok, amíg végre eljutottak ahhoz a 200 kg. aranyból vert koporsóhoz, melyben a király múmiája feküdt, s amely aranykoporsó minden idők egyik legszebb iparművészeti alkotása. A királyi múmia teljesen Ozirisz alakjára volt formálva; arcát és vállát 80 kg. súlyú arany álarc fedte, fején diadéma volt. A király testét számtalan rétegű burkolat fedte, amely tele volt ékszerekkel stb. Összesen 143 tárgy került ki a burkolatokból: diadéma, tőrök, övek, ékszerek, amulettek. Közülök három darab vasból volt, ami igen fontos művelődéstörténeti tény. A leleteket a kairói múzeum őrzi. *(XVIII. köt.)*

Tuzson *János (Polyáni)*, botanikus, egyet. tanár, újabb dolgozata: *Adatok a Magyar Alföld őskori növényzetének ismeretéhez* (1929). 1932. megindította az *Index Horti Botanici Universitatis Budapestinensis* c. folyóiratot. *(XVIII. köt.)*

Tüzérség. Lövegeinek ürmérete, hatása és rendeltetése szerint feloszlik:

Könnyű tüzérség, mely 10 cm. ürméretű, könnyű ágyúkkal és könnyű tarackokkal van felszerelve. Gyors tűzkészültsége és nagy tűzgyorsasága képessé teszi főként élő, mozgó célok és páncélos járművek, hevenyészett erődítések leküzdésére, ellenséges tüzérség lefogására, gáz- és ködlövedékek lövésére. Lőtávolságuk 8—10 km.

A *közepes tüzérség* 10—20 cm. ürméretű ágyúkkal és tarackokkal van felszerelve. A könnyű tüzérséggel szemben lényegesen nagyobb hatás kifejtésére képes, de mozgékonysága — főként a közepes taracké — lényegesen kisebb. Főként nagyobb lőtávol-

ságra (12—15 km.) és ott alkalmazzák, ahol nagyobb hatást kell kifejteni.

A *nehéz tüzérség* 20—30 cm ürméretű lövegeit rendszerint gépkocsival vontatják. Tűzkészültségének elérése, miután a lövegek tüzeléséhez aljazat is kell, órákba, sőt napokba kerül. A legnehezebb romboló feladatokra, valamint messze irányuló ható, zavaró és megsemmisítő tűzre alkalmazzák.

A *legnehezebb tüzérséghez* a 30 cm-en felüli ürméretű lövegek tartoznak, amelyeket általában szétszedett állapotban, vasúton szállítanak. Ugyanazon feladatokat oldja meg, mint a nehéztüzérség, azonban sokkal nagyobb hatással. Legnagyobb lőtávolsága általában 15 km.

A tüzérséghez tartoznak a közepes (10—20 cm. ürméretű) és nehéz (20 cm-en felüli ürméretű) aknavetők is. Kis lőtávolságra (550—2500 m.) kiegészítik a közepes tüzérség tüzét. A tüzérség szállítási módja szerint feloszlik: *fogatolt tüzérség, lovas tüzérség*, ahol a kezelő legénység is lovasítva van, *hegyi tüzérség*, ahol a lövegek részeikre szedve málhásállatokra vannak málházva és a gyalogságot bármely terepen követni tudják; *gépkocsizó, gépvontatásu* és *vasuti szállitású tüzérségre*. A tüzérség csapatteste az ezred vagy önálló tüzérosztály, mely két osztályból, egyenként 3—3 ütegből áll. Az üteg a tüzérség harcászati és tűzvezetési egysége. *(XVIII. köt.)*

***Tűzjelzés,** a tűzelleni védelem egy része és a tűzőrség gyors közbelépését célozza. Régebben taracklövés, harangjelzés, vörös zászló, lámpás útján történt, ma elektromos csengő szolgál erre. 1848-ban Steinheil Münchenben rendezett be elsőnek egy villamos távírójelzőt, mely a figyelőtornyot a tűzőrség őrszobájával kötötte össze. Az első széles körben használt T.-i berendezést W. Siemens oldotta meg gyakorlati, célszerű kivitelben 1850-ben. Lényeges részei ennek a berendezésnek egy Morse-készülék, egy betűs tárcsa, elem és földvezeték. A futómű kioltása után a tárcsa forogni kezd, egy áramkört zár, melybe be van kapcsolva a tűzőrség Morse-készüléke. Ilyen jelzők bizonyos számát vezetékhálózat köti össze a tűzőrséggel, melyeknél a tűz helyét, a jelzőszámát stb. regisztrálják. Siemens és Halske ezt a szerkezetet tökéletesítette csengőjelzésekkel, megfelelőbb vezetékhálózattal, drótszakadás esetén is biztos működéssel, több jelzés egyidejű befutása esetén is lehetséges fölvétellel és alarmébresztőkkel, az önkéntes tűzoltók lakásán való bekapcsolással, számindikátorral, a tűzjelzés számának és helyének automatikus jelölésére stb. látta azt el. A város területén a vezetékhálózathoz csatlakozó nyilvános jelzők — a teljes berendezés mellett — (fali- és oszlopjelzők) úgy vannak elosztva, hogy távolságuk egymástól 300—600 m. Az utcasarkokon felállított jelzőket felismerhetően lámpákkal világítják meg. A nyilvános tűzjelzőkön kívül magánjelzők is vannak színházak, mozik, gyárak stb. részére. Ezeket a városi hálózatba kapcsolják be vagy pedig saját telepük van, melyek egy mellékvezeték útján egy a városi hálózathoz csatlakozó jelzőt oldanak ki. A riasztást az üzem részére világítótáblák v. mutató készülékek révén eszközlik. Ezen kézzel működtethető magánjelzőkön kívül minden tűztől veszélyeztetett helyen — raktárak, könyvtárak, fonódák — automatikus hőmérséklet-jelzők (maximális és differenciál) vannak fölállítva, melyek könnyen olvadó (75°-nál) fémek alkalmazása útján tűz esetén áramkört zárva csengőjelzéseket adnak.

***Tzara** *Tristan*, francia költő, szül. 1896. A dadaizmus egyik megalapítója. Igen tehetséges, gazdag fantáziával bíró költő. Művei: *25 Poèmes, Cinéma, Calendrier du Coeur Abstrait, Maison, Sept manifestes Dada*. Legutóbb megjelent verseskötetei: *L'Homme Approximatif, Où boivent les loups. Mouchoir de nuage* (színdarab, 1924).

U

***Ucsida,** *Yassuja gróf*, japán államférfi, szül. Kumamoto, 1865. 1907. Bécsben, 1909. Washingtonban, 1914. Pétervárott követ, 1911—12. és 1918—23. külügyminiszter volt. 1928. Japán nevében aláírta a Kellog-paktumot. 1931. a Dél-Mandzsu vasúttársaság elnöke. 1932—33. Saito tengernagy kabinettjében ismét külügyminiszter.

Udet, *Ernst*, német repülőtiszt, a háború után Münchenben repülőgép-építéssel foglalkozott és 14 különböző modellt dolgozott ki. 1924 óta Európa nagyobb városaiban műrepülő-bemutatásokat rendezett. *Piz Palü, Vihar a Mont Blanc felett, SOS jéghegy* stb. c. filmek repülőjeleneteit ő játszotta el. *(XVIII. köt.)*

***Udržal,** František, csehszlovákiai miniszterelnök, szül. D. Rovni, 1866 márc. 3. 1897. szabadelvű programmal az osztrák Reichsrat, tíz év múlva a cseh agrárpárt tagja és képviselői klubjának elnöke. 1908 óta tagja az osztrák delegációnak. 1921—1925, 1926—1929. nemzetvédelmi miniszter, 1929—1932. miniszterelnök a köztársaság 10. és 11. kormányában. A cseh agrárpártban Švehla mellett vezetőszerepet töltött be.

Udvary *Géza*, festő, megh. 1932 febr. 4. *(XIII. köt.)*

Ufa, szovjetoroszországi város, (1931) 123.446 lak. Rádióleadóállomás.

***Ufa,** a német *Universum-Film A. G.* filmgyár nevének rövidítése.

Ugocsa, az eredeti vm. területéből csak 0.1 km²-nyi kiterjedésű lakatlan terület maradt Magyarország határain belül és az közigazgatásilag Szatmár és Bereg vm.-hez van csatolva. *Térképét* l. *Hajdú vm.*-nél.

Ugron *Gábor,* politikus, v. b. t. t., ny. miniszter, 1926. a kaposvári kerület országgyűlési képviselője. 1931. az országgyűlési pénzügyi bizottság és az országos 33-as bizottság elnöke. Budapest szfv. törvényhatósági bizottságának örökös tagja. Az Országos Takarékossági Bizottság és az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács elnöke. *(XVIII. köt.)*

Ugron *István,* diplomata. Stockholmban, Genfben és Prágában a gyakorlati keresztyénség világkongresszusán képviselte az erdélyi ref. egyházat. 1926. politikai okok miatt lemondott az Erdélyi Múzeum Egylet, az Országos Magyar Párt és a Hangya Szövetkezeti Központ elnökségéről. Jelenleg az erdélyi Ref. Egyházkerület vezető főgondnoka, a romániai Ref. Egyház országos zsinatának egyik elnöke. *(XVIII. köt.)*

Uhlenhuth, *Paul,* német orvos, 1921—23. Marburgban, 1923 óta Freiburgban egyetemi tanár. Legújabb műve: *Entwicklung der Chemotherapie mit besonderer Berücksichtigung der modernen Arsen- und Antimonbehandlung* (1934). *(XVIII. köt.)*

Uhlig, *Karl,* német geográfus és felfedező utazó, újabban a Németországon kívül élő németséget tanulmányozza. E célból 1923. beutazta Romániát és Magyarországot. Újabb műve: *Die bessarabische Frage* (1926). *(XVIII. köt.)*

Uhlworm, *Oskar,* német orvos és botanikus, meghalt Bamberg, 1929 március 13. *(XVIII. köt.)*

Uj-Dél-Wales *(New South Wales),* az ausztráliai államszövetség egyik állama, (1932) 2,526.345 lak., abból egymagára a fővárosra, Sydneyre 1,256.230 lak. jut. 1929—30. 2·23 millió ha-nyi területe állott művelés alatt. Állatállománya (1930, 1000 drb-ban): juh 48.720, szarvasmarha 2686, ló 535, sertés 323·5. Ipara 137·2 millió font értékű árut állított elő. Vasútvonalainak hossza (1931) 9907 km, távíróvonalainak hossza 93.867 km, távbeszélő vonalaié 181.484 km. Külkereskedelmi forgalmában (1931) a behozatal értéke 26·3 millió, a kivitel értéke 31·4 millió font volt.

Uj-Fundland *(New Foundland),* északamerikai nagybritanniai dominium, (1931) 281.549 lak. Újabban igen erősen kifejlődött papirosipara. Halászatában 1931. 12.931 kis hajó 27.000-nyi személyzettel dolgozott és 62.624 tonna halat fogott. Vasútvonalainak hossza (1929) 1548 km, távíró vonalainak hossza 8400 km, távbeszélő vonalaié 3200 km. Külkereskedelmi forgalmában (1933) a behozatal értéke 15·1, a kivitel értéke 24·5 millió dollár volt. Legfontosabb kiviteli cikkei: a papiros, papirosanyag, hal és vasérc.

Uj-Guinea, 1. *Holland-U.,* (1930) 279.598 lak., abból 301 európai. 2. A régebbi *Német-U.* az ú. n. U.-i területhez tartozik, a felkutatott területeken a bennszülöttek száma 197.048, az európaiaké 632. Fővárosa *Salamaua.* 1926. új aranytelepeket fedeztek föl, termelésük 1930—31. 132.000 font értékű volt. 3. *Angol-U.* (1933) 275.000 lak., ebből 1148 európai, 1929. 23.855 ha-nyi területén folytattak ültetvényes gazdálkodást. Behozatalának értéke (1932—33) 218.016, kivitelének értéke 275.866 font volt.

Uj-Hebridák, csendesóceáni közös francia és angol birtok, (1930) 45.808 lak., abból 951 francia, 254 angol, 2500 ázsiai. 617.000 ha francia és 129.000 ha angol tulajdon. 1932. a behozatal értéke 9·9 millió, a kivitel értéke 15·2 millió frank volt. Hajóforgalma (1932) 0·13 millió tonna .

Ujhelyi *Nándor,* író, megh. London, 1933 júl. *(XVIII. és XX. köt.)*

Ujj *Béla Ferenc Mária,* magyar származású bécsi zeneszerző, új operája: *François Villon. (XVIII. köt.)*

Ujkóvár kk.-et 1926. *Balassagyarmat* városához csatolták.

Ujpest, megyei város Pest-Pilis-Solt-Kiskún vm.-ben, (1930) 67.400 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 9936 lak. (17·3%). Magasabb fokú tanintézetei: 2 áll. polg. fiú- és 2 áll. polg. leányiskola, áll. reálgimnázium, áll. leánylíceum, áll. fa- és fémipari szakiskola, áll. női ipariskola, áll. munkaiskola és áll. női kereskedelmi szaktanfolyam. Üzemei: kovácsolható vas- és acélöntvény-, lánc-, vas- és fémipari cikkek-, fémcsavar- és vasáru-, cipészszerszám-, lakatosáru-, redőny-, sörét-, 4 gép-, 5 elektrotechnikai cikkek-, izzólámpa-, cementáru-, mészhomoktégla-, furnir-, parketta- és tükörléc-, 29 bútor-, gomb-, lakberendezési- és csilláráru-, képkeret- és léc-, faszerszám- és faáru-, 16 bőr-, 4 szőrmekikészítő-, bőrgépszíj- és lószerszám, fogkefe-, cérna-, pamutfonó- és szövő-, 3 kötött- és szövöttáru-, paszomány és szalagáru-, paplan- és ágynemű-, 6 cipő-, cipő- és hadfelszerelési-, papirlemez- és papir-, dobozáru-, kenyér-, cukorka- és csokoládé-, konzerv- és ecet-, szalámi- és kolbászáru-, 2 enyv-, szappan- és illatszer-, 2 szappan-, 2 kenőolaj- és zsiradék-, festék-, 2 gyógyszervegyészeti-, légyfogógyár, 2 fémöntőde, hajójavító műhely, áramfejlesztő, hajóácstelep, lószőrfonóda, tejfeldolgozó, vízmű stb.

***Ujpetre** kk., Baranya vm., baranyavári j.-ban (1930) 1298 lakossal. Neve 1933-ig *Rácpetre* volt.

Ujvári *Péter,* író és publicista, a Magyar-Zsidó Lexikon szerkesztője, megh. Budapest, 1931 jan. 16. *(XVIII. köt.)*

Ujváry *Ignác,* festő, megh. Kisoroszi, 1927 júl. 4. *(XVIII. köt.)*

Ujvidék *(Novi Sad),* jugoszláviai város, 1929 óta a Dunai bánság székvárosa, (1931) 63.966 lak.

Uj-Zéland *(New Zeeland),* nagybritanniai dominium, (1932) 1,524.921 lak., abból 69.893 bennszülött maori. 1930. 7·76 millió

ha-nyi területe volt kihasználva, de abból 7·01 mill. ha legelő. Fontosabb mezőgazdasági terményei (1931, 1000 q-ban): búza 1769, árpa 180, zab 626, burgonya 1356, tengeri 116, gyapjú 124.600 tonna. Állatállománya (1934, 1000 drb-ban): ló 274, szarvasmarha 4301, juh 28.646, sertés 660. Bányatermékei (1930): arany 3577 kg, ezüst 12.947 kg, szén 1,389.000 tonna, barnaszén 1,187.000 tonna, stb. Vasútvonalainak hossza (1930) 5445 km, távíróvonalainak hossza 94.599 km, távbeszélővonalainak hossza 900.115 km. Külkereskedelmi forgalmában (1933) a behozatal értéke 20·5 millió, a kivitel értéke 32·8 millió angol font. Fontosabb behozatali cikkei: gépkocsi, ruha, gyapotáru, dohány, selyem, cipő, cukor, tea, gyapjúáru stb., fontosabb kiviteli cikkei: vaj, fagyasztott hús, gyapjú, sajt, állati bőrök, arany, fa stb.

Ukrajna, autonóm szovjetállam, 1930. Moldva szabadállammal együtt új közigazgatási kereteit megváltoztatták. Összesen 363 kerülete 1932 óta a következő területekbe van beosztva:

Területek	Kiterjedés km²	Lakosság (1932)
Kharkov	75.587	6,302.500
Dnjepropetrovszk	73.149	4,032.200
Donjec	51.859	4,174.000
Kijev	75.606	6,618.000
Ogyessza	68.325	3,469.100
Csernyigov	41.234	2,785.900
Vinjica	47.303	4,875.500
Moldva szabadállam	8.429	609.500
Ukrajna	441.492	32,866.700

Lakosságának 80.1%-a ukrán, 9.2%-a orosz, 5.4%-a zsidó, 1.6%-a lengyel, 1.4%-a német, 0.9%-a moldvai és 0.4%-a görög. 1934 óta fővárosa Kijev. 1932. üzembe helyezték a dnjeprosztroji vízerőtelepet (810.000 lóerő). Ugyancsak elkészült a charkovi nagy traktorgyár is.

***Ulan Bator Khoto,** régebben *Urga*, a Mongol népköztársaság fővárosa, kb. 30.000 lak. Az átalakulás óta orosz hatásra a város erősen átalakult, sok új és modern épülete (kaszárnyák, raktárházak, bankok, kereskedelmi képviseletek) keletkezett. U.-t rendszeres repülő- és társasgépkocsijáratok kötik össze a szibériai orosz területekkel.

Ule, *Willi*, német író és geográfus, újabb művei: *Methoden der geographischen Forschung* (1923); *Quer durch Südamerika* (1924); *Physiogeographie des Süsswassers* (1924); *Die Erde und ihre Völker* (1928-29); *Mecklenburg* (1930). *(XVIII. köt.)*

***Ultrahangok,** a mp-ként 20.000-nél nagyobb rezgésszámú, fülünkkel már nem érzékelhető levegőrezgések. Kis intenzítással keletkeznek rövid acélpálcák rezgésénél, nagyobb intenzítással kvarckristályos, elektroncsöves rezgéskeltő segélyével állíthatók elő. Ily módon mp-ként 500.000 rezgést sikerült létesíteni. A nagy rezgésszám folytán törés-, visszaverődés- és elhajlás-jelenségeket könnyen előállíthatunk velük. Mikroorganizmusok U.-kal történő besugárzással megölhetők.

***Ultrarövid hullámok** a 10 m-nél kisebb hullámhosszúságú rádióhullámok. A hullámhossz csökkentésével javulnak az antenna sugárzási viszonyai úgy, hogy az U.-kal igen csekély energiával és kisméretű antennákkal lehet jelentékeny távolságokra jelzéseket adni. A hullámhossz csökkenése azonban azt is eredményezi, hogy ez esetben egymás zavarása nélkül, több állomás dolgozhat egyszerre, mint a hosszabb hullámokon s így az a gondolat is felmerült, hogy a hírszóró adóállomásokat, amelyek számára az eddig használt 200—2000 m. széles hullámsáv keskenynek bizonyult, U.-kon dolgoztassák. Ez ellen azonban az a körülmény szól, hogy az U.-ok elsősorban csak egyenes vonalban terjednek, akárcsak a fénysugarak.

***Ultrasugárzás,** l. *Áthatoló sugárzás, XXI. kötet.*

***Ultropak,** *Leitz* (Wetzlar) által szerkesztett berendezés át nem látszó tárgyak mikroszkópiai vizsgálatára. Lényege az, hogy egy vízszintes oldalcsőben elhelyezett izzólámpa fénysugarai lencsék által párhuzamossá téve és tükörrendszer által eltérítve felülről jutnak a megvilágítandó tárgyra, de nem a mikroszkóptubuson keresztül, hanem azt körülölelően. A tárgyról visszaverődve jutnak az okulárcsőbe. Az U. lehetővé teszi a megvizsgálandó tárgy felületének előkészítés nélküli, közvetlen tanulmányozását.

Unamuno, *Miguel de*, spanyol író és tudós, 1930 febr. 4. kegyelmet kapott és visszatért Spanyolországba. Újabb művei: *Romancero del destierro* (1928); *Dos articulos y dos discursos* (1930); *El espejo de la muerte* (1930); *Agonia del Cristinismo* (1931); *Por tierras de Portugal y Espana* (1931); *Tres novelas ejemplares* (1931). *(XX. köt.)*

Undset, *Sigrid*, norvég írónő, újabb művei: *Gymnadenia* (1929); *Olav Audunsson* (1925—1927); *Etapper* (1929); *Den braendende busk* (1930); *Hellig Olav Norges Kinge* (1930); *Ida Elisabeth* (1932); stb. Magyarul megjelent: *A tavasz* (1930). *Pogány szerelem* (1933); *Kristin Lavransdatter* (3 köt. 1933); *(XX. köt.)*

Ung vm., közigazgatásilag Szabolcs vm.-vel egyesített vm. Adatai Szabolcs és Ung vm. adataiba vannak befoglalva. *Térképét l. Hajdu vm.*-nél.

***Ungarisches Wirtschafts-Jahrbuch,** közgazdaság-statisztikai évkönyv, amelyet főképpen a külföldi közönség tájékoztatására *Gratz* Gusztáv ny. külügyminiszter szerkeszt *Bokor* Gusztáv közgazdasági író segédletével és számos kiváló szakember közreműködésével. A gyüjteményes munka eddig megjelent 10 évfolyamát úgy a német nyelvű államokban, mint azokon túl is, forrásmunkának használják.

***United Kingdom** (ang. *Egyesült királyság*), Nagy-Britannia és Irország (1921 óta Északírország) közös neve. Rövidítése: U. K.

***Unna,** *Paul Gerson*, német dermatológus, szül. Hamburg, 1850 szept. 8, megh. u. o.,

1929 jan. 29. 1919 óta a hamburgi egyetem r. tanára volt. Új alapokra fektette a bőr patológiáját. A bőrbetegségek új kezelési módszereit fedezte fel. Róla van elnevezve az ulcus molle kórokozója, az Unna-Ducrey-féle bacillus. Főművei: *Histologischer Atlas zur Pathologie der Haut* (1897—1910); *Allg. Therapie der Hautkrankheiten* (1899); *Biochemie der Haut* (1913).

Unterberg *Hugó*, orvos, 1935. a Charité Poliklinika igazgató-főorvosa. Új műve: *A vesekövek tünettana és gyógyítása* (1925). *(XX. köt.)*

Ur, romjainak feltárását a British Museum kezdte 1918—19 telén; 1922. a Pennsylvania-egyetem csatlakozott a munkához, melyet ettől kezdve Woolley Ch. Leonhard vezetett. Az eredmény az újkor egyik legnagyobb régészeti felfedezése: a Kr. e. IV. évezredben kifejlődött magasfokú summir-műveltség van e helyen eltemetve. A leletek közt emberek és állatok ábrázolása, igen magas technikájú ötvösség, a boltozást már ismerő építészeti emlékek tűnnek fel. Igen nagyjelentőségű a királysírok megtalálása, amelyekben eddig nem ismert jelenetet láttak: a gazdag és szokásos tárgyi sírmellékleteken kívül ott találták szép sorjában egymás mellé fektetve a király és királyné egész udvartartását: 77 férfi és női holttestet. Kétségtelen, hogy nem erőszakkal ölték meg őket, hanem altatóval gyorsan ölő mérget adtak be nekik s lefektették őket az örök álomra. *(XVIII. köt.)*

Irod: Woolley, Ch. L., *Vor 5000 Jahren* 1930. — *Ur und die Sintflut.* 1930. (XVIII. köt)

Ural vidék, szovjetoroszországi közigazgatási terület az Ural D.-i részén, (1932) 1,804.100 km². Újabban nagy ipari telepekkel gyarapodott: magnitogorszki olvasztók, szverdlovszki gépgyár, cseljabinszki traktorgyár, szolikamszki kálibánya, bereszniki kémiai ipartelepek. Azonkívül a régi ipartelepeket is időszerűsítették és így az U. Szovjetoroszország egyik legjelentékenyebb nagyipari területének van kiszemelve.

***Uránium-ólom.** Az urániumnak a fokozatos bomlása útján (l. *Radioaktiv elemek)* végül is olyan atomfajta keletkezik, amely már nem rendelkezik radioaktiv sajátságokkal (vagyis a maga részéről már nem bomlik tovább) és amely a kémiai viselkedésében teljesen azonos a közönséges ólommal, de az atomsúlya ez utóbbiénál kisebb (t. i. 206, míg a közönséges ólom atomsúlya 207·2). Ez az U. (vagy más néven rádium G.) a hosszú geológiai korszakok alatt lassacskán felszaporodik az urániumtartalmú ércekben és kőzetekben, úgyhogy a kőzeteknek a 206 atomsúlyú ólom-tartalmából és az urániumtartalmából az illető kőzet geológiai korát ki is lehet számítani.

***Uránium X.,** az urániumnak a közvetlen bomlástermé ke (l. *Radioaktiv elemek)*; vegyjele UX, bomlási félideje 24 nap. Nem egységes anyag, hanem két, egymásból közvetlen bomlás útján (bétasugárzás közben) keletkező atomfajtát tartalmaz: az egyik (az urá nium X.) a tóriummal izotop, a másik (az uránium X_2,) a protaktiniummal egyező (a tantálhoz hasonló) kémiai viselkedést mutat. Közönségesen az U. elnevezésen az uránium X_1-et értjük, amelyet pl. uranylnitrát oldatából egyebek közt úgy lehet elkülöníteni, hogy az oldathoz néhány milligramm vasklóridot és azután annyi ammóniumkarbonátot teszünk, hogy a kezdetben keletkező uranylkarbonát ismét feloldódjék. Az oldattól szűréssel elválasztható vashidroxid magával ragadja (adszorbeálja) az egyébként láthatatlanul csekély mennyiségű U.-et. (L. még *Urán, XVIII. köt.)*

***Uray** *István (Urai)*, államtitkár, szül. Budapest, 1882. Előbb a bécsi kabinetirodában udvari titkár, majd osztálytanácsos. 1920. visszatért Budapestre, ahol útmutatásai alapján alakult meg a magyar kabinetiroda, amelynek főnökhelyettese, majd államtitkára lett. 1935. miniszteri rangot nyert.

***Uray** *Margit (Urai)*, zongoraművésznő, szül. Arad, 1910 jún. 13. A rádió hallgatósága 1927 óta ismeri művészetét, specialitását 1929 óta tanítja Első Magyar Zenetanfolyamán. Számtalan hangversenyt adott nemcsak Budapesten, hanem vidéken is.

Uray *Tivadar*, színész, újabb szerepei: *Árva László király, Lavardens* (Constantin abbé), *Harsányi Béla* (Búzavirág), *Scapin* (Scapin csínyjei), *Ottó* (Bánk-bán), *Krisztyán Tódor* (Aranyember), *Bárány Albert* (A túlbuzgó fiatalember), *Berengár* (Hat hónap), *Bastien-Lepage* (Baskircsev Mária), *Lelio* (A hazug), *Raul* (Az utolsó szerep) stb. *(XX. köt.)*

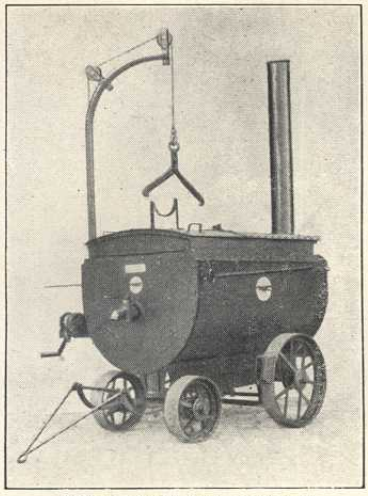
***Urey,** *Harold Clayton*, amerikai kémikus, szül. Walkertown (Indiana állam). 1893. Niels Bohrnak volt tanítványa. 1924. a John Hopkins egyetem magántanára, 1929. a new yorki Columbia egyetem kémia tanára. 1932. felfedezte a hidrogén izotopját, a nehéz hidrogént, amely felfedezéséért 1934. a kémiai Nobel-díjat kapta.

Urga, régebben a kínai fennhatóság alatt állott Mongolia fővárosa volt, jelenleg Ulan Bator Khoto *(XXI. köt.)* néven a Mongol köztársaság fővárosa.

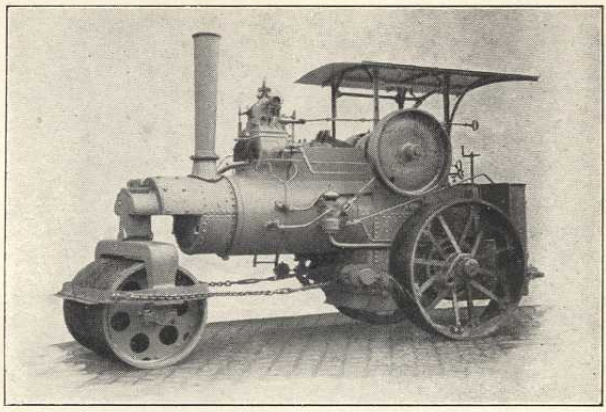
***Uriburu,** *José Francisco*, argentinai elnök, szül. Salta, 1868 júl. 20., megh. Párizs, 1932 ápr. 30. Berlinben, Londonban és Madridban volt katonai attasé. 1922. a hadsereg főfelügyelője, 1924. a hadiakadémia igazgatója lett. 1929 máj. 4., mint vezérezredest nyugdíjazták. 1930 szept. 5. megbuktatta *Irigoyen* elnököt és az új elnök megválasztásáig ő töltötte be az elnöki tisztséget.

***Urnatemetők.** Néhány egészen szokatlan temetkezési módtól (fára kitevés) eltekintve, az emberiség történetében általában két, egymástól lényegesen eltérő temetkezési mód dívott. Az egyik a manapság is uralkodó korhasztó, a másik a hamvasztó temetkezés. A kettő közül a korhasztó az ősibb és megfelelt a tovább élő holttest gondolatának. Később már a testtől független lélekben

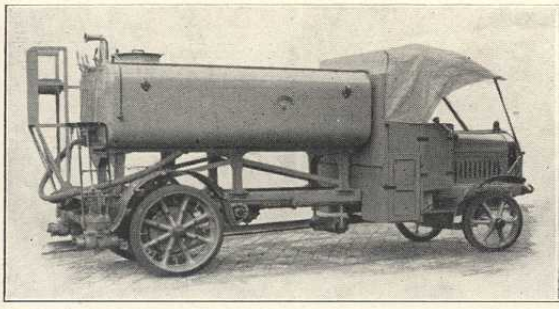
ÚTÉPÍTŐ GÉPEK

Kátrányfőző-üst (Mávag)

Gőz-úthengerlő (Mávag)

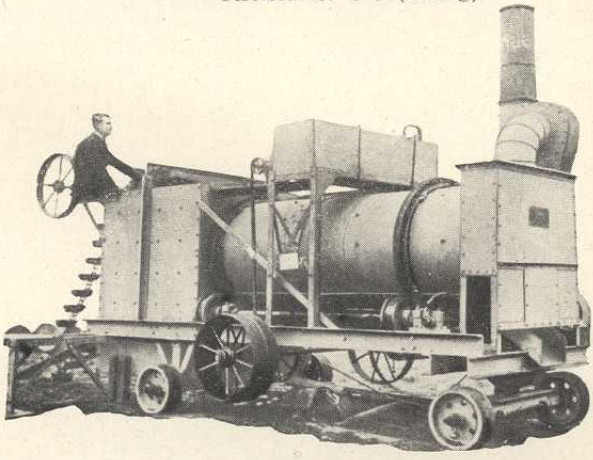

Öntöző és utcamosó-autó (Mávag)

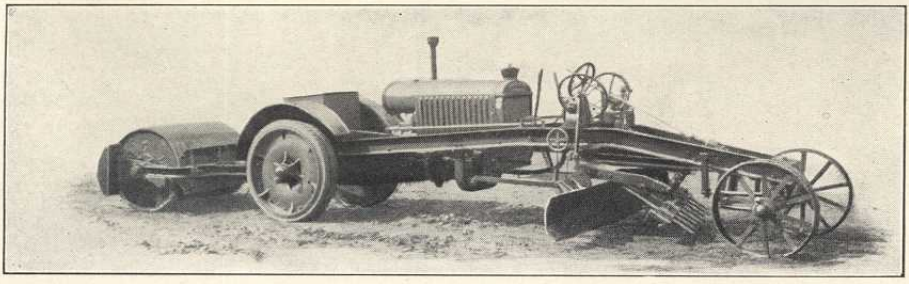

Útfelszakító eke (Mávag)

Angolországi autóutak építésénél használt betonkeverőgép

Lent: Útgyalu (Mávag)

OR.SZ.SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

hihettek s több szakember szerint éppen azért hamvasztották volna el a halottakat, hogy a lélek könnyebben elszakadhasson az élettelen testtől. Az első halottégetéses urnatemetkezések visszanyúlnak az újabb *csiszolt kőkorig* (kb. Kr. e. 3000-ig). Attól fogva napjainkig, hol az egyik, hol a másik temetkezési mód dívott. Az általában agyagból készített hamvvedrek vagyis urnák, rendesen jóval díszesebbek, mint a megfelelő korú közhasználati edények. Úgylátszik, hogy a halottakat rendesen ruhástul, ékszerestül máglyára tették s az összeszedett maradékokat helyezték el az urnákban. Egy-egy értékesebb holmit azonban gyakran külön az urnák mellé tettek. A hamvakat rejtő urnákat legtöbbször még fedővel is takarták le, sőt néha még kőlappal is. Általában ½—1 m-nyi mélységben szoktak rájuk akadni. Az U. virágkora Kr. e. 1500 és Kr. e. 500 közé esik.

Uruguay, délamerikai köztársaság, (1931) 1,940.000 lak. Fontosabb mezőgazdasági terményei (1931., 1000 q-ban): búza 1964, árpa 60, zab 499, szemes tengeri 529, alfafű 187, lenmag 724, burgonya 86, vaj 3·4, sajt 7·3, gyapjú 68.000 tonna, bor 409.000 hl. Állatállománya (1930., 1000 drb.-ban): ló 600, szarvasmarha 7128, juh 20.558, sertés 300. Vasútvonalainak hossza 2740 km, távíróvonalainak hossza 12.111 km, távbeszélővonalaié 110.600 km. Külkereskedelmi forgalmában (1932) a behozatal értéke 53·2 millió, a kivitel értéke 58·3 millió peso volt. Fontosabb behozatali cikkei (1930): nyersolaj és petróleum, cukor, gépkocsi, szén, burgonya, faolaj, fa, vas és acél stb., fontosabb kiviteli cikkei: fagyasztott hús és húskivonat, állati termékek, gyapjú, kenyérmagvak, állati bőrök, zsír és faggyú, ásványok stb.

Története. Az 1918. életbeléptetett alkotmány az elnöknek csak a kormányok és pártok fölött álló államfőnek kijáró jogokat hagyta meg, a kormányzást és törvényhozást a parlamentre és az ennek többségétől támogatott kormányra bízta. 1930 dec. 1-én a liberális Colorado-párti Terrát választották meg elnöknek a nemzeti Blanco-párti Herrerával szemben. 1931. alakult meg a köztársaság nemzeti bankja. Terra olyan rendszer életbeléptetését akarta, amely mellett a kormány feje maga az elnök. Ezirányú kísérletei ellen a Colorado-disszidensek 1933 ápr.-ban Baltasar Brum volt elnök vezetése mellett fegyveres fölkelést szervettek, amelyet Terra levert. Brum erre öngyilkos lett és Terra folytatta uralma kiépítését és tanácskozó bizottságot állított össze, amelyből a baloldali pártokat kizárta. Ez a bizottság aztán kidolgozta az új alkotmánytervezetet. Eszerint a miniszterek a köztársaság elnökének tartoznak felelősséggel és a parlament bizalmatlansági szavazata sem buktathatja meg őket. 1934 máj. 13. a népszavazás $^2/_3$ többséggel elfogadta a tervezetet. U. külpolitikája a külállamokkal való békét tartotta szem előtt. 1925. csatlakozott a Népszövetség fakultatív záradékához. 1930 ápr.-ban Peru és Bolívia között közvetítette a megegyezést, amikor a kettő között megszakadt a diplomáciai kapcsolat. Még ugyanezen év októberében U. szakította meg a diplomáciai viszonyt Peruval, mert az U.-i követ visszahívását követelte, amikor ez menedéket adott a megbuktatott Leguia elnöknek, de a braziliai közvetítésére nov.-ben a Peruval való jóviszonya is helyreállt. 1932 márc.-ban Szovjetoroszország visszahívta U.-ban volt képviseletét, mert a hatóságok házkutatást tartottak a montevideói orosz kereskedelmi kirendeltség helyiségeiben. 1933 okt.-ben U. csatlakozott az Argentina és Brazilia között létrejött támadást kizáró és döntőbírósági egyezményhez és a rio-montevideói paktumhoz.

***Uruk** (szumirul: *Unug*, héberül: *Ereh*), ma *Varka*, délmezopotámiai város, eredetileg az Eufrátesz egyik ága mellett feküdt. Kr. e. 3. és 4. évezredben többször volt főváros, egészen a hellén időkig fontos babilóniai város. A városnak 2·5—3 km átmérőjű alapja volt, középen feküdt az Anu és az Antu szentsége, valamint az Innin templom. A város nyugati részében emelkedett Szingasid király Kr. e. 2. évezredből származó palotája. A város alacsonyabb rétegeiben a legősibb babilóniai ékírással ellátott kőtáblákat találtak. Először 1854. ásták ki és J. Jordan 1912—13. vizsgálta meg tüzetesebben. 1928 óta egy német expedíció folytatja az ásatásokat.

Utépítőgépek. Újabban nagyon elterjedt az Ú. közül az útgyalu. Az utak alépítményének egyengetésére és javításnál útfelület simítására használják. Autószerű, hosszú gép. Elől két vasvázas vezetőkerék, mely forgózsámolyban kormányozható. Hajtó 9 hengeres motor, víztartánnyal, kipuffogócsővel, benzin- vagy olajszekrénnyel. Hátul tömör gumikerekek és legvégén egy súlyos (1—1·5 t.-ás) öntöttvas simítóhenger van rászerelve. Az elülső, kimerevített alvázrész alatt van a gyalukéstartó, 8 drb. acélöntvény késsel, melyek a hántást végzik. A kések a vezetőülésből szükség mérvéhez képest föl- és leemelhetők. A kések kicserélhetők. A gyalulási sáv szélessége 1—1·5 m. (L. *Útgyalu, XVIII. köt.*)

Utrecht, hollandiai város, (1930) 153.884 lak.

Uzsora. Az U. bűncselekményének az 1883: XXV. tc.-ben foglalt régi szabályozása ellen több irányban hangzott el kifogás. A közgazdasági és szociális szempontból egyaránt igen kártékony U.-kriminalitás hatékonyabb és átfogóbb elnyomását célozza az új U. törvény (1932: VI. tc.).

A törvény meghatározása szerint U.-ás szerződés az oly szerződés, amelyben valaki a vele szerződő fél szorult helyzetének, könnyelműségének, értelmi gyengeségének, tapasztalatlanságának, függő helyzetének vagy a nála elfoglalt bizalmi állásnak kihasználásá-

valkölcsön nyujtása s általában bármily szolgáltatás előlegezése fejében, avagy annak fejében, hogy a másik felet terhelő bármely kötelezettség teljesítésére halasztást enged, vagy a másik fél ellen fennálló valamely követelését módosítja vagy megszünteti; olyan vagyoni előnyt köt ki vagy szerez a maga vagy harmadik személy javára, amely a saját szolgáltatásának értékét feltűnően aránytalan mértékben meghaladja.

Uzsora vétségét követi el, aki az uzsorás vagyoni előnyt oly uzsorás szerződésben köti ki vagy szerzi meg a maga vagy harmadik személy javára, amelyben az előlegezett szolgáltatás tárgya pénz v. ingó. Büntetése: egy évig terj. fogház. A cselekmény bűntett — büntetés 3 évig terj. börtön — ha a tettes uzsora-szerződésekkel üzletszerűen foglalkozik, vagy ha az uzsorás vagyoni előnyt színlelt ügylet, váltó, közjegyzői okirat stb. alakjában rejtve köti ki.

A mellékbüntetéseken (hivatalvesztés, politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése) felül az elítélt engedélyhez kötött iparának vagy foglalkozásának gyakorlásától eltiltható, ha pedig külföldi: az országból kiutasítható.

Kimondja a törvény, hogy a kizsákmányoló ügyletre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók bejegyzett kereskedők kölcsönös kereskedelmi ügyleteire.

Üdvös újítás, hogy az uzsora megszűnt magánindítványra üldözhető bűncselekmény lenni. A bűnvádi eljárás a törvény hatálybalépése előtt elkövetett uzsora vétsége miatt is *hivatalból* indítandó meg. *(XVIII. köt.)*

Üdv hadsereg, az 1930—31. londoni konferencia az alkotmányt módosította, a tábornokot 73 éves korában nyugdíjazzák és nincsen korlátlan hatalma. 1930. évi statisztika: 83 országban 74 nyelven prédikálnak, 15.304 missziós állomása van 25.903 kiképzett tiszttel, 112.306 helyitiszttel (tiszteletbeli tagok), 34.544 felnőtt és 10.130 fiatalkorú zenésszel. 130 időszaki lapjuk 1,768.595 példányban jelent meg. 24,429.845 ebédet osztottak ki. *(XVIII. köt.)*

Ügyvédi kamara. Az 1925 : VIII. tc. 40. §-a az Ü. választmányának választását, az 1929 : XXX. tc. 4.§-a az Ü. törvényhatósági bizottsági képviseletét, az 1930. évi XVIII. tc. 18. §-a Budapest törvényhatósági bizottságában való képviseletét, az 1930. évi XXXIV. tc. 64. §-a az Ü. tartozási kimutatása alapján elrendelhető végrehajtást, az 1934 : II. tc. az Ü.-nál a képviseleti közgyűlést, a kamarai értekezletet, a kamarai tagdíj meg nem fizetésének következményeit, az 1934 : XXIII. tc. az Országos Ügyvédi Gyám- és Nyugdíjintézet járulékainak kamarai beszedését s az ügyvédi névjegyzékből való törlés eseteit szabályozza. *(XVIII. k.)*

Ürhajó, l. *Rakétamótor, XXI. köt.*

***Üvegpótló anyagok,** műüvegek, szerves üvegek, tulajdonkép műgyanták, rezinitek. Alapanyaguk karbolsav, fenolok, karbamid, aldehidek, cellulózeszármazékok stb., amelyek légritkított térben polimerizálva, besűrítve átlátszó, üvegszerű termékeket adnak. Az ultrasugarakat részben átbocsátják, s ezért istállók, baromfiólak fedésére, ablakozására használják. Hátrányuk, hogy szilárdságuk csekély, tehát a baromfiak csőrütése megsérti és tönkreteszi azokat. Az üveget bizonyos esetekben, mint gombgyártásnál, gyöngykészítésnél, csatok, óraüvegek, díszműáruk készítésénél helyettesíthetik. Az iparban sokféle névvel (Pollopas, Cedra, Kiton, Biocell stb.) kerülnek forgalomba.

Üzbekisztán, nyugatturkesztáni autonóm szovjetállam, 1930 óta 71 körzetre és 9 független városra van felosztva. Fővárosa 1930 óta újra Taskend.

***Üzemgazdaságtan,** mint a neve is mutata. a gazdasági egységként szereplő üzemek, a vállalatok életmegnyilvánulásával foglalkozó tudomány. Az önálló gazdasági egységet képező üzemekre, a vállalatokra irányuló kutatás az, amely az üzemgazdaságtant (régebben magángazdaságtannak is nevezték) a többi gazdaságtudománytól, az egy-egy társadalom gazdasági egyedei összességének életét vizsgáló közgazdaságtantól és a világ gazdasági törvényszerűségeit kutató világgazdaságtantól megkülönbözteti.

Az üzemgazdaságtan legismertebb felosztása a következő: I. Általános üzemgazdaságtan. II. Különleges üzemgazdaságtanok. III. Üzemgazdasági forgalomtan. Az általános üzemgazdaságtan foglalkozik mindazokkal a törvényszerűségekkel, amelyek *valamennyi üzem* gazdasági életében megtalálhatók. — Ezek: általános alapelvek, az üzem és a vállalat fogalma, a vállalati formák és a vállalati koncentrációk kérdései, a tőke, a munka és a szervezés szerepe és egymással való kapcsolata, az értékelés tana (különös tekintettel a helyes költségszámításra), a piac és az eladás kérdései, a vállalati eredmény megállapítása s az elszámolás tana. A különleges üzemgazdaságtanok viszont az *egy-egy üzemtípusban,* az árukereskedelmi üzemben, a banküzemben, az ipari üzemben, a mezőgazdasági üzemben, a fuvarozó üzemben, a közigazgatási üzemben, a háztartási üzemben stb. megnyilvánuló törvényszerűségeket kutatják. Mind az általános, mind a különleges üzemgazdaságtan megegyezik abban, hogy vizsgálódásaik központjában az üzemen belüli élet áll. Az üzemgazdasági forgalomtan ezzel szemben az egyes üzemeknek a többiekkel való kapcsolatát, az üzemek közötti forgalom törvényszerűségeit kutatja. Az Ü. nem tévesztendő össze azokkal a gyakorlati ismeretekkel, amelyek, mint könyvvitel, kereskedelmi levelezés, kereskedelmi ismeretek, kereskedelmi számtan, a kereskedelmi gyakorlat céljaira szükséges tudnivalókat közlik.

***Üzemi tanács,** olyan ipari vagy egyéb üzemeknél fordul elő, amelyekben a termelés irányítását egészben vagy részben a munkásoknak és alkalmazottaknak erre a célra megválasztott képviselete intézi. Az Ü. hatás-

köre kiterjedhet az üzemvezetés, a technikai berendezés kérdéseire, a munkafolyamat szabályozására, új munkások fölvételére, régiek elbocsátására, a munkateljesítmény és munkabér megállapítására és munkásjóléti kérdésekre. Magyarországon Ü.-ok nincsenek.

***Üzemtudomány,** a tervszerű termelési módszerek üzemi alkalmazásának alapelveivel foglalkozik. Az Ü. a tudományos üzemvezetés elméleti tanának felel meg; megalapítójának *Taylor* tekinthető. Az Ü. a technikai kérdések üzemi összefüggéseit vizsgálja s a termelés tökéletesítésére alkalmas eljárások (akkord, folyamatos munka, munkagépek célszerű átalakítása stb.) tökéletesítésére törekedik. Az Ü., mint technikai üzemi diszciplina, azokat a kérdéseket vizsgálja, amelyekkel a gazdasági beállítottsági üzemgazdaságtan (l. ott) nem foglalkozhat.

***Üzleti titok.** Az 1923 : V. tc. 15. §-a szerint verseny céljára senkinek sem szabad a neki elárult vagy tilos úton tudomására jutott Ü.-ot a maga vagy más javára felhasználni, továbbá nem szabad a szolgálati vagy társasviszony tartama alatt az alkalmazottnak vagy üzlettársnak az e minőségénél fogva megtudott, avagy reábízott Ü.-ot elárulni vagy azt verseny céljára a maga vagy más javára felhasználni. A korlátolt felelősségű társaságnál működő hites könyvvizsgáló titoktartási kötelességét az 1930 : V. tc. és a 45.000/1931. I. M. számú rendelet szabályozza.

V

Vác, megyei város Pest-Pilis-Solt-Kiskún vm.-ben, (1930) 20.960 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 1624 lak., (8.4%). Magasabb fokú tanintézetei: róm. kat. polg. fiú- és leányiskola, izr. polg. fiú- és leányiskola, róm. kat. gimnázium, róm. kat. hittudományi főiskola, áll. bőripari szakiskola, róm. kat. női kereskedelmi szaktanfolyam. Üzemei: horganylemez-, 2 szövőkötő-, tégla-, ecet-, cementáru-, jég-, vasöntöde- és radiátor-, mérőeszköz- és szerszám-, tégla-, tetőcserép- és betonáru-, faáru-, 3 bútor-, gomb-, vigognefonal-, 2 laska-, fényképészeti cikkek gyára, gőzmalom, autó- és gépjavítóműhely, áramelosztó.

***Vachek,** *Emil*, cseh író, szül. Königgrätz, 1888. Számos naturalista regényt írt. Több regényét dramatizálták és filmesítették is. Legismertebb cseh nyelven megírt regényei: *A kakasülő* (1927); *A vér nem kiált bosszút* (1933).

***Václavek,** Bedřich, cseh irodalomtörténettudós és kritikus, szül. Václavice, 1897. Jelenleg Olmützben könyvtáros. A marxista szociológiai módszerek képviselője a cseh irodalomban. Érdekes és új szempontokból világította meg a cseh irodalom fejlődését a XX. században (1934).

Vadai, egykori afrikai néger állam, mint ilyen teljesen megszűnt, területe *Francia Egyenlítői Afrika* gyarmatvidékéhez tartozik.

Vadász *Miklós*, grafikus, megh. Párizs, 1927 aug. 10. *(XVIII. köt.)*

***Vádemelés mellőzése.** A legalitás elvének bizonyos fokú áttörését kezdi meg célszerűségi oknál fogva a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló törvény (Te). Kimondja ugyanis, hogy ha ugyanazt az egyént több bűncselekmény gyanúja terheli, a kir. ügyészség mellőzheti ezek közül a vádemelést olyan bűncselekmények miatt, amelyek figyelmen kívül hagyása a megtorlás súlyát lényegesebben nem befolyásolhatja. Ily esetben mellőzni kell a vádemelést, ha az ily bűncselekmény felderítése és ítélettel eldöntése jelentékenyen késleltetné az ugyanazon terhelt ellen nagyobb jelentőségű bűncselekmény miatt folyó eljárás befejezését (1930. XXXIV. tc. 105. §.)

***Vadevezős-sport.** A sportokat ma már általában nemcsak a kiváló teljesítményeket felmutatók űzik, hanem az egészség ápolása céljából a nagy tömegek is. Azelőtt az evezés sportját az evezős-klubok keretein belül űzték, ma már tömegsport lett belőle. Vadevezősöknek nevezik azokat, akik nem valamely evezős-egylet keretén belül, hanem egyleteken kívül űzik az evezés sportját.

Vadnai *Béla*, közgazdasági író, szül. 1897. A kötött gazdálkodás idejében kormánybiztos volt, 1922. a Pénzintézeti Központ igazgatója lett. Főbb művei: *A biztosítás és perének technikája*, *A kenyér problémája*, *A magyar mezőgazdasági termelés értéke*, *A világháború gazdasági okai*. 1929—32. a Közgazdasági Enciklopédiát szerkesztette.

Vadnay *Tibor*, 1928. mint népjóléti államtitkár nyugalomba vonult. *(XVIII. köt.)*

Vágó *Béla*, színész, megh. Budapest, 1931 jan. 31. mint a Magyar Színház főrendezője. *(XVIII. köt.)*

Vágó *László*, építész, megh. 1932. *(XVIII. köt.)*

Vágó *Pál*, festő, megh. Jászapáti, 1928 okt. 15. *(XVIII. köt.)*

Vagyonadó, l. *Jövedelem- és vagyonadó*, *XXI. köt.*

Vaihinger, *Hans*, német filozófus, megh. 1933. *(XVIII. köt.)*

Vajda *Zsigmond*, festő, megh. Budapest, 1931 máj. 22. *(XVIII. köt.)*

Vajda-Voevod, *Alexandru*, román politikus, 1928—30. belügyminiszter, 1932 jún.—október, és 1933 febr.—november havában miniszterelnök és belügyminiszter; közben 1932. külügyminiszter is. Az 1935 elején megindított „numerus valachicus" mozgalom miatt a pártvezetőség felmentette a nemzeti parasztpárt erdélyi és bánáti szervezetének elnöki tisztétől. *(XX. köt.)*

Vajna *Ferenc (Pávai)*, geológus, 1930. a Földtani Intézetben működik, mint főbányatanácsos-főgeológus. Geológiailag megállapította a hajdúszoboszlói, szegedi, karcagi, debreceni, lillafüredi és a Rudasfürdőnél fúrt három új kút hévvizű gyógyforrásainak és több helyen ezekkel kapcsolatos földgáz-kutaknak helyét, úgyszintén a pestszenterzsébeti konyhasós-vizű kút helyét is, és több helyen kivizsgálta a régebbi fúrások konyhasós, jódos-brómos vizeit. A geológia, hidrológia, közgazdaság, geográfia, etnográfia és zoológia körébe vágó nagyszámú tanulmányai hazai és külföldi szaklapokban jelentek meg. *(Pávay-Vajna, XV. köt.)*

Vajthó *László*, tanár, lírikus és esztétikus, a Napkelet és a Protestáns Szemle munkatársa. Munkái: *Magyar költők* (antológia); *Mai magyar Múzsa* (antológia, 1930). Szerkeszti a *Magyar irodalmi ritkaságok* című sorozatot. *(XVIII. köt.)*

Választások. A kormányzó az 1931. évi július 18.-ra Budapest székesfővárosba egybehívott országgyűlést az 1933. évi XXIII. tc.-ben gyökerező jogánál fogva 1935 márc. 5-én feloszlatta és berekesztettnek nyilvánította. Ugyanekkor új országgyűlést hirdetett és mindkét ház tagjait 1935 ápr. 27-re hívta egybe. A szükségessé vált országgyűlési képviselői választásokat az 1925. évi XXVI. tc. alapján 1935 március 31-től április 11-ig tartották meg. Az alapválasztásokon megválasztott képviselők névsora, amely a többes mandátumokról való lemondások révén módosulni fog, a következő:

Alföldy *Béla dr. (Nemesmiliticsi)*, orvos, az OTI alelnöke, szül. Temesvár, 1877. NEP*) bácsalmási kerület. *(XXI. köt.)*

Almásy *Imre (Zsadányi és Törökszentmiklósi) gróf*, nagybirtokos, szül. Törökszentmiklós, 1896. NEP, rétsági kerület.

Almásy *László dr.*, ügyvéd, 1929 óta két ciklusban a képviselőház elnöke, szül. Jászberény, 1869. NEP, pomázi kerület.

Andaházi-Kasnya *Béla*, festőművész, szül. Budapest, 1888. Független kisgazdapárti, gyomai kerület. *(XXI. k.)*

Ángyán *Béla dr.*, nyug. igazságügyi államtitkár, szül. Budapest, 1885. NEP, békési kerület. *(XXI. köt.)*

Antal *István* dr., ügyvéd, miniszteri tanácsos, a miniszterelnökség sajtóosztályának vezetője. NEP, jászberényi kerület. *(XXI. köt.)*

Balogh *Gábor dr. (Vitéz Gyulafehérvári)*, ügyvéd, szül. Kolozsvár, 1883. NEP, nagybajomi kerület.

Bánó *Iván*, földbirtokos, szül. 1890. NEP, igali kerület.

Bánsághy *György dr. (Vitéz)*, gyakorlóorvos, a Turul Szövetség örökös fővezére és primus nestora, szül. Óbecsenyő. NEP, magyarkanizsai kerület.

Bárczay *Ferenc*, földbirtokos, aranysarkantyús vitéz, szül. Kassa, 1875. NEP, csurgói kerület.

Bárczay *János dr.*, földbirtokos, szül. 1900. NEP, gönci kerület.

Baross *Endre dr. (Bellusi)*, a Borászati Lapok főszerkesztője és kiadótulajdonosa, szül. Budapest, 1889. NEP, pilisvörösvári kerület.

*) NEP = Nemzeti Egység pártja

Baross *Gábor (Bellusi)*, nyug. postatakarékpénztári vezérigazgató, szül. 1884. NEP, sátoraljaújhelyi kerület.

Béldi *Béla*, okleveles közgazda, szül. 1903. NEP, siklósi kerület.

Benárd *Ágoston dr. (Szilvágyi)*, nyug. miniszter, szül. 1880. NEP, veszprémi kerület.

Beniczky *Elemér*, földbirtokos, szül. 1872. NEP, pétervásári kerület.

Berg *Miksa, báró, dr.*, abonyi földbirtokos, szül. Kapuvár, 1895. Független kisgazdapárti, abonyi kerület.

Bessenyey *Zénó dr.*, szül. Miglec, 1880., földbirtokos nyug. főszolgabíró. NEP, Budapest II. (északi) kerület.

Bethlen *István gróf*, nyug. miniszterelnök, földbirtokos, szül. Gernyeszeg, 1874. Pártonkívüli, nagykanizsai kerület. *(XX. és XXI. köt.)*

Bíró *György (Vitéz)*, nyug. ezredes, szül. 1883. NEP, alsólendvai kerület.

Bíró *Pál dr.*, kereskedelmi főtanácsos, a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű R. T. vezérigazgatója, szül. Budapest, 1881. Pártonkívüli, ózdi kerület.

Bobory *György (Vitéz)*, földbirtokos, nyug. főispán, szül. Jászberény, 1883. NEP, tiszafüredi kerület.

Bornemisza *Géza*, m. kir. kereskedelemügyi miniszter, szül. Munkács, 1895. NEP, kaposvári kerület. *(XXI. köt.)*

Brandt *Vilmos*, nyug. főispán, szül. Dénes, 1888. NEP, törökszentmiklósi kerület.

Brogli *József*, nyug. jegyző, a Jegyzők Orsz. Árvaház-Egyesületének főigazgatója, szül. Romonya, 1879. NEP, szalántai kerület.

Buchinger *Manó*, szociáldemokrata párttitkár, könyvkötő, szül. Nyitra, 1875. Szociáldemokrata, Budapest III. (déli) kerület. *(XX. és XXI. köt.)*

Bud *János dr.*, egyetemi tanár, nyug. kereskedelemügyi miniszter, szül. Dragomérfalva, 1880. NEP, békéscsabai kerület. *(IV., XX. és XXI. köt.)*

Csch-Szombathy *László dr.*, a Bethesda-kórház belgyógyász főorvosa, szül. Pápa, 1894. Független kisgazdapárti, nagyigmándi kerület.

Csicsery-Rónay *István (Vitéz Csicseri)*, nyug. vezérkari alezredes, szül. Budapest, 1885. NEP, kaposmérői kerület.

Csik *József dr.*, apátplébános, szül. Muzsla, 1891. NEP, budapestkörnyéki listáján listavezető.

Csikvándi *Ernő*, földbirtokos, gazdasági főtanácsos, szül. Győr, 1878. NEP, győrszentmártoni kerület.

Csilléry *András dr.*, orvos, nyug. népjóléti államtitkár, szül. Budapest, 1883. Keresztényszociális és gazdasági párt, Budapest I. (budai) kerület. *(XX. és XXI. köt.)*

Csizmadia *András*, kisbirtokos, szül. Orosháza, 1872. NEP, orosházi kerület.

Csoór *Lajos*, az Igazság és a Kisiparosok Lapja főszerkesztője és kiadótulajdonosa, szül. Aszód, 1893. Pártonkívüli, turai kerület.

Czermann *Antal dr.*, miniszteri tanácsos, szül. Mór, 1885. NEP, móri kerület.

Czirják *Antal*, bortermelő-nagykereskedő, szül. Pécs, 1888. Független kisgazdapárti, pécsváradi kerület.

Darányi *Kálmán dr.*, m. kir. földmívelésügyi miniszter, szül. Budapest, 1886. NEP, balatonfüredi kerület. *(XXI. kötet.)*

Dinnyés *Lajos*, földbirtokos, szül. Alsódabas, 1901. Független kisgazdapárti, alsódabasi kerület.

Drobni *Lajos dr.*, ügyvéd, szül. Győr, 1885. Reformnemzedék, győri kerület.

Drozdy *Győző*, lapszerkesztő, szül. Bajta, 1885. NEP, kiskomáromi kerület. *(XX. és XXI. köt.)*

Dulin *Jenő dr.*, ügyvéd, szül. Budapest, 1889. Független kisgazdapárti, szekszárdi kerület.

Éber *Antal dr.*, a Magyar-Olasz Bank vezérigazgatója, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara elnöke, szül. Budapest, 1872. Pártonkívüli, nyíregyházai kerület. *(XXI. kötet.)*

Eckhardt *Tibor dr.*, nyug. miniszteri tanácsos. Független kisgazdapárti, kápolnai kerület, czenkívül Nemzeti Front, Miskolc és független kisgazdapárti, Kecskemét. *(XX. és XXI. köt.)*

Endre *Zsigmond dr.*, nyug. főszolgabíró, szül. Kiskun félegyháza, 1865. NEP, gödöllői kerület.

Ernszt *Sándor dr.*, apostoli főjegyző, pápai prelátus, nyug. népjóléti és munkaügyi és vallás- és közoktatásügyi miniszter, szül. Galgóc, 1870. Keresztény gazdasági és szociális párti, budapestkörnyéki kerület. *(VI., XX. és XXI. köt.)*

Erődi-Harrach *Tihamér dr.*, ügyvéd, kormányfőtanácsos, szül. Fiume, 1885. NEP, tiszaföldvári kerület.

Esterházy *Móric gróf*, volt miniszterelnök, földbirtokos, szül. Majk, 1881. Keresztény gazdasági és szociális párti, tapolcai kerület. *(VI., XX. és XXI. köt.)*

Esztergályos *János*, párttitkár, szül. Dunaföldvár, 1873. Szociáldemokrata párti, pécsi kerület. *(XX. és XXI. köt.)*

Fábián *Béla dr.*, nyug. törvényszéki bíró, ügyvéd, szül. Tállya, 1889. Független nemzeti demokrata párti, budapestkörnyéki kerület. *(XX. és XXI. köt.)*

Fabinyi *Tihamér dr.*, m. kir. pénzügyminiszter, ügyvéd, szül. Hisnyóvíz, 1890. NEP, pécsi és Budapest II. (északi) kerület. *(XX. és XXI. köt.)*

Farkas *Elemér dr.*, földbirtokos, szül. Hercegfalva, 1886. NEP, hercegfalvai kerület.

Farkas *Géza (Farkasfalvi)*, földbirtokos, nyug. huszárezredes, császári és királyi kamarás, szül. Rimaszombat, 1874. Pártonkívüli, szikszói kerület.

Farkas *István*, a Szociáldemokrata Párt főtitkára, cipészmester, szül. Tihany, 1869. Szociáldemokrata párti, Budapesti III. (déli) kerület.

Fellner *Pál*, gyáros, szül. Budapest, 1893. NEP, tatai kerület.

Festetics *Domonkos gróf*, földbirtokos, szül. Bakófa, 1901. NEP, szigetvári kerület.

Festetics *Sándor gróf*, nagybirtokos, szül. Dég, 1882. Magyar nemzeti szocialista párti, enyingi és debreceni kerület. *(XX. és XXI. köt.)*

Flandorffer *Ignác*, nyug. gazd. főfelügyelő, földbirtokos, szül. Sopron, 1878. Ker. szoc. és gazd. párti, csepregi ker.

Fricke *Valér*, földbirtokos, szül. 1900. NEP, öttevényi kerület.

Friedrich *István*, volt miniszterelnök, szül. Malacka, 1883. Budapest II. (északi) kerület. *(XX. és XXI. köt.)*

Galánthay-Glock *Tivadar (Vitéz)*, nyug. tábornok, szül. Vágvecse, 1872. Független kisgazdapárti, kalocsai kerület. *(VIII., XX. és XXI. köt.)*

Gallasz *Ágost Rudolf*, földbirtokos, szül. Rajka, 1896. Független kisgazdapárti, somorjai kerület.

Gergelyffy *András dr.*, nyug. főszolgabíró, szül. Máriapócs, 1885. NEP, nagykállói kerület.

Gömbös *Gyula (Vitéz Jákfai)*, magyar királyi miniszterelnök, szolgálatonkívüli altábornagy, szül. Murga, 1886. NEP, abádszalóki kerület és Szeged. *(XX. és XXI. köt.)*

Görgey *István dr.*, min. osztálytanácsos, szül. Kohány, 1886. NEP, makói kerület.

Grecsák *Richárd dr.*, kormányfőtanácsos, ügyvéd, szül. Versec, 1895. Független kisgazdapárti, Óriszentpéternémetújvári kerület.

Gyömörey *Sándor (Gyömörei és Teölvári)*, nyug. huszárőrnagy, földbirtokos, szül. Ukk, 1871. Keresztény szociális és gazdasági párti, zalaszentgróti kerület.

Györki *Imre dr.*, ügyvéd, a Magyarországi Vas- és Fémmunkások Országos Szövetségének jogtanácsosa, szül. Kürtöspuszta, 1886. Szociáldemokrata párti, Debrecen.

Haám *Artur*, földbirtokos, szül. Nagycsákány, 1881. NEP, adonyi kerület.

Hadnagy *Domokos (Vitéz)*, nyug. tábornok, szül. Csokmány, 1879. NEP, lovasberényi kerület.

Hegedüs *Kálmán dr.*, földbirtokos, ügyvéd, szül. Szolnok, 1877. NEP, jászapáti kerület.

Hellenbach *Gottfried (Vitéz) báró, dr.*, kenderesi földbirtokos, szül. Máriabisztrica, 1892. NEP, kúnhegyesi kerület.

Hertelendy *Miklós (Hertelendi)*, nyug. huszáralezredes, földbirtokos, gazd. főtanácsos, szül. Magyargencs, 1879. NEP, tabi kerület.

Holitscher *Károly*, földbirtokos, szül. Budapest, 1878. NEP, zirci kerület.

Hóman *Bálint dr.*, magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter, szül. Budapest, 1885. NEP, székesfehérvári kerület és a Budapest III. (déli) kerület. *(X., XX. és XXI. köt.)*

Horváth *Ferenc dr.*, késgyáros, szül. Lövő, 1890. Független kisgazdapárti, lövői kerület.

Horváth *Zoltán dr.*, ügyvéd, szül. Ujvidék, 1880. Független kisgazdapárti, kiskunfélegyházi kerület.

Hunyady *Ferenc*, a Kisbirtokosok Országos Földhitelintézetének vezérigazgatója, szül. Abony, 1874. NEP, szalárdi kerület. *(XXI. köt.)*

Huszár *Mihály*, esperesplébános, szül. Vasalja, 1874. Keresztényszociális és gazdasági párti, sárvári kerület.

Huszovszky *Lajos dr.*, ügyvéd, szül. Aranybánya, 1898. NEP, pacsai kerület.

Illés *József dr.*, egyetemi tanár, szül. Huszt, 1871. NEP, gávai kerület. *(X., XX. és XXI. köt.)*

Ivády *Béla*, volt földmüvelésügyi miniszter, szül. Fólya, 1873. NEP, pásztói kerület. *(köt.)*

Jenes *András*, gazdálkodó, szül. 1895. Földmíves- és földmunkáspárti, jákóhalmai kerület.

Jurcsek *Béla*, földbirtokos, szül. Tiszatarján, 1893. NEP, sárbogárdi kerület.

Kállay *Miklós dr.*, volt földmívelésügyi miniszter, szül. Nyiregyháza, 1887. Pártonkívüli, kemecsei kerület. *(XXI. köt.)*

Karafiáth *Jenő dr.*, volt magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter, szül. Budapest, 1883. NEP, ipolyszalkai kerület. *(XX. és XXI. köt.)*

Károlyi *Viktor gróf*, nagybirtokos, szül. Nagymágócs, 1902. NEP, mindszenti kerület.

Kelemen *Kornél dr.*, ügyvéd, szül. Budapest, 1885. NEP, kunszentmiklósi kerület. *(XXI. köt.)*

Kenéz *Béla dr.*, volt kereskedelemügyi miniszter, egy. tanár, szül. Szolnok, 1874. NEP, szolnoki kerület. *(XI., XX. és XXI. köt.)*

Kenyeres *János (Vitéz Nemes)*, nyug. huszárőrnagy, földbirtokos, szül. Nagyszalonta, 1889. NEP, karcagi kerület.

Kenyeres *Miklós*, műszaki tanácsos, szül. 1896. NEP, beregszászi kerület.

Kéthly *Anna*, magántisztviselő, a Magyarországi Magántisztviselők Szövetségének alelnöke, szül. Budapest, 1889. Szociáldemokrata párti, Budapest I. (budai) kerület. *(XX. és XXI. köt.)*

Klein *Antal dr.*, nyug. főispán, szül. Gádor, 1885. Független kisgazdapárti, tolnai kerület.

Knob *Sándor dr.*, a Gyáriparosok Országos Szövetségének titkára, szül. Budapest, 1888. NEP, dorogi kerület.

Kolossváry *László (Pármezei)*, földbirtokos, szül. 1898. NEP, ugodi kerület.

Kornis *Gyula dr*, nyug. államtitkár, egyetemi tanár, szül. Vác, 1885. NEP, váci kerület. *(XI., XX. és XXI. k.)*

Kozma *Miklós (Vitéz Leveldi)*, m. kir. belügyminiszter, szül. Nagyvárad, 1884. NEP, szombathelyi ker. *(XXI. k.)*

Kő *József (Vitéz)*, nyug. tábornok, szül. Vép, 1874. NEP, sopronkörnyéki kerület.

Kölcsey *István (Vitéz)*, földbirtokos, szül. 1893. NEP, fehérgyarmati kerület.

Krudy *Ferenc*, nyug. min. tanácsos, nyug. főispán, szül. 1881. NEP, feledi kerület.

Krüger *Aladár dr.*, ügyvéd, szül. Nagyvárad, 1878. NEP, soroksári kerület.

Kun *Béla*, hírlapíró, a Vásárhelyi Reggeli Ujság tulajdonosa és felelős szerkesztője, szül. Nagyvárad, 1878. Agrárellenzéki, Hódmezővásárhely.

Kühne *Lóránd dr.*, gyárigazgató, szül. Moson, 1886. NEP, magyaróvári kerület.

Lakatos *Gyula dr.*, ügyvéd, szül. Budapest, 1885. NEP, nagyszentmiklósi kerület.

Láng *Boldizsár báró*, nyug. altábornagy, szül. Budapest, 1877. NEP, királyhelmeci kerület.

Lang *Lénárd*, kisgazda, szül. Mosonszentpéter, 1896. Független kisgazdapárti, nezsideri kerület.

Lányi *Márton dr.*, ügyvéd, nyug. főispán, szül. Barcstelep, 1882. NEP, tótkomlósi kerület.

Lázár *Andor dr.*, m. kir. igazságügyminiszter, ügyvéd, szül. Pápa, 1882. NEP, Szentes és Debrecen. *(XXI. köt.)*

Lecl-Össy *Árpád (Vitéz)*, ref. lelkész, szül. Kismarja, 1896. NEP, nagyszalontai kerület.

Létay *Ernő*, magánzó, szül. Kokad, 1878. NEP, biharnagybajomi kerület.

Lukács *Béla*, földbirtokos, szül. Rimaszombat, 1892. NEP, ónodi kerület.

Madai *Gyula dr.*, címzetes tanker. főigazgató, szül. Hajduhadház, 1881. NEP, hajdunánási kerület.

Makkai *János*, az Új Magyarság munkatársa, szül. Erzsébetváros, 1905. NEP, nagykaposi kerület.

Makray *Lajos (Vitéz)*, plébános, szül. Pécs, 1886. Nemzeti néppárti, tamási kerület.

Malasits *Géza*, szerelő-lakatos, szül. Budapest, 1874. Szociáldemokrata párti, Győr.

Mándy *Sándor dr.*, *(Kántorjánosi)*, földbirtokos, szül. Budapest, 1885. NEP, dárdai kerület.

Marastoni *László*, volt nagytétényi főjegyző, szül. Debrecen, 1884. NEP, nagytétényi kerület.

Máriássy *Mihály dr.*, földbirtokos, szül. Szepeskörtvélyes, 1878. NEP, monori kerület.

Marschall *Ferenc dr.*, földmívelésügyi államtitkár, szül. Temesvár, 1887. NEP, jánoshalmai kerület.

Marton *Béla (Berethei)*, földbirtokos, szül. Budapest, 1896. NEP, alberti kerület.

Martsekényi *Imre (Vitéz)*, építészmérnök, szül. Diósgyőr, 1898. NEP, mezőkeresztesi kerület.

Matolcsy *Mátyás*, mérnök, közgazdasági és társadalompolitikai író, szül. 1905. NEP, nagykátai kerület.

Mayer *János*, nyug. földmívelésügyi miniszter, szül. Kompolt, 1871. NEP, barcsi kerület.

Mecsér *András (Vitéz)*, nyug. őrnagy, földbirtokos, szül. Vác, 1883. NEP, csengeri kerület.

Megay-Meissner *Károly*, a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara titkára, szül. Segesvár, 1902. NEP, nádudvari kerület.

Melczer *Lilla*, földbirtokos, szül. 1893. NEP, garbóc-bogdányi kerület.

Meskó *Rudolf (Felsőkubini)*, ny. főszolgabíró, szül. Csaca, 1876. NEP, gyömrői kerület.

Mezey *Lajos dr.*, ügyvéd, szül. 1892. NEP, kunszentmártoni kerület.

Mikolay *József*, földb., szül. 1898. NEP, szécsényi ker.

Milotay *István dr.*, az Új Magyarság főszerkesztője, szül. Nyírbátor, 1883. Pártonkívüli, nagykőrösi kerület. *(XIII. és XX. köt.)*

Miskolczy *Hugó (Géresi és Micskei)*, nyug. főszolgabíró, szül. Feketegyőrös, 1886. NEP, székelyhidi kerület.

Miskolczy *István (Géresi és Micskei)*, földbirtokos, szül. 1885. NEP, derecskei kerület.

Mizsey *György*, földbirtokos, szül. Lajosmizse, 1898. Független kisgazdapárti, lajosmizsei kerület.

Mocsáry *Dániel*, földbirtokos, szül. 1897. NEP, ráckevei kerület.

Molnár *Imre dr.*, nyug. várm. főjegyző, szül. 1888. NEP, berettyóújfalui kerület.

Mózes *Sándor dr.*, ügyvéd, szül. Nagyszeben, 1893. Független kisgazdapárti, kiskőrösi kerület.

Müller *Antal*, iparos, kereskedelmi tanácsos, szül. Mór, 1885. Kereszténypárti, budapesti III. (déli) kerület.

Nagy *István dr. (Árvátfalvi, Vitéz)*, ügyvéd, szül. Nagyszeben, 1893. NEP, zalaegerszegi kerület.

Nagy *István*, földbirtokos, szül. 1883. NEP, letenyei kerület.

Nagy *Iván dr.*, ügyvéd, szül. Kecskemét, 1893. NEP, mezőcsáti kerület.

Németh *Imre*, a Magy. Orsz. Tudósító c. könyomatos napilap és a Válasz c. irodalmi folyóirat szerkesztője, szül. Kőszeg, 1893. NEP, kőszegi kerület. *(XXI. köt.)*

Némethy *Vilmos dr.*, ügyvéd, szül. Bántornya, 1887. Független kisgazdapárti, zalabaksai kerület.

Nirnsee *Pál*, nagybirtokos, szül. Győr, 1893. NEP, nagyvázsonyi kerület.

Nyiri *István*, gépészmérnök, gőzmalomtulajdonos, szül. Berettyóújfalu, 1887. NEP, biharkeresztesi kerület.

Oetl-Pálffy *Dénes dr.*, gyáros, szül. Budapest, 1901. NEP, keszthelyi kerület.

Pálffy-Daun *József, gróf, dr.*, nagybirtokos, szül. 1892. NEP, váli kerület.

Patacsi *Dénes*, kisgazda, nyug. honvédelmi államtitkár, szül. Baranya-Szentdienes, 1877. NEP, szentlőrinci kerület.

Péchy *László (Péchújfalusi)*, nyug. főispán, földbirtokos, szül. Budapest, 1877. NEP, mátészalkai kerület.

Pekár *Gyula dr.*, volt miniszter, író, szül. Debrecen, 1867. NEP, bonyhádi kerület. *(XV., XX. és XXI. köt.)*

Pesthy *Pál dr.*, nyug. igazságügyminiszter, szül. Uzdborjád, 1873. NEP, gyönki kerület. *(XX. és XXI. köt.)*

Petainek *József (Zrinygrádi)*, gépészmérnök, szül. Zombor, 1895. NEP, paksi kerület.

Petracsek *Lajos dr.*, ügyvéd, szül. Beszterce, 1891. NEP, budapesti I. (budai) kerület.

Petro *Kálmán dr.*, ügyvéd, szül. Miskolc, 1888. Pártonkívüli, egri kerület.

Petrovácz *Gyula*, építészmérnök, felsőépítőipariskolai tanár, kormányfőtanácsos, szül. Óbecse, 1877. Kereszténypárti, Budapest III. (déli) kerület. *(XXI. köt.)*

Peyer *Károly*, a Magyarországi Szakszervezeti Tanács főtitkára, szül. Városlőd, 1881. Szociáldemokrata párti. Budapest II. (északi) kerület. *(XV., XX. és XXI. köt.)*

Pinczich *István dr.*, ügyvéd, szül. Sopronkertes, 1879. NEP, soproni kerület.

Pintér *László*, kanonok, szül. Sopron 1884. NEP, zurányi kerület.

Pintér *József*, pápai kamarás, szül. 1885. NEP, kiskunmajsai kerület.

Plósz *István*, gazdálkodó, szül. Aldebrő, 1878. NEP, hevesi kerület.

Pongrácz *Jenő, gróf*, földbirtokos, szül. Nagyvárad, 1890. NEP, gyulai kerület.

Pözel *István dr., ifj.*, ügyvéd, szül. Budapest, 1888. NEP, budapesti III. (déli) kerület.

Preszly *Elemér*, belügyi államtitkár, szül. Dunaalmás, 1877. NEP, ceglédi kerület. *(XXI. köt.)*

Propper *Sándor*, kárpitos, szül. Debrecen, 1877. Szociáldem. párti, bpestkörnyéki ker. *(XV., XX. és XXI. köt.)*

Putnoky *Móric*, földbirtokos, volt főispán, szül. Kelemér, 1866. NEP, putnoki kerület.

Radó *Lajos (Szentmártoni)*, földbirtokos, volt felsőházi tag, szül. Répcelak, 1880. NEP, celldömölki kerület.

Radvánszky *Kálmán, báró (Radványi és Sajókazai)* földbirtokos, szül. Sajókaza, 1887. NEP, edelényi kerület.

Rajniss *Ferenc*, hírlapíró, az OTI. nyug. aligazgatója, szül. 1893. Reformnemzedék, dombóvári kerület.

Rakovszky *Tibor dr.*, min. titkár, szül. Szenice, 1893. Független kisgazdapárti, kapuvári kerület.

Rassay *Károly dr.*, volt igazságügyi államtitkár, az Esti Kurir főszerkesztője, szül. Orsova, 1886. Négy mandátumot kapott: Független Nemzeti Balpárt, Szeged; Szabadelvű és demokrata ellenzék, Budapest mindhárom kerületében. *(XVI. és XXI. köt.)*

Rátz *Kálmán (Nagymegyeri)*, közgazdasági és társadalompolitikai író, nyug. huszárőrnagy, szül. Komárom, 1888. NEP, sárospataki kerület. *(XXI. köt.)*

Reisinger *Ferenc*, szül. Pusztahídvég, 1880. Szociáldemokrata párti, miskolci kerület.

Reményi-Schneller *Lajos dr.*, a Bpest Szfővárosi Községi Takarékpénztár R. T. vezérigazgatója, szül. Budapest, 1892. NEP, bajai kerület.

Riesz *Ádám*, kisgazda, szül. 1897. Független kisgazdapárti, villányi kerület.

Ronkay *Ferenc*, bányatulajdonos, szül. 1885. NEP, sajószentpéteri kerület.

Roszner *István, báró (Vitéz)*, földbirtokos, aranysarkantyús vitéz. NEP, vasvári kerület.

Rupert *Rezső dr.*, ügyvéd, szül. Devecser, 1880. Nemzeti radikális Kossuth párti, Budapest II. (északi) kerület.

Sándor *Pál*, a Bpesti Közúti Villamos Vasút R. T. volt igazgatója, szül. Hódmezővásárhely, 1860. Szabadelvű és demokrata ellenzéki, Bpest II. (északi) ker. *(XVI. köt.)*

Sárkány *Ernő (Illencfalvi)*, nyug. főszolgabíró, szül. Pilis, 1875. NEP, aszódi kerület.

Schandl *Károly dr.*, nyug. földmívelésügyi államtitkár, az OKH. alelnök-vezérigazgatója, szül. Bakonybél, 1882. NEP, devecseri kerület. *(XVI., XX. és XXI. köt.)*

Scheftsik *György dr., (Vitéz)*, tb. főszolgabíró, vármegyei főlevéltáros, szül. Szolnok, 1892. NEP, jászladányi kerület.

Schmidt *Lajos*, gőzmalomtulajdonos, szül. 1883. Pártonkívüli, mohácsi kerület.

Sebestyén *Kálmán dr., (Vitéz)*, ügyvéd, szül. Nagyenyed, 1879. NEP, cséffai kerület.

Shvoy *Kálmán dr., (Vitéz)*, nyug. altábornagy, szül. Budapest, 1881. NEP, Szeged.

Sigray *Antal, gróf*, földbirtokos, szül. Ivánc, 1879. Pártonkívüli legitimista, körmendi kerület. *(XVI. köt.)*

Somogyváry *Gyula, (Vitéz)*, a Magyar Rádió és Telefonhírmondó R. T. irodalmi igazgatója, költő és író, szül. Fülep, 1895. NEP, csornai kerület. *(XXI. köt.)*

Sulyok *Dezső dr.*, ügyvéd, szül. Simaházapuszta, 1897. NEP, pápai kerület.

Surgóth *Gyula dr.*, nyug. ítélőtáblai bíró, ügyvéd, szül. Dunaföldvár, 1874. NEP, tatabányai kerület.

Strausz *István*, a legfőbb állami számvevőszék volt elnöke, szül. Barka, 1865. Pártonkívüli, marcali kerület.

Szalay *László, (Vitéz Almási)*, földbirtokos, ny. főispán szül. Kassa, 1896. NEP, szepsi kerület.

Széchényi *György, gróf, (Sárvárfelsővidéki)*, földbirtokos, szül. Lábod, 1889. Keresztény párti, tokaji kerület.

Szeder *János*, mérnök, a MOVE alelnöke, szül. Szentes, 1896. NEP, kiskundorozsmai kerület.

Szentpály *László*, mérnök, szül. 1894. NEP, kisvárdai kerület.

Szetsey *István*, ügyvéd, szül. 1871. Független kisgazdapárti, nagyatádi kerület.

Szily *Márton (Nagyszigeti)*, földbirtokos, szül. Budapest, 1902. NEP, sásdi kerület.

Szinyei Merse *Jenő dr.*, közalapítványi igazgató, min. osztálytanácsos, cs. és kir. kamarás, szül. Budapest, 1888. NEP, hatvani kerület.

Sztranyavszky *Sándor dr.*, nyug. belügyi államtitkár, szül. Balassagyarmat, 1882. NEP, sziráki kerület. *(XX. k.)*

Tahy *László (Tahvári és Tarkeői)*, miniszterelnökségi államtitkár, diplomata, szül. Eperjes, 1881. NEP, balassagyarmati kerület. *(XVII. és XXI. köt.)*

Takách-Tholvay *József, gróf*, nyug. altábornagy, szül. Celldömölk, 1876. NEP, Szentgotthárd és Budapest környéki kerület. *(XXI. köt.)*

Takács *Ferenc*, kőmívesmester, szül. Hódmezővásárhely, 1893. Szociáldemokrata párti, hódmezővásárhelyi kerület.

Tasnádi Nagy *András*, vallás- és közoktatásügyi miniszteriumi államtitkár, szül. Budapest, 1882. NEP, hajdúszoboszlói kerület.

Teleki *János, gróf*, nagybirtokos, szül. Koltó, 1893. NEP, regőcei kerület.

Teleki *Mihály, gróf*, nagybirtokos, szül. Budapest, 1896. NEP, kiskunhalasi kerület.

Temesváry *Imre dr.*, műszaki főtanácsos, szül. Szeged, 1874. NEP, szeghalomi kerület.

Temple *Rezső dr.*, nyug. belügyminiszteri h. államtitkár, szül. Budapest, 1874. NEP, biai kerület.
Temple *Rezső ifj.*, ügyvéd, a Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet ügyésze, szül. Budapest, 1902. NEP, lengyeltóti kerület.
Thuránszky *Pál*, földbirtokos, szül. 1890. NEP, nyírbátori kerület.
Tomcsányi *Vilmos Pál dr.*, volt igazságügyminiszter, egyetemi m.-tanár, földbirtokos, szül. Budapest, 1880. NEP, mezőkaszonyi kerület. *(XVIII. és XX. köt.)*
Tóth *Pál dr.*, községi ügyvezető főorvos, szül. Szarvas, 1887. NEP, szarvasi kerület.
Törley *Bálint*, földbirtokos, szül. 1885. NEP, dunavecsei kerület.
Törs *Tibor*, a Budapesti Hírlap főmunkatársa, szül. Budapest, 1890. NEP, megyaszói kerület.
Turi *Béla*, prelátus, esztergomi kanonok, szül. Esztergom, 1875. Keresztény párti, Esztergom. *(XVIII. és XXI. k.)*
Ujfalussy *Gábor*, *(Vitéz Ujfalusi)*, nyug. altábornagy, cs. és kir. kamarás, szül. Nyírmihálydi, 1877. NEP, nagykárolyi kerület.
Ulain *Ferenc dr.*, ügyvéd, szül. Nagyszeben, 1881. Független kisgazdapárti, csongrádi kerület. *(XX. köt.)*
Urbán *Gáspár*, *báró*, földbirtokos, szül. Arad, 1897. NEP, mezőturi kerület.
Urbán *Péter*, *báró*, földbirtokos, szül. Sofronyapuszta, 1870. NEP, eleki kerület.
Usetty *Béla dr.*, ügyvéd, szül. Budapest, 1887. NEP, budapesti III. (déli) kerület.
Uzonyi *György dr.*, ügyvéd, szül. Hajdúböszörmény, 1885. NEP, hajdúböszörményi kerület.
Váry *Albert dr.*, nyug. koronaügyészhelyettes, szül. Makó, 1875. NEP, szabadszállási kerület. *(XIX. köt.)*
Vásárhelyi *Sándor*, ny. főszolgabíró, szül. Arad, 1891. NEP, battonyai kerület.
Vay *Miklós*, *báró*, földbirtokos, szül. Tiszalök, 1893. NEP, tiszalöki kerület.
Vázsonyi *János dr.*, gyakorló ügyvéd, szül. Budapest, 1900. Szabadelvű és demokratikus ellenzéki, Budapest III. (déli) kerület. *(XXI. köt.)*
Végváry *József dr.*, orvos, a Turul Szövetség fővezére, szül. Mátészalka, 1903. NEP, nagylaki kerület.
Veres *Zoltán*, nyug. főszolgabíró, szül. Losonc, 1886. NEP, salgótarjáni kerület.
Vitéz *Árpád*, földbirtokos, szül. 1885. NEP, tornai kerület.
Vojnits *Miklós*, *báró (Bajsai)*, ügyvéd, szül. Szabadka, 1895. NEP, tompai kerület.
Winchkler *István dr. (Winckelsteini)*, kereskedelemügyi államtitkár, diplomata, szül. Győr, 1890. NEP, gyöngyösi kerület. *(XXI. köt.)*
Wolff *Károly (Németprónai)*, a főudvarnagyi bíróság elnöke, udvari tanácsos, szül. Érsekújvár, 1874. Kereszténypárti, Budapest három mandátum. *(XIX. és XXI. k.)*
Weltner *Jakab*, volt vasúti hivatalnok, a Népszava szerkesztője, szül. Budapest, 1873. Szociáldemokrata párti, Budapest II. (északi) kerület. *(XIX. köt.)*
Zichy *János*, *gróf*, nyug. vallás- és közoktatásügyi miniszter, vbtt., szül. Nagylang, 1868. Keresztény gazdasági párti, ipolysági kerület. *(XIX. köt.)*
Zsindely *Ferenc dr.*, pénzügyminisztériumi titkár, ügyvéd, kincstári főtanácsos, író és költő, szül. Kisvárda, 1891. NEP, komáromi kerület.
Zsitvay *Tibor dr.*, volt igazságügyminiszter, szül. Pozsony, 1884. NEP, két mandátuma: Kecskemét és Budapest I. (budai) kerület. *(XIX. és XX. köt.)*
Zsóry *Lajos*, nyug. főszolgabíró, szül. Boldva, 1877. NEP, mezőkövesdi kerület.

Valentin, *Veit*, német történetíró és politikus, újabb művei: *Friedrich der Grosse* (1927); *Die deutschen Farben* (1929); *Gesch. der deutschen Revolution von 1848—49.* (2 köt. 1930—32.) *(XX. köt.)*

Valera, *Eamon de*, ir államférfi, 1932 febr. 8. óta az ir szabadállam miniszterelnöke. *(XVIII. és XX. köt.)*

Valéry, *Paul Ambroise*, francia író, újabb művei tanulmányok: *Autre Rhumbs* (1927); *Notes sur la grandeur et la décadance de l'Europe* (1927); *Propos sur la Poésie* (1930), *Variété* (1930); *Regards sur le Monde actuel* (1931); *Moralités, Choses vues* (1932); *Discours en l'honneur de Goethe* (1933); *(XX. k.)*

***Valier,** *Max*, német technikus és szakíró, szül. Bozen, 1895 febr. 9., megh. Berlin, 1930 május 17. Feltalálta a rakéta-autót és -repülőgépet, amelyről könyvet is írt: *Raketenfahrt* (1930).

Valli, *Luigi*, olasz író, megh. 1933. Említésre méltók Dante tanulmányai, amelyekkel új, eredeti magyarázatokat fűz a Divina Commedia allegoriáihoz. *(XX. köt.)*

Valparaiso, chilei kikötőváros, (1930) 193.205 lak.

***Valutabűncselekmények.** A világháborút követő pénzügyi eltolódások után a katasztrofális pénzromlás lehető elkerülése s a valuta értékbiztosítása érdekében számos állam alkotott megfelelő védelmi jogszabályokat, amelyek a rosszindulatú pénzrontás pönalizálását vezették be. A magyar törvényes rendelkezés a fizetési eszközökkel elkövetett visszaélésekről szóló törvény (1922 : XXVI. tc.), amely szerint két évig terj. börtönnel és pénzbüntetéssel büntethető bűntettet követ el: 1. aki a minisztérium vagy pénzügyminiszter tilalma ellenére külföldi fizetési eszközökkel űzérkedik; 2. aki a tilalom ellenére magyar koronát (pengőt) külföldre kínál (kiajánl); 3. aki a külföldre kivitt árú, értékpapír vagy egyéb vagyontárgy ellenértékeként járó ellenszolgáltatás tekintetében vállalt kötelezettség teljesítését fondorlattal meghiúsítja vagy kijátssza; 4. aki a külföldi fizetési eszközök kiszolgáltatására illetékes szervnél valótlan vagy koholt adatok szolgáltatásával v. tévedésbeejtéssel szerez külföldi fizetési eszközt stb. Üzletszerűség, visszaesés vagy a magyar közgazdaság érdekének súlyos veszélyeztetése vagy sértése esetén a büntetés négy évig terj. fegyház. A pénzbüntetésen felül az államkincstár javára, belátása szerinti összegig vagyoni elégtételt is állapíthat meg a bíróság.

Az 1931. év második felében beállott súlyos közgazdasági válság, a pénz stabilitását fenyegető veszélyek, majd a kötött devizagazdálkodás szükségessé vált bevezetése a valuta- és devizaforgalommal kapcsolatos visszaélések újabb alakjainak pönalizálására, új deliktumok kialakítására vezettek. Szigorú szankciókkal kellett biztosítani, hogy a külfölddel való mindennemű gazdasági forgalom valutáris vonatkozásban a Magyar Nemzeti Bank irányítása és ellenőrzése alá kerüljön. A fentemlített törvény szerkezetileg kerettörvény, szükséges volt azt számos új kormányrendelettel kitölteni. Az 1931 : XXVI. tc., amely a gazdasági és hitelélet rendjének, továbbá az államháztartás rendjének biztosításáról szól, felhatalmazta a kormányt, hogy ily devizarendeleteket kibocsásson s a rendeletek megszegését kihágásnak nyilvánítsa, s 2 hónapig terj. elzárással és pénzbütetéssel büntesse. A külföldi fizetési eszközök és követelések bejelentéséről szóló 1931 : XXXII. tc. a bejelentési kötelezettség nem teljesítését vagy

tudva valótlan adat bejelentését 5 évig terj. fegyházzal, gondatlanság esetén 1 évig terj. fogházzal rendeli büntetni.

Ez említett törvények alapján s azok kereteit kitöltő rendeletek száma igen nagy, azok tartalma gyorsan változó, maga a valuta-, illetve devizabüntetőjog kifejezetten a beállott gazdasági és pénzügyi válsággal kapcsolatos s így részletei az állandóság jellegével aligha bírnak. Tartalmukból csak a következőket emeljük ki:

A minisztérium 1931. évi 4500. M. E. számú rendelete *a külfölddel való fizetési forgalom ellenőrzése és szabályozása* tárgyában az első szakaszban kimondja: „*A* Magyar Nemzeti Bank engedélye nélkül *tilos: a)* pengőnek külföldre kínálása (kiajánlása) vagy külföldre átutalása; *b)* akár pengőértékre, akár külföldi értékre szóló hitel igénybevétele külföldön lakó személytől vagy külföldi cégtől, továbbá ilyen hitel nyujtása vagy meghosszabbítása külföldön lakó személy avagy külföldi cég részére; *c)* pengő befizetése, jóváírása vagy átutalása (készpénzben, csekkel, váltóval, utalvánnyal, takarékbetéti könyvvel, pénztárjeggyel stb.) külföldön lakó személy vagy külföldi cég javára, kivéve a külföldi értékre szóló értékpapirok lejárt kamatát vagy osztalékát.“

A 2. §. szerint a Nemzeti Bank engedélye nélkül tilos kivinni: *a)* belföldi vagy külföldi pénzt, valamint akár pengőértékre, akár külföldi értékre szóló csekket, váltót, utalványt, általában bármely más pénzt helyettesítő eszközt; *b)* akár pengőértékre, akár külföldi értékre szóló értékpapírt, kamat- vagy osztalékszelvényt; *c)* vert, vagy veretlen, fel nem dolgozott aranyat, ezüstöt, platinát. Mindezeknek a tilalmaknak vagy korlátozásoknak megszegése vagy kijátszása kihágás. A valutáris bűncselekmények meghatározott esetei a törvényszék mint uzsorabíróság hatásköre alá tartoznak.

Vályi *Sándor*, jogi író és jogtudor, a budapesti kir. ítélőtábla alelnöke, 1932. kúriai tanácselnök és a budapesti kir. ítélőtábla társadalombiztosítási jogegységi tanácsának első elnöke. Hiteljog és szociálpolitika körébe vágó tanulmányai jelentek meg. *(XVIII. kötet.)*

Vályi Nagy *Géza*, költő, újabb költeményei: *Hinni kell!* (1920); *Költemények* (1921) és *Földem, népem* (1929). *(XVIII. köt.)*

Vámbéry *Rusztem*, egyetemi tanár, kriminalista, az Országos Függetlenségi Kossuth-Párt másodelnöke, a londoni *Howard Association* és a párizsi *Association Internationale Juridique* tagja. Újabb művei: *Kriminológia* (eszperantóul, 1922); *A panamáról* (1923); *Az élő múlt* (politikai téveszmék, társadalmi babonák, 1931); *Sajtóbilincsek és sajtórabszolgák* (1930); *Háború és jog* (1932). 1925 óta szerkeszti a *Századunk* c. társadalomtudományi folyóiratot. Több politikai jellegű bűnügyben szerepelt mint védőügyvéd. *(XVIII. köt.)*

***Vámmentes kikötő**, vagy szabadkikötő, amely a vámvonalon kívül van és ahol a ki- és berakodás vámmentesen történhet. Gyakorlati szempontból rendszerint csak a kikötők egyes részét jelölik ki vámmentes területté, ilyen pl. a csepeli V. A budapesti-csepeli V. forgalma a következőképpen alakult:

Év	Érkezett q	Elszállíttatott q
1932	2,941.379	3,087.141
1933	3,288.458	3,226.483
1934	3,856.467	3,828.890

A budapesti V. kőolajmedencéjének forgalma évi 600.000 q körül mozog.

***Vámmentes raktárak.** Az átviteli (transito) kereskedelem előmozdítását szolgálják. A V.-ban elhelyezett áru vámmentes marad, ha onnan kivitelre kerül ismét, de azonnal megterheli vámmal, ha az árut a belföldön adják el. A V.-ba beraktározott áru rendszerint a belső piac kedvező áralakulására várakozik, de lehetővé válik, hogy az áru vámköltség nélkül más piacra kerülhessen, ha a belföldön nem volt eladható.

Vancouver, Kanadában, a Csendes-óceán partján levő kikötőváros, (1931) 246.593 lak. Kikötőjének forgalma (1930) 8·1 millió t.

***Vančura**, *Vladislav*, cseh író, szül. Háj (Troppau mellett), 1891 jún. 23. Jelenleg Königsaalban orvos. Expresszionista, lázas meseszövésű regényeket írt, amelyeket óriási szókincsük jellemez. Művei: *Jan Marksul, a pék* (1924); *Harci- és kalászmezők* (1925); *Margarethe Lazar* (1931); *Menekülés Budapestre* (1932).

Vándor *Iván (Várady Ilona)*, írónő, újabb művei: *Kaland a hóban* (1927); *Andrea szerencséje* (1929); *Andrea találkozik az élettel* (1931); *Andrea arcát a nap felé fordítja* (1933); *Lopott lelkek* (1931), *A költő* (1932), *Kincskereső* (1934); *Melitta hét napja* (1934); *Láz* (1934). *(XVIII. köt.)*

***Vándor** *Kálmán*, író és hírlapíró, szül. Szombathely, 1898 márc. 19. Mint újságíró Szombathelyen kezdte működését, majd 1921 óta az Ujság munkatársa, az irodalmi melléklet szerkesztője, színházi kritikusa. Főbb művei: *Egy az élet; Ezüsthajú asszony, Szerelmi házasság, Gólyalábú házikóban, Báthory Erzsébet, Asszonyvárók szigete, Kisértet vitorlás, Colibri.* Színművei: *Péter és a nők, Epilógus, Garasok* (Kamara Színház), *Özvegy* (*Varga Ábrisné, Dr. Nikodémusz* (Nemzeti Színház), *Búcsúbál* (Új Színház), *Dinasztia* (Kamara Sz.), *Mária asszony, Kormányválság, Utolsó farsang, Induló* (rádió).

Vanhöffen, *Ernst*, német zoológus, megh. Legitten, 1918 jún. 14. *(XVIII. köt.)*

***Vannay** *János*, zeneszerző és szakíró, szül. Arad, 1896. 1926 óta a nagykanizsai Városi Zeneiskola igazgatója és ottani szimfonikus zenekar vezetője. Zenekari művei, miséje dalai, zongoraművei vannak.

***Van Vechten**, *Carl*, amerikai író, szül. Cedar Rapids, 1880 jún. 17. Művei: *The Blind*

Bow-Boy (1923); *Firecrackers* (1925); *Parties* (1930); legismertebb: *Nigger Heaven* (1926), magyarul: *Néger mennyország* (1934).

Várady *Aranka*, drámai színésznő, 1923. a Nemzeti Színház örökös tagja lett. *(XIX. k.)*

***Várady** *Imre*, egyet. m. tanár, szül. Nagybecskerek, 1892 júl. 3. 1917—27. a szombathelyi áll. reáliskola tanára, majd a Római Magyar Intézet titkára, a római *Istituto per l'Europa* magyar nyelv- és irodalomtanára; a római Arcadia-akadémia lev. tagja. Főbb művei: *Gellért hazánkban* (1917); *A legújabb olasz irodalom* (1925); *Grammatica della lingua ungherese* (1930); *Az olasz irodalom kis tükre* (1931); *L'Ungheria nella letteratura italiana* (1932); *La letteratura italiana e la sua influenza in Ungheria I—II.* (1933—34).

Várdai *Béla*, irodalomtörténetíró, újabb tanulmányai: *A százéves Manzoni regény* (1927); *Dürer Albert halálának 400-éves fordulója* (1928). Átdolgozta Horn-Rada: *Magyarországi Szent Erzsébet életrajzát* (Serédi Jusztinián előszavával, 1931). *(XIX. köt.)*

Varga *Jenő*, közgazdász és kommunista politikus, Bécsből Moszkvába költözött, ahol egyetemi tanár és a Világgazdasági és Világpolitikai Intézet igazgatója lett. *(XIX. köt.)*

Varga *József*, műegy. tanár, okl. vegyészmérnök, a bpesti műegyetemen a kémiai technológia ny. r. tanára a Magy. Tud. Akadémia lev.-tagja. Tudományos tevékenysége főleg a hazai nyersanyagokból előállítható folyékony tüzelőszerek gyártására irányul. *(XIX. köt.)*

***Varga** *Lajos*, zoológus, szül. Désaknán. 1890; az egyetemen 1910—14. Apáthy István mellett volt gyakornok, a világháborúban számos kitüntetést szerzett 1917. tanár a soproni honvéd-főreáliskolában ahol újabban aligazgató. A szegedi egyetem 1930. magántanárrá habilitálta a hidrobiológiából. Nagyszámú dolgozata főként az édesvizek életével foglalkozik és különösen úttörő munkát végzett a Fertő mikroszkópos állatvilágának megismertetésében.

***Varga** *Nándor Lajos*, festő, szül. Losonc, 1895 jan. 1. 1925. utazási ösztöndíjjal külföldi tanulmányutat tett. 1931. a Képzőművészeti Főiskola tanára. Főbb művei: rézkarcok: *Ecce Homo*, *Önarckép*, *Hinta*, *Éva teremtése*, *Chaos;* rézmetszetek: *Judith*, *Magdolna*, linoleum-metszetek: *Gyilkos*, *Vihar* stb. fametszetek: *Anya gyermekével*, *Andante*, *Magyar Mult* (történelmi sorozat); festmények: *Bűnbeesés*, *Tavaszi felhők*, számos arckép és tájkép, rajzok, akvarellek.

Varga *Oszkár*, szobrász, tőle van a Fórum-mozgó két kútfigurája és néhány síremlék a Kerepesi-temetőben. Két arcképe a Szépművészeti Múzeumban és Furulyázó fiúja a főváros tulajdonában. *(XX. köt.)*

Varga *Zsigmond*, egyetemi tanár, egyházi író, 1933—34. a debreceni tudományegyetem rektora. Újabb művei: *A „diadéma" és „sztephanosz" használata az újtestamentomban* (1926); *Általános vallástörténet* (2 köt. 1932); *Az élet misztériuma* (1933). Sajtó alatt: *A vallástörténet alapvonalai*, *A vallástörténet kézikönyve. (XIX. köt.)*

***Vargas Vila**, *José Maria*, spanyol költő és regényíró, szül. Bogotá, 1860 júl. 23., megh. Barcelona, 1933 máj. 13. 1904. Nicaragua követe Madridban, 1925 óta Barcelonában. *La Demencia de Job* (1915); *El Minotauro* (1916); *Vuelo de cisnes* (1917); *De los vinedos de la eternidad* (1917) c. regényei Zola, d'Annunzio és Nietzsche hatását mutatják és Spanyolországban nagyon olvasottak.

Vargha *Damján György*, ciszterci rendi áldozópap, pécsi egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia Állandó Nyelvtudományi és Irodalmi Bizottságának tagja és az általa alapított pécsi egyetemi *Szent Mór Kollégium* igazgatója. Újabb művei: *Clairvaux-i Szent Bernát a magyar kódexirodalomban* (1920); *Ave Rosa sine spinis, hymnus kódexeinkben* (1921); *Holland-magyar kódexirodalom párhuzamos szövegei* (1923); *Magyar és holland kódexirodalmi kapcsolatok* (1924); *Cicero-kódex a szécsenyi Ferences-zárda könyvtárában* (1925); *A Szent Imre-legenda szerzője* (1930); *Szent Imre-legenda szépségei* (1931); *Szent Imre problémák* (1932). *(XIX. köt.)*

Vargha *Ferenc*, büntetőjogász, koronaügyész, a felsőház tagja, újabb művei: *Sok-e az ügyvéd* (1927); *A sérthetetlenség psychológiája a mentelmi jogban* (1929); *Az ügyvédkérdés* (1931); *Mentelmi jog és személyes szabadság* (1932). *(XIX. és XX. köt.)*

Vargha *Gyula (Görzsönyi)* költő, közgazdasági író, statisztikus, megh. Budapest, 1929 máj. 2. *(XIX. köt.)*

Vargha *Imre*, v. államtitkár, 1922-től a pénzügyminisztérium összes adóügyi osztályának vezetésével volt megbízva, irányította és vezette az adókra vonatkozó törvényszerkesztési munkákat s a különböző adóreformok végrehajtását. 1928-tól a József Nádor Műegyetemen mint tb. ny. r. tanár a pénzügyi jogot adta elő. 1935. államtitkári állása alól történt felmentésekor a magyar érdemkereszt I. osztályát kapta. *(XIX. köt.)*

***Variometer**, a rádiótechnikában használatos, két sorbakapcsolt tekercsből álló eszköz, amellyel valamely nagyfrekvenciájú áramkör önindukcióját folyamatosan lehet változtatni. Az egyik tekercs rendesen a másik belsejében foglal helyet és elforgatható. Azonos menetirány és tengelyirány mellett az önindukció a legnagyobb, 180°-kal elfordítva a a legkisebb.

***Variot**, *Jean*, francia regényíró, szül. 1882. A legismertebb regényeit elszászi legendákból és történetekből merítette: *La Rose de Rosheim*, amelyet színre is átírt, *Chroniques et légendes d'Alsace* (1927); *L'Alsace éternelle* (1929). Színdarabjait *Théatre du Rhin* címen gyüjtötte össze, közöttük értékesebbek: *Le Chevalier sans nom*, *L'Aventurier* stb.

Varjaskér kk. és *Tótszentpál* kk. 1929. egyesültek *Somogyszentpál* néven.

Varjú *Elemér (Csekei)*, a Magyar Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárának v. igazgatója, m. kir. udv. tanácsos, 1920—33-ban a Ma-

gyar Nemzeti Múzeum képviselőjeként tagja volt a bizottságnak, amely Ausztriától visszakövetelt magyar műkincsek felől tárgyalt. Átrendezte s újra felállította a Nemzeti Múzeum Történeti Osztályát. 1934. nyugalomba vonult. Újabb munkái: *A Szent Korona* (1922); *Führer durch die Sammlungen des Ung. Nat. Museums* (1928); *Legendae Sancti Regis Stephani, Sz. István kir. legendái* (1928); *Vezető a M. N. M. Történeti Osztályában* (1929); ugyanaz angolul és franciául (1930); *Szent István koporsója* (1930); *Műlapok a M. N. Múzeumban őrzött régi rézm. dúcokról* (1932); *Magyar várak* (1933). Tanulmányai és cikkei az Archaeológiai Értesítő, Magyar Művészet, Századok, Turul stb. folyóiratokban és a Magyarság, Ujság stb. napilapokban jelentek meg. *(XIX. köt.)*

Varju *János*, történetíró, kegyesrendi tanár, megh. 1915 febr. 26. *(XIX. köt.)*

Várkonyi *Hildebrand* Szt. Benedekrendi áldozópap. 1929. a szegedi tudományegyetem ny. r. tanára. Számos cikke jelent meg a *Cselekvés Iskolája* s az általa szerkesztett *Magyar Psychologiai Szemle* c. folyóiratokban. *(XIX. és XX. köt.)*

***Várkonyi** *Nándor*, egyet. könyvtárnok, író, szül. Pécs, 1896. Főbb művei: *A modern magyar irodalom, A francia szellem, Paul Claudel, Reformáramlatok az új francia irodalomban, Peer Gynt és Weininger.*

Várnai *Zseni*, Peterdi Andor költő felesége újabb művei: *Im, itt az írás* (1928); *Kórus szopránban* (1931). *(XIX. köt.)*

Varró *Istvánné, Pikker Margit*, zongoraművésznő és pedagógus, újabb művei: *The Sense of Power in the Artist and in the Child* (1926); *Der lebendige Klavierunterricht, seine Methodik und Psychologie* (1928); *A zenei tehetség* (1930). *(XIX. köt.)*

Varsányi *Emil*, gépészmérnök, műegyet. rk. tanár, a felsőház tagja. 1934-ig az Orsz. Magy. Ipari Jelzálogintézet rt. vezérigazgatója volt. Tagja az Iparoktatási Tanácsnak, a Középítési Tanácsnak, az Orsz. Ipartanácsnak s az Ipartanács állandó bizottságának. *(XIX. köt.)*

Varsányi *Irén*, színésznő, 1926 máj. vígszínházi tagságának 30 éves jubileuma alkalmából kormányzói elismerésben részesült. Megh. Budapest, 1932 okt. 17. *(XIX. köt.)*

Váry *Gellért*, klasszikus filológus, kegyesrendi tanár, megh. 1929 febr. 16. *(XIX. köt.)*

Vas, gyártásának tökéletesedése, minőségének nemesedése, alkalmazási területének növekedése tekintetében a legutóbbi évek jelentékeny haladásról tesznek tanuságot. A gyártás termelőberendezéseinek méretei és termelőképessége erősen növekedtek. A nyersvasgyártó nagyolvasztók (kohók) medenceátmérője elérte a 8 m-t és a legújabb szovjetoroszországi kohók magassága pedig a 30 m-t. A legnagyobb német és orosz nagyolvasztók naponként már 1200 t nyersvasat gyártanak kohóegységenként. A Martinacélgyártás legújabb termelőegységei között — Amerikában — 450 t befogadóképességű kemencék is vannak. Svédországban, Németországban és Amerikában sikerrel vezették be a nagyiparba a vasércekből közvetlenül acélt gyártó termelési módokat, amilyenek pl. az Edwin- és a Wibergh-féle acélszivacsgyártó módok. Ezeknek a közvetlen acélgyártásoknak az a lényegük, hogy a finomszemű vasérc oxidjait szénmonoxidban dús gázokkal fémvassá színítik és a keletkezett finomeloszlású acélszálakat, mágneses elkülönítés után diszkoszalakú és hasonló nagyságú tárcsákká sajtolják. Ez a tárcsás acélszivacs a minőségi acélgyártásnak becses félterménye, minthogy fertőzményt egyáltalában nem, hanem legfeljebb némi felbontatlan vasoxidot és kevés kovasavat tartalmaz. Az acélgyártás területén a finomminőségű nemesacéloknak villamos, elsősorban ú. n. nagyfrekvenciájú kemencékben való gyártása jelent fontos újabb lépést. Ilyen villamos kemencéket a csepeli és diósgyőri állami acélművek is járatnak. A kémiai acélnemesítés legújabb és legszebb eredményei egyes ötvözött acélfajok rozsdaálló, saválló és „tűzálló" tulajdonságainak lényeges javulásában, tökéletesedésében mutatkoznak.

A világ V.-termelése az utóbbi években a következőképpen alakult:

Világrész ország	1929	1930	1931	1932	1933
	termelés ezer tonnában				
Európa[1]	46.073	38.513	28.585	21.414	24.670
Ebből:					
Németbirod.....	13.239	9.698	6.061	3.932	5.267
Franciaorsz.....	10.362	10.072	8.206	5.537	6.324
Nagybritannia	7.711	6.292	3.833	3.631	4.190
Belgium	4.041	3.365	3.198	2.749	2.745
Luxemburg	2.906	2.473	2.053	1.960	1.888
Saarvidék	2.105	1.912	1.518	1.349	1.592
Oroszorsz.	4.347	5.001	4.871	6.173	7.133
É.-Amerika	44.486	33.087	19.196	9.085	13.698
Ebből:					
Egy. Államok .	43.298	32.262	18.722	8.922	13.434
Világterm.	98.620	80.060	55.640	39.550	49.100

[1] Oroszország nélkül.

A V.-termelés alakulása az egész közgazdasági életre jellemző, így a világválságnak megfelelően jelentékeny visszaesést mutat. Csupán az orosz termelés mutat állandóan jelentékeny emelkedést.

Hazánk V.-érctermelése és a termelési értékek a legutóbbi időszakban a következők voltak:

Év	Vasérctermelés q	Termelési érték ezer P-ben
1929	2,517.112	2.062
1930	1,573.320	1.297
1931	840.334	685
1932	528.640	581
1933	500.209	709

Magyarország a trianoni békeszerződés következtében az összes fontos vasbányáit elvesztette és így a nyersanyagot csaknem kizárólag behozatal útján kénytelen fedezni. V.-iparunk csökkenését a belső fogyasztás és a kivitel idézte elő. *(XIX. köt.)*

Vas *vm.*, területe 3307 km², (1930) 275.021 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 7007 lak., (2·6%). Népsűrűsége 83·2.

A vm. lakosságából 258.171 (94%) magyar, 8062 (2·9%) német, 93 szlovák, 12 román, 3346 (1·2%) horvát, 10 szerb, 5327 (1·9%) egyéb és ismeretlen nemzetiségű. Magyarul tud az összlakosság 97·4%-a. Vallás szerint: 224.690 (81·7%) róm. kat., 186 (0·1%) gör. kat., 10.786 (3·9%) ref. 31.886 (11·6%) ág. ev., 7291 (2·7%) izr., 69 egyéb és ismeretlen vallású. Ír és olvas a vm. lakosságának 58·5 %-a őstermelő, 18·3%-a iparos, 3·9%-a kereskedő és a hitel körébe tartozó, 4·2%-a közlekedési alkalmazott, 4·1%-a a közszolgálat és a szabadfoglalkozású pályákon él, 1·3%-a véderő, 1·3%-a napszámos, 4%-a tőkés és nyugdíjas, 2·1%-a házi cseléd, 2·3%-a egyéb és ismeretlen foglalkozású. A vm. területéből 1933-ban 193.018 ha. szántóföld, 5245 ha. kert, 34.784 ha. rét, 1225 ha szőlő, 14.276 ha. legelő, 66.139 ha. erdő, 7 ha nádas, 16.032 ha. terméketlen terület. Fontosabb mezőgazdasági terményei (1933, 1000 q-ban): búza 758.791, rozs 460.928, árpa 363.207, zab 232.956, szemes tengeri 236.726, cukorrépa 335.948, must 12.699 hl. Állatállománya (1933, 1000 drb.-ban): szarvasmarha 99·7, ló 16·5, sertés 67, juh 11·1. Közúti hálózatának hossza (1933): összesen 1105 km, abból kiépített 1086 km éspedig 236 km állami, 507 km törvényhatósági, 332 km községi és 11 km vasúti hozzájáró. Vasútvonalainak hossza (1933) 390·7 km. Rádió vevőkészülékeinek száma (1933) 5002. Az 1932—33. tanévben a vm. területén működésben volt: 16 rendes kisdedóvó, 314 elemi mindennapi, 298 általános továbbképző, 5 gazdasági továbbképző népiskola, 11 iparos-, 2 kereskedőtanonciskola, 14 polgári iskola, tanítóképző, tanítónőképző, 2 gimnázium, 2 reálgimnázium, reáliskola, 2 leányközépiskola, 2 felsőkereskedelmi iskola, hittudományi főiskola, gazdasági szakiskola stb.

***Vasady** *Béla (Tordai)*, dr. egyetemi tanár, ref. teológus, szül. Nagyvárad, 1902. 1925. pápai, 1929. sárospataki teol. tanár, 1934 óta a debreceni egyetem teol. fakultásának tanára. Főbb művei: *A valláspszichológia fejlődésének története* (1927); *Giergensohn Károly* (1930); *A hit és hitetlenség pszichológiája* (a német Kant-Gesellschaft pályázatán díjat nyert, 1930); *A hit misztériuma* (1932).

Vasbeton. A V. elméletét jeles statikusok teljesen kidolgozták s így a vasbetétek méretezése és elhelyezése ma már pontos számítások alapján, vaspocsékolás nélkül történik. A beton keverési arányát, a kavics minőségét és szemnagyságát a M. M. és Ép. Egyl. szabályzata írja elő. Épületeknél csak a tartószerkezetek, ú. m. pillérek és födémek készülnek V.-ból, a falak ellenben csak kitöltő anyagból. Az ilyen monolit szerkezetek a földrengéses vidékeken is beváltak. A legközelebbi párizsi világkiállításra egy 1000 m magas V. torony építése van tervbe véve.

***Vaskeresztes** kk., Vas vm., szombathelyi j. (1930) 723 lak. *Magyarkeresztes* kk. és *Németkeresztes* kk. egyesüléséből keletkezett 1929.

Vass *Bertalan*, író és tanár, kir. tanker. főigazgató, megh. 1935 jan. 9. *(XIX. köt.)*

Vass *József*, nagyprépost, politikus, miniszter, hirtelen megh. Budapest, 1930 szept. 8. Ő volt az első, akit a Klebelsberg Kunó kultuszminiszter által az egyetemi templom kriptájában létesített Nemzeti Pantheonba temettek. *(XIX. köt.)*

***Vass** *Vince*, ref. lelkész, v. teológiai tanár, egyh. író, sz. Nemesócsa, 1889. Főbb művei: *Jézus bűnnélkülisége* (1913); *Vallási ismeretelmélet* (1915); *Vallás és erkölcs* (1917); *Baptizmus, nazarenizmus, methodizmus* (1925); *Ebben a világban, de nem ebből a világból* (1925); *A keresztyénség világnézete* (1928).

Vastagh *György, ifj.*, szobrász, 1933. az állami nagy aranyérmet kapta Pállik Bélának a Kerepesi-temetőben lévő síremlékéért. A kairói mezőgazdasági múzeum részére mintázza a tenyészállat modelleket. Görgey Arthurról készített lovasszobrát 1935. állítják fel a budavári Bástyasétányon. *(XIX. kötet.)*

Vasút. Az utóbbi években egyre erősebben nyilvánult meg az autó és a légijárművek versenye. A legtöbb államban a vasútvonalak hosszának fejlesztése abbamaradt és csaknem kizárólag sztratégiai vasutakra szorítkozik. Egyedül Oroszországban látunk komoly fejlődést. Az európai államok vasutainak főbb adatait a tuloldali táblázat tartalmazza.

Hegyi vasutak, az utolsó két évtizedben az automobilizmus terjedése és a tőkehiány miatt nagyobb mértékben nem épültek. *Svájcban* a háború alatt három ilyen vasút építését fejezték be: a *Furka-Oberalp* vasutat 1915. (96.7 km.), a *Leuk-fürdőbe* vívő 11 km hosszú vasutat és a *Schöllenen* vasútját (Göschenen-Andermatt 3.6 km. 1917). Hegyivasutak építését az alagútépítés fejlettsége is feleslegessé teszi. Olaszországban az Appenineken át vezető hegyivasút üzemköltségeit úgy csökkentették, hogy Bologna és Firenze között új, 19 km hosszú alagutat fúrtak. A 120 millió lirába kerülő építési munka 12 év alatt kifizeti magát. *Fogaskerekü hegycsúcs-vasút* csak a *Zugspitze* német oldalán épült. Nagyobb számmal (függő) *drótkötél-vasutakat* létesítettek. Ezeknél a vasutaknál a biztonsági szerkezetek rendkívüli mértékben tökéletesedtek. Drótkötél-vasutaknál a drótkötelet a lehetőséghez képest a legerőteljesebben megfeszítik, kevésszámú tartó-oszlopot iktatnak be, hogy a pálya hosszszelvénye a kötélgörbéhez símuljon. A lebegő drótkötélvasutaknál a hordókötélen szalad a 8 kerekű jármű, amelyet négyféle módon tudnak fékezni. A mozgást vontatókötél végzi, amely a fölfelé haladó kocsit húzza, lefelé pedig egyensúlyozza. Van segélykötél is, amely arra való, hogy üzemzavar esetén a pályán rekedt kocsit segélykocsival megközelíthessék. Lebegő drótkötél-vasutak a háború után az idegen- és sport-forgalom céljaira főleg *Ausztriában* épültek nagyszámban.

Ország	km	ezer km²-re számítva	Szállított személyek milliókban	Szállított teher millió tonnában	Mozdonyok	Személykocsik	Teherkocsik
					száma[8])		
Ausztria	6.729	80·3	89	23·6	2.382	6.055	33.701
Belgium	9.750	320·3[1])	241	119·0	3.851	8.133	111.758
Bulgária	2.583[2])	28·4	8	4·6	476	539	9.854
Csehszlovákia	13.873	97·0[3])	194	82·6	4.297	9.313	104.681
Dánia	5.289	123·2	44	9·5	1.187	2.695	16.510
Észtország	1.250	26·3	9	2·6	211	440	5.623
Finnország	5.391	13·9	21	9·6	821	1.449	23.712
Franciaország[3])	43.717	78·9	797	331·2	20.183	35.501	524.748
Görögország	2.694	21·1	8	1·8	213	220	4.295
Jugoszlávia	10.133	40·6	46	20.3	2.619	3.574	58.576
Lengyelország	19.890	51·2[4])	154	68·1[4])	5.405	12.223	155.898
Lettország[2])	2.652	40·3	15	4·0	306	766	5.453
Litvánia	1.549	27·8	5	2·0	239	355	4.490
Magyarország	8.676	93·4	121	38·8	1.943	3.714	40.016
Nagy britannia	32.835	135·8	1.318	331·0	21.555	49.077	668.868
Németalföld	3.677	107·4	59	22·7	1.228	2.844	31.197
Németország[5])	58.370[5])	124·5	1.829	395·0[5])	20.473	64.131	607.526
Norvégia	3.835	11·8	18	11·6	568	1.410	13 002
Olaszország	22.151[2])	71·4	105[6])	65·3[6])	6.221	8.257	141.762
Portugália	3.422	36.9	33	7·8	537	1.351	9.367
Románia	11.133	37·8	35	20·3	2.363	2.665	51.300
Spanyolország	15.895	31·5	117	48·1	2.845	4.644	68.779
Svájc	5.326	128·9	178	25·6	1.111	3.564	16.525
Svédország	16.585	37·0	70	43·4	2.237	3.988	51.517
Szovjetoroszország	77.631	3·7	709	254·3			
Egyéb országok	6.726	29·5	—	—	—	—	—
Összesen[7])	391.600	14·7	—	—	—	—	—

[1]) Csak a 4800 km hosszúságú állami vasút adatai. [2]) Ideiglenes adatok. [3]) Ehhez jön kb. 20.000 km helyiérdekű vasút. [4]) Danziggal együtt, de a Németország és Kelet-Poroszország közötti átmeneti forgalom nélkül. [5]) A kisvasutak (1913-ban kb. 10.000 km) nélkül. [6]) Csak a 16.200 km hosszú állami vasút adatai. [7]) Szovjetoroszország ázsiai részével együtt. [8]) A mozdonyok, személykocsik és teherkocsik az 1932. év adatai.

A legelső a *Zugspitze* osztrák oldalán 1924—1926 években. Az elért tengerszín feletti magasság 2805 m, a viszonylagos emelkedés 1581 m. Igy látták el lebegő-vasúttal a legszebb hegycsúcsokat; a *Raxalpe*-t 1536 méter tengerszín feletti magasságra; viszonylagos emelkedése 1003 m.; a *Pfänder*-t (Bregenz mellett) : t. m. = 610 m. v. e. = 192 m; a *Feuerkogel*-t (Ebensee) : t. m. = 1579 m. v. e. = 1110 m ; a *Schmittenhöhe*-t t. m. = 1947 m. v. e. = 1009 m.; a *Hafelerkar*-t (Innsbruck) : t. m. = 2258 m. v. e. = 1396 m stb.

Svájcban néhány szilárd pályatestű drótkötélvasút is épült. Ilyenek pl. a *Chantarella-Corviglia:* t. m. = 2459 m. v. e. = 480 m; a *Davos-Pasrenn :* t. m. = 2662 m. v. e. = 1100 m; a *Ritomsee :* t. m. = 1796 m. v. e. = 710 m; a *Gerschialp*-ról a *Trübsee*-hez vivő : t. m. = 1787 m. v. e. = 521 m stb. Épülőben van a *Säntis*-re vezető, amely 2054 m tengerszín feletti magasságot fog elérni és relatív emelkedése = 1684 m lesz.

Vaszary *János*, festő, 1920—32. a Képzőművészeti Főiskola tanára, újabban nemcsak itthon, hanem a külföldön is nagy sikerrel szerepelt. *Virágcsendélet* c. műve az olasz állam, *Strand* c. képe a nürnbergi múzeum, *Tengeri fürdő* c. festménye a nervi-i múzeum birtokába került. *(XIX. köt.)*

Vaszary *Piroska*, színésznő, 1929 jún 2. a Vígszínház szerződtette, de visszatért a Nemzeti Színház kötelékébe. Főbb szerepei: *Marci* (Te csak pipálj, Ladányi), *Ferberné* (Lilla), *Maca* (Gazdag lány), *Lilla néni* (Új rokon), *Nyilas Pista* (Légy jó mindhalálig), *Szüle* (Ének a búzamezőkről), *Stasia* (Valaki járt itt). *(XX. köt.)*

Vaszy *Viktor* zeneszerző, karnagy, szül. Budapest, 1903. A Zeneműv. Főiskolán nyert oklevelet, 1927. megkapta a Ferenc József-díjat, 1929 óta az Egyetemi Énekkarok karnagya, de a Filharmóniai Társaságban, a Székesfővárosi Zenekar élén is szerepelt. Irt misét, kisebb zene- és énekkari műveket.

Váth *János* (családi nevén *Horváth)*, író, 1929. a Balatoni Szövetség *V. Munkái* címen adta ki regényeit, elbeszéléseit, rajzait. Újabb műve: *Déli harangszó* (1934. történeti regény) *(XIX. köt.)*

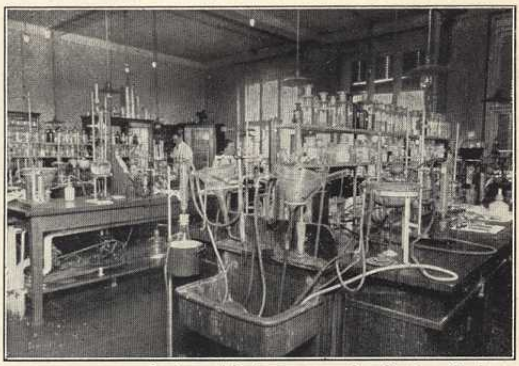
Vatikán állam *(Egyházi állam)*. Amikor 1870 szept. 20. az olasz nemzet Rómát birtokba vette, a pápák nem fogadták el a Vatikán önállóságáról és külön államiságáról szóló garanciát, tiltakozásuk kifejezéseképen pedig nem hagyták el az egyházi állam területét. Ennek a helyzetnek véget vetett a pápaság és a Mussolini-kormány közt létrejött megegyezés, amellyel 1929 febr. 11. a V.-ot visszaállították. Területe 0·44 km² és magában foglalja a Szt. Péter templomot, a vatikáni palotákat, kerteket, könyvtárat, levéltárt, múzeumot stb. Lakosságának száma (1930) 1025. Élén kormányzó áll. A pápai csapat 110 főnyi nemesi és svájci gárdából, palotaőrségből és csendőrségből áll. 1931. adták át a használatnak az új képtárt, a kormányzói palotát, törvényszéket, akkor he-

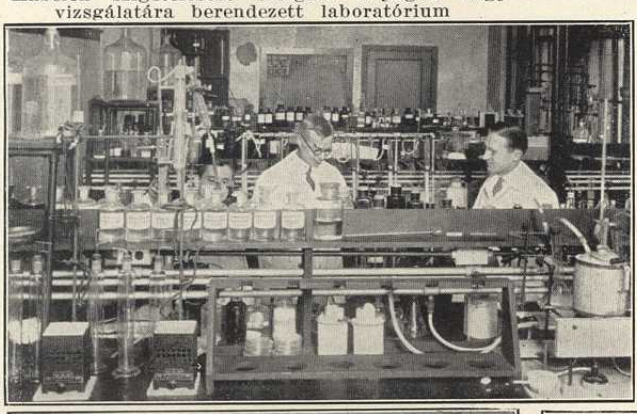
VEGYI LABORATÓRIUMOK

Kábelek szigetelésére szolgáló anyagok vegyvizsgálatára berendezett laboratórium

Laboratórium a berlini Kaiser Wilhelm Institut kutatóintézet kémiai osztályán

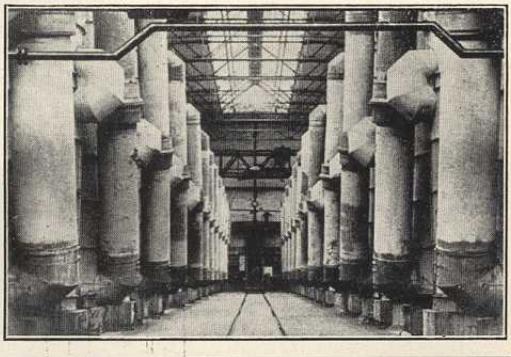

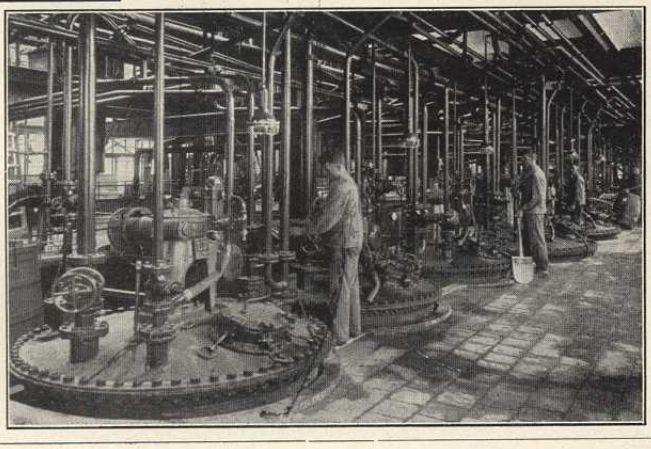
Kendall professzor bakteriológiai kutató laboratóriuma (Northwestern University, Evanstone, Egyesült Államok)

Ammoniákgyártás. Az I. G. Farbenindustrie leuna-i telepén

Richter Gedeon vegyészeti gyár r. t. (Budapest) laboratóriuma

Lakkfestékgyártás. Az I. G. Farbenindustrie höchst-i telepén

(I. G. Farbenindustrie A. G. Frankfurt a. M. archivumából)

OSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

lyezték üzembe a Marconitól felszerelt szikratávíró és leadóállomást. Pénznemei fémből (arany, ezüst, nikkel és réz) készültek.

***Vaugoin,** *Karl*, osztrák államférfi, szül. Hacking (Bécs, mell.) 1873 júl. 8. Hivatásos katonatiszt volt, a háborúban résztvett. 1921. hadügyminiszter, azóta csaknem valamennyi osztrák kormánynak tagja volt. 1929. alkancellár, 1930. szept.-nov. kancellár. Ő szervezte teljesen újjá az osztrák hadsereget. 1933. az osztrák szövetségi vasutak igazgatója lett és Miklas elnök gyalogsági tábornokká léptette elő.

***Vázsonyi** *János*, politikus, újságíró, szül. Budapest, 1900 máj. 19. 1918. szerkesztette az ifjúságnak a kormányhoz intézett memorandumát. A forradalom kitörésekor külföldre ment, Németországban és Svájcban újságírói tevékenységet fejtett ki. 1920. Bécsben az *Új Könyv* és a *Nagymagyarország* c. folyóirat segédszerkesztője. 1921. Budapesten *Az Est* lapok munkatársa. 1929 óta ügyvéd. 1930. törv.-hatósági bizottsági tag. 1917. a Magyar Színház, 1925. Forgács Rózsi Kamaraszínháza mutatta be egyfelvonásos színműveit.

Vázsonyi *Jenő*, gépészmérnök, a Máv. nyug. elnökigazgatója, felállította az államvasutak elektrifikálási osztályát és megindította a villamosítás munkáját és az állami tőzegtermelést. *(XX. köt.)*

Vecsey *Ferenc*, hegedűművész Olaszországban telepedett le s ott megh. 1935 ápr. 4. *(XIX. köt.)*

***Védett birtok.** A gazdatartozások fizetésének újabb szabályozásáról szóló 14.000/1933. M. E. sz. rendelet szerint védett birtokká nyilvánítható az olyan ingatlan, amelynek telekkönyvileg bejegyzett és fennálló jelzálogos terhe a kataszteri tiszta jövedelem tizenötszörös szorzatát, illetőleg házas belteleknél a házadó alapjának négy és félszeresét meghaladja. Az alatt az idő alatt, amíg a védett birtokminőség fel van jegyezve, általában nem lehet a telekkönyvben újabb jelzálogjogot bejegyezni. A védett birtokos kötelezettségeit ez a rendelet és kiegészítő rendeletei tüzetesen meghatározzák; a tíz kat. holdnál kisebb védett birtokok adósságai még kedvezőbb rendezést nyertek. A V. hitelezői felügyelet alatt áll.

Vedres *Márk*, szobrász, a háború előtt és után hosszú ideig Firenzében élt, 1922. Budapesten rendezett gyüjteményes kiállítást. Ő alkotta a Kerepesi-temetőben levő Sarbósíremléket. Több kisebb szobra a Szépműv. Múz. és a főváros tulajdonában. *(XIX. köt.)*

***Végerősítő**, úgy a rádió-adó-, mint a rádióvevőkészülékek utolsó erősítőfokozata. Míg a készülékek megelőző fokozatai általában csak a feszültséget növelik, addig a V.-nek az a feladata, hogy a megelőző fokozatokban előállított vagy megerősített váltakozófeszültségnek megfelelő teljesítményt nyujtsa az adóantenna, ill. a hangszóró számára.

Végh *Gyula (Verebi)*, az Orsz. Magy. Iparműv. Múzeum főigazgatója, 1934. nyugalomba vonult. 1931. megkapta a II. oszt. magyar érdemkeresztet. Újabb műve: *Rariora et curiosa gr. Apponyi Sándor könyvtárában. (XIX. köt.)*

Végh *Ilona (Verebi)*, szobrász és érmész, Rómában él, 1930. Budapesten dícsérő elismerést nyert, 1933. Rómában gyüjteményes kiállítást rendezett. Nevezetesebb művei: atyjának, Végh Gyula főigazgatónak arcképe és a *Testa Romana.*

Végh *János*, főorvos, Budapest szfőv. ny. tisztifőorvosa. 1926. a Népszövetség meghívására Londonba ment, hogy az ottani egészségügyi szervezeteket és intézményeket tanulmányozza. Útjáról Genfben a Népszövetség közegészségügyi ülésén számolt be, megszervezte a székesfővárosi alkalmazottak és az iskolaorvosi intézmények keretében létesített fogorvosi rendelőintézeteket. 1927. nyugalomba vonult. *(XIX. köt.)*

***Végtelen halmazok elmélete,** a matematikának G. *Cantor* német matematikus (1845—1918) által megalapozott ágazata, amely nagyságrendi és egyéb különbségeket kíván tenni a végtelen egyes fajtái között. A halmaz fogalmán Cantor végesszámú vagy végtelen sok egyed foglalatát, gondolati összefogását érti. Véges számú egyedből álló halmaz, az ú. n. *véges halmaz* pl. egy könyv betűinek, egy iskola tanulóinak összessége, vagy pl. a páros számok együttessége, mondjuk 10 és 100 között stb. Végtelen sok egyedet tartalmazó, ú. n. *végtelen halmaz* az egyenes pontjainak összessége, vagy az egész számok együttessége stb. A véges halmaz matematikai szempontból érdektelen; a végtelen halmaz fogalmának bevezetése viszont számos érdekes, meglepő és nagyfontosságú eredményhez vezetett. Így pl. *Cantor*-nak sikerült kimutatnia, hogy az egyenes pontjai „nagyobb" halmazt alkotnak, mint az egész számok összessége. A *Cantor*-féle halmazfogalom kezdettől fogva éles kritika tárgya volt és bizonyos ellenmondásokhoz *(antinómiákhoz)* vezetett, mégis a V. a modern matematika legeredetibb és legtermékenyebb alkotásai közé tartozik. A magyar matematikusok közül főképpen *König* Gyula és *König* Dénes foglalkozott a V.-vel.

Vegyi ipar. A világháború előtt a V. termékei a legnagyobb mértékben világkereskedelmi cikkek voltak. Az olcsóbb árut jóformán minden állam termelte, a drágábbakra azonban csakis egyes államok specializálták magukat. A német V. például az egész világon híres volt és a világtermelésnek legnagyobb részét szolgáltatta. Lényegesen megváltozott a helyzet a háború alatt és után, amikor az egyes államok önellátásra törekedve, önálló V.-t fejlesztettek. Különösen vonatkozik ez a V. hadi részére, amelyet a kormányok bőségesen szubvencionálnak. Más ágai védővámokra támaszkodva, úgy ahogy, megállják helyüket. A vegyészeti ipar termékeire kivetett vámok az utolsó húsz évben csaknem minden államban meg-

kétszereződtek, de egyes államokban (Chile, Japán, Ausztrália, Egyesült Államok stb.) öt-tízszeresükre emelkedtek. Magyarország V.-a különösen nagy fejlődésnek indult. 1913. termelésének értéke 126.029 aranykoronát, 1933. pedig 178.931 pengőt tett ki. Ebből belföldön 82·7%, külföldön 3·5% került értékesítésre. Legnagyobb jelentősége a gyógyszervegyészeti ipar fejlődésének volt, amelyből a háború előtt csaknem teljes mértékben behozatalra voltunk utalva és jelenleg nagyobb összegű kiviteli többletünk van. (L. még: *Kémiai ipar, XI. köt.*)

Vekerdi *Béla*, tanár, író, új műve: *A matematikai földrajz elemei* (1927). *(XIX. köt.)*

Velence, olasz kikötőváros, (1931) 256.144 lak. 1933. adták át a forgalomnak a csaknem 4 km. hosszú, 228 ívből álló, V.-t a szárazfölddel összekötő egyetlen közúti hídját. Kikötőjének forgalma (1932) 9.6 millió tonna.

Veneczell *Béla*, a m. kir. Operaház örökös tagja, 1930 szept. 1. nyugalomba vonult. *(XIX. köt.)*

Vendl *Aladár*, geológus, 1927. a József Nádor műegyetemen az ásvány- és földtan ny. r. tanára. 1922—25. az Anglo Persian Oil Company Magyarországon végzett geológiai felvételein vett részt. 1927. a Szent István-Akadémia, 1931. a Magy. Tud. Akadémia tagja. 1932. a Magyarhoni Földtani Társulat elnöke. Újabb művei: *A magyarországi riolittipusok, A kiscelli agyag, Geológiai kirándulások Budapest környékén* (Schafarzik Fer.-cel együtt), *Bpesti agyagterületek csúszásai, Über die Piroxenandesite des Cserhátgebirges, A szebeni és szászvárosi havasok kristályos területe (XIX. köt.)*

Vendrey *Ferenc*, színész, 1916. a Modern Színpadon, 1926. a Fővárosi Operett Színháznál működött, ahol 1929 márc. 17. ülte 50 éves jubileumát az *Aranykakas* c. bohózat Daxelmayer szerepében. 1935 febr. óta a Magyar Színház vendége. *(Viki)* Főbb szerepei: *Tschöll papa* (Három a kislány), *Lohonyai* (Tatárjárás), *Meyer* (Három pár cipő), *Rüder* (Diákélet). *(XX. köt.)*

Venezuela, délamerikai köztársaság, területe 1,020.400 km², (1932) 3,220.000 lak. Lakosságának 90%-a mulatt és zambo, 2%-a fehér és kreol, 5%-a fekete, 2%-a indián és 1%-a idegen. Mezőgazdálkodásában különösen a kávé- és kakaótermelésnek van nagyobb jelentősége. Állatállománya (1000 drb.-ban): ló 167.7, szamár 200.4, öszvér 54.5, szarvasmarha 2.278, juh 113.4, sertés 512.0, kecske 2.154.7. Bányatermékei (1930, 1000 tonnában): kőszén 25, nyersolaj 20.427. Vasútvonalainak hossza 1.077 km., kereskedelmi hajóparkjának ürtartalma 62.827 tonna. Külkereskedelmi forgalmában (1932) a behozatal értéke 153.5 millió, a kivitel értéke 628.3 millió bolivar. Fontosabb behozatali cikkei: gyapotáruk, gépek, gépkocsi, vasárú, búzaliszt, szeszesitalok stb., fontosabb kiviteli cikkei: nyersolaj, kávé, kakaó, bőrök, arany, cukor stb.

Története. Az elnöki tisztet V.-ban 1908—29. megszakítás nélkül Juan Vicente *Gómez* töltötte be. 1929. a kongresszus újra megválasztotta, de most nem fogadta el az elnökséget és csak a hadsereg fölött való parancsnokságot tartotta meg. Ekkor Juan Bautista *Pérez*-t választották meg, akit azonban már 1931. lemondásra kényszerítettek és újra Gómez-t választották meg. V. résztvett a Népszövetség leszerelési tanácskozásain és 1931-ig tagja volt a népszövetségi tanácsnak. Csatlakozott a rio-montevideói paktumhoz.

Vérátömlesztés, l. *Átömlesztés. (II. és XXI. köt.)*

***Véresoportok.** Az emberek nagy részének vörösvértestjeit más emberek legtöbbjének vérnedve (széruma) összetapadásra bírja (agglutinálja). A jelenség részletes vizsgálatával *Landsteiner* (1900) kimutatta, hogy a szérumban kétféle agglutináló anyag (agglutinin) létezhet (*α* és *β*), melyek egyedül vagy együttesen fordulnak elő valamely egyén vérében, de hiányozhatnak is. Másrészt a vörösvértesteknek is kétféle tényezője lehet (*A* és *B*, ú. n. agglutinogen-ek, receptorok), melyek csakis a hozzájuk tartozó agglutininnel reagálnak. Tehát az *A* receptorra *α* agglutinin hat, *B*-ra a *β*. — *A* és *B* is előfordulhat együttesen és hiányozhatik is. Minthogy (természetesen) valamely vér széruma nem tapasztja össze saját vérsejtjeit, minden egyén szérumában csak azon agglutinin fordulhat elő, melynek receptora a vörösvértestben hiányzik. Ilymódon az emberek 4 csoportra oszthatók, melyeket a vörösvérsejtek receptoraival szokás jelölni. Az *O* csoport vértestei ilyeneket nem tartalmaznak, ezeket tehát semmilyen vérszérum sem csapja ki. A V. tehát:

A csoport jele	A vörösvértestek receptorai	A szérum agglutininjei
O	—	*α* és *β*
A	*A*	*β*
B	*B*	*α*
AB	*A* és *B*	—

A receptorok az egyén állandó és jellemző tulajdonságai, melyek a Mendel-féle szabályok szerint öröklődnek. Valamely vér csoportbeli hovátartozása a vérátömlesztésnél fontos. Csak olyan vér használható erre, melynek vörösvértestjeit a felvevő egyén vére nem tapasztja össze, tehát azonos vagy *O* csoportbeli. Az adott vér szérumának agglutininjei fölhígulnak s így nem károsak. Kiderült, hogy az egyének százalékos eloszlása a népfajra jellemző s e módon még földrajzilag távoleső népek közt is kitűnik a vérrokonság. A magyarság e tekintetben a törökhöz hasonló, a magyarországi sváb a németekhez, cigány az indiaiakhoz stb.

***Vércukor.** Az ember s a legtöbb állat vére állandóan tartalmaz szőlőcukrot, amelynek töménységét a szervezet különböző szabályozó berendezései 0·1% körül igyekeznek tartani. Embereken a vércukorszint millipercentekben (ezredszázalék) kifejezve 80—105 közötti, amit modern eljárásokkal már 0·1 cm^3-nyi, ujjhegyből vett vérben pontosan meg lehet határozni. Cukorbajban a vér cukortartalma megnő (súlyos esetben 400 fölé is), de diéta betartására, inzulin befecskendezésére lecsökken. Túlsok inzulin a V.-ot a normális alá süllyeszti, ami görcsöket okoz. Cukor bevételével ezek rögtön szüntethetők.

Verebélyi *László* (*Vitéz*), a m. kir. József Nádor Műegyetemen a villamosművek ny. r. tanára (1929), a Máv. villamosítási szaknanácsadója az Országos Középítési Tanács és a Magyar Elektrotechnikai Egyesület alelnöke, Magyarország hivatalos képviselője az Energia Világkonferencia Nemzetközi Intézőbizottságában. 1923. kidolgozta az ú. n. dunántúli villamosítási tervet és 1924. Londonban tartott előadásaival felhívta arra az angol szakkörök figyelmét. Igy vált lehetségessé a bánhidai országos erőmű felépítése és a Máv. hegyeshalmi fővonalának villamosítása, amik nevéhez fűződnek. 1924 óta megjelent fontosabb munkái: *A m. kir. államvasutak villamosítási munkálatai* (1924); *Csonkamagyarország energiaforrásai és energiagazdálkodásunk feladatai* (1925); *Nagy gőzerőművek korszerű berendezésének alapvonásai* (1925); *A dunántúli villamosítási terv* (1927); *A bánhidai erőmű közgazdasági jelentősége* (1930); *Teendőink az energiagazdálkodás terén* (1932); *A Kandó-féle fázisváltós villamosítási rendszer* (1933); *Jedlik Ányos két úttörő találmánya* (1930, angolul is); *Die Grundzüge der Energiewirtschaft in Ungarn* (Wien, 1925); *Die elektrotechnischen Grundlagen eines neuen Phasenumformersystems* (Berlin, 1925); *Die Phasenumformerlokomotive für 50 per. Wechselstrom* (Wien, 1926); *Die Elektrisierung der Linie Budapest—Hegyeshalom* (Berlin, 1932); *Main Line Electrification with 50 cycles A. C.* (Stockholm, 1933); *Betriebserfahrungen auf der mit 50 Hz. Wechselstrom elektrisierten Linie Budapest—Hegyeshalom* (Berlin, 1934); *Die Aufnahme des elektrischen Betriebes auf der Linie Budapest-Hegyeshalom* (Berlin, 1934). *(XX. köt.)*

Verebély *Tibor*, orvostanár, a Magyar Orvosszövetség, Budapesti Kir. Orvosegyesület, Igazságügyi Orvosi Tanács elnöke. Új munkája a *Sebészet* négy kötetes tankönyve *(XIX. köt.)*

Veress *Endre*, történetíró, újabb művei: *Kiadatlan akták és levelek román-magyar kapcsolataink történetéhez I—VIII.* (1929); *Román-magyar bibliográfia I—II.*, *Gróf Kemény József történetíró* (1933); *A történetíró Báthory István király* (1933); *A moldvai csángók származása és neve* (1934). *(XIX. köt.)*

***Veress** *Gábor*, okl. gépészmérnök, szül. Kolozsvár, 1885. 1908. a Máv. szolgálatába lépett, 1925. a szegedi üzletvezetőség h., majd igazgatója. 1930. kormányfőtanácsosi címet kapott. 1934. a Máv. igazgatóság kereskedelmi főosztályának igazgatója. A szegedi egyetem jogi karán a közlekedéspolitika c. tárgykör előadója. Számos közlekedési és közgazdasági cikke jelent meg. Szeged törvényhatósági bizottságának tagja.

***Veress** *Sándor*, zeneszerző és tanár, szül. Kolozsvár, 1907 febr. 11. A budapesti Zeneművészeti Főiskolán Bartók és Kodály növendéke volt. 1930. a moldvai csángók földjén népzenei anyagot gyüjtött. Jelenleg, mint zenepedagógus működik. Számos kamara és zenekari művet, ének- és gyermekkórust írt.

***Vereszájev,** *Szmidovics Vikentij Vikentjevics* orosz író álneve, szül. Tula, 1867 jan. 16. Első könyvében *(Egy orvos feljegyzései)* foglalkozásának érdekes lélektani rajzát nyujtja. Kisebb elbeszéléseiben az 1900-as évek intelligens ifjúságának lelki tanácstalanságával foglalkozik. További művei: *A háborúban* (1908), *Zsákutcában* (1924); *Puskin* (1926); *Fiatal évekből* (1927).

***Vérkép,** a vér alkatelemei, a vörös vértestek és különösen a fehér vérsejtek milyenségének és mennyiségének leírása, mely számos betegségre és kórállapotra jellemző. Vérszegénységben a vörös vértestek száma fogy meg, avagy festék (haemoglobin-) tartalmuk csökken. Vészes vérszegénységben szabálytalan alakú, továbbá nagy és magvas (fiatal) alakok jelennek meg. Fertőző bajokban a fehér vérsejtek szaporodnak mag. Akut bajokban inkább a leukocyták, elhúzódókban a lymphocyták. Megváltozik a sejtmagvak alakja, szemcsézete is. Eozinnal festődő szemcséjű fehér vérsejtek élősködők okozta bajokban szaporodnak meg.

Vernoleninszk (régebben *Nyikolajev*), ukrajnai kikötőváros, (1926) 101.182 lak.

Verona, északolaszországi város, (1931) 153.923 lak.

Verona, *Guido da*, olasz regényíró, újabb művei: *Mata Hari* (1927), *Cléo, robes et manteaux* (1927), *La canzone di sempre e di mai* (1931), magyarul újabban: *Clea divatszalon, Azyadeh, a sápadt asszony, Old meg a hajad Mária Magdolna. (XIX. köt.)*

***Verő** *József*, kohómérnök, szül. Sopron. 1904 jan. 26. Tanársegéd a vaskohászati tanszéken. 1928. a metallográfia és fémtechnológia előadója a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományegyetem bánya kohó- és erdőmérnöki karán. Metallográfiai és technológiai cikkei hazai és külföldi szakfolyóiratokban jelennek meg.

Vérsejtösszetapadás. A vörösvérsejtek összetapadását (agglutinációját) bizonyos növényi eredetű, fehérjetermészetű anyagok is előidézhetik (ricin, abrin). Fontosabb azon anyagok (haemagglutininek) jelenléte a vérnedvben, mely idegenfajta vérből származó vörösvértesteket tapasztanak össze, amit azután szétesésük (haemolysis) követ. Idegen vörösvértestek befecskendezése után az ily anyagok erősen megszaporodnak. Vannak

oly védőanyagok is, melyek ugyanazon fajta vörösvértestek összetapadását okozzák (isohaemagglutininek). Ilyenek embervérben is előfordulnak. (L. *Vércsoportok, XXI. köt.)*

Vértes *József*, a székesfehérvári felsőkereskedelmi iskola igazgatója. Cikkeit a Budapesti Hirlap, Pesti Hirlap, Budapesti Szemle stb. közli. *(XIX. köt.)*

Vértes *Marcell*, grafikus, Párizsban telepedett le, ahol kiadta *Dancing* és *Les Maisons* c. litográfiai-albumait. *(XX. köt.)*

***Vértes** *O. József*, pedagógus, szül. Törökszentmiklós, 1881 márc. 24-én. 1932. a pécsi egyetemen m. tanár. Főként pszichológiai és gyógyító-nevelői munkásságot fejt ki. Megszervezte az ideges gyermekek állami intézetét. Főbb művei: *A gyermeknyelv* (1905); *Gyógyító pedagógia és középiskola* (1912); *Wortgedächtnis* (1912); *Begriffsbestimmung der Heilpädagogie* (1928); *Ein unbekannter Heilpädagoge* (1918); *Das Gedächtnis der Blinden* (1920); *Az ideges gyermek* (1922); *Psychologie des nervösen Kindes* (1925) *Hisztériás gyermekek* (1930); *Behalten und Vergessen* (1931); *Das Gedächtnis taubstummer Kinder* (1932); *Assoziation und Intelligenz* (1932); *Nervöse Kinder* (1934); *Milieu és gyermeki lélek* (1935).

Vérteskozma kk. és *Gánt* kk. 1929. egyesültek *Gánt* néven.

Vértes *Vilmos István*, politikus, gépészmérnök, 1931. a politikai életből visszatért a kereskedelemügyi minisztériumba, ahol a vasuti műszaki osztályon miniszteri tanácsos. *(XX. köt.)*

***Vértesy** *Sándor (Vértesaljai)*, a kabinetiroda főnöke, szül. Budapest, 1870 febr. 15. Tanulmányait a bécsi Theresianumban a genfi és párizsi egyetemeken végezte. 1907. a pénzügyminisztériumban segédtitkár, majd 1917. államtitkár. 1927 óta a kabinetiroda főnöke. Államtitkári működése alatt jelentős tevékenységet fejtett ki a pénzügyi jog körébe tartozó kérdésekben és a törvényelőkészítő szaktanácskozásokban. Több ízben képviselte a kormányt külföldi pénzügyi tanácskozásokon. 1930. elnyerte az I. oszt. magyar érdemkeresztet. Számos külföldi magas kitüntetés tulajdonosa.

Verzár *Frigyes*, orvos, egy. tanár. Újabb kutatásai főként a felszívódás élettanának, a bélbolyhok működésének, valamint a vitaminkutatásnak terén voltak eredményesek. A *Handbuch d. normalen und patholog. Physiologie*-ban (1926—32) a felszívódásról szóló fejezetet írta. A tihanyi Biológiai Kutató Intézet megszervezése körüli érdemeiért 1928. a II. oszt. érdemkeresztet kapta s ezen intézet II. osztályának igazgatója. 1929 óta a svájci Basel egyetemén az élettan tanára. *(XIX. köt.)*

***Vészhírterjesztés.** A társadalom nyugalmának, gazdasági életének felborítására, a közhatalom gyakorlásába és a közbiztonság rendjébe vetett közbizalom megrendítésére irányuló bűncselekményfaj, amelynek szélesebbkörű büntetést érdemlősége csak a legújabb büntetőjogi fejlődés során nyert felismerést. Míg régebben a magyar büntetőjog kihágásért csupán azt büntette, „aki harangok félreverése vagy másnemű vészjelzés által, tudva, hogy erre ok nem forog fenn, a lakosok nyugalmát zavarja; vagy, aki a hatóságot valótlan vészhír vagy zavargás bejelentése által szándékosan félrevezeti" (Kbtk. 40. §), újabban a gazdasági és pénzügyi vészhírterjesztés is büntetés alá esik. Igy két évig terj. börtönnel büntethető bűntettet követ el, aki abból a célból, hogy a magyar korona (pengő) vásárlóerejét vagy nemzetközi forgalmi értékét rontsa, jobb tudomása ellenére az említett célra alkalmas valótlan hírt kohol vagy terjeszt (1922. évi XXVI. tc. 1. § 5.). Továbbá már egész általánosan 1 évig terj. fogházzal büntethető vétséget követ el az, aki a gazdasági helyzetet vagy a hiteléletet károsan érintő hírt kohol vagy valótlan ily hírt terjeszt (1931. évi XXVI. tc. 9. §). Hasonló büntetés alá esik az is, aki háború idején a hadviseléssel kapcsolatban vészhírt kohol vagy valótlan hírt terjeszt (1930 : III. tc. 80. §).

Vészi *Margit*, írónő, évek óta külföldön él, előbb Olaszországban, újabban Amerikában s innen küld tudósításokat, úti tárcákat Az Est-lapoknak. *(XIX. köt.)*

Veszprém, megyei város V. vm.-ben, (1930) 17.792 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 2206 lak. (14·1%). Magasabb fokú tanintézetei: áll. polg. fiú-, 2 róm. kat. polg. leányiskola, róm. kat. tanítóképző, róm. kat. gimnázium, áll. felsőkereskedelmi fiú-, róm. kat. felsőkereskedelmi leányiskola, róm. kat. hittudományi főiskola, áll. honv. altisztképző iskola. Üzemei: áramfejlesztő, áramelosztó, 3 tégla- és cserépárugyár, agyagáru, faáru-, halina- és pokróc-, kartonnyomó- és kékfestő-, szikvíz- és gépgyár, vízmű.

Veszprém *vm.*, területe 3966 km², (1930) 243.700 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 11.146 lak. (4·8%). Népsürüsége 61·5. Lakosságából 220.625 (90·6%) magyar, 22.024 (9·4%) német, 512 szlovák, 11 román, 23 horvát, 16 szerb, 445 egyéb és ismeretlen nemzetiségű. Magyarul tud a vm. összlakosságának 98·1%-a. Vallás szerint a vm. lakosságából 167.036 (68·6%) róm. kat., 312 (0·1%) gör. kat., 44.689 (18·3%) ref., 25.340 (10·4%) ág. ev., 126 gör. kel., 5932 (2·5%) izr., 265 (0·1%) egyéb és ismeretlen vallású. Ir és olvas a vm. 6 éven felüli lakosságának 92·6%-a. Foglalkozás szerint a vm. lakosságának 62·9%-a őstermelő, 1·6%-a bányász és kohász, 17·1%-a iparos, 2·9%-a kereskedő és a hitel körébe tartozó, 2·6%-a közlekedési alkalmazott, 3·7%-a a közszolgálat és a szabadfoglalkozások körében él, 1·1%-a véderő, 1·3%-a napszámos, 2·9%-a tőkés és nyugdíjas, 1·8%-a házi cseléd, 2·1%-a egyéb és ismeretlen foglalkozású. A vm. területéből 1933-ban 214.285 ha szántóföld, 4066 ha kert, 23.561 ha rét, 3151 ha szőlő, 39.093 ha legelő, 84.817 ha erdő, 478

ha nádas és 27.272 ha terméketlen terület. 1933. főbb mezőgazdasági terményei (1000 q-ban): búza 758·8, rozs 546·6, árpa 387·7, zab 162·8, szemes tengeri 523·3, burgonya 1026·7, cukorrépa 204·1, must 35.706 hl. Állatállománya (1933, 1000 darabban): szarvasmarha 80·5, ló 21·6, sertés 80·6, juh 38·3. Közúti hálózatának hossza összesen (1933) 1008 km, abból kiépített 915 km éspedig állami 150 km, törvényhatósági 577 km, községi 181 km, vasúti hozzájáró 7 km. Vasútvonalainak hossza (1933) 355·3 km. Rádióvevőkészülékeinek száma (1933) 5956. Az 1932—33. tanévben a vm. területén működésben volt: 18 rendes kisdedóvó, állandó és nyári menedékház, 319 elemi mindennapi, 304 általános továbbképző, 5 gazd. továbbképző népiskola, 10 iparos és 1 kereskedőtanonciskola, 11 polgári iskola, tanítóképzőintézet, 3 tanítónőképző, 2 gimnázium, reálgimnázium, 2 felsőkereskedelmi iskola, 3 hittudományi főiskola, 2 gazdasági szakiskola, ipari és bányászati szakiskola. *Térképét* l. *Fejér vm.*-nél.

Veth, *Jan*, hollandi festő és művészeti író, megh. Amsterdam, 1925 júl. 1. *(XIX. köt.)*

***Vibrafon,** a xylofonhoz hasonló hangszer. Mozgóállványra szerelt 37, hangerősítőcsővel ellátott hangpálcából áll. A pálcák alatt forgó hengerek vannak, ezek sebessége percenként 200—1000-ig változtatható. Ezáltal tompább és nyujtottabb hangok keletkeznek, mint a xylofonnál. Pedállal a hangzás megszüntethető. Hangterjedelme 3 oktáv.

***Vickers-Armstrong-Koncern,** az angol hadiipar legnagyobb vállalkozása, amely 1927. alakult. Alaptőkéje 18.364 millió font. Magában foglalja a hadifelszerelési cikkek gyárain kívül a hadihajó- és repülőgépgyárak legnagyobb részét. Székhelye London.

***Victor** *János*, ref. lelkész, egyházi író, szül. Budapest, 1888. 1924. teol. tanár Budapesten, 1933 óta a Budapest-külsőlipótvárosi egyház lelkésze. Főbb művei: *A hazaszeretet eszménye, Az egyén problémája, A csodák természetessége, Jézus istensége, Jézus önarcképei, Lelki dolgok, Világosság útja, A Szentek Szentjében, Csendes vizek mellett I—II., Canterbury Anselmus realizmusa* (1924). *Térj magadhoz drága Sion* (1932); *Ő és mi* (1932); *Boldog rabság* (1934);

Victoria, Hongkong angol koronagyarmat kikötője, Peak-kel együtt (1930) 577.500 lak.

Viczián *Ede*, vizimérnök, miniszteri tanácsos, megh. 1931 szept. 19. *(XIX. köt.)*

Viczián *István*, jogi író és politikus, 1926. országgyűlési képviselő, 1931. c. államtitkár. 1931. óta Budapest törvényhatósági bizottságának örökös tagja és Pest vm. törvényhatósági bizottsági és kisgyűlési tagja. *Harc a destrukció ellen* c. most rendezi sajtó alá parlamenti beszédeit. *(XIX. köt.)*

Vidakovich *Kamill*, orvos és író, 1921 óta a szegedi-tudományegyetem sebészeti klinikájának igazgatója. *(XIX. köt.)*

Vidal, *Paul Antoine*, francia zeneszerző, megh. Párizs, 1931 ápr. 9. *(XIX. köt.)*

***Vidéki városok kulturális szövetsége,** Debrecen, Miskolc, Szeged, Nyiregyháza kezdeményezésére 1928. alakult a vidéki városok kulturális élete fejlesztésére 1929—32. Gróf *Klebelsberg* Kuno vezette, első elnöke dr. *Magoss* György debreceni polgármester, igazgatója dr. *Kuthy* Sándor. A szövetség kapcsolatot létesített a kisebbségi kulturális egyesületekkel, a külföldi városszövetségekkel és a magyar kultúrális propagandát sikeresen szolgálta külföldön. Tizenhat kiadványa közt vannak a Népszövetség és a Nemzetközi Városszövetség elé terjesztett javaslatok a kulturális egyesületek nemzetközi szövetségéről (1930); továbbá *A városépítés időszerű kérdései* (1931); *Osztrák-magyar és olasz-magyar kulturális szövetség tervezete* (1933). stb. Hivatalos lapja a *Városkultúra.*

Vidéky *Emil*, műegyetemi m. tanár, 1926. a közgazdasági egyetemen a műszaki enciklopédia megh. előadója. 1931. a székesfővárosi iparrajziskola igazgatója. A svéd kir. Északi csillagrend tiszti keresztjének tulajdonosa, a Ganz-gyár tudományos műszaki tanácsadója. Újabb művei: *The rationalisation of the spur-gears* (1933); *Törökországi kalandok a világháborúban* (1933). *(XIX. köt.)*

***Vidmar,** *Milan*, mérnök-tanár, jugoszláv sakknagymester, szül. Laibach, 1885 jún. 22. Nyertes a köv. sakkversenyeken: 1908. Prága, 1910. San Sebastian, 1917. Bécs, 1918. Berlin, Kassa, 1922. London, 1930. Szliács.

Vidor *Dezső*, színész és rendező, 1931 óta az általa szervezett m. kir. operaházi emlékgyüjtemény (múzeum) őre. A *Magyar kir. Operaház* c. műve sajtó alatt van. *(XIX köt.)*

Vidor *Marcel*, költő, újabb verseskötete: *Csello.* Egyfelvonásos színdarabja: *Az élet királya.* Ezeken kívül számos tanulmányt írt Hollandia irodalmi, művészeti és gazdasági életéről. A *Biztosítási Szemle* c. folyóirat szerkesztője. *(XIX. köt.)*

Viebig *Klara*, l. *Cohn Klara.* *(XX.* és *XXI. köt.)*

Vielé-Griffin, *Francis*, francia költő, újabb művei: *Le Domaine royal* (1923); *La Sagesse d'Ulysse* (1925); *Saint-François aux poètes* (1927). *(XIX. köt.)*

***Vierkandt,** *Alfred*, német szociológus és filozófus, szül. Hamburg, 1867 jún. 4. 1890 óta a braunschweigi gimnázium tanára. 1925. a berlini egyetem filozófia és szociológia tanára. Művei: *Naturvölker und Kulturvölker* (1896); *Stetigkeit im Kulturwandel* (1908); *Gesellschaftslehre* (1923); *Der Dualismus im modernen Weltbild* (1923); *Der geistig-sittliche Gehalt des neueren Naturrechts* (1927); *Handb. der Soziologie* (1931).

***Vigantol,** D-vitamint tartalmazó olajos gyógyszerkészítmény. Előszeretettel alkalmazzák általánosságban csukamájolaj helyett. Hazai D-vitamin készítmények a Devitol, Viosterin, Halsterin, Halivitan.

***Vigeland,** *Gustav*, norvég szobrász, szül. Mandal, 1869 ápr. 11. Kezdetben teljesen Rodin hatása alatt állott és alkotásaiban az

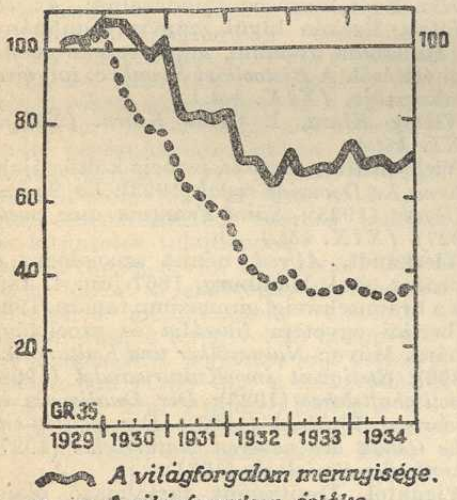
emberi élet és a szerelem tragikumát dolgozta föl. Később azonban nyugodtabbá vált fölfogása és a naturalizmusról áttért a zárt, monumentális formákra. Legkiválóbb művei az oslói nemzeti múzeumban vannak elhelyezve.

Vigh *Gyula*, geológus, 1922. m. kir. osztálygeológussá neveztetett ki. Munkaköre az Északnyugati Kárpátokra, a Gerecsehegységre és a Börzsönyi hegyekre terjedt ki. Főleg juratanulmányokkal foglalkozik. *(XIX. köt.)*

***Vigouroux**, *Fulcrain Gregoire*, bibliakutató, szül. Nant (Aveyron), 1837 febr. 13., megh. Issy (Párizs mell.) 1915 febr. 21. 1864—1902. Párizsban a Saint-Sulpice szemináriumban és az Institut Catholique bölcsészet és szentírás tanára, utána a pápai biblia-bizottság titkára Rómában. Konzervatív tudós nyílt szemmel az új problémák és eredmények iránt. Főművei: *La Bible et les découvertes modernes* (magyarul: A biblia és az újabb fölfedezések Palesztinában, Egyiptomban és Asszíriában) 4 köt. (1877—82); *Manuel biblique* (1879, sok kiadás); *Dictionnaire de la Bible* (5 köt. 1894—1912).

Vikár *Béla*, író, újabb költői munkái: *Rusztaveli* (a grúz eredetiből, Zichy Mihály 26 képével, 1916); *La Fontaine összes meséi* (1926); *Nevető rímek* (1932); *Kalevala* (jubileumi kiadás 1935); *Nevető rímek*, új sorozat (1935); *Die Hero- und Leander-Sage* (1935). *(XIX. köt.)*

Világforgalom *(V. kereskedelem)* A világgazdaság kereskedelmi forgalmát döntő módon meghatározza a gabonatermelésnek, a nyersanyagok termelésének és az ipari produkciónak az alakulása. A világháború után a V. csakhamar elérte, sőt erősen meghaladta

az 1913-as forgalmat, azután ez a fejlődés az 1929-es válság idején megtört és a V. mélyen a háború előtti színvonal alá zuhant. Ezt a hullámvonalat természetesen ezer más tényező is módosította, leginkább az áralakulás: olcsóbb árakon bizonyos határig nagyobb lehet a V. mennyisége (volumen), de az árak állandó hanyatlása később már a V. összezsugorodását jelzi. Az alábbi tábla a V. hullámzását mutatja 1900-tól. A forgalom mennyiségének kiszámítása pénzben, az árúk 1913-as árszínvonalának aranyértékén történt, mert a súlyra nem mérhető (darab, pár, folyóméter) cikkek beszámítása így könnyebb és csak így lehet a különböző fajtájú árúkat közös nevezőre hozni.

Világkereskedelem 1930—1933:

Év	Érték milliárd P	Mennyiség milliárd P (nemzetközi áruindex alapján 1913=100)
1900	112·0	134·6
1905	152·1	162·1
1910	179·0	184·1
1913	218·2	218·2
1920	395·1	174·9
1921	256·3	173·5
1922	273·8	191·4
1923	290·2	197·8
1924	325·5	223·4
1925	365·0	238·4
1926	351·0	240·9
1927	369·1	265·2
1928	379·9	272·4
1929	386·9	283·4
1930	311·5	256·1
1931	223·5	221·6
1932	137·6	180·3
1933	136·1	181·4

Jellemző, hogy az értékadatok mennyivel érzékenyebbek, ami onnan ered, hogy a V. mennyisége bizonyos alapanyagok állandó forgalma következtében kevésbbé tolódhat el, míg az árúk értékelése erősebb kilengéseknek van kitéve. Érdekes, hogy a V. értéke 1920. volt a legmagasabb, mennyiségben pedig alig haladta meg az 1929-es forgalom 60%-át. Az értékelésnek ezt a természetellenes kiugrását a világháború után bekövetkezett jószághiány idézte elő.

1934-ről még nincsenek végleges összefoglaló adatok, de az év első háromnegyedének eredményei alapján megállapítható, hogy a V. mennyisége legfeljebb 1%-al növekedett, míg az értékelés 4%-al visszaesett.

Nagyjelentőségű eltolódások álltak be a V. megoszlásában is. Az alábbi táblázat az egyes földrészek és a legfontosabb országok százalékos részesedését mutatja a nemzetközi kivitelben és behozatalban:

A nemzetközi áruforgalomban való százalékos részesedés:

	1900	1913	1933
Európa			
Bevitel	70·3	64·0	60·5
Kivitel	61·0	58·2	51·8
ebből:			
Anglia			
Bevitel	21·8	16·1	16·8
Kivitel	15·2	14·0	10·8
Németország			
Bevitel	13·4	12·9	8·1
Kivitel	11·8	13·1	10·2
Franciaország			
Bevitel	8·8	8·2	9·0
Kivitel	8·5	7·3	6·4
Afrika			
Bevitel	3·7	3·6	5·6
Kivitel	2·6	3·2	4·9

	1900	1913	1933
Ázsia			
Bevitel	9·0	10·8	14·9
Kivitel	10·0	12·1	16·3
Amerika			
Bevitel	14·5	19·2	17·0
Kivitel	24·2	24·0	23·5
ebből:			
Egyesült Államok			
Bevitel	7·8	8·9	9·3
Kivitel	15·6	13·4	11·8
Ausztrália			
Bevitel	2·5	2·4	2·0
Kivitel	2·2	2·5	3·5

A legjellegzetesebb tünetek: Európa világforgalmi arányának állandó csökkenése, Ázsia jelentékeny mértékű előretörése, Afrika részesedésének következetes emelkedése és az amerikai kiviteli részesedés hanyatlása. Amerika már nem egyedüli nagy nyersanyagellátója a világpiacnak. Ki kell emelni azonban, hogy Amerika 1926—29. a nagy konjunktúra idején a V.-i bevitel 23—34%-át és a kivitel 28—29%-át bonyolította le. Az Egyesült Államokban 1926-ban érte el a V.-ben való részesedés a tetőpontot 13·6 százalékos beviteli és 16%-os kiviteli aránynyal.

***Világgazdasági konferencia.** A világgazdasági helyzetnek nyomása alatt 1925. franciarészről indítványozták egy V. egybehívását. A Népszövetség tanácsának meghívására 1927 május 4—23-án Genfben gyűlt össze 50 állam és több nemzetközi szervezetnek 194 kiküldöttje és 157 szakértője. A V. gazdaságpolitikai határozatai nagyrészt elméleti téren mozogtak, de közvetlenül megvalósult a konferencia eredményeképpen a Népszövetség gazdasági bizottságának szélesebb alapokra fektetése. Ez a bizottság azóta állandóan feldolgozza a világgazdaság jelenségeit és kiadványai megkönnyítik a világgazdasági változások áttekintését.

***Világidő** v. *univerzális idő*, olyan időmeghatározás, amely, ellentétben a *helyi* idővel, az *egész* Földre vonatkozik s így a csillagászati események rögzítésére szolgálhat. V. gyanánt már a római (1883) és a washingtoni (1884) konferenciákon a greenwichi időt jelölték ki; e megállapodás azonban általános érvényűvé csak 1925 jan. 1-én vált. (L. még: *Zónaidő, XIX. köt.*)

Világító festékek. A nappali fény kék és ibolya, de leginkább ibolyántúli sugarainak hatására főképpen kalcium-, stroncium- és barium-oxidok, szulfidok (kén), továbbá kismennyiségű kálium-, nátrium-, általában alkalifémek kloridjainak és réz-, mangán-, valamint bizmut-sók nyomainak jelenlétében sötétben is világítanak. Ezen keverékek a V., másnéven luminoforok, amelyek az anyagok 800° körüli hőmérsékleten való kizzítása útján állíthatók elő. V. sárga-, narancs-, zöld-, kék-, vörös- és ibolyaszínű fény kisugárzására állíthatók elő, fenti alkotórészeken kívül litium, rubidium, cézium, tallium és más fémsók hozzáadásával. *(XIX. k.)*

Világvárosok. A legújabb statisztikai adatok szerint a milliós lélekszámot a következő városok haladják meg:

Város	A népszámlálás éve	Lakosság
1. Nagy-London	1931	8,203.942
2. New York	1930	6,930.446
3. Tokio	1932	5,400.000
4. London	1931	4,397.003
5. Berlin	1933	4,190.847
6. Moszkva	1933	3,572.000
7. Chicago	1930	3,376.438
8. Sanghai	1931	3,259.114
9. Párizs	1931	2,891.020
10. Leningrád	1933	2,839.000
11. Oszaka	1930	2,453.573
12. Buenos Aires	1931	2,214.702
13. Philadelphia	1930	1,950.961
14. Bécs	1930	1,865.780
15. Detroit	1930	1,568.662
16. Calcutta	1931	1,485.582
17. Rio de Janeiro	1931	1,468.621
18. Nagy-Budapest	1930	1,421.397
19. Tien-cin	1931	1,387.462
20. Peiping (Peking)	1927	1,297.718
21. Sydney	1930	1,238.660
22. Los Angeles	1930	1,238.048
23. Varsó	1931	1,178.914
24. Bombay	1931	1,161.383
25. Hamburg	1933	1,125.025
26. Glasgow	1931	1,088.417
27. Kairo	1927	1,064.567
28. Róma	1934	1,045.088
29. Barcelona	1932	1,041.865
30. Mexico	1931	1,029.068
31. Budapest	1930	1,019.907
32. Melbourne	1930	1,018.200
33. Milano	1934	1,013.023
34. Birmingham	1931	1,002.603

(XIX. köt.)

Vildrac, *Charles*, francia költő, újabb művei: *Le Pélerin* (1923); *Mad. Béliard* (1925); *Poèmes de l'Abbaye* (1925); *Prolongements* (1931). *(XIX. köt.)*

***Villamos művek** *(Budapest székesfővárosban)*. Budapest fő- és székváros, de részben a környék lakosságának is világítási és egyéb házi áramszükségletét, továbbá kis-, közép- és nagyipara világítási és erőszükségletének jelentékeny részét a Budapest Székesfőváros Elektromos Művei látják el.

Hazánk e legnagyobb villamos vállalatának 1934. évre vonatkozó néhány jellemző adatát az alábbiakban közöljük:

termelt évi összes árammennyiség	289.323.000 kWó
kábelhálózat hossza	2,035 km
légvezetéki hálózat hossza	980 km
az Elektromos Művek által fenntartott közvilágítási lámpák száma	23.495 db

Budapest Székesfőváros Elektromos Művei három áramfejlesztő-teleppel rendelkeznek. Ezek közül a legjelentősebb és a legkorszerűbb a lágymányosi holt Dunaág mellett épült, ú. n. kelenföldi telep; teljesen korszerű berendezése az áramfejlesztő-technika fejlettségének legmagasabb fokán áll. A telep teljesítőképessége 130.000 kilowatt. Az összes magyarországi telepek ennél lényegesen kisebb teljesítőképességűek. Berendezése, gazdaságossága és műszaki tökéletessége európai viszonylatban is elsőrendű.

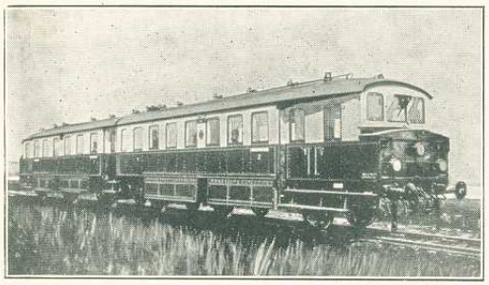
***Villamosságügyi törvény,** az 1931 : XVI. tc. *A villamos energia fejlesztéséről, vezetésé-*

ről és szolgáltatásáról. Életbe lépett 1934 okt. 1. Célja az ország vill. energiagazdálkodásának korszerű alapokra fektetése és rendszeres fejlesztésének előmozdítása. Egyfelől megszünteti az eddigi szétágazó rendszertelenséget és helyébe központi ügykezelést és egységes megszervezést léptet; másfelől érvényesíteni kívánja az ésszerű és takarékos energiagazdálkodás elveit és ezért előnyben részesíti a vízierők és a silányabb minőségű tüzelőszerek hasznosítására irányuló tervezeteket és kimondja a villamosművek együttműködésének és csatlakozásának kötelezettségét. Vezérgondolata az, hogy az ország vill. energiaellátását kb. 50 évre elsősorban a magánvállalkozásnak tartja fenn, de állami ellenőrzés és irányítás alá helyezi s megszabja azokat a jogokat és kötelességeket, amelyek mellett villamosmű létesíthető és üzemben tartható. Az engedélyidők lejárta után az erőművek tulajdonos-vállalataik kezén maradnak, ellenben a távvezetékek az államra, a helyi elosztóhálózatok pedig a községekre, ill. városokra háramlanak. A magyar V. tehát a vill. energiaellátást fokozatosan az állam, ill. a közületek jogkörébe vezeti át. (L. még : *Elektrifikálás, XXI. köt.)*

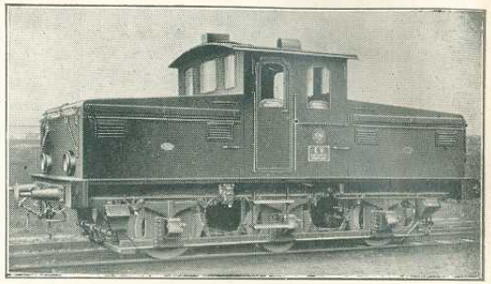
Villamosvasút, a század fordulóján még csak a városi és helyiérdekű forgalomban játszott szerepet, azóta azonban a fővasutak üzemében is mindinkább tért hódít.

Történelmi fejlődés. Fővasúton villamosmozdonyos vontatást először a Baltimore-Ohio vasúttársaság alkalmazott 1895. a baltimorei (Am. Egy. Áll.) pályaudvarait összekötő alagútszakaszon. A 600 Voltos e. á. berendezés a közúti V. akkori szokásos elemeiből volt összeállítva és így, bár történelmi jelentőségű, úttörőnek nem nevezhető. Európában a nagyvasút-jellegű V.-ak sorát 1899. a svájci Burgdorf—Thun-i vasút nyitja meg, a munkavezetéken 750 Voltos 40 per. háromfázisú hajtóenergiával. Az első nagyfeszültségű és ma is használt rendszerű, tehát valóban úttörő vasútvillamosítás dr. *Kandó* Kálmán nevéhez fűződik, akinek tervei szerint a Ganz-gyár 1900—02. az olasz Valtellina-vonalat 3000 V. 15 per. háromfázissal villamosította és ezzel megvetette alapját az ú. n. „sistema italiana"-nak, amelyet a felsőolaszországi vonalak villamosításánál kiterjedten alkalmaznak. 1901—03. folytak Németországban a Studiengesellschaft kísérletei Marienfelden és Zossen között, hol 10.000—15.000 V. 48 per. háromfázisú árammal hajtott 90 t súlyú gépeskocsikkal 214 km/óra sebességet értek el. Egyfázisú villamos energiát használó berendezéssel közel egyidőben Németországban (1903. Niederschöneweide—Spindlersfeld 25 per.), Svájcban (1904. Seebach—Wettingen 50 per., majd 15 per.) és az Am. Egy. Áll.-ban (1904. Cincinnati & Indianopolis Traction Co. 25 per.) kezdtek foglalkozni. A V. fejlődésére döntő befolyású volt New York állam 1903. rendelete, amely megtiltotta, hogy New York város területére 1908. VII. 1. után gőzmozdonyok fussanak be. Ennek következtében villamosította New Yorkba torkoló vonalait 1906—07. a New York Central R. R. (600 V. e. á.) és a New York, New Haven & Hartford R. R. (11.000 V. 25 per. egyfázis). Európában a V. komoly fejlődése 1910. veszi kezdetét ; ekkor indult meg a villamos üzem Olaszország ú. n. Giovi vonalán (3300 V. 15 per. háromfázis), Svájcban a Lötschberg vonal első szakaszán (16.000 V. 15 per. egyfázis) és Németországban Dessau—Bitterfeld között (15.000 V. $16^2/_3$ per. egyfázis). A világháború évei alatt a V. fejlődése az Am. Egy. Államokra szorítkozott, ahol 1915. a Norfolk & Western Railway szénszállító vonalának legnehezebb szakaszát villamosították fázisátalakítós mozdonyokkal (25 per. egyfázis-háromfázis) és 1915—17. a Chicago, Milwaukee, St. Paul Rwy transzkontinentális vonalának összesen 1054 km hosszú két szakaszán vezették be a villamos üzemet (3000 V. e. á.). A háború után a takarékos energiagazdálkodás és a gazdasági önellátás elveinek uralomrajutása folytán a vasutak villamosítása világszerte erőteljes lendületet nyert és pedig oly irányban, amely már nem korlátozza a villamos üzemet egyes vonalszakaszok különleges forgalmi feladatainak megoldására, hanem kiterjeszti fővonalak összefüggő hálózataira. Legelől halad e tekintetben Svájc, amelynek fővonalairól a gőzmozdonyok teljesen kiszorultak és egész vasúti hálózata hosszának 66%-a, forgalmának pedig 85%-a villamos üzeműre van átalakítva. A V. e nagyarányú térfoglalása felszínre hozta a villamosvasúti üzem energiaszükségletének közcélú villamosművekből való közvetlen ellátását. Ezt az eddig használt villamosítási rendszerek nem teszik lehetővé, minthogy a munkavezetéken a villamos energiának oly különleges fajtáit használják, amelyek más fogyasztók céljaira nem alkalmasak. A gazdaságosság szempontjából döntő fontosságú feladatot elsőnek dr. Kandó Kálmán oldotta meg, a róla elnevezett Kandó-féle 50 periódusú fázisváltós rendszerrel. 1917—18. kidolgozott tervei szerint a Ganz-gyár először egy kísérleti mozdonyt épített, amelyet a MÁV a Budapest ny. p. u.—Dunakeszi—Alagi vonalszakaszon próbált ki. (Első menet 1923 X. 31.) A kísérletek sikeres befejezése után a MÁV, a Magyar Dunántúli Villamossági R. T. által rendelkezésére bocsátott kölcsönökkel, 1931 tavaszán Kandó-rendszerű mozdonyokkal megkezdte a Budapest keleti p. u. Hegyeshalomi fővonal villamosítását. A közforgalmú villamos üzem Komáromig 1931 IX. 12., Hegyeshalomig 1934 X. 23. indult meg. A nagysikerű úttörő magyar munka külföldön hasonló törekvéseket váltott ki és 1935. a Deutsche Reichsbahn kezd kísérletezni (Höllentalbahn) 50 per. v. á.-ra tervezett különféle rendszerű (Krupp-féle fázisváltós, higanygőzegyenirányítós, kommutátoros mótoros) mozdonyokkal. Még ha a megoldások valamelyike sikerre vezet is, a

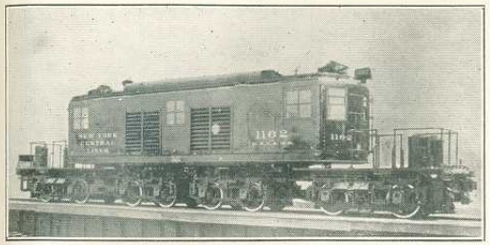
ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

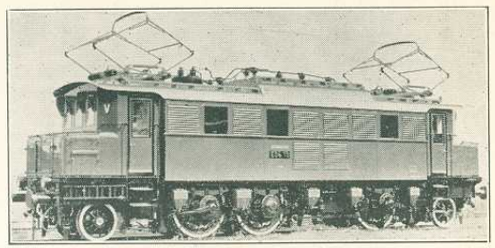
A Deutsche Reichsbahn akkumulátoros ikergépkocsija

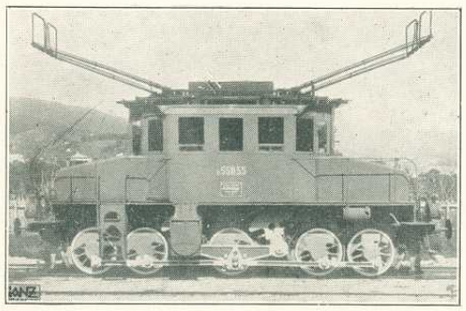
A Deutsche Reichsbahn akkumulátoros rendező-mozdonya

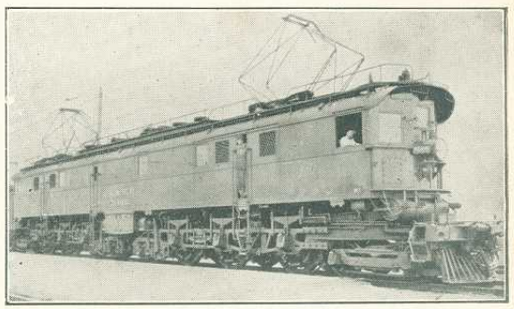
A New York—New Haven & Hartford R. R. 600 V. egyenáramú mozdonya

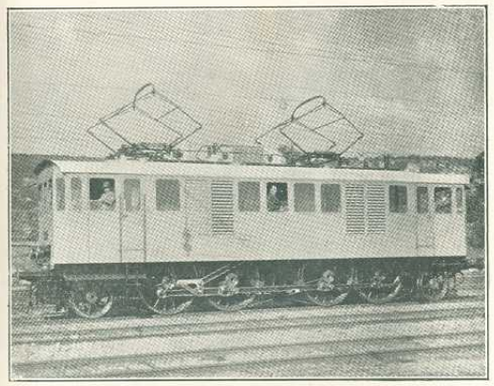
A Deutsche Reichsbahn 16.000 V. 16⅔ per. 1. f. mozdonya

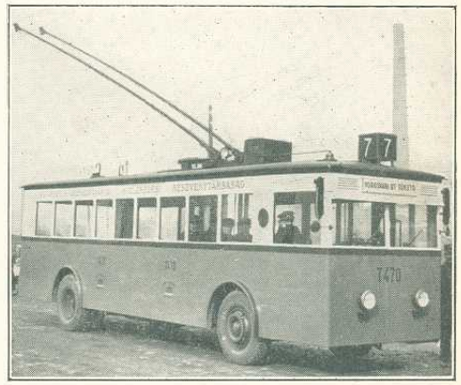
Az Olasz Államvasutak 3300 V. 15 per. 3. fázisos ú. n. Giovi tehervonati mozdonya

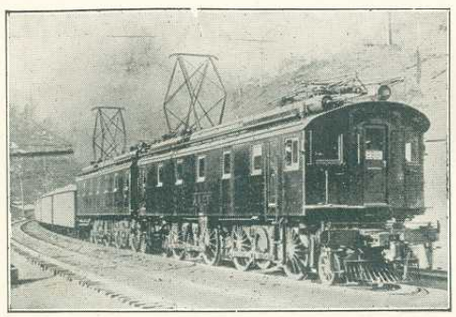
A Chicago, Milwaukee & St. Paul Railway 3000 V. e. á. gyorsvonati mozdonya

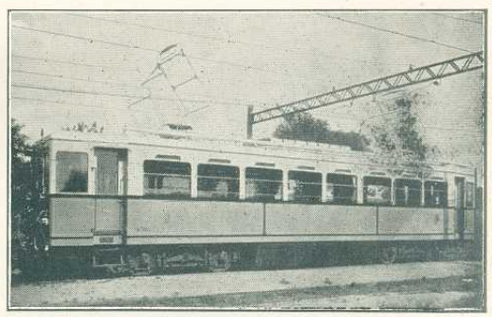
A MÁV 16.000 V. 50 per. Kandó-féle fázisváltós gyors- és tehervonati mozdonya

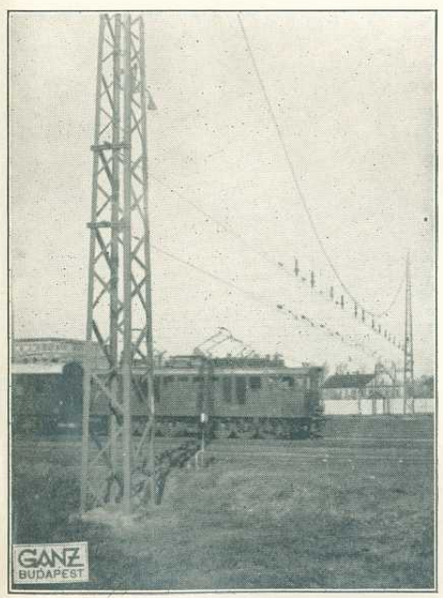
Trolleybus, felső vezetékkel, sinek nélkül közlekedő villamos társaskocsi Óbudán

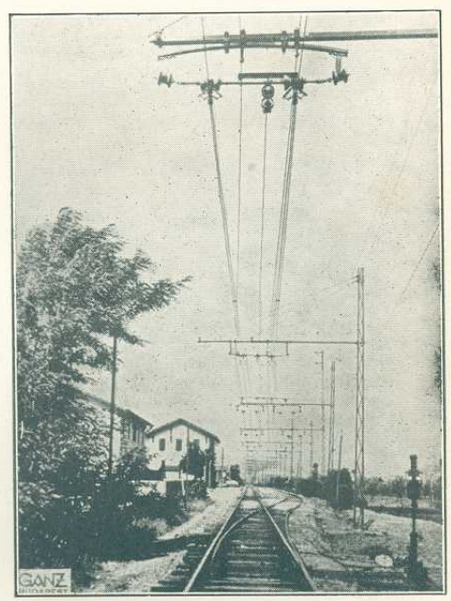
A Norfolk & Western Railway 22.000 V. 25 per. fázisátalakítós tehervonati mozdonya

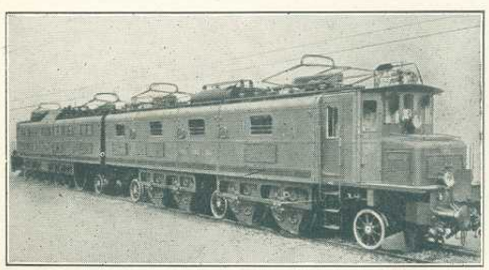
A B. H. É. V. 1000/1200 V. egyenáramú gépeskocsija

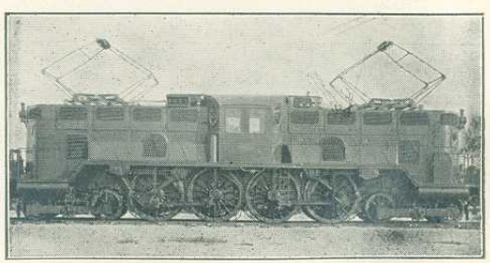
A MÁV 16.000 V. keresztláncos felsővezetéke állomásokon

Az Olasz Államvasutak 3300 V. kétmunkavezetékes keresztfelfüggesztésű felsővezetéke

A Schweizer Bundesbahnen 16.000 V. 16⅔ per. 1. f. Gotthard kettős mozdonya

A Paris—Orleans-i vasút 1500 V. e. á. gyorsvonati mozdonya

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

magyar mérnökök több mint másfél évtizeddel megelőzték a külföldet.

A *V.-ak terjedelmére* nézve pontos és egyértelmű statisztikai adatok felállítása nehézségbe ütközik, egyrészt, mert a munkák állandóan folynak, másrészt, mert a fő- és helyiérdekű villamosvasutak közti határt, elmosódottságánál fogva, az egyes országokban különbözőképpen értelmezik. Az 1933—34. évre vonatkozóan a hozzávetőleges helyzet a következő volt:

Az egész Földön villamos üzemben volt 21.005 km vonal és 43.385 km vágány, 4458 mozdonnyal és 7398 gépes kocsival. Ebből

	vonal km	vágány km	mozdony	gépes kocsi
egyenáramú	10.195	20.820	1.700	6.386
váltóáramú	10.810	22.565	2.758	1.012

A terjedelmesebb villamos üzemmel rendelkező országok szerint részletezve:

Európa	vonal km	vágány km
Anglia	900	2.012
Ausztria	844	1.430
Franciaország	2.200	4.009
Hollandia	181	470
Magyarország	192	520
Németország	1.569	3.999
Norvégia	236	398
Olaszország	2.118	4.055
Spanyolország	555	1.138
Svájc	2.406	4.852
Svédország	2.078	3.258
Szovjetoroszország	219	260
Egyéb	102	169
Összesen	13.600	26.570
Ázsia		
India	358	1. 099
Japán	351	1.150
Jáva	128	265
Mandzsuria	127	255
Összesen	964	2.769
Afrika		
Délafrikai Egyesült Államok	319	668
Marokkó	311	382
Egyéb	110	141
Összesen	740	1.191
Amerika		
Északamerikai Egyesült Államok	3.811	9.292
Brazília	359	511
Chile	352	601
Egyéb	738	1.245
Összesen	5.260	11.649
Ausztrália	441	1.206

A V. ma már többé-kevésbbé közismert *előnyei* rövidesen összefoglalva a következők:

A villamosüzem gazdaságosságának alapja a hajtóenergiában elérhető igen nagy megtakarítás. Pl. a hegyeshalomi vonalon egy elegytkm. vontatási munka gőzmozdonyokban átlag 320 kalóriát, ellenben villamosvontatással a bánhidai erőműben (tehát az összes erőátviteli veszteségeket beleszámítva) 28 wattórát, vagyis csak 104 kalóriát fogyaszt. Amazt a legjobb magyar szenekből, emezt égőpalából.

A *villamosmozdonyok* kívülről készen kapják a hajtóenergiát és nincsenek az ürszelvény és a tengelynyomás által korlátozott méretű gőzkazán teljesítőképességéhez kötve. Szerkocsijuk nincsen és annak helyét hasznos súly foglalhatja el. A vontatott súly és az összsúly közötti arány kedvezőbb. A sebesség növelésével a hatásfok nem romlik és a felső sebességhatárt a pálya viszonyai szabják meg. (A hegyeshalomi vonalon 100 km/óra, külföldön 100—160 km/óra.) Forgatónyomatékuk egyenletes, mozgó tömegeik tökéletesen kiegyensúlyozhatók, amiért is tapadósúlyuk jobban kihasználható és a pályára gyakorolt hatásuk kedvezőbb, ami viszont a megengedhető tengelynyomásnak kb. 15%-kal való növelését teszi lehetővé. Mindezen okoknál fogva a teljesítőképességet jóformán csak a vonóhorog teherbírása korlátozza és villamosmozdonyokkal ugyanazon a pályán nagyobb vonatsúlyt nagyobb gyorsítással és nagyobb sebességgel lehet vontatni, mint gőzmozdonyokkal. Ez a forgalom korszerű követelményeinek kielégítésén fölül a vonal teljesítőképességének növelését jelenti, ami különösen egyvágányú pályán nagyjelentőségű és sok esetben a második vágány kiépítésének szükségességét hosszú időre kitolja.

A villamos hajtóerőnek azonban nem csupán az az előnye, hogy mozdonyokban szinte tetszőleges mértékig összpontosítható, hanem ellenkező irányban az is, hogy kiváló sajátságainak csorbítása nélkül, kis egységekben is alkalmazható. A *villamos gépes kocsik* sebesség, egyenletes járás, túlterhelhetőség, rázás-, zaj- és szagmentesség tekintetében minden más vasúti gépes jármű fölött állanak és rendszerint az üzemi és fenntartási költségek tekintetében is előnyösebbek. Egyedülálló rendkívüli előnyük, hogy egy vezérállásról többes vezérlésre kapcsolhatók, tehát, pótkocsikkal vegyesen, tetszőleges nagyságú vonategységek könnyű alakítását és vontatását teszik lehetővé, ami, különösen a helyi személyforgalom hullámzásaihoz való gyors és gazdaságos alkalmazkodás tekintetében oly rugalmasságot jelent, amely sem mozdonyos vontatással, sem más gépes járművekkel meg sem közelíthető.

A V. *üzembiztonsága* nagyobb a gőzvasutakénál. A vezető tiszta, zárt fülkében ülve, időjárástól védve, füst által nem zavarva, kényelmes szolgálatot teljesít és így egész figyelmét a pályára és a jelzésekre fordíthatja. Hegyi pályákon, völgymenetben a rendes fékberendezéshez még a villamosfékezés járul, ami az üzembiztonság fokozásán felül egyéb előnyöket is biztosít. A villamosfékezés a villamosmótorok ama sajátságán alapszik, hogy azok a lefelé guruló vonat súlya által hajtva, generátorokká válnak és a mozgó vonat energiáját villamosenergiává alakítják át, ami természetesen a vonat megfelelő fékezését vonja maga után. Az így fejlesztett villamosenergiát a vezetékhálózat veszi fel és másutt (pl. a hegymenetben levő ellenvonaton) hasznosítja. Az energiavisszaadással történő, ú. n. ha-

szonfékezés, tehát az erőműből vett energia mennyiségét és költségét csökkenti és, mivel a vonat nyitott féktuskókkal gurul, igen számottevő megtakarítást eredményez a féktuskók, a kerékabroncsok és a sínek kopásának csökkenése, valamint a felépítmény kímélése következtében is.

Minthogy a villamosmozdonyoknál nincs felfűtés, tűz- és kazántisztítás, salakozás, vízvételezés, szénrakodás stb., *üzemkészségük* sokkal nagyobb a gőzmozdonyokénál. Ezért az ugyanazon forgalom lebonyolítására szükséges gőz- és villamosmozdonyok száma a tapasztalat tanusága szerint úgy aránylik, mint 2 : 1, sőt 3 : 1. Ennek folytán, bár a villamosmozdonyok természetesen jóval drágábbak, mint a gőzmozdonyok, végeredményben valamely vonal üzeméhez szükséges villamosmozdony-állomány kevesebbe kerül, mint az egyenértékű gőzmozdonyállomány.

A kényelmesebb szolgálat, a jobb kihasználhatóság és a kevesebb mozdony következtében a mozdonyvezetői létszám csökken. Feleslegessé válik a fűtő és olcsóbb kenővel helyettesíthető. A tágas vezérfülkében helyet foglalhat a vonatvezető, úgyhogy a mozdonyon egy szakember — a mozdonyvezető — is teljes biztonságot nyujt. Elmaradnak a fűtőházi nehéz munkák és mivel a füstmentesség folytán a vonatszerelvények kívülbelül sokkal tisztábbak maradnak, a villamosvontatás a *személyzeti költségekben* több irányban is számottevő megtakarítást eredményez.

Ha még hozzátesszük, hogy a tapasztalat szerint a villamosmozdonyok karbantartási költsége mozdonykm-enként kisebb a gőzmozdonyokénál, hogy nincs szükség a drága hengerolajokra, hogy a villamosfűtés jobban szabályozható és gazdaságosabb a gőzfűtésnél, hogy elmaradnak a tűzkárok, akkor nagyjából felsoroltuk azokat a főbb tényezőket, amelyek a villamosüzem gazdaságosságát biztosítják, illetve azokat a megtakarításokat eredményezik, amelyek a villamosberendezésekbe (mozdonyok, felső vezetékhálózat, alállomások stb.) befektetett jelentékeny tőkék szolgálatát lehetővé teszik.

Mindezekhez járul végül az utazóközönség nagyobb kényelme és a korszerű forgalmi követelmények sokkal tökéletesebb kielégítése, amire a vasút egyéb vonatkozásban gyakran még akkor is jelentékeny áldozatokat hoz, ha azok közvetlen jövedelmezőségéről szó sem eshetik. A helyes alapokon végzett villamosítás azonban nagy köz- és energiagazdasági, valamint forgalmi előnyein kívül, kimutathatóan hasznothajtó befektetés.

A V. rendszerei. A mozdonyon használt áramnem szerint megkülönböztetünk: 1. egyenáramú, 2. háromfázisú, 3. egyfázisú, 4. átalakítós rendszert és ezeken belül ismét különféle változatokat.

1. *Az egyenáramú* rendszer lehet: *a)* akkumulátoros, *b)* kisfeszültségű (500—1000 V.), *c)* nagyfeszültségű (1500—5000 V.).

a) *Az akkumulátoros* járművek (mozdonyok és gépeskocsik) hajtóenergiájukat tárolt alakban magukkal viszik. E tekintetben a gőz-, vagy hőgépes járművekhez hasonlítanak, de amig ezeken az energia szén, ill. folyékony tüzelőszer alakjában van tárolva, addig az akk. járműveken közvetlenül villamosság fejlesztésére alkalmas vegyi-energia alakjában. E sajátosságból következik az akk. járművek közös két jellemző tulajdonsága, ú. m. az aránylag nagy súly és a korlátolt menetkörzet, ill. teljesítőképesség. Az akkumulátorok vagy ólom-, vagy Edison-félé vasnikkel akkumulátorok, a vasúti üzem követelményeinek megfelelő különleges kivitelben. Az ólomakkumulátorok nehezebbek és kényesebbek, de beszerzési költségük kisebb és hatásfokuk jobb. Az Edison-akkumulátorok könnyebbek, a vasúti üzemet jobban türik (rázás, túlterhelés,rövidzárlat), hosszabb élettartamúak, de viszont drágábbak (60%-kal több cella) és rosszabb hatásfokuk következtében töltési költségük nagyobb. A villamos berendezés rendszerint 300 V.-os e. á. soros mótorokból áll és részleteiben az e. á. közúti V.-éhoz hasonlít. Akk. mozdonyokat csak helyi szolgálatban, tolatásra és rendezésre használnak főleg ott, ahol vagy a gőzmozdonyokat füstjük és tűzveszélyességük miatt mellőzni kell (pl. nagy műhelyek, lőporgyárak, fatelepek stb.), vagy a felsővezetékhálózat kiépítése aránytalanul nagy költséget okozna és az üzemre se volna előnyös (pl. villamosított vonalhoz csatlakozó nagy rendezőpályaudvar, számos váltóval és rakodóval). Akk. gépeskocsik helyiérdekű forgalomban mindenütt jól használhatók, ahol olcsó villamosenergia áll rendelkezésre, de a forgalom sűrűsége oly kicsi, hogy felsővezetékes villamosítás gazdaságtalan volna. A korszerű akk. kocsik fajlagos súlya 457 kg/ülőhely, menetteljesítménye 200—300 km, vagyis menetkörzetének sugara (a töltőállomástól) 100—150 km. Az akk. gépeskocsi különösen Németországban és az Am. Egy. Államokban terjedt el.

b) *A kisfeszültségű e. á.* rendszert általában a közúti és helyiérdekű V.-on, gépeskocsis üzemben használják, de előfordul nagyvasútakon is (New York Central R. R. 600 V. e. á.). A vasúti alállomásokból jövő 500—1000 V. feszültségű áramot könnyebb forgalom esetén tápvezetékkel megerősített felsővezetéken, nehéz forgalom esetén a vágány mentén 20—30 cm magasságban haladó szigetelt harmadik sínen vezetik a járművekhez. Az első esetben a jármű tetején elhelyezett rudas áramszedők, az utóbbiban az alvázról oldalt kiálló csúszósarúk szolgálnak az áram bevezetésére. A hajtófelszerelés teljes vonali feszültségre készült, segédsarkos soros mótorokból áll, amelyek fordulatszámát és ezzel a jármű sebességét, soros és párhuzamos kapcsolással és a mágnesmező gyengítésével (söntölésével) változtatják. Az indításra és gyorsításra fémes előtétellenállások szolgálnak. A mótorok a járműtengelyeket rendszerint fogaskerékáttétel útján, ritkábban közvetlenül, vagy rudazattal hajtják.

c) *A nagyfeszültségű e. á.* rendszer a legnehezebb fővasúti vontatásra alkalmas. Szabványossá lett feszültségei 1500 V. és 3000 V., ami e. á. generátorok számára nagy, energiaátvitelre ellenben kicsiny. Ezért az alállomások felszerelése költséges és kényes, kölcsönös távolsága korlátozott. 1500 V. esetén az alállomásokon mótorgenerátorok helyett újabban higanygőzegyenirányítókat alkalmaznak, ami lényegesen javítja a viszonyokat. A felsővezeték a szükséges nagy keresztmetszetek miatt nehézkes és drága (rendszerint 2 × 100 mm² keményréz iker-munkavezeték és kb. 200 mm² rézsodrony tápvezeték). A mozdonyok és gépeskocsik segédsarkos soros hajtómótoral 750—1000—1500 Volt feszültségre készülnek, úgyhogy pl. 3000 V. esetén két, három, vagy négy állandóan sorbakötött mótor alkot egy kapcsolási-egységet. A sebességszabályozás ez egységek soros és párhuzamos kapcsolásával, valamint mezősöntőléssel, az indítás és gyorsítás előtétellenállásokkal történik. A segédberendezéseket (szellőztetők, légsűrítők, fűtés, világítás stb.) biztonság kedvéért rendszerint kisebb feszültséggel táplálják, amelyet mótorgenerátor szolgáltat. A gépi felszerelés általában egyszerű, de a kapcsolóberendezés nehézkes és az előtétellenállások terjedelmesek. Az áramvisszanyeréses fékezés a mótoroknak dinamókká való átváltása útján könnyen és tökéletesen megoldható, de különleges berendezést és kapcsolási módot kíván, tehát nem önműködő. A nf. e. á. rendszert az utolsó húsz év alatt számos nagyszabású V.-on alkalmazták. Eredeti 3000 V.-os alakjában főleg a tengereken túl, de legújabban Olasz-, Spanyol- és Szovjetoroszországban is használják. Az 1500 V.-os megoldás Franciaországban, Angliában, Belgiumban és Csehszlovákiában honosodott meg.

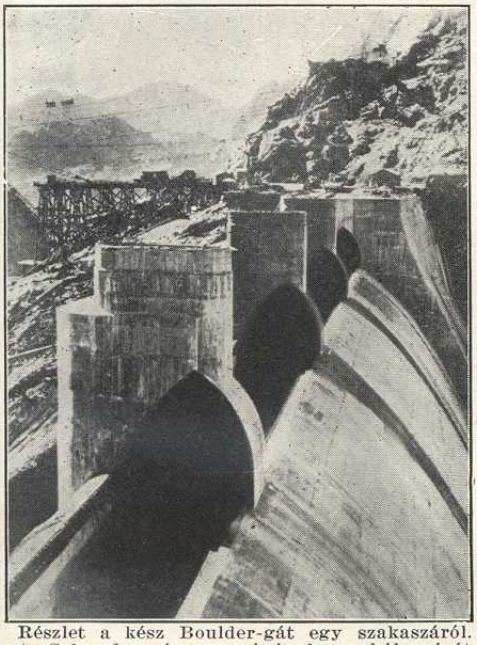
2. *A háromfázisú rendszer* hajtóenergiája 3000—3600 V. 15—16⅔ per. háromfázisú áram, amely vágányonként két, egymástól szigetelt munkavezetéket tesz szükségessé. Harmadik fázisvezeték a sín. A mozdonyok két, három fázisú indukciós-mótorral vannak felszerelve, amelyek közvetlenül (tehát transzformátor nélkül) a vonalra kapcsol-

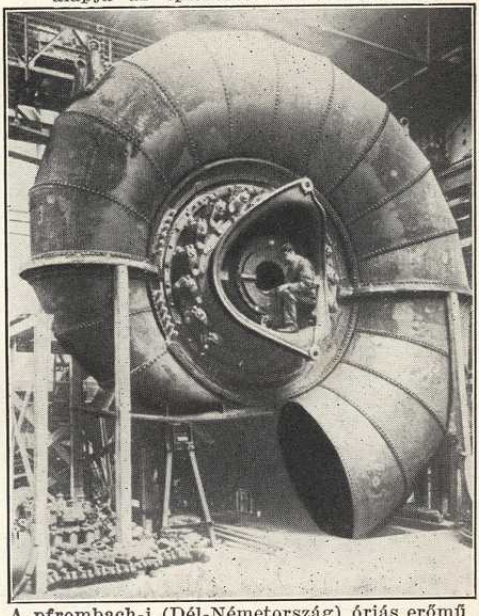
A Pacoima-gát San-Fernando-nál Kaliforniában

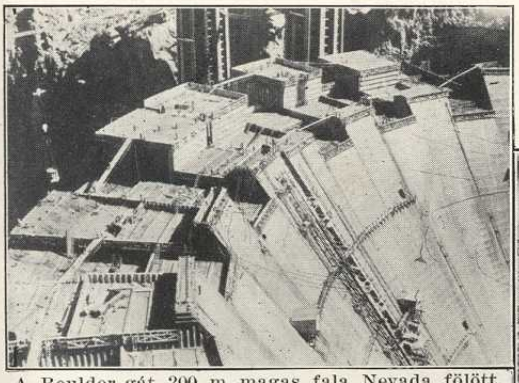
A Coloradó-folyót felduzzasztó Boulder-gát (Hoover Dam). A folyó medrének cementalapja az építkezés első szakaszában

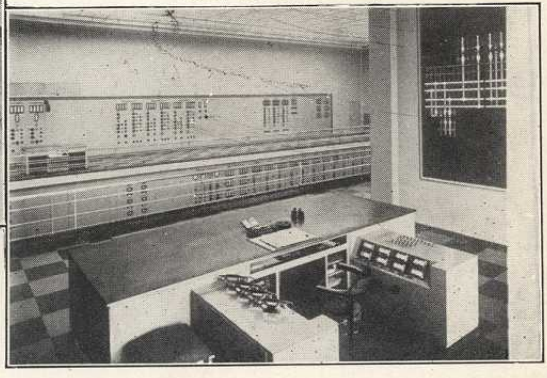
Részlet a kész Boulder-gát egy szakaszáról. A Colorado vízmagasságának szabályozását 35 m magas acélkapuk emelésével, vagy süllyesztésével érik el

A pfrombach-i (Dél-Németország) óriás erőmű egyik spirál-turbinája

A Boulder-gát 200 m magas fala Nevada fölött. A hozzácsatolt erőmű 1 millió LE teljesítőképességű turbinákkal van felszerelve

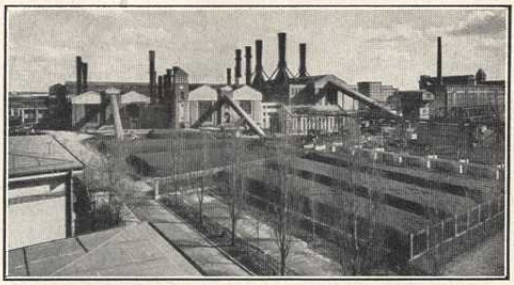

A rajna-westfáliai elektromos erőművek áramhálózatának központja. A jobboldali falon ábrázolt hálózati tábla az egyes vonalak megterhelését jelzi

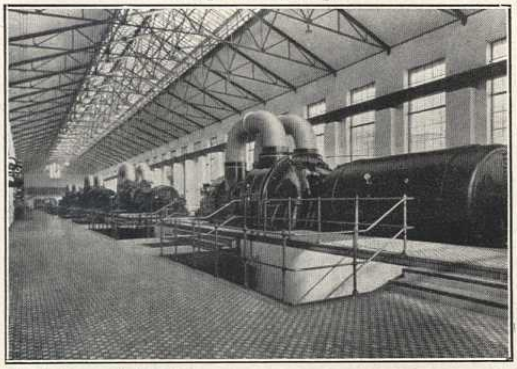
ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

VILLAMOS ERŐMŰVEK II.

(BUDAPEST SZEKESFŐVÁROS ELEKTROMOS MŰVEI)

A székesfőváros kelenföldi nagy áramfejlesztő telepének látképe

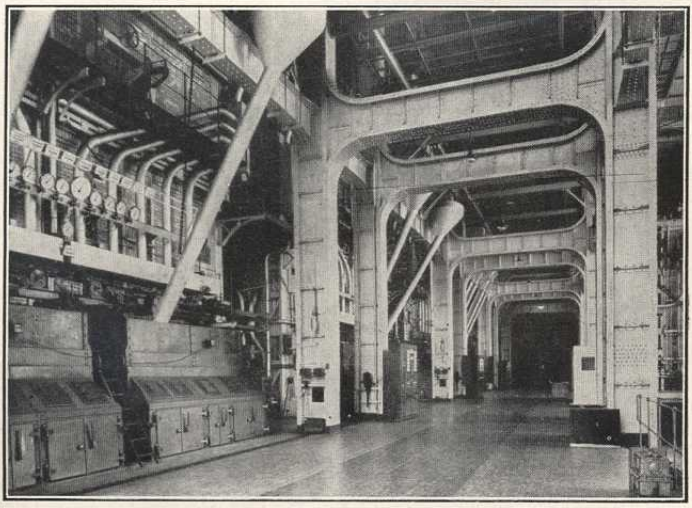
A telep gépterme

A sínterem középfolyosója a telep 30 KV-os kapcsolóházában

A 30 KV-os kapcsolóház vezénylőterme

A 3. sz. kazánház fűtőfolyosója

(Budapest székesfőváros elektromos műveinek archivumából)

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

hatók. Fordulatszabályozás: lánc és párhuzamos kapcsolással, vagy sorokszámváltoztatással. Gyorsítás: rendszerint önműködően szabályozott folyadékindítóval. Minthogy az indukciós-motorok fordulatszáma a terheléssel alig változik, a sebességnek állandó lépcsői vannak. (pl. 25—50—75—100 km/ó.). A mozdony a beállított sebességet állandóan tartja, függetlenül a vonatsúlytól, a pályaviszonyoktól és az egyéb külső körülményektől. Ez forgalmi szempontból nagy előny, mert a kiszabott menetidők pontos betartását biztosítja. Völgymenetben vagy kisebb sebességi fokra kapcsoláskor az áramvisszanyeréses fékezés minden segédberendezés és külső beavatkozási kényszer nélkül magától következik be, ami hegy- vagy dombvidéki pályán az üzembiztonságot növeli. A 3 f. mozdonyok szerkezete és kezelése az összes más rendszerű villamos mozdonyok között a legegyszerűbb. A 3 f. mozdonyok könnyűk és olcsók, fajlagos teljesítőképességük legnagyobb (pl. a Kandó-féle Gr. 050 olasz mozdonyoké 33 Le/t). Ezekkel a mozdonyokban rejlő nagy előnyökkel szemben áll a kettős munkavezeték kétségtelen hátránya, ami egyrészt a vezetékfeszültséget korlátozza, másrészt, különösen váltók felett, bonyolult, kényes és drága szerkezetekre vezet. Ezért e különben nagysikerű úttörő rendszer első hazájára, Felsőolaszországra, maradt korlátozva (kereken 1700 km, 850 mozdony).

3. *Az egyfázisú rendszer* alatt azt a megoldást értjük, amelyben a mozdonyok és gépeskocsik egyfázisú kommutátoros motorokkal vannak felszerelve, amelyek a nagyfeszültségű munkavezetékből transzformátor útján kapják a hajtóenergiát. A felsővezetékhálózatot tápláló állomások egyfázisú transzformátorokkal vannak felszerelve, tehát egyszerűek, olcsók és üzembiztosak. A szabványosított vezetékfeszültség Európában 15.000—16.000 V. (az Északamerikai Egyesült Államokban 11.000 V.), aminek következtében az alállomások egymástól nagy távolságra helyezhetők és az egész felsővezetékszerkezet egyszerű, könnyű, olcsó és üzembiztos (a munkavezeték 100 mm², tápvezeték rendszerint nem szükséges). A vasúti áram periódus számát Európában 15—16²/₃ per.-ra (az Északamerikai Egyesült Államokban 25 per.-ra) szabványosították, az egyfázisú kommutátoros motorokban nagyobb per.-on fellépő és még le nem győzött nehézségek miatt. A motorok régebben igen változatos szerkezetűek voltak; ma már általánosan a kompenzált soros mótort használják, eltolt fázisú segédmezővel, esetleg a kommutátoron ellenállás-összeköttetésekkel. Kapocsfeszültségük 800—1200 V., amelyet a mozdonytranszformátor szolgáltat. A sebességszabályozás a kapocsfeszültség változtatásával történik és ezért veszteségmentes. Az egyfázisú rendszerben tehát a motorok soros jellege mellett a sebesség bizonyos határokon belül tetszőlegesen beállítható. Az egyfázisú rendszer a legnagyobb teljesítőképességű mozdonyokra és a többesvezérlésű gépeskocsikra egyaránt teljesen kidolgozott és kiforrott rendszer, amelynek azonban az az alapvető hátránya van, hogy különleges kisperiódusú váltóáramot kíván, amelynek csakis a vasút céljaira való fejlesztése és átvitele a villamosítás tőkeszükségletét erősen megnöveli és gazdaságosságát rontja. Mindazonáltal Európában a legelterjedtebb villamosítási rendszer, amely Németország, Svájc, Ausztria, Svédország és Norvégia V.-ain kizárólagos uralomra jutott. (Kereken 7060 km., 1456 mozdony.)

4. *Az átalakítós rendszerek* alatt azokat értjük, amelyekben a mótorok és a munkavezeték áramneme különböző, tehát a villamosenergia a mozdonyon elhelyezett készülékben átalakításon megy át. E rendszereket az a törekvés hozta létre, hogy megtartassék az l. f. r.-ből az egyszerű nf. munkavezeték, de kiküszöböltessék az aránylag nehéz és kényes l. f. kommutátoros mótor. Dr. Kandó ehhez tovább még azt a követelményt fűzte, hogy a villamosvasútnak szervesen bele kell illeszkednie az ország általános villamosítási rendszerébe. Az átalakítás természete szerint megkülönböztetünk: *a)* egyfázisú v. á.-ról egyenáramra, tehát áramátalakító; *b)* egyfázisú v. á.-ról többfázisú v. á.-ra, tehát fázisátalakító mozdonyokat.

a) Az áramátalakítás gondolata 1906-ig, a Seebach—Wettingeni első próbamozdonyig nyúlik vissza, amely azonban éppúgy elszigetelt kísérlet maradt, mint a francia Auvert—Ferrand áá. mozdonya 1911. Újabban e megoldás ismét előtérbe került. Az amerikai Detroit, Toledo & Ironton vasút 1925., a New York, New Haven & Hartford vasút 1926. állított szolgálatba 22.000 ill. 11.000 V. 25 per. l. f. v. á. munkavezeték alatt szinkron l. f. mótor-dinamóval és erről táplált e. á. mótorokkal felszerelt óriási mozdonyokat. 1931. az Osztrák Szöv. Vasutak 16.000 V. 16²/₃ per. vonalai számára készült két 1.800 Le.-s különleges szinkrón-átalakítós mozdony. Végül a Deutsche Reichsbahn 50 per. kísérleti vonalán (Höllentalbahn) higanygőzegyenirányítós megoldással fognak kísérletezni.

b) A fázisátalakítás gondolata az amerikai Westinghouse gyárból indult ki, amely azt 1913. a Norfolk & Western nehézüzemű szénvasút 3.320 Le. mozdonyain alkalmazta először. Ezek az ú. n. *split-phase* mozdonyok transzformátorral, Ferraris—Arno elvű aszinkron fázisosztóval és kf. indukciós mótorokkal vannak felszerelve és ezért rendkívül nehezek. (244 t.). Fajlagos teljesítőképességük csak 13.6 Le/t. A kedvezőtlen aszinkrón-fázisosztó helyett 1917. a Pennsylvania, 1922. a Norfolk & Western és 1924. a Virginian vasútnak szállított óriási mozdonyokon szinkron-fázisosztót alkalmaztak.

A fejlődés ezen irányához kapcsolódik Kandó Kálmán ú. n. *fázisváltós* rendszere, amely zseniális megoldási részleteivel lehetővé tette a munkavezetéknek szabványos 50 per. l. f. v. á.-mal való táplálását, vagyis a vasúti üzemnek az országos villamosművek hálózatára, egyszerű nagyfogyasztóként való közvetlen rákapcsolását. A Kandó-féle megoldás veleje a mozdonyon elhelyezett, gyorsan forgó (50 per. 1500 ford/perc), különleges szerkezetű és szabályozású szinkron-gép az ú. n. fázisváltó, amely egyben transzformátor és mótorgenerátor. E célból állórészén két egymástól független tekercselése van: az egyik közvetlenül a 16.000 V. munkavezeték és a föld közé kapcsolt egyfázisú tekercselés, amely az egyenárammal gerjesztett forgórészt mint egyfázisú szinkronmótor hajtja, a másik önmagában zárt tekercselés, amely, megfelelően elhelyezett kivezetések útján, a forgórész indukáló hatása következtében, 850—1300 V. feszültségű 3—4—6 fázisú áramot szolgáltat a mozdonyt hajtó indukciós-mótor (v. mótorok) részére. Az egyenáramú gerjesztést önműködő készülék úgy szabályozza, hogy egyrészt a mótorok a terhelés tág határai között mindig a legjobb hatásfokuknak megfelelő feszültséget kapják, másrészt a munkavezetékről levett áram fáziseltolása zérus (cos $\varphi = 1$) vagy kissé előresiető. Minthogy a mozdonyt indukciós-mótor (v. két mótor) hajtja, az indítás folyadékellenállással, a sebességváltoztatás lépcsősen, sorokszámváltoztatással (két mótor esetén lánckapcsolással) történik éppen úgy, mint a háromfázisú mozdonyokon. Ugyanezért fennáll az önműködő áramvisszanyeréses fékezés is. A teljesen újszerű elvi és szerkezeti megoldás következtében a Kandó-féle fázisváltós mozdonyoknak számos, egészen egyedülálló előnye van, amely mind az energiaszolgáltatás, mind a vasútüzem szempontjából nagyjelentőségű és a gazdaságosságot fokozza. Az előbbiek közé tartozik, hogy: primer cos $\varphi = 1$; a feszültségesés 50 per. dacára kicsi a fázisváltó rövidzárási árama kisebb a teljes terhelésinél. Az utóbbiak közül említésre méltó: a feszültségingadozás elleni érzéketlenség, ami az alállomástávolság növelését engedi meg; a gépi berendezés nagyfokú kihasználásának lehetősége, ami legjobban visszatükrözik abban, hogy pl. a hegyeshalomi vonalon közlekedő mozdonyok fajlagos teljesítőképessége 24.4 Le/t.

A fázisváltó és a mótor *Schön és Punga* által kidolgozott szellemes összeépítése szolgáltatja a *Krupp*-féle 50 per. megoldás alapját. Ebben a mótor állórésze egyfázisú, főforgórésze háromfázisú tekercseléssel van ellátva. A kettő közti tág légrésbe szabadon forgó segédforgórész van betolva, amelyen egyrészt rövidrezárt tekercselés, másrészt e. á. gerjeszthető mágnestekercsek foglalnak helyet. Ha a segédforgórész, — amely mint l. f. aszinkron-mótor indul, — az e. á. gerjesztés bekapcsolása után szinkron fordulaton jár, az eredő mágnesmezőben a főforgórész mint háromfázisú indukciós-mótor forog és mint ilyen egy második indukciós-mótorral láncba is kapcsolható. E rendszer alapján eddig csak kisebb iparimozdonyok készültek; a Höllental-vasuton azonban egy nagyvasúti jellegű Krupp-mozdony kipróbálását is tervbevették.

V. energiaellátása. Minthogy az először kifejlődött fővasúti villamosítási rendszerek olyan áramnemet (15—16²/₃ per. 3 f. 1 f.) használnak, amely egyéb fogyasztás (világítás és ipar) céljaira nem alkalmas, régebben az a felfogás uralkodott, hogy a V.-nak saját tulajdonukban levő külön erőművekkel és távvezetékekkel kell bírniok. Az ilyen külön vasúti villamosművek létesítése és üzeme súlyos teherként nehezedik a V.-ra, annál is inkább, mert a biztonság nagyfokú tartalékkészséget kíván, az átlagterhelés nem

nagy, ellenben a terhelésváltozások hirtelenek és a terheléslökések az átlaghoz képest erősek. A viszonyokat gőzerőművekben gőztárolókkal, e. á. V.-nál akkumulátor-telepekkel szokás javítani. A korszerű törekvés oda irányul, hogy a V.-ak közcélú villamosművektől szerezzék be energiaszükségletüket, mint bármely ipari nagyfogyasztó. Ez történhetik vagy úgy, hogy az erőműben a vasút céljaira külön generátorokat állítanak fel (kazántelep vagy vízművi rész közös), amely esetben a külön távvezeték szükségessége tovább is fennáll (pl. a bajor V.-nál), vagy úgy, hogy a közhasználatú távvezetékekre kapcsolják rá azokat az alállomásokat, amelyek megfelelő átalakítókkal felszerelve, a különleges vasúti áramot szolgáltatják (pl. a svéd és a francia V.-nál). A célt legegyszerűbben és leggazdaságosabban csak a szabványos áramnemmel dolgozó villamosítási rendszer oldhatja meg, amelynek jelenleg egyetlen sikerült és kipróbált megoldása a hegyeshalomi vonalon alkalmazott Kandó-féle fázisváltós rendszer.

V. vezetékrendszere a villamosenergiának a vágányhálózat mentén való elosztására és a járművekhez való juttatására szolgál. E célra e. á. vasutakon kb. 1000 V. feszültségig a járósinekkel párhuzamosan futó, szigetelt harmadik sínt is alkalmaznak, de e megoldás biztonság okából csak elzárt pályatesten van helyén (pl. földalatti vagy magasvasutakon). Általában felső vezeték használatos és pedig — a 3 f. rendszer keresztfelüggesztésű kettős munkavezetékétől eltekintve —, jelenleg kizárólagosan láncfelfüggesztésű megoldásban.

V. mozdonyait futóművük jellege szerint szokás megjelölni, a futótengelyek számára számokat, a hajtott tengelyek számára nagybetűket használva. Pl. :

2B B2 közös alvázban elől-hátul két-két futótengely, középen két-két csatlórúddal kapcsolt hajtótengely ;

1C+C1 két rövidrekapcsolt alváz (zsámoly), mindegyik egy futó- és három kapcsolt hajtótengellyel ;

$1D_01$ közös alvázban elől-hátul egy-egy futótengely, középen négy nem kapcsolt (egyeshajtású) hajtótengely.

A hajtott tengelyek és a hajtómótorok viszonya szerint megkülönböztetünk :

1. egyeshajtást, amidőn az egymástól független tengelyek mindegyikét külön motor (vagy mótorpár) hajtja ; a mótorok lehetnek *a)* az alvázban, a tengelyek körül vagy között, *b)* az alváz fölött elhelyezve ; az erőátvitel viszonylagos elmozdulást megengedő szerkezettel és fogaskerekekkel történik ;

2. többeshajtást, amidőn a hajtott kerékpárokat csatlórudak kötik össze ; a mótorok félig vagy egészen az alváz fölött vannak elhelyezve és a csatlórudak láncát vagy előtténtgelyen keresztül, vagy közvetlenül, fogaskerék áttétellel, vagy rudazattal hajtják (Kandó-keret).

A villamosmozdonyok vezérlése a vezérfülkében elhelyezett vezérkapcsoló útján történik, amely villamos-, légnyomásos- vagy rudasátvitel segítségével a mozdonyszekrényben levő főkapcsolókat működteti. A mozdonyok egyéb felszerelései : a parallelogramm (pantograf) áramszedők, a főáramszakító, a szellőztetők, a légsűrítők, a fűtési és világítási transzformátorok, a szabályozók és a mérőműszerek.

A korszerű fővonali villamosmozdonyok ú. n. egyórás teljesítőképessége egy egységben rendszerint 2000—4000 lóerő. Ha ennél nagyobb teljesítőképességre van szükség, két félmozdonyt kapcsolnak össze egy egységgé.

V. gépeskocsijai lényegileg ugyanolyan felszerelésűek, mint a mozdonyok, de természetesen könnyebb kivitelben. A hajtás mindig egyeshajtás, az alvázban (zsámolyban) elhelyezett egy-két mótorral. A gépeskocsik vezérlése mindig olyan, hogy csatlókábelek segítségével több gépeskocsi egy vezérállásról, ill. vezérkapcsolóról közösen vezérelhető. A gépeskocsik teljesítőképessége a vontatandó pótkocsik száma és súlya szerint kb. 500—1200 lóerő között változik. *(VI. köt. Elektromos vasút* és *Elektromos vontatás.)*

A képtáblák ábráinak magyarázata :

A következő ábramagyarázatokban használt betűjelzések jelentése a következő : H = teljes hossz ütközők között mm, Szs = szolgálati súly t, Ts = tapadó súly t, V = legnagyobb megengedett menetsebesség Km/ó, N = egyórás teljesítőképesség lóerőkben (Le.).

1. ábra. A Deutsche Reichsbahn akkumulátoros iker gépeskocsija. (AFA.) H = 29.020 mm. Szs = 70 t. Ülőhely 88. Állóhely 39. Akkumulátor 168 cella, 220 Kwó/3 óra. Menetteljesítmény 200—250 Km. V = 64 km/ó.

2. ábra. A Deutsche Reichsbahn akkumulátoros rendezőmozdonya (AFA.). Akkumulátor 160 cella, 141 Kwó/3 óra. H = 8530 mm. Szs = 42 t. N = 110 Le. Indítási vonóerő 6000 kg. V = 8·6 km/ó.

3. ábra. Az Olasz Államvasutak 3300 V. 15 per. 3 f. ú. n. Giovi tehervonati mozdonya (Kandó-Westinghouse). Jelleg: OEO. H = 9500 mm. Szs = 60·2 t. V = 44 km/ó. N = 2000 Le. Két mótor Kandó-háromszöggel.

4. ábra. A Chicago, Milwaukee & St. Paul Rwy. 3000 V e. á. gyorsvonati mozdonya (Westinghouse). Jelleg: $2C_01 + 1C_02$. H = 27.000 mm. Szs = 249 t. Ts = 152 t. V = 105 km/ó. N = 4260 Le. Hat félmagasan elhelyezett ikermótor fogaskerék-áttétellel.

5. ábra. A Norfolk & Western Rwy. 22.000 V. 25uper. fázisátalakítós tehervonati mozdonya (Westinghouse). Jelleg: (1B + B1) + (1B + B1). H = 32.207 mm. Szs = 244·6 t. Ts = 199 t. V = 45 km/ó. N = 3320 Le. Két ikermótor fogaskerék-áttétellel és előtténtgellyel.

6. ábra. A B. H. É. V. 1000—1200 V. e. á. gépeskocsija (Ganz). Ülőhely 64. H = 16.000 mm. Szs (üresen) = 31 t. V = 50 km/ó. N = 440 Le. Négy ú. n. közúti felfüggesztésű soros mótor fogaskerékáttétellel.

7. ábra. A Schweitzer B. B. 16.000 V. 16 $^2/_3$ per. 1 f. Gotthard kettős mozdonya (BBC). Jelleg: $(1B_01 + B_01) + (1B_0 + 1B_01)$. H = 34.000 mm. Szs = 245·1 t. Ts = 163 t. V = 100 km/ó. N = 7500 Le. (60 km/ó). Nyolc félmagasan elhelyezett mótor, fogaskerekes BBC. közlőművel.

8. ábra. A Paris—Orleansi vasút 1500 V. e. á. gyorsvonati mozdonya (Ganz). Jelleg: 1BB1. H = 16.040 mm. Szs = 128 t. Ts = 72 t. V = 130 km/ó. N = 4200 Le. Négy mótor Kandó-keretes hajtóművel.

9. ábra. A New York, New Haven & Hartford R. R. 600 V. egyenáramú mozdonya (General Electric Co.). Jelleg: $B_0 + B_0 + B_0 \times B_0$. H = 17.323 mm. Szs = 120.5 t. V = 137 km/ó. N = 2640 Le. Nyolc hajtómótor az alvázban.

10. ábra. A Deutsche Reichsbahn 16.000 V. 16 $^1/_3$ per. 1 f. mozdonya (AEG.). Jelleg: $1C_01$. H = 15.120 mm. Szs = 92 t. Ts = 60 t. V = 130 mk/ó. N = 3000 Le

Három félmagasan elhelyezett mótor fogaskerékáttétellel és Kleinow-féle rúgós közlőművel.

11. ábra. A MÁV 16.000 V. 50 per. Kandó-féle fázisváltós gyors- és tehervonati mozdonya. (Ganz-MÁVAG). Jelleg: 1D1. H = 13.830 mm. Szs = 93·8 t. Ts = 67·2 t. V = 100 km/ó. N = 2500 Le. Egy mótor az alváz fölött, Kandó-keretes hajtóművel.

12. ábra. A Deutsche Reichsbahn 16.000 V. 16 $^2/_3$ per. 1 f. gépeskocsi-vonategysége. Ülőhely gépeskocsiban 75, pótkocsiban 73. Szs = üresen:gépeskocsi 63·5 t., pótkocsi-40 t. V = 75 km/ó. N = 1120 Le. Négy ú. n. közúti felfüggesztésű soros mótor fogaskerékáttétellel.

13. ábra. A MÁV 16.000 V. keresztláncos felsővezetéke állomásokon.

14. ábra. Az Olasz Államvasutak 3300 V. kétmunkavezetékes keresztfelfüggesztésű felsővezetéke.

Irodalom: Verebély, *Fővasutak villamosításának fejlődése külföldön, I—II. kötet*, Verebély, *Az Olasz Államvasutak villamosítása*, Verebély-Klein, *A Kandó-féle villamosítási rendszer.*

Villamos világítás. A régebben alkalmazott fémszálas lámpákat spiráldrótos Wolframszálas lámpák váltották fel, a spirálozás folytán ugyanis ugyanakkora fogyasztás mellett a szál hőfoka magasabb, a kisugárzott fény erősebb és fehérebb. A fémszál porlódását az üvegbúrának gázzal való megtöltésével csökkentik, a töltéshez argon, ill. nitrogén gázt használnak. Az ilyen lámpák gyertyafényenkénti fogyasztása már csak 0·5—0·7 watt. Legújabban (1934) kétszeresen spirálozott szálú, ú. n. duplaspirál lámpákat hoztak forgalomba, amelyeknek gazdaságossága még kedvezőbb. A reklámvilágítás terén a ritkított neongázzal töltött világító csövek léptek előtérbe, az országútak, autóútak világítására pedig igen kis fogyasztású sárga fényű nátriumgőz és kék fényű nagynyomású higanygőz lámpákat szerkesztettek. (L. *Elektr. világítás, VI.* és *Neonfény, XXI. köt.)*

***Vilt** *Tibor*, szobrász, szül. Budapest, 1905 dec. 15. 1928. az Ernst Lajos-díjat, 1933. pedig a székesfőváros Ferenc József-díját nyerte el. 1929. gyüjteményes kiállítása volt a Tamás-Galériában. Tőle van a Ferencesek pasaréti templomának homlokzatán Szent Ferenc és Szt. Antal domborműve. Női fejei a Szépművészeti Múzeumban és a Fővárosi Múzeumban vannak.

Vincze *Frigyes*, a budapesti Kereskedelmi Akadémia igazgatója, újabb művei: *A szaknevelési gondolat fejlődése a modern szakoktatásügynek a XIX. század közepe táján történt kialakulásáig* (1930); *A középfokú kereskedelmi szakoktatásügy hazánkban és a külföldön, a XIX. század ötvenes éveitől napjainkig* (1935). *(XIX. köt.)*

Vincze *Zsigmond*, zeneszerző, karnagy, újabb művei: *Aranyhattyú* (operett) s a Móra Ferenc mesejátékához írott zene: *Az aranyszőrű bárány* (Szeged, 1932); Ő alkalmazta zenekarra Kacsóh Pongrácnak a Bakonyi Károly *János Vitéz*-éhez készített zenéjét. Legnépszerűbb dalaink egyike a *Szép vagy Magyarország*, V. műve. *(XIX. köt.)*

Vinkler *János*, egyet. tanár, jogi író, újabb műve: *A magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás a mohácsi vésztől 1848-ig* (1927). *(XIX. köt.)*

Vinnen, *Karl*, német festő, megh. München, 1922 ápr. 18. *(XIX. köt.)*

***Viski** *Károly (Retteghi)*, etnográfus, tanár, szül. Torda, 1883 ápr. 14. Mint tanár Nagyszalontán, Tordán, Újpesten, Budapesten működött. A Magyar Nemzeti Múzeum őre a Néprajzi Múzeumban, a Közgyüjtemények Országos Főfelügyelőségének előadója. Magyar nyelvtudománnyal és néprajzzal foglalkozó tanulmányai és cikkei a *Nyelvészeti Füzetek*, *Magyar Népművészet* és a *Magyar Népművészet Kincsesháza* c. folyóiratokban jelennek meg. Tanulmányai nagy részét német, francia, angol, holland, finn és észt nyelvre is lefordították.

***Visszacsatolás,** elektroncsöves rádiókapcsolás, amelynél az anódkörben keletkező, felerősített nagyfrekvenciájú áram segítségével vezéreljük ugyanannak az elektroncsőnek a rácsát. Ez a vezérlés ismét ugyanolyan nagyfrekvenciájú áramot idéz elő az anódkörben, úgy, hogy az így kapcsolt elektroncső rezgéskeltővé válik. A rezgések frekvenciája az anód, vagy a rácskörbe kapcsolt kondenzátor és tekercs méreteitől függ.

Viszota *Gyula*, irodalomtörténetíró, ny. tanker. kir. főigazgató, 1932. a M. Tud. Akadémia rendes tagja lett. Újabb művei: *Gróf Széchényi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal I—II.* (1927—30); *Gróf Széchényi István naplói III—IV.* (1932—34); *Gróf Széchényi István elmeállapota és halála* (1934); *Gróf Széchényi István négy utolsó éve Döblingben* (1934); *A Széchényi híd története* (1935); *A kortársak Széchényi Hiteléről* (1935) stb. *(XIX. köt.)*

Vita *Emil*, közgazdasági író, ny. szék.-főv. tanácsnok. 1920 végén a fővárostól nyugalomba vonult s több évig a Belvárosi Takarékpénztár osztályvezetője volt. 1926. a törvényhatósági bizottság tagja lett s különösen közgazdasági kérdésekkel foglalkozik. *(XIX. kötet.)*

***Vitamin-készítmények.** Az életfenntartás szempontjából nélkülözhetetlen vitaminok szerepe a gyógyászatban napról-napra fontosabbá válik. V.-et újabban pl. csecsemők és gyermekek ellenállóképességének fokozására, az angolkóron kívül több fejlődési rendellenesség gyógyítására, továbbá a sebkezelésnél is alkalmaznak. Ilyenek a Cevita, a Szentgyörgyi kristályos állapotban előállított C-vitaminja (ascorbinsav), Devitol, Viosterin tiszta D-V.-ek, az A-vitamint tartalmazó Halivitan, a Wetol és Vulnovitanban A- és D-vitamin van, E-vitamint a Profecundin tartalmaz. A Toldinban kalóriadús tápanyagokon kívül A- és D-vitamin van. Ezen hazai gyógyszereken kívül számos külföldi V. is forgalomban van (Vigantol stb.).

Vitaminok (más néven *járulékos táptényező, táphormon, nutramin, kompletin)*, az élethez szükséges oly anyagok, melyeket az állati és emberi szervezet létrehozni nem tud s csak kívülről vehet magához. Már a mult század első felében mutattak kísérletek arra, hogy fehérje, zsír, szénhidrát, só és víz még nem elegendők az állati élet fenntartására (*Liebig*, 1840). A század végén

derült ki, hogy egyes betegségeket bizonyos tápanyagok hiánya hoz létre. A XX. század elejétől *(Stepp, Hopkins)* alakult ki a vitaminok fogalma, s épültek ki róluk rohamlépésben ismereteink. Ma már a nélkülözhetlen vitaminok egész sorát ismerjük. Jelölésükhöz az ABC betűi használatosak. Előfordulásukról a mellékelt táblázat tájékoztat.

Az *A-vitamin* színtelen, zsírnemű anyag. Képlete $C_{20}H_{30}O$. Szerkezete is pontosan

A főbb vitaminok előfordulása

(— = hiányzik, —+ = néha előfordul, + = kimutatható, ++ = jelentős mennyiségben tartalmazza, +++ = bőségesen tartalmazza, ++++ = legfontosabb forrás.)

Szám	Anyag	A	B_1	B_2	C	D	E
	Gyümölcs:						
1	alma	—	++		++	—+	
2	körte	—	+		+	—+	
3	szilva	+	+		+	—+	
4	szőlő	—	+		+	—+	
5	eper	—	—		++	—+	
6	narancs	+	++	+	++++	+	+
7	citrom	+	++		++++	+	
8	banán	+	+	+	+	—+	++
9	dió	+	+	+	—		+
10	mogyoró	—	++	++	—		
	Zöldségfélék:						
11	paradicsom friss	++++	++	+	+++	+	
12	„ főtt	++	++		+++		
13	sárgarépa friss	+++	++	+	++		
14	„ főtt	++	++		+		
15	káposzta friss	++	+++	+	++	+	
16	„ főtt	++	++		+		
17	tök	++	+		++	+	
18	hagyma	—+	++	+	++		
19	burgonya nyers	++	+++	+	++		
20	„ sült vagy főtt	—	+		++		
21	bab zöld	++	+	+	++	—+	+++
22	borsó „	++	++	+	+	—+	
23	lencse „	++	+	++	+	—+	
24	paraj (spenót) friss	+++	+++	++	+++	+	
25	saláta friss	++	++	+	+++	+	+++
26	ugorka	—	++		++	+	
27	gomba (champignon)	+	++		—	—	
28	paprika	+		+	++++	+	
29	bab (érett) mag	++	+++		—	—	
	Gabonaneműek:						
30	tengeri	++	++	+	—	—	+
31	búza	+	+++	+	—	—	+
32	árpa	+	+++		—	—	
33	rozs	+	+++		—	—	
34	rizs	—	++	+	—	—	+
35	„ hántolt	—	—	—	—	—	—+
36	kávé friss	—	+		—	—	
37	búzakenyér	+	—+		—	—	—
38	rozskenyér	—	++	+	—	—	—
	Cukorfélék:						
39	méz	—	+	—	—	—	
40	cukor (tiszta)	—	—	—	—	—	—
	Élesztő:						
41	sör	—	+	+	—		
42	sörélesztő	—	++++	+++		—	—+
	Tojás:						
43	tojás	+++	+++	++	—	+	++
44	tojásfehérje	++	—	++	—		
	Tejtermékek:						
45	tej (tehén), nyári	+++	++	++	++	+	
46	„ „ téli	+	+	++	—	—	
47	„ „ aludt	+	+		+++		
48	anyatej	++	+	+	+	+	
49	vaj, nyári	++++	—		—	+	++
50	„ téli	+	—		—	—	—
51	sajt	++	+	+	—		
	Zsírok:						
52	margarin	—	—		—	—	
53	szalonna	+	—		—	—	—
54	csukamájolaj	+++	—		—	++++	++
	Hús:						
55	hús (marha)	+	+	++	—+		++
56	hús (disznó, sózott)	—	—		—		++
57	vese nyers	+++	+++	+++	+++		
58	máj „	+++	+++	+++	+++		++
59	lép „	+	+		+		++
60	fehérmáj „	—	++		—		++
61	agyvelő „	+++	+++		—		
62	tüdő „	—	+		—		
63	vér „	—	+	+	+		

ismeretes, főként Karrer vizsgálatai alapján (1931—33). Közeli rokonságban áll a carotinnal, a sárgarépa és kajszinbarack festékanyagával, mely két vízmolekula felvételével két A-vitaminmolekulára hasadhat. Ez a szervezetben is bekövetkezik, s ezért a carotin (ugyanígy a kukorica festékanyaga kryptoxanthin is) az A-vitamint helyettesíteni képes a táplálékban. Fiatal patkány számára már napi 1 γ (0.001 mg.) A-vitamin elegendő. Hiányában visszamarad a fejlődés, a nyálkahártyák fertőzésre hajlamossá válnak, a szem szaruhártyája megbetegszik (xerophtalmia), mely vakulásra vezethet. Már előbb is látászavarok jelentkeznek a recehártya hiányos működése miatt.

Hántolt rizsen élő, déli és keletázsiai népek gyakori betegsége a beri-beri, mely izomgyengeséggel kezdődik s ideggyulladások, bénulások mellett szívgyengeség és vizenyő kifejlődésével vezet halálhoz. *Eijkman* holland orvos már 1896. felismerte, hogy oka valami anyag hiánya a táplálékban. Ezen anyag a B.-vitamin, vízben oldható, lúgos hatású vegyület. Képlete Windaus sz. $C_{12}H_{16}N_4OS.H_2O$. Hiánya a tüneteket, úgylátszik, a szénhidrátanyagcsere zavara révén hozza létre.

A régebben egységesnek tartott *B-vitamin*ból újabban több, vízben oldható vitamint különítettek el. A B_2-nek nevezett vitamin (az amerikai irodalomban G-vitamin) hiánya egyik oka a pellagra nevű, egyoldalú táplálkozáskor fellépő népbetegségnek, mely súlyos bőrgyulladással, hasmenéssel és elbutulással jár. A B_3 és B_4 vitaminok ugyancsak a fiatal állatok fejlődéséhez nélkülözhetetlenek. Újabban e csoportból még további 3 tényezőt (B_5, R, Y) is megkülönböztetnek, melyek mind a növekedéshez szükségesek.

A *C-vitamin* hiánya a skorbutot okozza, mely hajósok, utazók régi veszedelme. Súlyos bőrvérzésekből, bénulásokból áll, melyek halálosak lehetnek. A C-vitamin (ascorbinsav), savi természetű, erős oxigénkötő (redukáló) szénhidrát ($C_6H_8O_6$). E vegyületet *Szent Györgyi* Albert 1928. az állati mellékvesében és több növényben fedezte fel. 1932. a paprikából nagy mennyiségben sikerült előállítania s ekkor bizonyította be, hogy azonos a C-vitaminnal. Szerkezetét Haworth derítette ki (1933), ugyanő mesterségesen is előállította. A levegőn melegítve hatástalanná válik. A sejtlégzésben van fontos szerepe.

Gyakorlatilag a *D-vitamin* a legfontosabb, melynek hiánya az angolkórt (rachitisz) okozza, melyben a csont mészszegény, hajlékony és a növés is elmarad. A csukamájolaj gyógyítóhatását nagy D-vitamintartalma okozza. Kiderült, hogy e vitamin a zsírnemű szterinek közé tartozik s a növényergoszterinből keletkezik napfény és ultraibolya sugarak hatására. Ez magyarázza a sugárzás rachitisz-ellenes hatását. E vitamint is *Windaus* állította elő kristályosan (D_2). Összetétele az ergoszterinnel azonos: $C_{28}H_{43}OH$ és szerkezetben is hasonlít hozzá.

Az *E-vitamin* a szaporodás vitaminja. Hiánya a hím állat ondóképzését, terhes nőstényen a magzat fejlődését gátolja meg, már a méhen belüli elhalását okozva (*Evans*, 1922). Maga a vitamin zsírnemű vegyület. Tisztítása, alkatának felismerése eddig nem sikerült biztossággal.

A *H-vitamin* (Hautfaktor: *György*, 1931) a burgonyában, zöldségben, élesztőben, tejben, májban, vesében fordul elő. Vízben oldható, nitrogéntartalmú, kénmentes, a B_2-vitamintól különböző anyag. Hiánya bőrgyulladást és gennyedést okoz, különösen zsírdús táplálás mellett.

Különböző fajok vitaminjai nem azonosak. Így a patkány számára az ascorbinsav nem vitamin, mert maga is képezni tudja, míg a rokon tengerimalac különösen rászorul. A szervezet normális működéséhez valamennyi vitaminjának felvétele szükséges. A vitamintáplálás relatív elégtelensége, mely az életet közvetlenül nem veszélyezteti, erőtlenné tesz s fertőzésekkel szemben gyengévé. A baj sokszor csak későbbi nemzedékeken tűnik elő. A szükséges vitaminmennyiség sokszoros (több 100 vagy 1000-szeres) adagai mérgező hatásúak lehetnek. (*XIX. k.*)

***Vitla és csőrlő,** oly helyhez kötött emelőgép, amely a láncra vagy kötélre függesztett terhet emeli. Az emelőművet leginkább kerékmű-áttétellel hajtott dob alkotja, melyre a kötél felcsavarodik. Vitlát alkalmaznak gőzekéknél, továbbá drótkötéllel v. lánccal vontatott bányakocsik (csillék) mozgatására és drótkötélpályáknál.

***Vitorlázó repülés,** a levegőnél súlyosabb gépekkel végrehajtott repülés, amelyeknél a felhajtó erőt nem motor, hanem légáramlatok szolgáltatják. Már a legrégibb időkben észrevették, hogy bizonyos madarak percekig lebegnek, sőt emelkednek a levegőben anélkül, hogy egyetlen szárnycsapást tennének. A legismertebb ilyen madarak az albatrosz, a gólya és a fecske. A repülőgépeknek ahhoz, hogy vízszintes vagy emelkedő repüléseket végezhessenek, motorra van szükségük, amely a nehézségi erőn felül szükséges segéderőt szolgáltatja. Ezt pótolják a vitorlázó repülőgépeknél a fölfelé irányuló légáramlatok. A gépek aszerint, ahogy a felhajtó erőt képviselő légáramlatok ereje növekszik vagy csökken, süllyednek vagy emelkednek. Síkságon is állandóan fölfelé emelkednek a légáramlások, de fokozottabban vonatkozik ez hegyes vidékekre, ahol a légáramlások fölfelé törése sokkal nagyobb, Éppen ezért ilyen vidékeken a legkönnyebb a V. A hátrány azonban az, hogy távolsági repülés hegyes vidékeken alig lehetséges. Ki lehet használni a föld melegkisugárzása révén keletkező légáramlásokat is. A meleg levegő helyét hideg foglalja el és ezáltal állandó fölfelé irányuló légáramlások keletkeznek. Ezek kihasználása az ú. n. *felhőrepülők* fela-

data. A felhőrepülés révén nagy távolságokat repültek már be. Hasonló módon használták ki egyes repülők a nagyvárosok kőtömegeiből kiáramló meleget. Ez azonban igen nagy ügyességet követel, mert a rendelkezésre álló légrétegek terjedelme nagyon csekély. A vitorlázó repülőgépek sík terepen nem tudnak elindulni, ezért rendszerint mótoros repülőgépekkel vontatják őket egy bizonyos magasságig. Ezt — megfelelő terepen — autóvontatással is pótolni lehet. A vitorlázó repülőgépeket elsősorban nagy szárnyterjedelmük jellemzi. Anyaguk többnyire fa, mert a minél kisebb súly elérése a cél. A V. megalapítója *Ottó Lilienthal* német repülő, aki tapasztalatairól könyvet adott ki. A világháború egyidőre csökkentette a V. jelentőségét, de újabban igen nagy fejlődésnek indult. 1931. *Beardmore* kanadai repülő átrepülte a *La Manche* csatornát. Az időtartam világrekord birtokosa *Curt Schmitt* német repülő, 36 ó. 40 p., a távolsági repülésé pedig az ugyancsak német *Günther Groenhoff*, 265 km. *Magyar rekordok:* magasság: 1140 m (Molnár Árpád), időtartam: 10 ó. 7 p. (u. a.), távolság: 35·39 km (Formanek Lajos).

***Vivanti,** *Annie*, olasz írónő, szül. London, 1868 febr. 2., Giosuè Carducci tanítványa volt, akinek vezetése alatt írta meg első verseit. Sokat utazott. Regényei többnyire önéletrajzszerűek. Novellákat és drámákat is írt. Művei: *Lirica* (G. Carducci előszavával 1890); *Marion, artista di caffé-concerto* (regény, 1891); *I divoratori* (regény, 1911); *L'Invasore* (színmű, 1916); *Vae victis* (regény, 1917); *Zingaresca* (elbeszélések, 1918); *Terra di Cleopatra* (regény, 1925); *Fosca, sorella di Messalina* (regény, 1931).

***Víziakna** *(folyami és tengeri)*, lényege egy nagymennyiségű (néha több száz kg) robbanóanyaggal töltött vasedény, melyet a vízfenéken, avagy, mint úszóaknát a vízszíne alatt, megfelelő mélységben lehorgonyozva, helyeznek el. Ha az ellenséges hajó az akna fölé kerül, a parton levő figyelő villamos gyujtással felrobbantja az aknát s vele a hajót. Ez a megfigyelt akna. Ha pedig V. a hajótest által érintve, önműködően robban fel, érintőaknának nevezik.

Kikötők bejáratait, fontos hajózási útvonalakat, folyamok medrét szokták háború esetén elzárni ilyen aknák néha egész rendszert alkotó soraival. Ezek akna- vagy folyamzárak. Folyókon kisméretű ú. n. sodoraknákat is alkalmaznak, ezeket a folyó sodrára bízzák s az aknák aztán akkor robbannak, ha valamely úszótestbe ütköznek. Tengeren ilyen szabadjára eresztett akna alkalmazását nemzetközi egyezmény tiltja. Mindezek ellenére háborúk alatt, sőt néha jóval utána is, történnek szerencsétlenségek horgonyukról elszakadt aknákkal, melyek néha így semleges vagy ártatlan kereskedelmi hajók pusztulását okozhatják. (L. még : *Akna, I. k)*

Vizváry *Mariska*, színésznő, 1924 jún 21. megülte 25 éves jubileumát, amikor aranygyűrűvel tüntették ki. Újabb szerepei: *Zsani néni* (Nem élhetek muzsikaszó nélkül), *Édes Gergelyné* (Lilla), *Juci* (A házasságok az égben köttetnek), *Törökné* (Légy jó mindhalálig) stb. A Rádióban felolvasásokat tart a magyaros konyháról. *(XIX. köt.)*

***Vladár** *Gábor*, kir. kúriai tanácselnök, a m. kir. igazságügyminisztérium törvényelőkészítő ügyosztályának főnöke, magánjogász, szül. 1881. Résztvett a Magánjogi Törvénykönyv Javaslata és számos törvény s rendelet megalkotásában. Nagyobb tanulmánya: *A hatályos jogszabályok hivatalos összegyüjtése* (1933).

Vladivosztok, keletszibériai kikötőváros, (1931) 140.000 lak. Szikratávíró-állomás.

Vlahuță *Sándor*, román költő, megh. 1919. *(XIX. köt.)*

***Vodák,** Jindřich, cseh irodalmi és szinikritikus, szül. Lissa, 1867. Eleinte középiskolai tanár, majd nemzetgyűlési képviselő volt, jelenleg nyugalomban van. Nagyszámú könyv- és szinikritikája jelent meg harminc éven át a Čas és a České Slovo c. lapokban. Kritikáiban széleskörű műveltségéről, reálista életfelfogásáról tesz tanuságot.

Vogel, *Hugo*, német festő, megh. Berlin, 1934 szept. 26. *(XIX. köt.)*

Vogt, *Friedrich*, német germanista, megh. Marburg, 1923 okt. 28. *(XIX. köt.)*

Vogt, *Johan Herman Lie*, norvég geológus, egyetemi tanár, megh. Drontheim, 1932 jan. 3. *(XIX. köt.)*

Voinovich *Géza*, esztétikus és író, a Kisfaludy Társaság másodelnöke és a Nemzeti Színház kormánybiztosa. A Corvin-koszorú tulajdonosa. Újabb művei: *Arany János életrajza, Emberek-árnyékok, Képek a nagy képeskönyvből, Lidérc, Letört ág (XIX.* és *XX. köt.)*

***Voisin,** *Charles* (szül. Lyon, 1882 júl. 12, megh. 1912 szept. 26) és *Gabriel* (szül. Belleville-sur-Saône, 1880 febr. 5), francia repülőgépkonstruktőrök. Gabriel V. 1902—04. kezdett repülőgépszerkesztéssel foglalkozni. 1904. Blériot-val repülőgépgyárat alapított, amelybe öccse is belépett. Számos nagy eredményt elért repülőgépmodellt készítettek. Charles autóbaleset áldozata lett. A háború után áttért az autógyártásra.

Vojnović, *Ivo*, horvát drámaíró, megh. Belgrád, 1929 aug. 30 *(XIX.* és *XX. köt.)*

Volbach, *Fritz*, német zeneszerző, újabb műve: *Handbuch der Musikwissenschaft* (1926—1930). *(XIX. köt.)*

Volgai német szovjetállam (hivatalos neve: *Volgai németek autonóm szocialista szovjetköztársasága).* 1918 okt. 19. alakult meg, mint *Volga német-munkaközösség* Szaratov és Szamara kormányzóságok részeiből. 1924 febr. 20 óta szabadállam. 1928 óta gazdaságilag az Alsó-Volgai járáshoz tartozik. (1931) 622.655 lak. 66% német, 20% orosz, 12% ukrajnai. Ipara csak kevéssé fejlett és főképpen háziipar.

***Volinszkij,** *Akim*, Lvovics *Flekszer*, orosz író írói neve, szül. Sitomir, 1863, megh. Leningrád, 1926 júl. 6. Művei: *Orosz kritiku-*

sok (1896); *Leonardo da Vinci* (1900); *A Karamazovok birodalma* (1901); *A nagy harag könyve* (1904). Élete utolsó éveiben főképpen a tánc és a balett esztétikai problémáival foglalkozott. *Az orosz balett problémái* (1923); *Az öröm könyve* (1926).

Volkens, *Georg,* német botanikus-utazó, megh. Berlin, 1917 jan. 11. *(XIX. köt.)*

Volkmann, *Hans von,* német festő, megh. Halle a. d. S., 1927 ápr. 29. *(XIX. köt.)*

***Volksbund für das Deutschtum im Auslande,** a külföldön élő németség érdekeinek képviseletére alakult 1881. Működési köre Csehország, Morvaország, Szilézia, Karintia és Erdély volt. Később az ausztriai hasonló célkitűzésű egyesület is beleolvadt. Jelenleg 9200 iskolát és egyéb kultúrintézményt tart fenn Németországon kívül. 1933. 26 országos szövetség, 3013 felnőtt-, 13.931 iskolacsoportja volt. Székhelye Berlin.

Vollmoeller, *Karl Gustav,* német költő és drámaíró, újabban eltért a neo-romantikus irányzattól. Művei: *Cocktail* (vígjáték, 1930); *La paiva* (dráma, 1931). *(XIX. köt.)*

***Volpe,** *Gioacchino,* olasz történetíró, szül. Paganica, 1876 febr. 16. 1906. Milánóban, 1924. Rómában lett egyetemi tanár. 1924—1929. képviselő. Az új Olaszország kimagasló történetírója. Művei: *Il medioevo italiano* (1923); *Momenti di storia italiana* (1925); *Corsica* (1927); *L'Italia in cammino* (1927); *Il medioevo* (1927); *Guerra, dopoguerra e fascismo* (1928); *Fascismo* (1932).

Vorländer, *Karl,* német filozófiai író, megh. Münster, 1928 dec. 6. Utolsó művei: *I. Kant, der Mann und das Werk* (2 köt. 1924); *Von Machiavelli bis Lenin* (1925). *(XIX. köt.)*

Voronyezs, szovjetoroszországi város, — (1931) 161.570 lak. Rádióadóállomás.

***Voronoff,** *Szergej,* orosz orvos, szül. Voronyezs, 1866 júl. 15. 1917 óta a párizsi egyetemen a kísérleti sebészeti laboratórium igazgatója. Nevezetesek megfiatalító kísérletei majommirigyek átültetésével. Főműve: *Etude sur la vieillesse et la rajeunissement par la greffe* (1926).

Votják terület, autonóm szocialista szovjetköztársaság, 1920 nov. 4. alakult Vjatka kormányzóság egy részéből. 1929 óta a nizsnij—novgorodi járáshoz tartozik és új neve *Udmurt terület.* Lakóinak száma (1926) 756.264, melyből 52% votják, 43% orosz, 2% tatár. A lakosság földmíveléssel foglalkozik, ipara csupán az isevszki fegyvergyárra és kohókra szorítkozik, egyebütt fejletlen. Fővárosa: *Isevszk.*

Vörös *Cyrill,* kegyesrendi tanár, matematikus, 1935. nyugalomba vonult, újabb művei: *Maximális térfogatú hexaéderek a Bolyai-féle geometriában* (1930); *A tetraéder térfogata a Bolyai-féle geometriában* (1935). *(XIX. köt.)*

Vörös Kereszt. A magyar V. újabb időben újabb munkakört vállalt a *Nemzetközi Segélynyujtó Egyesület* itteni feladatainak megszervezésével. Ennek célja a kölcsönös segítség az egyes népeket sujtó elemi csapások (földrengés, árvíz stb.) alkalmával nemzetközi segélyezés útján. Az e tárgyban alkotott nemzetközi egyezményt a *Nemzetközi Segélynyujtó Egyesület* alapszabályaival együtt az 1929: XI. tc. iktatta törvénybe. 1935 januártól kezdve *Magyar Vörös Kereszt* címen újra kiadja régi havi folyóiratát. *(XIX. köt.)*

***Vrba,** *Jan,* cseh író, szül. Kleneč, 1889. A nyugatcsehországi parasztéletből merítette regényeinek tárgyát, melyek multat és jelent egyaránt felölelnek. Művei: *Isten malmai* (1917); *Lázadás* (1923—26). Az erdei életet írja le több kötetében: *Az erdő* (1917); *A természet könyve* (1920); *A hegy* (1923).

***Vuchetich** *Mátyás (Csenei* és *Brinyei),* szül. 1767, megh. 1824. A pesti egyetem kiváló büntetőjogász professzora 1808—1824. Szakján kívül előadója volt a hűbérjognak és a római jognak is. Ő az első a hazai büntetőjogi irodalomban, aki tisztán közjogi jellegűnek tartja a büntetőjogot. Számos fogalom elhatárolásában filozófiai mélységeket keres és Feuerbach hatása alatt, de minden téren a magyar viszonyoknak megfelelő bűncselekmény-meghatározásokat ad *Institutiones Iuris Criminalis* 1819. című kézikönyvében, mely a legelső tudományos értékű büntetőjogi kézikönyvünk. Összeállította az első magyar büntetőtörvény gyüjteményt a *Conspectus legum criminalium apud Hungaros* címmel. *Elementa Iuris Feudalis* címmel a hűbérjog vezérfonalát adta nagyon jó tankönyvben. Az egyetemi autonómia megvédése körüli küzdelemben is nagy szerepet játszott és munkásságának eredménye volt a Ferenc császár által kiadott 1815 évi *intézőlevél,* mely újra körvonalozta az egyetemi büntető jurisdictiót. Életrajza *Jencs* Árpád tollából 1932. jelent meg.

Vu-Csang, Hupé kínai tartomány székvárosa, (1929) 600.000 lak.

Vu-hu, kínai egyezményes város, (1929) 103.706 lak.

Vuk *Mihály,* okl. gépészmérnök, bölcsészet-doktor, a József Nádor Műegyetem ny. r. tanára, a földmívelésügyi Állandó Felülbíráló Tanács, valamint az Árelemző Bizottság tagja. Főbb művei: *Élelmiszerek chemiai technológiája* (1926); *A magyar búzaliszt összetétele* (1929); *Élelmiszerek vizsgálata* (1934, Sándor Zoltánnal). *(XIX. köt.)*

***Vutkovich** *Sándor,* író, szül. Pécs, 1869 szept. 2. Jogi tanulmányait Bécs, Párizs és Berlin egyetemein végezte. 1894. a pozsonyi jogakadémia, majd a pozsonyi egyetem tanára. Főbb művei: *A miniszteri felelősség* (1894); *A párbaj* (1895); *A felsőházak szervezete a főbb államokban* (1896); *Párisi emlékeim* (1900); *Oroszországi útiemlékeimből* (1902); *Kötelező szavazás* (1906); *Wahlpflicht* (1906); *Miért Wien és miért nem Bécs? Alkotmányjog.*

Vutskits *György,* zoológus, a keszthelyi prem. gimnázium nyug. tanára, megh. 1929 okt. 21. *(XIX. köt.)*

W

***Waddington,** *Albert*, francia történetíró, szül. Strassburg, 1861 dec. 23. 1896 óta a lyoni egyetem tanára. Művei: *La République des Provinces-Unies, la France et les Pays-Bas espagnols 1630—50* (2 köt. 1895—97); *Le grand électeur Fréderic Guillaume de Brandebourg* (2 köt. 1905—08); *Histoire de Prusse* (2 köt. 1911—22).

Waddington, *Richard*, francia politikus és történetíró, megh. Rouen, 1913 jún. 26. *(XIX. köt.)*

***Wagner,** *Cosima*, Richard W. felesége, Liszt Ferenc leánya, szül. Como, 1837 dec. 25., megh. Bayreuth, 1930 ápr. 1. Wagner Richard a második férje volt (az első *Hans v. Bülow)*, 1870 lett a felesége. Házasságukból két leány és egy fiúgyermek származott. Cosima asszony tetterejének, kitartásának és rendkívüli ügyességének köszönhető, hogy a bayreuthi ünnepi játékok gondolata valóra vált. Férje halála után 1908. ő volt az ünnepi játékok művészi vezetője. Houston St. Chamberlainnel 1888—1908 között folytatott levelezése 1934. jelent meg.

Wagner *Géza*, festő és grafikus, a Nemzeti Szalonban rendezett I. Balatoni Kiállításon a nemzetközi díjat, a III-on a földmívelésügyi minisztérium államdíját, majd 1934. rendezett Balaton-Tárlaton a TESz. nagy aranyérmét nyerte. Újabb művei: *Egyetemi templom* (olajfestmény); *Notre Dame* (akvatinta); *Bibliát olvasó öreg úr* (pasztell). 1920 óta munkássága főként a Balaton festésére szorítkozik. *(XIX. köt.)*

Wagner, *Hermann*, német geográfus és statisztikus, egyetemi tanár, megh. Göttingen, 1929 jún. 18. *(XIX. köt.)*

Wagner, *Paul*, agrárkémikus, egyet. tanár, megh. Darmstadt, 1930 aug. 25. *(XIX. k.)*

Wagner, *Peter Josef*, német zenetudós, megh. Freiburg i. Br., 1931 okt. 18. *(XIX.k.)*

Wagner, *Siegfried*, német zeneszerző, megh. 1930 aug. 4. Kéziratban maradt dalművei: *Rainulf*, *Die heilige Linde*. Könyvek róla: Paul Pretzsch: *Die Kunst S. W.*-s (1919); O. Daube: *S. W. u. sein Werk* (1925). Özvegye Winifred *Williams* (szül. 1896 jún. 23) Karl *Klindworth* (1830—1916) egykori Liszt tanítvány nevelt leánya, vezeti tovább a bayreuthi ünnepi játékokat. *(XIX. köt.)*

Wagner von Jauregg, *Julius*, osztrák orvostanár, 1927. Nobel-díjat kapott. Műve: *Verhütung und Behandlung der progressiven Paralyse durch Impfmalaria* (1931). *(XIX.k.)*

Wahlner *Aladár*, bányajogász, megh. Budapest, 1930. *(XIX. köt.)*

Walcott, *Charles Doolittle*, amerikai paleontológus, megh. Washington, 1927 febr. 9. *(XIX. köt.)*

Walden, *Herwarth*, német expresszionista író, drámái: *Weib* (1917); *Kind* (1918); *Trieb* (1918); *Menschen* (1918); *Glaube* (1920); *Sünde* (1920); *Die Beiden* (1920); *Erste Liebe* (1920); *Letzte Liebe* (1920). Regényei: *Das Buch der Menschenliebe* (1916); *Die Härte der Weltenliebe* (1917); *Unter den Sinnen* (1919); Költeményes kötete: *Im Geschweig der Liebe* (1925). Elméleti és kritikai művei: *Kunstkritiker und Kunst. (XX. köt.)*

Wälder *Gyula* műépítész, műegyet. ny. r. tanár, újabb építészeti alkotása a BSzKRT Akácfa-utcai palotája, a balassagyarmati pénzügyigazgatóság, a Ciszterciták budai gimnáziuma és rendi épületei, a gyöngyösi víztorony, Szófiában a magyar követség palotája, az egri pénzügyigazgatósági épület, postaház, siketnéma intézet stb. *(XIX. köt.)*

***Wallace,** *Edgar*, angol író, szül. Greenwich, 1875., megh. Hollywood, 1932 febr. 10. Katona volt, majd újságtudósító. Fiatal korában verseket írt, később detektív- és kalandregényeket kezdett írni s ezek sikere arra késztette, hogy specializálja magát ebben a műfajban. Bámulatraméltó termékenységgel gyártotta az ilyen könyveket s óriási közönségre tett szert mindenütt a világon. Könyveinek nagy része magyar fordításban is megjelent. Drámákat is írt részben saját regényei nyomán.

Wallach, *Otto*, német kémikus, egyetemi tanár, megh. Göttingen, 1931 febr. 26. *(XIX. köt.)*

Walleshausen *Zsigmond (Cselényi)*, festő, eddig tíz gyüjteményes kiállítást rendezett Budapesten és Párizsban. Számos külföldi tárlaton vett részt (Berlin, Nürnberg, Velence, Varsó stb.).Linoleummetszetekkel és rézkarcokkal is foglalkozik. Több műve a Szépműv. Múzeum és a Fővárosi Múzeum tulajdonában van. Irodalommal is foglalkozik. Főbb munkái: *Senkiember János*, *Jula* (ólommetszet-illusztrációkkal). *(XX. köt.)*

Wallesz *Jenő*, író és hírlapíró, 1927. az Ujság c. napilap főmunkatársa lett. Újabb művei: *Bankárok* (1926); *Fehér lelkek* (1927); *Golf klub* (1928). *(XIX. köt.)*

Walloth, *Wilhelm*, német regény- és drámaíró, megh. München, 1932 júl. 8. *(XIX. köt.)*

***Walpole,** *Hugh*, angol író, szül. Auckland (Új-Zéland), 1884 márc. 13. Egyike a legnagyobb tekintélyű és népszerűségű angol regényíróknak. Leghíresebbek *Jeremy and Hamlet* és *Jeremy at Crale*, továbbá *The Portrait of a Man*, with *Red Hair* (1925); *Wintersmoon* (1928); *Ruge Herries* (1930); *Varessa* (1933) stb. c. regényei, melyek a kamaszkorban levő angol ifjúság tipikus képét adják. Magyarul: *Egy vöröshajú ember arcképe*, *Jeremiás és Harmer John pünkösdi*

királysága c. regényei jelentek meg. 1935. indult meg a *Herries-család* c. regényciklus a is magyarul. Kisebb elbeszélései több kötetben jelentek meg.

Walter, *Bruno,* német karmester, 1925. a a berlini opera, 1929. a lipcsei Gewandhaus karmestere. 1933. felbontotta európai szerződéseit és a newyorki filharmonikusok élére állott. *(XIX. köt.)*

Walther, *Johannes,* német geológus, egyet. tanár, újabb művei: *Bau und Bildung der Erde* (1925); *Die Methoden der Geologie als historischer und biologischer Wissenschaft* (1926); *Geologie der Heimat* (1926); *Goethe als Seher und Erforscher der Natur* (1930). *(XIX. kötet.)*

Warburg, *Emil,* német fizikus, megh. Grunau bei Bayreuth, 1931 júl. 28. *(XIX. köt.)*

***Warburg,** *Otto Heinrich,* német fiziológus, szül. Freiburg i. B. 1883 okt. 8. 1914 óta a Berlin-Dahlem-i Kaiser Wilhelm Institut für Biologie-n működik. 1930 óta mint igazgató. Főképpen a rákbetegséggel és a szövetanyagcsere kérdésével foglalkozik. Utóbbiért kapta 1931. a Nobel-díjat. Művei: *Über d. Stoffwechsel der Tumoren* (1926); *Über d. katalytischen Wirkungen der lebendigen Substanz* (1928).

***Ward,** *Francis Kingdon,* angol tiszt és utazó, szül. Cambridge, 1885 nov. 6. 1910 óta többször beutazta Nyugat-Kínát és Északkelet-Tibetet, 1914 és 1919 között Kína és Birma határvidékét, 1924. Tibet belsejét, 1928. Asszamban, 1929. Francia-Indokínában járt. Művei: *On the Road to Tibet* (1910); *The Land of the Blue Poppy* (1913); *In Farthest Burma* (1921); *The Mistery Rivers of Tibet* (1923); *The Riddle of the Tsangpo George* (1926); *Plant Hunting in the Wilds* (1931); *The Loom of the East* (1932).

Ward, *Robert de Courcy,* klimatológus, megh. Cambridge, 1931 nov. 12. *(XIX. köt.)*

Washington, 1. Az Északamerikai Egyesült Államok egyik, a Csendes óceán mentén fekvő állama, területe 179.032 km², (1930) 1,563.000 lak., népsűrűsége 8·7. Lakosságából 6840 néger, 23.624 ázsiai és 11.253 indián. Állatállománya (1932, 1000 drb.-ban): ló 161, szarvasmarha 615, juh 750, sertés 238. 1930. 70.904 farmja 2·54 millió ha-nyi területet tartott művelés alatt. Bányatermékeinek értéke (1930) 20·1 millió dollár. Ipara (1930) 795·6 millió dollár értékű árut állított elő. Vasútvonalainak hossza (1930) 8919 km. villamosított vonalainak hossza 1455 km.

Wasmann, *Erich,* német zoológus, jezsuita atya, megh. Valkenburg (Hollandia) 1931 febr. 27. *(XIX. köt.)*

Wassermann, *Jakob,* német író, megh. Altaussee, 1934 jan. 1. Újabb művei: *Der Fall Maurizius* (regény, 1928); *Etzel Andergast* (előbbi folyt. 1931); *Lebensdienst, Studien und Betrachtungen* (1928); *Cristoph Columbus, der Don Quichote des Ozeans* (1929); *Bula Matari* (Stanleyről, 1932); *Lukardis* (dráma, 1932); *Selbstbetrachtungen* (1933); *Kerkhovens dritte Existenz* (1933). Művei közül újabban magyarul megjelentek: *Faber vagy az elveszett évek* (1925); *Laudin és családja* (1926); *A Maurizius-ügy* (1929); *Etzel Andergast* (1932); *Bula Matari. Kalandos utazások* (1933); *Kerkhoven harmadik élete* (1934). *(XIX. köt.)*

***Watson,** *John Broadus,* amerikai pszichológus, szül. Greenville, 1878 jan. 9. A baltimorei John Hopkins-egyetemen a kísérleti és összehasonlító lélektan tanára volt 1908—20. W. a behaviorista lélektani iskola legnevezetesebb képviselője. Főbb művei: *Animal Education* (1903); *Behavior: An Introduction to Comparative Psychology* (1914); *Psychology from the Standpoint of a Behaviorist* (1919); *Behaviorism* (1925).

Watson, *William, Sir,* angol költő, újabb művei: *Poems Brief and New* (1925); *Selected Poems* (1928). *(XIX. köt.)*

Webb, *Sidney,* angol szocialista, 1929—30. gyarmatügyi miniszter és Passfield of Passfield Corner lordja. Újabb művei: *English Poor Law History* (2 köt. L. 1927—29); *Methods of Social Study* (1932). *(XIX. köt.)*

Weber, *Arthur,* tanár és sajtóreferens, megh. Berlin, 1928 aug. 19. *(XIX. köt.)*

***Webster,** *J. MacDonald,* skót ref. lelkész, szül. Angus (Skócia), 1860. 1895-től 1914-ig a budapesti skót (zsidó) misszió lelkésze. 1915. az Egyesült Skót Szabad Egyház szervező titkára, 1918. a gyarmati, kontinentális és zsidó ügyek vezetője, 1929. a skót egyházak egyesülésekor az egyház központi hivatalában a Tengerentúli osztály vezetője. A háború után, mint a Magyar Segély Alap titkára 26.000 fontot gyűjtött a magyar inségesek segélyezésére. 1920. a budapesti teol. akadémia tb. principálisává, 1923. a debreceni egyetem tb. teol. doktorává s 1931. a pápai teol. akadémia tb. tanárává választották. Munkái: *Evangéliumi beszédek* (1911); *Magyarországi Szent Margit skót királyné* (1935).

Wedgewood, *Josiah Clement,* angol politikus, művei: *Indo-British Commonwealth* (1924); *History and Adventures of a Labour M. P.* (1924); *The Seventh Dominion* (1927); *Local Taxation in the Empire* (1928). *(XX. köt.)*

Week-end-ház, l. *Hétvégi pihenőház, XXI. köt.*

Wegener, *Alfred,* geofizikus és meteorológus, 1930. kiadta az J. P. Koch-al 1912—13. évi grönlandi útja észleléseinek feldolgozását. Ezután a *Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft* támogatásával újabb grönlandi expedíciót szervezett. 1929. előzetes expedición végzett helyszíni tanulmányokat a főexpedició munkaprogrammjának végleges kitűzése előtt. Maga a főexpedició 1930—31. ment végbe s nagy tudományos sikerrel járt; W. azonban közben a jégmezőkön lelte halálát 1930 nov. végén. Az expedició történetét tárgyaló *A. W.-s letzte Grönlandfahrt* c. könyvet özvegye adta ki (1931). *(XIX. köt.)*

Wegener, *Georg,* német geográfus és utazó, újabb művei: *Im innersten China* (1926); *Ein neuer Flug des Zaubermantels* (1926); *Fliegt mit!* (1928); *China* (1930). *(XIX. köt.)*

***Wegener,** *Kurt*, német meteorológus és geofizikus (A. Wegener bátyja), szül. Berlin, 1878 ápr. 3. Számos expedíción vett részt (1909—10. Samoa, 1912—13. Spitzbergák). Öccse halála után ő vette át a német Grönland-expedíció vezetését. 1932 óta a gráci egyetemen a geofizika és meteorológia tanára. Fontosabb művei: *Die Grundlagen des Segelfluges* (1923); *Klima und Kultur* (1930). Egyike a legelsők közt, akik a repülőgépet a légkörkutatás szolgálatába állították; sokáig végzett repülőgépes légkörkutató felszállásokat a lindenbergi obszervatórium repülőgépén.

Weigand, *Gustav*, német romanista nyelvész, egyet. r. tanár, megh. Belgershain (Lipcse mellett), 1930 júl. 8. *(XIX. köt.)*

Weiner *Leó*, zeneszerző, újabb művei: Zenekarra: *Katonásdi*, *Suite* (magyar népi táncok); *Divertimento*. Zongorára: *Tizenkét magyar parasztdal*. Zenekarra átírta: Bach, *Toccata* (C-dur); Schubert, *Rondo* (A-dur); Liszt, *Feux follets*, *Weinen*, *Klagen* . . . című műveket. *(XIX. köt.)*

Weingartner, *Felix*, osztrák zeneszerző, karnagy, Bécsben a Volksoper igazgatója és egyidőben a filharmónikusok dirigense 1927. Baselben konzervatórium-igazgató és a szimfonikusok karnagya. *(XIX. köt.)*

Weinmann, *Karl*, német zenetörténetíró, megh. Pielenhofen, 1929 szept. 26. *(XIX. k.)*

Weis *István*, jogi író, min. tanácsos, az OTI vezérigazgatója. Újabb műve: *A magyar falu* (1931); *A mai magyar társadalom*. *(XIX. köt.)*

Weiser *István*, egyet. ny. r. tanár, gazdasági főtanácsos. 1933-ig az állatélettani és takarmányozási kísérleti állomás igazgatója volt. *(XIX. köt.)*

***Weiss,** *Jan*, cseh író, szül. Starkenbach, 1892. Prágában minisztériumi tisztviselő. A világháborúban átélt eseményeket több hatásos, fantasztikus, gyakran patológikus színezetű novellában örökítette meg.

Weisz *Fülöp*, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnöke. 1935 febr. visszavonult. 1932. megkapta az I. oszt. magyar érdemkeresztet. *(XX. köt.)*

Weisz *Miksa*, budapesti rabbi és tanár, megh. 1931 júl. 13. *(XX. köt.)*

Wellmann *Oszkár*, 1934. egyet. ny r. tanár lett. Újabb művei: *A szarvasmarhák bírálata és törzskönyvelése* (1926); *A borjú felnevelése* (1928); *A rhachitis* (1932, II. köt. biochemiai rész); ugyanez németül is megjelent (1932). *(XIX. köt.)*

Wells, *Herbert George*, angol író, újabb művei nagyrészt sorra megjelentek magyarul is; köztük a *Krisztina Alberta apja*, *A püspök lelke*, *William Clissold világa*, *Mr. Polly* c. regények, a *Mi lesz holnap* c. utópia (The Story of the World to Come) és terjedelmes önéletrajza. Neki van az angol írók közül nálunk is a legnagyobb olvasóközönsége. *(XIX. köt.)*

Welschinger, *Henri*, francia író, megh. Viroflay, 1919 nov. 3. *(XIX. köt.)*

Wendt, *Hans Heinrich*, német prof. teol., megh. Jena, 1928 jan. 19. *(XIX. köt.)*

***Weöres** *Sándor*, költő, szül. 1913. Nagyon fiatalon, még középiskolai tanuló korában tűnt fel; versei nagyrészt a Nyugat-ban jelentek meg. A pécsi egyetemen jogot tanult. Verskötete: *Hideg van* (1935) a Baumgarten-alapítvány jutalmát kapta meg.

Werfel, *Franz*, költő és regényíró, újabb regényei: *Der Abituriententag* (1928, magy.: *Érettségi találkozó*), *Barbara* (1929, magyarul: u. a.); *Die Geschwister von Neapel* (1931, magyarul: *Nápolyi testvérek*); *Die 40 Tage des Musa Dagh* (1933, magyarul is). Magyarul megjelent ezenfelül: *Verdi* c. regénye is. *(XIX. kötet.)*

Wermuth, *Adolf*, német államférfi, megh. Berlinlichterfelde, 1927 okt. 12. *(XIX. köt.)*

Werner *Adolf (Vilmos)*, zirci apát, a magyarországi Ciszterci Rend feje, a felsőház örökös tagjává nevezték ki. *(XIX. köt.)*

Wertheimer *Ede (Monori)*, történetíró, megh. Berlin, 1930 dec. 26.-án. 1925. Berlinbe költözött. Utolsó műve: *Bismarck im politischen Kampf*. *(XIX. köt.)*

***Wessel,** *Horst*, német egyetemi hallgató, és költő, szül. Bielefeld, 1907 szept. 10., megh. Berlin, 1930 febr. 23. Nemzeti szocialista rohamosztag parancsnoka volt, összetűzés közben meggyilkolták. A harmadik birodalom nemzeti hőssé és vértanuvá avatta. A nemzeti szocialista-indulót *(Horst Wessel-Lied)* ő szerzette.

Westarp, *Kuno gróf*, német politikus, 1930. kilépett a Német Nemzeti Néppártból és 1930—32. a konzervatív néppárt képviselőjeként volt a birodalmi gyűlés tagja. Legújabb műve: *Am Grabe der Parteiherrschaft, eine Bilanz des deutschen Parlamentarismus 1918—32*. (1932). *(XIX. köt.)*

Westling, *Fredrik*, svéd történettudós, megh. Västervik, 1926 jan. 11. *(XIX. köt.)*

Westrin, *Theodor*, svéd történetíró, megh. Stockholm, 1928 okt. 10. *(XIX. köt.)*

Weszelszky *Gyula*, kémikus, az Orsz. Forrás- és Fürdőügyi Bizottság tagja, 1926. a Szent István Akadémia r. tagja lett. 1935. a Magyarhoni Földtani Társulat hidrológiai szakosztálya harmadízben választotta elnökéül. *(XIX. köt.)*

Wetterlé, *Emil*, elzászi francia politikus, megh. Ouchy, 1931 júl. 24. *(XIX. köt.)*

Wettstein, *Richard*, osztrák botanikus, a bécsi egyetemen a növényrendszertan professzora, megh. Trins (Tirol), 1931 aug. 10. *(XIX. köt.)*

***Wettstein von Westersheim,** *Fritz*, botanikus, szül. Prága, 1885 jún. 24-én. 1925. Göttingában tanár, 1931. München-Nymphenburgban a Növénytani Intézet igazgatója lett. Művei: *Morphologie und Physiologie des Formwechsels der Moose auf genetischer Grundlage* (1924—27); *Über plasmatische Vererbung, sowie Plasma- und Genwirkung* (1926). 1928 óta a *Berichte über die wissenschaftliche Biologie*, 1932 óta a *Fortschritte der Botanik* szerkesztője.

Weule, *Karl,* német geográfus és etnográfus, megh. Lipcse, 1926 ápr. 19. *(XIX. kötet.)*

Weygand, *Maxime,* francia tábornok, 1931 jan. a legfelsőbb haditanács elnöke lett. 1931 jún. a francia akadémia tagjává választották. Újabb művei: *Mangin* (1929); *Le 11 novembre* (1932). *(XX. köt.)*

Weyler, *Valeriano Tenerife Marquis,* spanyol hadvezér és politikus, megh. 1923. *(XIX. köt.)*

Wheeler, *Benjamin Ide,* északamerikai tudós, megh. 1927 máj. 3. *(XIX. köt.)*

***Whitehead,** *Alfred North,* angol filozófus, szül. Ramsgate, 1861 febr. 15. A Harvard-egyetem tanára 1924 óta. Társszerzője volt Russell nagy logisztikai munkájának *(Principia Mathematica,* 1910—13), fejlődése során azonban az absztrakt logika álláspontját elhagyva, később az empirizmus alapnézeteit tette magáévá, végül pedig a metafizika problémáiig jutott el. Hatása a mai angol filozófiára szembetűnő. Főbb művei: *The Concept of Nature* (1920); *Science and the Modern World* (1926); *Religion in the Making* (1926); *Process and Reality, An Essay in Cosmology* (1929); *Adventures of Ideas* (1933); *Nature and Life* (1934).

Wichelhaus, *Hermann,* német technológus, egyetemi tanár, megh. Heidelberg, 1927 febr. 28. *(XIX. köt.)*

***Widia** *(wie Diamant),* túlnyomórészben WC_2 képletű wolframkarbidból és kevés Fe, Ni vagy Co-ból álló, nagyon kemény anyag (WC_2 keménységét csak a gyémánté haladja meg). A legkeményebb anyagok, kemény ötvények, kőzetek forgácsolására használják.

Widmar, *Antonio,* olasz író, olaszra fordította *Kosztolányi* Dezső *Véres költő* c. regényét. 1934. Gianola Alberto dr.-ral együtt olaszra fordította *Madách: Az Ember tragédiáját. (XIX. köt.)*

Wiedemann, *Eilhard,* német fizikus, megh. Erlangen, 1928. jan 7. *(XIX. köt.)*

Wiedenfeld, *Kurt,* német közgazdász, újabb művei: *Lenin und sein Werk* (1923); *Gewerbepolitik* (1927); *Transportpolitik* (1929). *(XIX. köt.)*

***Wieland,** *Heinrich,* német kémikus, szül. Pforzheim, 1877 júl. 4. Münchenben, Freiburgban, majd ismét Münchenben volt egyetemi tanár. Jelenleg a bajor állami kémiai intézet igazgatója. Nagy feltünést keltettek az epesavval és a két és több értékű hidrogénnel végzett vizsgálatai. Legnagyobb jelentőségűek azok a kísérletei, amelyeket az oxidációval kapcsolatban folytatott. Az oxidációt vízelvonásnak fogja fel és azáltal az élettani folyamatok egészen újfajta szemléletét teszi lehetővé. 1927. kémiai Nobeldíjat kapott.

Wien, *Wilhelm,* német fizikus, egyetemi tanár, megh. München, 1928 aug. 30. *(XIX. köt.)*

Wiener, *Otto,* német fizikus, megh. Lipcse 1927 jan. 18. *(XIX. köt.)*

Wiesbaden, németországi város Hessen-Nassauban, (1933) 153.200 lak.

Wieser, *Friedrich von,* osztrák közgazdász, megh. Sankt Gilgen am Wolfgangsee, 1926 júl. 23. *(XIX. köt.)*

***Wigman,** *Mary,* német táncművésznő, koreografus és pedagógus, szül. Hannover 1886. Dalcroze és Laban köréből került ki, 1919 óta működik. 1921. alapította meg drezdai iskoláját. Számos kíváló táncalakítással szerepelt hazájában és a külföldön, szólóprodukcióval és táncesoportjával (Haláltánc stb.). Irodalmi művei: *Die sieben Tänze des Lebens* (1921); *Komposition* (1925).

Wilamowitz-Moellendorff, *Ulrich von, báró,* német klasszikus filológus, megh. Berlin, 1931 szept. 25. *(XIX. köt.)*

Wilbrandt, *Robert,* német közgazdász, újabb művei: *Einführung in die Volkswirtschaftslehre* (1924—25); *Der Volkswirt als Berater der Volkswirtschaft* (1928). *(XIX. köt.)*

***Wilder,** *Thornton Niven,* amerikai író, szül. Madison, 1897 ápr. 17. *The Bridge of San Luis Rey* (1927) c. regénye díjat nyert és egy csapásra ismertté tette nevét (magyarul: *Szt. Lajos király hídja* címen). A XVIII. századbeli Peruval foglalkozik és mély filozófiája általános feltűnést keltett. További művei: *The Woman of Andros* (1930, magyarul: Az androsi lány); *The Long Christmas Dinner* (1931). *Cabala.*

Wildgans, *Anton,* osztrák író, megh. Mödling bei Wien, 1932 máj. 3. *(XIX. köt.)*

Wildner *Ödön (Kisujfalusi),* ny. szék.-főv. tanácsnok és író. 1925 Budapest törvényhatósági bizottságának tagja lett; 1926 végén a székesfőváros megbízta Budapest Jogszabályai és Budapesti Városi Jog szerkesztésével, amit ma is végez. A nemzetközi városépítési és lakásügyi kongresszusokon (Párizs, Róma, Berlin) a székes-főváros megbízásából előadásokkal szerepelt. Újabb munkái: *Lélekudító, Tavasz ébredése 1848-ban, a pest-budai városházán, Városstudományi tanulmányok, különös tekintettel a nagyvárosokra, Budapest jogszabályai és gyüjteményeinek racionalizálása, Budapest polgári koszorúja* stb. A Magyar Goethe-Társaság főtitkára. *(XIX. köt.)*

Wild von Hohenborn, porosz tábornok, megh. Malsburg-Hohenborn, 1925 okt. 25. *(XIX. köt.)*

Wille, *Bruno,* német költő, megh. Senftenau bei Lindau, 1928 szept. 4. *(XIX. köt.)*

Willendorfi Vénusz, l. *Jégkorszaki művészet, XXI. köt.*

Williams, *George Washington,* északamerikai történetíró, megh. 1891. *(XIX. köt.)*

Wilno, a hasonló nevű lengyel vajdaság székvárosa, (1931) 208.912 lak. 1925. nyitották meg zsidó tudományos intézetét. Egyetemének 1930—31-ben 3618 hallgatója volt.

***Wilson,** *Charles Thomson Rees,* angol fizikus, született Cambridge, 1869. egyetemi

tanár. 1927. (Comptonnal együtt) a Nobel-díjat kapta a Wilsonkamra felfedezéséért.

***Wilsonkamra,** a korpuszkuláris sugarakban nagy sebességgel mozgó, rendszerint elektromosan töltött anyagi részecskék pályájának a láthatóvá tételére szolgáló berendezés. Ha az ilyen részecske pl. gáztéren halad át, az útjába eső gázatomokat és -molekulákat ionizálja. Ha a gáztérben telített vízgőz is van jelen, akkor a gáztérnek a hirtelen kiterjesztésénél a hőmérséklet csökkenése következtében a vízgőz túltelítetté válik és a korpuszkuláris sugár létesítette iónokra mint gócokra apró ködcseppek alakjában lecsapódik. Ha az iónoknak, és így a ködcseppecskéknek is a száma elég nagy — mint pl. az alfasugarak esetében, ahol egy-egy alfarészecske pályájának 1 cm-nyi darabján kb. 20.000 iónt létesít, — akkor a ködképző gócok olyan sűrűn lépnek fel, hogy a vízcseppecskék a sugárrészecske pályája mentén összefüggő vonalat adnak, amelyet szabad szemmel is jól lehet látni és le is lehet fényképezni. A vízgőz előállítása a kamra oldalán levő nedves zselatin-réteg segítségével történik.

Wimpffen *Iván (Mollbergi) báró*, mint a 7. honvédhuszárezred alezredese, megh. Pápa, 1895. *(XIX. köt.)*

***Winchkler** *István (Winckelsteini)*, ügyvéd szül. Győr, 1890 jan. 11. 1919. a külügyminisztérium szolgálatába lépett. Külföldi állomásokon (Bécs, Párizs) dolgozik. 1925. a gazdaságpolitikai osztály h. vezetője, 1931. a külkeresk. ügyek kormánybiztosa, 1935. kereskedelemügyi államtitkár. Megszervezte és vezeti a M. kir. Külkereskedelmi Hivatalt.

***Windaus,** *Adolf*, német kémikus, szül. Berlin, 1876 dec. 25. 1906. Freiburg i. Br., 1913. Innsbruck, 1915. Göttingában egyet. tanár. Főképpen az angolkórellenes vitaminnal kísérletezett. 1928. Nobel-díjat kapott.

Winkel, *Jan te*, németalföldi filozófus és irodalomtörténész, megh. Amsterdam, 1927 máj. 31. *(XIX. köt.)*

Winnipeg, kanadai város, (1931) 218.785 lak. Manitoba-egyetemének 1929—30. 2844 hallgatója volt.

Winterfeld, *Max*, német zeneszerző, újabb operettjei: *Die Braut des Lucullus* (1920); *Katja die Tänzerin* (1922); *Das Weib in Purpur* (1923); *In der Johannisnacht* (1926). *(XIX. köt.)*

Winternitz *Arnold*, sebész-orvos, egyet. tanár, újabban a tüdőtályog, tüdőüszkösödés és a tüdődaganatok sebészi kezelése terén fejt ki élénk tevékenységet. *(XIX. köt.)*

Winternitz, *Moriz*, osztrák indológus, újabb művei: *Die Frau in den indischen Religionen* (1920); *Religion und Moral* (1922); *Some Problems of Indian Literature* (1925). 1929 óta az *Indologica Pragensia* kiadója *(XIX. köt.)*

Wirth, *Albrecht*, német történetíró, kiadta a *Deutsche Kultur und Sittengeschichte* c. könyvét új kiadásban, a legújabb időkig terjedő adatokkal kiegészítve (1930). *(XIX. köt.)*

Wirth, *Joseph*, német politikus, 1930 márc.—1931 okt. birodalmi belügyminiszter volt. 1930 végén kivált a *Deutsche Republik* c. lap szerkesztőségéből. *(XIX. köt.)*

Wissel, *Rudolf*, német politikus, 1924 dec.-ig a német általános szakszervezeti szövetség titkára, 1928 jún.—1930 márc.- birodalmi munkaügyi miniszter volt. 1933 máj. 2. letartóztatták. Újabb művei: *Des alten Handwerks Recht u. Gewohnheit* (1929, 2 köt.); *Der soziale Gedanke im alten Handwerk* (1930). *(XIX. köt.)*

Wissowa, *Georg*, filológus, megh. Halle a. d. Saale, 1931 máj. 11. *(XIX. köt.)*

Witkowski, *Georg*, német irodalomtörténetíró, 1933. politikai okokból szabadságolták. Újabb műve: *Deutsche Literatur im 20. Jh.* (4 köt. 1928). *(XIX. köt.)*

Wittmack, *Ludwig*, német botanikus, egyet. tanár, megh. Berlin, 1929 febr. 2. *(XIX. k.)*

Wittmann, *Ferenc*, fizikus, műegyet. tanár, nyugalomba vonult 1931, megh. 1932 márc. 25. *(XIX. köt.)*

Wlassics *Gyula (Zalánkeméni) báró*, államférfi és jogtudós, v. b. t. tanácsos, ny. miniszter, a felsőház elnöke, az I. oszt. magyar érdemkereszt nagykeresztese, a Corvin-lánc tulajdonosa. Amikor az országgyűlés főrendiháza 1918 nov. 16. tartott ülésében a képviselőház feloszlatását tudomásul vette, W. mint a főrendiház elnöke annak üléseit csak berekesztette, de azt — az akkori kormány kívánsága ellenére — fel nem oszlatta. Mikor a felsőház megalakult, egyhangúlag elnökül választották meg, s e tisztét állandóan közmegelégedésre viseli. *(XIX. köt.)*

Wlassics *Gyula báró, ifj.*, a Vallás- és közoktatásügyi minisztériumban a III. ügyosztály főnöke, az Országos Közoktatásügyi Tanács, az Országos Testnevelési Tanács tagja. *(XIX. köt.)*

Wlassics *Tibor báró*, író és költő, megh. 1931 dec. 23. *(XIX. köt.)*

Wodetzky *József*, csillagász és fizikus, 1934. a bpesti Pázmány Péter Tudományegyetemen a csillagászat ny. r. tanára. Újabb művei: *Relativitástan és csillagászat* (1925); *Csillagrendszerek* (1926); *A világegyetem szerkezete* (1927); *Kopernikus, Newton és Laplace életrajzai* (1927); *Az éterről* (1928); *A kozmikus perihélium mozgásáról* (1929); *Az évszakok tartama és az időegyenlet* (1930). *(XIX. köt.)*

Woermann, *Karl*, német művészettörténész, megh. Drezda, 1933 febr. 4. *(XIX. k.)*

Wohlmuth, *Alois*, német szinész és író, megh. Dachau, 1930 júl. 15. *(XIX. köt.)*

Wohltmann, *Ferdinand*, német gazdasági író, megh. Halle a. d. S., 1919 ápr. 10. *(XIX. kötet.)*

Wolff *Károly (Németprónai)*, politikus, a főudvarnagyi bíróság elnöke. Résztvett a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának megalakításában, ennek kettészakadása után egyesült az Ernszt—Huszár-csoporttal és megalakította a Keresztény Egység Pártját.

Nagy szerepe volt a községi, valamint az országos politikában; mindenkor a megalkuvás nélkül való szélső jobboldali politikát követte. 1931. tagja lett a 33-as bizottságnak, erről a tisztségéről azonban a tisztviselői nyugdíjak leszállítása miatt lemondott. Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület elnökének választotta meg. *(XIX. kötet.)*

***Wolff** *Károly (Németprónai), ifj.*, főorvos, szül. Vágagyagos, 1899-ben. 1921. egyetemi gyakornok, 1923. tanársegéd, majd közkórházi alorvos, 1928. egyet. magántanár, 1933. közkórházi főorvos. Számos tanulmánya jelent meg patológiai szaklapokban.

***Wolf-Ferrari,** *Ermanno*, olasz-német zeneszerző, szül. Velence, 1876 jan. 12-én. 1902—1907. a városi konzervatórium igazgatója volt. *Le Donne curiose* (1903) c. operája tette nevét ismertté. Egyéb operái: *Der Schmuck der Madonna* (1908); *Sly* (1927); *La Vedova scaltra* (1931). *Dante*: La Vita nuova szövegére kórust (1903), zongora- és kamarazene szerzeményeket írt.

Wolkenberg *Alajos*, egyházi író, egyet. tan., 1928. a Pázmány-egyetem rektora. 1933. a Szent István Akadémia I. o. elnöke. Újabb munkái: *Kat. missziók kézikönyve* (1928); *Beszédek doktoravatásokon* (1929); *Missziós előadások és szentbeszédek vademecuma* (1931). *(XIX. és XX. köt.)*

***Wolker,** *Jíři*, cseh költő, szül. Prossnitz, 1900., megh. u. o. 1924. Mély, szociális tendenciájú balladái a forma mesterének mutatják. *Vendég a házban* (1921) és *Nehéz órák* (1922) c. kötete a háború utáni cseh költészet legkiemelkedőbb alakjává avatják.

Wood, *Leonard*, amerikai tábornok, megh. Boston, 1927 aug 7. *(XX. köt.)*

***Woolf,** *Virginia*, angol írónő, Thackeray unokája, szül. London, 1882. Művei: *The Voyage Out* (1915), *Night and Day* (1920); *To the Lighthouse* (1927); *Mrs. Dalloway* (1929); *Orlando* (1929); *The Wawes* (1931). Impresszionista stílusban írt regényei pszichológiai megfigyelőképességéről tesznek tanuságot.

Wrangel, *Peter Nikolájevics báró*, orosz tábornok, megh. Brüsszel, 1928 ápr. 25. *(XIX. köt.)*

***Wright,** *Almroth Edward, Sir*, angol orvos, szül. Middleton Tyas, 1861 aug. 10. A katonai orvosi iskola tanára volt, 1914 óta a kísérleti kórtan tanára a londoni egyetemen. W. fedezte fel az opszoninokat és fontos kutatásokat végzett a véralvadás, a tífuszoltás és a sebfertőzés terén.

Wright, *Joseph*, angol germanista filológus, megh. Oxford, 1930 márc. 6. *(XIX. köt.)*

***Wuppertal,** németországi város a Rajna tartományban, Elberfeld és Barmen egyesüléséből keletkezett, (1933) 411.400 lak. Újabban épültek: városi könyvtára, ipari és kereskedelmi akadémiája, textilháza, planetáriuma stb., továbbá lakó- és ipari negyedei: Sedansberg, Waldhof, Hackland, Frankenplatz, Nathrath stb. különösen kémiai- és textilipara virágzik.

Wülfing, *Ernst*, német geológus, megh. Wörishofen, 1930 dec. 16. *(XIX. köt.)*

Wychgram, *Jakob*, német pedagógus és irodalomtörténetíró, megh. Freiburg i. B., 1927 nov. 14. *(XIX. köt.)*

X Y

Xenopol, *Alexander Demeter*, román történetíró, megh. 1920 febr. 28. *(XIX. köt.)*

Yamagata, *Aritomo herceg*, japán hadvezér és államférfi, megh. Odavara, 1922. február 1. *(XIX. köt.)*

Ybl *Ervin lovag dr.*, kultuszminiszteri osztálytanácsos, egyet. m. tanár, művészettörténetíró, a Magy. Tud. Akadémia művészeti bizottságának meghívott tagja, a Műemlékek Orsz. Bizottságának tagja, a Budapesti Hírlap képzőművészeti kritikusa. Újabb művei: *Donatello* (1928); *Toscana szobrászata a quattrocentoban*, I—II. (1930). Tanulmánya jelent meg L. Kernnek általa felfedezett *Három grácia* szoborcsoportjáról. *(XIX. köt.)*

Yeats, *William Buttler*, ír-angol költő, újabb művei: *The Tower* (1928); *Selected Poems* (1929); *The Winding Stair* (1929). *(XIX. és XX. köt.)*

***Yerkes** *csillagvizsgáló*, 1892. alapította Charles T. *Yerkes*, Williamsbergben, a Lake Geneva mellett, mint a chicagói egyetem csillagvizsgáló intézetét. Itt van a világ legnagyobb lencséje.

YMCA, *Young Men's Christian Association*, l. *Keresztyén Ifjúsági Egyesület, XXI. köt.*

Yolland, *Arthur Battishill*, egyet. tanár, 1932. II. oszt. magy. érdemkereszttel tüntették ki. 1932. a La Fontaine Társaság tb. tagja lett. *(XIX. köt.)*

Yonkers, az Északamerikai Egyesült Államok New York államában levő kikötőváros, (1930) 134.646 lak.

***Young,** *Owen D.*, amerikai jogász és közgazdász, szül. Hornesville (N. Y.), 1874 okt. 27. 1929 óta a jóvátételi bizottság által kiküldött szakértőbizottság elnöke, amelynek feladata a jóvátételek végleges rendezése volt. A bizottság Y.-ról elnevezett tervet dolgozott ki, amelyet az I. hágai nemzetközi konferencia 1929 szept. 1. léptetett életbe.

***Young-egyezmény.** Az 1929. évi hágai jóvátételi konferencia elé terjesztette Owen D. *Young*, amerikai pénzügyi szakértő a jóvátételek fizetésére vonatkozó új tervezetét, amelyet 1930 április 28-án fogadott el a párizsi jóvátételi konferencia. A Y. váltotta fel a *Dawes-tervet* (l. *XX. köt.*). Az egyezmény Németország jóvátételi terheit pontosan körülírja, az összes tartozás ezen az alapon 104 milliárd márkát tenne ki. A fizetési tervet 1988 márc. végéig kidolgozták. A Y. lényege, hogy a német terhek fedezetéről és a fizetések átutalásáról (l. *Transzfer*) gondoskodva, a jóvátételi fizetéseket kötvények formájában kommercializálta. Az egyezmény alapján létesült a *Nemzetközi Fizetések Bankja* és rendeződtek Magyarország jóvátételi fizetései is. Ennek értelmében Magyarország 1943 végéig 200 millió a. K.-t köteles letörleszteni és 1944-től 1966-ig újabb 297 millió a. K-t köteles fizetni. Ezzel Magyarország minden háborús tartozását kiegyenlítette.

Youngstown, az Északamerikai Egyesült Államok Ohio államában levő város, (1930) 170.002 lak.

Ysaye, *Eugène*, belga hegedűművész, megh. Nizza, 1918 márc. 24. (L. *Isaye, X. köt.*)

Yssel-tó, *(Ijsel)* a Zuider öbölből megmaradt rész neve, az öbölnek a tengertől gáttal történt elválasztása után. (L. *Zuider Zee, XIX.* és *XXI. köt.*)

Yver, *Colette*, francia írónő, újabb művei: *Vous serez comme des dieux* (1922); *Le Festin des autres* (1925); *Haudequin de Lyon* (1928); *Lettres à un jeune mari* (1930); *Vincent ou la Solitude* (1931); *Chers coeurs humiliants* (1932) *Le Mois de Marie* (1932). *(XIX. köt.)*

Z

Zachár *Gyula*, magánjogász, 1929. a Tud.-egyet. közgazd. karán a magyar magánjog előadója. *A magánjog alaptanai* c. munkájából 1928. 2 kiadás jelent meg. *(XIX. köt.)*

Zádor *Jenő*, zeneszerző, újabb operái: *A holtak szigete* (M. Kir. Operaház, 1927, Karlsruhe, 1928); *Dornröschens Erwachen* (K. Pálffy-Waniek szövegére, Saarbrücken, 1931). Már előbb tanár lett a bécsi Neues Konservatoriumon. *(XIX. köt.)*

Zadravecz *István*, felszentelt püspök ellen a frankhamisítási perben emelt vádat a bíróság elutasította. Ezután a közszerepléstől visszavonult; egyházi és irodalmi téren fejt ki tevékenységet. Újabb művei: *Szentföld, Zarándok a Szentföld*ön. Szerkesztésében jelent meg a *Szentföld* c. értékes kétkötetes munka. Missziói és konferenciái országosan ismeretesek. *(XX. kötet.)*

***Zágon** *István*, író és hírlapíró, szül. Tiszaszöllős, 1893 okt. 30. 1920—21. mérnöki gyakorlatot folytat, 1921—23. az Andrássy-úti Színház művészi vezetője és szerzője. 1928—33. a Nemzeti Ujság munkatársa és színikritikusa. Jelenleg a Belvárosi Színház dramaturgja. Főbb művei: *Marika, Szegény leányt nem lehet elvenni, Dzsimbi, Igéret földje* (színdarabok). *Hyppolit, a lakáj* (film). Számos fordítása került színre. Vidám írásai *Mindenkivel megtörténhetik* c. jelentek meg.

Zágráb, jugoszláviai város, (1931) 185.581 lakos.

***Zaharoff,** *Basil, Sir*, hadianyaggyáros, szül. Mughla (Kisázsia), 1849 okt. 6-án. 1877. egy angol hadiipari vállalat alkalmazottja lett. Később *Maxim* gépfegyver feltalálóval társult és belépett 1897. a Vickers-koncern igazgatóságába. Európa egyik leggazdagabb embere lett. A világháborúban Görögországban óriási antant-propagandát fejtett ki és nagy hatással volt Lloyd George görögbarát magatartására Törökországgal szemben 1925. a Vickers-koncern összeomlott, ekkor Z. az *Anglo Persian Oil Co.* tagja lett és a Monte Carlo-i játékbank átvételével (1923—28.) óriási nyereséghez jutott.

***Zahir** *Sah*, afgán padisah, szül. Kabul, 1914. Apja Nadir afgán követ volt és így már gyerekkorában megismerkedett az európai kulturával. 1929. visszatért apjával Kabulba, aki rövid küzdelem után elfoglalta a trónt. Nadir uralma alatt az ország virágzásnak indult, de 1933 nov. 11. orgyilkosság áldozata lett. Ekkor került a trónra Zahir. Folytatta apja reformmunkáját és a nép nyugtalansága lassanként lecsillapodott. Összes fenségjogairól lemondott, megvalósította a vallásszabadságot, megtisztította a hadsereget a pártpolitikától. 1934. kereskedelmi kiállítást rendeztetett Kabulban és megalapította a nemzeti bankot.

Zahlbruckner *Sándor*, botanikus, m. kir. udv. tanácsos, újabban a *Linnean Society of London* tagja (1925). Újabb művei: *Catalogus Lichenum Universalis* I—IX. (1921—34); *Afrik. Flechten* (1926); *Lichenes Sinicae* (1930); *Lichenes in Africa lecti* (1932); *Flechten der Insel Formosa* (1933). *(XIX. köt.)*

Zahn, *Theodor*, német evang. lelkész, teológus, megh. Erlangen, 1933 márc. 15. *(XIX. köt.)*

***Zahradníček,** *Jan*, cseh költő, szül. 1905. Prágában hirlapíró. Pesszimista, kissé misztikus költeményei hazájában nagy feltűnést keltettek.

***Zákavec,** *František*, cseh művészettörténész, szül. Neugedein, 1878. Jelenleg Pozsonyban egyetemi tanár. A cseh és szlovák művészekről írt tanulmányai úttörők voltak.

Zala *vm.*, területe 4.866 km² (1930) 347.123 lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 18.143 lak. (5·2%). Népsűrűsége 75·1. A vm. lakosságából 356.146 (97·5%) magyar, 1.669 (0·5%) német, 107 szlovák, 33 román, 6.497 (1·8%) horvát, 32 szerb, 5 bunyevác, 777 (0·2%) egyéb és ismeretlen nemzetiségű. Magyarul tud a vm. lakosságának 99·5%-a. Vallás szerint 337.425 (92·3%) róm. kat., 216 (0·1%) gör. kat., 11.587 (3·2%) ref., 7.534 (2·1%) ág. ev., 106 gör. kel., 8.226 (2·3%) izr. 172 egyéb és ismeretlen vallású. A lakosság foglalkozás szerinti megoszlása: őstermelő 70·3%, iparos 13·5%, kereskedő és a hitel körébe tartozó 2·8%, közlekedési alkalmazott 3%, a közszolgálat és a szabadfoglalkozási pályákon él 2·9%, véderő 0·7%, napszámos 1%, háziseléd 1·5%, egyéb és ismeretlen foglalkozású 1·3%. 1933. a vm. területéből: 195.863 ha szántóföld, 10.107 kert, 56.440 ha rét, 15.332 ha szőlő, 46.052 ha legelő, 116.507 ha erdő, 1.357 ha nádas és 44.885 ha termeketlen terület volt. Fontosabb mezőgazdasági terményei (1933, 1000 q-ban): búza 822·1, rozs 595·2, árpa 176·9, zab 158·6, szemes tengeri 392·5, burgonya 729·3, cukorrépa 78·7, must 196.728 hl. Állatállománya (1933, 1000 drb-ban): szarvasmarha 115·7, ló 27·6, sertés 92·3, juh 47·1. Közúti hálózatának hossza összesen (1933) 2.018 km, abból kiépített 1.376 km és pedig állami 319 km, törvényhatósági 846 km, községi 201 km és vasúti hozzájáró 10 km Vasútvonalainak hossza (1933) 407.8 km. Rádióvevőkészülékeinek száma (1933) 5.254. Az 1932—33. tanévben a vm. területén működésben volt: 15 rendes kisdedóvó, 1 mindennapi, 2 nyári menedékház, 387 elemi mindennapi, 358 általános és 24 gazdasági továbbképző népiskola; 16 iparos- és 2 kereskedőtanonciskola, 11 polgáriiskola, tanítóképző, 4 reálgimnázium, 2 felsőkereskedelmi iskola, gazdasági főiskola, gazdasági szakiskola, ipari és bányászati szakiskola. *Térképét* l. *Vas vm.*-nél.

Zala *György*, szobrász, 1929 fejezte be a városligeti Milleniumi emléket, 1932. leplezték le Erzsébet királyné ülő szobrát a budapesti Eskü-téren, 1934. Tisza István emlékszobrát állították fel az Országház északi homlokzata előtt, amelyet Orbán Antallal együtt mintázott. 1931. Corvin-lánccal tüntették ki. Több műve a Szépműv. Múzeumban és a főváros tulajdonában. *(XIX. köt.)*

Zalaapáti nk., Zala vm., pacsai j. (1930) 2196 lak. *Zalaapáti* kk. és *Zalahosszúfalu* kk. 1925. egyesültek Z. néven.

Zalaegerszeg, megyei város, Zala vm.-ben, (1930) 13.072 lak., tényleges fogyása a mult népszámlálás óta 167 lak. (—1·2%). Magasabb fokú tanintézetei: áll. polg. fiú-, áll. és róm. kat. polg. leányiskola, róm. kat. tanítónőképző, áll. reálgimnázium, áll. felsőkereskedelmi fiúiskola, társ. női kereskedelmi szaktanfolyam. Üzemei: gépjavító műhely, áramelosztó telep, 4 téglagyár.

Zalahosszúfalú kk. és *Zalaapáti* kk. 1925 *Zalaapáti* néven egyesültek.

Zalaköveskut kk. és *Nemesbükk* kk. 1930 *Nemesbükk* néven egyesültek.

Zalalövő nk., Zala vm., zalaegerszegi j. (1930) 3375 lak. *Pusztaszentpéter* kk., *Zalalövő* kk., *Zalamindszent* kk. és *Zalapataka* kk. 1925. egyesültek Z. néven.

Zalka *László*, l. helyesen: *Szalkai László, XXI. köt.*

Zamárdi kk., neve 1932 óta *Balatonzamárdi.*

Zambra *Alajos*, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen az olasz nyelv és irodalom ny. r. tanára, a Korvin Mátyás magyar-olasz Egyesület ügyv. főtitkára, a Dante Alighieri Társaság és a Magyar-Olasz Társaság alelnöke. A magyar-olasz kapcsolatok kimélyítése érdekében élénk tevékenységet fejt ki, úgy irodalmi, mint politikai és tudományos vonatkozásban. A II. oszt. magyar Érdemkereszt és az olasz Koronarend középkeresztjének tulajdonosa. *(XIX. kötet.)*

Zangwill, *Israel*, angol író, megh. Midhurst, 1926 aug. 1. *(XIX. köt.)*

***Zarek,** *Otto*, német író és műfordító, szül. Berlin, 1898 febr. 20. Több évig a müncheni Kammerspiele dramaturgja volt. Nevezetesebb művei: *Die Flucht* (1918); *Kaiser Karl V.* (dráma, 1918); *David* (drámai költemény, 1920); *Theater um Maria Thul* (regény, 1932, magy. is); *Tragödie eines reichen Mannes* (dráma, 1932); *Begierde* (magy. *Vágyak vására).*

***Zárókör,** kondenzátornak és tekercsnek párhuzamos kapcsolásából származó rezgőkör, amelyet azon célból iktatunk be valamely nagyfrekvenciájú áramkörbe, hogy ott igen nagy ellenállást fejtsen ki egy meghatározott frekvenciájú váltakozóárammal szemben. Ez utóbbi az a frekvencia, amelyre a Z.-t ráhangoltuk.

***Zárolt pengő.** Külföldre teljesítendő P-kifizetések, amelyeket az adós köteles megfelelő módon bankszámlán, vagy másképpen leróni, de az zárolva marad és csak pénzügyminiszteri engedély alapján szabadítható föl. Az ilyen módon Z.-számlák feloldása rendszerint kivitel, vagy hitelnyujtás ellenében történik.

***Záróréteg,** elektródok felületén adszorpció útján keletkező, igen vékony félvezető réteg, amely elektronokat (elektromos áramot) csak az egyik irányban enged át, azaz egyenirányít. Ilyen pl. a szulfát-oldatba merülő aluminiumon keletkező oxidréteg (Elektrolit egyenirányító). Az ú. n. rézoxid egyenirányító szintén tartalmaz záróréteget; rézlapon adszorbeált félvezető rézoxid- (Cu_2O)-réteg alakjában. A rézoxid rétegre felvitt vékony rézréteg a másik elektróda. Az elektronok a félvezetőből csak az alapfém felé haladnak. A rézoxid-egyenirányító fényelemként is használható, ha a fedőréteg elég vékony és áteresztí a fényt. Megvilágításkor a Z.-ben keletkező fotoelektronok az alapfémbe lépnek, ezáltal potenciálkülönbség létesül a két

rézelektróda között. Vékony szelénréteg is lehet Z. A Z.-es fotokatód szelektív fényelektromos viselkedést tanusít. A Z. egyenirányító hatásának magyarázatára feltesszük, hogy benne az atomok, ill. molekulák elrendeződése folytán ú. n. *tértölcsérek* keletkeznek, azaz az elektromos tér erővonalai egy irányban sűrűsödnek és ez irányban az elektronok haladását megkönnyítik.

***Zathureczky** *Ede (Alsó- és Felsőzathurcsei)*, hegedűművész, szül. Igló, 1903. Igen népszerű, Európán kívül Amerikában is szereplő hangversenyző. 1929 óta a Zeneműv. Főiskola tanára.

***Závada,** *Vilém*, cseh költő, szül. Hrábová (Moravska-Ostrava mellett), 1905. Jelenleg Prágában lapszerkesztő. Első versesköteté *(Panychide*, 1927), amelyet mélységesen pesszimista pátosza és miszticizmusra hajló életfelfogása jellemez, a legelső cseh költők sorába emelte.

Zehery *Lajos*, m. kir. igazságügyminiszteri osztálytanácsos, egyetemi c. ny. rk. tanár, büntetőjogi író, a műegyetemen a büntetőjog és a bűnvádi eljárási jog előadótanára, az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsga vizsgabizottságának tagja, a Büntetőjog Tára, a Közigazgatási Törvénytár és a Grill-féle Döntvénytár szerkesztője. Újabb művei: *Az öngyilkosság, mint a társadalmi élet tömegjelensége* (1926); *Anyagi és alaki büntetőjog I—II.* (1927. Angyal Pál és Degré Miklóssal együtt); *A büntetőjogi perorvoslati rendszer reformja* (1932); *A bírák és ügyészek fegyelmi felelősségére vonatkozó jogrendszer alapelvei* (1935). *(XIX. köt.)*

Zeiss, *Karl*, színházigazgató, megh. München, 1924 febr. 13. *(XIX. köt.)*

Zell, *Theodor* (valódi nevén: Leopold *Bauke)*, német állatlélektani kutató, megh. Berlin, 1924 aug. 24. *(XIX. köt.)*

Zelliger *Vilmos*, egyházi író, pápai prelátus, megh. Budapest, 1931 dec. 27. *(XIX. kötet.)*

Zelovich *Kornél*, műegyetemi tanár, megh. 1935 ápr. 10. A Magyar Tudományos Akadémia r. tagja. Újabb művei: *A magyar Tudományos Akadémia hatása a technikai tudományok fejlődésére* (1926); *A tudományos technika magyar úttörői* (1927); *A jövő energiaforrásai* (1928); *Ungarische Erfolge wissenschaftlicher Technik* (1928); *La Hongrie et la civilisation. La Hongrie et la science technique, Les communications en Hongrie* (1928); *Hazai közlekedésünk multja és jelene* (1929); *A vasút helyzete a közlekedésben* (1929); *Graf Széchenyi István der grösste Baumeister Ungarns* (1931); *Nagy városok közlekedése* (1931. a Magyar Tudományos Akadémia a Chorin díjjal jutalmazta); *Az Institutum Geometricum és a technikai felső oktatás* (1932); *Budapest közlekedése 1928—32.* (1934). *(XIX. köt.)*

Zemplén *vm.*, területe 1766 km², (1930) 146.318. lak., tényleges szaporodása a mult népszámlálás óta 10.159 lak. (7·5%). Népsűrűsége 82·8. A vm. lakosságából 144.516 (88.9%) magyar, 428 (0·3%) német, 724 (0·5%) szlovák, 10 román, 9 horvát, 4 szerb, 628 egyéb és ismeretlen nemzetiségű. Magyarul tud az összlakosság 99·8%-a. Vallás szerint r. kat. 61.258 (41·9%), gör. kat. 19.524 (13·3%), ref. 51.130 (34·9%), ág. ev. 1637 (1·1%), gör. kel. 66 (0·1%), izr. 12.452 (8·5%), egyéb és ismeretlen vallású 251 (0·2%). Ír és olvas a 6 éven felüli lakosság 86·1%-a. Foglalkozása szerint a vm. lakosságának 61·2%-a őstermelő, 16·6%-a iparos, 4·8%-a kereskedő és a hitel körébe tartozó, 3·5%-a közlekedési alkalmazott, 4·2%-a a közszolgálat és szabadfoglalkozási pályákon él, véderő 0·7%, napszámos 1·5%, tőkés és nyugdíjas 3·8%, házi cseléd 1·9%, egyéb és ismeretlen foglalkozású 1·8%. 1933. a vm. területéből 91.004 ha szántóföld, 3139 ha kert, 14.717 ha rét, 4812 ha szőlő, 23.383 ha legelő, 25.175 ha erdő, 657 ha nádas és 13.563 ha terméketlen terület. Főbb mezőgazdasági terményei (1933, 1000 q-ban): búza 388·0, rozs 169·6, árpa 188·1, zab 67·0, szemes tengeri 188·4, burgonya 299·8, cukorrépa 255·3, must 57.812 hl. Állatállománya (1933, 1000 drb-ban): szarvasmarha 42·8, ló 11·5, sertés 26·1, juh 18·5. Közúti hálózatának hossza (1933) összesen: 518 km, abból kiépített 479 km, és pedig 96 km állami, 273 km törvényhatósági, 107 km községi, 3 km vasúti hozzájáró. Vasútvonalainak hossza (1933) 183·3 km. Rádióvevőkészülékeinek száma (1933): 2274. Az 1932—33. tanévben a vm. területén volt: 17 rendes kisdedóvó, 150 elemi mindennapi, 47 ált. és 51 gazdasági továbbképző népiskola; 5 iparostanonciskola, 8 polg. iskola, tanítóképző, gimnázium, reálgimnázium, leányközépiskola, felső keresk. isk., gazdasági szakiskola. *Térképét* l. *Hajdu vm.*-nél.

Zemplén *Géza*, kémikus, műegyet. tanár, 1927. a Magy. Tud. Akadémia r. tagja. 1928. az Akadémia nagy jutalmát nyerte. 1931. a hallei Akadémia tagjai közé választotta. A Corvin-koszorú tulajdonosa. *(XIX. kötet.)*

Zeneművészeti Főiskola, félszázados fennállásakor felvette címébe alapítójának nevét, *(Orsz. magy. Liszt Ferenc Z.)*. 1934 nyarán *Hubay* Jenő örökös tb. elnökké és *Dohnányi* Ernő főigazgatóvá neveztetett ki. *(XIX. k.)*

Zerkovitz *Béla*, 1931. a Royal- Orfeum igazgatója. *Meluzina* (1930) és más operettjeit német színpadok is előadták. *(XIX. köt.)*

Zichy *István gróf*, festő, 1934. főigazgatója lett a Magyar Történeti Múzeumnak. *(XIX. kötet.)*

Ziegler, *Heinrich Ernst*, német zoológus, megh. Stuttgart, 1925 jún. 1. *(XIX. köt.)*

***Ziegler** *Károly (Sáromberki)*, altábornagy, szül. Marosvásárhely, 1845 jan. 23., megh. Budapest, 1917 dec. 17. Már elvégezte az orvosi fakultás öt évfolyamát, amikor 1866. önként háborúba vonult. 1883. átlépett az akkor szervezett m. kir. csendőrséghez. 1898—1908. mint őrnagy, alezredes és ezredes a pozsonyi csendőrkerület parancsnoka, 1908—1911. pedig mint tábornok a m. kir. csendőrség felügyelője volt.

Ziegler, *Leopold*, német filozófus, újabb művei: *Der ewige Buddho* (1922); *Das heilige Reich der Deutschen* (I—II, 1925); *Zwischen Mensch und Wirtschaft* (1927); *Der europäische Geist* (1929). *(XIX. köt.)*

Ziehen, *Theodor*, orvos és filozófus, újabb művei: *Grundlagen der Naturphilosophie* (1922); *Das Seelenleben der Jugendlichen* (1923); *Die Grundlagen der Charakterologie* (1930). *(XIX. köt.)*

Zieliński, *Thaddäus*, lengyel klasszikus filológus, újabb művei: *La Sibylle* (1924); *Tragodumenon libri III.* (1925); *The Religion of Ancient Greece* (1926); *Hellenism and Judaism* (2 köt., 1927). *(XIX. köt.)*

***Ziffer** *Sándor*, festőművész, szül. Eger, 1880 máj. 3. Állandó lakóhelye Nagybánya. Több kiállítást rendezett Budapesten, Párizsban, résztvett 1915. a san franciscói képzőművészeti kiállításon.

Zigány *Árpád*, író, 1926 óta a Palladis Rt. Irodalmi Intézet igazgatója. *(XIX. köt.)*

Zigóta *(Zygota)*. Az öröklést an a hím és a nőivarsejt (spermatium és petesejt) egyesülésekor keletkező sejtet (megtermékenyített petesejtet), mint a fogamzás eredményét nevezi Z.-nak. Az átöröklés anyaga szempontjából a Z. kétféle lehet: 1. *homozigóta*, ha a két egyesült ivarsejt azonos genotípusú; 2. *heterozigóta*, ha a két ivarsejt egymástól egy vagy több tulajdonság génjében eltér. *(XIX. köt.)*

***Zih** *Sándor*, orvos, pathológus, egyet. m.-tanár, az OTI főorvosa, szül. 1899 febr. 17. Tépén (Bihar m.). Nagyszámú tudományos eredménye közt a vérképzés vegyi szabályozóinak felismerése a legjelentősebb.

Zilahi-Balogh *Gyula*, színész. Irodalmi munkái: *Magyar színészek multjából* (1885); *Folténvi Vilmos 44 éves színészi működése* (1885); *Ötven év, egy boldog kor emléke* (1930). *(XIX. köt.)*

Zilahy *Lajos (Literáti)*, író és hírlapíró, a Magyarország c. napilap főszerkesztője. 1931. Corvin-koszorúval tüntették ki. Újabb művei: (regények) *Két fogoly* (1926); *Valamit visz a víz* (1928); *A szökevény* (1929); *A lélek kialszik* (1932); (színművek): *A fehér szarvas* (1926, Nemzeti Színház); *A világbajnok* (1926, Vígszínház); *Szibéria* (1928, Nemzeti Színház); *A tábornok* (1928, Nemzeti Színház); *Leona* (1930, Nemzeti Színház); *A tésasszony* (1930, Vígszínház); *Tűzmadár* (1932, Művész Színpad); *A tizenkettedik óra* (1933, Magyar Színház); *Az utolsó szerep* (1935, Nemzeti Színház). Regényei az összes nyugati nyelveken megjelentek, színműveit az európai színpadokon kívül Amerikában is játsszák. Több színművéből filmet készítettek Hollywoodban, ahová két ízben hívták meg az amerikai filmiparhoz. *(XIX. k.)*

Zimányi *Károly*, mineralógus, nyug. Nemz. Múzeumi igazgató, újabb művei: *Az alsósajói cinnabarit kristálytani vizsgálata és az almadeni cinnabarit fénytörése, Kristálytani vizsgálatok Krassó-Szörény vármegye pyritjein. (XIX. köt.)*

***Zimmer** *Ferenc*, hírlapíró, szül. Sopron, 1885 máj. 26. 1905. a Budapesti Tudósító, 1908. a Neues Pester Journal munkatársa. 1917—22. a Kölnische Zeitung tudósítója. 1918. a Magyar Távirati Iroda szolgálatába állt, melynek 1920 óta felelős szerkesztője.

Zimmern, *Heinrich*, német asszirológus, megh. Lipcse, 1931 febr. 17. *(XX. köt.)*

***Zirci ciszterciek.** A Ciszterci-rend zirci kongregációjának hazánkban (1935) 155 rendtagja, 29 fogadalmas növendéke, 9 noviciusa van. 5 középiskolájában 2479 tanulót nevel, saját Hittudományi és Tanárképző Intézetet tart fenn (Zirc és Budapest, Horánszky-u. 6). rendi hallgatói számára; 15 plébániáján 46.976 hívőt vezet; a plébániák közül 10 rendi kegyuraság alá tartozik, ezenkívül kegyura 6 szombathely-egyházmegyei nem rendtagok által vezetett plébániának is. Tagjai közül egyetemi ny. r. tanár 3, tankerületi főigazgató 1; a villersi és clairvauxi apáti címet 2 tag viseli.

Zlinszky *Aladár*, irodalomtörténész, esztétikus, 1933. az irodalmi segédtudományok c. ny. rk. tanára. Újabb művei: *Magyar költők* (1928); *Az eufémizmus* (1931); *Bánóczi József emlékezete* (1931); *Négyesi László, mint tankönyvíró* (1931); *Rákóczi sorsa a magyar irodalomban* (1931). *(XIX. köt.)*

Zobeltitz, *Fedor von*, német író, megh. Berlin, 1934 febr. 10. Utolsó művei: *Die Erben von Gr. Quirlitz* (regény, 1928); *Ich hab' so gern gelebt* (ifjúkori írások és emlékek, 1934). *(XIX. köt.)*

Zogu I., *Albánia királya*, l. *Achmed Zogu, XXI. köt.*

Zolnai *Béla*, irodalomtörténész, 1927. megalapította és azóta szerkeszti a *Széphalom* c. folyóiratot. Az Étude Française c. tanulmánysorozat szerkesztője. Újabb művei: *Modern irodalmunk és az irodalomtudomány* (1927); *A janzenista Rákóczi* (1927); *Balassi és a platonizmus* (1928); *A nyelvi kifejezőség formái* (1928); *Mikes Kelemen* (1930); *A janzenizmus európai útja* (1933); *A gallikanizmus magyar visszhangja* (1934); *Irodalom és Biedermeier* (1935). *(XIX. köt.)*

Zolnai *Gyula*, nyelvész, a pécsi Erzsébet Tudományegyetem tanára, újabb művei: *A si-képző eredete* (1920); *Mondatátszövődés* (1926); *Van-e szükség nyelvművelésünk irányítására* (1935). *(XIX.* és *XX. köt.)*

Zoltán *Vilmos*, hírlapíró és műfordító, megh. Budapest, 1929 jún. 5. Utolsó műve: *A régi vármegyéből* (1927) volt. *(XIX. köt.)*

***Zólyomi** *Bálint*, botanikus, szül. Pozsony, 1908 máj. 31. 1930—34. tanársegéd a debreceni egyetemen, 1934-től a Nemzeti Múzeum növénytárában működik. Főbb dolgozatai: *A Bükkhegység környékének Sphagnum-lápjai (pollenanalizis)* (1931); *A Hanság növényszövetkezetei* (1934); *Mikroklima és növényzet a Bükkfennsíkon* (Bacsóval együtt, 1934).

Zombory *Lajos*, festő, megh. Szolnok, 1933 nov. 18. *(XIX. köt.)*

***Zomora** *Samu János*, erdélyi író és hírlapíró, szül. Marosvásárhely, 1885 dec. 16. Több erdélyi lap munkatársa, szerkesztője a *Jó estét* c. politikai napilapnak. Művei: *Kaland Nizzában* (1928); *Tavaszi tragédia* (1928); *A színésznő fia* (1929); *Az utolsó orkán* (1933); *Éjféli randevu* (1934).

Zorn, *Philipp*, német jogtudós, megh. Ansbach, 1928 jan. 4. *(XIX. köt.)*

***Zöldy** *Miklós (Folyfalvi)*, szül. Gyula, 1895 aug. 14. Hivatali pályáját 1917. Békésvármegye szolgálatában kezdte, 1924. törvényszéki bíró, 1925. kir ügyész, 1931 óta az igazságügyminisztérium előadója és a büntetőjog magántanára. Számos büntetőjogi tanulmánya közül terjedelmesebbek: *A hitelezőket károsító bűncselekmények* (1930); *A halmazat büntetőjogi alapelmélete* (1931); *A hitelsértésről szóló 1932: IX. tc. magyarázata* (1932); *Büntetőparancs és újrafelvétel* (1933).

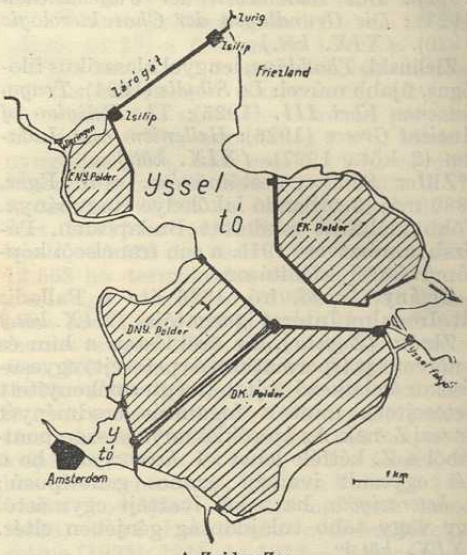
Zöller, *Hugo*, német hírlapíró és utazó, megh. München, 1933 jan. 9. *(XIX. köt.)*

Zuccoli, *Luciano gróf*, olasz író, megh. Párizs, 1929 nov. 27. *(XIX. köt.)*

***Zucker** *Ferenc*, vegyészmérnök, szül. Budafok, 1895 szept. 24. Cukorgyári vegyész, majd az Erjedéstani Állomáson és az Orsz. Chemiai Intézetben működik. A talajtani és agrochemiai intézetek vezetője és kir. fővegyésze. A talaj- és trágyabakteriológia, valamint a trágyázás körébe vágó tudományos cikkei, hazai és külföldi szaklapokban jelennek meg.

Zugirászat, legújabb szabályozását az 1934: III. tc. nyujtja. Eszerint Z. vétségét követi el, aki díjért vagy bármi más ellenszolgáltatásért: 1. bíróság vagy hatóság előtt mást képvisel; 2. más részére beadványt vagy okiratot szerkeszt; 3. az 1. vagy 2. alatt meghatározott valamely cselekmény elvégzésére ajánlkozik anélkül, hogy ily cselekmény végzésére mint bejegyzett ügyvéd vagy — bár nem bejegyzett ügyvéd — valamely jogszabály alapján jogosult volna. A büntetés súlyosabb, ha a cselekményt az ügyvédség gyakorlásától felfüggesztett vagy elmozdított ügyvéd, avagy az ügyvédjelöltek lajstromából törölt ügyvédjelölt követte el, ha a tettes Z.-tal üzletszerűen foglalkozik, vagy ha Z. miatt már két ízben volt büntetve s utolsó büntetésének kiállása óta 10 év még nem telt el. A Z. miatt elítélt rendszerint az ítélet jogerőre emelkedésétől számított 3 év tartama alatt mint ügyvéd, ügyvédjelölt, közjegyző, közjegyzőjelölt be nem jegyezhető, illetve ki nem nevezhető. *(XIX. köt.)*

Zuider Zee, a tengertől hatalmas védgátakkal választották el, hogy ezen a réven kiszárított *poldereken* újabb termőföldeket szerezzenek Hollandia részére s megmentsék a lakosságot a tengerár okozta károktól. 1932. befejezték a Z.-t az Északi tengertől elválasztó gátnak az építését s a Z.-ből csupán egy beltó maradt. A Z. elnevezés megszünt és a megmaradó tavat tápláló folyójáról *Yssel (Ijsel)* tónak hívják. A 29·62 km hosszú zárógát Wieringen-sziget keleti végétől indul ki és a Fries szárazföldi parton Zurig községig húzódik. A legmagasabb hullámzás és vihardagály ellen a középvízszint fölé 7 m-rel kiemelkedő, a koronáján 5 m széles gát védi a tavat a tenger elöntésétől. Ehhez a belső részen 34 m széles gát csatlakozik, amelyen kettős vágányú vasútvonalat, 6 m szélességű gépkocsiutat és 6 m széles kerékpárutat építettek. Ezeket az utakat 1933. átadták a forgalomnak. A tó és a tenger közötti hajóforgalmat kamarazsilipek segítségével bonyolítják le. Az első wieringeni vagy északnyugati poldert 1931. kiszárították és már mezőgazdasági művelésre használják fel. *(XIX. köt.)*

A Zuider Zee

Zutt, *Richard Adolf*, ötvös és festő, 1925. elhagyta Magyarországot és a szileziai Neisse-ben telepedett le. *(XIX. köt.)*

Zürich, svájci város, (1930) 250.687 lak. Az 1934. hozzácsatolt nyolc külvárossal együtt 291.691 lak., akiknek közel egyötöde külföldi.

Zwehl, *Hans von*, porosz tábornok, megh. Berlin, 1926 máj. 28. *(XIX. köt.)*

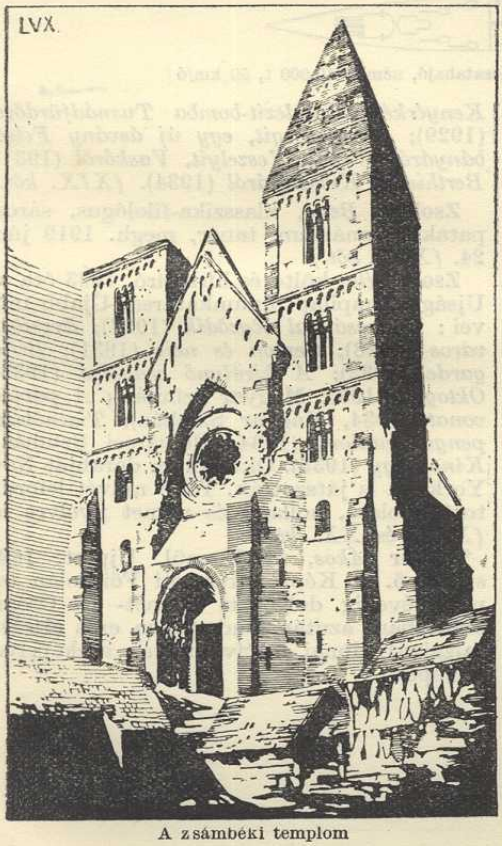
Zweifel, *Paul*, orvosíró, megh. Lipcse, 1927 aug. 13. *(XIX. köt.)*

Zweig, *Arnold*, német író, újabb művei: *Die Umkehr* (dráma, 1927); *Caliban oder Politik und Leidenschaft* (essayk, 1927); *Der Streit um den Sergeanten Grischa* (regény, 1927); *Juden auf der deutschen Bühne* (esszék, 1928); *Herkunft und Zukunft* (két essay, 1929); *Junge Frau von 1914* (1931); *De Vriendt kehrt heim* (1932). Művei közül magyarul megjelent *Grisa őrmester* (1929). *(XX. köt.)*

Zweig, *Stefan*, német író, újabb művei: *Franz Masereel* (1924); *Angst* (1925); *Der Kampf mit dem Dämon* (1925); *Die Augen des ewigen Bruders* (1925); *Verwirrung der*

Gefühle (1926); *Volpone* (1927); *Sternstunden der Menschheit* (1928); *Drei Dichter ihres Lebens* (1928); *Josef Fouché* (1929) *Die Heilung durch den Geist* (1931); *Marie Antoinette* (1932); *Triumph und Tragik des Erasmus von Rotterdam* (1934); *Maria Stuart* (1935). *Brennendes Geheimnis* és *Amok* című novelláit nagy sikerrel alkalmazták filmre. Művei közül újabban magyarul megjelentek: *Az érzések zürzavara* (1929); *Rettegés* (1928); *Első élmény* (1928); *A rendőrminiszter Fouché* (1931); *Huszonnégy óra egy asszony életéből* (1926); *Tolsztoj élete* (1928); *Marie Antoinette* (1933); *Jeremiás, Rotterdami Erasmus* (1934); *A lélek orvosai* (1935). *(XIX. köt.)*

***Zsámbéki templomrom.** A premontreiek zsámbéki Keresztelő Szent Jánosról nevezett prépostsági templomának és rendházának építéséről hiteles adatok nem maradtak. Egy okmány igazolja, hogy Smaragd Comes 1200 táján a rendnek birtokot adományozott. Ekkor indulhatott meg az építkezés, amit a romokon felismerhető korai román jellegű építészeti részletek igazolnak. A rendház egyszerűbb eszközökkel, rövidebb

A zsámbéki templom

idő alatt épült, a díszes templom építése azonban évtizedekre húzódott el. A tatárok 1241-i betörése idején még nem volt készen, mert befejező munkái a XIII. sz. második felére esnek és a korai gót-stílus jellegét mutatják. Semmivel sem igazolható az a feltevés, hogy az építkezés vezetője (1246—1248) *Villard de Honnecourt* lett volna. 1475. Sixtus pápa a templomot és rendházat a pálosoknak adta át, akik késő gót-stílusban kiépítették az északi toronynak azóta összeomlott kősüvegét és a rendház díszes kereszt-

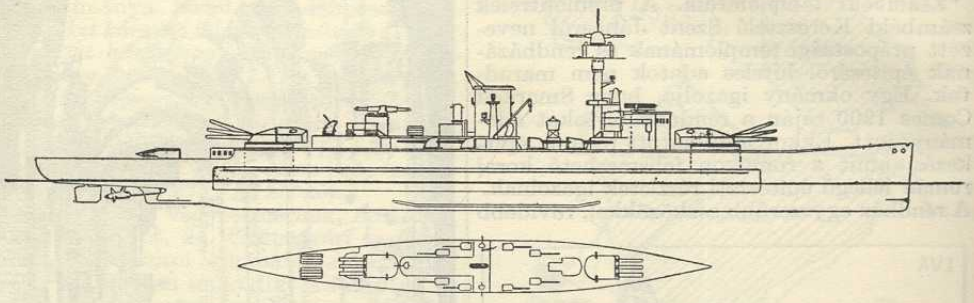
A zsámbéki temlom belseje

folyosóját, amelyet a legutóbbi ásatások napfényre hoztak. Buda elfoglalása után 1541. a törökök Zsámbékot is birtokukba vették, azonban a templomot megkímélték. 1763. földrengés következtében dőlt romba a régi egyház, amelyet a zsámbékiak azért nem állíttottak helyre, mert 1754. a községben felépített új plébánia templom fölöslegessé tette számukra a nehezebben megközelíthető ősrégi bazilikát. Ezt átengedték tehát a pusztulásnak, sőt kövei nagyrészét házépítésre hordták szét. A további rombolásnak 1889. a Műemlékek Orsz. Bizottsága vetett gátat, mikor a romokat körülkeríttette és azokon a fennállást biztosító munkálatokat végeztetett. 1934. *Lux* Kálmán műépítész vezetésével kiásták a rendház eltemetett épületeit is. Tervbevették a romoknak hatékonyabb megerősítését és kisebb részletei kiegészítésével oltár emelését, hogy alkalmilag istentiszteletet lehessen ott tartani. A romok körül park és liget létesítése, a hozzávezető autóút építése folyamatban van.

Az észak felől csatlakozó rendház négyzetes középső udvarát a XV. században újraépített, díszes hálóboltozatokkal födött, csúcsíves mérműves ablakokkal világított keresztfolyosó ölelte körül. Falainak legnagyobb részét széthordták, az északi

szárny boltozott nagy pincéjén kívül a többi épületeknek csak alapfalai s egyes helyiségeinek tégla-borította, vagy síma cementes habarcs-padozatai maradtak meg.

***Zsebcsatahajó.** A versaillesi békeszerződés tengerészeti határozmányainak korlátozásai következtében a németek kénytelenek voltak olyan kis tonnatartalmú csatahajót feltalálni s alkalmazni, mely a nagy hadihajók tűzerejét megközelíti. Ennek a kis „zsebcsatahajónak" a típusa a *Deutschland*, amelyet 1931 május 19. bocsátottak vízre. 10.000 tonnás, óránkénti 26 t mfd. sebességű, tízezer km menet-képességű

„Deutschland" páncélos hajó (zsebcsatahajó, német) 10.000 t, 50 km/ó

(egyszeri üzemanyaggal). 181 m hosszú, 20.7 m széles, 54.000 lóerejű gépekkel. 6 drb. 280 mm-es, 8 drb. 150 mm-es, 3 drb. 88 mm-es löveggel s 8 drb. torpedövető csővel. A régi típusú csatahajók pótlására ez idő szerint 3 drb. ilyen mintájú Zs. készül.

Zselenszky *Róbert gróf*, politikus és közgazdasági író, újabb művei: *Spekuláció és árképződés*, *A szocializmus ellen*, *Szerződésünk Ausztriával*, *Agrárpolitikai észrevételek*, *Emlékeim*. *(XIX. köt.)*

Zseny *József*, megh. Budapest, 1931 aug. 29-én. II. Rákóczi Ferenc emlékének ápolására 1927. megalakította az *Országos Rákóczi Szövetséget*, amelynek női osztálya *Zrinyi Ilona-Kör* néven működik. Egyik megalapítója volt a *Pusztaszeri Árpád Egyesületnek* és dísztagja 36 amerikai magyar egyletnek. Az amerikai magyarság nevében *Kemény* György *Ravatalnál* c. költeményében vett tőle búcsút. *(XIX. köt.)*

***Zsidó Múzeum,** *Országos Magyar*, a Pesti Izraelita Hitközség és az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat alkotása, mely 1933 óta a Dohány-utcai zsidó kultúrpalotában van elhelyezve. Több helyiséget foglal el és anyaga a rómaiak koráig nyúlik vissza.

Zsigmondy *Richárd*, kémikus, megh. Göttingen, 1929 szept. 23. *(XX. köt.)*

Zsira kk., Sopron vm., csepregi j., (1930) 1028 lak. *Gyüleviz* kk., *Salamonfa* kk. és *Zsira* kk. 1931. egyesültek Zs. néven.

Zsivny *Viktor*, vegyészmérnök, mineralógus, 1926. Spanyolországban és a Kanáriszigeteken, 1929. Dél- és Egyenlítői Afrikában, 1930. Francia-Marokkóban tett tanulmányutat. 1932. a Magyar Nemzeti Múzeum ásvány- és őslény-tárának vezetője, majd 1934. annak igazgatója. Újabb művei: *Kenyérkérgű andezit-bomba Tusnádfürdőről* (1929); *Klebelsbergit, egy új ásvány Felsőbányáról* (1929); *Veszelyit, Vaskőről* (1931); *Berthierit, Kisbányáról* (1934). *(XIX. köt.)*

Zsoldos *Benő*, klasszika-filológus, sárospataki gimnáziumi tanár, megh. 1919 jún. 24. *(XIX. köt.)*

Zsolt *Béla*, költő és hírlapíró, 1933 óta az Ujság c. napilap főmunkatársa. Újabb művei: *Házassággal végződik* (1927); *Erzsébetváros* (1928); *Gerson és neje* (1931); *Bellegarde* (1932); *A királynő családja* (1933); *Oktogon* (1933, Magyar Színház); *A párizsi vonat* (1934, Magyar Színház); *Tizenötezer pengő jutalom* (1934, Belvárosi Színház); *Kínos ügy* (1935). Oktogon c. darabját New Yorkban is játszották. Több művét lefordították olasz, holland és német nyelvre is. *(XIX.* és *XX. köt.)*

***Zsótér** *Ákos*, festő, szül. Újpest, 1895 szept. 5. A Képzőművészeti Főiskolán tanult, évekig dolgozott Német- és Oroszországban, azután Budapesten erős átírású rajzaival, dunai motívumaival, arcképeivel szerepelt.

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

AZ INTÉZET KÖNYVKÖTÉSZETE

